ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ABDULLAH ZÜHTÜ'NÜN TÜRK KÜLTÜR VE SANAT HAYATINA KATKILARI

Yusuf KÖMÜR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nâzım Hikmet POLAT

DOKTORA TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

TEMMUZ 2022

ankara
HBM

ABDULLÜH ZÜHTÜ'NÜN TÜRK KÜLTÜR VE SANAT HAYATINA KATKILARI

Yusuf KÖMÜR

DOKTORA TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMMUZ 2022

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Yusuf KÖMÜR
25 Temmuz 2022

Abdullah Zühtü'nün Türk Kültür ve Sanat Hayatına Katkıları

(Doktora Tezi)

Yusuf KÖMÜR

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2022

ÖZET

1869-1925 yılları arasında yaşayan Abdullah Zühtü, çeşitli yönleriyle devrinin öne çıkan isimlerindendir. Mekteb-i Sultani mezunu olan Abdullah Zühtü, genç yaşta gazetecilik faaliyetlerine başlar. *Payidar* gazetesi ile basın yayın faaliyetlerine atılan Abdullah Zühtü, *Zuhur, Saadet, Tarik, Sabah, İkdam, Tercüman-ı Hakikat, Mektep, Resimli Kitap, Hanımlar Âlemi, Servet-i Fünun* ve *Peyam-ı Sabah* gibi devrin önemli gazete ve dergilerinde çalışır, eserler ve yazılar kaleme alır. Gazetecilik faaliyetleri yürüttüğü dönemde zaman zaman *Tarik, Sabah, İkdam, Tercüman-ı Hakikat, Peyam-ı Sabah* gazetelerinin başmuharriri olur. Bu gazete ve dergilerde telif ve tercüme olmak üzere çok sayıda hikâye, roman, şiir, fıkra/makale gibi türlerde eserler ortaya koyar. Aynı zamanda dil bilgisi risaleleri, fennî konularda küçük risaleler ve Süleyman Tevfik Özzorluoğlu ile birlikte yazdığı tarih kitabı da yazı tecrübeleri arasındadır. Matbuat tarihinde ilk "basın grevi" sayılabilecek "iş bırakma" girişiminin öncü ismi Abdullah Zühtü'dür. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi üzerine bu hadiseyi duyurmak için Hüseyin Cahit'le birlikte ilk teşebbüs çabalarında yer alır. Yine aynı dönemde bir matbuat cemiyeti kurma fikrini ortaya atarak Osmanlı Matbuat Cemiyetinin kurulmasında öncü rol oynar. II. Meşrutiyet'in ilanın ardından *Yeni Gazete*'yi tesis ederek "patron" olur. *Yeni Gazete,* 1908-1913 yılları arasında son derece rağbet gören bir yayın organıdır. Abdullah Zühtü Babıali Baskını (1913) sonrasında gazetesini kapatmak zorunda kalır. 1918'e kadar Abdullah Zühtü'nün hiçbir gazete yazısında imzası görülmez. 1918'de tekrar *Yeni Gazete*'yi çıkarmaya başladığında İttihat ve Terakki Cemiyetine karşı eleştirilerini şiddetli şekilde dile getirmeye başlar. Mütareke Dönemi'nin sosyal, siyasal ve ekonomik koşullarına dayanamayarak 1919'da *Yeni Gazete*'yi tekrar kapatmak zorunda kalır. 1920 yılında Damat Ferit Paşa Hükumeti döneminde Matbuat Umum Müdürlüğü yapan Abdullah Zühtü, mizacının da etkisiyle dört aylık kısa bir sürenin ardından istifa eder. Tekrar *Sabah* ve *Peyam-ı Sabah*'ta yazılar kaleme almaya başlar. Dönemin sosyal ve siyasal gelişmeleriyle ilgili fıkralar/makaleler kaleme alır. Aynı zamanda önceki hikâyelerinden farklı bir yaklaşımla yenileşme/modernleşme ve Avrupa özentisi yaşam biçimine eleştirel bir bakışla yaklaşır. 1922'de matbuata tamamen veda ederek "antika ticareti" ile geçimini sağlamaya başlar. Antika koleksiyonu arasında son derece önemli eserler bulunduran Abdullah Zühtü, bu alanda devrin pek çok meşhur ismi tarafından takdir ile karşılanır. Bu çalışma ile eser verdiği dönemde son derece rağbet görmesine rağmen ölümünün ardından âdeta unutulan Abdullah Zühtü'nün gerek eserlerine gerek basın yayın tarihindeki önemine dikkat çekilmiş ve onun hakkında yapılacak çalışmalar için de katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Bilim Kodu	: 30201
Anahtar Kelimeler	: Abdullah Zühtü, II. Meşrutiyet, kültür, basın, gazete, *Yeni Gazete,* roman, hikâye.
Sayfa Adedi	: 507
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Nâzım Hikmet POLAT
Öğrenci ORCID ID	:

Contribution of Abdullah Zühtü to Turkish Culture and Art Life

(Ph. D. Thesis)

Yusuf KÖMÜR

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES
July 2022

ABSTRACT

Abdullah Zühtü, who lived between 1869-1925, is one of the prominent names of his period with various aspects. Abdullah Zühtü, who is a graduate of Mekteb-i Sultani, begins his journalism activities at a young age. Abdullah Zühtü, who started press activities with the *Payidar* newspaper, works with important newspapers and magazines of the period such as *Zuhur*, *Saadet*, *Tarik*, *Sabah*, *İkdam*, *Tercüman-ı Hakikat*, *Mektep*, *Resimli Kitap*, *Hanımlar Âlemi*, *Servet-i Fünun* and *Peyam-ı Sabah*, writes works. During his journalism activities, he was the editor-in-chief of the newspapers *Sabah*, *İkdam*, *Tercüman-ı Hakikat* and *Peyam-ı Sabah* from time to time. He wrote many stories, novels, poems, anecdotes/articles, including copyright and translation, in these newspapers and magazines. At the same time, grammar treatises, small treatises on scientific subjects and a history book with Süleyman Tevfik Özzorluoğlu are among his writing experiences. Abdullah Zühtü is the pioneer of the "quit work" initiative, which can be considered the first "press strike" in the history of the press. After the declaration of the Second Constitutional Monarchy, he took part in the first attempt with Hüseyin Cahit to announce this event. In the same period, he put forward the idea of establishing a press society and played a leading role in the establishment of the Ottoman Press Society. II. After the proclamation of the Constitutional Monarchy, he became the "boss" by establishing the *Yeni Gazete*. *Yeni Gazete* is an extremely popular publication between the years 1908-1913. Abdullah Zühtü had to close his newspaper after the Babıali Raid (1913). Until 1918, Abdullah Zühtü's signature was not seen in any newspaper article. When he started to publish *Yeni Gazete* again in 1918, he began to express his criticisms against the Committee of Union and Progress. Unable to withstand the social, political and economic conditions of the Armistice Period, he had to close the *Yeni Gazete* again in 1919. Abdullah Zühtü, who was the General Manager of the Press in 1920 during the Damat Ferit Pasha Government, resigned after a short period of four months, due to his temperament. He started to write articles in *Sabah* and *Peyam-ı Sabah* again. He writes anecdotes/articles about the social and political developments of the period. At the same time, with a different approach from his previous stories, he takes a critical look at innovation/modernization and the European wannabe lifestyle. Saying goodbye to the printing press in 1922, he started to make a living with the "antique trade". Abdullah Zühtü, who has extremely important works in his antique collection, is appreciated by many famous names of the period in this area. With this study, the importance of Abdullah Zühtü, who was almost forgotten after his death, although he was very popular during his work, was drawn attention to both his works and the history of the press, and it was aimed to contribute to the studies to be made about him.

Science Code	: 30201
Key Words	: Abdullah Zühtü, II. Constitutional Monarchy, culture, press, newspaper, *Yeni Gazete*, novel, story.
Page Number	: 507
Supervisor	: Prof. Dr. Nâzım Hikmet POLAT
Student ORCID ID	:

TEŞEKKÜR

Doktora tezimi hazırlarken bir kez daha fark ettim ki gazete ve dergilerde (özellikle Osmanlıca) tarama yöntemiyle çalışma yapmak hayli özen ve dikkat gerektiren yorucu bir süreçtir. Bu yoğun ve yıpratıcı sürecin katlanılabilir olmasını sağlayan, her aşamasında beni sabırla dinleyen, öneri ve katkılarıyla kılavuzluk eden, çalışmanın her satırına özen ve dikkatle eğilen değerli hocam *Prof. Dr. Nâzım Hikmet POLAT*'a; tez izleme komitesi üyeleri hocalarım *Prof. Dr. Âbide DOĞAN ve Prof. Dr. Ayfer YILMAZ*'a; okuma dikkatleri ve destekleriyle katkılar sunan *Prof. Dr. Fatma AÇIK* ve *Doç. Dr. Tayfun HAYKIR*'a; çalışmayı hazırlamaya başladığım günden beri kendisine ayıramadığım zamanlar için bana karşı sabır, anlayış ve hoşgörüyle yaklaşan sevgili eşim *Esra KÖMÜR*'e; henüz neden kendisiyle oyunlar oynamak yerine bilgisayar başında sabahladığıma anlam veremediğini düşündüğüm kızım *Lalezar Nevâ KÖMÜR*'e; manevî desteklerini her zaman hissettiğim aileme; tez çalışmam boyunca fikirleriyle ve kütüphanesiyle desteğini esirgemeyen *Doç. Dr. Serhat KÜÇÜK*'e; okuma dikkatleri ve önerileriyle tezimin olgunlaşmasına katkı sunan *Dr. Süleyman ABANOZ, Merve AVCI, Aydın SONERLER, Özge TURAN ve Faruk AKÇA*'ya; pek çok hususta yardımlarını gördüğüm birlikte doktoraya başladığım arkadaşlarım *Osman EROĞLU* ve *Merve AKBAŞ'a*; bilgi ve belgelere ulaşmada sağladıkları destekler için *Dr. M. Gül ULUĞTEKİN ve Dr. Mert ÖKSÜZ*'e; aile arşivinde yer alan, aralarında Abdullah Zühtü'nün de katıldığı Avrupa seyahatine ait fotoğrafları paylaşan ve çalışmamızda yer verme teklifimizi nezaketle karşılayan *Ayşe Semiha BABAN*'a; ortaya koyduğu arşiv ile sayısız kültür varlığını yitip gitmekten kurtaran *Hakkı Tarık US* ve *Seyfettin ÖZEGE*'ye; kaynaklara ulaşmamda her türlü kolaylığı ve ilgiyi gösteren *Millî Kütüphane çalışanları* ve *İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi çalışanları*na; doktora eğitimim boyunca burs olanağı sağlayan *TÜBİTAK BİDEB*'e; bu süreçte desteğini gördüğüm ve ismini burada sayamadığım pek çok kişiye teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET iv

ABSTRACT v

TEŞEKKÜR vi

TABLOLARIN LİSTESİ xiv

ŞEKİLLERİN LİSTESİ xv

RESİMLERİN LİSTESİ xvi

KISALTMALAR xvii

1. GİRİŞ 1

2. ABDULLAH ZÜHTÜ'NÜN HAYATI 7

2.1. Üretken Bir Matbuat Emektarının Karanlıkta Kalmış Hayatı 7

2.2. Morfopsikolojisi 26

2.3. Kişiliğindeki Aksiyoner Tavır 34

2.4. Eserlerinde Yer Alan Otobiyografik Yansımalar 36

3. ABDULLAH ZÜHTÜ'NÜN ESERLERİ 41

3.1. Abdullah Zühtü'nün Hikâyeleri 41

3.1.1. Hikâyelerde Yapı 49

3.1.1.1. Hikâyelerin başlama biçimleri 49

3.1.1.1.1. Çerçeve vakayı ifade ederek başlayanlar 49

3.1.1.1.2. Bir kavram veya durumu vurgulayarak başlayanlar 49

3.1.1.1.3. Kahramanın tasviriyle başlayanlar 50

3.1.1.1.4. Mekân tasviri ile başlayanlar 52

3.1.1.2. Hikâyelerin sonlandırılışı 54

3.1.2. Olay Örgüsü 58

3.1.3. Şahıslar Kadrosu 67

3.1.3.1. Ahlaki değerlere göre şahıslar 67
3.1.3.1.1. Aldatanlar..... 67
3.1.3.1.2. Aldatılanlar 69
3.1.3.1.3. Katiller 70
3.1.3.1.4. Babalar 70
3.1.3.1.5. Anneler..... 72
3.1.3.1.6. Mirasyediler, sarhoşlar ve “ayak takımı” tabir edilenler..…….75
3.1.3.1.7. Hafif meşrep kadınlar..... 78
3.1.3.2. Yaş durumuna göre şahıslar..... 79
3.1.3.2.1. Çocuklar 79
3.1.3.2.2. Gençler 82
3.1.3.2.3. Orta yaşlı ve ihtiyarlar 95
3.1.3.3. İcra ettikleri mesleklere göre şahıslar 101
3.1.3.3.1. Sokak satıcıları..... 101
3.1.3.3.2. Memurlar..... 101
3.1.3.3.3. Yazarlar..... 102
3.1.3.3.4. Avukat ve hâkimler..... 105
3.1.3.3.5. Öğretmenler 106
3.1.3.3.6. Sanatkârlar 107
3.1.3.3.7. Dilenciler, hırsızlar 110
3.1.3.3.8. Askerler..... 111
3.1.3.3.9. Arabulucu şahıslar 112
3.1.3.3.10. Hizmetçiler, dadılar..... 112
3.1.3.3.11. Esnaf, kaptan ve makinistler 114
3.1.3.4. Yazarın sözünü emanet ettiği şahıslar..... 115
3.1.3.5. Farklı milletlerden şahıslar 116

3.1.4. Zaman 117

3.1.4.1. Anlatma zamanı ile vaka zamanının iç içe olduğu hikâyeler 117

3.1.4.2. Anlatma zamanı ile vaka zamanının ayrı olduğu hikâyeler 119

3.1.5. Mekân: Peyzaj ve Dekor 124

3.1.5.1. Peyzaj 125

3.1.5.2. Dekor 128

3.1.5.2.1. İstanbul 128

3.1.5.2.2. Beyoğlu 130

3.1.5.2.3. Büyükada 131

3.1.5.2.4. Direklerarası 132

3.1.5.2.5. Boğaziçi 133

3.1.5.2.6. Şehzadebaşı 134

3.1.5.2.7. Ev, köşk, yalı, konak 135

3.1.5.2.8. Tramvay, vapur, şimendifer, tren 142

3.1.5.2.9. Kıraathane, meyhane, gazino 143

3.1.5.2.10. Mezarlık 146

3.1.5.2.11. Gezinti yerleri 148

3.1.5.2.12. İstanbul dışındaki ülke, şehir ve çeşitli yerler 148

3.1.6. Anlatıcı ve Bakış Açısı 150

3.1.6.1. Hâkim bakış açısı 150

3.1.6.2. Kahraman anlatıcının bakış açısı 152

3.1.6.3. Farklı bakış açılarının birlikte görüldüğü hikâyeler 154

3.1.7. Abdullah Zühtü'nün Hikâyelerinde Tema 157

3.1.7.1. Aşk 157

3.1.7.2. Aldatma 163

3.1.7.3. Pişmanlık 167
3.1.7.4. Sıkıntı ve ruhi bunalım 169
3.1.7.5. Yoksulluk 172
3.1.7.6. Acıma ve merhamet 175
3.1.7.7. Ölüm, cinayet ve intihar 180
3.1.7.8. Çocuksuzluk, evlat sevgisi 183
3.1.7.9. Çocuk eğitimi ve ahlaki terbiye 184
3.1.7.10. Eğlence, sefahat 186
3.1.7.11. Öz değerlere bağlılık, kendilik 189
3.1.7.12. Yabancılaşma, yozlaşma 194
3.2. Abdullah Zühtü'nün Romanları 203
3.2.1. Olay Örgüsü 212
3.2.2. Şahıslar Kadrosu 227
3.2.2.1. Anneler 227
3.2.2.2. Babalar 229
3.2.2.3. Sanatkârlar, tüccarlar, esnaflar 232
3.2.2.4. Memurlar, muallimler 233
3.2.2.5. Askerler, zabıtalar, polisler, bekçiler 238
3.2.2.6. Kâhyalar, dadılar, hizmetçiler, arabacılar 242
3.2.2.7. Arabulucu şahıslar 243
3.2.2.8. Kalpazanlar, hırsızlar, dolandırıcılar 246
3.2.2.9. Düşkün, ahlaksız şahıslar 247
3.2.2.10. Tövbekâr Şahıslar 256
3.2.2.11. Çocuklar 260
3.2.2.12. Terbiyeli, ahlaklı şahıslar 260
3.2.2.13. Diğer şahıslar 265
3.2.2.14. Kimliği yarım kalmış şahıslar 268

3.2.3. Zaman 269
3.2.3.1. Fizyolojik zaman 269
3.2.3.2. Algısal (göreceli) zaman 278
3.2.4. Mekân 281
3.2.4.1. Peyzaj 281
3.2.4.2. Dekor 282
3.2.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı 297
3.2.6. Temalar 300
3.2.6.1. Eğlence, sefahat 300
3.2.6.2. Aldatma, yalan 304
3.2.6.3. Evlilik 316
3.2.6.4. Korku ve kaygı 325
3.2.6.5. Adalet 329
3.2.6.6. Annelik 330
3.2.6.7. Paragöz olmak 332
3.2.6.8. Kıskançlık 337
3.2.6.9. Pişmanlık 338
3.2.6.10. Fedakârlık 343
3.1.6.10. Aşk, Sevgi 344
3.1.6.11. Eğitim ve çocuk terbiyesi 355
3.1.6.12. Vatan sevgisi 364
3.1.6.13. Acıma, merhamet 365
3.3. Diğer Eserleri 366
3.3.1. Şiirler 366
3.3.2. Araştırma/İnceleme, Makale/Fıkra ve Tarih Kitabı 368
3.3.3. Tercüme Hikâye, Roman ve Makale/Fıkraları 370
4. ABDULLAH ZÜHTÜ'NÜN GAZETECİLİĞİ VE FİKİR DÜNYASI 375

4.1. Gazeteciliği 375
4.2. Fikir Dünyası 394
4.1.1. Estetik 395
4.2.1.1. Roman 395
4.2.1.2. Tablo, resim 396
4.2.1.3. Yazar ve yazarlık 399
4.2.2. Sosyal Meseleler 402
4.2.2.1. Eğitim ve çocuk terbiyesi 402
4.2.2.2. İnsanlık 404
4.2.2.3. Hayat pahalılığı 405
4.2.2.4. Adabımuaşeret 408
4.2.3. Siyasi Meseleler 414
4.2.3.1. İç meseleler 414
4.2.3.2. Dış meseleler 422
5. DİL, ÜSLUP VE ANLATIM TEKNİKLERİ 429
5.1. Devrin Abdullah Zühtü'nün Üslubu Hakkındaki Düşüncesi 429
5.2. Dil Kaynakları ve Eserlerindeki Akisleri 435
5.3. İmajlar 439
5.4. Deyimler 440
5.5. Atasözleri 441
5.6. İkilemeler 441
5.7. Renkler 441
5.8. Anlatım Bozukluğu 442
5.9. Anlatım Teknikleri 442
5.9.1. Anlatma-Gösterme 443
5.9.2. Tasvir (Betimleme) 444
5.9.3. Özetleme 445

5.9.4. Geriye Dönüş Tekniği 448
5.9.5. Montaj 450
5.5.6. Leitmotif 455
5.5.7. İç monolog 456
5.5.8. İç Diyolog 457
5.5.9. İç Çözümleme 458
5.5.10. Farklı Edebî Türlerden Yararlanma: Mektup, Günlük, Anı 460
5.5.11. Diyalog 463
6. SONUÇ 467
KAYNAKLAR 477
EKLER 497
EK-1. Abdullah Zühtü'nün Osmanlı Matbuat Cemiyeti ile Katıldığı Avrupa Seyahatinden Bir Kare 497
EK-1. (Devamı) Abdullah Zühtü'nün Osmanlı Matbuat Cemiyeti ile Katıldığı Avrupa Seyahatinden Bir Kare 498
EK-1: (Devamı) Abdullah Zühtü'nün Osmanlı Matbuat Cemiyeti ile Katıldığı Avrupa Seyahatinden Bir Kare 499
EK-2: Abdullah Zühtü'nün Fotoğrafları 500
ÖZGEÇMİŞ 501
DİZİN 503

TABLOLARIN LİSTESİ

Tablo **Sayfa**

Tablo 3.1.: Abdullah Zühtü'nün Telif Hikâyelerinin Kronolojisi……...46

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil **Sayfa**

Şekil 3.1: Abdullah Zühtü'nün Hikâyelerinin Yıllara Göre Toplam Tefrika Sayısı İçindeki Dağılımı 47

Şekil 3.2: Abdullah Zühtü'nün Telif Hikâyelerinin Yayımlandığı Gazete/Dergilere Göre Yüzdelik (%) Dağılımı 48

Şekil 3.3: Abdullah Zühtü'nün Bazı Hikâyelerinin Vaka Örgüsü 58

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim **Sayfa**

Resim 2.1: Abdullah Zühtü'nün Memuriyete Atanma Talebi Dilekçesi 10

Resim 2.2: Abdullah Zühtü'nün Encümen-i Teftiş ve Muayene Azalığına Tayini 18

Resim 2.3:Matbuat Müdürlüğünden Azil Belgesi..... 21

Resim 2.4: Abdullah Zühtü'nün Antika Koleksiyonundan Bir Yansıma 25

Resim 2.5: Abdullah Zühtü'nün Maaşının Hacizli Olduğunu Gösterir Belge..... 31

Resim 2.6: Abdullah Zühtü'ye Verilen Dördüncü Dereceden Mecidî Nişanının Belgesi..... 38

Resim 4.1: Yayımı Durdurulan Yeni Gazete Yerine Çıkarılan Takvimli Gazete'nin Çıkarılmasının Kanuna Aykırı Olduğunu Gösterir Resmî Belge..... 382

Resim 4.2: Yeni Gazete'nin Çıkarılması İçin İstenen İznin Verilmesinin Belgesi 385

Resim 4.3: Yeni Gazete'nin Abone Sayısının Artırılmasına Dair Dâhiliye Nezareti Telgrafı..... 386

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
a.g.e.	Adı geçen eser
BOA	T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Haz.	Hazırlayan
nu.	Numara
S.	Sayı
s.	Sayfa
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDK	Türk Dil Kurumu
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğer(ler)i
vs.	Vesaire
Yay.	Yayın(lar)ı
Yay. Haz.	Yayına Hazırlayan

1. GİRİŞ

Sanat, bilim ve diğer tüm uğraş alanlarında faaliyet yürüten her insan yaşadığı çağın koşullarından doğrudan veya dolaylı şekilde etkilenmektedir. Bu tüm zamanların kaçınılmaz bir gerçekliğidir. Bu etkilenmenin en görünür olduğu alanların başında ise sanat ve sanat verimlerini saymak mümkündür. Sanatçı, kendi duyarlılığı nispetinde yaşadığı toplumun "hâli"ni de belirli ölçüde eserlerine taşımakta ve geçmişi anlamaya imkân tanımaktadır. Elbette sanatkârın asli uğraşı toplumsal gerçeklikleri bir sosyolog gözüyle kaydetmek değildir. Bu husus olağan akışın bir parçası şeklinde sanatkârın eserine yansımaktadır. Türk kültür, sanat ve basın hayatına önemli katkılarda bulunan Abdullah Zühtü'nün kalem tecrübelerine eğildiğimizde de toplumsal koşulların, insani ilişkilerin ve geri planda kalmış hayatların yansımalarını bulmak mümkündür. Abdullah Zühtü'nün 1869-1925 yılları arasında yaşamını sürdürdüğü dikkate alındığında, eser verdiği, gazete çıkardığı zamanın; büyük kırılmaların ve değişimlerin yaşandığı bir döneme karşılık geldiği görülmektedir.

Abdullah Zühtü, Meşrutiyet Dönemi aydınlarından biri olarak daha öğrencilik yıllarında yazı ve gazetecilik faaliyetlerine başlar. Roman, hikâye, makale/fıkra ve çeviri eserlere imza atmış bir isim olmasına rağmen üzerinde tüm kalem faaliyetlerini kapsayan bir çalışma yapılmamıştır. Mevcut çalışmalarda ise hikâyeleri üzerinde durulmuş eksik ve bazı hususlarda da hatalı bilgilerin kaydedildiği görülmüştür. Çalışmamıza başlarken mevcut kaynakları ve farklı konularda yapılmış (yazar ve şairler hakkındaki incelemeler, gazete indeks tezleri gibi) çalışmaları incelediğimizde Abdullah Zühtü'nün hayatı, eserleri ve gazetecilik faaliyetlerinin sınırlı da olsa kaydedildiğini gördük. Ancak gerek kütüphanelerde yaptığımız incelemelerde gerekse arşiv belgelerini okuduğumuzda Abdullah Zühtü'nün çok sayıda hikâye, roman ve diğer türlerde esere imza attığını tespit ettik. Araştırmaya başlarken pek çok ansiklopedik kaynakta Abdullah Zühtü hakkında kalıp ifadelere rastladık ve bunlar bir iki sayfalık tekrarlanan bilgilerden ibaretti. Doğrudan Abdullah Zühtü'yü konu edinen sınırlı sayıdaki çalışmada ise "hayatı" gibi bir başlık altında bile benzer ifadelerin biraz genişletilerek tekrarlandığını gördük. Aynı zamanda bu tekrarlı ifadelerin Abdullah Zühtü'nün hayatının karanlıkta kalmış noktalarını aydınlatmada yeterli olmadığı da dikkat

çeken bir değer husus olarak karşımıza çıktı. Söz konusu çalışmalarda Abdullah Zühtü'nün doğum ve ölüm tarihleriyle ilgili bilgilere bile bakıldığında farklı kaynaklarda zikredilen tarihlerin tekrar edilmesinin dışında bir kesinliğe ulaşılmadığı görülmektedir. Bu gibi hususlar Abdullah Zühtü üzerinde etraflıca bir araştırma yapmayı zorunlu kılmaktaydı.

"Abdullah Zühtü'nün Türk Kültür ve Sanat Hayatına Katkıları" isimli çalışma ile Abdullah Zühtü'nün hayatı, kalem tecrübeleri, gazetecilik faaliyetleri ile Türk kültür ve edebiyat ortamına katkılarını tespit etmeye çalıştık.

Öncelikle Abdullah Zühtü'nün hangi gazetelerde çalıştığını tespit ettik. Abdullah Zühtü'nün yolunun düştüğü/geçtiği gazeteleri tarayarak eserlerini tespit ettik. Taramalar ilerledikçe ve fişlemelerin sayısı arttıkça Abdullah Zühtü'nün, devrinde son derece rağbet ve itibar gören bir şahsiyet olduğunu gördük. Tarama usulünün getirdiği bazı zorluklarla karşılaştık. Özellikle ülkemizde süreli yayınların toplu bir koleksiyonunun olmayışı bu alanda çalışma yapan her araştırmacıyı küçücük bir hususta bile aşılması zor engellerle karşılaştırmaktadır. Biz de bu eksikliğin olumsuzluklarıyla karşılaştık. Bunu aşabilmek için Abdullah Zühtü'nün çalıştığı, eser verdiği gazetelerin koleksiyonlarına farklı kütüphanelerin arşivlerinden ulaştık. Ayrıca "salgın" sürecinin olumsuz etkilerini de özellikle kütüphanelerden faydalanma hususunda yaşadık.

Araştırmamız kapsamında öncelikle Abdullah Zühtü'nün aile çevresi, hayatı ve yaşadığı yer üzerine bir incelemeye başladık. Bu konuda kaynaklardaki bilgilerin son derece sınırlı ve tekrar eden ifadelerden oluşması nedeniyle araştırmayı gazeteler üzerine tarama/fişleme safhasından devam ettirdik. Bu sayede Abdullah Zühtü'nün hayatı hakkında daha sağlıklı ve kapsamlı bilgilere ulaşabildik. Abdullah Zühtü'nün ölümü üzerine mutlaka birkaç satır da olsa gazetelerde haber çıkmalıydı. Bu düşünceden hareketle farklı kaynaklardaki tarihler üzerinden dönemin gazetelerini taramaya başladık. 30 Mayıs 1925 tarihli *İkdam*, *Vatan* vd. gazetelerde Abdullah Zühtü'nün ölümünden söz eden yazılara ulaştık. Abdullah Zühtü'nün ailesi, yaşadığı ev ve semt gibi bilgilere de bu yazılarda yer verilmesi araştırmamız açısından önemli ipuçları teşkil etti. Bu bilgilerden ve Abdullah Zühtü'den söz eden kaynaklardan yola çıkarak çalışmanın birinci bölümünde Abdullah Zühtü'nün ailesi, eğitim hayatı, yetiştiği ortam ve çalışma hayatını tarama verileri, arşiv belgeleri ve ikincil kaynaklardaki bilgilerle etraflıca değerlendirirdik.

Çağdaşı yazarlar ve çalışma arkadaşlarının onun hakkındaki kanaatleri ve çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanmış fotoğraflarından hareketle Abdullah Zühtü'nün morfopsikolojisi (karakter ve kişilik özellikleri) hakkında çıkarımlar yapmaya çalıştık. Abdullah Zühtü'nün karakter ve kişilik özelliklerinin eserlerindeki izlerini araştırdık. Kişiliğindeki aksiyoner tavır başlığı altında ise ilk "basın grevi" sayılabilecek girişimi, II. Meşrutiyet'in ilanının gazetelerde coşkuyla duyurulmasına öncülük etmesi ve Osmanlı Matbuat Cemiyeti'nin kurulmasında oynadığı rol gibi hususlar üzerinden onun Türk kültür ve basın hayatını etkileyen teşebbüsleri üzerinde durduk.

Çalışmanın ikinci bölümünde Abdullah Zühtü'nün eserlerini araştırıp inceledik. Gazetelerde yapılan taramalar neticesinde Abdullah Zühtü'nün hikâye, roman, fıkra/makale, şiir, mensur şiir, araştırma inceleme kitabı, dil bilgisi risaleleri ve Fransızcadan yaptığı tercüme eserlere ulaştık. Abdullah Zühtü'nün Harf İnkılabı'ndan önce hayata veda etmesi nedeniyle, yazdığı tüm eserler Arap alfabesi ile kayıtlıdır. İncelemeye başlarken hikâye tahlillerinde sağlıklı sonuçlara ulaşabilmek için metinleri önce Latin alfabesiyle kaydettik. Hikâyeleri yapı, şahıs kadrosu, zaman, mekân, tema ve dil ve anlatım yönüyle inceledik. Bu inceleme ve tasnifte kullanılacak yöntem/usul için Prof. Dr. Şerif Aktaş'ın *Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili* adlı çalışmasını esas aldık. Ayrıca Niyazi Akı'nın *Yakup Kadri Karaosmanoğlu İnsan-Eser-Fikir-Üslup* adlı çalışmasında takip ettiği yöntem de çalışmamızın şablonunu oluştururken başvurduğumuz uygulama sahasındaki örneklerdendir. Abdullah Zühtü'nün hikâyelerini yapısal açıdan incelerken hikâyelerin başlama ve bitişlerinde belli formların tekrar edildiğini gördük ve bu hususları kaydettik. Hikâyelerin olay örgüsünü tespit ederken tekrara düşmemek için benzer örgüyü takip eden hikâyelerden örnekler vererek Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde olay örgüsünü teşekkül eden karakteristik yapıyı tespit etmeye çalıştık. Hikâyelerdeki şahıs kadrosunu tasnif ederken şahısların en işlevsel yönlerini ön plana çıkarmak amacıyla şahısları ahlak (moral) değerlerine, yaş durumlarına ve icra ettikleri mesleklere göre tasnif ettik. Bazı hikâye şahıslarını anlatım özelliklerinden hareketle yazarın sözcülüğünü yaptığı/fikirleri ve kanaatlerini yansıttığı düşüncesiyle ayrıca tasnife tabi tuttuk. Hikâyelerde yer alan farklı milletlerden kişileri de ayrı bir başlık altında verdik. Abdullah Zühtü'nün hikâyelerindeki mekânları incelerken çoğunlukla tercihin İstanbul, İstanbul'un

semtleri ve mahallelerinden yana olduğunu gördük. Tematik çözümlemeler yaparken konuların hikâyelerde işleniş yoğunluğuna göre ve bireysel konulardan toplumsal konulara doğru evrilen bir çizgi takip ettik Tematik tercihlerde Abdullah Zühtü'nün yoksulluk, acıma ve merhamet, ölüm, çocuk, terbiye ve güzel ahlak, aşk, aldatma, yabancılaşma, yozlaşma gibi temalara başvurması onun yaşadığı toplumda gördüklerini hikâyelerine işlemesi hususunda ne denli dikkatli olduğunu da göstermektedir.

Roman türündeki eserlerin incelenmesinde de hikâyelerde takip ettiğimiz yöntemi/usulü sürdürdük. Abdullah Zühtü'nün yedi romanının her birinin olay örgüsünü vermeye çalıştık. Şahıs kadrosunu incelenirken eserde üstlendikleri işlevleri dikkate alarak ön plana çıkarılan özelliklerini esas aldık ve tasnifi buna göre yaptık. Romanlarda mekân, zaman, tema ve anlatıcı ve bakış açısı meselelerini de hikâyelerde takip ettiğimiz tasnife göre çözümlemeye çalıştık.

Diğer eserler başlığı altında ise Abdullah Zühtü'nün hikâye ve roman tercümeleri, *Payidar* ile *Musavver Fen ve Edeb*'te yayımlanan şiirleri, dil bilgisi risaleleri, tohum ve tavukçuluk üzerine yazdığı risaleleri ile makale/fıkraları, Süleyman Tevfik ile birlikte kaleme aldıkları inceleme/tarih kitabı üzerinde durduk.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Abdullah Zühtü'nün gazeteciliği, patronu olduğu *Yeni Gazete* ve diğer gazetelerdeki fikir yazılarını inceleyerek fikir dünyasını tespit etmeye çalıştık. Çalışmanın odağındaki ismin Abdullah Zühtü olması dolayısıyla çalışma boyunca konu dışına çıkmamaya gayret ettik. Bazı hususlarda açıklama yapma, ek bilgiler verme lüzumu gördüğümüzde konu bütünlüğünü bozmadan metin içine eklemeler yaptık. Ancak bu bilgileri çoğunlukla dipnotlarla vererek konu akışını kesintiye uğratmamaya özen gösterdik.

Çalışmada Lisansüstü Eğitim Enstitü'nün belirlemiş olduğu atıf sisteminden metin içi atıf usulünü takip etmekle birlikte çalışma alanımızın büyük çoğunluğunun süreli yayınlardaki eserler olması nedeniyle söz konusu eserlerin kaynak gösteriminde dipnotlara da yer verdik.

Tez kapsamında taramalar yaptığımız gazete ve dergiler; *Yeni Gazete*, *Payidar, Zuhur, Saadet, Tarik, Sabah*, *İkdam*, *Tercüman-ı Hakikat, Peyam-ı Sabah, Hanımlar Âlemi, Mektep, Musavver Fen ve Edep, Servet-i Fünun, Resimli Kitap* gibi yayınlardan oluşmaktadır. Bu yayınların yanında Abdullah Zühtü hakkında

bilgiye ulaşabilme maksadıyla dönemde yayın hayatını sürdüren çeşitli gazete ve dergileri de inceledik. Çok sayıda gazete ve dergi üzerine yapılmış doktora ve yüksek lisans çalışmalarını da taramak suretiyle Abdullah Zühtü'ye dair izler aradık.

Çalışma boyunca sıklıkla başvurduğumuz kaynaklar arasında, hatırat kitaplarının üstlendiği işlev açısından son derece önemli olduğunu gördük. Özellikle Abdullah Zühtü gibi, bir dönem adından hayli söz ettirmiş ancak zaman perdesinde görünürlüğünü git gide kaybetmiş nice ismin tekrar belirginleştirilmesinde hatıratların doldurduğu boşluk, bu eserlerin dikkatle gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Tez yazım aşamasında imla ve noktalama hususunda TDK'nin güncel *Yazım Kılavuzu*'nu esas aldık. *Yazım Kılavuzu*'nda yer almayan sözcükleri çeşitli Osmanlıca sözlüklerdeki yazımlarını karşılaştırarak kaydettik. Gazete/dergi nüshalarındaki tahribat, yabancı bir şahıs veya yer adının okunamaması gibi durumlarda, sözcükleri bağlam içindeki yerlerine göre okuyup kaydettik ve sözcüğün hemen yanına ilgili nüshadaki yazımını ekledik. Böylelikle konuyla ilgileneceklerin dikkatlerini çekebilecek hususları vermeye çalıştık.

Bu çalışma Abdullah Zühtü'nün hayatındaki belirsizlikleri giderme ve eserlerini tanıtmanın/incelemenin yanında edebiyat, basın yayın ve kültür tarihi alanlarında fikir yürüten, çalışma yapan kişilere de malzeme sunmayı amaçlamaktadır. Eserleri tespit ederken ve taramalar yaparken son derece titiz davranmaya, hiçbir detayı gözden kaçırmamaya çalıştık. Yine de eksikliğin, yanılmanın insana mahsus bir özellik olması dikkate alındığında bizim de kusurlarımızın olması kaçınılmazdır. Bu hususta Abdullah Zühtü evrenine yapacakları iyileştirme ve geliştirmelerden dolayı katkı sağlayacaklara teşekkürü bir borç biliriz.

2. ABDULLAH ZÜHTÜ'NÜN HAYATI

2.1. Üretken Bir Matbuat Emektarının Karanlıkta Kalmış Hayatı

Abdullah Zühtü, 1869 yılında İstanbul'da dünyaya gelir.[1] Babası Ticaret ve Nafıa Nezareti Başkâtiplerinden Osman Tevfik Efendi'dir. Mekteb-i Sultanîdeki (Galatasaray Lisesi) eğitimine 1298/1882'de başlayan Abdullah Zühtü, 1306/1890'da mezun olmuştur.[2] (Berküren ve Kişmir 2009: 57, 108) Yaşamını İstanbul, Tophane'deki Tomtom Sokak'ında Şakir Efendi Apartmanı'nda sürdürür. Bazı eserlerinde ismi "Manisalı Abdullah Zühtü" şeklinde kayıtlıdır. Abdullah Zühtü, Sefer E. Berzeg'in çalışmasında, "Çerkez" olarak zikredilmektedir (1995: 5).

Abdullah Zühtü'nün ailesi hakkında hemen hiçbir kaynakta ayrıntılı bir bilgi bulunmamaktadır. 30 Mayıs 1925 tarihli bazı gazetelerde ölümü üzerine çıkan yazıların birinde Lütfullah adında bir oğlu olduğu belirtilir. Abdullah Zühtü vefat ettiği zaman henüz yaşı küçük olan Lütfullah da babası gibi Galatasaray Lisesi'nde öğrenim görmüştür.[3] *Milliyet* gazetesinde yer alan "Eski Eşyaya Merakınız Var Mı?"[4] başlıklı yazıdan da Abdullah Zühtü'nün, Tevfik Zühtü adında bir oğlunun daha olduğu bilgisine ulaşılmaktadır.

---

[1] Orhan Koloğlu, Abdullah Zühtü'nün doğum tarihini 1860 olarak kaydetmiştir. (1999), *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 1999, C. I s.22. Özkırımlı, A. (2004) *Türk Edebiyatı Tarihi* C. I s.17., Yalçın, M. (2010), *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi* C. I s.7, Tural, Sadık vd. (2001), *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi* C. I, s.51 ve diğer kaynaklarda Abdullah Zühtü'nün doğum yılı 1869 olarak kaydedilmiştir. Orhan Koloğlu'nun, verdiği doğum ve ölüm tarihi diğer kaynaklardaki tarihlerle karşılaştırıldığında her iki tarih bildiriminin de farklı olduğu görülmektedir. Abdullah Zühtü'nün okul kayıtları ve ölümü üzerine çıkan gazete haberleri dikkate alındığında Koloğlu'nun belirttiği tarihlerin kayıtlarda yer alanlarla örtüşmediği, muhtemelen dizgi yanlışlığı olduğu anlaşılmaktadır.

[2] Abdullah Zühtü'nün okul numarası 318'dir. Ahmet Hikmet ile aynı sınıfta olan Abdullah Zühtü'nün sınıfındaki diğer isimler şöyledir: Mehmet Muhip, Abdullah Mazhar, Ahmet Ziya, Fuat Sadık, Mehmet Cemil, Tevfik Amir Kocamaz, Mehmet Asım, İsmail Vasıf, Mehmet Kadri, Mehmet Süleyman, Ömer Cemalettin, Mustafa Sami, Boğos Elmasyan, Şevket Cenani, Nesip Remzi, Ziya (Ebuzziya) Tevfik, Ali Aslan, Artin Bekaryan, Abdullah Fevzi, Mehmet Ali El Abit. Berküren&Kişmir; Tahsin, Celaleddin Tahsin (2009), *Pilava Kaşık Atanlar* Cilt 3, (Şahsi basım), s.56-57.

[3] *Cumhuriyet*'te çıkan yazıda Lütfullah ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır. "Bütün kederdide ailesine ve bilhassa pek sevdiği henüz pek genç mahdumu Lütfullah Bey'e gerek gazetemiz, gerek bütün heyet-i tahririye ve tertibiye namına pek samimi taziyemizi arz eyleriz." 30 Mayıs 1925, s.3. *İkdam* gazetesi de benzer bir beyanda bulunur: "Mekteb-i Sultanide tahsilde bulunan bir oğlu vardır. Temin ederiz ki bu çocuk burada tahsilini bitirdikten sonra, istidad ve liyakatin ilham ettiği meslekte tefiz eder." 30 Mayıs 1925. s.1. Buradan anlaşılmaktadır ki Abdullah Zühtü'nün 17-20 yaşlarında bir oğlu vardır.

[4] Abdullah Zühtü'nün topladığı antikaları görmek isteyen bir gazetecinin yazdığı yazıda şu ifadeler geçmektedir: "(…) merhumun oğlu Tevfik Zühtü Beyi arayıp buldum. Ve bir sabah, evinde ziyaret

Süleyman Tevfik'in anılarına göre A. Refik Bey, Abdullah Zühtü'nün dayısıdır. (2011: 254) Halit Ziya da *Kırk Yıl*'da Ahmet Hikmet Müftüoğlu ile Abdullah Zühtü'nün akraba oldukları kaydını düşmüştür (2017: 424). Bu bilgilerden yola çıkarak Abdullah Zühtü; Ahmet Hikmet ve ağabeyi Refik Bey'in yeğeni, Yahya Sezai Efendi'nin de torunu olmalıdır. Ancak nüfus müdürlüğündeki araştırmalar neticesinde Yahya Sezai Efendi'nin nüfusa kayıtlı kız çocuğu bilgisi bulunamamıştır. Dolayısıyla bu bilgilerle de Abdullah Zühtü'nün ailesi hakkında kesin bir sonuca ulaşmak mümkün değildir.

Henüz okul yıllarındayken çalışma hayatına atılan Abdullah Zühtü'nün tespit edilen ilk gazetecilik faaliyeti 10 Sefer 1305'te *Payidar* ile başlar. İlk sayısında belirtildiği üzere "Sahib-i imtiyaz namına tahrirîye için Zühtü Bey'e müracaat"[5] bilgisinden Abdullah Zühtü'nün, gazetenin yazı işleriyle ilgilendiği anlaşılmaktadır. Yalnızca üç sayı çıkarıldıktan sonra yayın hayatına son verilen *Payidar*'da Abdullah Zühtü'nün dört farklı imza[6] ile yazılar kaleme aldığı görülmektedir. Zühtü, A (yn) Zühtü, Z (el) Hâfî ve Abdullah Zühtü adlarıyla yazılar yazmıştır. Çeviri yazılarda A (yn) Zühtü ve Z. Hâfî imzası yer alırken telif eserlerde Abdullah Zühtü imzası bulunmaktadır. Abdullah Zühtü, "Z (el) Hâfî" imzasını yalnızca *Payidar*'da kullanmıştır. Abdullah Zühtü'nün "Hâfî" mahlasını sonraki yazılarında kullanmamış olmasını *Tercüman-ı Hakikat*'te yayımlanan "Gariptir" başlıklı yazıyla açıklamak mümkündür:

> Âsâr-ı iştirak bizde bir vakitten beri müeyyide hükmünü aldığı hâlde garip değil midir ki isim iştiraki da on dokuzuncu asır müeyyidelerinden olarak baş göstermeye başladı. Vakıa bir isimde milyonlarca insan bulunabilir ise de beş altı seneden beri âlem-i matbuatta bulunup on dokuz seneden beri de "Hâfî" namıyla benim olan bu muharrir-i acizin -bundan sekiz dokuz ay evvel hastalığım zamanında olmuş! zannıyla- namıyla takallüde kıyam ve sirkate

için müsaadesini aldım. Tevfik Zühtü Bey, Tophanede, Tom Tom sokağında bir apartman dairesini işgal ediyor." *Milliyet*, nu. 1719, 23 Teşrinisani 1930, s.5.

[5] *Payidar*, nu. 1 10 Sefer 1305/[16 Teşrinievvel 1303/28 Ekim 1887], s.1.

[6] Ethem Çalık, Abdullah Zühtü'nün Serazad mahlasını kullandığını belirtir. (1999). *Türk Edebiyatında Müstear-Mahlas ve Tapşırmalar,* Erzurum: Aktif Yayınları, s.222. Nurullah Çetin de Abdullah Zühtü'nün "Baba Zühtü" ve "Serazad" isimlerini kullandığını kaydetmektedir. (2006). *Takma Müstear İsimler Sözlüğü,* Ankara: Edebiyat Otağı, s. 25. Yapılan inceleme ve taramalarda Baba Zühtü imzasını taşıyan herhangi bir yazıya rastlanmamıştır. Bazı hatıratlarda kendisine "Baba Zühtü" şeklinde hitap edilmesinden dolayı böyle bir müstear ismin kullanılmış olabileceği kanaatinin ortaya çıktığını düşünmekteyiz. "Serazad" müstearını ise Mahmut Sadık (1864-1930), Refi Cevat Ulunay (1890-1968) ve Peyami Safa (1889-1961) gibi güçlü isimlerin de kullanmış olması, bu müstear ile ortaya koyulmuş eserlerin hangisinin Abdullah Zühtü'ye ait olduğu konusunda tereddütler oluşturmaktadır. Üslup vb. özelliklerle de bu eserleri ayırt etmenin, kime aitliği hususunun kesinleştirilmesinin mümkün olmadığı düşünüldüğünde, Serazad müstearı bulunan eserleri çalışmanın kapsamı dışında tutma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

> ihtisar eden Mekteb-i Sultani talebesinden Abdullah Zühtü Efendi namında birisinin bu ana kadar âfâk-ı matbuatta o nam ile âsâr-ı varide kendisi görünmemiş iken geçende üç nüsha kadar çıkarabilip ufûl eden "*Payidar*!" risale-i muvakkatesinde "Z (Zel) Hâfî" namıyla evveline bir "Z (Zel)" harfi ilave ederek muharrir-i acizin bu suretle ismini gasba cüret şayan-ı garabet vehminde muaddel olduğu cihetle ilan-ı keyfiyete mecbur oldum.[7]

"Benefşeye Hitap"[8], Abdullah Zühtü'nün *Payidar*'ın birinci sayısında yayımladığı ilk eseridir. Bunun dışında makale, roman, mektup ve şiir türünde telif ve tercüme eserlerde imzası bulunan Abdullah Zühtü henüz çok genç yaşta J.J. Rousseau'dan çeviriler yapar.

Abdullah Zühtü'nün ikinci durağı *Zuhur*[9] gazetesidir. Bu gazetede bir hikâye ve dört roman tercümesi yapan Abdullah Zühtü'nün telif bir eseri yer almamaktadır. *Zuhur*'un kapanması üzerine *Saadet*[10] gazetesi kadrosuna katılır. 11 Şubat 1890 tarihli sayıda "Petersburg'ta Bir Kış" başlıklı hikâye çevirisiyle ilk kez okur karşısına çıkan Abdullah Zühtü, burada ilk telif hikâyesini 3 Haziran 1890 tarihli sayıda yazar. Ayrıca Fransızcadan roman tercümeleri de yapar ve bunları tefrika hâlinde yayımlar. 23 Mart 1893 ile 5 Ağustos 1894 tarihleri arasında *Tarik* gazetesinde de imzası bulunan Abdullah Zühtü, bu gazetede başmuharrirlik yapar ve altı roman tercümesi ile sekiz hikâye tercümesi yayımlar. Matbaaca medar-ı maişetini temin edemediği gerekçesiyle memuriyete atanmak için dilekçe verir.

---

[7] "Gariptir", *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 2899, 20 Cemaziyelevvel 1305/22 Kânunusani 1303/3 Şubat 1888, s. 2.

[8] *Payidar*, 10 Sefer 1305/[16 Teşrinievvel 1303/28 Ekim 1887], s.1-2: "14 yaşında ve şehirli bir kız olan Benefşe'nin güzelliğinden onu görenlerin bedbahtlığından söz eden bir paragraftan sonra Benefşe'nin kendisinin de bedbaht olduğunu, güzelliğin mutluluk olmadığını belirttiği bir başka paragrafla son bulur."

[9] 18 Mart 1890 ila 21 Eylül 1890 arasında 200 sayı yayımlanmıştır.

[10] Mehmet Nuri tarafından İstanbul'da çıkarılan gazetenin ilk nüshası 15 Kânunusani 1885 tarihlidir. 6 Kânunıevvel 1896 tarihli 3811 numaralı nüshaya kadar kesintisiz bir yayın hayatına sahiptir. Beş yıllık bir aranın ardından Mehmet Nuri, gazeteyi 29 Eylül 1900'den 13 Teşrinievvel 1901'e kadar 344 sayı daha çıkarır.

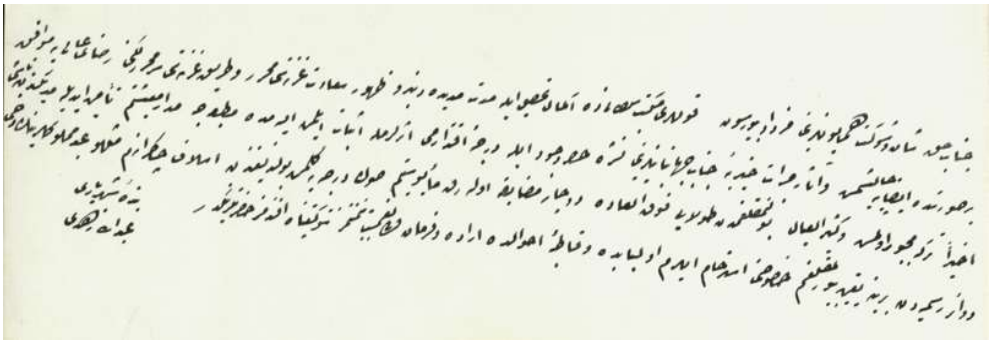

Resim 2.1: Abdullah Zühtü'nün Memuriyete Atanma Talebi Dilekçesi

> Cenab-ı Hak şan ve şevket-i hümayunlarını müzdat buyursun. Kulları Mekteb-i Sultani'de ikmali tahsil ile müddet-i medideden beri *Zuhur* ve *Saadet* gazetesi muharrir ve Tarik gazetesi ser-muharrirliğini rıza-yı aliye muvafık bir surette ifaya çalışmış ve asar-ı hayrat-ı cenab-ı cihan-banilerini neşre hasr-ı vücut ile derece-i iktidarımı eserlerimle ispat eylemiş isem de matbaaca medar-ı maişetim temin edilemediğinden naşi ahiren terke mecbur olmuş ve kesirü'l-ıyal bulunmaklığımdan dolayı fevkalade duçar-ı müzayaka olarak meyusiyetim son dereceye gelmiş bulunduğundan eslaf-ı çakeranem misüllü abd-i memlukanelerinin dahi devair-i resmiyeden birine tayin buyurulmaklığım hususunu istirham eylerim. Ol babda ve katıbe-i ahvalde irade ve ferman veliyü'l-nimetimiz şevket-penah efendimiz hazretlerinindir.
> Bende-i şehriyari
> Abdullah Zühtü[11]

Sabah[12] gazetesindeki yazı serüveni ise 18 Teşrinievvel 1895 tarihli Andre Tisso'dan yaptığı "İstidat" başlıklı hikâyeyle başlar. Telif ve tercüme pek çok eserde imzası bulunmaktadır. *Sabah*'ın başyazarı iken kaleme aldığı yazılar nedeniyle Kudüs tahrirat müdürlüğü ile İstanbul'dan uzaklaştırılan Mahmut Sadık'ın yerine Abdullah Zühtü başyazarlık görevini üstlenmiştir. "*'Baba Zühtü' diye anılan Abdullah Zühtü yazar olarak hem gazetenin hem de Mihran Efendi'nin ayrılmaz bir parçasıdır. Türkçe gazeteler haber konusunda genellikle, Beyoğlu*

[11] BOA, Y.PRK. MYD. 00013.00012.001. Yıl:1310/1894.

[12] "Bu isimle dört gazete yayımlanmıştır. İlki, 5 Mart 1876 tarihinde İstanbul'da günlük yayımlanıp 308 sayı çıkmıştır. Papodopulos adında bir Rum çıkarmıştır. Başyazarı Şemsettin Sami Bey'dir. Bu gazetede ilk defa miladi tarih kullanılmıştır. İkincisi, 1882 ile 7 Kasım 1922 arasında İstanbul'da günlük olarak 11838 sayı çıkmıştır. Mihran Efendi'nin çıkarmakta olduğu bu gazetenin yazarları Mahmud Sadık, Selanikli Tevfik, Halit beylerdir. Bu gazete gerek yazıları gerekse yazar kadrosuyla Meşrutiyet döneminin en önemli gazetesi olmuştur. Yazar kadrosunda Hüseyin Cahit, Cavit Bey, Adnan Adıvar, Ata Bey, Ahmet Emin Yalman, Arif Cemil gibi yazarlar yer almıştır. Üçüncüsü, Ankara' da Sırrı Atalay tarafından çıkarılmış günlük bir gazetedir. Dördüncüsü, 22 Nisan 1985 tarihinde Dinç Bilgin tarafından yayımlanmıştır. Şu anda Turgay Ciner'e aittir. Ayda bir defa kitap eki vermektedir. 11 Haziran 1992 tarihinde Kurban Bayramı'nda yayımladığı gazete ile bayramlarda gazete çıkarma ilkine de kendi sahasında imza atmıştır." Yıldırım, T. (2009), "Türk Gazetecilik Tarihi Üzerine Bir Deneme II" *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Temmuz-Aralık, s. 281.

yakasında yayınlanan 'Moniteur Oriental' ve 'Levant Herald' gazetelerinden yararlandıklarından, Abdullah Zühtü'nün görevi bu gazeteleri okumak, Türkçeye çevrilmesi gerekenleri işaretlemekti." (İnuğur, 2005: 275).

1897 yılında başlayacak Türk-Yunan harbi için *Sabah* gazetesi Teselya cephesine muhabir gönderme kararı alır. Mihran; Abdullah Zühtü ve Halit Bey'den birini düşünmektedir. Ancak Süleyman Tevfik kendisinin gidebileceğini, bunu özellikle istediğini belirtir. Daha sonra Abdullah Zühtü, Halit Bey ve Süleyman Tevfik arasında şöyle bir konuşma geçer:

> Biz Efendi ile Teselya'ya bir muhabir göndermeye karar verdik. Sizden birinizi göndermeyi düşünüyoruz. Hanginiz gidersiniz? Diye sordum.
> Halit Bey ilave etti:
> - Burada çoluk çocuğumun işlerine bakacak kimsem yok. Ben gidemem.
>
> Abdullah Zühtü de:
> - Şimdiye kadar İstanbul'dan çıkmamış olduğum cihetle gidersem bir iş göremem.
>
> Gülerek ikisini de meraktan kurtardım ve dedim ki:
> - Merak etmeyiniz, ben kendim gideceğim (Özzorluoğlu, 2011: 84-85).

Buradan anlaşılmaktadır ki Abdullah Zühtü cepheye giderek aktif bir savaş muhabirliği yapmamıştır. Abdullah Zühtü 15 Rebiyülevvel 1341/7 Teşrinisani 1338/1922 tarihine kadar aralıklarla da olsa *Sabah*'ın yazı kadrosunda yer almıştır. *Peyam* ve *Sabah* gazetelerinin birleşerek *Peyam-ı Sabah* olarak yayın hayatına devam ettiği dönemde Abdullah Zühtü de başmuharrir olarak makaleler kaleme almış, hikâyeler yazmıştır. İlk hikâyesini "Yeni Hayat"[13] başlığıyla yayımlamıştır. *Peyam-ı Sabah*'ın tekrar ayrı iki gazete olarak yayın yapmaya başlamasından önce Abdullah Zühtü'nün yazdığı son yazı "Melekler Eyledi İnşa Felekte Tak-ı Zafer"[14] adlı yazıdır.

[13] Abdullah Zühtü, "Yeni Hayat", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11167/737, 11 Rebiyülahir 1339/23 Kânunuevvel 1336/1920, s.2

[14] Abdullah Zühtü, "Melekler Eyledi İnşa Felekte Tak-ı Zafer*" Peyam-ı Sabah*, nu. 11785/1355, 20 Muharrem 1341/13 Eylül 1338/1922, s.1.

İkdam[15] gazetesinde ilk defa 9 Teşrinisani 1894 "İbtila-yı Sanat" başlıklı telif hikâye ile okur karşısına çıkan Abdullah Zühtü imzası, son olarak 19 Mart 1908 tarihinde "Fakir Muallim" isimli tercüme hikâyede görülmektedir.[16]

Farklı zamanlarda Abdullah Zühtü'nün çeşitli gezi ve toplantılara katıldığı da görülmektedir.[17] Henüz yirmi yaşındayken babası Osman Tevfik Efendi ile Bursa'ya gitmiştir. Burada gördükleri ve edindiği izlenimler onun sonraki yaşamında derin izler bırakmış olmalı ki 1922 yılında kaleme aldığı "Melekler Eyledi İnşa Felekte Tak-ı Zafer" başlıklı yazıda hissiyatını dile getirir. Bu yazıda Türk ordusunun kazandığı zafer üzerine duyulan coşkunluk ve derin hisler ele alınmıştır. Türk bayraklarını sokaklarda görmeyi özlediğini belirten Abdullah Zühtü kazanılan başarılar neticesinde, memlekette meydana gelen bayram havasını coşkuyla yazar. Yirmi yaşındayken babasıyla gittiği Osman Gazi'nin türbesinde okuduğu bir kıtada geçen ifade üzerine yazının başlığını oluşturduğunu söyleyen Abdullah Zühtü, Bursa'nın şimdiki hâli nasıldır diyerek hem oraya olan özlemini hem de oradaki sevinci dile getirir.

> "O zaman tam yirmi yaşında idim. Pederimle beraber Bursa'da Sultan Osman'ın mezarını ziyaret ediyorduk. Orada bütün zairelerin, kurşun kalemiyle intiba'at ve hissiyatını yazdığı yerde bir kıt'a okumuştum:
> 'Şu kavs-i zâir-i gâfil sakın kuzah sanma
> Yüzünde hande eder hep semâda kudsîler

[15] Abdullah Cevdet tarafından çıkarılan *İkdam* gazetesi II. Abdülhamid döneminde (1894) yayın hayatına başlamış ve II. Meşrutiyet Dönemi'nin en önemli yayın organlarından biri hâline gelmiştir. *İkdam* yayın hayatına başladığında, *Tarik*, *Tercüman-ı Hakikat*, *Saadet* ve *Sabah* gazeteleri dönemin en çok rağbet gören yayın organladır. O dönemin mevcut diğer gazetelerine nazaran *İkdam* gazetesinin başlıca üstünlüğü, haber ve yazı zenginliğinden ziyade, imtiyaz sahibi ve başyazarının gazetecilikten yetişmiş, kudretli bir kalem sahibi oluşudur. Ahmet Rasim, Mahmut Sadık, Abdullah Zühtü, Hüseyin Cahit Yalçın, Maliyeci Cavit Bey, Ali Reşat, Mahmut Ata, Veled Çelebi, Dr. Adnan Adıvar gibi ünlü isimlere rastlanmaktadır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Falih Rıfkı Atay da daha sonraları gazetenin yazı kadrosuna katılmışlardır. İnuğur, M.N. (2006), *Türk Basın Tarihi*, İstanbul, s. 284-285.

[16] İhsan Işık, Abdullah Zühtü'nün Birinci Dünya Savaşı yıllarında *İkdam* ve *Sabah* gazetelerinde imzasız yazılar yayımladığını, *İkdam*'ın başyazarlığını üstlendiğini kaydetmektedir. Işık, İ. (2006), *Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, Ankara: Elvan Yayınları, s.30. Yapılan tarama ve incelemelerde Abdullah Zühtü imzasına rastlanmadığı ve ilgili yıllar arasındaki yazıların hangisinin Abdullah Zühtü'ye ait olduğunu işaret edecek bir bilgiye ulaşılamadığı için söz konusu dönemdeki yazılara dair bir değerlendirme yapılmamıştır.

[17] Tarık Mümtaz Göztepe hatıralarında Abdullah Zühtü'nün katıldığı Saltanat Şurası'ndan söz eder: "29 Mayıs 1919 Pazartesi günü Yıldız Sarayı'nda sadrazam, nâzırlar, eski sadrazamlar, Âyan azaları, eski nâzırlar, vezirler, sefirler, İstanbul Barosu reis ve azaları, Darülfünun müderrisleri, şehzadeler ve damatların iştirakiyle büyük bir Saltanat Şûrası toplandı. (…) Gazeteciler arasında zamanın şeyhülmuharirîni olan Mahmud Sadık ve en velûd muharriri Ahmed Rasim, Yeni Gazete sahibi Abdullah Zühtü, İstiklal gazetesi sahibi Rauf Ahmed, Tasvîr-i Efkâr başmuharriri Velid Ebuzziya, *Vakit* gazetesi sahibi Mehmet Asım, *Söz* gazetesi sahibi Asaf Muammer ve Sosyalıoğlu Suphi Beyler görünüyordu." Göztepe, T.M. (2017), *Mütareke Günleri,* Ankara: Cümle Yayınları, s. 240-241.

> Şu künbet içre yatan padişaha taazzumen
> Melekler eyledi inşâ felekte tâk-ı zafer'
> Bu kıtayı bütün hayatımda unutmadım. Bana her okuduğum şiirden ziyade tesir etmişti. İşte bugünlerde onun son mısraını tekrar ediyordum. Ve şimdi düşünüyorum ki acaba Bursa ne hâlde?" [18]

"Hereke Fabrika-ı Hümayunu Ziyaret"[19] başlıklı yazıdan edinilen bilgiye göre Abdullah Zühtü *İkdam*'da çalıştığı dönemde, gazete tarafından görevlendirilmiş, Hereke Fabrikası'nı ziyaretine katıldıktan sonra yolculuk ve gezi sırasındaki izlenimlerini kaleme almıştır.[20]

Abdullah Zühtü'nün bir başka durağı da Selanikli Tevfik'le birlikte 1896-1901 yılları arasında haftanın belirli günleri çıkardıkları, yalnızca çeviri roman tefrikalarının yer aldığı *Roman Cüzdanı* adlı gazetedir. Çeviriler müştereken yapılmıştır. *Roman Cüzdanı'*nın 14 Teşrinisani 1312/20 Cemaziyelahir 1314 tarihli sayısında "Müesses ve naşirleri: *Tercüman-ı Hakikat* başmuharriri Selanikli Tevfik Efendi, '*Saadet*' gazetesi muharrirlerinden Abdullah Zühtü" ifadeleri yer almaktadır. Çevirdikleri ilk eser *Müthiş Korsanlar* adlı romandır. Bu eser 51 sayıda tefrika edilmiş ve 7 Rebiyülahir 1316/1 Eylül 1314 tarihli sayıda son bulmuştur. Tefrika edilen bir diğer roman ise 28 Teşrinisani 1312/5 Recep 1314 tarihinde çeviriye başlanan *Bir Bedbahtın Jurnalinden* adlı romandır. Bu iki roman dışında *Roman Cüzdanı*'nda Abdullah Zühtü imzası yer almamıştır.

Tercüman-ı Hakikat'te ise ilk defa 26 Teşrinievvel 1901 tarihli ve 7366 numaralı sayıda yazmaya başlayan Abdullah Zühtü, 10 Şubat 1902 tarihli ve 7475 numaralı sayıya kadar bir roman tefrikası yapar ve aile hayatıyla ilgili makaleler yazar. Abdullah Zühtü uzun soluklu çalışmalarının yanı sıra *Hanımlar Âlemi*, *Resimli Kitap*, *Servet-i Fünûn*, *Musavver Fen ve Edep* gibi yayın organlarında, sayıları büyük bir yekûn oluşturmasa da eserler kaleme almıştır.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Kitapçı Karabet'in pek rağbet görmeyen (küçük harflerle) Resimli (büyük harflerle) *Gazete* isimli yayın organını Mahmut Sadık'la

---

[18] Abdullah Zühtü, "Melekler Eyledi İnşa Felekte Tak-ı Zafer"*Peyam-ı Sabah*, nu: 11785/1355, 20 Muharrem 1341/13 Eylül 1938/1922, s.1.

[19] "Hereke Fabrika-ı Hümayunu Ziyaret" *Servet-i Fünûn*, S. 794, 29 Haziran 1322/[12 Cemaziyelevvel 1324/9 Temmuz 1906], s. 216-219.

[20] "Hereke Fabrika-ı Hümayunu Ziyaret", *İkdam*, nu. 4345, 12 Cemaziyelevvel 1324/29 Haziran 1322/9 Temmuz 1906, s. 1-2.

birlikte devralarak bir süre *Resimli Gazete,* ardından da *Yeni Gazete*[21] adıyla çıkarmaya başlar. Abdullah Zühtü 1908 yılına kadar çalıştığı, pek çok yazı kaleme aldığı, tercümeler yaptığı basın hayatına artık "patron" unvanıyla devam etmektedir. Çalıştığı gazetelerde her zaman üretken bir yazardır Abdullah Zühtü ancak *Yeni Gazete*'yi tesis ettikten sonra yazı hayatına ara vermiş gibidir. Gazetenin ilk dönemi şeklinde adlandırabileceğimiz 1913 yılına kadarki devrede Abdullah Zühtü imzası görülmez. Yayın hayatına başladığı günden itibaren ilgiyle karşılanan *Yeni Gazete* basın camiasında, bir müddet "Türk Derneği'nin" yayın organlığını da üstlenecektir.[22] *Yeni Gazete*[23] 1918'de tekrar yayın hayatına başladığında Abdullah Zühtü imzası da gazetede ilk defa yer almaya başlar.

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanından sonra kurucu üye sıfatıyla yer aldığı Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye'de[24] başkanlık görevinde de bulunan Abdullah Zühtü, 1913 yılına kadar gazete patronluğuyla hayatını devam ettirir.

Abdullah Zühtü 1917 yılında teşekkül edilen Osmanlı Matbuat Cemiyeti'nde aza olarak görev alır ve Cemiyet'in üyeleriyle birlikte "Berlinli, Viyanalı, Budapeşteli ve Sofyalı meslektaşlarını ziyaret etmek için Balkan treni ile İstanbul'dan" hareket

---

[21] Bu isimle dört gazete yayımlanmıştır. İlki, Abdullah Zühtü tarafından 20 Ağustos 1908/7 Ağustos 1324/22 Zilkade 1337/25 Ağustos 1335/1919 arasında 1823 sayı çıkarılmıştır. İkincisi, 1925 yılında İstanbul' da kısa süreli yayımlanan günlük bir gazetedir. Üçüncüsü, 1957 ile 1958 arasında *Tan* gazetesinin devamı olarak yayımlanmıştır. Dördüncüsü, 1964 ile 1971 arasında İstanbul'da Haldun Simavi tarafından 2383 sayı yayımlanmış bir gazetedir. Yıldırım, T, (2009), *a.g.m.*, s. 286.

[22] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Nâzım H. Polat, "Türk Dil Kurumunun Büyük Atası Türk Derneği ve Dergisi Hakkında Notlar", *Türk Dili*, Yıl: 69, Sayı: 822, Haziran 2020, s.10-23.

[23] *Zaman*'da Yeni Gazete'nin tekrar çıkarılacağı şu haber ile duyurulur: "Meşrutiyetin ibtidasından Bab-ı Âli vakıasına ve Kâmil Paşa'nın sukutuna kadar devam eden ve o günden beri mahrum-ı hayat kalan "*Yeni Gazete*" Abdullah Zühtü ve Mahmut Sadık Bey'ler idaresinde yakında intişar edecektir." Zaman, nu. 229, 24 Teşrinisani 1918, s. 2.

[24] 17 Temmuz 1324/30 Temmuz 1908 tarihinde Sirkeci'de kurulan cemiyetin başkanlığına Abdullah Zühtü getirilir. Cemiyetin tüzüğü hazırlanmış ve görevlilerin ismi de belirlenmiştir. Ahmet Cevdet Bey (*İkdam*'ın Sahibi), İsmail Hakkı Bey (*Tanin* yazarlarından), Pozant Efendi (*Pozantion*'un Başyazarı), Tevfik Efendi (Selanikli) (*Sabah* yazarlarından), Cenap Şahabettin Bey (*Servet-i Fünun* yazarlarından), Hüseyin Cahit Bey (*Tanin*'in Başyazarı), Samih Bey (*İttifak*'ın Başyazarı), Abdullah Zühtü Bey (*Yeni Gazete*'nin Sahibi), Fresko Efendi (*El Tiempo*'nun Başyazarı), Mahmut Sadık Bey (*Servet-i Fünun*'un Başyazarı), Murat Bey (*Mizan*'ın Sahibi), Mihran Efendi (*Sabah*'ın Sahibi), Nikolaidi Efendi (*Konstantinopolis*'in Sahibi). Tokgöz, A, İ. (1993), *a.g.e*., s. 154. Ahmet Emin Yalman, Cemiyetin kuruluşunu şöyle anlatmaktadır: "Benim gazeteciliğe girmeme vasıta olan Abdullah Zühtü Bey teşebbüsü ele aldı. Bizi Sirkeci Garı'nın karşısındaki lokantanın bahçesinde akşama doğru topladı. İstibdadın çöktüğüne, sansür devrinin kapandığına, gazetecilere yeni vazifeler ve mesuliyetler düştüğüne, el ele çalışmak lazım geldiğine dair bir konuşma yaptı. Elli kişi kadar vardık. Osmanlı Matbuat Cemiyeti adlı bir Cemiyet'in kurulması derhal kararlaştırıldı ve seçimleri yapıldı" Yalman A. E. (1997), a.g.e., s. 69. Dernek daha sonra 1917'de Osmanlı Matbuat Cemiyeti, 1921'de Matbuat Cemiyeti, daha sonra Türk Matbuat Cemiyeti adını alır ve 1938'e kadar çalışmalarını yürütür. 1938'de yürürlüğe konan Basın Birliği Kanunu ile cemiyet kendini fesheder,

eder.[25] Berlin ve Viyana'da kalırlar. Daha sonra Izonso cephesini ziyaret ederek Budapeşte'ye geçerler. "*Viyana'nın dört büyük gazeteci dernekleri olan Journalisten- und Schriftstellerverein, Deutschösterieichische Schristftellergenössenschaft, Union der Korrespondenten der auswärtigen Presse ve Verband der auswärtigen Presse bir araya gelelerek Viyana'da Türk misafirleri en iyi ve candan bir şekilde ağırlamak için bir komite kurdular.*" Türk gazetecilerin Viyana'ya gidişi ilgiyle karşılanır. Heyetteki gazeteciler hakkında *WienerZeitung*'da "Türkische Journalisten in Wien" başlığıyla malumat neşredilir. Abdullah Zühtü'den şöyle bahsedilmektedir: *Abdullah Zühdü Bey "Le Soir" Gazetesinin başyazarıdır. Devrik sultan Abdülhamid devrinde takip edilmiş hatta birkaç gün hapis de yatmıştı*[26]*. Aynı zamanda roman yazarıdır. 1897 Türk Yunan Savaşı hakkında yazdığı tarih kitabı 1902*[27] *yılında yayınlandı.* Türk gazeteci heyeti Dış İşleri Bakanlığında Ekselans Kont Czernin ve Viyana Belediye Başkanı Dr.jur**.** Richard Weiskirchner'e bir nezaket ziyaretinde bulunduktan sonra Türk Büyükelçiliğine giderler. Bir süre daha çeşitli yerlerdeki davetlere katılırlar ve ziyaretler gerçekleştirirler. 10 Ağustos 1917'de Budapeşte'ye giderler. Burada geçirdikleri sürede de davetlere katılıp ziyaretlerde bulunan heyet 12 Ağustos 1917'de Westbahnhoftren'den Sofya'ya gitmek üzere yola çıkarlar. (Saral 2021: 14-24) Ahmet Emin anılarında *"1917'de Yunus Nadi, Ahmed Ağaoğlu, Abdullah Zühtü, Muhiddin'den mürekkep bir arkadaş grubu ile Belçika'ya tekrar gittim."* (Yalman 1997: 131) diyerek Osmanlı Matbuat Cemiyeti'nin düzenlediği geziye atıfta bulunmaktadır.

Hayatı boyunca Türkçe yayım yapan gazetelerde çalışan Abdullah Zühtü, Ahmet İhsan Tokgöz ile 17 Ağustos 1332'de *Lö Suvar*, Haydar Rıfat ile de 4 Kânunuevvel 1334'de *Korye dö Suvar* isimli yine Fransızca bir gazete çıkarmaya başlamıştır[28] (Gazel-Ortak 2006: 245-246).

[25] Bu konuda aktarılacak bilgilerin yabancı basındaki kaynakları ve konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için İsmail Tosun Saral'ın "1917 Yılında Türk Gazetecilerin Viyana ve Budapeşte Seyahati", *Düşünce ve Tarih Aylık Dergisi*, S.77, Şubat 2021, s.14-24. adlı çalışmasına müracat edilebilir.

[26] Yapılan araştırmalar neticesinde Abdullah Zühtü'nün hapis cezası aldığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Söz konusu yayın organının Sultan II. Abdülhamit hakkındaki kanaati dolayısıyla böyle bir ifade neşretmiş olabileceğini düşünüyoruz.

[27] Bu bilginin de hatalı şekilde kaydedildiği anlaşılmaktadır. Eser ilk kez 1315 (1899) yılında Mihran Matbaası'nda yayımlanmıştır.

[28] Yapılan araştırma ve taramalarda her iki gazeteyle ilgili herhangi bir koleksiyona rastlanmamıştır.

Abdullah Zühtü'nün bazı meselelerle ilgili "saraya" jurnal verdiği kaydedilmektedir. Hüseyin Cahit anılarında Transvaal Savaşı nedeniyle ülkenin gençleri, aydınları savaşta İngiltere'nin galip gelmesini diledikleri hususunda elçiliğe ortak bir mektup yazarak sevgi gösterisinde bulunurlarsa elçiliğin de bu kişiler yararına girişimlerde bulunacağı düşüncesinin ortaya atıldığını bu amaçla da bir mektup yazıldığını aktarır. Ancak bu mektupla ilgili hükümete haber verilir ve mektupta imzası bulunan pek çok kişi bu durumdan olumsuz etkilenir. "*Transval mektubunu kimin haber verdiği o zamanlar için bizce bilinmez kalmıştı. Aradan uzun bir vakit geçti. Meşrutiyet oldu. Jurnallar açığa çıktı ve ancak o gün gerçek anlaşıldı. Bunu Abdullah Zühtü duyurmuş. Jurnalı gözüyle gören biri bana bu acı gerçeği duyurduğu zaman donup kaldım.*" (1975: 131-133). Mizancı Murat Bey de anılarında Abdullah Zühtü'nün Divan-ı Harbe verdiği bir malumatı şöyle aktarır:

> "Zühtü Bey hülasaten şöyle bir ifade verir: 31 Mart günü (Mizan) idarehanesine havadis almak üzere uğramış imiş. Orada güya ben, Ali Kemal Bey, Zeki Bey, birkaç hoca, kır sakallı gözlüklü, bir gün evvel (Taşnak Sütyun) Cemiyeti'nin kabristan nümayişlerinde benim ile beraber gördüğü bir zat ile diğer fesliler, birkaç rütbeli asker vesâire oturup müzakere ediyormuşuz. O da biraz oturmuş. Lakin Ali Kemal Bey Yıldız'a gidip Sâid Paşa, Kâmil Paşa, Nazım Paşa'yı da muhtevi olarak bir heyet-i vükelânın hemen teşkilini talep etmek fikrini ileriye sürünce dayanamamış. Bunun yolsuzluk, âdeta fesad olduğunu söylemiş. Mahmud Sadık Bey ile çıkıp gitmiş. Sonra Zeki Bey'in bir sarıklı hoca ile beraber Yıldız'a gittiğini görmüş imiş…" (1970: 301).

Bu ifade üzerine Divan-ı Harp heyeti karşısına çıkarılan Mizancı Murat Bey, heyete aktarılanlara cevap mukabilinde söylediklerini aktarmaya devam eder:

> "O gün idarehaneye gelip işi anladıktan sonra hükümetin fikrini, hatt-ı hareketi anlamak üzere ibtida Bâbıâli'ye uğramış idim. (…) Abdullah Zühdü Bey ve Ali Kemal Bey beraberce olarak odadan [gazete idarehanesi] içeriye girdiler. (…) sebebi ziyaretlerini kendileri açtılar. Ahval gittikçe vehâmet kesbediyor. (…) Ali Kemal Bey izah-ı keyfiyetle beraber mesela Sâid, Kâmil, Nazım Paşalar gibi dâhilen ve hâricen câlib-i emniyet zevattan mürekkeb bir heyet-i vükelanın bilaifâte-i vakt teşkili lüzumunun ihtarı fikrini der-miyan etti. Beni bunun iki cihetle câiz olamayacağını söyledim. (…) Abdullah Zühdü Bey fikrimi tamamen tasvib etti. Ali Kemal Bey de ısrar etmedi, iltihak etti. (…) Abdullah Zühdü Bey'e dedim ki: Sizin bunun için [alıntılanmayan bölümde isimleri geçen paşalarla görüşme hususu kastediliyor] bir sıfat-ı resmiyyeniz bile vardır. Çünkü Matbuat-ı Osmaniyye Cemiyeti reisisiniz. O sıfatla sizin gitmeniz ezher cihet müreccahtır. Abdullah Zühtü Bey kabul etmedi. (…) Reis, Zühdü Bey öyle söylemiyor, o başka türlü söylüyor. Biz doğrusunu istiyoruz. Ben [Murat Bey] Zühdü Bey de başka türlü söyleyemez.

> Söylese bile iş başka türlü olamaz. Çünkü birkaç kişinin muvâcehesinde müzâkere cereyan etmiş idi. Hemen Zühdü Bey'i celbe karar verdiler. Dairede idi geldi. Tafsilattan sarf-ı nazar, Zühdü Bey sıkıldı. Bir şeyler söylemek istediği hâlde muvaffak olamadı. Sözlerinde mana-yı matlub yoktu. (…) Abdullah Zühdü Bey lakırdıya başladı. Lakırdısı sâmi'ini hayrette bıraktı. (…) Yıldız ile müttefikan fesad çevirdiğini görmek istedikleri 'Mizancı'nın çoktan beri Yıldız'a gücenip kat-ı ülfet ü münasebet ettiği tebeyyün etti. O günkü ahvâlden memnun olacağı yerde müteessir ve mükedder, vatanın selâmetinin nâşî mütelâşi olduğu söylendi. Yalnız idarehanede bulunduğu anlaşılan ve harf-i vahid sarf ettikleri sabit olmayan Esad Efendi ile Binbaşı Nuri Bey haftalarca tevkif edilmiş iken Ali Kemal Bey'le beraberce gelip Yıldız mes'elesini tevlîd eden, sonra 'korku'sundan maddeyi taglit ile Divan-ı Harb'i pirincin taşını ayıklamaya mecbur eden Abdullah Zühdü Bey tevkif olunmadı. Hatta Zühdü Bey'in torbasında Kâmil Paşa'ya, oğlu Sâid Paşa'ya mensubiyeti zannından başka bir aralık (Emin Bey, Sâid Paşa, Çeşme taharriyatı, bin lira) sözleri gazetelere girmiş iken onlar da unutuldu. Çünkü işin içinde karâbet kuvveti var." (1970: 303-309).

Gerek Hüseyin Cahit'in aktardıkları gerekse Mizancı Murat'ın yaşadıkları göz önüne alındığında Abdullah Zühtü'nün hükümet ile yakınlığı belirginleşmektedir. İttihat ve Terakki'nin hükümeti ele geçirmesinden sonra yaşananlar da Abdullah Zühtü'nün Babıâli hükümetiyle münasebet derecesine işaret etmektedir.

İttihat ve Terakki'ye karşı çıkarak Kâmil Paşa tarafında yer alması ve gazetesinin de İngiliz siyasetine yakınlığı nedeniyle Babıâli baskını (23 Aralık 1913) sonucu İttihat ve Terakki'nin iktidara gelmesiyle Abdullah Zühtü gazeteyi kapatarak Romanya'ya gider.[29] Burada İttihat ve Terakki hükümetini devirmek maksatlı görüşmelerin yapıldığı çeşitli toplantılar düzenlenir.

> Kâzım [Çerkez] ile arkadaşları Prensten [Prens Sabahattin] ümitlerini kestikten sonra Pertev Tevfik Bey vasıtası ile Paris'teki Şerif Paşa'dan para getirtmeye teşebbüs etmişlerdi. Fakat bu esnada takip edildiklerini hissettikleri için Romanya'ya savuşmak mecburiyetini hisseylemişlerdi. Bu suretle hem parayı Romanya'da bekleyecekler hem de bir müddet kendilerini

[29] *Vatan*'da Abdullah Zühtü'nün ölümü üzerine çıkan "Musif Bir Ziya" başlıklı yazıda onun Romanya'nın yanı sıra Mısır'da da bulunduğu kaydedilmektedir. "Fırka gürültüleri münasebetiyle gazetesini kapamış ve bir müddet Romanya ve Mısır'da kalmıştır." 30 Mayıs 1341/1925 s.1. Ahmet İhsan Tokgöz "1909 Şubat'ı ile Martının pek fena bir günler yaklaştırdığını gördüğüm içindir ki and mucibince başladığım gündelik Servet-i Fünûn'u Martın ilk günlerinde kapadım. Gazeteyi kapayışım 31 Mart İhtilali'nde kaçanlar arasına beni sokmadı; fakat gündelik Servet-i Fünûn'u Nisanın ilk haftasında tekrar kurarak çalışmaya koyulduk. Bugünlerde İkdamcı Ahmet Cevdet, Yeni Gazeteci Abdullah Zühtü, Taninci Hüseyin Cahit naçar Avrupa'ya gitmişlerdi." şeklinde bir kayıt düşer Tokgöz, A.İ. (2019), *a.g.e*., s. 417. Bu hususu Süleyman Tevfik (Özzorluoğlu) de şu şekilde değerlendirir: "*Serbestî* sahibi Mevlanzade Rıfat, *Yeni Gazete* Sahibi Abdullah Zühtü, *İkdam* sahibi Cevdet ve başmuharriri Ali Kemal Beyler, Hareket Ordusu'nun İstanbul'u işgalinden evvel savuşmuş, Avrupa'ya gitmişlerdi." (2011), *a.g.e*., s. 330.

tarassut edenlerin nazarlarından sileceklerdi. Evvela Kâzım, sonra Muhip Romanya'ya gitmişler ve oradan da ayrıca bir para temin edebilmek için faaliyete girişmişlerdi. Köstence[30]'de Abdullah Zühtü Bey'in apartmanında bir içtimai tertip olunmuş ve bu içtimada, Abdullah Zühtü Bey'den maada Asaf Muammer [Kütayiş] Bey, Doktor Temo Bey, Arnavut Kulübü heyet-i idaresinden Kalkandelenli Mehmed Paşa, Derhâlâ'nın mahdumu Halim Bey ile Kâzım ve Muhip Bulunmuştu. (Şakir 2018b: 43-44).

Bir süre Maarif Nezareti Encümen-i Teftiş ve Muayene Azalığı da yapan Abdullah Zühtü, 1919 yılında İngiliz Muhipleri Cemiyetinin[31] kurucuları arasında yer alır.

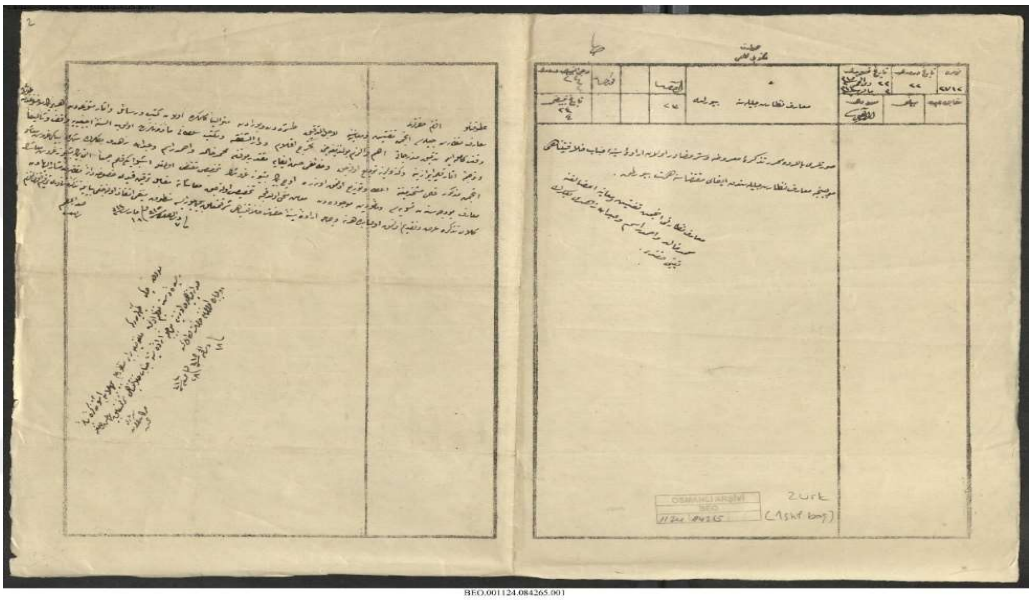

Resim 2.2: Abdullah Zühtü'nün Encümen-i Teftiş ve Muayene Azalığına Tayini

"Atufetlü Efendim Hazretleri
Maarif Nezaret-i Celilesi Encümen-i Teftiş ve Muayenesine li-ecli't-tetkik taşradan ve buradan mütevaliyen gelmekte olan kütüb ve resail ve asar-ı mütenevviadan her birinin mevzuundan dolayı dikkat-i kâmile ile tetkik-i müdericatı ehemm ve elzem bulunduğuna mebni Mahrec-i Aklam[32] ve Darü'ş-şafaka ve Mekteb-i Sultani mezunlarından olup elsine-i ecnebiyyeye vakıf ve telifen tercümeten asar-ı kalemiyye ibrazına ve kendülerine tevdi olunacak vezaifi hüsn-i ifaya muktedir bulunan Mehmet Halit ve Ahmet Rasim ve Abdullah Zühtü beylerin şehrî bin kuruş maaşla encümen-i mezkûr kalemi müstahdeminine ita ve tevdi olunmak üzere üç bin beş yüz kuruşun tahsisi muktezi olmağla işbu iki kalem cem'an altı bin beş yüz kuruş maaşın Maarif bütçesinden tesviyesi ve memurin-i mevcudeden maaş münhal

[30] Romanya'nın Dobruka bölgesinde bir liman şehri.
[31] 20 Mayıs 1919'da kurulan bu cemiyetin merkezi İstanbul Beyoğlu'ndadır. Bu cemiyetin yayın organı *İstanbul* (Önceleri *Yeni İstanbul* sonra da *Türkçe İstanbul* adıyla çıkarılan) gazetesidir. Tunaya T. Z. (2015), *Türkiye'de Siyasal Partiler* Cilt 2 *Mütareke Dönem*, İstanbul, s. 463-467. Abdullah Zühtü cemiyette aza olarak bulunmuştur. "Umum Şirketler Komiseri Abdullah Zühdü Bey" kaydı düşülmüştür. *Türkçe İstanbul*, 28 Eylül 1919, s.1.
[32] 1862'de memur yetiştirmek üzere kurulan okul.

oldukça tahsis olunacak maaşata mukabil terkin-i kaydı hususuna dair nezaret-i müşarü'n-ileyhadan gelen tezkire arz ve takdim olunmak. Ol babda her ne vechile irade-i seniyye-i hazret-i hilafet-penahi şeref-müteallik buyurulur ise mantuk-ı münifi infaz olunacağı beyanıyla tezkire-i sena-veri terkim kılındı efendim.
Fi 7 Zilkade 315 ve 18 Mart 314
Sadrazam Rıfat [Halil Rıfat Paşa]

Maruz-ı çaker-i kemineleridir ki
Reside-i dest-i tazim olub merfufuyla beraber manzuru buyurulan işbu tezkire-i samiye-i sadaret-penahileri üzerine mucibince irade-i seniyye-i cenab-ı hilafet-penahi şeref-müteallik buyurulmuş olmağla ol babda emr ü ferman veliyü'l-emrindir.
Serkatib-i hazret-i şehriyari Tahsin
Fi 18 Zilhicce 315 ve 28 Nisan 314
Suret/ Mektubî Kalemi
Numro 2712
Tarih-i vürudu 22
Tarih-i tesvidi 23 Zilhicce 315 3 Mayıs 314
Tarih-i tebyizi 24

Maarif Nezareti Celilesine buyruldu.
Suretleri balada muharrer tezkire-i maruze ve şeref-sadır olan irade-i seniyye-i cenab-ı hilafet-penahi mucibince Maarif Nezaret-i celilesinden ifa-yı muktezasına himmet buyurulmak.
Maarif Nezareti Encümen-i Teftiş ve Muayene azalığına Mehmet Halit ve Ahmet Rasim ve Abdullah Zühtü beylerin tayini hakkında."[33]

Abdullah Zühtü bu görevin dışında çeşitli memuriyetlerde[34] bulunur ve 1913 yılında "Musul vilayeti fenni çiftçilik muallim"liği de yapar.[35] 1862 yılında kurulan ve ilk başkanı Sakızlı Ohannes Paşa olan Matbuat Umum Müdürlüğüne müdür olarak atanır.[36] Enis Tahsin Til, Abdullah Zühtü'nün bu göreve getirilişini değerlendirirken "*Abdullah Zühtü Bey'in Matbuat Müdürlüğüne hepimiz*

[33] BOA, BEO. 001124.084265.001.001. Bu hususta diğer arşiv belgeleri: İ.MF.00004.00065.002, İ.TAL.00179.00061.005.

[34] Süleyman Tevfik Özzorluoğlu, "İşsizler Devairi" başlıklı yazısında matbuat âleminden bazı isimlerin memur olarak tayin edilerek memnun edilmeye çalışıldığını belirtir. "(…) işsizle dolu meclislere Matbuat-ı Dâhiliye Dairesi ile Nafia Nezareti de inzimam etti. Bu cümleden, yani memnun edilmek istenilenlerden olarak muharrir Mehmed Halid, Abdullah Zühtü, Ahmet Rasim Beyler, Encümen-i Teftiş ve Muayene'ye; Bakırköylü Ziya, Ebülmukbil Kemal Beyler Matbuat-ı Dâhiliye'ye; Ahmet Mithat Efendi ile Rıza Tevfik Bey, Karantina Meclisi'ne; Emrullah Efendi Meclis-i Maarif'e tayin olunmuşlardı. Fakat gazetecilik illetine müptela oldukları cihetle memur olarak yaşamaya hususuyla kıymet ve değerini çok iyi bilip takdir ettikleri kalem mahsulünü berbat etmeye razı olamadıklarından Halid, Abdullah Zühtü ve Ahmet Rasim Beyler, birbiri ardınca istifa ettiler, yedi sekiz memuriyetten sonra yine Babıâli Caddesi'ne döndüler." (2011) *II. Meşrutiyet'ten Bugüne Elli Yıllık Hatıralarım*, Ankara: Dün Bugün Yarın Yayınları, s.155.

[35] Bu bilgiye Abdullah Zühtü'ye ait *Tavukçuluk Karlı Bir Sanattır*, (Sersem Matbaası, 1332/1329, Musul) ve *Tohum Nasıl Olmalıdır? Ve Zürranın Tohuma Karşı Vazifesi* ,(Sersem Matbaası 1332, Musul) iki küçük risaleden ulaşıyoruz.

[36] Yazıcı, N. (1983), "Matbuat Müdürlüğü'nün Kurulusu", *Gazi Üniversitesi Basın–Yayın Yüksek Okulu Dergisi (Haberleşme Özel Sayısı)*, 5, Ankara, 115.

sevinmiştik. Meslekten yetişmiş eski bir gazetecinin bize yardım edeceğini ümit etmiştik. Fakat 'Baba Zühtü' idare-i maslahat tarafını tuttu, birçok meselede tam bir kayıtsızlığı ile karşılaştık. Mamafih Zühtü Bey bu politikasıyla Damat Ferit hükümetini de memnün edemedi." (2015: 176) demektedir. Asım Us da Til'inkine yakın ifadeler kurar:

> Mütarekenin en karanlık günlerindeyiz. İstanbul'da İngiliz askeri idaresi ilân edilmişti. Meb'usan Meclisi dağılmıştı. Bir kısım âzası Bekir Ağa Bölüğündeki İttihatçılar ile beraber Malta'ya götürülmüştü. Anadolu'da Mustafa Kemal'in idaresi altındaki mukavemet hareketlerine karşı Damat Ferit Hükümeti tarafından teşkil edilen Aznavur tenkil kuvvetleri harekete geçmişti. İzmir'deki Yunan kuvvetleri işgal sahalarını genişletiyorlardı. Gazeteler üzerine sansür tazyiki arttırılmıştı. Bu sırada İstanbul Hükümetinin Matbuat Müdürlüğünü eski gazetecilerden Abdullah Zühtü yapıyordu. Dâhiliye Nezaretinde Reşit (H. Nazım) bulunuyordu. İngilizler, Ahmet Emin Yalman'ı Malta ya götürmüş oldukları için *Vakit* yalnız benim mes'uliyetim altında kalmıştı. Anadolu hareketlerinin başında olanlar Kürt Mustafa Divan-ı Harbi tarafından gıyaben idam cezasına mahkûm edilerek gazetelere ilân verilmişti. Bu gibi resmi tebliğler süngülü askerler ile matbaalara gelen hususi memurlar vasıtasıyla yapılıyordu. Neşredilmemesi ağır cezalara mucip olacağı anlatılıyordu. *Vakit* gibi Anadolu hareketlerine sempati gösteren gazeteler bu tebliğleri neşretmekle beraber artık milli kuvvetlerden açıkça bahsedemiyordu. Anadolu'daki millî kuvvetlerin adı bu sırada 'Kuvveyi bâgıye' idi. Bir gün Matbuat Müdürü Abdullah Zühtü beni dairesine davet etti. Gittim. Abdullah Zühtü, iptida dostane bir tavır ile söze başladı. Hükümet, *Vakit*'in neşriyatından memnun değilmiş. Bu gidiş devam ederse hükümet her gazetenin başına birer Başmuharrir tayin edecekmiş. Gazeteler yine yola gelmezse muharrirleri birer birer tevkif edilerek neşriyatlarını tatile mecbur edilecekmiş. Abdullah Zühtü bu sözleri söylerken yanında eski gazetecilerden Mahmut Sadık da bulunuyordu. Ben Matbuat Müdürünün ağzından dinlediğim sözlere karşı hayretimi gizleyemedim:
> *Vakit*'in neşriyatından hükümetin niçin memnun olmadığım anlayamıyorum. Hükümetten gelen resmî tebliğleri olduğu gibi yazıyoruz. Bunları gazetede tenkil etmiyoruz. *Vakit*'de suç teşkil edecek mahiyette yazılar varsa bunlar gösterilsin. Esasen gazetelerin bütün neşriyatı sansürden geçiyor, ecnebi sansürlerin yanında Türk sansürleri de var. Buna rağmen hükümet *Vakit*'ten ne diye şikâyet edebilir?' dedim. Fakat Abdullah Zühtü'nün sözlerinden anladım ki Anadolu hareketlerine karşı Aznavur tenkil kuvvetleri teşkil eden İstanbul Hükümetinin bu siyasetini tasvip eder şekilde gazetede yazılar yazılmıyormuş. Ferit Paşa Hükümeti bundan memnun değilmiş.
> Cevap verdim:
> - '*Vakit* gazetesinin çıktığı günden beri takip ettiği bir mesleği var. Bunu değiştirmek benim elimde değildir. Anadolu hareketleri hakkında hükümetin tebliğlerini yazıyoruz. Bunları tenkit etmediğimiz gibi tasvip de etmiyoruz. Hâdiseler karşısında sükût ediyoruz. Bir gazete yazdığı şeylerden dolayı mes'ul edilebilir. Fakat şu veya bu mesele karşısında sükût ettiği için nasıl mes'ul edilebilir!'

Abdullah Zühtü ile aramızda bu konuşma olurken o günlerde ecnebi sansürlerinin yanında hükümeti temsil eden Mahmut Sadık sadece müşahit olarak dinliyordu. Benim son sözlerim üzerine o da müdahale etti:
'Fakat, Asım, gazetenizin öyle bir hâli var ki bir fırsat çıksa hemen hükümetin aleyhine yazacaksınız!'
Mahmut Sadık'ı bu dakikaya kadar vatansever bir milliyetçi yazar olarak biliyordum. Bugün dahi bundan başka şekilde düşünemiyorum. Fakat memleketin o günkü şartları içinde onun ağzından asla bu tarzda bir hitaba mâruz kalacağımı tahmin edemiyordum. Mahmut Sadık'ın bu sözünden sonra daha fazla münakaşayı uzatmak benim için mümkün değildi. Son söz olarak:
'Hükümet isterse gazetemizi kapatabilir. Buna karşı elimizden bir şey gelmez. Fakat bunun için nasıl haklı bir sebep bulunabilir? Buna benim aklım ermez.' dedim ve ayrıldım." (1964: 23-25).

Abdullah Zühtü, 1920 yılında dört ay süren (20 Nisan-20 Temmuz) bu göreve yirmi beşinci müdür olarak getirilmiş ancak istifa ederek ayrılmıştır.

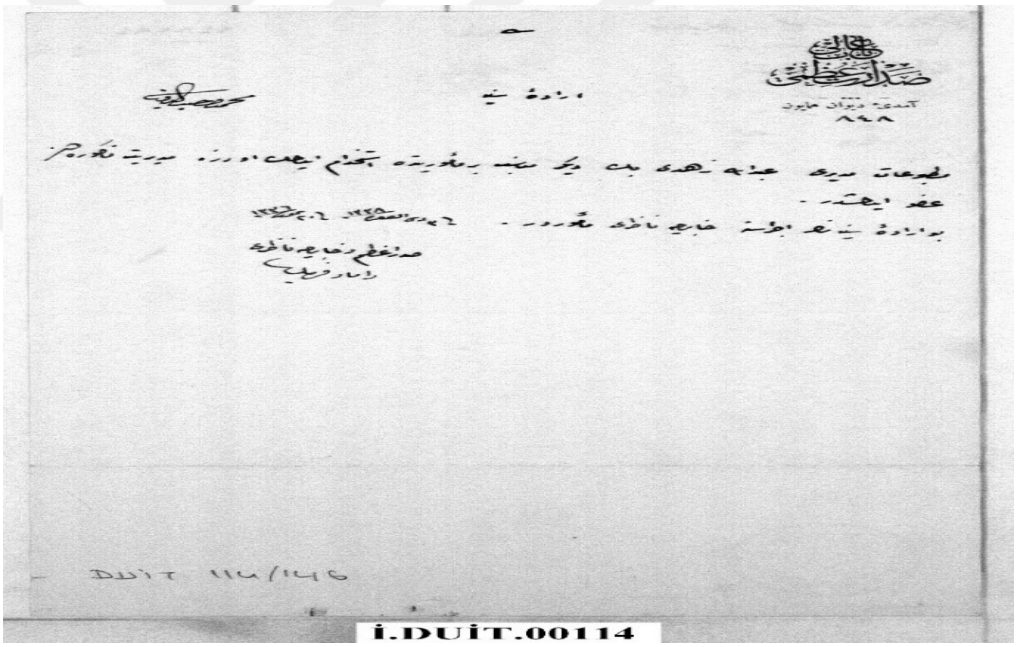

Resim 2.3:Matbuat Müdürlüğünden Azil Belgesi

"İrade-i Seniye
Matbuat Müdürü Abdullah Zühtü Bey diğer sabık bir memuriyete istihdam edilmek üzere müdüriyetten affedilmiştir.
Bu irade-i seniyenin icrasına Haricîye Nezareti memurdur.
Hicri 03-11-1338"[37]

Bu vazifeden istifasını muharrir Konsolidci Asaf şöyle anlatır:

[37] BOA. İ. DUİT. 00114.146. Bu konudaki diğer belgeler: BEO. 4643.348194 -MV. 00261.74, MV.00261.00074.002.001

> "Zühdü korkaktı, vesveseliydi; bir gün başta kâhyaları olduğu halde İstanbul hamalları kalabalık bir kafile hâlinde Dâhiliye Nezaretine gelerek bazı isteklerde bulundular. Koridorlara müthiş bir gürültü ile doldular. Ben Zühdü'nün yanında idim. Ne oluyoruz Asaf! diye yerinden fırladı, yüzü sapsarı olmuştu; kapıya kadar gitti fakat açıp da dışarıya bakamadı: İttihatçılar mı bastı? Alimallah bizi kıtır kıtır keserler!.. dedi; zavallı, Balkan harbindeki Babıali baskınını hatırlamıştı. Vaka anlaşıldı, fakat Abdullah Zühdü'yü teskin etmek mümkün olamadı, hemen o gün istifa etti, evine kapandı ve tam üç ay dışarı çıkmadı." [38]

Ölümü üzerine *İkdam*'da yer alan "Matbuatın Eski Bir Emektarı Efûl Etti"[39] başlıklı yazıda, Abdullah Zühtü'nün matbuata yazdığı son hikâyeler "Mazul" ve "Kanıt" başlıklı iki hikâyedir, kaydı düşülür. Orhan Koloğlu ise Abdullah Zühtü'nün Matbuat Umum Müdürlüğünden istifa ettikten sonra *Vakit*'te politikaya dokunmayan yazılar yazdığını belirtir (1999: 22). *İkdam* ve *Vakit* gazetelerinde yapılan araştırmalarda söz konusu ifadeleri doğrulayacak bir bilgi yer almamaktadır. Araştırmalar neticesinde Abdullah Zühtü imzası tespit edilen son yazının 15 Rebiyülevvel 1341/7 Teşrinisani 1338/1922 tarihli ve 11838 numaralı *Sabah* gazetesinde neşredilen "Sulh Konferansına Doğru" adlı başmakale olduğu anlaşılmaktadır.

Uzun bir gazetecilik serüveninin ardından ömrünün sonlarında antikacılık yaptığı bilinmektedir. Konuyla ilgili önemli bilgilerin yer aldığı bir yazıda bu husus şöyle dile getirilir:

> "Abdullah Zühtü Bey aynı zamanda müthiş bir antika meraklısı imiş. Geçenlerde, bir mecliste, merhumdan bahsedilirken anlattılar: Antikaya öyle meraklı idi ki senelerce üşenmeden Rumelihisarı bürçleri arasında hafriyat yapmıştır. Çanak, çömlek, ne buldu ise toplattı. Bir yerde tarihî kıymeti haiz eşya bulunduğunu işitmesin, onu ne yapıp yapıp mutlaka elde ederdi. Bu sayede, kıymettar tablolar, halılar, vazolar, muhtelif çini eşya vesairden mürekkep çok kıymetli bir koleksiyona sahip olmuştu. Bu eşyadan mühim bir kısmı, Amerika'da, diğerleri de İstanbul'da satıldı. Elde kalanların kıymeti de satılanlardan aşağı kalmaz… Bu tafsilat aldıktan sonra vakit geçirmeden merhumun oğlu Tevfik Zühtü Bey'i arayıp buldum. Ve bir sabah, evinde ziyaret için müsaadesini aldım. Tevfik Zühtü Bey, Tophanede, Tom-tom sokağında bir apartman dairesini işgal ediyor. Bu dairenin dört geniş odaya açılan koridoruna girer girmez, insan kendini Topkapı sarayının bir dehlizinde zanneder. Duvarları yüzlerce senelik Kütahya çinileri, eski

[38] Koçu, R. E. (1958). "Abdullah Zühtü". *İstanbul Ansiklopedisi* C.I İstanbul: Tan Matbaası, s. 55.

[39] "Matbuatın Eski Bir Emektarı Efûl Etti", *İkdam*, nu.10111, 7 Zilkade 1343/30 Mayıs 1925/1341, s.1.

ressamların tabloları ile doludur. Selçuk asarından tahta oymalı vitrinler içinde yüzlerce fincan ve şurada burada erbabınca paha biçilmez birçok minyatürler, derhal nazarı dikkati celbeder. Levhalar arasında ressam 'Zonaro'nun enfes 'Çingene Kızı', eski İngiliz ressamı 'Meling'in 'Arnavut Köyünde Sait Paşa Yalısı' ve diğer İstanbul manzaraları. 'Köy yolunda muhacir arabası' eski Türk mahalleleri ve saire gibi çok kıymetli levhalar vardır. Bu meyanda 1277 tarihinde Mustafa Celâleddin Bey isminde bir Türk ressamın eseri olan bir resim bilhassa şayanı dikkattir. Resmin altında şu izahat vardır: 'Tarafı valâyı serdarı ekremiden Avniye miralaylığı tevcih olunan Süleymaniye sancağında Caf aşireti reisi Keyhusrev Beyin köyünde haremi ve çocuklarının kıyafetine taaccüp eylediklerinin resmidir. Porselen evani içinde 1240 tarihinde İstanbul Ermeni Patriki'nin kahve içtiği üzeri salipli fincan, yeniçeri damgasını taşıyan fincanlar, hiç olmazsa 250 senelik ömrü olan kahve değirmenleri, çeşmibülbül dedikleri parlak camdan yapılmış çanaklar, Kırım muharebesinde kumandanlık eden Ali Paşa'nın Rusya'dan getirdiği tabaklar ve saire bilhassa şayanı dikkattir. Türk tahta mamulâtına gelince, bunlardan Selçuk işi bir vitrin, geniş bir divan ve birkaç dolap zikre değer bir mahiyettedir. Bu divanın bir hatırası da var: Harbi umuminin son senelerinde Enver Paşa Abdullah Zühtü Beyi davet ederek bir eşi ancak Topkapı sarayında bulunan bu divana 500 altın lira teklif etmişse de Abdullah Zühtü Beyi iknaa muvaffak olamamıştır. Aynı divana, geçenlerde satılığa çıkarıldığı zaman (150) lira bile veren olmamıştır. Abdullah Zühtü Beyin metrukâtından geçen seneler 8000 liralık eşya satıldığını söylemek ve bunların yok pahasına gittiğini ilave etmek, bunların kıymeti hakkında küçük bir fikir verebilir." [40].

Bu konuda Enis Tahsin Til ise şunları aktarır: "*Geçinmek için ne yapacağını düşündü ve antika ticaretine karar verdi. Abdullah Zühtü'de eskiden beri antika merakı vardı. Muayedelere gider, antika satışlarını takip eder, hoşuna giden kelepir bir şey bulursa bunu satın alırdı. Evinde epey antika eşya toplamıştı. Bunları satmaya ve kelepir buldukça satın alıp meraklısına yüksek fiyatla devretmeye başladı*." (2015: 179). Ömrünün son yıllarını tamamen antika eşya alıp satarak[41] geçiren Abdullah Zühtü'nün topladığı antika eşyalar arasında tablolar, halılar, vazolar, muhtelif çini eşya vesaireden mürekkep kıymetli parçalar vardır.

[40] "Eski Eşyaya Merakınız Var Mı?" *Milliyet*, nu. 1719, 23 Teşrinisani 1930, s.5.

[41] Atilla Özkırımlı, çalışmasında "Abdullah Zühtü'nün Bedesten'de antikacılık yaptığını kaydeder (2004), *a.g.e.,* s. 17. Aynı bilgi *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi C.I*'de de yer almaktadır. (2010), s. 7-8. Bu ifade ile alım satım dışında, yerleşik bir ticaret ifade edilmiş olabilir düşüncesiyle yaptığımız araştırmalarda Abdullah Zühtü'nün Bedesten'de antikacılık yaptığına dair bir belgeye ulaşamadık. 23 Teşrinisani 1930 tarihinde *Milliyet* gazetesindeki "Eski Eşyaya Merakınız Var mı?" başlıklı yazıya göre Abdullah Zühtü'nün antika eşyaları evinde bulunmaktadır. Buradan anlaşılıyor ki Abdullah Zühtü Bedesten'de bir dükkân sahibi/kiracısı değildi. Muhtemelen pek çok antika meraklısı gibi alım satım yapmak üzere Bedesten'e uğramaktaydı.

Abdülhak Şinasi Hisar onun antikacılığa başlamasını dile getirirken ilginç cümleler kurar:

> "Mütareke denilen şeamet devri başlamıştı. Ona hiçbir yaşı yakıştıramamakla beraber, sanıyorum ki Abdullah Zühtü daha yaşlanmışa benzemiyordu. Ancak uslanmış, matbuat âleminden çekilmiş, bilmem nasıl bir zevk, bir muhabbet, bir zekâ diyeceğim geliyor, bu hafif adamı birtakım güzelliklerin muhitine çekmiş, kurtarmıştı. Abdullah Zühtü biriktirmiş olduğu kıymetli, nadide âsâr-ı nefise arasında yaşıyordu. Millî zevkimizin vaktiyle, tezyini sanatların birçok şubesinde ne harikalar vücuda getirmiş olduğu malumdur. Abdullah Zühtü eskilerden bize miras kalan bu güzel eşyaları almakla ve satmakla iştigal ediyor ve yaşıyordu. Kendisini bu güzel şeyler arasında, bir şiir ve bir sanat gazisine bürünmüş gibi gördüm. Parası, vakti ve zevki olanlara, bu eşyayı cehalet ve hamakatın tahribinden muhafaza etmek, düşürüldükleri çamurdan ve külfetten kurtarmak necip bir vazifedir. Kabiliyeti olan Türkler böylece, Türkülüğün mazisinden birer parça şey kurtarmış olurlar. (…) Abdullah Zühtü böylece, bana, sanatın eskilik merakını ve zevkini de göstermişti." (2013: 101).

Yaklaşık otuz sekiz yıllık bir matbuat mesaisine rağmen hayatı bir sır perdesine bürünen Abdullah Zühtü, 29 Mayıs 1925 tarihinde kalp krizi geçirerek hayata veda etmiştir. Cenaze namazı Kılıç Ali Paşa Cami'nde kılındıktan sonra Topkapı Mezarlığı'nda yer alan aile kabristanına defnedilmiştir.[42] Hisar'ın, Abdullah Zühtü'nün ölümü üzerine duyduğu hissiyatı aslında onun hayatına dair bugüne neden pek bir bilginin ulaşmadığının da kanıtı gibidir. "*Ve ben onu daha genç addederken, vefatını birdenbire gazetelerde gördüm. Ancak birkaç satır yazı ile!.. Ne bir dost feryadı ne bir müşahit hesap ve mizanı!.. Yalnız kuru bir iki satır yazı, içinde binlerce satırlar ve yüzlerce makaleler imzaladığı matbuat içinden bu emektar hadimine taşan, yalnız bir iki satır yazıydı!.. Ve ölünce böyle büsbütün unutulan Abdullah Zühtü bana, ölümün maziyi nasıl büsbütün silerek yok ettiğini ve mümkün olan bütün şansın, eğer biraz varsa, ancak hayatta kaldığı dersini de vermiş oldu.*" (2013:102).

[42] Abdullah Zühtü'nün ölümüyle ilgili kaynaklarda farklı bilgiler bulunmaktadır. Orhan Koloğlu, 20 Mayıs 1928 (1999), *a.g.e.*, s. 22, *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*'nde 29 Mayıs 1925 "*a.g.e*, s.7, *İstanbul Ansiklopedisi*'nde 20 Mayıs 1925 *a.g.e*., s.54, Enis Tahsin Til 1928 olarak belirtmiştir (2015), *a.g.e.,* s.175. Söz konusu tarihler ve Abdullah Zühtü'nün ölümü üzerine çıkan gazete yazıları dikkate alındığında, kesin tarihin 29 Mayıs 1925 olduğu anlaşılmaktadır. İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Mezarlıklar Müdürlüğüne yaptığımız başvuru neticesinde Abdullah Zühtü'nün aile mezarına dair kayıtlara geçmiş herhangi bir bilgi olmadığını gördük. Ayrıca Süleyman, B. (2016), *Zamanı Aşan Taşlar*, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları. gibi İstanbul'un eski mezarları ve mezar kitabeleri üzerine yapılmış çalışmalarda da Abdullah Zühtü ve ailesine dair bir kaydın olmadığını gördük.

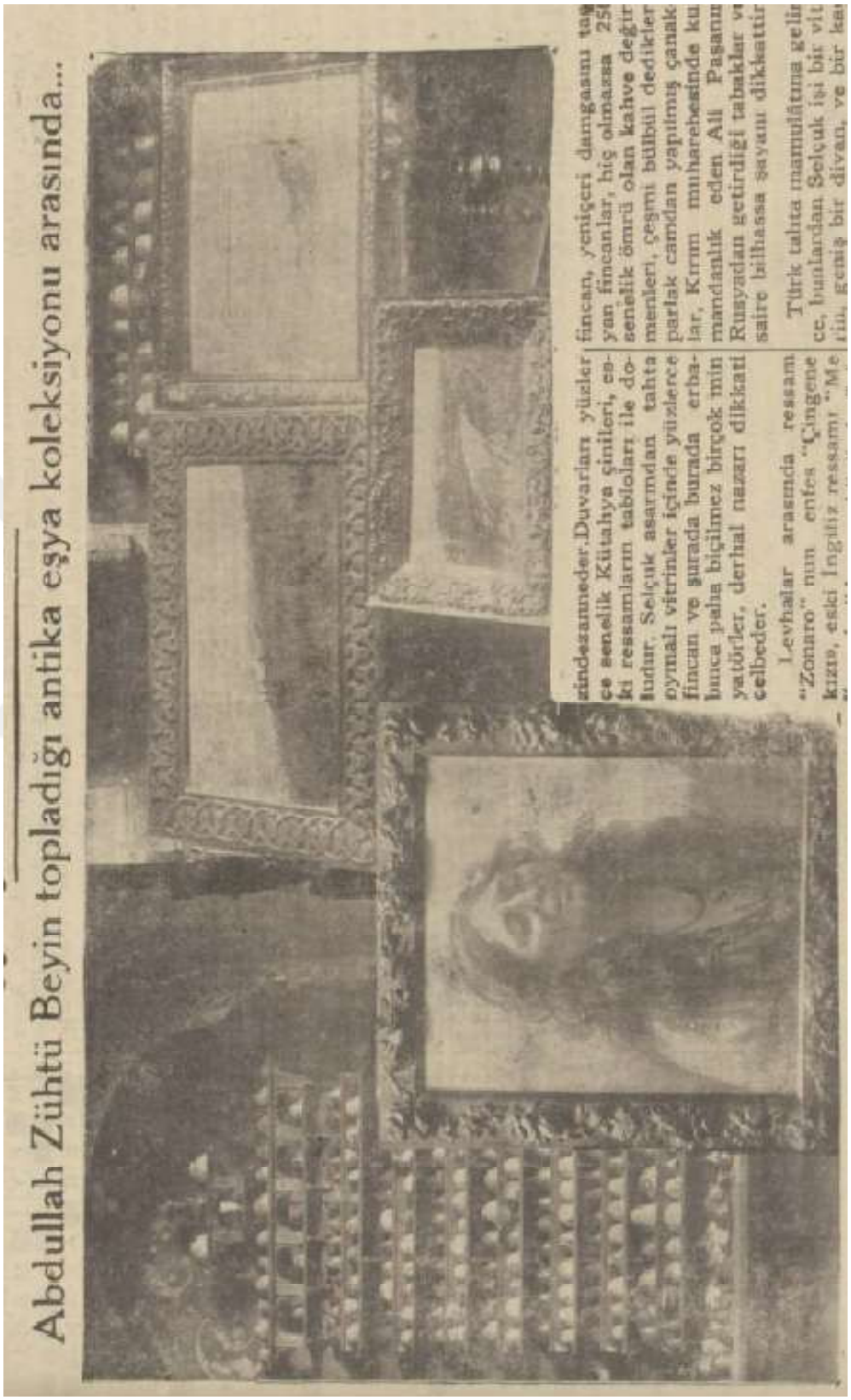

Resim 2.4: Abdullah Zühtü'nün Antika Koleksiyonundan Bir Yansıma

2.2. Morfopsikolojisi

Abdullah Zühtü'nün etrafındaki insanların onun hakkındaki izlenimleri ve beden yapısıyla ilgili görüşlerini incelemek, eserlerinde görülen fikrî ve hissî âleme dair bakış açısını genişletecek imkânlar sunabilecektir.

Bir insanın karakterinin ve mizacının oluşmasında çok farklı değişkenlerin (beden yapısı ve sahip olduğu fiziksel özellikler, çevre, sosyoekonomik şartlar, eğitim vb.) etkili olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Abdullah Zühtü gibi hakkında sınırlı bilgi bulunan kimseler için bu değişkenlerin hangisinin daha etkili olduğuyla ilgili kesin bir tespit yapmak ise bazen mümkün değildir. Ancak belli noktalarda kişi hakkındaki bilgiler değerlendirildiğinde onun karakteri ve mizacıyla ilgili çıkarımlarda bulunulabilir. Beden yapısının karakter ve mizaç üzerinde etkili olduğuyla ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Bunların en önemlilerinden ve akademik çalışmalarda sıklıkla kullanılanı Ernst Kretschmer'in araştırmasıdır.

Abdülhak Şinasi Hisar, Abdullah Zühtü'nün fiziki görünüşü hakkında şöyle yazar: "*Eseri gibi silik, çiçek bozuğu, ince ve zaif bir yüz!.. Hafîf ve nazik bir vücut!.. Kısa kısa ve seri nazarlı, çiy, mavi, zeki gözlerle mütehavvil, ısrar etmeyen, değişen bir adam!.. Mütemadiyen hareket ve nezakette tavırlar!..*" (2013: 99). Ahmet Emin de onun fiziki görünüşüne dair benzer bilgilere verir: "*Abdullah Zühtü'nün çiçek bozuğu esmer yüzünde parlayan mavi gözleriyle, her hâli ile çekici bir şahsiyeti, ince bir sanatkâr tarafı vardı.*" (Yalman, 1997: 73-74).

Kretschmer'in yaptığı tasnif incelendiğinde Abdullah Zühtü'nün "leptosom (astenik)" tipe uygun fiziksel özelliklere ve "sikloit" mizaç (1949: 149) özelliklerine uyan bir mizaca sahip olduğu çıkarımına ulaşılmaktadır. Krestchmer'e göre astenik tipler "*uzunluğuna büyümeye mukabil vasati olarak, daha az bir enine büyüme*" (1949: 23) özelliği göstermekte buna bağlı olarak

> zayıf; olduğundan daha uzun görünen ince bir insan, kansız, kuru bir cilt, dar omuzlara asılmış zayıf, ince adaleli kolların nihayetinde uzun kemikli nahif eller (…) kuru, dar, yassı bir göğüs kafesi, ince zayıf bir karın ve nihayet aşağı uzuvları da yukardakilerin ayni olan bir vücut." (1949: 24-25).

Mizaç olarak ise sikloitler

> yumuşak ve çabuk harekete geçen bir his hayatına sahiptir. (…) Duygu kelimesi, belki daha doğrusu hâlden anlamak, iştirak etmek, hoş sohbet, meclisârâ olmak tabirleri bu tabiattaki insanların çoğunda, mutat, muhtelif

> huy tenevvülerinin arkasında, müşterek olan şeyi daha iyi ifade ediyor: yumuşak, sıcak, iyi kalpli, insanlara karşı güler yüzlü, neşe ve kederde, tabiî bir şekilde çarpan bir kalp ve mizaç. Mizah kelimesi de bu söylediklerimize yakın bir mana ifade eder. Biz, mizahı (…) orta derecedeki sikloit mizaçlarda buluyoruz (1949: 149).

Abdullah Zühtü'nün fiziksel özellikleri ve karakter yapısıyla ilgili farklı kişilerin aktardıklarına bakıldığında Kretschmer'in tasnifine uygunluk gösterdiği anlaşılmaktadır. Abdullah Zühtü'nün fiziki yapısının mizacına olan etkisi çevresindeki insanlara olan davranışlarına yansımış; içtenliği, samimiyeti ve hoş sohbeti ile kendisini kabul ettirmeyi her daim başarmıştır. Hüseyin Cahit Yalçın anılarında onun bu samimi hâlinden şöyle söz eder: "*Abdullah Zühtü basımevinde daha çok Baba Zühtü diye anılırdı. Zühtü, sıkı fıkı tavrı, açık ve temiz duygusunu veren yüreği ile hemen insana cana yakınlık aşılayan bir kimseydi.*" (1975: 100). Ahmet Emin Yalman'ın aktardıkları da aynı doğrultuda Abdullah Zühtü'nün yüce gönüllü ve insanlara değer veren tavrını yansıtmaktadır. *"Abdullah Zühtü, çok tatlı bir patrondu, güler yüzlü bir adamdı. Bize daima arkadaşça muamele eder, sık sık evine çağırır, kendimize güven duymamızı, yazılarımızı istiklal içinde yazabilmemiz için elinden geleni yapardı."* (Yalman, 1997: 101). Abdullah Zühtü insanlara değer veren ve onlar için bir şeyler yapmaktan geri durmayan biridir. Ahmet Emin Yalman'ın gazetecilik hayatına atılmasında oynadığı rolde de onun bu kişilik özelliğiyle karşılaşılır. Ahmet Emin 1907 yılında Alman Mektebi'nden mezun olduktan sonra gazeteciliğe atılmak için babasının yazdığı mektupla Hüseyin Cahit'e gider. O da kendisine yardımcı olması için Yalman'ı Abdullah Zühtü'ye yönlendirir. Abdullah Zühtü önce *İkdam* gazetesine giderek Abdullah Cevdet ile tanıştırmak ister. Olumsuz yanıt alınca *Sabah* gazetesine giderler ve Ahmet Emin burada gazeteciliğe başlar (Yalman, 1997: 56-57). *Yeni Gazete*'yi tesis ettikten sonra Ahmet Emin'i de yazı heyetine dâhil etmek isteyen Abdullah Zühtü, 10 altınlık bir maaş teklifi yapar. Ahmet Emin tereddütsüz kabul eder ve inanç ve kararlılıkla *Yeni Gazete*'nin daha iyi olması için çabalar. Ahmet Emin'in, Mihran Efendi tarafından *Sabah*'ta kalması için yapılan 10 altından fazla maaş teklifini kabul etmemesi Abdullah Zühtü'nün kendisine göstermiş olduğu teveccühü hatırlatmaktadır. "*Bende gazeteci olarak derin bir heves ve istidat bulunduğunu gördü, bunu kullanmak ve geliştirmek için bana geniş fırsatlar verdi.*" (Yalman, 1997: 73-74). Abdullah Zühtü'nün bu kişiliğine karşı Ahmet Emin'in duyduğu minnet ve bağlılık, Columbia Üniversitesinin kabul edeceği öğrenciler için

yapacağı sınava katılma kararını verirken anne babasından sonra Abdullah Zühtü'nün adını zikretmesinden de anlaşılmaktadır. "*Babama, anneme sormadan, Yeni Gazete sahibi Abdullah Zühtü ile de danışmadan koştum, müsabakaya gireceklerin listesine adımı yazdırdım ve yüz seksen kişiyle beraber imtihan yarışına katıldım.*" (Yalman, 1997: 129). Ahmet Emin, hayatını derinden etkileyecek böylesine önemli bir kararda bile anne ve babasından sonra Abdullah Zühtü'nün adını anmaktadır. Bu çalıştığı gazetenin sahibine karşı duyduğu yakınlığı/sorumluluğu ifade etmede oldukça önemlidir. "*Amerika'ya okumaya gitmek dolayısıyla Yeni Gazete'den ayrılmak işini gözümde büyütüyordum. Gazetede taşıdığım ağır yük dolayısıyla gazete sahibi Abdullah Zühtü Bey'in buna razı olmamasından korkuyordum. Onu kırmaya mecbur kalmanın acısını önceden duyuyordum."* (Yalman, 1997: 131). Kendi geleceği için karşısına çıkan büyük bir fırsatı değerlendirirken bile Ahmet Emin'in "kırmaya mecbur kalmanın acısını" duyması Abdullah Zühtü'nün "Baba Zühtü" şeklinde anılmasının bir gerekçesi olarak okunabilir.[43]

Abdullah Zühtü'nün duygusal mizacı eserlerine de sirayet etmiştir. Özellikle hikâyelerinde aşk maceraları önemli bir yer tutar. Bu onun mizacından gelen, tabii bir tesirin neticesidir. Konuşurken, sohbet ederken en sevdiği konular arasında aşk serüvenleri gelmektedir. "*Abdullah Zühtü'nün en çok sevdiği şey, bol bol yârenlik etmekten ibaretti. Tatlı bir konuşması vardı. En çok hoşlandığı şey de aşk serüvenleriydi. Zühtü'de son derece duygusal bir ruh göze çarpardı. Ucuz aşk*

[43] Enis Tahsin Til, Ahmet Emin Yalman'ın Amerika'ya gitmek üzere izin almak için Abdullah Zühtü'yle görüştüğünde Abdullah Zühtü'nün, Yalman'a "Aman çok iyi oldu. Sen zaten artık suyu sıkılmış limona dönmüştün, kısa bir zaman sonra çalışamayacak hâle gelecektin." dediğini söyler. *Gazeteler ve Gazeteciler*, Ankara: Cümle Yayınları, s.177. Aynı konuda Yalman ise şunları kaydeder: "Nihayet ezile büzüle Abdullah Zühtü'nün yanına çıkıp meseleyi açınca, bana şunları söyledi: 'Hayatını bu suretle yenilemek ve kendini ciddi bir surette yetiştirmek fırsatını bulduğuna çok memnun oldum. Sen belki farkında değilsin, fakat sen artık Meşrutiyet'ten bir yıl evvel tanıdığım ve iki buçuk yıl beraber çalıştığım Ahmed Emin değilsin. İçindeki ateş söndü. Gece hayatı seni yıprattı. Yazıların yavanlaştı. Artık senden eskisi gibi fayda görmüyoruz. Basmakalıp yazılar yazıyorsun. Amerika'ya gitmek orada ciddi bir tahsil görmek, senin için sandığından da büyük bir talih ve fırsattır. Tebrik ederim. Zaten gazeteden bütün bütün kopup ayrılmana da sebep yok. Amerika'dan bize sık sık güzel yazılar yazarsın. Eski ateşli Ahmed Emin olmanın yolunu keşfedersin.'" (1997), *a.g.e*., s. 131-132. İki hatıra arasındaki üslup farkı oldukça dikkate değerdir. Yalman, aynı olayı Abdullah Zühtü'nün babacan tavrına ve gelişme önem veren birisi olduğu bağlamında anlatırken Til, daha sert bir dille kaydeder. Bu konuda Yalman'ın hatıraları hem olayın bizzat muhatabı hem de detaylarıyla aktarması dolayısıyla gerçeğe daha yakın durmaktadır. Til'in kendi düşünce ve yorumlarıyla hareket ettiği kanaatindeyiz.

dünyasının bayağılıkları arasında yüzdüğü hâlde duyarlığını, duygulanma yeteneğini yitirmemişti." (Yalçın, 1975: 100-101).

Abdullah Zühtü yeni tanıştığı insanlara karşı ihtiyatlı davranmayı, karşısındakinin nasıl bir ruh hâline ve düşünce yapısına sahip olduğunu anladıktan sonra onlarla samimiyet kurmayı tercih eder. Halit Ziya, *Kırk Yıl*'da bir matbaa ziyareti sırasında denk geldiği Abdullah Zühtü'nün bu yönüne dair önemli tespitlerde bulunur:

> Eseriyle tanıdığım bu meslek refiki ile iki kardeş nasıl konuşmak lazımsa öyle konuşmuştum. O bende, biraz çekingen, biraz kaçıngan, karşısındakinin ne olduğuna karar vermeden evvel bir adım atmamaya niyet etmiş bir adam tesirini yaptı. Dostluk hayatında hiç de öyle olmadığına sonraları hakkında verdikleri malumatla hükmettiğim Abdullah Zühtü'de benim nasıl bir tesir yaptığıma Ahmet Hikmet vasıtasıyla muttali oldum. O bana dedi ki:
> "Abdullah Zühtü seni hiç tahayyül ettiği gibi bulmamış. Seni içinde ateşler kaynayan, köpüren bir fırtına hâlinde görmek isterken pek nazik bir kâtip bey, bir âmedi efendisi kadar merasime dikkat eder görünce şaşırmış!.." (Uşaklıgil, 2017: 424).

Hüseyin Cahit'in, Abdullah Zühtü ile tanıştıktan sonra edindiği izlenim de Halit Ziya'nınki ile aynı doğrultudadır: "*Abdullah Zühtü, Mihran'ın yanında kendisini çekiştirmediğimize, ayağının altına karpuz kabuğu koymayacağımıza iyice inandıktan sonra bize ısınmıştı. Aramızda gençliğe özgü bir heves ve ayrılmazlıkla sıkı bir dostluk kurulmuştu. Onun yaşamının 'boheme' tarafı çıkarılırsa birbirimiz ile çok iyi anlaşıyorduk*." (1975: 102). Bu ifadelere benzer sözleri kaydeden Abdülhak Şinasi Hisar, Abdullah Zühtü'nün tam manasıyla "anlaşılmamış" bir kişiliğe sahip olduğu kanısındadır: *"Bu biraz müphem adamı görünce, (hazır, uysal, hamarat) kendisinden her işi başaracağını me'mul ederdiniz. Edipler arasında en hatıra getirdiği Hüseyin Rahmi Bey'di. Belki biraz derbeder, biraz "boheme" bir şahsiyet. Onu biriktirdiği ve sakladığı, manası belki büsbütün anlaşılmamış bir hüviyet gibi hatırlıyorum.* (2013: 99).

Abdullah Zühtü'nün hassas bir ruha sahip oluşu ve beden özellikleri şiddet olaylarına ve şiddete müsait kişilere karşı daima teyakkuzda olmasını ve ürkek bir tavır sergilemesine neden olur. Hüseyin Cahit bir gün kendisini ziyaret eden birinin anlattıklarından o kişinin bir "meczup" olduğu kanaatine varır. Abdullah Zühtü'nün de bu tarz kişilerden korktuğunu hatırlar ve bir şaka yapmak için meczuba, Abdullah Zühtü'den yardım istemesini söyler ve bir mektupla meczubu ona gönderir. Adam gidip Abdullah Zühtü'yü bulur. "*Zavallı Zühtü bu yobazın*

deliliğini anlayınca avaz avaz haykırarak bütün matbaadakileri başına toplamış…" (Yalçın, 1975: 114). Matbuat müdürlüğü yaptığı sırada gerçekleşen olay sonrası koridordan gelen seslerden korkarak telaşa kapıldığı ve sonrasında da istifa ettiği bilgisi de onun bu çekingen tavrını yansıtmaktadır.

Olayları ve durumları lehine çevirme konusunda bir tavır takınan Abdullah Zühtü "*İşin oluruna bakardı. Ve bunu o kadar kalenderce, o kadar tatlı yolla yapardı ki kızma olanağını bulamazdınız."* (Yalçın, 1975: 100). Yine kendisiyle yaptığı bir görüşme sonrasında Hüseyin Cahit'in söyledikleri Abdullah Zühtü hakkındaki bu tespitini doğrular niteliktedir. "*Senin yüzünden cemiyete girdim, dedi. Şaşkınlıkla yüzüne baktığımı görünce açıkladı: Tanin, Cemiyetin bildirisini basınca, Cemiyet gazetesi sayılacak, ilgi görecekti. Tanin'le yarışabilmek için ben de Cemiyete girdim; bizim gazetenin de bu yüzden saygınlık kazanmasını sağlamayı düşündüm."* (Yalçın, 1976: 19). Kendi gazetesinin maddi manevi fayda görmesi için bir süre bu tavrı sürdüren Abdullah Zühtü "*ya umduğunu görememekten ya başka türlü bir meslek tutarsa daha muvaffak olacağı mülahazasına düşmekten Cemiyet aleyhtarlığına*" (Yalçın 1976: 104) başlar. Hüseyin Cahit onun çıkarları için bu şekilde hareket ediyor olmasına kızamadığını yine onun mizacı ve ahlaki yapısına uygun hareket ettiğinden kendisinde ona karşı bir cephe alma hissi uyandırmadığını söyler. (Yalçın, 1976: 104). Abdullah Zühtü'nün ilginç hatıralarından biri de başkalarından borç para alma hadisesidir. Abdullah Zühtü'nün "*cebinde borcunu ödeyecek para aslında hiç bulunmazdı. Ben derdi, çok sevdiğim adamlardan, dostlardan hiç borç almam. Çünkü ödemeğe niyetim yoktur ki…*" (Yalçın, 1976: 102). Abdullah Zühtü'nün borç hususunda maaşına haciz gelir ve maaşı hacizli iken bir başka borçlu tarafından tekrar resmî mercilere başvurulması üzerine ortaya ilginç bir manzara çıkar:

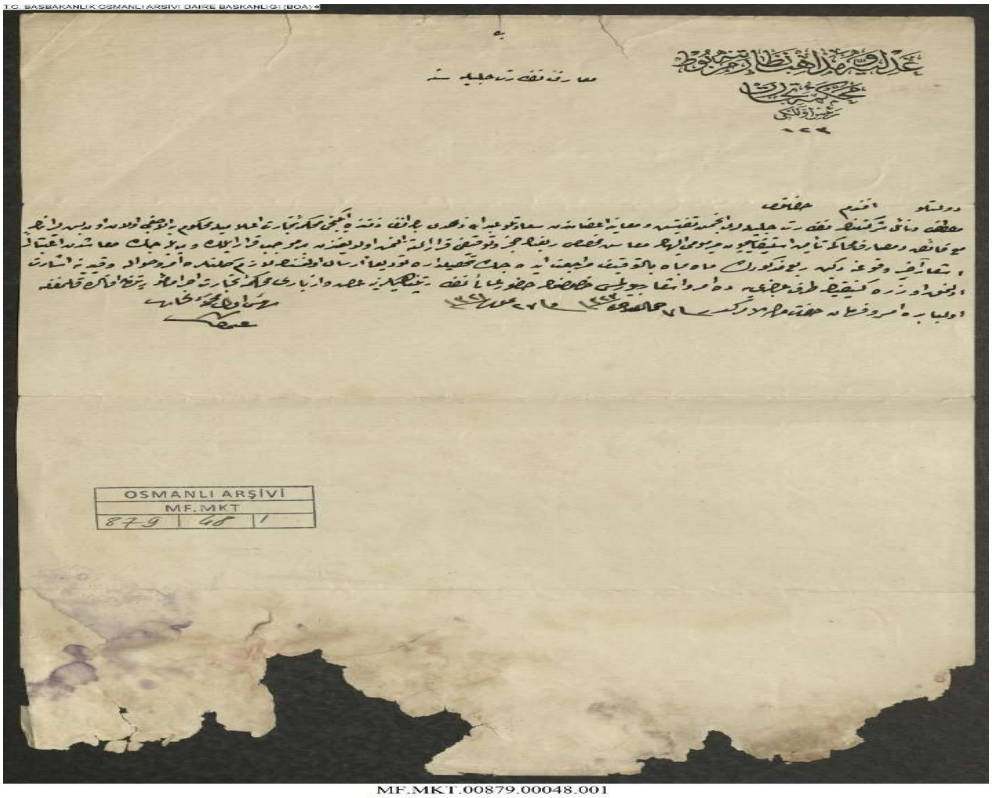

Resim 2.5: Abdullah Zühtü'nün Maaşının Hacizli Olduğunu Gösterir Belge

> "[Antet:] Adliye ve Mezahib Nezaretine merbut/ Mahkeme-i ticaret/ Reis-i evveli: 123
> Maarif Nezaret-i Celilesine
> Devletlü efendim hazretleri
> Mustafa ve Nail Şirketi'nin nezaret-i celileleri Encümen-i Teftiş ve Muayene azasından saadetlü Abdullah Zühtü beyefendi zimmetinde İkinci Mahkeme-i Ticaret ilamıyla mahkûmun-bih alacağı olan on beş liranın maa-faiz ve masarif mahkeme temin-i istifası içün mir-i muma-ileyhin maaş-ı mahsus-ı rabinin haciz ve tevkifi karar altına alınmış olduğundan ber-muceb-i karar eylülde verilecek maaştan itibaren işar-ı ahir vukuuna değin rub-ı mezkûrun mah-be-mah bi't-tevkif müracaat edecek tahsildara tevdien ihzar olunmasının lazım gelenlere emr ü havale ve kaydına işaret olunmak üzere keyfiyetin taraf-ı aciziye de emr ü işar buyurulması hususunun huzur-ı ali-i nezaret-penahilerine arz ve izbarı mahkeme-i ticaret icra memuriyetinden ifade kılınmağla ol-babda emr ü ferman hazret-i menü'l-emrindir.
> Fi 7 Cumadelula 1323 ve 27 Ağustos 1321
> Reis-i evvel-i mahkeme-i ticaret n [namına] İsmet"[44]

Gazetelerden alınan pul vergisinin kaldırılmasının ardından başlatılan "basın grevi"nin sonrasında Abdullah Zühtü, Hüseyin Cahit Yalçın ve greve destek veren *Sabah* ve *İkdam* yazar kadrosundan bazı isimler önderliğinde Nuri Efendi ile

[44] BOA. MF.MKT.00879.00048.001. Ayrıca bakınız: MF.MKT.00879.00048.002.002.

kardeşi Ömer Efendi'nin çıkarmakta olduğu *Saadet* gazetesine geçerler. *"Saadet gazetesi sahipleriyle görüşüldü. Bütün bu işlere Baba Zühtü önayak oluyordu. Sonunda görüşmeler sonuçlandı. Sabah ve İkdam gazetelerinin yazı kurulları, haber toplayıcıları, düzelti işlerinde çalışanlar da içinde olmak üzere işimizi bırakacaktık. Yirmi beşer lira ana para koyacaktık."* (Yalçın, 1975: 112). Bir süre bu gazetede çalışan Abdullah Zühtü ve diğer kişiler, gazete sahibinin isteği üzerine gazeteden ayrılmak durumunda kalırlar.

> *Saadet* gazetesinde ne kadar kaldığımızı pek hatırlamıyorum. Sanırım çok sürmemiş olacaktır. Öteden beriden bin özveriyle borç alarak koyduğumuz anaparayı yiyip bitirdiğimiz zaman gazete belini doğrultmuş sayılıyordu. (…) Ömer Efendi artık *Saadet* gazetesinin yeter düzeyde yaşama gücü kazandığına güven getirmiş olacak ki günün birinde bizi kapı dışarı etti. Hepimiz ellerimiz böğrümüzde açıkta kaldık. Omuzlarımızda da yirmi beşer liralık bir borç! Bununla birlikte Baba Zühtü üstüne aldığı payı vermemek yolunu bulmuştu (Yalçın, 1975: 113).

İnsanları bir fikir etrafında birleştirme ve istediği şekilde hareket ettirmenin yollarını iyi bilen Abdullah Zühtü, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra gerekirse sansür memurlarına karşı koyma düşüncesini uygulayabilmek için bulduğu çözüm de onun kendi istekleri doğrultusunda insanları yönlendirmeyi başarılı bir şekilde yaptığını gösterir.

> Cevdet Bey de sansürcüye önem vermemek noktasında bizimle bağlaşıktı. Ama *Sabah* gazetesinin başında Mihran Efendi vardı ki sakıngan davranmış olmak için onu inceden inceye hesaba katmak gerekti. Cevdet Bey:
> - İki gazete birleşik olarak sansürcüyü kabul etmemelidir, dedi.
>
> Mihran'ın ne yapacağına kesinlikle güvenmek istiyorduk. Hep birden Mihran'a gittik. O da, karşılıklı olmak koşuluyla, gazete provalarını sansürcüye göndermemeyi benimsedi.
> Ama ne kadar güvenilebilirdi? Biz işlerimizi bitirip evlerimize gittikten sonra ne olacağını nereden bilebilirdik? Onun için, ilk adım olarak, o gece hiç birimizin bir yere gitmemesine karar verdik. Matbaalara egemen olmuş gibi davranıyorduk. Matbaalara biz sahip olacaktık ve istediğimizi de yapacaktık Ne ile? Cevdet Bey bakımından hiçbir duraksamaya ve korkuya yer yoktu. Ama o da uzun ve acı deneylerin verdiği bir sakınganlıkla ne yapılacaksa hep ortak ve bağlaşık olmasını istiyordu. Buna dayanarak gereğinde Mihran'a dayatacak, üstelik gelmeleri beklenebilir ufak tefek polis kuvvetlerini hiçe sayacak bir güç gerekliydi. Abdullah Zühtü bunun yolunu buldu. "Bizim dizgicilere bir ziyafet veririm, rakı çıkarırım, onları kendimize bağalarım." dedi (Yalçın, 1976: 12).

Enis Tahsin Til'in, Abdullah Zühtü hakkında yaptığı tespit de onun kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini doğrular niteliktedir.

> Bir vücutta iki şahsiyet, Abdullah Zühtü Bey için en doğru tarif budur. Hakikaten Abdullah Zühtü Bey'de birbirine taban tabana zıt iki ayrı şahsiyet vardır. Biri ince, hassas son derece zeki ve zarif, hoş sohbet paraya ehemmiyet vermez görünen bir zat, diğeri tamamen maddi, daima işinin tıkırında gitmesi için uğraşan bir insan… (Til, 2015: 171).

Hüseyin Cahit'e göre Abdullah Zühtü çalışmayı pek sevmeyen biridir.

> Ceketini üstünden atarak kollarını sıvayan, büyük bir sevgi ve hevesle yazıya sarılmış gibi görünen Baba Zühtü'nün olabileceği ölçüde az çalışmaktan başka bir dileği yoktu. Kendi payına düşmesi gereken yazıları başkalarına yüklemekte büyük bir ustalık ve uzmanlığı vardı. Bunu sezen Mihran ile aralarında sürekli bir didişme sahnesine tanık olurduk. Mihran'ın hikâye yazmaya zorladığı Abdullah Zühtü için, konu bulmak güçlüğü çıkarsa, eskiden yazmış olduğu hikâyeleri başka adlarla tazelemek ona pek doğal görünürdü. Bu kurnazlığı Mihran'a yutturduğu gün, Zühtü'nün en şen zamanlarından biri olurdu. Bununla birlikte aynı gün kavgalar çıktığı da olurdu. İmtiyaz sahibiyle yazar bağrışırlar, hafif biçimde söğüşürler, kalemler bir yana atılır, kapılar vurulur, bir gürültü, bir patırtı. Artık bu kez kesin bir dargınlık olacak sanırsınız. Gene de ertesi gün ortalık süt liman (Yalçın, 1975: 100).

Enis Tahsin Til'in hatıraları da Abdullah Zühtü'nün çalışmaktan hoşlanmadığı yönündedir. "*Abdullah Zühtü işçi iken çalışmaktan zevk almaz, çalışır görünerek rahat etmek isterdi. Patron olunca ve kimseye hesap vermek mecburiyetinde kalmayınca çalışmayı büsbütün bıraktı. İşi gücü sohbetti. Ziyaretçilerle, muharrirlerle mütemadiyen çene çalardı.*" (2015: 178). Bu düşüncelerinin devamında Til, Abdullah Zühtü'yü "Fena bir patron değildi." diye anarak çevresindeki insanlara gösterdiği alakayı dile getirir.

Abdullah Zühtü ile tanışmış bir şekilde onunla sohbet etmiş hemen herkesin onda eleştirdiği belli başlı hususlar olsa da ortak kanaat Abdullah Zühtü'nün samimi, insanlara değer veren, dostluğu önemseyen, hassas ve ince bir ruha sahip olduğu yönündedir. Hatta bu yapısı o denli kuvvetlidir ki *Sabah* gazetesinde çalıştığı yıllarda yaptığı işlerden pek memnun olmayan Mihran Efendi bile Enis Tahsin Til ile 1938'de yaptığı görüşmesinde Abdullah Zühtü'ye özlemini dile getiren bir ruh hâline bürünür: *"'Maaş verirsin iş görmez, yazı başına pazarlık edersin eski yazıları tekrar edip yutturur.' demişti. Fakat bunları söylerken 'hani karşıma çıksa da güzel bir kavga etsek' demek ister gibi idi*." (Til, 2015: 179). Hüseyin Cahit'in anılarından hareketle de Til'in tespitinin oldukça yerinde olduğu anlaşılmaktadır: "*Baba Zühtü ile Mihran arasındaki ilişki gerçekten tuhaftı. Yasal olmayan bir ilgiyle yıllarca bir arada yaşamış, birbirlerinden ayrılmaz bir duruma gelmiş iki*

sevgilinin yakınlığını andırırdı. Ne Mihran Zühtü'den hoşnuttur ne Zühtü Mihran'dan. Ama gene de birbirlerinden ayrılamazlardı." (1975: 100).

2.3. Kişiliğindeki Aksiyoner Tavır

Abdullah Zühtü haksızlığa uğradığında bunu gidermek için girişimde bulunmaktan geri durmayan biridir. Ancak bunu yaparken kıvrak zekâsı ve iş bilir tavrı her zaman ön plandadır. *Tarik* ve *Saadet* gazetelerinde çalışırken maaşını alamaması üzerine işi bırakır ve resmî dairelerden birine tayin edilmesi için dilekçe vererek[45] sorununu üst mercilere taşıyarak elini kuvvetlendirir. *Sabah* gazetesinde çalıştığı yıllarda aldıkları aylıkların artırılması talebinde bulunanların başında da yine Abdullah Zühtü yer almaktadır. Gazetelerden alınan pul vergisinin kaldırılmasıyla birlikte, gazete sahibine kalacak paradan pay alma çabasıyla teşebbüslerde bulunur. Olumlu bir yanıt alamayınca etrafındaki diğer gazetecileri "grev" yapmaya davet eder. "*Baba Zühtü epeyce uğraştı, çırpındı, sonunda Mihran'dan bir şey koparmak olanağı bulunmadığını gördü. O zaman, başka bir hava esti. 'Grev yapalım, gazeteyi bırakalım, iki gazete* [*Sabah* ve *İkdam*] *yazarları birleşelim ve kendi hesabımıza başka bir gazete çıkaralım' denildi.*" (Yalçın 1975: 112). Türk basın tarihinde ilk "basın grevi" sayılabilecek bu girişim, yine Abdullah Zühtü'nün öncülüğünde gerçekleşir.[46]

II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra gazetelerde meşrutiyet ve özgürlükle ilgili bir hareketlilik görülmez. Oysa hemen herkesin ilgisini çekebilecek, hakkında pek çok şey söylenebilecek bir hadiseyle ilgili herhangi bir hareketliliğin görülmeyişi Abdullah Zühtü ve Hüseyin Cahit'i bir dikkat uyandırma gayretine sevk eder.

> "Meşrutiyet böyle mi olurdu? Yıllardan beri bin türlü üzüntüler ve acılar içinde, erişilmez bir amaç hâlinde düşlerini kurduğumuz meşrutiyet, en küçük bir kolluk olayından daha sessiz, daha gösterişsiz, daha doğal bir biçimde mi başlayacaktı? Nasıl dünya yerinden sarsılmıyor, nasıl toplar gürlemiyor, nasıl

[45] BOA, Y. PRK. MYD. 13-12, H-29.12.1310

[46] İstibdat Dönemi'nde en önemli olaylardan biri de (…) gazetecilerin ilk defa grev yapmalarıdır. 1901 yılında II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 25. yıldönümü kutlanmış, bu vesile ile o güne kadar gazetelere yapıştırılan iki paralık pul vergisi, basını hoşnut etmek amacıyla kaldırılmıştır. Pul vergisi kaldırılınca her gazete ortalama 80-90 liralık bir gelir artışı sağlamış ve gazete patronlarının geliri belirli ölçüde artmıştır. Bu nedenle gazetelerde çalışanlar da bu gelir artışından pay istemişlerdir. Bu isteğin öncüsü ve organizatörü Abdullah Zühtü olmuştur. İnuğur, M. (2005), *a.g.e.*, s. 303. Hıfzı Topuz da aynı konuyu "İlk gazeteciler grevi ne zaman yapıldı?" sorusu etrafında ele almıştır. Topuz, H. (1973), *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, s. 84-85.

> sokaklar coşkun halk selleriyle dolmuyor, ne bileyim nasıl evren doğal gidişini izleyebiliyordu?" (Yalçın, 1976: 3).

Hüseyin Cahit'in kaleminden dökülen bu şaşkınlık ve hayıflanma Abdullah Zühtü ile karşılaşınca bir aksiyona dönüşecektir. Kitapçı Karabet'in dükkânının bulunduğu sokakta Abdullah Zühtü ile görüşürler ve ne yapmaları gerektiğini ve nasıl yapacaklarını konuşurlar. Cuma günü okullar tatil olduğundan talebelerle yapılabilecek bir nümayişten mahrumdurlar ancak cuma namazı sonrası, cemaat arasında "Padişahım çok yaşa!" diye bağırarak insanların da kendilerine eşlik etmelerini bu şekilde bir farkındalık oluşturmayı sağlama çabası içine girerler.[47] "*Çevrenin katılışını sağlama düşüncesiyle Abdullah Zühtü ile ben ayrı ayrı yerlerde durmayı ve birimiz bağırınca ötekinin de öteden bağırmasını uygun gördük. Böylece kalabalığın da sürüklenmesi olasılığı artabilirdi."* (Yalçın 1976: 7-8). Çabalarında muvaffak olan iki kalem erbabı bunu yeterli görmeyerek ertesi gün çıkacak gazetelerde mutlaka Meşrutiyet'ten bahsetmeye karar verirler.[48] Abdullah Zühtü "Oh!" ifadesiyle başlayan "*Meşrutiyetin getirdiği özgürlük özlemini ve aşkını bir şiir yazar gibi*" (Yalçın, 1976: 9) anlattığı bir makale kaleme alır. Ancak yönetim kanadından nasıl bir tepki ile karşılaşacaklarını kestiremediklerinden "içten gelen bir sansür uygulama" lüzumu duyarlar. Abdullah Zühtü ile Hüseyin Cahit'in yazdığı makaleler belli yerleri çıkarılarak birleştirilir. 25 Temmuz 1908'de *İkdam* gazetesinde yayımlanan bu makale imzasız olarak çıkarılır ancak okuyan herkesi coşturduğu, meşrutiyet ve özgürlük havasını tattırdığı ifade edilir. Bu olay onun, ulaşabildiğimiz, kişiliğindeki aksiyoner ruhu yansıtan ikinci büyük hadisedir.

Yazacaklarının sansüre uğrama ihtimaline karşı Abdullah Zühtü'nün sansür memurunu nasıl durduracakları hakkındaki şu sözleri de yine basın özgürlüğü için her şeyi göze almış bir tavrın göstergesidir: "*Kılkuyruk buraya adım atarsa onu ayakyoluna tıkarız.*" (Yalçın, 1976: 12). "Kılkuyruk" adı Abdullah Zühtü'nün sansür memuruna taktığı addır. "(…) *sansürcünün delilikleri, aptallıkları, insafsızlıkları altında ezilmiş bizim gibi yazarlar için o kadar yeni, hoş ve lezzetli*

---

[47] Bu hususta Süleyman Tevfik de şunları aktarır: "*İkdam*'da neye karar verdiklerini sordum. Abdullah Zühtü dedi ki: -Uzun uzadıya konuştuk. Birdenbire eski idareye karşı yürümemek, zorla alınan ve güçle pençesinden koparılan hürriyet ve Meşrutiyet'i şevketmeab-ı meal-i iktinah efendimizin bir ihsanı âlilâli olarak göstermek suretiyle hünkârı okşamak hususlarına karar verdik. Sonra yavaş yavaş dili değiştireceğiz, yarın bunun dairesinde birer başmakale yazacağız." Özzorluoğlu, S. T. (2011), *a.g.e.*, s.232.

[48] Ziya Şakir de benzer ifadelerle olayın gerçekleşme sürecini hatıralarında dile getirir. Ziya Şakir, (2018a). *İttihat ve Terakki I Nasıl Doğdu?* İstanbul: Akıl Fikir Yayınları, s.391-399.

bir şeydi ki, içimizden sanki sansürcü böyle bir girişimde bulunsa da ona istediğimizi yapsak diye bir dilek bile geçiyordu." (Yalçın, 1976: 12). Abdullah Zühtü'nün söylemleri ve yaptıklarının etrafındaki insanları harekete geçirme noktasında ne denli bir etkiye sahip olduğu bu ifadelerden de anlaşılmaktadır.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra basında özgürlük ve sansürün tamamen kaldırılması için yapılacakları belirlemek ve bu hususta bir fikir birliği oluşturmak için Abdullah Zühtü yine ilk teşebbüste bulananlardandır:

> "Abdullah Zühtü Bey (…) bizi Sirkeci garının karşısındaki lokantanın bahçesinde akşama doğru topladı. İstibdadın çöktüğüne, sansür devrinin kapandığına, gazetecilere yeni vazifeler ve mesuliyetler düştüğüne, el ele çalışmak lazım geldiğine dair bir konuşma yaptı. Elli kişi kadar vardık. Osmanlı Matbuat Cemiyeti adlı bir cemiyetin kurulması derhal kararlaştırıldı ve seçimleri yapıldı. Böyle bir toplantı 33 yıldır memlekette görülmemiş bir şeydi, açık bir ihtilal havası taşıyordu." (Yalman, 1997: 69).

24 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yapılan bu girişim bugün "sansürün kaldırılması" olarak yorumlanmakta 24 Temmuz tarihi, Gazeteciler ve Basın Bayramı olarak kutlanmaktadır. Gazeteciler Cemiyeti tarafından her yıl 24 Temmuz'da kutlanan Gazeteciler Bayramı'nın kaynağı da yine bu toplantıda alınan ve yürütülen karar olmuştur (Yalman, 1997: 70).

Abdullah Zühtü yaşadığı dönemin olaylarının merkezinde yer almış ve sorunlarına karşı kayıtsız kalmamıştır. Devlet ileri gelenleriyle de bizzat görüşmüş fikir alışverişinde bulunmuştur. Bulgar Kapı Kethüdası Keşof'un, Sultan II. Abdülhamid'in doğum günü münasebetiyle verilen davete çağrılmaması üzerine oluşabilecek bir Bulgaristan karışıklığını görüşmek için Hüseyin Cahit ile birlikte Kâmil Paşa'yı ziyaret ederler (Yalçın 1976: 32-34).

Yaşadığı dönemin büyük olayları karşısında takındığı tavrı gündelik yaşantısında da devam ettirmiştir. Sıradanlığı sevmeyen biridir ve sıradan bir gazete patronu değildir. Amerika'ya tahsile gitmek için izin isteyen Ahmet Emin'e söylediği sözler, çevrisinde gerçekleşen olay ve durumları tahlil etme ve yönetme konusundaki başarısını gösteren başka bir anekdottur.

2.4. Eserlerinde Yer Alan Otobiyografik Yansımalar

Abdullah Zühtü'nün hayatı hakkında bilgiye ulaşılabilecek kaynaklar arasında eserleri de bir değer taşımaktadır. Örneğin *Rehgüzar-ı Matbuatta* adlı eserinde yer

alan bazı hikâyelerden aldığı eğitimin, edebî kimliğini ve kültürel ögelere karşı olan bakış açısını nasıl şekillendirdiği anlaşılmaktadır. "Bir Hiç İçin" başlığını taşıyan yazısında "*Hiç unutmam! On yedi yaşında idim. Kalbim henüz dertten, kederden azade idi. İmtihanlarımdan arkadaşlarımdan başka hiçbir şey düşünmezdim. Âlem-i hayatı, ebedi meserretler, nihayetsiz saadetlerden müteşekkil bir ufk-ı baid arkasında nihan farz ederdim. Bir gün kütüphanemin önünde oturuyor, Paul ve Virjini'yi büyük heyecan ile okuyordum. Kalbî bir lisan ile yazılmış olan bu eser, bütün gençler gibi bana da tesir etmiş, beni de düşündürmüştü.*" (Abdullah Zühtü 1314a: 139). Abdullah Zühtü'nün yazdıkları dikkate alındığında eserlerinin çoğunun merkezinde aşk ve sevginin yer aldığı görülmektedir. *Paul ve Virjini* henüz çok genç yaşta okumuş olma ihtimali eğitim hayatından, yazı hayatına uzanan bir anekdot hüviyetindedir.

> "Zühtü, her dakika âşıktı. Sevdiği kadınlar değişebilir ama sevgi gereksemesi bir türlü değişmezdi. Bir gün anlatıyordu: İstanbul'a bir Fransız operet kumpanyası gelmişti. Zühtü her akşam tiyatroda ve doğallıkla kırk kuruşluk "paradi"de. Çünkü sanatçılardan Matmazel Viyolet'e tutkun. Kız sahneye çıktıkça avuçları patlayacak kadar alkışlıyor. Ama sanatçı başını kaldırıp da paradinin kalabalığı arasında Abdullah Zühtü'yü nereden görecek? Zühtü, artık çıldırma düzeyinde. Sevgilisine kendisini göstermek için sonunda bir çare düşünüyor. Tiyatronun en tepedeki ucuz bölümü, bütün locaların üstünü kaplayarak ta sahneye kadar uzanıyor. İşte Zühtü, bu bölümün en ucuna gidiyor ve oyunun en coşkulu bir dakikasında fesini sahneye düşürüyor. Herkeste bir kahkaha, Matmazel Viyolet de başını kaldırarak yukarı bakıyor!" (Yalçın, 1975: 100-101).

Rehgüzar-ı Matbuatta hikâye kitabında yer alan "Bir Kere" başlıklı hikâyede ise kahraman, tiyatro sanatçısı Viyola ile görüşebilmek için çareler ararken salonun üst katındaki locasından aşağı eğilir ve fesini seyircilerden birinin başına düşürür. Bu sayede Viyola'nın dikkatini çeker. Abdullah Zühtü Sultan II. Abdülhamit'in tahta çıkışı dolayısıyla pek çok kişiye verilen bir nişana sahiptir. (Özzorluoğlu, 2011: 160) Hüseyin Cahit ile aynı olaydan söz eden Enis Tahsin Til, Abdullah Zühtü'ye verilen nişan seviyesinin Dördüncü Mecidî olduğunu ve tiyatrocu kadın baş artistin nişan merakından yararlanarak onunla görüşmek için bu nişanı kadına hediye ettiğini kaydeder (2015: 180).

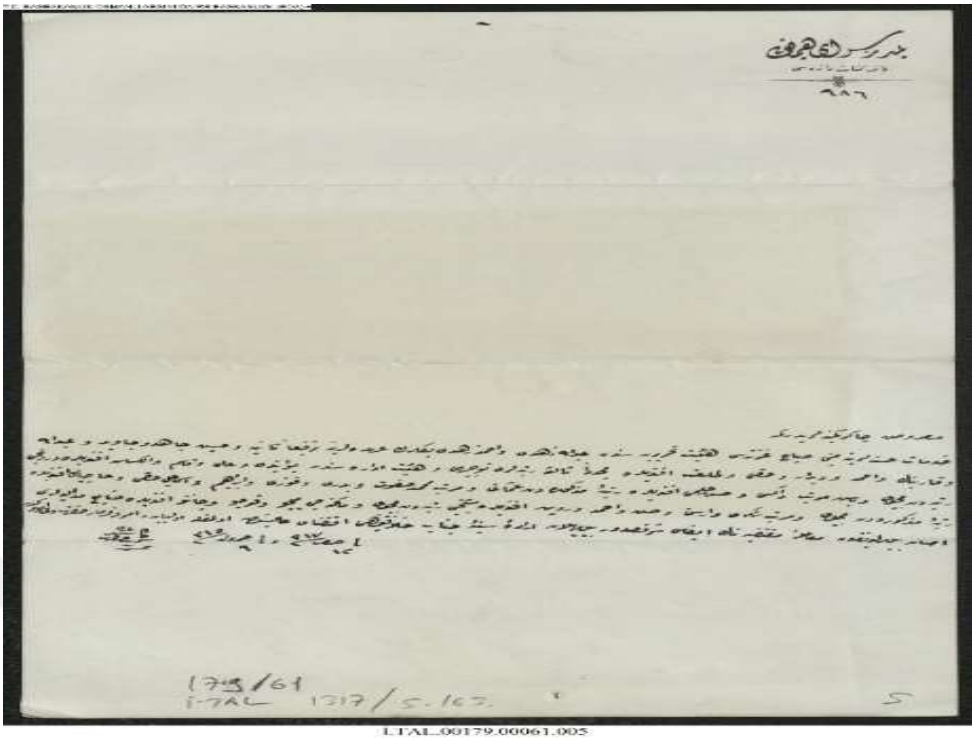

Resim 2.6: Abdullah Zühtü'ye Verilen Dördüncü Dereceden Mecidî Nişanının Belgesi

> "[Antet:] Yıldız Saray-ı Hümayunu
> Başkitabet Dairesi
> Maruz-ı çaker-i kemineleridir ki
> Hidamat-ı hasenelerine mebni *Sabah* gazetesi heyet-i tahririyesinden Abdullah Zühtü ve Ahmet Zühtü Beylerin uhdelerine terfien saniye ve Hüseyin Cahit ve Cavit ve Abdullah ve Karnik ve Ahmet ve Didar ve Hakkı ve Talat Efendilere müceddeden salise rütbeleri tevcihi ve heyet-i idaresinden Yuvanidi ve Ali ve Kasım ve Aleksan Efendilere dördüncü rütbeden mecidi ve baş mürettib Dakes ve Hasan Hilmi Efendilere rütbe-i mezkûreden Osmani ve mürettib Mehmet Saffet ve Bedri ve Fevzi ve İbrahim ve İsmail Hakkı ve Haçik Efendilere rütbe-i mezkûreden mecidi ve mürettib Şükrü ve Ares[ni] ve Hasan ve Ahmet ve Rupen Efendilere beşinci rütbeden mecidi ve makineci Miço ve Koço ve Çanto Efendilere sanayi madalyaları ihsan buyurulduğundan muamele-i mukteziyenin ifası şeref-sudur buyurulan irade-i kemiyye-i cenab-ı hilafet-penahi iktiza-yı alisinden olmağla ol-babda emr ü ferman hazret-i veliyü'l-emrindir.
> Fi 12 Safer 317 ve fi 9 Haziran 315
> Serkatib-i hazret-i şehriyari n [namına] Tahsin"[49]

Refi Cevat Ulunay, *Sabah* gazetesi sahibi Mihran Efendi'ye gazetesinde en çok kimi takdir ettiğini sorduğunda Mihran Efendi'den şu cevabı alır: "*Şemsettin Sami merhum ile Mehmet Halit Bey'i. Benim gazetemde çalışmayan muharrir yok*

[49] BOA, İ.TAL.00179.00061.005. Bu hususta diğer arşiv belgesi: İ.TAL.00199.00009.001.

gibidir. Hatta Cavit Bey'e, Cahit'e, Abdullah Zühtü'ye ben Sultan Hamit'ten rütbe ve nişan aldım. Fakat bu ikisi başka idi. Mehmet Halit Bey, hem makale yazar hem tercüme yapardı. Bir gün masasında bir lügat kitabı görmedim."[50] Buradan anlaşılmaktadır ki Abdullah Zühtü'nün aldığı nişanda Mihran Efendi'nin de katkısı vardır.

"*Le Monde Illustre gazetesinin derç eylediği 'Belki…' unvanlı bir tablo içindir*" [Abdullah Zühtü tarafından] notunun düşüldüğü "Belki" başlıklı yazıdan da resim sanatına karşı ilgisinin olduğu ve eserin niteliğini irdeleyebilecek ölçüde bir resim bilgisine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Abdullah Zühtü okumayı seven hatta bazı eserleri tekrar tekrar okuyan bir kişidir. Paul Bourget'nin *La Terre Promise* adlı eserini yüz otuz yedi defa okuduğunu söyler. Yazının devamında bunun abartı sayılabileceğini ancak bu denli tekrarlı okumayı bile az bulduğunu dile getirir.[51] Abdullah Zühtü'nün sanat eserlerine karşı merakı hayatı boyunca antika biriktirmesinden de anlaşılmaktadır.

[50] Ulunay, Refi Cevat. "Gidenlerin Arkasından" *Milliyet*, 28 Ağustos 1966, s.2.

[51] Abdullah Zühtü, "Sevdiğim Bir Romana Dair", *Sabah*, nu. 2376, 28 Ramazan 1313/1 Mart 1312/13 Mart 1896, s.3.

3. ABDULLAH ZÜHTÜ'NÜN ESERLERİ

3.1. Abdullah Zühtü'nün Hikâyeleri

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerini incelemeye geçmeden önce bu metinlerin kronolojik sırayla verilmesi uygun görülmüştür. Aşağıdaki tablodan hareketle hikâyeciliğindeki gelişimi çizgisi ortaya konabilecektir.

	Hikâye Adı	Dergi/Gazete	Sayı	Tarih	Sayfa
1.	Zavallı Âşık	*Saadet*	1656-1657	3-4 Haziran 1890	3
2.	Küçük Musikici	*Saadet*	1851-1852	20-21 Kânunusani 1891	3
3.	Solmuş Çiçek	*Saadet*	1986-1987-1995	6, 7, 20 Temmuz 1891	3
4.	Armanda	*Saadet*	2005, 2014, 2015	2, 12, 13 Ağustos 1891	3
5.	İbtila-yı Sanat	*İkdam*	100	9 Teşrinisani 1894	3
6.	Hikâye-i Müntahabe: Zucret	*İkdam*	156	4 Kânunusani 1895	3
7.	Hikâye-i Müntahabe: Bergüzar	*İkdam*	162	10 Kânunusani 1895	3
8.	Hikâye-i Müntahabe: Bebek	*İkdam*	167	15 Kânunusani 1895	3-4
9.	Hikâye-i Müntahabe: Bir Hakikat-i Naçiz	*İkdam*	173	21 Kânunusani 1895	3
10.	Hikâye-i Müntahabe: Sahte Âşık	*İkdam*	184	1 Şubat 1895	4
11.	Hikâye-i Müntahabe: Son Sahife	*İkdam*	188	5 Şubat 1895	3-4
12.	Hikâye-i Müntahabe: Serhalka-i Rindan	*İkdam*	199	16 Şubat 1895	3-4
13.	Hikâye-i Müntahabe: Üç Genç ile Bir İhtiyar Musikici ve Bir Patatesin Hikâyesi	*İkdam*	209	26 Şubat 1895	3
14.	Hikâye-i Müntahabe: Fırtına	*İkdam*	210	27 Şubat 1895	3
15.	Hikâye-i Müntahabe	*İkdam*	212	29 Şubat 1895	4
16.	Hikâye-i Müntahabe: Tramvayda [I]	*İkdam*	217	6 Mart 1895	3
17.	Hikâye-i Müntahabe: Tramvayda [II]	*İkdam*	218	7 Mart 1895	3
18.	Hikâye-i Müntahabe: Bir Pederin İntikamı	*İkdam*	230	19 Mart 1895	4
19.	Hikâye-i Müntahabe: Âmâ	*İkdam*	237	26 Mart 1895	3-4
20.	Hikâye-i Müntahabe: Matmazelin Paskalya Hediyesi	*İkdam*	257	15 Nisan 1895	3

21. Hikâye-i Müntahabe: İlk Sevgi	*İkdam*	259	17 Nisan 1895	3
22. Hikâye-i Müntahabe: Bir Numune-i İhtiyaç	*İkdam*	267	25 Nisan 1895	3
23. Hikâye-i Müntahabe: Alicenab Onbaşı	*İkdam*	375	11 Ağustos 1895	3
24. Asar-ı Mensure: Yapraklar Düşer Kuşlar Giderken...	*Mektep*	4. Sene [A]. S. 37	22 Ağustos 1895	452-453
25. Bir Hayat-ı Bedbahtane	*Sabah*	2257	15 Teşrinisani 1895	3-4
26. Küçük Hikâyeler: O Da Bir Yar-ı İşvekâr Mıdır?	*Sabah*	2272	30 Teşrinisani 1895	3
27. Beyoğlu Hatıralarından [I]	*Sabah*	2276	4 Kânunuevvel 1895	3-4
28. Beyoğlu Hatıralarından [II]	*Sabah*	2278	6 Kânunuevvel 1895	4
29. Ah Bilsen!..	*Sabah*	2285	13 Kânunuevvel 1895	3
30. Öksüz	*Sabah*	2295	23 Kânunuevvel 1895	3-4
31. Taş	*Sabah*	2306	3 Kânunusani 1896	3-4
32. Kış Hatıralarından	*Sabah*	2313	10 Kânunusani 1896	3
33. Tavsiyeli	*Sabah*	2355	21 Şubat 1896	3
34. İd (Ed)	*Mektep*	4 Sene S. 23	6 Mart 1896	364-368.
35. Çocuk	*Sabah*	2411	17 Nisan 1896	3
36. Bir Kiraz İçin	*Sabah*	2418	24 Nisan 1896	3
37. Valide	*Sabah*	2495	10 Temmuz 1896	3-4
38. Terez	*Sabah*	2502	17 Temmuz 1896	4
39. Zavallı Kadın!	*Sabah*	2530	14 Ağustos 1896	3-4
40. Çocukların Odası	*Sabah*	2537	21 Ağustos 1896	3-4
41. Arnavutköyü'nden	*Saadet*	3761	17 Teşrinievvel 1896	3
42. Küçük Hikâyelerden Abdi Efendi ile Görüşürken	*Sabah*	2594	16 Şubat 1897	3-4
43. İane	*Sabah*	2628	22 Mart 1897	4
44. Mecruh Gazilerimizi Ziyaret	*Sabah*	2693	26 Mayıs 1897	3
45. Bebek Hikâyesi	*Sabah*	2891	10 Kânunuevvel 1897	4
46. Bir Sanatkâr Levhası *Güller, Dikenler*	*Sabah*	2926	14 Kânunusani 1898	3-4
47. Küçük Hikâyeler: Ya Leyl	*Sabah*	3009	7 Nisan 1898	3-4
48. Küçük Hikâyeler: Mustafa Kasabadan Ayrılırken	*Sabah*	3016	14 Nisan 1898	3-4
49. Küçük Hikâye: O Güzel Eller	*Sabah*	3130	6 Ağustos 1898	3-4
50. Bir Hatıra	*Sabah*	3137	13 Ağustos 1898	3

51. Küçük Hikâye: Bu Perhiz ile Şu Lahana Turşusu Ne?	*Sabah*	3151	27 Ağustos 1898	3-4
52. Eda[52]	*Rehgüzar-ı Matbuatta*	-	1314 (22 Şubat 1311)	1-7
53. Mışır Buyday	*Rehgüzar-ı Matbuatta*	-	1314 (29 Kânunusani 1311)	8-13
54. Belki	*Rehgüzar-ı Matbuatta*	-	1314 (16 Şubat 1311)	14-16
55. Sebil	*Rehgüzar-ı Matbuatta*	-	1314 (3 Teşrinisani 311)	17-25
56. Bir Kere	*Rehgüzar-ı Matbuatta*	-	1314 (24 Kânunusani 313)	33-38
57. Sefil	*Rehgüzar-ı Matbuatta*	-	1314	45-51
58. Ya Leyl	*Rehgüzar-ı Matbuatta*	-	1314	52-56
59. Ah Bilsen	*Rehgüzar-ı Matbuatta*	-	1314	57-61
60. Zevk-i Hakiki	*Rehgüzar-ı Matbuatta*	-	1314 (13 Kânunusani 311)	62-67
61. Bir Çiçek Açmamış Mezarında	*Rehgüzar-ı Matbuatta*	-	1314 (11 Teşrinisani 311)	68-72
62. Gönül Avcısı	*Rehgüzar-ı Matbuatta*	-	1314 (6 Kânunuevvel 311)	73-77
63. Taş	*Rehgüzar-ı Matbuatta*	-	1314 (22 Kânunusani 311)	78-84
64. Muamma-yı Ruh	*Rehgüzar-ı Matbuatta*	-	1314 (1 Haziran 1313)	85/87
65. Beyoğlu Hatıralarından [I]	*Rehgüzar-ı Matbuatta*	-	1314 (22 Teşrinisani 310)	88-94
66. Öksüz	*Rehgüzar-ı Matbuatta*	-	1314 811 Kânunuevvel 311)	94-103
67. Bu Perhiz Ne Şu Lahana Turşusu Ne?	*Rehgüzar-ı Matbuatta*	-	1314 (10 Ağustos 1312)	104-112
68. Yandım Aman! Kantosu[53]	*Rehgüzar-ı Matbuatta*	-	1314 (7 Ramazan 1301)	113-124

[52] *Rehgüzar-ı Matbuatta* isimli eserdeki hikâyeler, Abdullah Zühtü'nün yapmış olduğu sırayla verilmiştir. Ayrıca hikâyelerin bazılarının sonunda yer alan tarih bilgisi, parantezle ilgili sütuna eklenmiştir. Bu esere alınmış ancak tercüme notu düşülen "Timsal-i Yâr", "Gülüm" ve "Rehgüzar-ı Sefalette" başlıklı hikâyeler tercüme eserler olduğu için buraya alınmamış, kaynakçada işlenmiştir.

[53] Bu hikâyenin sonunda 7 Ramazan 1301 tarihi kaydedilmiştir. Miladi karşılığı ise 1 Temmuz 1884 tarihine tekabül etmektedir. Abdullah Zühtü'nün bu hikâyeyi kaleme aldığı yıl 1884 ise 1887'de *Payidar*'da çıkan ilk eserlerinden daha önce bir hikâye kaleme almış olmalıdır. Ancak araştırmalarımız neticesinde *Payidar'*dan önce çalıştığı veya eser yayımladığı bir dergi veya gazeteye rastlamadık. Bu durumda eğer söz konusu eserin sonundaki tarihte dizgi hatası yok ise bu eser Abdullah Zühtü'nün öğrencilik yıllarında kaleme aldığı bir hikâye olmalıdır.

69. Muhterem İhtiyarlar	*Rehgüzar-ı Matbuatta*	-	1314 (11 Kânunusani 313)	125-131
70. Bir Hiç İçin	*Rehgüzar-ı Matbuatta*	-	1314 (27 Şubat 1313)	139-144
71. Bir Sahife-i Hayat	*Rehgüzar-ı Matbuatta*	-	1314 (22 Şubat 1314)	145-148
72. Mürde	*Rehgüzar-ı Matbuatta*	-	1314 (12 Kânunusani 313)	149-154
73. Bir Hatıra	*Rehgüzar-ı Matbuatta*	-	1314 (1 Ağustos 1314)	154-160
74. Küçük Hikâye: Bir Hırsızın Defter-i Amâlinden	*Sabah*	3355	24 Mart 1899	3
75. "Hasbihal"	*Sabah*	3371	10 Nisan 1899	3
76. Kitab-ı Muhabbetten Yalan mıydı?	*Sabah*	3374	13 Nisan 1899	3
77. Küçük Hikâyeler: Mektup Parçası	*Sabah*	3401	10 Mayıs 1899	3
78. "Elvah-ı Samimane"	*Sabah*	3486	3 Ağustos 1899	3-4
79. Bahtiyar Aileler	*Sabah*	3491	8 Ağustos 1899	3
80. Bir Kıymetli Hatıra	*Sabah*	3498	15 Ağustos 1899	4
81. Cüzdan İçinde	*Sabah*	3505	22 Ağustos 1899	3-4
82. Küçük Hikâyeler: Sadaka	*Sabah*	3519	5 Eylül 1899	3
83. Hayâl ve Hakikat	*Saadet*	4044,4051, 4058	12,19,26 Teşrinievvel 1900	3
84. Kalbimden	*Saadet*	4076	13 Teşrinisani 1900	3
85. Esnafın Hilesi	*Servet-i Fünun*	C. 31, S. 803	13 Eylül 1906	359-362
86. Hemşire	*Resimli Kitap*	C. 1 4	13 Ekim 1908	334-336
87. Küçük Hikâye: Hayal ve Hakikat	*Hanımlar Âlemi*	1 Sene 3. Sayı	23 Nisan 1914	2-4
88. Hatırat-ı Maziden: Küçük Semiha İçin	*Hanımlar Âlemi*	1 Sene 4. Sayı	30 Nisan 1914	1-4
89. Hatırat-ı Maziden: Yalan mıydı?	*Hanımlar Âlemi*	1 Sene 7. Sayı	21 Mayıs 1914	1-3
90. Hatırat-ı Maziden: Benim Zavallı Şebabım	*Hanımlar Âlemi*	1 Sene 9. Sayı	4 Haziran 1914	1-3
91. Şuh-ı Giryan	*Hanımlar Âlemi*	1 Sene 10. Sayı	11 Haziran 1914	1-3
92. Hatırat-ı Maziden: Adolün Hediyesi	*Hanımlar Âlemi*	1 Sene, 11. Sayı	18 Haziran 1914	2-4
93. Yeni Hayat	*Peyam-ı Sabah*	11167/737	23 Kânunuevvel 1920	3
94. Edalıdır Yosmam	*Peyam-ı Sabah*	11306/876	11 Mayıs 1921	3
95. Elif Hanım	*Peyam-ı Sabah*	11310/880	15 Mayıs 1921	3

96. Ben Değildim, Bahar Çapkın İdi	*Peyam-ı Sabah*	11315/885	20 Mayıs 1921	3
97. Nil'de Bir Sevda	*Peyam-ı Sabah*	11319/889	24 Mayıs 1921	3
98. Ah Bir Ev Yapabilseydim	*Peyam-ı Sabah*	11323/893	28 Mayıs 1921	3
99. Şafak Söker, Güneş Batarken	*Peyam-ı Sabah*	11328-898	2 Haziran 1921	3-4
100. Yeni Zaman Sahnelerinden Ahmet Dayı	*Peyam-ı Sabah*	11570/1140	5 Şubat 1922	3
101. Yeni Zaman Sahnelerinden Dilara Dadı	*Peyam-ı Sabah*	11572/1142	7 Şubat 1922	3
102. Yeni Zaman Sahnelerinden Dürdane'den Güzide'ye	*Peyam-ı Sabah*	11577/1147	12 Şubat 1922	3
103. Yeni Zaman Sahnelerinden Kudemadan Sarhoş Recai	*Peyam-ı Sabah*	11580/1150	15 Şubat 1922	3
104. Yeni Zaman Sahnelerinden İş Adamları	*Peyam-ı Sabah*	11584/1154	19 Şubat 1922	3
105. Yeni Zaman Sahnelerinden Son Moda Talak	*Peyam-ı Sabah*	11586/1156	21 Şubat 1922	3
106. Yeni Zaman Sahnelerinden Mimar İsmet	*Peyam-ı Sabah*	11591/1161	26 Şubat 1922	3
107. Yeni Zaman Sahnelerinden Dolandırıcılar Hücumu	*Peyam-ı Sabah*	11594/1164	1 Mart 1922	3
108. Yeni Zaman Sahnelerinden Güzide'den Dürdane'ye	*Peyam-ı Sabah*	11598/1168	5 Mart 1922	3
109. Yeni Zaman Sahnelerinden Temiz Yürekliler Derneği	*Peyam-ı Sabah*	11601/1171	9 Mart 1922	3
110. Yeni Zaman Sahnelerinden Güzide'den Dürdane'ye	*Peyam-ı Sabah*	11608/1178	15 Mart 1922	3
111. Yeni Zaman Sahnelerinden İyilik Yurdu	*Peyam-ı Sabah*	11613/1183	20 Mart 1922	3
112. Yeni Zaman Sahnelerinden Mimar İsmet'ten İlhami'ye	*Peyam-ı Sabah*	11619/1189	26 Mart 1922	3
113. Yeni Zaman Sahnelerinden İlhami Ne Diyor?	*Peyam-ı Sabah*	11626/1196	2 Nisan 1922	3
114. Yeni Zaman Sahnelerinden Geçmişten Bir Ses	*Peyam-ı Sabah*	11633/1203	9 Nisan 1922	3
115. Mehtap Âleminde	*Peyam-ı Sabah*	11697/1267	14 Haziran 1922	3
116. Hayattan Bir Dilim	*Peyam-ı Sabah*	11708/1278	25 Haziran 1922	3
117. Şimdiki İzdivaçlar	*Peyam-ı Sabah*	11714/1284	1 Temmuz 1922	3

118.Kırgızlı Bereket	*Peyam-ı Sabah*	11728/1298	15 Temmuz 1922	3

Tablo 3.1.: Abdullah Zühtü'nün Telif Hikâyelerinin Kronolojisi

Abdullah Zühtü 118 telif hikâye kaleme almıştır. Bu hikâyelerden 16 tanesi farklı adlarla veya aynı isimle ikinci kez yayımlanmıştır. Bunlardan farklı isimlerle yayımlananlar "Bir Hayat-ı Bedbahtane" ile "Sebil"; "Kış Hatıralarından" ile "Mışır Buyday"; "Beyoğlu Hatıralarından [I]" ile *Rehgüzar-ı Matubatta*'daki "Beyoğlu Hatıralarından"; "Hasbihâl" ile "Hatırat-ı Maziden Küçük Semiha İçin"; "Eda" ile "İd (Ed); "İlk Sevgi" ile "Bir Hiç İçin"; "Yalan mıydı?" ile "Hatırat-ı Maziden Yalan mıydı?"; "Hikâye-i Müntahabe: Matmazelin Paskalya Hediyesi" ile "Hatırat-ı Maziden Adol'ün Hikâyesi"; "Bir Sanatkâr Levhası Güller, Dikenler" (*Güller, Dikenler* romanından bir kesit) "Mustafa Kasabadan Ayrılırken" (*Şanlı Asker* romanından bir kesit); "Yalan mıydı?" (*Bir Gece* romanından) "Hemşire" (*Çamurlar İçinde* romanının giriş bölümünden alınmıştır.) adlı hikâyelerdir ve aynı isimle yeniden yayımladığı hikâyeler ise "Bir Hatıra", "Ah Bilsen", "Ya Leyl" iki kez ve "Bu Perhiz ile Şu Lahana Turşusu Ne?" adlı eserlerdir.[54]

[54] Abdullah Zühtü'nün "Beyoğlu Hatıralarından" başlıklı iki hikâye kaleme aldığı yukarıdaki tabloda görülmektedir. Sibel Bayram, çalışmasında bu hikâyeleri şöyle kaydeder: "*Kitap olarak basılmadan önce Sabah gazetesinde tefrika edilen hikâyeler şunlardır: Beyoğlu Hatıralarından, Sabah, nr. 2278, 6 Kânunuevvel 1895, s.4*. (…) *İlk Sevgi, İkdam, nr. 259, 22 Şevval 1312/5 Nisan 1311/17 Nisan 1895, s.3*. (…) *Beyoğlu Hatıralarından, Sabah, nr. 2276, 4 Kanunuevvel 1895, s.3-4.*" (2019), *Bir Ara Nesil Hikâyecisi Abdullah Zühtü*, Ankara: Kriter Yayınları, s.36. Bayram'ın kaydettiği "Beyoğlu Hatıralarından" isimli hikâyeler aynı isimle yayımlanmış farklı hikâyelerdir. Bu hikâyeler *Sabah* gazetesinde yayımlandıktan sonra nu. 2276'da yayımlanan hikâye *Rehgüzar-ı Matbuatta*'ya dâhil edilir. Bakınız Tablo 3.1. "İlk Sevgi" hikâyesi ise *Rehgüzar-ı Matubatta* adlı esere dâhil edilirken "Bir Hiç "İçin" adıyla kaydedilmiştir. Bayram'ın telif olarak kaydettiği "İki Gonca" ile "Kitab-ı Muhabbetten -Bahar Çiçekleri" (2019), *a.g.e.,* s. 41 başlıklı hikâyelerden "İki Gonca" Abdullah Zühtü'nün tercüme ettiği bir hikâyedir. *Saadet,* nu. 1854, 31 Cemaziyelahir 1308/13 Kânunusani 1306/25 Kânunusani 1891, s.3. *Sabah* nu. 3377'de yayımlandığı belirtilen *Kitab-ı Muhabbetten- Bahar Çiçekleri"* isimli bir eser mevcut değildir. *Sabah,* nu. 3377, 16 Nisan 1899. Söz konusu hikâye 3477 numaralı sayıda yayımlanmıştır. Ancak bu eserde Abdullah Zühtü imzası yoktur. *Sabah*, nu. 3477, 17 Rebiyülevvel 1317/13 Temmuz 1315/25 Temmuz 1899, s.3. "*Bir Şimendifer Cinayeti, İkdam, nr. 190, 12 Şaban 1312/26 Kânunusani 1310/7 Şubat 1895, s.3.*" (2019), *a.g.e.,* s.38. hikâyede Abdullah Zühtü imzası bulunmamaktadır. Aynı hikâye Ali Çakır'ın çalışmasında da *İkdam*'ın 189 numaralı sayısında yer aldığı bilgisiyle kayıtlıdır. Çakır A. (2017), *Başlangıcından II. Meşrutiyet'e İkdâm* (1894-1908) Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, s.58. Ancak gazetenin bu sayısında ve diğer sayılarında Abdullah Zühtü'ye ait bu isimde bir hikâye mevcut değildir.

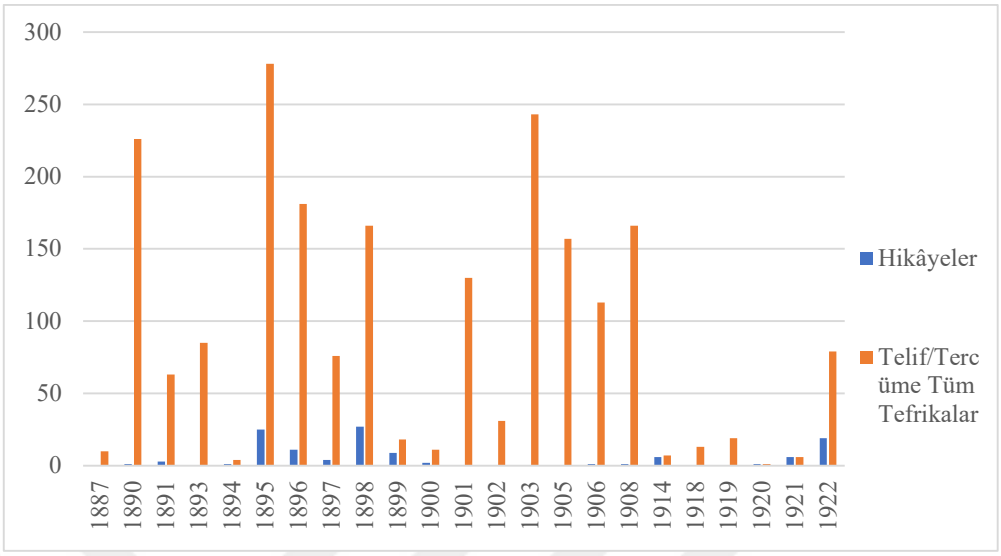

Şekil 3.1: Abdullah Zühtü'nün Hikâyelerinin Yıllara Göre Toplam Tefrika Sayısı İçindeki Dağılımı[55]

Abdullah Zühtü, ilk telif hikâyesini 1890 yılında kaleme almıştır. Aynı zamanda bu yıl onun hikâye türünde telif olarak yalnızca bir eser verdiği görülür. 1895 yılına kadar yayımladığı eserlerden yalnızca beşi telif hikâyelerden meydana gelmektedir. Mektepten yeni mezun olduğu ve söz konusu yıllar arasında tercüme roman tefrikaları yaptığı düşünüldüğünde neden az sayıda telif hikâye yayımladığı sorusuna bir yönüyle de olsa yanıt bulmak mümkündür. Hikâyeciliğinin ilk dönemi olarak adlandırabileceğimiz 1895-1914 yılları arasında en çok eser yayımladığı yıl aralığı 1895 ila 1899'dur. Bu zaman dilimi, Abdullah Zühtü'nün telif romanlar da kalem aldığı bir dönemdir. Söz konusu beş yılda tekrarlı yayımlarla birlikte 76 telif hikâye yayımlayan Abdullah Zühtü, hikâye yazarlığı açısından en verimli zamanını yaşar. Bu dönemdeki hikâyelerinin içeriğine bakıldığında acıma, şefkat, sevgi gibi insani hassasiyetler; yoksulluk, sefalet, düşkün bir hayat sürme, aile yaşantısını etkileyen (bebeklikten yetişkinliğe) çeşitli durumlar gibi yaşama biçimleriyle karşılaşılmaktadır. 1908 ila 1920 yılları arası yazarın suskunluk devri diye adlandırabileceğimiz bir döneme karşılık gelmektedir. 1908'de *Yeni Gazete*'yi çıkarmaya başlayan Abdullah Zühtü'nün 1908 ve 1914 yıllarında 7 telif hikâye yayımlamadığı görülmektedir. Bunda gazete patronluğunun, o devirde yaşanan siyasi-sosyal gelişmelerin ve yazarın şahsi yaşam tercihlerinin etkisi olduğu

[55] Bu grafik Abdullah Zühtü'nün gazetelerde tefrika olarak yayımladığı telif/tercüme hikâye ve romanların yanı sıra gazete yazıları da toplanarak elde edilen 2113 sayısı içindeki hikâyelerin sayısının tüm yazılarıyla mukayesesini göstermektedir.

söylenebilir. 1913'te *Yeni Gazete*'yi kapattıktan sonra bir süre yurt dışına çıkmak durumunda kalan Abdullah Zühtü, Birinci Dünya Savaşı yıllarında dönemin siyasi atmosferinden çekindiği için, *İkdam* ve *Sabah* gazetelerinde çalıştığı hâlde, herhangi bir yazıya imza atmaz. *Yeni Gazete*'yi tekrar yayımlamaya başladığı 1918 yılında başyazılarda imzası bulunsa da hikâye türünde eser vermez. Mütareke Dönemi'nin 1920-1922 yılları arasında ise *Sabah* ve *Peyam-ı Sabah*'ta tekrar hikâye kaleme aldığı görülür. Bu dönemde yayımladığı hikâyeler ise onun hikâyeciliğinin ikinci dönemini oluşturur. Özellikle "Yeni Zaman Sahnelerinden" başlığıyla yayımladığı 15 hikâyede ve diğer hikâyelerin çoğunda konu, önceki hikâyelerinden farklıdır. Söz konusu hikâyelerde öz değerlerine yabancılaşmış şahısların hayatlarından kesitler sunulur. Dizi hâlinde yayımladığı ve aynı şahıslar etrafında şekillenen "Yeni Zaman Sahneleri" serisinde ise Abdullah Zühtü, dikkat çektiği yabancılaşma/yozlaşma ve kendilik değerlerinden uzaklaşma durumlarına çözüm önerileri sunan şahıslara da yer vererek dikkat çektiği hususlara iyileştirici öneriler getirir.

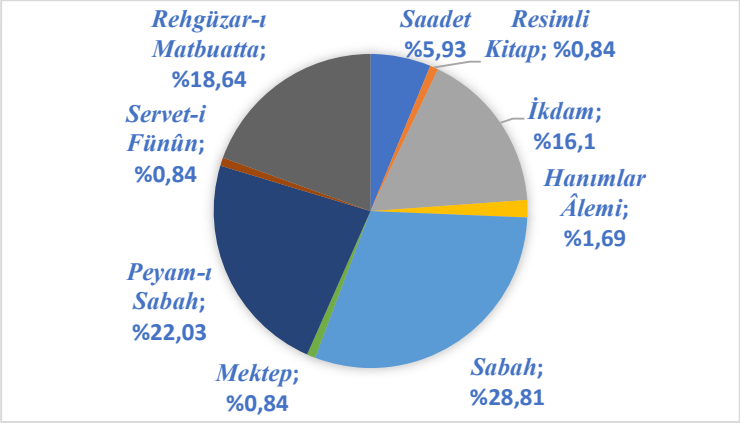

Şekil 3.2: Abdullah Zühtü'nün Telif Hikâyelerinin Yayımlandığı Gazete/Dergilere Göre Yüzdelik (%) Dağılımı

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerini yayımladığı gazetelere bakıldığında, sırasıyla en çoktan en aza, hikâye yayımladığı gazete/dergilerin 34 (%28,81) hikâye ile *Sabah*, 26 (%22,03) hikâye ile *Peyam-ı Sabah*, 22 (%18,64) hikâye ile *Rehgüzar-ı Matbuatta* adıyla Mihran Matbaası'nda basılan hikâye kitabı, 19 (%16,1) hikâye ile *İkdam*, 7 (%5,93) hikâye ile *Saadet*, 6 (%5,93) hikâye ile *Hanımlar Âlemi*, 2 (%1,69) hikâye ile de *Mektep,* 1 (%0,84) hikâye *Servet-i Fünûn,* 1 (%0,84) hikâye ile *Resimli Kitap* olduğu görülmektedir.

3.1.1. Hikâyelerde Yapı

3.1.1.1. Hikâyelerin başlama biçimleri

3.1.1.1.1. Çerçeve vakayı ifade ederek başlayanlar

Abdullah Zühtü "Ben Değildim Bahar Çapkın İdi", "Bebek Hikâyesi", "Mışır Buyday", "Taş", "Beyoğlu Hatıralarından I", "Bu Perhiz Ne? Şu Lahana Turşusu Ne?", "O Da Bir Yar-ı İşvekâr Mıdır?", "Tramvayda I", "Tramvayda II" hikâyelerinde olduğu gibi, gerçeklik hissini artırmak için anlatıma çeşitli ifadelerle başlar: *"C. Hanım S. Hanıma anlatıyordu", "Bir arkadaşımız dedi ki", "Arkadaşlarımızdan biri dedi ki", "Nihayet nöbet, içimizde en güzel söylemekle maruf olan M. C.'ye geldi. O da bir tavr-ı rindane ile gülerek dedi ki", "Arkadaşım tabiiyi-i beşeriyeye müteallik cereyan eden bir mübahaseye iştirak için demiş idi ki", "Refikim soruyordu", "Mösyö Jul söze başladı dedi ki", "Şövalie bütün enzar-ı dikkat kendine matuf olduğu bir sırada kendine mahsus bir vaziyet-i garibe alarak söze başladı dedi ki" "Arkadaşım pek coşkun coşkun anlatıyordu"* şeklinde ifadelerle başlamaktadır. Bu ifadelerle anlatıcı sözün inandırıcılığını ve anlatımın kuvvetini artırmak için şahit olduğu/duyduğu bir olayı anlatıyormuş gibi yapar. Bu teknik ile sözü devralan kahraman anlatıcı, yaşadıklarını veya tanık olduklarını aktarırken anlatımın inandırıcılık/gerçeklik payını da güçlendirmiş olmaktadır.

3.1.1.1.2. Bir kavram veya durumu vurgulayarak başlayanlar

Abdullah Zühtü hikâyelerinin bazılarına bir kavramı, durumu vurgulayarak veya tanımlayarak başlamaktadır. Bu, hikâye içerisinde anlatacağı olaya bir zemin hazırlama ve aynı zamanda anlatılacakların vurgulanmak istenen yönüne işaret etme amacı taşımaktadır. "Zücret" hikâyesi, "muhabbet" kavramını vurgulayarak başlar. Vaka, bu kavramın Lozerina'nın hayatında nasıl bir etkiye sahip olduğunu yansıtacak şekilde işlenir.

"Mışır Buyday" hikâyesine ise "iptila"nın insanlara musallat olan en büyük bela olduğu vurgulanarak başlandığı görülür. Bu ifade hikâyenin özünü teşkil etmektedir.

"Bu Perhiz Ne? Şu Lahana Turşusu Ne?" hikâyesinde *"Biz ihtisasatımıza o kadar aldanırız ki artık bütün hakikatler gözümüz önünde bir hayal şeklini alır. Hükema-yı meşhureden biri, 'Hissin doğduğu yerde akıl biter.' demiş. Ne doğru söylemiş!"* (Abdullah Zühtü, 1314a: 104) cümleleriyle bir durum tespiti yapılmaktadır. Bu hikâyede de girişte yapılan durum/hâl tespitinin ardından olaylar başta varılan hükmü ispatlayacak bir tonda cereyan eder ve son bulur. Anlatılan hikâyeden yapılması gereken çıkarım, olayların hemen başında anlatıcı tarafından bir epigraf gibi dikkatlere sunularak hikâye boyunca cümlenin hangi konuda nasıl bir anlam taşıdığı belirginleştirilir. Bu sayede Abdullah Zühtü hem anlatacaklarını temellendirmekte hem de vurgulamak istediklerini öne çıkarmaktadır.

3.1.1.1.3. Kahramanın tasviriyle başlayanlar

Kahramanın fizik veya moral portrelerini veya her ikisini birden tasvir ederek bazen kahramanın hayatının bir anına karşılık gelen ifadelerle hikâyeye başlandığı görülür.

Abdullah Zühtü hikâyelerine başlarken kişilere dair yaptığı tasvir, hikâyenin bütünü açısından bir değer taşımaktadır. Tasvirler ne yalnızca bir başlangıç olsun diye ne de olayların bir bölümünde görünüp kaybolan etkiyi yansıtmak için verilmiştir. Hikâyenin her aşamasında mutlaka bir şekilde bağlantı ve göndermelerle bütüne bağlı kalan tasvirler, olay ve kahramanları ruhsal durumlarını da yansıtacak şekilde yapılmıştır. Hikâyede kişilere dair yapılan tasvirler, insanın duygularını (keder/sıkıntı/üzüntü gibi) harekete geçirecek niteliktedir. Bunun belirgin bir örneğini, gündelik hayatın karmaşası içinde geçimini temin etmeye çalışan bir su satıcısının başından geçen talihsiz bir evlilik ve sokakta biçare bir hâlde su satma çabasının konu edildiği "Sebil"de görmek mümkündür.

> - Sebil, âh... Sebil.
> Zayıf titrek, müsterhimâne bir savt ile tekrar edilen; faytonların, kupaların, öküz arabalarının, atların gürültüsü arasında bir an içinde kayboluveren bu feryad-ı fakirane -belki üç yüzüncü defa olmak üzere- hiç kimsenin nazar-ı dikkatini celp etmemişti. Yalnız saçları iki örgüyle omuzlarına salıverilmiş, başına al bir gaz boyaması[56] bağlanmış, arkasına

[56] Bir tür başörtüsü.

> sarı bir entari giydirilmiş olan dört, beş yaşlarında bir kız çocuk, validesinin yanından ayrılıp kınalı ellerini uzatmış:
> "Sebilci baba, bana ver", demiş, teneke maşrapa ile uzatılan suyu içtikten sonra validesinin yanına koşup gitmişti.
> - Sebil... Sebil... (Abdullah Zühtü, 1314a: 17).

"Zayıf", "titrek" ve "müsterhimane" sıfatlar ile su satıcısının içinde bulunduğu fiziksel çevrenin gürültüsü taban tabana zıttır. Bu durum okuyucunun kahramana karşı acıma ve merhamet duygusu geliştirmesini kolaylaştırmaktadır. Böyle bir başlangıçla sefil ve hayat karşısında yenik düşmüş birisinin hikâyesi, romantik bir trajedi olmaktan çıkarılıp realist bir atmosfere taşınır. Hemen her gün tesadüf edilen ancak kendi iç âleminde nasıl bir hayat sürdüğü bilinmeyen bir sokak satıcısının trajik öyküsünü anlatmak için çizilmiş, insanların yabancı olmadığı bir atmosferdir.

"İbtila-yı Sanat"a başarısı ile ün yapmış bir avukat olan Pegilyö'nün mesleğindeki kudretini ifade eden bir tasvir ile başlanır.

> Evet, Mösyö Pegilyö fakr u zaruret, ibtila-yı muhabbet ve vaka-yı namus saikasıyla irtikab-ı cinayet eden ve zahiren şayan-ı itham göründükleri hâlde manen mazur tutulması icap eden zavallı pederlerin, biçare validelerin, hamisiz yetim kızların, .fakir gençlerin imdadına yetişir kalbin en hassas tellerine dokunarak, tebaayı ve temalat-ı beşerîyeyi en dakik noktalarına kadar teşrih eyleyerek, fakr u zarureti, açlığı, namusu işitenlerin tüylerini ürpertecek, vücutlarını raşedar eyleyecek, fikirlerine melal verecek bir surette tecessüm ettirerek pamal-i tahkir olmuş bir muhabbetin, mahvedilmiş bir ismetin tevlit ettiği ıstırabatı taşları bile merhamete getirecek bir tavır ile izah ederek o biçareleri düştükleri girdab-ı felaketten tahlis eylerdi.[57]

Bu tasvir ile Pegilyö'nün nasıl bir meslek ahlakına sahip olduğu ifade edildikten sonra vakanın devamında onun kendisinin mağdur olduğu bir hırsızlık olayı neticesinde, hırsızın geçim sıkıntısı nedeniyle evine girdiğini öğrenmesi üzerine, mahkemede hırsızı savunarak ceza almasına engel olması anlatılır. Yapılan bu tasvir ile hikâyenin devamındaki olaylar birbirinin doğal sonucu gibi gelişir.

İçki ve sefahat âleminin ve bu ortamlardaki insanların davranış biçimlerini yansıtan "Ser-hâlka-i Rindân" ise bir içki meclisi tasviri ile başlar.

> Birkaç arkadaş birlikte içiyor idik. Şişeler ikiyi bulmuş... Kafalar tutulmuş, gözler dönmüş, rindane sözler, mestane yaveler başlamış idi. O

[57] Abdullah Zühtü, "İbtila-yı Sanat", *İkdam*, nu. 100, 10 Cemaziyelevvel 1312/28 Teşrinievvel 1310/9 Teşrinisani 1894, s.3.

> zamana kadar içimizde ağzını açıp bir söz bile söylemeyen ancak bir genç var idi. O bizim dalgınlığımızdan, meşguliyetimizden bila istifade muttasıl atıştırıyor idi. İçinde bir şey kalmayan şişeyi masanın üzerinde çarpıp parçaladıktan ve bizi sukuta davet eyledikten sonra:
> - Ey artık bana bak... Beni de dinlemeli diye bağırdı. Refikimizin bu hâli aheng-i muhabbete hâl vermiş idi. Hepimiz ihtiyar sukuta mecbur olduk.[58]

"Kafalar tutulmuş, gözler dönmüş" bir hâlde bulunan kişiler içkinin verdiği cesaret ve kontrolsüzlükle içinden geçenleri, söylemek isteyip de söyleyemediklerini rahat bir şekilde açığa vurabilmektedir. Hikâyeye böyle bir giriş ile başlanması devamında "gencin" anlatacaklarını daha rahat ve çekinmeden anlatabilmesi için bir kolaylık sağlar. Ahlaksız bir kadına âşık olan genç, "kafalar tutulmuş, gözler dönmüş, rindane sözler, mestane yaveler başlamış" olduğu bir ortamın sağladığı "şuur" hâliyle yaşadıklarını anlatmaya başlar.

"Solmuş Çiçek" hikâyesinde olaylar gezinti yerine giden iki arkadaşın tasviriyle başlatılır:

> Güneş gurup ediyordu. Yarım saatten beri dolaşmakta olan iki genç ufak bir tepecikte yeşil çayırlar üzerine uzandılar. Bu iki gencin biri sarışın, mavi gözlü, uzunca çehreli, geniş alınlı, keskin nazarlı idi. Sağ kolunun dirseğini toprağa dayayarak başını avucunun içine aldı. Uçları biraz kalkık olan kaşlarını çattı. Gözlerini bir noktaya dikti. Bu hâlinden mükedder olduğu anlaşılıyordu. Düşünmeye başladı. Diğeri buğday renkli, müdevver çehreli, koyuca siyah gözlü, uzun kirpikli, şen tabiatlı idi. Refikinin yüzüne bakıp tebessüm etti.[59]

Şahısların tasvirleri ruh hâllerini yansıtacak nitelikte yapılmasının, hikâyenin ilerleyen bölümlerinde anlatılacak vakalara ön hazırlık işlevi üstlendiği söylenebilir.

3.1.1.1.4. Mekân tasviri ile başlayanlar

Mekân tasvirleri Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde anlatacağı konunun zeminini teşkil etmenin yanı sıra kişilerin psikolojik/sosyal durumlarını da yansıtan özellikler taşımaktadır. Örneğin "Âmâ" hikâyesinde bir bahar günü gezintiye çıkan anlatıcının gözünden yapılan mekân tasviri ile hikâyeye giriş yapılır:

---

[58] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Serhalka-i Rindan", *İkdam*, nu. 199, 21 Şaban 1312/4 Şubat 1310/16 Şubat 1895, s.3-4.

[59] Abdullah Zühtü, "Solmuş Çiçek", *Saadet*, nu. 1986, 29 Zilkade 1308/24 Haziran 1307/6 Temmuz 1891, s.2.

> Hava pek güzel idi. Güneş ruh-neşa şialarını yağdırmakta, nesim-i bahar çimenleri, otları dalgalandırmakta idi. Refikim Jon Laruel ile birlikte kol kola tutuşup sakıtane, musrurane yolumuza devam ediyor, taze çimenleri çiğneyerek hava-yı safı teneffüs eyleyerek ilerliyor idik. Orası tarlalardan mürekkep bir mahal idi. Her tarafta köylüler birer ikişer toplanmış oldukları hâlde uğraşıyorlardı.[60]

Bu tasvirin ardından, gözlerini sevdiği kadın uğruna kaybeden Jon Doren'in hayatı anlatılır. Böyle bir tasvirle giriş, hikâyeye zemin teşkil etmekle birlikte gözleri görmeyen bir adamın hayatındaki trajik etkiyi artırma işlevi de görmektedir. Görme ve koklama duyuları üzerine yoğunlaştırılmış bir tasvir, görme yetisini kaybetmiş bir kişinin hayatıyla zıtlık teşkil etmekte bu da hikâyeyi duygu aktarımı açısından geliştirmektedir.

Bir annenin çocuğuna karşı şefkat ve merhametini anlatan "Valide" hikâyesi şöyle başlar:

> Zavallı valide. Titreyen elleri ile mandalı çevirdi. Gıcırdatmamak için yavaş yavaş kapıyı aralık etti. Keskin, müessir rayihalar ile mâlî olan odaya girdi. Perdeler henüz kapalı idi. Nim-i zulmet içinde evvela hiçbir şey göremeyen gözleri, birkaç adım ilerledikten sonra alışarak ta köşede, baş tarafı kıbleye müteveccih olarak yapılmış yatağı müşahede edebilmişti.
> Çerçevelerin arasına giren nesim-i nevazişkar ile perdeler kımıldıyor, meleklerin pervaz-ı ruhanisini andıracak bir feşafaş-ı latif husule getiriyordu. Küçük yatağın içinde bir çocuğun kesik kesik bitabane nefes alışı işitiliyordu. Valide, şiddet-i heyecanını teskin için durdu... Odanın içinde hiçbir şeye, al çuhadan bir kılıf içinde sessiz duran kanuna, küçük çekmecenin üzerindeki oyuncaklara, konsolun üzerindeki büyük aynaya, duvardaki iki büyük levhaya iltifat etmeyen nazarları nihayetsiz bir şefkat, ulvi bir rikkatle hep o küçük yatağa matuf idi.[61]

Hikâyenin giriş cümlesinden itibaren kullanılan sıfatlar anneye karşı bir acıma duygusu uyandırırken validenin odaya girişten itibaren ihtiyatlı tavrı ve tüm ilgisini yalnızca çocuğa yöneltmesi anlatılacak olayların ön habercisi şeklinde de okunabilmektedir.

[60] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Âmâ", *İkdam*, nu. 237, 30 Ramazan 1312/14 Mart 1311/26 Mart 1895, s.3-4.
[61] Abdullah Zühtü, "Valide", *Sabah*, nu. 2495, 28 Muharrem 1314/28 Haziran 1312/10 Temmuz 1896, s.3.

Bir ressamın hayatının anlatıldığı "Zücret"teki mekân tasviri ise ressamın sanatının inceliklerine vâkıf olduğunu ve yapacağı işlere karşı titizliğini gösterecek biçimde yapılmıştır.

> İkametgâhının caddeye nazır olan salonuna dikkati celp edecek surette Acem halılarla, sedef sandalyelerle, bin türlü mini mini zarif eşya ile tezyin ederek bir resimhane hâline getirdikten sonra gazetelere ilanlar vermeye başladı. Her ne iş olur ise olsun iptidasında sarı sarı altınların yağmayacağını bildiği için gayet kanaatkârane harekete mecbur oldu. Evvela mektep arkadaşlarının resimlerini yapıp teşhir etti. Orta hâlli ailelerden müracaat edenlerin resimlerini gayet ehven fiyat ile yapardı.[62]

Hem kanaatkârane hem de yaptığı işin sorumluluğunun bilincinde olarak hareket eden ressam, büyük bir şöhret kazanarak servetini de artırır. Yapılan tasvirden bu başarının bir tesadüf olmadığı fikri sezilmektedir.

3.1.1.2. Hikâyelerin sonlandırılışı

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinin bazıları kahramanların düşünce ve kanaatleriyle bazıları anlatıcının hissiyat ve değerlendirmeleriyle son bulmaktadır. Bu hususlar hemen her hikâye yazarının tercihleri arasındadır. Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinden bazıları ise beklenmedik şekilde son bulur. Bu husus onun hikâyeleri açısından önemli bir argüman olarak görüldüğü için ayrıca incelenmiştir.

Abdullah Zühtü'nün bazı hikâyelerinin sonlandırılışı olayların akışına göre beklenmedik/şaşırtıcı bir sonla gerçekleşir. Bunlardan en dikkat çekeni "Zücret"tir. Ressam Lozerina, oturduğu evin balkonuna çıktığı bir gün, karşıdaki otel odasının balkonunda bir kadına tesadüf eder. Bir muhabbet özleminde olan Lozerina kadının da kendisine baktığını görünce ümitlenir. Bir süre balkondan balkona bakışmalar devam eder. Amerikalı kadın bir gün Lozerina'ya işaret ederek sokağa inmesini söyler. Lozerina kendisine ilan-ı aşk edileceğini düşünerek çok heyecanlanmıştır. Ancak kadın balkondan Lozerina'nın evine baktığı zamanlarda Lozerina'nın hizmetçisinin, Lozerina'ya ait kişisel temizlik eşyalarını kullandığını; bu durumdan rahatsız olduğu için ressamla görüşme talep ettiğini söyler. Bu trajikomik durum karşısında Lozerina ayakta duramaz hâle gelir.

---

[62] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Zucret", *İkdam*, nu. 156, 7 Recep 1312/23 Kânunuevvel 1310/4 Kânunusani 1895, s.3.

"Sefil" de ise bir aile trajedisi konu edilmiştir. Anlatıcı Küpeli'de bir meyhanede karşılaştığı ve takip ederek hakkında bilgi edinmeye çalıştığı bir adamın sefil bir hâlde köpeklerle yatıp kalktığını görür. Olayların ilerleyen bölümünde aynı adamla meyhanede tekrar karşılaşır. Bu karşılaşmada, "sefil adam" birisinin yakasına yapışarak kendi sefaletine neden olan kişinin bu adam olduğunu, onun yüzünden katil olduğunu söyler ve boğazına yapışarak onu da öldüreceğini söyler. Adam, "sefil adam"ın elinden kurtulur ve sefil adam başını taşa çarparak orada can verir. Anlatıcı bu ana kadar büyük bir merhamet ve acıma duygusuyla olayları aktarırken hikâyeyi şu sözlerle bitirir: *"Acaba, o köpeklere artık kim ekmek verecek?.. Onları kim düşünecek?... diyordum."* (Abdullah Zühtü. 1314a: 51).

"Taş" hikâyesinde anlatıcı küçük yaşlardan itibaren tanıdığı ve sevdiği Dilara isimli bir kızın yaşamını anlatır. Dilara evlendikten sonra hastalanır ve bir süre sonra ölür. Bir tesadüf üzerine yolda Dilara'nın cenaze alayına denk gelen anlatıcı şunları aktarır:

> Dilara... O güzel, o melek Dilara mezara gidiyordu!... Ben bilmem, ne yapıyordum? Nasıl yürüyordum? Yanımda üç dört kişi görüşüyordu. İçlerinden biri:
> Uzun etine!.. Eyüp'te bol bol kebap yiyeceğiz... diyordu. Dişlerim kasıldı. Boğazıma bir şey tıkandı. Başımı çevirdim, hainane bir nazarla baktım. Bunu söyleyen, Dilara'nın zevci idi!.. (…) Artık ben kendimi kaybetmiştim.
> Dilara, gelin oldu ha!.. diyor idim. O, taş gibi duruyordu. (Abdullah Zühtü 1314a: 74).

Anlatıcı eşin ölümü gibi hüznün en şiddetli olması beklendiğini ifade eden sözlerinin devamında sadece "yiyeceği yemeği düşünen koca"ya karşı nefretini dile getirir. Bu beklenmedik son ile vicdan melekesini kaybetmiş bir adamın ölüm karşısındaki tavrı, hikâyenin trajik yükünü artırmaktadır. Abdullah Zühtü'nün uygulamış olduğu bu teknik yine zıt iki duygu arasındaki gerilimi kuvvetlendirme üzerine yapılandırılmıştır. "Bu Perhiz Ne? Şu Lahana Turşusu Ne?" hikâyesinde ise anlatıcı, yeni tanıştığı biriyle ilerleyen arkadaşlığından söz eder. Bu kişi her fırsatta eşine duyduğu sevgiden, onsuz yaşayamayacağından bahsetmektedir. Bir gün gelir, bu karı koca kavga eder. Anlatıcının arkadaşı bu defa bedbaht oluşundan yakınmaktadır. Arkadaşını teselliye çalışan anlatıcı işin iç yüzünü öğrenir. Aslında bu kişi içki içen ve hafifmeşrep kadınlarla düşüp kalkan biridir. Karısı da benzer bir hayat sürmektedir. Anlatıcı onların bu hâlini öğrendikten sonra arkadaşlıklarına son verir. Hikâye ise şu sözlerle son bulur:

> - Ne olacak?.. Hiç... Tabii bir şey oldu. İki gün sonra yine onların buluştuklarını, beraber yaşamaya başladıklarını haber aldım. Şu kadar var ki mutlaka o sefih herifle, o rezil kadın, yekdiğerinin sevdasını anlatmak için bir başka safdil aramaya mecbur olmuşlardır. Artık ben bir daha 'merhaba' demedim (Abdullah Zühtü, 1314a: 112).

Hikâyenin başlığı ile içeriği arasındaki münasebet dikkate alındığında, olayların başladığı gibi bitmeyeceği sezdirilmektedir. Ancak yoğun bir saflık, masumiyet, sevgi ve muhabbet gibi kavramlar etrafında gerçekleşen anlatımın ardından beklenmedik bir sonun gerçekleşmesi yine trajikomik bir durum ortaya çıkarmaktadır.

"Tramvayda 1" hikâyesinde bir gezinti sonrası tramvaya binerek evlerine dönmeye çalışan insanların içinde bulunduğu durum anlatılmaktadır. Anlatıcı tramvayda bulunanları tasvir ederken özellikle şişman bir karı kocaya dikkat çekmektedir. Anlatıcı sarhoştur ve yarı uykulu yarı uyanık bir hâlde tramvayda bir kargaşanın başladığına şahit olur. *"Bu sırada birdenbire acı bir feryat işittim. Acaba yine rüya mı görüyordum. 'Mutlaka öyle olmalı' diyerek gözümü açmaya lüzum görmedim. 'Aman kurtarın... Aman kurtarın... Yılan' diye bir kadın bağırmakta idi. "Ay akrep, ay yılan" cümleleri gittikçe ziyadeleşmekte idi."*[63] Anlatıcı kendine gelip de duruma vâkıf olunca tramvayın içinin karıştığını herkesin yılandan kaçmak için yaptıklarını anlatmaya başlar. Şişman olan karı kocanın ise yaşanan panik ile kaçmak için kapıya yöneldiğini ancak dar olan kapıda sıkışarak diğer yolcuların da dışarıya çıkmasına engel oldukları için yaşanan kargaşanın daha da arttığı anlatılır. Ancak olayın aslı hikâyenin sonunda ortaya çıkar:

> "Bir aralık kafa kafaya sırt sırta gelip bahr-ı mahyut heyecan içinde yüzüp dururken çocuğun biri: "Ay ıstakoz... Istakoz." diye haykırdı. Koynuna yılan kaçan madamın da evvelki telaşı azalmıştı. Hepimiz firkate vardık. Hain kadın işi anladığı hâlde korkusundan haber veremiyor imiş. Yılan zannettiği şey yanındaki mösyönün mendille derunine koyup yorgunlukla uykuya daldıktan sonra unuttuğu ve sonra telaş ile hiç de hatırına gelmediği ıstakozlar.[64]

"Fırtına" hikâyesinde, denizde gemi yolculuğu esnasında fırtına çıkması ve geminin yara alarak batmaya başlaması üzerine yaşanan telaş ve kargaşa anlatılmaktadır.

[63] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Tramvayda I", *İkdam*, nu. 217, 9 Ramazan 1312/22 Şubat 1310/6 Mart 1895, s.3.
[64] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *İkdam*, nu. 217, s.3.

Hikâyede anlatıcı tüm ayrıntılarıyla geminin suya batışını ve yaşadığı telaşı aktarır. Ancak hikâyenin sonu yine beklenmedik bir şekilde gerçekleşir:

> Son derece gayretle yüzmeye çalışıyorken elime sert bir şey geçti. Ona tutunup suyun içinde biraz doğruldum. Dinlenmek istedim. Can havliyle elime geçen şeyi koparacak gibi sarmıştım. Birdenbire ortalık aydınlandı. Gözlerim kamaştı. Uyanır gibi oldum. Zangır zangır titriyor idim. Acaba rüya mı görmüştüm? Şüphesiz...
> Sarıldığım şey karyolanın demiri idi. İki saattir yatağımın içinde yüzüyor imişim...[65]

"Sahte Âşık" hikâyesinde Jan Dorfer, küçük yaşta eğitim almış ancak çiftçi olan babasının durumunun müsait olmaması nedeniyle eğitimi yarıda kalmıştır. Jan yine de çevresinde sevilen, kültürlü ve bilgili olarak tanınan biridir. Kasabalarına gelen bir tiyatro kumpanyasında gördüğü kırklı yaşlarda bir kadına âşık olan Jan, kadına açılmak aşkını itiraf etmek için hazırlık yapar. Kadın ile karşılaşınca şaşırır ve ağzından *"Ah madam!.. Ah madam!.. Şey!.. Şey!.. Şey!.."* demekten başka bir şey çıkmaz. Özür mahiyetinde kadının yanından ayrılırken yaptıkları ise hikâyenin sonunda şöyle açıklığa kavuşturulur:

> Heyhat! Jan'ın bahşiş diye verdiği paltosunun düğmesi, kartvizit makamında bıraktığı kâğıt da terzinin zemim pusulası olduğu için sonradan gönderilen mektubun hiçbir tesiri görülmedi. O günden itibaren bütün refikası işe vâkıf olarak Jan'ı gördükçe:
> - Şey!.. Şey!.. Şey!.. diye eğleniyorlardı.[66]

Örneklerden de anlaşılmaktadır ki Abdullah Zühtü hikâyelerini olayların beklenen akışından farklı sonlarla bitirerek bir anlatım kuvveti oluşturmak istemektedir. Hikâyelerde hem trajik hem de trajikomik sonları şaşırtıcı biçimde kurguladığı görülmektedir. Bu durum bir yandan merak duygusunu son ana kadar canlı tutarken bir yandan da Abdullah Zühtü'nün hikâyelere orijinal ve çarpıcı sonlar yaratma konusundaki gayretini yansıtmaktadır.

[65] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Fırtına", *İkdam*, nu. 210, 2 Ramazan 1312/15 Şubat 1310/27 Şubat 1895, s.3.

[66] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Sahte Âşık", *İkdam*, nu. 184, 6 Şaban 1312/20 Kânunusani 1310/1 Şubat 1895, s.4.

3.1.2. Olay Örgüsü

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinden bazılarının olay örgüsü, çerçeve vaka yani asıl mesajı taşıyan iç vaka, onun anlatımına vesile olabilecek bir çerçeve içine alınmıştır.

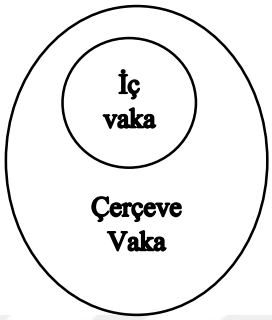

Şekil 3.3: Abdullah Zühtü'nün Bazı Hikâyelerinin Vaka Örgüsü

"Beyoğlu Hatıralarından [II]" çerçeve vakanın görüldüğü hikâyelerdendir. İlk vaka anlatıcının "refikim anlatıyordu" şeklinde başladığı çerçeveyi teşkil eder. İkinci vaka da kendi içinde alt birimlere ayrılmaktadır. İlk birim geceden sabaha kadar süren içki, eğlence, sefahat ortamında geçen olaylardır. İkinci birimde kır gezisinde küçük bir kız çocuğunun sefahat, eğlence ortamlarından uzak kalışı ve bu hâlin anlatıcı üzerinde uyandırdığı tesirden söz edilir. Üçüncü birimde anlatıcının sahip çıktığı kız çocuğu büyüyüp evlenir.

"Bir Hakikat-i Naçiz", hikâye içinde hikâye vücuda getirilmesi dolayısıyla dikkate değer bir metindir. Bu hikâyede ilk birim Agust ve Julyet'in küçük yaşlardan itibaren yaşadığı sıkıntılar, aldıkları eğitim alanında gösterdikleri yetkinlik ve başarılardır. Edebiyat diplomasına sahip Agust ile rahibelik okulundan mezun Julyet bir tesadüf sonucu karşılaşır ve evlenirler. İkinci birimde Agust'un yanında çalıştığı zengin ve yaşlı seyyah ölünce Agust işsiz kalır ve geçim sıkıntısı yaşamaya başlarlar. Üçüncü birimde Agust bu durumun üstesinden gelebilmek için roman yazmaya karar verir. Ancak romanı hemen yazıp bitiremeyeceği için Julyet de geçim sıkıntısından kurtulmak amacıyla bir çare aramaya başlar ve o da yazmaya başlar. Dördüncü birimde Julyet "Adol" başlıklı bir hikâye yazmaya karar verir. Bu hikâye içindeki ikinci hikâye olur. Beşinci birim Adol'ün hayatı ve çok güzel bir kız olduğu için bir türlü iş bulamayışıdır. Altıncı birimde Adol kendine zarar verir,

gözlerini kör ederek dilencilik yapmak durumunda kalır. Yedinci birimde ise Agust ve Julyet artık meşhur olmuştur. Adol'ü de yanlarına alarak birlikte yaşarlar.

"Bir Hırsızın Defteri Amâlinden" adlı hikâyede ilk birimde işsiz bir adam Paris'te dayısının evine gittiği bir günde, dayısının ihtiyar komşusunun para dolu bir cüzdanı sakladığı yeri görür. Kurtuluşunun bu cüzdandaki paralar olduğuna kanaat getiren adam cüzdanı çalar. İkinci birimde hâli, kıyafeti nedeniyle bin Franklık banknotları bozdurmaya cesaret edemez. Önce lokantada bozdurmak ister ancak kendisinden şüphe edileceği düşüncesiyle vazgeçer. Kıyafetini düzeltmeye karar verir ancak bunu da yine aynı gerekçeyle yapamaz. Bilet alıp bozdurma düşüncesini ise pasaportu olmadığı için polisin dikkatini çekebileceğinden yakalanma korkusundan dolayı gerçekleştiremez. Üçüncü birimde çaresiz bir hâlde ne yapacağını düşünürken cüzdanı cebine koyar ve açlığa daha fazla dayanamayarak intihar eder. Gözlerini açtığında karakolda uyanır. Kendini suya atmış, onu gören zengin bir tacir hâline acıyarak himayesine almış ve ona iş vermiştir. Cüzdanı sudan çıkaramadıklarını söyleyen polislere içinde ehemmiyetli bir şey yoktu diyerek cüzdandan ve içindekilerden kurtulmuş olduğuna sevinir. Kendisini kurtaran adamın yanında işe başlayarak hayatına devam eder.

"Bergüzar" hikâyesinde olay örgüsü iki birimden oluşmaktadır. İlki anlatım zamanında yaşananlardır. Yılbaşı gecesi, eğlence ortamında yeğenlerinin, Gustav'ın neden üzgün olduğunu sormaları ve sıkıntısını paylaşmak istediklerini söylemeleri üzerine gelişir. İkinci birim ise Gustav'ın geçmişte yaşadığı ve hâlâ unutamadığı aşk macerasını anlatmasıdır. İkinci birimin bitişinin ardından gelen mektup ile hissettirilen duygusal yoğunluk en üst seviyeye çıkarılır.

"Bir Kıymetli Hatıra"da olaylar tesadüf üzerine gelişen birimlerden oluşmaktadır. İlk birimde Edirne'ye giden anlatıcı M. S. orada bir kız ile tanışır. Aralarında aşk başlar. İkinci birimde M. S. İstanbul'a dönmüştür ve kız ile mektuplaşmaktadırlar. Üçüncü birimde yine bir gün mektup göndermek için Sirkeci'ye giderken yolda karşılaştığı Bedi Bey'in de aynı kıza mektup gönderdiğini öğrenince "sanki tatlı bir rüyadan uyanır" şekilde aldatıldığını anlar ve pişman olur.

"Üç Genç ile İhtiyar Bir Musikacı ve Bir Patatesin Hikâyesi"nde; bir tesadüf sonucu karşılaşan iki eski okul arkadaşı, yaşlı bir kemancı ve genç bir kızın başından geçen olaylar konu edilmektedir. Hikâyede abartı sayılabilecek tesadüf unsurları vardır. Hikâyedeki ilk birim Agolea'nın pencere kenarında ayıkladığı bir patatesi

yoldan geçen Anatol'ün başına düşürmesi ve Anatol'ün yeni aldığı şapkaya zarar vermesidir. İkinci birim ise yine aynı patatesin Anatol'ün elinden düşerek Agolea'nın süt dolu kâsesini devirmesi ve hem yeni aldığı fistanı hem de diğer elbiselerini mahvetmesi sonucu tanışmalarıdır. Üçüncü birimde ise Anatol ve Agolea arasında bir yakınlık başlar.

"Elif Hanım" hikâyesinde de vakayı üç birime ayırmak mümkündür. İlk birimde kahraman anlatıcı, arkadaşı İlhami ile Galata'ya doğru gezintiye çıkarlar. İstanbul'un hoş, latif manzaralarının temaşa ederken hâl ve kıyafetinden sefil, ayyaş biri olduğu anlaşılan bir adama tesadüf ederler. İlhami, kahraman anlatıcıya o adamın kim olduğunu anlatmaya başlar. İkinci birim bu sefil adamın güzel bir Rus kadın ile yaşadığı yasak aşkı konu eder. Adam kaba saba, nezaketsiz biridir ve bu yönüyle La Fontaine masallarından "Saz ile Meşe"deki "Meşe"yi çağrıştırdığı için İlhami bu adamdan Meşe diye söz eder. Kadını da aynı masaldaki "Saz"a benzeten İlhami bu ikisi arasındaki münasebete anlam veremez. Kadının güzelliği boyunun uzunluğu vesaire sebeplerden dolayı da kadına "Elif Hanım" ismini uygun görür. Adam harp zamanında eline geçen fırsatı değerlendirmiş ve zengin olmuştur. Evli ve iki çocuk sahibi olan Meşe, babası tarafından okutulmak istense de o külhanbeyi olmayı tercih etmiş, kaba saba biri olmuş ve üçüncü sınıftayken Mekteb-i Sultani'den kovulmuştur. Elif Hanım genç ve yakışıklı bir Rus ile evli ve iki çocuk annesidir. Meşe ile parası için görüşmektedir. Üçüncü birimde adamın karısı ölür çocukları akrabalarından birinin yanına verilir. Meşe'nin serveti bitip tükenince Elif Hanım da onu terk eder ve kocasıyla çocuklarının yanına döner. Adam bedbaht, sefil bir hâlde yaşamını sürdürür.

"Ben Değildim Bahar Çapkın İdi" hikâyesinde vaka iki birimden meydana gelir. Kahraman anlatıcı, sözü arkadaşına bırakarak onun ağzından hikâyeyi aktarır. Bir sabah uyanıp gayet özenli bir şekilde hazırlanarak gezintiye çıkan genç gideceği yerlerin planını yapar. Amacı çiçekleri, yeşillikleri görüp şiir yazmak için bahaneler oluşturmaktadır. Sultaniye Çayırı'na gitmek için vapur yolculuğu yaptığı sırada on yedi yaşında bir kız ile bakışır, kız bu gence meyelan tavırlar sergiler. Genç, vapurdan iner ancak aklı genç kızda kalır. Büyük bir sürat ile Sultaniye Çayırı'na gider. İkinci birimde "tesadüf" eseri kız da ailesiyle birlikte oraya gezmeye gitmiştir. Genç, kıza yakın bir yere geçer ve kız da gencin bulunduğu tarafa gelir. İşaretlerle anlaşırlar ve kimsenin olmadığı gözlerden uzak bir yere giderek birlikte

olurlar. Genç kızın kardeşi küçük kızın sesiyle kendilerine gelirler. Genç kız hemen üstüne başına çekidüzen vererek ailesinin yanına döner. Genç erkek yaşadıkları karşısında şaşkınlığını gizleyemez biraz da korkmaktadır. Ancak günün sonunda yazmak için çıktığı şiirin ilk mısraını oluşturduğunu düşünerek keyiflenir. Vakanın tesadüfler üzerine kurulması Abdullah Zühtü'nün diğer hikâyelerinde de karşılaşılan bir husustur. Aslında vapurdaki ilk tesadüf olayın akışı için doğal görünür. Ancak genç adamın gideceği Sultaniye Çayırı'na kız ve ailesinin de gitmiş olması tesadüf hususunda abartı olarak düşünülebilir. Yine de hikâyenin vaka kuruluşunda büyük bir aksaklık teşkil etmediği söylenebilir.

"Fırtına" adlı hikâyede ilk birim bir gemi yolculuğudur ve yolculuk esnasında dalgalar gemiye çarpar ve dümenin zincirini koparark gemiyi sarsmaya başlar. Birinci ve ikinci kaptanın kendi aralarında geçen konuşmanın neticesinde korkulacak bir durum olmadığını anlayan hikâye kahramanı/anlatıcı kamarasına çekilir. İkinci birimde kahraman geminin batmaya başladığını, kurtulmak için çabalarken suya düştüğünü ve yüzmeye çalışır. Üçüncü birimde ise tüm vakanın bir rüyadan ibaret olduğu anlaşılır.

"Cüzdan İçinde" de Süleyman Bey bir kıraathanede otururken genç bir adamın elinde kalemle bir şeyler yazdığına şahit olur. Genç kalkıp giderken "kâğıt cüzdan"ını masada unutur. İkinci birimde Süleyman Bey bu cüzdanı sahibine ulaştırmak için çabalar ancak bir türlü muvaffak olamaz. Bu esnada cüzdanın içindeki kağıtları okuyan Süleyman Bey, genç adamın ailesi ve yaşadığı aşka dair bilgiler öğrendiğini söyler. Üçüncü birimde Süleyman Bey öğrendiklerini vakti olmadığı için anlatamayacağını, başka bir zaman anlatmak istediğini söyler.

> "Bugün ömrümün en bahtiyar günü.", "Ah bugün ne kadar bedbahtım." gibi cümlelere tesadüf ettikten sonra… Fakat yapayım şimdi vaktim müsait değil. Bahusus defter de burada değil. Size bu sergüzeşt-i muhabbeti bütün teferruatıyla anlatmak isterim. Bir ikinci musahabemizde muntazır olunuz. Eminim ki bu vakıayı pek hayret efza bulacaksınız. Bir hakiki roman okumuş gibi bulacaksınız. [67]

"Esnafın Hilesi"nde vaka, iki lokantacının bir tren yolculuğu esnasında mesleklerindeki kazanç durumlarını konuşmaları üzerine kurulmuştur. İlk birimde zayıf, düşünceli esnaf, meslekte kazanç sağlayamadığını söyler ve bunu başarmış

[67] Abdullah Zühtü, "Cüzdan İçinde", *Sabah*, nu. 3505, 15 Rebiyülahır 1317/10 Ağustos 1315/22 Ağustos 1899, s.4.

şişman esnafa nasıl başardığını sorar. İkinci birimde şişman esnaf yaptığı hileler ile işlerini nasıl büyütüp lokantalar zinciri kurduğunu anlatır. Üçüncü birimde yolculuk zamanına dönülür ve konuşmalara şahit olan bir başka yolcunun verdiği tepki ile hikâye sona erer.

"Hasbihâl"de anlatıcı ilk birimde Semiha adında küçük bir kız çocuğunun sözlerinin kendisine çok hoş geldiğini sürekli onun sözlerini hatırlayıp mutlu olduğunu söyler. İkinci birimde anlatıcı komşuları olan anneleri ölmüş iki kız çocuğuna karşı duyduğu merhameti ifade eder. Son birimde ise anlatıcı, Semiha'nın şirinliklerini hatırlar ve Semiha büyüyüp anne olduğunda, doğacak çocukları için ve onlarla görüşebilmek için iyi temennilerde bulunur.

"İane" de yoksul bir aile konu edilmiştir. Bu hikâyenin ilk biriminde çocuklar fakr u zaruret içinde babalarını sorarlar. İkinci birimde yiyecek ve ısınmak için yakacak hiçbir şeyin olmadığı sahneler tasvir edilir. Üçüncü birimde padişah tarafından gönderilen yardım ailenin yaşadıkları sefaletten kurtulmalarına vesile olur.

"Elvah-ı Samimane" hikâyesinde olay örgüsü üç birimden meydana gelmektedir. İlk birimde otuz yaşındaki bir erkek ile on sekiz yaşındaki bir kadının mutlu evliliklerinden söz edilir. Bu karı-koca bir sabah bahçede kahve içerken birbirlerine duydukları sevgiden söz etmeye başlarlar. Konuşma sırasında erkek okumakta olduğu bir romandaki kadın-erkek arasındaki sevgiden söz eder. İkinci birimde ise erkek, "Müteehhil" (Abdullah Zühtü'nün kendi çevirdiği bir romandır.) adlı romandan bir sayfa okumaya başlar. Okuduğu bölümde genç bir erkek güzel bir bahar/yaz atmosferinin olduğu bir bahçeye çıkar. Havanın ve bahçedeki çiçeklerin güzelliği ona sevdiği kadını hatırlatır. Bu şevk ile yazılar kaleme alır. Sevgilisiyle bir araya geldiğinde ise yazdıklarını okumaya başlayan genç erkek, bunların sevgilisine layık olmadığını ve kabahat işlediğini düşünerek pişmanlık duyar. Kadın ise bu sözleri çok beğendiğini ve onu çok sevdiğini söyler. Romandan okunan bölüm burada sona erdirilir. Üçüncü birimde ise ilk birimdeki çiftin bu hikâyedeki şahısların aşkı üzerine konuşmalarından hareketle yaşadıkları anlatılır. Kadın kıskanç tavırlarla kocasının kendisini sevmediğin söyler. Kocası ise gözyaşlarıyla ona karşı duyduğu sevgi ve bağlılığı ifade etmeye çalışır.

"Zavallı Âşık" hikâyesinde olay örgüsü üç birimden meydana gelir. İlk birimde vaka bir tiyatro oyunu izlemeye gelenlerin bulunduğu sahne ile başlar. Arşak ile Virjini de buraya gelir. Fransızca şarkılar söylendiği sırada Arşak şarkının sözlerini

Virjini'ye tercüme eder. Marsilyalı Fransız bir adam Arşak'in gürültü ettiğini söyleyerek sessiz olmasını ister. Bunun üzerine kavgaya tutuşurlar ve kocasının da orda olduğun gören Virjini hemen uzaklaşarak evine gider. İkinci birimde ise Arşak ile Virjini'nin münasebetinin zemini anlatılır. Bu şahıslar, birbirini seven iki gençtir. Arşak fakir bir ailenin oğludur. Bu nedenle evlenemezler ve Virjini yaşlı bir itfaiyeci ile evlendirilir. Ancak iki âşık birbirini unutamaz ve Arşak bir gün sokaktan geçerken Virjini'yi görür. Görüşmeye başlarlar ve bir müddet sonra Virjini'nin kocası eve gelir. Arşak, evin balkonunda Virjini'nin kocasına yakalanır. Yaşadığı sıkıntılar ve balkonda beklediği süre boyunca soğuktan ve yağmurdan mustarip olan Arşak ömrü boyunca bu anı unutamaz. Üçüncü birimde ise anlatıcı tüm bu yaşananlara şahit olmuşken bir arkadaşının aynı vakayı kendisine anlatmasını tuhaf karşıladığını belirtir.

"Kış Hatıralarından/Mışır Buyday" adlı hikâyede ilk birim, Direklerarası'nda dolaşan bir dilencinin kim olduğu, nasıl bir hayat yaşadığı etrafında şekillenir. İkinci birimde arkadaşıyla kıraathanede oturan anlatıcı mısır buğday satan küçük bir çocukla karşılaşır. Bu çocuğun hâline acıyarak ondan mısır alıp "beş çil kuruş" verir. Üçüncü birimde ise çocuğu dışarda, soğukta ağlarken bulurlar. Çocuk, parasını elinden alan kişiden söz eder. Anlatıcı ilk birimde söz ettiği dilencinin, çocuğu bu hâle düşüren kişi olduğunu anlar. Çocuğa tekrar yardım ederek onu teselli ederler.

"Matmazelin Paskalya Hediyesi"nde Adel'in hayatı konu edilmiştir. Birinci birimde Adel'in çocukluğu, annesiyle olan münasebeti, aldığı eğitim ve terbiyeden söz edilir. İkinci birimde Adel muallim olmuştur ve ders vermeye başlar. Ders verdiği öğrencilerden birinin dayısı Edvar'a âşık olur. Üçüncü birimde Edvar denizci olduğu için sürekli Adel'den uzaklaşmaktadır. Dördüncü birimde Adel'in çok isteyenleri olsa da o Edvar'ı sevdiği için hiçbir evlilik teklifini kabul etmez. Beşinci birimde Adel yaşlanmış, ölüm döşeğindedir. Edvar ile son tesadüfleri şöyle gerçekleşir:

> Paskalya sabahı idi. Bir iki hafta ikamet etmek üzere Paris'e gelmiş olan Amiral Edvar'ın odasına hemşirezadesi Matmazel Viyolet girerek bir tavr-ı melekâne ve mesrurane ile:
> - Dayıcığım bugün validesi validemin, kendisi de benim muaillimem bulunan matmazele gideceğim. Elbette onu bilirsin değil mi? Matmazel Adel. O dünyada bir eşi daha bulunamayacak kadar iyi tabiatlı, temiz yüreklidir. Onu

herkesten çok severim. Bak neler göstereceğim, bir demet çiçek. Bir zarif bilezik! Nasıl güzel değil mi? Bana refakat eder misin?
dedi. Lutüfkâr Amiral:

- Maal-memnuniye.

cevabını verdi. Matmazelin hanesine vasıl oldukları zaman kapıdan bir rahibin çıktığını gördüler. Zavallı Adel'i bir kanepe üzerine yaslanmış olduğu hâlde can verirken buldular. Genç kızın evvelki etvar-ı mesruranesi büyük bir hüzne tebeddül etti. Hemen diz çöküp ağlaya ağlaya duaya başladı. Amiral çehresi sapsarı olduğu hâlde kapının eşiğinde kaldı.
Matmazel Adel kanı çekilmiş, kadit olmuş ellerinde kırmızı fistanlı, sırma saçlı bir bebek tutmakta idi. İkisi de birbirine garip ve manidar bir nazar fırlattılar. Bilmem Amiral ne anladı? Gayrı ihtiyari adımlarla muhtasarın yanına sokularak artık kapanmaya yüz tutan gözlerinden öptü.
Adel iki defa genişçe nefes aldı. Teslim-i ruh etti. Edvar bir tavr-ı meyusane ile hemşirezadesine:

- Şu bebeği al! Onu saklamak isterim!.. [68]

"Mektup Parçası"nda kahraman anlatıcının bakış açısından, gençken arkadaşlarıyla birlikte yaşadıkları anlatılır. Birinci birimde hassas bir kalbe sahip olduğunu söyleyen kahraman anlatıcı Tophane ile Beyoğlu arasında, eski Fransız Postanesi'nin arka tarafında bir dükkânın üst katında toplandıklarını orada görüştüklerini anlatır. Bir gün yine orada iken karşıdaki evlerin birinin balkonunda oturan genç bir kız görür. İkinci birimde ise bu kıza karşı hissetmeye başladığı duyguları anlatır. Tesadüflerin teşekkül ettiği bir aşk hikâyesi olay örgüsünün temelini oluşturur.

"Mustafa Kasabadan Ayrılırken"[69]de *Şanlı Asker* romanının bir bölümünde geçen Mustafa Onbaşı'nın hayat hikâyesinden bir kesit sunulur. Mustafa Onbaşı'nın çocukluğu birinci birimi oluşturur. Mustafa Çankırı'dan İstanbul'a tayini çıkan bir hâkim ile birlikte eğitim almak, "adam olmak" için İstanbul'a gider. İkinci birimde İstanbul'a giderken hatırladığı "leylek hikâyesi" ile Mustafa'nın ailesinden ayrılışı arasında benzerlikler kurulur. Üçüncü birimde ise tekrar yola koyulmaları ve Hâkim'in ailesinden ayrıldığı için üzülen Mustafa'yı teselli etmesi vardır.

"Solmuş Çiçek" hikâyesinde olaylar iç içe geçmiş iki hikâyeden meydana gelmektedir. Jul ile Muris kir gezisindeyken konuşmaya başlarlar. Jul'ün düşünceli tavrı üzerine Muris, arkadaşına bu hâlde bulunmasının sebebini sorar. Jul başlarda

[68] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Matmazelin Paskalya Hediyesi", *İkdam*, nu. 257, 20 Şevval 1312/3 Nisan 1311/15 Nisan 1895, s.3.

[69] Abdullah Zühtü, "Küçük Hikâyeler: Mustafa Kasabadan Ayrılırken", *Sabah*, nu. 3016, 23 Zilkade 1315/2 Nisan 1314/14 Nisan 1898, s.3-4. *Şanlı Asker* romanındaki "Mustafa Onbaşının Sergüzeşti" başlıklı bölüm ile aynı olay konu ediliyor. Yeniden yayım sırasında bazı ifade ve kelimelerin değiştirildiği görülmektedir.

konuşmak istemese de neden bu hâlde olduğunu anlatamaya başlar. Hikâyenin ikinci birimi Jul'ün, Andre isimli arkadaşıyla bir gezinti sırasında yemek yedikleri meyhanenin karşısındaki evde gördüğü bir kadına karşı duyduğu ilginin anlatılmasından meydana gelmektedir. İç içe geçmiş vakalardan meydana gelen bu hikâyede "Mektup Parçası" hikâyesinin olay örgüsünü hatırlatan çok fazla benzer unsur, vaka halkası ve geçiş ifadesi mevcuttur.

"O Güzel Eller"de ilk birimde kahraman anlatıcı Cevat isimli arkadaşının kadın "eline" olan takıntısından söz eder. İkinci birimde Cevat'ın bunu hastalık derecesinde nasıl hayatının merkezine aldığından söz edilir.

"Armanda" hikâyesinde olay örgüsünü iki birime ayırmak mümkündür. İlk birimde Armanda'nın babasının savaşta/cephede hayatını kaybettiği haberinin öğrenilmesiyle karısının şiddetli bir hastalığa tutulması, hekim kontrolünde on beş günlük bir tedavinin ardından iyileşmesi ve bu olayın üzerinden yaklaşık iki yıl gibi bir sürenin geçmesine rağmen felaketle karşılaşan bu ailenin henüz toparlayamamış olması anlatılır. İkinci birimde ise Şarl isimli gencin Armanda'ya karşı duyduğu sevgi ve onunla evlenmek isteyişi ve Armanda'nın bu teklifi kabul ediş süreci anlatılmaktadır.

"Küçük Musikici" hikâyesinde olay örgüsü iki birimden oluşmaktadır. Yanko ismindeki küçük çocuk musikiye son derece meraklıdır. Bir hanede seslerini işittiği ve daha sonra hizmetçi odasında gördüğü kemana dokunmak arzusuna kapılır. Hanede kimsenin bulunmadığı bir gün bahçede çimenlere uzanarak pencereden gördüğü kemana ulaşacakken hizmetçilerden birinin kendisini hırsız zannetmesiyle yakalanır ve mahkemeye çıkarılır. İkinci birimde ise mahkemede "bekçiye dövdürülme" cezasına çarptırılır. Yediği dayağın etkisiyle hastalanan Yanko kısa süre sonra ölür.

"Sadaka"da kırk elli yaşlarında bir dilenci kadın ve onun iki kızının hayatı konu edilmiştir. Birinci birimde erkek anlatıcı her gün evinden çıkarken karşılaştığı bu dilencilerden küçük kız üzerinde durur. Her gün kıza on para veren anlatıcı kızın küçük bir çocuk iken büyüyüp gelişmesinden ve on üç yaşına geldiği hâlde henüz "standart kapanma/örtünmeden" uzak olduğu için gelen geçenlerin dikkatini çektiğinden sahseder. İkinci birimde kahraman bu dilencilerin bir anne, annenin dilencilik için kör ettiği bir kızı ve yine küçük olan diğer kızından müteşekkil üç

kişi olduklarını ve onları nasıl tanıdığını anlatır. Üçüncü birimde bu küçük dilenci kız büyümüş güzelleşmiş ve zengin erkeklerle zevk, sefa içinde hayat sürmektedir.

"Son Sahife"de Banker Mösyö Robertandille'nin yanlış anlama ve kıskançlık sonucu karısının ölümüne neden olması konu edilir. Olayın ilk birimi Banker'in üzüntü ve keder içinde yaşadıklarını bir deftere kaydetmeye başlamasıdır. İkinci birim Banker'in karısı ile olan münasebeti, aralarındaki muhabbetten müteşekkildir. Üçüncü birimde Banker'in karısı hastalanır ve doktor çağrılır. Kadın hasta iken "Arman zavallı Arman… Ben seni hâlâ seviyorum." diye sayıklar. Banker bu sözleri yanlış anlayarak karısının kendisine ihanet ettiğini düşünür. Doktorun tavsiye ettiği ilaçları karısına vermez ve karısının ölümüne neden olur. Dördüncü birimde ise Valdoner(?) isminde bir arkadaşıyla karşılaşan Banker olayı arkadaşına anlatınca Arman'ın, karısının erkek kardeşi olduğunu anlar. Beşinci birimde ise Banker pişmanlığa daha fazla dayanamayarak vicdan azabıyla can verir.

"Ahmet Dayı" hikâyesinde olayları anlatım birimlerine uygun şekilde üç birime ayırmak mümkündür. İlk birimde Dürdane'nin küçüklükten itibaren yetişme tarzı, Ahmet Nejat'ın aldığı terbiye ve eğitimden söz edilir. Ahmet Nejat ne kadar öz değerlerine sadık, bilgili, kültürlü ve medeniyet telakkisi sağlam "halis bir Türk" ise Dürdane ve çevresindekiler de bir o kadar özüne uzak, dejenere tiplerdir. İkinci birimde yaptığı her işi gösteriş için yapan Dürdane bir çay toplantısı tertip eder. Amacı dayısı Ahmet Nejat'ı Avrupa görmüş, bilgili, kibar bir beyefendi olduğu için davetlileriyle tanıştırarak gösteriş yapmaktır. Ancak Ahmet Nejat, davetlilere kendisini "sefir-i Osmani'den şeklinde tanıtan yeğenine "Ahmet Dayı" diyerek takdim etmesini söyler. Aynı zamanda tanıştıkları kişilerin uzattığı eli de sıkmaz. Dürdane bu hareketler karşısında mahcubiyet yaşar. Fonografı açar ve müzikle ortamın havasını değiştirmeye çalışır. Üçüncü birimde ise Ahmet Nejat, Dürdane'nin çay sohbetini yanlış anladığını Avrupa'da bunun usulünün nasıl olduğunu anlatır. Ancak davetliler onu "yeni hayatı anlamamış köşesinde küflenecek" bir ihtiyar olarak nitelerler.

3.1.3. Şahıslar Kadrosu

3.1.3.1. Ahlaki değerlere göre şahıslar

3.1.3.1.1. Aldatanlar

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde aldatan erkekler, aldattıkları kadınlar açısından "ölümcül bir etkiye" sahiptir. Hikâyelerde aldatan erkeğin yaptıklarına dayanamayan kadınlar hastalanarak ölürler.

"Bir Pederin İntikamı" hikâyesinde Benve Tutu, Flora ile görüşmeye başlar. İstediği münasebeti elde ettikten sonra onu terk eder. Flora dayanamaz ve hastalanarak ölür. Benve Tutu'yu öldürmek isteyen Flora'nın babası onu elinde bir mektubu öperken görür. Buradan yapılan çıkarım, Benve Tutu'nun yeni bir kızı daha kandırmış olmasıdır.

"Eda" hikâyesinde Tosun Bey, Eda'ya hediyeler almış, onunla münasebet kurmuş daha sonra onu terk etmiştir. Anlatıcı, Tosun Bey'i "*İnsanın, hemcinsleri arasında bulunmasını istemediği ne kadar adi tabiatlar, huylar varsa Tosun Bey'de hepsi içtima eylemişti.*" (Abdullah Zühtü, 1314a: 3) diyecek kadar taraflı bir anlatımla tanımlar. "Gönül Avcısı"nda anlatıcının "Şık" olarak tasvir ettiği ve adlandırdığı bir kişi bulunmaktadır. Şık, genç ve servet sahibi kadınları tuzağına düşürmekte, onlar üzerinden müreffeh bir hayat sürmektedir. Sıkıldığında başka kadınlara yönelen bu tiptir. "Beyoğlu Hatıralarından II" hikâyesinde şarkıcı kızın sahnede kendisini gördükten sonra düşüp bayılmasına sebep olan "fındık renginde yassı şapkalı, kürklü paltolu, sarışın bıyıklı, yakışıklı bir adam" (Abdullah Zühtü 1314a: 91) vardır. Anlatıcı M. C. bu adamın daha önce de başka bir sanatkâr kadını kandırdığını ve ölümüne sebep olduğunu belirtir. "Bu Perhiz Ne? Şu Lahana Turşusu Ne?"de kahraman anlatıcının genç arkadaşı sürekli karısına duyduğu aşktan ve bu aşkın yüceliğinden bahsetmektedir. Karısıyla aralarının bozulduğu bir zamanda kahraman anlatıcıdan yardım isteyen bu adam, karısının yanına giderken yolda karşılaştığı hafif meşrep kadınlarla münasebet kurar. Kahraman anlatıcı, arkadaşının bu kadınlarla daha önceden tanıştığını anladığında ondan nefret etmeye başlar. "Elif Hanım" hikâyesinde asıl vakayı teşekkül eden birimin kahramanlarından sefil adam, babası tarafından okula gönderilir ancak okumak, adam olmaktan geri durup külhanbeyi hâline gelir, eline geçen bir fırsatla zengin

olur. Bu adam hikâyede La Fontaine masallarından "Saz ile Meşe"[70]deki Meşe'ye benzetilir. Meşe, Rus bir kadın ile görüşmeye başlar. Kadının amacı bu adamın servetini ele geçirmektir. Kadın bu emelinde muvaffak olduktan sonra Meşe terk edilir. La Fontaine masalındaki durumun benzeri bir sahnedir. Masalda "Saz" rüzgâra dayanır ve hayatta kalır. "Meşe" ise dayanamaz ve ortasından çatlar. Sefil adam, karısını bu Rus kadın ile aldatır.

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerindeki aldatan kadınlar Türk ve diğer milletlerden şahıslar arasından seçilmiştir. Hikâyelerde bu kişilerden söz ederken "Öksüz" hikâyesinde olduğu gibi genellikle Abdullah Zühtü bunları onaylamayan bir tavra sahiptir.

"Sebil" hikâyesinde sebilcinin karısı yaşadığı hayattan memnun değildir. Her fırsatta bunu kocasına da hissettirir. Bir gün sebilcinin arkadaşı onun hakkında şu malumatı verir: "*Azizim! Sana söylemeye mecbur oldum. Benden izahat sorma! Sözlerime emin ol! Senin iyalin, sağlam bir ayakkabı değil. Onun bir çaresine bakmalı, demiş idi.*" (Abdullah Zühtü, 1314a: 23). "Öksüz" hikâyesinde Bedriye, başlangıçta saf ve masum komşu görüşmeleri sonunda, komşularına uyarak "onlar arasındaki namus düşkünü" kimselerle beraber hareket ettikçe ahlakı bozulur ve bir müddet sonra kocası Ahmet Vecdi'yi aldatmaya başlar. Ahmet Vecdi durumu öğrenince Bedriye'den ayrılır. Hikâyenin sonunda anlatıcı, Bedriye'nin yaptıkları karşısında tavır almış bir üslupla onun sonunu "geberip gitti" ifadesiyle dile getirir. "Bu Perhiz Ne? Şu Lahana Turşusu Ne?" hikâyesinde Virginia, kocasına ihanet eden bir tiptir. "Elif Hanım" hikâyesinde genç ve güzel bir Rus kadın, anlatıcı tarafından güzelliği ve fiziki yapısı dolayısıyla Elif Hanım olarak adlandırılır. Elif Hanım, yine bir Rus erkekle evli ve iki çocuk sahibidir. Ancak zengin erkeklerle birlikte olarak onların servetlerini ele geçirme peşindedir. Bunun için altı ay "Meşe" diye nitelenen sefil adamla görüşür. Elif Hanım'ın Rus kocası da bu durumdan haberdardır. Fakat herhangi bir tepki göstermez.

"Mürde" hikâyesinde Ahmet Kâmi'nin karısı genç ve güzel bir kadındır. Ahmet Kâmi onu çok sevmektedir ve aynı şekilde kendinden bile kıskanmaktadır. Kadın Ahmet Kâmi'yi terk eder. Bunun üzerine Ahmet Kâmi sefil bir hayat yaşamaya başlar.

[70] La Fontaine, (1984), *Masallar*, (Çev.: S. Eyuboğlu), İstanbul, 59-60.

3.1.3.1.2. Aldatılanlar

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde aldatılan erkekler, aldatılan kadınlar gibi hep aynı kaderi (ölüm) yaşamazlar. Erkekler aldatıldığında hayatları farklı şekillerde devam eder. Erkeklerin yaşadığı sonlar arasında ölüm, boşanma ve yeni bir hayat kurma, çevresinden yardım isteme gibi durumlar görülür. Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde aldatılan kadınlardan yana bir tavır sergileyerek bu kişilerden söz ederken "zavallı, biçare" gibi sıfatlarla okuru da yönlendirmeye çalıştığı söylenebilir.

"Sebil" hikâyesinde sebilcinin karısı, evi terk eder ve zengin erkeklerle yaşamaya başlar. Sebilci bu duruma dayanamaz ve perişan bir hâlde ölür. "Öksüz" hikâyesinde de Ahmet Vecdi'nin karısı Bedriye "komşularının" da teşvik ve çabaları sonucunda evine uğramaz, çocuğuyla ilgilenmez olur. Bir vakit sonra Ahmet Vecdi'yi başka erkeklerle aldatmaya başlar. Ahmet Vecdi üzülerek de olsa karısını boşar. "Bir Kıymetli Hatıra" hikâyesinde kahraman anlatıcı Edirne'ye gider. Burada bir kadın ile kızına birkaç kez tesadüf edince, yanlarına gider ve kızla konuşur. Çevredekilere kızı sorduğunda şu cevabı alır: "*O akşam gazinocudan, attardan tahkikata başladım. Bir kahvecinin kızı imiş! Bekar imiş! Fakat ne bedbin ne meyyal-i gıybet adamlar var! Güya işve-baz imiş. Biraz şuh meşrep imiş. Bunlar bu kadar cezbeli, bu kadar latif bir mahlûk için kusur mu? Evet, şimdi bu benim için bir hatıradan ibarettir.*"[71] Uyarıları dikkate almaz ve kızla görüşmeye başlar. Aralarında "aşk" başladıktan sonra İstanbul'a dönen kahraman anlatıcı kız ile mektuplaşmaktadır. Bir gün mektup göndermeye giderken yolda Bedi Bey'e tesadüf eder. İkisinin de aynı kıza mektup gönderdikleri anlaşılır ve ikisi de büyük üzüntü duyar.

"Kırgızlı Bereket" hikâyesinde Sin Bey, arkadaşı Mim Bey'e bir mektup yazar. Başına gelen ve asla gelmeyeceğini düşündüğü bir aldatılma vakasını haber vermekte, ondan yardım istemektedir. Karısı ile aile dostu bildiği arkadaşı Bereket birlikte kaçmışlardır. İki çocuğuyla çaresiz kalan Sin Bey karısı ile aralarında herhangi bir sorun olmadığını düşündüğü için bu durum karşısında ne yapacağını şaşırmış bir vaziyette arkadaşından yardım beklemektedir.

[71] Abdullah Zühtü, "Bir Kıymetli Hatıra", *Sabah*, nu. 3498, 8 Rebiyülahır 1317/3 Ağustos 1315/15 Ağustos 1899, s.4.

"Eda" hikâyesinde bir Çingene kızı olan Eda çiftlik sahibinin oğlu Tosun Bey tarafından terk edilmiş bir kadındır. "*Eda, bir iki gün içinde terk edildiğini, bir beyin baziçe-i hevesatı olduğunu görünce solmuş, hasta bir kuş gibi düşmüş, bitap kalmıştı.*" (Abdullah Zühtü, 1314a: 5) "Gönül Avcısı"nda Papatya, romantik bir kadındır. Hâl ve tavırlarından dolayı Şık olarak adlandırılan, kadınlarla birlikte olup onların paralarıyla geçinen genç bir adam tarafından aldatılır. "Beyoğlu Hatırlarından II"de dört İngiliz tiyatro sanatçısı kadından biri olan Mey, genç yakışıklı bir delikanlı tarafından aldatılır. Bu hadiseye dayanamayan Mey, genç yaşta hayatını kaybeder. "Elif Hanım" hikâyesinde sefil adamın karısı, kendisini aldatan kocasına karşı çaresizdir. Verebileceği tek karşılık aldatılmaya dayanamayarak "ölüp gitmek" olur.

3.1.3.1.3. Katiller

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde işlenen cinayetlerin temelinde sevgi ve kıskançlık durumları yer almaktadır.

"Sefil" hikâyesinde, sebebi tam olarak belirtilmese de bir erkekle yaşadığı münasebet dolayısıyla olduğu izlenimi verilen vaka sonrası sefil adam, kızı Julyet'i öldürür. "Son Sahife" hikâyesinde Banker Robertandille'nin dolaylı da olsa katil olduğu görülür. Karısının bir hastalığı sırasında Arman ismindeki biraderini sayıklaması üzerine durumu yanlış anlayarak doktorun "mutlaka düzenli" şeklide verilmesini tembih ettiği ilaçları karısına vermez. Düzenli tedavi görmeyen kadın kısa süre içinde hayatını kaybeder. Gerçekler ortaya çıktığında ise Robertandille yaptığına çok pişman olur ve düşüncelerini günlüğüne yazar. Yaşadığı ıstıraba daha fazla dayanamayarak hayatını kaybeder. "Bir Pederin İntikamı" hikâyesinde Ressam Durneti, kızının hastalanarak hayatına kaybetmesine neden olan Benve Tutu'yu kalbine sapladığı bıçak ile öldürür.

3.1.3.1.4. Babalar

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde "baba"lar çoğunlukla ya hikâyenin başında kahraman daha doğmadan öldürülür ya da henüz çok küçük bir çocukken babasız kalan evlatlar, şehvet, sefahat, içki gibi alışkanlıklara kapılırlar. "*Menfaat-i şehvaniye, Tanzimat romancıları için Batı kültürünün bir ögesi olup, Batı'dan gelecek en büyük tehlikelerden biriydi. Bu tehlikeye kapılan oğullar, babasız ya da*

rehbersiz kaldıklarında, beklenileceği üzere lezaiz-i sufliyenin tadına varıp, ezvak-ı ulviyyeden uzaklaşıyor ve ondan sonra da içki, kumar, kadına kapılarak kötü yola düşüp haneyi yıkıyorlardı." (Parla, 2010: 79-80). Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde de Parla'nın bu tespitine uygun yaşayışlar görmek mümkündür. Bu durum onları hayat karşısında savunmasız bırakır; yanlışlara sürüklendiklerinde veya müşkül bir duruma düştüklerinde onlara çıkar yolu gösterecek kimsenin olmamasına zemin hazırlar. Tanzimat Dönemi tahkiyeli metinlerinin karakteristik bir özelliği şeklinde değerlendirilebilecek babanın yokluğu/kaybı, Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde gerilimi ve entrik kurguyu etkileyen unsurlardan biridir.

"Sebil" hikâyesinde Hacı Şükrü Ağa, su satarak geçimini sağlamaya çalışan kişinin babasıdır. Sebilci doğmadan iki ay önce hayatını kaybetmiştir.

"Sahte Âşık" hikâyesinde Jan Dorfer'in babası bir çiftçidir. Oğlunun okuyup büyük bir adam olması için imkânları elverdiği ölçüde onu okula gönderir. "Son Sahife"de Arman, arkadaşlarından birini yaralayarak hapse düşer. "Hatta peder ve validesi de buna tahammül edemeyerek vefat etmiştir." Hem baba hem de anne bir yaralama olayına dayanamayacak kadar güçsüz bir yapıda çizilir ve sahnenin dışında bırakılır.

"Ah Bir Ev Yapabilseydim" hikâyesinde Osman Recai'nin babası "rahmetli" olmuş, oğluna ve hanımına Aksaray'da virane bir ev bırakabilmiştir. "Mimar İsmet"te İsmet'in babası ölmüştür. "Ahmet Dayı"da Dürdane'nin babası, Dürdane genç yaşta iken ölmüştür.

"Zevk-i Hakiki" hikâyesinde evliliğinin ilk zamanlarında içkiye ve sefahat âlemlerine başlayan Aziz Bey, sokakta gördüğü feci bir kazadan sonra ailesine döner ve çocuğu olacağını öğrenir. "*Artık Aziz Bey, pederlik sayesinde saadet-i hakikiyi bulmuş, zevkini ailesinde aramağa başlamış, ciddi akıllı bir adam olmuş idi. Artık bülbülün sedasından değil, kuzusunun melemesinden lezzet alıyordu.*" (Abdullah Zühtü, 1314a: 67). "Öksüz" hikâyesinde Ahmet Vecdi, babalık görevini hakkıyla yerine getirmeye çalışır. Bedriye'den boşandığında henüz iki yaşlarında olan Ahmet Mesut ismindeki oğlunu dadısıyla birlikte büyütür.

"Ben Değildim Bahar Çapkın İdi" hikâyesinde Tenet'in babası "Durgun ve yorgun" bir şekilde çizilerek kahraman anlatıcı ile Tenet arasında gelişecek münasebete tepkisiz bırakılır.

"İbtila-yı Sanat" hikâyesindeki aksiyonu teşkil eden hırsızlık vakasında çocukları aç olduğu için bu yola tevessül eden bir baba ile karşılaşılır. O derece çaresizdir ki dört çocuğu açlıktan ölmesin diye son bir umut ile hırsızlığa kalkışır. "Çocuk" hikâyesinde yeni yeni konuşmaya başlamış bir çocuk sayesinde eşiyle mutlu bir yuva atmosferine kavuşan bir baba vardır. "Tramvayda l" hikâyesinde iki babadan biri Jül diğeri de Jül'ün tramvayda tesadüf ettiği âmâ çocuğun babasıdır. Âmâ çocuğun babası, çocuğuna kötü davranmakta, onu itip kakmaktadır. Dersleri kötü olduğu için kızdığı çocuğuna karşı merhametsizce muamelede bulunmaktadır. Bu durum karşısında dehşete kapılan ve büyük üzüntü duyan Jül hikâyedeki iyi, şefkatli babaya örnek teşkil eder. O çocuğuna karşı ilgili, sevgi duyan biridir. "Bir Pederin İntikamı"nda Ressam Durneti, karısı genç yaşta ölmüş ve küçük kızıyla yalnız başlarına kalmış biridir. Eşinden kalan en büyük hatıra olarak gördüğü Flora'ya çok düşkündür.

> O niçin bu kadar çalışmış, neden bu kadar uğraşmış idi? Artık koca ressamın nazırında sanatın, şöhretin, servetin, hayatın hiçbir ehemmiyeti kalmadı. Bin türlü arzular, ümitlerle yetiştirdiği Flora gece gündüz düşündüğü Flora... Valide gibi beşiğini salladığı, saatlerce kucağında taşıdığı, şerik-i hayat ittihaz eylediği Flora... Kendisini müebbeden terk edip gidecek idi...[72]

Flora, sevdiği erkek tarafından aldatılınca bunu kaldıramaz ve hastalanarak on yedi yaşında ölür. Bunun üzerine Durneti kızının sevdiği genci öldürür.

3.1.3.1.5. Anneler

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde anneler de çoğunlukla babalar gibi öldürülerek sahneden çıkarılır. Annenin yokluğu çocuğun hayatında şefkat ve merhamet gibi duyguları tadamadan yetişmesine neden olur. Bu durumda yetişen kişiler de hayat karşısında yenik düşerler. Annenin yaşadığı ve olaylarda yer aldıkları hikâyelerde ise genellikle pasif kaldıkları ve olaylardan daha çok etkilenen taraf oldukları görülür. Her türlü fedakârlığa katlanan ve ailesinin yaşaması için kendi canını bile önemsemeyen annelere de yer verilir.

"Ser-hâlka-i Rindan" hikâyesinde genç adamın annesi oğluna karşı çok şefkatli ve merhametli bir şekilde yaklaşmaktadır. Hikâyede olaylara yön verecek kudrette biri değildir. Oğlu evdeki tüm eşyayı satarken de sesi çıkmaz ve sonunda "kederinden,

[72] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Bir Pederin İntikamı", *İkdam*, nu. 230, 22 Ramazan 1312/7 Mart 1310/19 Mart 1895, s.4.

derdinden, soğuktan" ölür. "Ben Değildim Bahar Çapkın İdi" hikâyesinde anne işlevsiz bir kadındır. Yalnızca pikniğe ailece giden bir aile ferdidir. Kızı Tenet'in yaptıkları hakkında da herhangi bir bilgiye sahip değildir.

"Bebek Hikâyesinde" (C...) Hanım bir annedir. Komşusu (S...) Hanım ile sohbet ederken evladını sevip okşadığı bir sırada aklına gelen bir hatırasını anlatır. Bu hatırada küçük bir çocukken çok yaramaz olduğunu ve birkaç farklı bebek ile ailesinin kendisini nasıl terbiye ettiğini anlatır. Daha sonra anlattıklarındaki metodu kendi çocuğunun ahlaki terbiyesinde de uygulayacağını söyler ve komşusuna da tavsiye eder. Bu hikâyede iki anne daha vardır. Bunlar C... Hanım'ın annesi ile büyükannesidir. Bu iki kadın da bilgi ve görgüsüyle çocuk terbiyesinde yaptıkları uygulama ile örnek kişiler olarak anlatılır.

"Çocuk" hikâyesinde çocuğuna gösterdiği şefkat ve merhametle ön plana çıkarılan bir anne bulunmaktadır. Bu kadın hayalinde oluşturduğu "demsaz-ı tefekkür" kitabından geçmişine dair bir sayfayı açar ve gizli gizli okur. Olaylar annenin geçmişte yaşadıklarını hatırlamasıyla meydana gelmektedir. Geçmişi hatırlayarak üzüntü duyan kadın, çocuğunun kendisine "anne" demesiyle başlayan evine ve eşine daha fazla bağlanma süreciyle geçmişi tamamen kapatarak yeni bir sayfa açar. Kadının geçmişte sevdiği adamın annesinden de söz edilir. Bu kadın oğlunun "çapkınlıklarına" daha fazla tahammül edemez ve ölür. Bu hikâyede de evladın yaptıklarına dayanamayan ebeveynin "ölüm" ile sahneden çıkarılması dikkat çeken hususlardandır. "Bir Numune-i İhtiyaç" hikâyesinde hasta hâlde yatan kocasına ve "biri beşikte, biri kucağında, biri de yerde sürünen" çocuklarıyla ilgilenmeye çalışan acziyet ve fakruyet içinde bir anne vardır. Ailesini geçindirmek için plastik topla tahta bebek vurma oyununda üç Frank karşılığında canlı hedef olarak çalışır. "Valide" hikâyesi bütünüyle annelik şefkat ve merhametini yansıtan bir annenin hasta bir çocuğuna karşı gösterdiği ilgi ve alakayı konu alan bir vakadan müteşekkildir. "Sebil" hikâyesinde sebilcinin annesi, sebilci henüz üç yaşındayken ölmüştür. "Taş" hikâyesinde kahraman anlatıcının annesi, Dilara hakkında bilgiler vererek, oğlu ile Dilara'nın evliliği hakkında konuşarak anlatımın sürüp gitmesine katkıda bulunur. "Yandım Aman! Kantosu"nda Ahmet'in annesi oğluna bir mektup yazarak ona kendilerini hatırlatır. Bir süre eğlence hayatına ve hayallere dalan Ahmet bu mektup ile "uyandırılmaya" çalışılır. "İane" hikâyesinde çocuklarıyla perişan bir hâlde, çaresiz kalmış bir anne vardır. Çocukların "Babamız nerede?"

gibi sorularına cevap veremeyen anne, çocuklarının hâlinden dolayı derin ıstıraplar duyar. "Matmazelin Paskalya Hediyesi"nde Adel'in annesi Madam Odolen kızının yetişmesine önem vermiş, muallimelik yapan bir kişidir. Görev bilinci ve disiplini hayatı boyunca kendisine ilke edinmiş, kızına da bu değerleri öğretmiştir. "Tavsiyeli" hikâyesinde kocasının ölümünden sonra, genç bir oğlu ve on dört yaşında bir kızıyla hayat mücadelesi veren bir anne vardır. "Bir Hiç İçin" hikâyesinde kahraman anlatıcının annesi olayların çözümünde devreye girer. Genç, eski komşularının kızına âşık olur. Ancak kızın ailesi mahalleden taşınınca onu bir daha göremez. Oğlunun üzüntüsünü gidermek için kızı isteyen anne, kızın oğlunu sevmediğini söyleyerek oğlunu teselli etmeye çalışır. "Mustafa Kasabadan Ayrılırken" hikâyesinde Mustafa'nın okuyup "adam olması" için ondan ayrılmaya, uzak kalmaya katlanabilecek kadar evladını düşünen fedakâr bir anne bulunmaktadır. "Nil'de Bir Sevda"da Cemile'nin annesi ve babası onun müzik eğitimi almasındaki engel kişilerdir. Her ikisi de öldürülerek sahneden çekilir ve hikâyede gelişecek olayların ve Sadi-Cemile münasebetinin önü açılır. "Alicenap Onbaşı" hikâyesinde Madam Didya kocası ölmüş ve iki çocuğuyla çaresiz kalmıştır. Kocasının çocukluktan beri arkadaşı olan sakat bir Onbaşı'nın yardımlarıyla ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

"Küçük Musikici"de Yanko'nun annesi fakir bir hayat sürmektedir. O da hikâyelerdeki pasif annelerdendir. Oğlunun ölmek üzere olduğu sahnelerde annelik şefkati ve merhametiyle sahneye çıkarılır. Yanko'nun ölümü üzerine de mezarlıkta feryat sesleri duyulan kadın, trajik bir durumla karşı karşıya kalmıştır.

"Şimdiki İzdivaçlar" hikâyesinde Cim Bey'in annesi "eski" ulvi sevdaya sahip bir kadındır. Kocasını o derece sevmektedir ki onun ölümünün ardından şöyle anlatılır:

> Validem ondan sonra pek az yaşadı. İntihar etti de diyebilirim. Çünkü eşini kaybettikten sonra ömrü idame edecek her şeyden uzaklaşarak bir an evvel ötekine kavuşmak istemişti. Öleceğini hissederken eminim ki memnun idi. Çünkü artık ötekine kavuşacak, onunla bir servinin altında, bir ıssız fakat şairane mezarın, bütün dünya dertlerinden azade, tenha ve ebedi yuvasında beraber yatacak ve uhrevi bir tarzda yaşayacaktı!..[73]

Cim Bey yazdığı mektupta annesi ve babası arasındaki hakiki aşkı asla erişilemeyecek bir saadet şeklinde görmektedir.

[73] Abdullah Zühtü, "Şimdiki İzdivaçlar", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11714/1284, 5 Zilkade 1340/1 Temmuz 1922, s.3.

"Ahmet Dayı" hikâyesinde Dürdane bir annedir. Ancak evladıyla başlarda ilgilenmez. Çocuk hastalıklı bir görünüme sahiptir. Bakımsız, sevgiden ve şefkatten mahrum büyümektedir. Ahmet Dayı'nın Dürdane'ye hakikati fark ettirmesiyle çocuğuyla ilgilenmeye başlayan Dürdane "anneliği" de yaşamaya başlar. Bir diğer kadın Dürdane'nin annesidir. "Yeni Zaman Sahnelerinden" dizisinin ilk hikâyesinde ölen bu kadın konakta yaşamış, geçmişi iyi bilen biridir. Ancak ilk hikâyede sahneden çekilerek Dürdane'nin yalnız ve başına buyruk kalmasının yolunu açar. Önce babanın, ardından annenin ölümü hikâyelerdeki "kökten, özden" kopuşun sembolik yansıması gibidir.

"Mimar İsmet" hikâyesinde Mimar İsmet'in annesi soylu bir ailenin kızıdır. Evlendiği zaman da yine soylu biriyle evlenmiştir. Konaklarda yaşayan bu kadının hizmetinde pek çok çalışan bulunmaktadır. Kocasının işleri kötü gitmiş bir vakit sonra da kocası vefat etmiştir. Oğlu Mimar İsmet'le yalnız kalan kadın maddi imkânları kötüleştiği için küçük bir eve taşınır eski rahat yaşamından uzaklaşır. Ancak bunların hiçbirini sorun etmez ve oğlunun eğitimine büyük önem verir. Mimar İsmet'i Türk kültürüne, değerlerine bağlı biri olarak yetiştirir. Kendisi de özünden asla kopmaz ve Türk kültürüne uygun yaşar. Annelik sevgisi güçlü bir kadındır. Oğlundan ayrı kalmak istemediği için Anadolu'ya askerlik vazifesi için gönderildiğinde onunla birlikte gider. Hikâye dizisindeki olumlu kişilik özelliklerine sahip örnek şahıslardandır.

3.1.3.1.6. Mirasyediler, sarhoşlar ve "ayak takımı" tabir edilenler

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerindeki mirasyedi, sarhoş ve "ayak takımı" tabir edilen şahıslar bazı hikâyelerde ön planda yer alıp, olayların akışına yön veren kişilerken bazı hikâyelerde olayların akışına dolaylı etkileri söz konusudur.

"Beyoğlu Hatıralarından" hikâyesinde kahraman anlatıcı Beyoğlu'nu uzaktan seyretmekte oradaki genç erkeklerin yaşantı biçimlerinden birine ışık tutmaktadır. Anlatıcıya göre bu erkek tipi şöyledir:

> Beyoğlu'nun bütün eğlence mahallerinde şayan-ı ibret ve hayret bir vakaya tesadüf eder. Siz de benim gibi tecrübe etmiş olsa idiniz bunu bütün eğlencelere tercih ederdiniz. Faraza bir genç görürsünüz ki yakışıklıdır, kuvvetlidir, delikanlı denilmeğe şayandır. Kılığı kıyafeti yerindedir, henüz tıraş olmuş, bıyıklarını bükmüş, fesini kalıplatmış, kendine çekidüzen vermiştir. Bunu takip ediniz. Faraza onun "Şafak" gibi "Alkazar", "Konser Lirik" gibi şairane ve câlib-i nazar-ı dikkat isimler altında sefahat, rezalet ve

> sefalete melce olan Kafe Şantanlardan birine girdiğini görürsünüz. Siz de oraya girip bir köşeciğe çekilirsiniz. Bir de görürsünüz ki o yakışıklı delikanlı efe-vari, kolunu masaya dayayıp oturur, Kahramanane bir vaziyet alır. Hâline dikkat edenler onu, zevk etmeye, eğlenmeye değil kavga etmeye, muaraza çıkarmaya gelmiş zanneder. Fakat aldanmış olur. Onun böyle kaşlarını çatıp, asabi bir telaş ile bıyıklarını büküp kapıya doğru bakması, kemal-i hiddetle garsona:
> Bana bir konyak getir! demesi hep bir maksada mebnidir. Onu, siz anlamadığınız hâlde oranın sahibi, garsonları, kızları pek güzel bilir. Konyak geldikten sonra yüzlerine bakılmaz dört kız, kol kola vererek ikişer ikişer gezinirler. Nihayet içlerinden biri, delikanlının yanına sokulur. Bir tavr-ı müstağniyâne ile:
> – Bize hiç aşinalık yok mu? Bize de bir kadeh ikraz etmeyeceksin? der. Delikanlı can attığı hâlde cevaben:
> – Bizim gibi iki paralık adamların ne ehemmiyeti var? Sen git, geçen akşamki kara bıyıklıdan rakı iç... cevabını verir. Hâl ve kıyafetinden, boyalı çehresinden, tarz-ı tekellümünden, eda-yı bâridinden nasıl bir kadın olduğu anlaşılan kız (!) sahte bir telaş göstererek hemen yanına oturur:
> - Sen sözünü bilmezsiniz (!) kale... diye kendine mahsus bir şive ile delikanlının fikrini reddeder. Artık garsonu çağırıp "Bize konyak getir! Bize rakı getir!" gibi emirler vermeğe de hacet yoktur. Bu murdar kız ile her on dakikalık mülakat, dört kuruşadır.[74]

"Sefil" hikâyesinde Küpeli'de bir meyhaneye giden kahraman anlatıcı oranın müdavimlerinden perişan hâldeki insanları anlatır. Bu atmosferde gördüğü bir adam dikkatini çeker. Ona "sefil" diye hitap etmeye başlar. Sefil, kızı Jülyet'in ölümüne sebep olduğunu düşündüğü gence hesap sorarken düşer, kafasını mermere çarpar ve ölür (Abdullah Zühtü 1314a: 88-89).

Abdullah Zühtü, hikâyelerinde sözünü ettiği sarhoş kişilerinin tasvir ve tahlilini belli ifadelerle yapar. Örneğin "Muamma-yı Ruh" hikâyesinde düşkün, sefil bir kişinin içkiye olan düşkünlüğü ve bunun nedeni anlatılmaktadır. Bu kişi pek çok hikâyedeki sarhoş tipine benzer bir şekilde tanıtılır:

> Her akşam, reng-i aslisini kaybetmiş, havi gitmiş, koyu neftiye mail eski bir muşamba hâline girmiş redingotunun yalnız bir düğmesini ilikleyerek birkaç yerinden yamalı, yırtık kunduralarını -pek göze çarpmamak için- daima boyattırmağa lüzum görerek boyun ve göğsünü, çok seneler kullanılmış, adi bez parçasından farkı kalmamış bir iplikli mendil eskisiyle setrederek -belki bir hayat-ı refahın enkaz-ı tarumarıyla- kendine çekidüzen vererek ciddi, ağır bir tavır ile meyhaneye doğru -kim bilir nasıl bir darbe-i felaketle mefluç- ayağını sürükleye sürükleye gider. Her akşam gider. Onu o hâlinde görenler, asil fakat düşkün bir serseri, fakir fakat kibar-meşrep bir sâil zannederler. Çehresi daima mağmum, kaşları daima çatkın, şua-yı nazarı daima sönük,

[74] Abdullah Zühtü, "Beyoğlu Hatıralarından I", *Sabah*, nu. 2278, 19 Cemaziyelahir 1313/24 Teşrinisani 1311/6 Kânunuevvel 1895, s.4.

> benzi her zaman uçuk ve solgundur. Titreyen eliyle kalınca bastonuna ittikâ ederek hiçbir tarafa başını çevirmeden, hiç kimsenin yüzüne bakmadan dalgın dalgın, intihar edecek gibi, her akşam aynı saatte gider (Abdullah Zühtü 1314a: 85-86).

"Taş" hikâyesinde Dilara'nın evlendiği kişi "bir kalpsiz, bir fikirsiz, bir saygısız, bir sefih, bir sarhoş" (Abdullah Zühtü, 1314a: 83) olarak tanıtılır.

"Mışır Buyday" hikâyesinde ismi belirtilmeyen sarhoş adam, vaktiyle babasından kalan serveti tüketmiş yanlış arkadaşlıklar neticesinde de dilencilikle insanlardan para toplayıp içki içerek sefil bir hayat yaşayan kişidir. "Sebil" hikâyesinde Ayşe Hanım'ın kocası "sarhoş nadan bir adam" dır.

"Yandım Aman! Kantosu"ndaki Süleyman Ağa, çıkarları peşinde koşan ve çaba harcamadan sefahat âlemlerinde yaşayan biridir. Hemşehrisi Ahmet'i sürekli kandırıp oyalayarak tüm parasını harcatır. Fayda göremeyeceğini anladıktan sonra da Ahmet'ten uzaklaşır.

"Ser-hâlka-i Rindan" hikâyesinde kahraman anlatıcının arkadaşı geçmişte âşık olduğu düşkün bir kadın dolayısıyla ailesinin tüm varını yoğunu harcayan içki müptelası sarhoş bir adamdır. Şevk ve arzuları peşinde koşan bu adam görüştüğü hafif meşrep kadın tarafından "Kusuruna bakmayınız, efendim biraz ahmaktır. Yaptığını bilmez." diye nitelenerek bilinçsiz biri olarak tanıtılır.

"Beyoğlu Hatıralarından [II]"de bir grup arkadaş içki meclisi kurmuş sabaha kadar eğlenmektedir. Eğlenceye doymayan bu kişiler sabah olunca kır gezintisine gitmeye karar verirler.

"Tramvayda I" hikâyesinde Şövalie'nin duvara dayanarak uyuyakaldığı sırada "Başıma bir alay ipsizler toplanmış." diyerek nitelediği kişiler vardır. "Âmâ" hikâyesindeki Josef Martin ile iki arkadaşı, meyhanelerde dolaşan ve Jon Doren'in gözlerini kör eden kişilerdir.

"Esnafın Hilesi"nde[75] yaptığı sahtekârlıklarla lokantalar zinciri kuran esnaf, tanıdığı "ayak takımına" mensup kişilerden yardım alır. Bunlar ücretsiz yemek karşılığında, farklı lokantalara gidip buraların yemekleriyle ilgili tatsızlık çıkarır ve tüm müşterinin "sahtekâr" esnafın lokantasına akmasını sağlarlar. Aynı şekilde

[75] Abdullah Zühtü, "Esnafın Hilesi", *Servet-i Fünun*, C. 31, S.803, 31 Ağustos 1322/[24 Recep 1324/13 Eylül 1906] s.359-362.

"sahtekâr" esnafın lokantasında verdiği kötü yemeklerden şikâyet eden biri olursa da hemen ona itiraz ederek sustururlar.

3.1.3.1.7. Hafif meşrep kadınlar

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde bu kadınlar genellikle yabancılardan seçilmiştir. Bunların dışında bazı hikâyelerde Türk kadınlarının da bu karakterde kişiler olarak anlatıldığı görülür. "Öksüz" hikâyesinde Bedriye'nin ahlakının bozulmasına sebep olan ve isimleri zikredilmeyen bir güruh şeklinde anılan "komşu" kadınlar mevcuttur. Bu kadınların milliyetlerine dair bir ifade de söz konusu değildir. "Bu Perhiz Ne? Şu Lahana Turşusu Ne?" hikâyesinde de kahraman anlatıcının arkadaşının karısı Virginya, hafif meşrep kadınlardan sayılabilir. Kocasının arkadaşı olan kahraman anlatıcıya yaptığı münasebet teklifi, anlatıcıda tiksinti uyandırır. Ancak Virginya bu yaşam biçimini alışkanlık hâline getirmiştir. Yine bu hikâyede Virginya'nın kocasının, Virginya ile barışmaya giderken yolda gördüğü kadınlarla kurduğu münasebetle sahneye çıkan bu kadınların da ahlaken düşkün kadınlar olduğu ifade edilir. "Elif Hanım" hikâyesinde Elif Hanım olarak adlandırılan Rus kadın evli olduğu hâlde, servet avcılığı için zengin erkeklerle düşüp kalkan biridir. "Ser-hâlka-i Rindan" hikâyesinde kahraman anlatıcının genç arkadaşı ahlaksız bir kadına tutulur. Bu kadın erkeklerle paraları için görüşen bir tiptir.

"Beyoğlu Hatıralarından [II]"de kahraman anlatıcının içki içtikleri evde gördüğü kızın ablası ahlaksız bir kadındır. Küçük kardeşinin de kendisi gibi bir yaşam sürdürmesi için çalışsa da muvaffak olamaz. "Bir Kıymetli Hatıra" hikâyesindeki kahraman anlatıcıyı ve arkadaşı Bedi Bey'i aynı yolla kandıran ve münasebet kuran kız ve annesinin ahlaken düşkün kişiler olduğu söylenebilir.

"Beyoğlu Hatırlarından [I]" hikâyesinde meyhanede sarhoş ve havai genç erkeklerin masalarına giden ve amaçları sohbet ediyor gibi görünüp kendilerine içki ısmarlatmak olan kadın tiplerine rastlanır. Bunların konuşmalarında "kale" gibi ifadelere yer verilerek farklı milletlerden olduğu çağrıştırılır.

"Sadaka" hikâyesindeki dilenci kadının kızı, büyüyüp güzelleşince dilencilik yapmayı bırakıp başlangıçta annesinin teşvikiyle zengin erkeklerle birlikte olur. Daha sonra annesi dilenci kadın onun hâlini şöyle özetler:

> Sorma bey sorma. Bizim kız pek hain çıktı. En evvel birine varmıştı. Onunla geçinemedi, boşandı. Nerede çok para alırsa orada yaşıyordu. Nemelazım? Ne hâli varsa görsün. Orası bir şey değil. Bari kazandığının birazını da bana verseydi… anası olduğumu bile hatırına getirmiyor. Arabalarla gezip tozuyor…[76]

3.1.3.2. Yaş durumuna göre şahıslar

3.1.3.2.1. Çocuklar

II. Meşrutiyet yıllarına kadar Osmanlı aydınlarının çocuğa karşı farkındalık veya hassasiyetinin ileri seviyede olduğu söylenemez. Örneğin Namık Kemal'in romanlarında ve Şemsettin Sami'nin tiyatrolarında çocuğa rastlanmaz. Abdullah Zühtü'nün böylesine kuvvetli kalemlerin bile özel bir hassasiyetle eğilmediği çocuk şahıslara hikâyelerinde ve diğer eserlerinde yer vermesi son derece dikkate değer bir husustur. Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde çocuklar bazen figüratif karakterde, bazen vaka halkalarının birbirine bağlanma durumunda bazen de insani duyguların (sevgi, acıma, merhamet vb.) vurgulanmak istendiği yerlerde sahneye çıkarılırlar.

"Bergüzar" hikâyesinde "koşuşturan" çocuklardan söz edilir. Vakit ilerleyince tüm çocuklar "bebeklerine sarılarak kemal-i muhabbetle" uyurlar ve tekrar sahneye çıkarılmazlar. Bu hikâyedeki çocuklar yılbaşı gecesi ortamın eğlence, şenlik boyutunu oluşturmak için hikâyeye dâhil edilmiş gibidir. "Elif Hanım" hikâyesinde sefil adamın bir çocuğu vardır. Aynı şekilde yasak aşk yaşadığı Rus kadının da iki çocuğu vardır. Bu çocuklar vakadaki gerilimi artırmak ve sefil adam ile Rus kadına karşı "tavırlı" bir bakış açısı oluşturmak için hikâyeye dâhil edilmiş figürler şeklinde okunabilir. "Tramvayda ll" hikâyesinde Mösyö Jül, gezmek için gideceği yere tramvayla gider. Tramvayda küçük bir çocuk görür. Babasıyla yolculuk yapan çocuk yatılı mektepte okumaktadır. Babasının çocuğa kızışlarından, söylenmelerinden hareketle çocuğun derslerinin kötü olduğunu düşünür. Çocuğun kör olduğunu fark edince ona olan acıma hissi katlanarak artar. Bu çocuk on yaşlarındadır. Jül bu çocuk ile "iri mavi gözlü, al yanaklı, kıvırcık lepiska saçlı, gonca dudaklı" kendi çocuğunu mukayese ederek okurun acıma hissini tetikler. "Bergüzar" hikâyesinde kahraman anlatıcının küçük bir kız kardeşi vardır. Yaşı ve

[76] Abdullah Zühtü, "Küçük Hikâyeler: Sadaka", *Sabah*, nu. 3519, 29 Rebiyülahır 1317/24 Ağustos 1315/5 Eylül 1899, s.3.

kişiliği hakkında bir bilgi verilmez. "Bir Hakika-i Naçiz" hikâyesinde Adol'ün mürebbiyelik yaptığı Miralay Tesirual'in sırma saçlı, sevimli bir çocuğu vardır. "Hemşire" hikâyesinde ailesinin içinde bulunduğu yokluk ve sefaleti büyük bir vakar ve sabırla karşılayan Kudret, tüm bu zorluklara rağmen okulunu derslerini ihmal etmeyen çalışkan biridir. "Beyoğlu Hatırlarından [II]" hikâyesinde kahraman anlatıcının içki içtikleri evde gördüğü ancak o ortamlara uymayan bir tabiiyete ve ahlaka sahip olduğunu belirttiği bir kız çocuğu vardır. Bu çocuk anlatıcıdan yardım ister. Çocuğun hâline acıyan anlatıcı onu yanına alır ve ablasının düştüğü kötü yoldan onu kurtarmaya, korumaya çalışır. Nihayet büyüyüp evleneceği zaman da yol gösterici olarak yanında bulunur. "Mışır Buyday" hikâyesindeki on bir yaşlarında mısır buğday satarak ailesinin geçimini sağlamaya çalışan bir çocuk vardır. "Zevk-i Hakiki" hikâyesinde de Aziz Bey'in Kağıthane'ye giderken gördüğü ve bir atlı arabanın çarparak öldürdüğü çocuk hikâyedeki vakanın gelişim çizgisini yönlendiren en etkili unsurdur. "Yandım Aman! Kantosu"nda Ahmet'in küçük bir erkek kardeşi olduğu belirtilir.

"Valide" hikâyesinde iki yaşında küçük bir kız çocuğu hasta ve dermansız bir hâlde yatağında yatmaktadır. İsmi Feride olan bu çocuk hikâyede bir "çocuk lisanı" ile konuşturulur:

> Bir valideyi çıldırtacak kadar şirin bir eda ile pek iyi dönmeyen küçücük dilini muttasıl oynatarak kuruyan boğazından ses çıkarmak için muttasıl yutkunarak, her heceye ayrı ayrı şiddet vererek çıtlak çıtlak:
> Anne... Cici... Geldi... oedi. Validenin hastalıktan solmuş çehresine bakmaya cesaret edemeyerek gözleri kapalı olduğu hâlde boynuna sarılan zayıf kolların nevazişinden istifade etmek için daha ziyade eğildi. Çocuk diyor idi ki: Anne... Uf.. Buyada (Başını göstererek) uf... (dizlerini göstererek) uf... Buyası çok acıyo...[77]

Çocuğun fiziksel görünümü ise şu şekilde tasvir edilir: "İki yaşına vasıl olduğu hâlde görenler bir yıllık zannederdi."[78]

"Bebek" hikâyesinde tüm öğrencilerin yılbaşı yortusu için evine gittiği zamanda, yatılı kız mektebinde yalnız kalan bir kız çocuğu vardır. Bu çocuk, genç bir kız olan muallime kendi geçmişini hatırlatır. Muallime, çocuğu yalnız bırakmak istemediği için onun odasında çocuğa hediye hazırlar. Çocuk, hikâyede gelişecek muallime ile

[77] Abdullah Zühtü, "Valide", *Sabah*, nu. 2495, 28 Muharrem 1314/28 Haziran 1312/10 Temmuz 1896, s.3.
[78] Abdullah Zühtü, *a.g.e*., *Sabah*, nu. 2495, s.3.

Mösyö Jon arasındaki yakınlaşmanın köprüsü ve insani merhametin yansıması şeklinde bir varlığa da sahiptir. "Hasbihâl" hikâyesinde üç küçük çocuk bulunmaktadır. Bunlardan Semiha, kahraman anlatıcı Nezihi Bey'in oyunlar oynadığı küçük sevimli bir kızdır. Diğer iki çocuk Ferdane ve Dürdane anneleri ölmüş, babaları tekrar evlenmek üzere olan çocuklardır. Bunlar Nezihi Bey'in çocuk sevgisini ve çocuklara düşkünlüğünü yansıtan kişilerdir. "İane" hikâyesinde maddi olarak çok zor durumdaki bir ailenin üç çocuğu açlık ve sefalet içinde yaşamaktadır. Çocuklardan birinin annesinden çaresiz yardım bekleyen sözlerinden anlaşıldığı kadarıyla üç çocuktan biri kızdır. Diğer ikisinin cinsiyeti belirtilmez. Ancak içinde bulundukları ihtiyaç hâli "padişahın" yardımı ile giderilir. "Matmazelin Paskalya Hediyesi"nde Adel'in öğrencisi Viyolet küçük bir kız çocuğudur. Hikâyede Adel ile Edvar'ın belirli zaman dilimlerinde görüşebilmelerini sağlamaktadır. "Tavsiyeli" hikâyesinde, iş bulmaya çalışan bir muallimin on dört yaşlarındaki kız kardeşi ailesiyle birlikte sıkıntılara katlanmaya çalışan biridir. "Alicenap Onbaşı" hikâyesinde "kıvırcık lepiska saçlı dört yaşında mini mini bir yavrucak" denerek tanıtılan Emili isminde bir çocuk ve ismi verilmeyen bir küçük çocuk daha bulunmaktadır. "Kırgızlı Bereket"te Sin Bey'in iki küçük çocuğu bulunmaktadır. Bunlardan biri İlhan diğeri de Özdemir'dir. Bu çocuklara isimlerini de anneleriyle kaçan Bereket verir. "Ben Değildim Bahar Çapkın İdi" hikâyesinde Tenet'in beş altı yaşlarında bir erkek kardeşi vardır. Çocuk ailesiyle pikniğe gider. Başka bir malumat verilmez. "Tenet'in bir de on yaşlarında Janet adında bir kız kardeşi vardır. Bu çocuk Tenet'in "anne ve babasının gözü önünden kaybolmasının" ruhsatı şeklinde bir mahiyete sahiptir. Tenet, küçük kardeşiyle çiçek toplamak için gezintiye çıkıyor gibi yaparak kahraman anlatıcı ile buluşur. Küçük kız çikolata ile "baştan savılarak" hikâyedeki işlevini tamamlamış olur. Hikâye sonunda tekrar sahneye çıkan çocuk Tenet'e gitme vaktinin geldiğini haber verir.

"Küçük Musikici" hikâyesinde henüz yaşı çok küçük olan Yanko, keman çalmayı çok ister. Ancak fakir bir ailenin oğludur ve annesiyle birlikte yaşamaktadır. Kemana olan tutkusu nedeniyle bir hanenin penceresinden gördüğü kemana bir kez olsun dokunmak arzusuna kapılır. Hizmetçilerden biri onu hırsız zannedince hâkim karşısına çıkarılır. Dayak cezasına çarptırılır ve neticesinde hastalanarak ölür.

"Yeni Zaman Sahnelerinden" dizisindeki hikâyelerde çocuk kahraman Feridun'dur. Dürdane ve Necdet çocuklarına karşı umursamaz bir tavırdadır. Ahmet Nejat, ilk hikâye "Ahmet Dayı"dan itibaren Feridun'a ayrıca ilgi gösterir. Yeni nesillerin bir temsilcisi olarak görülen bu çocuk bakımsız ve önemsenmeyen biriyken Ahmet Nejat'ın özel ilgi ve çabasıyla Dürdane'nin ilgi odağı hâline gelir. Bu hikâyeler için yeni nesle bir dönüş/yöneliş ve onları eskinin "hakiki" değerleriyle iyileştirme çabasının yansıması anlamına gelmektedir.

3.1.3.2.2. Gençler

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde gençler genellikle hayat karşısında tecrübesiz kişilerdir. Bunların yanında iyi bir eğitim ve terbiye almış, aile bağlarına önem veren, çevresine karşı duyarlı kişiler de mevcuttur. Ayrıca genç kadınlar güzel, başarılı, çalışkan ancak özellikle ilk dönem hikâyelerinde, evlilik gibi hususlarda geleneksel değerler karşısında boyun eğen karakterde kişilerden oluşmaktadır.

"Bergüzar" hikâyesinde kahraman anlatıcı yirmi beş yaşında genç bir erkektir. Aile bağlarına önem veren saygılı bir kişidir. "Bir Hakikat-i Naçiz" hikâyesinde Agust Tellie "*zeki, çalışkan, malumatlı bir genç idi. Devam eylemiş olduğu mektebin kısm-ı âlîsinden birinci derece edebiyat şahadetnamesi almaya muaffak olmuş, bütün arkadaşlarına karşı isbat-ı ehliyet etmişti. Hatta daha mektepte iken fıtraten pek hassas yaratılmış olan bu gencin büyük bir adam olacağını arkadaşları teslim ederler ve daima kendisine hürmet ve tazim gösterirlerdi.*"[79] Jülyet ise on sekiz yaşında genç bir kızdır. Kahraman anlatıcı ile birbirlerini sevmektedirler. Kahraman anlatıcının dayısı Gustav ile sohbet ederler. Gustav'ın başından geçen aşk macerasını anlatmasına aracı olan kişidir. Kahraman anlatıcı ondan şu şekilde söz eder:

> Ah şeytan Jülyet... İstediği zaman taşları bile lisana getirecek kaplanlara bile tesir edecek nazarlar bulurdu. İhtiyarın yanına sokuldu. Ellerini tuttu. Gözlerine baktı. Yanağını okşadı. Müessir bir ruhnevaz bir savt ile: Niçin bu kadar mükeddersiniz neniz var? dedi.[80]

"Sahte Aşık" hikâyesinde Jan Dorfer, eğitim görmüş bir gençtir. Ancak bu eğitimi babasının maddi imkânları dolayısıyla çok ilerleyememiştir. "Son Sahife"

[79] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Bergüzar", *İkdam*, nu. 162, 13 Recep 1312/29 Kânunuevvel 1310/10 Kânunusani 1895, s.3.
[80] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *İkdam*, nu. 162, s.3.

hikâyesinde Arman, Banker Robertandille'nin karısının kardeşidir. Arman ile ablası küçük yaşta ayrılmışlardır. Ablası hasta bir şekilde onun adını sayıklayınca Robertandille tarafından bu isim karısının âşığı şeklinde anlaşılır. Arman bu hikâyede yanlış anlaşılma sonucunda ablasının ölümüne bahane gösterilen genç bir erkektir.

"Bir Hakikat-i Naçiz" hikâyesinde Viyolet, genç, yetenekli ve kimsesiz bir kızdır. Agust ile evlenir. Her türlü zorluğa ve maddi sıkıntıya sabır göstererek evine, eşine olan bağlılığını ispatlar. Aynı hikâyede Viyolet'in yazdığı hikâyenin kahramanı olan Adol, çok güzel ve malumatlı bir genç kızdır. Ancak güzelliği yüzünden talihi kötü gider. Bütün müracaat ettiği işlerden güzelliği dolayısıyla geri çevrilir. Yaşadığı sefalete gençliği ve güzelliği neden olmaktadır. Bundan kurtulmak için yüzünü tırmalar, saçlarını yolar ve kendini kör eder.

"Zavallı Âşık" hikâyesinde yirmi üç yaşlarındaki Arşak, sevgilisi Virjini ile evlenememiş genç bir erkektir. Tesadüfen karşılaşarak görüşmeye başlarlar. Bir gün Arşak, Virjini'nin evindeyken Virjini'nin yaşlı kocasına yakalanır ve hayatı boyunca unutamayacağı kötü bir hatıra yaşar. Aynı hikâyede Arşak ve sevgisi ile alay eder üç genç erkek bu tavırlarıyla Arşak ile Marsilyalı Mösyö arasında başlayan kavganın müsebbiplerindendir. Hikâyede Arşak'ın yirmi üç yaşlarındaki sevgilisi Virjini, maddi kaygılardan dolayı ailesi tarafından yaşlı bir itfaiyeci ile evlendirilir. Ancak bu evlilik onun sevgilisine duyduğu aşkın önüne geçemez ve Virjini kocasını aldatmaya başlar. Hikâyenin sonunda sevgilisiyle evde yakalanan Virjini çok pişman olduğunu söyleyerek bir daha sadakatsizlik etmemeye söz verir.

"Armanda" hikâyesinde Şarl; genç, namuslu ve aile bağlarına önem veren biridir. Ticaretle uğraşan birinin yanında kâtip olarak çalışmaktadır. Armanda asker babasını savaşta kaybettiğinde Şarl, Armanda'ya ve ailesine her türlü konuda yardımcı olmaya çalışır. Armanda'ya duyduğu sevgiyi dile getirir ve ona evlenme teklif eder.

"Solmuş Çiçek"te Jul, Muris ve Andre isminde üç genç erkek bulunmaktadır. Jul ve Muris gezintiye çıkarlar ve aralarında konuşurken, Jul'ün düşünceli tavrı Muris in dikkatini çeker. Jul sarışın, mavi gözlü ve hassas bir mizaca sahiptir. Muris ise kara gözlü, uzun kirpikli, buğday tenli ve şen tabiatlı biridir. Bu iki kişinin zıtlığı duygusal anlamda da benzerdir. Jul, Muris'in sorması üzerine geçmişte yaşadığı bir hatırayı anlatmaya başlar. Andre bu hikâye ile sahneye çıkarılır. Jul, Andre ile

gezintiye çıktığı gün yemek yedikleri birahanenin penceresinden genç bir kadın görür ve ona ilgi duymaya başlar. Andre burada daha çok vakaya zemin hazırlamada figüran konumundadır.

"Elvah-ı Samimane"de otuz yaşlarındaki genç erkek ve on sekiz yaşında genç bir kadın vardır. Bu çift birbirlerine karşı son derece sevgi ve bağlılık duymaktadır. Genç erkek okuduğu kitaptan bir bölümü karısıyla paylaşır. Bunun üzerine ikili arasında sevme ve sevilme üzerine konuşma başlar. Karısının "beni sevmiyorsun" sitemleri üzerine gözyaşlarıyla ona karşı duyduğu sevgi ve bağlılığı anlatmaya çalışır. Her ikisi de romantik karakterde kişilerdir. "Hemşire" hikâyesinde yokluk içinde yaşayan ve dikiş dikerek aile ekonomisine katkı sağlamaya çalışan yirmi yaşında genç bir kız vardır. "Üç Genç ile İhtiyar Bir Musikacı ve Bir Patatesin Hikâyesi"nde Anatol ve Edgar okul yıllarından arkadaş iki gençtir. Anatol'ün başına düşen patates vesilesiyle karşılaşırlar. Agolae elinde patates soyarken bunu sokaktan geçen Anatol'ün kafasına düşüren ve bu tesadüf sonucu Anatol ile aralarında münasebet başlayan genç bir kızdır. "Zücret" hikâyesinde Lozerina genç ve yetenekli bir ressamdır. Ancak onun en büyük kusuru çirkinliğidir. Görüştüğü tüm kadınlar tarafından kısa süre sonra "kardeş" muamelesi görmektedir. Yaşadığı son aşk macerası da bir yanlış anlamadan ibaret olunca hayattan zevk alamaz bir hâle gelir. "Ah! Bilsen…" hikâyesinde ismi belirtilmeyen kahraman anlatıcı yirmi beş yaşını geçmiş biri olarak söz eder kendinden. "Zevk-i Hakiki" hikâyesinde Aziz Bey genç biridir. Aziz Bey'in karısı, "genç ve güzel" bir kadın olarak tanıtılır. Evleneceği gün kendisine "kapı arkasından" sorulan "İstiyor musun?" sorusuna utanarak "evet" diyen bu kadın Tanzimat'ın genç kız tipine uygun bir yapıdadır. "Bir Çiçek Açmamış Mezarında" hikâyesinde kahraman anlatıcının on yedi yaşında genç bir kızın gayet intizam içinde ve güzelce yapılmış mezarını görüp onun hakkında düşünürken yanına genç bir erkek gelir. "*Bir genç, hayır, genç değil... Genç yaşında bir ihtiyar; mahzun, mütefekkir, solgun, hasta çehreli bir biçare orada durmuş bana bakıyor*." (Abdullah Zühtü 1314a: 70). Daha sonra fakirlerin defnedildiği tarafa geçer. Orada da bir mezar hakkında düşünürken sefil, düşkün bir hâlde mezar başında bulunan bir gence rastlar. "Öksüz" hikâyesinde Ahmet Mesut'un büyümesi de aktarılır. Ahmet Mesut, Ahmet Vecdi ile Bedriye'nin çocuğudur. Annesi henüz o küçükken ahlaksız bir yol tercih ettiği için, babasıyla birlikte yaşamaya başlar. Ahmet Mesut'tan hikâyenin sonlarına doğru tekrar söz

edilir. Artık yirmi bir yaşına gelmiş ve mekteb-i âliden diploma almıştır. "Yandım Aman! Kantosu" hikâyesinde Ahmet, genç ve tecrübesiz biridir. Ailesinden memleketinden ayrılarak yüklü miktarda bir parayla "biraz görmek" ve iş tutmak için İstanbul'a gelir. Ahmet'in iki hemşiresinden de söz edilir. Ancak bu kişiler sadece Ahmet'in hayat hikâyesi özetlenirken zikredilip geçilir. Hikâyede bir işlevleri yoktur. "Cüzdan İçinde" hikâyesinde Süleyman Bey'in Şehzadebaşı'ndaki bir kıraathanede gördüğü "*sarışın simalı, mavi gözlü, hasta benizli, zayıf bir genç*"[81] bulunmaktadır. Bu genç elindeki kalemle kâğıda bir şeyler yazar. Dalgın bir şekilde cüzdanını unutarak kıraathaneden ayrılır. Kahraman anlatıcı Süleyman bu gence ulaşmak için cüzdandaki mektupları okuduğunda genci meyus eden durumlara vâkıf olur. Ancak bunlar açıklanmaz. Başka bir sohbet ortamına bırakıldığı söylenir. "Bir Hiç İçin" hikâyesinde kahraman anlatıcı, gençliğini hatırlamaktadır. On yedi yaşındayken başından geçen aşk macerasını ve aldanmışlığını, pişmanlığını dile getirir. Hikâyede kahraman anlatıcının *Paul ve Virgini*'deki Virgin'e benzettiği komşu kızı, başlarda kahraman anlatıcıya ilgi gösterse de gencin annesi oğluna istemeye gittiğinde evliliğe niyetinin olmadığını söyler. "Gönül Avcısı"nda Papatya genç ve tecrübesiz bir kadındır. Şık tarafından kandırılmıştır. "Taş" hikâyesinde Dilara, küçük yaşta kahraman anlatıcının evinin bulunduğu sokağa taşınmıştır. Dilara'nın küçük bir çocukken büyüyüp evlenmesi ve genç yaşta ölmesi konu edilir. "Beyoğlu Hatıralarından II"de Kristal'de sahne alan bir genç kız ve Konkordiya Tiyatrosu'nda çalışan sanatkâr dört kız bulunmaktadır. "Bebek" hikâyesinde muallimlik yapan genç bir kız bulunmaktadır. "Sadaka" isminde yirmi yaşlarındaki genç, dilenci bir kadının kızıdır. Bu genç kız küçükken "çiçek hastalığı" geçirdiği sırada validesi tarafından bililtizam kör edilmiştir. "*Ta çocukluktan beri dilencilik saffetiyle geçinen bu kadın evladından hakkıyla istifade etmek, onun sayesinde celb-i merhamet eylemek için gözünü kör etmeyi düşünmüş.*"[82] "Bir Sahife-i Hayat"ta eşini kaybetmiş genç bir erkek vardır. Pazar atmosferiyle girilen hikâyede genç erkeğin bir ramazan akşamı evine gelişi ve geçmişi hatırlayışı anlatılır. Genç, eşini kaybettiği için mahzundur. "Benim Zavallı Şebabım"da kahraman anlatıcıyla âşık olduğu kız ve aşk ıstırabı üzerine sohbet

[81] Abdullah Zühtü, "Cüzdan İçinde", *Sabah*, nu. 3505, 15 Rebiyülahır 1317/10 Ağustos 1315/22 Ağustos 1899, s.3.

[82] Abdullah Zühtü, "Küçük Hikâyeler: Sadaka", *Sabah*, nu. 3519, 29 Rebiyülahır 1317/24 Ağustos 1315/5 Eylül 1899, s.3.

eden bir genç vardır. "Hayattan Bir Dilim" hikâyesinde Feride, ailesiyle evlilik hususunda çatışma yaşayan biridir. O evlenmeyi, hele ki görücü usulüyle evlenmeyi hiç istememektedir. Ailesinin baskılarına karşı koyamaz ve onların bulduğu bir avukat ile evlenir. Yaşadığı hayattan mutlu olmayan ve evlendiği kişiyi de beğenmeyen Feride ondan kurtulmanın yollarını arar. Hikâyede Feride'nin "yeğenim" diye hitap ettiği Feride'nin başından geçenleri anlattığı genç ise Timur'dur.

"Şuh-ı Giryan" hikâyesinde Vefik, Galip ve Latif gezintiye çıkan üç gençtir. Yolculuk boyunca "güzellik" hakkında konuşurlar. Tesadüf ettikleri bir kadınının üzgün hâlinde de konuştukları güzelliğin bir yansımasını görürler. Genç bir kadının keman dinlerken ağladığını, hüzünlendiğini gören üç genç kendi aralarında konuştukları güzellik bahsinde, bu kadını örnek verirler. Konuşmada gençlerden biri bu durumun güzel olup olmadığını sorar. Aldığı cevap şöyledir:

> Yemin ederim ki güzel. Hem bütün güzelliklerden güzel. Aciz bir mahlukun felaketi insanın her vakit tesirine mucip olur. Fakat bu mahluk böyle parlak gözlü, zarif, genç bir kadın olursa tesir bütün bütün artar. Bak işte karşımızda bir facia-yı hayat canlı canlı çırpınıyor. Bedbaht bir kalbin ne elemler ne azaplar altında kıvrandığını, bir kadın ruhunun ne büyük bir darbe-i felaket altında ezildiğin görüyoruz. Bir kadının ruhunda, hayatında bir şeyler olur, onda bir şey var işte bu şey hayattır, yaşamdır, işte bu yaşayış güzeldir.[83]

Bu ifadeler Abdullah Zühtü'nün hikâyelerine seçtiği kahramanların genç kadınlar, erkekler olmasının çarpıcı bir gerekçesi şeklinde okunabilir. Hayatın içinden ve kendisi olarak nitelediği bu bedbaht, mutsuz, çaresiz insanlar onun metinlerindeki gerçekçi insani durumları daha belirgin kılmaktadır. "Ben Değildim Bahar Çapkın İdi" hikâyesinde Tenet, şehvetli bir genç kız şeklinde tanıtılır. Genç bir erkek olan kahraman anlatıcı, Tenet ile vapurda karşılaşır. Tenet, hâl ve tavrı ile gencin arzularını uyandırır. Gezinti yerinde tekrar karşılaştıklarında birlikte olurlar. "Şafak Söker, Güneş Batarken" hikâyesinde Sait'in ders veremeye başladığı, komşuları bir paşanın kızı on yedi yaşında bir gençtir. Sait bir müddet ders verdiği kıza âşık olur. Kız, Sait'in aşkına başlangıçta ehemmiyet vermez. Sait niyetinin ciddiyetini açıklayıp evlenmek istediğinde ise bunun münasip olamayacağını söyleyerek görüşmeyi keser. Sait'in zenci oluşu bir münasebet kurma önündeki en büyük

[83] Abdullah Zühtü, "Şuh-ı Giryan", *Hanımlar Âlemi*, 1. Sene 10. Sayı, 11 Haziran 1914/29 Mayıs 1330, s.3.

engeldir. “Kırgızlı Bereket” hikâyesinde Sin Bey, karısının kendisini aldattığı genç arkadaşı Bereket’i şöyle tanıtır:

> Bereket benim en sevgili dostlarımdan biridir. Turancılıkta pek ileriye gittiği için dostları arasındaki lakabı “Kırgızlı Bereket”tir. Bütün meşguliyeti Turancılık. Bu, ona hem tatlı hem kolay gelirdi. Benim on beş senelik dostum tabii beş seneden beri zevcemin de, bütün ailenin de dostu oldu. Çocuklarımın isimini “İlhan”, “Özdemir”i takan da o! Musahebesi hoş, ahlakı düzgün gibi görünen bir adam. Haftada birkaç gün bize gelir. Âdeta aile efradından biri gibi idi. Hayatımda en şüphe etmediğim bir dost. Hâl ü vakti oldukça yerinde, şen, şakacı, fedakâr!.. Onu çocuklarım bile çok severler. Bütün eğlencelerimiz ve tatlı günlerimiz beraber geçer. Şimdi zevcemle onun, birlikte ellerinde yol çantaları, evden gidişlerine ben nasıl şüpheli bir mütalaa yürütebilirim. Bereket’ten şüphe etmek. Fakat bu kabil mi?[84]

“Mehtap Âleminde” hikâyesindeki genç kahraman anlatıcı büyüklerine karşı saygılı, duygusal ve geleneklerine bağlı bir kişidir. Mehmet Nihat Bey’in anlattığı aşk merkezli mehtap âlemi macerasını öğrenince gözleri dolar. Bu sahnede “*Ben acaba neden ağlıyordum? Bu sade vakıanın, şimdiki hayata göre ne kıymeti ve ehemmiyeti vardı ki..*”[85] ifadesiyle kahraman anlatıcının geçmişine ne denli bağlı olduğunu anlamak mümkündür.

“Şimdiki İzdivaçlar” hikâyesinde Cim Bey, Mim Hanım ismindeki yeğenine yazdığı mektupta ona evleneceğini ve bunun için onun yardımına ihtiyaç duyduğunu söyler. Cim Bey genç ve hayat karşısında tecrübesiz biridir. Kendisi bunu ilk defa babası emekliye ayrılınca ailenin geçimini üstlenebileceğini söyleyerek iş aramaya başladığında görür. Müracaat ettiği yerlerin hiçbirine kabul edilmez. Önce babasını sonra da annesini kaybeder. Annesini mezara koyup evine döndüğünde hakikatle yüzleşmesini şöyle dile getirir:

> Eve döndük iş yok, güç yok ana yok, baba yok, para yok… Ey sonra?.. Artık sen düşün ciğerim! Ailenin eski emektarlarından birinin evine sığındık. Eşyadan başlayarak her şeyi yavaş yavaş satıyorduk. (…) Evi barkı, her şeyi sattık. Başka ne yapacaksın. Yabancı ellere geçiyormuş! Evet doğru. Fakat çare ne… “Aç kalan zahirede yer âlem de!...” Bu bir hikmet ki boyun eğmemek mümkün mü?.. Hiçbir şey için hazırlanmamış gençlerin akıbeti ne olacak?

[84] Abdullah Zühtü, “Kırgızlı Bereket”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11728/1298, 19 Zilkade 1340/15 Temmuz 1338/1922, s.3.

[85] Abdullah Zühtü, “Mehtap Âleminde”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11697/1267, 17 Haziran 1340/14 Haziran 1338/1922, s.3.

> Devlet parası olmayınca açlıktan nefesimiz kokmayacak mı? İşte benim de kokuyordu yavrum? Ne işe yararız ki biz?.. Evet neye?..[86]

Aradığı çareyi evlilik yapmakta bulur. Evleneceği kadının servet sahibi olması dışında hiçbir ahlaki ve fiziki güzelliğinin bulunup bulunmamasına bakmadan yalnızca maddi imkânlar için izdivaç etmeye karar verir. Bu emeline uygun "geçkince" bir kadın bulur ve onunla nişanlanır. "El âleme karşı" usulen yapacakları kuru bir merasim hazırlıkları için yeğeninden yardım ister.

"Yeni Hayat"ta kahraman anlatıcı fakir bir ailenin çocuğudur. Çevresi tarafından "feminist" olarak anılmaktadır. Kahraman anlatıcı zenginlerin yaşadığı kibar hayatı/yeni hayat tarzını çok merak etmektedir. Bir arkadaşının vesilesiyle bu çevreden kişilerin düzenlediği bir davete katılır. Ancak gördükleri karşısında hayrete düşer. Değişen yaşam biçimi ve insanların bu yaşam biçimindeki konumlarını şöyle tasvir eder:

> Yalnız şaşaalı fakat pek fena ve pek adi düşünülmüş, bir tabiat sahibi Frenk şiddetle istikrah edeceği alafranga kamlut eşya ile usulsüz ve zevksiz bir tarzda doldurulmuş geniş bir salonda bulunuyordu. Eğer bir ecnebi adam buraya vehleten girseydi hangi memlekette ve hangi insanların içinde bulunduğunu ne eşyadan ne kıyafetlerden ne vaziyetlerden anlayamaz, nereye düştüğünü temin için millî ve mümtaz bir nişane veya saffet bulamaz, kendi kendine keşif için zihin yorup uğraşırsa mutlaka Avrupa'nın alelade bir kasabasında, sonradan görmüş zıpçıktı bir mağaza patronunun zevk ve sanattan ari (bak bana salonunda) zannederdi ve bu ruhsuz renksiz mahfilin bayağı duygulardan başka bir his doğuramayacak mahiyete karşı yegane, birkaç hanım efendi ile birkaç bey efendi oturmuşlar konuşuyorlardı. Kadın ve erkekler arasında şimdi bütün Avrupa salonlarındaki itiyat-ı onure hilafında olarak, Türk sofrası ve kahvesi içen görmedim. Ekseriyetin elinde havana tarzında sigaralar, masa üzerinde de geniş, tahta sigara kutuları… Ve yine Amerika ve hatta Avrupa'nın yeni usul-ü muaşeratına mugayir olarak likör ve dekor içki kadehleri vardı. Bütün huzzar kendi aralarında, alafranganın yalnız bizde anlaşılan mana ve tarzında bir vaziyet almışlardı. Bu hâle ben de müşteki ve mütemeccip olmadığım hâlde, karıştım.[87]

Kendisini bu hâl ve durum karşısında "eski kafalı" şeklinde tanımlayan kahraman anlatıcı bu yeni yaşam biçiminin mutlaka başlangıçta garip ve acayip olacağını zamanla bir şekil alacağını belirtir.

---

[86] Abdullah Zühtü, "Şimdiki İzdivaçlar", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11714/1284, 5 Zilkade 1340/1 Temmuz 1338/1922, s.3.

[87] Abdullah Zühtü, "Yeni Hayat", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11167/737, 12 Rebiyülahir 1339/23 Kânunuevvel 1336/1920, s.2.

"Yeni Zaman Sahnelerinden" dizisinin hikâye kahramanlarından Dürdane, bu dizi içerisinde farklı hikâyelerde yer almakta ve kişilik anlamında bir dönüşüm yaşamaktadır. "Ahmet Dayı" hikâyesinde Dürdane'nin hayatı ve ailesi hakkında bilgiler yer almaktadır. Dürdane yirmi dört yaşında genç ve güzel bir kadındır. Babası bir kadı'dır. Konakta büyüyen Dürdane, babasının ölümünden sonra "yeni yaşam" tarzına ayak uydurmak için yedi odalı bir darül-gurebaya taşınır. Burayı annesiyle birlikte alafranga usule göre düzenlerler. Bu aynı zamanda yaşam biçimini de değiştirme çabasıdır. Eski konak yaşantısının zıttı bir hayata başlamışlardır. Dürdane bu hikâyede sözde "Avrupa usulü davetler" veren yozlaşmış, gösteriş meraklısı bir kadındır. Dürdane'nin düzenlediği bir davette Ahmet Nejat, Avrupa'nın çay davetlerine dair malumatlar verir. Dürdane kendi yaptıklarıyla "aslı" arasındaki farklı ilk kez görmektedir. Dürdane, "Dilara Dadı" hikâyesinde dayısı Ahmet Nejat'ın davetiyle Eyüp'te bir geziye katılır. Burada Avrupa'dan İstanbul'a gelmiş, dayısının komşusunun çocukları olan yeni evli bir çifte eski Türk usulü eşya alma hususunda yardımcı olmak ve onlara refakat etmek üzere bir süre "geçmişe yolculuk" yaparlar. Dürdane uzun zamandır gitmediği bu yerleri/geçmişi hatırlayınca kendini çok huzurlu hisseder. Ahmet Nejat, Dürdane'yi yaşadığı hayattan kurtarmaya ve gerçekleri fark ettirerek özüne döndürmeye kararlıdır. Bu amaçla onu yine geçmişine, "dadı"sına götürür. Dürdane başlangıçta kabul etmese de Dilara Dadı'yı ziyarete giderler. Burada karşılanma biçimi, mangalda pişirilerek ikram edilen Türk kahvesi Dürdane'nin özüne yaptığı yolculuğun hatırı sayılır bellek çağrışımları olur. "Dürdane'den Güzide'ye" başlıklı üçüncü hikâyede ise Dürdane, eski arkadaşlarından olup kendisi gibi eğlence hayatına düşkün yozlaşmış Güzide'ye mektup yazar. Bu mektupta bir süreden beri başından geçen olayları anlatır. Bunları anlatırken yaşadığı hayatı da sorgulamaya başlar. Hakiki Türk yaşam tarzı ile karşılaşınca verdiği tepki şöyle olur: "*İşte bu sinema mektebinde okumadığımız bir yeni hayat!*"[88] "İş Adamları"nda Dürdane, kocasıyla birlikte oynadıkları kumarda kaybederek büyük borca girdikleri için elinde son kalan mücevherlerini satmak için Reyhan Bey'in yanına gider. Bu mücevherler onu geçmişe bağlayan son nesneler gibidir. Bunları da Reyhan Bey'in kurnazlıkla ucuza ele geçirmesiyle artık kocası ile de aralarında bağ kalmamıştır. "Son Moda Talak"ta Dürdane'nin serveti tükendiği için Necdet bir görev bahanesi

[88] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Dürdane'den Güzide'ye", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11577/1147, 14 Cemaziyelahir 1340/12 Şubat 1338/1922, s.3.

uydurur, boşanırlar. Dürdane'yi eski sefil ve yozlaşmış hayatına bağlayan bütün unsurlar birer birer ortadan kalkmıştır. Çocuğu Feridun'u da alarak dayısı Ahmet Nejat'ın evine yerleşir. Dürdane bu "boşanma" ve "taşınma" ile eski köksüz hayatından uzaklaşarak özüne dönen bir Türk kadınına dönüşür. Artık çocuğuna karşı daha merhametli ve ilgilidir. "Güzide'den Dürdane'ye [I]" başlıklı mektupta, Dürdane Güzide'nin de özünü bulması, hakikat karşısında gözlerini açması gibi durumlara büyük katkısı olmuş bir mahiyettedir. Bu hikâyede Güzide, Dürdane'ye itiraflarda bulunur. Bunlardan biri de Dürdane'nin saf ve temiz biriyken nasıl yönlendirilerek yozlaşmış bir hayata sürüklendiğidir. Bu ifadeler Dürdane'nin özündeki safiyetin, Türklüğün derecesini göstermesi bakımından önemlidir. Dürdane'nin geçmişini bir film şeridi gibi okur:

> Dürdane bu mektubu okurken gözleri doldu. Kendinden utanmıştı. Yarab ne çirkin, ne adi, ne şayan-ı nefret bir hayat geçirmişti… Ya bu mektup dayısının eline geçse idi… Ya bu mektubu oğlu -faraza okumayı bilseydi de- okusaydı… Of ne rezalet!... Hemen yırttı ve sonra parçalarını yaktı, kül etti.[89]

Bu tavır, geçmiş hayata ve yozlaşmaya karşı konulan kararlılığın ifadesidir. "İyilik Yurdu" hikâyesinde Dürdane, artık doğruyu bulmuş ve insanlara da faydalı olmak için uğraşan bir kişi hâline gelmiştir. Ahmet Nejat, İlhami, Mimar İsmet, Güzide, Dilara Dadı ve onun kocasıyla kızları toplanarak İyilik Yurdu adında bir müessese kurarlar. Dürdane de bu müessesenin kurucuları ve gönüllü çalışanları arasındadır. "Yeni Zaman Sahnelerinden" serisinin son hikâyesi "Geçmişten Bir Ses"te Dürdane, eski arkadaşlarından Nermin'den bir mektup alır. Nermin yozlaşmış tipler olan Niyazi, Şeyda Dede, Reyhan vd. ile kurdukları "Temiz Yürekliler Derneğine" Dürdane'yi ve Güzide'yi davet etmekte, onlara derneğe bağışta bulunmalarını söylemektedir. Bu mektup Dürdane'nin kişiliğindeki değişimin tescil belgesi şeklindedir. Geçmiş bir kez daha hatırlanır ancak bu defa Dürdane tamamen özüne dönmüş Türk kadını duruşuna sahiptir. Nermin'i de içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için bir plan yaparlar. Dürdane bu nehir hikâye diye nitelenebilecek seride özüne dönen, "gaflet uykusundan" uyanan bir gençtir.

"Yeni Zaman Sahnelerinden" serisinin "özüne" dönen kişilerinden biri de Güzide'dir. Kırk beşli yaşlardaki Selami Bey'le evlenen Güzide, onu eski kafalı bulur. Ancak büyük bir servete sahip Selami Bey ölünce İlhami ile görüşmeye

[89] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Güzide'den Dürdane'ye", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11598/1168, 6 Recep 1340/5 Mart 1338/1922, s.3.

başlar. Öte yandan Dürdane ve Nermin ile "üçler meclisini" kurarak yozlaşmış bir hayat sürer. Ancak İlhami'yle vakit geçirdikçe kötü alışkanlıklardan uzaklaşmaya başlar. Niyazi ve Şeyda Dede'den de tamamen uzaklaşarak farkındalık sürecine girer. "Güzide'den Dürdane'ye" hikâyesinde Dürdane'ye yazdığı mektupta artık her şeyin farkına vardığını, eski sefil hayattan tamamen uzaklaştığını söyler. Adını da Güzide İlhami olarak değiştirmiştir. İlhami ile evlilik kararı alırlar. Evlilik için İlhami'nin şartı orta hâlli bir hayat sürmektir. Bunun için Güzide yüz elli bin liralık bir servetten vazgeçerek "İyilik Yurdu" adında Ahmet Nejat, Mimar İsmet gibi isimlerle kuracakları kadınların yararına olan bir derneğin ilk sermayesini temin eder. Özünü bulmuş, farkında bir kişi hâline gelen Güzide olumlu kişilik özelliklerine sahip birine dönüşür.

"Yeni Zaman Sahnelerinden" dizi hikâyelerinde İlhami'den ilk kez "Kudemadan Sarhoş Recai"de söz edilmektedir. İlhami, yozlaşmış tiplere "tab'an, ruhen ahlaken hiç benzemeyen zeki ve hassas"[90] bir gençtir. Güzide, İlhami ile görüşmeye başladığında onun "ahmak erkek modelinde" bir kişi olduğunu düşünmektedir. "Dürdane'den Güzide'ye" başlıklı hikâyede Dürdane bu hususta Güzide'yi uyarır. Ancak Dürdane, İlhami'nin ahmak aldatan bir kişi olduğunu düşünmektedir. "Güzide'den Dürdane'ye" başlıklı iki hikâyede de İlhami'nin hassas bir kalbe, paraya asla ehemmiyet vermez orta hâlli yaşamaya razı halis bir Türk olduğu anlatılır. İyilik Yurdu'nun kurulmasındaki en büyük pay da Güzide'nin "uyanmasını" sağlayarak servetini hayır işleri için harcamasını istemesiyle İlhami'ye aittir. "Mimar İsmet'ten İlhami"ye başlıklı hikâyede ise Mimar İsmet, Dürdane'ye karşı hisleri ile meslek aşkı arasında kaldığını anlatan bir mektup yazarak İlhami'den yardım ister. İlhami bu mektuba verdiği "İlhami Ne Diyor" hikâyesindeki cevap ile olgun bir kişilik sahibi, olayları analiz etmede başarılı bir genç olduğunu ispat eder.

"Güzide'den Dürdane'ye" hikâyesinde Ahmet Nejat'ın Avrupa'daki komşusunun genç oğulları ahlaklı, eski Türk gelenek ve kültürüne değer veren bilinçli bir kişidir. Ahmet Nejat ile birlikte Pera'da antika dükkânlarında, eski eşyaların satıldığı yerlerde dolaşarak aldığı eşyalarla "Cici Han" adını verdiği Türk kültürünü yansıtan bir ev kurar.

[90] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Kudemadan Sarhoş Recai", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11580/1150, 17 Cemaziyülahır 1340/15 Şubat 1338/1922, s.3.

"Yeni Zaman Sahnelerinden" serisinin bir diğer genç kadın kahramanı Nermin'dir. Bu kadın Niyazi ile görüşmektedir. "Orta hâlli" bir servete sahiptir. Niyazi de onunla bu serveti için görüşmektedir. Dürdane ve Güzide ile "üçler meclisi" oluşturmuş alafranga bir hayat süren bu kadın, Dürdane'nin Ahmet Dayı sayesinde eski hayatından kurtulması, Güzide'nin de İlhami'ye uyarak yozlaşmış hayattan uzaklaşmasıyla tek başına kalır. Niyazi, Şeyda Dede ve Reyhan ile birlikte "Temiz Yürekliler Derneği" adı altında sözde ihtiyaç sahiplerine yardım yapmak amacıyla bir dernek kurarlar. Nermin derneğin bu amaçla çalışacağına inanmış gibidir. Ancak derneğin kurucusu Reyhan Bey'in amacı her şeyde olduğu gibi bu kuruluşla da maddi kazanç elde etme çabasıdır. "Geçmişten Bir Ses" hikâyesinde Nermin'in Dürdane ve Güzide'yi, Temiz Yürekliler Derneği'ne davet etmesi, muhtaç insanlara yardıma çağırması onun derneğin asıl kuruluş amacını kavramadığını göstermektedir. Ancak bu hikâyelerde Nermin "uyanamamış" ve özüne erişememiş bir kadındır.

"Dilara Dadı" hikâyesinde Dilara Dadı'nın on dört ve on altı yaşında iki kızı vardır. Bu kızlar aileden aldıkları terbiye ile hakiki Türk çocukları/gençleridirler. Hatice ve Fatıma isimlerindeki bu kızlar "İyilik Yurdu"nda kurulan müessesede gönüllü olarak çalışmayı da kabul ederler.

"Mimar İsmet" hikâyesinde Mimar İsmet genç ve halis bir Türk'tür. Anlatıcı onun için şöyle başlar söze: "*İşte zaman gençlerinin çoğuna benzemeyen bir sima! Mimar İsmet sanki başka bir memleketin evladıdır. Dimağı, vücudu, hissiyatı, bütün tarz-ı hayatı bambaşka!*" [91] Her manasıyla asil ve halis bir Türkoğlu Türk şeklinde tanımlanan Mimar İsmet'in aile şeceresi de bilinen soylu bir çevreden gelmektedir. "Zamane" gençleri gibi hovarda, başıbozuk bir mektep hayatı geçirmez. Resim sanatına büyük istidadı vardır. Bulduğu tüm boş zamanlarını resim yaparak geçirir. Bu onun ilerde büyük bir mimar olmasında önemli bir paya sahiptir. Küçüklüğünden itibaren "ev" düzenlemesi üzerine ciddi kafa yorar. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin mimarlık bölümüne başlar. Fransızca ve Almancayı iyi derecede bilmektedir. Annesinin ona "Hazarfen Mustafa" şeklinde hitap etmesi çok hoşuna gider. Kısa sürede tüm çevresi de ona bu şekilde hitap etmeye başlar. Bu, mimarlık sahasında gösterdiği başarıların neticesinde elde ettiği bir "unvandır." Mimar

[91] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Mimar İsmet, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11591/1161, 28 Cemaziyülahır 1340/26 Şubat 1338/1922, s.3.

İsmet'e bu şekilde hitap edilmesi onun "atalarına" ne denli benzediği, çalışkanlığı ve köklerine olan bağlılığını ifade etmenin sembolü gibidir. Tahsilini ilerletmek için bir süre Avrupa'ya gider. Annesine de oldukça düşkündür. Anadolu mimarisini, yaşam tarzını deneyimlemek için Avrupa'dan dönünce Anadolu'ya da gitmek ister. Bunun için karşısına çıkan fırsat ise "askerliğe çağrılması"dır. Dört buçuk sene Anadolu'nun çeşitli yerlerinde görev yapan İsmet "*Timurî, Selçukî, Osmanlı ve Kafkas Türkleri'nin bütün asar ve bedatını tetkike fırsat bulmuş*"[92], buralardaki izlenimlerini fotoğraflayarak arşiv oluşturmuştur. Bu bilgi ve donanımın ardından İstanbul'a dönen İsmet, Ahmet Nejat'ın gazetelere verdiği "ev yaptırma" ilanını görünce büyük bir heyecana kapılır. "Dolandırıcıların Hücumu" hikâyesinde ev yapma görevini Mimar İsmet üstlenmiştir. "İyilik Yurdu" hikâyesinde ise Mimar İsmet'in hakiki bir Türk evi inşa edişinin yanı sıra kuracakları müessesede aktif görev alanlardan olduğu kaydedilir. "Mimar İsmet'ten İlhami"ye hikâyesinde İsmet, İlhami'ye yazdığı mektupta büyük bir ikilemde kalmıştır. Bir yanda uğruna büyük fedakârlıklar gösterdiği mesleği mimarlık vardır. Diğer yanda Dürdane'ye karşı hisleri. İkisi arasında yaşadığı çıkmaz için İlhami'den yardım ister. "İlhami Ne Diyor?" hikâyesinde İlhami, Mimar İsmet'e endişe etmemesi, Dürdane-İsmet münasebetini bir sanatkâr aşkının yansıması gibi düşünmesi gerektiğini söyler.

"İş Adamları" hikâyesinde Reyhan Bey; yozlaşmış, kültürel değerlerinden kopmuş, "dolandırıcılık" üzerine kurduğu ticaretle meşguldür.

> Reyhan Bey ne iş yapar ne ticaretle meşguldür? Kartvizitlerinin üzerinde (Komisyoncu) diye yazılıdır ama nelerin komisyoncusu olduğunu bilen yoktur. Bazen emlak üzerine iş yapar, bazen mücevherat üzerine faizcilik eder, bazen aile asarı üzerine taahhüdata girişir, karışık ve hud'alı olmak şartıyla vuku olacak müracaatlara yazıhanesi daima köşededir.
> Her on beş günde bir değişen kitapların vazifesi hemen hiç gibidir. Onlar oraya başlayınca Reyhan Bey'i eğlendirmek için celp olunurlar, sonra beye keyif ve zevk geçici icraatlarını alıp giderler ve yerlerine başkaları gelir. Aynı zamanda bu kitapların vazifesi idarehane için iyi bir reklam yerine geçer.[93]

Yaşam biçimini de ahlakına benzeten Reyhan Bey, tek başına idare ettiği iş yerinde Niyazi, Dallal Papula, "arızalı iş bulan bir takım soysuz sopsuz adamlar" ile iş yapar. Ecza ticareti yapan zengin bir adama Büyükada'daki kullanışsız ve bakımsız

[92] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Peyam-ı Sabah*, nu. 11591/1161, s.3.
[93] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden İş Adamları", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11584/1154, 21 Cemaziyelahir 1340/19 Şubat 1338/1922, s.3.

bir köşkü satmak için Ada'daki bir başka güzel köşkü göstermeleri ve Dürdane'nin sekiz yüz liralık mücevheratını iki yüz liraya "bu bile etmez" diyerek alması onların nasıl bir iş tutuğunu göstermek için aktarılan olaylardır. Reyhan "Temiz Yürekliler Derneği" hikâyesinde yaptığı uzunca bir konuşmada, Avrupa'daki yardım kuruluşlarından söz eder. Bu tür kuruluşların ülkemizde neden olmadığına şaşırdığını, bunun için bir dernek kurulması gerektiğini uzun uzun anlatır. Asıl amaç ise bu dernekte toplanacak paralardan kendi hesabına faydalanmaktır. Derneğin kurucuları da yine kendi gibi yozlaşmış, hayatını başkalarının sırtından geçinmekle devam ettiren kişilerdir.

"Yeni Zaman Sahnelerinden" hikâye dizisindeki Necdet, Şeyda Dede ve Niyazi zengin kadınlarla görüşerek onların servetleriyle geçinmeyi âdet edinmiş kişilerdir. Bunlar aslında "olmadığı" gibi görünen kişilerdir. Necdet, Dürdane'nin kocasıdır. Dürdane ile parası için görüşen Necdet'in eviyle ve çocuğuyla hiç alakası yoktur. Oğlu Feridun ile hiç ilgilenmez. Karısı Dürdane, Niyazi ile yakınlık kurmuştur ancak Necdet'in bu duruma karşı da herhangi bir tepkisi görülmez. Kumar düşkünü, zevk ve sefa peşinde koşan bir tip olan Necdet, Dürdane'nin serveti tükenince bulduğu bir görev bahanesi ile Dürdane'yi boşar. O denli "yüzsüz" bir kişi olarak çizilmiştir ki "sözde görev" için gerekli yol masraflarını da Dürdane'nin dayısı Ahmet Nejat'tan temin etmek ister.

"Kudemadan Sarhoş Recai" hikâyesinde Niyazi şöyle anlatılır:

> Niyazi Baba ressam ile mimar arasında bir hüner-baz idi ve ceplerinden hiç eksik etmediği kartvizitlerinde: "Sanayi-i nefise mekteplerinden" ibaresi yazılıydı. Ona "Eseriniz?" diye soracak kim var?.. Yeni zaman akidesine göre bir sanatkâra bunu sormak ne ayıp bir şeydi. İnsanın eseri olsun, olmasın "sanatkârım" deyince sanatkâr olması icap ederdi. Eğer bu yeni akide şiddetle ve hakiki bir ehemmiyetle hüküm ferma olmasaydı memlekette bu kadar şairler, bu kadar muharrirler, bu kadar ressamlar, bu kadar musiki erbabı, bu kadar ulema ve mütebahhirler mevcut olabilir mi idi? İşte bunlar nasıl emeksiz, zahmetsiz, hatta tahsilsiz ve esersiz yetişivermişler ise Niyazi Baba da öyle türemişti. Hatta arkadaşlarının rivayetine göre insaflı bir hüküm vermek lazım gelirse sanai-i nefiseye tab'an müsteit idi. Aktör olsaydı katiyen muvaffak olacaktı. Çünkü herhangi kadına karşı olsa (sevdazede genç) rolünü o kadar büyük bir maharetle, öyle hakiki bir saffetle, öyle sadedilane tavırlar alarak oynamasını biliyordu ki…[94]

[94] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Kudemadan Sarhoş Recai", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11580/1150, 17 Cemaziyelahir 1340/15 Şubat 1338/1922, s.3.

Henüz yirmi beş yaşını geçmemiş bir genç olan Niyazi Baba, Necdet gibi sefil ve yozlaşmış bir hayat sürmektedir. Ahmet Nejat'ın "Dolandırıcıların Hücumu" başlıklı hikâyede yaptıracağı kaydedilen Türk usulüne uygun evin mimarlığını üstlenmek için başvuran Niyazi Baba burada da dolandırıcı şeklinde nitelenmektedir. Nermin ile birlikte yaşayan Niyazi Baba, onun servetinin tükenmekte olduğunu bildiği için "Kudemadan Sarhoş Recai" hikâyesinde Güzide'nin görüştüğü İlhami'yi öldürmek ve Güzide'ye ve servetine sahip olmak için Şeyda Dede ile plan yaparlar. Bu planı duyan elli beş yaşındaki Recai, onlarla alay eder ve bir "öz" hatırlatması mahiyetindeki konuşmasıyla Niyazi ve Şeyda Dede'yle alay eder.

"İş Adamları" hikâyesinde Niyazi, Reyhan Bey ile birlikte sahtekârlık üzerine kurulu bir emlak ticareti yapar. Reyhan Bey'in "sağ kolu" diye tanıtılır. "Temiz Yürekliler Derneği"nde hikâyeyle aynı adı taşıyan bir dernek kurulacaktır. Niyazi ve Şeyda Dede de bu "fırsatçılık" derneğinin kurucuları arasındadır.

Şeyda Dede de yozlaşmış, kadınlarla parası için birlikte olan yalnızca menfaatini düşünen yirmi beş yaşında bir gençtir. Dürdane ile görüşen Şeyda Dede:

> Şeyda Dede'ye gelince o da felsefe ve hikmet müntesiplerinden idi. Nasılsa yolunu ve kolayını bulup serseriler teşkilatının birine intisap etmiş ve harp zamanında, bu sayede askerlikten kendini kurtardığı gibi güya propaganda maksadıyla Almanya'ya gönderilmiş, orada millet kesesinden alabildiğine ve rahatça yiyip içtikten sonra avdetine Doktor An Filozofu unvanını takınmış idi kim kime?... Felsefe, hikmet… Bunları bilen kim. Eski zamanın arabacısı gibi uydur uydur söyle…
> Şeyda bütün dostlarına karşı Almanya'da dirsek çürütüp felsefe okuduğunu iddia etmiş ve bir hükm-i zaman olup meydana çıkıvermişti. [95]

Şeyda Dede ve Niyazi Baba harp zamanında "Turancılık modasına göre" biri Şeyda Tekin diğeri Niyazi Turgut ismiyle anılmaktadır. Her işte çıkarını düşünen bu kişiler düzeltilemez mi sorusuna "Geçmişten Bir Ses"te İlhami "adi mahlûklar" oldukları için bunların düzelmek yerine başkalarını da yoldan çıkaracakları, onlara zarar vereceklerini söyler.

3.1.3.2.3. Orta yaşlı ve ihtiyarlar

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerindeki orta yaşlı ve ihtiyar şahıslar daha çok hayat karşısında tecrübeli kişilerdir. Bu yönleriyle hikâyedeki diğer şahıslara yardımcı

[95] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Peyam-ı Sabah*, nu. 11580/1150, s.3.

olmakta ve vaka akışına yön vermektedirler. Genellikle olumlanan bu şahıslar bazen de yozlaşmış kişiler olarak hikâyeye konu edilir.

"Eda" hikâyesinde Kolbaşı Hayati "*otuz otuz beş yaşlarında yakışıklı fakat heyet-i umumiyesi kaba, sakil, barid, bir bey*"dir. (Abdullah Zühtü, 1314a: 3). "Taş" hikâyesinde Dilara'nın babası "pir-i muhterem" bir adam şeklinde tanıtılır. Hikâyede ayrıca Dilara'nın koluna girerek onun yürümesine yardımcı olan iki yaşlı kadın vardır. Bu kişilerin hikâyede başka bir işlevi bulunmaz. "Öksüz" hikâyesinde Ahmet Vecdi başlarda genç biridir. Hikâye sona erdiğinde orta yaşlara vasıl olmuştur. Ahmet Vecdi'nin evlenme düşüncesini açtığı yaşlı ev sahibi kadın ile yine evlenmek istediği Bedriye'nin yaşlı teyzesi vardır. Bu iki yaşlı kadın yalnızca Ahmet Vecdi ile Bedriye'nin evlilik sürecinin başında sahneye çıkarılır. "Beyoğlu Hatıralarından [I]" hikâyesinde kırk kırk beş yaşlarında şarkıcı bir kadın vardır. Bu kadın Kristal adlı eğlence mekânında sahneye çıkan ilk "en iktidarsız" sanatkârdır. "Yandım Aman! Kantosu"nda Ahmet'in tüm parası tükendikten sonra çaresiz kaldığı bir anda karşısına hemşehrisi yaşlı bir adam çıkar. Bu adam Ahmet'e iş bulması konusunda yardımcı olur. "Muhterem İhtiyarlar" hikâyesinde "ak saçlı, ak sakallı" iki eski dost ihtiyar bulunmaktadır. Bu ihtiyarlar samimi kişilerdir. Ahmet Nüzhet ve Mehmet Enis ismindeki bu ihtiyarlar ailecek birbirlerine çok bağlı ve yakın kişilerdir. "Bergüzar" hikâyesinde Gustav, yeğeni kahraman anlatıcı ve Julyet'in ısrarına dayanamayarak başından geçen aşk macerasını anlatır. Vakanın en geniş halkası Gustav ve Belanuş'un aşklarından oluşmaktadır. Gustav; gençliğinde sevdiği kadına kavuşamamış ve ömrü boyunca bunun üzüntüsünü duymuştur. Belanuş, ihtiyar bir kadındır. Hikâyede vakanın sonuna doğru sahneye çıkarılır. Gustav'a bir mektup yollar ve onu unutamadığını söyler. Saçlarından yaptığı "beyaz bir yüzüğü" Gustav'a göndererek ona karşı hâlâ muhabbet beslediğini ifade eder.

"Üç Genç ile İhtiyar Bir Musikacı ve Bir Patatesin Hikâyesi"nde ihtiyar bir kemancı bulunmaktadır.

"Âmâ" hikâyesinde tarla süren bir ihtiyar vardır. Jon Doren ismindeki bu adam gençliğinde yaşadığı bir aşk macerası dolayısıyla gözlerini kaybetmiştir. Jon Doren güçlü, kuvvetli ve sevilen bir kişidir. Jozef Martin adında zengin biri onun sevdiği ve herkesin güzelliğini bildiği kıza karşı ilgi duyar. Bu ilgi neticesinde de Jon Doren'in gözlerini kör eder.

"Zavallı Âşık" hikâyesinde Virjini'nin kocası yaşlı bir itfaiyecidir. Karısının kendisini çok sevdiğini düşünen yaşlı adam, aldatıldığını öğrendiğinde ne yapacağını bilemez bir hâle gelir. Sonunda komşuların araya girmesiyle karısını affeder.

"Bahtiyar Aileler" hikâyesinde Pol, yaşı ilerlemiş biridir. Ancak o genç gibi yaşamayı ister ve öyle davranır. Bir akşam evine döndüğünde karısı Cecil, Pol'ün hâlinde bir tuhaflık olduğunu fark eder. Konuşmaya başladıklarında Pol'ün kendi yaşının idrakine vardığını anlar. "Ayna"nın karşısına geçen Pol, hakikat ile yüzleşir. Cecil, yaşlı bir kadındır. Cecil, hikâyenin kahraman anlatıcı rolünü üstlenir. Kocası Pol'ün yaşadığı fiziksel ve ruhsal değişimi ince detaylarla fark ettirir.

> Benden hiç cevap beklemeyerek masanın üzerinden lambayı aldı. Konsolun üzerine koydu, aynaya baktı. En doğru cevap veren, hiçbir şey ketmetmeyen aynanın önünde gözlerini açarak bütün simasını teftiş etti.
> Ben kendi kendime düşünüyordum. İki ay seyahatten sonra böyle birdenbire ihtiyarlamış olduğu hâlde gelişindeki esbabı bana his ettirmeyerek, beni kendine acındırmak için böyle yaptığına hükmettim. İyi ya! İhtiyarladığını bana anlatmaktaki maksadı neydi? Muttasıl aynaya bakıyor. Garip vaziyetler alıyordu. Sonra birdenbire:
> Evet... Ayna fena... Lamba sönük... diye hiddetlendi. Sonra odanın ortasındaki elektrik avizesini yaktı. Tekrar aynaya baktı. Of! Ne müthiş hakikat... Bitmiş idi. Bitmiş idi. Simasında şimdiye kadar gizlenen elem tezahür etmişti. Pür derde giriftar olduğunu düşündüm. İhtiyarladığına niçin bu kadar müteessir olduğunu, herhâlde yaşlanmasından dolayı hatırına ben gelmeyip hep başkalarının nail-i iltifatı olamayacağını tasavvurla ıstırap çektiğini mülahazadan vazgeçtim. Kalbimde derin bir hiss-i merhamet uyandı.
> Eyvah! Dedim. Pol, aynanın önünden çekildi. Gözleri yaşarmıştı. En ciddi bir ıstırap içinde:
> - Hakları var. Ben bitmişim. Diye söylendi. Sonra aguşuma atılarak tıpkı ben onun zevcesi değil bir arkadaş imişim gibi:
> - Cecil... Cecil beni teselli et... Artık beni hiç kimse sevmeyecek... dedi. Artık kimse tarafından söylemeyecek kadar ihtiyar olan zevcim teselli için kendimde -ne dense bu gece- hem kuvvet buldum. Hem arzu... Filhakika artık onu ben de sevmiyordum... Acıyorum.[96]

"Hasbihâl" hikâyesinde Nezihi Bey, çocukları çok seven özellikle bir arkadaşının çocuğu olan Semiha'ya düşkün bir adamdır. Semiha ile oyunlar oynar ona daima sevgi gösterir. "Ah Bir Ev Yapabilseydim"de Mümeyyiz Osman Recai Bey

[96] Abdullah Zühtü, "Bahtiyar Aileler", *Sabah*, nu. 3491, 1 Rebiyülahır 1317/27 Temmuz 1315/8 Ağustos 1899, s.3.

gençliğinden beri ev sahibi olma hayali kuran biridir. Ancak önce babadan kalan küçük ev daha sonra taşındığı ikinci ev de eşyalarıyla birlikte yanar. Kırk beş yaşındadır ve artık ev işlerinde de annesine yardımı dokunacak, evi çekip çevirecek bir kadın ile evlenmek ister ancak buna da muvaffak olamaz. "Benim Zavallı Şebabım" hikâyesinin kahraman anlatıcısı orta yaşlı bir erkektir. Eskiden öğrencisi ve daha sonra arkadaşı hâline gelen bir genç ile sık sık buluşurlar. Genç ona âşık olduğu kızı anlatır, talihsizliğinden yakınır. Anlatıcı ise bunun aslında güzel bir talih olduğunu farz etmektedir. Geçmişini, yaşadıklarını hatırlayarak eski aşklara özlem duyar.

"Matmazelin Paskalya Hediyesi"nde Matmazel Adel, küçüklüğünden başlayarak iyi terbiye almış, güzel bir ahlak ile yetiştirilmiş bir muallimdir. Edvar'a küçüklüğünden beri âşıktır. Bu sebeple kimse ile evlenmemiş, bir başına ihtiyarlamıştır. Ölmek üzere olduğu zaman öğrencisi ile öğrencisinin dayısı gençlik aşkı Edvar onu ziyarete gelirler. Adel hayatını kaybeder, Edvar ise yıllar önce Adel'e hediye ettiği bebeği alıp hatıra olarak saklar. "Yeni Hayat"ta kahraman anlatıcı davet edildiği yeni tarz yaşam geçiren insanların içine girdiğinde yaşlı bir kadından söz edilir. Güzide adındaki bu kadın kocasından kalan servetini genç görünmek için harcamaktadır. Kadının bu hâli şöyle tasvir edilir:

> Evet bambaşka bir şey oldu. Çenesinin üstüne kondurduğu mini ben, dudaklarına neospiritüel bir şekil veriyor. O ne mühim gözler ne levendane rikkatler, hayret edilecek şey kuzum. O da yirmi üç yaşında oldu gibi… Vakıa parasını fazla israf etti. Kocasından kalanlar otomobil süratiyle gidiyor. Han satıldı, arsalar satıldı ama… Ne olursa olsun gençleşti ya… Bugünün gençliğini hissetmek saadeti varken yarının sakin ihtiyarlığını niçin düşünsün?.."[97]

Güzide'yi bu şekilde değerlendiren kadın da hikâyedeki bir diğer kişidir. Onun evlilik hakkındaki fikirleri de geçmişin tamamen "köhne" ve garip mütalaalar olduğu yönündedir.

"Mehtap Âleminde" hikâyesinin ihtiyar kahramanı Mehmet Nihat Bey'dir. Bu adam kahraman anlatıcı tarafından mahallenin "fakir, düşkün fakat manen yine en kibarı"[98] diye tanıtılır. Mehmet Nihat Bey, kahraman anlatıcının babasının

[97] Abdullah Zühtü, "Yeni Hayat", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11167/737, 12 Rebiyülahir 1339/23 Kânunuevvel 1336/1920, s.2.

[98] Abdullah Zühtü, "Mehtap Âleminde", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11697/1267, 17 Haziran 1340/14 Haziran 1338/1922, s.3.

arkadaşıdır. Kahraman anlatıcı genç bu itibarla da ihtiyara ayrıca saygı göstermektedir. Aralarında geçen konuşmada önceki akşam düzenlenen mehtap âlemini duyup duymadığını sorduğunda Mehmet Nihat Bey, geçmişte yaşadığı bir anıyı aktarmaya başlar. Gençliğinde Kanlıca Koyu'ndaki bir yalıya taşınan paşanın kölelerinden bir kıza gönül verdiğini, bir mehtap âlemi sonrasında onunla uzaktan uzağa görüşürken paşanın durumu fark edip kıza eziyet ettiğini daha sonra da kızı köle pazarında sattığını anlatır. Bu olay üzerine bir daha mehtap âlemine çıkmadığını söyler. Kahraman anlatıcının babası ise yine pek çok hikâyede olduğu gibi, "ölmüş"tür.

"Yeni Zaman Sahnelerinden" hikâye dizinin aydın, Avrupa görmüş, özüne sadık ve "hakiki Türk'ü" Ahmet Nejat Bey, elli iki yaşında bilgili, kültürlü ve Türk gençliğinin kurtulması için çalışan biridir.

> Avrupa hayatına ve medeniyetine vâkıf olmuş, fünûn-ı ictimaiye ve iktisadiye ile iştigal etmiş, izdivaca fırsat bulamayarak bekâr kalmış, kibar, nazik, temiz yürekli, medeni memleketlerden bir Avrupalı mukallidi değil, halis Türk olarak avdet etmiş, babacan bir zat idi. Sadi'nin *Firakname*'sindeki: "Sen ki Fırat nehri kenarındasın, suyun kadrini ne bileceksin. Susuzluğun ne olduğunu o zavallılara sor ki deve üstünde çuvallarda seyahat ederler." hakikati Ahmet Nejat da ruhunda hissetmiş, Avrupa'da ikamet ettiği kadar vatan ve millet aşkını vatanda yaşayanlardan ziyade takdir edebilmişti.[99]

Ahmet Nejat Bey, "Ahmet Dayı" hikâyesinde yozlaşmış ve öz değerlerine yabancılaşmış bir hayat süren Dürdane ve davetlisi otuz kadar kişiye ilk dersi verir. Bu Avrupa özentisi yapılan çay davetleriyle ilgilidir. Türk usulü tanışma/takdimin ve alafranga çay davetlerinin özünü anlattığında, davetliler üzerinde "soğuk duş" etkisi yapar. Davete katılan Dürdane ve Güzide için bir dönüşümün ilk belirtisidir. "Dilara Dadı" hikâyesinde Türk usulü eşyaların ve yaşam biçiminin bir panoramasını sergileyen Ahmet Nejat; yeğeni Dürdane ve Türk gençliğini düzeltme için düşünce ve icraat hâlindedir. "Dolandırıcıların Hücumu" hikâyesinde Ahmet Nejat Türk usulüne uygun yeni zamanın gereklerine de uyan bir ev yaptırma arzusundadır. Bunun için Mimar İsmet ile anlaşır. Mimar İsmet de değerlerine bağlı, ahlaklı ve iyi bir eğitim almıştır. Ahmet Nejat onun da kendini geliştirmesi ve sanatını ilerletmesi için destek olmaktadır. "İyilik Yurdu"nda ise kuracakları müessesede sorumluluk üstlenerek hayalini kurduğu Türk gençlerini kurtarma

[99] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Ahmet Dayı", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11570/1140, 7 Cemaziyelahir 1340/5 Şubat 1338/1922, s.3.

projelerini gerçekleştireceği bir zemine sahip olmuştur. Evinin bir odasını bu müessese için tahsis eder ve ülkeye döndüğü ilk günlerde hayalini kurduğu başta Dürdane'yi onun nezdinde tüm Türk gençliğini kurtarma, uyandırma çabalarının sonuç verdiğini görerek mutlu olur.

"Dilara Dadı" ve "İyilik Yurdu" hikâyelerinde rastlanan Dilara Dadı, Ahmet Nejat'ın ailesinin konağında yaşamış, Dürdane'nin annesi evlenip konaktan ayrılınca o da beraber gitmiş, Dürdane'ye bir süre dadılık yaptıktan sonra Nazmi Ağa ile evlenerek konaktan ayrılmıştır. Elli beş yaşlarındaki bu kadın Türk kültür ve geleneğine bağlı özünü yitirmemiş, hiçbir zaman aşırıya kaçmamış biridir. Hikâyelerin her ikisinde de olumlu kişilik özellikleri sergiler. Eşine ve evine sadık, iki kız çocuk annesidir. "Dilara Dadı" hikâyesinde Nazmi Ağa:

> (…) mütedeyyin, sanatında mahir, idaresini bilir, içki içmez, zevcesine ve evine pek merbut, namus ve fazilet sahibi, cahil olmamakla beraber gayet iyi ve doğru düşünür bir adamdı. (…) Nazmi Ağa, pederinden kalmış olan bu asrdide haneyi pek sevdiği için terk etmemiş, onu her fırsat düştükçe tamir ettirmiş idi. Onun tarz-ı inşası ve tertibatı eski fakat esası pek yeni gibiydi. Kuvvetini muhafaza etmiş, zinde ve sevimli bir ihtiyara benizyordu. [100]

Türklükten bir numune teşkil eden eve ve aileye sahip Nazmi Ağa, hesap kitap işlerinden de anlayan sanat ve ticaret ehli biridir. "İyilik Yurdu"nda kurdukları müessesesinin "fiili cihetlerine nezaret etmeyi vaat eder."[101] Her yönüyle Türklük bilincine sahip, özünden kopmamış bir kişi olarak örnek kahramanlardan biridir, denebilir. "Şimdiki İzdivaçlar"da yaşı "geçkince" bir kadın, Cim Bey'in yaşadığı sefaletten kurtulmak için evlenmek istediği kişidir. Kadın, Cim Bey'in aradığı servete sahiptir. Kadının ise evlilikten beklentisi şöyledir:

> Dul imiş, biraz geçgince imiş. Biraz hafifçe imiş. Erkeklerden nefret etmiş ama erkeksiz de yaşanmıyormuş. Ona öyle bir koca lazım imiş ki kıskanmasın, canını sıkmasın, zevkine karışmasın, sonra koluna takıp şurası senin, burası benim dolaşsın dursun. Alafranga hayatı seviyormuş. Yeni kadınlardan olmak istiyormuş. Münasip bir koca bulursa varacakmış… Güzelce, asil, terbiyeli, ahval-i zamana vâkıf bir erkek olmalı imiş. (…) çarşafın en şıkını -çünkü bizim alafıranga budalası hanım, aynı zamanda

[100] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Dilara Dadı", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11572/1142, 9 Cemaziyelahir 1340/7 Şubat 1338/1922, s.3.
[101] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden İyilik Yurdu", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11613/1183, 21 Recep 1340/20 Mart 1338/1922, s.3.

şıklığa da müptela- iskarpinlerin en zarifini koyarsın. Süslenir, püslenir, gider benim tarafımdan hanıma bir yüzük takarsın.[102]

Yaşlı bir kadının "yeni kadınlardan" olmak istemesi, yozlaşmanın derecesini göstermesi bakımından da önemli bir argümandır.

"Alicenap Onbaşı" hikâyesinde yemişçi dükkânı işleten ihtiyar bir kadın olan Madam Berşu (برشو), Onbaşı'nın kendisine her gün şarap verip biraz et suyu ile et alma teklifini kabul ederek muhtaç bir ailenin yiyecek bulmasına yardımcı olmaktadır.

3.1.3.3. İcra ettikleri mesleklere göre şahıslar

3.1.3.3.1. Sokak satıcıları

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde yer verdiği sokak satıcıları, onun hikâyelerinde her kesimden manzaralar sunduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir. "Mışır Buyday" hikâyesinde "mini mini, sevimli, on bir yaşlarında bir çocuk" mısır buğday satarak kendisinin ve ailesinin geçimini sağlamaya çalışır. "Sebil" hikâyesinde ayağı yaralanan ardından da kangren olduğu için kesilen adam, geçinmek için sokaklarda su satmaya başlar. "Sefil" hikâyesinde, perişan bir hâlde dolaşan sefil adam "*elinde bir küçük sepet, sepetin içinde de birkaç lavanta şişesiyle birkaç tarak, bir iki takım kol düğmesi*" (Abdullah Zühtü, 1314a: 49) ile satış yapmaktadır.

3.1.3.3.2. Memurlar

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerindeki memur şahıslar genellikle kendi hâlinde, geçimini ancak sağlayabilen tiplerdir. "Mışır Buyday"da sarhoş adam "kalemde" çalışan biriyken yaşadığı hayat nedeniyle buradan kovulur. "Taş" hikâyesinde arabaların hareket saatini tayin eden bir kişi bulunmaktadır. Bu kişi yalnızca, Dilara'nın bitkin bir hâlde iki yaşlı kadının kolunda yürürken sahneye çıkarılır. "Tramvayda I" hikâyesinde Şövalie kır gezintisinde hayli yorulmuş ve içki içmiştir. Bir duvara yaslanır ve uyuklamaya başlar. Bu sırada zabıtalar gelir ve orada yatmanın yasak olduğunu söyleyerek onu kaldırırlar. "Bir Hırsızın Defter-i

[102] Abdullah Zühtü, "Şimdiki İzdivaçlar", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11714/1284, 5 Zilkade 1340/1 Temmuz 1338/1922, s.3.

Amâlinden" hikâyesinde hırsızlık yapan kahraman anlatıcı çaldığı paraları bozdurmak için çeşitli çareler aramaktadır. Bunlardan biri, bir bankaya müracaat etmektir. Bankada çalışan memur, hangi banka ile iş yaptıklarını sorar, farklı bir muhit olduğu için hırsızın parasını bozmaz. Diğer memurlar ise tren istasyonunda güvenliği sağlayan "birçok polis memurları"dır. "Edalıdır Yosmam" hikâyesinde Şadi Bey, "defterdar"dır. Hikâyedeki bir başka memur da İmam Hasan Bey'dir. "İane"deki "İmam Efendi" ile "Ahmet Ağa" padişah tarafından görevlendirilmiş, ihtiyaç sahiplerine erzak ve para yardımı yapan kişilerdir. "Mustafa Kasabadan Ayrılırken" hikâyesinde mahkemede görev yapan mübaşir Şakir Ağa bir memurdur. "Ah Bir Ev Yapabilseydim"de Mümeyyiz Osman Recai Bey, Ürgüplü Cemal Basri Efendi ve birkaç arkadaşları kalemde çalışan kişilerdir. Osman Recai evlenmek isteğiyle annesini komşu kızını istemeye gönderdiğinde kızın, Osman Recai'nin evi olmadığını öğrendiğinde verdiği tepki memurun dışarıdan nasıl göründüğüne bir bakış şeklinde okunabilir:

> Ben ne bileyim azizim! Meğer biz memurlar piyasada ne kadar düşkün imişiz… Ben, beni bir şey sanıyordum. Valideyi gönderdik. Kızı istedik. Ne cevap verse beğenirsin: A… Esnaf değil, işçi değil, memura verdikten sonra bari babadan kalmış bir evi olsaydı… Ev de yok. Varamam. Benim çalışıp elin erkeğini geçindirmeye ne zorum var!..[103]

"Şafak Söker, Güneş Batarken" hikâyesinde Sait'in ders verdiği on yedi yaşındaki kızın babası bir paşadır. "Şimdiki İzdivaçlar"da Cim Bey'in babası "yirmi dokuz senelik memur"dur.[104] Yeni çıkarılan bir kanunla emekli edilir. Bu durumun üzüntüsüyle hasta olur ve kısa sürede hayatını kaybeder. "Ahmet Dayı"nın Avrupa görmüş eğitimli kişisi Ahmet Nejat sefaret çalışanı bir maslahatgüzardır.

3.1.3.3.3. Yazarlar

Abdullah Zühtü bazı hikâyelerinde yazar olmak isteyen ve geçimini bu şekilde sağlamaya çalışan kişilerin hayatlarına eğilir. "Bir Hakikat-i Naçiz" hikâyesinde Agust Tellie'nin edebiyat diploması vardır. Mezun olduktan sonra "eser yazmaya" girişir. Ancak "tecrübesiz melekesiz yazılan eserlerin para etmeyeceğini her müracaat eylediği teb'a kendisine anlatmış olduğundan bir müddet-i muvakkate

[103] Abdullah Zühtü, "Ah Bir Ev Yapabilseydim", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11323-893, 19 Ramazan 1339/28 Mayıs 1337/1921, s.3.
[104] Abdullah Zühtü, "Şimdiki İzdivaçlar", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11714/1284, 5 Zilkade 1340/1 Temmuz 1338/1922, s.3.

için vazgeçmeye, kendisine münasip bir iş bulmaya mecbur" olur. Agust'a söz konusu tecrübeyi ise bulduğu iş kazandırır. "*aksa-yı şarkta müddet-i medide seyahat etmiş olan bir zengin adamın hususi kitabetine kabul edilerek tanzim eylediği plan mevcubunca bir seyahatname yazmaya başlar.*" Ancak seyyahın ölümüyle işsiz kalınca "*Bütün bildiklerine müracaatla iş aradığı hâlde bulamayarak eser yazıp geçinmeye karar verdi. Olanca iktidarını toplayarak yazmaya başladı. İhtimal ki bu eser sayesinde zengin olacak idi.*"[105] Kalemiyle geçinmeye karar veren Agust bunun uzun ve zahmetli bir iş olduğunun da farkındadır. Hikâyenin sonunda şöhreti tüm Parislilerce bilinen ünlü bir yazar olur. Viyolet, geçim sıkıntısı yaşadıkları bir zamanda yazmaya karar verir. Ne yazacağını düşünürken aklına Adol adındaki arkadaşının hayat hikâyesi gelir. Bunu yazıp gazeteye gönderir. Çok beğenilen bu hikâye ile bir miktar para kazanır. Kocası Agust gibi o da meşhur bir yazar olur.

Viyolet'nin yaşadığı sıkıntılar sanki bir yazarın okurlarına "yazma"nın güçlüklerini anlatmak istemesi gibidir. Yazarlığın büyük bir sabır ve beceri gerektirdiği aynı zamanda bir ilham işi olduğu ifade edilir. Yazarlığın güçlüklerinden biri de yazacağı/yazdığı esere başlık bulma meselesi olduğunu belirten anlatıcı bu hususta ki görüşlerini de yine Julyet üzerinden aktarır: "*Esas vakıa fikrinde iyice hazırlanmış idi. Bazı defa insanı saatlerce düşünmekle yazıp çizmeye mecbur eden "Serlevha" meselesi de hayli zaman zihnini meşgul etti.*"[106] Üzerinde fazla kafa yorulması gereken bir iş olarak görülen başlık meselesiyle ilgili bazı öneriler sunulur ve bunlar çeşitli gerekçelerle reddedilir. Söz konusu başlıklardan bazılarının daha önce yayımlanmış eserlere ait olması da burada dikkat çeken başka bir husustur.

> "Gonca-i Pejmürde" pek şairane idi. "Nevnihâl-i Felaket" matlup olan tesiri hasıl etmiyordu. "Zavallı Kız" nazar-ı dikkati celp eylemezdi. "Mürebbiye" adi bir kelime değil mi idi... Of hayli üzüldü o pek müyesser, manidar, pek sade bir serlevha bulmak istiyordu. Nihayet "Adol" kelimesini hepsine tercih etti.[107]

İlk düşündüğü başlığı şairane bulduğu için beğenmeyen anlatıcı "Nevnihâl-i Felaket"i ise konunun özünü yansıtmayacağı gerekçesiyle tercih etmez. Burada

[105] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Bir Hakikat-i Naçiz", *İkdam*, nu. 173, 24 Recep 1312/9 Kânunusani 1310/21 Kânunusani 1895, s.3.
[106] Abdullah Zühtü, *a.g.e., İkdam*, nu. 173, s.3.
[107] Abdullah Zühtü, *a.g.e., İkdam*, nu. 173, s.3.

dikkat edilmesi gereken başlık ise "Mürebbiye"dir. Anlatıcı bunu "adi bir kelime" olarak niteler.

"Sahte Âşık" hikâyesinde Jan Dorfer bir süre eğitim aldıktan sonra şimendifer idaresinde işe başlar. Ancak o hesap kitap işlerinden pek hoşlanmaz. "*Aldığı yüz Frank'ı romanlara, gazetelere sarf eder, geceleri en meşhur müelliflerin eserlerini, manzumelerini okur, ezberlerdi. Hatta az zaman zarfında kendisi de şöyle böyle şiirler yazmaya muvaffak oldu. Arkadaşları arasında şair unvanı*"[108] kazanır. Ancak Jan gerçekten yetkin bir şair değildir. O yalnızca kendi gibi hatta kendinden daha cahil arkadaşları nazarında bu sıfatı kazanmıştır.

"Hayal ve Hakikat" hikâyesinde kahraman anlatıcının arkadaşı yetenekli ve dâhi bir şairdir. Şiir ve hayal üzerine kahraman anlatıcı ile yaptıkları muhabbette yazmayı planladığı bir şiirde İlhami adında bir gencin iki hayalî kadın arasında yaşadığı kararsızlık ve bu kadınlardan Lamia'ya olan meylinden söz eder. Bu kişiler de mahiyetleri itibarıyla hayal (Seniha), hakikat (Lamia) gerçekliğini temsil ederler. Anlatıcı ve arkadaşı tahayyül ettikleri esere konu kadınlar özelinden, tüm kadınların ulvi bir ruha, inceliklere sahip olduğu kanaatine varırlar. Daha sonra karşılaştıkları manzarada ise arabadan bir kâğıt atan kadının hayallerini yıkan hitabıyla karşılaşırlar. "O Güzel Eller" hikâyesinde iki yazar bulunmaktadır. Bunlardan ilki kahraman anlatıcıdır. İkincisi ise Cenap'tır [Cenap Şahabettin]. Cevat "güzel el" tutkunu biridir. Bu iki yazarı şöyle anar:

> Azizim… Aleksandre Dumazade'nin tercüme-i hâlini gazeteye sen mi yazdın? Aferin koca edibe o da benim gibi bir ele âşık imiş. İspanya'da bir kızın elini o kadar sevmiş ki nihayet ayrılmaya mecbur olunca en mahir bir zanaatkâra bu elin heykelini yaptırmış, ömrü oldukça o heykeli yazı masasının üstünden ayırmamış.
> O bir hasta eserlerini yazarken iki de bir de bu eli okşamak mu'tâdı imiş. En müşkül noktalarda, en ziyade fikrinde kalal-i his eylediği dakikalarda bu eli okşamak sayesinde zihninde bir küşayiş husule gelirmiş. Bu fıkrayı gazetede okuduktan sonra onu daha çok sevmeye başladım. Bütün asarını yeniden mütalaa ettim…
> Çok büyük bir müellif imiş… Çok büyük…[109]

[108] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Sahte Âşık", *İkdam*, nu. 184, 6 Şaban 1312/20 Kânunusani 1310/1 Şubat 1895, s.4.
[109] Abdullah Zühtü, "Küçük Hikâye: O Güzel Eller", *Sabah*, nu. 3130, 18 Rebiyülevvel 1316/25 Temmuz 1314/6 Ağustos 1898, s.3.

"Şafak Söker, Güneş Baterken"de Sait, küçük yaşta köle olarak satılmış, "*Zenci, acemi henüz hayatı gayri müdrik, lisan bilmez, fakat gayet şirin, hâl ve tavrı pek nahif bir çocuktu."*[110] Bu çocuğu köle olarak alan zengin halı tüccarı, Sait'in eğitimine önem verir. Tebriz'de mahalle mektebine başlar. Ardından İstanbul'a taşınan halı tüccarı onu burada yatılı bir mektebe verir. Sait çok başarılıdır. Kahraman anlatıcı Sait ile bu mektepte tanışır. Birlikte şiir üzerine sohbet etmektedirler. Sait şiire büyük bir istidadı olan on dokuz yaşında bir delikanlı olmuştur. Üç aylık okul tatilinden sonra kahraman anlatıcı Sait'le tekrar buluştuklarında onun çok meyus olduğunu görür. Sait, komşularından bir paşanın kızına âşık olur. Ancak zenci olduğu için kızdan müspet bir cevap alamaz. Sait yazdığı şiirleri içeren defteri kahraman anlatıcıya verir. Kısa süre sonra da yüksek bir yerden denize atlayarak intihar eder.

"Ya Leyl" hikâyesinde ise Şeyda, masanın başında bir şeyler yazmaya çalışan bir kadındır.

3.1.3.3.4. Avukat ve hâkimler

Avukat ve hâkimler, Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde dürüst, namuslu ve mesleklerinde ehil kişiler şeklinde yer alır. "İbtila-yı Sanat" hikâyesinde Mösyö Pegilyö meşhur ve başarılı bir avukattır. Mesleğinde o derece başarılıdır ki hiçbir muvaffakiyetsizliği görülmez:

> Evet Mösyö Pegilyö fakr u zaruret, ibtila-yı muhabbet ve vaka-yı namus saikasıyla irtikâb-ı cinayet eden ve zahiren şayan-ı itham göründükleri hâlde manen mazur tutulması icap eden zavallı pederlerin, biçare validelerin, hamiz yetim kızların, fakir gençlerin imdadına yetişir kalbin en hassas tellerine dokunarak, tebayı ve temalat-ı beşeriyeyi en rakik noktalarına kadar teşrih eyleyerek, fakr u zarureti, açlığı, namusu işitenlerin tüylerini ürpertecek, vücutlarını raşedar eyleyecek, fikirlerine melal verecek bir surette tecessüm ettirerek pamali tahkir olmuş bir muhabbetin, mahvedilmiş bir ismetin tevlit ettiği ıstırabatı taşları bile merhamete getirecek bir tavır ile izah ederek o biçareleri düştükleri girdab-ı felaketten tahlis eylerdi.[111]

[110] Abdullah Zühtü, "Şafak Söker, Güneş Batarken", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11328-898, 24 Ramazan 1339/2 Haziran 1337/1921, s.3.

[111] Abdullah Zühtü, "İbtila-yı Sanat", *İkdam*, nu. 100, 10 Cemaziyelevvel 1312/28 Teşrinievvel 1310/9 Teşrinisani 1894, s.3.

Hikâyedeki ikinci avukat ise hırsızlık teşebbüsünde bulunan babayı müdafaa için mahkemede bulunan avukattır. Pegilyö ona lüzum bırakmaz. Hikâyenin sonunda avukat da bu durum karşısındaki şaşkınlığını şöyle dile getirir:

> Mahkeme salonundan çıkıldığı sırada kendisine söz söylemek nöbeti düşmemiş ve bulunduğu yerde kalmış olan vekil maznun Kardova: "Amma tuhaf ha! Bugün mahkemede ne münasebetle bulunduğumu ben de anlayamadım." diye mırıldanmakta idi.[112]

Aynı hikâyede mahkeme reisi de Pegilyö'nün evine giren adamın davasını görmektedir. Pegilyö'ye sorular sorar, Pegilyö'nün "savunma"vari konuşmasından sonra da beraat kararı verir.

"Bir Pederin İntikamı"nda Benve Tutu'nun babası İtalya'nın meşhur avukatlarındandır. Ressam Durneti kızının ölümüne sebep olan Benve Tutu'yu öldürdükten sonra gencin babasının yanına gider. Vakayı baştan itibaren anlatır. Ardından öldürdüğü gencin, avukatın oğlu olduğunu söyler. Avukat hiç füturunu bozmadan, oğlunun cezasını bulduğunu kendisinin de böyle bir durumu asla kabul etmeyeceğini bildirir. Öldürülen gencin babasının avukat olması, hikâyedeki suç-ceza durumu karşısındaki "anlayış" ve haklı görünenin yanında yer alma fikrini yasal zemine oturtma teşebbüsü şeklinde yorumlanabilir.

"Mustafa Kasabadan Ayrılırken" hikâyesinde Hâkim Efendi diye tanıtılan hâkim gayet babacan, merhametli bir kişidir. Mustafa'nın yetişmesi ve iyi bir eğitim görmesi için tayini İstanbul'a çıktığında Mustafa'nın ailesinden izin alarak onu da yanında götürür.

"Hayattan Bir Dilim" hikâyesinde Feride'nin evlendiği genç, bir avukattır. Bu genç avukat, nişanlandıktan sonra rahatça Feride'nin ailesinin yanına gidip gelmektedir. Hikâyede bu durum "yeni zaman" âdetlerinden olarak eleştirel bir tavırla işlenmektedir.

3.1.3.3.5. Öğretmenler

Öğretmenler de tıpkı avukat ve hâkimler gibi mesleklerinde son derece başarılı ve iyi aile terbiyesi almış kişilerdir. "Bebek" hikâyesinde Mösyö Jon resim muallimi olarak yatılı kızlar mektebinde görev yapmaktadır. "Hem çirkin hem de alil olduğu

[112] Abdullah Zühtü, *a.g.e., İkdam*, nu. 100, s.3.

için her türlü şüpheden azade addedilerek yatılı/leyli kızlar mektebine resim muallimi tayin edilen Mösyö Jon"[113] aynı zamanda merhametli biridir.

"Tavsiyeli" hikâyesinde bir genç muallimin iş bulma sürecinde yaşadıkları anlatılmaktadır.

> Bu genç namuslu, ciddi, zeki, malumatlı, alicenap bir adamın oğlu idi. Henüz küçük yaşta iken evvela bir muallimin taht ve terbiyesinde, sonra idadi ve âlî mekteplerde perverşiyab-ı kemal olmuş idi. Ne çare ki pederi oğlunun tabiince adam olduğunu göreceği bir sırada vefat eylemişti. Vefatından bir sene mukaddem hastalandığı ve bu zaman zarfında elinde avucunda bulanan parayı hekimlere, eczanelere, şuraya buraya sarf eylediği için zevcesiyle henüz on dört yaşında bulunan kerimesine mektepten diploma alan oğlundan başka bir medar-ı maaş bırakmamıştı. O genç bu ailenin yegâne nahl-i emeli, ümid-i necatı, müheyyanı idi.[114]

Genç, iş için babasının dostlarından birinin tavsiyesi ile bankaya gider. Ancak burada birkaç gün kimse kendisiyle ilgilenmez. Görüşmeye kabul edildiği gün ihtiyaç olursa haber verecekleri cevabını alır. Artık çaresiz bir şekilde evine dönerken intihar etmeyi düşünmektedir. Evine vardığında ise daha önce başvurduğu okullardan birine muallim olarak kabul edildiğine dair bir mektup gelmiştir. Bu sayede hayatları kurtulmuş olur.

3.1.3.3.6. Sanatkârlar

Abdullah Zühtü'nün toplumun bir diğer kesiminden müzisyen, tiyatro sanatçıları, ressam, dansçı ve diğer sanatkârlara yer verdiği hikâyelerde hem bu kişilerin toplumdaki işlevlerini hem de insanların bu kişilere karşı tavır ve davranışlarını görmek mümkündür. Onun hikâyelerinde bu meslekleri icra eden kadınların ise farklı milletlerden seçildiği görülmektedir. Osmanlı toplum yapısında Müslüman bir Türk kadının henüz dansçı, tiyatro sanatçısı gibi meslekleri icra etmesi Abdullah Zühtü'nün yaşadığı dönem için pek "mümkün olmayan" durumlardır. Bu nedenle Abdullah Zühtü'nün de hikâyelerinde farklı milletlerden kişileri tercih ettiği düşünülebilir. "Şuh-ı Giryan"nda gezinti yerinde keman çalan bir adam vardır. Çaldığı duygusal parçalarla onu dinleyen bir kadının ıstırabını uyandırmaktadır.

"Nil'de Bir Sevda" hikâyesinde Sadi büyük bir şöhret sahibi musikişinastır.

---

[113] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Bebek", *İkdam*, nu. 167, 18 Recep 1312/3 Kânunusani 1310/15 Kânunusani 1895, s.4.

[114] Abdullah Zühtü, "Tavsiyeli", *Sabah*, nu. 2355, 7 Ramazan 1313/9 Şubat 1311/21 Şubat 1896, s.3.

> Sadi, Mısır'ın en güzide, en mümtaz, en sevgili bir sanatkârı idi. Musikide hiç kimse onun vasıl olduğu mertebe-i kemal ve iştiharına erişememişti. Besteleri, nağmeleri, tarz-ı tegannisi dilden dile, diyardan diyara dolaşıyor, her yerin en meşhur hanendeleri biraz muvaffak olabilmek için Sadi'yi taklide özeniyordu. Fakat mümkün mü? Tabiat onu cidden yegâne olarak yetiştirmiş. Sesi o derece müessir, o kadar yanık, o mertebe nevaz idi ki dinleyenler için mukavemet mümkün değildi.[115]

Sadi'nin ünü Kahire, İskenderiye ve bütün şark memleketlerinde duyulmuştur. Aynı zamanda insanlara karşı çok merhametlidir. Sadi kırk beş yaşlarındadır. Yardıma muhtaç kişilere, evlilik çağındaki gençlere de destek olmakta onların ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Yetiştirdiği en büyük musiki öğrencisi Musevi yoksul bir ailenin kızı olan Cemile'nin musikiye son derece istidadı vardır. Cemile ailesinin içinde bulunduğu ekonomik şartlar dolayısıyla bir fabrikada çalışır. Anne ve babası öldükten sonra onlardan kalan eşyaları satarak Mısır'a musiki üstadı Sadi'nin yanına gider. Ona hâlini anlattıktan sonra Sadi'nin talebesi olur. Kısa zamanda şöhreti Sadi'yi de aşar. Sadi âşık olduğu Cemile'ye, kıskandığı için, yaşlı bir Arap'tan aldığı ilacı gizlice içirir ve sesinin boğuklaşmasına neden olur. Cemile hakikati öğrendiğinde yaşamanın bir anlamı kalmadı diye düşünür ve Sadi ile birlikte intihar ederler.

"Üç Genç ile İhtiyar Bir Musikacı ve Bir Patatesin Hikâyesi"nde yaşlı bir kemancı hikâyedeki gerginliği azaltan, kişiler arasındaki münasebete zemin hazırlayan bir hüviyettedir. Anatol ile Agolae'nin bir patates vesilesiyle tanışmasındaki tesadüfler zincirini oluşturan halkalardan biri onun keman dinletisi için Anatol ve Edgar'ı evine davet etmesiyle meydana gelir.

"Sahte Âşık" hikâyesinde Jan Dorfer'in yaşadığı İsveç'in bir şehrine Fransız bir opera kumpanyası gelir. "*Kumpanyanın oyuncuları Fransa'nın en adi sanatçılarından olmakla beraber Jan'ın fevkalade rağbetini celp eylemişlerdi."*[116] Jan'ın görüp beğendiği ve kendini ona âşık zannettiği "bin türlü boyalar, fırçalarla çehresini değiştiren kırklık bir kadın" vardır.

"Bir Kere" hikâyesinde "Fransız Opera Tiyatrosu'nda Viyola" adında bir genç kadın çalışmaktadır. Bu kadın Klodiyus'un yönetimindeki opera kumpanyasının

[115] Abdullah Zühtü, "Nil'de Bir Sevda", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11319-889, 15 Ramazan 1339/24 Mayıs 1337/1921, s.3.

[116] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Sahte Âşık", *İkdam*, nu. 184, 6 Şaban 1312/20 Kânunusani 1310/1 Şubat 1895, s.4.

başkadın rolünü icra etmektedir. "Beyoğlu Hatıralarından [I]" hikâyesinde sahneye sırayla çıkan Fransızca ve Almanca şarkı söyleyen kırklı yaşlarda bir kadın, ardından sahneye çıkan genç bir kız ve tiyatro oyuncusu dört İngiliz kız bulunmaktadır.

"Eda" hikâyesinin kadın kahramanı Eda bir dansçıdır. O bu konudaki hünerini şöyle sergiler: "*Eda artık bütün maharet-i dilfiribanesiyle, bütün edasıyla görülmemiş vaziyetler takınarak, harikulade tavırlar göstererek, zillerini şıkırdatarak, gerdan kırarak, sine titreterek, yan yan dönerek, tebessümler ederek ilerliyordu.*" (Abdullah Zühtü, 1314a: 6). Bu hikâyede Pişekar, "yaşlıca bir kadın" şeklinde tanıtılır. Görevi dans eden Eda'ya coşkunluk vermektir. Kolbaşı Hayati'nin yönettiği bir grup çalgıcı ve sazende vakanın eğlence boyutunu teşkil eden kişiler olarak yer almaktadır.

"Abdi Efendi ile Görüşürken" hikâyesinde Abdi Efendi, Kambur Mehmet ve isimleri belirtilmeyen tiyatro oyuncuları vardır. Abdi Efendi ile görüşen kahraman, tiyatro oyunları sırasında Abdi Efendi'nin çok yorulduğunu ve yıprandığını belirterek ona karşı acıma ve merhamet duyduğunu dile getirir. Abdi Efendi ise geçinmek için başka çaresinin olmadığını söyler. Tiyatroculuğu hayatta kalmanın bir vesilesi olarak gördüğünü bu sebeple de işine karşı büyük bir minnet ve bağlılık duyduğunu belirtir.

"Yandım Aman! Kantosu"nda şarkıcı kızın kendisine ara sıra bakıp gülümsediği bir kemancı vardır. Ahmet, kızın kemancıya bakarak yaptığı tebessümleri kendisine yaptığını düşünerek hayallere dalmaktadır. "Yandım Aman! Kantosu"nda hikâyenin girişinde anlatılan eğlence ortamında "Yandım Aman!" şarkısın söyleyen ve Ahmet'in âşık olduğu bir kadın vardır.

"Zücret" hikâyesinde Lozerina yetenekli bir ressamdır.

> Ressam Lozerina Sanayi-i Nefise Mektebi'nden diploma aldıktan, ressam meşhur Minani'nin resimhanesinde beş altı sene çalıştıktan sonra Balo Hatıratı namıyla güzel bir tablo teressüm etmiş, hatta salonda balelteşhir kendisine bir de Leylak madalyası verilmişti. Pek ziyade zeki olan Paris'te yalnız maharet sayesinde şöhret kazanılamayacağını bildiği cihetle uzun müddet düşünerek zenginlerin resimlerini yapmakla meşgul olmaya karar verdi. Ressamların ekserisi menazır-ı tabiyeye, tablo asoritika teressümüyle meşgul olduğu cihetle bulmuş olduğu bu tedbir sayesinde az zaman zarfında servet ve şöhret kazanacağına hüküm etmişti. İkametgâhının caddeye nazır olan salonuna dikkati celp edecek surette Acem halılarla, sedef sandalyelerle, bin türlü mini mini zarif eşya ile tezyin ederek bir resimhane hâline

> getirdikten sonra gazetelere ilanlar vermeye başladı. Her ne iş olur ise olsun iptidasında sarı sarı altınların yağmayacağını bildiği için gayet kanaatkârane harekete mecbur oldu. Evvela mektep arkadaşlarının resimlerini yapıp teşhir etti. Orta hâlli ailelerden müracaat edenlerin resimlerini gayet ehven fiyat ile yapardı.[117]

"Bir Numune-i İhtiyaç" hikâyesinde fakir bir genç ressamı ziyarete giden kahraman anlatıcı onu evinde bulamaz. Hikâyede başka bir vakada anılmayan bu genç de ressam kahramanlar arasında sayılabilir. "Bir Pederin İntikamı" hikâyesinde Durneti *"tabloları salonlarda birinciliği kazanmış, namı İtalya'nın köylüleri tarafından bile işitilmiş olan ak saçlı, ak sakallı ihtiyar*"[118]bir ressamdır. "Cüzdan İçinde" hikâyesinde kahraman anlatıcı Süleyman Bey'in kıraathanede karşılaştığı genç, bir ressamdır. "Yeni Zaman Sahnelerinden" hikâye dizisinde Mimar İsmet oldukça yetenekli ve sanatında başarılı bir mimardır.

3.1.3.3.7. Dilenciler, hırsızlar

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde karşılaşılan kişiler ekonomik sıkıntılar ve yaşadıkları travmalar neticesinde dilencilik ve hırsızlık gibi yollara başvururlar.

"Bir Hırsızın Defter-i Amâlinden" hikâyesinde kahraman anlatıcı yaptığı hırsızlığı anlatmaktadır. Paris civarında ikamet eden dayısının yanına giden kahraman anlatıcı dayısının komşularından birinin paralarını ahıra sakladığını görür. Gidip paraları alan hırsız, büyük banknotlardan ibaret bu paraları bozduramadığı için büyük sıkıntılar yaşamaktadır. Kendisi gayet fakir olan bu adam üstüne bir de yakalanma korkusunun çökmesiyle perişan bir hâl alır. Paraları bozdurmak, üstüne çeki düzen vermek için düşündüğü tedbirlerin hiçbirine erişemeyince intihar etmeye karar verir ve kendini nehre atar.

"İbtila-yı Sanat" hikâyesinde Pegilyö'nün evine hırsızlık için giren adam onu karşısında görünce şöyle af diler: "*Aman efendim beni affediniz, dört çocuğum var... Açlıktan ölürler... Merhamet eyleyiniz.*"[119] Çok çaresiz kaldığı için hırsızlık

---

[117] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Zucret", *İkdam*, nu. 156, 7 Recep 1312/23 Kânunuevvel 1310/4 Kânunusani 1895, s.3.

[118] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Bir Pederin İntikamı", *İkdam*, nu. 230, 22 Ramazan 1312/7 Mart 1310/19 Mart 1895, s.4.

[119] Abdullah Zühtü, "İbtila-yı Sanat", *İkdam*, nu. 100, 10 Cemaziyelevvel 1312/28 Teşrinievvel 1310/9 Teşrinisani 1894, s.3.

yaptığı anlaşılan baba, Pegilyö tarafından mahkemede müdafaa edilerek beraat ettirilir.

"Mürde" hikâyesinde Ahmet Kâmi ismindeki gence arkadaşları Âşık Kerem diye hitap ederler. Ahmet Kâmi güzel bir kadınla evlilik yapar ancak karısını kıskandığı için bunu iş arkadaşlarından bile saklar. Bir gün karısı onu terk edip gider. Bunun üzerine kendini toparlayamayan Ahmet Kâmi dilencilik yapmaya başlar. Ahmet Kâmi'nin yanında "onu acıyıp yanına" aldığını söyleyen bir dilenci daha vardır.

Dilenci olarak yaşamını sürdüren/sürdürmeye çalışan kadınlar bunu, iki hikâyede bilinçli tercihleri neticesinde, bir hikâyede ise tüm çaba ve gayreti sonucunda geçimini bile sağlayamaması nedeniyle meslek edinir. "Zevk-i Hakiki" hikâyesinde Aziz Bey'in Kağıthane'ye giderken gördüğü kadın dilencilik yapmaktadır. "Bir Hakikat-i Naciz" hikâyesinde Adol, güzelliği dolayısıyla iş bulamayınca kendini kör eder ve dilencilik yapmaya başlar. "*Ah zavallı güzel Adol şimdi de sokaklarda sürünüyor... Dileniyor... Bir zamanlar gözlerinden ayrılmayan gözlerim artık yüzüne bile bir defa olsun bakamıyor. Öyle ya o çirkin... O kör... O bir dilenci!..*"[120]

"Sadaka" hikâyesi elli yaşlarında bir kadın ve onun iki kızının dilencilik yaparak hayatlarını ikame ettirmelerinden müteşekkildir. Dilenci kadın:

> Kırk beş elli yaşlarında kart simalı bir kadın! Yırtık pırtık, lime lime, rengi bellisiz bir yeldirme giymiş, başına gayet kirli bir örtü örtmüş idi. Yüzü gözü kir içinde, siyahlanmış, gözleri patlamış, çehresi pek sefil erkeklerde görülecek bir şekle girmiş idi… Mamafih hâl ve tavrından gayet dinç, kavgacı, hain, kötü yürekli bir kadın olduğu anlaşılıyordu.[121]

3.1.3.3.8. Askerler

"Matmazelin Paskalya Hediyesi"nde Edvar, Çin'e ve Senegal'e görev için giden denizci bir askerdir. Yıllar sonra Amiral olur. "Mecruh Gazilerimizi Ziyaret"te Ahmet isminde yaralı bir gazi, kahraman anlatıcıya başından geçen savaş anılarını aktarır. Ahmet fakir bir ailenin tek çocuğudur. Babası cephede şehit olmuştur. Ahmet bu gerekçelerle başlangıçta askere alınmaz. Gerek dış görünüşünün çirkinliği gerekse askere alınmama durumlarından dolayı annesinin oğlunu evlendirme çabaları da boşa gider. Yunanlılarla yapılan savaşa katılan Ahmet orada

[120] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Bir Hakikat-i Naçiz", *İkdam*, nu. 173, 24 Recep 1312/9 Kânunusani 1310/21 Kânunusani 1895, s.3.
[121] Abdullah Zühtü, "Küçük Hikâyeler: Sadaka", *Sabah*, nu. 3519, 29 Rebiyülahır 1317/24 Ağustos 1315/5 Eylül 1899, s.3.

gösterdiği kahramanlıklarla yara alıp memleketine döndüğünde büyük coşkuyla karşılanır. Kahraman anlatıcının bu hikâyede görüştüğü bir başka gazi asker de Cafer Efendi'dir. O da tıpkı Ahmet gibi Yunan savaşına katılmış, cephede büyük cesaret göstermiş bir savaş gazisidir. Miralay Mustafa Bey, bu hikâyede cephe komutanıdır. Hem Ahmet'in hem de Cafer Efendi'nin bulunduğu askerî birliklerin komutanıdır. Cafer Efendi tarafından Miralay Mustafa Bey'den, askerlerine cesaret aşılayan büyük bir Türk komutanı şeklinde bahsedilir.

"Alicenap Onbaşı" hikâyesinde Turan Onbaşı savaşta bacağının birini kaybetmiş bir gazidir. Onbaşı'nın bacağının biri kesilmiş ve yerine tahta bacak yapılmıştır. Ancak o, ordunun kendisine verdiği ve sattığında para edebilecek "şarap" ve "tütünü" ölmüş arkadaşının muhtaç ailesine yardım etmek için kullanır. Bu fedakârlığı neticesinde de "alicenap" şeklinde nitelenmektedir.

3.1.3.3.9. Arabulucu şahıslar

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde yer alan arabulucu şahıslar kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden ve şahıslar arasındaki evlilik meselelerinde tarafları bir araya getirerek olay akışına etki eden kişilerdir. "Eda" hikâyesinde Vesime Hanım, Tosun Bey'e evleneceği kızı bulan ve düğün hazırlıklarını para karşılığında yerine getiren bir tip olarak yer alır. Bu kadının tarifi şöyle yapılır: "*İstanbul'a geldiğinin üçüncü ayı, yolunacak kaz bulmaktaki mahareti müsellem olan Vesime Hanım, onu dâm-ı iğfaline düşürmüş, ne yapmış yapmış bir kimsesiz kız ile izdivaca kandırmıştı.*" (Abdullah Zühtü, 1314a: 3). "Sebil" hikâyesinde Yeminici Teslime Monla evlilik işleriyle ilgilenen ve evlenmek isteyen gençlere "münasip kısmet"ler bulan bir kadındır. O da yapacağı arabuluculuğu "bir kat elbise mukabilinde" gerçekleştirerek başlangıçta kendi çıkarlarını düşünmektedir. "Öksüz" hikâyesinde de Ahmet Vecdi, Bedriye ile evlenmek ister. Bu fikrini "yaşını başını almaş" ev sahibi kadına açar. Bu kadın aracılık eder ve "iki ay sonra" düğün gerçekleşir.

3.1.3.3.10. Hizmetçiler, dadılar

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerindeki hizmetçi ve dadılar figüratif şahıslar olarak varlığını sürdürür. Vaka halkalarının birbirine eklenmesi ve kişiler arasında bağlayıcı/köprü işlevi görmeleri dışında kimlik ve kişiliklerine dair ayrıntıya yer verilmez.

"Öksüz" hikâyesinde Ferah Kadın, Ahmet Vecdi'nin evinde yaşayan ev işleriyle ilgilenen ve Ahmet Mesut'a bakan kişidir. Bedriye'nin yaptığı ahlaksızlıkları başından beri bilmektedir ancak çok sonraları Ahmet Vecdi'ye anlatır.

"Sahte Âşık" hikâyesinde Jan'ın kumpanya sanatçısı kırklı yaşlarda bir kadını ziyarete gittiğinde ona refakat eden hizmetçi vardır. Bu hizmetçi fonksiyonel kişiler olarak yer almaz.

"Zücret" hikâyesinde Ressam Lozerina'nın hizmetçisi ilginç bir mahiyete sahiptir. Lozerina bir müddetten beri balkondan balkona bakıştığı Amerikalı dul ve zengin kadınla görüşmek için harekete geçer. Lozerina kadının da kendisi gibi sevda münasebetiyle bir araya gelmeye çalıştığını düşünür. Sokakta buluştuklarında kadın Lozerina'ya uzun süredir söylemek istediği hadisenin hizmetçiyle ilgili olduğu anlaşılır:

> Her gün siz resimhanede bulunduğunuz zamanlar hizmetkârınız tuvalet odanıza girip tarağınızla başını tarıyor, diş fırçanızla ağzını temizliyor. Ben de bunu karşıdan görüyordum. Gerçi size takdim eyledim ama bu kadar terbiyesizliğe bir Amerikalı kadın hiçbir zaman tahammül edemez adyö mösyö![122]

"Tramvayda I" hikâyesinde Mariyet isminde bir hizmetçi vardır. Kır gezisinde yorulmuş ve evine dönmek için bir türlü araba bulamayan adam evde olmanın hayalini kurarken hizmetçisinin kendisi için yapabileceği ev işlerini hayal eder. Bir hizmetçinin görevlerini şu satırlarda okumak mümkündür:

> Şimdi hizmetkârım Mariyet göğsüne süt gibi beyaz önlüğünü takmıştır. Odama çıkmıştır. Evet orada imişim gibi görüyorum. İşte yatağımı düzeltiyor... Kabarttı, kabarttı... Pamuklar kabardıkça kabardı. Hafifledi, hafifledi... Kardan bir tepe yok yok biraz hararetli olmalı. Kuş tüyünden bir dağ gibi yükseldi. İşte örtüsünü de örtüyor. Yastıkları da düzeltiyor... Oh yumuşacık yumuşacık yastıklar... Aferin benim akıllı Mariyetim... Bak beni ne kadar düşünüyor. Efendisinin yorgun olduğunu bildi de leğenin içine kuyudan buz gibi su çekip doldurdu. Havluyu da hazırladı. Oh efendim oh.[123]

"Çocukların Odası" hikâyesinde de Barner ailesinin hizmetçisi ile kaybolan çocuğu bu ailenin evinden almaya gelen hizmetçi/dadı bulunmaktadır. "Kırgızlı Bereket"te

[122] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Zucret", *İkdam*, nu. 156, 7 Recep 1312/23 Kânunuevvel 1310/4 Kânunusani 1895, s.3.
[123] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Tramvayda I", *İkdam*, nu. 217, 9 Ramazan 1312/22 Şubat 1310/6 Mart 1895, s.3.

Sin Bey'in evinde hizmetçi ve aşçı görev yapmaktadır. Hizmetçi kız sürekli dişi ağrıyan, sulu göz biri şeklinde tanıtılır.

"Yeni Zaman Sahnelerinden" hikâye dizisinde hizmetçi ve dadılarla karşılaşılmaktadır. "Ahmet Dayı" hikâyesinde Dürdane'nin çocuğuna bakan dadı, Ahmet Nejat tarafından "kokuyor" diye bahsedilince Dürdane dadının işine son verir. "Dilara Dadı"da ise Dürdane, Ahmet Nejat'a oğlu için Beyoğlu'ndan bir dadı tuttuğunu söyler. Bu hikâyede Dilara Dadı'nın bir zamanlar Dürdane'ye dadılık ettiği kaydedilir. "İyilik Yurdu"nda Ahmet Nejat dostlarına vereceği sabah kahvesi için hizmetçisine, aile yadigârı olan Türk yapımı fincanlara itina göstermesi gerektiği sahnede; "Mimar İsmet"te İsmet'in ailesinin geçmişi anlatılırken konaklarındaki hizmetçi ve dadıların anlatıldığı bölümde hizmetçi ve dadılar görülmektedir.

3.1.3.3.11. Esnaf, kaptan ve makinistler

"Öksüz" hikâyesinde Ahmet Vecdi tren makinistidir. "Fırtına" hikâyesinde Britanya seferi yapan bir yolcu gemisinde Sir Guderson birinci kaptan, Sir Tvistan ise ikinci kaptanlık görevini yapar. "Üç Genç ile İhtiyar Bir Musikacı ve Bir Patatesin Hikâyesi"nde Anatol'ün şapkası zarar görünce Agolae onu biraderinin şapkacı olduğunu söyleyerek mağazasına yönlendirir. "Cüzdan İçinde" hikâyesinde kıraathane işleten kişi ile Süleyman Bey, kıraathanede cüzdanını unutan genci ararlar. Bu hikâyede kıraathane sahibi hem mekânın sahibi hem de vakanın ilerleyişinde etkisi bulunan bir kişidir.

"Esnafın Hilesinde" vaka trende yolculuk yapan iki esnaf arasında geçmektedir. Hikâyede "*karşı karşıya oturmuş iki yolcu, meşhur (peşin veren-veresiye veren) tablosunun kahramanları gibi biri gayet şişman, kanlı canlı, kaygısız, müsterihü'l-bâl, diğeri gayet zayıf, solgun çirkin ve endişeperver*"[124] bir hâlde tasvir edilir. Bu kişilerden şişman lokantacı yaptığı hilelerle zengin olmuş ve lokantalar zinciri kurmuştur. Zayıf lokantacı ise işini düzgün yapmaya çalışan temizlikten ödün vermeyen, yemekleri lezzetli ve kaliteli yapmaya özen gösteren biridir ancak bir türlü muvaffak olamaz. "Mehtap Âleminde" hikâyesinde kıraathane işleten kişi

[124] Abdullah Zühtü, "Esnafın Hilesi", *Servet-i Fünun*, C. 31, S.803, 31 Ağustos 1322/[24 Recep 1324/13 Eylül 1906] s.359-362.

Hasan isminde biridir. Kıraathane hikâyenin geçtiği bir mekân, Hasan da bu mekânın sahibi olmak dışında bir işlevleri bulunmamaktadır. "Şafak Söker, Güneş Batarken"de Sait'i küçük bir çocukken köle pazarından satın alıp evladı gibi seven İranlı bir halı tüccarı vardır. Bu tüccar İstanbul'a taşınır ve Büyükada'dan bir köşk satın alır. Vakanın merkezindeki aşk ve intihar Büyükada ve köşkte geçmektedir. "Dilara Dadı" hikâyesinde Nazmi Ağa ticaretle uğraşan, ahlaklı kişilerdendir.

3.1.3.4. Yazarın sözünü emanet ettiği şahıslar

Abdullah Zühtü, hikâyelerinde yer yer şahıslar aracılığıyla "yazar kanaati" şeklinde yorumlanabilecek ifadelerle olay akışını sürdürür. "Son Sahife" hikâyesinde Banker Robertandille'nin karısının ölümü üzerine hiçbir pişmanlık duymadığını gören arkadaşı Mösyö Valdoner, yaşananların gerekçesini bilen bir kişi olarak sahneye çıkarılır. Vakaya açıklık kazandırır:

> Yazık! Bilemeyerek büyük bir cinayete alet olmuşsun. En afif, en namuskâr bir kadını öldürmüşsün. O senden başka hiç kimseyi sevmezdi. Arman, biraderinin ismidir. Zavallı genç nasılsa bir hata etmiş refikasından birini yaralayarak hapse atılmıştır. Hatta peder ve validesi de buna tahammül edemeyerek vefat etmiştir. Zevcen belki hiddet edersin diye bunu sana söyleyemezdi. Fakat kendisi daima mustarip olur, her zaman zavallı biraderi Arman'ı düşünür idi. Yazık çok yazık![125]

"Kudemadan Sarhoş Recai" hikâyesinde Recai elli beş yaşında biridir. Abdullah Zühtü bu hikâyeyi yazdığı zamanda yaşı elli beştir. Bu hikâyedeki Recai Bey'in düşünceleri, sanki yazarın yeni zaman yaşam biçimi ve insan ilişkileri karşısındaki tepkisi gibidir. Niyazi ve Şeyda Dede'nin İlhami'yi öldürerek Güzide'ye ve servetine sahip olma planlarını işitince Recai olaya şu şekilde dâhil olur.

> Bu ne bu ne bu ne? Sözlerinizi duydum, kahkahayla güldüm... Meali hezeyan, hükmü hilaf fevaid-i aşikandır. Mühr-ü müebbedi basarım, sizi şahane kapısına asarım...
> Bu ne... Bu ne... Bu ne... Karga tulumba... Yangın yerinde bir cinayet... Niçin? Zengin bir hanımın, kendini değil parasını almak için... Yuh!.. Yuh ervahınıza. Hey gençlik hey!.. Ya hu sizler Köroğlu'nun hafitleri mi, Çamlıbel ormanının babayiğitleri misiniz? Bu ne tövbe estağfurullah... Onlar bile kadına, kancığa karşı para değil de aşkı düşünürler. Yahu ne oldu zamanımız... Nedir bu kuraklık. Ruhlarınız mı kurudu, kalbiniz mi kurudu, membaı aşk ve garamınızda bir kıta su kalmadı mı ya hu. Bir katre baran-ı rahmet... (Bir kadeh daha yuvarlayıp pos bıyıklarını pis pis silerek) sanki bu eğlence mi? Bizim zamanımızda Karagöz'ün yalve sefası bile, gelip okur

[125] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Son Sahife", *İkdam*, nu. 188, 10 Şaban 1312/24 Kânunusani 1310/5 Şubat 1895, s.4.

> birlikte olduğu hâlde, bundan daha eğlenceli ve daha az şamatalı idi. Şu teneke kömür tasına bak. Şu cümbüş erbabına bak... Aman yarabbim ne günlere kalmışız. Kafam dumanlansın? Şu zillet ve hissetmemek (bir kadeh daha yuvarlayarak) sanki buraya neye geldim bilmem ya...
> Tramvaycılar greve mi başlamışlar, ne halt etmişler. Semte gitmek mümkün olamadı. Vakit geçirmek için girdim:
> "Oh, demiştim, belki burada gençliği tahattur ederim de biraz taze hayat duyarım. Kim bilir ne âşıklar ne aşklar göreceğim" vay anasını... Meğer aşk ve âşık kalmamış... Vur patlasın çal oynasın. Alt tarafı cinayet, katl, sirkat, rezalet... Ah Mecnun... Mezarından başını kaldır bak. Şimdiki gençler senin gibi on yaşında, mektepte Leyla'yı üç gün görüp Mecnun olacak kadar âşık değil, böyle ser-i revan hakiler arasında bile para da para... Paradan başka bir şey düşünmüyorlar. Yuh.. Hepinizin ervahına... Ya hu siz şiirler şöyle dursun Âşık Ömerleri, Kerem ile Aslıları, Ferhat ile Şirinleri bile okumadınız mı? Aşk nedir, aşkı... derd-i aşk, ezvak-ı aşk... Hiç tanımadınız mı? Nasıreddin Hoca'nın eşekleri misiniz? (Bir kadeh daha içerek) Hey zaman hey... Kahrolsun böyle tatsız tuzsuz zaman... Para yok, pul yok, emel yok neyleyim dünyayı ben?...[126]

Recai'nin sıraladığı, artık "eskilerden" hiçbir iz bulamadığı yaşam biçimi özünden kopmuş, çıkar ve menfaat dışında iş yapılmadığı yeni bir tarza dönüşmüştür.

3.1.3.5. Farklı milletlerden şahıslar

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde yer yer yabancı milletlerden kişiler görülürken bazı hikâyelerinde kahramanlar tümüyle yabancı kişilerden meydana gelmektedir.

"Zücret" hikâyesinde Amerikalı zengin ve dul kadın, Ressam Lozerina'nın komşusudur. Bir süre uzaktan uzağa bakışırlar. Nihayet Amerikalı kadın ressama görüşmek için işaret eder. Ressam, kadının kendisine aşk itirafında bulunacağını düşünürken kadın ressama, hizmetçisinin ressamın eşyalarını kullandığını söyler.

"Tramvayda I" hikâyesinde Madam Vella toplantı ortamını düzenleyen kişidir. Bu ortamda anlatılan biri komik, diğeri trajik iki hikâyenin anlatma zemini için organizatör görevindedir de denebilir. Bu hikâyede yaşları hakkında bilgi verilemeyen tramvayda bir yanlış anlaşılma sonucu komik bir atmosfer oluşmasına zemin hazırlayan kişiler vardır. Bunlar şişman bir karı koca, iki yaşlı kadın, ıstakozu yılan sanarak tramvayı birbirine katan kadın, tramvaydaki kalabalık, biletçi ve hakikatin anlaşılmasını sağlayan bir çocuktan ibarettir.

[126] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Kudemadan Sarhoş Recai", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11580/1150, 17 Cemaziyülahır 1340/15 Şubat 1338/1922, s.3.

“Çocukların Odası” hikâyesinde Misters Barner annelik özlemi çeken bir kadındır. Çocuğu olmamaktadır. Evine dönerken sokakta iki üç yaşlarında kaybolmuş bir çocuk görür. Bu çocuğun başına toplanmış en büyüğü on bir yaşında üç erkek çocuk ile iki kız çocuk vardır. Onlara durumu sorup öğrendikten sonra beraber polis merkezine giderler. Orada çocuğu bırakmaya kıyamayan Barner adresini bırakıp çocuğu evine götürür. Kocası Barner de çocuğu görünce hayli sevinir. O da karısı gibi çocuk hasreti çeken biridir.

“Beyoğlu Hatıralarından [I]” hikâyesinde Konkordiya Tiyatrosu’nda oyunculuk yapan dört İngiliz kız yabancı kişiler arasındadır.[127]

3.1.4. Zaman

Abdullah Zühtü hikâyelerine başlarken belirli zaman ifadeleri kullanır. Çok defa bir hatıra anlatıyormuş gibi giriş yaptığı hikâyelerde anlatma zamanını tespit etmek de kolaylaşmaktadır. Abdullah Zühtü’nün “Bahtiyar Aileler” adlı hikâyesi belirli bir zaman çizgisinde ilerleyen tek hikâyesidir. Bu hikâyenin anlatımında zaman akışı tek yönlü ve ileriye doğrudur.

3.1.4.1. Anlatma zamanı ile vaka zamanının iç içe olduğu hikâyeler

Abdullah Zühtü’nün hikâyelerinde anlatma zamanı ile vaka zamanı iç içe geçmiş durum olduğu hikâyeler şunlardır:

“Bir Hakikat-i Naçiz”, “Esnafın Hilesi”, “İane”, “Matmazelin Paskalya Hediyesi”, “Mustafa Kasabadan Ayrılırken”, “Sadaka”, “Eda”, “Belki”, “Sebil”, “Zevk-i Hakiki”, “Bir Çiçek Açmamış Mezarında”, “Gönül Avcısı”, “Öksüz”, “Yandım Aman! Kantosu”, “Muhterem İhtiyarlar”, “Bir Sahife-yi Hayat”, “Bir Hatıra”, “Bebek”, “Yalan mıydı?”, “Bergüzar”, “Son Sahife”, “Tavsiyeli”, “Üç Genç ile Bir ihtiyar Musikacı ve Bir Patatesin Hikâyesi”, “Şuh u Giryan”, “Şimdiki İzdivaçlar”, “Şafak Söker, Güneş Batarken”, “Kırgızlı Bereket”, “Hayattan Bir Dilim”, “Dürdane’den Güzide’ye”, “İş Adamları”, “Mimar İsmet”, “Güzide’den Dürdane’ye [I]”, “Mimar İsmet’ten İlhami’ye” ve “Güzide’den Dürdane’ye [II]”.

[127] Abdullah Zühtü’nün bu hikâyeler dışında çok sayıda hikâyesinde yabancı şahıslara yer verdiği görülmektedir. Ancak bunlar, şahıslar bahsinin farklı bölümlerinde kaydedildiği için tekrarı önlemek amacıyla buraya alınmamıştır.

"Mimar İsmet'ten İlhami'ye" hikâyesinde Mimar İsmet, İlhami'ye bir mektup yazar. Anlatma zamanı vaka zamanıyla paralel yürümektedir.

> Kardeşim, bilirsin ki duygusuz, katı yürekli bir adamım. Bütün hissiyatımda istediğim Selçuk kervansaraylarının duvarları gibi metin olayım. Böyle olmak isteyişimin sebeplerini de bilirsin. Ruhumun bütün kudret ve metanetiyle sanatıma âşık olmak için ben zannederim ki ve hâlâ zannediyorum ki bir gönülde iki aşk yuva yapamaz. Mutlaka bir olmalı! Ta ki harp olsun ve günden güne artsın. Aşk bir ateş değil mi? İki yerden yanarsa biri ötekinin revak ve şalesini mutlaka karartır ve nihayet biri mutlaka söner, öteki alev alır. Ah ben ne kadar ne kadar korkuyordum ki sanat için duyduğum aşkı hayatta hiçbir şey ihlal etmiş olmasın. Bu aşk parlasın, parlasın, parlasın ve beni büsbütün yaksın, kavursun.[128]

Mimar İsmet bu his ve düşüncelerinin ardından geriye dönüşle geçmişte başından geçenleri anlatır:

> Benim anam da bu tabii kanuna boyun eğerek beni evlendirmek sevdasına düşmüştü. Neler yaptı, neler yaptı bilirsin ve sonra benim taş gibi durduğumu görünce ne kadar darıldı. Evet İlhami hayat garabetle malidir. Ben çekindikçe, uzaklaşmak istedikçe, bilakis ne fevkalade tesadüfler ve fırsatlar zuhur ediyordu. Mahallede biri ötekinden güzel iki kızın bana âşık olduklarını bütün mahalle halkı söylüyordu. Güya bu kızlar benim için öyle yanıyor, öyle yanıyorlarmış ki deli olacaklarmış, verem olacaklarmış, benim onlara karşı bigâneliğim bir cinayetmiş ne imiş ne imiş... Şu kendilerini hiç tanımadığım yavru hanımların yüzünden hayli sıkıntı çekmiştim. Çok şükür kısmetleri çıktı, kocaya vardılar da kurtuldum.[129]

Hikâye boyunca geçmişteki hatırlara yer verilir ve tekrar anlatma zamanına dönülerek şimdiki zaman ifadeleriyle içinde bulunulan duygu ve düşünceler aktarılır.

"Yalan mıydı?" hikâyesinde kahraman anlatıcının yaşadığı bir aşk macerası ve ayrılığın verdiği hüzün konu edilir. Anlatma zamanı ile vaka zamanı iç içe geçmiş bir hâldedir. Kahraman anlatıcı şimdiki zamanda hatırladığı ve üzüntü duyarak serzeniş şeklindeki sözleriyle hikâyeye başlar: *"Yalan mıydı o sözler? Yalan mıydı o vaatler? Of! Yalan mıydı? Bütün o dalgınlıklar, sitemler, kıskançlıklar, sevdalar hatta o gözyaşları yalan mıydı? Söyle o aşk da yalan mıydı? Aman yarabbi bütün o güzel emelperver şeyler, o muazzez hisler paye-yi sahte, yalan mıydı?"*[130] Ardından kahraman anlatıcı geçmişte yaşadıklarını sorgulamaya başlar. Âşık

[128] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Mimar İsmet'ten İlhami'ye", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11619/1189, 27 Recep 1340/26 Mart 1338/1922, s.3.
[129] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Peyam-ı Sabah*, nu. 11619/1189, s.3.
[130] Abdullah Zühtü, "Kitab-ı Muhabbetten Yalan mıydı?", *Sabah*, nu. 3374, 2 Zilhicce 1316/1 Nisan 1315/13 Nisan 1899, s.3.

olduğu kadına ilk nerede tesadüf ettiğini, daha sonra onu görebilmek için neler yaptığını anlatır. Tekrar anlatma zamanına dönülür ve *"Ben artık emin ol ki seni değil, bu acılarımı seviyorum... Bu acıların devamını arzu ediyorum... Sonra nihayet bu derdimle, bu aşkımla ölmek istiyorum. İnandır beni... Yoksa yalan mıydı?"* ifadeleriyle geniş zaman diliminde hikâye sona erer.

"Hayattan Bir Dilim"[131]de yaşanan olaylar bir mektup yazım süresinde anlatılmaktadır. Ne kadar süre geçtiğine dair bir bilgi bulunmamakla birlikte, ailesinin evlilik hususunda Feride'ye baskı uyguladığı zaman dilimi, Feride'nin direnmeye çalışması, nikâhlarının kıyılmasının ardından düğün alışverişlerinin yapılması için geçen süre, Feride'nin evliliği ve bir müddet sonra Timur'a yazdığı mektupla hem başından geçenleri anlatması hem de yardım istemesine kadar geçen sürede olaylar cereyan etmektedir.

3.1.4.2. Anlatma zamanı ile vaka zamanının ayrı olduğu hikâyeler

Anlatma zamanı ile vaka zamanının ayrı olduğu hikâyeler şunlardır: "Kış Hatıralarından/Mışır Buyday", "Bir Kere", "Sefil", "Ya Leyl", "Ah Bilsen!", "Taş", "Muamma-yı Ruh", "Beyoğlu Hatıralarından [II]", "Bu Perhiz Ne? Şu Lahana Turşusu Ne?", "Bir Hiç İçin" "İlk Sevgi", "Mürde", "Beyoğlu Hatıralarından [I]", "Bir Hırsızın Defteri Amalinden", "Bir Kıymetli Hatıra", "Cüzdan İçinde", "Edalıdır Yosmam", "Fırtına", "Hasbihâl", "Çocukların Odası", "Ser-halka-i Rindan", "Mektup Parçası", "O Güzel Eller", "Sahte Âşık", "Tramvayda I", "Tramvayda II", "Âmâ", "Bir Numune-i İhtiyaç", "Valide", "Yeni Hayat", "Mehtap Âleminde", "Hayal ve Hakikat", "Elif Hanım", "Ah Bir Ev Yapabilseydim", "Ahmet Dayı", "Dilara Dadı", "Kudemadan Sarhoş Recai", "Son Moda Talak", "Dolandırıcılar Hücumu", "Temiz Yürekliler Derneği", "Benim Zavallı Şebabım", "İyilik Yurdu", "İlhami Ne Diyor", "Geçmişten Bir Ses", "Bir Pederin İntikamı", "Zücret", "Ben Değildim Bahar Çapkın İdi", "Bebek Hikâyesi", "Çocuk", "O Da Bir Yar-ı İşvekâr mıdır?", "Abdi Efendi ile Görüşürken", "Bir Kiraz İçin", "Terez", "Zavallı Kadın!", Nil'de Bir Sevda", "İbtila-yı Sanat", "Asar-ı Mensure: Yapraklar Düşer, Kuşlar Giderken...", "Mecruh Gazilerimizi Ziyaret".

[131] Abdullah Zühtü, "Hayattan Bir Dilim", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11708/1278, 28 Haziran 1340/25 Haziran 1338/1922, s.3.

"İbtila-yı Sanat" hikâyesinde anlatma zamanı ile vaka zamanı birbirinden farklıdır. Hikâyenin girişinde verilen tarih olayların geçmişte yaşandığını ortaya koymaktadır. "*1885 Eylül'ünün On Yedinci günü neşrolunan bütün Paris gazeteleri meşhur vükela-yı deâviden Mösyö Pegilyö'nin hanesinde vuku bulan sirkat davasının cinayet mahkemesinde rüyet olunacağını yazmışlardı.*"[132] Olayın zamanına işaret eden bu ifadenin ardından anlatıcı, Avukat Pegilyö'nün mesleğindeki başarıları ve ihtiyaç sahibi insanlara yaptığı yardımları yine onun geçmişini anlatarak ortaya koyar. Bu durum Pegilyö'nün, evine giren bir hırsızın başka çaresi kalmadığı için bu işe tevessül ettiğini anlamasıyla ondan davacı olmak yerine onu savunmasına ve mahkemede beraat ettirmesine kadar götürecek bir mesleki başarı ve merhamete zemin teşkil etmektedir.

"Ben Değildim Bahar Çapkın İdi"de anlatma zamanı ile vaka zamanını ayrı hikâyelerdendir. Hikâye "*Arkadaşım pek coşkun coşkun anlatıyordu.*"[133] girişiyle başlar. Bu vakanın anlatma zamanından önce geçmişte yaşandığına işarettir. "Arkadaştan nakledilen" hikâyede vaka zamanı ise kahraman anlatıcının gençliğidir. "*Henüz pek gençtim, yeni ikmal ettiğim mektep hayatından kendimi alamıyor, çocukluğumu gideremiyor, ağır başlı olamıyordum.*" Bu ifadelerden anlaşıldığına göre kahraman anlatıcı orta yaş ve üzerinde olmalıdır. Bir gün gezintiye çıkan kahraman vapurda tesadüf ettiği Tenet'e ilgi duyar ve yine gezinti yerinde tekrar karşılaştıklarında aralarında münasebet olur. Ardından ayrılırlar ve kahraman anlatıcı tesadüflerin geliştirdiği bu yakınlaşmadan "korku ve suçluluk" duyar.

"Bergüzar" hikâyesinde anlatma zamanı vaka zamanından ileri bir tarihtir. Kesin bir zamanın belirtilmediği hikâyede olaylar bir yılbaşı gecesi meydana gelir. "*Yılbaşı gecesi idi. Ailece büyük salona toplanmış, büyüklerin ellerinden küçüklerin gözlerinden öperek yekdiğerimizi tebrik eylemiştik. Büyük validem evvela pederimden başladı. Hepimize ayrı hediyeler verdi.*"[134] Yılbaşını kutlamak için toplanan ailenin yaşlı üyelerinden Gustav, kahraman anlatıcının dayısıdır. Herkesin eğlendiği bir anda Gustav'ın hüzünlü bir şekilde bulunması kahraman anlatıcının

[132] Abdullah Zühtü, "İbtila-yı Sanat", *İkdam*, nu. 100, 10 Cemaziyelevvel 1312/28 Teşrinievvel 1310/9 Teşrinisani 1894, s.3.
[133] Abdullah Zühtü, "Ben Değildim, Bahar Çapkın İdi", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11315/885, 11 Ramazan 1339/20 Mayıs 1337/1921, s.3.
[134] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Bergüzar", *İkdam*, nu. 162, 13 Recep 1312/29 Kânunuevvel 1310/10 Kânunusani 1895, s.3.

dikkatini çeker. Neden hüzünlü olduğu sorulduğunda Gustav'ın gençliğine dönülür ve yaşadığı aşk macerası anlatılır. Ardından tekrar vaka zamanına dönülür ve hizmetçi bir mektup getirir. Mektup Gustav'ın yıllar önce kavuşamadığı aşkından gelmiştir. Bu sahnede yaşanan heyecan ve duygulanmalarla hikâye son bulur.

"Geçmişten Bir Ses" hikâyesinde anlatma zamanı ile vaka zamanı birbirinden farklıdır. Vaka ne zaman olduğu belirtilmeyen bir günün sabahında başlar.

> O sabah Güzide ile İlhami Dürdane'ye sabah kahvesine gelmişlerdi. Ahmet Nejat Bey inşaat ile meşgul olduğu için Dürdane misafirleriyle beraber bahçede oturuyor, çocuğu yanında oynuyordu. Tuhaf bir tesadüf eseri olarak kapı çaldı ve postacı bir mektup getirdi. Bunu Dürdane'ye verdiler. Onun namına yazılmış ve şehir postasıyla gönderilmişti. Bunu Dürdane hayretle açtı ve göz gezdirdi. Mektup eski refikaları Nermin tarafından gönderilmişti.[135]

Bu ifadelerden sonra Nermin'den gelen mektup aktarılır. Nermin mektubunda Dürdane ve Güzide'ye sitem etmektedir. Geçmişte yaşadıklarından ve bir anda ilişkilerinin kesintiye uğramasından söz ederek onları kuracakları derneğe davet eder. Ardından tekrar vaka zamanına dönülür ve Dürdane ile Güzide'nin, Nermin'i içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için yaptıkları plan sahnesiyle hikâye sona erer.

"Hayal ve Hakikat" hikâyesi de anlatma zamanı ile vaka zamanının ayrı olduğu hikâyelerdendir. Anlatma zamanı olayların yaşandığı tarihten yedi sene sonraki bir zaman dilimindedir. Vaka zamanı geçmişte bir cuma günü yaşananların hatırlanmasıyla başlar.

> Tam yedi sene evvel. Bahara müsadif bir cuma günü Kağıthane'deydik. Orada irfan ve dehâsına hayran olduğum bir refik-i muhteremle, daha o zaman pek büyük bir şair olmak istidadını gösteren ma'ali-perver, mahasin-perest fikir ve hayali daima yükseklerde gezen bir genç arkadaşımla buluşmuş idik. Her şeye tercih ettiğim bu tesadüfün hâsıl eylediği bir sevinçle eğlenmeyi unuttum. Artık ondan ayrılmamaktan başka bir emelim kalmadı.[136]

Kahraman anlatıcı ve arkadaşı şiir ve kadınların ruhani varlıklar olduğu düşüncesi üzerine konuşmaya başlayarak hayal kurarlar. Olayların son sahnede hakikat zeminine çarpmasıyla kurdukları hayal dağılıp gider:

> Refikimin son sözü hâlâ kulağımda tanin endaz oluyor:

[135] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Geçmişten Bir Ses", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11633/1203, 11 Şaban 1340/9 Nisan 1338/1922, s.3.
[136] Abdullah Zühtü, "Hayal ve Hakikat", *Hanımlar Âlemi*, 1. Sene 3. Sayı, 10 Nisan 1330/23 Nisan 1914, s.2.

> İşte bu küçücük noktalar. Bu nazik hisler, bu ulvi hisler... İşte kadınlardaki nezaket his ve hayal...
> Evet refikim işte böyle söylüyordu. Artık kadınların nezaket hissi bu kadar küçücük. Mini minicik bir noktaya isal edecek kadar hayale daldığımız bir sırada idi ki yanımızdan geçen arabaların birinden bir kâğıt düştü. Bir kadın mektubu! Şüphesiz diğer tarafımızdaki gençlerden birisi için idi. Bu kâğıt mahal-i maksuda vasıl olamadığı için tabii kimse alamadı. Orada kalacak idi. Bir kadın nezaket hissini havi bir kâğıt!... Kim bilir nasıldı?
> Ben eğildim! Yerden aldım. Açtım okudum! Ah lanet... Şöyle yazıyordu:
> "Tende canım, gerdinde mercan efendim..."
> O zaman hayallerimizdeki inceliğe... Su gördüğümüz kalabalık arasında ikimiz de donduk kaldık. Şu hayal ve hakikate keşke tesadüf etmemiş olsak. Keşke okumasaydık...[137]

"İyilik Yurdu"nda da anlatma zamanı ile vaka zamanı ayrıdır. Vakanın ilk biriminde tarihi belli olmayan bir cuma günü Ahmet Nejat Bey, Cihangir'deki evinde bir davet verme hazırlığındadır. Geriye dönüşlerle sürdürülen anlatımda, Ahmet Nejat'ın yaşadığı/şahit olduğu olaylar vakanın ikinci halkasını teşkil eder.

> Memlekete avdetinin ilk haftasında, Dürdane'nin Şehzadebaşı'ndaki ucube hanesinde vermiş olduğu çay ziyafetinde, hemşehrileriyle ilk temasta bulunduktan ve onların şimdiki hâllerini görüp kalben ağladıktan sonra kapıdan çıkarken:
> Ah yarabbi hemşirezadem Dürdane'yi ve onun gibi yanlış yollara sapmış olan biçare genç kadın ve kızları acaba kurtarmak için bir çare yok mudur?
> diye düşünmüş ve pek müteessir olmuştu.[138]

Bu gibi ifadelerle farklı zaman dilimlerindeki olaylara yapılan göndermelerin ardından ilk birimdeki vaka zamanına dönülür ve davetliler bir araya gelerek görüşemeye başlar, İyilik Yurdu adında bir müessese kurmaya karar verirler.

"Tramvayda I" hikâyesi geçmiş zamanda bir araya gelmiş insanların oluşturdukları eğlence ortamıyla başlar. "*Musiki çalındıktan, şarkılar söylendikten, bin türlü oyunlar, eğlenceler tertip edildikten sonra hikâyelere başlanmış idi. Herkes bildiği garip bir vakıayı anlatıyordu.*"[139] Bu kişilerden biri de Mösyö Şövalie'dir. O, hikâyeye "*Geçen Mayıs'ın Birinci günü bütün Paris ahalisi gibi ben de kıra gitmiştim.*"[140] diyerek başlar. Bu ifadeden anlatılacak vakanın birkaç ay önce gerçekleşmiş olabileceği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu itibarla da anlatma zamanı

[137] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, Hanımlar Âlemi, nu. 1. Sene 3. S. 23, s.2.
[138] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden İyilik Yurdu", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11613/1183, 21 Recep 1340/20 Mart 1338/1922, s.3.
[139] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Tramvayda I", *İkdam*, nu. 217, 9 Ramazan 1312/22 Şubat 1310/6 Mart 1895, s.3.
[140] Abdullah Zühtü, *a.g.e., İkdam*, nu. 217, s.3.

kesin bir tarih belirtilmese de yaşananlardan birkaç ay sonradır. Geriye dönüşle "yılandan" korkan bir kadının ıstakozu yılan zannederek tramvayda bağırıp herkesi telaşa ve kargaşaya sürüklemesi hadisesi anlatılır. Müşahit anlatıcı, Şövalie'nin anlattıklarını kaleme alırken de "dı"lı geçmiş zaman kullanmaktadır. Şu hâlde hikâyede üç zaman boyutundan söz edilebilir. İlki müşahit anlatıcının da içinde bulunduğu eğlence ortamıdır. İkincisi Mösyö Şövalie'nin anlattığı hikâyedeki vakanın yaşandığı zaman dilimidir. Üçüncüsü ise vakanın kaleme alındığı anlatma zamanıdır.

"Hemşire" hikâyesinde fakir bir ailenin tüm ihtiyaçlarına rağmen onurlu ve vakarlı duruşlarını kaybetmeden, kimseye muhtaç olmadan geçinmeye çalışmaları anlatılmaktadır. Vaka geçmiş bir zaman dilimini kapsamaktadır. Zamanın sınırları belirginleştirilmemiştir. "*Sonra bir gün valide erkence çıkıp bir yere gitti.*" Kesin bir tarih belirtilmese de olaylar bir kış mevsiminin farklı zaman dilimlerinde meydana gelir ve yine bu günlerin birinde son bulur:

> Bu kış mevsiminin birkaç ayı hele bu işlerle geçti, hâlâ da devam ediliyordu... Yine bir gece saat dokuzu geçiyordu. Kudret hususi imtihanlarda birinciliği muhafaza etmek için yarınki kimya dersini hakkıyla hazırlamaya çalışmıştı. (...)
> Makina muttasıl işliyor, rüzgâr inliyor, yağmur damlaları muttarit bir ahenkle tıp tıp düşüyor, büyük hemşire çalışıyor, çalışıyor... yorgunluk bilmez bir gayretle, lâyetegayyir bir azim ve metanetle ve kim bilir nasıl düşüncelerle çalışıyordu!...[141]

"Bebek Hikâyesi"nde anlatma zamanı ile vaka zamanı ayrı bir zaman diliminde gerçekleşir. Kahramanın bakış açısıyla anlatılan hikâyede vaka C. Hanım'ın S. Hanım'a geçmişteki bir hatırasını anlatmasıyla başlıyor. Bu sahneden anlaşıldığı üzere hikâyede üç farklı zaman dilimi bulunmaktadır. Birincisi C. Hanım ile S. Hanım'ın bir arada bulundukları sohbet ortamıdır. C. Hanım geçmiş bir zaman dilimini hatırlayarak ikinci bir vaka zamanı oluşmasını sağlar. Bu vaka zamanında küçükken çok yaramaz bir çocuk olduğunu ve oyuncak bir bebekle ailesinin kendisini terbiye edişini anlatır. Sonra tekrar ilk vaka zamanına dönülür ve C. Hanım'ın şu sözleriyle hikâyeye son verilir:

> Ben onların [bebekler] sayesinde ahlakımı düzeltim. İşte dün sabah on beş günlük yavrucağımı öpüp severken bu bebek hikâyesini düşünüyordum. Bila tesadüf validem odaya girdi. O vakayı annem tekrar ederek:

[141] Abdullah Zühtü, "Hemşire", *Resimli Kitap*, C. 1 S.4, [17 Ramazan 1326/30 Eylül 1323]/13 Ekim 1908 s. 334-336.

> Acaba şu bebek de büyüyecek mi? dedi gülerek: Büyüyeceğinden hiç şüphe yok. Artık uslanmadın mı?
> cevabını verdi. Bu bebek hikâyesi ailemiz arasında bir darb-ı mesel suretine geçti. İnşallah ben çocuğumu bununla ahlak sahibi edeceğim. Bilhassa size de tavsiye ederim hemşireciğim.[142]

Hikâyede görülen üçüncü zaman ise anlatma zamanıdır. Geçmişteki her iki vaka halkalarından teşekkül eden olaylar "belirtilmeyen" bir anlatma zamanında kaleme alınmıştır.

"Ah Bilsen!.." hikâyesinde de anlatma zamanı ile vaka zamanı ayrı durumdadır. Hikâyenin girişinde "*Eski bir mektuptan istinsah edilmiştir.*"[143] ifadesi yer almaktadır. Buradan hareketle vakanın anlatma zamanından önce gerçekleştiği açıkça görülmektedir. Hikâyedeki zaman birimlerine bakıldığında da kahraman anlatıcı geniş zaman kipini kullanarak duygu ve düşüncelerini ifade eder. Aynı zamanda geçmişte karşılaştığı bir kadına karşı hislerinden emin olamadığı için ondan ayrıldığını ve buna bağlı sonradan yaşadığı pişmanlığı aktarır. Buradan anlaşılmaktadır ki vaka zamanı ile kahraman anlatıcının geriye dönüşlerle hatırladıkları da iki ayrı zaman dilimini kapsamaktadır. Anlatma, vaka ve vakadaki geçmiş zaman hatırlamalarıyla üç farklı zaman dilimi meydana gelmektedir.

"Benim Zavallı Şebabım"[144]da hikâyenin anlatma zamanı ile olayların yaşanma zamanı farklılık gösterir. İki zaman boyutu dikkat çeker. İlki olayların yaşandığı ve geçmişin hatırlandığı mehtaplı bir akşam vaktidir. Bu zaman diliminde kahraman anlatıcı gençliğini ve yaşadıklarını hatırlayarak müteessir olur. Daha sonra geçmişten gelen aşinalıkla tanıdığı gencin başından geçen aşk macerasını anlattığını ve kendisine sürekli dert yandığını belirtir. Birlikte ud dinlemeye gittikleri sahnede vakit ilerlemiştir ve hikâye burada son bulur.

3.1.5. Mekân: Peyzaj ve Dekor

Abdullah Zühtü hikâyelerinde olaylara zemin teşkil eden yer (dekor) ile bu olayların geçtiği mekânların doğal görünüşü (peyzaj) iç içe geçmiş vaziyettedir. Yapılan tabiat tasviri olayların tabii akışına uygun karakterde özellikler sergiler.

---

[142] Abdullah Zühtü, "Bebek Hikâyesi", *Sabah*, nu. 2891, 15 Recep 1315/28 Teşrinisani 1313/10 Kânunuevvel 1897, s.4.
[143] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 2891, s.3.
[144] Abdullah Zühtü, "Benim Zavallı Şebabım", *Hanımlar Âlemi*, nu.1. Sene 9. Sayı, 10 Recep 1332/22 Mayıs 1330/4 Haziran 1914, s.1-3.

Örneğin "Âmâ" hikâyesine zemin oluşturacak mekân önce tabiat özellikleriyle anlatılır.

> Hava pek güzel idi. Güneş ruh-neşa şialarını yağdırmakta, nesim-i bahar çimenleri, otları dalgalandırmakta idi. Refikim Jon Laruel ile birlikte kol kola tutuşup sakıtane, mesrurane yolumuza devam ediyor, taze çimenleri çiğneyerek havayı sarf-ı teneffüs eyleyerek ilerliyor idik. Orası tarlalardan mürekkep bir mahal idi.[145]

Bu tasvirlerden de anlaşıldığı üzere Abdullah Zühtü olaya zemin teşkil edecek mekânı tüm yönleriyle anlatmaktadır. "Valide" hikâyesindeki gibi dekor ve peyzajın içe içe tasvir edildiği de görülmektedir:

> Zavallı valide. Titreyen elleri ile mandalı çevirdi. Gıcırdatmamak için yavaş yavaş kapıyı aralık etti. Keskin, müessir rayihâlar ile mâli olan odaya girdi. Perdeler henüz kapalı idi. Nim-i zulmet içinde evvela hiçbir şey göremeyen gözleri, birkaç adım ilerledikten sonra alışarak ta köşede, baş tarafi kıbleye müteveccih olarak yapılmış yatağı müşahede edebilmişti.
> Çerçevelerin arasına giren nesim-i nevazişkâr ile perdeler kımıldıyor, meleklerin pervaz-ı ruhanisini andıracak bir feşafaş-ı latif husule getiriyordu. Küçük yatağın içinde bir çocuğun kesik kesik bitabane nefes alışı işitiliyordu. Valide, şiddet-i heyecanını teskin için durdu... Odanın içinde hiçbir şeye, al çuhadan bir kılıf içinde sessiz duran kanuna, küçük çekmecenin üzerindeki oyuncaklara, konsolun üzerindeki büyük aynaya, duvardaki iki büyük levhaya iltifat etmeyen nazarları nihayetsiz bir şefkat, ulvi bir rikkatle hep o küçük yatağa matuf idi.[146]

Gerek peyzaj gerekse dekor tasvirleri tabii bir yaşantının canlı sahnelerini andırmaktadır.

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerindeki peyzaj ve dekor, mekân tasvirlerindeki tercihlerini ve yetkinliğini tespit edebilmek için iki ayrı başlıkta incelenecektir.

3.1.5.1. Peyzaj

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde peyzaj tasvirleri olayın gidişatının ipuçlarını barındırır. Yapılan tabiat tasvirleri kişilerin hikâyede nasıl bir olay dizisiyle karşılaşacağını sezdirmektedir. Bu tasvirler kahramanın psikolojik durumu hakkında çıkarım yapmaya da müsaittir. Bazen de tasvirler zıtlıklar üzerine kurularak yaşananların trajik yönü daha kuvvetli bir şekilde verilir.

---

[145] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Âmâ", *İkdam*, nu. 237, 30 Ramazan 1312/14 Mart 1311/26 Mart 1895, s.3.
[146] Abdullah Zühtü, "Valide", *Sabah*, nu. 2495, 28 Muharrem 1314/28 Haziran 1312/10 Temmuz 1896, s.3-4.

"Zavallı Kadın" hikâyesinde bir yaz gününün rehavet atmosferinde evinin penceresinden dışarıya bakan kızın seyrettiği manzara, onun evlilikten beklediklerini bulamayışı gibi "kurak ve yakıcı"dır.

> Temmuzun zümrüt yaprakları sarartan, berrak dereleri kurutan, her şeye bir rehavet, bir kulâl, bir durgunluk veren, fikri tarumar, vücudu bitap eden kızgın güneşi, akşama kadar ateşler yağdırdıktan, kırları, yaprakları yakıp kavurduktan, bütün mahlukatı bayılttıktan, her yeri bir yangın içinde bıraktıktan sonra afakı tutuşturarak bulutları koyu kızıl renklere boyayarak gurup ediyor. Neşesiz, yorgun hasta gibi duran tozlu ağaçlara, kütüklere doğru bir karaltı çöküyor. Yarık yarık topraklar ağır ağır teneffüs eyliyor gibi zeminden sıcak bir sis yükseliyordu.
> Cırcır böcekleri yek ahenk olarak muttariden ses veriyordu. Yarasalar muttasıl uçuşuyor, uzaktan uzağa bir tren düdük çalarak süratle geçiyordu.[147]

"Bu Perhiz Ne? Şu Lahana Turşusu Ne?" hikâyesinde kahraman anlatıcı, hikâyede arkadaşıyla yaptığı yolculuğu hayalî bir romana konu olabilecek bir vaka olarak düşünür. Beyoğlu'nda gerçekleşen bu yolculuğu, yazılabilecek romanda şöyle tasvir eder: "'*Bir kış gecesi saat bir buçuk raddelerinde köprü üzerinden iki genç, kemal-i telaş ile Beyoğlu'na doğru geçiyordu. Fırtına, kıyametleri koparıyor fakat onlar, hiçbir şey duymuyordu.' diye başlanacak bir hayalî romanın başlıca eşhası biz olacak idik."*[148] Bu satırlarda görülüyor ki peyzaj, kişilerin hareketlerine de yön veren canlı bir dokudadır.

"Ya Leyl"de herkesin uykuya daldığı bir atmosferde tasvirle Şeyda'nın yalnızlığına göndermede bulunulur.

> Gece... Saat sekiz... Herkes uykuda; ses, seda yok! Yalnız uzaktan uzağa bir bekçi sopasının taşlara çarpmasından mütehassıl taninler işitiliyor. Bir köpek, vakit vakit havlıyor. Pencerenin önünden ince ince yağan sürekli bir fasıla ile tıp tıp damlıyor. Zavallı Şeyda!. Üzeri dağınık bir masanın önünde, yüksekçe bir lambanın az isli, koyu sarı ziyası altında en derin bir vecd-i istiğrak içinde, ne yazacağını bilmeyenlere mahsus bir güçlükle fakat bütün bir humma-yı aşk içinde, münfailâne, mustaribane yazıp bozuyor (Abdullah Zühtü 1314a: 52).

"Mustafa Kasabadan Ayrılırken" hikâyesinde Mustafa, Hâkim Efendi'nin ailesiyle birlikte İstanbul'a giderken mola verdikleri yerde şöyle bir manzarayla karşılaşır. Bu tasvirler, Mustafa'nın içinde bulunduğu ruh hâlini yansıtmaktadır.

---

[147] Abdullah Zühtü, "Zavallı Kadın!", *Sabah*, nu. 2530, 5 Rebiyülevvel 1314/2 Ağustos 1312/14 Ağustos 1896, s.3.

[148] Abdullah Zühtü, "Küçük Hikâye: Bu Perhiz ile Şu Lahana Turşusu Ne?", *Sabah*, nu. 3151, 9 Rebiyülahır 1316/15 Ağustos 1314/27 Ağustos 1898, s.3.

> Anası evde sofanın bir köşesinde, pencerenin önünde Mustafa'yı düşünüyor, ağlıyor, babası; yolda atın üzerinde Mustafa'yı hatırlıyor, ağlıyor gibi geliyordu. Çocukluğu hatırına geliyor, kasaba hatırına geliyor, bütün geçmiş şeyler hatırına geliyor ağılıyordu!.. Kendini avutmak, aldatmak için İstanbul'u düşünmek, Hâkim Efendi'nin hafidi küçük Nüzhet'le kurduğu hayalleri tekrar etmek istiyor, muvaffak olamıyordu.
> Karşıki bayırdaki çobanın çaldığı hava ona muttasıl memleketini düşündürüyordu. Bütün ovaya doğru uçan kuşlar, havalanan yapraklar, uzaklaşan bulutlar bütün bu kasabaya doğru, hep kasabaya doğru giden şeyler ona sanki "Haydi gel beraber gidelim." diyordu. Sanki ovalar da "Mustafa kaldığı köyden ayrıldı." diye inliyordu. Bu gayriihtiyari hisler, bu meçhul, bu müphem tesirler ona kendini kimsesiz, yetim, öksüz zannettiriyordu. Kendini tek ve tenha pek yalnız buluyordu. Bu suret, bu müessir sonbahar rüzgârı, bu güneşsiz, bu hareketsiz, bu nemnak yerler, bu sisli, bu dumanlı, bu gamlı dağlar… bu hüzünlü, bu acıklı, bu sümbüli hava onu üşütüyor, titretiyordu. O zaman -bu zavallı Mustafa- evdeki ocaklı odayı, bütün bahçeye lapa lapa karlar yağar, kuşlar titreşirken o odada validesinin dizine yatarak, çıtır çıtır yanan çam kozalaklarını seyre daldığı günleri düşünüyordu.[149]

"İyilik Yurdu" hikâyesinde Ahmet Nejat, Cihangir'deki evine davet ettiği insanları ağırlarken tasvir edilen tabiat, bu davete katılanlarla alınacak müspet kararları çağrıştırır bir atmosferdedir:

> Hava pek güzeldi. Bu sene bahar, pek erken, vaktinden evvel gelmişti. Güneşin harareti bahar günlerinde olduğu kadar, hissediliyordu. Meyve ağaçları şaşırmış, çiçek açmıştı. Denize nazır bahçeye geniş yuvarlak bir masa, tertemiz bir keten örtü, etrafına pek rahat oturulacak hasır koltuklar konulmuştu.[150]

"Tramvayda II" hikâyesinin girişi de yapılan gezintiye uygun doğa tasviriyle başlar:

> Geçen mart ayında bir pazar sabahı erkenden Envalid Bulvarı'ndan geçmekte idim. Hava sisli idi. Hafif ve serin bir rüzgâr esiyordu. Bulutların bir samt-ı meçhule kemal-i suretle geçip gitmesinden o sisler altında latif ve hafif açık mavi bir sema gizlendiği anlaşılmakta idi.[151]

"Küçük Musikici" hikâyesinde hayalini kurduğu kemana dokunma fırsatı bile bulamayan ve yanlış anlaşılma nedeniyle aldığı ceza sonrası hayatını kaybeden küçük bir çocuğun trajik sonu ile çevrenin/tabiatın güzel atmosferi arasında zıtlık teşkil edilir:

> Bülbüller ötüyor kamerin hazin ziyası cihanı tenevvür ediyor, söğüt ağaçları tatlı bir seda husule getiriyor, çiçekler kuşlar, çimenler şarkı söylüyor idi. Bu

[149] Abdullah Zühtü, "Küçük Hikâyeler: Mustafa Kasabadan Ayrılırken", *Sabah*, nu. 3016, 23 Zilkade 1315/2 Nisan 1314/14 Nisan 1898, s.3.
[150] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden İyilik Yurdu", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11613/1183, 21 Recep 1340/20 Mart 1338/1922, s.3.
[151] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Tramvayda II", *İkdam*, nu. 218, 10 Ramazan 1312/23 Şubat 1310/7 Mart 1895, s.3.

ahenk arasında acı bir ses işitildi... Herkesin hâb-ı istirahate daldığı gece yarısında o kabristan içinde işitilen bu ses acaba kimin sesi idi?"[152]

Yapılan tasvirle olay arasındaki zıtlık, çocuğunun ölümünden duyduğu üzüntü ile annenin verebildiği tepki olan feryat, hikâyedeki duygusal gerilimi zirve noktasına çıkaran bir etkiye sahiptir.

3.1.5.2. Dekor

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerine zemin teşkil eden dekor genellikle İstanbul ve semtleridir. Bunların dışında gezinti yerleri, ev, dükkân, bahçe, gazino, kıraathane, meyhane, tiyatro salonu, mezarlık, tramvay, vapur, han, deniz, yabancı ülkeler ve bu ülkelerden şehirler de dekor olarak tercih edilmiştir. Bu mekânlar genellikle yoksul insanların yaşadığı hayattan tabii manzaralar sunan yerlerdir. Beyoğlu gibi eğlence ve sefahat âlemlerinin düzenlendiği mekânlar ise bu çevre müdavimlerinin hayatlarını canlı tablolar şeklinde yansıtır.

3.1.5.2.1. İstanbul

İstanbul'un geniş anlamda mekân seçildiği hikâyelerde olayların farklı semtlerde geçtiği görülmektedir.[153] Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde mekân olarak geçen İstanbul semtleri ve civarındaki yerler şöyledir: Kanlıca, Beykoz, Kadı Köyü (Kadıköy), Eyüp, Beyazıt, Fatih-Babıali, Aksaray, Üsküdar, Makriköyü (Bakırköy), Şişli, Kağıthane, Çırpıcı, Veliefendi, Cihangir, Kabataş, Kartal, Galata, Haydarpaşa, Salkımsöğüt, Küpeli, Küçükçekmece, Tophane, Topkapı, Yedikule, Sirkeci, Fenerbahçe(si), Mimar Ayas Mahallesi (Saraçhane), Adalar, Çarşamba, Aya Yorgi Tepesi, Taksim Bahçesi, Tepebaşı, Kanlıca Koyu, Kadı Koyu ve Çır Çır Suyu.

"Elif Hanım" hikâyesindeki mekânlardan biri İstanbul'dur. Kahraman anlatıcı ve arkadaşı İlhami'nin akşam vakti gezintiye çıktıkları Haliç ve Galata bu kişiler için de huzur mekânı olarak nitelenebilir. Bu çevrelerde yapılan gezintilerde geçirilen zaman kahraman anlatıcının dilinde "vecd ve istiğrak" devresi şeklinde ifade bulur.

---

[152] Abdullah Zühtü, "Küçük Musikici", *Saadet*, nu. 1851-1852, 10-11 Cemaziyelahir 1308/9-10 Kânunusani 1306/20-21 Kânunusani 1891, s.3.

[153] Beyoğlu, Boğaziçi, Direklerarası gibi semtlerin mekân olduğu hikâyelerin sayıca fazlalığı her birini ayrı başlıklar altında incelemeyi zorunlu kılmaktadır. Ancak bir veya iki kez mekân olarak seçilen semtler, bu başlık altında incelenecektir.

> İlhami ile köprüden geçiyorduk. Vakit akşam, mevsim bahar! Tam bu mevsimde akşamları köprünün daha tenha olan Haliç zeylinden pek ağır adımlarla yürüyor ve mümkün olduğu kadar mesafeyi tehdit ediyorduk. Gurubu seyretmek kadar hoş ne var? İstanbul'un, batan güneş altında ulvi hayata doğru yükselen beyaz minarelerinden renklerin ataletini gösteren ufuklardan başka güzel nesi kaldı?.. Bu manzarayı ben her gün ve okunuşta ruhuma başka bir inşirah bağışlayan mukaddes bir kitap sahifesine benzetirim. Ne zaman İstanbul'dan ayrıldımsa en çok bu ulvi manzarayı özledim ve ateşli bir iştiyak hamasıyla bunu görmek ihtiyacı hissederdim. İlhami de bana uygun buradan her geçişte Eyüp dağlarını dalgın dalgın seyrederek bir vecd ve istiğrak devresi geçirmeye muvaffak oluruz.[154]

"Ben Değildim Bahar Çapkın İdi" hikâyesinde geniş anlamda mekân İstanbul'dur. Kahraman anlatıcının arkadaşı gençliğinde yaşadıklarını anlatırken İstanbul'un belli yerlerini gezme planı yapmaktadır. Bu yerlere dair herhangi bir tasvir söz konusu değildir. Yalnızca gencin kendi evi, onun sosyoekonomik durumuna dair bir gösterge mahiyetinde iken diğer mekânlar daha çok dekor hükmündedir. Kendi evinin durumun şu cümle ile özetler: *"Horhor'daki küçük ahşap ve basık evimizin köhne odasında pek erken uyandım."* Diğer mekânlar ise "*Baharın bütün feyzini doya doya temaşa için Kanlıca'ya çıkacaktım. Oradan sahili takiben Çubuklu'ya, sonra dağ yolundan geçerek Paşabahçe'ye, biraz daha ileriye gidip Sultaniye Çayırı'na daha sonra Beykoz'a gidecektim.*" [155] ifadeleriyle anılmaktadır.

"Mehtap Âleminde" hikâyesinde Kanlıca'da bir eğlence ortamı düzenlenirken çevrenin insan ruhunda uyandırdığı duygular mekânla birleştirilir.

> O gece Kanlıca Koyu'nda saz vardı. Gece yarısına doğru çifteyi hazırlattık. Rahmetli babanla mehtaba çıktık. Koyda durduk, dinledik. Ah ne derin bir sükût içinde, dağlara aksedip gelen nameli bir sazla ne muharrik sesler ne ilahî bir cuş-ı hıraş. Sema, deniz nurlara müstağrik. Mehtap latif, yıldızlar mühtez, bülbüller şadan, ruhlar pürşevk ve cazibe! Sağ ve sol birer mamure, Boğaz sertaba bir cennet! [156]

"Eda" hikâyesinde de mekân İstanbul'dur. Tosun Bey babasından kalan mirası burada tüketir.

> Tosun Bey, on beş günden beri kesenin ağzını kapamamış, her ne söylendiyse derhâl kabul ile paraları tıkır tıkır saymıştı. Hatta bu kadarı az bile... Tosun Bey, avam arasında "leblebi gibi para dökmekle", "su gibi para akıtmakla",

[154] Abdullah Zühtü, "Elif Hanım", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11310/880, 6 Ramazan 1339/15 Mayıs 1337/1921, s.3.
[155] Abdullah Zühtü, "Ben Değildim, Bahar Çapkın İdi", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11315/885, 11 Ramazan 1339/20 Mayıs 1337/1921, s.3.
[156] Abdullah Zühtü, "Mehtap Âleminde", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11697/1267, 17 Haziran 1340/14 Haziran 1338/1922, s.3.

> "çuval çuval fasulye kadar parası kaynamakla" meşhur bir adam idi. Bahusus şimdi büsbütün serveti artmıştı. Pederinin vefatından sonra ırsen intikal eden ve Siroz civarında, İncekarasu, sahilinde bulunan, üç büyük çiftliği satmış, biraz görmek (!) için İstanbul'a gelmiş, servetinin bir miktarıyla Balık Pazarı'nda, Galata'da irat almıştı (Abdullah Zühtü, 1314a: 2).

3.1.5.2.2. Beyoğlu

Abdullah Zühtü'nün pek çok hikâyesinde mekân Beyoğlu ve burada mevcut eğlence, sefahat mekânlarıdır. Zevk ve sefahat âlemlerinin hüküm sürdüğü, her ahlaktan ve meslekten insanın uğrak mekânı olan bu yerler, Abdullah Zühtü'nün hikâyelerindeki kişilerin de sıklıkla devam ettiği bir çevredir. "Beyoğlu Hatıralarından[I]" adıyla yayımlanan iki hikâyenin de merkezinde Beyoğlu ve buradaki eğlence yerleri vardır. *Rehgüzar-ı Matbuatta* eserine alınan "Beyoğlu Hatıralarından[I]" hikâyesinde M. C., Beyoğlu'nu şu şekilde anlatır:

> Doğrusunu ister misiniz? Bence Beyoğlu'nun en büyük zevki, eğlenmek için gelenleri uzaktan seyretmektir. Uzun müddet tecrübe ve tetkikatım beni iyice ikna etmiştir ki nazar-ı dikkat Beyoğlu'nun bütün eğlence mahallerinde şayan-ı ibret ve hayret bir vakaya tesadüf eder (Abdullah Zühtü, 1314a: 88).

"Mektup Parçası"nda Beyoğlu, kahraman anlatıcının dilinden sakin bir rehavet ortamı olarak tasvir edilir. Mekânın bu şekilde tasviri yaşanacak aşk macerasına da tabii bir kapı aralayacaktır.

> Şu Beyoğlu mahallesinin öğleden sonraki hâl-i atılane ve sakıtanesi hoşumuza gidiyordu. Sıcak, durgun, ağır bir havaya karşı bütün hanelerin pencereleri açık idi. Uzaktan uzağa bir hanenin kim bilir kimin icra eylediği piyano müşkandik (مشقندق) mütehassıl muttarit, mütemadi, baygın bir ahenk işitiliyor ara sıra bir bakkal çocuğunun "Bakkali irte" (وجالی ثیرته) diye haykırması, bazen bir satıcının yüksek sesi duyuluyor, derin bir sükûn içinde vuku bulan bu şeyler bize bir rehavet-i mahususa veriyordu. [157]

"Ahmet Dayı"[158] hikâyesinde Beyoğlu, yozlaşmış ve özenti tiplerin "sözde modernliğin" mekânı olarak görülür ve bu durumlara uygun tüm faaliyet Beyoğlu'nda gerçekleşir. Dürdane taşındıkları yeni ev için "Beyoğlu dükkânlarından cici biciler" alır. Perdeleri taktırmak için Beyoğlu'ndan alafranga bir perdeci çağırmadığı için uzun süre pişman olur. Ahmet Dayı'nın, Dürdane'nin

[157] Abdullah Zühtü, "Küçük Hikâyeler: Mektup Parçası", *Sabah*, nu. 3401, 29 Zilhicce 1316/28 Nisan 1315/10 Mayıs 1899, s.3.
[158] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Ahmet Dayı", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11570/1140, 7 Cemaziyelahir 1340/5 Şubat 1338/1922, s.3.

çocuğu için tuttuğu dadıyı beğenmediğini söylediğinde Dürdane "Beyoğlu'ndan bir dadı" getirir. "Dilara Dadı"[159]da ise yine Dürdane eğlence için "Beyoğlu'nda sinemaya" gitme planları yapar.

"Bir Kere" hikâyesinde de mekân Beyoğlu ve buradaki eğlence yerleridir. "*Bundan altı yedi sene evvel Beyoğlu'nda -şimdi muhterik olan- Fransız Opera Tiyatrosu*"dur (Abdullah Zühtü, 1314a: 34).

"Zevk-i Hakiki"de Aziz Bey, karısıyla başlangıçta mutlu bir evlilik sürdürürken eğlence ve sefahat âlemlerine dalar. Bunun için Aziz Bey'in tercih ettiği mekân da Beyoğlu'dur.

> Akşamları birahaneye uğramak, Beyoğlu'na geçmek, bitmek tükenmek bilmeyen ehibbâsının ziyafetlerinde bulunmak, tiyatrolara gitmek, gece yarıları araba ile gelmek, bazen büsbütün geceyi başka yerde geçirip ertesi günü bir tavr-ı bâridâne ve riyakârâne ile birçok yalan söylemek, mazeretler izhar etmek gibi kabahatlerin haddi hesabı yoktu. (Abdullah Zühtü, 1314a: 63-64).

"Gönül Avcısı" hikâyesinde de "Şık" olarak nitelenen erkek Beyoğlu'nun eğlence ortamlarında dolaştırılır. Ağına düşürdüğü ve parasını harcadığı kadınla "Beyoğlu'nda Yeniyol'da, pis kokulu bir odada" tartışırlar.

> Onu Beyoğlu'nda tanımayan hemen yok gibidir. Bu tabirimizden herkes onunla münasebât-ı dostanede bulunur zannetmeyiniz. Hayır! Hayır, öyle değil... Bilakis kendini bilenler ona aşinalık etmek tenezzülünde bile bulunmazlar. Hempaları yine kendi gibi birkaç kendini bilmezden ibarettir. Onu herkese tanıtmak için başlıca Beyoğlu'nda en göze çarpar yerlerde faraza Konkordiya Tiyatrosu'nun karşısındaki pastacıda, Gambrinos Birahanesi'nde ve buna mümasil mahallerde daima kukla gibi arz-ı vücut etmekte olduğunu söylemek kâfidir (Abdullah Zühtü, 1314a: 75-76).

3.1.5.2.3. Büyükada

Büyükada'nın mekân olarak seçildiği hikâyelere bakıldığında bu adanın bir zenginlik, kalabalıklardan uzaklaşma ve daha kendine ait bir hayat sürmeye imkân sağladığı anlaşılmaktadır.

"Elif Hanım" hikâyesinde Elif Hanım ile sefil adamın yaşadığı sahte/yasak aşkın geçtiği yer Büyükada'dır. Burası hikâyenin yazıldığı dönemde "küçük bir köy" olarak tanımlanır. Olayların bu adada geçmesi İstanbul gibi büyük bir şehirde

[159] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Dilara Dadı", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11572/1142, 9 Cemaziyelahir 1340/7 Şubat 1338/1922, s.3.

tesadüflere bağlı anlatımın inandırıcılıktan uzak olacağı düşüncesiyle tasarlanmış olabilir. *"Büyükada küçük bir köydür. İnsanlar birbirine pek çok rast gelerek az zaman zarfında gayriihtiyari bir aşinalık peyda ederler. Ben de onlara pek sık sık tesadüf etmek mecburiyetinde bulunuyordum. Nereye gitsem, nerelerden geçsem onları görüyordum.*"[160] Bu tesadüfler bile hikâyede yapay bir mahiyette görülebilecekken mekânın İstanbul gibi geniş bir coğrafyaya yayılması anlatının inandırıcılığına gölge düşüreceğinden böyle bir sınırlama yapılmıştır denebilir.

"Şafak Söker, Güneş Batarken" hikâyesinde İranlı bir tüccar Büyükada'ya taşınır ve buradan bir köşk alır. Kahraman anlatıcı, şair arkadaşı zenci çocuğun bu Ada'da bedbaht oluşunu, âşık olduğu kızın da Ada'daki köşklerden birinde oturan komşuları olduğunu aktarır. Kızın babası bir paşadır. Dolayısıyla bu hikâyede biri zengin bir tüccar, diğeri mevkii sahibi yine iyi bir gelire sahip paşa; Ada'nın sosyoekonomik düzeyi hakkında da çıkarım yapmayı mümkün kılmaktadır.

> Halı taciri Tebriz'den İstanbul'a nakletmiş, büyük bir ticarethane açmış, Mahmut Paşa Camii civarında bir konak, Büyükada'da bir latif köşk satın almış, kibarane ve münbedip bir hayat geçirmeye başlamıştı. İstanbul'dan pek hoşlanan Sait yine mektebe devam ediyordu.[161]

"İş Adamları" hikâyesinde hasta genç kızına, ada havasının iyi geleceği tavsiyesine uyarak Kiryakopoli, Büyükada'dan bir köşk satın almak ister.

3.1.5.2.4. Direklerarası

"Mışır Buyday/Kış Hatıralardından" hikâyesinde olaylar Direklerarası'nda geçer. Bu hikâyede mekân şu şekilde tasvir edilir:

> Bilmem tesadüf ettiniz mi? Geceleri saat ikiden sonra Direklerarası'nda ötede beride dolaşan bir sarhoş dilenci vardır. Onu, ilk defa olmak üzere geçen sene bir kış gecesi görmüştüm. Mütemadiyen yağmur yağıyordu. Sokaklar çamur içinde idi. Hava soğuk, her yer karanlık, kasvet-efzâ idi. Ben yaya kaldırımlarından yürüyerek ihtiyata riayet ettiğim hâlde bile çamurlara basarken, şemsiyenin altında bile yağmuru hissederken beş on adım ileride bir adamın, kemal-i bî-kaydî ile bir hava mırıldanarak yoluna devam ettiğini gördükçe hayret ediyordum. Evet, karanlığın bana yüzünü göstermediği bu adam, çamurlara batarak, "On üç on dört yaşında... Vay küçük hanım"

[160] Abdullah Zühtü, "Elif Hanım", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11310/880, 6 Ramazan 1339/15 Mayıs 1337/1921, s.3.
[161] Abdullah Zühtü, "Şafak Söker, Güneş Batarken", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11328-898, 24 Ramazan 1339/2 Haziran 1337/1921, s.3.

> şarkısını söyleyerek yağmura, soğuğa ehemmiyet vermeyerek muttasıl gidiyordu (Abdullah Zühtü, 1314a: 8).

Mekânın bu şekilde tasviri "sarhoş dilenci"nin hikâyenin ilerleyen bölümlerinde yapabileceklerinin sınırı olmayışını, hayat karşısındaki lakayt tavrını, umursamazlığını da sezdirmektedir.

"Bir Kere" hikâyesinde de eğlence için gidilen mekân Direklerarası'dır. "*Direklerarası'nda Şems Kıraathanesi'nde bu geniş, muntazam, müzeyyen gazinoda yarım saatten beri Vasil'in kemençesini vâlihane dinliyor, bu küçücük çalgıdan husule gelen aheng-i latif ve dil-pezîrin tesiri altında gaşyolup gidiyor idik*." (Abdullah Zühtü, 1314a: 33).

"Ya Leyl" hikâyesinde ise Direklerarası kahraman için huzur mekânına dönüşür:

> Evet, pek nâgâh-zuhûr oldu! Bilinmez ki... O gece evden, iki buçukta çıkmıştım. Bütün yollar soğuktan donmuş... Yaz gibi hiç çamur yok. Hava gayet açık, mehtap latif. Neşelendim, sevindim. Tatlı bir ümit ile nereye gittiğimi bilmeden, hiçbir maksada ittiba etmeden bir hayli yol gittim. Direklerarası'nda her yer açık... Bir kıraathaneye, bir çayhaneye girmek istedim. Sonra vazgeçtim. O havada gezmek, bir yere girip oturmaktan daha hoş geldi. Aşağı yukarı dolaşıyordum. (Abdullah Zühtü, 1314a: 52).

Geç saatlerde "her yerin açık olması" buradaki hayatın ne denli hareketli olduğunu göstermektedir.

"Mürde"de anlatılan olayı, Direklerarası'nda kahraman anlatıcı gürültülü ve kalabalık bir kıraathanede öğrendiğini söyler ve burayı şöyle tarif eder:

> İşte, bu ikinci defadır ki onu pek sefil, pek pejmürde, pek görülmeyecek bir hâlde gördüm. Geçen senenin ramazan-ı şerifine müsadif bir gece, Direklerarası'nda bir kıraathanede, refikadan biriyle oturuyordum. Etrafta hükümferma olan o mütemadi şematet içinde yekdiğerimizin sözünü işitmek için güçlük çekerken sâmia-hıraş bir goygoy başlayınca artık sükûta mecbur olduk (Abdullah Zühtü, 1314a: 149).

3.1.5.2.5. Boğaziçi

"Benim Zavallı Şebabım" hikâyesindeki mekânlar kahraman anlatıcının hissiyatının derecesini yansıtması bakımından iki boyutta oluşturulmuştur. İlki, anlatıcı tarafından beğenilen ve şairane bulunan Boğaziçi sahilleri ve Marmara'ya yakın yalı bahçeleri"dir. Bu "ulvi" mekânların karşısına iskambil oynanan ve herkesin eğlenceye daldığı "mahalle kıraathanesi" koyulur. Bu iki zıt mekân

tasavvuru arasında kahraman anlatıcının yaşadığı duygu yoğunluğu daha belirgin kılınarak hikâyenin duygusal etki gücü artırılır.

"Şimdiki İzdivaçlar"da babasını ve annesini kaybeden Cim Bey, kurtuluşu "yeni zaman" modasına uygun bir evlilik yapmakta bulur. Hikâyede Cim Bey tarafından evlilik için aranan kadın tipi "malı mülkü olsun ahlaken düşkün de olabilir" diye ifade edilmektedir. Rıza gösterilen bu kadın tipine bir örnek Boğaziçi'nde bir yalıda yaşamaktadır.

> Sonra daha serbest görüşebileceğiz! Yani ben hanımefendinin Boğaziçi'ndeki yalısına kavança edeceğim[162]!... Nikâh kimin umurunda nişan olduktan sonra iş bitermiş. Gördün mu şimdiki izdivaçlar ne kolay! [163]

"Ah Bir Ev Yapabilseydim" hikâyesinde de Osman Recai Bey Boğaziçi'nin farklı yerlerinde ev yapmış olma isteğindedir.

> Diyebilirim ki İstanbul'un Boğaziçi'nin muhtelif semtlerinde böyle hayalen kurulmuş müteaddit evlerim vardır. Cihangir'de, Kabataş sırtlarında denize nazır evler… Şemsi Paşa'da, Harem İskelesi taraflarında, Mühürdar Bahçesi civarında nazar-firib köşkler… Gedik Paşa'da, Avrat Pazarı'nın denize nazır sırtlarında, daha sonra Çapa'da, Kıztaşı'nın yanında… Hele Boğaziçi'nin Netertarafında ne bîmisal köşklerim ne sevimli evceğizlerim bina edilmiştir. Ömrümün tam yirmi beş senesi bu hâletle hayal ile böyle bir yuva yapmak sevdasıyla geçirdim. [164]

3.1.5.2.6. Şehzadebaşı

"Ahmet Dayı" hikâyesinde Dürdane babadan kalma, bir anlamda onun kökleriyle bağı gibi görülebilecek konak yanınca Şehzadebaşı'na taşınır.

> Pederinin irtihalinden sonra bu konak da eşyasıyla beraber yanmış, eski emektar dadılar, halayıklar ve aşçılar ya kocaya varmış ya savuşmuş, aile tenhalaşmış idi. Dürdane validesiyle beraber Şehzadebaşı civarında kalıyor ki tek eser-i mahareti yedi odalı, güya ikametgâh olarak ihsap yapılmış, bir darül-gurabaya taşındılar ve ellerinde kalan servetin bakiyesi, çifte arslan alametli mağazadan Kamalot Möble Köseoğlundan yeni çıkma kumaşlar ve perdelikler, Beyoğlu dükkânlarından cici biciler alarak, zeminlere Frenk halıları kaplatarak tamamen sarf ettiler ve güya bu tarz-ı cedid şeylerle darül-gurebanın nev-i ikametinde ikmal etmemiş oldular.[165]

---

[162] Bir işi veya kimseyi bir başkasının başına sarmak.

[163] Abdullah Zühtü, "Şimdiki İzdivaçlar", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11714/1284, 5 Zilkade 1340/1 Temmuz 1338/1922, s.3.

[164] Abdullah Zühtü, "Ah Bir Ev Yapabilseydim", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11323-893, 19 Ramazan 1339/28 Mayıs 1337/1921, s.3.

[165] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Ahmet Dayı", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11570/1140, 7 Cemaziyelahir 1340/5 Şubat 1338/1922, s.3.

"Mimar İsmet" hikâyesinde aile mirası olarak Mimar İsmet'e kalan ev Boğaziçi'ndedir. İsmet on dört yaşındayken babası ölür. İsmet'e miras olarak kalanlar ise:

> Boğaziçi'nde konak yavrusu ahşap bir ev, Balta Pazarı'nda iki kârgir dükkânı, Sahrınçlı Hanı'nda üç hisseli odadan ibaret irat ile validesi ve kendine it'am ve usul-i tertibatından otuz lira maaş, birkaç yüz liradan ibaret cüzi miktarda nakit (…)[166] şeklindedir.

"İlhami Ne Diyor" hikâyesinde ise Ahmet Nejat'ın İstanbul'un çeşitli semtlerinden aldığı örnek ev modellerinin bulunduğu yerler arasında Boğaziçi de vardır. Buraların seçilmiş olma nedeni hem eski Türk tarzını yansıtması hem de eşsiz örneklerin olmasıdır:

> Ahmet Nejat Avrupa'da mümkün olabilen kütüphaneleri ve müzeleri ziyaret ederek, vaktiyle İstanbul ve Anadolu'da seyahat etmiş ve şarka müteallik tasvirler yapmış büyük ressamların asarını tetkik etmiş ve bunlardan birçoğunun fotoğraflarını almaya da muvaffak olmuştu. Diğer taraftan Mimar İsmet'in en eski Türk evlerini musavver mükemmel bir koleksiyonu vardı. Eyüp'te, İstanbul'da Üsküdar'da, Boğaziçi'nde son zamanlara kadar mevcudiyetini muhafaza edebilmiş en eski evlerin haricî ve dâhili fotoğraflarını almıştı.[167]

3.1.5.2.7. Ev, köşk, yalı, konak

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde evler içinde yaşayan insanların sosyoekonomik durumlarını da yansıtabilecek şekilde tasvir edilmiştir. Sefalet içinde bulunan bir ev "Bu Perhiz Ne? Şu Lahana Turşusu Ne?" hikâyesinde şöyle anlatılır:

> Venedik Sokağı'nda bir ev imiş. Düşüne düşüne gittim.
> Kapının önündeki fener bana, gideceğim yeri kızıl bir sefahat renginde arz eylediği hâlde yine girdim. Hep nazarımda mevkii müteali olan o kadının, o zavallının, o biçare kadının hatırı için!.. Hatta bir zevce olan kadının böyle yerde niçin bulunacağını bile hep mağlubiyet-i hissiyat ile düşünemedim. Evet! Kapının dışarısında keşfeylediğim gibi girdiğim, pek adi bir ev idi. O gibi mahallere mahsus, müphem, murdar bir koku, daha girerken hissolunuyordu (Abdullah Zühtü, 1314a: 111).

Aynı hikâyede Rum bir kadın ile evli olan genç arkadaşının evine giden kahraman anlatıcı karşılaştığı manzarayı Türk ev tarzına aykırı olarak görür.

---

[166] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Mimar İsmet, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11591/1161, 28 Cemaziyelahir 1340/26 Şubat 1338/1922, s.3.

[167] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden İlhami Ne Diyor?", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11626/1196, 4 Şaban 1340/2 Nisan 1338/1922, s.3.

> Büyük bir evin yalnız bir katında ikamet ediyorlardı. Bir salonla iki odayı oturulacak derecede süslemişlerdi. Yalnız duvarların tezyinatında bizim arkadaşın pek de hoşlanmaması lazım gelecek derecede Rumluk asarı mevcut idi. Fakat ben bunu da mazur görmüş, bir zevç ve zevce için şu ikametgâhın heyet-i mecmuasını mesut olmağa kâfi bulmuş idim (Abdullah Zühtü, 1314a: 106).

"Hemşire" hikâyesinde ev bir koruma/korunma merkezidir. Şikâyetin olmadığı ve "mukadderata alışmış" aile fertleri yaşadıkları sıkıntıları dile getirmek yerine, bunları "evin içinde" tutarak kendilerini "dışsal" etkenlerden korumaya çalışırlar. Bunu aynı zamanda toplumsal bir tavır olarak yorumlamak da mümkündür. "*Hiç kimseye arz-ı ihtiyaç etmemek, herkese karşı evvelki haysiyet ve itibarı kaybetmemek için -evlerinin içinde- her ihtiyaca tahammül edebiliyorlardı."* [168]

Hikâyede ev halkı için iki dış söz konusudur. Bunlardan ilki evin dışıdır ve aile fertleri dışındaki herkesi kapsar. İkincisi ise aile bireylerini de dış kapsamına dâhil eden aile fertlerinin kendileri haricîndeki dışsallıktır. Aile bir bütün olarak sıkıntılarını dışarıya yansıtmazken aile bireyleri de kendi iç sıkıntılarını aile bireylerine dahi belli etmemeye çalışır.

Carel Bertram *Türk Evini Hayal Etmek* adlı çalışmasında Türk evinin karakteristik özelliklerini araştırırken edebî eser incelemelerinde evin içine dair şu tespitlerde bulunur:

> Belki de en fazla korunan iç mekân, evin içerisindeki insanların duygusal hayatıydı. Duyguları tartışmak veya genel olarak duygusal hâlleri dışa vurmak, tıpkı aileyi komşulardan, mahalleden ve ötesinden koruduğu gibi içerideki insanı da dışarıya karşı kollayan bir mahremiyet kuralınca caydırılmaktaydı. Belli başlı şeyler evin dışarısında hiçbir zaman konuşulmuyordu ve belli başlı duygular benliğin dışında hiçbir yerde ifade bulmuyordu. Hem ev hem de evle bağlantılı kişilere atfedilen bu içlilik özelliği, Türk evinin hayal ediliş ve hatırlanış şekline özgül bir Türklük anlamı kazandıran, tam olarak saptanması güç olsa da oldukça önemli bir matris oluşturur (2012: 158-159).

"Dilara Dadı"nın evi de Türk evinin bir numunesi şeklinde mesut bir yaşama mekânı olarak tasvir edilir:

> Evleri yedi odalı, geniş bir bahçe içinde idi. Nazmi Ağa, pederinden kalmış olan bu asr-dide haneyi pek sevdiği için terk etmemiş, onu her fırsat düştükçe tamir ettirmiş idi. Onun tarz-ı inşası ve tertibatı eski fakat esası pek yeni gibiydi. Kuvvetini muhafaza etmiş, zinde ve sevimli bir ihtiyara benizyordu.

[168] Abdullah Zühtü, "Hemşire" *Resimli Kitap*, C. 1 S.4, 17 Ramazan 1326/30 Eylül 1324/13 Ekim 1908, s. 334-336.

> Bahçe gayet iyi bakılmış, ağaçlar pek latif yetişmiş idi. Bu ev heyet-i mecmuasıyla eski Türklükten bir numune gibi idi.
> Ahmet Nejat buraya girerken:
> - Oh!.. Oh… Ne güzel… Aman ne güzel… Dilara hepimizden mesut… Hepimizden iyi yaşamasını biliyormuş. [169]

diyerek bu evin bir mekân olarak taşıdığı önemi dile getirir.

"Mimar İsmet" hikâyesinde Ahmet Dayı, geleneksel Türk evlerine ve mimarisine önem veren biridir. Bir ev yaptırmak ister. Bunun için de gazeteye şöyle bir ilan verir:

> Bir zevk ve tabiat sahibi zat kendine küçük ve kıymetli bir ev yaptırmak istiyor. Bunun için lazım gelen akçe hazırdır. Bina, Türk tarz-ı mimarisinde hakiki ve parlak bir ev olacaktır. Şart bundan ibaret, daha ziyade tafsilat almak isteyen ve kendine güvenen Türk mimarlar Cihangir'de …. (I. N) adresine icap etmelidir.[170]

Onun yaptıracağı bu evi, Türk evlerini çok iyi bilen Anadolu'nun çeşitli yerlerinde de dolaşarak evlere dair bilgi ve belge toplayan Mimar İsmet üstlenecektir. Geleneksek Türk mimarisini ve sanatını yansıtırken aynı zamanda çağın ihtiyaçlarını da karşılayan bu ev şu şekilde inşa edilir:

> Diğer taraftan Mimar İsmet'in en eski Türk evlerini musavver mükemmel bir koleksiyonu vardı. Eyüp'te, İstanbul'da Üsküdar'da, Boğaziçi'nde son zamanlara kadar mevcudiyetini muhafaza edebilmiş en eski evlerin haricî ve dâhili fotoğraflarını almıştı. Sonra Bursa, Gökböze gibi yakın yerlerden başlayarak Anadolu'da, askerlik âleminde tesadüf ettiği en eski evlerde yine haricen ve dâhilen alınmış fotoğrafları vardı. İki tarafın büyük kıymettar koleksiyonları, şimdi ne kadar işe yaramıştı!
> İsmet'in şimdi bunlardan vücuda getirdiği bina, tarzın eskiliği ve güzelliğiyle beraber asrın ihtiyacını da cem'i bulunuyordu ve işte meselenin bütün nezaketi bu noktada idi. Binanın tarz-ı kadimde haricen saçakları, şahnişinleri, payandeleri, pencereleri, kuş yuvaları, kapıları, hatta kapı halkaları ve dâhilen menkuş tavanları" hücreleri, havuzları, çeşmeleri vardı. Fakat heyet-i umumiyesi -bütün bunlarla beraber- asr-ı ihtiyacata ve her şeyden ziyade hıfz-ı sıhhat kavaidine muvaffak bir tarzda yapılıyordu. Bina esas itibariyle ahşap değil, kârgir idi. Fakat eski tarzın letafet ve meziyetini husule getirebilmek için bu kârgir binayı mevâd-ı haşebiyye ile kaplamak icap ediyordu. Ahmet Nejat, bu evin tam manasıyla Türk usulünde olmasını arzu ediyordu. Hatta en ehemmiyetsiz menkuşatına kadar?
> Faraza Türkler'in pek eski zamanlarda bile daima sevdikleri ve nereye gitseler orada yaşatmak istedikleri dört çiçek: Sünbül, karanfil, lale ve kız gülü. Herhâlde ecdadımızın kati ve bî-nazır damga-yı bedayi hükmünde olan

[169] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Dilara Dadı", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11572/1142, 9 Cemaziyelahir 1340/7 Şubat 1338/1922, s.3.
[170] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Mimar İsmet, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11591/1161, 28 Cemaziyelahir 1340/26 Şubat 1338/1922, s.3.

> bu dört çiçekten bir uslüp vücuda getirmek için büyük müşkülata tesadüf etmişlerdi. Çünkü Türkler bunu da vaktiyle vücuda getirebilmişlerdi. Dört asır evvel yapılan bir Bursa kadifelerinin nakışları işte bu üslubun en sade, en zarif, en hakiki bir temennisi addedebilirdi. Bu kadifeler ki Avrupa'nın her tarafında, hususiyle İtalya'da bir numune-i imtisal olmuş ve her tarafta taklitleri yapılmıştı. Şimdi ancak birkaç parçası müzelerde bulunan bu kumaşların matbu numunelerinden örnek almak mümkün oluyordu.

"Çocukların Odası" adlı hikâyede ev, koruyan, kuşatan ve aile sıcaklığını hissettiren bir yerdir. Kaybolan iki yaşındaki bir çocuğu polis merkezine götüren Misters Barnar, oranın fiziki koşullarının bir çocuğa uygun olmadığını dile getirerek çocuğu ailesi bulunana kadar evine götürme isteğini dile getirir.

Polis merkezine kendi ev adresini bırakarak çocuğun ailesi bulunana kadar çocuğa refakat etme görevini üstlenir. Eve ulaştıklarında Misters Barnar'ın hizmetçisinin tavrı da "evin dışının" tehlikelerle dolu olduğunu ifade etmesi bakımından dikkate değerdir: "Böyle sokak ortasında yapayalnız ha... Ne anası ne babası ne dadısı..." Çocuğu dış etkenlerden korumak için getirdikleri ev atmosferi ise şöyledir:

> [Misters Barner] - Bunu nereye götürelim? Hava pek soğuk.
> [Hizmetçi] - Salona... Orası sıcacık ben ateş yaktım.
> Çocuğu götürdüler. Hizmetçi sobayı karıştırdı. Ateş alevlendi. Artık çocuk susmuştu. Sobadan çıkan alevlere mütefekkirane bakıyordu. İhtimal ki saka-i sebavetle orasını kendi hanesi zannediyordu.[171]

"Ah Bir Ev Yapabilseydim" hikâyesinde Mümeyyiz Osman Recai Bey, gençliğinden itibaren evle ilgili sorunlar yaşar. Hikâyede olay örgüsü ev ile ev sahibi olma üzerine kuruludur. Osman Recai Bey bu arzusunu ve sahip olamadığı ev yüzünden başına gelenleri şöyle dile getirir:

> A kardeşim bilmez değilsin a… Ben bekâr bir adamım. Yalnız bekâr da değil, hane-i berduş denilecek bir hâldeyim. İhtiyar alil validemden başka kimsem yok. Aşağı, yukarı yaşım kırk beşi buldu. Bu vakte kadar evlenemediğimin sebebini de bilirsin. Bir evim yok. Hâlbuki ben son derece ev âşığı bir adamım. Yirmi yaşımdan beri tabiiyetçe bir ev inşa edebilmek merakındayım. Hatta siz de bu merakımla biraz eğlenirdiniz? Belki mimarlar bile benim kadar hane inşa etmeyle meşgul değillerdir. Ömrümün en mesut dakikaları zevk ve emele muvaffak, küçücük şairane bir yuvanın planlarını tetkik ile geçen zamanlardır. Şöylece dört beş oda… Etrafı bahçe… Odalar geniş, pencereleri geniş, duvarları yüksek, tarz-ı mimarisi herhâlde bizim tarz-ı millîyemize muvaffak, kırmızı aşı boyalı, balkonlarına salkımlar ve hanımelleri sarılmış, muhkem, mazbut, tertemiz, iyice döşetilmiş, her şeyi yerli yerinde bir evceğiz… Ben bu hususta gayet mütevazi adamım. Cici bici

[171] Abdullah Zühtü, "Çocukların Odası", *Sabah*, nu. 2537, 11 Rebiyülevvel 1314/9 Ağustos 1312/21 Ağustos 1896, s.4.

> değil fakat "yurdum" diyebilecek bir ev olmalı… Nerede bir münasip arsa görsem hemen buna hayalen bir evceğiz inşa ederim. Buna o kadar özenir bezenirim ki günlerce zihnim artık başka şeyle meşgul olamaz. Geceleri rüyamda bile bu latif ve mesut evceğizi görerek gönlüm teselli olur.

Ancak bu hayaline kavuşmak bir yana iki kez evsiz kalır:

> Hâlbuki tesadüf bu ya! Bütün hayatımda hiçbir muntazam evde hatta iki gün oturmak bana nasip olmamıştır. Rahmetli pederden intikal eden ve bir virane hane Aksaray'da Şekerci sokağının en harap, en basiti o bir ev mi idi. Çocukluğumu ve gençliğimi orada geçirdim. Nihayet bu ev yandı. Valide "Elli senelik mahalleden ayrılamam." diye yine o tarafta bir evceğiz bulup kiraladık. Hayli seneler orada oturduk. Nihayet o da eşyamızla beraber yandı, açıkta kaldık. Bir zamanlar başıma yıkılacak zannettiğim bu viran haneleri de bana emlak arattırdı. Ev bulabilirsen bul. Ateş… Gide gide nihayet Molla Cenani Kapısı, Mevlevihane Kapısı civarında bir yıkık konağın nasılsa biraz daha ömrü kalmış üç odalı selamlık dairesine başımızı soktuk.[172]

Hikâye boyunca "ev"e sahip olamamanın neden olduğu hayal kırıklığı Osman Recai için komşu kızını isteme sahnesinde zirveye çıkarılır. Bu andan itibaren Osman Recai Bey evsizlikten kaynaklanan talihsizliğine iç çekip durur.

"Elif Hanım"da Elif Hanım'ın kocası ve çocuklarıyla yaşadığı Aya Nikola tarafında küçük fakat gayet zarif bir köşkten söz edilir.

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde evin bir çeşidi olan "konaklar", "yalılar" ve "köşkler" de mekân tercihleri arasındadır. "Şafak Söker, Güneş Batarken"de halı taciri Tebriz'den İstanbul'a taşınır ve Mahmut Paşa Cami civarında bir konak, Büyükada'da bir latif köşk satın alır. [173]

"Ahmet Dayı" hikâyesindeki mekânlardan biri olan Dürdane'nin babasından kalan konak geçmiş ve gelenek ile şimdiki zaman arasında bir köprü görevi görür. Ancak Dürdane'nin yozlaşması karşısında o da "yakılarak" sahneden çekilir.

> Monla Kerani taraflarında, kâr-ı kadim bir konumları vardı. Dürdane pederinin vefatına kadar ömrünü bu muhteşem konakta, israf ve rahat içinde geçirmişti. Bu konağın hayatında nizam ve intizam yoksa da yine bir fevkaladelik, bir zevki ruhani, Türklerden bir eser vardı. Pederinin irtihalinden sonra bu konak da eşyasıyla beraber yanmış, eski emektar

[172] Abdullah Zühtü, "Ah Bir Ev Yapabilseydim", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11323/893, 19 Ramazan 1339/28 Mayıs 1337/1921, s.3.

[173] Abdullah Zühtü, "Şafak Söker, Güneş Batarken", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11228/898, 24 Ramazan 1339/2 Haziran 1337/1921 s.3-4.

> dadılar, halayıklar ve aşçılar ya kocaya varmış, ya savuşmuş, aile tenhalaşmış idi. [174]

Gerek konağın yanışı gerekse geçmişe dair olup geleneği çağrıştıran konak sakinlerinin dağılışı hikâyede Dürdane'nin yeni hayat tarzı karşısında izleyeceği yolun gidişatını da belirlemesine neden olur.

"Dilara Dadı" hikâyesinde geleneklerine bağlı ve özünü yitirmemiş Dilara Dadı, Dürdane'nin ailesinin konağında aldığı terbiye ile yetişmiştir. Aynı durum "Mimar İsmet" hikâyesinde Mimar İsmet'in annesi için de geçerlidir. O da gençliğini konakta geçirmiş, konak kültürüyle yaşamış biridir. Her iki hikâyede de mekân olarak konağın seçilmesi "geleneğe ve öz değerlerine" bağlı insanların yetişme ortamlarını gösterme bakımından önemlidir.

"Bir Hatıra" hikâyesinde kahraman anlatıcı uzun süredir görüşmediği arkadaşı Latif'ten kendisini evine davet eden bir mektup alır. Latif'in yalısına giden kahraman anlatıcı daha önceden pek güzel ve ihtişamlı olan bu yerin son hâlini şöyle tasvir eder:

> Viran bir yalı!.. Biraz şu tabir acayip idi. Viran yalı ne demek olacak? Ben Latif'i kuş yuvası gibi latif bir sahilhanede mukim tasavvur ediyordum. Tarif edilen yalının kapısını çaldım. Korkunç bir yer, koskoca bir virane idi. Dört duvarı yıkılmış, sakfları çökmüş, boyası kaybolmuş, direkleri meyletmiş, çerçeveleri bozulmuş, ekser camı kırılmış, heyet-i mecmuası bir baykuş yuvasına dönmüş idi.
> Off! Bizim Latif burada ne arıyor?.. diye mırıldanarak kapıyı tekrar çaldım. Bir ihtiyar uşak açtı:
> - Buyurunuz, efendim, dedi. Latif'i sordum.
> - Burada... cevabını verdi.
> Yıkılmış taş merdivenlerden, bütün mermerleri oynamış, yosun tutmuş bir taşlığa indik. Ne karanlık yerler! Bilmem niçin, ben titriyordum. Kendimi, esrar-âlûd bir yere giriyor zannediyordum. Artık ortalık kararmıştı. Uşağın yakıp eline aldığı şamdan, her taraftan giren rüzgâra karşı titrek, hafif bir ziya neşreyliyordu. Yıkık tavanlar, duvarlardaki kabarıp sarkan kâğıtlar, kırık dökük dolaplar, her tarafı örümcekli karanlık bir yol, ağır bir rutubet kokusu, taşlara basarken hasıl olan seda, derin sükût, korkunç bir tenhâi beni şaşırttı. Bütün bu harabeye delalet eden şeyler, asabım üzerinde büyük bir tesir hasıl ediyordu. Nihayet deniz üstünde, metruk bir bahçeye nazır, gayet büyük bir odaya girdik. Orada Latif oturuyordu. Bizi görünce yerinden fırladı (Abdullah Zühtü, 1314a: 106-107).

[174] Abdullah Zühtü, "Ahmet Dayı", *Peyam-ı Sabah,* nu. 11570/1140, 7 Cemaziyelahir 1340/5 Şubat 1338/1922 s.3.

Mekândaki değişim, eskiden tanıdığı ve gayet mesut bir hayat sürdüğünü belirttiği Latif'in hayatındaki değişimi çağrıştırmaktadır. Tıpkı yalının viran bir hâl alması gibi Latif'in de yaşamı ıstıraplar içinde geçer.

"Bir Pederin İntikamı" hikâyesinde detaylı bir köşk tasviri yapılır:

> Yasemin Köşkü... Ne latif isim. Bu köşkün kendi de ismi kadar güzeldi. Bunu anlamak için bir defacık uzaktan görmek kâfidir. Etrafı müzeyyen, musanna nazar-firîb bir bahçe... En güzide çiçekler, en nadide ağaçlar orada... Çitlerinde bile anlaşılmaz bir zarafet var. Köşk pek büyük değildir. Sekiz odalı. Fakat planı tertip edilirken mimarını yüz odalı bir büyük otelden ziyade düşündürmüş. En küçük oymalarına varıncaya kadar özenilmiş. Köşkün rengi görülmez. Her cihetini yaseminler, kısa güller, salkımlar ihata etmiştir. Köşkten ziyade kameriyeye benzer. Uzaktan büyük bir çiçek demeti zannedilir. Kuş yuvası diyenler de çok. Her yeri çiçek... Her köşesi çiçek... Her noktası çiçek... Hatta bacası bile çiçeklerle mesturdur. Fıskiyelerin kenarında bir tavr-ı işve-bazane ile yıkanan beyaz güvercinler bile o umman-ı ezhar içinde çiçek gibidir. Bu köşkün herkes ziyarete gider. Fakat bir çiçek koparmak kabil mi? Kelebeklerin pervaz ve heyecanı, bülbüllerin feryat ve figanı hep birden başlar. Bunlar, bu çiçekler, bu kuşlar, bütün güzellikler kucak kucak zevkler, safalar tesir etmekte uzaktan bir dakikacık seyredenlerin bile kalplerinde tatlı emeller, nihayetsiz saadetler uyandırmakta iken köşkün içinde bulunanların meyusane imrar-ı hayat etmekte olması o nişimen-i sevda ve muhabbetin pencerelerinden, meserretnüma handeler, âşıkane nağmeler işitilecek yerde sahibi olan ressam-ı şehir "Durneti"nin hazin hazin ağlaması pek garip bir tezat değil midir?[175]

Köşkün tasviri ile Durneti'nin hissettikleri arasındaki taban tabana zıtlık, mekânın insan nazarındaki karşılığının ruhi durumuyla ne kadar yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

"İş Adamları" hikâyesinde Reyhan Bey'in emlak komisyonculuğu yaparken insanları nasıl aldattığı Büyükada'daki iki köşk üzerinden anlatılır. Bunlardan biri bakımsız, eski bir köşktür. Diğeri ise tersi vaziyette, dolandırıcılığın aracı olarak kullanılacaktır.

> Ada'da Nizam caddesiyle Hristos Tepesi arasındaki sokakların birinde viran, para etmez bir küçük köşkü vardı. Kimsenin almayacağını bildiği hâlde bunu satılığa çıkarmış hatta bir iki gazeteye ilan da vermişti. Bu köşkün daha biraz aşağısında şale tarzında yapılmış, gayet zarif, kullanışlı, bahçesi ve manzarası pek güzel bir köşk daha vardı.[176]

[175] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Bir Pederin İntikamı", *İkdam*, nu. 230, 22 Ramazan 1312/7 Mart 1310/19 Mart 1895, s.4.

[176] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden İş Adamları", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11584/1154, 21 Cemaziyelahir 1340/19 Şubat 1338/1922, s.3.

3.1.5.2.8. Tramvay, vapur, şimendifer, tren

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde asli mekân olarak tramvay, vapur, şimendifer ve treni seçtiği görülür. Bu ulaşım araçlarının tercih edilme nedeni anlatılacak olayların gelişimi açısından önemlidir. Bu mekânların "sınırları"nın daha belirgin ve küçük oluşu, anlatılacak olayların da çerçevesini belirlemektedir. Aynı zamanda bu mekânlar, tesadüfi karşılaşmalara imkân sağlamaktadır. Bu amaçla Abdullah Zühtü, bir araya gelmelerini pek mümkün görmediği kişileri bu araçların sınırında buluşturarak hikâyeyi kurgusal zemine kavuşturmaktadır.

"Fırtına" hikâyesi tümüyle gemi/vapurda[177] geçer. Britanya seferi düzenleyen geminin pervaneleri zarar görür. Daha sonra anlatıcı odasına çekilir ve uyuya kalır. Rüyasında geminin battığı ve yolcuların telaşla canlarını kurtarmaya çalıştıkları anlatılır.

"Ben Değildim Bahar Çapkın İdi" hikâyesindeki en işlevsel mekânlardan biri olan vapur, kahraman anlatıcı hüviyetindeki genç ile Tenet arasında yaşanacak münasebetin kıvılcımının atıldığı ilk yerdir.

"Bir Hatıra"da kahraman anlatıcı, arkadaşının yanına giderken vapura biner. Bu yolculuk sırasında vapurdan Boğaz'ın güzelliklerini seyrederken geçmişi hatırlar:

> Son vapura yetişmek için o gün akşama kadar büyük bir sürat ve gayretle çalıştım. Oturacak yer bulunmayacak kadar kalabalık olan vapur güvertesinde Boğaz'ın her saniye bir bedia arz eden menâzırına daldım. Neticesinde Latif gibi bir arkadaşla buluşmak olduğu için bu küçük seyahat bence bir tenezzüh-i ruhani sırasına geçti. Yolda hep onunla birlikte geçirdiğimiz âvân-ı mesudeyi tahattur eyliyor, gittikçe neşeleniyordum (Abdullah Zühtü, 1314a: 106).

"Hayal ve Hakikat" hikâyesinde Vefik, Galip ve Latif isimli üç arkadaş, gezmek için gidecekleri mesire yerine deniz yolculuğu yaparak vapurla giderler. Gezinti yerinde gördükleri kadınla dönüş yolunda vapurda karşılaşırlar. Vapur bu hikâyenin açılış ve kapanış mekânı işlevini görmüştür.

"Esnafın Hilesi" hikâyesinde lokantacılıktan zengin olmuş bir esnaf ile her defasında açtığı lokantayı batıran başka bir esnafın diyalogları şeklinde ilerleyen olaylar tren yolculuğu sırasında anlatılır. Aynı meslek grubundan iki kişi bir tren

[177] Abdullah Zühtü bu hikâyede gemi ve vapur sözcüklerini, arasındaki anlam ayrımına dikkat etmeden aynı ulaşım aracı için kullanmıştır.

vagonunun "sınırlılığında" buluşturulur. "Taş" hikâyesinde kahraman anlatıcı küçüklüğünden beri tanıdığı ancak başkasıyla evlenen komşularının kızına, tren istasyonunda beklerken tesadüf eder. "Bir Kıymetli Hatıra"da M. S. ismindeki anlatıcı Edirne'ye yaptığı yolculuğu ve yaşadığı aşktan dolayı trende duyduğu heyecanı dile getirir.

"Tramvayda I" hikâyesinde bir kır gezintisinden dönmek için araba arayan Şövalie, tüm arabalar dolu olduğu için tramvaya biner. Bu hikâyenin konusu yanlış anlaşılma ve buna bağlı telaşın doğurduğu komik bir vaka olduğundan tramvayın sınırlı genişliği ve fiziksel yapısı heyecan unsurunu artırmaktadır. Yolculuk esnasında tramvaydaki kadınlardan biri "yılan" diye bağırınca herkes telaşa kapılarak dışarı çıkmaya çalışır. Ancak şişman bir karı kocanın ikisi birden kapıdan çıkmaya çalışınca kapıya sıkışırlar. Artık dışarı çıkma imkânı kalmayınca Şövalie'nin anlattığı hikâyedeki kargaşaya ve bunun ortaya çıkaracağı komik durumlara zemin hazırlanmış olur.

"Tramvayda II" hikâyesinde ise Jül gezmek için evden çıkar ve tramvaya binerek yolculuk yapmaya başlar. Tramvayda karşılaştığı bir baba ile âmâ oğlu arasında geçen konuşmaları aktarır ve çocuğun hâline acır. Tramvaydan indikten sonra gezmekten vazgeçer ve evine dönerek kendi çocuğuna sevgi ve şefkat gösterir. Bu hikâyede de tramvay bir karşılaşma ve olayların meydana gelmesi için sınırlandırılmış bir mekân hüviyetindedir.

3.1.5.2.9. Kıraathane, meyhane, gazino

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde kıraathane, meyhane ve gazino sıklıkla tercih edilen mekânlar arasında yer almaktadır. Genellikle hikâyenin girişinde zikredilen bu mekânlar, her hikâyede detaylı şekilde tasvir edilmese de sohbet ortamı oluşturması, bir araya gelme, toplanma ve dertleşme gibi durumlara imkân tanıması nedeniyle hikâyelerde çokça tercih edilmiştir. Hikâyelerde mekân olarak zikredilen kıraathaneler Şehzadebaşı, Direklerarası ve Beyazıt'ta bulunan yerlerdir. Bunların dışında nerede olduğu belirtilmeyen kıraathaneler de mekân tercihleri arasındadır.

"Kış Hatıralarından" hikâyesinde kıraathane bir bulaşma mekânıdır. Olaylar burada başlar, gelişir ve sokağa taşarak orada çözülür.

> Evvelki gece Şehzadebaşı'nda bir kıraathanede oturuyorduk. Şiddetle kar yağıyordu. Hava buz gibi soğuk… Tipi, fırtına, kıyametler kopuyor.

> Sokaklarda gelip geçen pek az. Çaycıların ekserisi bile dükkânlarını kapamış. Abdi Efendi bile ilan-ı hilafında olarak tiyatro oynatmaktan vazgeçmeye mecbur olmuş. Ben de fazla söylüyorum ya şehrimizde üç dört günden beri hükümferma olan havalar malum. Ne ise biz nasılsa kıraathanede idik. Görüşüyor idik. [178]

"Bir Kere" hikâyesindeki kıraathane ve gazino aynı mekân olarak anlatılır. Şems Kıraathanesi aynı zamanda gazinodur.

> Direklerarası'nda Şems Kıraathanesi'nde bu geniş, muntazam, müzeyyen gazinoda yarım saatten beri Vasil'in kemençesini vâlihane dinliyor, bu küçücük çalgıdan husule gelen aheng-i latif ve dil-pezîrin tesiri altında gaşyolup gidiyor idik (Abdullah Zühtü, 1314a: 26).

"Cüzdan İçinde" hikâyesinde ise Şehzadebaşı'nda bir kıraathanede tesadüf ettiği gencin başından geçenler anlatılmaktadır. "*Birkaç sene evvel bir yaz günü Şehzadebaşı'nda kıraathanede oturuyordum. Gazete okuyordum.*"[179]

"Mehtap Âleminde" ise mahallenin kibar ve yaşlı bir sakini olan Mehmet Nihat Bey sürekli kıraathanede vakit geçirmekte, tanıdığı tanımadığı herkese içecek bir şeyler ikram etmektedir.

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde görülen meyhaneler ve meyhane atmosferi düşkünlük, sefalet ve ümitsizlik mekânlarıdır. Meyhane atmosferinin ve meyhanenin fiziksel yapısının en yetkin ve teferruatlı tasvir edildiği "Sefil" hikâyesinde meyhane, insanlık dışı ve hoşa gitmeyen bir ortamdır.

> Yazmak tasavvurunda bulunduğum bir romanın sefalete ait olan kısmını tasvir edebilmek, romana kahraman olabilecek bir sefil intihap etmek için sefillerin evkât-güzâr oldukları mahalleri gidip görmeğe karar vermiştim.
> Bu kararımı, ahval ve temayülat-ı beşeriyeyi tetkik hususunda tecarüb-i kâmilesi bulunan bir refikime açtım. Bilâ-teemmül:
> - Küpeli'ye gitmeliyiz... Aradığını orada bulabilirsin, dedi. Küpeli bence meçhul bir isim idi. Bittabi bazı izahat talep ettim. Bütün suallerime karşı:
> - Orası anlatılamaz, tavsife sığmaz bir yerdir. Gördüğün zaman bu hakikati sen de teslim edersin, cevabını verdi.
> İki üç akşam sonra birlikte gidip görmek için sözleştik. Oraya, gece saat üçten sonra gidilecek idi. Gittik... Daha kapısından girer girmez arkadaşımın sözlerini tasdike mecbur oldum. Evet, orası anlatılamaz, tavsife sığmaz bir mahal idi!.. Orada sefalet, gözleri ağlatacak, şaşırtacak, insanlıktan iğrendirecek, titretecek, merhametkârâne bir nefret, mustaribane bir rikkat içinde bırakacak bir sefalet... Bütün dehşet, bütün mezellet, bütün meskenet,

[178] Abdullah Zühtü, "Kış Hatıralarından", *Sabah*, nu. 2313, 25 Recep 1313/29 Kânunuevvel 1311/10 Kânunusani 1896, s.3.
[179] Abdullah Zühtü, "Cüzdan İçinde", *Sabah*, nu. 3505, 15 Rebiyülahır 1317/10 Ağustos 1315/22 Ağustos 1899, s.3-4.

> bütün rezaletiyle... Bütün yaraları, bütün hastalıkları, bütün pislikleriyle hükümferma oluyordu. Orası uzun, tuğla döşeli, basık tavanlı, murdar, çamurlu bir meyhane idi... Duvarları, tavanı sigara dumanından simsiyah olmuş -bilmem hangi günün, hangi baharın yadigârı olmak üzere bir tarafa asılı vermiş olan- yaprakları kuru, ne ağacı olduğu meçhul bir dalın duvarda çerçeveleri, camları kırık iki üç resmin üzerine binlerce sinek konmuş idi. Meyhanenin içinde taaffünden bir dakika bile durmak muhal idi. Öteden beriden toplanmış, artık sigaraların tütünlerinden mütehassıl duman, müstekreh bir koku saçarak, mavimtırak bir bulut gibi yükseliyor, ispirtoların, yemeklerin kokuları buna karışıyor, göz gözü görmez bir hâle geliyordu. Orada masalar, sair meyhanelerde, gazinolarda olduğu gibi yüksek değil idi. Yere, çamurlu, soğuk tuğlaların üzerine oturup el yetişebilecek kadar alçak bulunuyordu. Adi tahtadan yapılmış, üzerlerine bilmem kaç senesinde mavi bir boya vurulmuş olan bu masaların şimdi rengi solmuş, üzerleri çetele gibi çentik çentik olmuş, kabarcıklar peyda eylemiş, yemeklerin, ispirtoların hasıl eylediği iğrençlikler içinde kalmış idi (Abdullah Zühtü 1314a: 45-46).

Abdullah Zühtü'nün "Bir Kıymetli Hatıra", "Mışır Buyday/Kış Hatıralarından", "Bir Kere", "Sefil", "Mürde" ve "Dürdane'den Güzide'ye" hikâyelerinde mekân olarak tercih edilen gazinolar ise detaylı tasvir edilmez. Ancak vakanın gelişmesi ve yaşanan sefahat, sefalet ortamlarının yansıtılması için hikâyeye dâhil edilmiştir denebilir.

"Gönül Avcısı"nda geçen Gambrinos Birahanesi (Abdullah Zühtü, 1314a: 76) ise oldukça meşhur bir yerdir. Reşat Ekrem Koçu'nun çalışmasında bu yerden söz edilmektedir.

> Geçen asır sonlarında Beyoğlu'nun meşhur birahanelerinden; 1898'de gazetelerde çıkan ilanlarında şunlar yazılıdır:
> "Beyoğlu'rda Konkordiya Tiyatrosu'nun karşısında 312 numaralı Dimitri Gambrinos Birahanesi, birinci nevi bira füruht olunur, nefis etimme [yemekler] bulunur; birahane sabaha kadar açıktır; müşterilerin memnuniyetine her suretle hizmet edilir."
> Eski bir meyhaneden çevrilme değil, doğrudan alafranga birahane olarak açılmış bir yerdi. Meyhanenin sahibi görünen Dimitri Gambrinos bir yelkenli gemi kaptanıydı, adını taşıyan bu birahaneyi, küçük yaşından beri gemisinde dolaştırdığı Sakız Adalı Andriya adındaki zenanesi için açmıştı. O 1898-1900 yıllarında Andriya otuz yaşlarında kadardı. (…) Kaptanın adını taşıyan birahanesine de Fransız limanlarından gördüğü birahanelerin şeklini vermişti. Beyoğlu'nda beyaz ceketli, beyaz frenk gömlekli, siyah kelebek boyunbağlı, siyah pantolonlu, siyah çorap ve siyah ayakkabılı ve başları açık, uzatılmış saçları yandan veya ortadan ayrılarak taranmış, saçları mutlaka lavantalı garsonlar ilk defa bu Gambrinos Birahanesi'nde görülmüştür (2019: 24-25).

3.1.5.2.10. Mezarlık

Abdullah Zühtü'nün mekân tercihleri arasında mezarlıklar da bulunmaktadır. "Bir Çiçek Açmamış Mezarında" hikâyesinde gezintiye çıkan kahraman anlatıcı Şişli'de bulunan Rum Kabristanı'na gelir. Yazarın Rum Kabristanı'nı seçmesi anlatacağı zengin-fakir zıtlığını daha iyi verebilmek için mezar süslerinden ve düzenlemesinden yararlanmak istemesi şeklinde okunabilir. Örneğin zengin mezarında heykeller ve resimler bulunmaktadır. Bunlar İslam inancına uygun düşmediğinden yazarın, anlatımdaki zıtlığı verebilmek için bir Rum mezarlığını tercih etmiş olması muhtemeldir. Burada gördüğü zengin ve fakir iki mezar tasviri hem mezarlıkla ilgili bir manzara sunar hem de ekonomik olanağın bir mezarın düzenlenmesi açısından nasıl bir etki oluşturduğunu hissettirir. Mezarlıkta tesadüf edilen zengin mezarı şu şekildedir:

> İleriye doğru birkaç adım attım. Yine bir mezar!.. Fakat bu hepsinden latif bir mezar idi. Kim bilir kim bu mezarın üzerine bir kameriye yaptırmıştı. Kameriyenin bütün etrafını yaseminler, sarmaşıklar kuşatmış idi.
> Etrafına en nadide, en zarif, en nazar-ruba çiçekler dikilmiş idi. Bir taş, taşın ortasına büyük bir sanatla küçük bir hücre yapılmış, hücrenin içine orada yatan şahsın fotoğrafla alınmış resmi konulmuş! Taşın üzerinde mermerden bir güvercin var... O da pek mahirane tıraş edilmiş. Güvercinin önünde mini mini bir havuz... Oraya yağan yağmurlardan su birikmiş... Mürur-u zaman ile etrafı yosun peyda eylemiş... Zannediyorum ki oradan kuşlar su içiyor. Onun için böyle bırakılmış. Onun için böyle yosun tutmuş. Yoksa mezarın her yerinde fevkalade intizam ve mamuriyet eseri var. Resmin camında, taşın üzerinde, çiçeklerinde hatta zeminini teşkil eden çakıl taşlarında bile bir toz, bir nişane-i metrukiyet görülmüyor. Mutlaka -evet, hiç şüphem yok- meçhul bir dünyevi için orada yatan uhrevi pek muazzez, pek kıymetli... Hatta kameriyenin altına bir de sandalye konulmuş. Demek sabahları, akşamları oraya gelip oturan, o çiçekleri sulayan, o mezara bakan, belki her sabah dua okuyan, her sabah ağlayan biri var (Abdullah Zühtü, 1314a: 69).

Fakirlere ait bölüme geçtikten sonra gördüğü bir mezarı ise şöyle tasvir eder:

> Artık kabristanda zenginlere mahsus yerleri geçmiş, fukara için tahsis edilen mahale gelmiştim. Burası evvelkinden pek farklı idi.
> Orada heykeller, kameriyeler, kucak kucak çiçekler, saye-dâr ağaçlar yok idi. Hiçbir mezar taşı bile yok idi. Yalnız birer işaret konulmuş, yalnız birer cümle ile medfun olanların isimleri, tarih-i vefatları yazılmıştı. Fakat onların da kendine mahsus fakirane bir güzelliği vardı. Hiç olmazsa kenarlarında birkaç çiçek; menekşe gibi, süsen gibi, latin gibi adi fakat sevimli birkaç çiçek vardı. Hiç olmazsa -velev ki sararmış, velev ki kurumuş, velev ki tanınamayacak bir hâle gelmiş olsun, yine ziyaret edildiğine delalet etmek üzere- birer çiçek demeti bulunuyordu. Garip değil mi? Bunlar beni teselli ediyordu. Onları, o

> fakirlerin kabirlerini pek metruk, pek unutulmuş bir hâlde görmek bana tesir edecek, beni ağlatacak idi... Ah! Nihayet korktuğuma uğradım! Bir mezar... Kuru topraktan, siyah topraktan ibaret bir mezar gördüm. Evet, yalnız kuru bir topraktan ibaret idi. Üzerine yalnız enlice bir tahta konulmuş idi. Mezar olduğunu yağmurlardan rengi atmış, çürümüş olan bu tahta, ispat ediyordu. Eyvah! O ne garip, o ne bikes, o ne yetim, o ne fakir bir mezar idi. Bir çiçek değil, bir sade çimen, bir tek çimen bile o mezarı tezyin etmiyor, o mezara ruh vermiyordu. Toprak... Yalnız siyah toprak... Yalnız bir tahta... Yalnız bir çürük tahtadan ibaret bir mezar... (Abdullah Zühtü, 1314a: 71).

"Sebil" hikâyesinde başından geçen talihsiz evlilik ve bu süreçte sakat kalan ve geçimini su satarak sağlayan sebilci olayların çözüme kavuşacağı zaman bir mezarlık kenarındadır. Onun trajik hâli anlatıcı tarafından "mezar taşlarını bile merhamete getirecek" bir hâlde aktarılır. Ardından eski karısını son kez gören sebilci ıstıraba dayanamaz ve mezar taşı üzerinde can verir (Abdullah Zühtü, 1314a: 17-25).

"Taş" hikâyesinde kahraman anlatıcının küçük yaşlardan beri tanıdığı ve zamanla sevgi duyduğu Dilara'nın bahtsız bir evlilik yapıp ardından hastalanarak ölmesi anlatılır. Kahraman anlatıcı en son hasta olarak gördüğü Dilara'nın babasını bir cenaze alayında perişan hâlde görünce durumu anlar. Dilara ölmüştür ve onu götürüp mezara koyarlar. Üzüntüyü yansıtan bir mekân olan mezarlık, kızın kocasının umursamaz tavırlarıyla birleşince trajik etkili zirveye çıkarır (Abdullah Zühtü, 1314a: 78-84).

"Bir Sahife-i Hayat"ta çok sevdiği eşini kaybeden genç bir adam onun mezarı başına giderek Kur'an okuyup dua eder. Buranın tasviri şöyle yapılır:

> Zavallı genç çıktı, evine gitmedi. Birçok sokak, birçok yol geçti. Nihayet bir mezarlığa geldi. Orada, Haliç denizinin bisât-ı nilgûnu karşısında, iki genç fidan arasında yeni yaldızlı bir makberin önünde diz çöktü. Cebindeki yaldızlı Kelam-ı Kadimi çıkardı, sessizce zevcesinin ruhuna bir manevi bayram hediyesi gönderdi... (Abdullah Zühtü, 1314a: 148).

"Şimdiki İzdivaçlar" hikâyesinde anne ve babasını kaybeden anlatıcı onların ulvi sevdalarından söz eder ve babasının ardından hayatını kaybeden annesini mezarlığa götürürken sanki iki sevdalının buluşma "bahçesi" gibi bir mekânda bulunduğunu dile getirir:

> Öleceğini hissederken eminim ki memnun idi. Çünkü artık ötekine kavuşacak, onunla bir servinin altında, bir ıssız fakat şairane mezarın, bütün dünya dertlerinden azade, tenha ve ebedî yuvasında beraber yatacak ve uhrevi bir tarzda yaşayacaktı!..

> O ne mutlu!.. Anamı babamın yanına, Eyüp yolunda, defterdarda, bir mezarlıktan ziyade bahçeye benzeyen kabre defin ederken bahar idi. Dallarda kuşlar ötüyor, ağaçlar çiçekler içinde her taraf zevk ve sürur içinde bulunuyordu. İnsan şaşırıyordu. Ölüm… Mezar… Bu mu? Bu bir ayrılık mı, yoksa kavuşmak mı idi? Hayat mı başlıyordu, memnun mu?.. Bilmem ben ne olmuştum. Onları yan yana yatırdıktan sonra, mezaristanda bırakıp avdet ederken hem öksüzlük acısı duyuyor hem babamın anamın artık rahat edeceklerini düşünerek müsterih oluyor gibi idim.[180]

3.1.5.2.11. Gezinti yerleri

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde çeşitli gezinti mekânlarını tercih ettiği görülmektedir. Buralar genellikle eğlenmek, hoşça vakit geçirmek veya can sıkıntısından kurtulmak için gidilen mekânlardır. "Ben Değildim Bahar Çapkın İdi" hikâyesinde olay örgüsündeki gerilimin yaşandığı mekân Sultaniye Çayırı ve orada etrafı ağaçlarla çevrili kimsenin içindekileri göremeyeceği eski bir korudur. "Şuh-ı Giryan"da ise Çır Çır Suyu'na gezintiye giden Vefik, Galip ve Latif'in burada gördükleri anlatılır. "Beyoğlu Hatıralarından" hikâyesinde evde başlayan eğlence gezinti yerine taşınır. "Âmâ" hikâyesinde gezintiye çıkan iki arkadaş "tarlalardan mürekkep bir mahal"de köy civarında dolaşırlar.

3.1.5.2.12. İstanbul dışındaki ülke, şehir ve çeşitli yerler

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde İstanbul dışında tercih edilen Türk coğrafyasından yerler "Yandım Aman! Kantosu"nda Ahmet'in memleketi olan "İnebolu kazası dâhilinde Abana nahiyesi" (Abdullah Zühtü, 1314a: 116) iken "Bir Kıymetli Hatıra"da Edirne'dir. "Mimar İsmet" hikâyesinde Mimar İsmet savaş zamanı ihtiyat zabiti olarak askere alınınca Anadolu'nun çeşitli yerlerini görme ve oraları tanıma imkânı bulur. Ancak bu yerler hakkında bilgi verilmez. "*İsmet Anadolu'nun her tarafını, evet her tarafını dolaşmış, Timurî, Selçukî, Osmanlı ve Kafkas Türkleri'nin bütün âsâr ve bedâtını tetkike fırsat bulmuştu."*[181] "Edalıdır Yosmam" hikâyesinde Erzurum, Defterdar Şadi Bey ve ailesinin yaşadığı yerdir. "O Güzel Eller" hikâyesinde ise Cevat bir süre İzmir'de yaşar.

[180] Abdullah Zühtü, "Şimdiki İzdivaçlar", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11714/1284, 5 Zilkade 1340/1 Temmuz 1338/1922, s.3.

[181] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Mimar İsmet, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11591/1161, 28 Cemaziyelahir 1340/26 Şubat 1338/1922, s.3.

Abdullah Zühtü 1922 yılında yayımladığı hikâyelerde Avrupa ile yaşadığı dönemi sürekli mukayese eder. "Yeni Zaman Sahnelerinden" başlıklı hikâye dizisinde kahramanların bir ayağı Avrupa'dadır. Ancak buralar isim olarak zikredilir, detaylı tasvire girilmez. Bunların dışında hikâyelerde mekânlar şöyledir:

"Nil'de Bir Sevda" hikâyesinde mekân Mısır'dır. Sadi meşhur bir musikicidir. Cemile isminde Musevi bir kızın da musikiye istidadı vardır. İkisinin hayatının konu edildiği hikâyede olaylar Tahran, Kahire ve Nil Nehri civarında geçer.

"Bir Hırsızın Defter-i Amâlinden" hikâyesinde de kahraman anlatıcı "Paris civarında ikâmet eden dayısının yanına gider."[182] "Matmazel'in Paskalya Hediyesi"nde Adel ve Edvar Paris'te yaşarlar. Edvar gençliğinde sevdiği kızın kendisine verilmeyişi üzerine Paris'i terk eder. Adel ise küçüklüğünden itibaren Paris'te yaşamış ve burada hayatını kaybetmiştir. "Bir Hakikat-i Naçiz"de olaylar Paris'te bir yurtta geçer. "Bahtiyar Aileler" hikâyesinin girişinde düşülen "Bir Parisli kadın lisanından"[183] ifadesi olayların yaşandığı evin Paris'te olduğunu çağrıştırmaktadır. "Son Sahife" hikâyesinde mekân Paris olmakla birlikte Banker Robertandille Nice şehrine seyahat düzenler. "Terez" hikâyesinde olaylar Paris ve burada bir şatoda geçer. "Zücret" hikâyesinde geniş anlamda mekân Paris'tir. Olaylar Ressam Lozerina'nın evi, Lozerina'nın devam ettiği resim atölyeleri, sergi açtığı mekânlar, Amerika'dan gelen zengin dul kadının evi ve sokaklarda geçer. "Bir Numune-i İhtiyaç"ta kahraman anlatıcı Montmartre Meydanı civarında bir yere gider.[184] Buradan anlaşılıyor ki bu hikâyede mekân Paris'tir. "Alicenap Onbaşı" hikâyesinde de Paris, Sen Nehri mekân tercihleri arasındadır. "Tramvayda I" ve "Tramvayda II" hikâyelerinde ülke ve şehir ismi geçmese de şahısların isimlerinden hareketle mekânın Fransa'da bir yer olduğu anlaşılmaktadır.

"Kudemadan Sarhoş Recai" hikâyesinde, Şeyda Dede'nin Almanya'ya gittiği orada "sözde" eğitim aldığı belirtilir.[185] "Sahte Âşık" hikâyesinde olaylar "İsviçre'nin küçük bir şehrinde"[186] meydana gelir. "Çocukların Odası" hikâyesinin

[182] Abdullah Zühtü, "Terez", *Sabah*, nu. 2502, 5 Sefer 1314/5 Temmuz 1312/17 Temmuz 1896, s.4.
[183] Abdullah Zühtü, "Bahtiyar Aileler", *Sabah*, nu. 3491, 1 Rebiyülahır 1317/27 Temmuz 1315/8 Ağustos 1899, s.3.
[184] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Bir Numune-i İhtiyaç", *İkdam*, nu. 267, 30 Şevval 1312/13 Nisan 1311/25 Nisan 1895, s.3.
[185] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Kudemadan Sarhoş Recai", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11580/1150, 17 Cemaziyelahir 1340/15 Şubat 1338/1922, s.3.
[186] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Sahte Âşık", *İkdam*, nu. 184, 6 Şaban 1312/20 Kânunusani 1310/1 Şubat 1895, s.4.

girişindeki "İngiliz Usul-ü Muaşeretinden"[187] ifadesinden olayların İngiltere'de bir yerde geçtiği görülmektedir. "Bir Pederin İntikamı" hikâyesinde Ressam Durneti'nin ve avukatın "İtalya'nın en meşhur" sıfatlarıyla anılmasından vakanın İtalya'da geçtiği anlaşılmaktadır.

3.1.6. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Abdullah Zühtü'nün tekrar yayımlananlar dışarda bırakıldığında 102 telif hikâyesi vardır. Otuz dokuz hikâyesinde hâkim bakış açısı ve anlatıcı, kırk hikâyesinde kahraman anlatıcının bakış açısı, yirmi üç hikâyesinde ise farklı bakış açısı ve anlatıcılardan birlikte yararlanmıştır. Müşahit bakış açısı ve anlatıcının tek başına tercih edildiği bir hikâyeye rastlanmazken farklı bakış açılarını birlikte kullandığı hikâyelerden birinde hâkim-müşahit, on altısında müşahit-kahraman, altısında hâkim-kahraman bakış açısı ve anlatıcıya birlikte yer vermiştir.

3.1.6.1. Hâkim bakış açısı

Abdullah Zühtü hâkim bakış açısı ve anlatıcı ile oluşturduğu hikâyelerinde vakanın tamamını bütün ayrıntılarıyla bilen bir tavra sahiptir. Bunun yanında anlatıcı kahramanlar arasında taraf tutar, araya girip kendi düşüncelerini aktarır ve meddah hikâyelerinde olduğu gibi zaman zaman hikâyenin sonunda olayları özetler, kişilerin sonları veya devam eden yaşantıları hakkında bilgi verir.

"Sahte Âşık" hikâyesinde Jan Dorfer'in hayatı hâkim bakış açısıyla anlatılır. Anlatıcı Jan Dorfer'in doğumundan başlayarak yetişip iş bulmasına kadar geçen süreyi özetler. Ardından aile ve arkadaş çevresinde Jan'ın nasıl itibar gördüğünden söz eder. Jan'ın hayatındaki her detaya vâkıf anlatıcı aynı zamanda onun hakkında hükümler de vererek anlatımı sürdürür:

> Kendisini iktidarından fazla bir derecede âlim farz ederdi. Cahil arkadaşları manasını anlamadıkları hâlde manzumelerin ahengine aldanarak alkışlar gösterdikçe kendini cidden bir şair zannederdi. İşte bu beyhude zan o faraziyat terakkisine mâni olmuştu. Jan mahiyet-i hakikiyesini iyice takdir edebilseydi çalışmak sayesinde belki terakki edebilirdi. Heyhat! Bu hakikati anlayamadı. Hazz-ı matlup derecede tevsi-i iktidar etmeden, pek acı tecrübeler görmeden kendini âlim zannetmek, birkaç cahilin alkışlarına kapılmaktaki fenalığı temeyyüz edemedi. Kış mevsiminde güneşin sahte tebessümlerine aldanarak açılan çiçeklerin baharı görmeden solup gittikleri gibi ötekinden berikinin

[187] Abdullah Zühtü, "Çocukların Odası", *Sabah*, nu. 2537, 11 Rebiyülevvel 1314/9 Ağustos 1312/21 Ağustos 1896, s.3.

> değersiz teşviklerine, alkışlarına kapılarak kendini bir şey zanneden malumatsız, kemalsiz gençlerin dahi hiçbir zaman naili feyz ü terakki olamayacaklarını fark edemedi. Bu cihetle o sabahlara kadar mütalaaların o büyük gayretlerin yalnız bir adi semeresi görüldü. Jan zannettiği gibi âlim, şair olamadı ise de pek müşahhas, pek bedayi-perest bir genç olmuştu. Her şeyin zarifini, güzelini intihap etmeye çalışır, her yerde, her şeyde bir güzellik bulmaya uğraşırdı.[188]

"Nil'de Bir Sevda" hikâyesi de hâkim bakış açısı ve anlatıcı ile oluşturulmuştur:

> Sadi... Bütün diyar-ı Arap, buna perestiş ediyordu. Mısır'da, Sudan'da, Suriye'de, Arakka'da, Hicaz'da hatta bütün şarkta (Sadi) namı hürmet ve takdir ile yad olunuyor, harikulade şöhreti etrafında şayan-ı hayret mukabeleler deveran ediyordu.
> Sadi, Mısır'ın en güzide, en mümtaz, en sevgili bir sanatkârı idi. Musikide hiç kimse onun vasıl olmuş mertebe-i kemal ve iştiharına erişememişti. Besteleri, nağmeleri, tarz-ı tegannisi dilden dile, diyardan diyara dolaşıyor, her yerin en meşhur hanendeleri biraz muvaffak olabilmek için Sadi'yi taklide özeniyordu. Fakat mümkün mü? Tabiat onu cidden yegâne olarak yetiştirmiş. Sesi o derece müessir, o kadar yanık, o mertebe nevaz idi ki dinleyenler için mukavemet mümkün değildi.[189]

"Üç Genç ile Bir İhtiyar Musikacı ve Bir Patatesin Hikâyesi" de hâkim bakış açısı ve anlatıcının tercih edildiği hikâyelerdendir. Anlatıcı, kahramanların geçmişleri ve olayların yaşandığı andaki duygu ve durumlarını bilir. Hikâyenin sonunda ise şu değerlendirmeyi yapar: "*Ey kariler daha garip bir netice ister misiniz? O akşamdan sonra beyinlerinde peyda olan münasebet üzerine işi alevlendirerek on beş gün sonra Anatol ile Agolea izdivaç eylediler. Ölünceye kadar patatesin namını hürmetle yad etmeye yemin ettiler.*"[190]

Hâkim bakış açısının görüldüğü hikâyelerde kimi zaman Abdullah Zühtü olayların sonunu özetleyerek bağlar: "Bir Hakikat-i Naçiz"de Agust, Viyolet ve Adol'ün başından geçenler anlatılır, hikâyenin sonu: "*Kırk Frank bitinceye kadar Agust'un eseri satıldı. Viyolet küçük fıkralar neşretmekten geri durmadı. Bütün Parislilerce malumdur ki bu iki muharrir gayet az zaman zarfında büyük bir servet ve şöhret kazanırlar. Fakat Adol'ü de hanelerine alıp birlikte yaşamayı unutmadılar.*"[191] ifadeleriyle bağlanır. "Öksüz" hikâyesinin sonunda ise aldatan

---

[188] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Sahte Âşık", *İkdam*, nu. 184, 6 Şaban 1312/20 Kânunusani 1310/1 Şubat 1895, s.4.
[189] Abdullah Zühtü, "Nil'de Bir Sevda", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11319-889, 15 Ramazan 1339/24 Mayıs 1337/1921, s.3.
[190] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Üç Genç ile Bir İhtiyar Musikici ve Bir Patatesin Hikâyesi", *İkdam*, nu. 209, 1 Ramazan 1312/14 Şubat 1310/26 Şubat 1895, s.3.
[191] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Bir Hakikat-i Naçiz", *İkdam*, nu. 173, 24 Recep 1312/9 Kânunusani 1310/21 Kânunusani 1895, s.3.

kadının başına gelenler anlatıcı tarafından da "hak ettiği" şeklinde yorumlanarak özetlenir:

> Bedriye, kendi gibi erâzil-i nisvânın uğradığı felakete düçar olmuş... Arabalar, süslü feraceler, gezmekler, çalgılar, eğlencelerle başlayarak sonra hakaretler, rezaletler, belalar, açlıklar, sürünmeklerle netice-pezir olan nihayet bir murdar yerde miskin bir köpek gibi geberip gidilen o hayat-ı sefilanenin her hâlini hissetmiş; kadrini bilmediği, kıymetini takdir edemediği, küfran-ı nimet eylediği aile, validelik saadet ve muhabbetini ağlaya ağlaya yâd ederek, başını duvarlara çarparak, saçlarını yolarak, nâdimâne, meyusâne, mütenezzilâne, muhakkirâne bir hâlde geberip gitmişti (Abdullah Zühtü, 1314a: 103).

"Muhterem İhtiyarlar" hikâyesinde ise anlatıcı ihtiyarlar ve ihtiyarlıkla ilgili bir değerlendirme yaparak hikâyeye başlar:

> Oh! Bu muhterem ihtiyarlar... Bunlar ne sevimli çocuk olmuşlar! İkisi de ak saçlı, ak sakallı... Bütün bir faziletten vücuda gelmiş gibi ak saçlı, ak sakallıdırlar. Fakat dikkat ediniz onlara... Çocukturlar. Artık evvelki şua ve ziyasını kaybetmiş gözlerinde masumane, mütecessisâne, vâlihâne nazarlar, evvelki hiddet ve kuvvetten mahrum olan fikirlerinde safiyane, adîmü'l-imkân hayaller, nîm-mürde kalplerinde hâlisane emeller var (Abdullah Zühtü, 1314a: 125).

Bu örneklerden de anlaşıldığı üzere Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde hâkim bakış açısı ve anlatıcı kendi his ve düşüncelerini de olaya dâhil etmektedir. Yazarın tavrı Tanzimat Dönemi'nde eser veren pek çok yazar gibi, özellikle Ahmet Mithat'a benzer bir tercihte bulunduğunu göstermektedir.

3.1.6.2. Kahraman anlatıcının bakış açısı

Abdullah Zühtü'nün kahraman anlatıcının bakış açısıyla kaleme aldığı hikâyelerdeki karakteristik yapıyı birkaç hikâyesi üzerinden vermek mümkündür. Mektup şeklinde yazılmış hikâyeler birbirine benzer özellikler gösterir. Bu hikâyelerden olan "Dürdane'den Güzide'ye" adlı hikâyede kahraman anlatıcının bakış açısını görmek mümkündür:

> Bana kocadın, koktun, tembel oldun, batak Ahmet dayına nihayet uydun. Ahmak maymun... diyorsun. Bunları söylemekte belki haklı olurdun, şu şartla ki ben de senin gibi olmalı idim Güzide! Evet senin gibi başıboş, gönlü boş, fakat cepleri dolu! Fakat ben öyle miyim Güzide? Hayırsız bir kocam, bakımsız bir çocuğum, idaresiz bir evim ve tamtakır -ay şaşırmışım şimdiki paralar ne altın ne gümüş- bomboş bir çantam var. Bu "bomboş!.."un yankısı ta karşıki tepelere kadar aksederek bana baykuş şeametini andırır sedalar

> getirir ve ben her tarafımı öyle boş öyle bomboş bulurum ki bu zeminsiz, sahasız ve hatta semasız boşluk içinde hemen başım dönmeye başlar ve yuvarlanırım. İşte bu baş dönmesi ve yuvarlanışlardan birinde kesesi dolgunca dayımın... batak olsun, matak olsun kucağına düşmüş isem kabahat benim mi? Atalarımızın sözünü nasıl inkâr edebiliriz? Denize düşen yılana sarılmaz mı? Hem benim Güzideciğim, benim düştüğüm boşluk deniz bile değildi. Daha korkunç, daha boştu. Senden gizli neyim var? Borç gırtlağıma çıktı mı değil, tepemden aştı.[192]

Hikâyede hem mektubun tercih edilmesi hem de Dürdane'nin bakışından olayların aktarılması inandırıcılık ve kahramanın gözünden yaşananlara bakabilmeye böylelikle hikâyedeki değişimin boyutlarını daha iyi kavrayabilmeye imkân tanır.

"Elif Hanım" kahraman anlatıcının bakış açısıyla kaleme alınmış bir hikâyedir. Kahraman anlatıcı arkadaşı İlhami ile gezintiye çıktığı bir vakitte İlhami'nin anlattıklarını diyalog şeklinde hikâyeleştirir. Bu hikâyede anlatılanlar yaklaşık altı aylık bir süreçte yaşanmış olayların yeni bir düzen hâlinde sonradan kaleme alınmasıyla oluşturulmuştur. Bu durum realist bir hikâye olan bu metnin anlatımında belirgin bir özellik hüviyetindedir. Anlatılanlar okurda hayalden ziyade yaşanmışlık hissi uyandıran bir hikâye izlenimi bırakır. Bu hikâyede anlatıcı İstanbul'un Haliç ve Galata civarlarının insanda uyandırdığı hissiyatı dikkatlere sunmaktadır. Bu mekânlar insan ve mekân bütünleşmesinin belirginleştiği yerlerdir. İstanbul, mekân ile ruh bütünlüğü yaşayan kahraman anlatıcının gözünde "*her okunuşta ruhuma başka bir inşirah bağışlayan mukaddes bir kitap sahifesi*"[193] olarak vücut bulur.

"Fırtına" adlı hikâyede olaylar kahraman anlatıcının bakış açısıyla aktarılmaktadır. Hikâye bir gemi yolculuğunu konu almakta ve yolculuk esnasında dalganın gemiye çarpması ve dümenin zincirini koparak gemiyi sarsmasıyla başlar. Birinci ve ikinci kaptanın arasında geçen konuşma neticesinde korkulacak bir durum olmadığını anlayan kahraman anlatıcı kamarasına çekilir. Asıl olayların yaşandığı bölüm ise bu andan itibaren başlar. Kahraman yaşadıklarını aktardıktan sonra bunun bir rüya olduğunu, geminin sakin bir atmosferde ilerlediğini belirterek olayları nihayete erdirir.

---

[192] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Dürdane'den Güzide'ye", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11577/1147, 14 Cemaziyelahir 1340/12 Şubat 1338/1922, s.3.

[193] Abdullah Zühtü, "Elif Hanım", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11310/880, 6 Ramazan 1339/15 Mayıs 1337/1921, s.3.

3.1.6.3. Farklı bakış açılarının birlikte görüldüğü hikâyeler

"Son Sahife" adlı hikâye müşahit ve kahraman anlatıcının bakış açılarıyla oluşturulmuştur. Giriş kısmında müşahit anlatıcı, Banker Mösyö Robertandille'nin içinde bulunduğu üzüntü durumundan söz eder ve eline bir defter alıp onu okuyarak deftere "Son Sahife" başlığını atıp Robertandille'nin yaşadıklarını yazdığını belirtir.

> "Banker Mösyö Robertandille o gece ta sabaha kadar odasında gezindi. Uykusuzluktan, yorgunluktan gözleri kızarmış, çehresi sararmış idi. Hâl ü tavrında büyük bir beis ve ıstırap görülüyordu. Kütüphanesinin alt gözünden bir tozlu büyük bir kitap çıkardı. Aldı. Masasına oturarak yapraklarını birer birer çevirip her sahifesine göz gezdirdi. Bu koca deftere Banker'in tarih-i hayatı günü gününe kaydedilmişti. Kendisince hatırası en muazzez, en kıymettar sahifeleri yarım saat kadar okudu. Tesiratı bir kat daha arttı. Yine kalktı. Biraz gezindikten sonra tekrar oturdu. Gözlerinden akan iki damla yaş defter üzerine belirsiz bir leke bıraktı. Zihninden geçen bir şeye karar vermiş olmalı ki: Artık bu romana hatime vermeli.
> diye mırıldandı. Kalemi alıp iri ve gayri muntazam harflerle defterin bir yaprağına "Son Sahife" unvanlı bir serlevha yazdı.[194]

Her iki anlatıcı ve bakış açısının birlikte görüldüğü bu satırlardan sonra söz, kahraman anlatıcıya bırakılır ve olaylar hikâye sonuna kadar onun dilinden aktarılır.

Abdullah Zühtü bazı hikâyelerine "refikim anlatıyordu", "bir arkadaşımız dedi ki" gibi ifadelerle başlar. Bu ifadelerden sonra asıl vaka, olaya şahit olmuş veya bizzat yaşamış anlatıcının ağzından aktarılır. Dolayısıyla ilk çerçeve vakayı ifade eden sözler müşahit bakış açısı ve anlatıcıya aitken ardından anlatılan olaylar ikinci bir kahraman veya müşahit anlatıcı ve bakış açısıyla aktarılır.

Bu anlatım tarzının görüldüğü hikâyelerden biri "Ben Değildim Bahar Çapkın İdi" hikâyesidir. Müşahit anlatıcı "*Arkadaşım pek coşkun coşkun anlatıyordu*:"[195] diye söze başladıktan sonra yaşananlar kahraman bakış açısıyla sunulur.

> Henüz pek gençtim, yeni ikmal ettiğim mektep hayatından kendimi alamıyor, çocukluğumu gideremiyor, ağır başlı olamıyordum. Akl u fikrim şiirde, güzellikte, hevesiyatta idi. Muhabbetim vücuduma pek dar geliyordu. Hayal âlemlerinde yaşamak istiyordum. Bir bahar sabahı idi. Horhor'daki küçük

[194] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Son Sahife", *İkdam*, nu. 188, 10 Şaban 1312/24 Kânunusani 1310/5 Şubat 1895, s.4.
[195] Abdullah Zühtü, "Ben Değildim Bahar Çapkın İdi", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11315/885, 11 Ramazan 1339/20 Mayıs 1337/1921, s.3.

> ahşap ve basık evimizin köhne odasında pek erken uyandım. Gezmeye gitmek için her şeyim hazırdı. [196]

Bu hikâyede anlatılanlar bir günlük zaman diliminde gerçekleşmiş ancak anlatma zamanı belirtilmese de *"Henüz pek gençtim, yeni ikmal ettiğim mektep hayatından kendimi alamıyor, çocukluğumu gideremiyor, ağır başlı olamıyordum."*[197] ifadesinden hikâyenin ileri bir yaş diliminde kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Hikâyede yaşanan olayların abartıya kaçmadan, realist çizgilerle anlatılması hikâyedeki gerçeklik hissini artırmaktadır. Olayların akışında ve vaka halkalarının birbirine bağlanışında tesadüflere yer verildiği görülmektedir. Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde aşk münasebetine bağlı gelişen kadın erkek yakınlaşmaları görülse de bu hikâyede ilk kez bir kadının hâl ve hareketlerinin karşısındaki kahramanda uyandırdığı izlenimler detaylı bir şekilde tasvir edilmiştir:

> Artık istediğin kadar kendini soğukkanlı göstermeye çalış ve kitaptan gözlerini ayırma... Ne mümkün? O fokur fokur kaynadıkça harareti öyle bir sarıyor, öyle cezbediyor ki... Buğday renk, siyah saçlar, yakıcı gözler, ateşin dudaklar, latif endam... Tuvaleti pek sade, fakat vücuduna, lavanta ne kadar yakışmış. Hayat-i umumiyesi mütemadiyen "Bak bana, sev beni, açıl bana, okşa beni..." diyor ve insan bir dakika içinde onunla uzun zamanlar hasıl olmuş bir aşinalık ve her şeye cesaret verecek bir samimiyet hasıl ediveriyor. O kadar yaman bir mahlûk... Şöyle bir eğilerek elimdeki kitabın ismini okumak istemesi var, şöyle bir dönerek yanındaki kız kardeşine ipek çoraplarını gösterişi var, sonra gözüm gözlerine ilişecekken bililtizam kirpiklerini süzüp, müteharrik gölgeler arasından bana pek olgun ve durgun nazarlarla, can yakıcı bir bakışı var... Ah daha neleri, neleri var. Pek mevzun baldırlarını göstermek için güya buruşan fistanını biraz kaldırıp bir düzeltişi, mütemadiyen bir vaziyette oturmaktan güya ağrımış göğsünü biraz teskin için o güzel elleriyle sinesinin en latif yerlerini – O zaman gözleri ta gözlerimde- bir okşayışı, bir bastırışı var.
>
> Artık yerimde duramaz olmuştum. Asabım o kadar gerilmiş idi ki belimde dehşetli bir ağrı hissediyordum. Programım alt üst olmak üzere idi. Beni bir dakika rahat bırakmayan ve her fırsatta büyük bir feraset bahşetmeye çalışan bu hararetli mahlûku bırakıp, ondan ayrılıp yalnız başına erguvan ve salkım temaşasına çıkmak! Hayır artık bu temaşada aradığım şiiri bulmak mümkün değildi.[198]

Vapurda diğer yolcuların içinde bu denli rahat tavırlarla hareket eden ikili, koruda baş başa kaldıklarında yakınlaşabilmek için "parmağa bir gül dikeni batması"nı bahane ettikleri görülür. Yakınlaşmalarına dair hikâyede şu ifadelere yer verilmektedir: "*Sonra bilmem nasıl oldu da onun ipek saçlarını kokluyor ve sıcacık*

[196] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11315/885, s.3.
[197] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11315/885, s.3.
[198] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11315/885, s.3.

nefeslerini yanaklarımda hissediyordum. Bilmem ki... Hayli bir zaman sonra uzaktan Janet'in heyecanlı bir sesle: Tenet... Tenet... diye haykırışı bizi ayılttı, uyandırdı."[199]

Kahraman anlatıcının bu hikâyede tercih edilmiş olmasının en büyük sebeplerinden biri de hissedilen duygu ve düşüncelerin, uyanan arzuların "aracısız" bir aktarımla daha güçlü yansıtma gayreti şeklinde düşünülebilir.

Hâkim bakış açısı ile kahraman anlatıcının bakış açısının birlikte kullanıldığı "Gönül Avcısı"nda ise önce kahraman anlatıcının bakış açısıyla başlayan olayların anlatımı, hâkim bakış açısıyla devam ettirilir:

> Yazık değil mi bana?.. Benden ne istiyordun? Ben sana ne yapmıştım? Beni bu hâle getirmekten ne lezzet aldın?.. Ben şimdi ne yapacağım?.. Ben şimdi ne olacağım?.. Evet, biliyorsun... Evet, gülüyorsun... Utanmıyorsun... Bir kızın, bir biçarenin namusunu paymâl etmek senin için bir eğlence, bir zevk!.. Bundan utanmayacaksın! Bundan sıkılmayacaksın!.. Şimdi önüne gelen yerde bütün tanıdıklarına, bütün bildiklerine kemal-i iftihar ile bu muvaffakiyetini anlatacaksın... Öyle ya, bir kızı aldatmak, bir biçarenin kanına girmek, bir masumu lekelemek, rezalete, hakarete, sefalete duçar etmek, bitirmek az muvaffakiyet mi?.. Yok, yok dudağını bükme!.. Manalı manalı tebessüm etme! Bu sözleri seni nadim etmek için söylemiyordum... Artık ben her şeyi öğrendim. Sende hayâdan, terbiyeden, ahlaktan, merhametten, insaniyetten eser kalmadığını biliyorum. (…)
> Rica ederim. Artık romanın bu babına nihayet vermiş olsanız... Biliyorsunuz ki ben o kadar adi şeylerden hoşlanmam. Buna müşabih belki yüz roman okudum. Belki beş yüz defa şu icra eylediğiniz rolleri tiyatro sahnelerinde temaşa ettim. Bir defa daha tekrarından canım sıkılır... Şu dediğim... (…)
> Birçok saatten beri devam eden bu muhavere Beyoğlu'nda Yeniyol'da, her akşam bu gibi bir faciaya sahne olan bir hanenin üçüncü katında, pis kokulu bir odada şık, pek şık birisi ile bir biçare, bir sefil kız arasında vukua geliyordu. Bunların fikren, mevkien, tab'an arasındaki mübayeneti anlamak için müdekkikane bir nazarla yüzlerine bakmak kâfi idi. "Şık" kelimesi onun hâl ve kıyafetini bihakkın tasvire kâfi değildir ki... Onun hâlini anlatmak için "şık" kelimesinin fevkinde bir kelime icat eylemek lazımdır. O âdeta kendini maskara etmiş, bırakmıştır. Gözleri sürmeli, bıyıkları pomatalı, yanakları pudralıdır. Dar ceketini vücuduna yakıştırmak üzere korse giyer. Yakalığı daima dik, boyunbağı her zaman alacalı kırmızı ile karışık bir renktedir. Arkasında açık sarıya meyyal bir paltosu, başında mora karib renkte, tepesi birkaç yerinden delikli ve kalın telli bükme püsküllü, kalıplı durmak için içi hasırdan yapma bir nevi takke kaplı kısa, küçük bir fes bulunur. Aman, ellerini görmeyiniz! Onunla mümkün değil bir sofrada oturup birlikte taam edemezsiniz, mutlaka iğrenirsiniz. Mutlaka gönlünüzün bulandığını hissedersiniz. Çünkü o, güya alafrangaya ittibaen tırnaklarını uzatmıştır. Fakat ne kadar? Ne Frenklerde ne Çinlilerde ne de hiçbir yerde görülmeyecek, emsali nâ-meşhûd addedilecek kadar... Şıkın elleri hakkındaki

[199] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11315/885, s.3.

> malumatı ikmal edemeyeceğiz... Yalnız şu kadar diyelim ki pek hoppa, pek hafif mizaçlarda, daha doğrusu henüz pek taze kızlarda görülecek surette parmaklarının ekserisine altın takılıydı. Sahte taşlı yüzükler takılmıştır. (…) Onu Beyoğlu'nda tanımayan hemen yok gibidir. Bu tabirimizden herkes onunla münasebât-ı dostanede bulunur zannetmeyiniz. Hayır! Hayır, öyle değil... Bilakis kendini bilenler ona aşinalık etmek tenezzülünde bile bulunmazlar. Hempaları yine kendi gibi birkaç kendini bilmezden ibarettir. Onu herkese tanıtmak için başlıca Beyoğlu'nda en göze çarpar yerlerde faraza Konkordiya Tiyatrosunun karşısındaki pastacıda, Gambrinus Birahanesinde ve buna mümasil mahallerde daima kukla gibi arz-ı vücut etmekte olduğunu söylemek kâfidir (Abdullah Zühtü, 1314a: 73-76).

Şık'ın her hâlini bilen anlatıcı hem vakayı aktarmakta hem de onun hakkındaki düşünceleriyle okuru yönlendirmektedir. Anlatıcının kadın kahramanın tarafında olduğunu, Şık'a karşı tavır aldığını söylemek mümkündür.

3.1.7. Abdullah Zühtü'nün Hikâyelerinde Tema

3.1.7.1. Aşk

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde en sık işlediği konuların başında aşk gelmektedir. Aşkın konu edildiği hikâyelere bakıldığında iyi-kötü, güzel-çirkin, sadakat-aldatma, kavuşma-ayrılık gibi zıtlıklar üzerine örülü bir anlatım tavrı dikkat çeker. Aşk temasının yer aldığı hikâyelerin çoğunda kadın veya erkek kahramanlardan biri mutlaka hikâye sonunda mustarip olmakla birlikte mutlu sonla biten hikâyeler de vardır. Abdullah Zühtü'nün aşk temasını işlediği hikâyeleri şöyledir: "Elvah-ı Samimane", "Armanda", "Zavallı Âşık", "O Da Bir Yar-ı İşvekâr mıdır?", "Ser-halka-i Rindan", "Üç Genç ile İhtiyar Bir Musikacı ve Bir Patatesin Hikâyesi", "Bir Pederin İntikamı", "Âmâ", "Matmazelin Paskalya Hediyesi", "Asar-ı Mensure: Yapraklar Düşer, Kuşlar Giderken", "Nil'de Bir Sevda", Şafak Söker Güneş Batarken", "Mehtap Âleminde", "Hayattan Bir Dilim", "Bir Kere", "Kitab-ı Muhabbetten: Yalan mıydı", "Ah! Bilsen..", "Bir Çiçek Açmamış Mezarında", "Yandım Aman! Kantosu", "Bir Hiç İçin", "Bir Sahife-i Hayat", "Mürde", "Bir Kiraz İçin", "Zavallı Kadın!", "Ya Leyl", "O Güzel Eller", "Bir Hatıra", "Elif Hanım", "Küçük Hikâyeler: Mektup Parçası", "Bergüzar", "Eda", "Bir Hakikat-i Naçiz", "Bir Kıymetli Hatıra", "Terez", "Cüzdan İçinde", "Şimdiki İzdivaçlar", "Güzide'den Dürdane'ye" ve "Ah Bir Ev Yapabilseydim".

Aşk temasının işlendiği hikâyelerden "Bergüzar"da Gustav, bir yılbaşı gecesi herkesin mutlu olduğu bir anda hüzünlenerek kavuşamadığı gençlik aşkını hatırlar:

> Her zaman pek şen pek neşeli bir hâlde bulunan o koca ihtiyar bu akşam pek meyus, pek müteessir bir hâlde gördük. Bunun sebebini anlamaya çalıştık. Dayım teehhül etmemiş ömrünü seyahatlerde denizlerde geçirmiş idi. İhtimal ki o akşam hayatını bu suretle geçirdiğine nadim olmuştu. Belki bir aile teşekkül edemediği... Çocuklar yetiştiremediği... Meyvesiz bir ağaç gibi kuruyup gittiği için müteessir oluyordu? Yoksa bir başka derdi, bir başka kederi mi var idi?[200]

Hikâye boyunca anlatılan olayların tümü, sözü Gustav'a ve onun başından geçen ancak kavuşmanın olmadığı bir hikâyeyi anlatmak içindir. Hikâyenin eğlence-hüzün zıtlığında ilerlemesi dramatik etkiyi artırmaktadır.

"Matmazelin Paskalya Hediyesi"nde kendisi de annesi gibi muallim olan ve yaşadıkları çevredeki küçük çocuklara eğitim veren Adel'in âşık oluşu ancak ömrünün sonuna kadar kavuşamayıp hayatını kaybetmesi konu edilir. Adel, annesinden aldığı terbiye ve eğitimle "vazife"ye son derece sadık birisi olarak yetişir. Annesinin, vazifeye bağlılığı o derece kuvvetlidir ki ölürken bile kızına söylediği son sözleri vazife olur: "*Bir gün pederi gibi validesi de göğüs hastalığından vefat eyledi. Validesi gözlerini kapamış ve ağzından çıkan son söz: -Vazife! kelimesi olmuş idi."*[201] Adel de tıpkı annesi gibi ölünceye kadar muallimlik yapmıştır. On iki yaşındayken annesinin talebelerinden Alis adında bir kadın kendilerine kardeşi Edvar ile hediyeler gönderir. Bu hediyeler arasında Adel'e verilmek üzere bir de oyuncak bebek bulunmaktadır. Adel'in Edvar'a duyduğu aşkın başlangıcı da bu hediye sayesinde olur. Edvar bahriye mektebine giden bir gençtir. Adel'e karşı gösterdiği yakınlık, Adel'de yıllar sürecek bir aşkın ve bekleyişin kıvılcımı olur. Yakınlık-uzaklık karşıtlığında kurulan bir bağ burada dikkat çekmektedir. Edvar'ın bir "denizci" oluşu; çok defa uzun müddet göreve çıkışı, her yakınlaşma ihtimali olduğunda bir uzaklığı beraberinde getirir. Gençliğinin anlatıldığı kısımda Adel, Alis'in çocuğuna muallimlik yapmaktadır. Bir vakit Alis, yaz mevsimini geçirmek için yazlığa gidecektir ve Edvar'a Adel'i de davet etmesini söyler. Edvar'ın davet ederken kendisinin de uzun bir sefere

---

[200] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Bergüzar", *İkdam*, nu. 162, 13 Recep 1312/29 Kânunuevvel 1310/10 Kânunusani 1895, s.3.

[201] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Matmazelin Paskalya Hediyesi", *İkdam*, nu. 257, 20 Şevval 1312/3 Nisan 1311/15 Nisan 1895, s.3.

çıkacağını söylemesi üzerine, yakınlaşma ihtimali yine bir tarafın uzaklaştırılması ile engellenmiş olur. Bu satırlarda Adel'in annesinin ölürken bile "vazife" sözleri hatıra gelmektedir. Nitekim Edvar da vazife icabı uzaklaşmaktadır. "Adel, birkaç taraftan vuku bulan izdivaç tekliflerini kabul etmez". Yine bir paskalya günü olayların düğümü çözülmeye başlar. Adel, Edvar'ın yeğeni olan talebesinden, paskalya günü Edvar hakkında malumat alır. Adel ile Edvar'ın kaderi bu noktada bir benzerlik gösterir. Tek farkla ki Adel, sevgisini dile getirememiş her zaman içinde taşımıştır.

> Paskalya sabahı Madam Alis'in artık yetişip büyümüş olan kızı, muallimesine hediyeler getirmiş idi. Adel ona dayısı Edvar'ı sormayı cesaret etti. Genç kız bir tavr-ı masumane ile dayısı Edvar'ın henüz genç iken bir kızı sevdiğini ve dest-i izdivacını talep eylediği hâlde verilmediği için Paris'i terk edip gittiğini söyledikten sonra:
> Hem kimi sevdiğini sen de bilirsin. Hani kızına ders verdiğin Madam Harran yok mu? İşte onu seviyormuş. Bu kadar seneler geçtiği, artık ihtiyarladığı hâlde onu sevmekte olması garip değil midir?[202]

Özellikle son cümle dikkate şayandır. "İhtiyarladığı hâlde" gençlik aşkını unutamamak Edvar ve Adel'in ortak kaderi hâline gelmiştir. Ancak bu iki âşık hiçbir suretle aralarında oluşabilecek bir yakınlığa imkân verilmeden eş zamanlı konu edilir. Adel artık ölmek üzeredir ve Edvar tarafından son kez ziyaret edilecektir. Edvar, bu son ziyarette kendisinin yıllar önce hediye ettiği bebeği Adel'in kolları arasında görür ve büyük üzüntü duyar. Hikâye, "Şu bebeği al! Onu saklamak isterim!.." sözleriyle bitirilir. Bu ifadeyle okuyucuda bırakılmak istenen trajik duygu zirveye çıkarılır.

"Zucret"te Lozerina'nın başarılı ve servet sahibi olmasına rağmen fiziki görünüşü nedeniyle kadınlar tarafından beğenilmeyişinden, evlenecek kimseyi bulamayışından duyduğu üzüntü ele alınır. Zıtlıklar üzerine kurulu bir anlatımın görüldüğü hikâyede zenginlik, şöhret gibi tercih edilebilecek özelliklerin karşısına fiziksel görünüşteki çirkinlik yerleştirilerek Lozerina'nın yaşayacağı karşılıksız aşkın tesiri artırılmaya çalışılır. Hikâye *"Ah bu muhabbet zavallı ressam Lozerina'yı da hayatından bıktırmış, canından usandırmış idi."*[203] cümlesiyle bitirilerek beğenilmemenin, sevilmemenin ıstırabı dile getirilir.

---

[202] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *İkdam*, nu. 257, s.3.
[203] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Zucret", *İkdam*, nu. 156, 7 Recep 1312/23 Kânunuevvel 1310/4 Kânunusani 1895, s.3.

"Eda"da ise bir Çingene kızını evlilik vaadiyle kandırarak onun duygularıyla oynayan Tosun Bey'in hikâyesi anlatılır. Karşılıksız aşkın konu edildiği hikâyede Eda'nın toplumsal ayıplama nedeniyle bir tepkisinin olamayacağı dile getirilir:

> "Eda bir iki gün içinde terk edildiğini, bir beyin baziçe-i hevasatı olduğunu görünce solmuş, hasta bir kuş gibi düşmüş, bitap kalmıştı. Sürur-u daimisine -ilk defa olarak-halel gelmiş, ilk defa olarak ciddi bir ıstırap hisseylemişti. Fakat derdini kime söylesin, hâlini kime anlatsın? Herkes ona gülecek, herkes onunla eğlenecek idi. Bir Çingene kızı... Bir çiftlik beyi!.. Ne azim fark, ne gülünç iptila.." (Abdullah Zühtü 1314a: 5)

Bir düğünde çengi olarak dans ederken düğünün aşkına karşılık vermeyen Tosun Bey'e ait olduğunu öğrendiğinde Eda'nın bu durum karşısında verebildiği tek tepki ise "*Bir defa 'Ah!' dedi. Düştü!.. Bayıldı!..*" (Abdullah Zühtü, 1314a: 6) şeklinde dile getirilir. Toplum etkisinin kendisini açıkça hissettirdiği bir ortamda varlıklı/zengin bir adamın, fakir bir kızın duyguları karşısındaki kayıtsız tavrı doğal bir sonuç gibi görülmektedir.

"Elvah-ı Samimane" hikâyesinde genç bir çiftin birbirlerine duydukları sevgi ve bağlılık konu edilir. Güzel bir günün sabahında evlerinin bahçesinde kahve içerken sohbet eden karı koca sevgi üzerine konuşmaya başlar. Kıskançlık ve bağlılık noktasında birbirlerine karşı son derece duyarlı olan çiftin "örnek" teşkil edebilecek sevgisi ön plana çıkmaktadır.

"Zavallı Âşık"ta birbirini çok seven ancak maddi imkânsızlıklar nedeniyle kavuşamayan Arşak ve Virjini'nin "yasak aşkı" konu edilir. Virjini, yaşlı bir itfaiyeci ile evlenir ancak Arşak'a duyduğu sevgiyi de bütünüyle kaybetmez. Tekrar görüşmeye başladıklarında ise aralarında yasak aşk vuku bulur. Virjini'nin yaşlı kocası da Virjini'ye karşı büyük bir sevgi ve bağlılık duymakta, karısını da kendisini seviyor zannetmektedir.

"Armanda" hikâyesinde Şarl ile Armanda arasındaki sevgiden söz edilir. Şarl örnek bir kişiliğe sahiptir. Armanda'ya duyduğu sevgiyi dile getirdiğinde onun da kendisini sevdiğini öğrenir.

İsmiyle müsemma bir hikâye de "Taş"tır. Bu adlandırma Dilara'nın kocasının vicdanına/ahlakına karşılık tercih edilmiş bir sembol hüviyetindedir. Hikâyeyi anlatan erkek kahraman, çocukluğundan itibaren tanıdığı Dilara'ya âşıktır, ona karşı içten içe sevgi duyar. Ancak bu durumu hiçbir zaman dile getirmez. Dilara evlenir ancak anlatıcı onu unutamaz:

> - Dilara... Gelin oldu ha!.. diyor idim. Onlar bizim yanımızdaki haneden çıkmışlar, başka yere taşınmışlardı. Onu görmeyeli seneler geçmişti.
> Acaba şimdi ne hâlde idi? Nasıl olmuştu? Gelinlik kim bilir ne kadar yakışmıştı! Zevci, onu gördüğü zaman ne kadar şaşıracak idi... İşte, bu hayallere nihayet gelmiyordu. İstemeden onu düşünüyordum. Akşam validem düğünden avdet etti. Bana gülerek dedi ki:
> - Bilsen Dilara senin hediyene ne kadar memnun oldu. Tuhaf çocuk!.. Yanına sokulduğum zaman ilk önce "Hocam nasıl? İyi mi?" diye sordu. Uzun uzadıya senden bahsetti.
> Şaştım kaldım. Şimdiki tazelerin o kadar garip tabiatları var ki... Gelinlik esvabı o kadar yakışmış ki görenler "Maşallah!" demeden yanından geçmiyordu. Herkes tahsin ediyordu...
> Keşke validem bu sözleri bana söylemese idi! O akşam sabaha kadar uyuyamadım. Hâlâ inanmak istemediğim için midir nedir, muttasıl:
> - Dilara... Gelin oldu ha!.. diyor idim. Bilmem ne demek istiyordum? (Abdullah Zühtü, 1314a: 81-82).

Anlatıcı itiraf edemediği bir aşkın sıkıntısını yaşamaktadır. Hikâyedeki trajik hava Dilara'nın hastalığıyla kuvvetlendirilirken kocasının bu durum karşısındaki kayıtsızlığıyla zirveye çıkarılır. Dilara'nın cenazesini takip eden anlatıcı yaşadıklarını şu sözlerle sonlandırır:

> Dilara... O güzel, o melek Dilara mezara gidiyordu!.. Ben bilmem, ne yapıyordum? Nasıl yürüyordum? Yanımda üç dört kişi görüşüyordu. İçlerinden biri:
> - Uzun etme!.. Eyüp'te bol bol kebap yiyeceğiz... diyordu. Dişlerim kısıldı. Boğazıma bir şey tıkandı. Başımı çevirdim, hainane bir nazarla baktım. Bunu söyleyen, Dilara'nın zevci idi!.. Şimdi açılacak mezara bir seng-i zîruh olmaya layık herifti... Artık ben kendimi kaybetmiştim.
> - Dilara, gelin oldu ha!.. diyor idim. O, taş gibi duruyordu (Abdullah Zühtü, 1314a: 84).

"Bir Hakikat-i Naçiz"de mektepten başarıyla mezun olan Agust, rahibeler mektebini bitiren Viyolet'e ilk gördüğü andan itibaren ilgi duymaya başlar ve âşık olur. Viyolet de Agust'un aşkına karşılık verir ve kısa süre içinde evlenirler. Ancak Agust'un işleri kötü gitmeye başlar ve bir vakit sonra elde avuçta ne varsa satarlar. Geçim sıkıntısının dayanılmaz olduğu vakitlerde Agust yazı yazarak para kazanmaya çalışır. Viyolet de kocası gibi yazı yazma girişiminde bulunur. Mektepteyken tanıdığı çok güzel olmasına rağmen talihsiz arkadaşı Adol'ün hikâyesini yazmaya karar verir. Adol'ün "acıklı" hikâyesi oldukça beğenilir. İyi bir gelir getirir. Kocasının işleri de düzelir ardından Adol'ü de yanlarına alarak birlikte bir hayat sürerler.

"Bir Kıymetli Hatıra"da ise Edirne'ye yaptığı seyahatler sırasında tanıdığı bir kıza âşık olan gencin yaşadıkları konu edilir. Kız hakkında malumat edinmeye çalışan genç tahkikata başlar.

> O akşam gazinocudan, aktardan tahakkuka başladım. Bir kahvecinin kızı imiş! Bekâr imiş! Fakat ne bedbin ne meyyal-i gıybet adamlar var! Güya işve-baz imiş. Biraz şuh meşrep imiş. Bunlar bu kadar cezbeli, bu kadar latif bir mahlûk için kusur mu? Evet, şimdi bu benim için bir hatıradan ibarettir.
> Kalbimi pek tatlı ihtizazlara, heyecanlara, endişelere hedef kılan bir hâli, iki üç günlük hayatımı tafsil etmeyeceğim. Bunu da bir sır gibi saklayım. Fakat şunu bil ki üç gün sonra bahçelerde, bostanlarda beraber koşuyor, beraber çiçek topluyor, göz görmeyecek köşeler arıyor, yalnız muhabbetten, muhabbetimizden bahsediyor idik. O beni birkaç gün evvel gazinonun bahçesinde görmüş, yalnız dolaştığımı, bir yabancı olduğumu anlamış, gönlünde hasıl olan şiddetli bir meyli zapt edememiş… Validesi hâline vâkıf olunca takdir etmiş, nihayet saffet ve masumiyet dâhilinde olan bu meyle ses çıkarmamış…[204]

Genç ile kız bir süre görüşürler ve aralarındaki samimiyet ilerler:

> Beş on günlük muhabbet benim hayatımı sarstı. Bu kızla bahtiyar olmak, ilelebet yaşamak! İşte emelim bu. Ne latif tasavvuratta bulunurdum. Kendimi meyus görmüyordum. Mesudiyyetime kail oldum. Seviyordum. Fedakârane sevildiğimi de kani idim. Fazla bahtiyarlık! Daha ne isterim. [205]

Bu hislerle mektuplaşmaya başlarlar. Bir gün yine mektup göndermek için Sirkeci'ye giderken yolda Bedi isminde eski bir tanıdığa "tesadüf" eder. İşin aslı ortaya çıkar ve aynı kız Bedi ile de mektuplaşmaktadır. Bu hakikat karşısındaki çaresizlği oldukça tesirlidir:

> Sadedilane muhabbetim bir anda zevale uğramış asabımı sarsmış idi. Sanki tatlı bir rüyadan uyanmıştım. Acı hakikati hissetmiştim… Mahzunane evime geldim. Kara kalemi elime aldım. O mütebessim çehre, o yan bakışlı gözler piş-i çeşmanımda tecelli etti. Bir daha son defa olarak bir daha onu düşündüm. Avucumun içinde tutmuş olduğum kuru kalemi cümle muhabbetin bu sahte nişanesini, bilaihtiyar bir defa daha dudaklarıma kadar götürmek istedim. İzzetinefsim galebe etti. Bir hareketi asabiye ile parmaklarımın arasında sıktım, parçaladım, parçaladım, fırlattım. Sonra ağladım…[206]

"Cüzdan İçinde" hikâyesinde ise Süleyman'ın anlattıkları şeklinde kurgulanan olaylar dalgın bir adamın Şehzadebaşı'nda bir kıraathanede unuttuğu "kâğıt cüzdanı" etrafında teşekkül eder. Ailesine ait birtakım mektupların yanı sıra âşık

[204] Abdullah Zühtü, "Bir Kıymetli Hatıra", *Sabah*, nu. 3498, 8 Rebiyülahır 1317/3 Ağustos 1315/15 Ağustos 1899, s.4.
[205] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3498, s.4.
[206] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3498, s.4.

olduğu kadına ait sözlerin de yazılı olduğu kâğıtlar bulunmaktadır. Ancak bazı hikâyelerde olduğu gibi bu hikâyede de teferruatıyla kurgulanan olaylar, sonlandırılırken aceleci bir tavırla bitirilir. Hatta hikâye bu yönüyle yarım kalır.

> Derin bir tefekküre daldım. Muhayyilemde âşıkane bir roman zemini tertip eyledim. O zavallı genç şimdi solgun, pejmürde, kuru, kadit birer şekil alan şu zavallı metruk yadigârları bana neler düşündürdü. Herhâlde bunların bana ihsas ettiği tesiratı ben bir kitab-ı muhabbette bulamazdım. Bir romanda okuyamazdım. Hele o küçük defteri açıp okuduktan onun iyice, sık çizgilerini işgal eden satırları okuduktan, her sahifesinin altında münderiç bulanan tarihlere göz gezdirdikten sonra: "Bugün ömrümün en bahtiyar günü.", "Ah bugün ne kadar bedbahtım." gibi cümlelere tesadüf ettikten sonra… Fakat ne yapayım şimdi vaktim müsait değil. Bahusus defter de burada değil. Size bu sergüzeşt-i muhabbeti bütün teferruatıyla anlatmak isterim. Bir ikinci musahabemizde muntazır olunuz. Eminim ki bu vakıayı pek hayret efza bulacaksınız. Bir hakiki roman okumuş gibi bulacaksınız.[207]

"Elif Hanım"da aşk, evli bir kadın ve yine evli bir erkek arasında gerçekleşir. Kaba saba ve nezaketsiz olan adam, güzelliği için Elif Hanım'a tutulmuştur. Ancak Elif Hanım, sever gibi görünse de asıl amacı adamın servetini ele geçirmektir. Aşk, bu hikâyede kadın karakterin kendi çıkar ve menfaatine ulaşmada bir araç olarak kullandığı duygudan ibarettir.

3.1.7.2. Aldatma

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde aldatma teması farklı bağlamlarda işlenmiştir. Birilerine yalan söylemek, yaptığı işe hile karıştırarak insanları aldatmak veya eşini, sevgilisini aldatmak vb. şeklinde hikâye bünyesine dâhil edilmiştir. Abdullah Zühtü aldatma temasını işlerken Tanzimat Dönemi'nin aldatan kadın tiplerinden farklı olarak Türk kadınının eşini aldatmasını konu ettiği "Öksüz" adlı bir hikâye kaleme almıştır.

Aldatma temasının işlendiği hikâyeler şunlardır: "Yandım Aman! Kantosu", "Bir Hiç İçin", "Mürde", "Beyoğlu Hatıralarından [I]", "Zavallı Âşık" "Zavallı Kadın!", "Bir Kıymetli Hatıra", "Âmâ", "Eda", "Belki", "Muammayı Ruh", "Bir Hatıra", "Esnafın Hilesi", "Sebil", "Son Sahife", "Bu Perhiz Ne? Şu Lahana Turşusu Ne?", "Öksüz", "Gönül Avcısı", "Elif Hanım", "Belki",

[207] Abdullah Zühtü, "Cüzdan İçinde", *Sabah*, nu. 3505, 15 Rebiyülahır 1317/10 Ağustos 1315/22 Ağustos 1899, s.3-4.

"Kırgızlı Bereket", "İş Adamları", "Güzide'den Dürdane'ye", "Temiz Yürekliler Derneği", "İş Adamları" ve "Dolandırıcıların Hücumu".

"Esnafın Hilesi"nde "biri gayet şişman, kanlı canlı, kaygısız, müsterihü'l-bâl, diğeri gayet zayıf, solgun çirkin ve endişeperver" iki adam trende yolculuk yapmaktadır. Müşahit anlatıcı ikili arasında geçen konuşmaları aktarmaktadır. Her ikisi de lokantacılık yapmaktadır. Şişman olan adam gayet iyi gelir elde ettiğini kısa sürede lokantalar zinciri kurduğunu söyler. Zayıf olan ise başarılı olmak için her yolu denediğini, en iyi yemekleri, hizmetleri sunduğunu ancak yine de bir türlü kâr edemediğini anlatır. Bunun üzerine şişman adam lokantacılığın ve zenginliğinin sırrını açıklar. İnsanları kandırarak zengin olmanın yolunu bulan kişinin sırrı ortaya çıktığında yandaki yolcunun tavrını aldatılma karşısındaki insani tavrın sembolik bir tepkisi şeklinde okumak da mümkündür. "*Lokantacı hemen sözü kesti. Öbür tarafta oturan yolcu artık öğürmeye başlamıştı*."[208]

Kadın erkek ilişkilerine bağlı aldatılmanın görüldüğü, anne ve babasını çocukken kaybeden ve komşularının büyüttüğü bir kişinin hayatının anlatıldığı "Sebil"de ise tüm çalışkanlığı ve eşine olan muhabbetine rağmen terk edilen ve sokaklarda su satarak geçimini sağlamaya çalışan bir adamın ölümüyle sonuçlanan evlilik hikâyesi konu edilir. Çalışkanlığın karşısına yerleştirilen tamahkârsızlık, sevginin karşısına konulan sadakatsizlik ve terk etme "Sebil"deki zıtlığın merkezini oluşturur. Kendisini terk eden karısını, su satmaya gittiği Çırpıcı yolunda tesadüfen gören adamın tepkisi "Eda" hikâyesinin kahramanına benzer şekilde olur:

> Sebil... Sebil... diye haykırdı. Pencerenin nısfına kadar indirilmiş mavi atlaslı perdenin altından bir kadın, başını uzatıp baktı; on para attı...
> Ay! O ne?.. Araba geçip gittiği sırada zavallı adam, düşüp bayılmış!... Yegâne medar-ı maişeti olan testi, taşa çarpıp kırılmıştı. Ah! Nasıl bayılmasın? Nasıl düşmesin? Nasıl bitmesin?.. (Abdullah Zühtü, 1314a: 62-63)

"Gönül Avcısı"nda hikâyenin erkek kahramanı "Şık", anlatıcının onu böyle nitelemesinden de anlaşılacağı üzere, dış görünüşüne gayet önem veren ancak göründüğü gibi olmayan bir erkektir. Kadınları kendine âşık ederek tuzağına düşürmesi ve onlar üzerinden hayatını idame ettirmesi konu edilir. Ağına

[208] Abdullah Zühtü, "Esnafın Hilesi", *Servet-i Fünun*, C. 31, S.803, 31 Ağustos 1322/[24 Recep 1324/13 Eylül 1906] s.359-362.

düşürdüğü kadınlardan para koparark her zamanki "iyi görünümlü sefil" hayatını yaşamaya devam eder. Bu tip, mirasyedi/alafranga Tanzimat tiplemesinden en büyük farkı hiçbir mirasa sahip olmadan sadece belli başlı dış görünüş özellikleriyle kadınları aldatarak müreffeh bir hayat sürmeye çalışmasıdır. Olmadığı biri gibi görünen bu kişi anlatıcı tarafından da "kendini bilmeyen" biri şeklinde nitelenir.

Hikâye Papatya adlı kadının kendisini aldatan/kandıran Şık'a serzenişi ile başlar:

> Yazık değil mi bana?.. Benden ne istiyordun? Ben sana ne yapmıştım? Beni bu hâle getirmekten ne lezzet aldın?.. Ben şimdi ne yapacağım?.. Ben şimdi ne olacağım?.. Evet, biliyorsun... Evet, gülüyorsun... Utanmıyorsun... Bir kızın, bir biçarenin namusunu paymâl etmek senin için bir eğlence, bir zevk!.. Bundan utanmayacaksın! Bundan sıkılmayacaksın!.. Şimdi önüne gelen yerde bütün tanıdıklarına, bütün bildiklerine kemal-i iftihar ile bu muvaffakiyetini anlatacaksın... Öyle ya, bir kızı aldatmak, bir biçarenin kanına girmek, bir masumu lekelemek, rezalete, hakarete, sefalete duçar etmek, bitirmek az muvaffakiyet mi?.. Yok, yok dudağını bükme!.. Manalı manalı tebessüm etme! Bu sözleri seni nadim etmek için söylemiyordum... Artık ben her şeyi öğrendim. Sende hayâdan, terbiyeden, ahlaktan, merhametten, insaniyetten eser kalmadığını biliyorum. Fakat şimdi bunu bilmek ne işe yarar? Bunu evvelden düşünmeli idim!.. Kör olası gözlerim, bunları görmeli, kuruyasıca aklım bunlara ermeli idi... Mahiyetin; kılığından kıyafetinden, çehrenden anlaşılıyordu. Fakat ben pek cahil pek saf, pek tecrübesiz idim. Henüz hiçbir şey bilmiyor idim... Keşke yine bilmeseydim... Keşke ölseydim... Keşke geberseydim... Senin iğfaline tutulacak yerde bir kaplanın pençesi altında geberseydim. Kendimi bahtiyar addederdim. O zaman beni herkes mazur görür... O zaman bana herkes acırdı... Fakat şimdi... Şimdi ne olduğumu tekrar etmeğe utanırım... (Abdullah Zühtü, 1314a: 73-74).

Kadın aldatıldığını fark etmiştir ancak artık bunun bir işe yaramayacağını dile getirmektedir. Aldatılmak ve aldatıldığını öğrenmek yerine ölmüş olmayı yeğleyen kadın, insanların kendisi hakkında olumsuz kanaatlerde bulunacağından endişe duyar ve içine düştüğü durum karşısında çaresizdir. Ancak aldatan erkeğin bu serzeniş karşısındaki tavrı, kayıtsızlıktan ibarettir: "*Rica ederim. Artık romanın bu babına nihayet vermiş olsanız... Biliyorsunuz ki ben o kadar adi şeylerden hoşlanmam. Buna müşabih belki yüz roman okudum. Belki beş yüz defa şu icra eylediğiniz rolleri tiyatro sahnelerinde temaşa ettim. Bir defa daha tekrarından canım sıkılır...*" (Abdullah Zühtü, 1314a: 74).

"Öksüz" başlıklı hikâyede ise Ahmet Vecdi, Mekteb-i Sanayiden mezun olmuş, Şark Demiryollarının Yedikule Fabrikası'nda çalıştıktan sonra lokomotif makinistliği yapmaktadır. İşine gidip gelirken mahallesinde karşılaştığı Bedriye'ye âşık olur. Kiracı olarak oturduğu evin sahibi kadına durumunu anlatır

ve bu kadının aracılığıyla Bedriye ile düğünleri yapılır. Ahmet Vecdi görevi gereği uzun yolculuklara çıkmakta ve eve geç saatlerde dönmektedir. Bunu fırsat olarak gören Bedriye, komşularıyla eğlence meclisleri tertip eder, bazı gecelerde komşularında kalır. Ancak *"komşu kadınları içinde, bir sahib-i namusun banisine ayak atamayacak, bir aile arasında bulunmasına katiyen cevaz verilmeyecek bir iki bed-huy, bir iki yılan da bulun"*masının (Abdullah Zühtü, 1314a: 100) hazırladığı ortamlarda Bedriye, Ahmet Vecdi'yi aldatır. Yaşadıkları karşısında büyük bir hüsrana uğrayan Ahmet Vecdi'nin tavrı şöyle aktarılır:

> Şeriat-i Muhammediye'nin bahşeylediği müsaadâttan bil-istifade ona haddini bildirmek elinde olduğu hâlde bunu ulüvv-i cenâbına sığdıramadı... Evladını, ciğerparesini düşünmeyen bir kadından ahz-ı intikama tenezzül bile etmedi. Hem bundan ne netice hasıl olacak idi?.. Artık ümid-i refah mahvolmuştu!.. Ertesi sabah, "mihr-i müecceli beş kese akçe ile boş kâğıdını (!) Ferah Dadı'ya tevdian gönderdi... Sonra evladını, bedbaht Mesut'unu aguş-ı şefkatine alarak:
> Ah!.. Benim senden, senin benden başka hiç kimsen yok yavrucuğum... Benim zavallı yavrucuğum... Benim anasız kuzucuğum... diye hüngür hüngür ağlamağa başladı. (Abdullah Zühtü, 1314a: 101-102).

"Bu Perhiz Ne? Şu Lahana Turşusu Ne?" adlı hikâyede ise iki türlü aldatma ile karşılaşılır. Kahraman anlatıcı, bir arkadaşının zevcesine karşı duyduğu sevgiyi sürekli dile getirdiğini aynı şekilde karısının da kendisini çok sevdiğini aktarır. Hatta bu karı koca, kahraman anlatıcıyı evlerine bile davet ederek aralarındaki muhabbete şahit kılarlar. Ancak bir süre sonra anlaşılır ki bu karı koca başka erkeklerle ve kadınlarla da "düşüp kalkmaktadırlar". Sürekli ayrılıp tekrar birleşen bu karı kocanın birbirini aldatması hikâyedeki ilk vakadır. İkincisi ise kahraman anlatıcının bu durumu öğrendikten sonra yaşadığı aldatılma durumudur. Hikâyenin henüz girişinde bu his dile getirildikten sonra olaylar anlatılır.

> - Lanet!.. Bazen ihtisâsâtımıza o kadar aldanırız ki artık bütün hakikatler gözümüzün önünde bir hayal şeklini alır. Hükemâ-yı meşhureden biri, "Hissin doğduğu yerde akıl biter." demiş. Ne doğru söylemiş! Öyle oluyor. Pek çok zamandan beri ben artık roman okumuyorum. Arkadaşlarımın muâşakatını dinlemiyorum. Sevemiyorum. Sevmek de istemiyorum. Çünkü ben hakikat-i hâli gördüm. Bütün çirkinliğiyle, bütün zilletiyle, bütün adiliğiyle hakikati gördüm.
> Bundan sonra inanmak biraz müşkül... Benden size nasihat olsun. Size bir gün arkadaşınızdan biri, "Filanı seviyorum. Çıldırıyorum! Yanıyorum! Ah! Hâlimi bilsen... O da beni seviyor. Bu muhabbet bizi bitiriyor!" gibi bir mukaddime ile muâşakasından bahsederse inanmakta pek acele etmeyiniz. Yüzde seksen kendini aldatmış, hissiyatına aldanmıştır. Vaktiniz müsait olsa

> da ahval-i hususiyesini tetkik etseniz, serair-i kalbiyesine hakkıyla vâkıf olsanız bu âşık-ı vefakârın sevdası, bir meyl-i hafifi, sevda zannetmekten ibaret bulunduğunu, cüzi bir mananın bu mecra-yı muhabbeti bir diğer tarafa çevirmesi kabil olduğunu anlarsınız. Bu böyledir... Bu bir hakikattir, azizim... (Abdullah Zühtü, 1314a: 104-104).

Hikâyenin sonlanışıyla birlikte başta anlatılanların aldatma karşısında takınılan tavrı ortaya koyduğu görülür.

"Zavallı Âşık"ta Virjini, genç sevgilisi Arşak ile evlenemez ve maddi kaygılar sebebiyle ailesi tarafından yaşlı bir itfaiyeci ile evlendirilir. Arşak'ı unutamayan Virjini tekrar karşılaştıklarında yasak bir aşk yaşamaya başlar. Kocası tarafından Arşak ile evde basıldığında ise Virjini çok pişman olduğunu söyleyerek kocasından af diler.

"Elif Hanım"da aldatma konusu, servet sahibi kaba saba bir adamın karısını aldatması ve görüştüğü evli kadının da kendi kocasını aldatması şeklinde iki taraflı olarak işlenmiştir. Adamın da Elif Hanım'ın da ikişer çocukları vardır. Aldatma hadisesinden her iki tarafın eşleri de haberdardır. Adamın karısı bu duruma dayanamayarak ölürken Elif Hanım'ın kocası durumdan haberdar olup olmayışıyla ilgili bir bilgi yer almasa da haberdar olması muhtemeldir. Karısının altı ay başka bir yerde bulunması hakkında hiçbir şey söylemez. Buna göre de haberi olması gerekir. Dolayısıyla planlı bir servet avcılığı söz konusudur.

3.1.7.3. Pişmanlık

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde pişmanlık, yaşanılan durum veya içine düşülen çıkmaz karşısındaki çaresiz insanın söylemleriyle vücut bulmaktadır. Pişmanlık duygusunun görüldüğü hikâyeler şunlardır: "Öksüz", "Hayattan Bir Dilim", "Zevk-i Hakiki", "Son Sahife", "Yalan mıydı?", "Zavallı Âşık", "Terez" ve "Nil'de Bir Sevda".

"Öksüz" hikâyesinde Bedriye, komşularına uyarak evinden ailesinden uzaklaşır ve içine düştüğü ahlaksız durumlar nedeniyle terk edilir.

> Bedriye, kendi gibi erâzil-i nisvânın uğradığı felakete düçar olmuş... Arabalar, süslü feraceler, gezmekler, çalgılar, eğlencelerle başlayarak sonra hakaretler, rezaletler, belalar, açlıklar, sürünmeklerle netice-pezir olan nihayet bir murdar yerde miskin bir köpek gibi geberip gidilen o hayat-ı sefilanenin her hâlini hissetmiş; kadrini bilmediği, kıymetini takdir edemediği, küfran-ı nimet eylediği aile, validelik saadet ve muhabbetini

> ağlaya ağlaya yâd ederek, başını duvarlara çarparak, saçlarını yolarak, nâdimâne, meyusâne, mütenezzilâne, muhakkirâne bir hâlde geberip gitmişti.

Son pişmanlığın fayda vermediği vurgusunun yanında anlatıcı, Bedriye'nin ölümünü "geberip gitmişti" şeklinde dile getirerek yaşananlar karşısında tavrını belirlemiş, tarafını seçmiştir.

"Ser-halka-yı Rindan"da yaşadığı aşk tecrübesinin ardından eskisi gibi düzgün/düzenli bir hayat yaşamaya karar verip annesine koşan gencin karşılaştığı manzara sonrası yaşadığı pişmanlık anlatılır.

> Artık bir daha gidip yüzünü görmemeye, yine evvelki gibi namuskârane bir surette yaşamaya çalışmaya karar verdim. Hemen eve koştum. Ah keşke ayaklarım kırılsaydı. Beynim parçalansa idi. Gözlerim kör olsa idi de o manzarayı görmese idim. Zavallı validem beni büyüten, terbiye eden, besleyen sabahlara kadar bekleyen validem kederinden, derdinden, soğuktan ölmüş![209]

Bir yanlış anlamanın neticesinde "Son Sahife"de eşinin ölümüne neden olan Banker Robertandille'nin yaşadığı pişmanlık yer almaktadır. Karısı hasta yatarken Arman ismini sayıklamaktadır. Banker, Arman'ı karısının sevgilisi sanır. Doktorun muhakkak düzenli şekilde alması gerektiğini söylediği ilaçları karısına vermeyerek onun durumunun daha da kötüleşmesine ve nihayetinde ölmesine neden olur. Hikâyenin son bölümünde bir arkadaşının Banker'e gerçekleri anlatmasıyla, Banker'in yaşadığı pişmanlık ömrünün sonuna kadar devam edecektir.

> O zaman boğazıma bir şey takıldığını hissettim. Kendimi kaybettim! Artık yaşamak istemem. Sergüzeşt-i hayatım burada hitam bulmalıdır. Beni gözyaşları teselli edemiyor, ıstırabımı hiçbir şey unutturamıyor! Zevcem ah hasta zevcem, elleri, başı ateşler içinde yanan inleyen zevcem gözümün önünden gitmiyor... Hep o... Hep o... Hep o... Bitince adam artık yazamadı. Ertesi sabah odasına giren hizmetçiler biçareyi bî-ruh bir hâlde yere serilmiş gördüler.[210]

"Ah Bilsen!.."de anlatıcı erkek, âşık olduğu kadını başlangıçta reddeder. Kadına karşı duyduğu hislerden emin değildir. Ancak bir süre sonra hislerinden emin olsa da bunu kadına açıklamaya cesaret edemez ve pişmanlık yaşar.

> Ah bilsen!.. Fakat inanmazsın… Benim böyle olacağıma mümkün değil inanmazsın… Beni görsen yine inanmazsın. Ağlasam, yemin etsem yine inanmazsın. Benden bunu ummazsan. Bilirim ki ummazsın. Sen değil ben de

[209] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Ser-halka-i Rindan", *İkdam*, nu. 199, 21 Şaban 1312/4 Şubat 1310/16 Şubat 1895, s.3-4.

[210] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Son Sahife", *İkdam*, nu. 188, 10 Şaban 1312/24 Kânunusani 1310/5 Şubat 1895, s.3-4.

> benden ummazdım. Bin yemin etseler inanmazdım. Evet inanmazdım. Fakat böyle imiş… Ben seni seviyor imişim… Bu hakikat bütün hasretleri, bütün elemleri, bütün giryeleriyle tezahür etti… Evet!.. Fakat inanmazsın çünkü sen bilmezsin. Zevk ü sefa müheyya bulunduğu hâlde, senden ayrı yaşadığım için duramadığım kendimi sığdıramadığım bu yerde ben her şeyi anladım. (…) burada senden başka hiçbir şey görmedim. Evet bir sen, hep sen.. Hep sen…Of… Bunları yazarken utanıyorum. Senden ayrıldıktan sonra hissettiğim bu acıyı meydana çıkarmak istemiyorum. [211]

"Yalan mıydı?" hikâyesinde ise anlatıcı erkek karşılık bulamadığı aşkı yüzünden "Ah Bilsen!.." hikâyesindeki duruma benzer bir ruh bunalımı ve pişmanlık yaşar.

3.1.7.4. Sıkıntı ve ruhi bunalım

Abdullah Zühtü hikâyelerinde kahramanların yaşadıkları olaylar karşısında çaresiz kaldıkları durumları anlatırken onların ruh hâllerini de zaman zaman tasvir eder. Güçlükle karşılaşan, sevdiği kadına/erkeğe ulaşamayan, aşkına karşılık bulamayan, aldatılan ve geçim sıkıntısı yaşayan kahramanların ruhi bunalım ve iç sıkıntıları da dikkatlere sunulur. "Ah! Bilsen...", "Yalan mıydı?", "Mehtap Âleminde", "Hayattan Bir Dilim", "Zucret", "Fırtına", "Kırgızlı Bereket", "Şimdiki İzdivaçlar", "Şafak Söker Güneş Batarken", "Dürdane'den Güzide'ye" ve "Güzide'den Dürdane'ye" gibi hikâyelerde görülen bu tema pek çok hikâyede diğer temalarla birlikte işlenmiştir.

"Ah! Bilsen..."de duygularından emin olmayan bir adamın terk ettiği kadına âşık olduğunu anlaması üzerine yaşadığı iç sıkıntı dile getirilir. Artık hiçbir eğlenceden zevk almadığını hayatın hiçbir meşgalesinin kendisini teselli etmediğini dile getirir.

> Ben seni terk edip gitmiş iken... Belki mümkündür eylemem inkâr! Senden ayrıldım, ah! Ben gittim! Senden ayrıldım, ah! Ben bittim, evet. Bittim! Bu yazdıklarım hep saçma! Ne yazdığımı ben de bilmiyorum... Yemin ederim ki ben dertten ayrılmam! Bak, şimdi yemin ediyorum. Bak, şimdi katiyen biliyorum... Mümkün değil... İftirak!.. En korktuğum iftirak!.. Bundan da mı ayrılayım? Hayalinden de mi mahrum kalayım? Bunları yazarken yine düşündüm... Ah, ya Rabbi! Senden nasıl ayrıldım?.. Senden niçin ayrıldım? Emin ol... Vapur dalgaları yarıp geçiyor, beni senden uzaklaştırıyor. Güneş bütün azametiyle, bütün celadetiyle gurup ediyorken ufukta yangınlar, denizde yangınlar oluyor... Bu ulviyet, bu mehtap beni titretiyor idi!.. Beni ağlatıyordu! "Niçin ayrıldım? Niçin ayrıldım?" diyordum. İşte, o dakikadan beri böyleyim! O dakikadan beri duramıyorum. Sabredemiyorum. Fakat korkuyorum... Zannediyorum ki beni reddedeceksin... Benim yüzüme

[211] Abdullah Zühtü, "Ah Bilsen!..", *Sabah*, nu. 2285, 26 Cemaziyelahir 1313/1 Kânunuevvel 1311/13 Kânunuevvel 1895, s.3.

> bakmayacaksın. Onun için korkuyorum. Onun için avdet edemiyorum. Fakat durmak istemiyorum... Belki bu hâlimi bilsen... Şüphesiz beni affederdin. Şüphesiz beni severdin... Ah, bilsen...[212]

"Yalan mıydı?" hikâyesinde de kahraman anlatıcının âşık olduğu kadına karşı hislerini dile getirirken aşkın verdiği sıkıntıyı, kendini tam olarak ifade edemeyişin vücuda getirdiği ruhi bunalımı bulmak mümkündür.

> Bana hakikatten daha acı gelen bu rüya işte bak beni şimdi ne hâle getirdi. 'Şikeste bâl olan murgu edip âzâd neylersin?' dedirttin. Evet, niçin sen beni -velev ki rüyada olsun- terk ediyorsun. Söyle niçin? 'Ben seni istemem artık beni görme. Bana gelme… Yazık olur sana… İşte acıyorum. Seni terk edip gidiyorum.' diyorsun niçin? Söyle? Bak ben ne oldum. Yoksa bu rüya bir hakikat miydi? Yoksa gözümde rüya şeklinde tecessüm eden bu hâl sence bir emel, bir arzu, bir karar, bir niyet mi idi. Söyle yoksa düşünmek bile beni çıldırtıyor. Yoksa yalan mıydı o sözler? Yalan mıydı o vaatler, yalan mıydı o yeminler? Of! Yalan mıydı bütün o dalgınlıklar, o kıskançlıklar, o aramaklar o bulmaklar, o sitemler o sevdalar hatta o gözyaşları yalan mıydı? Söyle bana inandır beni yalan mıydı? Allah aşkına yalan mıydı? Mutlaka –evet şimdi bak bir kerede ben emrediyorum- mutlaka inandır beni… Temin et beni… Bak sana nasıl yalvarıyorum. Kandır beni… İnandır beni. Çünkü ben hep böyle dertli, hep böyle kederli, hep böyle meyus, hep böyle piç-ü tab içinde, hep böyle heyecan içinde bulunmak istiyorum… Ben artık emin ol ki seni değil, bu acılarımı seviyorum… Bu acıların devamını arzu ediyorum… Sonra nihayet bu derdimle, bu aşkımla ölmek istiyorum. İnandır eni… Yoksa yalan mıydı?[213]

"Zucret" hikâyesinde de çok yetenekli bir ressam olmasına rağmen Lozerina'nın çirkinliği dolayısıyla hiçbir kadından teveccüh görmeyişinin, sevilmeyişinin ıstırabı işlenmektedir.

> Lozerina refiklerinin dediği gibi pek zengin olmuş, pek şöhret kazanmıştı. Fakat bahtiyar değil idi. Akilane bir surette temine muvaffak olduğu maişet içinde bir şey eksik idi. Zavallı ressam henüz sevmemiş, sevilmemişti… Boyu pek kısa, çehresi çok çirkin idi. Maalmemnuniye kabul edildiği salonlarda güzel kızlar, zarif madamlar üçüncü dördüncü mülakattan sonra merhamete, kayıtsızlığa, teklifsizliğe dalalet eden: "Oo! Aziz dostumuz Lozerina" yollu hitaplara kalkışırlardı. Kânun-ı muhabbete külliyen mugayir olan bu muamele biçare adamın bütün ümitlerini, bütün tasavvurlarını, mahvederdi.[214]

---

[212] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 2285, s.3.

[213] Abdullah Zühtü, "Kitab-ı Muhabbetten Yalan mıydı?", *Sabah*, nu. 3374, 2 Zilhicce 1316/1 Nisan 1315/13 Nisan 1899, s.3.

[214] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Zucret", *İkdam*, nu. 156, 7 Recep 1312/23 Kânunuevvel 1310/4 Kânunusani 1895, s.3.

Günün birinde evinin karşısındaki bir dairede Amerikalı dul bir kadının kendisine baktığını fark eder. O andan itibaren kadına ilgi duymaya, onunla ilgili hayaller kurmaya başlar. Nihayet buluşma gerçekleşir ve kadının kendisine ilan-ı aşk edeceğini düşünen Lozerina duydukları karşısında bir kez daha hayal kırıklığına uğrar. Kadın, hizmetçisinin Lozerina'nın özel eşyalarını kullandığını, ressamın bundan rahatsız olabileceğini düşündüğü için görüşmek ve bunu söylemek istediğini ifade edince Lozerina hayal kırıklığına uğrar. *"Zavallı ressam… Bîhoş bir hâlde duvara dayandı kaldı… Ah bu muhabbet zavallı ressam Lozerina'yı da hayatından bıktırmış, canından usandırmış idi."*[215]

"Fırtına" hikâyesinde fırtınalı bir havada gemi yolculuğu yapan kahraman yemek yenildiği sırada bir "çatırtı" duyulduğunu aktarır. Geminin pervaneleri zarar görmüştür. Bir saat kadar zaman geçtikten sonra geminin hasarı artamaya başlar ve artık batmak üzeredir. Hiçbir kurtarma sandalına binemeyen kahraman artık su içinde kalır, yüzmeye başlar.

> Son derece gayretle yüzmeye çalışıyorken elime sert bir şey geçti. Ona tutunup suyun içinde biraz doğruldum. Dinlenmek istedim. Can havliyle elime geçen şeyi koparacak gibi sarılmıştım. Birdenbire ortalık aydınlandı. Gözlerim kamaştı. Uyanır gibi oldum. Zangır zangır titriyor idim. Acaba rüya mı görmüştüm? Şüphesiz...
> O sarıldığım şey karyolanın demiri idi. İki saattir yatağımın içinde yüzüyor imişim...
> Yatak su içinde idi. Mutlaka sıkıntıdan fevkalade terlediğim için yatak bu hâle gelmişti. Ne ise bu bahsi uzatmayalım... Hemen yatağımdan kalkıp dışarıya çıktım. Hava latif... Deniz sakin idi. Ömrümün sonuna kadar bu müthiş geceyi unutmayacağım. [216]

Olayın bir rüya olduğunu anlayarak rahatlayan kahramanın yaşadığı durum şiddetli bir iç sıkıntı şeklindedir.

"Bahtiyar Aileler" hikâyesinde yaşlanmanın bir kadının dış görünüşü üzerinde meydana getirdiği değişim nedeniyle yaşadığı ruhi bunalım, sıkıntı konu edilmiştir. Pol, çok mutsuz ve ümitsiz bir hâlde kocasıyla konuşmaya başlar. Kahraman anlatıcı Cecil, karısı Pol'ün hâlini şöyle tasvir eder:

> Arkasında henüz sokaktan geldiği elbise bulunduğu hâlde kapının önünde sakin ve sakit bir hâlde duruyordu. Gözünde tek gözlüğü, yeleğinin pırlantalı

[215] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *İkdam*, nu.156, s.3.
[216] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Fırtına", *İkdam*, nu. 210, 2 Ramazan 1312/15 Şubat 1310/27 Şubat 1895, s.3.

> düğmeleri, kösteğinin ucundaki altın heykel, rugan potinleri -bir şaşaa-yı mahsusa arz ederek- parlıyordu. Bunları bütün teferruatıyla anlatışımda hikmet var. Eğer bu parlak şeyler de gözüme çarpmasaydı mutlaka zevcimi bir meyyit-i müteharrik zannedecek idim. Ne muzlim bir çehresi ne barit bir tavrı var idi. (...)
> - Ah benim güzel... Genç zevceciğim, diye mırıldandı. Bu "genç" kelimesini öyle bir teessürle söylemişti ki... Mamafih bu muameleden bence mesut olmak lazım gelirdi. Çünkü zevcim bu geceye kadar bana böyle teslimiyet, muhabbet, acz u zaaf göstermemişti. Hep gönlü, kendi başka yerlerde dolaşıyor geziyordu. İhtimal ki vakit vakit bir zevcesi olduğunu bile unutuyordu. Hâlbuki bu akşam şedit fırtınaların müthiş dalgaların sahil-i selamete attığı enkaz-ı tarumar gibi, onun sakin sakit, naçiz zayıf bir hâlde düştüğünü görüyordum. Fakat niçin mesut olacak, memnun olacak yerde bilakis derin acı bir teessüre duçar oldum. Eyvah! Benim zavallı "Pol"üm bir zamanlar görenleri yakan Pol değildi. Bir mebna-yi muhabbetin yıkık, dökük harbesine benziyordu. Ona malik olmak insanı bahtiyar edecek yerde acı tefekkürata sevk eyliyordu.[217]

3.1.7.5. Yoksulluk

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde ele aldığı konulardan biri de yoksulluktur. Hikâyelerde yoksulluğun, acıma ve merhamet duygularıyla işlenmesi trajik etkiyi artırmaktadır. Bu temanın görüldüğü hikâyeler şunlardır: "Hemşire", "İbtila-yı Sanat", "Serhalka-i Rindan", "Sefil", "Bir Çiçek Açmamış Mezarında", "İane", "Bir Hırsızın Defter-i Amâlinden", "Sadaka", "Bir Hakikat-i Naçiz" "Bir Numune-i İhtiyaç", "Kış Hatıralarından/Mışır Buyday" ve "Ali Cenap Onbaşı".

"İane" hikâyesi ismiyle müsemma bir olayı konu almaktadır. Bir valide ve üç çocuğun yaşadığı açlık, soğuktan üşüme gibi sıkıntıların en son raddeye ulaştığı anda "padişah" yardımıyla giderilmesi anlatılmaktadır. Bu hikâyede "baba" figürü yer almamaktadır. Tüm acziyetin ve fakirliğin başlangıcı babanın yokluğu ile ortaya çıkmaktadır. İhtiyacın en şiddetli olduğu zamanlarda çocukların "Babamız nerede?" feryadı ve annenin bu sual karşısındaki çaresiz tavırları da trajik gerilimi zirve noktasına çıkarmaktadır. Abdullah Zühtü tasvir ettiği yokluk hâlini diğer hikâyelerinde olduğu gibi uç noktalarda gezdirir. Öyle ki bu anne ve üç çocuğu ısınmak için yakacak hiçbir şey bulamaz ve buldukları birkaç parça odun ile sadece su kaynatarak avunurlar. Böyle bir ihtiyaç atmosferinden sonra imam aracılığıyla padişah tarafından yapılan ihsan, ailenin kurtuluşu için tek çıkar yoldur.

[217] Abdullah Zühtü, "Bahtiyar Aileler", *Sabah*, nu. 3491, 1 Rebiyülahır 1317/27 Temmuz 1315/8 Ağustos 1899, s.3.

> Hele iki günden beri yiyecek bir lokma ekmek, yakacak bir parça kömür kalmamıştı. Bir gün çocuklar, şöyle böyle aldatıldı. Şurada burada bulanan tahta parçalarıyla alevden ibaret bir ateş yakılarak, bir boş tencere içinde yemek hazırlar gibi sular kaynatılarak: "Şimdi oldu, şimdi olacak" diye teselliler verilerek masumlar uyutulmuştu. (…)
> Fakat ertesi günü?.. Artık odun parçası da yok… Soğuktan titreyen bu nazlı yavruları ısıtmak için validenin buseleri, nefesleri kâfi değil… Bütün dehşetiyle tehevvür eden açlığa, en dayanılamayacak olan bu hâle karşı hiçbir ümit, hiçbir çare, hiçbir medetkâr yok. Bari hava açılsaydı, bari güneş çıksaydı… Bari biraz et parçası bulunsaydı… Hayır hiçbir şeyler yok, hiçbir şeyler yok!... Artık teselliler tesirden ari… Dakikalar bir asır gibi uzun geçiyor. Valide, çırpınıyor, uğunuyor, kıvranıyor, çocuklar haykırıyor, bağırıyor, ağlıyor… Gayrikabil tasvir bir ıstırap, bir ikam-ı nevmidi, bir manzara-yı mukavemetsiz hükümferma oluyordu. [218]

"Hemşire"de yokluk içinde hayat süren ve bu durumdan şikâyet etmeyen bir aile konu edilir. Yaşadıkları her türlü sıkıntı ve olumsuzluğa karşı teslimiyetçi ve "mukadderata kendilerini alıştırmış" bir aile ile karşılaşılır.

> Hayat muttarit, yeknesak, daima elemli, kederli ve bütün gözyaşları, ıstırapları, ihtiyaçlarıyla geçiyordu. Yalnız namus ve iffet, yalnız muhabbet ve samimiyetten başka hiçbir şeyleri olmayan bu muhterem ailenin her ferdi artık mukadderata kendilerini alıştırmışlardı.[219]

Şikâyetin olmadığı ve "mukadderata alışmış" aile fertleri yaşadıkları sıkıntıları dile getirmek yerine, bunları "evin içinde" tutarak kendilerini "dış" etkilerden korumaya çalışırlar. "*Hiç kimseye arz-ı ihtiyaç etmemek, herkese karşı evvelki haysiyet ve itibarı kaybetmemek için -evlerinin içinde- her ihtiyaca tahammül edebiliyorlardı."* Bu yaşam biçimi yoksulluğun karşısında ev halkına ne olursa olsun güçlü aile bağları, aile üyelerinin her durumda birbirlerini desteklemeleri imkânı tanımaktadır.

"İbtila-yı Sanat" ta bir avukatın savunmak için üstlendiği her davada muvaffakiyeti anlatılır. Yaptığı işte oldukça başarılıdır. Bir gün alt katta evin salonunda çalışırken odasından gelen sesler üzerine yukarıya çıkar. Odaya girdiğinde bir adamın çekmecelerini karıştırdığını görür. Adamı polise teslim eder ve şikâyetçi olur. Ancak adamın evde aç bekleyen çocuklarının olduğunu söylemesi üzerine yaptığı tahkikatla hırsızın söylediklerinin doğruluğunu anlaması üzerine mahkeme salonunda hırsızı müdafaaya başlar. Hırsızlık yapan adam acziyetini ve

[218] Abdullah Zühtü, "İane", *Sabah*, nu. 2628, 18 Şevval 1314/10 Mart 1313/22 Mart 1897, s.4.
[219] Abdullah Zühtü, "Hemşire", *Resimli Kitap*, C. 1 S.4, 17 Ramazan 1326/30 Eylül 1325/13 Ekim 1908 s. 334-336.

pişmanlığını dile getirir. Avukat Pegilyö adamı savunarak beraat etmesini sağlar. Bu hikâyede yoksulluğun insanı suça sürüklemesi anlatılmak istenen temalardan biridir. Avukatın mesleğindeki başarısının ağırlıklı konu edilmesinin yanında bu tür bir olayın tercih edilmiş olması yoksulluğun hayatta insana yaptırabileceklerini göstermesi bakımından dikkat çekmektedir.

"Ser-halka-yı Rindan" hikâyesinde para avcısı ve erkeklerle gönül eğlendiren bir kadına âşık olan genç bir adamın bu uğurda tüm mal varlığını kaybetmesi ve yüklü miktarda borca girmesi sonucu ortaya çıkan yoksulluk durumu vardır. Yoksulluk ve geçim sıkıntısı öyle bir hâl alır ki genç adam her şeyi anlayıp pişman olarak annesinin yanına döndüğünde annesi açlıktan ve soğuktan hayatını kaybetmiş olur.

"Kış Hatıralarından" da ise yoksulluk küçük bir çocuğun hayata tutunma mücadelesiyle birlikte verilerek hikâyenin trajik etkisi artırılır. On bir yaşlarında mısır satarak ailesinin geçimini sağlamaya çalışan çocuk soğuk karlı bir kış günü, üstü başı perişan bir hâlde tasvir edilerek ihtiyacının şiddeti anlatılır.

"Alicenap Onbaşı" hikâyesinin girişinde bir "yemişçi dükkânı'nın tasviri yapılmakta, buradaki yiyeceklerin güzelliği ve çeşitliliğinden bahsedilmektedir. Bu giriş, hikâyenin devamındaki yoksulluğun tasavvuru için bir zıtlık teşkil etmektedir. Savaşta yaralanarak bacağının birini kaybetmiş gazi Turan Onbaşı, kışlanın kendisine yemekle birlikte verdiği şarabı, yemiş dükkânı sahibi Madam Berşu'nun dükkânında et suyu ve biraz etle değiştirmek ister. Kadın bu teklifi kabul eder. Onbaşı aldığı malzemeleri viran ve rutubetli bir evde yaşayan bir kadın ve çocuklarına götürür. Bu kişiler onun çocukluktan tanıdığı ve hayatını kaybetmiş arkadaşının ailesidir. Onlara yardım etmeyi kendine vazife bilen Onbaşı, kış mevsimi yaklaştığı için kömür almak düşüncesiyle de yine ordunun kendisine verdiği tütünü satmaya karar verir. Kendinden daha çok düşündüğü arkadaşının ailesi için her türlü fedakârlığı göze almıştır.

"Bir Hakikat-i Naçiz"de eğitimli ve başarılı Agust Tellie ile Viyolet'in evlendikten sonra, Agust'un işsiz kalması sonucu geçim sıkıntısı yaşamaları, ellerinde avuçlarında ne varsa satmak zorunda kalmaları anlatılır. Ancak ne olursa olsun bu karı koca da fazilet ve erdemlerinden asla taviz vermeden bir yaşam sürerler.

> Bütün bildiklerine müracaatla iş aradığı hâlde bulamayarak eser yazıp geçinmeye karar verdi. Olanca iktidarını toplayarak yazmaya başladı. İhtimal ki bu eser sayesinde zengin olacak idi. Ne zaman?... Bir günde beş günde

> değil ki... O vakte kadar yemek, içmek, çalışmak lazım idi. Bir yuva tertip eden kuşlar gibi birer birer alıp getirdikleri eşyayı, yine birer birer alıp götürdüler, sattılar. Biçare gencin hâli cidden acınacak bir derecede idi. Hissiyat-ı şairanesine mağlup olarak tüller, çiçekler, kadifeler içinde yaşatmak istediği sevgili zevcesini bilakis büyük bir ihtiyaç-ı zülüm içinde bulundurduğunu gördükçe fevkalade mustarip olur, sebeb-i refah saadetleri olacak olan eserini bir gün evvel bitirmek için bazı geceler sabaha kadar uyumazdı. Viyolet o sevimli, o güzel Viyolet ne kadar insaniyetli ne kadar sabırlı imiş! Zevce karşı daima güler yüz gösterir, ne yapar yapar yemek zamanları bir iki tabak şey tedarik ederdi. Bu genç kadın hakikaten bütün zevcelere numune-i imtisal olacak faziletlere mâlik idi. Hâlinden bir defa bile şikâyet etmek söyle dursun bilakis gece gündüz zevcini teselli eder, efkâr ve zarureti güzel sözler, handeler, şarkılarla unutturmaya çalışırdı. Zevcine karşı bu derece bahtiyar görünen bu kadın neticede, içinde birkaç tencereden başka bir şey olmayan dolabın önünde ekser defa saatlerce ağlardı. Mümkün olsa parmaklarını da kesip yedirecek idi. Nihayet bir gün geldik ki öğle taamı için bir patates bile bulamadı.[220]

Yapılan tasvirlere ve olayların gerçekleştiği ortamlara bakıldığında Abdullah Zühtü'nün yoksulluk konusunu da doğal ortamında işlemeye çalıştığı görülmektedir. Suni olmayan mekânlarda yaşanan ihtiyaç hâlleri realist bir bakışla yansıtılırken okurda merhamet ve acıma hislerinin coşturulmaya çalışıldığı sezilmektedir.

3.1.7.6. Acıma ve merhamet

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde en çok tercih ettiği temalardan biri de acıma ve merhamettir. Bu temaların görüldüğü hikâyeler şunlardır: "Bir Hırsızın Defter-i Amalinden", "Sadaka", "Hasbihal", "İptila-yı Sanat", "Bebek", "Tramvayda II", "Bir Numune-yi İhtiyaç", "Kış Hatıralarından/Mışır Buyday", "Mürde", "Beyoğlu Hatıralarından [II]", "Abdi Efendi ile Görüşürken".

"Beyoğlu Hatıralarından [II]" başlıklı hikâyede evde içki meclisi kurmuş bir grup arkadaş, eğlencelerini Yorgancı Bahçesi'nde devam ettirmeye karar verirler. Kahraman anlatıcı arkadaşının sekiz dokuz yaşlarında bir kız çocuğunu da geziye götürmek istediğini aktarır. Çocuğa karşı sebebini bilmediği bir merhamet duymaktadır. Eğlence yerine gidilir.

> Erbab-ı mesaiden bazıları tek tük hanelerinden çıkmağa başlamışlar idi. Hâlbuki biz hâlâ eğlenmeye gidiyor idik. Artık kıra çıktığımız, çiçek açmış bukle türleri arasından geçtiğimiz bir sırada aheste aheste şarkılar söyleniyor

[220] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Bir Hakikat-i Naçiz", *İkdam*, nu. 173, 24 Recep 1312/9 Kânunusani 1310/21 Kânunusani 1895, s.3.

idi. Bize refakat edenler bulundukları hâl-i sefalet içinde bile çiçek toplamaktan kendilerini alamadılar. Çayır çiçekler kopardılar, koştular. Hayır, yalnız onlar değil hep koştuk. Hep çocuk olmuş idik. İçimizde arabadan inmeyen biri vardı. O, sekiz dokuz yaşlarındaki çocuktu. Yorgancı Bahçesi'nde yine bizim safa tertip etti. Yine içildi. Yine sazlar çalındı, şarkılar söylendi. Çılgınlıklar edildi. Artık akşam oluyor idi. Artık ayrılmak katiyen tahakkuk ediyordu. Arabalara binecek idik. Ey o nerede? Çocuk meydanda yoktu. O zaman hatırladık. O ne şarkıları dinlemiş ne bizimle oynamış ne yanımıza oturmuş eğlenmiş idi. Çok şey! Acaba nerede? Arıyorduk. Biz bile telaş ederken hemşiresi:

- Canım buradadır, nerede olacak?

diyor idi. Evet ben buldum. O yavrucak bizden hayli uzak bir yerde bir tarlanın kenarında otların arasına saklanmış kır çiçeklerinden bir demet yapmaya çalışıyordu.

Bir kuş, bir arkadaş yanı başındaki fidanın çiçek açmış dalında ötüyor, onu eğlendiriyordu.

(…)

Ah ya Rabbi! Bu çocuk, bu yavrucak acaba hemşiresi gibi mi olacak idi. Acaba sefahatler, sefaletler, rezillikler, hakaretler, ıyş u işretle bütün fenalıklar içinde bu da mı insanlıktan mahrum kalacak, bu da mı ezilecek, bu da mı bitecek idi? Bu… Bu saf, bu masum, bu sevimli, malipesent çocuk (…) Hikmet! Bu ne yaman bir kız imiş! Hemşiresi ona iliştirmek kendi gibi etmek için bu kadar uğraştığı hâlde yine muvaffak olamamıştı. O mezbele içinde yetişmiş bir saf çiçeğe benziyor idi. Paralar, elmaslar, arabalar, fistanlar, şemsiyeler, zevkler, eğlenceler, şarkılar… Bütün masumları, bütün biçareleri iğfal eden şeyler o kıza tesir etmiyordu. O, on altı yaşına vasıl olduğu hâlde o otlar arasına saklanmış bir kuş ile arkadaş olmuş çiçekler toplamış küçük kızcağız gibi idi. Hâlâ saf, hâlâ masum idi!

Galiba beni biraz merhametli, beni biraz hassas bulduğu için olmalı aramızda samimi bir muhabbet peyda olmuştu.[221]

Bu çocuğun "sefahatler, sefaletler, rezillikler, hakaretler, iyş ü işretle bütün fenalıklar içinde" sürüklenip giden bir ablası vardır. Bu kadın, çocuğun da kendisi gibi bir hayat sürmesi için elinden geleni yapar. Kız dayanamayarak kahraman anlatıcıdan yardım ister. Kızı koruması altına alan kahraman anlatıcı, günün birinde kızı sevdiğini ve evlenmek istediğini söyleyen bir genç ile karşılaşır. Yaptığı tahkikat sonrası genç ile himaye ettiği kızı evlendirir. Hikâyenin sonunda kurduğu şu cümle ise küçük yaşta tanıdığı ve bir baba şefkatiyle koruyup kolladığı kıza karşı olan merhametini ifade eder: "Şimdi o genç ile bu çocuk, şey bu kız, ben onu hâlâ çocuk zannederim."

"Bir Hırsızın Defteri Amâlinden"de fakirlik yüzünden hırsızlık yapan ancak çaldığı paraları harcayamadığı için açlığa dayanamayarak intihar eden bir adama, zengin

[221] Abdullah Zühtü, "Beyoğlu Hatıralarından [II]", *Sabah*, nu. 2278, 19 Cemaziyelahir 1313/24 Teşrinisani 1311/6 Kânunuevvel 1895, s.4.

birinin acıyarak yardım etmesi anlatılır. İşsiz bir adam Paris'te dayısının evine gittiği bir gün, dayısının ihtiyar komşusunun para dolu bir cüzdanı sakladığı yeri görür. Bir müddet sonra kurtuluşunun bu cüzdandaki paralar olduğuna kanaat getiren adam cüzdanı çalar. Ancak hâli, kıyafeti nedeniyle bin Franklık banknotları bozdurmaya cesaret edemez. Önce lokantada bozdurmak ister ancak kendisinden şüphe edileceği düşüncesiyle vazgeçer. Kıyafetini düzeltmeye karar verir ancak bunu da yine aynı gerekçeyle yapamaz. Tren bileti alıp banknotları bozdurma düşüncesini ise pasaportu olmadığı için polisin dikkatini çekebileceğinden yakalanma korkusuyla gerçekleştiremez. Artık çaresizdir ve ne yapacağını bilemez bir hâldeyken cüzdanı cebine koyar ve açlığa da dayanamayarak denize atlayıp intihar eder. Gözlerini karakolda açar.

> "Meğer intihar ettiğim sırada beni merhametli bir adam görmüş. Zengin bir tacir imiş. Esbab-ı intiharın açlıktan ibaret olduğunu söylediğim zaman beni yanına aldı. Şimdi beni geçindirecek maaş veriyor… Oh yaşıyorum. Bu meşum paraların belasıyla aç kaldım. Hayatıma kıydım ama şimdi bahtiyarım. Yine onların sayesinde bir hizmet buldum. O paraları kaybettiğimden dolayı asla müteessif değilim. Bilakis hâlime teşekkür ederim.!"[222]

Olayların katlanılmaz bir hâl aldığı anda kendi canına kıyan kişi hırsız bile olsa merhamet gösterilebilir mesajının verildiği hikâye varlık-yokluk zıtlığında teşekkül edilmiştir.

"Bebek" hikâyesinde bir yılbaşı gecesi, genç ve güzel bir muallimenin çalıştığı yatılı kızlar mektebinde tüm öğrenciler ailelerinin yanına gider. Ancak bu mektepte eğitim gören yedi yaşında kimsesiz bir kız çocuğu ile birlikte kalan genç muallimenin yaşadıkları/hatırladıkları anlatılır. Muallime de tıpkı kız çocuğu gibi küçük yaşta kimsesiz kalır.

> Ah, validesiyle daima birlikte yaşayacak, o şefkatlere, o muhabbetlere nihayet gelmeyecek zannederdi. On altı yaşında olduğu hâlde ölüm bir defa bile hatırından geçmemişti. Heyhat! Bir gün validesi hastalandı. O çok ağladı. Bütün geceler hastanın yanından ayrılmadı. Fakat bunlar hiçbir işe yaramamıştı. Nihayet o sevgili, o kıymettar vücudu yabancılar aldılar. Bir şey söylediğini, tebessüm ettiğini hiç kimse görmedi. O henüz pek genç olduğu hâlde ihtiyarlamış idi. Rüzgâra tâbi bir berk-i hazan-dide gibi medar-ı maişetini temin etmek için öteye beriye, şehirden şehre dolaştı. Mekteplerde muallimelik vazifesini ifa ediyor idi. Bir validenin şefkat-i hâlisânesini göremeye bedel yabancıların evzâ-ı bâzidânesini görmemeye mahkûm

[222] Abdullah Zühtü, "Küçük Hikâye: Bir Hırsızın Defter-i Amâlinden, *Sabah*, nu. 3355, 12 Zilkade 1316/13 Mart 1315/24 Mart 1899, s.3.

> olmuştu. Ah bu kız içini kimseye açamaz, başını itka için hiçbir aguş-ı muhabbet ve şefkat bulamaz, derdini bir dakikacık unutturacak bir muameleye, bir nazara nail olamazdı. Gizli gizli ağlar… Yalnız yalnız dolaşır, mahzun mahzun düşünürdü! Bahusus, böyle yortu zamanları ıstırabatı büsbütün teşadüt eder, yekdiğerini takip eden hıçkırıklar boğazını parçalar idi.[223]

Kendi çocukluğu ile küçük çocuğunki arasında kurduğu benzerlikle ona tıpkı bir anne gibi davranmakta, sevgi ve merhamet göstermektedir.

"Hasbihâl"de küçük bir kız çocuğu olan Semiha özelinde Nezihi Bey'in küçük çocuklara karşı duyduğu babacan bir merhamet ve sevgi dile getirilir. Nezihi Bey evladı olmadığı için çevresindeki küçük çocukları kendi evladı gibi görür, sever ve onlara nazar-ı merhametle yaklaşır.

> İşte bu çocuk, bu Samihacık idi ki:
> -Of!.. Yapma Nezihi Bey…
> diyor, sonra ben bir daha: "Söyle…" diye rica ederken pek hoş ve sevimli bir istiğna gösteriyor, kendisiyle meşgul olduğumu gördükçe bundan mahsus olduğunu ima ile beraber muttasıl gizlenmek -hem görünmek hem gizlenmek- istiyor. Hem kaçmak hem oturmak hisleri arasında benim zevkime gittiğini hisseylediği için vakit vakit "Nezihi Bey" hitabını tekrar ediveriyor, sonra biz yalvarırsak sükût eyliyor, kendisiyle meşgul olmazsak pek çok canı sıkıldığı hâlde yüzüne bakınca güya sıkılıyor, tezada en güzel bir misal teşkil eden bu hareketiyle kendini mutlaka sevdiriyordu. Hatta ben o kadar dalmışım ki gönlüm onunla oynamak istedi. Bir çocuk gibi lades tutuştuk. Sonra ben aldandım. Onu bu muvafakatine karşı pek mesrur görünce o kadar sevinmişim ki elimden gelseydi eyyam u leyâil hayatımın hemen her saatinde bir kere böyle aldanır, onu pek mesrur görmekten mütehassıl bir safa-yı kalp ile mütehassıs ve mütelezziz olurdum.[224]

Acıma duygusunun en kuvvetli şekilde hissedildiği hikâyelerden biri de "Mışır Buyday"dır. "İptila, insanlara musallat olan en müthiş bir beladır." ifadeleriyle başlayan hikâyede ailesinin geçimini sağlayabilmek için kış günü oldukça soğuk bir havada mısır satmaya çalışan küçük bir çocuk konu edilir. Otuz beş kırk yaşlarında "serseri" görünümlü içki düşkünü bir adam hikâyenin acıma ve merhamet duygusunun şiddetini ortaya çıkaran olumsuz tiptir.

> Evvelki gece Şehzadebaşı'nda bir kıraathanede oturuyorduk. Şiddetle kar yağıyordu. Hava buz gibi soğuk… Tipi, fırtına, kıyametler kopuyor. Sokaklarda gelip geçen pek az. Çaycıların ekserisi bile dükkânlarını kapamış. Abdi Efendi bile ilan-ı hilafında olarak tiyatro oynatmaktan vazgeçmeye

[223] Abdullah Zühtü, "Bebek", *İkdam*, nu. 167, 18 Recep 1312/3 Kânunusani 1310/15 Kânunusani 1895, s.3.
[224] Abdullah Zühtü, "Hasbihal", *Sabah*, nu. 3371, 28 Zilkade 1316/29 Mart 1315/10 Nisan 1899, s.3.

mecbur olmuş. Ben de fazla söylüyorum ya şehrimizde üç dört günden beri hükümferma olan havalar malum. Ne ise biz nasılsa kıraathanede idik. Görüşüyor idik.

Bir mısır buğdaycı geldi. Mini mini, sevimli on bir yaşlarında bir çocuk. Sepetinin üzerine kar dolmuş, yüzü soğuktan kırmızı elmaya dönmüş, küçücük elleri donmuş. Saltası su içinde, titriyor. Galiba soğuktan dişleri de kilitlenmiş. Kendine mahsus şiveyle "mışır buyday" demekte bile suûbet çekiyor. Mamafih yine yüzü gülüyor. Ne yapsın! Müşterileri güldürmek lazım, para kazanacak. Onu anasının, babasının yanından ayırıp yayan olarak ta Prizren'den buraya kadar otuz beş günde getirmiş, kuru ekmek yedirmiş, bir pis dükkânın soğuk tahtaları üzerinde yatmak şartıyla yanına almış ustasından dayak yememek için her şeye tahammül etmek lazım. Sonra sılaya ne yüzle gidecek? Herkesin yanından geçerken mısırını methettiği tazeliğinden, kıtır kıtır olmasından bahs eylediği hâlde hiç kimse bir defa bakmaya bile tenezzül etmedi. Zavallı arkadaşım henüz pek sabi, ana kuzusu olan bu yavrucağın çektiği mihnetleri düşündüğü için olmalı ki bir avuç kadar mısır alıp beş tane çil kuruş verdi. Aman efendim çocuğun meserret-i fevkaladesini görmeli idi! Ömründe bu kadar büyük (!) bir lütfa mazhar olmamıştı. Beş kuruş bu!.. Zavallı çocuk bir sokaktan geçerken dizini bir köpek ısırmış topallıyordu. Arkadaşım sordu:

- Çocuğum dizine ne oldu?
- (Göstererek) Köpek ısırdı.
- Şimdi paralarla ne alacaksın?
- Çorap…

Dizini gösterirken koca, ağır altları iki parmak, avcı çizmesi gibi çivili kunduraların içinde ayaklarının çıplak olduğunu gördük. İkimiz de acıdık…

Bu çocuk ne kadar da alicenap imiş. Pek çok çalıştığımız hâlde yine masanın üzerine birkaç teneke mısır bırakmaktan onu menedemedik… O, güle güle, sevine sevine çıkıp giderken biz de düşünüyor idik. (Abdullah Zühtü, 1314a: 11-12).

Çocuğun bu hâl tasviriyle acıma ve merhamet hisleri zirveye çıkarılır. Bir saat sonra kıraathaneden ayrılarak evlerine doğru harekete geçen anlatıcı ve arkadaşı yolda tekrar çocuğa tesadüf eder. Hikâyedeki kötü karakter olan içkiye düşkün kişi çocuğun elinden parasını almış onu çaresiz bir şekilde sokağın ortasında bırakmıştır. Bu sahne ile acıma ve merhamet duygularının karşısına nefret ve tiksinti uyandıran bir durum çıkarılır. Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde görülen zıtlıklar üzerine kurulu anlatım tarzı burada da kendini gösterir. Anlatıcı bu zıtlığı şu sözlerle belirginleştirir: "*Düşündüm!... O rezil, o alçak, o hırsız, o sefil, o ifrit, o hiç... İhtimal ki rakı almak, rakı ziftlenmek için bir meyhanenin kapısını açtırmaya gidiyor… O zavallı masumun gözyaşlarını, acılarını ıstıraplarını hatırına bile getirmiyordu."* (Abdullah Zühtü, 1314a: 13).

3.1.7.7. Ölüm, cinayet ve intihar

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde ölüm, cinayet ve intihar temaları trajik gerilimin yoğun şekilde işlenmesiyle kurulmuştur. "Terez", "Bir Hatıra", "Son Sahife", "Valide", "Taş", "Bir Pederin İntikamı", "Bir Sahife-yi Hayat", "Nil'de Bir Sevda", "Şafak Söker, Güneş Batarken", "Bir Çiçek Açmamış Mezarında", "Sefil", "Sebil", "Beyoğlu Hatıralarından II", "Serhalka-yı Rindan", "Elif Hanım", "Mürde" ve "Ahmet Dayı" bu temaların görüldüğü hikâyelerdir.

"Terez"de madende çalışan bir adam öldükten sonra maden cemiyeti bu adamın Terez adındaki kızını yetiştirme görevini üstlenir. Terez okulu bitirip muallim olur. Ders verdiği Kontes'in kardeşi Kont ile evlenirler ve yedi yıl mutlu bir hayat sürerler. Bir tesadüf üzere Kont, Terez'in çekmecesinde mektuplar bulur. Aşk mektupları olduğunu anlayınca karısına karşı büyük bir nefret duymaya başlar. Gün geçtikçe sağlığı kötüye giden Terez ateşli şekilde birkaç gün hasta yattıktan sonra ölür. Cenaze sonrasında mektupların Terez'in kardeşine ait olduğu ortaya çıkar ve Kont pişmanlıktan kahrolur. Bu hikâyede de ebeveynlerin ölümü ile başlayan talihsizlikler, hikâye kişilerini hazin sona sürüklemektedir. Babanın yokluğu çocuk için bir sığınma, kendini her şart ve durumda muhafaza etme erkinden mahrum bırakır. Dış etkilere daha açık hâle gelme nedenlerinden biri de babanın erken kaybı, kahramanın yaşadıkları karşısında güçsüz kalması ve edilgen bir rol oynamasıdır.

"Nil'de Bir Sevda"da Sadi Mısır'ın en meşhur musiki üstadıdır. Çok yetenekli, terbiyeli, iyi eğitim görmüş, yardımsever biridir. Hikâyede musikiye istidadı olan Cemile, küçük yaştan itibaren musiki eğitimi almak ister ancak ailesinin durumu müsait olmadığı için fabrikada çalışmak zorunda kalır. Cemile'nin kaderindeki dönüm noktası ise on yedi yaşına geldiğinde annesi ve babasının vefat etmesidir. Bunun üzerine ailesinden kalanları satarak Mısır'a Sadi'nin yanına gider. Sadi, Cemile'ye yardımcı olur onu eğitir. Kısa sürede Cemile'nin şöhreti Sadi'ninkini de aşar. Cemile'ye karşı kıskançlık duyan Sadi yaşlı bir Arap'a yaptırdığı karışımla Cemile'nin ses tellerine zarar verir. Bu olaydan sonra Cemile'ye âşık olduğunu itiraf eder. Cemile de Sadi'ye karşı aynı beyanatta bulunur. Bir gün Nil nehrinin kenarında otururlarken Sadi, Cemile'ye yaptığı kötülüğü itiraf eder. Cemile artık yaşamanın bir anlamı olmadığını söyler ve ikisi birden Nil'in sularına kendilerini bırakarak intihar ederler. Bu son, *Sergüzeşt* romanındaki Dilber'in Nil Nehri'ne

girerek intiharını anımsatmaktadır. Dilber'in bedenine olan esaretinden kurtulmak amacıyla Nil'de intiharı ile Sadi ve Cemile'nin kendilerini Nil'in sularına bırakması amaç bakımından aynıdır.

> Sadi onun [Cemile] ayaklarına kapanmış, her şeyi itiraf etmişti. Üstadı bütün ruhuyla seven Cemile bunu hayretle dinlemiş, dinlemiş ve sonra:
> Niçin yaşayalım…
> demişti. Orada bu hazin itiraf-ı aşk u vuslattan sonra ikisi birden Nil'e atlamış ve bir an içinde kaybolmuşlardı…[225]

"Bir Pederin İntikamı"da Durnite isminde İtalya'da oldukça meşhur bir ressam evlenmiş, bir kızı olmuş ve dört yıl sonra eşini kaybetmiştir. Hikâyedeki ilk ölüm annenin kaybıyla gerçekleşir. Karısı öldükten sonra hem onun üzüntüsü hafifletmek hem de kızına annesinin yokluğunu hissettirmemek için büyük gayret gösterir. Annenin kaybı ve babanın tüm sorumluluğu üstüne alması, kızı için yapabileceklerinin sınırının olmadığını gösterme açısından kurgusal bir genişlik doğurmaktadır. Kızı Flora on yedi yaşına geldiğinde âşık olur. Kendisine ümit veren genç, bir müddet gönül eğlendirdikten sonra Flora'yı terk eder. Bu ayrılığa dayanamayan Flora verem olur ve ölmek üzeredir. Babasına her şeyi anlatır ve kendisini bu hâle düşüren kişinin resminin çekmecesinde olduğunu söyler. Flora ölür. Hikâyedeki ikinci ölüm, babanın uğruna her şeyi yapabileceği bir kişinin zarar görmesiyle meydana gelir. Ressam kızının ölümüne sebep olduğunu düşündüğü genci bulur ve intikam almak için kalbine bıçak saplayarak genci öldürür. Hikâyedeki üçüncü ölüm de bir cinayet şeklinde gerçekleşmiş olur. Sevginin şiddetinin insanlara neler yapacağı/yaptırabileceği şeklinde de okunabilecek bu ölümler hikâyenin en merkezî unsurlarıdır.

"Sebil" hikâyesinde ölüm, olay akışını tayin eden temel unsurlardan biridir. Geçimini su satarak sağlayan hikâye kahramanının "*Henüz dünyaya gelmeden iki ay evvel rahmetli pederi vefat etmişti. Validesi, ciğerparesini üç yaşına kadar büyütebildi*." (Abdullah Zühtü, 1314a: 18). Annesi de öldükten sonra Ayşe Hanım ismindeki komşuları bu çocuğa sahip çıkar. On iki on üç yaşlarına geldiğinde çubukçu esnafı olan Ahmet Ağa'nın yanına çırak olarak verilir. Genç sayılacak yaşa geldiğinde ise bir kez daha korumasız kalır. Ayşe Hanım ve kocası da vefat eder. Teslime Monla adında bir komşusundan rica ederek münasip bir kısmet bulmasını

[225] Abdullah Zühtü, "Nil'de Bir Sevda", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11319-889, 15 Ramazan 1339/24 Mayıs 1337/1921, s.3.

ister. Güzel bir kız ile evlenirler. Karısı aldığı, yaptığı hiçbir şeyi beğenmez ve günün birinde adamı terk eder. Bu süreçte yaşadıkları neticesinde bir ayağını da kaybeden adam iş göremez hâle gelir ve sokaklarda su satarak geçinmeye çalışır. Hikâyenin sonunda yine sokakta su satarken yanına yaklaşan bir arabanın içindeki kadının eski karısı olduğunu fark ettiğinde bu hâle daha fazla dayanamayarak ölür.

"Ser-halka-yı Rindan"da içki, eğlence ortamında bir genç arkadaşlarına geçmişte yaşadığı aşk macerasını anlatması konu edilir. Aşkı uğruna her şeyini kaybeden gencin son ve en büyük kaybı annesi olur. Annesinin ölümü karşısında büyük bir pişmanlık yaşayan genç, kendini içkiye verir ve sefalet, düşkünlük içinde yaşayıp gider. Bu hikâyede annenin acziyet ve ihtiyaç içinde ölmesi, aşk uğruna düşülen sefaletin, yaşanan rezilliğin şiddetini yansıtmaktadır.

"Son Sahife"de ise Banker Robertandille, karısının kendisini aldattığını düşünür. Hasta ve kendinden geçmiş şekilde yatan karısının ilaçlarını vermeyerek onun ölümüne neden olur. Gerçekleri öğrendikten sonra vicdan azabından kahrolan Banker, bu ıstıraba daha fazla dayanamaz hikâyenin sonunda ölür.

"Tavsiyeli" adlı hikâyede bir tarafta evde bir yatak yorgan ve birkaç "kap kaçak" dışında hiçbir şeyi olmayan genç bir adam, annesi ve kız kardeşi varken diğer tarafta "terazi ile altın tartan" ancak dışarıya karşı da kayıtsız bir banka müdürü/direktörü vardır. Hikâye gencin iş için elindeki tavsiye mektubu ile banka müdürünün yanına gittiği sahne ile başlamaktadır. Daha sonra geriye dönüşle gencin babasının vefatı, yaşadıkları sıkıntılar ve iş aramak zorunda oluşu anlatılır. Babasının eski dostlarından yaşlı bir adamın tavsiyesi üzerine banka memurluğuna üç defa müracaat eder ve hepsinde de meşguliyet bahanesiyle geri çevrildiği anlatıldıktan sonra tekrar anlatma zamanına dönülür. Genç direktörün yanına çıkınca uygun bir iş olmadığı, eğer bir memuriyet açılırsa kendisine haber verileceği bildirilerek geri çevrilir. Artık genç tüm umudunu kaybettiği için intihar etmeyi düşünmektedir. Bitkin ve umutsuz bir hâlde evine varınca yığılıp kalır. Her şeyin son bulduğu sanılan ve düğümün en son noktasında gelen bir mektup ile ailenin talihi tekrar düzelir. Gence daha önce başvurduğu okulların birinden muallimlik teklifi gelmiştir. Gencin işsizlik nedeniyle yaşadığı ruhi bunalım onu ölüme/intihara sürükleyecekken son anda gelen haber onu vazgeçirir.

"Şafak Söker, Güneş Batarken" hikâyesinde de büyük bir şiir kabiliyetine sahip olan Sait, sevdiği kızdan karşılık göremeyince yüksek bir yerden denize atlayarak intihar eder.

"Küçük Musikici" hikâyesinde bir çocuğun çok istediği hâlde dokunmaya bile firsat bulamadığı bir müzik âletine duyduğu hasret ve bu uğurda yediği dayak sonrasında hayatını kaybedişinin trajik öyküsü konu edilir.

"Elif Hanım"da ölüm teması kendisini aldatan kocasına karşı hiçbir mukavemette bulunamayan iki çocuk annesi bir kadının aldatılmaya dayanamayarak ölmesi şeklinde işlenmiştir.

"Ahmet Dayı" hikâyesinde önce Dürdane'nin babasının, daha sonra da annesinin vefatıyla işlenen ölüm teması, kahramanın üzerindeki koruyucu gücün kalkmasına zemin hazırlar. Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde görülen ölümlere bakıldığında ilk kez "Ahmet Dayı"da dönemin tüm insanlarının etkilendiği salgın bir hastalıktan dolayı bir kişinin öldüğü görülür. Dürdane'nin annesi "İstanbul Nezlesi"ne yakalanarak hayatını kaybeder.

3.1.7.8. Çocuksuzluk, evlat sevgisi

Abdullah Zühtü'nün çocuksuzluğu doğrudan konu ettiği tek hikâye "Çocukların Odası"dır. Hikâyede Misters Barner evine giderken sokakta birkaç çocuğu toplanmış hâlde görür. Ne olduğunu anlamak için yanlarına gittiğinde küçük bir çocuğun kaybolduğunu anlar. Polise gidip çocuğun ailesinin bulunması için girişimde bulunur. Çocuk çok küçük olduğu için karakolda bırakmak istemez. Ailesinin müracaatı üzerine çocuğu teslim etmek şartıyla çocuğu beraberinde evine götürür. Hikâyedeki trajik durum çocuğun eve getirilmesiyle başlar.

> (…) zavallı Misters Barner validelik saadetine nail olamamıştı. Bundan dolayı fevkalade mağmum, mükedder, mustarip idi. İzdivaç eylediği günden beri en tatlı, en mukaddes emeli bir çocuk dünyaya getirmek, validelik bahtiyarlığını hissetmek olduğu hâlde buna bir türlü muvaffak olamamıştı. Zevci Mister Barner ile olan musahabelerinin zeminini ekseriya bir tıfl-ı muhayyel teşkil ederdi.[226]

[226] Abdullah Zühtü, "Çocukların Odası", *Sabah*, nu. 2537, 11 Rebiyülevvel 1314/9 Ağustos 1312/21 Ağustos 1896, s.3.

"Sebil"de Ayşe Hanım, babasını daha doğmadan, annesini ise üç yaşına geldiğinde kaybetmiş bir çocuğu evladı gibi bağrına basıp ona sahip çıkar.

> Bütün komşular toplanıp bu çocuğu ne yapacaklarını, nereye vereceklerini düşünüp dururken içlerinden Ayşe Hanım namında bir sahibe-i mürüvvet onu yanına alıp evlat gibi bağrına basacağını söyledi. Bu şefik, rahim, nazik hanım şimdiye kadar evlat muhabbetinden mahrum kalmış idi. O gün, çocuğu alıp kendi hanesine götürdü. Zavallı çocuk, bu yabancı yerde bir iki gün ağladı, zırladı fakat sonra alıştı. Ayşe Hanım, kendine vedia olan bu çocuğa, belki hakiki evladına göstermeyeceği bir muamele-i müşfikâneyi izhardan geri durmadı (Abdullah Zühtü, 1314a: 18).

"Hatırat-ı Maziden: Küçük Semiha İçin" adlı hikâyede ise anlatıcı/bir adam çocukları çok seven biridir. Ancak onun da çocuğu yoktur. Semiha'yı severken ifade ettikleri onun çocuk özlemini dile getirir. "*Şunu da arzu ederim ki o zaman ben de ak saçım, ak sakalımla yine çocukluğa avdet eylemiş iken onun canrüba bebekleri- oh Samiha'nın mini mini bebekleri -benimle oynasın, benden kaçmasın… İşte Semiha… Senin ve benim için Cenab-ı Hakka ben böyle dua ediyorum evladım…"*[227] Adamın temennisi evlat sevgisini yaşayabilmek hasretini bu şekilde dindirebilmektir.

"Bergüzar"da ise kahraman anlatıcı "*Dayım teehhül etmemiş ömrünü seyahatlerde denizlerde geçirmiş idi. İhtimal ki o akşam hayatını bu suretle geçirdiğine nadim olmuştu. Belki bir aile teşekkül edemediği... Çocuklar yetiştiremediği... Meyvesiz bir ağaç gibi kuruyup gittiği için müteessir oluyordu? Yoksa bir başka derdi, bir başka kederi mi var idi?*"[228] diyerek çocuksuzluğa bakışı ve bu durumun bir insanı nasıl mutsuz edebileceğini ifade etmektedir.

3.1.7.9. Çocuk eğitimi ve ahlaki terbiye

Abdullah Zühtü'nün ele aldığı hususlardan çocuk eğitimi ve ahlaki terbiye, onun pek çok hikâyesinde ikincil meselelerden biri şeklinde işlenmekle birlikte doğrudan hikâyenin asli meselesi şeklinde de hikâye bünyesinde yer edinir. "Tavsiyeli", "Sahte Âşık", "Matmazelin Paskalya Hediyesi", "Mustafa Kasabadan Ayrılırken" "Nil'de Bir Sevda", "Şafak Söker, Güneş Batarken", "Bergüzar", "Çocuk", "İbtila-yı Sanat", ve "Bebek Hikâyesi" bu konunun işlendiği hikâyelerdir.

---

[227] Abdullah Zühtü, "Hatırat-ı Maziden: Küçük Semiha İçin" *Hanımlar Âlemi*, 1. Sene 4. Sayı, 17 Nisan 1330/30 Nisan 1914, *Sabah*, nu. 3371, 29 Mart 1315/10 Nisan 1899, s.3.

[228] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Bergüzar", *İkdam*, nu. 162, 13 Recep 1312/29 Kânunuevvel 1310/10 Kânunusani 1895, s.3.

"Bütün validelere" ithafıyla başlayan "Bebek Hikâyesi"[229] Abdullah Zühtü'nün doğrudan doğruya çocuk terbiyesi üzerine kurguladığı bir hikâyedir. Çok şımarık ve yaramaz bir kız çocuğu, oyuncak bebekler yardımıyla terbiye edilir. Abdullah Zühtü, "Terbiye-i Etfal" başlıklı yazısında yine bu konuya değinmektedir. Yaramazlık, şımarıklık gibi kavramları tanımladıktan sonra tam manasıyla yaramaz ve şımarık olan bir çocuğun nasıl terbiye edildiğinin hikâyesini de içeren "Terbiye-i Etfal" başlıklı yazı "Bebek Hikâyesi"ndeki konuyla hemen hemen benzerdir. Abdullah Zühtü'nün o tarihlerde "çocuk terbiyesi/eğitimi" üzerine düşünüp yazılar kaleme alması devri içerisinde gözden kaçırılmaması gereken hususlardandır.

"Mustafa Kasabadan Ayrılırken" adıyla yayımlanan hikâye daha önce *Şanlı Asker* romanının "Mustafa Onbaşının Sergüzeştinden" başlıklı bölümünde yayımlanmıştır. Hikâyede Mübaşir Şakir Ağa'nın oğlu olan Mustafa henüz çok küçük yaşta olmasına rağmen Çankırı'dan İstanbul'a tayin olan Hâkim Efendi himayesinde eğitim almak ve "adam olmak" için yola çıkar. Bir çocuğun iyi bir eğitim alabilmesi için annesinin ve babasının çok zorlanmasına rağmen evlatlarından ayrılmayı kabul etmesi ve eğitime verdikleri değer/önem, bu hikâyenin temelini oluşturan unsurlardandır. Hikâye daha çok Mustafa'nın yolculuk boyunca geçmişe dönük hatırladıkları ve ailesinden ayrılmanın verdiği hüzünle tasavvur ettiklerini anlatıyor olsa da merkeze yerleştirilen okuyup "adam olma" tezi hikâyenin sonuna kadar esas düşünceyi teşkil eder.

"Sahte Âşık" hikâyesinde Jan Dorfer, çiftçilik yaparak geçimini sağlamaya çalışan bir ailenin çocuğudur. Küçük yaşta eğitim almaya başlar ancak "*Paris'e veya diğer bir yere gidip tavsifi malumat almasına, büyük bir adam olmasına pederinin hâl-i serveti müsait değildi."*[230] Bu sebeple kendi kendini yetiştirmeye çalışır. Fakat bu konuda da gerektiği gibi muvaffak olamaz.

> Jan mahiyet-i hakikiyesini iyice takdir edebilseydi çalışmak sayesinde belki terakki edebilirdi. Heyhat! Bu hakikati anlayamadı. Âlim bilgin olmak hazz-ı matlup derecede tevsi-i iktidar etmeden, pek acı tecrübeler görmeden kendini âlim zannetmek birkaç cahilin alkışlarına kapılmaktaki fenalığı temeyyüz edemedi. Kış mevsiminde güneşin sahte tebessümlerine aldanarak açılan çiçeklerin baharı görmeden solup gittikleri gibi ötekinden berikinin değersiz teşviklerine, alkışlarına kapılarak kendini bir şey zanneden malumatsız,

[229] Abdullah Zühtü, "Bebek Hikâyesi", *Sabah*, nu. 2891, 15 Recep 1315/28 Teşrinisani 1313/10 Kânunuevvel 1897, s.4.

[230] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Sahte Âşık", *İkdam*, nu. 184, 6 Şaban 1312/20 Kânunusani 1310/1 Şubat 1895, s.4.

> kemalsiz gençlerin dahi hiçbir zaman naili feyz ü terakki olamayacaklarını fark edemedi. Bu cihetle o sabahlara kadar mütalaaların o büyük gayretlerin yalnız bir adi semeresi görüldü. Jan zannettiği gibi âlim, şair olamadı ise de pek müşahhas, pek bedayi-perest bir genç olmuştu. Her şeyin zarifini, güzelini intihap etmeye çalışır, her yerde, her şeyde bir güzellik bulmaya uğraşırdı.[231]

Abdullah Zühtü bu hikâyede Jan'ın al(ama)dığı eğitimi örnek vererek terbiye ve ahlaki gelişimin şekillenme biçimini de göstermiş olur. Abdullah Zühtü terbiyenin ve öğrendikleriyle hareket etmenin şartlarını "çalışmak", "tecrübe etmek" ve "doğru zamanı beklemek" olarak sıralamaktadır. Bu şartların gerçekleşmediği takdirde ortaya çıkacak sonuç "kendini bir şey zannetmek"ten ibarettir. Bu tezi doğrular bir yaşamla Jan, kendini bilmemenin "küçük düşürücü" sonuçlarına katlanmak zorunda kalır.

"Bergüzar"da işlenen temalardan biri de terbiyedir. Yılbaşı gecesi eğlence atmosferi anlatılırken aile fertlerinin birbirlerine karşı davranışı bunu kanıtlar niteliktedir:

> Ailece büyük salona toplanmış, büyüklerin ellerinden küçüklerin gözlerinden öperek yekdiğerimizi tebrik eylemiştik. Büyük validem evvela pederimden başladı. Hepimize ayrı hediyeler verdi. İnsan ne kadar büyümüş olsa hatta vazaif ifa edebilecek bir yaşta bile bulunsa yine peder ve validesinin bahusus büyük validesiyle büyük pederinin nazarında daima çocuktur. Ailemizin bize karşı olan bu hüsn-i nazarını kaybetmemek için kendimizi unuttuk.[232]

Konu yabancı bir ailenin yılbaşı gecesi eğlencesi olsa da büyüklere ve küçüklere gösterilen yaklaşım tarzı Türk ailesinin yaşayış biçimine benzer nitelikler taşımaktadır. Bu hikâye de aile içi davranış biçimlerine örnek gösterilebilir.

3.1.7.10. Eğlence, sefahat

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde canlı eğlence ve sefahat ortamları vardır. Kahramanlar da bu ortamlarda devrin bir panoraması şeklinde gezdirilir. Hikâyelerde görülen eğlence ve sefahat teması farklı şekillerde işlenmiştir. Bir kısım hikâyelerde eğlenceler hoşça vakit geçirmek için düzenlenirken bazılarında diğer temalara zemin teşkil etmek, anlatılan konuyu kuvvetlendirmek, zıtlık

[231] Abdullah Zühtü, *a.g.e., İkdam*, nu. 184, s.4

[232] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Bergüzar", *İkdam*, nu. 162, 13 Recep 1312/29 Kânunuevvel 1310/10 Kânunusani 1895, s.3.

oluşturarak vurgulanmak istenen duyguyu/durumu belirginleştirmek maksadıyla hikâye bünyesine dâhil edilir.

Abdullah Zühtü'nün "Tramvayda I", "Beyoğlu Hatıralarından [II]", "Ser-halka-yı Rindan", "Eda", "Kış Hatıralarından/Mışır Buyday", "Zevk-i Hakiki", "Muamma-yı Ruh", "Mürde", "Öksüz", "Üç Genç ile Bir İhtiyar Musikacı ve Bir Patatesin Hikâyesi", "Gönül Avcısı", "Kudemadan Sarhoş Recai", "Ahmet Dayı", "Ben Değildim Bahar Çapkın İdi", "Mehtap Âleminde" ve "Esnafın Hilesi" adlı hikâyelerinde eğlence/sefahat durumlarına/ortamlarına rastlanmaktadır.

"Beyoğlu Hatıralarından [II]"de asıl konu küçük bir kız çocuğunun içinde bulunduğu çevrenin olumsuzluklarına direnip büyüdüğünde kendisi gibi ahlaklı bir genç ile evlenmesi ve kahraman anlatıcının o kıza sahip çıkmasıdır. Ancak kız çocuğunun faziletlerini ve güzel ahlakını daha belirgin bir hâlde anlatmak için hikâye eğlence/sefahat manzarasıyla başlar:

> Sazlar bozuk, sesler kısık, kadehler kırık idi. Masanın örtüsü lekeler içinde kalmış, mezeler birbirlerine karışmış, dökülmüş müstekere bir manzara peyda olmuş, odanın içi ispirto yağı kokularından, sigara dumanlarından durulmayacak bir hâle gelmişti. Fakat bunu kim anlayacak, kim hissedecek idi! İçiliyor… Yine içiliyordu… Muttasıl içiliyordu! Durulur mu ya! Rakılar var! Sazlar var idi! Bunlar bizi bitiriyor, bizi çıldırtıyor… Bizi uçuruyordu… Birimiz ferd-i müserretten nâra atarken, birimiz şiddet-i tesirinden ah çekiyor. Biri "Hey... Hey…" diye bir gazele başlarken diğeri şiir okuyor. Fakat dinlemek nerede? Fakat anlayan nerede? Çalgıcılar raksâver bir hava çalıyor. Bütün bir avâze-i sefahatten, bütün bir hissi vü heva-yı sefadan, bütün bir galgale-i mestîden mürekkep bir gürültü hükümferma oluyordu.
> Bilmem niçin? Bilmem neden? Hepimiz eğleniyorduk. Yine hepimiz bu âlemin devamını arzu ediyor idik. Bu hâlde saatler geçiyor, zevkimiz artıyor, kafalar büsbütün demleniyor idi.[233]

Sabaha kadar süren bu eğlence ortamı, güneşin ilk ışıklarıyla birlikte kıra, gezinti yerlerine taşınır. Ancak kız çocuğu bu ortamlarda bulunmaktan hiç hoşnut değildir. Eğlenenlerin arasına katılmaz. Hatta sefalet içinde bulunan ablası onu eğlence ortamlarına alıştırarak kendisi gibi sefil/düşkün bir hayat yaşamaya zorlasa asla bunların hiçbirine tevessül etmez.

"Ser-halka-yı Rindan"da tüm malını mülkünü bir kadın uğruna sarf eden adamın meyhanelerde, içki âlemlerinde geçen hayatı anlatılmaktadır. Bu hikâyenin

[233] Abdullah Zühtü, "Beyoğlu Hatıralarından [II]", *Sabah*, nu. 2278, 19 Cemaziyelahir 1313/24 Teşrinisani 1311/6 Kânunuevvel 1895, s.4.

merkezinde bir grup arkadaşın konuşurken içlerinden birinin geçmişte bir kadına âşık olup onun için varını yoğunu tükettiğini, üstelik hayli borca girdiğini ve annesini soğuktan, açlıktan kaybettiğini anlattığı olaylar yer almaktadır. Bu hikâyenin girişinde görülen eğlence/sefahat ortamı hikâyedeki asıl konuya bir zemin teşkil etmek için oluşturulmuştur. İçkinin verdiği bilinç bulanıklığı ve cesaret geçmiş yaşantıların ortaya dökülmesini sağlamaktadır:

> Birkaç arkadaş birlikte içiyor idik. Şişeler ikiyi bulmuş… Kafalar tutulmuş, gözler dönmüş, rindane sözler, mestane yaveler başlamış idi. O zamana kadar içimizde ağzını açıp bir söz bile söylemeyen ancak bir genç var idi. O bizim dalgınlığımızdan, meşguliyetimizden bila istifade muttasıl atıştırıyor idi. İçinde bir şey kalmayan şişeyi masanın üzerine çarpıp parçaladıktan ve bizi sükûta davet ettikten sonra:
> - Ey artık bana bak.. Beni de dinlemeli…
> diye bağırdı. Refikimizin bu hâli aheng-i muhabbete hâl vermiş idi. Hepimiz ihtiyar sükûta mecbur olduk. Bu arkadaşımızın hepimizden ziyade kafayı dumanladığını anlamıştık.[234]

"Eda" hikâyesinde, Bir Çingene kızı olan Eda gönül verdiği Tosun Bey tarafından kandırılmış, duygularıyla oynanmış ve terk edilmiş biridir. Hikâyede Tosun Bey'in düğün tertibatı ve Eda'nın da düğün eğlencesinde dans ederken Tosun Bey'i görerek geçmişte yaşadıkları aklına gelmesi, bu nedenle dayanamayıp bayılması hikâyenin merkezini teşkil etmektedir. "Eda" hikâyesinde eğlence asli konunun tamamlayıcısı bir tema hüviyetindedir.

> Zihînevâ-yı meserret, zîhisürud-ı tarab!.. Elbet böyle olacak. Orası bir düğün. Orası bir tarabâbâd idi. Hanendeler, sazendeler, ziller, çengiler, naralar, yaygaralar, neşeler, sefalar vardı. Bir hay u huy-ı neşve-perverane ki en hâbîde dilleri bile uyandırıyor. Bir cuşuhuruş-ı zevk-perestane ki en hissiz ecsâmı bile canlandırıyordu.
> Çalgıcılar, büyük bir şevk ve hevesle sazları inletiyor; hanendeler, olanca kuvvetleriyle, gayretleriyle tizden okuyor. Muttasıl:
> "Selanik, kahpe Selanik! Çok suyun içtim bulanık"
> şarkısı tekrar ediliyor. Bir kız, bir peri, bir afet, bir cism-i bî-nazîr, bir mürg-i nâ-meşhûd, bir... bir şey, yaman, yaman bir şey, güvercinler gibi hırâm ederek, kumrular gibi boyun bükerek, tavuslar gibi serpilerek, turnalar gibi süzülerek, yapraklar gibi titreyerek, güller gibi gülerek, sonra dizler çökerek, sonra gözler süzerek, sonra saçlar dökerek, sonra uçup giderek oynuyor, oynuyor...
> Pişekâr -yaşlıca bir kadın- diz çökmüş olduğu hâlde yerinde duramayarak, yarı beline kadar doğrularak, coşkunluklar göstererek:
> - Ah, Eda! Haydi, kuzum Eda! Haydi, gözüm Eda! Aman Eda! Birsin Eda! Teksin Eda! Zalim Eda! Yaktın Eda! Ah, Eda!...

[234] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Ser-halka-i Rindan", *İkdam*, nu. 199, 21 Şaban 1312/4 Şubat 1310/16 Şubat 1895, s.3-4.

> avazeleriyle onu alkışlıyor. Bir kat daha neşe vermek, şevke getirmek, cümbüşü itram eylemek için muttasıl vaveylalar koparıyordu.
>
> Sazendeler, gittikçe coşuyor; hanendeler, gittikçe çıkıyor, huzzârın keyfüsefası artıyor; muttasıl paralar, bahşişler atılıyor, mecidiyeler yapıştırılıyor. Çengi oynuyor, oynuyor, ancak şarklılarda görülebilecek bir maharet-i harikulade, bir halâvet-i sâhirâne ile oynuyordu! (Abdullah Zühtü, 1314a: 1-2).

"Esnafın Hilesi"nde bir vakit zevk ve sefa âlemlerinde vakit geçiren bir adamın daha sonra lokantalar zinciri sahibi oluşu anlatılmaktadır. Bu hikâyede kahramanlardan birinin bir vakit sefahat âlemlerinde bulunması hile ile zengin olma kurnazlığını gösterdiğinde yaşanan değişimin boyutunun kavranması için oluşturulmuş bir zemin hüviyetindedir. Abdullah Zühtü bu hikâyede de zıtlıkların birbirini daha keskin şekilde görünür kılma imkânından yararlanır.

Pencere önüne oturmuş patates soyan bir kadının elindeki patatesi aşağı düşürmesi ve o sırada oradan geçen Anatol'ün başına isabet eden patatesin Anatol'ün yeni aldığı şapkaya zarar vermesi sonucu gelişen olayların anlatıldığı "Üç Genç ile Bir İhtiyar Musikacı ve Bir Patatesin Hikâyesi"nde eğlence, hikâyenin geneline yayılmış denebilir. Yaşananların trajikomik bir yapıda ilerlemesi ve ihtiyar bir kemancının Anatol ile Agolea'nın birbirlerine beslemeye başladıkları muhabbet için keman çalması, eğlenmek için tiyatroya, yemeğe gitmeye karar vermeleri hikâyede tesadüfler zincirinin teşekkül ettiği vakanın eğlence boyutunu oluşturmaktadır.

"Elif Hanım"da eğlence/sefahat teması Elif Hanım ile zevk ve sefa içinde yaşayan adamın yaklaşık altı aylık macerası şeklinde görülmektedir. Arabalar, oteller, sandallar, mehtap âlemleri, kır gezintiler vs. eğlence ortamlarında geçen bir servet sarfı vardır.

3.1.7.11. Öz değerlere bağlılık, kendilik

Abdullah Zühtü kendilik bilinci ve öz değerlerine bağlılık temasını, "Yeni Zaman Sahnelerinden" başlıklı hikâye dizisinde ele alır. Birbiriyle kesişen, örtüşen ve bazı olayların bir başka hikâyede sürüp gittiği bu hikâyelerde Ahmet Dayı, Mimar İsmet, İlhami, Dilara Dadı ve Recai başından beri, içinde yaşadığı Türk toplumunun hakiki değerlerine bağlı, Avrupalılaşma karşısında kendi benliğini kaybetmemiş, yeniliği özentiden bağımsız olarak anlamış ve yaşayışını Türk gelenek ve göreneklerine

uygun, ahlaki ve toplumsal kurallarına bağlı şekilde sürdürmektedir. On beş hikâyeden oluşan dizinin tüm hikâyelerinde onların tavrı değişmez. İyi ve ideal tipler olarak kurgulanmış bu kişiler üzerinden toplumda görülen aksaklık ve yozlaşmaya çözüm önerileri getirilir. Bu hikâyelerde başlangıçta toplumsal değerlerden kopmuş ve özenti bir yaşam sürdüren Dilara ve Güzide serinin ilerledikçe bir dönüşüm yaşayarak öz değerlerini hatırlar ve kişiliklerindeki özentiliğe, ötekini taklit ederek bilinçsizce yaşamaya son verirler. Bu değişimin yaşanmasındaki en büyük pay Ahmet Dayı'ya aittir. Onun Avrupa'dan dönüşüyle beraber hem Dürdane hem de Güzide yaşadıkları hayattan pişmanlık duyarak yepyeni bir sayfa açma çabasına girerler.

"Ahmet Dayı" hikâyesinde Ahmet Nejat öz değerlerine sadık, halis bir Türk olarak tanıtılmaktadır.

> Ahmet Nejat Bey, hemşirezadesi Dürdane'yi tam yirmi sene görmemiş, onu dört yaşında bırakıp Avrupa'ya gitmişti. O tarihte kendi de otuz iki yaşlarında idi. Muhtelif sefaret kitabetlerinde bulunmuş, Avrupa hayatına ve medeniyetine vâkıf olmuş, fünûn-ı içtimaiye ve iktisadiye ile iştigal etmiş, izdivaca fırsat bulamayarak bekâr kalmış, kibar, nazik, temiz yürekli, medeni memleketlerden bir Avrupalı mukallidi değil, halis Türk olarak avdet etmiş, babacan bir zat idi. Sadi'nin *Firakname*'sindeki: "Sen ki Fırat nehri kenarındasın, suyun kadrini ne bileceksin. Susuzluğun ne olduğunu o zavallılara sor ki deve üstünde çuvallarda seyahat ederler." hakikati Ahmet Nejat da ruhunda hissetmiş, Avrupa'da ikamet ettiği kadar vatan ve millet aşkını vatanda yaşayanlardan ziyade takdir edebilmişti.[235]

Dürdane'nin babası da tıpkı Ahmet Nejat gibi değerlerine bağlı, bilgili bir kişidir.

> Pederi, ömrünü taşralarda geçirmiş, zevk ve tabiyet sahibi bir kadı idi. Monla Kerani taraflarında, kâr-ı kadim bir konumları vardı. Dürdane pederinin vefatındaa kadar ömrünü bu muhteşem konakta, israf ve rahat içinde geçirmişti. Bu konağın hayatında nizam ve intizam yoksa da yine bir fevkaladelik, bir zevki ruhani, Türklerden bir eser vardı.

Ahmet Nejdet gayet iyi bildiği değerleri Dürdane'nin ve onunla birlikte tüm gençliğin öğrenmesi için çaba göstermektedir.

> Acaba ben sevgili Dürdane'yi kurtaracak kadar kendimde kuvvet ve cesaret bulamayacak mıyım? Hatta mümkün olursa bütün bu memleketin yanlış yola sapmış sevgili ve kıymetli Dürdanelerini…

Serinin ikinci hikâyesi "Dilara Dadı"da Dürdane'nin ailesinin evinde yetişmiş, Türklük bilincini hiçbir zaman kaybetmemiş ve ahde vefalı bir kadın Dilara Dadı,

[235] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Ahmet Dayı", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11570/1140, 7 Cemaziyelahir 1340/5 Şubat 1338/1922, s.3.

Dürdane'nin dadısıdır. Nazmi Ağa ile evlenir ve iki kızları dünyaya gelir. Gerek Nazmi Ağa gerekse genç iki kız da tıpkı Dilara Dadı gibi toplumsal değerlere bağlı, çalışkan ve Türklük bilincini kaybetmemiş insanlardır. Onların bu yaşantılarını gören Dürdane'nin de zihnine bir huzursuzluk hâkim olmaya başlar. Dürdane bu hikâyede dayısıyla çıktığı Eyüp gezmesinde, geçmişe bir yolculuk yaparak "öz değerlerini" hatırlar aydınlanmaya doğru giden bir yola girer. Dayısıyla aralarında geçen bir konuşmada bu aydınlanmanın izleri şöyle görünür:

> Dürdane, dayısının refakatinde Eyüp'ü ziyaretinden, Pierre Loti tarzında temaşa-yı tabiiyetten evvelce zannettiği kadar sıkılmamıştı. Acaba çoktan beri bu güzel yerlere gelmediği için mi? Bu hakiki Türk'ün hayatı menazırında bir ruhaniyet hissedildiği için mi? Geçirdiği garip ve manasız hayatta, büsbütün başka bir tarzdaki bu seyeran, ona pek iyi ve hiç görülmemiş ve işitilmemiş bir mestesna eğlence gibi geldiği için mi? Yoksa dayısının sözlerinden, tasvirlerinden, felsefesinden müessir olmaya başladığı için mi? Gayriihtiyari terennüm edilen bir şarkının nakaratı gibi, ikide bir: "Oh!.. Ne iyi ettik de geldik dayı… Buralar sahihten güzelmiş. Senin yanında şimdi kendimi Amerika'dan İstanbul'a yeni gelmiş bir turist zannediyorum ve büsbütün yeni yeni bir zevk duyuyorum…[236]

Dürdane, dayısı Ahmet Nejat ile vakit geçirdikçe verdiği çay partilerine katılan yozlaşmış kişilerinden, kocası Necdet'ten, arkadaşı Güzide ve Nermin'den uzaklaşmaya başlar. "Dürdane'den Güzide'ye" başlıklı hikâyede Dürdane, Güzide'ye yazdığı mektupta içinde bulunduğu hâli tasvir ederken yine kendindeki değişimin ipuçlarını kaydeder:

> Bana kocadın, koktun, tembel oldun, batak Ahmet dayına nihayet uydun. Ahmak maymun... diyorsun. Bunları söylemekte belki haklı olurdun, şu şartla ki ben de senin gibi olmalı idim Güzide! Evet senin gibi başıboş, gönlü boş, fakat cepleri dolu! Fakat ben öyle miyim Güzide? Hayırsız bir kocam, bakımsız bir çocuğum, idaresiz bir evim ve tamtakır -ay şaşırmışım şimdiki paralar ne altın ne gümüş- bomboş bir çantam var. Bu "bomboş!.."un yankısı ta karşıki tepelere kadar aksederek bana baykuş şeametini andırır sedalar getirir ve ben her tarafımı öyle boş öyle bomboş bulurum ki bu zeminsiz, sahasız ve hatta semasız boşluk içinde hemen başım dönmeye başlar ve yuvarlanırım. İşte bu baş dönmesi ve yuvarlanışlardan birinde kesesi dolgunca dayımın... batak olsun, matak olsun kucağına düşmüş isem kabahat benim mi? Atalarımızın sözünü nasıl inkâr edebiliriz? Denize düşen yılana sarılmaz mı? Hem benim Güzideceğim, benim düştüğüm boşluk deniz bile değildi. Daha korkunç, daha boştu. Senden gizli neyim var? Borç gırtlağıma çıktı mı değil, tepemden aştı. Koca değil, mısır koçanı bile olmadığı ve orada ancak bir biblo rolünü oynadığını da biliyorsun. Ey sonra... Sonrası şekerim, ben ilk rast geleceğim kucağa düşmek mecburiyetinde değil miydim?..

[236] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Dilara Dadı", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11572/1142, 9 Cemaziyelahir 1340/7 Şubat 1338/1922, s.3.

> Dediğiniz gibi kime ne danıştığını anladım. Ben sana zaten ömrümde hiç danışmadan büyüdüğümü iddia ederek böbürlenecek değilim? Ne kadar doğru sözlü ve alçak gönüllü olduğumu bilirsin. Ancak şunu demek istemiyorum ki her düştüğüm yerde dayımın altın kalbini bulabilir mi idim ve bunu şimdi bulunca ondan ayrılabilir miyim?[237]

Hikâyenin ilerleyen bölümlerinde Ahmet Nejat'ın Avrupa'da iken komşusu olan bir adamın oğlu ile gelininin İstanbul'a çalışmak için geldikleri ve evlerini Ahmet Nejat'ın önerisiyle Türk kültürünü yansıtan antika eşyalardan da eklemeler yaparak kurdukları anlatılır. Dürdane de dayısıyla birlikte bu çifte refakat eder. Çiftin eski Türk eşyalarına düşkün oluşu ve hayranlığı karşısında benlik/kendilik sorgulamasına girişen Dürdane adım adım "özüne" doğru ilerlemektedir. "Son Moda Talak"ta Dürdane'nin iyiden iyiye soğuduğu ve hiçbir faydasını görmediği kocasından boşanma süreci anlatılır. Hikâyede yozlaşmış, para avcısı ve kumara düşkün biri şeklinde anlatılan Necdet, Dürdane'den bir menfaat elde edemeyeceğini anladıktan sonra ondan kurtulmaya karar verir. Çok mühim bir vazifeye çağrıldığını, mutlaka gitmesi gerektiğini söyler. Ancak geride de kimseyi bırakmak istemez. Bu nedenle Dürdane'ye boşanma teklifinde bulunur. Dürdane bu teklifi sevinerek kabul eder ve artık Ahmet Dayı'sının evine taşınarak öz değerlerin "merkezine" de tümüyle yönelmiş/dönmüş olur.

"Mimar İsmet" hikâyesinin de merkezinde öz değerlere bağlılık bulunmaktadır. Mimar İsmet'in ve ailesinin bünyesinde yansıtılan değerler ideal Türk yaşantısından bir kesittidir. Mimar İsmet'in soyu çok eskiden beri bilinmektedir. Geleneklerine bağlı bir yaşam sürdüren bu aile aynı zamanda eğitime de büyük önem verir. Başlangıçta zengin olan İsmet'in ailesinin işleri zamanla kötü gider ve sahip oldukları maddi imkânları birer birer kaybetmeye başlarlar. Ancak hiçbir zaman ve zeminde Mimar İsmet Türklük bilincini yitirmez, değerlerden kopmaz.

Abdullah Zühtü'nün bir uyanış yaşayarak "özüne yönelen" kahramanlarından biri de Güzide'dir. Güzide'nin yaşadığı dönüşüm "Güzide'den Dürdane'ye" adını taşıyan iki hikâyede verilir. Mektup biçiminde yazılmış bu hikâyelerde Güzide, Ahmet Nejat'ın kendisini de etkilediğini ve yaşadığı hayattan huzursuzluk duyduğunu dile getirir:

[237]Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Dürdane'den Güzide'ye", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11577/1147, 14 Cemaziyelahir 1340/12 Şubat 1338/1922, s.3.

> Bu ihtiyar tilki sana ne yaptı bilmem ki… Fakat yavrum sade sen mi ya… İtiraf edeyim ki beni de hepimizi de bütün cemiyetimizi de dağıttı. Bu dayın ne kurnaz, ne sihirbaz, ne yaman bir mahluk imiş.
> Hepimizi cin gibi çarptı vesselam. Hâlbuki sen o gelirse çay eğlencelerinin, gece âlemlerinin, Beyoğlu gezmelerinin daha parlak, daha şaşaalı olacağını, dayının servetinden istifade ederek eş ve dostlarına bol bol yedirip içireceğini, Ahmet Nejat'ın tabiatı buna müsait olduğunu söylüyordun. Ah biz ne kadar ahmağız… Bak nasıl aldanmışsın. Sade seni mi? Ah Dürdaneciğim bu gün sana her şeyi itiraf etmek günü… İçimde buna ne büyük bir ihtiyaç var. Eğer her şeyimi sana söylemezsem, artık mutlaka deli olacağımı sanıyorum. Evet, ben de… Güya en kurnaz kız ben de her şeyde aldanmışım! Şimdi bunu pek yüksekten bir uçuruma bakarken hasıl olan bir baş dönmesi hissiyle anlıyorum.
> Hayatta aldanmışım!.. büsbütün aldanmışım!.. ve asıl garibi şu ki sizi de aldatarak aldanmaya alışmışım! Bana şimdi her kabahat, evet sizin bütün kabahatlerinizin kabahati bende gibi geliyor ve buna yüreğim pek sıkılıyor.[238]

"Güzide'den Dürdane'ye" başlıklı ikinci hikâyede ise Güzide'nin tümüyle özüne döndüğü, özentiden uzaklaşıp başkalarını da düşünmeye başladığı görülür. Güzide bu hikâyede İlhami'nin nasıl biri olduğunu anlamak için Dürdane'nin kendisine yazdığı mektubu gösterir. Dürdane bu mektupta İlhami'nin "ahmak aldatan, servet peşinde koşan" biri olabileceğini söyler. Güzide, İlhami'ye mektubu okutur. İlhami kendisinin orta hâlli bir gelir/yaşantısı olduğu için dışardan bakanların Güzide ile gönül eğlendirdiğinin, onun servetinin peşinde olduğunun düşünebileceğini başından beri bildiğini söyler. Bu durumdan kurtulmak için gerçekten sevdiği Güzide'ye evlenme teklif eder. Bir şartla ki o da servetin tamamen yoksul kızların/kadınların kendi geçimlerini sağlayabilemeleri için bir müessesede kullanılmasıdır. Güzide bu durumu büyük bir memnuniyetle karşılar ve İlhami'nin gerçekten bilinçli, özüne bağlı, geleneklerine sadık bir kişi olduğunu anlayınca teklifini kabul eder. Yaşananlar Güzide'nin de tümüyle "öz"e dönmesini sağlar.

Türklük bilincine sahip ve özünün farkında, sonradan da olsa özüne tekrar dönen tüm hikâye kişileri "İyilik Yurdu"nda bir araya getirilir. Hikâyenin adını taşıyan bir müessese kurarak kadınların eğitimi ve iş bulması için bir çabaya girişirler. Kurulacak bu müessesenin toplumsal değerlere ve Türklüğe bakan yönü şöyle dile getirilir:

> Güzide'nin zevci İlhami, Mimar İsmet'le beraber düşündüğü planı izah etmiş idi. Bir "İyilik Yurdu" tesis etmeyi düşünüyorlardı. Eğer hepsi iştirak ederlerse bu yurdun ilk sermayesi yüz elli bin lira olacaktı. Yurdun

[238] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Güzide'den Dürdane'ye", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11598/1168, 6 Recep 1340/5 Mart 1338/1922, s.3.

> memlekete hizmeti ancak iki noktaya matuf bulunacaktı. Biri genç kız ve kadınlara iş bulmak, diğeri bu işin ancak Türk sanatını ihya edecek bir tarzda olmasını temin etmek.
>
> Sonra bu esasın teferruatı hakkında uzun uzadıya görüştüler.[239]

Serinin son hikâyesi "Geçmişten Bir Ses"te, Dürdane ve Güzide'nin eski arkadaşı olan Nermin, etrafındaki sahtekâr ve yozlaşmış tiplerin kurduğu "Temiz Yürekliler Derneği"ne üyedir. Bu derneğin sözde kuruluş amacı muhtaç insanlara yardım etmek, onların ihtiyaçlarını gidermektir. Ancak asıl maksatları kendi menfaatlerini temin etmektir. Nermin bu hikâyede hâlâ uyanamamış, etrafındaki insanların niyetlerini anlayamamış biridir. Hatta çevresindekilere o derece inanmaktadır ki Dürdane'ye yazdığı mektupta onu ve Güzide'yi kurdukları derneğe davet ederek muhtaç insanlara yardım etmelerini, belki biraz vicdanları kaldıysa önce kendileri sonra ihtiyaç sahipleri için bu iyiliği yapmalarını tavsiye eder. Hikâyede anlatılanlar durumun tam tersi olduğu yönündeki ifadelerle sürdürülür. Dürdane, Nermin'in yazdığı mektubu etrafındaki özüne ve değerlerine sadık kişilere okur. Güzide ile plan yaparak Nermin'i de kurtarmak ve nasıl insanlarla iş yaptığını fark ettirerek onu da "özüne" döndürmek gayretine girişirler.

3.1.7.12. Yabancılaşma, yozlaşma

Abdullah Zühtü'nün "Yeni Zaman Sahnelerinden" başlıklı hikâye dizisinden "Kudemadan Sarhoş Recai", "İş Adamları", "Son Moda Talak", "Dolandırıcıların Hücumu" ve "Temiz Yürekliler Derneği" adlı hikâyeler ile "Ben Değildim Bahar Çapkın İdi", "Yeni Hayat", "Ah Bir Ev Yapabilseydim", "Elif Hanım", "Kırgızlı Bereket" ve "Şimdiki İzdivaçlar" hikâyelerinde; yabancılaşma ve ötekileşme temaları işlenmiştir. Bunların yanı sıra ilk dönem hikâyelerinden "Bu Perhiz Ne? Şu Lahana Turşusu Ne?", "Eda", "Gönül Avcısı", "Yandım Aman! Kantosu", "Sahte Âşık", "Sadaka" "Kış Hatıralarından/Mışır Buyday" ve "Esnafın Hilesi"nde bu temanın yansımalarını bulmak mümkündür.

"Yeni Zaman Sahnelerinden" sunulan kesitlerde belirgin şekilde bir yozlaşma, geleneksel ve ahlaki değerlerden kopma, içinde yaşadığı topluma yabancılaşma görülür. Özünden kopmuş kişiler yalnızca kendi menfaatlerini düşünen, insanları aldatmaktan utanmak bir yana bunu meslek hâline getiren kişiler olarak tasvir edilir.

[239] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden İyilik Yurdu", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11613/1183, 21 Recep 1340/20 Mart 1338/1922, s.3.

Bu temanın en müşahhas olduğu kişi Reyhan Bey'dir. "İş Adamları" hikâyesinin başkişisi Reyhan Bey üç odalı bir iş yeri sahibidir. Ancak belirli bir işle meşgul değildir. Yeri geldiğinde emlakçılık yapar yeri geldiğinde sarraflık. Tüm bu işlerini de kendisi gibi yozlaşmış kişilerle birlikte "aldatma" ilkesine göre gerçekleştirir. Örneğin Büyükada'da gayet eski ve bakımsız bir köşkü satmaya çalışırlar. Ancak bu köşkü gören kimsenin onu satın alması mümkün değildir. Bir müşteriye; Ada'da mevcut, sahipleri tarafından kiraya verilmek üzere bekçiye teslim edilmiş ve gayet muntazam başka bir köşkü gezdirirler. Satılık köşkün, bu güzel köşk olduğuna ikna ettikleri müşteriye kimsenin asla almayacağı kendi köşklerini sekiz bin liraya satarlar. Müşterinin dava açmasına karşı da kurnaz bir plan tertip ederler:

> Yarım saat geçmeden Niyazi idarehaneye gelmişti. Reyhan'la odaya kapanıp görüşmeye başladılar. Niyazi hayretle soruyordu:
> - Ey herif işi anladıktan sonra dava ederse…
> Reyhan -Bana ne?.. O geldi mi, benim köşkü istedi mi, ben? Sekiz bin liraya sattım. Bin beş yüz lira pay aldım. Ama Dalal başka ev göstermiş imiş. Ben ne bileyim? Herif benim köşkü almaz ise bin beş yüzü kaybedecek, senedi ve imzası var. Meselenin böyle cereyan ettiğine de iki şahit var. Dünyanın hangi mahkemesine gitse ben kazanırım. Ne ise şimdi gidip biraz eğlenelim. Al iki yüz lira da sana… Üç yüz de Dalal'e vereceğim. Bugün iyice bir iş gördük Niyazi Babacığım!..[240]

Aynı hikâyede Dürdane, mücevherlerini satarak kocasının kumar borçlarını ödemek için Reyhan Bey'e gelir. Rehyan Bey, değeri sekiz yüz liraya tekabül eden bu mücevherleri yine hile ili iki yüz liraya elde eder.

Reyhan Bey ve etrafındakilerin kendi menfaatlerini sağlamak amacıyla yardım ve dayanışma derneği kılıfına büründürdükleri bir dernek kurmaları da toplumdaki bozulmanın boyutlarını gösteren girişimlerdendir. Bu derneğin kuruluş nizamnamesine bakıldığında memlekette ne kadar eza, cefa çeken yardıma muhtaç insan varsa hepsine birden yardım ulaştırmak için canla başla çalışmak ve bu uğurda varını yoğunu ortaya koymak teşebbüsleri dikkat çeker. Ancak işin aslı görünenin tam tersi istikamettedir.

> Reyhan bu sözleri tıpkı Yeni Camii önünde diş macunu satan şarlatanların başlarına bir sadedil alayı toplamak için söyledikleri nutuklar gibi tekrar ediyordu. Muhatapları kimlerdi, bilir misiniz?
> Nermin, Niyazi Baba, Şeyda Dede, Reyhan'ın hususi hizmetlerini de gören hafif meşrep güya kâtibe iki hanım…

[240] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden İş Adamları", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11584/1154, 21 Cemaziyelahir 1340/19 Şubat 1338/1922, s.3.

> Bunlar mahal-i idare meclisini teşekkül ediyorlardı. Reyhan nutkunu şimdilik prova için söylüyor, bir aktör gibi talim yapıyordu. Fakat esas itibarıyla her şeyi hazırladı. Program başlamış, biletler basılmış, izin alınmıştı. Temiz Yürekliler Derneği de mevcuda ilave olarak bir iki tertip Soyucular cemiyet hayriyesinden ibaretti. Bunların millî ve içtimai şuur dedikleri şey kurnazlıkla biçare, saf ve cidden temiz yürekli insanları ustalıkla soymaktan, dolandırmaktan ibaretti ve muvaffak olacakları da yüzde yüz muhakkaktı. Zaten hangisi soymadı ki… Nermin ile Niyazi, Şeyda ve küçük hanımlar gülüştüler ve ilk muvaffakiyetinden dolayı Reyhan'ı tebrik ettiler. İşte derneğin başlangıcı ve muvaffakiyeti bu oldu. Bir hafta sonra bu komedya umuma oyuna çıktı!..
> Reyhan hasılatın ayda meclis idare erkanına laakal ikişer yüz lira kâr bırakacağını tahmin ediyordu. [241]

Serideki hikâyelerde Niyazi Baba ve Şeyda Dede diğer yozlaşmış kişilerdendir. Yozlaşma bunların bünyesinde; kadın ihtirası, servet avcılığı, insanları aldatma ve yüksek tahsilli, bilgili, kültürlü kişiler gibi görünme şeklinde yansıtılır. Bu kişilerin devam ettikleri çevreler, kurdukları işler ve beraber oldukları insanlar daima kendi kültürüne, millî değerlere uzaktır. "Kudemadan Sarhoş Recai" hikâyesinde kişiliklerinin zayıflığından söz edilir. Zengin kadınlarla yaşayarak hayatlarını "asalak" gibi geçirirler. Ancak bir süre sonra istedikleri gibi kadınlarla ve onların servetleriyle yaşayamayacak duruma gelirler. Bunun sebebi olarak gördükleri İlhami'yi ortadan kaldırma planları yaparlar. Yozlaşma o derece ileri bir seviyededir ki bunun için cinayet işlemeyi bile göze almışlardır. Niyazi ve Şeyda Dede'nin İlhami'yi ortadan kaldırarak zengin ve güzel bir kadın olan Güzide'ye sahip olma planları, sarhoş olmasına rağmen hâlâ özüne sadık, geleneksel değerlere bağlı ve özellikle "eski büyük aşkları" yüreğinde yaşatan Recai'nin araya girip konuşmaya başlamasıyla yarım kalır. Recai'nin yarı ayık bir bilinçle dilinden dökülenler yozlaşmanın ve öz değerlerine yabancılaşmanın boyutlarını da yansıtır. Artık öyle bir zaman sahnesi mevcuttur ki özünden uzaklaşmış tipler suni bir bilgeliğin, özenti bir yaşamın ve boşa geçen bir ömrün mahkûmlarıdır. Abdullah Zühtü, yazdığı hikâyelerle bu sahneleri kısa birer gösteri hâlinde sunarken genel tahkiye kurgusuna uygun olarak zıtlıklar düzleminde ele alır ve vermek istediği mesajı kuvvetlendirir.

"Şimdiki İzdivaçlar"da son zamanlarda evliliklerin değiştiğinden, insanların artık geleneklerden uzaklaşarak "boş, işe yaramaz" bir hayat sürdüğünden söz edilir. Bu

[241] Abdullah Zühtü, "Şimdiki İzdivaçlar", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11714/1284, 5 Zilkade 1340/1 Temmuz 1338/1922, s.3.

düşünceyi destekler şekilde Cim Bey, Mim Hanım'a yazdığı mektupta babasıyla annesinin birbirlerine olan sevgisinden sadakatinden söz eder. Tüm zorluklara katlanırken bir diğerinin de incinmemesine özen gösteren bu kişiler Cim Bey'in ağzından geleneğin ve bozulmamışlığın, hakiki sevdanın sembolü olarak anlatılırlar. Oysa Cim Bey kendi şahsında yeni zamanın kendine benzeyen tipleri "*Ne işe yararız ki biz?.. Evet neye?..*" diyerek bir "boşlukta" tasavvur eder. Bu boşluktan kurtuluşun yolunu ise eskiye hiç benzemeyen bir evlilikle bulmaya çalışır:

> Of bu yalnızlık ve parasızlık! Yaşta durmuyor ki. Hayatta insanı aldatacak ve arzu olunacak neler var… İhtiyarlamadan evvel bir şey yapmalı, bir şey olmalı… Yegâne çare izdivaç!.. Ah ben sana kalbimin en doğrusunu söyleyim. Ben de babam gibi evlenmek, anam gibi bir kadınla izdivaç etmek isterdim, isterdim ama… O çamlar bardak olmuş.. O izdivaçlar mazi!... Hâl böyle değil ki. Şimdi ne olursa olsun cahil, şımarık, hoppa, veya hafif bir kadınla -ister güzel, ister çirkin- fakat mutlaka zengin bir kadınla evlenmeye ihtiyacım var. Evvela bir evim, yani yatacak yerim olmalı. Sonra bu evde bir sıcak çorba… Bana da biraz sermaye bulunmalı. Sonra Allah kerim. Bakalım dünya ne olur? Eğer kendimi toplayabilir, bir iş güç sahibi olursam belki hiç sevmeyeceğim bu kadından yakayı sıyırıp istediğim gibi bir izdivaç yaparım! Başka çere yok ki..[242]

Cim Bey aradığı türden bir kadın bulur. Kadın yaşı ileri olmasına rağmen yabancılaşmış, yozlaşmış tiplerdendir:

> Nihayet araya taraya, sora soruştura buldum. Dul imiş, biraz geçkince imiş. Biraz hafifçe imiş. Erkeklerden nefret etmiş ama erkeksiz de yaşanmıyormuş. Ona öyle bir koca lazım imiş ki kıskanmasın, canını sıkmasın, zevkine karışmasın, sonra koluna takıp şurası senin, burası benim dolaşsın dursun. Alafranga hayatı seviyormuş. Yeni kadınlardan olmak istiyormuş. Münasip bir koca bulursa varacakmış… Güzelce, asil, terbiyeli, ahval-i zamana vâkıf bir erkek olmalı imiş. (…) Nikâh kimin umurunda nişan olduktan sonra iş bitermiş. Gördün mü şimdiki izdivaçlar ne kolay! Sanki o erkek ben kadın!..[243]

Cim Bey yaşadığı sefaletten kurtuluş reçetesi olarak gördüğü izdivacı anlatırken zamanla nelerin değiştiğini de görünür kılar.

"Yeni Hayat" hikâyesinde ise değişen evlilik anlayışı dikkat çekicidir:

> Ortada bir bahis vardı. Genç, şık ve güzel bir hanımefendi -muzip arkadaşımın beni alay kastıyla meşhur Türk feministlerinden diye takdim

[242] Abdullah Zühtü, "Şimdiki İzdivaçlar", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11714/1284, 5 Zilkade 1340/1 Temmuz 1338/1922, s.3.
[243] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11714/1284, s.3.

etmiş olduğu için galiba- sık sık yüzüme bakarak ve sihramiz nazarlarının tesiri altında ihtisasatımı keşfe çalışarak anlatıyordu:
Bu ne garip makale idi yarabbi. İzdivaç hakkında on sekizinci asrın müeyyideleri! Hele o kadar muhterem, o kadar yüksek bir kalemden çıkması daha şayan-ı hayret! Zihnim almıyor. İzdivaçta kızlar validelerin sözünü dinlemeli, kendilerinin dengini aramalı, servet, irfan hususunda kendilerinin derecesine göre adam bulmalı, yaş meselesinde de kadınlar kocalarının yaşından nesfe yedi ilave edebilecek bir senede olmalı. Yani koca elli ise zevce otuz ikiden, erkek altmış ise kadın otuz yediden yukarı olmamalı imiş… daha imiş, imiş, imiş… Ne köhne fikirler ne garip mütalaalar… Kâfi mi?
İzdivaçta bu ne demek canım ne demek. Nice izdivaç kadınlar için, ayakkabı ısmarlamak gibidir. Ayağa bazen uygun olur, bazen olmaz…[244]

Evlenme usüllerinde görülen yozlaşma, evlilikle ilgili bir başka durumda da yaşanmaktadır. "Son Moda Talak"ta, Necdet karısı Dürdane'nin servetini tükettikten sonra ondan boşanmak ister. Ancak bu boşanma âdeti de toplumun geleneklere ve dinî kurallara tamamen aykırı şekilde gerçekleşmektedir:

Tam yemek vakti aşağıya indi. Benzi uçuk, kaşları çatık, umumi hâli pek düşkün idi. Şüphesiz yine kumarda mühim bir meblağ kaybetmiş olacaktı. Fakat hayır!... Necdet'in bu günkü hâlinde oyun darbelerinden başka bir düşüklük bir garabet eseri vardı. Sofrada şundan bundan bahsettikten sonra birdenbire:
Ah Dürdane sen ne kadar yoruluyorsun? Hem çocuğun hizmetleri hem hizmetçilik hem aşçılık… Sonra benim sana hiçbir yardımım, faidem olmadığını düşünüyorum da… Vicdanım pek mustarip oluyor. Hatta yardım şöyle dursun zararım hesapsız değil mi Dürdaneciğim?..
Dürdane cevap vermemişti. Necdet devam etmişti:
Fakat buna nihayet vermeli değil mi benim güzel karıcığım?.. Bu işin sonu gelmeyecek. Ben seni niçin böyle ıztırar edeyim. Burada vazifem bir baş belası olmaktan ibaret. Hayır, hayır buna benim ne vicdanım ne ahlakım ne huyum ne seciyem müsaittir… Hayır... Fakat bir türlü senden ayrılamıyordum. Hakkım yok mu Dürdaneciğim. Seni ne kadar sevdiğimi, senin aşkınla her fedakârlığı ihtiyar edebileceğimi biliyorsun değil mi? Bundan emin olduğuna benim kalbim şehadet ediyor. Evet Dürdaneciğim senin aşkın beni senden ayırmıyordu. Fakat şimdi….
Dürdane – (Heyecanlı) Şimdi?..
Necdet – Şimdi beni mühim bir hizmet için… Bütün erbab-ı hamiyetin bila-tereddüt kabul edeceği millî bir hizmet için davet ettiler de... Vakıa bunun ne olduğunu söylememeye yeminliyim. Fazla izahat verememem. Fakat kabul ettim. Bir an evvel gideceğim. Ah işin en müthiş ciheti senden ayrılmak… Fakat müsterih ol Dürdane, avdet edeceğimden de eminim. Belki zengin bir hâlde… Neyse sen bilirsin ki ben doğru ve işlerini muntazam gören bir adamım. Dünyanın bin türlü ihtimali var. Ben vicdanen rahat etmem için ayrılmalıyız. Ne olur ne olmaz talak kâğıdını hazırladım. Avdette tecdid-i

[244] Abdullah Zühtü, "Yeni Hayat", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11167/737, 12 Rebiyülahir 1339/23 Kânunuevvel 1336/1920, s.2.

> nikâh güç bir şey değil ya. Tıpkı sen böyle mukaddes bir hizmete şitap eden hamiyetli zevcenden nikâh bedeli isteyecek, nafaka talep edecek değilsin. Bunlar adi insanlar için… Evladım sana emanet Dürdaneciğim…[245]

"Ahmet Dayı" hikâyesi yabancılaşma ile medeniyeti hakkıyla anlamış iki nesil/iki kişi arasında yaşanan çatışmanın vücuda getirdiği bir metindir. Dürdane ve onun nezdinde tüm yozlaşmış, öz değerlerinden uzaklaşmış, özenti kişiler hikâyedeki çatışmanın bir cephesini temsil eder.

> Dürdane, şimdi yirmi dört yaşlarında, vechen pek güzel, tabian gayet hırçın, tahsili hiç, terbiyesi noksan, görgüsü mahdud, kabalıkla ülfette, maymun iştahlı, hercai meşrep, zıpçıktılardan bir hanımcıktı.
> Derdi kibarlık, düşünmesi şıklık, emeli gösteriş, hülyası "Aman bak şuna..!" dedirmek idi. Bu derdi avutmak, bu düşünmeye vasıl olmak, bu emeli hasıl etmek, bu hülyayı hakikate kalbedebilmek için daima üzülen, didinen, yıpranan fakat gülünç olmaktan başka bir şey yapamayan bedbaht bir kadındı. Biçare o kadar cahil ve hayatı tanımıyordu ki bedbahtlığını da anlayamıyor, kendini muhitinde ve yenilikte yekta farz ediyordu.[246]

Yeğeninin bu şekilde bir yaşam sürdürmesi Ahmet Nejat'ı rahatsız etmektedir. *"Zavallılar bilmiyorlar, bilmiyorlar aldanıyorlar. Hayatı yanlış tanımışlar.*" ifadesiyle yaptığı tespit öz değerlerine yabancılaşmış, başkası gibi davranmaya/yaşamaya çalışan kişilerin durumunu ortaya koymaktadır. Dürdane'nin verdiği çay davetinin de usule uygun olmadığını dile getiren Ahmet Nejat Avrupa'daki çay davetlerini şöyle anlatır:

> Senin gibi haftada bir gün çay daveti yapmaya veya bir kabul günü temin etmeye cesaret edenler evvela bir mevki, ya şöhret sahibi, zengin, salonları âsâr-ı bedia ve nefise zevk-i selime muvaffak tarzda tezyin edilmiş yüksek tabakadan kibar adamlardır. Bunların pek muhteşem olan konaklarına müstesna, pek tanınmış zevat davet edilir. Faraza büyük bir musikişinas piyano çalar, büyük bir sanatkâr şiir okur veya bestelediği nağmeyi teganni eder, rakslar da adaba -en son havalar terennüm edilirken bile- riayet edilir. Bu davetlerde insanın ruhu yükselir, incelir, terbiye, ahlak ve faziletten bir şey eksilmez artar.[247]

Hem Avrupa usulü çay davetlerini anlatır hem de orada hazır bulunanlara "terbiye, ahlak ve fazilet" hususunda hatırlatmalarda bulunur. Gerçeklerle yüzleşen davetliler ise "soğuk su dökülmüş gibi olurlar." Ancak hemen ardından aralarında "*İster Avrupa'yı görsün ister ne olursa olsun, mütevvih vesselam. Yeni hayatı*

[245] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Son Moda Talak", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11586/1156, 23 Cemaziyelahir 1340/21 Şubat 1338/1922, s.3.
[246] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Ahmet Dayı", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11570/1140, 7 Cemaziyelahir 1340/5 Şubat 1338/1922, s.3.
[247] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11570/1140, s.3.

anlamamış köşesinde küflenecek bir olgun ihtiyar…"[248] diyerek konuşmaları, gerçekler karşısındaki bilinçsizliklerini ortaya koymaktadır.

Bir müddet değerlerine yabancı olan kişilerden biri de Güzide'dir. O da Dürdane gibi bir yaşam sürmektedir. Sırf serveti için evlendiği Selami Bey'in hayatına kastedecek kadar işi ileriye götürmüştür. Aynı zamanda Dürdane'nin de yozlaşmasında da en büyük pay sahiplerindendir. "Güzide'den Dürdane'ye" adlı hikâyede bu yozlaş(tır)manın boyutu dile getirilir.

> Kendime bu cinayet için bir de şerik aramaya ihtiyacım vardı. O zaman senin saf, tecrübesiz ruhunu buna pek müsait bulmuştum. Seni ben baştan çıkardım değil mi kızım?.. Zaten ikimizin yaşı arasında pek fark yoktu. Sen tam çağında bir kız iken ben "mini mini" tabir ettikleri bir hanımcıktım. Fakat ne mini mini?.. Hayatın çirkin ve adi tarafını bilmek de meğer ne kadar koskoca bir hayvan imişim! En rezilane yazılmış kitaplar elimde, mahalle kadınlarının en bayağılarıyla hembezm sohbet. Bu sayede bir âlem olmuştum. Şakirdim de sen…
> Seni de zavallı validen ne iyi adamlara vermek istiyordu. Sana ne iyi kısmetler çıkıyordu. Fakat senin için bunlardan istifadeye imkân yoktu. Niçin?... Çünkü ben vardım. Sana hayati derslerin en müthişini veren ben… Başına bir bela olmuştum. Seninle her gün güya dertleşiyorduk. Ben kendi hâlimi sana öyle fena tasvir ediyordum ki bana acıyordun. Sonra hayallerimi o kadar tatlı buluyordun ki bunlar için de derin bir gıpta ve iştiyak hissediyordun ve böyle benim o zaman tam istediğim bir kız olmuştun… Fıkır fıkır kaynayan bir kız. Yüreğin tutuşuyordu. Vücudun tutuşuyordu. Bu harareti teskin ihtiyacı o kadar çoğalmıştı ki hiç unutmam bir gün bana: "Şu bekçinin su taşıyan iri yarı oğlunu ısıracağım gelir" demiştin ve ben seni ne kadar takdir etmiş: "Benim de…" demiştim. Nihayet Necdet'e benim teşvikimle vardın. O bizim o tarihte tam düşündüğümüz koca değil mi idi. Hatta yalnız sen değil, sanki ona ben de varmış gibi olmuştum. Laubaliliği o kadar ileriye götürmüş idik ki…
> Nihayet biçare Selami Bey'in -evet, evet itiraf ediyorum. Dürdane- hakkından geldim. Bu geçkin adamı vaktinden evvel öldürmek için her şeyi yapmıştım ve bilirsin ki cenazesinin kalktığı gün yalancıktan ağlamaya bile lüzum görmedim. Artık genç, dul, zengin bir kadındım! Ne mümtaz safiyetler… Kenidimi bir sinema kahramanı… Bir Francisko Bertin'i farz etmekte hakkım var sanıyordum ve bu ilk cesaret ve sarhoşluğumu kocan Necdet üzerinde tecrübe ettim Dürdane… Fakat bu bayağı, yılışık ve şıpıdık erkek öyle mizaç bilmez bir boğa imiş ki… Bir ay bile sürmedi ondan nefret etmiş idim.[249]

Yaşanılan yozlaşmanın boyutlarını gözler önüne seren bu sahnelerden sonra Ahmet Nejat ile münasebeti artan Dürdane ve Güzide bir "öz"e dönüş sürecine girerler.

[248] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11570/1140, s.3.
[249] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Güzide'den Dürdane'ye", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11598/1168, 6 Recep 1340/5 Mart 1338/1922, s.3

Kendilerini bulup, hakiki kimliklerine kavuşana kadar böyle bir yaşantının içinde savrulup dururlar.

"Ben Değildim Bahar Çapkın İdi" hikâyesinde kahraman anlatıcının arkadaşından naklettiği hikâyede, hikâye kahramanı özenti bir gençtir. Giyinişi, kendisine atfettiği ehemmiyet ancak aynı oranda cahil oluşu ile öz değerlerden uzaklaşıp özenti bir yaşantıya dönüşür.

> Avrupa'ya tahsile giden büyük biraderim Necdet'ten kalan beyaz pantolon, sarı iskarpinler, maron ipekli çorap, ince siyah çizgili safir gömlek, kaya bezi yeşil, beyaz benekli kravat, lacivert ceket, hepsi birbirinden latif. Buna bir de gayet kalın baston ilave ediniz. İşte kendime vereceğim çekidüzen, ihtimam ile yıkandım, tarandım, tıraş oldum, giyindim. Elime nevale ile dolu, küçük kuderi çantayı da aldım. Aynaya baktığım zaman kendimi, gayet şık giyinmiş bir Amerikalı genç turist zannetmiş ve pek beğenmiş idim.[250]

Hatta bu özenti o denli ileri bir boyuttadır ki kitap okumak bile başkası gibi yaşamanın/davranmanın bir aracına dönüşür:

> Vapurun güvertesinde birleşip sigaramı tellendirdikten ve ipekli mendilimle terlerimi sildikten sonra yan cebimdeki kitabımı çıkarıp açtım. Bu Lamartin'in meşhur *Graziella*'sı idi. Baharın bedahetinden eşar toplamaya çıkan bir genç için bundan müessir bir zemin mütalaası mı var? Süratle göz gezdirdiğim bu kitap -benim gibi Amerikalı turist kıyafetindeki bir genç için- aynı zamanda elde bulunması elzem bir silah değil mi idi.
> Bunu okur gibi yaparken hiç sezdirmeden karşımda ve yanımdakileri de yan gözle süzüp tetkik edebilmem mümkün idi.[251]

"Bu Perhiz Ne? Şu Lahana Turşusu Ne?" hikâyesinde kahraman anlatıcının arkadaşı başından geçen olayı anlatır. Tanıdığı bir gençle samimiyetleri artar. Bu genç sürekli karısına olan aşkından ve onun da kendisini sevdiğinden bahsetmektedir. Genç, arkadaşını karısı Virginya ile tanıştırmak ister. Tanışma faslı gerçekleştikten sonra bir gün genç, karısının onu terk ettiğini onunla barışmak için arkadaşının yardımına ihtiyacı olduğunu söyler. Kahraman anlatıcı, gence yardım etmeye karar verir. Ancak hakikat ortaya çıktığında gencin aynı zamanda başka kadınlarla görüştüğünü öğrenir. Üstelik Virginya da kendisine birlikte olma teklifinde bulunur. Bu durum karşısında tiksinti yaşar. Üstelik sonunda bu genç ile Virginya'nın tekrar birlikte yaşamaya başlaması onu gönül işlerinden soğutur.

[250] Abdullah Zühtü, "Ben Değildim Bahar Çapkın İdi", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11315/885, 11 Ramazan 1339/20 Mayıs 1337/1921, s.3.
[251] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11315/885, 11 Ramazan 1339/20 Mayıs 1337/1921, s.3.

“Eda”da ise Tosun Bey’in zevk ve sefa âlemlerinde geleceği düşünmeden yaşaması üzerinden bir yozlaşma eleştirisi yapıldığı söylenebilir. Bu tip, tıpkı Tanzimat Dönemi tahkiyeli metinlerinde görülen mirasyedi tipinin bir benzeridir. Eğlence ve düşüncesizce para sarf etmek, ailenin tüm maddi varlığını keyif âlemlerinde harcamak ve kolay elde ettiğine inandığı kadınlarla gönül eğlendirmek hususları yönüyle Tosun Bey bu hikâyenin yozlaşmış, öz değerlerden uzaklaşmış kişisidir. “Gönül Avcısı”nda çizilen “Şık” tipi ise Tosun Bey’den bir adım daha ileri seviyededir. Hikâyede Şık adıyla anılan bu kişinin aileden kalan mirası, serveti de mevcut değildir. Ancak genç ve varlıklı kadınları ağına düşürerek onlar üzerinden varlık ve sefahat içinde hayat sürmektedir. Tuzağına düşürdüğü kadınlardan aldığı paralarla kıyafetler alır, Beyoğlu’nun eğlence mekânlarında dolaşır ve yeni “av”larını ağına düşürmeye çalışır.

3.2. Abdullah Zühtü'nün Romanları

Abdullah Zühtü 7 telif, 39 tercüme roman kaleme almıştır. Yayımladığı telif romanlarını 1896-1901 yılları arasında altısını *Sabah*, birini de *Tercüman-ı Hakikat* gazetelerinde tefrika eder.[252] Abdullah Zühtü, telif romanlarında "halk hikâyelerini" andıran bir kurgu tarzına sahiptir. Romanların merkezine alınan aşk teması etrafında gelişen olaylar tıpkı bir halk hikâyesindeki gibi gelişir. Birbirini "tesadüfen gören"; "aynı mahallede ikamet eden komşular", "eğlence ve gezi mekânlarında karşılaşmalarla" vb. âşık olan kadın ve erkek şahıslar bir süre uzaktan veya yakından münasebette bulunurlar. Ardından bu iki şahıs çeşitli nedenlerle ayrılmak/uzaklaşmak zorunda kalır. Yaşanan sıkıntılar ile iyice kuvvetlenen sevgi/aşk bağı, araya yardımcı/arabulucu kişilerin girişiyle kavuşmaya dönüşür. Romanın sonunda "iyi, ahlaklı" şahıslar kavuşturulur/ödüllendirilirken kötü karakterdekiler cezalandırılır.

Abdullah Zühtü romanlarında halk kültüründen ögelere çokça yer verir. *Güller, Dikenler*'de ninni; *Şikeste Beste* ve *Sevda*'da türkü, masal, hikâye gibi halk numunelerinden deyim ve atasözlerinden sıklıkla yararlanır. Yer yer deyim ve atasözleri birer geçiş ögesine dönüşür ve bu sözlerin anlam derinliğinden istifade

[252] Sibel Bayram, çalışmasında Abdullah Zühtü'nün 9 telif romanına ulaştığını kaydeder. (2019), *Bir Ara Nesil Hikâyecisi Abdullah Zühtü Hayatı-Eserleri-Hikâyeciliği,* Kriter Yayınevi, İstanbul. Ancak Bayram'ın, Abdullah Zühtü'ye ait olduğun belirttiği eserlerden üçü, Abdullah Zühtü'nün telif eserleri değildir. Bu eserlerin çevirisinin yapılacağı şu şekilde duyurulur: "*Leyl-i Ramazan'da kâri'yen-i kerâmımızın intizar-ı müta'alasına güzide eserler arz etmek üzere bugünden itibaren (Pol Borje), (Fransuva Koppe), (Marsil Perevu) ve (Andre Torye) gibi edibâ-yı meşhurenin tefrika suretinde üç dört gün devam edebilecek âsâr-ı bedi'isini tercüme ve neşre başlıyoruz. Bu üç dört gün devam edecek hikâyelerin en iyileri ittihap olunacak ve okuyanların inşirah-ı kalbini mûcip olacaktır. Bu tarzdaki eserlerin neşrine devam etmekle beraber her günkü nüshamızda ayrıca küçük hikâyemiz, musahabemiz ve tefrika suretiyle derç edilmekte olan romanımız dahi bulunacaktır. Bugün başlayan hikâyemiz Pol Borje'nin (Bir Kadın) unvanlı eseridir.*" *İkdam*, nu. 3395, 2 Ramazan 1321/9 Teşrinisani 1319/22 Teşrinisani 1903 s.2. "Tasvir-i Nisvan Bir Kadın" 11 sayı tefrika edilip sonlandırılır. *İkdam*, nu. 3385-3395, 2 Ramazan 1321/9 Teşrinisani 1319/22 Teşrinisani 1903, s.2, – 12 Ramazan 1321/19 Teşrinisani 1319/2 Kânunuevvel 1903, s.2. On birinci tefrikanın sonunda "Beyaz Çiçekler Selin" şöyle bir "ihtar" ile duyurulur: "*Yarından itibaren edip meşhur Andre Toriye'nin (Selin) ünvanlı bir eser-i bedi'i tefrika edilecektir.*" *İkdam*, nu. 3395, 12 Ramazan 1321/19 Teşrinisani 1319/2 Kânunuevvel 1903 s.2. "İntibaât-ı Samimâne: Bir Zevce" adlı tercüme de on bir sayı tefrika edilip sonlandırılır. *İkdam*, nu. 3400-3411, 17 Ramazan 1321/24 Teşrinisani 1319/7 Kânunuevvel 1903, s.3 – 28 Ramazan 1321/5 Kânunuevvel 1319/18 Kânunuevvel 1903, s.3. Abdullah Zühtü'nün romanlarıyla ilgili kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Yalnızca *Sara* romanı üzerine Sümeyye Kuş tarafından hazırlanmış tematik bir inceleme mevcuttur. Kuş, S. (2021). *Abdullah Zühtü'nün Sara Romanı Üzerine Bir İnceleme*, YL Tezi, İstanbul: İstanbul Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

edilerek belki satırlarca sürecek anlatım ve vakaların birbirine bağlanışı, birkaç sözcük ile sağlanır.

Abdullah Zühtü romanlarında, Ahmet Mithat ve Hüseyin Rahmi romanlarında görüldüğü gibi, araya girerek kanaatlerini bildirir. Şahıslara karşı tavrını "zavallı, biçare, zeki, zıpçıktı, havai" gibi sıfatlarla belli eder. Bu şahıslar çoğunlukla kadere karşı teslimiyetçi bir tavra sahiptir. Başlarına gelen felaketlerde kurtuluş imkânına sahip olsalar bile sözlü veya fiili bir çabaya girişmezler (*Güller, Dikenler*'de iftira neticesinde hapse düşen Leyla ve Gonca'da görüldüğü gibi).

Abdullah Zühtü, romanlarında gerçek hayatta numunelerine rastlanabilecek şahıslara yer verir. Bu kişiler romanlarda tüm doğal hâlleri ve tavırlarıyla sahneye çıkarılır. Örneğin *Şikeste Beste* romanındaki Necmileyal Kalfa konuşma özellikleriyle verilerek romanda komik sahneler oluşturulmaya çalışılır. Romanlarda kadın şahıslar hassas ruhlu, şiire meyyal ve romantik bir karaktere sahiptir. *Sara* romanında Sara, aldığı eğitim ve okuduğu kitapların etkisiyle romantik bir kişilik geliştirir. *Şikeste Beste*'de Dürdane benzer bir kişilikle okur karşısına çıkarılır. *Güller, Dikenler*'de ise Leyla ve Gonca (özellikle Leyla) son derece romantik kişilikli, hassas bir kalbe sahip şahıslardır. Abdullah Zühtü'nün romanlarında şahıslar belli ölçüde olaylar karşısında hayal ve arzular yerine akıl ve vicdanın sesine kulak vermeye çalışırlar. Ancak çoğunlukla romantik kişiliğin etkisiyle arzu ve heveslerinin peşine düşerek ya durumdan zararlı çıkarlar ya da yapmak istemedikleri işlerin sonuçlarına katlanırlar. Örneğin *Bir Gece* romanında Bayram Efendi cinayet işleme, hırsızlık yapma fikrini bir müddet vicdanında tartar. Başlarda bunu yapmayı hayal bile edemezken bir müddet sonra iradesi kırılır ve kendini olayın akışına bırakır. *Çamurlar İçinde* romanında da benzer bir durum Kudret'in başına gelir. Kudret, Jülide'yi görmemeye ve unutmaya karar verir. Ancak olaylar ilerledikçe hem fikrinde sebat edemez hem de daha ileri giderek Jülide'nin yaşadığı evde Jülide'nin ağabeyi Şadi'ye ders vermeyi kabul eder.

Romanların karakteristik yapılarından biri de kahramanların eğitim ve terbiyeleri gibi hususlar üzerinde durulmasıdır. "İyi, olumlu" kişilikteki şahıslar eğitim almışlarsa eğitimlerine mektepte başlarlar ve yolları mutlaka Mekteb-i Sultani'den geçer. Abdullah Zühtü bu kişilerin aldığı eğitimler üzerinden de zaman zaman eğitim sistemi eleştirilerini sıralar.

Abdullah Zühtü romanlarına anlattığı olayların ileri bir sahnesinden başlar ve geriye dönüşle şahısların genellikle "altı veya sekizli" yaşlardaki hâllerinden itibaren girişte verdiği sahneye kadar geçen süreci anlatır. Belli sahnelerde detaylara yer verilirken bazı hususlar da (çoğunlukla yan vakalar) birkaç cümle, satır veya ifade ile geçilir. Abdullah Zühtü'nün romanlarını kaleme alırken determinist bir yaklaşımla hareket ettiği de söylenebilir. İyi ahlaktaki kişilerin ailelerinin ve çocuklarının da iyi olduğu (*Şanlı Asker* romanından Cemal gibi), kötü ahlak ve şöhrete sahip kişilerin çocuklarının da benzer kaderi paylaşmak zorunda olduğu (*Güller, Dikenler*'den Şayeste/Ayşe ve onun kızı *Bir Gece* romanının Zekiye Nimet'i, *Çamurlar İçinde*'den Nevber ve oğlu Şadi gibi) fikri hâkimdir.

Abdullah Zühtü romanlarında realist bir tavırla tasvirler yapar. Gerek şahıs tasvirlerinde gerekse mekân tasvirlerinde realist çizgiden sapmadan anlatımını sürdürür. Romanlarda mekân genellikle İstanbul'dur. *Şanlı Asker* romanı İstanbul'da başlar. Raik; Teselya, Dava Geçidi bölgesine asker olarak gönderilir ve vakanın bir bölümü yine İstanbul'da devam eder. *Çamurlar İçinde* romanında ise mekân Ada'dır. Hangi ada olduğu belirtilmese de diğer eserlerinde "Büyükada"yı mekân olarak tercihinden hareketle bu "Ada"nın, Büyükada olduğu anlaşılmaktadır. Ancak vakanın bir bölümü yine İstanbul-Ada ekseninde meydana gelir.

Abdullah Zühtü'nün telif romanlarından üçü (*Güller, Dikenler; Şanlı Asker* ve *Bir Gece*) tefrika edildikten sonra kitap şeklinde de basılırken diğer dört romanı tefrika hâlinde kalmış, (*Şikeste Beste, Sara, Sevda* ve *Çamurlar İçinde*) hatta *Sevda* ve *Çamurlar İçinde* romanlarının tefrikaları da yarım bırakılmış, eserler tamamlanmamıştır. Abdullah Zühtü, Mekteb-i Sultanî mezunu olması dolayısıyla Fransızcayı iyi derecede bilmektedir. Bu dilden çok sayıda roman tercüme etmiştir. Rus ve İngiliz yazarlardan yaptığı çevirileri de Fransız edebiyatına ilgili dillerden yapılan çeviriler üzerinden yapar. Otuz dokuz çeviri romana imza atan Abdullah Zühtü bu çevirileri tefrika hâlinde *Payidar, Zuhur, Tarik, Sabah, İkdam, Servet-i Fünun, Roman Cüzdanı, Saadet, Servet-i Fünun* gibi devrin meşhur gazete ve dergilerinde yayımlar. Çevirilerinden bazıları kitap şeklinde de basılır.

Abdullah Zühtü'nün romanlarını tahlile geçmeden önce, bunlar hakkında kronolojik sırayla çeşitli bilgiler vermek yerinde olacaktır.

Abdullah Zühtü; *Güller, Dikenler* romanını *Sabah* gazetesinde 12 Muharrem 1314/12 Haziran 1312/24 Haziran 1896 tarihli 2479. sayıda tefrika etmeye başlar. Toplam 47 tefrika sonrasında 24 Rebiyülevvel 1314/22 Ağustos 1312/24 Eylül 1896 tarihli 2550. sayıda yayıma ara verir.[253] Yaklaşık 21 ay sonra *Güller Dikenler* romanını tekrar *Sabah* gazetesinde tefrika etmeye başlar. 4 Ramazan 1315/14 Kânunusani 1313/26 Kânunusani 1898 tarihli 2938. sayıda yeniden başlanan tefrikaya ilk tefrika gibi 1 numarası verilir. *Güller Dikenler*'in devam eden tefrikası 2 Sefer 1316/9 Haziran 1314/21 Haziran 1898 tarihli 3084. sayıda 80 numaralı (toplamda 83 sayı) tefrika ile sona erer. *Güller, Dikenler* ayrıca 1314/1898'de "Sabah gazetesinde tefrika edildikten sonra tab' olunmuştur." ifadesiyle 315 sayfalık bir hacimle, Mihran Matbaası tarafından kitap olarak da yayımı yapılır. Roman 47 sayılık ilk tefrika döneminde 15 bölüm olarak yayımlanmış, ara verildikten sonra tekrar tefrikaya başlandığında ise "Birinci Bab" başlığı altında toplam 7 bölümde (5 numarası iki kez tekrar edilmiş) tefrika tamamlanmıştır.

Abdullah Zühtü romanlarına isim verirken mutlaka romanın mahiyetini yansıtacak nitelikte isimler seçer. *Güller, Dikenler* ismi de sembolik bir karşılığa sahiptir. "Gül" ile temiz kalpli, ahlaklı ve kötü işler yapsa da vicdanını yitirmemiş, ahlaken yozlaşmamış ve yaptığı yanlıştan dönebilen kişiler temsil edilmektedir. Bunlar Leyla, Zekai, Gonca, Hulusi, Emine Hanım, Zekai ve Hulusi beylerin anneleri, Hulusi'nin kız kardeşi ve Ülfet şeklinde sıralanabilir. "Diken" metaforu ise ahlaken yozlaşmış, iffet ve namus hususunda düşkün, kıskanç ve kötü huylara sahip kişileri yansıtmaktadır. Bunlar Veli, Şayeste, Veli'nin arkadaşları, ev sahibesi, Mahbube, Pembe, Uzun Kalfa, Dilber ve diğerleridir.

Abdullah Zühtü *Şanlı Asker* romanını *Sabah* gazetesinde 25 Rebiyülahir 1315/11 Eylül 1313/23 Eylül 1897 tarihli 2813 numaralı sayıda tefrika etmeye başlar. Toplam 69[254] tefrika yayımlanan roman, 3 Ramazan 1315/13 Kânunusani 1313/25 Kânunusani 1898 tarihli 2937 numaralı sayıda sona erer. Roman 1315/1899 yılında Mihran Matbaası tarafından kitap şeklinde de basılır. Ayrıca M. Faruk Gürtunca tarafından 1966 ve 1967 yıllarında *Şanlı Asker -Bir Türk Subayının 1897 Türk-*

[253] Bu dönemde Osmanlı-Yunan Muharebesi başladığı için Abdullah Zühtü'nün yayıma ara verdiğini düşünüyoruz. Nitekim *Şanlı Asker* romanını *Güller, Dikenler*'in ikinci tefrikasından önce yayımlaması Abdullah Zühtü'nün *Şanlı Asker*'i yazmak için *Güller, Dikenler* romanına ara verdiği kanaatini doğrulamaktadır.

[254] Tefrikanın son sayısında 71 numarası yazmaktadır ancak 33-36 numaralar arasında iki sayı atlanarak numara verildiği için son tefrikada 71 numarası vardır.

Yunan Dömeke savaşları hatıraları-[255] adıyla "günün diline uyarlanarak" iki kez yayımlanır. Gürtunca bu "uyarlamasında" eserin orijinal hâline eklemeler yapmıştır. Roman içerisindeki bölümlemeleri de değiştirerek anlatılan bölümün içeriğinden hareketle ilgili bölüme ad vermiştir. Örneğin Abdullah Zühtü'nün (5) şeklinde bölümlediği kısma Gürtunca, "Plenvne Cengi 5" şeklinde bölüm başlığı koymuştur. Bu gibi değişikliklerin yanında "Raik'in Defterinden 1 Dava Geçidi 5 Nisan 1897" (Gürtunca, 1967: 224) adlandırmasıyla başlayan ve yayımında 224-271 numaralı sayfalar arasında devam eden bölümü eklemiştir. Bu bölümde anlatılanlar Girit ayaklanması sırasında zulüm gören Türklerin yaşadıklarıdır. Gürtunca, bu bölümü romanın bir parçası gibi Raik'in "okuduğu bir kitapta öğrendikleri" şeklinde aktarmaktadır. Anlatılan olaylar ise iki cüz yayımlanan *Girit Hailesi*[256] adlı eserden uyarlanmıştır. Eserin Latin harfli bir diğer baskısı da Hüdavendigâr Onur tarafından *Esrarlı Kılıç*[257] adıyla yapılmıştır. Bu yayımda da "dönemin diline uygun bir çeviri" söz konusudur. Ayrıca Hüdavendigâr Onur eserin bazı bölümlerinde özetlemeler yapmış, metni orijinal hâliyle vermemiştir.

Şanlı Asker romanında Abdullah Zühtü, Osmanlı-Yunan Harbi'ni merkeze almış, cepheye giden şahıslardan Raik'in, Cemile ile olan sevdasını savaş/kahramanlık ve fedakârlıkla bütünleştirerek döneminde adından hayli söz ettirmiştir. Abdullah Zühtü'nün ölümü üzerine çıkan yazılarda *Şanlı Asker*'in devrinde yaptığı etkiden şöyle söz edilir: "*Bu vatanperver eseri 1313 Yunan Harbi'nde çıkmış ve otuz bin nüsha satılmıştır ki bu bizde hâlâ hiç kitabın vasıl olamadığı adet tab'dır*."[258] *İkdam*'da ise şöyle bir ifadeye yer verilir: "*Hususiyle 1913-1914 seneleri Yunan Harbi esnasında bütün sefahat-ı harbiyeye musavver (Şanlı Asker) namı altında forma forma neşretmiş olduğu heyecanlı romanı bir şaheserdir. O zamanlar bu romandan 35 bin nüsha satılmıştır ki bu miktar satış memleketimizde hiçbir romana nasip olmamıştır.*"[259] Ayrıca tefrika edildiği dönemde *Sabah* gazetesinin tirajını ciddi miktarda artır. "*İlk önce Sabah gazetesinde yayımlanmaya başlayan bu eser,*

[255] Abdullah Zühtü, (1966), *Şanlı Asker -Bir Türk Subayının 1897 Türk-Yunan Dömek'e savaşları hatıraları-*, (Yay., Haz.; M. Faruk Gürtunca), İstanbul: Ülkü Basımevi.
[256] Muhibb-i İnsaniyet Cemiyet-i İslamiyesi (1312), *Girit Hailesi* (iki cüz), Hanya.
[257] Abdullah Zühdi Bey (?), *Esrarlı Kılıç*, (Yay. Haz., Hüdavendigâr Onur), Edille Yayınları, İstanbul, 180 s.
[258] "Dün Sabah Feca'ten Vefat Eden, Matbuatımızın En Eski Emektarlarından Abdullah Zühtü Bey Merhum", *Cumhuriyet*, nu.381, 8 Zilkade 1343/30 Mayıs 1925/1341, s.3.
[259] "Matbuatın Eski Bir Emektarı Efûl Etti", *İkdam*, nu. 10111, 30 Mayıs 1925 s.1.

gazetenin satışını da birdenbire 5.000 arttırmıştır." (Gürtunca, 1967:3). Tüm bunlar dikkate alındığında (sayılar arasında farklılıklar olsa da) en az otuz bin civarında bir satış, dönemi açısından son derece önemli bir rakamdır.

Şanlı Asker romanı isim-içerik yönüyle anlattığı konuyu yansıtan bir adlandırmaya sahiptir. Konusunu tarihten alan bir romanda Osmanlı/Türk askerinin kahramanlıkları ve "şan"ı kaleme alınır ve "Şanlı Asker" ismi kendiliğinden ortaya çıkar. *Şanlı Asker* romanında kahraman anlatıcının bakış açısıyla sunulan kısımlarda anlatıcı/teknik kusurlara rastlanmaz. Ancak Mustafa'nın hayatının anlatılmaya başlandığı bölüm ile Nüzhet ve Raik'in ailelerinin anlatıldığı bölümlerde yazarın olay akışına çokça müdâhil olduğu görülür. Raik'in anılarından hareketle oluşturulan bölümler romanın yaklaşık üçte birini teşkil eder. Romanda ağırlık Mustafa Onbaşı'nın hayatı ve ailesi, Nüzhet Bey'in ailesi ile Raik'in ailesi ve Raik-Cemile münasebeti üzerine kurgulanmıştır. Savaşa dair sahnelerde detaylara rastlanmaz. Cephe genel hatlarıyla tasvir edilir. Oysa aşk bölümlerinin işlendiği kısımlarda, mektuplardaki kelimelerin anlamları üzerinde uzun uzun durulur. Bu anlatımın, Abdullah Zühtü'nün kalem tercihlerinden biri şeklinde düşünülebileceği gibi, onun cephe ve savaşa dair "canlı" tecrübelerinin olmayışından kaynaklanan bir durumun yansıması şeklinde değerlendirilmesi de mümkündür. *Şanlı Asker* romanında kılıç, dürbün, mektup, rüya ve at birer sembol hüviyetindedir. Olayların serim ve düğüm noktalarında bu semboller sahneye çıkarılır ve vakaya yön verilir. Raik cepheye gitmek için emirname aldığında annesi ona "babasının arkadaşından kalan kılıcı" kuşandırır. Mahalleliden bir emekli asker dürbün hediye eder. Bu iki nesne cephede Mustafa Onbaşı'nın, Raik'e yaklaşımını belirleyen birer sembole dönüşür. Nüzhet Bey'in savaşta Raik'in babasına hediye ettiği kılıcın Raik'teki kılıç olduğu ortaya çıkınca yıllardır birbirini arayan iki ailenin uzun süredir çok samimi komşu oldukları ortaya çıkar. At ise Raik cepheye giderken kendisine "nişanlar alıp dönme şartıyla" hediye edilir. Raik cepheden yara alıp sakat olarak dönünce "at" onun bacağındaki eksikliği tamamlayan "yere basmasına gerek kalmayacak" bir yardımcıya dönüşür. Rüya ise bilinçaltına atılan, yaşanılmasından korkulan veya yaşanması arzu edilen durum veya olayların ortaya çıkma evreni olarak romana boyut kazandırır. Raik, Cemile'ye duyduğu sevgiyi, onu rüyasında görerek tam anlamıyla fark eder. Feride Hanım, oğlu Raik'i evlendirmek için Nadide Hanım'dan kızı Cemile'yi isteme niyetindeyken sözü "kız

istemeye" getirmek için "rüya"ya başvurur. Raik savaşta yara alıp sakat kalınca kendisini Cemile'ye layık görmez ve evlenmek istemez. Ölmüş babasını "rüyasında" görür ve bunun üzerine düğün gerçekleşir.

Şanlı Asker romanındaki şahıslardan Türk olup da romanın başlangıcından sonuna kadar "kötü" ahlaka veya yaşantıya sahip hiçbir şahsa rastlanmaz. Romanda Türkler arasından kötü karakterdeki tek kişi Cemal'dir. Ancak vakalar ilerledikçe Cemal'de bir değişim görülür. Cemal romanın son bölümünde tekrar sahneye çıkar ve yaptıklarından pişman olmuş, savaşa katılmış ve yara alarak şehitlik mertebesine ulaşmış birine dönüşür.

Abdullah Zühtü, *Şikeste Beste* romanını da *Sabah* gazetesinde tefrika eder. 11 Safer 1316/18 Haziran 1314/30 Haziran 1898 tarihli 3093 numaralı sayıyla başlayan tefrika, 15 Cemaziyülevvel 1316/20 Eylül 1314/2 Teşrinievvel 1898 tarihli ve 3187 numaralı sayıda toplam 55. tefrikada sona erer. Daha önce yayımladığı *Güller, Dikenler* ve *Şanlı Asker* romanlarının aksine *Şikeste Beste* kitap şeklinde basılmamıştır. Bu romana isim içerik yönünden bakıldığında ise Ali Bey'in konağında yaşamaya başlayan Dürdane'ye karşı beslediği sevginin, Ali Bey'in gönlünde bir "kırıklığa/burukluğa" sebebiyet vermesinin ifadesi olduğu görülür. Dürdane'nin iyi derecede piyano çalması ve sevgisini anlatırken piyanoyu bir araca dönüştürmesi, sürekli şarkılar okuması romanın adındaki "beste"ye karşılık gelmektedir.

Abdullah Zühtü'nün *Sabah*'ta tefrika hâlinde yayımlayıp kitap olarak basılan bir diğer romanı ise *Bir Gece*'dir. 23 Recep 1316/26 Teşrinisani 1314/8 Kânunuevvel 1898 tarihli 3250 numaralı sayıda tefrikasına başlanan *Bir Gece* romanı, 29 Sefer 1317/25 Haziran 1315/8 Temmuz 1899 tarihli 3459 numaralı sayıda sona erdirilir. Eser toplamda 153 tefrika[260] hâlinde yayımlandıktan sonra 1316/1900'de Mihran Matbaası'nda kitap şeklinde de basılır. Abdullah Zühtü kendisinin de belirttiği gibi, *Bir Gece* romanıyla ilk defa bir romanına "mukaddime" yazar. Cinayetin konu edildiği roman, *Güller, Dikenler* romanının zeylidir. *Güller, Dikenler* romanında bahsedilen Şayeste ile Veli'nin kızları olan Zekiye Nimet, yeni doğmuş birkaç günlük bir bebektir. *Bir Gece,* Zekiye Nimet'in işlediği cinayeti ihtiva etmektedir.

[260] Son tefrikada, tefrika numarası 166 olarak verilmiştir. Ancak yayımlanan tefrikalardan bazılarında tefrikaya verilen sayılarda atlamalar olduğu tespit edilmiştir.

Abdullah Zühtü, *Güller, Dikenler* romanının sonunda *Bir Gece* romanını kaleme alma zeminini şöyle belirtir:

> İşte *Güller, Dikenler* romanı burada hitam buluyor. Gerçi izaha layık birçok noktası daha var. Fakat bu vakıa, asıl yazmak istediğimiz romanın bir mukaddimesi hükmündedir. O romanınki büyük babası kuşbaz, babası kalpazan, validesi Kıpti ve alüfte olan bir veled-i gayr-ı meşrunun sergüzeştinden bahs olacaktır. Bu çocuğun tasvir edilecek redaet-i ahlakı -göze fevkalade görülmemek için- ailesiyle dünyaya gelişindeki hâlin izah ve beyanına lüzum görülmüştü. Bugün hakayık-ı fenniye sırasına geçen vera'set 'aridiyete bahs-i mühimmenin tesirat-ı harikuladesine bu tanıttığımız çocuğun ahlak ve itiyadatı en mühim bir misal teşkil edebilecektir.
>
> Bir adi kadının, adi bir bez parçası gibi sokağa attığı bu çocuk dünyada iyilik namına yalnız meyyal-i hasenat olan ulvi-meşrep bir kadını girye-i sefaletinden kurtarmaya vesile olmuştur. Tabii bunu kendi de bilmediği hâlde bir dest-i manevi onu sevk eylemiştir. İşte *Güller, Dikenler*'e zeyl olarak yazılacak romanın en büyük, en mühim kahramanı bu çocuktur. Leyla, Gonca, Ülfet ve Mahbube'nin netayic-i ahvaline gelince *Güller, Dikenler*'in zeylinde bunlar hakkında da icap eden tafsilat iata edilecektir (Abdullah Zühtü, 1314b: 315).

Bir Gece romanı isim içerik açısından değerlendirildiğinde ismini Hasan Efendi'nin "bir gece" vakti öldürülmesinden alır. Romanın vakasının büyük bir bölümü cinayetin işlendiği gece ve sonraki birkaç gün içinde gerçekleşir. Abdullah Zühtü'nün romanları arasında *Bir Gece,* vaka halkalarında tesadüflerin görülmediği ve kurgusal anlamda en iyi örülmüş romandır.

Sabah gazetesinde Abdullah Zühtü'nün tefrika olarak yayımladığı bir diğer roman ise *Sara*'dır. *Sara*, 6 Ramazan 1317/26 Kânunuevvel 1315/7 Kânunusani 1900 tarihli 3643 numaralı sayıda tefrika edilmeye başlanır. 24 Zilkade 1317/12 Mart 1316/25 Mart 1900 tarihli 3720 numaralı sayıda 70. tefrika[261] ile sona erer. *Sara* konusu itibariyle "yasak aşk" üzerine kurulmuş bir romandır. Roman ismini, evli bir kadının kocasından beklediği hassasiyeti ve ruh inceliklerini bulamayışı üzerine yasak bir aşka yönelen Sara adındaki kadından alır. Sara, ailesi tarafından iyi bir eğitim aldırılmış ancak terbiye hususunda "eksik bırakılmış, özen gösterilmemiş" genç bir kadındır. Yaptığı evlilik kendi arzu ve beklentilerini karşılamayınca dışarıya yönelen Sara, eve dışardan gelen bir doktor ile münasebet geliştirir. Sara,

[261] Son tefrikada, tefrika numarası 69 olarak verilmiştir. Ancak 6 Zilkade 1317/23 Şubat 1315/7 Mart 1900 tarihli ve 3702 sayılı tefrikaya [*Sabah* gazetesi] 52 yazılması gerekirken sehven 51 yazıldığı için sonraki sayılarda bu yanlışlık devam ettirilmiş ve son tefrika 69 olarak belirlenmiştir.

"istenilmeyen evlilik" neticesinden bedbaht olan ve yeterince aile ilgisi görmeyen kişilerin muhtemel hazin sonunun bir temsilcisi şeklindedir. *Sara* romanı tefrika edildikten sonra kitap şeklinde tekrar yayımlanmamıştır.

Abdullah Zühtü, *Sevda* romanını yine *Sabah* gazetesinde *Sara* romanının sona ermesinden altı gün sonra 30 Zilkade 1317/18 Mart 1316/31 Mart 1900 tarihli 3726 numaralı sayıda tefrika etmeye başlar. Ancak 14 Muharrem 1318/30 Nisan 1316/13 Mayıs 1900 tarihli 3769 numaralı sayıdan sonra romanın tefrikasına devam edilmez. *Sabah* gazetesinin sonraki sayılarında çıkan habere göre Abdullah Zühtü hastalanmış ve bu nedenle tefrikayı yarım bırakmak zorunda kalmıştır. "Sabah'ın Yeni Romanı" başlıklı haberde bu husus şöyle dile getirilir: *"(Sabah) bugünden itibaren yeni bir romana başlıyor. Muharrirlerimizden Abdullah Zühtü Bey'in biraz münharifü'l-mizaç olmasına mebni "Sevda" romanının neşri bilâzarure duçar teehhür olunduğundan bu babda karilerimizin aflarını temenni ederiz. (...) Sevda romanına dâhi Abdullah Zühtü Bey'in afakatlerini müteakip devam olunacaktır.*"[262] Romanın tefrikasına devam edileceği belirtilmiş ancak tefrika yeniden başlamamıştır. *Sevda* romanı ilk tefrikadan itibaren vakanın ilerleyişinin "tesadüfler" üzerine kurulu olduğu bir romandır. Yayımlanan 33 tefrikanın her birinde "tesadüf" kelimesi sıklıkla tekrar edilmektedir. Kurgusal bir "zayıflık" olarak değerlendirilebilecek bu husus, romanın yarım bırakılma gerekçesi şeklinde de düşünülebilir. Her ne kadar Abdullah Zühtü'nün hastalığı sebebiyle yarım bırakıldığı belirtilse de sonradan tefrikaya devam edilmeyişi bu tespiti destekler niteliktedir.

Çamurlar İçinde romanı ise Abdullah Zühtü'nün *Sabah* gazetesi dışında tefrika hâlinde yayımladığı tek eseridir. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde 29 Rebiyülevvel 1319/3 Temmuz 1317/16 Haziran 1901 tarihli 7264 numaralı sayıda tefrikasına başlanan *Çamurlar İçinde* romanı, 1 Zilkade 1319/28 Kânunusani 1317/10 Şubat 1902 tarihli 7471 numaralı sayıda 140 tefrika[263] yayımlandıktan sonra yarım kalır.[264] Gezinti yerindeki karşılaşmalar sonucunda gelişen bir aşk vakasının konu edildiği romanda en dikkat çeken taraf, aynı vakaya farklı şahısların penceresinden

[262] *Sabah*, nu.3782, 27 Muharrem 1318/13 Mayıs 1316/26 Mayıs 1900, s.1.
[263] Görülen son tefrikada 139 numarası kayıtlıdır. Ancak 25 sayısı, tefrikaya iki kez numara olarak verildiğinden sonraki sayılarda yanlışlık devam etmiştir.
[264] Tefrikanın neden yarım bırakıldığına dair yapılan araştırmalarda herhangi bir haber veya bilgiye ulaşılamamıştır.

yaklaşarak bu şahısların aynı olaylar karşısındaki duygu ve düşüncelerinin verilmesidir. Hâkim anlatıcı ve bakış açısıyla önce Kudret'in olaylar karşısında duygu ve düşünceleri aktarılır. Anlatıcı daha sonra Jülide ve Nevber'in hayatını çocukluklarından itibaren özetleyerek anlatır ve Kudret'le olan münasebete bağlayarak yaşananları bir de bu şahısların bakışıyla aktarır. Devrindeki diğer yazarlarla mukayese edildiğinde bu husus pek karşılaşılan bir anlatım tekniği değildir. Tefrika romanın kazanç için "uzatılması" fikri akla gelen ilk düşüncelerden olsa da vakanın yeniden ele alınırken ilk durumda anlatılanlardan farklı detaylarla verilmesi muhtemel bir kurgusal zayıflığın önüne geçmekte, romanı anlatım tekniği açısından orijinal kılmaktadır.

3.2.1. Olay Örgüsü

Abdullah Zühtü'nün romanlarında olay örgüsü, yazarın vaka kurmadaki gelişim çizgisini takip edebilmek için kronolojik olarak incelenmiştir. *Sevda* ve *Çamurlar İçinde* romanları tamamlanmamış romanlar olsa da incelemede yayımlanan kısımları üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

Güller, Dikenler romanında olay örgüsü Leyla-Zekai, Gonca-Hulusi münasebetlerinin anlatıldığı birimler dışında sıralı bir anlatıma sahiptir. Olay örgüsünde dahli bulunan kişiler sahneye teker teker çıkarılıp hayatları, aile çevreleri ve yetişme tarzları anlatıldıktan sonra asıl vakaya katılırlar. Nihayetinde ise tüm vaka Leyla-Zekai ekseninde örülmüş bir yapı teşkil eder. Gonca ve Hulusi bu başkişilere en yakın olanlardır. Aksiyonun sürüp gitmesi en çok onlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Leyla'nın randevu evinde yaşadıkları ve buradaki diğer olaylar; Veli'nin ve Şayeste'nin yetiştiği ortam ve yaşadıkları; sokakta akışını tüm hızıyla sürdüren hayat realist bir vakanın yansıması mahiyetindedir. Bu yönüyle gerçekçilik duygusu uyandıracak bir yapıdadır.

Güller, Dikenler romanı yazar tarafından Medhal ve Birinci Bab olmak üzere iki ana bölüme ayrılmıştır. Bu bölümler de kendi içinde sırayla 15 ve 7 alt bölümden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra romanda anlatılan kişiler ve onların başından geçen olaylar dikkate alındığında vaka kurgusunu sekiz birime ayırmak mümkündür. İlk birim bir bahar sabahı Sütçü Hasan Ağa'nın "*Mandıra sütü kaymak… Koyun sütü hâlis!..*". (Abdullah Zühtü, 1314b: 3) sözleriyle başlayan ve "*Biraz ötede meydanın üç yol ağzına mukabil noktasında bina edilmiş, büyük, viranca, şekli garip, kırmızı*

boyalı çifte cumbalı, geniş kapılı bir hane" (Abdullah Zühtü, 1314b: 4) olan "randevu evi"nin kapısına zembil içinde bırakılmış bir bebeğin bulunmasıyla başlar. Bu birimde Sütçü Hasan Ağa, ev sahibesi yaşlı kadın ve Uzun Kalfa Şaziye aralarında bebeği ne yapacaklarını konuşurken Leyla ve Gonca evden birini uğurlamaktadır ve bu sahne ile olaya dâhil edilirler. Bebeğin ihtiyaçlarını gidermek ve sonrasında bebeğe kimin sahip çıkacağı meseleleri konuşulurken ilk birim sona erer. İkinci birim, romanda Medhal'in ikinci bölümü ile başlar. Geriye dönüşle zembil içinde randevu evinin kapısına bırakılan bebeğin anne ve babasının hayatı çocukluklarından itibaren anlatılmaya başlanır. Zekiye Nimet'in babası Veli, çok küçükken babasını kaybeder. Annesinin Talikacı Mehmet namında biriyle evlenmesi üzerine "cici babasının" da etkisiyle ahlakı giderek bozulur. Küçük yaştan itibaren hırsızlık yapar, komşuların mallarına zarar verir. Öz babasından kalan kuş kafesleriyle kırda kuş yakalayarak onları canice öldürür. Mektebe gönderilerek düzelmesi ümit edilir ancak üç ay devam ettiği müddetçe okuldaki herkesi canından bezdirir, hırsızlık yapar ve nihayet oradan alınarak iyi niyetli ve ahlaklı bir saatçinin yanına çırak olarak verilir. Saatçi Veli namıyla anılmaya başlayan Veli dört yıl düzenli çalıştığı saatçi dükkânında hırsızlık yapınca kovulur. Kendi dükkânını açar ve kazandıklarını sefahat âlemlerinde sarf etmeye başlar. Bu çevrelere devamı neticesinde Galata'da tertip edilen eğlence âlemlerine dâhil olur. Buruda Kömürcü Yorgi, Gazcı Aleko, Demirci Yordan ile tanışır ve bunlardan kalpazanlık ve dolandırıcılık gibi uğraşlar öğrenir. Üçü birlikte Galata'da Taş Han'da bir dükkân açarlar. Kalpazanlık, dolandırıcılık ve hırsızlık ile işlerini yürütmeye, para kazanmaya çalışırlar. Veli, eğlence için gittiği randevu evinde Şayeste (Ayşe) ile tanışır. Üçüncü birimde Şayeste'nin hayatı anlatılır. Bu kadın ilk birimde randevu evinin kapısına bırakılan bebeğin annesidir. Şayeste bir Kıpti kızıdır. Ahlak ve yetişme tarzı olarak Veli ile aynı mahiyete sahiptir. Silivri'de bir çiftlikte yetişen Şayeste, hırsızlık yapmakta, başkalarının eşyalarına zarar vermekte, karıncaların yuvalarını bozup onları bellerinden ikiye ayırarak öldürmektedir. Annesini kaybettikten sonra babası baş edemeyince İstanbul'a ahlaklı ve namuslu bir ailenin yanına besleme olarak gönderilir. Nesibe ve Münir isimli bu yeni evli çift, Şayeste'nin yetişmesi ve iyi biri olması için çok çaba sarf ederler. Nesibe Hanım dürüst, namuslu, iyi terbiye görmüş bir kadındır. Ailesi de bu özelliklere sahip muhterem kişiler olarak tanıtılır. Münir Bey de aynı niteliklere sahip bir ailede yetişmiş düzgün biridir. Bu birimde Nesibe Hanım, Şayeste'yi ilk

gördüğünde adının Ayşe olduğunu öğrenince bu ismi beğenmez ve ona sevdiği ve eskiden tanıdığı bir dadısının adı olan Şayeste ismini verir. Şayeste'ye dikiş dikmeyi, el işlerini öğretir. İki ay kadar terbiyeli ve uslu davranan Şayeste'nin artık fıtri yönü ağır basmaya başlar ve hırsızlık, ev eşyalarına zarar verme gibi durumları ortaya çıkar. Nesibe Hanım düzelir umuduyla başlangıçta müdahale etmez ancak Şayeste on yedi yaşına geldiğinde aşçının çırağıyla "birlikte olunca" bu hâl üzerine Münir Bey'e iftira atar. İşin aslı anlaşılınca tekrar Silivri'ye babasının yanına gönderilir. Dördüncü birimde Şayeste Silivri'de yaşamaya katlanamaz ve kaçarak İstanbul'a döner. Nesibe Hanım'ın konağındayken tanıdığı Silivrili yaşlı bir kadının yanına sığınır. Bu kadın çamaşırcılık yaparak kıt kanaat geçinmektedir. Bir müddet burada kaldıktan sonra çamaşırlarını yıkatmaya getiren Memiş adında bir genç ile münasebet kurar ve rahat etmek için Memiş'in kendisini götürdüğü randevu evinde yaşamaya başlar. Şayeste artık bir "hayat kadınına" dönüşmüştür. Burada tanıdığı Veli ile bir müddet görüştükten sonra ona âşık olur ve her şeyi göze alarak randevu evinden ayrılır. Veli'nin Şayeste'den beklentisi, kalpazanlık ile ürettiği paraları harcayabilmek, kadın olduğu için bohçacılık bahanesiyle zengin kişilerin hanelerinde hırsızlık yaptırmak gibi emellerini kolayca gerçekleştirebilmektir. Veli, Şayeste'yi Şehremini mahallesinde çıkmaz sokakta bulanan eski evine kiracısı gibi göstererek yerleştirir. Burada iki yıl münasebetleri devam eder. Şayeste hamile kalır ve doğuma birkaç gün vardır. Bu esnada Veli, Yorgi, Buldan ve Aleko; Taş Han'a yeni taşınmış zengin bir tacirin dükkânını soymaya kalkışırlar. Bekçi durumu fark eder. Olay yerinden kaçarken Veli, bekçiyi bıçakla yaralar. Yapılan tahkikat neticesinde Veli yakalanır, tüm suçlarını kabullenir ve sonunda idam edilir. Yorgi, Aleko ve Buldan ise on beş yıl kürek cezasına mahkûm edilir. Şayeste de bebeği doğurur. Ancak çocuğu kendine bir ayak bağı olarak gördüğü için bir şekilde ondan kurtulmak ister. Fahriye Abla namındaki yaşlı kadın bebeği zengin bir hanenin kapısına bırakmayı teklif eder. Şayeste, Veli'den intikam almak için yeni doğmuş bebeğin de kendisi gibi bir hayat sürmesini arzu ederek bebeği randevu evinin kapısına bıraktırır. Beşinci birim, romanın Birinci Bab başlıklı bölümüyle başlar. Bu birimde bebeğin randevu evinin kapısında bulunduğu sahneden başlanarak olaylar tekrar özetle anlatılır. Leyla bebeğin bakım ve sorumluluğunu üstlenir. Leyla'nın bebeği uyutmaya çalıştığı sahne ile devam eden anlatımda geriye dönüşle Leyla'nın iki yıl önce tanıdığı Zekai Efendi ile yaşadığı münasebet anlatılır. Zekai Efendi orta yaşlı, iyi ahlaklı, orta

zenginlikte bir nakkaştır. Leyla ile randevu evinde tanıştıktan sonra onun ne kadar iyi kalpli ve ahlaklı bir kadın olduğunu anlar. Leyla dışında kimseyle münasebette bulunmaz ve ne zaman Leyla hastalansa, bir ihtiyacı olsa hemen imdadına koşar. Leyla-Zekai münasebetinin gelişmesinin anlatıldığı bu birimde Leyla'nın randevu evindeki diğer kadınların yanlış yönlendirmeleriyle Zekai Efendi'ye yaklaşımı neticesinde ikili ayrılır. Zekai Efendi bir daha randevu evine gitmeyeceğini belirtir. Böylelikle Zekai-Leyla uzaklaşması başlamış olur. Leyla, Esma Abla adındaki yaşlı hizmetçi kadından yardım isteyerek Zekai'yi buldurur. Zekai, Leyla'ya olan sevgisini saklamaz ancak kavuşmayı zamana bırakır. Leyla da bu durumu kabullenmiştir. Sabırla beklemeye başlar. Bu birimde gerçekleşen bir başka durum da Gonca ile Leyla arasındaki samimi dostluktur. Gonca da randevu evinde bulunan kadınlardandır. Leyla'nın her sırrına vâkıf olan Gonca, Zekai'nin Leyla'dan haber almak için randevu evine gönderdiği Hulusi Bey ile münasebete başlar. Hulusi Bey'in başlangıçtaki amacı Leyla hakkında malumat toplamaktır ancak zamanla Gonca'nın terbiye ve ahlakını beğenerek onu sevmeye başlar. Leyla ile konuştukça Gonca da Hulusi'yi sevdiğini anlar. Gonca, Hulusi'nin bu eve geldikçe maddi manevi yıprandığını anlayınca onun bir daha randevu evine gelmemesini ister. Hulusi-Gonca münasebeti de tıpkı Leyla-Zekai münasebetinde olduğu gibi bir maddi ayrılık ile devam etmektedir. Leyla ve Gonca bu birimde artık randevu evinde kalamayacaklarına hüküm ederek tövbe ederler. Her ikisi de dilenciliği, çamaşır yıkamayı veya sokakta sürünmeyi içinde bulundukları ortama tercih edeceklerini söyleyerek bebeği de alıp evden ayrılmanın çaresini düşünürler. Çarşıdan bir şeyler alma, bebeğe sütnine bulma bahanesiyle evden ayrılır ve Gonca'nın küçüklükten dadısı olan Emine Hanım adındaki yaşlı bir kadının evine sığınırlar. Altıncı birimde Leyla ve Gonca'nın evden ayrıldıktan sonra yaşadıkları anlatılır. Emine Hanım onların başından geçenleri öğrendikten sonra, hâllerine acıyarak birlikte yaşamalarına müsaade eder. Tramvayla, Emine Hanım'ın evine gelirken yolda pişmanlıkları ve çok kısa da olsa geçmişlerine dair bazı bilgiler anlatılır. Leyla'nın gerçek adının Leman, Gonca'nınkinin ise Safiye olduğu belirtilir. Emine Hanım'ın evine geldikleri günün akşamında Emine Hanım'ın çok samimi görüştüğü elli yaşlarındaki komşu kadın ve onun küçük kızı ile ev ziyareti münasebetiyle tanışırlar. Gonca bu kişileri Hulusi Bey'e benzetir. Ertesi gün Leyla ve Gonca randevu evinde kalan eşyalarını aldırmak için yine randevu evinde tanıştıkları paragöz ve yalancı bir saatçiden yardım isterler. Bir miktar para

karşılığında önce Leyla ve Gonca'nın eşyalarını randevu evinden alan saatçi daha sonra orada Leyla ve Gonca'dan nefret eden Mahbube ile evden ayrıldıkları için intikam almak isteyen ev sahibesi kadından para alarak Leyla ve Gonca'yı, Mahbube ile Uzun Kalfa'ya gösterir. Sokak ortasında karşılaşan Mahbube, Uzun Kalfa, Leyla ve Gonca kavga ederler. Mahbube pırlanta küpelerinin çalındığını söyleyerek Leyla ve Gonca'yı hapse attırır. Bu sahnelerde detaya girilmez. Herhangi bir soruşturma, kovuşturma veya ifade alma gibi adli yollara başvurulmadan hapsedilen Leyla ve Gonca çaresiz hâlde ne yapacaklarını düşünürler. Yedinci birimde randevu evinde Leyla ve Gonca'nın arkasından iş çeviren, her ikisini de sevmeyen Ülfet adında bir başka kadın pişman olarak hapishaneye gelir ve Leyla ile Gonca'dan af diler. Yaptıkları tüm kötülükleri bir bir anlattıktan sonra gerçekleri Zekai Efendi'ye anlatacağını, onları hapishaneden kurtarmak için tanıdığı bir kahveciden kefil olmasını isteyeceğini söyler. Bu birimin bir başka vakası da Mahbube'nin büyük bir hırs ile elde etmeye çalıştığı Zekai'nin evine giderek Leyla ve Gonca'nın hırsızlık yapmaları dolayısıyla hapiste olduklarını anlatmasıdır. Mahbube'nin amacı Leyla'yı adi, ahlaksız bir kadın olarak gösterip, Zekai Efendi'yi kendi safına çekmek ve Leyla'dan tamamen uzaklaştırmaktır. Ancak bu defa da Leyla'ya zarar vermeye muvaffak olamaz. Zekai Efendi durumu öğrendikten sonra arkadaşı Hulusi'nin yanına giderek her şeyi anlatır. Hulusi anlatılanlardan hareketle bunun bir iftira olduğunu anlar ve Gonca ile Leyla'yı kurtarmak için hapishaneye giderler. Hapishane girişinde Ülfet ile karşılaşırlar ve Ülfet yaşanan tüm hadiseyi, bu zamana kadar Leyla hakkında söyledikleri yalanları itiraf eder. Zekai ve Hulusi karakolda görevli tanıdıklarına müracaat edip kefil olarak Leyla ve Gonca'yı oradan kurtarırlar. Artık geçmiş yaşantısına pişman olup tövbe eden Ülfet de onlara katılmış, randevu evinden ayrılmıştır. Mahbube de hapishanenin girişinde tekrar sahneye çıkarılarak cezalandırılır. Son birimde ise Emine Hanım'ın evinde herkesin huzur içindeki hâlleri anlatılır. Leyla ve Gonca yaşadıklarının etkisinden kurtulmaya başlamıştır. Olayların yaşandığı on ikinci günün akşamında Hulusi'nin annesi, kız kardeşi ile Zekai'nin annesi "kız isteme" merasimi gerçekleştirirler. Roman iyilerin ödüllendirildiği kötülerin cezalandırıldığı bir son ile bu birimde nihayet bulur. Abdullah Zühtü romanın sonuna eklediği "Netice" başlıklı yazıda daha sonra yazacağı ve bu romanda henüz bebek olan "Zekiye Nimet"in sergüzeştini

içereceğini ifade eder. Adını vermediği yeni roman bahsiyle *Güller, Dikenler* sona erer.

Şanlı Asker romanında olay örgüsünü üç birime ayırmak mümkündür. "Bir Zabitin Defter-i İhtisasatından" başlığını taşıyan ilk birimde 24 Mart 313 [1897]-4 Nisan [1897] tarihleri arasında geçen olaylar Raik'in defterine yazdığı anıları/günlüğü şeklinde kahraman anlatıcının bakış açısıyla verilir. Bu birim, Raik'in cepheye gönderilme haberini alışı ve yaşadığı mutluluk ile çevresinin ona gösterdiği teveccüh ve gıpta ile Raik'in defterine kaydettiği hatıralardan oluşmaktadır. Raik'in bakışından Türklük, asker olmak, vatan uğruna savaşa katılmak kutsal birer durum, eylem şeklinde ele alınır. Raik'in atandığı Alasonya'ya ulaşması ve burada babasının cephe arkadaşlarından Yarbay Ahmet Bey'in emrine girişi, Mustafa Onbaşı'yı kendine emir eri olarak seçişi, geçmişe dönüşle Cemile'nin ailesiyle kendi ailesi arasında gelişen münasebet ve Yunan askerlerinin saldırıları üzerine silah arkadaşlarıyla birlikte cephedeki heyecanlı bekleyişleri anlatılır. "Mustafa Onbaşı'nın Sergüzeştinden" ismiyle başlayan bölümden itibaren gelişen olaylar ikinci birim şeklinde değerlendirilebilir. Mustafa, büyük bir "adam olması" için emekli bir hâkimin ailesi ile yaşamak için İstanbul'a gelir. Hâkim Efendi ve Nüzhet'in babası hastalık dolayısıyla vefat ettikten sonra Nüzhet ve babaannesi yalnız kalır. Mustafa aileye maddi yük olmamak için memlekete dönmek ister. Bir müddet daha İstanbul'da kaldıktan sonra Mustafa'nın babası ölür ve Mustafa memleketi Çankırı'ya döner. Annesinin ısrarı üzerine burada memuriyete başlar. Nüzhet de harbiyeden subay olarak mezun olur. Nüzhet'in düğünü sırasında Mustafa ile Nüzhet'in ailesi İstanbul'da bir araya gelir. Nüzhet Plevne Savaşı'nda şehit olurken ailesini Mustafa'ya emanet eder. Kılıcını da Raik'in babasına yadigâr olarak verir. Mustafa, Nüzhet'in ailesini akrabaları olan ve kötü alışkanlıklara sahip Cemal'den korumak için, Raik'in ailesinin yaşadığı mahalleden ev kiralar. Bu vesile ile Nadide Hanım ile Feride Hanım arasında dostluk gelişir. Feride Hanım, oğlu Raik'le evlendirmek için Nadide Hanım'ın kızını düşünür ve Nadide Hanım da bu evliliğe sıcak bakar. Harp ilan edilir ve düğün/nikâh cephe dönüşüne bırakılır. Harp ilanı üzerine Raik cephede görevlendirilir. Dava Geçidi'nde Mustafa, Raik'in emrinde onbaşı olarak hizmet etmeye başlar. Mustafa Onbaşı, Raik'in muharebeye giderken yanında bulundurduğu kılıcı tanır ve bir mektupla Nüzhet'e ait olabileceği düşüncesiyle Nüzhet'in ailesine bildirir. Kılıç, olay örgüsündeki düğümü çözerek

yıllarca Raik'in ailesinin aradığı "baba vasiyeti/emaneti" Nüzhet Bey'in ailesinin çok samimi görüştükleri Nadide Hanım ve kızı Cemile olduklarını öğrenirler. Üçüncü birimde olaylar tekrar Raik'in hatıraları şeklinde anlatılmaya başlanır. "İkinci Kısım" başlıklı bölümden itibaren cephedeki gelişmeler karşısında Raik'in hisleri ele alınır. Raik'in bulunduğu cephede savaş başlar ve Raik çarpışmada kolundan ve ayağından yara alır. Tedavi edilmek üzere İstanbul'a getirir ve burada Cemal'le aynı hastanede tedavi görür. Cemal'e dair esrar da burada çözülür. Cemal, harp çıktığını öğrenir öğrenmez askere yazılarak cepheye intikal etmiş ve çarpışmada ağır yaralanmıştır. Hastanede şehit olur. Raik cephede gösterdiği başarılar sonucu terfi ve nişanlar alır, hastaneden taburcu olur. Büyük bir coşku ile karşılanır ve Cemile ile düğünleri yapılır.

Şikeste Beste romanı yazar tarafından bölümlere ayrılmıştır. On altı bölümden oluşan bu romanda dizgi hatasından kaynaklandığı düşünülen "yedi" numaralı bölümün tekrar ettiği diğer bölümlerin de bu hataya uygun sırayla aktığı görülmektedir.

Şikeste Beste romanı yazar tarafından bölümlere ayrılmış olsa da olay örgüsünü; düğüm ve çözüm halkalarını teşkil eden mektuplara bağlayarak dört birimde incelemek mümkündür. İlk birimde Ahmet Baha, Ali Bey'e bir mektup gönderir. Bu mektup ile dört yaşındaki kızı Dürdane'yi Ali Bey'in himayesine vermeyi ve Dürdane'yi onun yetiştirmesini rica etmektedir. Bu isteğe bağlı gelişen olaylarla Dürdane konağa kabul edilir. Dürdane'nin buraya gelişi, birkaç günlük zaman diliminde yaşananlar aktarılır. Dürdane'nin yaklaşık altı yıllık mektebe başlama ve Münir Bey'in himayesinde eğitim görme, Dürdane ve Münir arasında geliştiği sezdirilen sevda sürecinin ardından, Dürdane ile Münir ayrılığından söz edilir. Dürdane hocası Münir Bey'e âşık olur. Dürdane, Ali Bey'e bu durumu hissettirmek için birlikte bulundukları zamanlarda ona hüzünlü şarkılar söyler, piyano çalar ve ondan hüzünlü hikâyeler anlatmasını ister. İkinci birimde Münir'in, Ali Bey'e gönderdiği mektubun Ali Bey tarafından yırtılıp buruşturularak atılmış olduğunu gören Dürdane, Ali Bey'e bunun nedenini sorar. Ali Bey, bunun bir amacının olmadığını, alelade bir mektup olduğunu söyler. Dürdane-Münir uzaklığı bu mektup bahsi ile vurgulanarak Münir'in İstanbul'a davetinin önü açılmış olur. Üçüncü birimde Dürdane, Münir'e bir mektup yazarak onu İstanbul'a çağırır. Bu mektuptan kısa süre sonra da Ali Bey, Münir'i İstanbul'a davet eden bir mektup

gönderir. Dördüncü birim ise olayların çözüme kavuştuğu bölümdür. Münir'in İstanbul'a gelişi ve düğün hazırlıklarının başlaması ve düğünün icra edildiği günden müteşekkildir.

Bir Gece romanında olay örgüsünü vaka akışına göre yazar tarafından bölümlenmiş numaralara göre ve yine "Defter-i İhtisasatım" başlıklı üç defterle roman şahıslarından Necati'nin anılarının anlatıldığı üç bölümle birlikte toplamda on birime ayırmak mümkündür. İlk birim romanın da birinci bölümüne karşılık gelen olayları kapsar. Mahalle bekçisi, polis karakoluna gidip cinayet vukuatını haber verir. Maktul Hasan Efendi'nin evine giden polis komiseri, olay mahallinde karşılaştığı ve katil olduğunu söyleyen Necati'yi sorgulamaya başlar. Necati, yaşananları anlatırken bulunduğu ortamın etkisiyle sinir harbi yaşamaktadır. Olay yerine zabıta memurlarının gelmesi beklenir. Polis memuru daha doğru bir tahkikat yapabilecekleri düşüncesiyle Necati'yi karakola götürmez. Olay mahalline gelen sakallı zabıta memuru, Küçük Hüseyin Efendi ve doktor tahkikata başlarlar. Doktor maktulü muayene ederken sakallı zabıta memuru ve yine bir diğer zabıta memuru olan Küçük Hüseyin Efendi, olayın nasıl gerçekleştiğini anlamaya çalışır. İkinci birimde Küçük Hüseyin Efendi'nin yetenekli bir zabıta memuru olduğundan söz edilir. Hüseyin Efendi, cinayetin sebebini ve cinayeti kimlerin işlediğini anlamaya çalışır. Bu amaçla evin kâhyası Zehra'ya sürekli sorular yöneltir. Maktulün mendille boğularak öldürülmesinden yola çıkarak mendili olayların çözümü aracına dönüştürmeye çalışır. Kâhya, Necati'yi korumaya çalışır. Hüseyin Efendi bu durumdan şüphelenerek Necati'yi kurtarmak arzusundaymış gibi davranarak sorularını maktulün aile çevresine yöneltir. Kâhya, Habibe Sıdıka ile Necati'nin nişanlanma arifesinde bulunduğunu söyler. Hüseyin Efendi, cinayette Necati'ye yardım edenin Habibe Sıdıka olduğuna kanaat getirmeye başlayarak Kâhya, evin hanımı ve Habibe Sıdıka'ya yoğunlaşır. Hüseyin Efendi'nin bu hâli karşısında sinirlenen Kâhya ona kimliğini sorup tahkikatı kendi gözetiminde devam ettirmesini söyleyince Hüseyin Efendi şüphelerinden uzaklaşmaya başlar. Bahçe kapısına doğru yönelince kapının bir bıçakla açıldığını görüp şüphelerinin boşa çıktığını, katili bulma yolunda tüm hükümlerinde yanıldığını anlar. Üçüncü birimde Küçük Hüseyin Efendi bahçedeki tahkikatı bitirip tekrar maktulün odasına girer. Yaptığı tahkikatı sakallı zabıta memuruna anlatınca tahkikatın seyri değişir. Necati'nin babası, Bayram Efendi'nin olaya dâhil olduğu anlaşılır ve maktulün

odasına getirtilir. Bayram Efendi ifade verirken çelişkili beyanatta bulunur. Necati, babasını korumak için her şeyi kendisinin yaptığını, babasının bir suçu bulunmadığını söyleyerek serbest bırakmalarını ister. Başlangıçta olayla ilgisi bulunmadığını belirten Bayram Efendi tevkif edileceği söylenince ifadesinde yalana başvurur ancak zabıta memurlarının şüphesini çeker. Necati ve Bayram Efendi tevkif edilmek üzere karakola götürülür. Dördüncü birimde Küçük Hüseyin Efendi tahkikata Necati'nin evinde devam etmeye başlar. Necati'nin üvey annesi Zekiye Nimet ile görüşür. Zekiye Nimet, Necati'nin işret âlemlerine düşkün, çapkınlığa alışık, para sarf etmekten başka bir işe yaramayan kötü ahlaklı biri olduğunu ve ne kadar külhanbeyi, ipsiz sapsız varsa onlarla arkadaşlık ettiğini söyler. Kocası Bayram Efendi'nin ise iyi biri olduğunu bir suçu bulunmadığını belirtir. Necati'nin, maktul Hasan Efendi'nin konağına girişini kendisinin görüp kocası Bayram Efendi'ye haber verdiğini söyler. Hüseyin Efendi, bu beyanatı yazıya döküp imzalatmak istediğinde ise Zekiye Nimet başına iş açılacağını düşünerek kabul etmez. Kadının bu hâlinden şüphe eden Hüseyin Efendi imzalarsa başına bir iş gelmeyeceğini, aksi durumda mahkemenin kendisini mutlaka olaya dâhil edeceğini söylemesi üzerine korkan ve işin içinden sıyrılmak isteyen Zekiye Nimet, Hüseyin Efendi'ye rüşvet ve cinsi münasebet tekliflerini ima ederek içine düştüğü durumdan kurtulmaya çalışır. "Bu gibi kadınların hâlini çok iyi bilen" Hüseyin Efendi, kadının tekliflerini kabul etmiş gibi görünerek kadının ifadesini mühürletir. Daha sonra Necati'nin odasını kontrol etmek ister. Beşinci birimde Küçük Hüseyin Efendi, tahkikatını Necati'nin odasında sürdürür. Bu odanın nizam ve intizamı Hüseyin Efendi'nin, Necati hakkındaki düşüncelerini büyük oranda değiştirir. Necati'nin masum olabileceği ihtimali daha baskın hissedilir. Necati'nin çalışma masasına oturup kendi hayalindeki mekâna erişmiş gibi bir ruh hâline bürünen Hüseyin Efendi masa üzerinde Necati'nin anılarını yazdığı defterler bulur. Bu defterlerden Necati'nin hayat hikâyesini öğrenebileceğini düşünerek odadan üç defter ve çeşitli mektup, belge vs. alır. Bu sırada Zekiye Nimet, fırsattan istifade ederek kaçar ve olaylara yeni bir düğüm eklenir. Altıncı birimde Hüseyin Efendi, aldığı belgelerle evine gelir bir müddet dinlenip defterleri okumaya başlar. Yedinci birim "Defter-i İhtisasatım I" başlıklı bölümde yaşananları içermektedir. Necati'nin sekiz yaşından itibaren yaşadıklarının anlatıldığı bu birimde; Necati'nin eğitim hayatı, annesinin "ince hastalığa" yakalanarak Bayram Efendi tarafından hastaneye yatırılışı ve terk edilişi, Zekiye Nimet'in üvey anne olarak Necatilerin evine gelişi,

Necati'nin komşu Hasan Efendi ve hanımı tarafından nasıl koruyup kollandığı, Necati ile Habibe Sıdıka münasebeti, Necati'nin annesinin ölümü ele alınır. Sekizinci birim olan "İkinci Defter" başlıklı bölümde Bayram Efendi, Necati'yi evden uzaklaştırmak için Mekteb-i Sultani'ye kaydettirir. Necati burada iyi bir eğitim alır. Yetiştiği çevrenin etkisiyle babasından ve üvey annesinden nefret etme noktasına gelir. Onlardaki ahmaklık ve ahlaksızlıkları gördükçe iyice kendi hissiyatına yönelmeye başlar. Necati'nin; Hasan Efendi ve ailesiyle münasebeti ilerler ve okuldan mezun olur. Artık yirmili yaşlarda bir genç olan Necati, iş bulma uğraşına girişir. Bu devrelerde ahlaken düşkün bir kadın olan üvey annesi Zekiye Nimet'in kendisine yaklaşma çabasına karşı koymaya çalışır. Bir yandan da Habibe Sıdıka'ya duyduğu aşkı ona hissettirmeye çalışır. Bunların yanında Zekiye Nimet'in geçmişine ve yaşantısına yer verilir. Dokuzuncu birim "Üçüncü Defter" başlıklı bölümden meydana gelmektedir. Bu birimde Zekiye Nimet'in, Necati'yle münasebet kurma çabaları; Necati ile Habibe Sıdıka arasındaki "ulvi, samimi" aşk münasebeti; Zekiye Nimet'in, kocası Bayram Efendi'yi içkiye alıştırması; Hasan Efendi'nin ve karısının, Necati'ye duydukları evlat sevgisi ve kızları Habibe Sıdıka ile evlendirme düşünceleri ve Necati-Habibe Sıdıka'nın nişanlanışı anlatılmaktadır. Onuncu birim ise yedi numaralı bölümdeki olaylardan müteşekkildir. Küçük Hüseyin Efendi defterleri okuyup Necati'nin masum olduğuna hükmedince Zekiye Nimet ve Bayram Efendi'yi bulmak üzere tahkikata başlar. Bayram Efendi kefil sözüyle serbest bırakılmış, Zekiye Nimet ise kaçtığı için ortalıkta yoktur. Bu kişileri bulma tedbiri düşünülürken Bayram Efendi zabıta merkezine gelerek sakallı zabıta memuru ve Küçük Hüseyin Efendi'ye her şeyi itiraf eder. Zekiye Nimet'i bulmaya yoğunlaşan Hüseyin Efendi, hırsızlığa yardım eden ve Zekiye Nimet'in öz annesi olan Pembe'ye ulaşır. Pembe aracılığıyla Zekiye Nimet bulunur. Zekiye Nimet'in geçmişi *Güller, Dikenler* romanının şahıslarından Veli, Şayeste (Ayşe, Pembe), Nakkaş Zekayi ve Leyla da olaylara dâhil edilerek tüm detaylarıyla anlatılır. Olayların tamamı bu bölümde çözüme kavuşur. Bayram Efendi ve Zekiye Nimet idama mahkûm edilir. Pembe beş yıl hapse çarptırılır. Necati ise delillerin ortaya çıkması ve suçsuzluğunun anlaşılmasıyla serbest bırakılır. Yaşananların üzerine Necati, İzmir'e bir memuriyete gider. Küçük Hüseyin Efendi ile Necati'ye arasında dostluk kurulur. Olayların üzerinden bir buçuk sene geçer ve Hüseyin Efendi, Habibe Sıdıka'nın hasta olduğunu söyleyerek Necati'yi İstanbul'a davet eder.

Necati, İstanbul'a gelir ve Habibe Sıdıka ile evlenir. Bu romanda da iyiler mükâfata ulaşırken kötüler cezalandırılır.

Sara romanında olay örgüsünü altı birime ayırmak mümkündür. İlk birimde Kâmi, Sara'nın Doğru Yol caddesinde arabadan attığı ve Doktor Bedi'ye yazdığı mektubu kendisine yazılmış olduğuna hükmederek yerden alır. Hızla oradan uzaklaşıp mektubu okumak ister. Tenha bir sokağa sapınca mektubu okumaya karar verir. Bu esnada arkadan Doktor Bedi gelerek mektubun kendisine ait olduğunu söyler. Kâmi ona inanmayarak mektubu okuyup kime ait olduğunu anladıktan sonra ne yapacağına karar vereceğini söyler. Kâmi mektubu okuyup Bedi'ye yazıldığını anlar ancak Sara'nın hitap ve cümlelerinden etkilendiği için Sara ile görüşme arzusu duyar. Mektubu kime teslim edeceğini düşünür ve Sara'ya ulaşma çabasına girişir. İkinci birimde ise Sara'nın sekiz yaşından itibaren yaşadığı hayat, aldığı eğitim ve terbiye anlatılır. Sara evlilik çağına gelince babasının paraya düşkünlüğü nedeniyle servet sahibi bir tanıdık genç ile evlendirilir. Ancak bu genç maddi varlığının tam zıttı ruhi yetersizlikleriyle Sara'yı anlayacak inceliğe sahip değildir. Sara bir müddet süs ve sefaya dalarak ruhundaki sevgi/ilgi boşluğunu doldurmaya çalışır. Kocasının serveti tükenince de taşraya memuriyete giderler. Sara kısa süre sonra "sinir hastalığını" bahane ederek tedavi olmak için tekrar İstanbul'a ailesinin yanına döner. Üçüncü birimde Sara'yı tedavi etmeye başlayan Doktor Bedi ile Sara arasında başlayan yasak aşk anlatılır. Bedi'nin duyguları sahtedir ve amacı gönül eğlendirmektir. Bir müddet sonra Sara'dan sıkılarak görüşmeyi keser. Sara ise duygusal ve ruhi inceliklere sahip biri şeklinde tanıdığı Bedi'den ayrı kalmak istemez. Komşu Kadın'ın yardımıyla ona ulaşmaya çalışır. Dördüncü birimde Komşu Kadın'ın kendi menfaatlerini düşünerek verdiği akıllarla Sara, gezinti yerlerinde görünmeye başlar. Amacı Bedi'yi buralarda tesadüf ettikçe kendisine bağlamak, onu biraz da olsa görebilmektir. Bedi'yi umursamaz gibi görünerek tekrar onun kendine ilgi duymasını sağlamaya başlar. İlk birimde anlatılan olaylarla burada bağlantı kurulur ve Bedi, Kâmi'nin yerden aldığı mektup dolayısıyla Sara'yı kıskanmaya başlar. Sara'ya ulaşmaya çalışan Bedi bir mektup yazar. Sara, Bedi'nin mektubunu okuyunca onun gerçek yüzünü görür ve niyetini anlayarak Bedi'den nefret etmeye başlar. Aynı zamanda Kâmi de sefahat âlemlerinin müdavimi bir arkadaşının yardımıyla Sara'ya ulaşmaya çalışır. Komşu Kadın'a kadar ulaşan Kâmi ve arkadaşı, Sara ile görüşmek için bir mektup yazarlar. Sara, Kâmi'nin

mektubunu okuyunca onun Bedi gibi olmadığı, hassas ve ince bir ruha sahip olduğunu düşünür. Beşinci birimde olaylar çözüme kavuşmaya başlar. Komşu Kadın kendi menfaatlerini düşünerek Kâmi ve Bedi ile görüşüp onlardan para koparma gayretindedir. Bu amaçla onların mektuplarını ve isteklerini Sara'ya ulaştırır. Sara'nın, Kâmi'ye yazdığı mektuba Kâmi'nin ne cevap verdiğini sorması üzerine Komşu Kadın, Kâmi'den bir mektup getirdiğini söyler. Ancak Bedi'nin yazdığı mektupla Kâmi'nin yazdığı mektubu koynunda taşıdığı için bir anda istenince şaşırarak Bedi'nin mektubunu verir. Sara bu mektubu okuyup soğuk ve menfaatçi tavrı görünce sinirlenir. Komşu Kadın hemen Kâmi'nin mektubunu da verir. Ancak Bedi'nin mektubunun etkisiyle Kâmi'ninkini de aynı mahiyette bulan Sara, iyice öfkelenerek Komşu Kadın'ı da evden kovar. Altıncı birimde Komşu Kadın, Bedi ve Kâmi'ye hiçbir şey hissettirmemeye ve onlardan kırkar lira para koparmaya çalışır. Kâmi'ye, Sara'nın görüşmeye gelmek için güvence mahiyetinde para istediğini söyleyince Kâmi bu duruma çok üzülür ve bu âlemlerin içinde bulunmak istemediğini söyleyerek oradan uzaklaşır. Komşu Kadın son çare Bedi'ye aynı durumu açtığında Bedi de bu kadar parayı verdikten sonra kime olsa ulaşabileceğini düşünerek Sara'dan vazgeçer. Yasak aşk üçgeni olarak nitelenebilecek gerilim bu bölümde çözüme kavuşur. Sara, kocasına dönmek arzusuyla bir mektup yazar ve telgrafla cevap beklemeye başlar. Eşyalarını toparlar, herkesle vedalaşır. Kocasının gönderdiği "Taht-ı nikâhınız boştadır." telgrafıyla olaylar sona erer. Abdullah Zühtü'nün tamamlanmış romanları arasında mutlu sonla bitmeyen tek romanıdır.

Sevda romanı tefrika olarak yayımlanmaya başlamış, bir ve iki numaralı bölümleri tamamlanmış ancak üçüncü bölüme geçildikten sonra yazarın hastalığı nedeniyle yarım bırakılmış bir romandır. Toplam otuz üç tefrika yayımlanan romanın mevcut bölümlerine bakıldığında olay örgüsünü iki birime ayırmak mümkündür. İlk birim, bir numaralı bölümde Koralıya'nın evinde dışarı çıkmak arzusunda olan Abid ile Koraliya münasebeti anlatılır. Abid Koraliya'ya birlikte vakit geçirmek için gezinti yerlerine gitmeyi teklif eder. Koraliya başta kabul etse de ikili arasında "bağlanma ve birbirlerini sevme" konusunda bir konuşma başlar. Koraliya ne olursa olsun aldatılmak istemez ve Abid'in kendisine doğruları söylemesini ister. İkinci ve üçüncü bölümün yayımlanan kısmını ise olay örgüsünün ikinci birimi olarak görmek mümkündür. İkinci birimde geriye dönüşle Koraliya-Abid arasındaki

münasebetin başlaması anlatılır. Abid bir arkadaşıyla birlikte Beyoğlu'nda düzenlenen bir baloya katılır. Baloda kendilerine özel bir loca ayırtan Abid ve arkadaşı, akşama doğru baloya giderler. Müsait başka bir yer olmadığı için baloyu tertip eden kişinin Koraliya ve onun hizmetçisi kadını Abid ile arkadaşının locasına aldığını, kadının çok güzel ve herkes tarafından beğenilen biri olduğunu Abid ve arkadaşının da bu durumdan rahatsız olmayacağını düşündüğünü söyler. Abid ve arkadaşı odaya doğru yöneldiklerinde arkadaşı bir başka tanıdığına rastlar. Abid yalnız kalır ve locaya geçer. Odada tanımadığı iki kadınla hiçbir söz söylemeden bekleyen Abid sıkılmaya başlar. Odanın dışına çıkar. Tanıdığı birini görür ve onunla konuşmaya başlar. Karoliya ile Abid'in münasebeti bu andan sonra gelişir ve ikisi de birbirinden etkilenir. Baloda birkaç saat birlikte vakit geçirdikten sonra saatin ilerlemesiyle taraflar ayrılır. Abid sıkıntılı bir hâlde sabaha kadar dolaşır. Beş gün sonra tekrar bir başka baloda karşılaşan Abid ve Koraliya arasındaki münasebet ilerler. Roman bu gelişmelerle birlikte yarım kalmıştır.

Abdullah Zühtü ilk defa *Çamurlar İçinde* romanında aynı olayları, muhatabı olan her iki tarafın da gözünden okura aktarır. *Çamurlar İçinde* romanında vaka, diğer romanlardaki gibi olayların ileri bir safhasındaki vaka halkalarından biriyle başlar. Bu sahnenin ardından geriye dönüş tekniğinden yararlanılarak Kudret'in çocukluğundan itibaren romanın giriş sahnesindeki safahat ortamının oluşma zemini anlatılır. Diğer romanlardan farklı bir teknikle aynı vakalar önce Kudret'in cephesinden anlatılırken dördüncü bölümden itibaren Jülide'nin ve annesi Nevber'in hissiyatından söz edilerek tekrar ele alınır. *Çamurlar İçinde* romanının yayımlanan bölümlerine göre olay örgüsünü beş birime ayırmak mümkündür. İlk birimde Kudret, Şadi'ye Fransızca ders verdikten sonra Şadi'nin isteği üzerine birlikte Konkordiya Tiyatrosu'na giderler. Buranın müdavimlerinden olan Şadi, Fransız bir kadına âşıktır ve kadın Türkçe bilmediği için Kudret'i tercüman gibi kullanmak ister. Durumu fark eden Kudret öfkelenerek artık derse devam etmeyeceğini söyleyip Şadi'nin yanından ayrılır. İkinci birimde zamanda geriye gidilerek Kudret'in sekiz yaşından itibaren aile çevresi ve aldığı eğitimden söz edilir. Kudret iyi bir gelire sahip babasının ölümü üzerine, ailesiyle birlikte yoksul bir hayat yaşamaya başlar. Ancak bu ihtiyaç hâli onların onurlu duruşlarından ve iffetlerinden hiçbir şey eksiltmez. Kimseye muhtaç olmadan yaşamlarını sürdürmek için tüm aile fertleri büyük fedakârlıklarla çalışırlar. Kudret büyüyüp

mektepten de başarılı şekilde mezun olduktan sonra ders vermeye başlar. Ailenin geçim sıkıntısı bu şekilde çözülür. Üçüncü birimde Kudret'in Ada'da tesadüf ettiği Jülide'ye âşık oluşu ele alınır. Kudret'in ablası Leman, aile içi sohbetlerde Jülide'nin annesi Nevber hakkında konuşulan olumsuz durumlardan söz eder. Bu durum Kudret'i düşündürmektedir. Gerçeği anlamak ve Jülide'ye ulaşmak için çareler düşünürken arabayla gezintiye çıkıp, Ada'da herkesi tanıyan arabacıdan Jülide ve ailesi hakkında bilgi alır. Jülide'ye hislerini açmak için takiplerine bir de mendil içinde kısa bir mektup verme fikrini yerine getirir. Hayaller kurmaya devam ederken Leman'ın tekrar Nevber ve Jülide hakkında söyledikleri nedeniyle Kudret tamamen uzaklaşmak ister. Nevber'in sefahate düşkün, zengin ve ahlaksız bir kadın olduğu söylendiğinde de Kudret, Jülide'nin de "annesinin kızı" olduğu için benzer ithamlara maruz kalacağını, kendisine iyi gözle bakılmayacağını düşünerek İstanbul'a taşınmaya karar verir. Ailesi taşınma işine sıcak bakmayınca ders verme bahanesiyle zaruret hâli oluşturur. Bir ay uzak kaldıktan sonra tekrar Ada'ya gidip gelmeye başlar. Bir gün muallimlik yaptığı mektebin müdürü Kudret'e, Fransızca ders almak isteyen Şadi'den bahseder. Kudret, Şadi'yi bilip tanıdığı için ders vermek istemese de Şadi'nin kardeşi Jülide'yi görme ihtimali dolayısıyla teklifi kabul eder. Kudret ders vermek için Şadi'nin evine gittiğinde Nevber ile tanışır. Nevber, Kudret'i küçüklüğünden beri tanıdığını ne kadar başarılı ve örnek bir insan olduğunu söyler. Kudret'in hayat hikâyesine hâkim olduğunu belli eder ve ona aile fertlerinden biri gibi davranır. İki gün devam eden dersin ardından üçüncü günkü derse Jülide de katılır. Üçüncü gün akşam Şadi ve Kudret tiyatroya gider. Kudret ilk birimdeki durumla karşılaşınca Şadi ve ailesiyle münasebeti kesmeye karar verir ve Şadi'nin evine gönderdiği mektupla ders vermeye devam edemeyeceğini bildirir. Romanın da dördüncü bölümü olan dördüncü birimde ise yine geriye dönüşle Nevber'in çocukluğundan itibaren kısa bir hayat hikâyesine yer verilir. Nevber'in terbiyeli, ahlaklı ve hassas bir ruha sahip olduğu ancak ailesinin eğlenceye ve safahata düşkünlüğü nedeniyle istemediği hissiz bir evliliğe mecbur kaldığı anlatılır. Nevber, kocası Nahit Bey'e karşı son derece ilgili davranmaya çalışsa da tıpkı *Sara* romanındaki Sara gibi, kocasından beklediği ilgiyi, sevgiyi göremez. Kocasını kıskandırmak ister ancak "Avrupa özentisi" bir hayat sürme arzusundaki Nahit Bey'i kendi istediği noktaya çekemez. İntihar etme düşüncesiyle gece geç saatte yıkık bir yalının bulunduğu yere gittiğinde meçhul bir erkek eli Nevber'e uzanır. Nevber'i sevdiğini ancak evli bir kadının saadetini bozmak istemediği için

yaklaşmadığını söyleyen adamın sözlerine kapılan Nevber, sevme-sevilme arzusunu bu adamda dindirmeye çalışır. Bir müddet görüşseler de meçhul adam, Nevber'in hemen karşılık verişini onun ahlaken düşkünlüğüne yorumlayarak Nevber'den uzaklaşır. Bu Nevber'in hayatında bir kırılma noktasıdır. Nahit'in ölümüyle de tamamen sefahate ve eğlenceye kapılarak pek çok erkekle görüşür ve herkesçe "bilinen" bir kadın hâline gelir. Oğlu Şadi'yi de bu anlamda serbest yetiştirir. Jülide ise tüm bu "düşkünlüklerden" uzak duran terbiyeli, ahlaklı bir kız olarak yetişir. Kudret'in, Jülide'ye tesadüfüyle başlayan aşk serüveni bu birimde Jülide'nin ve Nevber'in hissiyatlarıyla anlatılmaya başlanır. Kudret'in, Şadi'ye öfkelenerek ders vermeyi bıraktığı zamana kadar yaşananlar Nevber-Jülide ikilisinin penceresinden tekrar anlatılmaya başlanır. Jülide de annesinin kötü şöhreti nedeniyle kendisinin bedbaht olacağını düşünmektedir. Bu nedenle Kudret'le münasebet kurmaktan çekinmektedir. Annesi ise servetine güvenerek eğer Kudret'i beğendi ise kızına onunla evlenebileceğini söyler. Kızının Kudret ile karşılaşabilesi için sürekli gezmeye çıkarlar. Jülide de Kudret'i sevmekte ve görüşme isteği duymaktadır. Bu durumu anlayan Nevber, Şadi'nin sevdiği Fransız kadınla münasebet kurabilmek için Fransızca öğrenme isteğini fırsata çevirip dersi Kudret'ten almasını sağlar. Amacı Jülide ile Kudret'i yakınlaştırmaktır. Jülide'nin ilk kez derse çıktığı akşama kadar geçen sürede Kudret'in aşkı ile değişen ruh hâlleri tasvir edilir. Beşinci birimde ise Kudret'in derse devam etmeyeceğini yazdığı mektubu göndermeden önce Şadi'nin, Kudret'in evine gelip derse devam etmesi için yalvarması ve kabul görmeyince de tehditler savurması ele alınır. Şadi'nin dersteki ısrarı annesi dolayısıyladır. Şadi'nin; Nevber'in servetinden faydalanabilmesi için mutlaka Kudret'e karşı saygısızlık etmemesi ve ondan ders alması gerekmektedir. Bunu hatırına getiren Şadi, Kudret'i ikna edemeyince onun annesinin servetinin peşinde olduğunu, kendisini aradan çıkarmaya çalıştıklarını söyleyerek buna müsaade etmeyeceği yönünde tehditlerde bulunur. Kudret bu durum karşısında büsbütün öfkelenir ve Şadi'yi evden kovar. Şadi, Kudret'in bu hâli karşısında şaşırır ve bu kez de kardeşi Jülide ile bir münasebeti olduğuna hükmeder. Kudret'in içine düştüğü durumlar nedeniyle yaşadığı pişmanlık ile olaylar son bulur. Romanın yarım kalması nedeniyle vaka burada sona erer.

3.2.2. Şahıslar Kadrosu

3.2.2.1. Anneler

Abdullah Zühtü'nün romanlarında anneler, yer yer "kaderine boyun eğmiş" ve olay akışında pasif konumda kişilerken yer yer de "evi çekip çeviren", çocuklarını dış unsurlara karşı koruyan şahıslar olarak varlık gösterir. Bu tavır Tanzimat romanlarından itibaren görülen ve Abdullah Zühtü'nün eser verdiği dönemde devam eden bir zihniyetin yansımasıdır. Abdullah Zühtü'nün romanlarında anneler şunlardır:

Feride Hanım *Şanlı Asker* romanındaki annelerden biridir. Ahmet Bey'in karısı, Raik ve kız kardeşinin annesidir. Feride Hanım'ın babası ve soyu da askerlik mesleğini tercih etmiş kişilerden oluşmaktadır. Raik'in yetişmesinde, vatan ve millet sevgisini edinmesinde, terbiyeli, ahlaklı bir genç subay oluşunda son derece büyük bir etkisi vardır. Nadide Hanım ve kızı Cemile ile kurduğu dostlukta komşuluk ilişkilerine verdiği önem ortaya çıkar. Feride Hanım, Raik'in evlilik meselelerinde de yenilikçi bir zihniyete sahiptir. Görücü usulü ile evlenmenin gençler arasında felakete sebep olma ihtimalinden söz ederek Raik'e evleneceği kızı muhakkak önceden göstermeyi, ahlakını ve terbiyesini öğrendikten sonra oğluna istemeyi düşünür. Osmanlı-Yunan Harbi çıktığında oğlunu savaşa değil de düğüne gönderir gibi bir olgunlukla yolcu eder. Vatan ve millet sevgisi üst seviyelerde bir kadındır.

Nadide Hanım *Şanlı Asker* romanının bir diğer yüce gönüllü, aile bağlarına önem veren ve yenilikçi bir zihniyete sahip annelerindendir. Yüzbaşı Nüzhet'in karısı Nadide Hanım, genç yaşında dul kalmış ve kızı Cemile'yi tek başına büyütmüş fedakâr bir kadındır. Aileden kalan miras ile geçimini sağlarken Mustafa Onbaşı'nın da destekleriyle kimseye muhtaç olmadan Cemile'yle birlikte yaşamaktadır. Kardeşi Cemal yüzünden bir müddet sıkıntılar yaşamış, mahalleli dedikoducu kadınların imalı sözlerine tahammül etmek zorunda kalmıştır. Bu hususta temel kaygısı da Cemile'nin evlenecek yaşa gelmiş olması nedeniyle Cemal'den kaynaklanan "kötü şöhret"in kızının saadetine engel olma durumundan kaynaklanmaktadır. Raik'in ailesinin yaşadığı mahalleye taşınınca bu sorun da çözülür ve Feride Hanım ile sıkı bir komşuluk/dostluk kurar. Evlilik konusunda o da görücü usulü evlenmenin doğru olmadığı kanaatindedir.

Hâkim Efendi'nin karısı da *Şanlı Asker*'in her türlü zorluklara katlanan fedakâr annelerinden biridir. Kocası, oğlu ve gelinini hastalık dolayısıyla kaybedince Nüzhet'le birlikte kocasından kalan servet ile geçinir. Nüzhet'in iyi bir terbiye ve eğitim almasını sağlar. Mustafa'nın yetişmesinde de büyük emekleri vardır. Mustafa, babasının ölümü üzerine Çankırı'ya gidene kadar onun da eğitim alması için fedakârlıktan geri durmaz.

Mustafa Onbaşı'nın annesi *Şanlı Asker* romanında sahneye çok az çıkarılan kişilerdendir. Mustafa'nın eğitim alması/adam olması için "annelik" iç güdüsüne yenilmeden uzun süre ondan uzak kalır. Ancak Şakir Ağa'nın ölümü üzerine oğlunu ailenin "başına" çağırır. Mustafa'nın Çankırı'da kalmasını ister ve ailenin geçimini üstlenen Mustafa bu sebeple hayalini kurduğu askerlik mesleğinin eğitiminden uzak kalır. Temiz yürekli, iyi niyetli anne tipine örnektir.

Safiye, *Sara* romanında Sara'nın annesidir. Kocası karşısında söz hakkı bulunmayan ve her söylenileni yapmak durumunda kalan bir kadındır. Onun bu hâli Sara'nın, istemediği bir evlilik yapmasında ve Doktor Bedi ile yaşadığı yasak ilişkide en büyük etkenlerden biridir. Hatta Sara'nın, Komşu Kadın ile görüşmeleri hususunda da herhangi sorgulayıcı veya yönlendirici bir role sahip değildir. Bu yönleriyle pasif konumda bir kadındır.

Bir Gece romanında, Necati'nin hatıralarını anlattığı defterlerde söz ettiği annesi Muhlise Hanım; merhametli, geleneksel değerlere bağlı, komşuluk ilişkilerine önem veren bir kadındır. Genç yaşta "ince hastalığa" yakalanır. Kocası Bayram Efendi tarafından hastaneye yatırılarak evden "uzaklaştırılır." Hastanede bir süre kaldıktan sonra Necati küçük yaştayken "erken"den hayat sahnesinden çekilir. Annenin kaybı; Necati'nin küçüklükten itibaren şefkat ve aile ortamının sıcaklığından uzak, üvey anne zulmüne maruz kalmasına neden olur.

Çamurlar İçinde romanının daha çok başlarında sahneye çıkarılan Kudret'in annesi; terbiye ve güzel ahlak sahibi, ailesinin onuru için çalışan ve kocasının ölümünden sonra her türlü zarurete katlanarak çocuklarına sahip çıkan fedakâr bir annedir. Kişilik olarak Nevber'in zıttı bir özellik gösterir. Kocasının ölümünden sonra da aile bütünlüğünü koruyarak evini dışarıdan gelebilecek her türlü tehlikeye kapatır.

3.2.2.2. Babalar

Abdullah Zühtü'nün romanlarında babalar genellikle erkenden "ölerek" roman sahnesinden çıkarılan kişilerdir. Babanın yokluğu ailenin dış etkenlere karşı korumasız bir hâle gelmesine neden olurken romanın merkez konumdaki şahıslarını da doğrudan etkiler. Babasız kalan şahıslardan bazıları hayatın tüm zorluklarına karşı mücadele etmek durumunda kalır ve ailenin geçim yükünü de üstlenerek güçlüklerle dolu bir hayat geçirir. Bazı şahıslar ise babadan kalan servetle müsrifane bir hayat sürer ve ahlaksız kişilik özellikleri geliştirir. Abdullah Zühtü'nün romanlarında yer alan babalar ve işlevleri incelendiğinde ortaya şöyle bir manzara çıkar:

Güller, Dikenler romanında Hâkim Efendi, Yüzbaşı Nüzhet'in dedesidir. Çankırı hâkimi görevini yürütürken karısı, oğlu, gelini ve torunu Nüzhet'le birlikte yaşamaktadır. Mahkeme mübaşiri Şakir Ağa'nın oğlu Mustafa Onbaşı'ya sahip çıkarak onun eğitimini üstlenir. Emekliliğin ardından İstanbul'a tekrar dönme durumu ortaya çıktığında Şakir Ağa'dan izin alarak Mustafa'yı da beraberinde eğitim alması ve "adam olması" için götürür. Bir müddet sonra oğlu ve geliniyle birlikte salgın hastalığa yakalanır ve hayatını kaybeder. Torunu Nüzhet ve Mustafa'nın gerek eğitim ve terbiyelerinde gerekse kişiliklerinin şekillenmesinde büyük bir paya sahiptir. Olumlu karakterdeki "baba"lar arasında sayılabilir.

Şakir Ağa*, Şanlı Asker* romanının memur kişilerindendir. Çankırı'da mübaşir olarak görev yapmaktadır. Oğlu Mustafa'nın eğitimine ve yetişmesine son derece önem verir. Bu hususta kendi evladından uzak kalmayı bile göze alarak önce Çankırı'da Hâkim Efendi'lerin evine tıpkı yatılı bir mektepte gibi haftada bir gün görmek üzere gönderir. Daha sonra Hâkim Efendi ile İstanbul'a göndererek tamamen uzak kalmayı göze alır. Mustafa onun sayesinde bir müddet harp okullarına devam edebilse de Şakir Ağa'nın ölümü üzerine Çankırı'ya dönmek zorunda kalır. Şakir Ağa bu yönleriyle koruyucu, fedakâr ve bilinçli baba figürüne örnektir.

> Pederi muhzır Şakir Ağa gayet terbiyeli, müstakim bir adam olduğu için oraya tayin edilen bütün naib efendilerin ve hükümet memurunun mazhar-ı teveccüh-ü fevkaladesi olmuş, muhzırlık vazifesini bihakkın ifa ile temeyyüz eylemiş idi. İstikamet ve sadakati nispetinde gayet rind-meşrep, hatır-şinas, nükte-perdâz ve latife-gû olduğu cihetle nerede bir helva sohbeti tertip edilse mutlaka Muhzır Şakir Ağa da davet edilir. Nerede bir düğün dernek yapılsa

> Şakir Ağa da mutlaka hazır bulunur idi. Sinni elliyi bulmuş olan bu adamın en büyük medar-ı zevk ve sefası, en büyük saadeti oğlu Mustafa'dan ibaret idi. Dünyaya iki oğlu iki kızı gelip bunlardan biri -Ali Çavuş- muharebede şehit olmuş, kızlarının ikisini kocaya vermiş, yalnız son evladı bulunan Küçük Mustafa kendine kalmıştı (Abdullah Zühtü, 1315: 119-120).

Nitekim onun ölümü de oğlunun yaşamını doğrudan etkilemiş, Mustafa iyi bir eğitim alıp subay olabilecekken babasını kaybedince Çankırı'da kâtiplik yaparak ailesinin geçimini sağlamak durumunda kalmıştır. Romanda vakanın gelişimine doğrudan etkisi olan babalardandır.

Şikeste Beste romanında Ali Bey, romanın merkez kişilerinden "*iri siyah gözlü, mütefekkir nazarlı, geniş nasiyeli uzun sakallı beşuş ruhani bir simaya malik adamın bu âli meşrep ihtiyar*"[265] himayesindeki kişilere karşı merhametli ve vefakâr bir duruşa sahip "manevi baba" denebilecek biridir. Bir zamanlar yanında çalışan Ahmet Baha ve Dermisal'i evlendirmiş, Ahmet Baha'nın Konya'da memuriyete başlamasına vesile olmuştur. Dermisal ile Ahmet Baha'nın dört yaşında Dürdane isminde bir kızları vardır. Dermisal ölünce Ahmet Baha yeniden evlenmez, Dürdane'ye de bakamayacağını anlayınca onu Ali Bey'in himayesine vermek ister. Ali Bey bu ricayı kabul ederek hem ne kadar merhametli olduğunu gösterir hem de evlat hasretini Dürdane ile dindirmeye çalışır. Ali Bey, Dürdane'ye karşı son derece babacan tavırlarla yaklaşır. Konakta ona özel bir oda tahsis edilir. Bu oda çocuk tabiiyetine de uygun şekilde tasarlanmıştır. Ali Bey'in çocuklara karşı sevgisi evlendiği ilk zamanlardan beri vardır. Ancak çocukları olmaz. Ali Bey, eşini kaybettikten sonra da tamamen yalnız kalır. Dürdane ile bu yalnızlığı gidermeye başlayarak âdeta yeniden gençleşmiş gibi olur. Dürdane için yaptırmak üzere "güvercin kıyafeti"ni tasarlarken, onu Tepebaşı Bahçesi'ne gezmeye götürürken ve onun için yaptığı diğer işlerde bu gençlik heyecanını görmek mümkündür. Ali Bey, şiire ve okumaya karşı meraklı biridir. Fuzuli'nin *Divan*'ını okur, odasında cilt cilt kitapları vardır. Konağının muhtelif odalarında da kütüphane mevcuttur. Dürdane'nin eğitimine hayli önem veren Ali Bey, onun mektebe yazdırdıktan sonra evde eğitim almasını sağlar. Mahalle mekteplerinin durumunu, verdiği eğitimi yeterli bulmayan Ali Bey, Münir Bey'i Dürdane'ye okuma yazma öğretmesi için konağına kabul eder. Münir Bey'i de kendi evladı gibi gören Ali Bey

[265] Abdullah Zühtü, *Şikeste Beste, Sabah*, nu. 3093, 11 Safer 1316/18 Haziran 1314/30 Haziran 1898, s.2.

ona vaat ettiğinden fazla para vererek de cömert biri olduğunu ispat eder. Münir Bey'in konağa görüşme için geldiği ilk günde Ali Bey'in ona saygıyla yaklaşmasından, kendisinden yaşça küçük olmasına rağmen "muallim" sıfatına gösterdiği saygı ile eğitim ve eğitmene verdiği değeri de anlamak mümkündür. Ali Bey okuma öğrenme konusunda yalnızca okuma edimini gerçekleştirmeyi değil, ilmî-fenni şeyleri de öğrenmeyi değerli bulmaktadır. Dürdane'nin alacağı eğitimin de bu çerçevede olmasını arzu etmektedir. Türkçeye ve Türkçe öğrenmeye büyük önem verir. "*Kendi lisanını bilmeyen bir çocuk ecnebi lisanlarını mümkün değil suhuletle öğrenemez.*"[266] diyerek dil öğrenme konusundaki tavrını ortaya koyar. Ali Bey, Dürdane için tertip ettiği mektebe başlatma merasimiyle de geleneklerine ne denli bağlı olduğunu gösterir. Dürdane büyüyüp on üç yaşına geldikten sonra Ali Bey'in, Dürdane'ye karşı sevgisinde de farklılaşma görülmeye başlanır. Dürdane'nin büyümesiyle birlikte Ali Bey'in sevgisi, aşk boyutuna evirilmiş gibidir. Ancak bu dile getirilmekten kaçınılır. Dürdane'nin, Münir'i sevdiğini anlayan Ali Bey kendi yaşayacağı ıstırabı hiçe sayarak onları evlendirir. Son sahnede merdivenlerden yuvarlanarak sol kolunu kırar. Bu durumda bile Dürdane ve Münir'in mutluluğunu düşünmektedir. Bu sahne ile Ali Bey'e karşı okurda merhamet ve acıma hissi uyandırılmaya çalışılıyor, gibidir. Ali Bey romanda iyi ve yardımsever tavırlarıyla iyi baba tipine örnektir.

Bedri, *Sara* romanında Sara'nın babasıdır. İçki içen, bunu evinde çocuklarının yanında yapmaktan çekinmeyen paragöz bir kişidir. Sara'nın iyi bir eğitim almasını sağlamış olsa da kızı evlilik çağına gelince onu evlendirme hususunda kızına uygun birini değil, servet olarak kendi isteklerine hizmet edecek birini bulma çabasına girişir. Akrabadan zengin bir genç ile Sara'yı evlendirmeye karar verir. Bedri'nin bu kararı karşısında kimsenin itirazı söz konusu değildir. Sara, sırf babasının servet arzusu nedeniyle istemediği bir evlilik yapar. Romandaki entrik kurgunun hazırlayıcılarından biridir. Bu işlevinin dışında Sara'nın kocasının gönderdiği bir mektubu Sara'ya iletmek dışında romanda sahneye çıkarılmaz. Bu yönüyle Bedri, romanın pasif konumdaki kişilerindendir. Onun "baba" olarak Sara'ya sahip çıkmaması ve "evinde" olup bitenden habersiz oluşu romandaki işlevinin etkisiz bir mahiyete bürünmesini zorunlu kılmaktadır.

[266] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3130, 18 Rebiyülevvel 1316/25 Temmuz 1314/6 Ağustos 1898, s.2.

Nahit Bey, *Aşk-ı Memnu* romanında görülen bir adlandırmayla (Firdevs ve Bihter için Melih Bey takımı adlandırması kullanılmakta) *Çamurlar İçinde* romanının kötü şöhret kazanmış bir ailesine Nahit Bey takımı adını veren kişidir. Romanda genç yaşta öldürülerek sahneden çıkarılan "baba" figürüne örnektir. "*Otuz beş başlarında, zengin, Avrupa görmüş, terbiye ve nezaketle meşhur bu Nahit Bey güzel değilse de o kadar zarif, o kadar nazik idi ki şu hâl çirkinliğini unutturabileceğine hükmolunuyordu.*"[267] (Nahit Bey'in tasviri ile *Güller, Dikenler* romanındaki Nakkaş Zekai Efendi'nin tasviri arasında büyük benzerlikler vardır.) Nahit Bey Avrupalılar gibi yaşamaya özenen biridir. Karısı Nevber Hanım ile konuşurken de sürekli Avrupalı kadınları ve yaşamlarını örnek gösterir. Zihin yapısı olarak Türk aile babası tipine uygun değildir. Nevber, onun dikkatini çekebilmek için başka bir erkeğin ağzından kendisine mektup yazıp, bu mektubu Nahit Bey'e ulaştırdığında bile Nahit Bey herhangi bir kıskançlık belirtisi göstermez. *Aşk-ı Memnu*'daki Melih Bey gibi sahneden çekilerek ailesine kötü ahlak ve ilgisizlikten kaynaklanan kötü şöhret dışında herhangi bir miras bırakmaz.

Kudret'in babası, *Çamurlar İçinde* romanında genç yaşta ölen ve ailesini "baba" figüründen mahrum bırakan kişidir. Kudret sekiz yaşında iken babasını kaybeder. "*Otuz lirayı mütecaviz bir maaşla geçinen bu aile şimdi* [babanın ölümünden sonra] *dört yüz yetmiş beş kuruşla temin-i maişete mahkûm bulunuyordu.*"[268]. Yine de kimseye minnet etmeden bir yaşam süren aile çocukların terbiyesi ve eğitimine de önem vermekten geri durmaz.

3.2.2.3. Sanatkârlar, tüccarlar, esnaflar

Güller, Dikenler romanında nakkaş Zekai Efendi "*kara saç, kara sakallı müdevver çehreli geniş nasiyeli parlak siyah gözlü, kalın çatık kaşlı, dalgın bakışlı, güler yüzlü, şişmanca bir adam"*dır (Abdullah Zühtü, 1314.: 106). Herkesçe bilinen bir nakkaş olan Zekai Efendi orta yaşlı, ahlaklı ve yardımsever bir kişidir. Kendisini şöyle tanıtır: "*Sevilecek derecede genç değilim. Bir kadını fevkalade surette bahtiyar eyleyecek kadar zengin değilim. Bu âlemde bulunan kadınların başlıca gönlünü almaya vesile olacak bu iki mühim şeyden ikisi de bende yok. Vakıa bana*

[267] Abdullah Zühtü, *Çamurlar İçinde*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7358, 5 Recep 1319/5 Teşrinievvel 1317/18 Teşrinievvel 1901, s.2.
[268] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7268, 3 Rebiyülahir 1319/7 Temmuz 1317/20 Haziran 1901, s.1.

fakir de denemez. Az çok kazanıyorum. Kimseye muhtaç olmuyorum. Gül gibi geçiniyorum ama buna bir zenginlik denilemez." (Abdullah Zühtü, 1314b: 132).

Zekai Efendi, Leyla ile randevu evinde tanıştıktan sonra onun her hâliyle alakadar olmaya başlar. Leyla-Zekai münasebetinin kuvvetlendiği zaman dilimi ise Leyla'nın hastalığı sırasında Zekai'nin fedakârca Leyla'nın başucunda beklemesi, tedavisi için hekim tutması ve iyileşmesine faydası olur ümidiyle randevu evinin üst katındaki bir odanın duvarlarına resim yapmasıdır. Zekai-Leyla münasebetinde ayrılığın Zekai açısından en büyük etkeni, Leyla'nın sorduğu soruları yanlış anlamasıdır. Zekai, Leyla'nın kendisinden sıkıldığı ve bir başkasını bulduğunu düşündüğü için sorular sorduğunu zannederek randevu evine gitmeyi bırakır. Ancak Zekai; uzaktan Leyla'nın her ihtiyacını karşılayacağını, hayatta olduğu müddetçe her zaman onu destekleyeceğini belirtir. Hulusi ve mahalleden tanıdığı bir genci randevu evine göndererek Leyla hakkında sürekli bilgi almaktadır. Leyla iftiraya uğrayarak hapse düştüğünde ise onu kurtarır. Zekai romanda olayların çözüme kavuşmaya başladığı Birinci Bab'ın dördüncü bölümünden itibaren aktif bir şekilde sahnededir. Mahbube'nin kendisini elde etmeye yönelik çabalarını karşılıksız bırakarak Leyla'ya olan sadakatini sonuna kadar sürdürür.

Bir Gece romanından Hasan Efendi, "*sinni artık kemale ermiş, saçı sakalı ağarmış*" (Abdullah Zühtü, 1316: 18) olan, geçimini ticaretle sağlayan zengin, merhametli ve aile değerlerine önem veren alicenap bir kişidir. Romanın ilk sahnesinde Bayram Efendi ve Zekiye Nimet tarafından boğularak öldürülür. Roman boyunca Hasan Efendi'nin herhangi bir sahnede doğrudan olaylara dâhil edildiği görülmez. Yaptığı ticaretle ilgili de bilgi, anlatım söz konusu değildir. Ancak karısının yaptığı bazı girişimlerde (Necati'nin annesini hastaneden çıkarıp kendi evlerine getirme isteği, Necati'nin okuldayken ihtiyaçlarının karşılanması gibi) Hasan Efendi'nin de onayı, bilgisi ve katkısı olduğu anlaşılmaktadır. Hasan Efendi, babalık rolünü hakkıyla yerine getiren bir kişidir ve Necati'ye de bu anlamda sahip çıkar.

3.2.2.4. Memurlar, muallimler

Şikeste Beste romanında Münir Bey Mekteb-i Sultani'den mezun olmuş ve Mekteb-i Hukuk'a devam eden yirmi bir yaşında bir gençtir. Ailesi Alaiye'de çiftçilikle geçimini sağlamaktadır. "*Geçinmeleri ziraata münhasır, orta hâlli bir aileye mensup olan Münir Bey, henüz pek küçük iken memleketi olan Alaiye'den çıkıp*

doğruca İstanbul'a gelmiş, Mekteb-i Sultani'ye kaydolmuştu."[269] Münir'in okuması için büyük fedakârlıklarla yılda otuz liralık okul masraflarını karşılamaya çalışırlar. Ancak babasının işleri kötü gitmesi üzerine Münir Bey kendi başının çaresine bakmak zorunda kalır ve hocalarının desteği ile okulda yatıp kalkmaya, az bir ücret karşılığında ders vermeye başlar. Ali Bey'in dostu olan bir hocasının aracılığıyla Ali Bey'in konağında beş altı liralık bir maaş ve konakta ikamet ile Dürdane'yi okutma görevini üstlenir. Konağa yerleştiği ilk gün herkesin hüsnüniyetini kazanır. Münir'in "*hâl ve tavrında, kılığında kıyafetinde bir nezaket, bir sadelik var*"dır.[270] Terbiyeli, değerlere saygılı, vefalı ve iyi eğitim almış bir gençtir. Eğitimini üstlendiği Dürdane'ye karşı yaklaşımı onun doğru bir eğitim alması için çabası, üzerinde durulan bir başka meziyetidir. Münir Bey de tıpkı Ali Bey gibi mahalle mekteplerinin yeterli olmadığını, bu nedenle doğru bir okuma yazma eğitiminin ancak uygun mekteplerde ve usullerde yapılması gerektiğini düşünmektedir. Dürdane'ye okuma yazma öğretirken de onun çocuk tabiiyetinin sıkılabileceğini düşündüğü için öğrenmeyi iki arkadaş arasında oynan bir oyun gibi gerçekleştirmeye çalışır. Altı yıllık bir eğitimin ardından sekiz numaralı bölümden itibaren Münir'in İstanbul'dan uzaklaştırıldığı, taşrada bir memuriyete tayininin gerçekleştiği belirtilir. Münir Bey, Ali Bey ile Dürdane'nin konuşmalarında ismi anılan ve ara sıra Ali Bey'e gönderdiği mektuplardan bir iki cümle kesitler sunulan bir kişi olarak varlığını sürdürür. Münir Bey'in gittiği yer, orada yaptıkları, Dürdane'ye karşı hisleri gibi hususlar verilmez. Bu yönüyle Münir Bey'in, Dürdane'ye karşı hislerini takip etmek mümkün değildir. Yalnızca Ali Bey'e yazdığı mektuplarda Dürdane'nin yaşının ilerlemesiyle birlikte samimiyetten sevda imalı hâl hatır sormalara evirilen bir anlatım görülür. Dürdane ile Münir arasındaki sevdaya dair tek somut adım Dürdane'nin, Münir'i İstanbul'a davet ettiği mektubudur. Ancak Münir'in bu mektup karşısındaki tavrı belirtilmez ve bu mektup gönderildikten kısa süre sonra Ali Bey de Münir'e bir mektup göndererek onu İstanbul'a davet eder. Münir'in gelişi, sevdiği kızdan aldığı mektuptan ziyade konağın efendisi tarafından verilen izne bağlı gerçekleşmiş gibidir. Münir'in

[269] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3125, 13 Rebiyülevvel 1316/20 Temmuz 1314/1 Ağustos 1898, s.2.
[270] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3123, 11 Rebiyülevvel 1316/18 Temmuz 1314/30 Temmuz 1898, s.2.

İstanbul'a gelişinin ardından başlayan düğün hazırlıklarından sonra Dürdane-Münir evliliği gerçekleşir. Münir de mutlu sona erişen kişilerdendir.

Kudret, *Çamurlar İçinde* romanının başkişisidir. Annesi, ablası ve kız kardeşiyle birlikte yaşamaktadır. Sekiz yaşında mektebe başlamış, derslerinde başarılı bir öğrencidir. Babasının ölümüyle birlikte ailesi büyük bir ihtiyaç içinde bulunur. Annesi ve özellikle ablasının gayretleriyle geçimlerini sağlarlar. Kudret, ailesinin tek kurtuluş umudu gibidir. Mektepten ayrılmak istemez. Çünkü buradan ayrılmanın hayata atılmak, iş bulmak demek olduğunu bildiği için üzüntü duyar. *Bir Gece* romanındaki Necati'ye çok benzer düşüncelere sahiptir. Ancak mektep konusunda Necati'nin, Kudret'ten farklı yanı kendini mektebe ve çevresine layık görmeyişidir. Kudret, on dokuz yaşına kadar eğitimine devam eder. Bir muallimin tavsiyesi ile "Fransızca ve kitabet dersleri" alır. Mektepten mezuniyetinin ardından muallimliğe başladığında ailesinin hem geçimini temin eder hem de başkalarına karşı medar-ı iftiharı olur. Kudret tüm olumsuz koşullara rağmen terbiye ve ahlak hususunda iyi yetiştirilmiş biridir. Bu yönleriyle Ahmet Mithat'ın *Felatun Bey ile Rakım Efendi* romanındaki Rakım Efendi'sine benzer. Kudret, Ada'da birkaç defa tesadüf ettiği Jülide'ye âşık olur. Annesiyle birlikte gezintiye çıkan Jülide'nin ailesi hakkında bilgi edindikçe, çevresindeki insanların düşünce ve söylemlerinin kötü yönde olacağından çekindiği için Jülide'den uzaklaşmak ister. O da Jülide gibi romantik bir tavırla kaçış arzusu duymaya başlar. "*Eğer bir nazar-ı nefret görürse artık yaşayamayacak ve hayatından hiçbir şey anlamayacak zanned*(er)."[271] Ders bahanesiyle bir müddet İstanbul'a yerleşir. Kudret "vazifesine aşk derecesinde bir muhabbet" duyduğu için Jülide'yi de bu meziyetiyle unutabileceğini düşünür. Bu hususta kararlı görünmeye de çalışır: "*Benim istidadım öyle havai şeylere değil, böyle meşgale-yi ciddiyeye müsaittir. İşte ben, şimdi anlıyorum. İşsizlikle muvakkat beni hissi, havai ve sair etti. Bütün kabahatim ihtisasatıma kapılmaktan ibaret idi. Fakat şimdi böyle tesirlere mukavemet için gayet mütedeyyin bir zırha malik bulunuyorum. Fikri daima kalbe tercih edeceğim*."[272] Romantik bir duyuşla hareket eden Kudret okulların tekrar eğitime başlamasıyla biraz meşguliyet bularak Jülide'yi unutmaya çalışır. Bir ay

[271] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7291, 26 Rebiyülahir 1319/30 Temmuz 1317/12 Ağustos 1901, s.2.

[272] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7307, 13 Cemaziyelevvel 1319/15 Ağustos 1317/28 Ağustos 1901, s.2.

kadar da ders verme bahanesiyle vakit geçirir. Annesinin haftada iki geceyi Ada'da geçirmeleri isteğini de kıramaz ve tekrar Jülide ile karşılaşmaya başlar. Şadi'nin, okul müdürü aracılığıyla Kudret'ten Fransızca ders alma istediğini de başta kabul etmek istemez. Şadi'nin ve annesinin kötü şöhreti dolayısıyla kendi ahlakına onlarla muhatap olmayı yakıştıramaz. Ancak Jülide'yi görme ve onunla görüşebilme ihtimali dolayısıyla teklifi kabul eder. Şadi'nin tiyatroya gittikleri akşam Kudret'i tercüman gibi kullanmak istemesine öfkelenerek başından beri istemediği bu ders verme işini sonlandırır. Romanın yayımlanan bölümlerinde Kudret içine düştüğü durum karşısında büyük üzüntü duymaktadır. Ailesinden aldığı terbiye ve mektepte gördüğü eğitim sayesinde herkes tarafından sevilen, iyi tanınan biriyken Şadi ve ailesi yüzünden kötü anılma ihtimalinden de çekinmektedir. Şadi'nin kendi menfaatleri için derse devam etme isteğini reddedince Şadi tarafından tehdit edilir. Bu hususta da son derece pişmanlık duyar.

Sara romanında Sara'nın Kocası maddi varlığa sahip ancak Sara gibi hassas ve romantik bir kişiliğe sahip bir kadını anlamayacak tabiatta biridir.

> Sara'nın zevci olan genç pek fena bir adam değildi. Kendi hâlinde biraz saffet-i kalbe malik, oldukça cesaretli, dinç yalnız ilim ve irfanı pek nakıs, hissi pek mutedil, ruhu pek havide, fikri pek durgun idi. Fakat biraz serveti bulunması şahsına ehemmiyet kazandırıyordu. Ömrünün kısmı âlisini kırda, bayırda, avda geçirmiş, pek az tahsil görmüş olan bu adam ihtimal ki kendine münasip bir kız alsaydı faraza kendi memleketinde daima bu gibi erkekleri gören, bu gibi erkeklere layık bir terbiye ile yetiştirilen bir kızla teehhül etseydi şu izdivaçtan en mesut meyveler husule gelebilirdi. Hem bu erkek bahtiyar olur hem o kız saadet içinde yaşardı. Fakat bilakis tarz-ı maişetleri, tabiatları, tahsilleri, görgüleri, meyilleri yekdiğerine tamamen mübeyyen olan şu izdivaç gayr-ı makul ikisini de bedbaht etti.[273]

Sara ile bu genç arasındaki evlilik her geçen gün iki tarafı da mutsuz etmektedir. Sara, kocasının hissi yönden yetersizliği karşısında soğuk tavırlarla muamelede bulunur. Genç adam da bu durumun sebebini tam olarak anlayamaz ve mutsuz olmaya başlar. Sara'nın zevk, sefa ve elbiseler alarak para sarf etmesiyle birazcık da olsa moralinin düzeldiğini gören genç adam, bu uğurda tüm servetini sarf eder. Nitekim parası kalmayınca Sara'nın isteğiyle bir tanıdıktan yardım ister ve iyi gelirli bir memuriyete atanarak taşraya giderler. Sara bir ay sonra tekrar İstanbul'a döner. Genç adam, karısının iyileşmesini arzu etmektedir. Sara'nın İstanbul'a

[273] Abdullah Zühtü, *Sara*, *Sabah*, nu. 3657, 20 Ramazan 1317/9 Kânunusani 1315/21 Kânunusani 1900, s.2.

geldiği sıralar ona kendi eğitim ve terbiyesine "uygun" mektuplar yazarak hâl ve hatırını sorar. Ancak bir süre sonra kocası tarafından Sara'ya mektup gönderilmez. Sara tarafından aldatılan bu genç adam romanın sonuna kadar bir daha sahneye çıkarılmaz. Sara'nın kendisine yazdığı tekrar bir araya gelme isteğini belirten mektuba Sara'yı boşadığını belirten bir telgrafla cevap verir.

Bir Gece romanında Necati, romanda vakanın başlangıcında kendisini saadete ulaşamamış, maddi ihtiyaçlarını karşılamak için de hırsızlığa yönelmiş ve Hasan Efendi'nin uyanmasıyla birlikte onu öldürerek katil olmuş biri şeklinde tanıtır. Yapılan tahkikatta zabıta memurunun sorduğu sorulara cevap verirken kimliğini şöyle tarif eder: "*İsimim Necati. Yaşım yirmi beş, sanatım. (…) dairesinde katibim. İstanbulluyum. Bu hanenin etsalindeki hanede ikamet eyliyorum."* (Abdullah Zühtü, 1316: 37). Necati, cinayet meselesinde herhangi bir suçu bulunmayan bir gençtir. Babası Bayram Efendi ile üvey annesi Zekiye Nimet'in hırsızlık için Hasan Efendi'nin evine girdiklerini görünce onlara engel olmaya çalışır. Yaşanan arbedede Zekiye Nimet, Hasan Efendi'yi öldürür. Necati, babasının "namusunu" korumak için cinayeti kendisinin işlediğini söyleyerek Bayram Efendi'nin suçunu üstlenir. Necati, üç deftere yazdığı hatıralarına sekiz yaşından itibaren başından geçenleri kaydeder. Annesini çok küçük yaşta kaybetmiştir. Babası, Zekiye Nimet ile evlenir. Bu evlilik Necati için annenin kaybıyla birleşince tamir edilmez bir yaraya dönüşür. Babasından nefret etmeye başlar. Ancak terbiyeli, ahlaklı ve iyi bir eğitim almış genç birisi olarak Necati, babasına da üvey annesine de tamamen sırt çevirmez. Necati, Mekteb-i Sultani'de eğitim görerek babasının ve çevresinin "layık olduğundan" çok daha farklı bir tarzda yetişir. Burada aldığı derslerin etkisiyle hassas, şair mizaçlı ve bayağılıklardan uzak bir kişi olarak hayatını sürdürür. Hasan Efendi'nin kızı Habibe Sıdıka ile küçüklükten itibaren görüşür. Hasan Efendi'nin karısı da Necati'yi kendi evladı gibi sevmektedir. Necati büyüyüp yirmili yaşlara geldiğinde Habibe Sıdıka'ya karşı hislerinin farkına varır. Habibi Sıdıka'nın annesinin de destek ve teşvikiyle Necati, konağa damat olma adayıdır. Necati yakışıklı bir genç hâline gelince üvey annesi de onunla münasebet kurma çabasına girer. Necati ahlakı ve terbiyesi gereği Zekiye Nimet'e aldırış etmez. Habibe Sıdıka ile münasebeti ise musiki aracılığıyla gelişmeye başlar. Necati, segâh makamında şarkıları sevmektedir. Habibe Sıdıka'nın kendisinden bu makamda şarkılar istemesi üzerine ona hissettiği sevgiyi ifade edecek tarzda şarkı sözlerini

bir kâğıda yazarak Habibe Sıdıka'ya ulaştırır. Cinayetin gizemi çözülmüş olmasına rağmen Necati duruşunu değiştirmeyerek babasının namusunu korumaya çalışır. Ancak suçsuz olduğuna karar verilir ve beraat eder. Yaşananların üzerine İzmir'e memur olarak gider. Bir buçuk yıl burada kaldıktan sonra Küçük Hüseyin Efendi'nin Habibe Sıdıka'nın hastalandığına dair yazdığı mektup üzerine tekrar İstanbul'a döner ve Habibe Sıdıka ile evlenir.

Bir Gece romanında Bayram Efendi (Ağa), mahkemede hademelik yaparak geçimini sağlayan elli beş yaşında biridir. "*Elli yaşlarında bulunan bu adam uzun sakallı, iri yarı, henüz dinç, tuttuğunu koparacak kadar kuvve-i albeniye ve mülhemce idi. Gür kaşları altında çukura batıp kaybolan küçük ve gayet parlak gözleri seri bir hareketle dönüyor, heyet-i umumiye-yi veçhiyesi şüpheyi davet eyliyordu.*" (Abdullah Zühtü, 1316: 112) Karısını hastalandığı için genç yaşta hastaneye göndermiş ve bir anlamda (Necati'nin hasreti ve terk edilmişlik düşüncesiyle) ölümünün hızlanmasına zemin hazırlamıştır. Karısıyla hiç ilgilenmeyen Bayram Efendi, Zekiye Nimet'le evlenince ahlaken dönüşüm yaşamaya başlar. Zekiye Nimet tarafından işret ortamına alıştırılır. Paraya düşkün bir kişi hâline gelir. Babalık vazifesini yerine getirme noktasında büyük eksiklerinin olduğundan söz edilir. Özellikle Necati, ondan nefret etmeye başlar. Necati'nin hastaneye gidip annesini ziyaret etme isteğine de sürekli bahaneler bularak karşı çıkar. Eğitim ve terbiye konusunda Necati'yi pek umursamasa da sırf evden uzaklaştırmak maksadıyla zengin bir tacirle konuşur ve onu Mekteb-i Sultani'ye kaydettirir. Necati'nin kişiliğindeki gelişim açısından, Bayram Efendi'nin farkında olması bile yaptığı en dikkate değer teşebbüs mektep meselesidir. Zekiye Nimet'in kendisini günlerce sarhoş edip hırsızlıkla servet elde etme fikrine kapılarak zengin olan komşusu Hasan Efendi'nin evine girer. Zekiye Nimetle birlikte Hasan Efendi'yi öldürürler. Başlangıçta Necati'nin suçu üstlenmesiyle serbest kalsa da Zekiye Nimet'in paralarla birlikte kaçtığını görünce pişmanlık yaşar ve zabıta merkezine giderek her şeyi itiraf eder. Suçunun kesinleşmesi üzerine idama mahkûm edilir. Kötü ahlaklı kişilerden biridir.

3.2.2.5. Askerler, zabıtalar, polisler, bekçiler

Mülazım/(sonradan) Yüzbaşı Raik, *Şanlı Asker* romanının başkişisidir. Romanda olayların bir kısmı "Raik'in defterinden" başlıklarıyla aktarılır. Raik, Miralay

Ahmet Bey ve Feride Hanım'ın oğludur. Babası da bir subay olduğundan Raik'in vatan ve millet sevgisiyle yetişmesini sağlamış, askerî okullarda eğitim aldırarak onu da subaylığa yönlendirmiştir. Raik'in annesi de asker bir aileye mensup, millî değerlere son derece önem veren biridir. Bu ortamda yetişen Raik, 1897 Osmanlı-Yunan harbi çıkması üzerine cepheye gidecek subaylardan biridir. Savaşa katılma, vazife üstlenme ve atalarına layık bir evlat olduğunu gösterme gayretiyle dolu yirmi bir yaşında bir gençtir. Arkadaşı Yüzbaşı Ahmet'ten aldığı mektupla cepheye çağrıldığını öğrenen Raik son derece sevinir. Ailesiyle durumu paylaştığında onlar da asker ailesi olmanın mutluluğu ve şerefini duyarlar. Raik cepheye gideceği haberini alınca bir yandan da düşünmeye başlar. Bu noktada Cemile'yi aklına getirdiği için hüzünlenmektedir. Ancak vazife aşkıyla yanıp tutuştuğu için vatan sevgisini "yar" sevgisinden önde tutarak hareket eder. Mahalleli ile vedalaşır ve cepheye intikal etmek üzere trenle Selanik'e geçer. Raik, iki sevda arasında yaşadığı maceralarla anlatılmaktadır. Cephede kahraman bir asker; Cemile'ye karşı ise şair tabiatlı, hassas bir kalbe sahip, sevgisinde son derece sadık bir âşıktır. Raik'in bu durumu kız kardeşinin dilinden şöyle ifade edilir: "*Pek kahraman, pek babayiğit bir asker olmakla birlikte hiç soğukkanlılığını koruyamaz. Gayet alıngandır*." (Abdullah Zühtü, 1315: 302). Raik cepheye intikal edince Dava Tepesi'de görevlendirilir. Yarbay Ahmet Bey'in emrine girer. Burada kendisine de emir eri olarak Mustafa Onbaşı'yı seçer. Raik, babası Ahmet Bey'in silah arkadaşı Yüzbaşı Nüzhet'in ailesini bulması vasiyetini Mustafa Onbaşı'yı tanıdıktan sonra yerine getirebilir. Mustafa Onbaşı, Raik'in kuşandığı "kılıcı" tanıyınca Raik, yıllardır aradığı baba dostu şehit ailesine de ulaşmış olur. Raik cephede kahramanlıklar gösterip büyük hizmetlerde bulunurken sol kolundan yaralanır. İkinci taarruzda ise düşmanın top atışları sırasında bacağından yara alarak İstanbul'a döner. Yıldız Hastanesi'nde tedavi edilir ancak bacağı "topal" kalır. Bacağının durumu nedeniyle Cemile'ye layık olmadığını düşündüğü için onunla evlenmekten de vazgeçer. Ailesinin, Mustafa Onbaşı'nın ve rüyasında gördüğü babasının etkisiyle evliliğe tekrar sıcak bakar. Hem olayların başından beri nişanlar alıp yararlılıklar gösterme emeline ulaşarak "şanlı bir asker" hem de Cemile'yle evlenerek mutlu bir genç olarak yaşamına devam eder.

Mustafa Onbaşı *"bu cesur, bu alicenap asker*" (Abdullah Zühtü, 1315: 119) Çankırı'da dünyaya gelir. Babası mahkeme mübaşiri Şakir Ağa, çevresi tarafından

son derece itibar gören ve sevilen biridir. Bu sayede Mustafa da büyük teveccüh görür. Küçük yaştan itibaren Çankırı'da görev yapan Hâkim Efendi'nin yanında eğitim, terbiye görmeye başlar. Hâkim'in torunu Nüzhet ile arkadaşlıkları daha küçük birer çocukken başlar. Hâkim Efendi'nin emekliliği üzerine İstanbul'a taşınma durumu gündeme gelince Mustafa da onlarla birlikte gönderilir. Burada askerî okullara giderek subay olmayı istemektedir. Ancak çok istediği bu hedefine babasının ölümü nedeniyle kavuşamaz. Çankırı'ya dönerek kâtiplik yapmaya başlar. Nüzhet'in harbiyeden mezun olup evleneceği sıralarda ailesiyle birlikte İstanbul'a taşınan Mustafa Onbaşı, Nüzhet Bey'in ısrarıyla burada yaşamaya karar verir. Geçimini ticaretle sağlayacaktır. Nüzhet Bey'le Plevne cengine katılır. Nüzhet burada şehit düşünce onun ailesine bakma sorumluluğunu da Mustafa üstlenir. Nüzhet'in karısı Nadide Hanım ve kızı Cemile'yi kendi ailesinden ayırmaz ve her ihtiyaçlarında yanlarında olur. Nüzhet'in ailesini Cemal'den korumak için de büyük çaba sarf eder. Son bulduğu tedbir ile de cephe arkadaşı Nüzhet ve Ahmet beylerin haremleri Nadide Hanımlarla Feride Hanımların komşu olmasına aracılık eder. Mustafa, Osmanlı-Yunan muharebesine de gönüllü yazılarak cepheye gider. Burada Raik'in emrine girer. Raik'e de tecrübesiyle yol gösterir ve bir nevi "babalık" yapar. Mustafa, Raik'in cephede yaralanıp İstanbul'a döndüğünde de en büyük destekçilerinden biridir. Cemile ile Raik'in evliliğinde de büyük katkıları vardır.

Şanlı Asker romanında *Yarbay* Ahmet Bey "gayet cesur, hamiyet sahibi, yüksek kalpli" bir komutandır. Yirmi beş kişiyle bin beş yüz kişilik bir Yunan kuvvetine karşı kahramanca savaşarak bulundukları tepeyi geçilmez/aşılmaz kılar.

> Alasonya cephesindeki Paşa ordu komutanlarından yaşlı, tecrübeli biridir. Raik onu gördüğünde kendi babasına benzetir. "Bu ne insani şaşırtacak tesadüf… Tıpkı babamdı o!.. Evet, tıpkı babam gibiydi… Zayıftı, uzunca bir yüzü vardı. Geniş alnı, çatık kaşları, tesirli, ruha işleyen ciddi bakışı, bembeyaz uzun sakalı, kahramanca duruşu bütün mert ve askerce tavırlarıyla tıpkı babama benziyordu o." (Abdullah Zühtü, 1315: 49).

Emced *Şanlı Asker* romanında vatan aşkıyla dolu genç bir yüzbaşıdır. Selanik'e giden trende Raik'le aynı kompartımanda yolculuk eder. Cephe gerisinde görev aldığı ve sıcak çatışmaya giremeyeceği için hüzünlenen Emced, Raik'le konuşmalarında ona hududa gitme arzusunu anlatır ve Redif Taburu'nda Binbaşı Hüsnü Bey'in kardeşi olduğunu söyler.

Şanlı Asker romanında ismi geçen ve hakkında savaştaki kahramanlıkları ve askerlik dehalarından birer cümle dışında bilgi verilmeyen şahıslar da vardır. Bunlar Tuğgeneral Hazretleri, Naim Paşa, Kolağası, Yüzbaşı Ali Bey, Miralay Hakkı, Mülazım Şakir Ağa, Binbaşı Tevfik Bey, Kaymakam/Miralay Seyfullah Bey, Yüzbaşı Ahmet ve savaşa katılan Türk askerleri.

Bir Gece romanında Küçük Hüseyin Efendi, "*istidad-ı fevkaladesi, dirayeti, tecrübesi ve maharetiyle tetkikat ve tahriyatta bir şöhret-i mahsusa kazanmış ve bir hayli muvaffakiyet ile kendini refikasına tanıttırmış*"tır (Abdullah Zühtü, 1316: 51). Küçük Hüseyin Efendi, yaptığı tahkikatla Necati'nin masumiyetini ortaya çıkaran zabıta memurudur. Vazifesine son derece düşkün, kıvrak zekâlı, merhametli, aile değerlerini önemseyen biridir. Vazife uğruna gece gündüz demeden hareket eden çalışkan bir gençtir. Necati'nin defterlerine ulaşarak cinayet meselesinde kimlerin suçlu olduğunu tespit eder ve vazifesindeki muvaffakiyetini bir kez daha ispat eder. Necati'nin defterlerini okuduktan sonra, onun hayatından ve kişiliğinden etkilenerek Necati ile dostluk kurar. Olayların akışında merkezî bir öneme sahiptir. Katillerin tespitinde oynadığı rolün yanı sıra Necati ile Habibe Sıdıka'nın evlenmelerine de vesile olmuştur. Necati'yi, İzmir'den İstanbul'a dönmeye ikna eder.

Bir Gece romanında Zabıta Memuru, cinayet akşamı olay mahalline gelen zabıta amiridir. Sakallı ve orta yaşlı, olayları tetkik etmede gayet dikkatli, ayrıntılar üzerinde fazlaca duran, mesleğinin inceliklerini bilen bir memurdur. Küçük Hüseyin Efendi kadar aktif olmasa da olayların ilerleyişinde "amir" kimliğiyle yön verici bir etkiye sahiptir.

Bir Gece romanında Komiser olayların başlangıcında cinayet mahalline intikal eden ilk güvenlik görevlerindendir. Necati'nin ifadesini alır ancak henüz görev tanımları yapılmadığı belirtilerek kendi başına hareket etmek istemez. "*Şu cinayetin vuku esnasında, Memalik-i Şahane'de polis ihdas edilmemiş olduğu hâlde vezaif-i mühimmeyi zabıta henüz hakkıyla tesis etmemiş idi. Bu cihetle komiser efendi vazifesini ifa hususunda müteredditane hareket eyliyor ve malumatından ziyade zekâsına itimat eylediği polis çavuşunun ikide birde reyine müracaata mecbur oluyordu."* (Abdullah Zühtü, 1316: 14-15). Cinayet gecesi yapılan tahkikat dışında tekrar olaylara dâhil edilmez.

Bir Gece romanında Bekçi Mehmet Ağa, Sülünlü mahallesinin bekçisi olan bu kişi polis karakoluna giderek cinayet haberini verir. Zekiye Nimet'in ifadesi alınırken ve Ayşe Monla'nın yaşadığı yer bulunacakken yardımına başvurulan kişidir.

3.2.2.6. Kâhyalar, dadılar, hizmetçiler, arabacılar

Güller, Dikenler romanında Emine Hanım, Gonca'nın küçüklükten dadısıdır. Yaşlıca bir kadın olan Emine Hanım iyi niyetli, komşuluk ilişkilerine önem veren, ahde vefalı bir kadındır. Romanda olaylara dâhil olduğu zaman diliminden dört ay önce kocasını kaybetmiş, küçük yaştaki kızıyla kıt kanaat geçinmektedir. Leyla ve Gonca kendisine durumu anlatıp evine sığınmak istediğinde ise onları yargılamadan kabul eder. Tek şartı abdest alıp bir daha bu işlere bulaşmamak üzere tövbe etmelerini istemektir. Leyla'ya bebek bakımı konusunda da yardımcı olacağını belirten Emine Hanım; Leyla ve Gonca hapse düştüğünde onların yanında bulunmuştur. Mutlu sona erişen kişilerden biridir.

Cezzar Ağa randevu evinin işleriyle ilgilenen bir erkektir. Romanda bebeğin randevu evinin kapısında bulunduğu ilk sahnede bebeğe eşya almaya gönderilir. Bunun dışında Mahbube ve Uzun Kalfa ile birlikte Leyla ve Gonca'yı takip edeceği söylense de olaylar yaşanırken varlığı veya olaya müdâhil oluşuna dair bilgi verilmez.

Şanlı Asker romanında hizmetçiler, aşçılar ve diğer bu tür görevleri yerine getiren kişilere pek rastlanmaz. Nadide Hanım'ın, Cemal'in aile namusunu lekelemesi dolayısıyla mahalle değiştirirken "gevezelikleri" nedeniyle yeni taşınacakları yeri kimseye duyurmamaları için hizmetçilerini evden uzaklaştırdığı ve Feride Hanım'la "aşçı bulmanın güçlüğü hakkında konuştukları sahneler dışında bu sınıftan insanlardan söz edilmez.

Şikeste Beste romanında Dermisal, Ali Bey'in yanında çalışan ve Ahmet Baha ile evlenerek konaktan ayrılan hizmetçi genç bir kadındır. Kızı Dürdane dört yaşındayken hayatını kaybeder. Ali Bey, Dürdane'nin gelişiyle zaman zaman Dermisal'i hatırlar. Bunun dışında Dürdane'nin bir kez rüyasına girerek Ali Bey'i sevmesini tembih eder. Romanda başka bir şekilde sahneye çıkarılmaz. Necmileyal Kalfa, uzun yıllar Ali Bey'in konağında yaşamış; milliyeti belirtilmese de Türk olmadığı konuşma özellikleriyle verilen ihtiyar bir kalfadır. "*Otuz seneden beri o konağın emektarlarından olup her türlü ihtimale karşı efendisini terk etmeyen bu*

terbiyeli, haluk, müşfik ve feşair Necmileyal, Ali Bey'in hüsn-i ittihabını hakkıyla ispat edecek derecede dadılığa müsait idi."[274] Afaknaz Kalfa, Ali Bey'in konağında çalışan altı kalfadan biridir. O da terbiyeli, efendisine itaatte kusur etmeyen biridir. Diğer kalfalara dair malumat verilmez. Ağalar, arabacılar, hizmetçiler ise romanda yalnızca belli işler yapılacağı zaman bunları icra eden kişiler olarak anılır.

Bir Gece romanında Kâhya Zehra, on üç sene Hasan Efendi'nin hizmetinde bulunan yaşlı ve emektar bir kadındır. Konağın işleriyle ilgilenir. Necati'yi küçüklüğünden itibaren tanır. Konağın hanımının isteklerine göre Necati ile okul yıllarından beri ilgilenmiştir. Hizmet ettiği konağın sahiplerine ve Necati'ye karşı sevgi ve saygı konusunda son derece özverili davranmaktadır. Yaşlı zenci bir kadın, Necmiseher ve ismi belirtilmeyen birkaç hizmetçi kadın romanda olayların akışına yerine getirdikleri görevlerle katkı sağlayan hizmetçilerdir.

Çamurlar İçinde romanında arabacı; Kudret'in, Jülide hakkında bilgi almak istediği sahnede ortaya çıkar. Ada'da her evi bilmekte, herkesi tanımaktadır. İnsanlara bu konularda fazlaca bilgi vererek bir yandan müşteri kazanmaya çalışırken bir yandan da her konuda malumat edinmeyi sürdürür. "*Kudret Ada'da bir arabacı biliyordu ki ne zaman onunla bir yere gitse tesadüf edilen kadınlar hakkında sormadan malumat veriyor, muttasıl gevezelik ediyor ve hizmete amade bulunduğunu ima ediyordu.*" [275]

Uşak, arabacılar, hizmetçiler, Kudret'in eniştesi, *Çamurlar İçinde* romanının yardımcı roldeki şahıslarıdır. Bu kişilerden evin işleriyle ilgilenenler olay akışına "hizmet etme", "istenileni götürüp getirme" gibi durumlarda katılır ve akışın devamını sağlarlar. Kudret'in eniştesi ise Leman ile evlenmiş, iç güveyi olarak Kudret'in ailesinin evinde yaşamaya başlamış biridir. Romanda sahneye çıkarılmaz olay akışına doğrudan etkisi yoktur.

3.2.2.7. Arabulucu şahıslar

Güller, Dikenler romanında Hulusi Bey terbiyeli, aile saadetinin ne olduğunu tatmış, annesi ve kardeşinin geçimini üstlenmiş bir gençtir. Zekai Efendi'nin Leyla hakkında malumat almak için randevu evine gönderdiği bir arkadaşıdır. Gonca

[274] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu.3096, 14 Safer 1316/21 Haziran 1314/3 Temmuz 1898, s.2.
[275] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7294, 29 Rebiyülahir 1319/2 Ağustos 1317/15 Ağustos 1901, s.2.

onun ailesi ve ekonomik durumundan şöyle söz eder: "*Hulusi Bey'in bir validesi, bir hemşiresi var. Onları yalnız Hulusi Bey geçindiriyor. Kendilerinin başka bir serveti yok. Hulusi Bey ise ancak ayda bin kuruş kadar kazanabiliyor."* (Abdullah Zühtü, 1314b: 176).

Hulusi, Gonca ile tanıştıktan sonra hiç alışık olmadığı randevu evine sürekli gidip gelmeye başlar. Bu onun aile hayatına da yansır. Gonca'yı sevdiği için ondan ayrı kalmak istemez bu nedenle randevu evine daha sık gitmeye başlar. Gonca, Hulusi'nin ailesini ihmal ettiğini, parasını bu yerde harcadığı için hasta kardeşine hekim bile ayarlayamadığını öğrenince onun randevu evine gelmesine mâni olur. Olayların nihayete kavuşacağı bölümde Zekai Efendi ile birlikte karakola giden Hulusi Bey, Gonca'yı oradan kurtarır. Romanda mutlu sona ulaşanlar arasındadır.

Güller, Dikenler'de Saatçi olarak tanıtılan orta yaşlarda bir erkek, paraya hayli düşkün, çıkarları için her türlü yalan söyleyebilen bir kişidir. Leyla ve Gonca eşyalarını randevu evinden aldırmak için bu kişi ile anlaşır. Leyla ve Gonca'dan eşyaları getirme karşılığında aldığı para karşılığında onların yerini söylemeyeceğini de vaat eder. Ancak Mahbube ve ev sahibesi kadınla beş lira karşılığında anlaşarak Leyla ve Gonca'ya verdiği sözü tutmaz. Olayların sonuna doğru sahneye çıkarılan saatçi olumsuz özellikleriyle ön plandadır.

Şanlı Asker romanında Raik'in kız kardeşi genç, zeki ve terbiyeli bir kızdır. Cemile ile Raik münasebetinde tarafların duygularını/hislerini birbirine aktaran, onları birbirine yakınlaştıran girişimlerinden hareketle bu genç kızı da "arabulucu" kategorisine dâhil etmek mümkündür. Abdullah Zühtü'nün dışarıdan "çıkarcı ve ahlaksız" bir arabulucu şahsa yer vermediği eserlerinde bu işlevi yerine getiren iyi karakterdeki kişilerden biridir.

Komşu Kadın, *Sara* romanında arabulucu ve fırsatçı bir kişi olarak bulunmaktadır. Romandaki gerilimin devam etmesindeki en büyük işleve sahip şahıslardandır. Psikolojik derinliği verilmese de para hırsı ve işinin oluru için çabası onu roman için vazgeçilmez biri hâline getirir. Bu kadın, Doktor Bedi ve Kâmi'nin arkadaşı gibi hovarda, çapkın kişilerin "gönül işlerini" ayarlayarak onlardan kopardığı paralarla kendine bir hayat kurmaya çalışır. Bir berberin karısı olan bu yaşlı kadın barakaya benzer bir evde yaşamaktadır. Romanda ismi belirtilmez ve Komşu Kadın şeklinde anılır. Bu kadın işinin oluruna bakan, hazırcevap ve kolaylıkla yalan söyleyebilen biridir. Bedi-Sara ve Kâmi-Sara arasındaki münasebetin gelişmesine

zemin hazırlar. Sara'ya iyilik yapıyormuş gibi görünse de asıl niyeti Sara'nın gençlik ve güzelliğinden faydalanıp onun üzerinden para kazanmaktır. Bedi-Sara münasebetinin başlamasındaki en büyük kolaylaştırıcı etkiye sahip kişidir. Bedi'den aldığı Mecidiyeler karşılığında Bedi'ye, Sara'dan aldığı para ve elbiseler karşılığında da Sara'ya iyi görünmeye onları gücendirmemeye çalışır. Sara ile Bedi arasındaki münasebet bozulunca Sara'ya verdiği tavsiyelerle Bedi'yi tekrar ona bağlama düşüncesindeymiş gibi görünse de amacı Sara'yı sefahat âlemlerine alıştırıp onu başka erkeklerle görüştürerek para kazanmaktır. Kâmi-Sara münasebetini de yine para elde etmek için sağlamaktadır. Romanın sonunda gerçek niyeti fark edilince Sara tarafından evden kovulur. Hem Sara'dan intikam almak hem de yüklü miktarda para ele geçirerek kendine bir "randevu evi" açmak ve bu suretle para kazanmak düşüncesindedir. Bedi ve Kâmi'den Sara'nın görüşme şartıymış gibi ellişer lira ister. Her ikisi tarafından da reddedilince hayal kırıklığına uğrar.

Kâmi'nin arkadaşı, *Sara* romanında sefahat âlemlerinin müdavimlerinden biridir. Bu kişi Kâmi'nin, Sara'ya ulaşmasına yardım eder. Komşu Kadın ile önceden tanışıyor oluşu ve sefahat âleminden birine nasıl ulaşacağını bilişiyle romanda olayların akışına yön verir. Tıpkı Doktor Bedi gibi gördüğü güzel kadınlarla gönül eğlendirme arzusunda bir kişidir. Kâmi'nin, Sara'ya ulaşma arzusundan vazgeçmeyi düşündüğü esnadaki tavrı ile de ne kadar çapkın bir kişi olduğu vurgulanır.

Ayşe Monla, *Bir Gece* romanındaki arabulucu kadındır. Necati'nin annesi hastalanınca Bayram Efendi'nin aklını çelerek karısını hastaneye yatırmasını söyler. Bayram Efendi de bu fikirde olduğunu belirterek kısa sürede karısını hastaneye yatırır. Yaşlı bir kadın olan Ayşe Monla, Zekiye Nimet'le Bayram Efendi'nin evliliğinde aracılık yapar. Ayşe Monla'nın arabuluculuktaki maksadı kendi maddi menfaatleridir. Romanda bu husus üzerinde pek durulmasa da Ayşe Monla, Abdullah Zühtü'nün romanlarındaki arabulucu kadınlar arasında olayların akışına yön veren işlevsel kişilerdendir.

Okul Müdürü, *Çamurlar İçinde* romanında arabulucu tipin özelliklerini taşıyan kişidir. Nahit Bey takımından olan Nevber'in ve Şadi'nin kötü şöhretlerini bilmektedir. Şadi, Fransızca ders almak için bu müdür aracılığıyla Kudret'e ulaşır. Müdür, fırsatçı ve paragöz bir tiptir. Nevber'in güzelliğini ve servetini bildiği için

Kudret üzerinden kendisi de bir şeyler elde etme arzusu duyarak ders vermesi için Kudret'i ikna etmeye çalışır. Şadi'nin muhakkak Kudret'ten ders almak istemesinin arkasında da bir başka durumun olduğunu sezerek Kudret'e Nevver ve ailesi hakkında imalı konuşmalarda bulunur.

Leyla *Çamurlar İçinde* romanında arabulucu şahıslara örnek verilebilecek bir konumdadır. Jülide ve Leman ile görüşen bu genç kız her ikisinden öğrendiklerini diğerine aktararak vakanın gelişmesini sağlar. "*Lepiska saçlı bir güzel kız.*"[276] olan Leyla, Jülide'nin en yakın arkadaşı ve sırdaşıdır. Jülide'nin, Kudret hakkındaki hissiyatını tüm detaylarıyla bilmekte ve Leman'a yeri geldikçe bu hususlardan söz etmektedir. Jülide ile Kudret münasebetinin ilerlemesinde ve tarafların birbirleri hakkında malumat edinmesinde gördüğü işlevle arabulucu bir kişi şeklinde değerlendirilebilir.

3.2.2.8. Kalpazanlar, hırsızlar, dolandırıcılar

Güller, Dikenler romanında Veli küçük yaşta, kuşçulukla uğraşan babasını kaybetmiş, annesiyle yaşamaya başlamıştır. Annesinin Talikacı Mehmet ile evlenmesi üzerine bu adamın da etkisiyle ahlakı iyice bozulmaya başlar. Küçük yaşlardan itibaren hırsızlık yapar, komşuların eşyalarına zarar verir, babasından kalan kafeslerle kuş yakalayarak onları canice öldürür. Veli düzelmesi umuduyla mektebe verilir ancak kısa sürede buradaki öğrencileri ve öğretmenleri canından bezdirir. Bunun üzerine bir meslek sahibi olması için saatçinin yanına çırak olarak verilir. Bu Veli'nin hayatında bir dönüm noktası olur. Dört yıl saatçinin yanında çalışan Veli merakı ve yeteneğiyle meslekte kısa sürede ilerler. Dört yılın sonunda çalıştığı dükkânda hırsızlık yapınca kovulur. Farklı saatçilere başvursa da kimse onu bu namından dolayı yanına almak istemez. Kendi dükkânını açar ve kısa sürede şöhret kazanarak iyi gelir elde etmeye başlar. Ancak parasının çoğunu kumarda ve eğlence meclislerinde sarf etmektedir. Bir gün "tulumbacı kıyafetli biri" ile onun iş birlikçisi tarafından hesap ödetmek arzusuyla Galata'nın sefahat ortamlarına alıştırılır. Veli burada tanıdığı Aleko, Yorgi ve Yordan ile kısa sürede yakınlık kurar ve birlikte hareket etmeye başlarlar. Bu dört kişinin hepsi de hırsızlık, dolandırıcılık ve kalpazanlık yaparak yaşamını sürdürmeye başlar. Galata'da bulanan Taş Han'da

[276] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7329, 5 Cemaziyelahir 1319/6 Eylül 1317/19 Eylül 1901, s.2.

bir dükkân kiralayarak bu işleri yapmaya başlarlar. Veli eğlence hayatına devam ettiği sıralarda romanın merkezi konumundaki randevu evinde Şayeste ile tanışır. Kısa sürede yakınlık kurarlar. Veli kendini ağırdan alarak Şayeste'nin iyice kendisine bağlanmasını sağlar. Kalpazanlıkla ürettiği mecidiyeleri sarf etmek ve zengin hanelerde rahatça hırsızlık yapabilmek maksadıyla Şayeste'yi annesinden kalan eski evine yerleştirir. İki yıl birlikte yaşarlar. Bu süreçte Şayeste hamile kalır. Şayeste'nin doğum yapmasına birkaç gün kala Veli, Aleko, Yorgi ve Yordan kendi dükkânlarının da bulunduğu Taş Han'daki bir dükkânı soymaya kalkarlar. Bekçiye yakalanınca Veli bekçiyi bıçakla yaralar. Ardından yakalanarak yapılan tahkikat neticesinde Veli'nin tüm suçları ispat edilerek Veli idam edilir.

Güller Dikenler'de Kömürcü Yorgi, Gazcı Aleko, Demirci Yordan her biri Galata serseri ve dolandırıcılarındandır. Veli bu kişilerle tanıştıktan sonra kalpazanlık ve dolandırıcılık öğrenir. Bunlar kalıp para basarak, dilencilik ve hırsızlık yaparak geçimlerini sağlarlar. Veli'yle birlikte Taş Han'da yaptıkları soygun neticesinde yakalanarak suçlarını itiraf ederler ve on beş yıl kürek cezasına mahkûm edilirler.

3.2.2.9. Düşkün, ahlaksız şahıslar

Güller, Dikenler romanında Şayeste, Kıpti bir ailenin kızıdır. Silivri'de bir çiftlikte ailesiyle birlikte yaşamaktadır. Yedi yaşına geldiğinde hırsızlık yapmakta, çiftlikteki kadınların elbiselerini kesmekte, karıncaları yakalayıp bellerinden ikiye ayırarak canilik yapmaktadır. Annesinin ölümü üzerine iyice baş edilmez bir hâl alan Şayeste, babasının çiftlik ağasına başvurması üzerine İstanbul'a Nesibe ve Münir'in yanına besleme olarak gönderilir. Burada birkaç ay uslu duran Şayeste kısa sürede eski hâline döner ve konakta hırsızlık yapmaya başlar. Konaktaki eşyalara zarar verir. Aşçının çırağıyla yaşadığı münasebet sonrası Münir Bey'e iftira atar ve hakikat ortaya çıktığında tekrar Silivri'ye babasının yanına gönderilir. Şayeste bulduğu ilk fırsatta Silivri'den kaçarak tekrar İstanbul'a gelir. Burada eskiden tanıdığı yaşlı bir kadının yanında kalmaya başlar. Kadın çamaşırcılık yaparak geçinmektedir. Şayeste böyle yaşayamayacağına karar vererek oraya çamaşır yıkatmaya gelen Memiş'in aracılığıyla randevu evine yerleşir. Burada Veli ile tanışır ve onun kendisine kayıtsız davranması neticesinde iyice Veli'ye tutulur. Her şeyi göze alarak Veli'nin evine taşınır. Veli ona bohçacılık yaptırır. Veli'nin kalpazanlıkla ürettiği paraları da sarf etmesine yardımcı olur. Veli ile iki yıllık

münasebeti sonunda bir bebek dünyaya getirir. Ancak bebeğin Veli'den oluşu ve bebeği kucağına aldığında alnındaki beni görünce yine Veli'yi hatırlaması üzerine bebekten kurtulmak ister. Eski sefahat yaşantısına dönebilmek için de bebekten mutlaka kurtulmaya kararlıdır. Fahriye Abla ismindeki tanıdığı yaşlı bir kadın ve onun oğlu aracılığıyla Veli'den de intikam alma düşüncesiyle bebeği randevu evinin kapısına bıraktırır.

Mahbube, *Güller, Dikenler* romanının dikenler gruplandırmasına dâhil edilebilecek bir kişidir. Leyla'ya nispeten de Gonca'ya karşı sürekli bir kendini ispatlama çabası içindedir. Romanda psikolojik yönü en yoğun işlenen kişi olduğu söylenebilir. Mahbube'nin bütün gayreti herkes tarafından kabul edilmek, muhatap alınmak ve yaptıklarıyla birilerine zarar verdiğini görmektir. Bu maksatla başta Leyla'ya sataşır. Ondan herhangi bir "karşı tepki" göremediğinde ise bir süre Leyla ile uğraşmayı bırakır. Ancak Zekai Efendi'ye sahip olma hırsına kapıldığı andan itibaren tekrar Leyla'ya taarruza geçer. Leyla ve Gonca evden ayrılacağı sırada ev sahibesinin aklını karıştırarak Leyla'nın Zekai'yi bulmaya gittiğini, evi terk edeceklerini söyler. Ön görüleri doğru çıkınca da bir iftira atarak Leyla ve Gonca'yı hapsettirir. Muvaffakiyetini görmek için hapiste yanına gittiğinde Leyla ve Gonca'ya sataşır ancak bir karşılık göremez. Bu hâl karşısında da çılgına dönen Mahbube: "*Ya… Demek ki ben size hiçbir şeyle kendimi tanıttıramayacağım. Size karşı burada bile mağlup olacağım. Siz bana böyle hakaretle bakıp bir söz bile söylemeyeceksiniz öyle mi? Hele dur bakalım elbet bir gün gelir…* (Abdullah Zühtü, 1314b: 273) diye serzenişte bulunur. Onun tüm çabası kendini kabul ettirmek içindir. Bu uğurda "*Ey artık ya ölür ya öldürürüm…*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 295) diyecek kadar hırsa kapılmıştır. Son gayreti ise Zekai Efendi'yle görüşüp Leyla'nın hırsızlık yaptığı için hapse düştüğünü söyleyerek onu kendine bağlamak olur. Ancak bu durum karşısında da isteğine ulaşamayan Mahbube son kez sahneye çıktığında tüm yalanları öğrenilmiş, yaptığı bütün hileler ortaya çıkmış bir vaziyette karakolun önünde Zekai ile karşılaşır.

> Mahbube büsbütün sıfırı tüketti. Bütün mezelletini unutarak kudurmuş bir köpek gibi saldırmak hevesine düştü. Galeyan-ı ihtisasat ile ne yaptığını bilmez bir hâlde fırladı. Gözlerini adi şahıslara mahsus bir hiss-i intikam bürüdüğü için artık hiçbir şey göremiyordu. Arabaya doğru palas pandıras ilerler iken Zekai pek doğru ve haklı adamlarda görülecek bir tavr-ı merdane ile ilerleyerek yüzüne tükürdü:

- Çekil oradan kaltak. Sonra geberip gideceksin ha!.. dedi ki bu söz Mahbube üzerinde yıldırım gibi tesir ederek duvara dayandı:
- Ey artık bana bir fenalık geliyor…
diye haykırarak kemal-i zillet ve meskenetle oraya yıkıldı kaldı…" (Abdullah Zühtü, 1314b: 310).

Bu sahne ile cezalandırılan Mahbube son gayretinde de mağlup olmuştur.

Güller, Dikenler'de Uzun Kalfa randevu evindeki kadınları idare eden, onların ev içi düzeniyle ilgilenen kişidir. Leyla ve Gonca'nın karakola düşme sahnesi en aktif olduğu zaman dilimidir. Son olarak da Mahbube ile karakola gider. Bunlar dışında derinlikli bir anlatım ile tanıtılmış bir kişi değildir.

Dilber, *Güller, Dikenler'*deki randevu evinde bulunan kadınlardan biridir. Dedikoducu bir kişi olduğu belirtilse de kurgusal bir zayıflığın yanlışlıkla ortaya çıkardığı ancak sonradan unutulduğu kişi gibidir. Gonca onun saf ve kolay kandırılabilir bir kişi olduğunu ve Ülfet hakkında her şeyi bildiğini söyler. Ancak olayların devamında Dilber unutulur ve Ülfet hakkındaki her şey Mahbube'den öğrenilir.

*Güller, Dikenler'*de Zekai'nin mahalleden tanıdığı genç, tıpkı Hulusi Bey gibi randevu evine Zekai tarafından gönderilerek Leyla hakkında malumat edinmesi istenir. Ancak o Mahbube ve Ülfet'e denk gelince Leyla hakkında olumsuz kanaatler edinir ve Zekai'ye de bunları aktarır. Mahbube ve Ülfet onun Zekai'nin adamı olduğunu anlayınca bu gence rakı içirip sarhoş ederler ve ağzından her şeyi öğrenirler. Gencin bu şekilde zayıf karakterli çizilmesi Zekai'nin yalnızca mahalleden tanıdığı şeklinde tarif edilmesiyle bağlantılıdır. Gencin iradesiz oluşu ile hem Zekai Efendi'nin kişiliği hem de Hulusi Bey'inki yüceltilmiş olur. Hulusi'nin arkadaş, bu gencin "tanıdık" olarak nitelenmesi de bu sebepledir.

Ev sahibesi, *Güller, Dikenler*'de randevu evini işleten yaşlı kadındır. Romanın başında sütçünün randevu evinin kapısında bulduğu bebeği eve alarak olayların başlaması ve zaman zaman sahneye çıkması dışında büyük bir işlevi olduğu söylenemez. Leyla evden ayrılmak istediğinde söylediği "sütnine bulma" bahanesinden Mahbube'nin kışkırtmalarıyla birlikte şüphelense de Leyla ve Gonca'ya hoş görünerek onlarla "anne-kız" ilişkisi kurmaya çalışır. Leyla ve Gonca evi terk edip saatçi aracılığıyla randevu evinde kalan eşyalarını almak istediklerinde ise Mahbube ile birlikte saatçiden onların yerini öğrenir ve onlardan intikam almak

ister. Bunu Uzun Kalfa ve Mahbube'ye devreder. Kendisi aktif bir şekilde olaya dâhil olmaz.

Şanlı Asker romanının mahalleli kadınları, dedikoducu kişilerdir. Sözde komşuluk hakkını gözetir gibi görünseler de amaçları hüsnüniyetten uzaktır. Bunların romandaki işlevi, Cemal'in kötü ahlakından her dakika söz ederek Nadide Hanım ile kızı Cemile'nin başka bir mahalleye taşınmasını ve bu taşınmayla birlikte Raik'in ailesine komşu olmalarını sağlamaktan ibarettir.

Sara'da romanın başkişisi Sara'dır. Sara "*henüz yirmi yedi yirmi sekiz yaşlarında*"[277] bir kadındır. Sara'nın aldığı eğitim ve terbiyeden şöyle söz edilir:

> Sekiz yaşında mektebe devama başlayarak on iki yaşında iptidai derslerini görmüş, sonra Kadıköyü'nde kızlara mahsus bir Frenk mektebine de bir müddet devam etmiş idi. Orada lisandan başka nisvanın bilmesi lazım gelen şeyleri de öğrenmişti. Güzel giyinmek, dikiş biçki, el işleri, tuvalet, moda, terbiye ve nezâket ne demek olduğunu anlayabilmişti.
> (…) Henüz dokuz yaşında iken bu güzel çocuğun olur olmaz büyük kızlarda görülmeyecek nezakete, etvarına, muamelesine, bahusus tarz-ı ifadesine bütün görenler hayran olurdu.[278]

Sara, ruhen şair tabiatlı ve hassas bir yapıya sahiptir. Aldığı eğitimin de etkisiyle bu hususlar belirginleşerek romantik kişilik özellikleri göstermeye başlar. Sara evlilik çağına geldiğinde babası tarafından "*hem zengin hem de akrabadan*"[279] biriyle evlendirilir. Bu evlilikte Sara'nın aradığı incelikler, sevgi ve romantik ruh yoktur. Sara, evleneceği genci düşündükçe hüzünlenir, günlerce uykusuz kalır. Ancak "*bir kere bu böyle olacak denilmişti*!"[280] Evlilik gerçekleştikten sonra ise Sara umduğu koca ile bulduğu arasındaki farklılıkları gördükçe daha çok sıkılıp bunalır. Evlendikten sonra Sara'nın ailesinin yanında yaşamaya devam ederler. Sara bir müddet her şeyi sineye çekip sabretmeye gerek kocasına gerek evdekilere hoş görünmeye çalışır. Ancak sinirleri her geçen gün iyice yıpranır ve sonunda dayanamayacağı bir hâle gelir. Kendini süs ve gezmekle, kocasının parasını müsrifçe harcamakla teselli etmeye çalışır. Bir süre sonra kocasının serveti

[277] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3651, 14 Ramazan 1317/3 Kânunusani 1315/15 Kânunusani 1900, s.2.
[278] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3655, 18 Ramazan 1317/7 Kânunusani 1315/19 Kânunusani 1900, s.2.
[279] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3656, 19 Ramazan 1317/8 Kânunusani 1315/20 Kânunusani 1900, s.2.
[280] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3657, 20 Ramazan 1317/9 Kânunusani 1315/21 Kânunusani 1900, s.2.

tükenince geçinmek için taşraya bir memuriyete giderler. Sara, sinir bozukluklarını bahane ederek bir ay sonra ailesinin yanına İstanbul'a dönmek için bir mektup gönderir. Amacı kocasından kurtulmak ve biraz rahat hareket edebilmektir. İstanbul'a döndükten bir süre sonra sinir hastalığı ilerlemeye başlar. Bunun en büyük nedeni Sara'nın sevmeye ve sevilmeye duyduğu ihtiyaçtır.

> Ah sevilmek… Ah şiddetle, bütün bir kalp ve ruh ile sevilmek… Çıldırasıya sevilmek! Gözyaşlarıyla, iştiyaklarla, tahassürlerle, amanlarla sevilmek… Kahredici, yakıcı, öldürücü, harap edici, bir mahiyetle sevilmek… Sonra mektuplar, sonra şiirler, sonra heyecanlar, sonra piç-i tablar, sonra sitemler, hiddetler, sonra valihane lâl oluşlar, bitabane dalgınlıklar, sevda-perverane coşkunluklar, fedakârlıklar velhasıl bütün bir aşk u gâram. Ah bir aşk u gâram! Artık Sara yavaş yavaş ruhun bu ihtiyacını anlıyordu. (…) Sara gibi yetişmiş, Sara gibi hayatı şiir ve hayal ile geçmiş, Sara gibi yaratılmış bir kadın için bu arzu, bu ihtiyaç ta evvelden beri -şu keşân-i emeller, mebna-yı hayaller kurulduğu zamandan beri- mevcut iken meveazi-i hayat, tesadüf-ü talimle kendini belli etmediği hâlde nihayet -tabiat mukteziyatıyla- nümayan oluyordu.[281]

Sara'nın sinir hastalığı ilerleyince komşuların tavsiyeleri üzerine Doktor Bedi, Sara'yı tedavi etmeye başlar. Sara'yı beğenen Bedi, ona iltifatlar eder ve Sara'daki hassas yönü güzel sözlerle hoş tutarak Sara'nın iyileşmesini sağlar. Sara aradığı sevme ve sevilme ihtiyacını ahlaklı ve şair tabiatlı biri olarak tanıdığı Bedi ile gidermeye çalışır. Komşu Kadın'ın evinde Bedi ile ilk kez baş başa görüşürler. Bedi'nin kendisine laubali hitaplarından hoşlanmaz ancak yine de onun gerçek kişiliğini anlamaya muktedir olamaz. Bir süre görüştükten sonra Bedi tarafından terk edilir. Sara'nın bu terk ediliş sonrasında sinirleri tekrar bozulmaya başlar. Bedi'ye ulaşmaya çalıştıkça ona karşı hisleri saplantı hâlini alır. Çapkın ve "farklı çiçekleri koklamayı" âdet edinen Bedi, Sara'dan uzaklaşsa da her ihtimali düşünerek Sara'yı bütünüyle elinden kaçırmak istemediği için Sara ile arasında kesin bir ayrılık durumu olmasını istemez. Sara, Bedi'ye bir mektup yazar ve ona karşı duyduğu sevgiyi dile getirir. Artık görüşüp görüşmeme hususunda kesin bir tavır sergilemesini ister. Bu mektup Sara-Kâmi münasebetinin de başlama sebebi olur. Kâmi mektubun içeriğinden ve hayalperverane yazılışından etkilenerek beş gündür takip ettiği Sara'ya ulaşma isteği duyar. Sara, Bedi'nin gerçek kişiliğini tanıyınca ondan nefret etmeye başlar. Kâmi'nin mektuplarını da Bedi'ninki gibi samimiyetsiz bularak kocasını aldattığı için pişman olur ve tüm bu yasak aşk

[281] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3660, 23 Ramazan 1317/12 Kânunusani 1315/24 Kânunusani 1900, s.2.

macerasına aracılık eden Komşu Kadın ile ilişkisini keser. Dolayısıyla sefahat âlemi ve aldatma ile de arasına mesafe koymuş olur. Kocasının yanına dönmek istediğini belirten bir mektup yazıp herkesle vedalaşır ancak aldığı cevapta kocasının kendisini boşadığı yazmaktadır.

Sara, romanda kalbi ile aklı arasında kalıp tamamen hisleriyle hareket etmiş bir kadındır. Kocasını aldatışında da sevme, sevilme arzusunun etkisi oldukça fazladır. Sara ne kocası ne de ailesi tarafından hakkıyla tanınmış biridir. Onun tüm arzusu romantik bir evlilik iken babasının maddiyata olan tutkusu nedeniyle "istenmeyen" bir maceraya sürüklenir. Zaman zaman yaptığı yanlışları fark etse de hissiyatının etkisiyle bunu bir kurtuluş eylemine dönüştüremez. Bunu başardığında ise sığınacağı ve kurtuluşu için tek çare gördüğü kocası tarafından da terk edilmiştir. Sara, yaptıklarının neticesinde cezalandırılmış; bu sonu "hak etmiş" bir kişi şeklinde anlatılmaktadır.

Sara romanında "otuz beşi geçkin gibi göründüğü hâlde henüz genç denilecek bir hâlde"[282] olan Doktor Bedi "zıpçıktı, çapkın ve korkak" bir kişidir. Sara'nın evinin yakınındaki bir eczahanede doktorluk yaparak geçinir. Paraya, zevk ve sefaya düşkün birdir. Sara ile ilk karşılaşmalarında Sara'yı etkilemeyi başarır.

> Sanatının ciddiyetine nispeten henüz genç denilecek bir hâlde bulunan, esasen bünyesi, siması, hâl ü tavrı yaşını göstermeyecek bir tarzda olan bu doktor, kadının [Sara] hoşuna gidecek bir nezaket ve terbiye ile hastanın yanına girdi. Yek nazarda uzun boylu, etine dolgun, dinç, kara gözlü, az kara bıyıklı, yakışıklı görülen ve şu hâliyle pek çok tefahür eden doktorun tuvaleti de pek şık idi.[283]

Bu ilk görünüşün ardından Doktor Bedi için yapılan bir diğer tasvirde onun fiziksel görünüşü ile kişiliği arasında ilişki kurulur.

> Bahusus yassı ve ablakça simasıyla hiç kıyas kabul etmeyecek surette küçük parlak gözlerinde! Çıkıkça alnının altında, pek çukura gömülmüş olan bu kasvetkâr gözler reda'et-i tab'a su-iahlaka tercüman oluyordu. Kalınca dudaklar, müdevverce çene, dolgun yanaklar hep kaba ve hüsn-ü hâle dalalet etmeyecek şekil ve tarzda idi.[284]

---

[282] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3643, 6 Ramazan 1317/26 Kânunuevvel 1315/7 Kânunusani 1900, s.2.

[283] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3660, 23 Ramazan 1317/12 Kânunusani 1315/24 Kânunusani 1900, s.2.

[284] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3661, 24 Ramazan 1317/13 Kânunusani 1315/25 Kânunusani 1900, s.2.

Bedi, Sara'yı beğendiği için uzun bir tedavi sürecinin yürütülmesi gerektiğini söyleyerek haftada iki gün Sara'nın evine gidip gelmektedir. Her gelişte üç Mecidiye de para alan Bedi hem maddi kazanç elde etmekte hem de beğendiği güzel bir kadınla vakit geçirmektedir. Sara'nın tedaviye ihtiyacı kalmadığını fark ettiğinde ve ailesinin de bunu belirterek tedavi sürecini sona erdirmek isteyeceğini anlayınca Sara'ya hasta taklidi yapmasını söyler. Sara, Bedi'nin bu isteğini kabul edince aralarında gelişen yasak "aşk" belirginleşir. Komşu Kadın'ın aracılığıyla Bedi ile Sara Komşu Kadın'ın evinde görüşmeye başlar. Ancak Bedi bir süre sonra Sara'dan sıkıldığı için "önemsiz bir neredeydin" sorusuna kızarak Sara'dan uzaklaşır. Sara'nın kendisine ulaşma çabasından keyif almaya başlar. Ancak Sara'nın gezinti yerlerinde dolaşmaya başlayıp kendine yüz vermediğini gördüğünde ise Bedi'de tekrar Sara'yı ele geçirme arzusu uyanır. Bu amaçla mektuplar yazar, Komşu Kadın aracılığıyla görüşme isteklerini iletir. Yazdığı mektuplarla gerçek kişiliği anlaşılınca Sara'ya ulaşma isteği tümüyle çıkmaza girer. Komşu Kadın'ın kendi planları için Sara'nın isteğiymiş gibi belirttiği elli liralık para isteğini işittiğinde ise Bedi, Sara hakkında tümüyle olumsuz kanaate vararak bu kadar parayla kimi istese elde edeceğini söyler. Komşu Kadın'ın emelini de boşa çıkarmış olur. Romanın sonunda Sara'dan vazgeçmiş ve kendi sefahat âlemine dönmüştür.

Bir Gece romanında, Zekiye Nimet "*güzel, sevimli, henüz yirmi bir yaşlarında bir kadın*"dır (Abdullah Zühtü, 1316: 238). *Güller, Dikenler* romanının şahıslarından Saatçi Veli ile Ayşe/Şayeste (*Bir Gece*'deki adıyla) Pembe'nin kızıdır. Zekiye Nimet, Nakkaş Zekai ve Leyla'nın yanında yetişmiş olsa da annesinin "genlerini" taşıması dolayısıyla ahlaksız bir kadın şeklinde romanda yer alır. Zekai Efendi'nin konağında müreffeh bir hayat sürerken tıpkı annesinin *Güller, Dikenler* romanında gençken gittiği konaktaki davranışlara benzer girişimlerde bulunur. Annesi gibi, başkasıyla birlikte olur ve "evin beyi"ne iftira atar. Annesi Şayeste/Pembe'nin kendisini bulması üzerine tamamen hayatı annesinin gençliğine benzer. Pek çok erkekle münasebette bulunur ve en son istediği gibi yönlendireceğini düşündüğü Bayram Efendi ile evlenir. Bu evlilik müddetince de başka erkeklerle görüşmeyi sürdürür. Necati büyüyüp yakışıklı bir erkek hâline gelince tüm ilgisini ona yönlendirir. Tıpkı Şayeste'nin, Veli'nin kayıtsızlıkları karşısında yaşadığı çaresizce elde etme arzusunu Zekiye Nimet de yaşar. Ancak Necati'den hiçbir zaman karşılık

bulamaz. Bayram Efendi'yi işret âlemine alıştırıp her akşam onu sarhoş edene kadar "rakı tepsisi" hazırlar. Bayram Efendi'nin içkinin etkisiyle bilinçsiz hâlde hareket etmesiyle de Zekiye Nimet evden çıkarak sefahat ortamlarına katılır, başka erkeklerle birlikte olur. Hasan Efendi'nin konağına gidip geldikçe onun serveti hakkında bilgi edinerek kısa yoldan zengin olma hayalleri kurmaya başlar.

Şadi, *Çamurlar İçinde* romanının mirasyedi, çapkın ve züppe kişisidir. Romanın ilk satırlarında Şadi'nin maddi ve manevi hâli tasvir edilir: "*Şadi Bey'in bütün işsiz tembel, cahil ve ebleh olanlarda görüldüğü gibi bilardoda yenilmeye bile büyük bir ehemmiyet vermekten mütehassıl mahcubiyeti def için cebri bir tebessümle lakayt görünmeye çalışarak kendi gibilere mahsus bir yürüyüşle, omuzunun birini kaldırarak muttasıl bir tarafa yalpa vurarak geldiğini görünce -hep birden derin bir sükûn-u riyakârane ezhar ettiler.*"[285] Şadi, Nahit Bey takımından Nahit ile Nevber'in çocuğudur. Babanın Avrupa özentisi bir kişi olması ve erkenden ölümü üzerine annesi Nevber Hanım'ın terbiyesi altında yetişen Şadi, okulu yarım bırakır. Annesinin serveti ile müsrifane bir hayat yaşar. Çapkınlığı ve özenti kişiliği nedeniyle kötü bir şöhrete sahiptir. Konkordiya Tiyatrosu, Beyoğlu, Direklerarası gibi mekânlarda sefahat, eğlence ve içki ortamlarında annesinin servetiyle rahat bir hayat sürer. Otuz bin liralık bir servete sahip annesinin himayesinde "*havai, şımarık en doğrusu terbiyesiz ve çapkın*"[286] bir genç hâlini alır. Külhanbeyliği taslayarak hayatta bir yer edinmeye çalışan Şadi ile Kudret ilk karşılaştığında Şadi şöyle tanıtılır:

> Henüz yirmi beşini bulmayan bu gencin tavrında, hâlinde, kıyafetinde, yürüyüşünde, duruşunda, oturuşunda görülen fevkaladelik, hakkında şimdiye kadar işitilmiş rivayeti -bir bakışta- teyit ediyordu. Besbelli idi ki bu genç terbiyesiz, şımarık, cahil, nadan büyümüş ve bunun netice-i tabiyesi olarak en çok külhanbeyliğe özenmiş, bundan zevk almıştı.[287]

Şadi romanda, Kudret'in karşısındaki zıt karakteri temsil etmektedir. Eğitimi yarım bırakması zevk ve sefaya düşkünlüğü nedeniyledir. Tekrar ders almak, Fransızca öğrenmek istemesi de yine aynı amaçladır. Âşık olduğu Fransız bir kadınla görüşebilmek için Fransızca öğrenmek ister. Ancak bu kararının arkasında da

---

[285] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7264, 29 Rebiyülevvel 1319/3 Temmuz 1317/16 Haziran 1901, s.1.

[286] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7308, 14 Cemaziyelahir 1319/16 Ağustos 1317/29 Ağustos 1901, s.2.

[287] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7319, 15 Cemaziyelevvel 1319/17 Ağustos 1317/30 Ağustos 1901, s.1.

Fransızca muallimini bir tercüman gibi kullanmak fikri vardır. Daha ilk dersten sıkılmaya başlar ve dersi çabucak bitirme uğraşındadır. Kudret birlikte tiyatroya gittiklerinde Şadi'nin kendisi hakkındaki planlarını öğrenince ders vermeyi bıraktığını söyler. Şadi ise kendisini affetmesi konusunda Kudret'e yalvarır. Şadi'nin bu denli Kudret'in karşısında alçalmasının nedeni de yine annesinin mirasından/servetinden mahrum kalma korkusudur.

Şadi'nin arkadaşları, bu kişiler Şadi gibi külhanbeyliğe özenen cahil kişilerdir. Üstelik Şadi gibi bir servete de vâris değildirler.

> Ekserisi genç, siyah redingotlu, kayıtsız ve tabiiyetsiz giyinmiş, cici bici boyun bağlı, kirli yakalı, tıraşsız, aynı tarzda büyümek ve yetişmekten, aynı vazifesiz ve tefekkürsüz bir hayat atılane geçirmekten mütevellit bir müşabehet-i maneviye ile simaları hep bir gibi, tasavvurları hep bir gibi, ifadeleri hep bir gibi, hep bir fabrika ve bir usta malı gibi arkadaşlar.[288] [Bunlar] öyle şahıslardan idi ki malik oldukları adilik simalarına tavırlarına, giyinişlerine varıncaya kadar tesir etmişti. Zelil, hakir, miskin, mütehammil, riyakâr, soğuk… Anlatılmaz bir hâlleri vardı."[289]

Bu kişiler Şadi'ye hesap ödeterek zevk ve sefahate devam ederler.

Nevber Hanım, *Çamurlar İçinde* romanında gençliğinde pek çok erkekle gönül ilişkisi yaşamış ve bu yönüyle "şöhret" kazanmış bir kadındır. Küçüklükten itibaren güzelliği dolayısıyla herkesin beğenisini kazanmış biridir. Nahit Bey'le evlenmeden önce terbiye ve ahlak konularında iyi bir örnek teşkil ederken evlilikten beklediğini bulamadığında kendisini ve ailesini "dile düşürecek" kötü şöhretiyle ünlenmeye başlar. Nevber'in, Nahit Bey'den beklediği kendisinin beden güzelliğinin dışında "fazilet, ismet ve ulûhiyet" gibi özellikleriyle tanımasıdır. Ancak Nahit Bey'in bu konuda herkes gibi bir yaklaşım sergilemesi ve yalnızca Nevber'in güzelliğini takdir etmesi, evliliğin ilk gününden itibaren Avrupai tarzda düzenlediği programa göre yaşamaları Nevber'i hayatından bezdirir. Nevber'in sadistçe bir tavra sahip olduğu görülmektedir. Onun karşısındaki erkekten beklediği "kendisine eziyet etmesi, yerlerde sürüklemesi" şeklinde bir ilgidir. Bu beklentisi karşılanmadığı için de kocasını aldatarak meçhul bir adamla görüşmeye başlar. Kısa süre sonra ayrılırlar ve bu ayrılık neticesinde Nevber'in kötü şöhreti de yavaş yavaş duyulur. Nahit Bey'in ölümünden sonra da çocukları Jülide ve Şadi ile

[288] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7339, 15 Cemaziyelahir 1319/16 Eylül 1317/29 Eylül 1901, s.2.
[289] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7264, 29 Rebiyülevvel 1319/3 Temmuz 1317/16 Haziran 1901, s.1.

yaşamını sürdürür. Her ikisinin de terbiye ve ahlakıyla ilgilenmez. Kendi ailesinden kalan otuz bin liralık serveti ve güzelliğiyle de pek çok fırsatçı erkeğin ilgisini çekmektedir. Nevber, Jülide on yedi yaşlarına geldiğinde yaşadığı hayattan pişman olmaya başlar. Jülide'ye başından geçenleri anlatarak pişmanlığını dile getirir ve düzgün bir hayat yaşamaya karar verir. Nevber artık oğlu Şadi'nin "adam olması" ve kötü çevresinden uzaklaşması, kızı Jülide'nin de Kudret ile evlenip bahtiyar olması için çabalar.

3.2.2.10. Tövbekâr Şahıslar

Güller, Dikenler'de "*Yaşı yirmiyi tecavüz etmemiş olan*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 9) Leyla, randevu evindeki kadınlardan biridir. Onun yaşayacağı değişim ve hayatında meydana gelecek olaylar iki kırılma noktasıyla gelişim gösterir. Bunlardan ilki Zekai Efendi ile tanışmasıdır. Yeni doğmuş bir bebeğin randevu evinin kapısına bırakılmasıyla Leyla'nın hayatı anlatılmaya başlanır. Leyla bu bebekle karşılaşmadan önce Zekai Efendi ile yaklaşık dört yıldır tanışmaktadır. Leyla bebeğe sahip çıkıp onu kendi evladı gibi kucakladıktan sonra geriye dönüşle Leyla-Zekai münasebeti anlatılır. Leyla iyi huylu, terbiyeli, randevu evine kimsesiz olduğu için düşmüş ancak bu yerlere "asla" yakışmayan bir kişi olarak tanıtılır. Özellikle Zekai Efendi ile karşılaştıktan sonra Leyla randevu evine gelen erkeklerle münasebet kurmaz ve içten içe orada bulunmanın azabını yaşar. Leyla, Zekai Efendi'yi tanıdıktan sonra ona âşık olmuştur. Ancak Zekai Efendi'nin kendisine karşı hislerinin ne yönde olduğunu öğrenmek istediğinde, tecrübesizliği ve evdeki diğer kadınların kıskançlıkları münasebetiyle yanlış yönlendirmeleri üzerine Zekai Efendi bir daha randevu evine uğramaz. Bu ayrılık; Leyla'nın yaşadığı büyük üzüntüye ve randevu evinden kurtulma düşüncesine dönüşerek bir itici güç hâline gelir. Esma Abla, Leyla ile Zekai'nin aralarını düzeltmek için görüşmeye gittiğinde Zekai Efendi, Leyla hakkındaki düşüncelerini dile getirir: "*Vah zavallı kızcağız. Bu yerlere hiç layık değil. Şunu nasıl itsem de şuradan kurtarmış olsam. Ne kadar iyi olacak birlikte yaşardık. Fakat bu âleme alıştıktan sonra vazgeçer mi? Acaba beni ister mi?*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 132). Zekai henüz Leyla'nın hislerinden tam emin değildir.

Leyla'nın roman boyunca çekingen, utangaç bununla birlikte vakarlı bir duruş sergilediği görülür. Çekingen ve utangaçlığı nedeniyle Zekai Efendi ile araları

açılır. Kendi hislerini dile getiremediği gibi, Zekai'nin ne hissettiğini de anlamada izlediği yol utangaç, çekingen kişiliğinin etkisiyle bir uzaklığa neden olur. Aynı durum randevu evinden kaçıp Emine Hanım'ın evine sığındıktan sonra yaşananlarda da görülür. Randevu evinin sahibi kadın ile burada yaşayan Mahbube intikam almak için Leyla ve Gonca'nın peşine düşer. Sokak ortasında kavgaya tutuşan kadınları zabıta tutuklar. Mahbube pırlanta küpesinin çalındığını söyleyerek Leyla'ya iftira attığında Leyla'nın tepkisi susmak ve başına gelene çaresizce katlanmak olur. Bu yönüyle güçsüz bir kişiliğe sahip olduğu söylenebilir. Ancak yaşadığı tüm endişe ve korkuya rağmen başına gelenlere gösterdiği sabır ve vakar belli noktalarda muvaffakiyete ulaşmasını sağlar. Mahbube'nin iftirası üzerine hapse düştüğünde, Mahbube onu küçük düşürmek ve hakaret etmek için yanına gider. O sırada Pembe isimli bir başka kadın Mahbube'ye saldırarak onu perişan hâle getirir. Leyla yalnızca nefret dolu bakışlarla bakmak dışında bir tepkide bulunmaz. Bu durum karşısında Mahbube iyice hırsa kapılır. Ne yaparsa yapsın Leyla'yı kendi "seviyesine" çekemediği için mustarip olur. Leyla burada vakarlı tavırlarıyla anlatıcının koruması altına alınmış gibidir. Bu tavrın muvaffakiyet sağladığı en önemli husus ise Zekai Efendi ile ilgilidir. Leyla istemediği nedenlerle ayrılmaya mecbur olduğu Zekai ile yine sabırlı davranması neticesinde kavuşur.

Leyla'nın randevu evinde yaşadığı ıstırap dolu günlerdeki en büyük sırdaşı, dert ortağı Gonca'dır. Randevu evinden birlikte çıkarlar ve Gonca'nın küçükken dadısı olan Emine Hanım'ın evine sığınırlar. Leyla'nın olumlu özelliklerinden biri de yaşının henüz yirmiyi bulmamış olmasına rağmen annelik konusundaki içgüdüsel tavrıdır. Şayeste ile Veli'nin yeni doğmuş bebeğini kendi öz evladı gibi kabullenerek onun için her şeyi yapmayı göze alır.

Gonca *Güller, Dikenler*'de randevu evindeki kadınlardan biridir. Romanda Leyla'nın en büyük destekçisi ve sırdaşı konumundadır. Leyla gibi o da "*yaşı yirmiyi tecavüz etmemiş*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 9) bir yaştadır. Küçük yaşlarda anne ve babasını kaybetmiş, kimsesiz kaldığı için de randevu evinde yaşamaya başlamıştır. Randevu evinde yaşamaya başladığı sıralarda ailesinin verdiği ve gerçek ismi olan "Safiye" ismine leke sürmemek için, o eve devam eden biri tarafından verilen Gonca ismini kullanmaya başlar.

> [Leyla] – Senin ismin evvelden Gonca mı idi?.. – Hayır… Hiç Gonca olur mu?... Safiye idi. Fakat o yerlerde beni annemin babamın dediği gibi 'Safiye'

> diye çağırmalarını gönlüm istemedi. Zavallı babacığımın kim bilir nasıl niyetle bana verdiği bu güzel ismin orada da tekrar edilmesini kendime layık görmemiştim. Safiye… Ben o yerlere düştüğüm zaman artık Safiye mi idim… Annemin evindeki masum, saf kız mı idim?.. Pederimin nazarında o zavallı 'Safiye' nasıl vefat etti, nasıl yok oldu ise benim için de öyle olmuştu. Evet ben benim nazarımda yok olmuştum. (…) Nihayet bir herif bana "Sen goncaya benziyorsun. Adın Gonca olsun" demişti. Bu namı da kendime layık görmedim. Bana "aşifte" deseler daha münasip olurdu. (Abdullah Zühtü, 1314b: 199,200).

Leyla'nın söylediği bu sözler onun içinde bulunduğu durumdan rahatsızlığını da dile getirmektedir. Bu konuşma randevu evinden ayrılıp tramvayla Emine Hanım'ın evine giderken gerçekleşmektedir. Bu bir anlamda geçmişten yeni bir hayata yolculuk ve geçmişin günahlarından kurtulma, tekrar öze dönme çabası gibi düşünülebilir.

Zekai Efendi'nin, Leyla hakkında malumat almak istediği zaman randevu evine gönderdiği Hulusi Bey, Gonca ile görüşmeye başlar. Leyla-Zekai münasebetinde en aktif rol alanlardan biridir. Gonca, Leyla'ya nispetle daha girişken ve sorgulayıcı bir yapıdadır. Ülfet ve Mahbube'nin Leyla-Zekai münasebetindeki konumunu öğrenmek için Leyla ile dargınmış gibi yaparak Mahbube'nin, Leyla hakkındaki düşüncelerini öğrenir. Evden ayrılmaya karar verdiklerinde Leyla çaresizce gitmeye karar verdiği hâlde ne yapacağını bilemez, nereye gideceğini kestiremez bir hâlde iken Gonca sahneye çıkar ve geçmişte kendisini büyüten yaşlı bir dadısının olduğunu söyler. Emine Hanım ismindeki bu dadıya gitmeye karar verirler. Alışveriş ve sütnine bahanesiyle evden çıkarken Mahbube ve ev sahibesi kadının sorgulamalarıyla köşeye sıkışan Leyla'nın imdadına yetişerek her iki kadını da bastırır ve evden ayrılırlar. İftiraya uğrayarak Leyla ile birlikte hapse düştüklerinde de kurtuluş yolunu arama hususunda yine aktif olmaya çalışan Gonca'dır. Emine Hanım'a haber göndererek durumu izah ettirir. Gonca ayrıca Hulusi ile görüşmeleri sırasında onu sevmiş, karşılık görünce de Hulusi'nin annesi ve kız kardeşini ihmal ettiğini anlayınca fedakârca davranarak hem biriktirdiği paraları onu rencide etmeden vermiş hem de onun randevu evine devamının önünü kesmiştir. Gonca'nın çekinik olduğu tek husus, Hulusi'yi gerçek manada sevdiğini anladığı andan itibaren onunla görüşme isteğindeki tavrıdır. Olayların düğümünün çözülmesiyle birlikte Hulusi, ailesini göndererek Gonca'yı istetir. Leyla gibi o da mutlu sona ulaşanlardandır.

Ülfet *Güller, Dikenler*'de randevu evindeki kadınlardan biridir. Olayların başlangıcında Leyla'ya karşı bir haset ve kıskançlık içindedir. Gonca ile arkadaşlık etmeye çalıştığı sıralarda Leyla'yı çekiştirmeye ona karşı ne hissettiğini anlatmaya başlar. Ülfet, Mahbube gibi başlangıçta Leyla'ya karşı büyük bir kıskançlık içinde olsa da yaptıklarına karşı Leyla'dan bir tepki alamadığını görünce zamanla kendi hâlinde yaşamaya başlar. Mahbube'nin, Zekai'yi elde etmeye çalıştığı sıralarda ise en aktif rolü Ülfet üstlenir. Fakat bu romanın sonunda Leyla'nın lehine bir fırsata dönüşecektir. Mahbube ile Ülfet karakolda Leyla ve Gonca'ya hakaret etmek için yanlarına gittiklerinde Mahbube'nin söyledikleri karşısında nefret dolu bakışlar dışında bir tepki vermeyen Leyla ve Gonca'ya acımaya başlar. Mahbube'nin Pembe'den dayak yediği sıradaki hâli üzerine de Leyla ve Gonca'nın hiçbir söz söylememesi, eğlenmemesi Ülfet'in fikirlerinin değişmesinde büyük etkiye sahiptir. Mahbube'yi yaptığı hakaretlere son vermesi konusunda uyarır ancak onun bu duruma devam etmesi üzerine karakolu terk eder. Büyük bir pişmanlık yaşayan Ülfet, ertesi gün tekrar karakola gidip Leyla ve Gonca'ya her şeyi anlatır. Romanda kişilik dönüşümü yaşayanlardan biridir. Ülfet artık pişman olmuş, randevu evinde yaşamaktan utanır hâle gelmiştir. Leyla ve Gonca'nın kurtulmasında büyük bir paya sahip Ülfet de artık randevu evinden ayrılmış ve Emine Hanım'ın evinde yaşamaya başlamıştır. Romanda yaşadığı dönüşümle mutlu sona ulaşanlardandır.

Cemal, *Şanlı Asker* romanında Yunan muharebesi öncesi Türk şahıslar arasındaki kötü karaktere sahip kişidir. (Cemal Bey dışında birkaç mahalleli dedikoducu kadına rastlansa da bunlar romanda etki gücü yok denecek kadar az kişilerdir.) Nadide Hanım'ın kardeşi, Cemile'nin dayısıdır. Cemal içki ve kumara kapılarak Nüzhet Bey'in ailesinin alnında bir leke gibidir. İşsiz güçsüz bir hâlde dilencilik yapmaya başlar. İçkinin etkisiyle para isteme hususlarında kız kardeşi Nadide Hanım'ı tehdit edecek kadar işi ileriye götürür. Mustafa Onbaşı'nın araya girmesi ve çocukluktan tanıdığı Nüzhet'in ailesini korumaya çalışmasıyla bir müddet uzaklaşır. Her gün aldığı on kuruş ile hayatı biraz düzene girer. Savaş ilanından sonra Cemal ortadan kaybolur. Romanın sonunda olaylar çözüme kavuştuğunda tekrar sahneye çıkarılır. Cemal yaşadığı hayata tövbe etmiş ve yaptıklarından pişmanlık duymaktadır. Harp ilanı üzerine cepheye gönüllü asker olarak yazılmış ve birkaç yara alarak Yıldız Hastanesi'ne kaldırılmıştır. Burada şehadete erişecekken Raik'le de tanışır kısa bir sohbette bulunurlar. Cemal başlarda kötü

işler yapıp ahlaken yanlış yollara sapmıştır ancak "mayasındaki temizlik" sayesinde kurtulmuş ve şehit olmuştur.

3.2.2.11. Çocuklar

Güller, Dikenler romanında Zekiye Nimet, Şayeste ile Veli'nin çocuğudur. Romanda henüz yeni doğmuş iken Şayeste tarafından istenmemiş ve randevu evinin kapısına bırakılmıştır. Leyla ona sahip çıkar ve randevu evinden ayrılarak Emine Hanım'ın evine gittiklerinde burada Zekiye Nimet adını verirler. Bebeğin hayatına dair teferruata girilmez. Bu durumu yazar romanın "Netice" başlıklı bölümünde dile getirir. Daha sonra yazılacak başka bir romanın asıl kahramanlarından olarak zikreder. Roman sona erdiğinde Zekiye Nimet on üç günlük bir bebektir. Emine Hanım'ın birkaç sahnede görülen küçük kızı da romandaki çocuklardandır.

İrfan, *Çamurlar İçinde* romanının çocuk şahıslarından biridir. Kudret'in kardeşi İrfan, aileden aldığı terbiye ve güzel ahlakla romanın örnek şahıslarındandır. Ailesinin içinde bulunduğu ihtiyaç durumuna sabreden, aile onuruna sahip çıkan bir kız çocuğudur.

3.2.2.12. Terbiyeli, ahlaklı şahıslar

Güller, Dikenler'de Nesibe Hanım temiz ve namuslu bir ailede yetişmiş, evlilik çağına gelmiş genç bir kadındır. Münir Bey'le evlendikten sonra yanlarına bir besleme almak isterler. Bir akrabaları aracılığıyla Silivri'den Ayşe'yi (Şayeste) evlerine alırlar. Nesibe Hanım kendi ahlak ve terbiyesiyle Ayşe'yi yetiştirmeye çalışır. İlk olarak onun adını değiştirir. Şayeste ismini verdiği Ayşe'ye bildiği el işlerini öğretmek, namaz surelerini ezberletmek gibi işlerle meşgul olur. Ancak onun birkaç ay sonra "fıtri" yönünün ağır basıp edepsizlikler yapmasından mustarip olmaya başlar. Şayeste'nin, Münir Bey'e iftira atması üzerine meseleyi çözerek onu konaktan gönderir. Romanda bu sahneden sonra Nesibe Hanım'a dair bilgi verilmez.

Güller, Dikenler romanında Münir Bey, ahlaklı, iyi terbiye ve eğitim görmüş bir gençtir. Ailesi oldukça düzgün insanlardan oluşmaktadır. Anne ve babasına karşı oldukça saygılı olan bu genç, Nesibe Hanım ile evlenir. Şayeste'nin yetişmesi için büyük gayret sarf eder. Şayeste'nin "doğuştan getirdiği" özellikleri ağır basmaya başlayınca Münir Bey de bundan nasibini alır. Şayeste'nin aşçı çırağı Ahmet'le

yaşadığı münasebet sonucu iftiraya uğrar. Mesele kısa sürede sessiz sedasız çözülüp Şayeste'nin iftira attığı anlaşılınca, Şayeste evden kovulup babasının yanına gönderilir. Nesibe Hanım gibi Münir Bey de yüce değerlere sahip biridir. O da bu sahneden sonra tekrar görülmeyen kişilerdendir.

Şanlı Asker romanında Cemile on sekiz yaşlarında genç bir kızdır. Babası, Plevne'de şehit düşmüş Yüzbaşı Nüzhet Bey'dir. Annesi Nadide Hanım'la birlikte yaşayan Cemile, iyi bir terbiye görmüş ve ahlaklı yetişmiştir. Dayısı Cemal'e karşı da en başından beri merhamet ve sevgiyle yaklaşır. Hassas bir kalbe sahip, bilgili biridir. Raik'in ailesinin oturduğu mahalleye taşınınca kısa sürede onlarla samimiyet kurarlar. Cemile, Raik'e âşık olur. Ancak her iki gencin de terbiyesi bu münasebeti "yüce" bir seviyede ilerletmelerini sağlar. Doğrudan muhatap oldukları herhangi bir sahneye rastlanmaz. Cemile, Raik hakkındaki bilgileri onun kız kardeşinden öğrenir. Şiir ve şarkı okuma, ezbere bilme konusunda da ilgilidir. Raik'in cepheye gitmesi üzerine aralarına uzaklık girince Cemile ile Raik münasebeti de gelişme gösterir. Evlenmek için Raik'in cepheden dönmesi beklenir. Raik yaralı ve sakat olarak dönünce evlenmekten kaçınsa da Cemile bunu bir şeref sayarak geri adım atmaz. Evlendikleri gün de Raik'in sakat ayağını herkesin içinde öperek ona gösterdiği saygıyı ve yaşadığı andaki mutluluğunu yansıtır.

Şikeste Beste romanında Dürdane, Ahmet Baha ile Dermisal'in romanın birinci bölümünde dört yaşında olduğu belirtilen kızlarıdır. Dürdane'nin dört yaşındaki hâli şöyle tasvir edilir:

> Acaba bir şaire: "Lüknetisi vardır demeyen bî-vâkıf/Ayrılmaz tatlı dilinden huruf dedirtecek kadar tatlı, sevimli, baygın, peltek bir tarz-ı telaffuzla muttasıl "Cici Bey… Cici Baba" diye hitap eden bu yavrucak bir enâkıs-ı laciverdi arz eden koyu mavi gözleriyle hafif bir suretle tekâsüs eyleyen semur kaşları, geniş, etrafı müdevver parlak nasiyesi, iki uçları biraz kalkık, her ikisi de müntesiben öne doğru mevzu daima mütebessim duran ne büyük ne küçük fakat pek sevimli, pek şirin dudakları, müdevver ortası biraz çukur çenesi, açık kumral nermin saçları, saf, berrak hafif pembe yanakları. Kemal-i hüsnüne muhlisen ahlakına beraat istihlal olan bu mini mini kızcağız.[290]

Annesini küçük yaşta kaybeden Dürdane, babasının kendisine bakamayacağını anlayarak Ali Bey'in himâyesine göndermesiyle İstanbul'da konakta yaşamaya başlar. Bir yıl boyunca konak içinde Ali Bey'den ve kalfalardan çok yoğun bir ilgi ve alaka görür. Ali Bey, Dürdane'nin eğitim almasına karar verince mahalle

[290] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3093, 11 Safer 1316/18 Haziran 1314/30 Haziran 1898, s.2.

mektebine merasimle kaydı yapılır. Ancak derslere evde devam etme kararı alınınca Dürdane beş yaşında okuma yazma öğrenmek için Münir Bey'in sorumluluğuna verilir. Dürdane zeki, her şeyi çabuk kavrayan bir çocuktur. Terbiye ve ahlakı Ali Bey'den ve Münir'den öğrendikleriyle her geçen gün gelişir. Annesinin kendisine anlattığı masallara alışkın olan Dürdane konağa geldiği günden itibaren de sıklıkla gerek Necmileyal Kalfa'ya gerek Ali Bey'e masal, hikâye anlattırır. Bu anlatımlarla roman boyunca duygu ve durumların ortaya konması, olayların gelişim göstermesi ve olaylar arasında köprü kurulması da dikkat çeken bir başka husustur. Dürdane altı yıl boyunca Münir Bey'den ders alır, okuma yazma öğrenir. Hakkında bilgi verilmese de piyano çalmayı ve Fransızcayı öğrendiği de belirtilir. Bu eğitimlerin ardından Münir Bey taşrada memuriyete tayin olunca Dürdane-Münir arasına uzaklık girer. Dürdane on üç yaşına geldiğinde hocası Münir Bey'e karşı hislerinin bir kardeş veya muallime duyulan sevgi olmadığını fark eder. Bunu Ali Bey'e hissettirmek için de birkaç farklı gece bir araya geldiklerinde hüzünlü şarkılar okur ve Ali Bey'den "İki Güvercin" hikâyesi, Fuzuli'nin divanından hüzünlü sevda şiirleri okumasını ister. Ali Bey durumu fark edince Münir'i İstanbul'a bir mektup ile davet eder. Münir'in de Dürdane'yi sevdiğinin anlaşılmasıyla düğünleri yapılır. Dürdane roman sonunda mutlu olan kişilerdendir.

Sara romanının birinci derecedeki şahıslarından Kâmi; hassas, şair tabiatlı, terbiyeli ve ahlaklı bir genç erkektir. Sara'nın, Bedi'ye yazdığı mektubu kendine sanıp yerden almasıyla olaylara dâhil olur. Mektubu başlangıçta kendisine sanır ancak okuyup hakikati öğrendiğinde "ruhu fena hâlde" sıkılır. Kâmi de Sara gibi duygusal, romantik bir kişiliğe sahiptir. "*Kâmi öyle bir kadın mektubu istiyordu ki ilk kelimesinden son cümlesine kadar 'hep seni, yalnız seni seviyorum' mealinde olsun. En samimi bir lisan-ı muhabbetle yazılmış bulunsun.*"[291] Sara'nın yazdığı mektuptan etkilenen Kâmi her ihtimale karşı onunla tanışma ve görüşme arzusu duymaya başlar. Sefahat âlemlerine alışkın ve bu tür işleri iyi bilen bir arkadaşından yardım isteyerek Sara hakkında bilgi edinir. Sara'nın yasak aşkını bilen Komşu Kadın ile tanıdık çıkan Kâmi'nin arkadaşı, Komşu Kadın üzerinden Kâmi'nin mektubunu ve görüşme talebini Sara'ya ulaştırır. Sara başta Kâmi'nin yazdığı

[291] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3650, 13 Ramazan 1317/2 Kânunusani 1315/14 Kânunusani 1900, s.2.

mektuptan etkilenip onu kendi hassas tabiatına uygun bulsa da Bedi'nin mektubunu okuduğu gün Kâmi'nin ikinci mektubunu okuyunca onun da niyetinin kendisini aldatmak olduğunu düşünerek Kâmi'yle olan münasebeti sonlandırır. Kâmi'nin arzusu ise Bedi'ninkinden farklı bir şekilde daha hissidir. Komşu Kadın'ın Sara'dan habersiz tamamen kendi fikir ve menfaati doğrultusunda uydurduğu yalanlarla Sara'nın görüşme isteğinin şartıymış gibi gösterdiği ve Sara'nın ağzından istediği elli lirayı işiten Kâmi hayal kırıklığına uğrar. Sara'yı hassas ve sevilecek bir kadın gibi görürken onun da "bu âlemdeki" diğer kadınlar gibi para için her şeyi yapabileceğini düşünerek pişmanlık ve nefretle oradan uzaklaşır. Arkadaşına da bir daha bu işlere bulaşmayacağını, bulaşmak istemediğini söyler.

Habibe Sıdıka, *Bir Gece* romanında Hasan Efendi'nin on yedi on sekiz yaşlarındaki kızıdır. Küçüklükten itibaren Necati ile bir arada bulunur. Terbiyeli ve ahlaklı bir şekilde yetiştirilmiştir. Ud çalmayı bilir. Romanda doğrudan olaylara dâhil olduğu birkaç sahne vardır. Necati'nin hatıralarını anlatırken söz ettiği Habibe Sıdıka, Necati'yi sevmektedir.

Leman, Kudret'in kardeşidir. *Çamurlar İçinde* romanında babaları ölünce ailenin geçim yükünün büyük bir kısmını üstlenir. Kudret'in okulu bitirip öğretmen olmasında büyük bir desteği vardır.

> Henüz yirmi yaşında olduğu hâlde benzi uçuk, kansız, çehresi süzgün ve solgun, vücudu zayıf ve mecalsiz fakat heyet-i mecmuası hazin, ince, lahuti bir zarafetle güzel duran genç kızın safha-i simasında öyle sakin ve mahfî karaltı ve aydınlıklar, öyle lerzan ve perişan donukluk ve lem'alar, öyle hafif ve mütebeddil renkler ve solgunluklar tecelli ediyor, sonra mütemadi bir faaliyetin tesiri ve uzun gecelerin uykusuzluğuyla yorulmuş, kızarmış, fersiz kalmış gözler, hep bir noktaya matuf ve merküz şikeste nazarlar; ihtimamsız, dağınık, omuzlara doğru bırakılıvermiş saçlar mâfevkü'l-beşer bir gayretle daima müteharrik, zayıf, nermin ve nazikter eller öyle bir rikkat-ı bedi ifade ediyor…[292]

Leman, aile bağlarına önem veren biridir ve Kudret'e bu hususta çok destek verir. Kudret'in, Şadi ile tartıştıktan sonra yaşadığı sinir harbinde yine destekçi olarak Leman sahneye çıkar. Leyla ile görüşmelerinde, Jülide ve ailesiyle ilgili öğrendiklerini zaman zaman Kudret'e aktararak vaka akışına etki eder.

[292] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7270, 5 Rebiyülahir 1319/9 Temmuz 1317/22 Haziran 1901, s.1.

Mechul adam *Çamurlar İçinde* romanında Nevber'in "kötü şöhret" kazanmasında rol oynayan ilk kişidir. Nevber, kocasından göremediği ilgi ve alakayı bu kişiden görür ancak kısa süre sonra adam, Nevber'i terk eder. Onun bu terk edişi Nevber'in kurduğu sevme ve sevilme hayallerini başkalarında aramasına yol açarak Nahit Bey takımı namının ortaya çıkmasına da zemin oluşturur.

Jülide, *Çamurlar İçinde* romanında Nahit Bey takımından Nahit Bey ile Nevber Hanım'ın kızıdır. Küçüklüğünden itibaren annesine karşı mesafeli durmuş, olumsuz özellikleriyle ön plana çıkan bir çevrede yetişmesine rağmen terbiye ve ahlak hususunda çevresine benzememiş on yedi yaşında bir kızdır. Anlatıcı Jülide'yi tanıtırken ailesinden tamamen farklı bir kişiliğinin olduğunu şöyle ifade eder:

> Her tavır ve hareketinden anlaşılıyordu ki ona valide nazarıyla bakmıyor, ondan nefret hissediyordu. Şadi kendine layık bir evlat olsa bile Jülide'nin herhâlde bu aile arasında bulunmasına hiç münasebet almayacağını, kendilerinin ona ne valide ne birader olmaya şayeste bulunduklarını anlıyordu. Bu kızın nasıl kendini böyle yetiştirdiğine taaccüp ediyor ve damarlarındaki kanın büsbütün başka olduğunu şüphesiz biliyordu.[293]

Jülide, Kudret ile tesadüf eseri Ada gezmelerinde karşılaşır. Kudret ve ailesi hakkında malumat edinerek ona karşı muhabbet duymaya başlar. Annesi ile birlikte çıktığı gezmelerde Kudret'e tesadüf ettikçe ona karşı ilgisi de artar. Nevber Hanım'ın pişmanlık duyup ailesiyle ilgilenmeye başlamasıyla birlikte Jülide annesini affeder ve Kudret'e duyduğu aşkı annesine de açıklar. Jülide romantik bir tavırla anneye sığınır. Annesi, Kudret'ten ders alması için Şadi'yi ikna ettiğinde Jülide'ye de ders almasını söyler. Bu sayede Kudret ile Jülide arasında doğal seyrinde gelişen bir münasebete zemin hazırlamak ister. Jülide ilk iki gün hissiyatının coşkunluğu nedeniyle Kudret'in karşısına çıkamasa da üçüncü gün derse katılır. Bu Jülide ile Kudret'in yakınlaşmasındaki ilk karşılaşmadır. Roman tamamlanmadığı için Jülide ve Kudret'in serüveni de bunun ötesine geçmez. Jülide romantik bir karaktere sahiptir. Başından geçenleri "defter-i ihtisasatına" kaydeder. Şiirden ve inceliklerden anlayan biridir.

[293] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7370, 17 Recep 1319/17 Teşrinievvel 1317/30 Teşrinievvel 1901, s.2.

3.2.2.13. Diğer şahıslar

Güller, Dikenler'de Veli ve üç arkadaşını tetkik eden müfettiş Salih Efendi, zabıta müdür muavini (A…) Efendi; Leyla ve Gonca karakoldayken sahneye çıkarılan kol başı kadın, gardiyan kadın, Hulusi Bey'in karakoldaki memur tanıdığı Reşit Efendi, Zekai Efendi'nin aynı karakolda tanıdığı eskiden iş yaptığı bir ahbabı; randevu evindeki hizmetçiler (bu hizmetçilerden biri Esma Abla diye tanıtılır); Zekai Efendi'nin annesi, evindeki hizmetçi; Hulusi Bey'in annesi ve küçük kız kardeşi; nakkaşlar kahvesinde bulunan kişiler; Emine Hanım'ın evinin sokağındaki bakkal ve çırağı; Nesibe ve Münir'in anneleri, babaları ve kardeşleri, Nesibe ve Münir'in konağındaki ihtiyar dadı kalfa, aşçı ve çırağı Ahmet, hizmetçiler; Veli'nin annesi ve babası, babası öldükten sonra annesinin evlendiği ikinci babası Talikacı Mehmet, Veli'nin küçükken gittiği okuldaki öğretmenler, öğrenciler, Veli'nin saatçi dükkânında çalışmasını tavsiye eden mahalleden bir erkek, Veli'nin saatçi dükkânındaki ustası, burada çalışan çıraklar, Veli'yi Galata sefahat âlemleriyle tanıştıran mahalle kahvesinde birlikte oturduğu genç ve onun iş birlikçisi; Şayeste'nin annesi Gülistan ve babası Kara İbo, Şayeste'nin ailesinin çalıştığı çiftliğin sahibi, çiftlik sahibinin kızı, çiftlikte çalışan diğer insanlar, kâhya ve sığır çobanları, Şayeste'nin hem çiftlikteyken tanıdığı hem de İstanbul'a tekrar gittiğinde yanında kaldığı yaşlı çamaşırcı kadın, Şayeste'yi randevu evine götürüp orada yaşamasına aracı olan Memiş isimli genç, Şayeste'nin doğum yapmasına ve bebeği randevu evinin kapısına bırakmasına yardımcı olan Fahriye Abla ve onun oğlu; Şehremini mahallesinin muhtarı, bekçisi Ahmet Dayı; mahalle karakolunun zabıtaları, Zekiye Nimet'i randevu evinin kapısında bulan ihtiyar Sütçü Hasan Ağa; Emine Hanım'ın kızı.

Şanlı Asker'de Nüzhet'in babası ve annesi, her ikisi de romanda sahneye çıkarılmaz. Ancak ikisinin de ölümü, Nüzhet'in ninesi ile yalnız kalmasına, hayatın zorluklarına karşı anne ve baba figürünün koruyuculuğundan uzak kalmasına neden olur.

Bir Gece'de yaşlıca Efendi**,** Necati'nin mektebe yazılmasında aracılık eden ihtiyar bir erkektir. Arabacı, on bir sene Hasan Efendi'nin konağında hizmet eden biridir. Romanda birkaç sahnede ortaya çıkar ve adının işaret ettiği görevi yerine getirerek olayların akışında rol alır. İki jandarma, cinayet günü olay mahallinde güvenliği sağlamak ve şüphelileri karakola götürmekle görevli kişilerdir.

Bir Gece romanında Gardiyanlar (hasta bakıcılar), Necati'nin hastanedeyken annesinin ölümünün çok yaklaştığını işitmesinde rolü olan kişilerdir. Hastalarla ilgilendikten sonra odalarında konuşurlarken Necati'nin annesinden söz etmeye başlarlar. Bu konuşmayı işiten Necati son derece müteessir olur. Doktor, Hasan Efendi'nin ölüm raporunu hazırlamak için zabıta memurlarıyla birlikte konağa gelir.

Şikeste Beste'de Ahmet Baha, Dürdane'nin babası olan ve romanın başında yalnızca bir mektup ile sahneye çıkarılan kişidir. Yazdığı mektupta Ali Bey'in kendisine zamanında yardım ettiği, Konya'da bir memuriyete tayinini sağladığını söyleyerek kendini tanıtır. Daha sonra dört yaşında Dürdane adındaki kızının annesi ölünce öksüz kaldığını, tekrar evlenmek istemediğini ancak kızına da bakamayacak durumda olduğunu belirtir. Ahmet Baha, Ali Bey'in yanında çalıştığı dönemde terbiyeli, ahlaklı biri olduğu için Ali Bey'in takdirini kazanmış, hizmetçilerinden Dermisal ile evlendirilmiştir. Dermisal'in ölümü üzerine Dürdane'nin daha iyi bir yetişme ortamı bulacağını düşündüğü Ali Bey'in yanında yaşamasını ister. Muallim ve İmam, Dürdane'yi mektebe başlatma merasimi yapılacağı zaman sahneye çıkarılırlar. Kişiliklerine veya hayatlarına dair bilgi verilmez. Ali Bey'in muallim arkadaşları, okula başlama merasimi yapılırken bahsedilen on altı okumaya/mektebe başlayacak çocuk, bu çocukların anne-babası, merasime katılan yüz kadar çocuk, konaktaki aşçılar.

Sara romanında, Sara'nın kız kardeşlerinden sekiz yaşlarındaki küçük kız, Sara'nın tarafından Bedi'ye verilmek üzere hazırlanan yastığı Bedi'ye ulaştırır. Sara'nın büyük kız kardeşi ise Sara'nın, Bedi'den tamamen uzaklaşmaya karar verdiği bir sırada hastalanarak Doktor Bedi'ye tedavi olmak istemesiyle Sara-Bedi münasebetinin yeni bir boyut kazanmasına neden olur. Sara'nın sütninesi romanın başında Sara'nın mektup meselesi nedeniyle sinir harbi yaşadığı sırada Sara'ya odasına kadar eşlik eder ve bir daha sahneye çıkarılmaz. Kâmi'nin arkadaşının, Sara'ya ulaşmak için bilgi aldığı paraya düşkün ve dedikoduyu seven bir kahveci vardır. Kâmi'nin anne ve babası bir akşam yemeğinde Kâmi'ye eşlik ettirilir. Sara ve Kâmi'nin evindeki hizmetçiler, Sara'nın evindeki uşak, arabacılar, eczahanede çalışanlar ve sokaktaki insanlar dekoratif nitelikteki diğer şahıslardır.

Sevda romanında Abid'in arkadaşı, Abid ile baloya gider ve Abid'in Karoliya ile münasebetinde dışardan yorum ve bilgiler vererek vakanın seyrine katkıda bulunur.

Balo tertip eden şık giyimli kibar erkek. Karoliya'nın hizmetçisi, Karoliya'nın rahatça baloya gidebilmesi, sokağa çıkabilmesi için yanındaki refakatçi mahiyetindeki bir kadındır. Abid'in ilk günkü baloda rastladığı tanıdığı erkek ve onun yanındaki kadın. Baloda bulunan kadın ve erkekler. Karoliya'nın çocukken yanlarında çalıştığı karı koca. Abid'in balodan çıktıktan sonra gittiği birahanedeki insanlar ve baloyu tertip eden adamla birlikte gelip yanına oturan iki kadın. Karoliya'nın oturduğu apartmandaki kapıcı.

Bir Gece romanındaki figüratif şahıslar şöyledir: Pembe (Ayşe, Şayeste) *Bir Gece* romanında Zekiye Nimet'in hırsızlık ve cinayet işlemesine yardım eden kişidir. Hasan Efendi'nin konağına hizmetçi olarak giren ve cinayetin işlendiği gece konağın bahçe kapısını açık bırakan Pembe, *Güller Dikenler* romanının Şayeste/Ayşe olarak bilinen ahlaken düşkün kişisidir.

Habibe Sıdıka'nın arkadaşı, Necati'nin, Habibe Sıdıka'nın penceresine bakarken gördüğü ve Habibe Sıdıka ile dertleşen genç bir kızdır.

Nakkaş Zekai, *Güller Dikenler* romanının şahıslarından biridir. *Bir Gece* romanda yalnızca Zekiye Nimet'tin geçmişi anlatılırken bahsedilen kişidir. Zekiye Nimet, akşamları içki tepsisi hazırlamayı Zekai Efendi'den öğrendiğini söyler. Bunun dışında zengin, alicenap bir adam diye söz edilmektedir.

Leyla, *Güller Dikenler* romanının başkişi konumundaki kadındır. *Bir Gece*'de Zekiye Nimet'in geçmişinden söz edilirken ona gösterdiği "anne" şefkati ve sabrıyla anılır. Hakkında detaya girilmez.

Veli, *Güller, Dikenler* romanının kişilerindendir. *Bir Gece*'de Zekiye Nimet'in babası olan Veli'den, Zekiye Nimet'in geçmişi anlatılırken söz edilir. Kalpazanlığı, hırsızlığı ve olayların sonunda idam edilişi hatırlatılır. Veli tıpkı Şayeste/Pembe gibi Zekiye Nimet'in genlerini taşıdığı olumsuz biridir.

Abid Bey, Necati'nin en yakın dostudur. Necati, Habibe Sıdıka'ya olan muhabbetini yalnız Abid Bey'e açar. Ondan tavsiyeler alır. Abid Bey, hassas bir ruha, olayları aklıselim ile yorumlama kabiliyetine sahip samimi bir gençtir. Necati ne zaman duygusal anlamda bunalsa veya sevincini paylaşmak istese Abid'in yanına gider.

Hatice Abla, hastanede çalışan yaşlı bir kadındır. Necati ile annesinin görüşmesine aracılık eder. Merhametli bir kadındır.

Genç bir erkek, Zekiye Nimet'in görüştüğü erkeklerden biridir. Necati bu genç ile üvey annesi Zekiye Nimet'i evlerinin bahçesinde konuşurken görür. Zekiye Nimet yakalanma telaşıyla Bayram Efendi'ye bu genci "amcamın oğlu" diye tanıtır.

Naciye Hanım, Ziba Hanım ve mahalleden kadınlar romanda dedikodu yapan, evlenecek gençler hakkında konuşan tipler olarak varlık göstermektedirler. Necati-Habibe Sıdıka münasebetinde de "mahalleli ağzıyla" dedikodu yaparlar. İçlerinden yalnız Adile Hanım, hakikati konuşan ve kimsenin ardından kötü, yanlış bir şey söylemeyen bir kadındır.

3.2.2.14. Kimliği yarım kalmış şahıslar

Abid, *Sevda* romanının başkişilerinden biridir. "*Henüz ismini bile öğrenmediğimiz bu gencin namı Abid idi. Şimdi de tarz-ı maişetini, hâlini, kimin nesi olduğunu söylemeye lüzum yok. Bu vakıanın tarz-ı cereyanından anlaşılabilir."*[294] şeklinde söz edilen Abid, Koraliya ile tesadüfen baloda tanıştıktan sonra ona âşık olur. Sevgi ve bir kadına bağlanma konusunda tereddütler yaşayan Abid, Koraliya ile karşılaştıktan sonra iyice kafası karışmış bir hâldeyken arkadaşından yardım ister. O da Abid'e ihtiyatı elden bırakmadan hareket etmesi gerektiğini söyler. Abid, Koraliya ile görüşebilmek için sürekli balolara katılarak onu aramaktadır.

Koraliya, romanın yayımlanan tefrikalarında her fırsatta doğruluğa önem veren ve aldatılmayı asla istemeyen bir kişi olarak anlatılır. Kendisinin hafifmeşrep bir kadın gibi görülmesinden çok korkmaktadır. Bir zamanlar oldukça zengin olan ancak tüm servetini kaybeden çapkın, belalı bir kişinin metresi olarak yaşamını sürdüren Koraliya bir Rum kadındır. Türkçe şarkılar dinler; hüzzam ve segâh makamlarına merakı vardır. Bir vakit bir ailenin yanında onların çeşitli işlerini görerek iyi bir aylık ücret karşılığında çalışmaya başlar. Evin hanımından terbiye ve nezaket öğrenir. Bir müddet sonra hanımın kocasıyla kaçarlar. Kaçtığı adam, karısını boşar ve bir apartman dairesinde Koraliya ile birlikte yaşamaya başlar. Koraliya bu adama karşı oldukça sadıktır ancak kalbi de sevmek, sevilmek arzusuyla doludur. Bu gerekçeyle de Abid'le yakınlaşmaya başlarlar.

[294] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah,* nu. 3731, 5 Zilhicce 1317/ 23 Mart 1316/5 Nisan 1900, s.2.

3.2.3. Zaman

3.2.3.1. Fizyolojik zaman

Güller, Dikenler romanında zamanı üç birime ayırmak mümkündür. Yaşanan olaylar on iki günlük bir zaman dilimini kapsar. Özellikle ilk dört gün neredeyse vakanın tamamına yakınının geriye dönüşlerle anlatılmasından oluşur. Sonraki günlerde ise düğümleri çözülmeye başlar, iyiler mükâfatlandırılır. Son sekiz günkü olaylarda ayrıntıya girilmediği görülür. İkinci zaman birimi ise bu on iki günlük olay zamanında geriye dönüşlerle yaklaşık yirmi beş otuz yıllık bir süreçte roman kişilerinin hayatları anlatılır. Üçüncü zaman birimi ise romanın yazıldığı süreçtir. *Güller, Dikenler*'in tefrika şeklinde 156 sayıda yayımlandığı ve 12 Muharrem 1314/12 Haziran 312/4 Haziran 1896 ila 24 Rebiyülevvel 1314/22 Ağustos 1312/24 Eylül 1896; ikinci kısmın 4 Ramazan 315/14 Kânunusani 313/26 Kânunusani 1898 ila 2 Sefer 1316/9 Haziran 1314/21 Haziran 1898'de bittiği dikkate alınırsa romanın anlatma zamanının ilk bölüm için yaklaşık 4 aylık, ikinci bölüm için de 6 aylık süreçte gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Güller, Dikenler'de anlatılan olaylar bir bahar sabahı başlamaktadır. Bu günde sabahın erken saatlerinde Sütçü Hasan Ağa'nın randevu evinin kapısında bulduğu bebeğin randevu evinin sahibi kadın tarafından içeriye alınması ve Leyla'nın bu bebeğin sorumluluğunu üstlenmesine kadar geçen birkaç saatlik zaman dilimi dikkatlere sunulur. Daha sonra geriye dönüşle bu bebeğin anne ve babasının kim olduğu, nasıl bir çevrede yetiştikleri anlatılmaya başlanır. Bebeğin babası Veli'nin çocukluk yıllarından başlanarak otuzlu yaşlara kadarki hayatı anlatılır. Bu zaman dilimi yaklaşık on üç yıllık bir dönemi kapsamaktadır. Bebeğin annesi Şayeste'nin hayatı da yine yedi yaşından itibaren özetlenerek anlatılmaktadır. Şayeste sekiz-on yaşlarındayken İstanbul'da Nesibe ile Münir çiftinin konağında yaşamaya başlar. Şayeste on yedi yaşına gelene kadar bu ailenin yanında besleme/ahretlik olarak yaşar. Buradan kovulduktan ve randevu evinde kalmaya başladıktan sonra Veli ile tanışıp birlikte yaşadıkları süre yaklaşık üç yıldır. Romanın "Birinci Bab"ının bir ile numaralanmış bölümünde Leyla'nın bebeği uyutmaya çalıştığı ve sabaha kadar başında tıpkı bir "valide" gibi beklediği zaman dilimi ile karşılaşılır. Güneşin ilk ışıklarıyla birlikte sütçünün sesi duyulur. Gonca elinde bir kâse süt ile Leyla'nın odasına girdiğinde ikinci günün olayları gerçekleşmeye başlar. Randevu evinden

ayrılmaya karar veren Leyla ile Gonca alışveriş ve sütnine bulma bahanesiyle erkenden yola koyulurlar. Emine Hanım'ın evine doğru yolculuk yaparken Leyla ve Gonca geçmişlerini hatırlarlar. Ancak bu Şayeste ile Veli'nin hayatlarının anlatıldığı zaman dilim kadar geniş bir süreci kapsamaz. Yalnızca ailelerini özlemle hatırladıkları ve ailelerinin onlara verdikleri isimleri hatırladıkları görülür. Emine Hanım-Gonca münasebetini kurmak için Gonca'nın küçük yaştayken Emine Hanım tarafından büyütüldüğü anlatılır. Emine Hanım'ın evinde geçen ikinci günün ardından ertesi sabah Leyla ve Gonca eşyalarını aldırmak için saatçiyi randevu evine gönderirler. Mahbube ve Uzun Kalfa'nın takibi ve iftirası sonrasında hapishaneye düşen Leyla ve Gonca üçüncü günü burada geçirirler. Dördüncü günün sabahı olaylar çözülmeye başlar. Ülfet tövbe etmiş, pişman olmuş bir hâlde olayların çözümündeki en etkin kişilerdendir. Leyla ve Gonca, Zekai ile Hulusi aracılığıyla düştükleri hâlden kurtulurlar. Emine Hanım'ın evinde tamamlanan bugünün ardından yaşananlar özetlenir. Birinci bab'ın yedinci bölümünde yaşananların üzerinden geçen zaman dilimi "*Aradan üç gün geçmişti. Bir sabah Emine Hanım'ın küçük evinde yine en samimi bir neşe ve neş'at hüküm-ferma oluyordu.*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 310) şeklinde tarif edilir. Bir süre ev içinde yaşanan sohbet, şakalaşma ve gündelik rutinler sonrasında zamanda yine birkaç günlük ilerleme görülür. Romanın son zaman dilimi olan "kız isteme" hadisesi ise "*Bundan beş gün mukaddem bir gece misafirliğe gelmiş olan komşu hanımla kerimesi yanlarında diğer bir ihtiyar hanım olduğu hâlde geldiler*." (Abdullah Zühtü, 1314b: 311) sözleriyle kaydedilir. Romanın vaka zamanı bu sahnede gerçekleşen sohbet ortamıyla son bulur.

Abdullah Zühtü'nün saat hakkındaki fikirlerinin yansımasını da bu romanda bulmak mümkündür. Veli'nin bir saatçinin yanında çıraklığa başladığı sıralarda saat üzerine konuşan anlatıcı şunları kaydeder: "*Küçücük bir anahtar ile akşamdan akşama bir kere kurularak mütemadiyen tık tık işleyen, ne zaman bakılsa vakti gösteren bu garip, bu kıymettar alet"* (Abdullah Zühtü, 1314b: 16).

Romanda takip edilen zamanın alaturka saat dilimine göre işlediği de görülmektedir. Romanın "Medhal" başlığının birinci bölümünde zaman şöyle kaydedilir: "*Vakit henüz pek erken idi. Boyaları silinmiş, sakfeleri [çatı] çarpılmış, direkleri yanlamış kâr-ı kadim hanelerin beş, altı pencereli sofalarındaki guguklu saatler daha dokuzu çalmamıştı.*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 3). Randevu evinin

sahibesi yaşlı kadın ile Uzun Kalfa'nın zembil içinde buldukları bebeği ne yapacaklarını konuşurken Leyla ve Gonca'yı bulundukları odaya çağırmaları üzerine Leyla'nın zembil içindekileri yemiş sanarak söyledikleri de zamanı yansıtmaktadır. "*Yaşlıca hanımın bir zembil karıştırmakta olduğunu görünce ikisi de kahkahayı salıverdiler. Leyla dedi ki: Aferin hanımanne bizsiz bizsiz ha. Gonca -Ben zaten işi sezdim ya… O her sabah biraz yemiş falan beceriyor. Leyla - Tevekkeli değil. Öğle yemeği saat altıda çıkıyor.*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 9). Veli'nin kalpazanlık yaptığı sıralarda evine kapanıp Mecidiye yapmasında da saat belirtilmiştir. "*Saat ona kadar kalıp Mecideye yaptı.*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 23). Şayeste'nin (Ayşe) iyice baş edilmez bir hâle geldiği dönemde babası, çiftliğin ağasıyla görüşerek ondan bir çare bulmasını ister. Bulunan tedbir Şayeste'yi İstanbul'da bir ailenin yanına besleme olarak göndermektir. "*Teşrinievvel iptidalarında bir gün çiftlik kâhyası ile iki sığır çobanı besileri alarak İstanbul'a müteveccihen yola çıkmışlardı.*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 68). Buradan da ayların Hicri takvime göre takip edildiği görülmektedir. Veli Şehremini mahallesindeki evine Şayeste'yi kiracı gibi yerleştirdikten sonra mahalleli tarafından oraya girip çıktığı görülmesin diye geç saatleri tercih etmektedir. Bu da yine alaturka saate göre kaydedilir. "*O gün akşama kadar Aksaray civarında bir kahvede tavla oynamakla vakit geçirmiş olan Veli de gece saat bir buçuk raddelerinde kimseye kendini göstermeden oraya gitmiş ertesi akşam saat bir buçuğa kadar Şayeste ile birlikte bulunmuştu.*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 65). Veli'nin arkadaşlarıyla birlikte yaptığı soygunda yakalanınca her biri kendi evinde gizlenmeye başlar. Yapılan tahkikat neticesinde Veli'nin evini öğrenen zabıta "*gece saat beş buçuk raddelerinde*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 68) yola çıkarak Veli'yi evden kaçarken yakalar. Veli'nin gözaltında bulunduğu ve sorgulandığı sırada ise zaman "*Artık saat bir buçuğa gelmiş, ortalık ağarmaya başlamış idi.*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 81) ifadeleriyle gösterilir. Romanın özellikle Medhal başlığıyla anlatılan bölümlerinde zamanın ilerleyişi saat bazında takip edilmektedir. Zabıtanın yaptığı soruşturmalarda özellikle saat zikredilmektedir. Zabıta, Veli ile birlikte Yorgi'yi yakalamaya giderken ve sonrasında yine zaman vurgusu dikkat çekmektedir. "*Saat üçü geçmiş, her yer açılmış*"tır. (Abdullah Zühtü, 1314b: 83). Tahkikatın ilerleyen saatlerinde ise "*Saat yediye gelmiş idi ki zabıta müdürü (…) Beyefendi tahkikat hitam bulup bulmadığını istiksar ederek verilen izahat üzerine son zabıtnameyi yani evrakı tahkike-i fezlekesinin tanzimini emreylemişti. (A…) Efendi dedi ki: Gece saat dört*

buçukta memureynin ikdam ve mesaileri neticesi olarak (...) (Abdullah Zühtü, 1314b: 85). Romanın "Birinci Bab" başlıklı bölümünün ilk alt bölümünde de hemen girişte "*Saat, derinden bir ses gelir gibi dikkat-aver bir beta ile sürekli taninler peyda ederek yediyi çaldı.*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 101) ifadeleriyle zaman hatırlatması yapılır. Bu bölümden itibaren anlatılan olayların zamanına ilişkin düşülen kayıtların yerini "sabah erkenden", "akşam olunca", "akşamüzeri" gibi zaman bildiren tabirlere bıraktığı görülmektedir. "Birinci Bab" başlığının iki numaralı bölümünde "Evet bu sabah -Leyla için- bir sabah-i âmid idi." ifadesiyle karşılaşılır.

Şanlı Asker romanında Raik'in anıları şeklinde verilen bölümlerde tarihler tam olarak kaydedilir ve zaman akışını takip etmek mümkündür. Romanın hemen başında "Selânik 24 Mart 313" ifadesi yer almaktadır. Raik, günlük şeklinde tuttuğu ve hatıralarını da yazdığı deftere yer yer tarihler koyarak zamanı belirginleştirir. "Raik'in defterinden" şeklinde verilen diğer tarihler sırasıyla "1 Nisan, 2 Nisan, 3 Nisan ve 4 Nisan" şeklindedir. Raik'in anıları olarak sunulan bölümler dört günlük bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bunun yanı sıra geriye dönüşle "Mustafa Onbaşı'nın Sergüzeştinden" başlıklı bölümden "İkinci Kısım" bölümüne kadar şahısların hayatları çocukluk dönemlerinden başlanarak anlatılır. Bu süreç yaklaşık elli yıllık bir dönemi kapsamaktadır. Romanda "İkinci Kısım" başlığı altında Raik'in yara alıp İstanbul'a gelmesi Cemile ile evlenmesine kadar gerçekleşen olaylar da elli yedi gün sürer. Romanın sonuna eklenen "3 Ramazan 1315 [1899]" tarihiyle de yaklaşık iki yıllık bir sürenin geçtiği anlaşılmaktadır. Romanda anlatma zamanı ise romanın tefrika edilmeye başlandığı 25 Rebiyülahir 1315/11 Eylül 1313/23 Eylül 1897 ila 3 Ramazan 1315/13 Kânunusani 1313/25 Kânunusani 1898 tarihleri arasına karşılık gelmektedir. Romanın giriş kısmında belirtilen "24 Mart 313" tarihi ile tefrikanın başladığı "11 Eylül 1313" tarihi arasında yaklaşık altı aylık bir süre bulunmaktadır.

Şikeste Beste romanında zaman; anlatma, vaka ve geçmiş yaşantılar olarak üç bölümde ele alınabilir. Anlatma zamanı yazarın olayları tefrika etmeye başladığı 11 Safer 1316/18 Haziran 1314/30 Haziran 1898 ila 15 Cemaziyülevvel 1316/20 Eylül 1314/2 Teşrinievvel 1898 arasında geçen süreci kapsar.

Vaka zamanı ise yaklaşık on dört yıllık bir zaman dilimini kapsamaktadır. Uzun denilebilecek bir zaman aralığının elli beş tefrika ile anlatılması zamanda ileriye

doğru sıçrayışları zorunlu kılmıştır. Dürdane'nin konağa geldiği ilk birkaç gün, mektebe başladığı birkaç gün, Münir Bey'den ders almaya başladığı günler, Münir Bey'in memuriyet dolayısıyla taşraya gitmesinden sonraki süreçte Dürdane'nin hasta olduğu üç günlük süreçler romanın ana hatlarının şekillendiği zaman dilimini oluşturur. Romanın ilk altı bölümü Dürdane'nin, Ali Bey'in konağına gelişinin anlatıldığı birkaç günlük vakadan oluşur. Olaylar "*Bir gün postacı bir mektup getirdi.*"[295] ifadesiyle başlar. Mektup, Ali Bey'in daha önce yanında çalışmış Ahmet Baha tarafından Ali Bey'e gönderilmiştir. Ahmet Baha mektubunda annesi öldüğü için kendisinin de yetiştirmekte zorlandığı dört yaşındaki kızını Ali Bey'in himayesine vermek istediğini söyler. Ali Bey'in bu durumu memnuniyetle kabul etmesiyle romanda vaka zamanı da başlamış olur. Dürdane'nin, Ali Bey'in konağına geldiği ilk gün saatlik bir çizelgede sunulur. Dürdane eve geldiği ilk gün "*Saatlerce oynamış eğlenmiş idi. Akşam taamından sonra büyük odada oturulmuş, çocuk orada eğlendirilmiş idi. Saat ikiye doğru artık hâl ve tavrında bir rehavet müşahede edilmeye başlandığı için yatırılmaya karar verilmişti.*"[296] Dürdane uyutulduktan sonra Ali Bey "üç buçuğa" kadar uyuyamaz ve Dürdane'nin eve gelişiyle çocuk sahibi olma hayallerini hatırlamaya başlar. Yaşadığı bu hâlin etkisiyle oldukça geç saatte uyuyan Ali Bey ertesi gün de geç kalkar. "*Gözünü açar açmaz saate baktı. On ikiyi geçmişti.*"[297] Dürdane'ye kıyafet yaptırılma, gezinti yerine götürülme gibi olaylardan sonra, yedinci bölümde zamanda ileriye doğru bir sıçrayış söz konusudur. "*Nihayet bu hâlde bir sene geçti. Artık beş yaşına vasıl olduğu için Ali Bey'in fikrinden çocuğun talim ve terbiyesine biraz ciddiyet vermek arzuları geçmeye başladı.*"[298] Dürdane'yi mektebe başlatmak üzere planlar yapılır. "*Sonbahar takrip ediyordu. Bir sabah Ali Bey bütün konaktakilere '-İnşallah bu ayın on üçüncü Perşembe günü Dürdane'yi mektebe başlatacağım dedi.*"[299] Birkaç günlük hazırlığın ardından mektebe başlama merasimi gerçekleştirilir. Romanda yedinci bölümün ardından tekrar "yedi" ile numaralanan (ancak sekizinci bölüm olması gereken) kısımda ise "on günlük" bir zamanın geçtiği vurgusu vardır. "(…)

[295] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3093, 11 Safer 1316/18 Haziran 1314/30 Haziran 1898, s.2.
[296] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3096, 14 Safer 1316/21 Haziran 1314/3 Temmuz 1898, s.2.
[297] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3101, 19 Safer 1316/26 Haziran 1314/8 Temmuz 1898, s.2.
[298] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3114, 2 Rebiyülevvel 1316/9 Temmuz 1314/21 Temmuz 1898, s.2.
[299] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3118, 6 Rebiyülevvel 1316/13 Temmuz 1314/25 Temmuz 1898, s.2.

derse başlayalı on gün geçmeden bir akşam"[300] şeklinde geçilen günler sonrasında Dürdane'ye hoca olarak Münir Bey ayarlanır. Münir Bey'in konağa geldiği gün de yaşananlar "saatlik" dilimde verilir. Münir Bey'in muallim olarak konakta yaşamaya başladığı günkü hissiyatı ayrıntılı şekilde verilmeye çalışılır. Ardından "*Ertesi gün ve onu takip eden eyyam-ı leyal hep böyle geçmiş idi.*"[301] Yaklaşık altı yıl Münir, Dürdane'ye muallimlik yapar. Sekiz numaralı (dokuzuncu) bölüm "*Gece idi!.. Saat yediyi geçmişti.*"[302] ifadeleriyle başlar ve zamanda yine ileriye doğru bir sıçrayışla "dokuz sene" geçtiği vurgulanır. Bu bölümde Dürdane on üç yaşındadır. On bir numaralı (on ikinci) bölümde ise yine zamanda ileriye sıçrama görülür. "*Ali Bey süratle ihtiyarladığı hâlde Dürdane, hissedilecek bir tuhaflıkla gençleşiyor, boylanıyordu. Günler, haftalar, aylar hep bu tarzda, hep bu hâlde geçiyordu.*"[303] On üç numaralı (ön dördüncü) bölümde olayların çözüme ulaşmaya başladığı Münir Bey'in memuriyet için gittiği taşradan Ali Bey'in davetiyle İstanbul'a dönüşü olan "bir pazartesi sabahı" yaşananlar anlatılır. Bu bölümde geriye dönüşle Münir'in konakta geçirdiği zaman dilimini anımsayışı verilir. Dürdane ile Münir'in düğün hazırlıkları yapılmaya başlanır ve olaylar düğünün yapılmaya başlandığı zaman diliminde son bulur.

Sara romanındaki zaman hususunu üç birime ayırmak mümkündür. Romanın bir numaralı bölümünde olaylar "*beş günlük takibin parlak bir mükâfatı*"[304] şeklinde belirtilen zaman diliminde, Sara'nın arabayla Kâmi ve Bedi'nin bulunduğu caddeden geçerken Bedi'yi düşünerek attığı bir mektubu Kâmi'nin almasıyla başlar. Kâmi'nin mektupla birlikte evine döndükten sonra akşama kadar geçen süre zarfında yaşadıkları anlatılır. İkinci bölümle birlikte zamanda geriye dönüş söz konusudur. Sara mektubun, Kâmi'nin eline geçmiş olmasından dolayı son derece üzgündür. Geç vakte kadar bu durumu düşünür. Geriye dönüşle Sara'nın sekiz yaşından itibaren aldığı eğitim ve terbiye anlatılmaya başlanır. Sara'nın çocukluğuyla başlanıp genç kız oluşu ve evlendiği zamana kadarki süreç ve

[300] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3121, 9 Rebiyülevvel 1316/16 Temmuz 1314/28 Temmuz 1898, s. 2.
[301] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3127, 15 Rebiyülevvel 1316/22 Temmuz 1314/3 Ağustos 1898, s. 2.
[302] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3136, 24 Rebiyülevvel 1316/31 Temmuz 1314/12 Ağustos 1898, s. 2.
[303] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3182, 10 Cemaziyelevvel 1316/15 Eylül 1314/27 Eylül 1898, s. 2.
[304] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3643, 6 Ramazan 1317/26 Kânunuevvel 1315/7 Kânunusani 1900, s.2.

evlendikten bir süre sonra kocasının serveti tükenince taşraya bir memuriyete gitmesinin ardından Sara'nın sinir hastalığını bahane ederek tekrar İstanbul'a dönüşü ve burada Doktor Bedi ile tanışıp yasak aşk yaşamaya başlamalarının anlatıldığı süreçle geçen yaklaşık yirmi yıllık zaman dilimi, romanın ikinci zaman birimini oluşturur. Üçüncü bölümle birlikte tekrar birinci bölümdeki mektup meselesinin Sara üzerinde uyandırdığı tesire dönülür. "*O gece sabaha kadar görüşmekle hep müracaat-ı muhayyileden bahsetmekle vakit geçirdiler. Komşu kadın kocasına bakmak için erkence gitmişti. Saat dokuzda tekrar avdet ederek* (…)"[305] ifadelerinden de anlaşılacağı üzere olayların başlamasının üzerinden henüz bir gün geçmiştir. Komşu Kadın, Sara'nın tekrar Bedi'yle birlikte olabilmesi için düşündüğü çareleri anlatır. Yaklaşık bir ay kadar gezinti yerlerine gidip Bedi'yi umursamaması, ona hiç yüz vermemesi hususunda telkinlerde bulunur. Bu esnada Kâmi de Sara'ya ulaşma girişmelerinde bulunur ve bir mektup yazarak Komşu Kadın aracılığıyla Sara'ya ulaştırır "*Mektup meselesi bir iki gün kadar*"[306] Sara'nın zihnini meşgul eder. Romanın dördüncü bölümünden itibaren olaylar Kâmi'nin Sara'ya yazdığı mektup, Sara'nın ona cevabı ve Bedi'nin Sara'ya yazdığı mektuplarla sürdürülür. Bu mektupların her birinin yazılışı ve Komşu Kadın aracılığıyla ulaştırılışı "bir iki günlük" zaman dilimini teşkil etmektedir. Sara'nın; Kâmi ve Bedi'nin mektuplarını aynı anda okuyup her ikisinin de aynı kötü niyet ve fırsat kollayıcı bir tavırla yazıldığı kanaatine varması neticesinde Komşu Kadın'ı da evden kovmasına kadar geçen süre yaklaşık on günlük bir zaman dilimidir. Sara bu olayların üzerine tekrar dönmek istediği kocasına bir mektup yazar ve telgraf ile cevap beklemeye başlar. Üç günlük bir bekleyişin ardından olumsuz bir cevap alır. *Sara* romanındaki üçüncü zaman birimi ise tefrikanın başlandığı 6 Ramazan 1317/26 Kânunuevvel 1315/7 Kanunusani 1900 tarihi ile sona erdiği 24 Zilkade 1317/12 Mart 1316/25 Mart 1900 tarih arasında geçen anlatma zamanıdır.

Sevda romanında üç zaman birimi bulunmaktadır. İlki yazarın tefrikaya başladığı 30 Zilkade 1317/18 Mart 1316/31 Mart 1900 tarihli birinci tefrikadır ki bu aynı zamanda anlatma zamanını da işaret etmektedir. İkincisi Karoliya'nın evinde Abid ile Karoliya'nın konuşmalarını kapsayan zaman dilimidir. 4. tefrikada "*Eğer sabahtan beri beraber olmasıydık seni mutlaka biraz içmiş zannedecek idim…*"[307]

[305] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3698, 2 Zilkade 1317/19 Şubat 1315/3 Mart 1900, s.2.
[306] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3710, 14 Zilkade 1317/2 Mart 1316/15 Mart 1900, s.2.
[307] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah,* nu. 3729, 3 Zilhicce 1317/ 21 Mart 1316/3 Nisan 1900, s.2.

cümlesinden olayların başlangıç zamanının belirsiz bir günün erken saatleri olduğu anlaşılmaktadır. Birinci bölümde gerçekleşen konuşmaların kapsadığı zaman ise yaklaşık bir saattir. Üçüncü zaman birimi ise Abid ile Karoliya'nın baloda tanışmalarının anlatıldığı altı günlük zaman dilimdir. Abid "Bir akşam en sevgili refiklerinden biriyle baloya"[308] gider. Burada önceden ayırttıkları loca/odaya Karoliya ve onun hizmetçisi de kabul edilmiştir.

Abid ile Karoliya burada tanışırlar ve yaklaşık üç saat birlikte vakit geçirdikten sonra ayrılırlar. Abid çok etkilendiği Karoliya'yı düşünerek sabaha kadar birahane gibi yerlerde dolaşır. Tesadüflerle Karoliya'yı tanıyan kişilerden onun hakkında malumat edinir. Karoliya'yı tekrar görmek ümidiyle balolara gider ve geç saatlere kadar onu bulmaya çalışır. Beşinci gün Karoliya ile karşılaşır. Abid'in "*Beş gündür bütün hayatıma hâkim olan o idi.*"[309] ifadesinden de anlaşılacağı üzere geriye dönüşle anlatılanların altı günlük bir zaman dilimini kapsadığı görülmektedir.

Bir Gece romanında zamanı; anlatma zamanı, vaka zamanı, vaka zamanında Necati'nin hatıralarını kaydettiği defterleri yazma zamanı ve geriye dönüşle bu defterlere kaydettiklerini yaşama zamanı şeklinde dört birime ayırmak mümkündür. Yazarın anlatma zamanında *Bir Gece* romanını *Sabah* gazetesinde tefrika edildiği 23 Recep 1316/26 Teşrinisani 1314/8 Kânunuevvel 1898 ila 29 Sefer 1317/25 Haziran 1315/8 Temmuz 1899 tarihleri arasında geçen yedi aylık süreçtir. Vaka zamanı ise romanın hemen girişinde belirtilen "*Senesi hatırımda değil. Yalnız bir yaz gecesi idi. Saat henüz altıya gelmişti.*" (Abdullah Zühtü, 1316: 5) ifadesiyle başlar. Hasan Efendi'nin katledildiği günün gecesi yaşananlar tüm detaylarıyla anlatılır. Romanın vaka zamanı cinayet gecesinden bir buçuk yıl öncesi (Abdullah Zühtü, 1316: 144) ve cinayet gecesinden yaklaşık iki yıl sonrasını (Abdullah Zühtü, 1316: 746, 750) ihtiva etmektedir. Ancak olayların büyük çoğunluğu Hasan Efendi'nin öldürüldüğü günün gecesinde başlar ve takip eden iki gün içerisinde meydana gelir. Necati'nin defterlerini yazmaya başlama zamanı ise belirtilmez. Yalnızca "Üçüncü Defter"in cinayet günü akşamı yaşananları da içermesiyle defterlerdeki vakaların anlatılma zamanının, romanın merkez vaka zamanı ile kesiştiği görülmektedir. "Defter-i İhtisasatım I" başlıklı bölümle anlatılmaya başlanan olaylara "*24 Kânunuevvel sene … İşte defterim… Seni yazmaya ancak bu*

[308] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3729, s.2.
[309] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah,* nu. 3761, 6 Muharrem 1318/22 Nisan 1316/5 Mayıs 1900, s.2.

gece başlayabiliyorum. Üç aydan beri her akşam niyet ederken, seni mahaza bu niyetle almış iken şimdiye kadar muvaffak olamadım. 'Bu gece dursun yarın gece'ler yekdiğerini takip etti." (Abdullah Zühtü, 1316: 202-203) şeklinde giriş yapılarak zamanda geriye gidilir. Necati'nin yazdığı bu defterler çerçeve vakanın zaman diliminde okunmaya başlanır. Necati, sekiz yaşından başlayarak yirmi beş yaşına kadar başından geçenleri özetle üç deftere kaydeder. "*Necati Bey ta validesinin hastahaneye gittiği zamandan bugüne kadar olan bütün sergüzeşt-i hayatını üç deftere yazmış*." (Abdullah Zühtü. 1316: 718). Birinci defterin yazılma zamanı ile ikinci defterin yazılma zamanı arasında üç buçuk ay, ikinci ile üçüncünün yazılma zamanı arasında üç aylık bir zaman dilimi vardır (Abdullah Zühtü, 1316: 364, 510).

Abdullah Zühtü *Bir Gece* romanında zamanın geçişinden söz ederken yer yer masal, halk hikâyesi gibi türlerde tercih edilen geçiş ifadelerine başvurur: "*Bu hâlde haftalar aylara, aylar senelere munkalip oluyordu.*" (Abdullah Zühtü, 1316: 449), "*Ne ise gel zaman git zaman*" (Abdullah Zühtü, 1316: 681).

Çamurlar İçinde romanında üç farklı zaman biriminden söz edilebilir. İlki vaka zamanıdır ki yaklaşık on dört on beş yıllık bir zaman dilimini kapsar. Kudret'in sekiz yaşından mektepten mezun olduğu ve muallimlik yapmaya başladığı zamana kadarki süreçtir. İkinci birimde romanın girişinde anlatılan ve "şimdiki zaman"daki olayları bildiren ifadelere rastlanır. Üçüncü birim ise romanın tefrika edilmeye başlandığı 29 Rebiyülevvel 1319/3 Temmuz 1317/16 Haziran 1901 ila 1 Zilkade 1319/28 Kânunusani 1317/10 Şubat 1902 arasında geçen süre anlatma zamanını teşkil etmektedir.

Çamurlar İçinde romanı "iki buçuk saatten beri" ifadesiyle başlar. Olaylar romanın ileriki bölümlerinde anlatılacak sahnelerden bir kesit şeklindedir. İkinci tefrika ile birlikte başlayan "ikinci bölüm" bulunduğu ortamdan memnun olmayan Kudret'in düşünceli bir hâlde bulunuşu anlatılarak geçmişine dönülür. Kudret'in sekiz yaşından başlanarak mektepten mezun olup öğretmenlik yapmaya başladığı yaklaşık on dört on beş yıllık bir zaman diliminde yaşananlar aktarılır. Kudret'in çocukluğundan söz edilen kesitlerde zamanın yansımalarını bulmak mümkündür. Kudret'in babası ölünce aile geçim derdine düşer. Böyle bir atmosferde zaman şöyle hissettirilir: "*Soğuk bir hava, sert bir rüzgâr hükümferma idi. Yağmur muttasıl camları kamçılıyordu. Uzaktan uzağa derin uğultular işitiliyordu. Mangal*

sönük artık lambada gaz bitiyordu."[310] Bir kış atmosferinin yansıtıldığı bu satırlar zaman dilimi ile ihtiyacın şiddeti arasında kurulan zıtlıkla Kudret'in ailesinin bu hâl karşısındaki "başkalarına minnet etmeme" erdemi daha belirginleştirilir. Romanda zamanın ilerleyişi mektepten mezun olma, muallimliğe başlama gibi belirli olaylarla sezdirilir. Bunun yanı sıra bazı geçiş ifadeleriyle de zamanın ne kadar ilerlediği belirtilmese de bir akışın olduğu hissettirilir. "*Böyle günler ve geceler geçti.*"[311], "*Bundan sonra yine günler ve geceler aynı ümitler, endişeler ve tereddütlerle geçti.*"[312], "*Birkaç zamandır hep bir tarzda geçen ümitsiz günler, hep boş hayaller ve rüyalarla sabah olan geceler onun ıstırabını biraz uyuşturmuştu.*"[313], "*Zavallı Kudret şu birkaç gün içinde yekdiğerine zıt ne büyük sadmelere uğramış, nasıl perişan olmuştu. Beş on gece evvel nasıl hayaller besliyor, kendini ne kadar mesut addediyordu.*"[314] Halk hikâyesi veya masaldaki zamanın akışına benzer bir yapıyla romanda zamanın ilerlediği görülmektedir.

3.2.3.2. Algısal (göreceli) zaman

Abdullah Zühtü'nün romanlarında fizyolojik zamanın şahıslar tarafından algılanışına göre taşıdığı zaman karşılığına da rastlanmaktadır. *Şanlı Asker* romanında:

> Biz yukarıda [evin üst katı] olsak da yine birlikte sayılırız… Çünkü hep sizin sözünüz geçecek. Hep sizden bahsedilecek…
> Ben hâlâ kendimi toplayamazken hemşirem elimden kâğıdı alıp yukarıya koştu… Yalnız kaldığım odada benim için vakit geçirmek gayrikabil idi. Her dakika uzadıkça uzadı (Abdullah Zühtü, 1315: 25).
> Bu sırada gelen trenlerden birçok yolcular iniyor, çan, düdük savtları, fertik nidaları yekdiğerini takip ediyor bir hayat-ı saiyane ve failane hükümferma oluyordu. Nihayet nöbet bize geldi. Biletleri almak için ilk çalınacak çâke intizar lazım idi. Artık her geçen dakikalar, -meğer bu teşbihe mübalağalı değil imiş- bana birer asır kadar uzun görünmeye başladı (Abdullah Zühtü, 1315: 44-45).

---

[310] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7269-7270, 4 Rebiyülahir 1319/8 Temmuz 1317/21 Haziran 1901-5 Rebiyülahir 1319/9 Temmuz 1317/22 Haziran 1901, s.1.

[311] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7390, 8 Şaban 1319/6 Teşrinisani 1317/19 Teşrinisani 1901, s.2.

[312] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7405, 23 Şaban 1319/21 Teşrinisani 1317/4 Kânunuevvel 1901, s.2.

[313] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7408, 26 Şaban 1319/24 Teşrinisani 1317/7 Kânunuevvel 1901, s.2.

[314] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7465, 25 Şevval 1319/23 Kânunusani 1317/4 Şubat 1902, s.2.

Bu örneklerde de görüldüğü üzere zaman, kişi üzerinde içinde bulunduğu ruh hâline bağlı olarak "görelilik" kazanmaktadır. Her iki örnek durum da Raik'in yaşadığı olaylardan alınmıştır. Raik'in zamanı algılama biçimi ilk durumda sevdiği kızı (Cemile) düşündüğü anki hissiyatına bağlı "uzar"ken ikinci durumda bir an önce cepheye ulaşmak için bilet kuyruğunda beklemenin "uzunluğu" şeklindedir.

Şikeste Beste romanında Dürdane'nin hastalığı sırasında Ali Bey'in onun odasında sıkıntıyla geçirdiği zaman ise psikolojik bir etkiyle yansıtılır. "*Of bu gece!.. Bu ne uzun gece idi.*"[315] Dokuz numaralı (onuncu) bölümde ise Dürdane'nin iyileşmesi toplamda sekiz gün sürdüğü ve bunun Ali Bey'in ruhunda meydana getirdiği algısal zamandan söz edilir: "*Dürdane üç gün sonra yataktan kalkmış, Ali Bey'in hayatından on sene geçmiş gibi kemal-i süratle ihtiyar olmuştu.*"[316] Algısal zamanın hissedildiği bir başka kesit ise Ali Bey ile Dürdane'nin bir gece sabaha kadar hüzünlü müzik ve şiirlerle vakit geçirmesine karşılık gelir. "*Bu kış gecesinin sabah olmak bilmeyen uzunluğu pek çabuk geçtiği için ikisi de hayret etmekten kendini alamamıştı.*"[317] On bir numaralı (on ikinci) bölümde ise yine zamanda ileriye sıçrama görülür. "*Ali Bey süratle ihtiyarladığı hâlde Dürdane, hissedilecek bir tuhaflıkla gençleşiyor, boylanıyordu. Günler, haftalar, aylar hep bu tarzda, hep bu hâlde geçiyordu.*"[318]

Sara romanında zamanın algısal boyutuna işaret eden ifadelere yer verilir. Doktor Bedi, Sara'yı terk ettikten sonra Sara'nın yaşadığı sıkıntı ve üzüntüyle Bedi'ye kavuşmak istemesi onu tek başına Doktor Bedi'nin eczahanesinin önünden geçmeye, bir an bile olsa görme arzusuna sevk eder. Komşu Kadın'ın evinden çıktıktan sonra eczahaneye doğru yönelir. Sokakta bulunan erkeklerin kendisine bakışları ve laf atmalarıyla pişman olan Sara oradan uzaklaşmak, evine dönmek ister. "*Gerçi pek yakın bir yol, beş altı dakikalık bir mesafe ise de Sara birkaç saat yol yürümüş kadar yorgun, bitap ve mustarip bir hâlde kendini eve attı.*"[319]

[315] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3136, 2 Rebiyülahir 1316/6 Ağustos 1314/20 Ağustos 1898, s. 2.
[316] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3146, 4 Rebiyülahir 1316/8 Ağustos 1314/22 Ağustos 1898, s. 2.
[317] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3177, 5 Cemaziyelevvel 1316/10 Eylül 1314/22 Eylül 1898, s.2.
[318] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3182, 10 Cemaziyelevvel 1316/15 Eylül 1314/27 Eylül 1898, s.2.
[319] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3683, 16 Şevval 1317/4 Şubat 1315/16 Şubat 1900, s.2.

ifadeleriyle Sara'nın içinde bulunduğu müşkül bir andaki zamanın algısal boyutu aktarılır.

Bir Gece romanında zamanın şahıslar tarafından algısal boyutta nasıl yaşandığı da belirtilmektedir. Necati, annesinin hasta olduğu için baştan savmak maksadıyla babası tarafından hastaneye yatırılma çabasını anlatırken şöyle der:

> Şu hastahaneye gitmek meselesi ortaya çıktıktan sonra validem dört gün kadar daha evde kalmıştı. Çünkü babam onu bir yere yerleştirmek için müracaat ederek müsaade istihsaline çalışmış idi. Bu dört gün dört gece -ömrümün bu en ıstıraplı eyyam-u leyâli- alelade surette mesrur etmişti (Abdullah Zühtü, 1316: 213).

Anneden ayrılık süreci Necati için "ömrün en ıstıraplı" zaman dilimi şeklinde ifade edilmesi, bir çocuğun anneden ayrılma durumuyla yaşadığı yıkımın algısal düzeydeki şiddetini yansıtmaktadır. Annenin evden ayrılacağı günün öncesindeki zaman ise Necati için hızlı akmaktadır: "*Masa üzerinde duran saat artık on biri çalıyordu. Şu şeb-i yeldayı andıran kış gecesinin saatleri bizim için pek çabuk geçiyordu.*" (Abdullah Zühtü, 1316: 223). Annesi hastaneye yatırıldıktan sonra Necati'nin ziyarete gittiği bir gün, annesinin nöbet geçirmesiyle Necati telaşa kapılır. Hemşireler "*Şimdi geçer!..*" (Abdullah Zühtü, 1316: 349) diyerek teselli ederken Necati "*Ah bir saatten daha uzun gelen her saniye geçtikçe bu 'şimdi'nin vüruduna intizar eyliyorduk*." (Abdullah Zühtü, 1316: 349) ifadeleriyle zamanın yaşanılan duruma göre algılanış biçimini yansıtır. Necati, Habibe Sıdıka ile görüşme fırsatları bulduğu sırada ise yine zamanı algılama biçiminden söz eder: "*Bence ömrümün en uzun en bitmez tükenmek günlerini teşkil eden iki gün bu hâlde geçti.*" (Abdullah Zühtü 1316: 584). Olayların çözüme kavuştuğu ve Necati'nin tekrar İstanbul'a dönme kararı aldığı anki hisleri "*Şu bir buçuk seneden beri -her dakikası bir asır kadar uzayan- bu hayat-ı mustaribane, garibane ve münzeviyaneye nihayet verecek idi*." (Abdullah Zühtü 1316: 750) sözleriyle ifade edilir.

Çamurlar İçinde romanında zamanın algısal boyutlarını görmek mümkündür. Kudret'in ve Jülide'nin yaşadıkları karşısındaki durumu ve bu durumları zaman ile ilişkilendirdiklerinde hissettikleri, zamanın ruh hâllerine göre nasıl farklı şekilde algılandığını belirginleştirmektedir. Kudret, Jülide'ye mendil içinde mektup verdiği gün, zaman karşısındaki durumu şöyle ifade edilir: "*Bugün ve bu gece o kadar uzun sürdü ve o kadar ruh sıkan saatler imrar eylediği biçare Kudret'i bunlar hasta,*

hırçın etti. Her şeye canı sıkılıyor, hiçbir şeyden lezzet alamıyordu."[320] Yaşadığı karmaşık duygular ile kaçma arzusuyla Kudret tereddütler yaşarken "*Ah hayalin ne çekilmez zamanları varmış!*"[321] diyerek ruhunun içinde bulunduğu duruma göre zamanı nasıl algıladığını belirtir. Kudret'in yaşadıkları karşısında zamana bakışı benzer ifadelerle verilir: "*Saatler pek uzun geçtiğine, hâlâ sabah olmadığına çok sıkılıyordu.*"[322], "*Saatlerin pek uzun geçtiğine sıkılıyordu.*"[323] Jülide'nin hissiyatı da aynı şekilde aktarılır. Kudret'ten mektup aldığı gün sabaha kadar uyuyamaz. Annesi günün ilk ışıklarıyla Jülide'nin odasına girdiğinde Jülide, zamanın çok hızlı geçmiş olduğunu fark eder.

3.2.4. Mekân

3.2.4.1. Peyzaj

Güller, Dikenler romanında Şayeste, Veli'nin Şehremini mahallesindeki evinde yaşamaya başladıktan sonra doğum yapmasına birkaç gün kalmıştır. Medhal'in on beşinci bölümünün girişinde şöyle bir tasvir yapılır: "*Bahar, çiçekleriyle çimenleriyle bütün güzellikleriyle büyük bir eseri neşe ve şetaret ezhar ederken Şayeste şedit bir ıstırap içinde bulunuyordu.*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 88). Baharın bu güzelliği ile Şayeste'nin doğum yapmak üzereyken yaşadığı sıkıntılar bir tezat oluşturur.

Leyla'nın odasında bebekle birlikte bulunduğu ve sabaha kadar uyumayıp sürekli düşündüğü sahnede yapılan tasvir şöyledir: "*Ortalık karanlık… Rüzgâr perdeyi muttasıl oynatıyordu. Her tarafta derin bir sükûn ve sükût hükümferma oluyordu.*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 171). Leyla bu tabii ortamda hem bebeği hem de kendini içinde bulunduğu durumdan kurtarmak çarelerini düşünmektedir. Düşünce için elverişli bir atmosfer oluşturulmuştur.

Leyla ile Gonca hapse girince buradan kurtuluşun yollarını arayan Gonca bir gardiyan çağırmak için kapıya yönelir ve şöyle bir manzaraya bakar.

---

[320] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7287, 22 Rebiyülahir 1319/26 Temmuz 1317/ 8 Ağustos 1901, s.1.

[321] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7300, 6 Cemaziyelevvel 1319/8 Ağustos 1317/21 Ağustos 1901, s.2.

[322] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7318, 24 Cemaziyelevvel 1319/26 Ağustos 1317/8 Eylül 1901, s.2.

[323] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7321, 27 Cemaziyelevvel 1319/29 Ağustos 1317/11 Eylül 190,1 s.3.

> Gonca bir gardiyan çağırmak için kapının yanına gitti. Aralıktan başını uzatınca gördüğü manzaradan ürkerek geriye çekildi. Bir sürü sefil kadınlar -nim-i zulmet içinde- yırtık pırtık elbiselerle açık saçık oturarak görüşüyorlar, şakalaşıyorlardı. Pis, müstekreh bir koku içinde tavuk kümesinden daha berbat olan o yerde, bir tarafta iki üç hasta inler, öteki bir iki kadın horlayarak uyur, beş on sefil çocuk ağlar, oynar, süt emer, karanlıkta her şey bir hercümerç içinde görünürken o kadınların bila-teessür kahkahalar savurmaları Gonca'ya pek korkunç gelmişti. Nasıl bir yerde bulunduklarını en ziyade o zaman anlayarak fevkalade mustarip oldu (Abdullah Zühtü, 1314b: 277).

Bu tasvir ile hapishanenin nasıl bir tabii manzaraya sahip olduğu gösterilir. Öte yandan Leyla ve Gonca'nın safiyeti bu zıtlık ile belirginleştirilmiş olmaktadır.

3.2.4.2. Dekor

Güller, Dikenler romanı İstanbul'un çeşitli semtlerinde geçmektedir. Romanda geçen yer adlarını "Şehremini, Topkapı, Kabataş, Balık Pazarı, Aksaray, Çarşamba, Beyoğlu, Tarlabaşı, Samatya, Silivri, Bursa" şeklinde sıralamak mümkündür. Bu yerlerden bazıları isim olarak geçmekte bazıları ise romanda yer yer tasvir edilmektedir.

Romanın girişinde yapılan tasvir yer yer peyzaj öğeleri de içermekle birlikte olayların büyük bir bölümüne zemin teşkil edecek "randevu evi"nin nerede bulunduğu ve nasıl bir mahiyete sahip olduğunu göstermektedir:

> Şehremini civarında iki cihetinin kısm-i azamisi viraneler, yıkık duvarlar, baldıranlı, ısırganlı, tek tük ağaçlı bahçeler teşekkül eden dar, tozlu, gayrimuntazam bir sokaktan geçince bir meydana doğru sapıyordu. Vakit henüz pek erken idi. Boyaları silinmiş, sakefleri çarpılmış, direkleri yanlamış kâr-ı kadim haneler beş altı pencereli sofalarındaki guguklu saatler daha dokuzu çalmamıştı. (…) Sütçü Baba: Mandıra sütü kaymak… Koyun sütü hâlis… diye haykırarak meydana doğru sapıyordu. Biraz ötede, meydanın üç yol ağzına mukabil noktasında bina edilmiş, büyük, viranca, şekli garip, kırmızı boyalı, çifte cumbalı, geniş kapılı bir haneye doğru ilerliyordu (Abdullah Zühtü, 1314b: 3,4).

Tasviri yapılan bu ev Leyla, Gonca, Mahbube, Ülfet, ev sahibesi yaşlı kadın, Uzun Kalfa, Esma Abla, bir dönem Şayeste, ismi belirtilmeyen "kızlar" ile hizmetçilerin yaşadığı randevu evidir. Buraya gelip giden erkeklerden Veli, Zekai, Hulusi, Memiş, ismi belirtilmeyen Zekai'nin mahalleden tanıdığı bir genç ve sadece konuşulurken zikredilen isimsiz kişileri görmek mümkündür. Romanın merkezî mekânının bu randevu evi olduğu görülmektedir. Olaylara zemin teşkil eden ev

gerek tasviri gerekse içinde vuku bulan hadiselerle sefaleti, ahlaksızlığı yansıtmaktadır. Bu ev iki katlı ve pek çok odadan müteşekkildir. Bu yönüyle randevu evi olmaya da müsait bir maddi boyuta sahiptir. Bunun yanı sıra anlatıcının yaptığı manevi tasviriyle de hem insan ruhu açısından taşıdığı yük hem de içindeki "alışmışların" hâlini gösterme bakımından önemlidir. Randevu evinin kapısında bulunan bebek için Gonca, erkenden kalkıp süt alıp Leyla'nın odasına getirir. Bu durum karşısında duygulanan Leyla, Gonca'ya teşekkür ederken yaptığının büyük bir fedakârlık olduğunu söyler. Gonca'nın "bir şey değil" karşılığı üzerine bulundukları ortam açısından bu durumun mahiyetini anlatan şu ifadeleri dile getirir: "*Bir şey değil?... Belki başka yerler için hiçbir şey değil. Fakat bu yerler için… Bu menhus… Bu meşum… Bu korkunç… Bu murdar yerler için adilikten başka hiçbir şey girmeyen, hiçbir şey bulunmayan… Doğruluğun, rahatın, saadetin, namusun her şeyin düşmanı olan bu yerler için…"* (Abdullah Zühtü, 1314b: 174).

Böyle bir mekânı Leyla için katlanılabilir kılan tek şey bir vakit Zekai Efendi'nin oraya gelip gitmesidir. Leyla'nın hasta olduğu bir zamanda yine Zekai günlerce onun başucundan ayrılmaz. Geceleri Leyla ile vakit geçiren, kurduğu hayalî köşkü, bahçeyi ve gezinti yerlerini anlatan Zekai; randevu evinin üst katında bir odayı ev sahibesinden izin alarak Leyla için düzenler.

Nakkaş olan Zekai odanın duvarlarına resimler yapar. "*Bu resimlerden biri tabağa konulmuş iki üç şeftali ile bir iki yeşil ekşi elmayı, beş altı bardak eriğini, birkaç parça buzu, diğeri de çınar ağaçlarının gölgesi altında yapılmış bir çağlayanı tasvir eyliyordu."* (Abdullah Zühtü, 1314b: 116). Leyla bu odaya taşınınca büyük bir mutluluk yaşar. Leyla'nın bebekle birlikte bulunduğu günkü oda tasviri ise şöyle yapılmıştır:

> Genişçe odanın bir köşesinde alçak oymalı bir sehpa üzerinde iri, tunç bir şamdana dikilmiş yağ mumu, açık pembe, parlak boyalı duvarda müttehiz bir servi sayesi peyda ediyor, odanın diğer cihetlerini pek az tenevvür eyliyordu. Nim-i zulmet içinde yorgun, habide gibi görülen her şeyi mücella tüvanalarla duvarlara, sık sık yıkanmaktan aşınmış, düzülmüş döşeme tahtalarına aks ederek gölgeleriyle beraber asıllarından ziyade büyük görünüyor. Hazin, kasvet-efza bir manzara-ı garip vücuda getiriyordu (Abdullah Zühtü, 1314b: 100).

Her iki tasvir arasında dikkat çeken durumlardan biri ilk başta "servi sayesi" şeklinde belirtilen ağaç gölgesinin Zekai Efendi'nin yaptığı resimlerde çınar ağacı

gölgesi olarak zikredilmesidir. Aynı oda olmasına rağmen iki tasvirde de farklı unsurların kullanılması mekân konusunda Abdullah Zühtü'nün burada dikkatinden kaçan bir husus olarak değerlendirilebilir. Ancak bu ev, Zekai Efendi'nin bir daha dönmemek üzere orayı terk etmesi üzerine Leyla için katlanılmaz bir yer olmaya başlar. Leyla, bebeğin de gelişiyle birlikte küçücük bir masuma uygun olmadığını düşündüğü bu mekândan kaçıp kurtulmaya karar verir.

Randevu evinin bebeğin bulunduğu sahnede ev sahibesi kadının odası ise şöyle tarif edilir:

> Girdikleri yer bir odadan ziyade bir mahzene benziyordu. Tavanı basık, pencereleri gayet küçük idi. Hariçten kepenkler kapalı bulunduğu cihetle ancak aralıklardan, hafif bir gıcırtıyı müteakip yarıya kadar kapanarak nısf-ı diğeri açık duran kapıdan ziya duhul ediyordu. Nim-i zulmet içinde, odanın mefruşat-ı kasvet-aver bir manzara arz eyliyordu. Mürebbiü'l-eşkâl olan bu odanın sokağa nazır cihetiyle sağ cihetindeki boydan boya iki sade ot minderle yine ot yastıklar konulmuş üzerlerine mavi yollu dokumadan bir örtü örtülmüş idi. Kapının hizasındaki kısmın üstünde alçakça adi tahtadan bir masa bulunuyor, üzerinde bir iki kirli su bardağıyla birçok yemiş kabukları duruyordu. Dörtte üçü yanıp damlaya damlaya kabarcıklar peyda eden mumlardan, havayı ihlal eden ağır girye bir kokudan bu odada akşam geç vakte kadar oturulmuş olduğu anlaşılıyordu (Abdullah Zühtü, 1314b: 7).

Oda tasviri hem randevu evinin genel atmosferini yansıtma açısından hem de olaylar hakkında çıkarım yapabilme bakımından bir değer taşımaktadır.

Leyla ve Gonca'nın evden ayrıldıktan sonra sokakta yürümeleri, tramvaya binerek Emine Hanım'ın evine gitmeleri, Emine Hanım'ı ilk müracaatta evde bulamayınca sokakta bir müddet vakit geçirmeleri gibi sahnelerde mekân, geçiş özelliği göstermektedir. Leyla ve Gonca bu mekânlarda endişe duymakta ve korku içinde bulunmaktadır. Sığınma mekânı olarak gördükleri Emine Hanım'ın evine ulaştıklarında korku ve endişeleri son bulur. Emine Hanım'ın evi iki katlı, cumbalı, eski bir yerdir.

> Sekiz basamaktan ibaret olan merdivenleri çıkarak döşemeleri birer tarafa eğilmiş, yan yatmış sofada çerçeveleri eğri, rutubetten siyahlanmış, küçücük camlı iki pencerenin önündeki yan şiltesinin üzerinde oturdular. Bu sofa ile yanındaki küçük odanın manzarası gayet fakirane idi. Tarz-ı inşası kâr-ı kadim olduğu gibi pek de viran bulunduğu için her taraf pek kasvet-efza idi. Fakat perdeler, örtülerle her şey o kadar temiz, o kadar muntazam idi ki işte bunlar evin kasvetini izale için kâfi idi. Sanki bu kadın kadıncık intizama ev sahibesinin samimiyet-i kalbîyesi sinmişti (Abdullah Zühtü, 1314b: 205).

Emine Hanım'ın bu şekilde tasviri yapılan evi bir yandan maddi imkânsızlıkların meydana getirdiği atmosferi yansıtırken diğer yandan insaniyet ve samimiyetin merkezi konumundadır. Leyla ve Gonca'nın kurtuluş mekânına dönüşen bu ev saflığın ve temizliğin de sembolü şeklindedir.

Veli küçükken kuş yakalamaya Çırpıcı Çayırı'na gider. Saatçinin yanında çalışırken dükkânı Beyazıt civarında bulunmaktadır. Veli'nin yaşadığı civardaki "mahalle kahvesi"nde tulumbacı kıyafetli biriyle otururken onlara işittirerek konuşan birisi eğlence âlemlerinden bahsetmeye başlar. Galata'da Sulu Kale isminde bir yeri özendirerek anlatır. Veli yanındaki kişinin de teşvikleriyle Galata eğlence ortamlarına devama başlar. Galata'nın sefahat mekânlarında Aleko, Yorgi ve Yordan isimli kişilerle tanışarak hırsızlığın yanında, dolandırıcılık, kalpazanlık gibi işlerle de meşgul olmaya başlar. Bu dört kişinin dükkân açtığı mekân ise Galata'da Taş Han adlı bir yerdir. Bu yerlere dair tasvir ve ayrıntıya girilmese de olayların icraatına zemin oluşturması bakımından mekân hüviyetine sahiptir. Romandaki mekânlar arasında Veli'nin annesinden kalan bir de evi vardır. Bu ev Şehremini mahallesinde çıkmaz bir sokakta yer almaktadır. "*Üç odadan ibaret olan o viran hane*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 22) Veli'nin Şayeste ile tanıştıktan sonra Şayeste'yi kiracısı gibi göstererek yerleştirdiği yerdir. Veli ve Şayeste'nin bebeği bu evde dünyaya gelir. Veli işlediği suçlar neticesinde yakayı bu evde ele verir. Şayeste'nin sekiz on yaşlarına kadar hayatını sürdürdüğü Silivri'deki çiftlik, romandaki mekânlar arasındadır. Silivri ve bu çiftlik hakkında tasvirin, detayın bulunmaması bu mekânların mahiyeti hakkında fikir edinmeye imkân vermez. Şayeste'nin ailesi bu çiftlikte çalışmaktadır ve çiftlik civarına kurdukları çadırda yaşamaktadır. Bu çadır Şayeste'nin Kıpti olan ailesinin "evi"dir. Şayeste bir gün bu çadırı yakar ve kendi köksüzlüğünü hazırlamış gibi olur. Romanda Münir ve Nesibe çiftinin konakları da mekânlar arasındadır. İki katlı bu konak Şayeste'nin yaklaşık dokuz yıl yaşadığı İstanbul'da bulunan bir evdir. Şayeste buradan ayrıldıktan sonra Topkapı civarında ikamet eden bir kadının viran hâldeki evinde yaşamaya başlar.

Şanlı Asker romanında ilk defa İstanbul ve ilçeleri dışında bir mekâna dair ayrıntılı tasvire yer veren Abdullah Zühtü; Selanik, Tesalya, Vodina, Vardar, Karasu, Yenişehir Ovası Alasonya, Virtekop, Olimpos dağları, Manastır, Kayalar, Kozana, Serfiçe, Seroviç, Üsküp, Cuma, Teselya, Dava Geçidi, Valtinos, Dışkata, Ostronga, Kranya, Kozköyü, Çankırı, Katerin Yolu, Platomona ve Katerin suları gibi şehir,

kasaba, köy, bölge, nehir ve ova isimlerinden söz eder, buralara dair yer yer tasvirler yapar.

Bu yerlerden Yenişehir Ovası, Raik'in duygu ve düşünceleriyle birlikte şöyle tasvir edilir:

> Şu Yenişehir Ovası'na…
> Ah Allah'ım!... Büyüksün Allah'ım! Şimdi uzaktan uzağa gördüğüm şu bîpayân ovalarda, şu top top ağaçlar altında yüce nâm alaylarını tarihler tebcil eden Osmanlı kahramanlarının, kemal-i satvet ve muzafferetle, kemal-i şevk ve meserretle "Allah!… Allah!.. diyerek düşmanı tarumar eylediklerini görebilecek miyim?
> Ben, Allah'ım diyordum, düşman istihkamatından, kulelerinden çalınan bir borunun seda-yı devera-yı derûnu işittikçe mekkârelerinin tepelere doğru tırmanıp çıktıklarını gördükçe -ömrümde ilk defa hissettiğim bir celadetle- titriyordum.
> Pîş-i çeşmanımda arz-ı muhabbet eden müthiş uçurumlar, eflake sır çekmiş kayalıklar, eğri büğrü, gayr-ı muntazam korkunç, gayr-ı kabil mesrur yerler bana bir hamlede, bir hücumda geçiliverecek gibi geliyordu. Bir kuvve-yi maneviye bizi uçuracak hiç duymadan öbür tarafa, düşmanın ta kalbgâhına isâl edecek zannediyordum. Bilmem nerede? Bir mücahid-i meşhurun "Ey aman bî-pâyân sen de azmime mâni olamazsın" demiş olduğunu tahattur eyliyordum. Sonra yine aynı hiss-i celadetperverane, yine aynı hayal-i mübalağakârane ile şairin:
>
> "Merkez-i hâke atsalar da bizi
> Kürre-i arzı patlatır çıkarız"
>
> beytini tekrar ediyordum.
> "Eflaki serçeken" kara dumanlı, muhip ve matem-i renk Olimpos dağlarıyla hudut silsilesi arasındaki boğaza hâkim Firaklıçeşme'nin biraz cenubunda hudut üzerinde şimalden cenuba doğru amudi bir vaziyetteki bu geçit düşmanın gözünde en müthiş bir diken gibiydi…
> Meğer benim talihim ne kadar yaver imiş!.. Hududa sevk edilenler meyanında bulunmak büyük bir saadet iken bir de fazla olarak bu mühim mevkiye tayinim beni ne hâle getirdiğini anlatamam. Cenab-ı Hak bir kulunu bahtiyar etmek istedi mi bütün esbab-ı saadeti birden bahşediyor… Çok şükür ya rab!.. Belki bugün, belki birkaç gün sonra borular acı acı hücum emrini verirken toplar kemal-i dehşetle gürlerken bütün kayalar, bütün bu uçurumlar, bütün şu vâsi ovalar derin derin inlerken ben de bir bölüğe kumanda edeceğim… Ben de askerliğimi göstereceğim, ben de… (Abdullah Zühtü, 1315: 58-59).

Şanlı Asker'de cephenin dekor düzeyinde verildiği bu gibi tasvirler Raik'in kaleminden sunulur. Bu satırlarda hem fiziki coğrafya hem de mekânın bir asker üzerindeki tesirini görmek, bir askerin mekâna bakışını okumak mümkündür.

Şikeste Beste romanında İstanbul, Beyoğlu, Eminönü, Tepebaşı, Bonmarşe, Alaiye ve Konya mekân adı olarak geçen ancak herhangi bir çevre tasvirinin yapılmadığı yerlerdir. Abdullah Zühtü'nün bu romanında olaylar İstanbul'da ikamet eden Ali

Bey'in konağında geçer. Hakkında bilgi verilmeyen Beyoğlu, alışveriş dükkânlarının bulunduğu mekân hüviyetindedir. Tepebaşı ise yabancı çocukların mürebbiyeleriyle birlikte gelip oyunlar oynadığı bir yerdir. Buraya dair Ali Bey'in geçmişinin anlatıldığı bölümde "*Bu bahçenin zümrüt ağaçları sayesinde, kumlu yollarda çemberini çeviren o mini mini bebekleri gördükçe onların valide ve pederlerine ne kadar gıpta ediyordu.*"[324] cümlesindeki "zümrüt ağaç ve kumlu yol" dışında başka bir niteleyici söze yer verilmez. Eminönü; Dürdane'nin, Münir Bey'e mektup yollamak için kumaş alma bahanesiyle gittiği, postanenin bulunduğu mekândır. Konya ise Dürdane'nin babası Ahmet Baba'nın yaşadığı taşradır. Münir Bey'in memleketi Alaiye ve yine memuriyet için gittiği ancak ismi belirtilmeyen taşra da romanda ismi geçen yerlerdendir. Ancak bu mekânların hiçbirine dair çözümleme veya tasvire yer verilmez.

Şikeste Beste romanın en işlevsel mekânı Ali Bey'in konağının üç odasıdır denebilir. Konağın genel yapısı hakkında da herhangi bir anlatıma rastlanmaz. Konaktaki üç oda ise yeri geldikçe kişilerin ruh hâllerini de yansıtır şekilde ele alınır. Bunlardan Dürdane'ye tahsis edilen ve adına "Kanarya Odası" denilen oda şöyle tasvir edilir:

> Konağın poyraz cihetine nazır olup açık sarı üzerine iri beyaz kartopu çiçekleriyle müzeyyen yaldızlı kâğıdı, oymalı mücella, kanarya sarısı renginde, tavanı geniş, yekpare camlı pencereleri, yine bütün kanarya sarısı renginde mefruşatı, yaldızlı koltukları, kornişleri, buriyaleriyle [hasır] konağın içinde mine'l kadim Kanarya Odası unvanını alan, bir zamanlar pek mesudane, pek bahtiyarane bir hayata lanesâz olan bu güzel odayı Ali Bey, Dürdane'ye tahsis etti.[325]

Bu mekân Ali Bey'in eşiyle evlendiği zamanlar hayalini kurdukları çocukları için yapılmış, küçük bir çocuğun tabiiyetine uygun tasarlanmış bir odadır. Dürdane de bu odayı ilk gördüğü andan itibaren gerek tasarlanış biçimine gerekse içindeki oyuncaklara büyük bir mutlulukla yaklaşır. Sonraki sahnelerde odanın Dürdane üzerinde uyandırdığı etkiden söz edilir:

> Dürdane, odanın -bu gecelik manzarasına karşı-yine baht u hayret içinde kaldı. Daha kapıdan girerken şaşırdı. Tıpkı gündüz olduğu gibi Ali Bey'in elini sıkarak etrafına bakındı. Çocuklara mahsus bir tavr-ı sadedilane ile:
> - Acaba kanaryalar gelmiş, uyumuş mu?

[324] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3110, 28 Safer 1316/5 Temmuz 1314/17 Temmuz 1898, s.2.
[325] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3095, 13 Safer 1316/20 Haziran 1314/2 Temmuz 1898, s.2.

diye sordu. Dürdane'nin bu suali şüphesiz manzaranın ruhunda husule getirdiği tesirden ileri gelmişti. Pek nazar-rüba bütün bir sarı renk arz eden bu odanın sükûn ve sukutu, muhtiz havai ziyaları, lambanın ışığından hakkıyla müstefit olamayan köşelere, ağır atlas perdelerin yan cihetlerine çöken loş, nim manzarasıyla, hafaya-yı sükûn içinde, ziyanın tesiratına kapılarak titrer gibi duran şeyler ona o gün Ali Bey'in söylediği masal ile teeyyüt eden kuşların uykularını düşündürmüş, onun için kendi de bilmeden- böyle sormuştu. İşte o zaman Ali Bey odanın bu yolda tanzim edilmesindeki isabeti takdir ederek:

- İşte kanarya sen… Sen uyuyacaksın… Bu senin yuvan… dedi. [326]

Romanda detayları ile arzulanan bir yer şeklinde tanıtılan ikinci mekân, konağa taşındıktan sonra Münir'e tahsis edilen odadır.

(…) ömründe birinci defa olarak odasında yalnız düşünüyordu. Odasında!... Oh… Oraya "Bu benim odam." demek bile onun için mucib-i mahzuziyet oluyordu. Bahusus böyle bir oda…
Her şeyi mükemmel idi. Küçük bir yazıhane, küçük bir kütüphane, bir iki koltuk sandalyesi, bir kanepe, bir küçük karyola bu odanın başlıca mefruşatını teşkil ediyordu. Fakat o yazıhanenin üzerindeki zarif, cici bici şeyler, kütüphanenin içindeki mücellit, mudhip kitaplar, duvara merbut küçücük raflar üzerinde saksılardaki yapma çiçekler, Hereke Fabrikası mamulatından zarif, ağır perdeler, şık lambalar, su takımı elhasıl her şey o kadar güzel, o kadar yekdiğerine müntesip, o kadar nazar-ruba idi ki Münir Bey eğer kendi kendinden çekinmeseydi bütün o şeyleri birer birer okşayacak sevecek: "Siz ne kadar güzelsiniz." diyecek idi.[327]

Yirmi bir yaşındaki bir gencin ömründe ilk defa "kendine ait", içselleştirebileceği bir mekân ile karşılaşması, çocukça bir sevinçle dile getirilir. Münir, konaktan ayrılıp taşrada bir memuriyete gittikten sonra Ali Bey'in davetiyle İstanbul'a, konağa tekrar döndüğünde eskiden kaldığı odaya girerek geçmişi hatırlar: "*Münir odaya girer girmez bütün o geçmiş zamanların hatıralarıyla titredi. Bu odacıkta küçücük Dürdane ile birlikte ne hoş zamanlar geçirmişti.*"[328] Odanın bir bellek mekânına dönüşmesi ve "cık" ekiyle içselleştirilmesi hem burada yaşananların kişiler üzerindeki tesirini yansıtmada hem de anlatılacak olayların içtenliğini göstermede önemli ip uçlarıdır.

[326] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3096-3097, 14 Safer 1316/21 Haziran 1314/3 Temmuz 1898-15 Safer 1316/22 Haziran 1314/4 Temmuz 1898, s.2.
[327] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3126, 14 Rebiyülevvel 1316/21 Temmuz 1314/2 Ağustos 1898, s.2.
[328] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3186, 14 Cemaziyelevvel 1316/19 Eylül 1314/1 Teşrinievvel 1898, s.2.

Aynı konağın bir başka odası olan ve Dürdane'nin geldiği ilk günden itibaren huzur mekânı hüviyeti taşıyan Ali Bey'in odası ise olayların "istenilmeyen" akışıyla tahammül edilemez bir mekâna dönüşür:

> - Ne yaptım ne yaptım… İşte şimdi yine yalnızım…
> diye mırıldandı. Yalnızlık!.. Acaba Ali Bey ne istiyordu? Kim bilir? Şu kadar var divanhanelerden geçerken bütün evdekilerini uyandırmış: Kalkınız artık uyuduğunuz yetişir… demek istemişti. Fakat sonra buna da hiçbir sebeb-i makbul tasavvur edemeyerek odasına girdi. Soba çoktan beri sönmüş idi. Gaz hâlâ yanıyor, uçuk bir ziya saçıyordu. Bu soğuk, şu renksiz, bu rayihasız, bu kimsesiz oda ona bir mezar gibi barid, tekil göründü:
> - Şimdi ben burada yatıp da uyuyacağım… Rahat edeceğim… Ah ne müşkül felaket… Ne müşkül!... Bu soğuk odada hiç bunun ihtimali var mı? Kanarya kafesiyle bu mezarın arasında ne büyük bir fark var. İşte şu gaz tıpkı bir türbede yanan kandil gibi ziya neşretmiyor mu?.. İşte bütün bu şeyler bir mezar taşı gibi soğuk durmuyor mu?.. Bu kalbimin mezarında!... İstemem…[329]

Aynı evin içindeki iki odadan birinin arzu nesnesi/mekânı, diğerinin mezarlık hatta gönül mezarlığı şeklinde nitelenmesi Ali Bey'in yaşadığı duyguların mekâna yansıyan yoğunluğunu göstermektedir.

Sara romanda mekân olarak zikredilen ancak hakkında bilgi verilmeyen İstanbul semtleri arasında Aksaray ve Direklerarası bulunmaktadır. Buralarda bulunan ev, kıraathane ve eczahane mekân hüviyeti gösteren yerlerdir. Romanında mekân tasvirlerine pek fazla yer verilmediği de görülür. Romanın başında bir sokak tasviri yapılır:

> Kâmi arabaların arasından güç hâl ile yaya kaldırımına atlayabildi. Yerlerdeki cıvık mâlî, siyah çamurlardan zifos içinde kalan paçalarına hiddetli bir nazarla eğilip bakarken önüne birdenbire beyaz bir kâğıt parçası düştü. (…)
> Bu soğuk kış gününün biraz müsait havası Doğu Yolu'nun kalabalığını artırdıkça artırıyordu. İşi gücü olanlar bu caddeyi terk ederek arka yolları tercihe mecbur oluyordu.[330]

"İşi gücü olanlar" vurgusu burada dikkat çeken hususlardandır. Soğuk bir kış gününde, sokağın cıvık çamurlar içinde bulunmasına rağmen sokaktaki kalabalığın "işsizliğini" öne çıkarmak romanda meydana gelecek olayların da zeminini hazırlamaktadır. Böyle bir mekânı gezinti yeri olarak tercih eden Sara, Bedi'ye burada tesadüf ettikçe onunla tekrar beraber olma ihtimalini artırır. Kâmi de benzer

[329] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3177, 5 Cemaziyelevvel 1316/10 Eylül 1314/22 Eylül 1898, s.2.
[330] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3643, 6 Ramazan 1317/26 Kânunuevvel 1315/7 Kânunusani 1900, s.2.

bir niyetle Sara'yı görmek için o caddede bulunmaktadır. Romandaki gerilimi meydana getiren olayların büyük bir kısmı da yine bu caddedeki tesadüf sonucudur.

Kâmi'nin evi "büyücek bir hane" olarak nitelenir. Ev iki katlıdır ancak evin iç dekoruna dair ayrıntıya girilmez. Aynı şekilde Sara'nın evi de "büyücek bir hane" şeklinde tanıtılır. Kâmi'nin evinden farklı olarak Sara'nın odasındaki dekora dair bilgiler bulunmaktadır.

Sara'nın yaşadığı olaylardan pişmanlık duyup tekrar kocasının yanına dönmek istediği zaman hayalini kurduğu mekân ise şöyledir: "*Kırlara nazır bir ev… Birçok ağaçlar, çiçekler… Sonra bizi meşgul edecek kuzular, piliçler… Sakin, sakıt, kimsesiz, tenha bir yer. Oh orada ne kadar bahtiyar olacağız…*"[331] Sara'nın kocasına yazdığı mektupta böyle bir mekâna sığınma isteği romantik bir tavrın kaçış arzusunu yansıtmaktadır. Yaşadığı olumsuz tecrübeler neticesinde gerçeklerle yüzleşmenin ağırlığı karşısında hayalî, romantik bir mekânla ruhunu huzura erdirmeye çalışır.

Romanda Komşu Kadın'ın evi Sara'nın evinin yanındaki "*arsanın karşı cihetinde barakaya müşabih küçük bir ev*"[332]dir. Bu ev hem Komşu Kadın'ın yaşadığı hayatın maddi yönüne vurgu yapmak hem de "düşkün, sefil" bir kadın olduğunu çağrıştırmak için gecekondu şeklinde oluşturulmuştur. Buraya Bedi, Kâmi ve onun arkadaşı gibi erkeklerin rahatça girip çıkabiliyor oluşu, evin maddi boyutuyla ilgili bir durumdur. Nitekim hizmetçi ve kalfa gibi kişileri bünyesinde barındıramayacak kadar küçük ve maddi yetersizlikler içindeki bir evin "denetimi/gözetimi" de yalnız Komşu Kadın'ın ahlak ve meşrebine bırakılır.

Sevda romanında olaylar İstanbul sınırlarında farklı semtlerde ve yerlerde geçmektedir. Romanın birinci bölümündeki olaylar Koraliya'nın bir apartmandaki dairesinde gerçekleşir. İkinci ve üçüncü bölümde ise Beyoğlu, Taksim, Üsküdar, Şişli ve çevreleri mekân olarak tercih edilmiştir. Ancak bu mekânlara dair tasvirlere rastlanmaz. Roman kişilerinin karşılaştığı mekânlar olarak yalnızca isimleri anılır. Beyoğlu'ndaki balo mekânları ise olayların geçtiği zemin hüviyetindedir. "*Beyoğlu'nun muhtelif yerlerinde vakit geçirdikten sonra baloya girdiler. Kapıdan*

[331] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3715, 19 Zilkade 1317/7 Mart 1316/20 Mart 1900, s.2.
[332] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3654, 17 Ramazan 1317/6 Kânunusani 1315/18 Kânunusani 1900, s.2.

intisa-yı duhullerinde balonun mürettibi olan muntazam kıyafetli (…)"[333] kişi ile karşılaşırlar. Bu mekânda Abid ve arkadaşı önceden bir loca kiralamıştır. Balo mekânı üst katında özel locaların olduğu alt katında ise salonların olduğu, alafranga usulde müziklerin çalındığı bir yerdir. Abid'in Koraliya ile tanıştıktan sonra düşünceli bir şekilde dolaşırken gittiği lokanta ve Koraliya ile tekrar karşılaştıkları altıncı gün birlikte gittikleri "Frenklerle" dolu "sıcak birahane" romandaki diğer mekânlardır.

Bir Gece romanında da diğer romanlardaki gibi İstanbul ve semtleri mekân olarak tercih edilir. Romanda zaman zaman "*olayın mahiyeti, mekân tasvirlerine ayrılan satırlarda sezdirilir*" (Aktaş, 2013: 65). Romanın son sahnesinde Necati'nin memuriyet görevi ile İstanbul'dan ayrılıp İzmir'e gittiği görülür. Bu yerlerin genel görünümü hakkında tasvire yer verilmezken Hasan Efendi'nin Sülünlü mahallesindeki konağı ve Necati'nin odası detaylı şekilde tasvir edilmiş, mekânın insan tabiatına bakan, onu yansıtan tarafları ön plana çıkarılmıştır:

> Henüz yeni ve muntazam olan bu konağın ikinci katındaki oda bir tarz-ı kadimde mefruş idi. Kapısından girmeden evvel gayet geniş ve büyük bir perdeye tesadüf olunuyor, perde kaldırılıp, kapı açıldıktan sonra, nazara en evvel karşıki pencerelerin en ağır perdeleri isabet eyliyordu. Bir yatak odasından ziyade mükemmel bir salon olmaya layık bulunan bu geniş odayı, vakıa derunundaki mefruşat, göze güzel görünecek kadar istiap edememiş ise de bütün eşya nefis ve kıymetli idi. Hele bu gece odanın acıklı ve korkunç bir vakıaya sahne teşekkül eylediğini gösterecek tarzda yalnız dört mumlu bir çifte şamdan ile tenevvür edilmiş olması şimdi o eşyaya başka bir renk ve şekil vermekte idi. Bizim memleket ahalisinin keyfine mahsus bir israf-ı ziya emeliyle yaptırılmış altı geniş pencerenin altısı da al üzerine sarı tüllü, kenarları saçaklı ipek perdeler al kadifeden kornişlerle mestur ve müzeyyen idi. Odanın sağ ve sol cihetlerindeki yüksek minderlerin döşemeleri aynı kumaştan yapılmış, zemini üç dört parçadan mürekkep Uşak ve İran halıları serilmiş idi. Bir köşede yalnız bir konsol ile gayet büyük bir ayna var idi. Konsolun üzerinde kâr-ı kadim bir kapalı ve çınçınlı saat ile yekpare cam mahfazalar içinde kaba saba yapılmış iki çiçek demeti var idi. Dörtlü, yaldızlı şamdanlar da bu konsolun önünde bulunuyordu. Istampa ile yapılmış nakışlarla müzeyyen duvarda "Bu da geçer ya hu" ve "Beyhude be-reft-i ömr-i şirin" cümle-yi meşhuresi talik yazı ile tasvir eden iki levhadan başka bir şey yoktu. Maktulün müddet-i medideden beri bâlîn-i ıstırabı olan yatak ise odanın sağ cihetinde duvar kenarında yapılmış idi.
>
> Her türlü tezyinattan ari olan ve alaturka yere yapılmış bulunan bu yatağın yalnız yorganını teşkil eden şal akmişe-i sâireye tahvil edilecek olsa en mükemmel ve müzeyyen -belki bir gelin odasına layık- bir yatak takımı vücuda getirebilir idi. Fakat merhum galiba nefais-perver olmakla beraber deryadil bir adam bulunduğu için tarz-ı kadimi terk etmemiş, şal yorganı,

[333] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3731, 5 Zilhicce 1317/ 23 Mart 1316/5 Nisan 1900, s.2.

> ipekli çarşaflı yatağını tarz-ı cedide tahvil eylemişti. Yatağın yanında bir tütün tabakası, bir şamdan, bir sürahi, bir bardak, bir kibrit kutusu ve derîni sigara artıkları ve tütün külleriyle dolu bir tabla var idi. Oda intizam ve sükûn içinde bulunuyor, yalnız kapının yanındaki ve yatağın ayak uçundaki yazı çekmecesinden daha büyükçe cevizden mamul bir küçük dolabın kapağı açık duruyordu (Abdullah Zühtü, 1316: 15-16).

Cinayet mahallinin bu denli detaylı tasvir edilmesi; maktulün geçirdiği hayatı, ahlakı ve maddi durumuna dair çıkarımlar yapmaya imkân sağlamaktadır. Maktul Hasan Efendi, bu tasvirlere göre zevk sahibi, varlıklı ve görgülü bir kişidir. Odanın duvarına asılan "Bu da geçer ya hu" sözü yaşanan her ne olursa olsun romanın sonunda işlerin yoluna gireceği izlenimi uyandırmaktadır. Diğer "Beyhude be reft-i ömr-i şirin" sözü ise Bayram Ağa, Zekiye Nimet ve Pembe'nin hayatlarını yansıtacak niteliktedir. Abdullah Zühtü'nün ihmal ettiği semt, mahalle ve konak tasvirine nazaran odayı tüm teferruatıyla yazması olaylara zemin teşkil eden mekânı işlevsel hâle getirir.

Romanda insan-mekân ilişkisinin yansıtıldığı yer ise Necati'nin odasıdır. Bu odanın tasviri hem Necati'nin hem de Küçük Hüseyin Efendi'nin kişiliğini yansıtmaktadır.

> Delikanlının odasına giren zabıta memuru daha kapının önünde şaşaladı kaldı. Nice senelerden beri tamir görmemiş, Sülünlü caddesinin ücra bir köşesinde kalmış olan bu kâr-ı kadim hanenin, gayr-ı muntazam tuğlalarla mestur hülyası, ötesine berisine bezler, paçavralar asılmış, tahta raflar konulmuş olan medhaline nazaran bütün taksimat-ı dâhiliyesi biçimsiz, bütün tefrişat ve tezyinatı derme çatma bulunması tahmin edildiği hâlde bu oda şu zan ve tahminin büsbütün hilafında idi. İcabında selamlık olmak üzere harem kısmından ayrı olarak taşlıktan beş altı kadim bir merdivenle çıkılacak surette inşa kılınmış bulunan bu basık tavanlı, küçük pencereli oda daha ilk nazarda sahibinin nezaket-i tabını, zevk-i selimini ispat ediyordu.
> Havai mavi bir zemin üzerine küçücük beyaz papatya çiçekleriyle müzeyyen olan bir kâğıtla bütün duvarları setredilmiş idi. Sağ tarafa üzerine yeşil çuha serilip bir yazıhane hâline getirilmiş bir masa, yanı başında küçük bir kütüphane konulmuş idi. Sol cihette bir küçük karyola ile yanı başında üç katlı (etajer) nev'inden bir raf bulunuyordu. Kapının karşı cihetine gelen pencerelerin yanlarına da iki koltuk sandalyesiyle bir köşe minderi vaz' edilmiş idi. Bu eşya odanın kaba taslak manzara-yı saliyesini teşekkül edip asıl celb-i dikkat olan teferruat saire idi iki heyet-i umumisiyle sevdavî mizaç bir kızın cilvegâh-ı âşıkanesine benziyordu. Odanın ortasında müdevver masanın üzerinde üç dört saksı tabii çiçek var idi. Üç dört şişe içinde de henüz filizler vermiş sümbül soğanları görünüyordu. Saksılardaki çiçeklerin ikisi al ve pembe saksonyalar olup çiçekleri açmış idi. Bir diğer saksıdaki iri al yapraklı börü çiçeği ise goncalar vermiş idi. Şu masanın arz eylediği manzara bir küçük bahçe idi. Fakir, kimsesiz, mevmit bir kızın medar-ı tesellisi olan bir mini mini bahçe gibi, hasta, dertli, şair meşrep bir gencin nezahetgâh-ı

> efkârı olan bir naçiz bahçe gibiydi. Masanın üstüne tesadüf edecek surette tavana bir küçük ve latif kanarya kafesi asılmış idi.
> Fakat içindeki kuş bir kanarya değil saka kuşu idi. Yazı masasının üzerinde şık, sevimli, zarif, kıymet-i maddiyesi cüz'i olmakla beraber güzel bir yazı takımı, zarif zarif kalemler, mini mini kâğıtlıklar bir şair masasını tezeyyün edecek ve yazı yazmaktan ziyade ruha inşirah, karihâya cevdet verecek cici bici şeyler görülüyordu. Bir iki açık kitap, üç dört defter duruyor, kâğıtgözü içinde üç dört deste havai mavi, penbe zarif kâğıtlar görülüyordu. Duvarlarda birçok -Fransızca resail-i musavverden gelmiş- boyalı karakalem resimler, birkaç raf, üç dört zarif ve küçük vazo, yapma çiçekler, fotoğraf resimleri, sazlar, ihtimalki her biri bir hatıradan nişan veren ufak tefek solgun birçok yapraklar, bir iki el işi resim, bir zarif fotoğraf çerçevesi, şu, bu meşhut oluyordu. Üç pencereye cicimden birer taraflı perdeler asılmış, kapının iç tarafında yine cicimden boydan boya bir perde konulmuş idi ki bunlar göze pek hoş görünüyor, odaya bir intizam-ı mahsus veriyordu (Abdullah Zühtü, 1316: 178-181).

Necati'nin odası bu yönleriyle onun aldığı eğitimi, yetişme tarzını ve kişiliğindeki ince yönleri yansıtmaktadır. Necati'nin odasının bu hâli Küçük Hüseyin Efendi'nin kişiliğini yansıtmanın yanı sıra Necati'nin masumiyetine en büyük delil teşkil eden bir yapıdadır.

> Zabıta memuru bir adım bile ilerleyemeyerek bu odanın arz eylediği manzarayı hayretle temaşa etti. Eşya ve intizamın ruhun üzerinde hasıl eylediği tesir-i mahsus icabından olarak şu odanın hâli Küçük Hüseyin Efendi'nin kalbinde sahibine karşı bir rikkat hasıl etti. Bu yaz sabahının kafesler arasından giren, cicim perdelerin arasından süzülüp geçen parlak ve neşe-efza aydınlığa karşı muttasıl civ civ öten saka kuşu, elvanî kesb-i taravet eden çiçekler, bütün eşyada görülen nezafet ve intizam o kadar samimi, o kadar sade, o kadar nazar-ruba idi ki sahibinin bir cani, bir katil, bir hırsız değil bir masum, bir safdil, bir şair olduğuna hüküm etmemek kabil değil idi. (…) Evet aldandıklarını ispat için şu odanın manzarasından daha muvaffak bir emare olamaz idi (Abdullah Zühtü, 1316: 181, 183).

Peyzaj ve dekorun birleştiği bu manzarada Necati'nin katil olamayacağı neticesine varılır. Eşyanın insan tabiatını yansıtır niteliğine vurgu yapılarak ortaya konan oda tasviri olayların seyrini doğrudan etkileyen bir unsur hâline dönüşür. Kuş kafesinden duvarda asılı duran bir tabloya, saksıdaki çiçekten masanın üzerindeki kâğıtlara kadar mekânla birlikte var olan tüm nesneler romanın farklı bölümlerinde sahneye çıkarılır. Söz gelimi mavi kâğıtlar Necati'nin, Habibe Sıdıka'ya yazdığı ve ona duyduğu aşkı da ifade edecek tarzdaki segâh makamından şarkıları ihtiva eden nesnelerdir. Abdullah Zühtü tasvirini yaptığı odayı ve içindeki her unsuru romanın farklı yerlerinde işlevselleştirmiş ve bu sayede anlatım kurgusunu güçlendirmiştir.

Bir Gece romanında detaya girilmeyen ancak olaylara zemin teşkil eden mekânlar bulunmaktadır: "*Kabasakal cihetinde Cündi Meydanı'na müntehi olan yolu tutturup yokuş aşağı indi.*" (Abdullah Zühtü, 1316: 197). Küçük Hüseyin Efendi'nin evi denize yakın bir yerdedir. "*Bütün o civar haneleri gibi Marmara Denizi'ne nazır bulunduğu cihetle Keşiş Dağı silsilesine müntehi olan ufuklar karşıdan fevkalade latif görünüyordu.*" (Abdullah Zühtü, 1316: 199). Hüseyin Efendi tahkikatı sürdürürken "*Sülünlü'den Yusuf Paşa'ya çıktı.*" (Abdullah Zühtü, 1316: 243). Necati'nin annesinin hastalığının ilerlemesi üzerine Bayram Ağa tarafından tedavi edilme bahanesiyle annenin kaldırıldığı "hastane" romanda yer alan mekânlardandır. "*Hastaları adem-i abâd-ı fenaya gönderen, metruk kadınlara bir darü'lazap olan, zavallı anaları evladından ayıran bir yer*" (Abdullah Zühtü, 1316: 246) şeklinde nitelenir. Beyoğlu'nda bulunan Mekteb-i Sultani'de eğitim alan Necati defterine kaydettiği hatıralarında mektepten söz eder: "*Parmaklıklı geniş bir yer*" (Abdullah Zühtü, 1316: 367), "*yeşil boyalı demir parmaklı*[klı]" (Abdullah Zühtü, 1316: 395) ve "*Geniş ve iki tarafı ağaçlar ve bahçelerle muhat bir yoldan geçerek ikinci kata giden merdivenleri çıktık.*" (Abdullah Zühtü, 1316: 399) ifadeleri Mekteb-i Sultani'yi işaret etmektedir. "Aksaray Polis Merkezi", "Divan Yolu", "Çapa Çeşme civarında Macuncu mahallesi", "Beyazıt", Ayşe Monla'ya ait "kırmızı boyalı küçük bir ev", "Galata" "İzmir" ve "vapur" romanda geçen diğer mekânlardandır.

Çamurlar İçinde romanının merkezi konumundaki mekân Ada'dır. Diğer romanlarda olduğu gibi, detay tasvirlere yer verilmese de Heybeliada, Büyükada ile İstanbul ve çeşitli semtleri yine mekân tercihleri arasındadır. İstanbul'un semtleri Beyoğlu, Direklerarası; şahısların gündelik yaşamlarını sürdürdükleri çevreler okul, köşk, yalı, vapur, gezinti ve eğlence yerleri Paşabahçesi, bilardo salonu, birahane, Konkordiya Tiyatrosu ve Kristal'den söz edilmektedir.

Kudret'in muallimlik yaptığı okulun bir sınıfı ile öğrencilik yıllarında eğitim aldığı sınıf karşılaştırılır:

> Yüz on beş şakirtten mürekkep geniş, büyük bir sınıf… Uzun uzun sıralar, küçük büyük çocuklar duvarlarında birkaç harita dünkü son hendese dersinin zaviye-i kaimesi hâlâ silinmemiş, çizgili bir tahta, yüksek bir masa, hasır bir

> sandalye, herhâlde pek muntazam değilse bile Kudret'in ilk başladığı mektebin sınıfıyla, ilk muallim olduğu bu sınıf arasında büyük bir fark var.[334]

Bu dekor, Kudret'in umduğu ile karşılaştığı eğitim ortamının durumunu göstermek için yapılır.

Çamurlar İçinde romanında Ada'nın güneşin batışındaki manzarası peyzaj ve dekor karışık bir atmosferde verilir:

> Güneş Ada'nın diğer cihetinden gurub eylediği için bu tarafı mahzun, sessiz ve muhitiz gölgeleri kaplıyor, serin ve mi'târ bir rüzgâr ile bütün çam dalları titriyordu… Her şey, her mahlûk ve mevcut gizli, derin ve muttarit bir terennüm içinde mütefekkir gibi duruyor, deniz pür-sükûn ve huzur düşünüyor, sema saf ve lacivert, hiçbir bulut görülmüyor, bütün renkler gittikçe koyulaşarak, bütün gölgeler tedricen yayılarak bütün afaklar mütezayiden karaltılar içinde kalarak, birkaç kuş mütelaşi ve hevâçak bir tayerân ile yuvasına uçarak, her tarafta endişe-i hicran anlaşılmaz ve anlatılamaz hüzünler, müphem ve pür-esrar elemler peyda olarak akşam yaklaşıyordu! Uzaktan, pek muntazam ve müzeyyen duran yoldan birkaç araba yekdiğerini takip ederek gözden nihan oluyor.[335]

Bu atmosfer Kudret ile Jülide'nin uzaktan bakıştıkları bir sahnenin tasviridir. Güneşin batmak üzere oluşu, renklerin giderek koyulaşması ve kuşların bile telaş ile yuvalarına uçması Kudret ile Jülide münasebetiyle birlikte şahısların başına gelecek "kötü" olayların bir habercisi gibidir. Kudret Jülide arasındaki ilk tesadüflerin ardından yapılan bu tasvirde olduğu gibi Kudret'in, Jülide'nin ailesi hakkında öğrendiklerini düşünerek vicdani sorgulamaya girişmesiyle hayattaki neşesi de yavaş yavaş yerini hüzne, sıkıntıya ve bunalıma bırakmaktadır. Özellikle Jülide'nin ağabeyi Şadi'ye ders vermeye başlama süreci ve derse devam ederken yaşadıkları Kudret'in "telaşlı kuşlar"a benzer bir ruh hâline bürünmesine neden olur. Bu yönleriyle peyzaj ve dekor romanda işlevsel bir hüviyet kazanır.

Kudret cephesinden sürdürülen anlatımdan, Jülide ve annesi Nevber'in cephesinden anlatıma dönüldüğünde aynı sahne tekrar tasvir edilir. Jülide ve Nevber cephesinden Ada'nın söz konusu atmosferi şöyledir:

> Artık saat on bir buçuğa geliyordu. Güneş Ada'nın diğer cihetinden gurub eylediği için her tarafı akşamın mahzun, sessiz ve muhitiz gölgelikleri kaplıyor, serin ve mi'târ bir rüzgâr ile bütün çam dalları titriyor… Sema saf ve lacivert hiçbir bulut görünmüyor. Bütün renkler gittikçe koyulaşarak,

[334] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7275, 10 Rebiyülahir 1319/13 Temmuz 1317/27 Haziran 1901, s.2.

[335] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7291, 26 Rebiyülahir 1319/30 Temmuz 1317/12 Ağustos 1901, s.2.

> bütün gölgeler tedricen yayılarak, bütün afaklar mütezayiden karaltılar içinde kalarak, birkaç kuş mütelaşi ve hevaçâk bir tayerân ile yuvasına uçarak her tarafta yaz akşamlarına mahsus samimi tesirler peyda olarak gece yaklaşıyordu. Pek muntazam ve müzeyyen duran yoldan birkaç araba yekdiğerini takip ederek gözden nihan oluyor, birkaçı merkeple, birkaçı mâşiyen dolaşan erbab-ı tenezzüh kim bilir nasıl his ve nasıl emellerle yoluna devam ediyordu. Valide ile kız, koyu kurşuni sade ve zarif yeldirmeleriyle ta yolun kenarından gidiyorlardı.[336]

Jülide ise kendi ailesinin şöhretini düşünmeden, Kudret'i gördüğü bu atmosferde ruhen rahatlayarak bir iç huzura erişir. Aynı peyzaj ve dekorun iki farklı şahsın gözünden verilmesi ve olay akışına göre değerlendirilmesi Abdullah Zühtü'nün tasvirlerini roman zemininde nasıl işlevsel bir yapıda ortaya koyduğunu göstermektedir. Bakış açısının değişmesiyle birlikte aynı durumun/yerin/atmosferin insan algısında şekillenişi dikkate değer bir başarıyla verilmiştir.

Kudret, Jülide'nin ailesinin kötü bir şöhrete sahip olduğunu öğrendikten sonra Ada'dan uzaklaşmak, kaçmak ister. Her yönüyle pek beğendiği Ada artık Kudret'in "sığamadığı" bir ruhi darlığa sahiptir. Ders verme bahanesiyle İstanbul'a yerleşmeye karar verdiği zaman vapur yolculuğu yaparken Kudret'in mekân ile ruhi durumu arasında ilişki kurulur:

> Ertesi sabah Ada vapurunun -ekserisi hayattan pek memnun yolcuları arasında, yan tarafta bir alçak iskemleye oturmuş, büyük bir hiss-i garabetle müteellim, derin ve girye-alûd bir tefekkürle dalgın gibi duran Kudret bütün o görüşen, söyleşen, gülüşen ve en kayıtsız dakikalar geçiren yolcuların hiçbirine benzemiyordu. Vapur hareket etmişti. Her günkü yolcuların mutlaka ruhunu sıkacak fakat bugün Kudret'i hoşnut edecek bir betâ'etle yürüyordu. Güneşin bütün envar-ı neşedârına maruz Ada öyle güler yüzlü, öyle şen, öyle mesut duruyor, deniz öyle pür-nur ve pür sürur heyecanlarla titriyor, sema öyle saf ve nezih bir mailik ve nihayetsizlik gösteriyor. Her şey, her yer öyle pür-hande ve pür-neşât bir kayıtsızlık, bir refah ve bahtiyârî arz eyliyordu ki Kudret şu hâle karşı bütün felaket ve perişanesini, olanca şiddetiyle hissetmek mecburiyetinde bulundu. Mahzun, mükedder, münfail ve bedbaht olduğumuz zamanlar mutlaka herkesin hatta her şeyin hissiyatımıza iştirak etmesini istemek arzu-i insani ve hodgamanesiyle bütün piş-i çeşmânında tecelli eden neşe-i umumiyeden müteessir oluyordu. Hayatını en dehşetle sarsan bu azim felaketin karşısında siyah bulutlarla mestur, denizi pür-kin ve pür-tahvir hususiyle Ada'yı mağmum ve hüzün-alûd görmek istiyordu. En masum ve saf bir muhabbeti, perişan, en muazzez bir lâne-i ümidi harap, en mukaddes emelleri tarumar eden ve nihayet bir hicran-ı müebbetle neticelenen bu facianın zemini bu kadar şaşalı, bu kadar

[336] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7394, 12 Şaban 1319/10 Teşrinisani 1317/23 Teşrinisani 1901, s.2.

> neşeli bu kadar aydınlık mı olmalı idi!.. Zavallı Kudret yüreği sızladı. Demek ki felaketine hiç iştirak eden olmuyordu!..[337]

Çevrenin "kayıtsızlığı" ve içinde bulunulan atmosfer, Kudret'in yaşadığı ruhi bunalım ile tamamen zıt bir mahiyete sahiptir. Anlatıcı böyle bir tasvir ile Kudret'in kaçışına neden olan ıstırabı görünür kılmış, bu ıstırabın şiddetini başkalarının her zamanki hâliyle mukayese ederek yansıtmıştır.

Çamurlar İçinde'nin eve dair mekânlarından Şadilerin köşkü ise Kudret'in bakışından, kirli ve hayal kırıklığı uyandıran bir mekân şeklinde tanıtılır:

> Kudret'in ilk nazar-ı dikkatine çarpan manzarada tahmininin büsbütün hilafında bir aleladelik vardı. Geceleri sabaha kadar hayalini okşayan bu ikametgâhı, bu onun kirlettiği yuvayı, onun mehd-i hüsnü olan evi hep gördüğü ve bildiği müseyyeb intizamsız evler gibi görünce hayret etti.
> Geniş bir taşlığın kenarındaki uşak odasının önünde, pike üzerinde henüz silinmiş ve doldurulmuş lambalardan keskin bir gaz rayihası intişar ediyor, orada bir pabuçluk, ötede bir sırık süpürgesi, bir de üç dört şemsiye, bir iki baston, daha biraz ötede üzeri yağlı kirli bir dolap duruyor ve bunların arasından yukarıya doğru, hasırları biraz eskice geniş bir merdiven çıkıyordu. İşte Şadi Bey muallimini bu merdivenin başında, bir elini kirden parlayan topuza dayamış olduğu hâlde karşılamıştı.
> Bir saksı çiçeğiyle bile tezeyyün edilmemiş olan çıplak ve mahus geniş merdivenlerden yan yana çıktılar. Tesadüf edilen geniş ve üryan bir sofaya geçerek yüksekçe bir odaya girdiler ki burada da hiçbir fevkaladelik yoktu. Odanın bazı kıymettar ipekli eşyasıyla eşya-ı sa'iresi arasındaki azim mübayenet heyet-i mecmuasını sevimsiz, barid gösteriyor(…)du.[338]

3.2.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Abdullah Zühtü romanlarında, şahısların yaşamlarının tüm anına dair bilgiye sahiptir. Duygu ve düşüncelerini, geçmiş ve gelecek tasavvurlarına hâkimdir. Anlatımda inandırıcılığı artırmak için hâkim bakış açısıyla kaleme aldığı romanlarda yer yer sözü kahramanlara bırakarak küçük yönlendirmelerle bazı şahıslar ile okur arasında bağ kurulmasına imkân tanır. Kahraman anlatıcının bakış açısından yararlanması anlatılanlara inandırıcılık özelliği katma çabasıyla ilgilidir. "*İnsanın kabiliyetlerinin zamanla geliştiğini, olgunlaştığını dikkate alarak 'kahraman-anlatıcının' durumundaki kurmaca şahsın geçmişte yaşadığı hadiseleri*

[337] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7301, 7 Cemaziyelevvel 1319/9 Ağustos 1317/22 Ağustos 1901, s.2.
[338] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat*, nu. 732, 30 Cemaziyelevvel 1319/1 Eylül 1317/14 Eylül 1901, s.2.

daha iyi değerlendirebileceğini söyleyebiliriz. Böylece de eser, bizde daha kuvvetli bir gerçeklik duygusu uyandırır." (Aktaş, 2013: 84).

Güller, Dikenler romanı hâkim anlatıcı ve bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Anlatıcı roman kişilerinin geçmiş, şimdiki zaman ve gelecekte yaşayacakları tüm olay ve durumları bilmektedir. Zaman zaman olay akışında iç çözümleme gibi teknikler aracılığıyla roman kişilerinin içinde bulundukları ruh hâllerini de ele almaktadır.

Şanlı Asker romanında olaylar Raik'in anılarının aktarılmasıyla başlar. Dolayısıyla bu satırlarda kahraman anlatıcının bakış açısı görülür. Mustafa Onbaşı'nın Sergüzeşti bölümünden itibaren de hâkim anlatıcı ve bakış açısı tercih edilmiştir.

Şikeste Beste romanı hâkim bakış açısı ve anlatıcı ile yazılmış bir romandır. Anlatıcı şahısların geçmişte yaşadıklarına, hislerine ve yaşayacakları olaylara vâkıftır. Ancak anlatımdaki merak unsurunu canlı tutmak amacıyla yapılan "kusurlu" sayılabilecek anlatımların da ortaya koyulduğu görülmektedir. Pek çok yerde şahısların duygu ve düşüncelerine yer verirken "kim bilir" gibi ifadeler kullanır. Dürdane ve Ali Bey'in şiirler okuyup hüzünlü bir atmosferde bulundukları bir vakitte Ali Bey, Dürdane ile Münir Bey'in kavuşmalarına aracı olmaya karar verir.

> Kızım Dürdane bahtiyar olacaksınız. Mutlaka bahtiyar olacaksınız ben öyle istiyorum kızım…(…)
> Bu ne demek Bey Baba? diye sordu. İşte o zaman kendi kendini toplayarak bu suale hiçbir cevap bulamadı. Acaba niçin böyle dalmıştı? Bunu kim bilir! Kendini biraz hissetse bile tamike cesaret edemiyor, ihtisasatının esasını anlamaktan çekiniyor, bütün bunları birer hayalden bir maraz-i asabiyeden ibaret zannediyordu.[339]

Bu satırların devamında Dürdane'nin benimle birlikte kimi düşünüyordunuz, manasındaki sorusuna cevap vermekte şaşırdığı an, durumu "*İşte bir müşkül daha…*" diyerek dile getirir.

Anlatıcı hem şahısların her türlü fikri ve ruhi hâllerini bilmekte hem de "kim bilir", "niçin" gibi sorularla durumun iç yüzünü bilmiyormuş tavrı takınmaktadır. Bu durum, merak unsurunu artırma aracı olarak değerlendirilebilir. Ancak diğer taraftan bu husus, anlatım açısından kurgusal tekniği zayıflatan bir unsur şeklinde de düşünülebilir.

[339] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3176, 4 Cemaziyelevvel 1316/9 Eylül 1314/21 Eylül 1898, s.2.

Aynı durum Dürdane'ye kıyafet diktirileceği zaman da söz konusudur: "*Ali Bey onu temin etti. Gidilecek gezmede eğlenileceğini çocukken çok hoşuna giden bir lisan ile tatlı tatlı anlattı. Bunu dikkatle dinleyen Dürdane kim bilir nasıl bir hiss-i minnettarane ile Ali Bey'in elini öptü!..*"[340]

Sara romanı da hâkim anlatıcı ve bakış açısıyla kurgulanmıştır. Anlatıcı romanın birinci bölümünde olayları şimdiki zaman diliminde anlatır. Şahısların duygu ve düşüncelerine hâkimdir. İkinci bölümde ise zamanda geriye dönüşle Sara'nın hayatını sekiz yaşından itibaren tüm detaylarıyla anlatır. Üçüncü ila beşinci bölümlerde ise birinci bölümdeki olay zamanına dönülerek yaşananlar aktarılır.

Sara romanında da hâkim anlatıcı çok defa olay akışını kesmeden kanaat ve düşüncelerini aktarır. Sara'nın, Bedi'ye karşı hislerinden ve Bedi'nin gerçek yüzünü göremeyişinden bahsederken şunları söyler: "*Bedbaht kadın!.. Kendini bu derece aldatıyordu. Bir kadın için dünyada bundan daha büyük bir tehlike mutasavvur mudur? Bu kadar aldanmak bir kadın kalbini her yola sevk etmek için kâfi değil midir?.. Artık Sara'da akıldan eser kalmamıştı. Yalnız his, yalnız kalp.*"[341]

Olayların çözüme kavuşmaya başladığı sırada ise Sara hakkındaki düşünceleri şöyledir: "*Sara ne oldu ne olacak idi?.. Zevci ne yaptı ne yapacak idi?.. Biri bir adi kahpe, diğeri sefih bir çapkın!.. Başka ne ehemmiyetleri ne iyilikleri neleri kaldı?..*"[342]

Bir Gece romanında da farklı bakış açılarının birlikte kullanıldığı görülmektedir. Cinayetin işlendiği girişten itibaren hâkim bakış açısı tercih edilmişken, Necati'nin hayatı ve geçmişi *Şanlı Asker* romanında olduğu gibi Necati'nin "Defter-i İhtisasatım" adını verdiği üç defter aracılığıyla kahraman anlatıcının bakış açısıyla aktarılır.

Tefrikası yarım kalmış bir diğer roman *Çamurlar İçinde*'de ise hâkim anlatıcı ve bakış açısının tercih edildiği görülmektedir. Vaka iki farklı şahsın aynı olay ve durumlara bakış açısını yansıtacak şekilde kurgulanmıştır. Anlatıcı önce Kudret'in aile yaşantısı ve Jülide'ye âşık olma sürecini anlatırken daha sonra Jülide'nin aile çevresinden başlayarak onun da Kudret'e duyduğu aşkı ele alır.

---

[340] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3017, 25 Safer 1316/2 Temmuz 1314/14 Temmuz 1898, s.2.
[341] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3668, 27 Ramazan 1317/16 Kânunusani 1315/28 Kânunusani 1900, s.2.
[342] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu.3716, 21 Zilkade 1317/9 Mart 1316/22 Mart 1900, s.2.

3.2.6. Temalar

3.2.6.1. Eğlence, sefahat

Abdullah Zühtü'nün romanlarında tercih ettiği konulardan biri eğlence ve sefahat âlemleri ve burada yaşananlardır. *Güller, Dikenler* romanında merkezî vakayı teşkil eden durum; eğlence ve sefahat için gidilen mekânlarda yaşananlarla şekillenmektedir. Veli, Galata'nın sefahat âlemlerine kendini kaptırarak bozuk olan ahlakını daha da kötü bir hâle getirir. Veli'yi bu ortamlara çekmek isteyen "tulumbacı kıyafetli" kişi ve onun iş birlikçisinin anlattığı eğlence atmosferi şöyledir:

> Aman ya hu dün akşam görmeli idin ne kadar eğlendik ne kadar keyif ettik. Galata'da Baloz'da idik… Vur patlasın çal oynasın… Çalgılar çalınıyordu. Şarkılar söyleniyordu. Kafaları iyice tutmuşuz. Benimkini de beraber alıp oradan kalktık. Çalgıları tuttuk. Önümüze kattık. Hey kuzum hey!.. Şurası senin, burası benim… Öyle zevk ettik ki deme gitsin. Sade ben, sekiz on kadeh kırmışım, yirmi, otuz nara atmışım. Bütün Rum palikaryeleri "Yassu bre yassu!..." diye haykırıyorlardı. Eğlencemize katışmak için can atıyorlardı. Kahpenin oğlu… Ne de kıyak çalgıcı imiş. Sulukale'de bir tane imiş. Onun üstüne zurnacı yok imiş. Tarit tarit diye öttürdükçe ortalığı çın çın çınlatıyordu dedim ya sana… Keşke arkanda koskoca bir kamburun bulunmasaydı da bizim ile beraber olsaydın. Fakat sen adam değilsin ki(!)… (Abdullah Zühtü, 1314b: 18-19).

Bu tasvir ve anlatımdan etkilenen Veli, yanındakilerin kurduğu tuzağa düşerek Galata'daki sefahat âlemlerine karışır. Galata'nın pek çok kişinin hayatını kökünden değiştiren ortamı dikkatlere sunularak Veli gibi zayıf karakterli kişiye yaptığı etki dile getirilir:

> Galata'nın efvah-ı müthişe-i ifritanesinden, hezar-ı mezbele-i çirkâb-/ neşarından, bin girdab-ı saye-i barından intişar eden müteaffin, murdar, zehrinak hava, Veli'nin âfak-ı hevanin zemaime-i doğru, daima bir keşa-yı tîran olan fikrine, mezelletler, meskenetler, rezaletler içinde yetişmiş, kesb-i kuvvet eden bünyesine pek muvaffak gelmişti. Zahire-i tab'ı müsavi-i perveranesi, o hava-yı melanet feza-yı sefahatle, vaktinden evvel açılmış keşayişpezir sefa olmuştu. Gündüzleri, insanları değil, havayı bile teneffüste duçar-ı seaviyet edecek birer süruh-u temennanın içinde dûş u berduş sefalet olarak, hâb-ı pür-ıstırap hamariyeye dalan, mazlum çehrelerini göstermemek için ancak geceleri hayat-ı içtimaiye karışabilen kumarbazlar, dolandırıcılar, hırsızlar, yankesiciler, zülal-i şebistan gibi sessiz, sedasız, havf ve endişe içinde müterediddane icra-yı sanat eden bütün o fena adamlarla pek çabuk kesb-i ünsiyet ve münasebet eylemişti (Abdullah Zühtü, 1314b: 1920).

Bu âlemlerin "en"leri hükmünde nitelenen Veli ve yine bu âlemdeki kadınlar ise şöyle tasvir edilir:

> Kazandığını meyhanelere, balozlara, kumarhanelere, taşıyan budala gibi iğfal edilmekten on rakı içip otuz tabak üzerine hesap tasfiye etmekten, düzgün yüzü, sürmeli gözü, boyalı saçından bedi'a ile bütün meziyet-i insaniyesi hatta hissi, fikri, bünyesi, mizacı tagayyür olmuş, insandan başka bir mahluk-u menfura benzemiş, adi kadınlara gönül vermekten başlayarak derece derece daha pis, daha müstekreh yerlere kadar tezil etmiş, âmâl-i sefihanesine cevelengâh olan o feza-yı bî-intiha-yı sefalette ne aradığını kendi de bilmeyerek, aylarca, yıllarca serseriyane sürüklendikten sonra, Galata'nın en yüzsüz bir rezili, en utanmaz bir çapkını, en mahir bir hırsızı olmuştu (Abdullah Zühtü, 1314b: 20).

Abdullah Zühtü'nün yaptığı bu tasvirlere bakıldığında hem realist bir tavır görülmekte hem de bu yerlerin kişiler üzerinde yapabileceği tesirler, kişileri sürükleyebileceği uç noktalar belirginleşmektedir. Böyle ortamlarda yetişen Veli de artık bütünüyle topluma zararlı bir hâle gelmiştir. Kömürcü Yorgi, Gazcı Aleko ve Demirci Yordan ile tanıştıktan sonra bu âlemlerde her türlü iş tutan Veli, Şayeste'nin bulunduğu randevu evine de yine eğlence amaçlı gitmektedir. Şayeste de tıpkı Veli gibi önünde pek çok fırsat ve yol bulunmasına rağmen nefsani arzularıyla hareket etmektedir. Rahat yaşamak, kolay para kazanmak ve gönül eğlendirmek için randevu evinde yaşayan Şayeste de eğlence, sefahat ortamlarının kadınlarındandır.

Güller, Dikenler'deki bir diğer eğlence mekânı ise Şehremini civarındaki randevu evidir. Burası Şayeste, Leyla, Gonca, Ülfet, Mahbube gibi genç kadınların bulunduğu ve erkeklerin devam ettiği bir mekândır. Romanda Şayeste ve Mahbube randevu evine "layık" sefahat düşkünü kişiler olarak anlatılırken Leyla, Gonca ve (sonradan) Ülfet temiz yürekli, o yerlere yakışmayan kadınlar şeklinde yer almaktadır. Zekai-Leyla, Hulusi-Gonca münasebetlerinin ağırlıkta işlendiği romanda, randevu evinin sefahat ortamına dair detaya girilmez. Buranın "rezil", "olumsuz" tarafları Şayeste ve Mahbube üzerinden hissettirilmeye çalışılır.

Sevda romanı yarım kalmış tefrika bir eser olsa da yayımlanan otuz üç tefrikada Beyoğlu ve buranın balo, lokanta, birahane gibi mekânlarında geçen olaylar, devrin eğlence ve sefahat ortamlarına dair ipuçları barındırması bakımından dikkate değerdir. Romanın merkezinde tesadüfen karşılaşan Abid ve Koraliya münasebeti vardır. Bu kişilerin karşılaştığı mekân ise Beyoğlu'nda tertip edilmiş maskeli balonun yapıldığı yerdir. Karnaval şeklinde tanımlanan ve birkaç gün süren

balolara kadın erkek pek çok kişi katılır. Burada çalınan şarkılar Rumcadır. Dans edenler için de "*O sene Beyoğlu'nda moda hükmüne giren bir kadril*[343] *çalınıyor*."[344] Beyoğlu'nun gece yaşantıları ise şöyle tasvir edilir:

> Beyoğlu'nun işçi sınıfı tek tük sokaklardan geçiyordu. Geceyi uykuda geçirmiş bu çalışkan adamlar şimdi sabahlara kadar zevk ve sefa içinde kendini yoranlara, sonra kollarında birer kadın bulunduğu hâlde birahanelerden, lokantalardan çıkanlara hayretle bakıyorlar, uzaktan uzağa lazina derme çatma muzika sedaları gelir küme küme maskeli kadın ve erkekler caddelerden geçerdi. Karnaval mevsiminin sabahı eğlenceler her tarafta görülüyordu. Abid bir otele gidip yatmaktan ise bir iki saat kadar daha şurada, burada vakit geçirip sonra İstanbul'a geçmeye, hanesine gitmeye karar verdi. Gambrinos, Yartola birahaneleri henüz açıktı. Sabaha kadar umuma keşâde bulunan bu yerler henüz erbab-ı sefahatle malamal idi.[345]

İşçi sınıfının geceyi dinlenerek geçirmesiyle sefahat âlemlerinin gece yorgunluğu arasında kurulan zıtlık, bu yerlerin mahiyetini daha belirgin hâle getirir. Yapılan anlatımlarda detaylı tasvirlere yer verilmese de sunulan manzara bu yerlerde yaşanan hayatlara dair bir bakış açısı sunmaktadır.

Bir Gece romanında sefahat âlemlerinin insanın hayatındaki yeri üzerinde durulurken içkinin insan şuuru üzerindeki yıkıcı ve geri dönülmez yollara sevk eden etkisinden söz edilir. Abdullah Zühtü'nün ilk defa içkinin insan üzerindeki olumsuz tesirine dair bir kanaat dile getirdiği şu satırlar dikkat çekicidir:

> Dünyada en çok sevmediğim, en çok iğrendiğim, en ziyade nazar-ı ret ile gördüğüm içki… Nice insaniyet için en müthiş bir bela, en acıklı bir iptila, en merdûd bir felaket teşkil eden, böyle kadınlara değil erkeklere, hatta müptela erkeklere bile daima şeyn iras eden tenezzül, zillet, vahşet veren içki o kadının elinde bir silah-ı cüret gibidir (Abdullah Zühtü, 1316: 603).

İçkinin bu yönüyle üzerinde durulduğu nokta Zekiye Nimet'in hayatıyla bütünleşmiş bir hâldedir. Zekiye Nimet'in tıpkı annesi Pembe/Şayeste gibi sefahat âlemlerine olan düşkünlüğü söz konusudur. Zekiye Nimet eğlence ve işret meclislerine devam etmek için içkiyi bir silah gibi kullanır. Bayram Efendi ile evlendikten sonra, Nakkaş Zekai'den öğrendiğini söylediği akşamları "rakı içme" faslına Bayram Efendi'yi de alıştırır. Zekiye Nimet içkiyi bir eğlence ve iyilik aracı

[343] İkisi bir tarafta ve diğer ikisi karşı tarafta erkek-kadın ikişer çift ile oynanan alafranga bir raks.
[344] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3740, 14 Zilhicce 1317/1 Nisan 1316/14 Nisan 1900, s.2.
[345] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3753, 27 Zilhicce 1317/14 Nisan 1316/27 Nisan 1900, s.2.

olarak görmektedir. Necati ile konuştukları bir sırada ona da içki içmenin, sefahat âlemlerinin "güzelliklerini ve iyiliklerinin" neler olduğunu anlatmaya başlar:

> Validem Leyla Hanım ona [Zekai] rakı takımı hazırlardı. Kendi eliyle mezeler yapardı. Eve gelince soyunur, dökünür, şöyle bir masanın önüne oturur birkaç attı mı derhâl bülbül gibi olurdu. Aman efendim aman onu bu hâlde görmeliydin. Pek iyi adam olduğu hâlde birkaç kadehten sonra büsbütün iyileşirdi. Hepimize paralar verir, tatlı tatlı hikâyeler anlatır, neşesine, sefasına doyulmazdı. İşte rakının içildikçe böyle iyilikleri vardır. Şimdi görüyorum ki baban da aynı hâlde bulunuyor. Rakı içince keyfine doyulmuyor. Bunun için diyorum ki sen biraz içsen ne kadar iyi olacak (Abdullah Zühtü, 1316: 451-452).

Bayram Efendi zamanla alıştığı ve vazgeçemez bir hâle geldiği içki nedeniyle Zekiye Nimet'in kendisine yavaş yavaş hırsızlık fikri aşılaması karşısında da bilinçsiz bir hâlde kalır. Zekiye Nimet, zengin olma arzusuyla Hasan Efendi'nin paralarını çalma fikrini benimsettiği Bayram Efendi'yi hırsızlık yapılacağı günün akşamı her zamankinden daha fazla içirir. İçkinin verdiği cesaretle muhakeme gücünü tamamen kaybeden Bayram Efendi ve Zekiye Nimet, Hasan Efendi'nin konağına girer ve hem hırsızlık yaparlar hem de Hasan Efendi'yi boğarak öldürürler. İçkinin tesiri geçince olayları fark etmeye başlayan Bayram Efendi zabıta amirine giderek hakikati anlatır.

Sefahat ve içki ortamları *Bir Gece* romanında olumsuz yönleriyle okur karşısına çıkarılmıştır.

Çamurlar İçinde romanı sefahat ve eğlence atmosferinde başlar. Şadi bilardo salonunda içki ve sefahat âlemlerinin müdavimleri olan arkadaşlarıyla eğlenmektedir. Onun hem bu hâli hem de çevresiyle münasebeti, eğlence yerlerinden söz edilir:

> (…) akşamları mezesi bol meyhanelerde bedmest oluncaya kadar içen ve içtiren, sonra onlarla ya Beyoğlu'nda eğlenmek ve eğlendirmek ya Direklerarası'nda mutlaka yenilmek ve kaybetmek için hiçbir lütfu esirgemeyen, gündüz ve gece, sabah ve akşam daima heva ve heves, daima rezalet ve sine-payende kendileriyle el ele, bilâ-ar ve hicap gezen hatta hep iyi bir şey yapar, hep muvaffakiyetten muvaffakiyete koşar gibi sevinen ve iftihar eden bu hem yakışıklı hem zengin arkadaşın [Şadi][346]

Çamurlar İçinde romanındaki eğlence ve sefahate düşkün, şık giyinmeyi seven ve mirasyedi bir kişi olan Şadi ile aile onurunu düşünerek hareket eden, iyi bir eğitim

[346] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat*, nu.7264, 29 Rebiyülevvel 1319/3 Temmuz 1317/16 Haziran 1901, s.1.

alarak muallimlik yapmaya başlayan Kudret tıpkı *Felatun Bey ile Rakım Efendi* romanındaki Felatun ve Rakım'a benzemektedir.

Kudret'in, Şadi'ye mecbur kalarak eşlik ettiği meyhane ortamı tasviri şöyledir:

> Ekser masaları yiyenler, içenler -vakit geçirmek için- görüşen, mütalaa eden ve pinekleyenlerle dolu. Her sınıf ve her milletten muhtelif lisan ve muayyen simalardan ve birçok erkek, bir iki kadından mürekkep bir halk-ı muhtelit arasında, görüşülen ve çağrılan sesler. Konulan ve kaldırılan tabaklar ve kadehler pes, tiz, latif ve sema'-hıraş segâh bir tanin ruh-nevâz, kâh bir enin-i billurin ile bazen pek ince ve pek baka, bazen pür-ahenk ve çâke-çâk seda-yı şeametten vücuda gelen bir dağdağa-yı iştihayı ve işret içinde (…)[347] [bir ortamda Şadi, kendi gibi arkadaşlarıyla eğlenmektedir].

Şadi'nin, annesinin servetiyle şımarık, çapkın ve savurgan bir hayat sürmesi romanda Kudret'in kişiliğini yücelten zıt bir zemin teşkil etmektedir. Şadi'nin bu yaşantısının içine Kudret'i de çekmeye çalışması bunu da haklı bir "eğlence" amacıyla yapma/yaptırma düşüncesi karşısında Kudret'in vakarlı duruşu görülür. Şadi'nin Fransızca öğrenme isteğinin arkasındaki amacı da sefahat âlemlerinin müdavimlerinden Fransız bir kadınla münasebet kurabilmektir. Abdullah Zühtü romanın 3. tefrikasında yaptığı meyhane tasvirini 60. tefrikada tekrar verir. Bu mekânda içki içmeye başlayan Şadi ve arkadaşları, Fransız kadının gelişiyle Kudret'ten medet ummaya başlarlar. Kudret'in "tercüman olmadığını" bildirip kendisine karşı yapılan muameleye sinirlenerek orayı terk etmesi ise sefahat ortamı karşısında konulan tepkiyi göstermektedir.

3.2.6.2. Aldatma, yalan

Güller, Dikenler romanında aldatma temasını hem kadın-erkek ilişkileri söz konusu olduğunda hem de ikili ilişkilerdeki yalanlarla örülü durumlarda görmek mümkündür. *Güller, Dikenler* romanında yalana başvurma tercihlerinde iki boyut vardır. Birincisi karşıdakini aldatarak kendi menfaatine ulaşmada söylenen zararlı yalanlardır. İkincisi ise kişilerin aralarını yapmak, insanların birine ön yargılarla yaklaşıp ondan uzaklaşmasını önlemek gibi daha kabul edilebilir mahiyette sunulur.

Şayeste ile Veli çocukluktan itibaren birbirine çok benzer bir yetişme süreci geçirirler. Gençlik çağlarına geldiklerinde ise kişilikleri yalanlar üzerine kurulu bir hayat düzeninde iyiden iyiye bozulur. Şayeste'nin bu hususstaki ilk adımı Münir

[347] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat*, nu.7266, 1 Rebiyülahir 1319/5 Temmuz 1317/18 Haziran 1901, s.1.

Bey'in konağında besleme iken konağın aşçı çırağı Ahmet'le birlikte olup Münir Bey'e iftira atmasıdır. Şayeste buradan Silivri'ye gönderilir. Artık İstanbul'dan vazgeçemez ve tekrar kaçıp Topkapı'da bir haneye sığınır. Burada Memiş'le görüşmeye başlar. İlk aldattığı kişi Memiş olur. Randevu evinde yaşamaya başladıktan sonra ise Veli ile görüşmeye başlar. Veli bir yandan kalpazanlık, hırsızlık, dolandırıcılık gibi icraatlar ile insanları aldatmakta öte yandan da Şayeste'ye söylediği yalanlarla onu istediği gibi kullanabilme çabasındadır. Veli sefahat düşkünü kadınları elde etmenin yolunu zamanla kendisini aldatan diğer kadınlardan öğrenmiştir.

> O yolda bulunan kadınların gönlünü almak için yegâne vasıta, onların hiçbir sözüne ehemmiyet vermemek, hiçbir eser-i meyil ve heves göstermemek, her hâl ve tavırlarına karşı bî-kayt bulunmak mamafih şahıslarını da tahkir etmeyerek nazikâne muamele eylemek, eğlence hususunda para sarfından çekinmemekten ibaret bulunduğunu bildiği cihetle bu usule tamamen riayet eyliyordu (Abdullah Zühtü, 1314b: 24).

Veli bu yolla kendisine bağladığı Şayeste'yi yine kalpazanlıkla imal ettiği paraları piyasa sürmek, zenginlerin hanelerinde hırsızlık yaptırmak gibi emellerini gerçekleştirmek için kandırmaktadır. Şayeste randevu evinden ayrılıp Veli'nin evine yerleştikten sonra yaşadığı ilk şok Veli'nin evli olduğunu söylemesidir. Veli bu yalanı Şayeste'nin kendisini sürekli rahatsız etmemesi ve bir yere bağlı olarak yaşamayı sevmediği için söylemiştir. Karısıyla arasının kötü olduğunu, yakında onu boşayacağını da söyleyerek Şayeste'yi rahatlatır.

Veli'nin aldatmaya kalkıştığı kişilerden biri de zabıta memurlarıdır. Veli hırsızlık ve bekçiyi yaralama suçundan yakalanınca yaşananları anlatırken yalana başvurur. Ancak bu defa, böylesi durumları çözmede mahir bir memurla karşılaşınca söyledikleri arasındaki tutarsızlıklar ortaya çıkarılır ve yaptığı tüm suçların cezası olarak idam edilir.

İkinci grup yalanlardan sayılabilecek bir durum ise Zekai-Leyla münasebetinde yaşanır. Zekai Efendi, Leyla'nın kendisine sorduğu soruları yanlış anlayarak Leyla'nın bir başkasıyla münasebet kurduğunu ve bu nedenle kendisiyle görüşmek istemediğini düşünür. Bir daha dönmemek üzere randevu evine gitmemeye karar verir. Leyla bu hâl karşısında çok mustarip olur ve hizmetçilerden Esma Abla adlı yaşlı kadından yardım ister. Esma Abla, Zekai ile görüşmeye gider. Leyla'nın çok kötü bir hâlde ve hasta olduğunu söyler. Buradaki hastalık yalanı merak unsurunu

artırmak ve kişiler arasındaki münasebeti tekrar sağlamak için söylenmiştir. Zekai başlarda bu sözlere inanmak istemese de Esma Abla'nın durumu iyice hüzünlü bir havaya büründürmesi Zekai'nin hissiyatını mağlup ederek Leyla'ya karşı tekrar olumlu kanaatlere dönmesini sağlar. Zekai Efendi, Leyla'nın her türlü ihtiyacını karşılayacağı ve her ne olursa olsun destekçisi olacağını söyler. Bir şartı vardır aldatılmamak. "*Yalnız beni aldatmak teşebbüsünde bulunmasın. Beyhude yere günaha girmiş olur. Çünkü ben aldatılacak adam değilim.*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 135).

Zekai Efendi tarafından randevu evine gönderilen Hulusi Bey ile ilk karşılaştığında şaşırarak zor durumda kalan Leyla'yı, Gonca'nın uydurduğu "karanlıktan korkma" yalanı kurtarır. Daha sonra Leyla ve Gonca bu durum hakkında konuşurken şunları söylerler:

- Kapıdan girerken bitmiştim. Sıfırı tüketmişim. Eğer sen imdadıma yetişmemiş olsaydın hâlim pek harap olacaktı. O kadar şaşaladım ki.
- Ben anladım. Bulduğum yalanı beğendin a.
- Beni ihya ettin (Abdullah Zühtü, 1314b: 148).

Yalan söylemenin ortaya çıkaracağı durumların daha felaket olduğunu düşündükleri Emine Hanım'a sığınma teşebbüslerinde de her şeyi olduğu gibi anlatmaya karar veren Gonca ve Leyla arasındaki diyalog onların hakikate verdiği önemi de göstermektedir. *"(...) Eğer bizi eve kabul ederse o zaman kolay. Hâl ve hatırdan sonra maksadımızı açarız. Her şeyin doğrusunu söyleyelim. – Benim de fikrim öyle. Yalan söylemekten ise. Her şeyin doğrusunu anlatırız, ne yapalım.*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 203). Leyla ve Gonca her şeyi doğruca anlattıktan sonra hâllerine acıyan Emine Hanım onları evine kabul eder. "*Şimdi abdest alınız. Yemin ediniz. Benim de gönlüm emin olsun. (...) O hâlde bence de hiçbir mahzur kalmamış olur. O zaman birlikte oturur geçinir gideriz. Bazı defa yalana da lüzum vardır komşulara da taşradan geldiğinizi söyleriz.*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 217). Kendi gönlünün tatmin olmasını geleneksel değerlere ve inancın şartlarına bağlayarak sağlayan Emine Hanım, çevrenin ayıplamalarının önünü kesmek için de "yalan"a başvurmanın gerekli olduğu kanaatindedir.

Leyla ile Gonca, kendileri hakkında randevu evindeki diğer kadınların ne düşündüğünü öğrenmek istediklerinde de yine yalandan bir dargınlığa müracaat

ederler. Ülfet'in Leyla hakkında ne düşündüğü ve arkasından ne işler çevirdiğini anlamak için şöyle bir tedbir düşünürler:

- Bana kalırsa bunu anlasak anlasak Ülfetin en iyi görüştüğü bir kızdan anlayabiliriz. Kimden?
- Dilber'den…
- Hay hatırına pekiyi geldi. Dilber geveze bir kızdır. Mutlaka söyler zannederim.
- Hem de Ülfet gibi değildir.
- Evet. Şimdi yapılacak bir şey daha var. Bunu hakkıyla anlamak için suret-i zahirede benimle dargın gibi durmak lazım.
- Bu neden?
- Eğer aramızda bir dargınlık bulunduğuna inanırlar, senin beni çekiştirdiğini görürlerse her şeyi söylerler.
- İşte bu olmaz.
- Sahihten değil a…
- Ben yalandan da istemem.
- Fakat sen benim menfaatim uğrunda böyle yapacaksın. Beni çekiştirmekle iyilik etmiş olacaksın (Abdullah Zühtü, 1314b: 154).

Burada da açıkça görülmektedir ki romandaki ikinci türden yalanlara anlatıcı da tarafgirdir. Bu tür yalanlara Leyla ve diğer kişilerin haklarını korumak için başvurulmaktadır.

Güller, Dikenler'de görülen ve olumsuz bir tavırla çizilen yalanlar Ülfet ve Mahbube gibi kişiler üzerinden verilir. Leyla ve Gonca'nın dargın görünerek Ülfet'in, Leyla'nın arkasından ne işler çevirdiğini anlamak istediklerinde Ülfet her şeyi itiraf eder.

- En evvel Ülfet doğrudan doğruya itiraf etti.
- Neyi? Çabuk söyle.
- Zekai Efendi ile senin aranı bozmak azm-i kuvviyesinde bulunduğunu…
- Sahih mi?
- Hiç yalan söyler miyim. Aynen hakikat.
- Nasıl söyledi bakalım. Tıpkı işittiğin gibi anlat.
- Ben seni çekiştiriyordum. Senin için atıp tutuyordum. O bu sözü büyük bir zevk ile dinliyordu. Hoşuna gittiği anlaşılıyordu. Bir müddet beni dinledi dinledi de nihayet ben de bir daha ona Zekai Efendi'nin yüzünü göstermeyeyim de o da anlasın. Bir kere elime düştükten sonra işe çabucak hitam vermek pek kolay. Dedim a. Ben ona haddini bildiririm (Abdullah Zühtü, 1314b: 161-162).

Ülfet, Zekai Efendi ile görüşerek Leyla'nın bir başkasını sevdiğini, ahlaksız bir kadın olduğu yalanlarını söylemektedir. Onun asıl amacı Mahbube ile Zekai'nin arasını yapmaktır. Bu amaçla bir müddet Leyla'nın aleyhinde icraatlarda bulunur. Romanın sonuna doğru pişman olan Ülfet yaptığı tüm kötülükleri, söylediği tüm

yalanları itiraf eder. "*Şimdi hepsini söyleyeceğim. Bütün ettiğimiz fenalıkları birer birer söylemekten çekinmeyeceğim.*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 280).

Aldatma durumunun görüldüğü bir başka vaka da Leyla ve Gonca'nın randevu evindeki eşyalarını aldırmak için Saatçi'ye müracaat ettiklerinde gerçekleşir. Saatçi, randevu evindekileri tanıyan ve rahatlıkla oraya girip çıkabilen biridir. Yalan söylemekte mahir olan Saatçi; Leyla ve Gonca'nın eşyalarını para karşılığında getirmeyi vaat eder. Randevu evine gittiğinde ise Mahbube ve ev sahibesi kadınının Leyla ve Gonca'yı yakalama isteği doğrultusunda onlarla da anlaşarak her iki tarafı da kandırmaktadır. Leyla ve Gonca'ya onları asla ele vermeyeceğini, yakalatmayacağını söyleyen Saatçi; randevu evine gittiğinde ise Leyla ve Gonca'nın bir adam gönderdiğini söyleyerek beş lira karşılığında bu adamı takip ettirebileceğini, bu adam üzerinden Leyla ve Gonca'yı ele geçirebilmelerini sağlayacağını taahhüt eder. Her iki tarafı da söylediği yalanlarla inandıran Saatçi, paraları alarak tarafları birbirine düşürür. *Güller, Dikenler* romanında etkisi doğrudan görülen ve Leyla ile Gonca'yı hapse düşüren yalan ise Mahbube tarafından söylenir. Mahbube pırlanta küpesinin çalındığını iddia ederek Leyla ve Gonca'yı tutuklatır. Bu konuda tahkikat yapılmaması, kurtuluşun yalnızca kefil yoluyla sağlanacak olması ise romanın zayıf yanlarına işaret etmektedir. Mahbube'nin yalan ve iftirası neticesinde müşkül duruma düşen Leyla ve Gonca; Zekai ve Hulusi tarafından kurtarılacaktır. Bu konuda da Mahbube, Zekai Efendi'ye giderek yeni bir yalan ortaya atar. Amacı Leyla'yı Zekai'nin gözünde kötü, ahlaksız bir kadın gibi göstermektir. Zekai'ye giderek Leyla'nın hırsızlık yaptığını, bu durumu gören ev sahibinin de onu karakola verdiğini söyler. Kendinin bir dahli olmadığını da belirterek, Leyla'ya acıyormuş gibi görünür. Ülfet ile karakol binasının girişinde karşılaşan Zekai-Hulusi her şeyi bir de Ülfet'ten dinler. "*Zannederim ki siz bu sabah Mahbube'yi gördünüz. Onun söylediği sözlere inandınız değil mi? İşte yemin ederim. O hepsini yalan söyledi. Hâlbuki ben şimdi hepsini doğru söyleyeceğim.*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 301). Hakikat anlaşılınca da romanın sonunda Zekai Efendi tarafından tahkir edilerek cezalandırılmış olur.

Şikeste Beste romanında yalan ve aldatma "masum" denebilecek düzeydedir. Romanda ilk yalan Ali Bey'in, Dürdane'yi mektebe başlattığı ancak mahalle mekteplerinin verdiği eğitimi beğenmediği için özel hoca tutarak ders aldırmayı düşündüğü sahnede görülür.

- Artık hiç mektebe gitmeyecek miyim?
- Hayır yavrum… Kız çocukları mektebe gitmezler. Evlerinde okurlar.
  Ali Bey bu yalanı söylemekten hiç çekinmedi. Çocuğu mektebe gitmek arzusundan kurtarmak için böyle yapmak lazım idi.[348]

Ali Bey uyuyamadığı bir gece geç vakitte Dürdane'nin odasına gidip onu görmek ister. Tam kapının önündeyken Dürdane de odadan dışarı çıkınca karşılaşırlar ve Dürdane korkar. Neye uğradığını şaşıran Ali Bey de aklına gelen ilk yalanı söylemek mecburiyetinde kalır.

- A… Siz misiniz bey baba! Ne var…
- Hiç kızım merak etme. Bir şey değil yavrum.
- Söyleyiniz Allah aşkına…
- Vallah bir şey değil…
- Ey niçin burada geziniyorsunuz?
- Hiç kızım…
- Hiç olur mu bey baba…
- Dur kızım. Seni birdenbire görünce pek meraklandım da onun için. Baksana ne kadar şaşırdım. Bilmem bana ne oldu. Hayret-efza bir şey değil mi?
- Evet o kadar şaşaladınız ki…
- Hâlbuki ben buraya biraz kolonya suyu istemek için gelmiştim.[349]

Ali Bey zor durumdan kurtulmak için "kolonya suyu" yalanını bulsa da Dürdane, Ali Bey'in bir şeyden dolayı mustarip olduğunu düşünerek kendisiyle konuşmaya geldiğini, Ali Bey'e kolonya suyunu alıp almadığını sorunca Ali Bey'in şaşırmasından anlar.

Romanda yalan söyleme durumu bir de Münir Bey üzerinden dile getirilir. Münir Bey, Dürdane'ye muallimlik etmek için görüşmeye gideceği gün nasıl bir durumla karşılaşacağını düşünmeye başlar.

> Ömründe hiç o günkü kadar sıkılmamıştı. Konağa giderken yolda birkaç kere durdu. Düşündü. Eğer bu emelden, bu tecelliden mahrum olursa… O zaman pek büyük bir hicran içinde yaşayacak idi. Kendi kendine:
> - İyi kötü şu hayata alışmış idim. Kanaatkârane yaşayıp gidiyordum. Artık yeis içinde hiçbir parlak ümide düşmüyordum. Şimdi şu nagihani fırsat beni ne tatlı hayalle sevk etti. Eğer boşa çıkarsa o alıştığım tarz-ı maişet bana acı gelecek. Geceleri mektepte içleri içlerine sığmayan, can sıkıntısından esneyip duran, çalışmaktan usanıp bıkan çocuklara bir tavr-ı riyakarane ile: "Siz çalışınız yavrularım çalışınız. Sonra bu sıkıntıların bütün acısını çıkarırsınız. Hele bir kere mektepten çıkınız da bakınız ne kadar mesut olacaksınız." Diye

[348] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu.3121, 10 Rebiyülevvel 1316/17 Temmuz 1314/29 Temmuz 1898, s.2.
[349] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu.3150, 8 Rebiyülahir 1316/14 Ağustos 1314/26 Ağustos 1898, s.2.

> onları yalanlarla aldatmaya, güya kendini onlara mesut olmuş gibi göstermeye muvaffak olamayacağım.[350]

Münir bu hisler içindeyken yalan söylemek, başkalarını boş ümitlerle aldatmak gibi durumları da dile getirir. Bu Münir'in yaşadığı durumun şiddetini ortaya koyarken onun kişiliğindeki "doğru" tarafı da yansıtmaktadır.

Sara romanında en yoğun karşılaşılan tema aldatma ve buna hizmet eden yalan söyleme durumlarıdır. Romanın birinci bölümünde karşılaşılan ilk yalan Sara'nın gezinti yerinde arabadan attığı mektubu Kâmi'nin almasıyla yaşadığı sinir buhranını evdekilerden saklama gayretidir. Beraberindeki Komşu Kadın'a "*Aman şaşırma ha… Elbiseliği ısmarladık, ölçüyü verdik.*"[351] şeklinde başlayan yalanı unutmamasını tembih eder. Eve girdiklerinde Sara'nın hâlini görüp telaş eden ev halkına, arabanın tekerleğinin taşa takıldığı için korktuğu yalanı söylenir. Sara evlendikten sonra kocasının servetini tüketince onu bir memuriyete başlaması için ikna eder. Kocası taşrada bir memuriyete tayin olunca Sara da kocasını bir müddet oyalamak, aldatmak için kısa bir süreliğine beraberinde gider.[352] Fakat bir ay sonra sinir hastalığını tedavi ettirme bahanesi/yalanıyla tekrar İstanbul'a ailesinin yanına döner. Sara'nın yasak aşkının önündeki en büyük engel de bu ayrılık ile ortadan kalkar. Romanda bir diğerini aldatma durumunun en tehlikelisi Sara'nın; kocasını, Doktor Bedi ile aldatmasıdır. Sara ve Bedi arasında başlayan yasak münasebet nedeniyle Sara evdekilere de hem hâl hem de lisan ile sürekli yalan söylemeye başlar.

Kendi menfaatleri için her türlü yalanı söyleyen ve herkesi istediği gibi hareket ettirmeye çalışan Komşu Kadın da sürekli yalana başvurur. Sara ile Bedi münasebetinde aracılık eden bu kadın, Sara'ya karşı Bedi'yi tanımıyormuş gibi davranır. Her iki taraftan da para koparmak maksadıyla tarafların düşünce ve niyetlerini bir diğerinin hoşuna gidecek şekilde anlatır, açıklar. Komşu Kadın, Sara'yı sefahat âlemlerine çekip istediği gibi yönlendirmek ve onun üzerinden para kazanmak için Sara ile Bedi'nin ayrılmış oldukları bir zaman diliminde Sara'ya bazı tavsiyelerde bulunur. Bunlardan biri Bedi'yi bir başka erkekle kıskandırmaya

---

[350] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu.3126, 14 Rebiyülevvel 1316/21 Temmuz 1314/2 Ağustos 1898, s.2.

[351] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3651, 14 Ramazan 1317/3 Kânunusani 1315/15 Kânunusani 1900, s.2.

[352] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3659, 22 Ramazan 1317/11 Kânunusani 1315/23 Kânunusani 1900, s.2.

Sara'yı ikna etme çabasıdır. "*Eğer seviyorsa onu da aldatmalı, oyalamalı sever gibi görünmeli belki bununla Bedi'yi tekrar ele geçirebilirsin.*"[353] Sara, Bedi'nin ve Komşu Kadın'ın gerçek niyetlerini anladığında ise büyük bir pişmanlık yaşayarak onları hayatından çıkarır. Aldatma durumunun başkişilerinden biri olan Sara, romanın en çok aldanan şahsıdır. Bu uğurda çekilen sıkıntıların en şiddetlisini de yine Sara yaşamıştır. Zaman zaman aklıyla hareket etme çabasına girişip vicdani sorgulamalar yapan Sara, romantik kişiliğinin etkisiyle kapıldığı yalan, aldatma ve aldanma girdabında savrulur.

Sevda romanında aldatma durumunun ilk yaşandığı zaman dilimi Koraliya'nın yanında çalıştığı ailenin "erkeği" ile kaçarak birlikte yaşamasıdır. Bu olay üzerine kaçtığı kişi karısını boşayarak yaklaşık dört yıldır Koraliya ile birlikte yaşamaktadır. Ancak bu kişi "adi ve çapkın" biri şeklinde tanıtılır ve Koraliya artık bu adamdan nefret etmektedir. Koraliya sevgiye duyduğu açlık hissiyle baloda tanıştığı Abid ile görüşmeye başlar. Bu münasebetle de Koraliya metresi olduğu adamı aldatmaktadır. Koraliya ile Abid arasında geçen konuşmalarda ise Koraliya'nın sürekli yalandan hoşlanmadığı, her şeyin doğrusunu bilmek ve öğrenmek istediğini söylemesi dikkat çekmektedir. Romanın hemen başlarında "*Yalnız bir şey istiyorum. Bana yalan söyleme. Aldatma beni… O kadar.*"[354] diye Abid'e uyarıda bulunması gerçeği öncelediğini göstermektedir. Koraliya kadınların aldatma/aldanma durumlarına dair de şunları dile getirir:

> Ah zavallı kadınlar. Daima aldatmakla mahkûm oldukları hâlde en çok kendileri aldanırlar. Dikkat ediyorum. Bugüne kadar bana kendi hâlinden hiç bahsetmedin. Yalnız bir ismini biliyorum. Bakalım o da doğru ise?... Fakat bugün sana tekrar edeyim. Bana mutlaka her şeyin doğrusunu söyle. Allah aşkına beni aldatmadan, hiç yalan karıştırmadan iyilik eder gibi söyle. En doğru bir erkek gibi, en vicdan sahibi bir adam gibi söyle.[355]

Abid yaşadıklarını arkadaşına anlattığında aldığı tepki Koraliya'nın kendisini aldattığı ve bu durumlara kendini fazla kaptırmaması yönündedir. "*Şimdi beni dinle. Azizim bu kadın seni hakkıyla aldatmış. Vakıa sen de aldanmakta biraz mazursun. İşte yüzde yüz mübalağa var. (…) Öteki kadınlardan hiç farklı değildir.*

[353] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3681, 14 Şevval 1317/2 Şubat 1315/14 Şubat 1900, s.2.
[354] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3726, 30 Zilkade 1317/18 Mart 1316/31 Mart 1900, s.2.
[355] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3728, 2 Zilhicce 1317/ 20 Mart 1316/2 Nisan 1900, s.2.

Onlar gibi bu da makine."[356] Eğer kendini fazla kaptırırsa zarar göreceğini söyler ve "*o seni değil, sen onu tahrik et*"[357] diyerek nasihatte bulunur.

Bir Gece romanında aldatma durumunu üç farklı boyutta ele almak mümkündür. Bunlar kadın erkek münasebetinde taraflardan birinin diğerini aldatması, ikili insani ilişkilerde yalan söyleme veya gerçeğin gizlenmesiyle meydana gelen aldatma ve devlet görevlilerinin (zabıta memurları gibi) hakikate ulaşmak için karşısındakinin beklentilerine uygun hareket ediyor gibi görünerek aldatma şeklindedir.

Aldatmanın meslek icabı gerçekleştirildiği ve hakikati ortaya çıkarma amacıyla yapıldığı durumlar romanda genellikle Küçük Hüseyin Efendi'nin tahkikatları sırasında görülmektedir. Küçük Hüseyin Efendi, Hasan Efendi'nin katilini bulmak için tahkikat yaparken evin kâhyası Zehra'dan olup biteni öğrenmek için Zehra'yla aynı düşünce ve kanaatteymiş gibi davranır.

- Bana söyleyiniz valide hanım söyleyiniz. Şu hanımefendinin niçin bu gece bu kadar himayeye kalkıştığını söyleyiniz, ben bunu bileyim.
- Peki bunu bilirseniz ne fayda hasıl olacak?
- Ne fayda mı hasıl olacak!.. Bunu bilmeyecek ne var a kuzum. Ben vakıayı öğrenecek olursam ona göre bir kulp bulur, işi çeviririm.
  Küçük Hüseyin Efendi'nin mahaza kâhya kadına hakikat hâli itiraf ettirmek, vazife-i mühimmesini hakkıyla ifa eylemek için ihtiyarına mecbur olduğu şu yılan başlı kadını hakkıyla aldattı (Abdullah Zühtü, 1316: 81).

Görevinde ehil olan zabıta memurları ise sorgu esnasında kendilerine söylenen yalanları ince dikkatleri sayesinde kolayca fark ederler. Bayram Efendi, cinayet mahalline çağrılıp olayın nasıl gerçekleştiği sorulduğunda yalana başvurur:

- Oğlunuzun kapıyı nasıl açtığını bilir misiniz?
- Bir bıçakla açmış.
- Bunu ne zaman gördün?
- Şimdi gelirken.
- Şimdi gelirken de bahçe kapısından mı girdiniz?
- Şey şaşırdım da.
  Bayram Efendi filhakika fena hâlde şaşalamış kalmış idi. Gelirken sokak kapısından girmiş olduğu hâlde bunu unutarak bahçeden girdiğini söylediğine pek de ziyade nadim olarak hemen kendini topladı ise de bu hatası gerek memurun gerek Küçük Hüseyin Efendi'nin nazar-ı dikkatinden kaçmamış idi (Abdullah Zühtü, 1316: 122).

[356] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3743, 17 Zilhicce 1317/4 Nisan 1316/17 Nisan 1900, s.2.
[357] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3728, 18 Zilhicce 1317/5 Nisan 1316/18 Nisan 1900, s.2.

Bayram Efendi tahkikat boyunca yalan söyleyerek cinayet suçundan kurtulmaya çalışır. Benzer bir gayret içindeki diğer kişi ise Zekiye Nimet'tir. O da tahkikat sırasında Küçük Hüseyin Efendi'ye yalan söyler ve Necati ile ilgili kendi kurgusu olan hayalî şeyler anlatır. Cinayet vakasına bağlı gelişen aldatma/yalan söyleme durumlarından biri de Necati tarafından gerçekleştirilir. Necati, cinayette herhangi bir dahli olmadığı hâlde sırf babasının namusunu kurtarmak için Hasan Efendi'yi kendisinin katlettiği, geçim sıkıntısı nedeniyle yaşamak istediği hayata erişemediği gibi yalanlar söyleyerek babasını korumaya çalışır.

Aldatma temasının, çiftlerden birinin diğerine karşı sadakatsizliği şeklinde gelişeni ise Zekiye Nimet'in şahsında işlenmiştir. Zekiye Nimet; *Güller, Dikenler* romanının şahıslarından annesi Pembe/Şayeste gibi kötü bir ahlaka sahiptir. Daha kundaktayken kendisini terk eden annesi Pembe, Zekiye Nimet büyüyüp yetişkin genç bir kız hâline geldiğinde soruşturarak onun yerini öğrenir. Konağa hizmetçi gibi girerek kendini Zekiye Nimet'e tanıtır. Zekiye Nimet'in ahlaksızlıkları ise bu andan itibaren başlar. Kendisini evlat edinen Nakkaş Zekai'nin evindeyken biriyle münasebet yaşar ve Zekai Efendi'yi zan altında bırakır. Annesinin teşvikiyle kırk kadar erkekle münasebette bulunur. En son Ayşe Monla aracılığıyla "geçim sorununu" çözmek ve yine sefahat âlemlerine devam etmek için Bayram Efendi ile evlenir. Bayram Efendi'ye hiçbir şeyi fark ettirmeden yine her gece evden ayrılarak sefahat âlemlerinde görüşmelerini sürdürür. İşi o derece abartır ki gündüz vakti bile münasebet kurduğu erkekler Bayram Efendi'nin evine kadar gelirler. Bunlardan birine şahit olan Necati, durumu fark eder ve babasına ima ile anlatmaya çalışacakken Zekiye Nimet eve genç birinin geldiğini, Bayram Efendi'yi sorduğunu söyler. Kim olduğu sorulduğunda ise "amcamın oğlu" yalanı uydurulur (Abdullah Zühtü, 1316: 389).

Bir Gece romanının bir diğer aldatma durumu ise vakanın akışını etkileyen insani ilişkilerde görülür. Necati'nin annesi Muhlise Hanım'ın hastaneye gönderilme sahnesinde Ayşe Monla, Necati'ye şu yalanı söyler:

> Geçenlerde tanıdıklarımdan bir hanım hastalandı. Hâli vakti de yerinde. Pek çok hekimler falan getirdiler ama hiçbir fayda vermedi. Günden güne fenalaşıyordu. Akrabasından biri hastahaneyi hatırına getirdi. Gönderdiler. Bir hafta içinde iyi olmasın mı?.. Hem de ne kadar iyi bakmışlar. Anlata anlata bitiremiyor (Abdullah Zühtü, 1316: 231-232).

Bayram Efendi de Zekiye Nimetle evleneceğini Necati'ye haber verirken oğluyla ve evin işleriyle ilgilenecek birine ihtiyaç duyduğu yalanını söyler (Abdullah Zühtü, 1316: 239). Eve yeni bir kadının gelişi ve Bayram Efendi'nin, Muhlise Hanım'dan tamamen vazgeçmiş olması Necati'yi derinden etkiler. Hastaneye annesini ziyarete gittiğinde annesi evin ahvalini sorar. Necati, annesini üzmemek için her şeyin yolunda gittiğini söyler (Abdullah Zühtü, 1316: 244). İkili ilişkilerdeki en büyük ve "acımasız" yalan ise Bayram Efendi'nin, oğlu Necati'ye annesiyle görüşmek istediğinde bahaneler bulmaya çalıştığında görülür. Her hafta "*yavrum seni validen görmek istemiyor ne yapalım*" (Abdullah Zühtü, 1316: 269) sözleriyle Necati'yi kandırır. Annesi ise Necati'yi çok özlediği için hastaneden bir kadınla haber gönderir. Kadın, Necati'ye ulaşıp annesinin kendisini çok özlediğini ve mutlaka görmek istediğini söyler. Bu durum karşısında Necati aldatıldığını anlar: "*Büsbütün şaşırdım. Boğazıma bir şey tıkanır gibi oldu. Sanki dilim tutuldu. Gözlerim kararդı. Asabım fena hâlde sarsılıyordu.* (…) *Eyvah!.. Demek ki beni babam pek adi bir tarzda aldatmıştı."* (Abdullah Zühtü, 1316: 279). Necati de hastaneye annesini görmek için bahane bulmaya çalışırken "hasta olduğu için okula gidememe" yalanını söyler. Üvey anne Zekiye Nimet, Necati'nin hasta olmadığını anlar fakat gerçek maksadının kendi çocukluğundaki gibi okuldan kaçıp eğlenmek, oyun oynamak olduğunu düşünür. Necati'ye bu yalanında yardım eder. Bayram Efendi, bir müddet daha yalanlara devam eder ancak Necati'ye, Muhlise Hanım'ın öldüğünü söyleyerek hastane bahsini tamamen kapatmak ister.

Hasan Efendi'nin karısı, Necati ile kızını evlendirme düşüncesiyle hareket ederek Necati'nin birini sevip sevmediğini öğrenmek ister. Necati ile görüşerek birini "intihap" (seçim, seçmek) edip etmediğini sorar. Necati kimseyle münasebeti bulunmadığını belirterek Habibe Sıdıka'yı sevdiğini söylemez. Bu durumu ise intihap kelimesinin anlamı üzerinden dile getirerek yalan söylememiş olduğunu düşünür. "*Bence şu yemini edebilmek için artık kelimelerin tarzındaki vüsat-ı manadan istifade eylemekten başka hiçbir çare yok idi. Filhakika ben izdivaç etmek için henüz kimseyi intihap etmiş mi idim? Henüz kimseye söz vermiş mi idim.*" (Abdullah Zühtü, 1316: 559).

Küçük Hüseyin Efendi ise görevi gereği söylediği yalanlar dışında vakanın nihayete ermesi ve Necati ile dostluk kurmaları neticesinde, Necati'ye mektup yazarak Habibe Sıdıka'nın hastalandığını bildirir. Necati İstanbul'a dönüp Habibe Sıdıka

ile evlenir. Hüseyin Efendi ile Necati "bir cuma günü" görüşürlerken Hüseyin Efendi, hastalık yalanını uydurarak Necati'yi İstanbul'a getirmeye mecbur kaldığını söyler.

Çamurlar İçinde romanında aldatma durumu iki yönüyle ele alınır. Biri Nevber'in kocasını aldattığı durumda görüldüğü gibi kadın erkek arasındaki ilişkide tarafların diğerine karşı yaptığı sadakatsizliktir. İkincisi ise içinde bulunulan müşkül durumdan kurtulmak için söylenilen yalan, aldatmadır.

Nevber, evlendikten bir süre sonra kocasının ilgisini çekebilmek ve onu kıskandırabilmek için diğer bir erkeğin ağzından kendisine bir mektup yazar. Mektup yanlışlıkla Nahit Bey'in eline geçmiş gibi bir kurgu hazırlar. Nevber'in bu hareketi kocasını aldatıp kendine karşı ilgisini çekmenin ilk çabasıdır. Ancak bu durumda da Nahit'in tepkisi kayıtsızlık olur. "*Alınız bunu… Size gönderilmiş. Yanlışlıkla ben açtım affedersiniz. Ne kadar güleceksiniz, budalanın biri ne tuhaf şeyler yazmış, dedi ve bu söz biçare Nevber'i bitirdi! Bundan sonra başlayan hayat büsbütün başka oldu. Bu istemeden düşülmüş ve nihayet alışılmış bir devre-i sükûtun iptidası idi."*[358] Nevber, Nahit Bey'den beklediği karşılığı göremediği için yaşadığı ıstırabın etkisiyle intihar edecekken meçhul bir erkek eli tarafından tekrar hayata bağlanır. Bu kişi, Nevber'i sevdiğini ve onun ahlakını, ulviyetini beğendiğini söyler. Nevber uzun süredir beklediği sevgiyi, ilgiyi bulunca bu adamla görüşmeye başlayarak Nahit Bey'i aldatır. Meçhul adam, Nevber'in hemen karşılık vermesinden şüphe ederek görüşmeyi kesme kararı aldığında ise artık Nevber'in başka erkeklerle de münasebette bulunmasının önü açılmış olur.

Kudret, Jülide'nin ailesinin kötü şöhretinden dolayı Jülide'yi unutmak ve ondan uzak kalmak için Ada'dan İstanbul'a taşınmaya karar verir. Ancak taşınma fikrini ailesine kabul ettirebilmek için yalana başvurur: "(…) *akşam bir yalan söylemeye karar verdi. Diyecekti ki: -Bana bir hususi ders teklif ettiler. Oldukça yüksek bir maaşı var. Geceleri okutmak lazım geliyor. Bu fırsatı kaçırmaya gelmez. İstanbul'a inmeye mecbur olacağım.*"[359] Romanda kendi menfaatleri için yalan söyleyen kişi ise Şadi'dir. Mektebe gidip Kudret ile görüştükten sonra işret âlemine dalarak annesinin beklediği haberi geç vakitte ulaştıran Şadi, okulda işinin uzadığını bu

[358] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7364, 11 Recep 1319/11 Teşrinievvel 1317/24 Teşrinievvel 1901, s.2.
[359] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7304, 10 Cemaziyelevvel 1319/12 Ağustos 1317/25 Ağustos 1901, s.2.

nedenle geç kaldığını söyler, Kudret'in ders vermeyi bırakmasında yaptığı kabahati de gizleyerek annesinin servetinden mahrum kalmama düşüncesiyle yine yalana başvurur. Kudret ders vermeyeceğini mektupla bildirdiğinde, durumdan haberinin olmadığını ve kendisinin bir şey yapmadığı bildirir. Okul müdürü de Kudret'e, Şadi'ye ders vermesi konusunu açarken kendi menfaatlerini de düşünerek yalana başvurur.

Çamurlar İçinde romanının yan temalarından biri olan aldatma romanda vakanın ilerleyişinde doğrudan etkiye sahiptir. Nevber'in kocasını aldatması ve kötü şöhretle anılması Kudret-Jülide münasebetini doğrudan etkilemektedir. Kudret ve Şadi gibi roman şahıslarının başvurduğu yalanlar da vaka akışına yön veren güçlü bir etkiye sahiptir. Bu yönleriyle değerlendirildiğinde aldatma ve yalan durumları romanda işlevsel özellikler göstererek vakanın ayrılmaz parçaları gibi görünmektedir.

3.2.6.3. Evlilik

Abdullah Zühtü *Güller, Dikenler* romanında evlilik konusunu işlerken gelenek ve göreneklere, toplumun evlilik alışkanlıklarına dair kabullerini de yansıttığı görülür. Münir Bey'in annesi ile babası oğullarının yetişip evlilik çağına geldiğini, komşularının kızı Nesibe ile evlendirme düşüncesi üzerine konuşmaktadır. Münir Bey'in annesi Nesibe'nin ailesinin bu konudaki fikrini öğrenmek için yaptıkları Türk toplumunun evlilik hususundaki yaklaşımını göstermesi bakımından önemlidir. Münir Bey'in annesi, kocasına öncelikle Nesibe'nin ahlakını anlatmaktadır:

> Şimdiye kadar eteğinin ucunu hiçbir erkeğe göstermemiştir. Hem de bilseniz canınıza sokacağınız gelir. Aman ne kadar terbiyeli…
> - A canım bana söylemeye ne hacet ben zaten bilmiyor muyum? Bakalım verecekler mi?
> - Ya… Ya… Fakat verirler zannederim. Niçin vermesinler? Geçen gün orada idim. Hanımefendi ile birlikte bahçede geziyor idik. Nesibe Hanım ile hemşiresi de yanımızda idi. Kameriyenin kenarında sakız al karanfiller açmıştı. Mis gibi kokuyordu. Baktım baktım da "Ah Münir'im bunları ne kadar sever" dedim. Hanımefendi tebessüm ederek: "A… ne garip tesadüf. Bu renkteki karanfilleri bizim Nesibe de çok sever" dedi. Fakat bu sözleri biraz manalıca söyledi. Bilmem neden bana tesir etti. Kalbinden geçen bir şeyi ima etmek istiyor gibi geldi. Ne ise kameriyede oturduktan sonra içeriye girdik. Yemiş falan yedik. İki saat kadar oturduk. Bu sözler benim hatırımdan bile çıkmıştı. Veda edip giderken beni geçirmek için aşağı kata kadar inen

Nesibe'nin elinde bir demet sakız al karanfil görmeyeyim mi? Eteğimi öperken çiçekleri uzatıp:

- Hanım teyze bunları size topladım. dedi. Bunu o kadar tatlı bir sesle söyledi ki boynuna sarılıp dudaklarından bilaihtiyar öpmüşüm… İhtimal ki çocuğun şu hareketi bir tesadüften ibarettir. Fakat doğrusu ben zihnimde büyüttükçe büyüttüm. Eğer müsaade ederseniz Allah'ın emriyle bir kere gidip isteyelim. Verirlerse ne âlâ… Vermezlerse yine eskisi gibi görüşür, konuşuruz. Ortada dökülen yok kırılan yok (Abdullah Zühtü, 1314b: 33).

Münir Bey'in annesi oğlunun evlenmek isteyip istemediğini öğrenmek için başvurduğu tedbir de yine "ağız aramak" şeklinde gerçekleşir. Oğluna anlattığı bir düğün bahsine verdiği tepkilerle Münir'in evlenmek istediğine kanaat getirir. Münir'e Nesibe'den bahsederken de doğrudan konuya girmek yerine kendisinin yaşlandığını, artık ev işlerine yetişemediğini, oğlunun kıyafetleri ve bakımıyla gerektiği gibi ilgilenemediğini söyler. Bunları yapabilecek "melek gibi" birini tanıdığını söyler. Münir Bey'in işi anlayarak annesinin evlilik fikrini onaylamasıyla da işi Nesibe'nin ailesine duyurma, onların fikrini ve onayını alma çabasına girişir.

Münir Bey'in görmeden evlenme usulüne karşı bakışı ise şöyle yansıtılır:

> İşte Münir'in düşündüğü şey asıl buydu. Ah ne olur validesi razı olsaydı da bir kerecik Nesibe'yi görseydi… Yalnız bir kerecik… Fakat mümkün mü? Validesinin buna katiyen muhalefet edeceğini biliyordu. Bakalım sevebilecek mi idi. Bakalım beğenecek mi idi? Acaba nasıl idi? Münir bunlarla meşgul olduğu hâlde verilip verilmeyeceğini bir kere hatırına bile getirmiyordu. Kendi nasıl bir dakika içinde razı oluvermiş ise onların da öyle muvaffakiyet göstereceklerine emin idi.
>
> Bir aralık böyle görmeden ahlak ve âdetini bilmeden almak iyi bir şey olmadığını düşünerek üzülmeye başlamıştı. Fakat sonra bir üzüntüyü teskin için kendi kendine dedi ki:
>
> Ben azıcık Fransızca öğrendim, Garplıların ahvaline mümkün mertebe vâkıf olduğum için böyle düşünüyorum. Hâlbuki bu hâl Anadolu'da bir gencin başına gelseydi yalnız sevinmek, memnun olmakla iktifa ederek bunları hatırına bile getirmezdi. Kaderine razı olurdu. Hakkı da var. Elbet bizde bu usule riayet edilmesi bir hikmete müstenit olacak. Bak pederim de validemi görmeden almış otuz beş seneden beri birlikte geçinip gidiyorlar. Hem de yekdiğerlerini sevip de izdivaçlarından dört ay sonra bir daha yüz yüze bakamayacak derecede usanan havai meşreban gibi değil. Hâlâ birbirinden bir gün ayrı yaşamaya tahammül edemeyecek kadar muhabbetle yaşıyorlar. Sade bizim pederle valide mi? Nesibe Hanım'ın ailesi de. Benim bildiğim bütün mesut aileler de öyle… Bu kaidenin yalnız ben mi müstesnası olacağım?... İnsanda geçinmek emeli olduktan sonra oğlunun meşrep ve mizacını hakkıyla bilen bir validenin ittihab edeceği zevce mutlaka sevilir. Mutlaka tab'a muvaffak gelir. Mademki ciddi bir tahlide hüsünden ziyade ahlaka itina etmek iktiza ediyor, bir kere beş kere görmekten ne fayda hâsıl olur. Bir iki mülakatta bir şahsın tabiatını, meşrebini anlamak kabil midir? Herkesi bilmem fakat ben senelerce görüşmüş olduğum ahbabımın bile

> meşrep ve mesleğini öğrenemiyorum. Vakit oldu ki en ziyade sevdiğim bir dostun hiç ummadığım bir fenalığını gördüm. Hâlbuki validem, Nesibe Hanım'ın ailesiyle senelerden beri görüşüyor, kim bilir ne zamandan beri onu bana almayı düşünmüştür… Ne kadar tecrübeler etmiş ne kadar dikkat etmiştir. Mutlaka benim geçinebileceğimi, seveceğimi iyice anladıktan sonra karar vermiştir. Doğrusu benim şüphe etmeye hiç hakkım yok… Varsın bunları validelerinden emin olmayanlar düşünsün çok şükür Cenab-ı Hakk'a benim validem öyle mürüvvet meserret göreceğim diye evladının başını ateşe yakan yalnız bir kere -velev ki ağır ağır olsun bir fincan kahve içilecek kadar kısa bir müddet zarfında- görüp beğendiği bir kızı münasip olduğu ailenin ahvalini, tarz u maişetlerini hakkıyla tetkik etmeden alan validelerden değildir. Beyhude üzülüyorum. Validemin tedbiri yetişir. Ben artık takdire intizar etmeliyim (Abdullah Zühtü, 1314b: 37-38).

Münir Bey'in Fransızca okuma yazma bildiği için Garplıların çeşitli âdetlerini öğrenmiş olması başlangıçta Türk usulü evlilik konusunda tereddüde düşmesine neden olsa da buradaki aykırı tavrını sürdürmez ve hemen geleneğe teslim olur. Bir Anadolu gencinin görücü usulü ile evlilikten gayet memnun olacağını hatırına getirerek kendini bu döngünün dışında bulmaktan çekinir. Ancak Abdullah Zühtü'nün eserinde yapılan mukayese neticesinde roman kişisi kendini "geleneğin korunaklı" kollarına teslim eder. Münir Bey'in babası ile Nesibe Hanımın babasının; çocuklarının evliliği ve nasıl bir yaşam sürecekleri konularını konuşurken yine toplumun evliliğe bakışının yansımalarını görmek mümkündür.

> - Bu merasim içinde meselenin en mühim noktalarını unutuyoruz. Niyetiniz nasıl efendim. İçeriye mi, dışarıya mı?
> - Ne içeri ne dışarı. Nasıl?
> - Nasıl olacak ayrıca bir aile teşekkül etsinler başlı başlarına yaşasınlar. Bendeniz teehhül eylediğim zaman pederim bir hane satın aldı. Geçinecek kadar maaş bağladı. "İşte oğlum evin şu, haremin şu, maaşın şu. Ben babalığımı ifa ettim. Sen de insanlığını göster. Artık hiçbir hâl ve hareketin benden sorulmaz. İyilik de fenalık da senden mesuldür. Göreyim seni yuvanı bozma" dedi. Bu sözler bugün söylenmiş gibi hatırımdadır. Cenab-ı Hakk'a bin kere şükür ve hamdolsun ben bu sayede mesut oldum. Müsterihane yaşadım. Şimdi de pederimden gördüğümü evladıma yapmak istiyorum. Münasiplice bir hane bulup alacağım. Döşetip dayatacağım. Kerime hanımefendi de çehizini getirir. Bu sayede hem ev sahibi olurlar hem de başlı başlarına bir aile teşekkül etmiş olurlar (Abdullah Zühtü, 1314b: 39-40).

Geleneksel değerlere bağlı bir uygulamanın görüldüğü Münir-Nesibe evliliği her iki ailenin de mutluluğa eriştiği bir şekilde gerçekleşir. Düğün merasiminin icrası sırasında da israf ve gösterişten kaçınarak ihtiyaç sahibi insanlara yardım etmeyi kararlaştırırlar. "*El âleme gösteriş yapmak için açılıp saçılmaya birçok beyhude*

yere masraf ihtiyarına lüzum yok. Mümkün mertebe tasarrufa riayet ederek artırdığımızı faideli bir işe sarf eylemek zannederim ki daha güzel olur." (Abdullah Zühtü, 1314b: 40). Bu düşünceyle hareket ederek anlatıcı tarafından örnek bir evlilik gerçekleştirdikleri anlatılmış olur.

Güller, Dikenler romanında geleneksel usullere bağlı gerçekleştirilen evlilik kız isteme merasiminin görüldüğü bir başka vaka ise Leyla-Zekai, Gonca-Hulusi arasında gerçekleşir. Leyla ve Gonca'nın randevu evinden çıktıktan sonra Emine Hanım'ın evine yerleşir ve geçmiş yaşantılarına tövbe ederler. Bu durum Emine Hanım'ın geleneksel değerleri temsil eden, geçmişle sağlam bağları olan himayesine de tabi olma anlamına gelmektedir. Zekai Efendi'nin annesi ile Hulusi Bey'in annesi bir akşam müsaade alarak Emine Hanım'ın evine gelirler. "*Biz Allah'ın emriyle kızlarınızı istemeye geldik. Leman* [Leyla] *Hanım'ı Zekai Efendi'ye Safiye* [Gonca] *Hanım'ı da bizim Hulusi'ye…*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 312). Merasimin geleneksel usullere uygun yapıldığı ifade edilmiş olur.

Bu değerlerin tam zıttı bir konuma yerleştirilen Veli-Şayeste birlikteliği ise evlilik konusunda Münir Bey'in fikirlerini destekler niteliktedir. Şayeste ahlaken yozlaşmış ve randevu evinde yaşayan bir kadınken burada Veli ile tanışınca onun kendisine kayıtsız davranışlarından etkilenerek Veli'ye âşık olur. Onun için her şeyi göze alabileceğini düşünür. Veli, Şayeste'yi iyice kendine bağlayıp, istediklerini yaptırabileceğine kanaat getirdikten sonra evlenme vaadiyle Şayeste'yi randevu evinden çıkararak Şehremini mahallesindeki kendi evine yerleştirir. Ancak asıl amacı kendi menfaatleri doğrultusunda Şayeste'den yararlanmak olan Veli, evli olduğu yalanını söyleyerek bir müddet Şayeste'yi oyalar. Şayeste üç ay içinde Veli'den bütünüyle sıkılır ve nefret etmeye başlar. Gayrı meşru ilişkileri neticesinde bir de bebek dünyaya getirirler. Münir Bey'in tarifini yaptığı "görüşerek evlenme ve birkaç ay sonra diğerinden sıkılma" düşüncesinin somut örneğini teşkil ederler.

Sara romanının kadın baş kişisi Sara, aldığı eğitimin etkisiyle hassas, şair tabiatlı ve ince bir ruha sahip olur. Bu kişiliğin etkisiyle evlilikte de romantik bir arayış içindedir.

> Bu genç kız mektepten çıkıp ailesinin nezdinde yaşamaya başlayınca her dakika bir mâniaya, bir mahzura, bir adiliğe tesadüfle evvelki şetaret ve saadetini, ümit ve neşesini tedricen kaybediyor fakat buna tahammül göstermek için kalbine icra-yı hüküm edecek bir kuvvete de malik

> bulunuyordu. En evvel şiddetle hissedilen şu kuvvet-i ahlakinin devamı -mevan-ı mükerrere karşı- mümkünsüz gibi iken bunu daire-i imkânda bulunduran bir ikinci kuvvet daha var idi ki o da parlak bir ümit idi. Bir hassas genç kız ümidi!..[360]

Abdullah Zühtü'nün "hassas bir genç kız ümidi" şeklinde tanımladığı evlilik, romantik bir kişiliğe sahip Sara için aynı zamanda bir kurtuluş çaresidir. Hayalinde bu emel ile bir müddet gördüğü olumsuzluklara katlanmaya çalışır:

> İşte Sara'yı bu üç dört sene oyaladı. Herhâlde ömrü oldukça ailesinin yanında kalacak değil idi ya. Mutlaka zevci olacak bir genç onun emel ve hissiyatını takdir edebilecek idi. Herhâlde Sara kendine münasip bir gencin zevcesi olacak idi. Şu parlak ve tatlı ümit ile gayet müzeyyen, mutarrâ, müdebdeb bir mebna-yı hayal vücuda getirdi. Her gün bir saf arzu, bir samimi heves, bir sevgili tasavvurla, bir meyil, bir muhabbet, bir ulviyetle onu güzellendiriyor, bir kâşâne-i emel şeklini veriyordu. Bütün etrafındakilerin sözleri, hâlleri, muameleleri, bütün gördüklerinin takdirleri, meftuniyetleri hatt-ı perişteleri ona kaba, adi, barid göründüğü için yalnız, kalbinin en muazzez bir noktasında vücuda getirdiği şu hayâl-i şairane ile meşgul oluyordu. Hep ruhu buna meyyal idi.[361]

Sara'nın kurduğu hayaller, onun tabiatını tanımayan ailesi ve özellikle maddi çıkarlarını düşünen babası tarafından fark edilemez.

> Şimdi artık hissiyatının bu derecesini tabii ailesi de fark edemiyordu. Ne mümkün?... Onların düşündüğü başka. "Hayırlısıyla kızın kısmeti çıksaydı"dan ibaret! Bu kısmeti bulmak için bir hayli israfa da lüzum görülüyordu. Kızlarını yalnız kocaya vermiş bulunmak, onların düğününde hazır olmaktan ibaret sahte bir niyetle zevç aramaya kalkışan bazı aileler gibi Sara'nın ailesi de kızlarını ancak evlendirmeyi düşünüyorlardı.[362]

Bu ifadelerde Sara'nın ailesinin nezdinde tüm toplum eleştirilmektedir. Evliliği zamanı gelince mutlaka yapılması gereken bir vazife, ödev gibi gören ailelerin çocuklarını felakete sürükleyen bu bilinçsiz tavrı *Şair Evlenmesi*'den (1860) beri pek çok eserde işlenen konulardandır. Abdullah Zühtü de Sara'nın onca eğitim alıp kendini geliştirmesinden sonra geleneksel bir "yanlışa" kurban edilişini bu ifadelerle belirtmiş ve eleştirmiş olur. "Evlilik çağına gelmiş" şeklinde nitelenen genç bir kızın "ailesi tarafından evlendirilmek" üzere koca aranmak dışında bir uğraşı, amacı olamamaktadır.

---

[360] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3655-3656, 18 Ramazan 1317/7 Kânunusani 1315/19 Kânunusani 1900-19 Ramazan 1317/8 Kânunusani 1315/20 Kânunusani 1900, s.2.

[361] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3656, 19 Ramazan 1317/8 Kânunusani 1315/20 Kânunusani 1900, s.2.

[362] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3656, s.2.

> Artık izdivaç edecek bir sinne gelen kızların yanında bile izdivaca dair musahabe muayyeb sayılmaz mı? Mamafih her neden sayılsa Sara kocaya varmak zamanı takarrüb eylediğini ve ailesinin teşebbüslerini biliyordu. Yalnız fikirlerinin bu kadar sathi, bu kadar alelâde olduğuna vâkıf değildi. Sara'yı bir hayli isteyenler vardı. Fakat bu isteyenler mahzurları görülerek arzuları isaf edilmedi. Bu mahzur başlıca servet meselesi idi.[363]

Evliliğe dair yine toplumsal kabulleri yansıtan/eleştiren ifadelerle Sara'nın evliliğine ve mutsuzluğuna giden "ailevi istekler" sıralanır. Sara'yı isteyenlerde görülen en büyük eksiklik ise Bedri Bey'in (Sara'nın babası) paraya olan zaafıdır.

> Bunu yalnız kızlarının huzur ve saadeti için düşünmüş olsaydılar bir dereceye kadar mazur idiler. Başlıca servet bahsinde muhalefet zuhur etmesi, sefih ve havai hevesine tabii pederin düğün masrafını bile kendine damat olacak adamdan koparmak arzusunda bulunmasından ileri geliyordu. O kadar ağırlık istiyordu ki… Maaşıyla geçinenler -ne kadar hâli ve vakti yerinde olursa olsun- talep edilen bu parayı defaten vermeye muvaffak olamazdı. Şu şart dâhilinde teehhül etmek mutlaka iradeyle yaşayan veya nakden sahib-i servet onlarla münhasır bir şey! (…) Bir sene kadar görücüye çıkarıldığı hâlde talip olanların hiçbirisine verilmedi.[364]

Sara'nın annesinin, kızının evliliğinde hiçbir söz hakkının olmayışı da yine geleneğin bir tezahürü şeklindedir. Sara'nın annesi "Safiye adamdan [kocası Bedri] neler çekti." şeklinde belirtilen evlilikteki her sıkıntıya katlanma durumu bir müddet sonra onun yalnızca sorun çıkmaması üzerine hareket etmesine neden olur. Hatta yetişen iki kızı daha olduğunu hatırlayarak evliliğin bir an evvel gerçekleşmesini de ümit etmektedir.

> Nihayet bir gün nagihani bir vaka zuhur oldu ki hepsini şaşırttı. Bir akşam pederi rakısını içerken:
> - Bizim Sara'yı artık evlendireceğim. Bugün bir mektup aldım, istiyorlar. Hem zengin hem de akrabadan. Bundan iyisine mi vereceğiz. Her şarta razı olacaklar.[365]

Evlilik konusunda komşuların da Sara'yı ikna etme çabaları yine eleştirilen geleneksel bir unsurdur. Komşuların sözleri "ezberlenmiş/öğrenilmiş" bir çaresizliğin yansıması şeklindedir:

> Kızım, bundan hayırlı ne olabilir. Hem zengin hem genç hem de müsait. Siz kendi âleminizde yaşayacaksınız. Mesut olacaksınız. Ekser kadınlar ancak böyle zevçlerin taht-ı nikâhında bahtiyar olurlar. Çok talihlisiniz. Gibi sözler söylediler. Sonra da yalnız bu sözlerin tesiri olmadığı anlaşılınca:

[363] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3656, s.2.
[364] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3656, s.2.
[365] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3656, 19 Ramazan 1317/8 Kânunusani 1315/20 Kânunusani 1900, s.2.

> - Yalnız kendinizi değil zavallı validenizi ve hemşirelerinizi de düşününüz. Ne çare pederiniz böyle istemiş. Eğer şimdi siz reddederseniz evdekilerden hepsinin huzur ve saadeti mahvolacak sonra da hemşireleriniz kalacak. Diyorlardı. Zavallı Sara'nın vicdanını tazip edecek, kalbine dokunacak şeyler buluyorlardı.[366]

Israrlar karşısında dayanamaz ve babasının da huyunu bildiği için "Evet, kısmetim böyle imiş!" diyerek teklife razı olur. Sara'nın gelenek karşısındaki çaresiz tavrı ve talihin değişmez yazgısına kendini teslim edişi yazar tarafından eleştirilen yönlerdendir. Sara'yı "zavallı" ifadesiyle niteleyen anlatıcı, geleneğin bir kez daha galip gelişini dile getirir. Sara'nın kocasından söz edilirken evlilikte tarafların ruhen ve ahlaken denkliğinin önemi üzerinde de durulur.

> Ömrünün kısmı âlisini kırda, bayırda, avda geçirmiş, pek az tahsil görmüş olan bu adam ihtimal ki kendine münasip bir kız alsaydı faraza kendi memleketinde daima bu gibi erkekleri gören, bu gibi erkeklere layık bir terbiye ile yetiştirilen bir kızla teehhül etseydi şu izdivaçtan en mesut meyveler husule gelebilirdi. Hem bu erkek bahtiyar olur hem o kız saadet içinde yaşardı. Fakat bilakis tarz-ı maişetleri, tabiatları, tahsilleri, görgüleri, meyilleri yekdiğerine tamamen mübeyyen olan şu izdivaç gayr-ı makul ikisini de bedbaht etti.[367]

Abdullah Zühtü, *Sara* romanında ele aldığı evlilik meselesinin ne denli önemli ve üzerinde durulması zaruri bir konu olduğunun farkında bir tavra sahiptir. Sara'nın yaşadıklarına benzer durumlar pek çok Tanzimat ve Meşrutiyet dönemi eserinde ele alınmıştır. Bu romanda da yanlış evliliğin bireye etkisinin, yalnızca bir tesadüf ve ferdî iradesizlikten kaynaklanmadığı teziyle verilmesi dikkate değer hususlardandır.

Bir Gece romanında Bayram Efendi ile Zekiye Nimet arasında gerçekleşen evliliğin dört ölümü beraberinde getirdiği söylenebilir. Bayram Efendi, Muhlise Hanım'la evlidir ve Necati sekiz yaşlarında iken Muhlise Hanım hastalanır. Ayşe Monla'nın da araya girmesiyle Muhlise Hanım hastaneye gönderilir. Ayşe Monla, Bayram Efendi'ye bulduğu münasip kısmeti açıklar. "*Bu ele geçmez bir şey. Hem pek taze, pek güzel. Kimsesi yok. Zevci vefat etmiş. Dul. Bunu alırsan rahat edersin. İki yakan bir araya gelir. Bence en münasibi budur. Eğer istersen bugünden tezi yok ben söz kesmeye gideyim.*" (Abdullah Zühtü, 1316: 207). Gerçekleştirilen bu evlilik "ikinci izdivaç olması münasebetiyle" (Abdullah Zühtü, 1316: 239) düğün töreni

[366] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3657, 20 Ramazan 1317/9 Kânunusani 1315/21 Kânunusani 1900, s.2.
[367] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3657, s.2.

yapılmadan "bir nikâh ile iktifa" edilir. Muhlise Hanım'ın hastanede kalmasını münasip görmeyen Hasan Efendi'nin hanımı ise onu kendi konaklarında misafir etmek ister. Bu teklif karşısında Muhlise Hanım'ın cevabı evlilik konusunda geleneklere ne denli bağlı olduğunu göstermektedir: "*Benim kendi başıma olmadığımı unutuyorsunuz. Validemin bu sözü beni de hanımefendiyi de düşündürdü. Evet validem pek doğru söylüyordu. Filhakika benim anneciğim kendine tamamen sahip mi idi?.. Bir erkeğin taht-ı nikâhında bulunmuyor mu idi?..*" (Abdullah Zühtü, 1316: 341). Zekiye Nimet evliliğin ilk sıralarında kendini Bayram Efendi'ye kabul ettirmek için Necati'ye iyi davranır. Ancak bir müddet sonra "üvey annelik" yapmaya başlar. Necati'ye zulmeder. Genç erkeklerle münasebet kurarak Bayram Efendi'yi de aldatır. Zengin olma hayalleri neticesinde Bayram Efendi ile giriştikleri hırsızlıkla hem Hasan Efendi'nin ölümüne sebep olurlar hem de kendi idamlarının yolunu hazırlarlar.

Evlilik konusunda mutlu sona ulaşan kişiler ise Habibe Sıdıka ile Necati'dir. Onların arasındaki evlilik de görücü usulünden biraz farklıdır denebilir. Ancak romanda görücü usulünün işlendiği görülmektedir. Habibe Sıdıka büyüyüp evlilik çağına geldiğinde talipleri çıkmaya başlar. Ancak Hasan Efendi'nin hanımı, kızını görmek isteyenlere olumsuz cevaplar verince mahallenin kadınları arasında dedikodular başlar: "*Ta uzaklardan gelmiş birtakım hanımları kapıdan çevirmek kadar münasebetsizlik tasavvur edilemeyeceğini, sanki görücülere kızı gösterilince güzelliğine halel gelecek imiş yahut kızı elde edilmez raf elması imiş gibi ya pamuklarda saklarcasına gizlemek kibarlığa yakışmayacağını*" (Abdullah Zühtü, 1316: 361-362) söylerler. Hanımefendinin maksadı Habibe Sıdıka'yı, Necati ile evlendirmektir. Necati'yi çağırıp bir sevdiği olup olmadığını öğrendikten "ağzını aradıktan" (Abdullah Zühtü, 1316: 561) sonra da bu fikrini kesinleştirir. Necati ile Habibe Sıdıka nişanlanır ancak Hasan Efendi'nin öldürülmesi üzerine evlilikleri, her şeyin çözülüp aradan yaklaşık bir buçuk yılın geçmesinin ardından gerçekleşebilir.

Abdullah Zühtü *Çamurlar İçinde* romanında evlilik konusunu ele almış ve diğer romanlarına benzer bir kurguyla sunmuştur. Romanda evlilik görücü usulü evlilik ve kişilerin birbirlerini severek evlenmeleri temelinde sunulur. Görücü usulü ile evlilik durumu, Nevber'in yaptığı evlilikte vardır. Nevber, ailesi sefahate, eğlenceye düşkün kişiler olsa da gençken terbiyeli, hassas bir ruha sahip ve

eğlencede gözü olmayan biridir. Ailesinin isteği üzerine "*zengin, Avrupa görmüş, terbiye ve nezaketle meşhur, güzel değilse de o kadar zarif, o kadar nazik*"[368] Nahit Bey ile evlenir. Nevber evlendikten sonra kocasının kendisine karşı ilgili olmasını, yalnız güzelliğini değil ahlakını da takdir etmesini bekler. Ancak Nahit Bey son derece ruhsuz, hissiz biri olduğundan her duruma karşı kayıtsız kalır. Bir gün bahçede bulundukları zamanda yoldan geçen bir adamı işaret ederek Nevber, Nahit'e "şu geçen adam sürekli buraya bana bakıyor" dese de Nahit Bey "olabilir" cevabını verir. Bunun üzerine sinirlenen Nevber ona "*Siz hiçbir şey duymaz, hiçbir şey anlamaz, hiçbir şey düşünmez, hiçbir şey kıskanmaz bir adamsınız."*[369] der. Nahit Bey ise bu sözleri iltifat gibi kabul eder. Bu durum Nevber'de bir tiksinti meydana getirir ve artık Nevber'in hayatında büyük bir kırılma gerçekleşir. Nevber, evliliğe bakışını tamamen değiştirerek "güzelliği dışında" meziyetleri için kendini seven birine yönelme kararı verir. Bu durum da tıpkı *Sara* romanında Sara'nın kocasından beklediği nezaket ve sevgiyi bulamayışı üzerine başkalarıyla münasebet kurmayla sonuçlanan ve felakete sürüklenen bir yaşantıya kapı aralar.

Nevber pişman olup ailesi ve özellikle kızıyla ilgilenmeye başladığı zaman, Jülide'nin Kudret'e karşı hislerini öğrenir. Jülide'ye eğer Kudret'i seviyorsa mutlaka evlenmesini söyler. Jülide annesinin sorduğu sorulara cevap vermeyince Nevber görücü usulüne eleştiri mahiyetindeki şu sözleri söyler: "*Bazılarında âdettir. Valideler söylerken kızlar sükût ederler ve bu hâlleri edilen teklifi kabul eylediklerine dalalet eder. Senin de sükûtuna böyle mana mı vereyim?*"[370] Daha sonra "öyle validelerden" olmadığını, kızının isteklerine göre hareket edeceğini söyleyerek kendi başına gelen kötü tecrübeden kızını korumaya çalışır. Jülide, Kudret'i sevdiğini itiraf edince annesi ikisinin evliliğine sıcak baktığını ve ilişkinin doğal gelişiminin daha iyi sonuçlar doğuracağına inandığını söyleyerek kızını bu hususta destekler. Roman tamamlanmadığı için Kudret ile Jülide'nin evliliklerinin seyri hakkında bilgiler de bu hususlarla sınırlı kalmaktadır.

---

[368] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7358, 5 Recep 1319/5 Teşrinievvel 1317/18 Teşrinievvel 1901, s.2.

[369] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7359, 6 Recep 1319/6 Teşrinievvel 1317/19 Teşrinievvel 1901, s.2.

[370] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7376, 23 Recep 1319/23 Teşrinievvel 1317/5 Teşrinisani 1901, s.2.

3.2.6.4. Korku ve kaygı

Güller, Dikenler romanında kişilerin, kaynağı belli durumlarda yaşadığı duygu korku olarak belirirken belirsizlik durumlarında yaşadıkları duygu da kaygı şeklinde ortaya çıkmaktadır. Şayeste küçüklüğünden itibaren sürekli kalabalık ortamlarda bulunur. Veli ile anlaşarak randevu evinden ayrıldıktan sonra ilk defa yalnız kalır.

> Ertesi akşam Veli gittikten sonra hayat içinde bir hanede yalnız başına kalmamış olan Şayeste'yi bir korku aldı. Yalnızlıktan mütehassıl bir can sıkıntısıyla bir müddet ortalığı toplamak istemiş ise de korkudan muvaffak olamayarak uyumak ümidiyle yatağına yattı. Fakat uyumak ne mümkün?.. Fareler tıkırtı ettikçe, rüzgâr şunu bunu taziz eyledikçe yorganı başına çekip şiddetle titremekte pek müthiş şeyler tasavvur etmekte idi. Bu hâl en ağır en korkunç bir kabustan daha beter idi. Hep de hatırına fena şeyler geliyor, bir türlü uyuyamıyordu (Abdullah Zühtü, 1314b: 66).

Şayeste'nin yaşadıkları her ne kadar korku olarak belirtilse de onun yaşadığı durumun nesnesi belli değildir. Belirsizliğin ve yalnızlığın meydana getirdiği ruh hâli içinde endişe ve kaygı duymaktadır. Şayeste bir bebek dünyaya getirdiğinde onu başından atmak, ondan kurtulmak ister. Bunun için yardım istediği Fahriye Abla ve oğlunun işi açık etmesi durumunda yakalanıp hapse girebileceği ihtimalini düşünerek endişelenir. Yaşadığı bu hâlden kurtulmak için Fahriye Abla'yı sıkı sıkı tembihlemek mecburiyetinde kalır.

Leyla ile Gonca randevu evinden ayrıldıktan sonra sokakta yürümeye başlarlar. Emine Hanım'a müracaat etmek ve kabul ederse onun evine sığınmak, orada yaşamak ümidiyle yola koyulurlar. Leyla büyük bir endişe içindedir. Gonca onu sakinleştirmeye, teselli etmeye çalışır.

> Mamafih Leyla hâlâ heyecanını teskine muktedir olamamış, en şedit tesirat içinde bütün sinirleri uyanmış idi. Artık dar, murdar bir yoldan tramvay caddesine kadar çıktıkları ve arkalarından hiç kimse gelmediğine emin bulundukları hâlde hâlâ titriyordu.
> Gonca dedi ki:
> - Artık korkma. Hepsi geçti hepsi…
> - Öyle ya?
> - Bunu ümit ediyor musun?
> - Niçin etmeyeyim. Eğer biz de bu ümit olmamış olsa oradan çıkmaya cesaret edebilir mi idik?
> - Vakıa bu sabah bende pek kavi bir ümit var idi. Gönlümde hiçbir heyecan, hiçbir endişe hissetmiyordum. Fakat şimdi…
> - İşte sen böylesin…

- Fakat şimdi fena hâlde korkuyorum. Ne yapayım? Ben o kadar bedbahta imişim ki… Şimdi bunu pek iyi anladığım için artık hiçbir şey ümit edemiyorum.
- Hata ediyorsun. Bu hâlinle benim de azmime mâni oluyorsun beni de düşündürüyorsun. Ben korkacak, merak edecek hiçbir şey görmüyorum. Bilakis kurtulduk diye seviniyorum (Abdullah Zühtü, 1314b: 195-196).

Tramvaya bindikten sonra konuşmaya devam eden Leyla ve Gonca, Emine Hanım'ın kendilerini kabul edip etmeyeceğini bilmediklerinden onun yanına gitmeyi bile biraz olsun geciktirmek, ümitlerini biraz daha olsun taze tutmak arzusunda bulunurlar. "*Şimdi şu tramvayın ağır gitmesini arzu ediyorum. Ümidimiz yarım saat kadar olsun daha imtidad eylesin diyorum. Neticeyi düşündükçe dehşetten tüylerim ürperiyor. Ne yaparız Gonca düşün…*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 198). Leyla ve Gonca, Emine Hanım'ın evine kabul edildikten sonra biraz olsun rahatlarlar. Ancak burada yaşamaya başladıklarında komşular için de bir tedbir düşünmek gerekmektedir. Bunu da "taşradan gelen akraba" formülü ile çözerler. Emine Hanım'ın evinde bulundukları ilk günün akşamına Emine Hanım'ın samimi görüştüğü bir komşusu ziyarete gelmek istediğini bildirince Leyla ve Gonca tekrar kaygıya kapılır. Yüzlerine bakanın "nereden geldiklerini, nasıl insanlar olduklarını" anlayacağı düşüncesinden dolayı endişeli bir hâle bürünürler. Komşular gelip, samimi bir şekilde görüşüldüğünde ise bu hisleri ortadan kalkar. Leyla ve Gonca eşyalarını almak için Saatçi'yi randevu evine göndermek isterler. Saatçi'nin dükkânına gitmek üzere sokağa çıktıklarında Leyla tıpkı Emine Hanım'ın evine gitmek için yola çıktıklarındaki kaygı ve endişeyi yaşamaktadır.

- Gonca ben korkuyorum.
  - Niçin?
  - Bir şey olacak zannediyorum da…
  - Ne gibi?
  - Ne bileyim ben…
  - Bir şey mi hissettin?
  - Hayır.
  - Ey o hâlde?
  - Bilmem dedim a… Yalnız bizi tutacaklar… Vuracaklar gibi geliyor. Artık böyle şeylerden korkmamaya başlamış iken şimdi çocuğu düşünerek fena hâlde korkuyorum (Abdullah Zühtü, 1314b: 245).

Leyla; Emine Hanım'ın evindeyken huzurlu bir hâlde yaşadığını, korkularının geçtiğini söyler. Sokak gibi geçiş mekânlarında ise endişeleri tekrar tezayüt ederek sıkıntılı bir ruh hâline bürünür. Leyla, sonraki sahnelerde uğrayacakları iftira nedeniyle hapse gireceğini hissetmiş gibidir. Duyduğu kaygı, Mahbube ve Uzun

Kalfa ile karşılaşıp sokak ortasında kavgaya tutuştukları ve hapse düştükleri andan itibaren korkuya dönüşür.

Bir Gece romanı cinayet vakası üzerine kurulu olsa da olayların başlangıcında bekçide görülen telaşa nazaran, Necati'nin kişiliğindeki sakin tavır, cinayet mahallinin korku atmosferinden uzak bir yapıda olmasını sağlar. Ancak bu romanda korku, cinayeti işleyen Bayram Efendi ve Zekiye Nimet ile cinayette hiçbir dahli bulunmasa bile tahkikat sırasında kendilerine sorulan sorulara cevap vermekte güçlük çeken kişilerde görülür. Hasan Efendi'nin karısının içinde bulunduğu durum karşısındaki hâli şu şekildedir:

> Kendinden bir şey sorulacak imiş gibi titreye titreye tırabzana dayanıyor, mühim ve müşfik bir nazarla -belki ömründe birinci defa olarak şu merdivenlerden çıktıklarını görüyordu- zabıta memurlarına karşı bakınıp duruyor, bir nagehani vakanın tesirat-ı mukavemetsizi altında korkudan daha şedit bir hisle mütehassıs bulunuyordu. Cinayet… Ölüm… Sirkat… Telaş… Havf ve heyecan o zavallı da selamet-i fikriyeden, itidalden eser bırakmadı. Hatta bu memurların şimdi ne yapmak için geldiklerini bile kestiremeyerek, artık -üç saat evvelki hâlin iadesinden- katiyen ümidi keserek kendine pek ağır bir ceza tertip edecekmiş gibi yeni ve hâlihazırdaki felaketten daha müthiş bir belaya intizar eyliyordu (Abdullah Zühtü, 1316: 9-10).

Kadının bu şekilde korku duyması, cinayetin kim tarafından işlendiğinin meçhul olduğu satırlarda okura "katilin bu kadın olabileceği" mesajını iletmektedir. "Üç saat evvelki" durum cinayet işlenmeden önceki zaman dilimine işaret etmektedir. Kadının bu zaman diliminden önceki hayattan "ümit kesmesi" ve ağır bir cezaya çarptırılma düşüncesi kurgusal gerilimi artıran hususlardandır. Zabıta memurlarının tahkikat esnasında ifadelerine başvurduğu suçsuz kişilerden Kâhya Zehra, uşak ve hizmetçinin de benzer korkulara kapıldığı görülmektedir. Onlar da tıpkı evin hanımı gibi, ilk defa karşılaştıkları böyle bir durum karşısında ve özellikle çok sevdikleri Hasan Efendi'nin kaybı neticesinde şaşkınlık içinde ifadeler verirler.

Zabıta memurlarının tahkikat sırasında korku hissini sorguladıkları kişiler üzerinde bir itiraf aracına dönüştürmeleri de dikkat çeken hususlardandır. Bayram Efendi, cinayet esnasında maktul Hasan Efendi'nin odasında bulunduğunun anlaşılması üzerine olay yerine çağrılarak ifadesi alınır. Bayram Efendi başlangıçta kalıp sözler söyleyerek suçunu gizlemeye çalışır ve hiçbir bilgi vermez. Tevkif edileceğinin söylenmesi üzerine endişeye kapılıp hakikatin ortaya çıkacağını düşünerek korkmaya başlar (Abdullah Zühtü, 1316: 125). Benzer korkuyu yaşayan bir diğer kişi de Zekiye Nimet'tir. Küçük Hüseyin Efendi'nin cinayetin ertesi günü Zekiye

Nimet'in ifadesine başvurduğu sırada Zekiye Nimet hem olayla ilgili yanlış bilgiler aktarır hem de Necati hakkında olumsuz durumlar anlatır. Beyanlarının kayıt altına alınıp mühürlemesi istendiğinde ise korkuya kapılarak ifadesini imzalamak istemez. Küçük Hüseyin Efendi'nin mesleğindeki maharetini kullanarak Zekiye Nimet'i ikna etmesi üzerine ifadesini mühürleyen Zekiye Nimet, bu hususta Küçük Hüseyin Efendi'nin tuzağına düştüğünü anladığında ise kaçarak kurtulmaya çalışır.

Çamurlar İçinde romanında görülen korku ve kaygının kaynağı; Nahit Bey takımının mensupları olan Nevber ve Şadi'nin kötü şöhretinden dolayı, Kudret'in başkaları tarafından ayıplanma endişesidir. Kudret, Jülide'nin ağabeyi ve annesinin sefahat düşkünü, rezillikleriyle bilinen insanlar olduğunu öğrendikten sonra Jülide'ye karşı duygularında tereddütler yaşar. Onu sevmesine rağmen toplum/çevre baskısı, ayıplanma gibi durumları düşünerek endişelenir, yaşadığı kaygılar neticesinde ne yapacağını bilemez bir hâle gelir ve kurtulmak için kaçmayı düşünür:

> Hangi noktadan düşünülse mazlum ve dehşet-nâk bir netice vücuda geliyordu. Münasebetinde devam etmek, bir facia olacaktı. Bu mektubu vermek, ölmekten daha acı gelecekti. Ne yapmalı?.. Yalnız yapılacak bir şey kalmıştı. Birkaç defa tahattur eylediği hâlde icrasına muvaffak olamadığı bir kararın şimdi zamanı gelmişti. Ondan uzaklaşmak ve kaçmak!..[371]

Romanda bir başka korku/endişe yaşayan kişi Jülide'dir. O da Kudret'in korkularının kaynağının meydana getirdiği durum nedeniyle ıstırap içindedir. Annesinin ve ağabeyinin kötü şöhreti nedeniyle Kudret'in kendisini kabul etmeyeceği endişesini taşımaktadır. Kudretten aldığı mektup sonrasında ise bir müddet Kudret'i göremeyince endişe duyarak "başına bir iş mi geldi'nin telaşına düşer.

Şadi'nin yaşadığı korku ise tamamen maddi çıkarları ve sahip olduğu imkânları kaybetme durumu karşısında görülür. Kudret'in ders vermeyi bıraktığını söylemesi üzerine annesinin kendine söylediği sözleri hatırlayan Şadi, korkuya kapılarak Kudret'i tekrar derse başlaması konusunda ikna etmeye çalışır.

[371] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7300, 6 Cemaziyelevvel 1319/8 Ağustos 1317/21 Ağustos 1901, s.2.

3.2.6.5. Adalet

Güller, Dikenler romanında iyiler ödüllendirilirken kötüler cezalandırılmıştır. Veli, küçüklüğünden itibaren hırsızlık yapmakta, canlılara zarar vermektedir. Büyüdüğünde ise topluma daha da zararlı biri hâline gelir. Yaptığı hırsızlık ve son olarak adam yaralama suçlarından dolayı idam edilerek cezalandırılır. Şayeste ise ahlaksız ve Veli ile aynı meşrepte bir kadındır. Veli ile yolları kesiştirilerek sefalet ve rezalet içinde bir hayat yaşatılan Şayeste de bu yolla cezalandırılmış olur. Romanda işlediği suçlardan dolayı cezaya çarptırılan kişiler arasında Veli'nin ortakları Aleko, Yorgi ve Yordan da vardır. Onlar da hırsızlık, kalpazanlık, dolandırıcılık gibi suçlardan on beş yıl kürek cezasına mahkûm edilirler. Bu kişilerle kıyaslandığında oldukça hafif bir cezaya maruz kalan Mahbube ise romanda "adalet yerini buldu" fikrini teyit ettirecek kişilerdendir. Mahbube, Leyla'ya attığı iftiralarla Zekai'yi elde etmeye çalışır. Zekai tüm gerçekleri anladığında Leyla'yı hapisten kurtarır. Son sahnede Mahbube bir kez daha intikam alma ümidiyle Leyla'nın bulunduğu arabaya doğru yönelince Zekai onu kolundan çekerek hakaret eder. Buna dayanamayan Mahbube oraya yığılıp kalır.

Bir Gece romanı cinayet konusunun işlenmesi nedeniyle adalet hususunun da kendiliğinden ortaya çıktığı bir mahiyete sahiptir. Küçük Hüseyin Efendi başta olmak üzere sakallı zabıta memuru, komiser, bekçi, iki jandarma gibi kişiler romanda adaletin temsilcileri şeklindedir. Polis memurları ile zabıta memurları arasında bir görev tanımı konusunda belirsizliğin olduğu romanın dikkat çeken yönlerinden biridir. Abdullah Zühtü bunu şu şekilde ifade eder: "*Şu cinayet esnasında, memalik-i şahanede polis ihdas edilmiş olduğu hâlde vezaif-i mühimme-yi zabıta henüz hakkıyla tesis etmemiş idi. Bu cihetle komiser efendi vazifesini ifa hususunda müteredditane hareket eyliyor ve malumatından ziyade zekâsına itimat eylediği polis çavuşunun ikide birde reyine müracaata mecbur oluyordu.*" (Abdullah Zühtü, 1316: 14-15). Komiserin yaşadığı bu ikilem, zabıta memurlarının olay yerine intikaliyle sona erer. Adaletin yerini bulması için detaylı bir tahkikata başlarlar. Yapılan araştırma ve incelemeler neticesinde Necati'nin suçsuz olduğu, cinayeti Bayram Efendi ile Zekiye Nimet'in işlediği, Pembe'nin de hırsızlılarla iş birliği yaparak bahçe kapısını açık bıraktığı anlaşılır. Bayram Efendi ve Zekiye Nimet idam cezasına çarptırılır. Pembe ise suça ortaklıktan beş yıl hapis cezası alır.

Bir Gece romanı "adaletin er geç yerini bulması"; kötülerin cezalandırılması ve iyilerin mutlu sona ulaşmasıyla bitirilir.

3.2.6.6. Annelik

Güller, Dikenler romanında annelik farklı boyutlarla ele alınmıştır. Nesibe Hanım ve Münir Bey'in annesi, evlatları için en iyiyi isteyen, onların her hâliyle ilgilenen ideal anne tipine örnektir. Şayeste ise annelik "lütfundan" nasibini alamamış bir kadındır.

> Cenab-ı Hakk'ın kadınlara bir ihsan-ı alelâli olan bu şeref ve saadet Şayeste gibi ömrünü mezelletler, adilikler içinde geçirmiş insandan başka bir mahluka benzemiş bir kadına layık değildi. Kediler, köpekler, kurtlar bile yavrularına karşı bir eser-i şefkat ve muhabbet his eyledikleri, dünyaya getirir getirmez pek büyük, pek ulvi bir meftuniyetle yalamaya, sevmeye bin ihtiyat ve ihtizaz ile okşamaya süt vermeye başladıkları hâlde taştan bir kalbe malik olan bu kadın acı acı inleyen ciğerparesine karşı kalbinde meknuz kin ve adavet henüz intifa pezir olmadığı için:
> - Atın şu yumurcağı… Aman gözüm görmesin az kaldı ölüyordum. Hele çok şükür kurtuldum. İsterse gebersin demişti (Abdullah Zühtü, 1314b: 88).

Kendi evladına karşı bu şekilde düşünüyor/davranıyor olması anlatıcı tarafından eleştirel bir dille aktarılmaktadır. Burada Abdullah Zühtü'nün kanaatlerine de ulaşmak mümkündür. Anneliği hayvanlar üzerinden yaptığı mukayese ile daha belirgin kılmaya çalışan anlatıcı, Şayeste'nin bu hususta ki yaklaşımına açıktan öfke ve nefret duymaktadır. Şayeste'nin doğumuna yardım eden Fahriye Abla ise çocuğun hâline acıyarak biraz "şekerli su vermek" ve onu "tuzlu suyla yıkamak" gibi geleneksel usulü uygular. Bebeği saracak kundak bulamayınca bir şeyler getirmek için odadan çıkan Fahriye Abla, Şayeste'den bebeği tutmasını ister. Bebeği kucağına alan Şayeste biraz merhamet gösterir ve öpmek için alnına doğru eğilince alnındaki Veli'ninkine benzer bir "ben"i görünce çocuğu "kemal-i nefretle" kucağından atar. Anlatıcı bu bebeği Şayeste için bir kurtuluş çaresi olarak görmektedir.

> Validelik!... Şayeste yalnız bu kemal-i muazzenin mana-yı hakikisine vâkıf olsa…Cenab-ı Hakk'ın bu lütf-u mahsusasından istifade etmek çaresini de bir kerecik mülahaza eylese… Kadınlar için validelik ne büyük ne ulvi ne mukaddes bir fazilet, bir meziyet olduğunu bir kerecik düşünse, şüphesiz bulunduğu sûrah-ı mezelletten derhâl kurtulur bir başka mahluk… Bir insan olurdu. Fakat heyhat!.. (Abdullah Zühtü, 1314b: 93).

Şayeste'nin bu saadete erişemeyecek kadar ahlaksız ve rezil bir hâlde bulunduğunu belirten anlatıcı onda düzelme imkânı olmadığını ifade eder.

Şayeste'nin Veli ile tanışmadan önce kaldığı ve bir müddet Veli ile de görüştüğü randevu evinin kapısına bıraktığı bebeğe yine burada yaşayan Leyla sahip çıkmıştır. Henüz yirmi yaşına erişmemiş olan Leyla, bebeği kendi yavrusu gibi sevip koklamakta, ihtiyaçlarını gidermeye çalışmaktadır. Bebeğin yaşaması için randevu evinin uygun bir yer olmadığını düşünen Leyla onu da alıp bu yerden gitmeye karar verir.

> Bu yavrucağı büyüteceği yeri düşündükçe -her nedense- gözünün önüne bir gün birinin konağında görüp pek beğendiği, zarif, yaldızlı bir kanarya kafesi geliyordu. Onu öyle bir yerde öyle bir yuvada yaşamaya layık görmüyordu. Hep hatır ve hayaline gayrikabil imkân fakat latif fakat güzel şeyler geliyordu. Bir valide, hakiki bir valide gibi düşünüyordu.
>
> Nihayet yine:
>
> - Böyle iyi böyle yapayım.
>
> Diyeceği bir sırada -evvelce olduğu gibi- hâl ve mevkii kara korkunç bir hebula-yı felaket gibi tecessüm etti. Hayır böyle değil. Bu defa böyle olmadı. Bir şeb-i yelda-yı ıstırap kadar uzun gelen bu hicranlı geceyi baharın latif, ruhnevaz, ümit bahşa bir sabahı takip eyledi. Artık ortalık ağarıyordu.
>
> - Oh ya rabbi, oh ya rabbi! Artık kurtuluyorum. İşte işte sabah! Şimdi bak evvelki gibi olmadı. Sabah!... Şimdi istikbalim bu sabah gibi aydınlanıyor, beni bu çocuk kurtarıyor. Tövbeler tövbesi olsun ya rabbi!.. Artık bu geçirdiğim ömre lanet olsun, aç kalırım, açıkta kalırım, sürünürüm, dilenirim. Fakat bu çocuğa layık bir valide olmak için namusumu muhafazaya çalışırım. Dedi. Bu sözleri söylerken bilaihtiyar gözlerinden dökülen yaşlar yanaklarına doğru süzülüyor çocuğun vech-i masumanesine damlıyordu. (Abdullah Zühtü, 1314b: 171-172).

Şayeste'nin kurtuluş reçetesine dönüşebilecek bebek, Leyla tarafından sahip çıkılarak bir arınma, kurtulma aracı olur. Leyla iyice benimsediği bebeğin başında bekler, sabaha kadar uyumaz. Gonca ile konuştukları sırada Leyla'ya uyuyup uyumadığını soran Gonca'ya cevap verirken bebeği ne kadar içselleştirdiğini de göstermiş olur. "*Hayır… Uyumadım. (Validelere mahsus bir tavır ile) çocuğu benden başka kim beklesin!* [Gonca] -*Doğru. Senin çocuğun.*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 174).

Emine Hanım'ın evinde kalmaya başlayan Leyla ve Gonca'ya bebeği soran Emine Hanım aldığı cevap karşısında anlatıcının düşüncelerine benzer ifadelerle annelik hakkında değerlendirmeler yapar: "*Ah dünyada ne anneler var… Çıyanlar bile yavrusuna böyle yapmaz. Of!.. İnsanın içine fenalık geliyor. Cenab-ı Hakk elbet bu çocuğun da kısmetini gönderir. Her iyiliğin bir de iyiliği olur.*" (Abdullah Zühtü,

1314b: 213-214). Leyla'nın bebeğe sahip çıkma karşılığında gördüğü ilk iyilik de randevu evinden kurtulmak ve Emine Hanım'ın evine kabul edilmiş olmaktadır.

3.2.6.7. Paragöz olmak

Güller, Dikenler romanında para meselesi ve paraya olan düşkünlük yoğun bir şekilde işlenmiştir. Veli, Şayeste, Demirci Yordan, Gazcı Aleko, Kömürcü Yorgi, Saatçi, Fahriye Abla romanda paraya düşkünlüğü ile bilinen kişilerdir. Veli ve üç arkadaşı (Yordan, Aleko ve Yorgi) kalpazanlık yaparak para basmaktadır. Hırsızlık ve dolandırıcılığı da yine paraya ulaşmak sefahat ve kumar meclislerinde sarf etmek için yapmaktadırlar. Şayeste de kolay yoldan para kazanmak hırsına sahip kişilerdendir. Romanda "paragöz" tabirine tam manasıyla uyabilecek kişiler ise Fahriye Abla ile Saatçi'dir.

Fahriye Abla, Şayeste'nin doğum yaptığı sahnede ortaya çıkar. Yaşlı bir kadın olan Fahriye Abla, Şayeste'nin bebekten kurtulmak istediğinde para ve alacağı kıyafetler karşılığında ona yardımcı olur. Şayeste iki yüz kuruş para teklif eder. Fahriye Abla bu işi hatır için yapıyormuş gibi görünerek "ne olur ne olmaz" diye yanlarında bulunması için parayı alacağını sonrasında geri verebileceğini söyler. Ancak bu göstermelik bir söylemdir. Sonrasında yaşananlar da bunu göstermektedir:

> [Şayeste] Artık bir kere verdikten sonra ben almam. İşte size iki yüz kuruş. Bu kadar yetişir mi haydi oğluna sor da gel.
> Fahriye Abla aşağıya inip biraz sonra çıktı dedi ki: Az gelecek. Üç yüz yap… (Hâlâ kandırmak emel-i eblehanesiyle) Ne olur ne olmaz.
> Yanımızda bulunsun. (Abdullah Zühtü, 1314b: 99).

Güller, Dikenler'in bir diğer paragöz kişisi olan Saatçi; Leyla ve Gonca kendisinden randevu evindeki eşyalarını alması için yardım istediğinde işin zorluğuna dair beyanlarda bulunmaya başlar. Gonca iki lira vermeyi teklif eder.

> [Saatçi] – Sizi reddetmek istemem ama…
> [Leyla] – Bu işte senin için iki lira var. Birini ben birini Leyla verecek. Saatçinin biraz yüzü güldü dedi ki:
> - Ne söylüyorsun kızım.
> - Ben para için değil…
> - İşte uzatma artık…
> - Mademki mutlaka para vermek arzu ediyorsunuz. O hâlde bu zahmete iki liraya katlanılmaz. Ziyade de verseniz uhdesinden geleceğimi pek aklım kesmiyor ya.
> - Sen becerirsin dedim ya. Ben bilirim.
> - Bari dediğim gibi olsun.

- Nasıl?
- Beş lira veriniz.
- Çok şey. Zaten beş liralık eşyamız yok ki…
  Saatçi karşısındakilerin her hâlini pekâlâ bildiği gibi Gonca da Saatçi'nin tabiiyetini o derece biliyordu. Herifin istiğna gösterdiğini görünce muameleyi değiştirmeye mecbur olarak…
- İşte sen böylesin. (Leyla'ya hitaben) canım yok işi Cezzar iyi yapar. Hem de bir lira verdik mi öper başına koyar.
  dedi. Bu sözleri pek ciddi bir tavır ile söylediği için Saatçi hemen yumuşayarak:
- Darılmayın a canım. Ben sizden para istememiş idim ki. Kabahat sizde. En evvel siz teklif ettiniz. Aramızda teklif mi var. Niçin böyle yapıyorsunuz. Bilirsiniz ki ben sizden gördüğüm iyilikleri unutmam. Bu iş için değil şimdi: "Benim başım sıkıldı. Bana ikişer lira veriniz" demiş olsam vermez miydiniz? Zaten bugün yarın gelip ben de sizden ödünç para alacaktım. Biz bana ikişer lira kadar ödünç verirsiniz de…
- Ayol şimdi biz başımızın çaresini düşünüp duruyoruz. Oradan çıktığımızı söyledik a…
- Kırk yıllık Gonca… Şimdi senin beş yüz liran yok mu? Saatçi'nin en kaba bir tavır ile - -güya alkışlamak için- söylediği şu söz ikisinin de izzet-i nefsine dokunmuştu. Gonca hemen kaşlarını çatarak dedi ki: Kendine gel. Bu sözlerin şimdi hiç lüzumu yok. Hem bizim vaktimiz de müsait değil. Şimdi gidip orada ikimizin de nemiz var nemiz yok alıp getirecek misin? Sen onu söyle… (Abdullah Zühtü, 1314b: 247-248).

Saatçi, eşyaları getirmeyi kabul eder. Eşyayı taşıyacak hamallar için de bir lira ister.

- Şimdi hamal parası lazım bir lira veriniz?..
- (Cebinden çıkararak) Al…
- Demek ki üç lira vereceksiniz…
- Hayır bir lira…
- A… A… Caydınız mı?...
- Haydi ben iki liraya razı olurum.
  Saatçi peykenin üzerindeki saatleri Kâmilen toplayarak gözlere yerleştirdi. Bu sırada Gonca'nın [daha önceden tamir bahanesiyle dükkâna girip verdiği] uzattığı altın saati de göze koymuştu Gonca derhâl:
- Benim saati de kaldırdın…
- Deyince hemen gülerek… Sahih… Artık bunadım. Kusura bakma. Dalgınlıkla… diye tekrar çıkardı (Abdullah Zühtü, 1314: 249).

Saatçinin üç liraya anlaştıktan sonra randevu evine giderek Leyla ve Gonca'nın eşyasını almaya geldiğini söyler. Mahbube ve ev sahibi kadın eşyayı vermek istemez. Saatçiden Leyla ve Gonca'nın yerini sorarlar. Saatçi tam da bu işlerin "adamı" olduğu için uydurduğu bahanelerle onlara hiçbir şey söylememeye kararlıdır. Ev sahibesinin para teklif etmesiyle derhâl tavrı değişen saatçi vaat edilen paranın verilmesi durumunda Leyla ve Gonca'yı yakalatmak için yardımcı olacağını söyler. Mahbube ve ev sahibesi ile beş lira karşılığında anlaşır. Parayı

alamama ihtimaline karşı da onları gösterir göstermez beş lirayı vermelerini aksi hâlde gidip hemen takip etmişler diye Leyla ve Gonca'ya haber vereceğini söyler. Mahbube'ye de parayı yanında bulundurması için telkinlerde bulunur. "*Yok ben öyle şey bilmem. Ahbaplık kantar ile alışveriş miskal ile derler.*" (Abdullah Zühtü, 1314: 262). Saatçi kendisini dükkânda bekleyen Leyla ve Gonca'nın yanına gelerek eşyalarını teslim eder. Daha sonra Mahbube ve Uzun Kalfa'nın bulunduğu yere giderek beş lirayı ister. Mahbube yanında olmadığını, sonra vereceğini söyleyince sinirlenen Saatçi parayı vermezlerse göstermeyeceğini söyler.

Mahbube'den parayı alınca da Leyla ve Gonca'yı göstererek tarafları karşı karşıya getirir. Saatçi, aldığı para ile keyiflenmeye başlar:

- Oh bugün amma hayırlı bir gün imiş ha. Kısmet ayağıma geldi. Kazların ikisini de yoldum. Ne âlâ ya hu. Bulunmaz şey. İyice bir para kazandım. Oh bu fırsat her zaman ele geçmez. Çok hoş… İyice bir para… (Kendi kendine düşünerek) Acaba şimdi ne olacak. Tutuşacaklar mı? Dövüşecekler mi? Ben iyi bilirim ya… Şu biçarelerin hiç kabahati yok. Onların böyle bir şey aşırmadıklarına ben kalıbımı basarım. Bunlar ne zaman olsa hak kazanırlar. Onları suçlu çıkarırlar ama. Neden sonra… Zavallılar ağzı yok, dili yok. Hâlbuki Mahbube eli maşalılardan. Bir kere ağzını saçtı mı dünyayı başına toplar. Fakat bakalım tutturabilecek mi?... Herkes ne bilsin onun sözlerine de inanırlar. Vah zavallılar şu işte para olmasaydı… Gidip haber verirdim. Fakat sonra benim aldığım da yanar (Abdullah Zühtü, 1314b: 267-268).

Saatçi, Mahbube'nin "pırlanta küpesinin" çalındığı şeklindeki iftirasını da bilmektedir. Her şeyin farkında olsa da kendi çıkar ve menfaati için hakikatten yana tavır almaz. Para onun için her şeyden daha öndedir. Tarafların birbirine düşünce eşyaların ortada kalacağını da aklına getiren Saatçi, bu eşyaları satarak iyi bir para da oradan elde edeceğini düşünerek onları takip etmeye karar verir. Sokakta ilerleyince hamallarla eşyaların yalnız kaldığını, hamalların şaşırmış vaziyette beklediğini görünce hemen eşyaları kendi evine taşıtarak hayalini kurduğu işi kolayca halletmiş olur.

Sara romanında para, olayların akışına doğrudan etki eden bir olgudur. Sara'nın babası Bedri, sırf düğün masraflarından kaçmak ve damadının servetinden faydalanmak için kızını fıtraten hiç uygun olmayan biriyle evlendirir. Bu evlilikle mutsuz olan Sara da çözümü para sarf etmek, gezmek, elbiseler diktirmek ve son modaya göre yaşamakta bulur. Müsrifçe bir hayat yaşamaya başlar.

> Âlâm-ı asabiyenin ahlaka olan tesirat-ı mahsusasına kapılarak artık Sara hırçın, bedbin hatta müntakim bir kadın olmuştu. (…) [Artık hayallerine kavuşma ümidi bitince] En ziyade merakını süse verdi. Muttasıl elbiseler en son modaya riayeten müsrifane yapılmış türlü türlü elbiseler… Müteaddit terziler, müteaddit muit-sezalara her ay nihayetinde yekûnu bir hayli baliğ olan bu süs masrafını tamamen zevç tasfiye ediyordu.[372]

Doktor Bedi, romandaki paraya düşkün şahıslardan biridir.

> Müddet-i medide para almak, istediği gibi oyalamak için bir sinir hastasını en büyük bir menba-ı istifade addeden doktor şu birinci reçetenin tesirat-ı muvakkatesinden pek memnun olarak Sara'yı müddet-i medide tedavi için birçok desiseler kurdu. Lâ-akıl haftada iki gün muayeneye ve bu dertten büsbütün halâs için uzun bir tedaviye muhtaç olduğunu bildirdi. Tabii bunu söyleyen bir doktor idi. Mutlaka kabulü icap ediyordu: "Pekâlâ ne yapmak lazım gelirse yapılacak" denildi.
> Oh! İşte en münasip bir fırsat hem para hem de …. Evet Doktor Bedi para kazanmakla beraber bir de güzel kadın tedavi etmekteki menafi düşünecek güruhtan idi.[373]

Doktor Bedi, Sara'yı tedavi için geldiği her muayene sonrası üç Mecidiye almaktadır. Hem bu kaynağın kesilmesine engel olmak hem de Sara'nın güzelliğinden istifade etmek için Sara'ya âşıkmış gibi davranarak ondan ailesine karşı hastalığının devam ettiğini belirten hâl ve tavırlarda bulunmasını ister. Bir süre de bu şekilde para kazanmaya devam eden Doktor Bedi, Sara'dan sıkılıp aileden de para koparamayacağını anlayınca Sara ile görüşmelere son verir.

Sara romanının para uğruna her şeyi yapan paragöz ve çıkarcı şahıslarından biri de Komşu Kadın'dır. Komşu Kadın, pek fazla geliri bulunmayan berber kocasıyla gecekondu tarzında bir evde yaşar. Ancak Sara, Doktor Bedi ve Kâmi'nin çapkın arkadaşı gibi şahısları kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmayı iyi bilen biridir. Sara, yasak aşkının her detayını bilen Komşu Kadın'ı kendi safında tutabilmek için yapması gerekenin maddi yönden kadını ihmal etmemek olduğunun farkındadır. Bedi ve Kâmi de yazdığı mektupları Komşu Kadın aracılığıyla Sara'ya ulaştırdıkları zaman mutlaka Komşu Kadın'a para vermektedir. Sara'nın hakikati anlayıp Komşu Kadını evden kovması üzerine intikam almak ve daha müreffeh bir hayat yaşamak için kendine bir ev açmak düşüncesine kapılan Komşu Kadın, Sara'yı elde etmek isteyen Bedri ve Kâmi'den ellişer lira para koparmak fikrinde

[372] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3658, 21 Ramazan 1317/10 Kânunusani 1315/22 Kânunusani 1900, s.2.
[373] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3661, 24 Ramazan 1317/13 Kânunusani 1315/25 Kânunusani 1900, s.2.

karar kılması onun paraya olan düşkünlüğünü gösteren bir başka durumdur. Sara'nın ağzından görüşme talebinin kabulü için para isterken Komşu Kadın şu tedbirde bulunur:

> Mademki bu kadar iyi adam imiş, mademki beni bu kadar seviyormuş ben buna emin olmak için bir tecrübe etmek isterim. Bakalım seviyor mu? İnsan birini severse her türlü fedakârlığı ihtiyar etmekten çekinmez, eğer seviyorsa o da bir fedakârlık gösterir. Bana elli lira göndersin de… Gelirim… Sara'nın şimdiye kadar hiçbir kimseden hiçbir para kabul ettiğini görmemiştim. Bu birinci defa vuku oluyordu. Herhalde bu parayı isteyişi menfaatten ziyade sizi bir kere tecrübe etmek için idi. Mutlaka geriye vereceğine de şüphem yok.[374]

Kâmi'nin arkadaşı da tıpkı Doktor Bedi gibi bir tiptir. Komşu Kadın'ın bu isteği karşısında pazarlık yaparak on lira para verebileceğini söyleyerek pazarlığa girişir. Kâmi içinde bulunduğu durumdan duyduğu pişmanlık ile bu âlemlere tövbe ederek oradan uzaklaşır. Komşu Kadın emeline vâkıf olamayacağını anlayınca Doktor Bedi'ye yönelir ve benzer bir tedbirle ondan da elli lira talep eder:

> Vay elli lira ha… Budala… Elli lira o bana versin, ben zevcine lazım gelen mektupları gönderdim. Yarın öbür gün açıktadır. Birkaç ay sonra ise o kadar tenezzül edecek ki para istemekten başka yalvarıp yakaracak. Adam sen de… Hiç Sara elli lira değer mi?... Parasız aranır ama… Neyse sen yine benim böyle söylediğimi söyleme. "Eğer gelirsen verecek" dersin. Gelirse gelir, hava alıp gider. Gelmezse kendi bilir.[375]

Komşu Kadın'ı çok iyi tanıyan Bedi, kendi paragözlüğünün de etkisiyle verdiği karşılıkla Komşu Kadın'ın tekrar hayal kırıklığı yaşamasına neden olur.

Bir Gece romanında cinayet vakasının meydana gelmesinin temelinde para vardır. Hasan Efendi ticaretle uğraşan son derece zengin biridir. Büyük bir konağı, hizmetçileri, uşakları vardır. Ancak para karşısında insanlığını yitirmemiş biridir. Romanda paranın tesiri altına girerek cinayete varana kadar pek çok ahlak dışı davranış, Bayram Efendi ve özellikle Zekiye Nimet'in şahsında görülür. Zekiye Nimet her akşam rakı tepsisi hazırlayarak Bayram Efendi'yi zihnen uyuşturur. İşrete iyice alışan Bayram Efendi artık içkiden vazgeçemez bir noktaya gelir. Bu süreçte Zekiye Nimet, Bayram Efendi'ye zengin olma planlarından bahseder.

> Dur ben sana birer birer söyleyeyim de aklın ersin. Bir kere iyice düşün taşın eğer sözlerimi doğru bulmazsan o zaman yapma. Bilirsin ki Hasan Efendi birkaç senedir yatağından kalkamıyor. Kendi pek zengin bir adam paraya ne kendisinin ne de ailesinin hiçbir ihtiyacı yok. Hâlbuki biz fakiriz. Onun gibi yerimizden de kımıldanmıyor değiliz. O hâlde paraya lüzumumuz var demek.

[374] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3718, 22 Zilkade 1317/10 Mart 1316/23 Mart 1900, s.2.
[375] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3719, 23 Zilkade 1317/11 Mart 1316/24 Mart 1900, s.2.

- Elbet var ama. Başkasının parası…
- Dur sen şimdi hiçbir şey söyleme ben sözümü bitireyim de o zaman cevap ver. Ben her şeyi düşündüm. Bu adamın çekmecesindeki paraları bizim olabilecek…
- Ne söylüyorsun karı…
- Pek doğru söylüyorum. Pek doğru düşünüyorum. Ben ne dersem sen yap. O zaman ne iyi düşündüğümü anlayacak, sayemde zengin, bahtiyar bir adam olacaksın (Abdullah Zühtü, 1316: 639).

Zekiye Nimet, bu sözlerle Bayram Efendi'yi hırsızlığa ikna eder. Konağa girip Hasan Efendi'nin odasındaki dolaptan paraları alırlarken Necati arkalarından odaya girer. Ne yaptıklarını sorup bağırmaya başlayınca Hasan Efendi uyanır. Önce Bayram Efendi, Hasan Efendi'nin boğazına sarılıp boğmaya başlar. Necati, Bayram Efendi'ye engel olmaya çalışırken Zekiye Nimet, Hasan Efendi'yi öldürür. Para hırsı, cinayetle sonuçlanır ve hem Zekiye Nimet'in hem de Bayram Efendi'nin idama mahkûm edilmelerine neden olur.

3.2.6.8. Kıskançlık

Güller, Dikenler romanında gerilimi oluşturan ögelerden biri de kıskançlıktır. Romanda iki şekilde işlenmiş kıskançlıktan söz edilebilir. İlki Mahbube, Ülfet ile Leyla, Gonca arasında yaşanan daha çok Leyla'ya karşı duyulan bir histir. İkincisinde ise saadet, mutluluk ifade eden "özenme" biçimindedir. Romanda ağırlıklı olarak birinci gruba dâhil edilebilecek kıskançlığın yaşandığı görülmektedir. Ülfet'in Leyla'ya karşı kıskançlığı, Leyla-Zekai münasebetiyle ortaya çıkar. Sürekli Leyla'nın dedikodusunu yapar ve her fırsatta onu sözleriyle tahkir etmeye çalışır. "*Zekai Efendi Leyla'yı ne kadar da seviyormuş. Bari sevilecek biri olsa… Şu kızı bir kıskanıyorum ki bir kere seven bir daha soğumuyor. Hâlbuki bizimkiler hiç öyle değil. Sanki onun bizden başka bir mahiyeti varmış sanki bulunmaz Hint kumaşı imiş. Bir erkek olsam onun yüzüne bile bakmazdım. Onun soğuk edaları da çekilir mi ya.*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 152). Leyla'nın umursamaz tavırları karşısında zamanla bu duygusu söner. Mahbube ise roman boyunca Leyla'ya karşı kıskançlıktan vazgeçmez. Mahbube, Zekai Efendi'nin Leyla'ya olan sevgisini kıskanmaktadır. Bu sevginin kendine yönelmesini sağlamak için de her fırsatta Leyla'yı kötülemekte Zekai Efendi ile görüşerek Leyla hakkında olumsuz beyanlarda bulunmaktadır. Mahbube'nin kıskançlığı o derece ilerlemiştir ki Leyla randevu evinden ayrıldıktan sonra "pırlanta küpesini" Leyla'nın çaldığı iftirasını atarak onun hapsedilmesine neden olur. Hapishanede

Leyla ve Gonca'yı sefil bir hâlde görmeye gittiğinde kendisinden daha önce zarar görmüş olan Pembe tarafından tartaklanan Mahbube, yaşadığı durum karşısında nefret dolu bakışlar dışında bir söz bile söylemeyen Leyla'ya karşı öfke ve kıskançlık içindedir. Hiçbir durumda Leyla'ya galip gelememesinin ıstırabını yaşamaktadır. Zekai Efendi'ye Leyla'nın hırsızlık yaptığını, ne kadar adi bir kadın olduğunu ispat için son kez gittiğinde de amacı başından beri kıskandığı Zekai-Leyla münasebetini bitirip Zekai'yi kendine bağlamaktır. Zekai Efendi'yi gerçek manada sevmeyen Mahbube yalnızca Leyla'yı kıskandığı için Zekai'ye ilgi duymaya başlamış, elde edemediği süreç boyunca da hırsı artarak bir saplantı hâline getirmiştir.

Güller, Dikenler romanında daha ılımlı yaklaşılan kıskançlık ise Leyla, Gonca ve son sahnede Hulusi ve Zekai'nin annelerinin Emine Hanım'dan Leyla ve Gonca'yı isteme sahnesinde görülür. Leyla, bebeği uyuturken Gonca odaya girer. Bebeği öylesine benimsemiştir ki Gonca'nın onu kucağına almasını, öpmesini bile kıskanır. Ancak bu içten gelen bir "annelik" tavrıyla yapıldığı belirtilerek olumsuz bir intiba uyandırmaz. "*Goncaya karşı onu kıskanmış idi. Bir yabancı çocuğun kendi üzerinde bu kadar tesir hasıl etmesine kendi de bir mana veremiyordu.*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 164). Buradaki kıskançlık, Leyla-bebek münasebetini kuvvetlendirmek için geliştirilmiştir. Benzer bir durum tekrar yaşandığında ise Gonca'nın tepkisi Leyla'nın "annelik" yolundaki muvaffakiyetini gösterme bakımından önemlidir: "*Çocuğu benden bile kıskandığını gördükçe ne kadar seviniyorum. İşte bak şimdi valide oldun.*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 173).

Olayların nihayete erdiği Leyla ve Gonca'nın Zekai ve Hulusi'ye istendiği sahnede Zekai'nin annesi oğlunun methettiğinden daha iyi ve güzel bulduğu Leyla'ya sarılır. Bu sırada Hulusi'nin annesi de "*Yok ben bunu kıskanırım. Ben de gelinimi öpmeliyim…*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 315) diyerek latifede bulunur.

3.2.6.9. Pişmanlık

Güller, Dikenler romanında pişmanlık yaşayan kişiler Leyla, Gonca ve Ülfet'tir. Leyla randevu evinin kapısına bırakılan bebeğe kendi evladı gibi sahip çıkmaya başladıktan sonra, uzun süredir düşündüğü bu yerden ayrılma fikrine bir umut ışığı yakılmış gibi hisseder. Bebeğin "bu yerlerde" bulunmaması, büyümemesi gerektiğine inanarak yaşadığı hayata tövbe ederek randevu evinden ayrılmaya karar

verir. Gerekirse dilencilik yapmayı, sokaklarda sürünmeyi ancak namuslu ve ahlaklı bir hayat sürmeyi göze almıştır. Gonca da Hulusi ile tanıştıktan sonra gerçek anlamda sevgiye ulaşmış, iyiden iyiye randevu evinin atmosferinden nefret etmeye başlamıştır. O da Leyla gibi bu yerden ayrılmaya karar verir. Leyla ile konuşurken ikisi de ayrılma düşüncesini ortaya atınca hemen o anda kararlaştırarak randevu evinden ayrılma çabasına girişirler.

Ülfet'in yaşadığı pişmanlık da benzer şekildedir. Leyla ve Gonca'yı tanıdıkça onların saf ve temiz gönüllerinden etkilenen Ülfet; Leyla ve Gonca'yı hapishanede tutuklu olarak gördüğü sahneden itibaren pişmanlığını dile getirmeye başlar. Ülfet'in pişmanlığı Leyla ve Gonca'nın da kurtuluşunda büyük rol oynar. Ülfet bildiği her şeyi, Leyla'nın arkasından çevirdikleri her işi başından itibaren anlatır.

> Allah aşkına beni affediniz. Dün benim kabahatim yok idi. Bugün elinize ayağınıza sarılarak af talep etmek için geldim. Meğer ben size karşı ne kadar adilik ediyor imişim. Bu gece azab-ı vicdaneyiden sabaha kadar uyumadım. (…) Şimdi bilirim. Bana inanmayacaksınız. Hakkınız da var. Fakat öyle değil. Size yemin ederim. Tövbe edeyim. Bilmem bana ne hâl oldu. Bunu ben bile anlayamıyorum. Garip bir şey. Dün o yılan öyle sizi zehirlemeye çalışırken ben atılıp boğacaktım. Korkumdan titriyordum. Şimdiye kadar hiçbir şeyden korkmak ne olduğunu bilmediğim hâlde dün bunu birinci defa olarak hissettim. Yalnız dün kendimi anladım. Ayağınızı öpeyim. Bana inanınız. Siz inanırsanız belki ben de bu azaptan kurtulmuş olurum. Şimdi ne isterseniz yapmaya hazırım (Abdullah Zühtü, 1314b: 278-279).

Daha sonra Zekai ve Hulusi'ye giderek onlara da bütün olan biteni aktarır. Ülfet yaşadığı bu pişmanlık neticesinde randevu evinden de ayrılır. Romanın sonunda mükâfat olarak Emine Hanım'ın evinde yaşamaya başlamıştır.

Şanlı Asker romanında Cemal içkiye düşkünlüğü sebebiyle insanlar tarafından hor ve hakir görülen biridir. Bu kötü şöhreti dolayısıyla Cemile ve annesinin de "dışarıya" karşı mahcup olmasına ve kendilerini suçlu hissetmelerine neden olmaktadır. Mustafa Onbaşı'nın kendisine verdiği on kuruş ile bir müddet yaşamaya başlayınca hayatı da düzene girer. 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ne katılarak pişmanlığını ispat eder ve romanın sonunda "şehitlik" mertebesine ulaşır.

Sara romanında ele alınan pişmanlık, Sara ve Kâmi'nin yaşadıkları olaylar karşısında gösterdikleri tavırlarla belirginleşir. Sevme ve sevilme arzusunun meydana getirdiği yasak aşk romandaki pişmanlıkların temel nedenidir. Doktor Bedi'nın, Sara'yı tedavi ettiği süreç içerisinde Sara'da görülen iyileşme üzerine, Sara'nın ailesi daha fazla para sarf etmemek için muayene sürecini sonlandırma

düşüncesindedir. Doktor Bedi bunu fark ederek hem Sara'dan ayrılmak istemez hem de kazanacağı parayı düşünür. Sara'nın kendisine karşı ilgisinin olduğunu bildiği için de ona "hasta numarası" yapmasını söyler:

> Bedi'nin arzusu olmuştu. Fakat bu arzunun husulü için mahvolan şeyler!... Bunlar doktorun nesine lazım? Hiç düşünmüyordu bile… Yalnız bunları biraz düşünen Sara idi. Gayriihtiyari bir itaatle hastalanan bu genç kadın, doktor gittikten, odasına çekildikten sonra şedit bir azab-ı vicdani hissetmişti. Hayatından -belki- şu en mühim hatasına karşı bu azabı hissetmemek mümkün değildi. Odasında yalnız kalınca vakıanın ehemmiyetini, hakkıyla takdire başladı.[376]

Sara'nın yaşadığı ilk pişmanlık evli olduğu hâlde bir başkası ile gönül ilişkisi kurma girişiminden sonra gerçekleşir. Bedi'nin daveti üzerine Komşu Kadın'ın evinde görüşmeye gitme konusunda da tereddütler yaşayan Sara, görüşmenin gerçekleşmesiyle birlikte kendini yine vicdani bir hesaplaşmanın içinde bulur. Bir müddet Komşu Kadın'ın evinde gerçekleşen Sara ile Bedi münasebeti, Bedi'nin ilişkiden sıkılması üzerine kesintiye uğrar. Sara, bu ayrılık neticesinde Bedi'ye ulaşmak ve onunla görüşmeye devam etmek için çeşitli vesileler bulmaya çalışır. Mektup yazmaya karar verir ancak daha anlamlı olacağını düşünerek bir yastık üzerine şiir parçası işleyerek Bedi'ye gönderir. Bedi'nin bu ince davranış karşısındaki umursamaz ve aşağılayıcı tavrı sonrasında Sara pişmanlık duymaya başlar. Artık Bedi ile görüşmeyi kesmek ve kendi yolunu belirlemek arzusundadır. Ancak Sara'nın kız kardeşinin hastalığı nedeniyle Doktor Bedi ile tekrar karşılaştıklarında Sara yine hissiyatının etkisine kapılarak Bedi'yi düşünmeye başlar. Bedi'ye ulaşmak için yazdığı mektubun Kâmi'nin eline geçmesiyle yaşanan olaylar neticesinde Bedi, Sara'ya öfke, sitem ve yalvarma ile gelişen bir mektup yazar. Mektuptaki sahteliği fark eden Sara artık Bedi'den nefret etmeye başlar. Bedi'nin ve Kâmi'nin yazdığı ikinci mektupları okuyunca içinde bulunduğu durum karşısında büyük bir hayal kırıklığına uğrayan Sara'nın pişmanlığı da son derece şiddetlidir. Bu esnada düşündüğü tek şey kocasına dönmektir:

> Şimdi bütün şu vekâyi'den son derece müteneffir ve nadim olduğu hâlde yalnız bir şey düşünüyordu: Zevci!.. Sara'nın artık yegâne ümidi, yegâne istinatgâhı, her şeyi o bedbaht adam idi. Zevcinin kadri nazarında o derece itila eylemiş idi ki mümkün olsa ayaklarına kapanacak:
>
> - Beni affet. Ben seni bilemedim…

[376] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3664, 27 Ramazan 1317/16 Kânunusani 1315/28 Kânunusani 1900, s.2.

> diyecek idi. Ona karşı reva gösterdiği muameleler için şimdi hissettiği azap nedameti hiçbir şey tahfif edemeyecek sanıyordu. [377]

Sara'nın yaşadığı bu pişmanlık "fayda vermeyen" ve hazin sonu da beraberinde getiren bir durumdan ibarettir. Kâmi'nin yaşadığı pişmanlık ise şairane duygularla Sara'ya ulaşma çabası sonrasında ortaya çıkar. Komşu Kadın'ın kendi menfaatleri için Sara'nın ağzından Kâmi'den para istemesi üzerine kurduğu tüm ulvi ve şairane hayalleri yıkılan Kâmi, içinde bulunduğu durum karşısında nefretle karışık bir pişmanlık duymaya başlar. Aradığının ve umduğunun bu olmadığı söyleyerek sefahat âlemlerine bir daha hiçbir şekilde bulaşmama kararı alır.

Bir Gece romanında pişmanlık iki boyutuyla işlenmiştir. İlki yaşanan durumlar karşısında duyulan vicdan azabına bağlı gelişen duygudur. Suçsuz olduğu hâlde babasının işlediği cinayeti üstlenen Necati, maktulün odasında bekletilirken içinde bulunduğu durumun vicdanı üzerindeki ağırlığını taşımaktadır: "*Rica ederim Allah aşkına beni bu cezaya layık görmeyiniz. İsticvaptın teehhürü beni pek fena ediyor hâlimi anlatamıyorum ben pek mustaribim. Her cezaya hazırım fakat şu evde, şu odada oturmayayım götürünüz, isterseniz öldürünüz fakat ben.*" (Abdullah Zühtü, 1316: 48). Vicdanın azabının dünya üzerindeki her cezadan daha ağır olduğunu gösteren bu ifadelerde içinde bulunulan durumun kişiye yaşattığı pişmanlık duygusunu açıkça görmek mümkündür. Romanda olayların çözümüne etki eden pişmanlık duygusunu Bayram Efendi'nin içkinin tesiri geçtikten ve Zekiye Nimet'in kendisini aldattığını anladıktan sonra zabıta merkezine giderek yaşananları tüm gerçekliğiyle anlattığı sahnede görmek mümkündür.

> Şu bir gece ve bir gün içinde çehresinde mühim bir tebdil husule gelen Bayram Efendi onun kim olduğunu bilmeyenler mutlaka onu şu hâlinde görür görmez hapishaneden kaçmış zannederlerdi. Benzinde hiç kan kalmamış, saçı sakalına karışmış bütün heyet-i mecmuasına bir perişane-i tasarru olmuştu. (…) Bayram Efendi gözlerinden yaşlar döküldüğü hâlde muhtiz bir savt ile:
> - Gündüz size kurtulmak, bir an evvel çıkmak için yalvarıyordum. Fakat şimdi burada 'Beni hapishanelere atınız.' Diye yalvarmak için geldim. (…)
> - Çünkü benim zavallı oğlum katil değil. O masumdur, o bî-günahtır. Katil benim… Ben… (Abdullah Zühtü, 1316: 628-629).

Bayram Efendi'nin bu itirafı ve yaşadığı pişmanlık neticesinde vakanın tüm sırları çözülmüştür. Zekiye Nimet ve Pembe'nin yakalanmasıyla vicdanının

[377] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3715, 19 Zilkade 1317/7 Mart 1316/20 Mart 1900, s.2.

rahatlayacağına ve oğlunun suçsuz yere ceza almasının önüne geçeceğine inanan Bayram Efendi, itirafı sayesinde "ahmaklığının" ve "muhakemesizliğinin" cezasını ödemiş gibi görünmektedir.

Bir Gece romanındaki ikinci tür pişmanlık ise vaka akışında Küçük Hüseyin Efendi'nin yaptığı tahkikat sırasında görülür. Zaman zaman Küçük Hüseyin Efendi tahkikatın doğru ilerlediğini düşünerek belli bir ip ucu üzerinde yoğunlaşır ve cinayetin sırrını çözdüğünü düşünür. Ancak biraz daha yoğunlaşınca olayın zannettiğinden farklı olduğunu görür. Bu anlardan birini şöyle değerlendirir: "*Hay canına yandığım. Ne kadar ahmaklık ettim, bu akşam bana ne oldu? Ben bu işte bir mühim sır olduğunu anlıyordum ya. Bir kadınla gevezelik etmek yolunda bu kadar vakit kaybeylediğim için şimdi elim böğrümde: 'Hiçbir şey yapmadım.' diyeceğim*." (Abdullah Zühtü, 1316: 100). Küçük Hüseyin Efendi'nin tahkikat sırasında ifadesini aldığı veya bilgisine başvurduğu kişilerin de kendilerine sorulan "ustaca ve kurnazca" soruların derinliğini kavrayamayarak her şeyi anlatmaları sonuncunda pişmanlık yaşadığı görülmektedir. Kâhya Zehra, Küçük Hüseyin Efendi'nin cinayeti çözmek amacıyla sorduğu sorularda Necati'ye acıyormuş gibi takındığı tavırları gerçek sanarak bildiği her şeyi anlatır. İşin sonunda yaptığı hatayı fark ederek pişman olur. Zekiye Nimet ise ifadesine başvurulduğu sırada kurtulmak ümidiyle anlattığı bazı şeylerin zabıt altına alınıp mühürleneceğini öğrenince yalanlarının ortaya çıkacağını düşünerek pişmanlık yaşar.

Çamurlar İçinde romanında pişmanlık gönül ilişkilerine bağlı gelişen bir durumdur. Kudret, Jülide'ye sevgisini göstermek için mektup yazarak mendil içine koyar ve yolda takip ederek Jülide mendilini düşürmüş gibi ona yaklaşıp mektubu ulaştırır. Daha sonra bunu "adice" bularak "*Ne yaptın diyordu ne yaptın. Bir genç kıza karşı affedilmez bir küstahlık.*"[378] der ve yaptığından dolayı pişman olur. Kudret, Şadi'ye ders vermeyi de Jülide'yi görebilme ihtimali nedeniyle kabul eder. Ancak Şadi gibi ahlaksız ve cahil birine ders vermeyi de hiç istememektedir. Kudret, okul müdürünün Şadi'ye ders vermesi hususundaki ısrarları ve Şadi'nin ailesiyle münasebet konusundaki imaları karşısında sırf Jülide'yi görebilme ihtimali için sessiz kalır. Bir süre sonra "*Hiddeti git gide artıyordu. İlk hissi onu*

[378] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat*, nu.7287, 22 Rebiyülahir 1319/26 Temmuz 1317/ 8 Ağustos 190,1 s.1.

reddetmediği için nedamet oldu."[379] sözleriyle pişmanlığı dile getirilir. Kudret'in roman boyunca pişmanlığı, Jülide'ye bağlı durumlar neticesindedir. Nevber ve Şadi'nin kötü şöhretlerini öğrendikten sonra da Jülide'ye yaklaşma konusunda tereddütler yaşarken onu görmüş ve sevmiş olduğuna da zaman zaman pişmanlık duyar.

Romanda pişmanlık yaşayanlardan biri de Nevber'dir. İstemediği bir evlilik yapan ve sırf güzelliği dolayısıyla erkeklerin iltifatını kazanan Nevber, genç bir kız iken terbiyeli, ahlaklı ve şatafata ehemmiyet vermeyen biridir. Ancak evlendikten sonra içinde büyüyen gerçek manada sevilme ve güzellik dışındaki meziyetleriyle beğenilme arzusu onun "kötü şöhretine" giden yolu da açar. Nahit Bey'den beklediği ilgi ve alakayı bulamayınca intiharın eşiğine gelen Nevber, kendini güzelliği dışındaki özellikleri sebebiyle sevdiğini söyleyen meçhul bir adam tarafından kurtarılır. Ancak bu kişi Nevber tarafından hemen kabul görmesini Nevber'in ahlaksızlığına yorması ve Nevber'i terk etmesiyle Nevber'in sefahat âlemlerine dalmasına, yeni arayışlara girerek başka kişilerle de görüşmesine neden olur. Nevber, kızı Jülide büyüdükten ve Kudret'e karşı ilgi duymaya başladıktan sonra ise geçmiş yaşantılarına pişman olduğunu, talihinin kendisini bu yola sürüklediğini söyleyerek hayatını doğru bir istikamette devam ettirmeye karar verir. "*Ah eğer mümkün olsaydı sevgili hayatının birçok senelerini feda etmek mukabilinde defter-i sergüzeştinden o kirli, o melun sahifeleri silecekti."*[380]

3.2.6.10. Fedakârlık

Güller, Dikenler romanındaki en büyük fedakârlığı yapan kişi Leyla'dır. Kendisi henüz yirmi yaşına basmamış olan Leyla, randevu evinin kapısında buldukları bebeğe sahip çıkarak sorumluluğunu üstlenir. Bunu, Zekai Efendi tarafından yanlış anlaşılma ihtimali çok yüksekken yapması ise fedakârlığının boyutunu anlama bakımından önemlidir.

Gonca da Hulusi Bey ile münasebetleri ilerleyince Hulusi Bey'in kendisini görmek için annesini ve kız kardeşini ihmal ettiğini fark eder. Hatta bir gün Hulusi Bey'in kardeşi hasta olur ve Hulusi Bey'in hekim bulması gerekmektedir. Ancak o Gonca

[379] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7316, 22 Cemaziyelevvel 1319/24 Ağustos 1317/6 Eylül 1901, s.2.
[380] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat*, nu.7392, 10 Şaban 1319/8 Teşrinisani 1317/21 Teşrinisani 1901, s.2.

ile vakit geçirmek için randevu evinde kalır. Bu duruma razı olmayan Gonca, Hulusi Bey'in ailesini ihmal etmemesi ve randevu evine gelerek daha fazla maddi sıkıntıya girmemesi için ondan uzak durmaya karar verir. Birlikte sabaha kadar vakit geçirdikleri bir gün, Gonca Hulusi'nin randevu evine devama başladığı andan itibaren yaklaşık yirmi altı lira harcadığını hesap ederek biriktirdiği kendi parasını Hulusi'nin ailesi için harcaması amacıyla Hulusi'nin de gururunu incitmeden, ona hediye şeklinde veriyor.

Emine Hanım'ın Leyla ve Gonca'ya sahip çıkması, onları evine alması ise bir başka fedakârlık örneğidir. Kendini ancak geçindirebilecek bir gelire sahipken hiçbir hesaba girişmeden Leyla ve Gonca'yı içine düştükleri müşkül durumdan kurtarmak için tereddüt etmeden kabul eder.

3.1.6.10. Aşk, Sevgi

"Aşkı unutmak için iki çare varmış, biri vuslat-ı herdem, diğeri hicran-ı medid!.."

Abdullah Zühtü

Güller, Dikenler romanında aşk olay örgüsünün gelişmesinde en büyük paya sahip durumdur. Romanda Şayeste ve Veli arasında yaşanan aşk, olumsuz bir değer taşısa da onların birlikteliğinden doğacak bebek daha sonra yaşanacak hadiseler için anahtar rolündedir.

Şayeste, Veli'yle tanışana kadar pek çok kişiyle gönül eğlendirir.

> Birçok biçarelerin canını yakmış, birçok gençlerin kanına girmişti. Bu defa ise bütün ettiklerinin cezası sezası olmak üzere ömründe ilk defa Veli'yi sevmişti. Bu sevda gittikçe kesb-i şiddet ediyordu. Bu hâline Şayeste de şaşıyordu. Birini seveceğini biri için gözyaşı dökeceğini hatır ve hayaline bile getirmemişti. Bari sevdiği merhametli, insaniyetli bir adam olsaydı. (Abdullah Zühtü 1314b: 56).

Veli'nin kendisine karşı kayıtsız tavırlar takınmasıyla iyice ona bağlanan Şayeste bir vakit sonra Veli'nin her dediğini yapacak bir teslimiyette bulunur. Veli'yle birlikte yaşamak için bohçacılığı, kiracı gibi Veli'nin evinde yaşamayı ve Veli'nin kalpazanlıkla ürettiği paraları sarf etmesine yardımcı olmayı kabul eder. Yaklaşık üç ay onun her istediğine boyun eğdikten sonra Veli'den sıkılmaya hatta nefret etmeye başlar. "*Hayatları hep safsata, hayalat, adiyat ile geçen onun gibi erazil nisvanın sevdaları, gönül vermeleri (tabir mahsus olmak üzere) birine tutulmaları*

en çok üç ay devam eylediği cihetle Şayeste de istisna kabul etmeyen bu kaideye ittibaen kendini son derece âşık zanneylediği Veli'den daha üç ay geçmeden soğumuş, usanmış idi" (Abdullah Zühtü, 1314b: 70). Uğruna her şeyi göze aldığı Veli'den üç ayda bıkan Şayeste'nin nefreti o derece artmıştır ki Veli'den olan bebeği bile görmeye tahammül edemez.

Güller, Dikenler romanının sevdaları içinde en yoğun işleneni Zekai-Leyla münasebetidir. Zekai Efendi orta yaşlı, terbiyeli, nakkaşlık yapan iyi bir insandır. Leyla ile randevu evinde tanıştıktan sonra Leyla'nın da iyi, terbiyeli ve randevu evi gibi bir yerde bulunmaması gereken bir kadın olduğunu düşünmektedir. Leyla ile Zekai arasındaki münasebeti anlatıcı şöyle nitelendirir: "*(…) sevda böyledir. Öyle hoppa gönüllerde değil. Böyle ağır başlı adamlarda olunca tesirini gösterir.*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 136). Leyla aşkından emin olmak istediği Zekai Efendi'ye çeşitli sorular yöneltince Zekai bu soruları yanlış anlar ve Leyla'nın bir başka erkekle görüştüğüne/görüşmek istediğine hükmeder. Leyla'ya bu hususta kızgınlıkla cevaplar vermeye başlayınca Leyla dayanamaz ve Zekai'nin yanından ayrılır. Randevu evinde bir müddet yalnız kaldıktan sonra Leyla'nın muhakkak bir başkası için kendisiyle görüşmek istemediğine hükmeden Zekai, bir daha oraya ayak basmamaya karar verir. Aradan geçen üç gün boyunca Leyla üzüntüden kahrolur. Hizmetçi Esma Abla'dan yardım isteyerek Zekai Efendi'ye hâlini anlatmasını ister. Zekai inanmak istemese de Esma Abla'nın ısrarları neticesinde Leyla'yı sevdiğini, orada yaşamasını istemediğini itiraf eder. Bir müddet Leyla'nın tazeliğinin geçmesini, hayatta yaşayabileceği hevesleri yaşamasını sonra da isterse kendisine dönebileceğini, onu sabırla bekleyeceğini söyler. İki yıl kadar bir süre fiilen görüşmeseler de Zekai, Hulusi ve mahalleden tanıdığı bir genci randevu evine göndererek Leyla hakkında bilgi edinir. Bu süreçte Zekai, Leyla'nın kendisini sevip sevmediğinden emin olmak istemektedir. Bu ayrılık sürecinde Leyla aşkına olan sadakatini ispat etmiştir. Bebeğin randevu evine gelişiyle birlikte kurtuluş çareleri düşünürken Zekai Efendi'nin gönderdiği Hulusi Bey ile karşılaşacaktır. Ancak bu kişinin Zekai olma ihtimalini de düşünerek karmaşık duygular içinde bulunur:

> Of… Bu akıllılık değil. Sanki ne oluyorum. Niçin… Kimin için ağlıyorum… İşte kalbim… Ben kimseyi sevmiyorum! İşte hâlim. Beni hiç kimse sevmiyor. Ey pekâlâ niçin ağlıyorum. Bu yerlerde bulunduğum için mi?.. Bedbaht olduğum için mi? Sefalet içinde yaşadığım için mi? (Acı acı gülerek) bunlar şimdi mi?.. Artık hepsi alışacak kadar eskiden. Dön böyle idim. Bugün de böyle… Yarın da öyle olacak. O hâlde ben niçin ağlıyorum. Hiç için mi?...

> Burada çocukça ağlamaklar pek gülünç neticeler hasıl eder. Merhameti değil açlığı intaç eyler. Gülmeli kahkahalarla gülmeli… (Büyük bir yeisle) bir herif gelmiş. İsmimi öğrenmiş. Beni görmek istemiş! Sanki bu birinci defa oluyor gibi ben buna meraklanıyorum. Tereddütler heyecanlar içinde kalıyorum. Sonra da ağlıyorum. Budalalık… Haydi şimdi belki gelecek meçhul biri için güler yüz lazım. Sana verilecek bir para için ancak her şeye güler… Hasta olsa güler… Geberse güler bir çehre lazım. Ancak güler bir çehre satmak, her şeye gülmekle mukabelede bulunmak şartıyla aldığın paraya hak kazanacaksın. Gül… Gül… diye mırıldanmış (…) (Abdullah Zühtü, 1314b: 142).

Hulusi ile karşılaştıktan sonra Zekai'nin kendisine âşık olduğu konusunda tereddütlerinin çoğunu gideren Leyla kendi iç âleminde Zekai Efendi'ye layık olmadığı kanaatiyle mücadele etmektedir. Bu durumda en büyük destekçisi ise Gonca olur. Leyla ile Gonca uzun uzun Zekai Efendi hakkında konuşurlar. Gonca, Zekai Efendi'nin de Leyla'yı sevdiğini bu konuda hiçbir endişe yaşamaması gerektiğini telkinle Leyla'ya destek olma gayretindedir.

Zekai-Leyla münasebetini bozmaya çalışan kişi ise başlangıçta Ülfet ve Mahbube'dir. Ülfet Zekai ile görüşerek Leyla'nın kötü bir ahlaka sahip olduğunu, randevu evinde başka biriyle görüşmeye başlayıp onu sevdiğini söyleyerek Zekai'yi Leyla'dan soğutup Mahbube ile görüşmesini sağlamaya çalışır. Mahbube ile de şahsen görüşmesinin zeminini hazırlar. Ancak Zekai Efendi onların niyetini anladıktan sonra Mahbube ve Ülfet'i umursamaz. Mahbube bu kayıtsızlığı takıntı hâline getirerek hem Leyla'ya karşı kinini artırırken Zekai Efendi'ye karşı da ihtirasla bağlılık hissetmeye başlar. Leyla'ya iftira atarak hapse girmesine neden olur. Ülfet'in pişman olup tövbe ederek tüm hakikati Zekai'ye anlatmasıyla Leyla kurtulur ve Zekai-Leyla münasebeti mutlu sona ulaşır.

Gonca-Hulusi arasındaki aşk, Zekai Efendi'nin Leyla hakkında bilgi almak için Hulusi'yi randevu evine göndermesiyle başlar. Hulusi terbiyeli, ahlaklı ve ailesinin geçimiyle meşgul olan bir gençtir. Leyla hakkında bilgi almak için görüştüğü Gonca'ya zamanla âşık olur. Leyla, Hulusi ile karşılaştığı sahnede onun hâl ve tavrını beğenerek Gonca'ya bu genci sevmesini, Hulusi ile görüşürse mutlu olacağını söyler. Hulusi'nin de Gonca'yı sevdiği kanaatindedir. Bir müddet daha görüşen Gonca ve Hulusi arasındaki sevda büyümeye başlar. Gonca artık Hulusi'nin ailesini ihmal etmesi ve maddi olarak zarara uğraması nedeniyle fedakârca davranarak Hulusi'nin randevu evine gelmesini engeller. Gerek Leyla-Zekai gerekse Gonca-Hulusi münasebetinde önce randevu evinde tanışma, bir arada

bulunma; birbirlerini tanıdıktan sonra aralarındaki aşkın artması ve hakiki zeminine yerleşmesi için bekleme müddeti; son olarak da kavuşma ile sonlanış dikkat çekmektedir. Hulusi, Leyla ile birlikte iftiraya uğrayarak hapse düşen Gonca'ya kefil olarak onu oradan kurtarır. Gonca ile Hulusi de mutlu sona ulaşmışlardır.

Şikeste Beste romanı sevgi ve aşk üzerine kurgulanmış bir olay örgüsüne sahiptir. Ali Bey eşini kaybetmiş, ihtiyar biridir. Yıllarca eşiyle birlikte çocuk hayali kurmuşlar ancak bu emelleri gerçekleşmemiştir. Ali Bey, eşi öldükten sonra başka bir kadınla evlenmemiştir. "*Bir başkasına seni seviyorum demek ona pek çirkin, pek adi gelmişti. Bu izdivaç -belki hâlâ sevdiği- zevcesinin ruhunu muazzab edecek zannetmişti. Bazılarının tahmini gibi şu mahrumiyet-i izdivaç bir zaaf-ı kalbiyeden bir hiss-i hayalperestiden münbait idi. Bu sahifeyi şimdi karıştırmaya lüzum yok!*"[381] Hâkim anlatıcı ve bakış açısıyla yazılmış bu romanda anlatıcının pekçok sahneden kahramanların zihinlerinden geçeni, hayatlarının tüm detaylarını bilmesine rağmen, anlatım tercihi olarak Ali Bey'in eşini sevip sevmediği meselesi "karıştırmaya lüzum yok" denerek geçiştirilir.

Romanda görülen en yoğun sevgi ise Ali Bey'in kendi evladı yerine koyduğu Dürdane'ye karşı duyduğu sevgi ile Dürdane'nin aynı şekilde verdiği karşılıkta görülür.

> Dürdane, Ali'nin bir tanesi idi. Severdi, titrerdi, biterdi. Ali Dürdane'nin hamisi idi. Öperdi, gülerdi, söylerdi. O ak sakallı ihtiyar ile bu mini mini kızcağızın arasında anlatılmaz, anlatılamaz bir rabıta, bir imtizaç, bir muhabbet vardı. Biri diğeri için enis-i cân ümid-i dîl, ruh-u emeldi. Diğeri, öteki için kırılmaz bir oyuncak, gücenmez bir arkadaş, usanmaz bir peder gibiydi. Yaşları başka başka, saçları başka başka, boyları başka başka… Fakat huyları bir, oyunları bir, gönülleri bir idi.[382]

Dürdane'nin konağa geldiği ilk günden itibaren Ali Bey, tüm hayalleri gerçekleşmiş gibi hisseder. Ali Bey'in, Dürdane'ye karşı duyduğu sevgi "canına sokacak", "canından ziyade sevmek" deyimleriyle ifade edilir. Bu sözler Ali Bey'in çocuk sevgisine olan hasretini de yansıtmaktadır. Ali Bey kısa sürede Dürdane'ye alışır ve onun için hiçbir şeyi yapmaktan geri durmaz. Dürdane'nin ilk günden beri ısındığı Ali Bey'e karşı sevgisini artıran bir durum da bir gün rüyasında annesini görmesi ve onun kendisine bu hususta tembihleridir. "*Benden de bey babandan*

[381] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah,* nu. 3093, 11 Safer 1316/18 Haziran 1314/30 Haziran 1898, s.2.
[382] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3093, s.2.

da ziyade bu konağın efendisini sev. Onu ben de severdim. Sen artık onun evladı oldun."[383] Bu ifadeler çocuğun bilinçaltının sesi niteliğinde okunabileceği gibi, anlatıcının Ali Bey'in fedakârlıkları karşısında kurgunun akışını kuvvetlendirme girişimi şeklinde de anlaşılabilir.

Dürdane beş yaşına geldiğinde mahalle mektebine başlatılır. Ancak mahalle mekteplerinin verdiği eğitimi beğenmeyen Ali Bey, Münir Bey isminde henüz genç bir muallim tutarak Dürdane'nin evde ders görmesini sağlar. Her hâliyle Dürdane'ye sevgisini hissettirir. Okuma bahsi üzerine geçen bir konuşmada Dürdane hissettiği sevgiyi dile getirirken Ali Bey ile aralarında şöyle bir diyalog geçer:

- Beni ne kadar seviyorsunuz şimdi anladım…
- Nereden anladın…
- Siz söz söylerken muttasıl bana "Dürdane seni seviyorum." diyorsunuz gibi geliyor…[384]

Ali Bey, Dürdane'ye evde ders vermesi için görüştüğü Münir Bey'e de kısa sürede ısınır. Onu da sevmeye, kendi evladı gibi görmeye başlar. Konakta bir oda da Münir Bey'e tahsis eder. Dürdane'ye gösterdiği ilgi ve alaka, onun derslerine verdiği ehemmiyet nedeniyle Münir Bey'e karşı da büyük bir sevgi duymaya başlar. Ancak Dürdane büyüdüğünde Ali Bey'in sevgisi hususunda "adı konmamış" bir karışıklık yaşanır. Kurgudaki gerilimi artırmak için Dürdane'yi sürekli evladı gibi gören Ali Bey'in hislerinin "aşka" döndüğü yönünde bir anlatımla olaylar sürdürülür. Ali Bey her fırsatta Dürdane'yi görmek, onunla konuşmak ister. Bu sebeple Ali Bey, Dürdane'den saklamaya çalışsa da Münir Bey'i de kıskanmaya başlamıştır. Münir Bey'in kendisini bir baba gibi gören Ali Bey'e gönderdiği mektuplarda Dürdane'ye dair sorduğu sorular karşında Ali Bey'in kıskançlığı dile getirilir. Ali Bey'in evladı gibi gördüğü ve dört yaşından itibaren bakımını üstlendiği, kendinden de yaşça oldukça küçük bir kıza ilgi duymaya başlıyor gibi gösterilmesi şahıs kadrosu açısından sınırlı bir niceliğe sahip romanda entrik kurguyu artırma isteği şeklinde de yorumlanabilir. Nitekim "muhterem ihtiyar" şeklinde nitelenen Ali Bey, kendi ıstırap çekmeyi göze alarak Münir ve Dürdane'nin kavuşmasına müsaade eder.

[383] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah,* nu. 3104, 22 Safer 1316/29 Haziran 1314/11 Temmuz 1898, s.2.
[384] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah,* nu. 3131, 19 Rebiyülevvel 1316/26 Temmuz 1314/7 Ağustos 1898, s.2.

Münir'e yazdığı bir mektupla onu İstanbul'a davet ederek düğünlerini yapar. Bu da gerilimi artırmak amaçlı bir münasebet kurma gayreti gibi görünmektedir.

Şikeste Beste'de Dürdane ile Münir arasında gelişen aşka yer verilir. Dürdane'ye beş yaşından itibaren ders vermeye başlayan Münir, onun terbiyeli ve iyi eğitim almış biri olarak yetişmesine katkı sağlar. Başlangıçta ağabey-kardeş çizgisinde ilerleyen sevgi Dürdane'nin büyümesiyle birlikte aşka dönüşmeye başlar. Münir Bey altı yıl Dürdane'yi okutup aynı konakta vakit geçirdikten sonra taşrada bir memuriyete tayin olur. Böylelikle Abdullah Zühtü'nün diğer romanlarında da görülen kavuşma ihtimali olan iki sevdalı arasına "ayrılık" girmiş olur. Dürdane on üç, on dört yaşlarına geldiğinde romanda işlenen sevgi, iki genç arasındaki aşka dönüşmüştür. Dürdane, Münir'i merak etmekte; her fırsatta Ali Bey'le konuşurken Münir'i anımsatacak, ona olan muhabbetini ifade edecek ortamlar hazırlamaktadır. Dürdane'nin bir müddet sonra hasta olmasıyla Ali Bey'in Dürdane'ye karşı ilgisi de artmaya başlar. Dürdane'nin üzülmesine dayanamayarak Münir'i İstanbul'a davet eder. Her ne kadar romanın sonunda Münir ile Dürdane mutlu sona eriştirilmiş olsalar da roman boyunca aralarındaki sevgi, aşka dönüştüğü andan itibaren herhangi bir karşılıklı münasebetleri söz konusu değildir. Özellikle Münir'in, Ali Bey'e gönderdiği birkaç mektupta "hâl ve hatır" sormak dışında Dürdane'ye karşı hislerine dair hiçbir anlatıma yer verilmez.

Sara romanında işlenen aşk teması, Sara'nın sevme ve sevilme arzusu/ihtiyacı neticesinde ortaya çıkmış ve evli olması dolayısıyla da "yasak" sıfatıyla nitelenen bir duruma dönüşmüştür. Sara istemediği bir evlilik yapar ve evlendiği kişi de Sara'daki hassas kalbi, sevilme arzusunu anlayıp taşıyabilecek biri değildir. Hayalini kurduğu evlilik ile hakikatte karşılaştığı evlilik Sara'nın sevgiye duyduğu isteği artırır:

> Ah sevilmek… Ah şiddetle, bütün bir kalp ve ruh ile sevilmek… Çıldırasıya sevilmek! Gözyaşlarıyla, iştiyaklarla, tahassürlerle, amanlarla sevilmek… Kahredici, yakıcı, öldürücü, harap edici, bir mahiyetle sevilmek… Sonra mektuplar, sonra şiirler, sonra heyecanlar, sonra piç-ü tablar, sonra sitemler, hiddetler, sonra valihane lâl oluşlar, bitabane dalgınlıklar, sevda-perverane coşkunluklar, fedakârlıklar velhasıl bütün bir aşk u gâram. Ah bir aşk u gâram! Artık Sara yavaş yavaş ruhun bu ihtiyacını anlıyordu. (…) Sara gibi yetişmiş, Sara gibi hayatı şiir ve hayal ile geçmiş, Sara gibi yaratılmış bir kadın için bu arzu, bu ihtiyaç ta evvelden beri -şu keşân-ı emeller, mebna-yı hayaller kurulduğu zamandan beri- mevcut iken muvazi-yi hayat, tesadüf-ü

> talimle kendini belli etmediği hâlde nihayet -tabiat mukteziyatıyla- nümayan oluyordu.[385]

Doktor Bedi, Sara'yı muayeneye başladığı andan itibaren Sara'nın sinir hastalığının sebebinin ondaki beğenilme, güzel sözlerle avutulma ve hayallerle dolu bir aşk yaşama arzusundan kaynaklandığını fark eder. Bedi hem Sara'nın güzelliğinden faydalanmak hem de maddi kazanç elde etmek için Sara ile görüşmeyi sürdürür. Sara'nın güzelliğinden etkilenen Bedi "*eğer kendimi hakkıyla bilmiş olmasaydım mutlaka bu kadına âşık oldum zannederdim. Fakat ben nerede âşıklık nerede!..*"[386] diyerek bu yasak ilişkideki tavrını ve niyetini belli eder. Sara ise tam tersi bir hâlde zaman zaman vicdan azabı yaşasa da Bedi'nin gerçek yüzünü fark edemediği için hayalî bir âlemde son derece ulvi bir aşk yaşadığını düşünmektedir. Bedi karşısında son derece fedakâr bir tavır takınan Sara, Bedi'nin kendisinden sıkılmasıyla eskisinden daha şiddetli bir sinir harbi yaşamaya başlar. Bedi kesin bir ayrılıktansa bir gün dönme ihtimalini düşünerek açık kapı bırakıp, darılmış gibi görünerek Sara'dan uzaklaşır. Sara bu belirsizlik karşısında Bedi'ye daha fazla bağlanır. Onun bu bağlılığının neden olduğu durumlar, Komşu Kadın'ın ağzından şöyle bir durum tespitiyle ortaya konur:

> Erkekler bizim gibi [kadınlar] değildir. Kadınlar tarafından sevilmeyi kendilerine bir iftihar addederler: "Bu kadın beni seviyor. Fakat ben ehemmiyet vermiyorum." diye övünmekten çok zevk alırlar. Kendilerini sevdiğinden emin oldukları kadına her türlü hakareti, gadri reva görürler de o kadın tarafından bir mukabeleye, bir küçük siteme, serzenişe bile tahammül edemezler. Hele aldanmak, sevilmediklerini anlamak onları son derece hiddetlendirir.[387]

Sara, Bedi'ye karşı kayıtsız davranmaya başlayarak onunla tekrar münasebet kurmak isteğindedir. Bedi, Sara'nın kayıtsız tavırlarını görünce tekrar onunla birlikte olma arzusu duymaya başlar. Bir müddet bu tavrı devam ettiren Sara artık Bedi'den daha fazla uzak kalmaya dayanamaz ve aşkının ıstırabıyla yazdığı mektubu, Bedi'ye verme düşüncesiyle gezinti yerinde arabadan caddeye doğru atar. Kâmi'nin kendisine sanarak aldığı mektup neticesinde Bedi, Sara'nın bir başkasıyla görüştüğünü düşünerek kıskançlık duygusuna kapılır. Sara'ya hiddet ve sitem dolu

---

[385] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3660, 23 Ramazan 1317/12 Kânunusani 1315/24 Kânunusani 1900, s.2.

[386] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3767, 30 Ramazan 1317/19 Kânunusani 1315/31 Kânunusani 1900, s.2.

[387] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3754, 17 Ramazan 1317/6 Kânunusani 1315/18 Kânunusani 1900, s.2.

bir mektup yazar. Sara bu mektubu okuduktan sonra Bedi'nin gerçek yüzünü fark eder ve aldandığını anlar. Bedi'ye duyduğu karşı konulmaz sevgisi bir anda nefrete dönüşür. Kâmi beş günlük bir platonik hissiyat neticesinde Sara'nın mektubunu kendisine sanıp yerden alarak yasak aşk macerasına dâhil olur. Kâmi'nin amacı Bedi'ninki gibi değil daha saf ve gerçek bir sevgiye dayanmaktadır. "*Onu sevmek ve onun tarafından sevilmek*."[388] Bu istekle Sara'ya bir mektup yazar. Sara başta onun samimi ve hassas bir kalbi olduğuna hükmeder. Ancak Komşu Kadın'ın, Bedi ve Kâmi'nin ikinci mektuplarını karıştırıp aynı anda vermesi üzerine Sara her ikisinin de aynı mahiyette olduğuna kanaat getirerek tümüyle yasak aşk macerasına son verir. Kocasına dönüp tüm bu hayattan kurtulma niyetine bürünen Sara, kocasına bir mektup yazarak yanına dönmek istediğini bildirir. Ancak ondan aldığı "Nikâhınız boştadır." cevabıyla bu emeline de ulaşamaz.

Sevda romanında Beyoğlu'nda bir baloda tesadüf eden Koraliya ile Abid arasında yakınlaşma başlar. Romanın birinci bölümünde Koraliya ve Abid arasındaki münasebetin ilerlediği tarafların birbirlerine karşı daha çok bağlanma hususundaki tereddütleri üzerine konuşmalar gerçekleşir. İkinci ve üçüncü bölümde Koraliya-Abid münasebetinin gelişimi anlatılır. Koraliya oldukça güzel bir kadındır. Küçük yaştan itibaren yanında çalıştığı aileden nezaket ve terbiye öğrenir. Ancak evin "bey"i ile kaçarak evlenirler. Koraliya dört yıllık bir münasebetten sonra beklediği sevgiyi bulamaz ve mustarip olmaya başlar. Onun en büyük arzusu sevmek ve gerçek manada sevilmektir. Abid ile Koraliya arasında geçen konuşmalarda onların birbirlerine karşı hissettikleri ve bağlanma konusundaki tereddütleri açıkça görülür:

> [Koraliya] Seninle görüşmek seninle bir dakikacık yaşamak da ayrılık gibi bir şey. Çünkü seninle bulundukça daima ayrılmayı düşünmemek kabil olamıyor… (…)[Koraliya] Beni sevmiyor musun? Beni sevdiğin için mi böyle oluyorsun yoksa… [Abid] Hâlâ şüphen var mı? [Koraliya] Bilmem… Ben o kadar aldatıldım ki şimdi hiçbir şeye inanmak istemem. Yalnız bildiğim bir şey varsa o da… [Abid] Evet… Söyle… Söyle… Benim seni pek çok sevdiğimdir değil mi? [Koraliya] Hayır… Seni çok pek çok sevdiğimi biliyorum.[389]

Sevda romanında Abdullah Zühtü'nün aşk konusundaki düşüncelerini de Abid'in konuşmalarında bulmak mümkündür. "*Ölçüler ile terazi ile muhabbet olur mu? Bu hâl-i insaniyette var mıdır? Hayatın öyle dakikaları, öyle devreleri olur ki bütün*

[388] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3702, 6 Zilkade 1317/23 Şubat 1315/7 Mart 1900, s.2.
[389] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3727, 1 Zilhicce 1317/ 19 Mart 1316/1 Nisan 1900, s.2.

akıl ve muhakeme bitiyor. Artık hatt-ı harekette bir muvazene, bir itidal kalmıyor… Muhabbet başka, hesap başka… Doğrusu ben ömrümde hesap ile muhabbeti bir yere getiremedim…"[390]

Karoliya yaşadığı hovarda, çapkın ve belalı bir erkeğe duyduğu muhabbeti dile getirirken erkeklere karşı güvensizlik hissine kapılmasının da nedenlerini anlatmış olur:

> Henüz kız iken bu adamın eline düştüm. Dört senedir beraberiz. Bu dört sene içinde bana bir hayli şeyler yaptı. Fakat ne yapayım. Hepsine katlanmaya mecburum. Fena adi bir adamdır. Bütün arkadaşları, bildikleri Beyoğlu'nun en çapkınları. Bu çapkınlarla beni korkutuyor. Ben zavallı bir kadınım. Kimsesiz gibiyim. Ailemden artık bana fayda yok. Onlar beni istemezler, beni düşünmezler düşünmek de arzu etmezler. Çünkü ben onların sözünü dinlemedim. Ah onun bilmem ki nesine güvendim, nesini beğendim, bilmem. Galiba biraz sevdim. Evet o bir sevda idi. Beni bu felakete uğratan bir sevda idi.[391]

İlk tanıştıkları gün Abid, Koraliya'ya birini sevip sevmediğini sorduğunda ise Koraliya kimseyi sevemediğini ancak sevmeyi çok istediğini, erkeklerin adi hislerinden dolayı sevemediğini hiçbir zaman da sevemeyeceğini ifade eder.

Bir Gece romanında da sevgi, aşk temasının olayların akışında büyük bir etkisi vardır. İnsani duyguların en temellerinden biri olan sevme ve sevilme ihtiyacı romanda gerilimi artırmakta ve ilişkilere boyut kazandırmaktadır. *Bir Gece*'de işlenen sevgi teması; şahıslarının birbirlerine duyduğu anne-çocuk sevgisi, komşular arası sevgi ve iki genç arasında gelişen aşk/sevgi şeklindedir. Necati'nin Muhlise Hanım'a, onun da Necati'ye duyduğu sevgi anne-çocuk arasındaki sevginin romandaki karşılığını oluşturmaktadır. Hasan Efendi'nin karısı ile Muhlise Hanım'ın birbirlerine duydukları sevgi ise "*bir hemşire gibi*"dir (Abdullah Zühtü, 1316: 329). Necati'ye sahip çıkan, eğitim hayatı boyunca onu destekleyen Hasan Efendi ve karısı, komşuluk hukuku ve sevgisinin gereklerini yerine getirdiklerine inanmaktadır. Bu itibarla Necati'yi kendi öz evlatlarından ayrı görmezler. Necati'ye duydukları sevgi, kızları Habibe Sıdıka'nın da Necati'ye karşı küçüklükten itibaren sevgi beslemesine imkân tanır. Birlikte büyüdükleri söylenebilecek Necati ile Habibe Sıdıka yaşları ilerleyip genç olduklarında aralarındaki sevgi de aşka dönüşür. Necati sevginin insan için önemini şu sözlerle

[390] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3728, 2 Zilhicce 1317/ 20 Mart 1316/2 Nisan 1900, s.2.
[391] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3740, 14 Zilhicce 1317/1 Nisan 1316/14 Nisan 1900, s.2.

ifade eder: "*Dünyada sevilmekten, düşünülmekten tatlı acep bir şey var mıdır?*" (Abdullah Zühtü, 1316: 406). Onun, Habibe Sıdıka'ya duyduğu aşk da "ulvi" ve "samimi" bir muhabbetten ileri gelmektedir. Habibe Sıdıka'nın kendisini sevdiğini öğrendiği ilk anda Necati'nin tepkisi samimi bir mahiyettedir: "(…) *kalbimde şiddetli bir heyecan husule geldi. Bütün asabım bilaihtiyar sarsılmaya başladı. Kulaklarımda bir uğultu hasıl oldu. Boğazım kurudu. Anlatılamaz bir hâlde: Bu ne demek?.. Ne demek?..*" (Abdullah Zühtü, 1316: 457) diyerek saf bir gönlün verebileceği tepkiler gösterir. Necati kendi duygularından emin olduğunda ise "*İşte ben o güzelliğe mağlup olmuş, işte ben onu sevmişim. Pek samimi, pek saf fakat pek şedit bir muhabbetle, yakıcı, öldürücü, kahredici bir garam ile sevmişim, sevmişim, sevmişim!..*" (Abdullah Zühtü, 1316: 473). Necati, Habibe Sıdıka'nın kendisine karşı duyduğu sevginin mahiyetinden tam emin olmak için yakın dostu Abid ile sık sık bu hususta konuşur. Bu görüşmelerin birinde Abid; kadın ve erkeğin sevgi karşısındaki konumunu bildirir: "*Bir erkek mutlaka ezhar-ı muhabbet için bir vesile bulur, bir sebep icat eder. Çünkü bu hareketi hiç kimsenin nazarında menfur değildir. Hâlbuki bir kız için böyle mi ya? Ne yapsa herkes ayıplar. Hatta gizliden gizliye sana müracaat etse sen bile şüphe edersin.*" (Abdullah Zühtü, 1316: 482). Abid'e söyletilen bu sözler Abdullah Zühtü'nün toplumda kadın erkek münasebetinde, kadının ve erkeğin konumlarını belirleme, bildirmede ne derece dikkatli olduğunu da göstermektedir. Erkeğin sevgisini belli etme/bildirme hususunda yaptığı girişimlerle kadının teşebbüs ihtimali bile son derece farklı algılanmakta ve yorumlanmaktadır. Abid, Necati'ye verdiği tavsiyelerle Habibe Sıdıka'ya niyetini belli etmesini söyler. Necati yine çekimser kalınca ilk teşebbüs Habibe Sıdıka'dan gelir. Necati'nin segâh makamında şarkılar sevdiğini bildiği için bu makamda ondan şarkı sözleri ister. Necati mecmuları karıştırıp Habibe Sıdıka'ya yazdığı mavi kâğıttaki şarkıları, kendi sevgisini belli edecek şekilde sıralar. Bunların en başına da "*Neler çekti neler avare gönlüm*" (Abdullah Zühtü, 1316: 572) mısraını yazar. Habibe Sıdıka aynı kâğıdı Necati'ye tekrar verir. Necati başlangıçta bunu reddedildiğine yorar ancak söz konusu dizenin sonuna Habibe Sıdıka tarafından konulan soru işaretiyle heyecanlanmaya başlar. Bu işaret ile Habibe Sıdıka, Necati'yi sevdiğini ve merak ettiğini ima etmektedir. İkisi arasındaki münasebet bu minvalde devam eder ve Habibe Sıdıka'nın annesinin, Necati'yle konuşmasıyla Habibe Sıdıka ile Necati nişanlanır.

Bir Gece romanında Necati ile Habibe Sıdıka arasında şarkılar, şiirler, samimi ve saf duygu ve durumlarla ele alınan aşk/sevgi, olayların gidişatı üzerinde de mühim etkiye sahiptir. Küçük Hüseyin Efendi, Necati'nin defterlerinden okuduğu şahıslar arasındaki bu sevgi durumları neticesinde Necati'ye karşı merhamet besler. Necati'nin nasıl bir ruh yapısına sahip olduğunu anlayarak onun cinayet işlemeye uygun bir tabiatta olmadığına kanaat getirir. Denilebilir ki sevgi bu romanda hem saf ve masum bir duygu şeklinde işlenmiş hem de masum bir kişinin ceza almasının hatta idamının önüne geçmiştir.

Çamurlar İçinde romanının merkezinde sevgi ve aşk vardır. Romanın kuruluşundaki en temel öge Kudret ile Jülide aşkı ve imkânsızlıkların giderilme çabasıdır. Roman tamamlanmamış olması nedeniyle bu ilişkinin seyrinin bütünü hakkında bilgiye ulaşılamasa da yayımlanan bölümlerden aşk ve sevgiye dair çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Kudret'in, Jülide'ye duyduğu aşk tesadüfler üzerine kurulu karşılaşmalar neticesinde gelişir. Tanzimat Dönemi romanlarının genel karakteristik yapısına benzer bir kurguyla Kudret, gezinti yerlerinde dolaşırken birkaç defa Jülide'ye tesadüf eder ve âşık olur. Jülide de aynı tesadüfler neticesinde Kudret'e ilgi duymaya başlar. İkili arasında münasebet yine dönem romanlarında görülen mektuplaşma ve arabulucu tipler vasıtasıyla gerçekleşir. Kudret yazdığı bir satırlık mektupla duygularının saflığını ifade eder. Kudret ayrılık ıstırabıyla düşünceli bir hâldeyken sevginin ruhuna verdiği ağırlığı dile getirir: *"Bu muydu muhabbet?.. Bu muydu?.. diye kendine soruyordu. Eğer bu ise hastalıktan hiç farkı yoktu. Çekilmez bir hastalık.*"[392] Kudret bu "hastalığın" etkisiyle günlerce ne yapacağını, nasıl davranacağını bilemez bir hâlde yaşar. Kavuşmaları önündeki en büyük engel Nevber ve Şadi'nin kötü şöhreti dolayısıyla Jülide'nin de kötü bilineceği/anılacağı kaygısıdır.

Abdullah Zühtü romanlarında aşk ilişkileri; iki gencin birbirini görmesi, bir müddet birbirlerine ulaşma çabası, çeşitli güçlüklerden sonra bir araya gelme, yaşanan çeşitli durumlar nedeniyle tekrar ayrılmaları ve yaşanan bütün sıkıntılardan sonra tekrar kavuşma ile sona ermektedir. Onun romanlarında tercih ettiği kurgusal yapıya göre Kudret-Jülide aşkının ilerleyişi "uzaklaşma" aşamasında yarım kalmıştır. Kudret ve Jülide gezinti yerlerinde karşılaşmış, bir müddet sonra mektup

[392] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7306, 12 Cemaziyelevvel 1319/14 Ağustos 1317/27 Ağustos 1901, s.2.

vb. araçlarla birbirlerine sevgilerini bildirmiş, Fransızca ders verme bağlamında bir araya getirilip ilişkileri ilerletilmiş ve ders vermenin kesilmesiyle uzaklaşma aşamasında yarım kalmıştır.

3.1.6.11. Eğitim ve çocuk terbiyesi

Şikeste Beste romanında çocuk terbiyesi konusu üzerinde durulurken Türk eğitim sistemine dair de tespit ve eleştirilere rastlamak mümkündür. Ali Bey, küçüklüğünden itibaren Dürdane'nin eğitimine büyük önem verir. Dürdane konağa geldikten sonra onun hem ihtiyaçlarını gidermesi hem de eğitmesi için Necmileyal Kalfa'yı görevlendirir. Dürdane bu kalfadan masallar, hikâyeler dinleyerek vakit geçirmeye başlar. Beyoğlu'nda alışveriş yapıp, Tepebaşı Bahçesi'ne gezmeye gittiklerinde burada yabancı çocuklarla karşılaşan ve onların dillerini bilmediği için kendisine bakmaları ve konuşmalarına anlam veremeyen Dürdane "taşralı" olmanın utancını yaşar.

> Zavallı Dürdane bundan ne anlar. Galiba kendinin taşralı olmasının anlaşılmasından çekiniyordu. Daha İstanbul'a geleli üç gün olduğu hâlde bunu hissetmeye başlıyordu. Ah şu istidat! Bazen ne büyük eserler ne büyük hayret-efza harikalar gösterir. Çocukta daha şimdiden umuma karşı kendini hakkıyla takdir ettirmek emelleri, arzuları uyandırıyordu."[393]

Gelişmeye, eğitilmeye müsait bir ruh ve fikir yapısına sahip olarak tanıtılan yabancıların çocukları gibi bir "çember" alınarak Dürdane, çember çevirmeye başlar. Ali Bey özellikle komşuların çocuklarıyla ve yalnız Türkçe bilen çocuklarla görüştürmek istemez. "*Ali Bey'in, Dürdane'ye arkadaş olarak o çocukları ittihap etmemesindeki maksat, Beyoğlu ailelerine mensup etfali İstanbul çocuklarına tercih etmesinden ileri geliyordu.*"[394] Ancak bunun bir millet ve dil meselesi olmadığı hemen sonraki satırlarda anlaşılmaktadır. "*Hayır, belki hatırına bile gelmemişti. Eğer Dürdane Fransızca veya Rumca bilseydi belki o çocuklarla da oynamasını büsbütün men ederdi.*"[395] Buradan Ali Bey'in tavrının tüm eğitimi en başından doğru bir kanal aracılığıyla alma çabası şeklinde değerlendirilebilir. Okumanın önemi üzerine Dürdane ve Ali Bey arasında geçen konuşmada Ali Bey'in yabancıların çocuklarının okuma bilerek ne kadar büyük bir değere sahip

[393] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3111, 29 Safer 1316/6 Temmuz 1314/18 Temmuz 1898, s.2.
[394] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3114, 2 Rebiyülevvel 1316/9 Temmuz 1314/21 Temmuz 1898, s.2.
[395] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3114, s.2.

olduklarını vurgular. "*Onlar okumak bildikleri için kitaplarda okurlar, öğrenirler. Bir de insan kitapta yalnız hikâye okumaz. Her şeyi öğrenir. Okumak bilen, çalışan bir çocuk dünyayı bilir. Anlatamam ki pek iyi bir şeydir pek iyi*."[396] Ali Bey okumak üzerine söylediği bu sözlerden sonra Dürdane'nin okuma öğrenerek, konaktaki piyanoyu da çalabilmesinin kolaylaşacağını söyler. Dürdane'ye ciddi anlamda ilk eğitim verme isteği, Dürdane beş yaşına bastığında uyanır. Ali Bey mahalle imamı ve mektep muallimi aracılığıyla ihtiyaç sahibi on altı çocukla birlikte Dürdane'ye mektebe başlama merasimi düzenler. Hazırlıklar yapılır, ihtiyaç sahibi çocukların aileleri de konağa davet edilir. Mektebe başlama törenine yüz kadar da dışarıdan çocuk arabalarla "ilahiler" söyleyerek iştirak eder ve bir müddet sonra ayrılır. İlk gün "besmele" okutulur. Bu merasimle mektebe başlama âdeti tamamlanmış olur.[397] Ancak Ali Bey sonrasında Dürdane'yi mahalle mektebine göndermek istemez.

---

[396] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3116, 4 Rebiyülevvel 1316/11 Temmuz 1314/23 Temmuz 1898 s.2.

[397] Osman Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi* adlı çalışmasında mektebe başlama töreninden şöyle söz eder: "(…) havas bed'i besmele cemiyeti halk Âmin alayı der. Buna bilhassa hali vakti yerinde olan ailelerce çok ehemmiyet verilir ve bu da sünnet gibi o ailenin belli başlı gösterişlerinden, düğünlerinden birisi olurdu. Şimdiki gibi mektebe çocuk kaydı zamanı muayyen olmadığından herkes senenin hangi gününde olursa olsun çocuğunu mektebe başlatabilirdi. İşte bu başlatma yani kayıt bir usule, bir törene tabi idi. Evvela: Fakir bir ailenin çocuğu babası yahut anası veya velisi' tarafından en yakın mektebe götürülür, hocanın eli öptürülüp okutulmasına itina olunması rica edilir. Saniyen: Orta hâlli bir ailenin çocuğu giydirilip kuşatılır, erkek ise fesine, kız ise saclarına elmas, inci gibi müzeyyenat, boynuna da kılâptanlı bir cüz kesesi takılır yakın akrabasıyla birlikte mektebe gidilir, çocuk derse başlattırılıp hocaya dua ettirildikten sonra mektepteki çocuklara, birer, ikişer kuruş ve hoca ile kalfaya da uçlarına birkaç mecidiye (yirmi kuruşluk gümüş para) bağlanmış birer yağlık (mendil) verilirdi. Salisen: Zengin ve kibar bir ailenin çocuğu mektebe başlıyacağı zaman gideceği mektebin hocasına haber gönderilir, hoca tarafından da talebeye:

-Yarın âmin var. Güzelce giyinin de öyle gelin, emri verilirdi. Okunan İlahi ve edilen dualar esnasında çocuklar âmin diye bağrıştıkları için bu törene âmin alayı denilirdi. Amine gidecek çocukların miktarı az yahut mektebe yeni başlıyacak çocuk babasının edeceği masraf ve fedakârlık çok ise başka mekteplerden de hocaları ve kalfalarıyla birlikte çocuklar davet edilirdi. Çok kerre perşembe ve bazan da pazartesi günleri yapılan bu alaylara sabahleyin çocuklar bayramlık elbiselerini giyinmiş oldukları hâlde mektepte toplanırlar. Önde ilahiciler (İlahi denilen o zamanki mektep şarkılarını okuyanlar), arkada aminciler (İlahi arasında âmin diye bağıran talebeler) olmak üzere ikişer ikişer dizilirler ve böylece çocukça sevinçlerle mektebe başlıyacak çocuğun evine giderlerdi.

Mektebe başlıyacak çocuk yeni elbiselerini giyinmiş, üstü başı mücevherat ile süslenmiş, boynuna kıymettar bir şal ve sırmalı bir cüz kesesi takılmış olduğu hâlde evin kapısı önünde bekler, alay köşeden görünür görünmez hemen dışarı çıkarılır, kapının dışarısında bekliyen ve fenerlerinden birisine birkaç arşın basmadan askı bağlanmış olan faytona oturur, mektebe başlıyacak çocuk bir tane ise yanı başına akrabasından yahut konu komşudan birisinin o yaşta bulunan çocuğu, karşısına da ailesinin yakınlarından birisi oturduktan sonra araba gayet ağır bir yürüyüşle yürümeğe başlar ve çocuğun mektepte üzerinde oturacağı minder de arabanın önünde taşınırdı. Bu minder kadife yahut kıymetlice bir kumaştan dört köşe yahut yuvarlak bir şekilde yaptırılır ve mektebin açılır kapanır rahlelerinden birine bağlanıp boynuna askı asılmış bir adamın başı üstünde taşıtılırdı." (1991), İstanbul: Eser Matbaası, s. 91-92.

> Osmanlılar nezdinde mine'l-kadim muarifin ne derece mazhar-ı tebcil olduğuna en parlak bir burhan teşkil eden şu (mektebe başlatmak) usulünün kavaid-i azimesinin Ali Bey bilatecrübe anlamaya başlamıştı. Henüz elifba demeyi besmele çeken etfale bu kadar parlak ve mükemmel bir merasimle kadr-ı celil marifeti tanıttırmak, çocuklarda büyük bir şevk ve heves uyandırmak sayesinde ne ulvi neticeler hasıl olacağını bedihi değil mi idi?.. Abâ ve ecdadımızın her türlü merasim-i mutimineye tercih eyledikleri şu resm-i âlînin günden güne -Garbın tesirat-ı âdiye ve menhusası cümlesinden olarak- evvelki ehemmiyetini kaybetmesi cidden şayan-ı teessüftür. Nitekim bu teessüfü en çok hissedenlerden biri de Ali Bey olduğu için Dürdane'yi pek parlak bir surette mektebe başlatmaya karar vermişti. Bahusus çoktan beri mütemadiyen başka hiçbir şey görmeyen konaktakilerin de bu vesile ile kesb-i meserret etmeleri kendince mültezim idi.[398]

Ali Bey bir geleneği yaşatmak maksadıyla tertip ettiği bu törenin ardından tanıdığı bir mektep hocası vasıtasıyla Münir Bey'e ulaşır. Münir Bey yirmi bir yaşında eğitimine devam eden Mekteb-i Sultani mezunu bir gençtir. Dürdane'ye muallimlik yapmak, okuma yazma öğretmek üzere konağa yerleşmesi istenir. Münir Bey teklifi memnuniyetle kabul eder. Ali Bey, Dürdane'nin önce Türkçeyi iyi bir şekilde öğrendikten sonra Fransızcayı öğrenmesi için mürebbiye tutacağını söyler. Münir ile Ali Bey arasında okumak üzerine geçen bir görüşmede Ali Bey, mahalle mekteplerinde verilen eğitimi yeterli görmediğini, kısa bir sürede de okuma yazma öğrenmenin mümkün olmadığını düşündüğünü dile getirir. Münir Bey de "beş altı aylık" bir eğitimin fayda vermeyeceği kanaatindedir.

Ali Bey'in, Dürdane'nin eğitimi üzerine bu denli kafa yormasını Abdullah Zühtü anlatıcı aracılığıyla şöyle değerlendirir:

> Ahval-i cihanı, hakikat-i hayatı anlamış olan madde-i meyus adamlar için belki bir küçük çocuğun o kadar büyük ehemmiyeti olamaz. Onların nazarında bir çocuk nihayet bir çocuktur ki dünyaya her ihtimale karşı bedbaht olmak, cinayet-i beşerîyeyi irtikap etmek için gelmiştir. Hâlbuki henüz genç, henüz tecrübesiz, henüz şiar-ı hayat ile mütelezziz, henüz sevda-yı hayal ile musavver olanlar için bir çocuğun bahusus Dürdane gibi bir yavrucuğun başka bir tesiri, başka bir mevcudiyeti, başka bir hâli vardır. Çocuklara ya pek şefik olan pederlerin ya pek sevdalı validelerin yahut pek hayalperest ve saf olan gençlerin nazarıyla bakılmalıdır. O nazarla ki her şeyde çirkinlikten ziyade güzellik arar, güzellikten ziyade iyilik hisseder.[399]

Ahmet Rasim'in *Falaka*'sında mektebe başlama töreni ayrıntılarıyla işlenen bir başka edebî eserdir. (2000), İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

[398] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3118, 6 Rebiyülevvel 1316/13 Temmuz 1314/25 Temmuz 1898, s.2.

[399] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3124, 12 Rebiyülevvel 1316/19 Temmuz 1314/31 Temmuz 1898, s.2.

Ali Bey, Dürdane'ye okumayı öğretirken nasıl bir yol izleyeceğini sorduğu Münir Bey'den henüz bir program belirlemediğini ancak ders vermeye başlayınca "bir kuvve-i maneviye"nin imdadına yetişeceğini söylemesi üzerine Ali Bey durumu değerlendirir:

> İşte şimdi muvaffak olacağız. Aklım kesti. İnsanda bu kadar halis niyet ve emniyet-i kalp olursa mutlaka muvaffak olur. Artık sen bilirsin evladım. Nasıl istersen öyle yap. Yalnız şunu söyleyeyim, derslere pek ciddi başlamayınız. Çocuklar malum a biraz sıkıntılı olurlar. Onların mail pervaz olan nevheves ruhları bir nokta-i ciddiyete merkûz olamaz. Şuradan şuraya seyeran etmek ister. Tiz ruh kuşlar gibi daldan dala uçar, bunu nazar-ı dikkate alınız da…[400]

Ali Bey ile Münir'in mahalle mektepleri hakkındaki konuşmaları ise şöyledir:

> (…) – İşte okumak hususunda bizim çektiğimiz sıkıntılardan kurtulmuş olacak. Aman efendim neydi o… Senelerce tahsil ettik, o elifbadan çektiğimiz sıkıntı mı kalmadı. Üç sene mektebe gidip geldik. İbareyi sökemedik. Hâlbuki şimdi beş altı ay içinde…
> - Şüphesiz efendim şüphesiz… o acıyı bendeniz de bilirim. Memlekette mektebe devam etmiştim. Hiçbir şey öğrenememiştim. Hatta artık okumaktan ümidi kesmiştim. Hâlbuki Mekteb-i Sultani'de kemal-i suhuletle öğrendim.[401]

Ali Bey, Dürdane'nin Fransızcayı da öğrenmesini istediğini belirtir. Münir Bey derslere başlarken Dürdane'nin ilgisini çekmeye çalışır. Okumak üzerine geçen konuşmada "Dünyada okumak kadar bence tatlı, eğlenceli bir şey yoktur." Diyen Münir Bey Dürdane'ye vereceği eğitimi de ne bir hoca ne bir ağabey gibi, tıpkı bir arkadaşıyla oyun oynar gibi gerçekleştireceğini belirtir. "*Bu hoca ile şakirdi nihayet o kadar güzel bir manzara vücuda getiriyor idi ki eğer bir ressam görseydi şüphesiz 'Elifbaya Başlarken' unvanı altında pek ulvi bir tablo teressümü için bunu bir mudil ittihaz eder idi.*"[402]

Romanın ilerleyen bölümlerinde Dürdane'nin piyano çaldığı, Fransızca şarkılar okuduğu görülmektedir. Ancak romanın anlatımında Dürdane'nin bir mürebbiyeden Fransızcayı hangi usullerle öğrendiği, piyano çalmaya ne zaman başladığı ve nasıl öğrendiği gibi durumlar karşılıksız bırakılmıştır. Bu yönleriyle olay örgüsünü çeşitlendirecek ve romanı daha sağlam bir kurgusal zemine yerleştirecek argümanların ihmal edildiği söylenebilir. *Güller, Dikenler* romanında

---

[400] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3130, 18 Rebiyülevvel 1316/25 Temmuz 1314/6 Ağustos 1898, s.2.
[401] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3130, s.2.
[402] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3132-3133, 20 Rebiyülevvel 1316/27 Temmuz 1314/8 Ağustos 1898-21 Rebiyülevvel 1316/28 Temmuz 1314/9 Ağustos 1898, s.2.

zembil içinde randevu evinin kapısına bırakılan bebeğin Müslüman olduğunun anlaşılması için kundağına sarılan elifba parçasından söz edildiği sahnede; kadınların hiçbiri okuma yazma bilmemektedir. *Şikeste Beste*'de ise Abdullah Zühtü, en başından itibaren küçük bir kız çocuğuna önce kendi değerlerini, dilini öğreterek bir eğitim aldırıyor daha sonra gelişimine katkı sağlayacak diğer değerlere yönlendirir. Hikâyelerinde de çocuk terbiyesi üzerinde fikirlerini belirten, çocuk terbiyesiyle ilgili usul belirleyen Abdullah Zühtü'nün eğitim ve özellikle kız çocuklarının eğitimi ve terbiyesine verdiği önemi bu araçlarla tespit etmek mümkündür.

Sara romanında eğitim ve terbiye konusu Sara'nın yetişme ortamı ve tarzının anlatıldığı satırlarda görülür. Sara, ailesi tarafından eğitimine önem verilmiş biri olarak yetişir. Ancak Sara'nın eğitimine önem verilirken terbiye ve güzel ahlak hususunda yeterli özenin gösterilmemesi, onun yaşayacağı felaketlerin de en büyük sebeplerinden biridir. Eğitimin yanı sıra güzel ahlakın ne denli önemli olduğu Sara'nın başından geçen yasak aşk macerası ile daha da belirginleştirilir.

> Kazandığını sarf etmek suretiyle oldukça iyi geçinen bir ailenin en sevgili evladı olan (Sara) pek küçük yaşta her istediği şeyin derhâl vücuda getirildiğini görerek şımarmış, gayet nazlı büyümüş, güzel giymiş, güzel terbiye değilse de güzel numuneler görmüş idi. (…)
> Sekiz yaşında mektebe devama başlayarak on iki yaşında iptidai derslerini görmüş, sonra Kadı Köyü'nde kızlara mahsus bir Frenk mektebinde bir müddet devam etmiş idi. Orada lisandan başka nisvânın bilmesi lazım gelen şeyleri de öğrenmişti. Güzel giyinmek, dikiş, biçki, el işleri, tuvalet, moda, terbiye ve nezâket ne demek olduğunu anlayabilmişti. [403]

Sara'nın aldığı eğitim onun yaşantısına da yansımış kaba, adi ve sıradan şeyler karşısında bir tavır geliştirmesini sağlamıştır. "*Şu hâlde yetişmiş olan (Sara) bu mektepten çıktıktan sonra artık orta hâlli ailesi arasında yaşamaya layık olmayacak bir dereceye gelmişti.*" [404] Sara, okuduğu kitapların da etkisiyle tıpkı *Madam Bovary*[405] romanındaki Emma Bovary gibi romantik bir kişiliğe bürünür. Emma Bovary'nin, doktor olan kocası Charles'ta karşılayamadığı sevmek ve sevilmek arzusunu başka erkeklerde araması gibi Sara da sevmeye ve sevilmeye duyduğu karşı konulmaz arzusunu Doktor Bedi ile dindirmeye çalışır. Sara'nın eğitim

[403] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3655, 18 Ramazan 1317/7 Kânunusani 1315/19 Kânunusani 1900, s.2.
[404] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3655, 18 Ramazan 1317/7 Kânunusani 1315/19 Kânunusani 1900, s.2.
[405] Gustave Flaubert'in 1856 yılında yayımlanan ilk romanı.

yıllarında yaşadığı okuma deneyimleri şöyle aktarılır: "*Mektepte okuduğu (Paul ve Virgini*[406]*), (Werther*[407]*) muhabbeti gibi bir muhabbet. Şiir ile memzuc bir muhabbet!... İşte bunu arzu ediyordu: Hayatında (Fakir Delikanlının Hikâyesi)*[408] *gibi bir vakıa-yı âşıkane bulunmasını temenni ediyordu.*"[409] Sara'nın okuduğu eserler, romantik bir duyuş ve düşünüşün ürünleridir. Sara bu eserlerden o denli etkilenmiştir ki *Genç Werther'in Acıları* romanındaki Werther'in yaşadıkları karşısında doğaya, tabiata kaçış düşüncesine bürünmesi gibi Sara da taşrada memur olan kocasının yanına gitme hayalleri kurarak karşılaştığı hakikatlerden kaçma çabasına girer. Sara'nın eğitimine verilen önem ahlaki terbiye noktasında ihmal edildiği için de romanın sonunda hem Sara hem de Sara'nın ailesi cezalandırmıştır gibidir.

Bir Gece romanında eğitim ve terbiye vakaların merkezindeki zıtlığı oluşturan unsurlardandır. Şahısların yetişme tarzları ve aldıkları eğitim olaylar karşısındaki tavrı da belirleyen başat ögelerdir. Necati, babası Bayram Efendi'den iyi bir örneklik görmese de Mekteb-i Sultani'ye devam ederek iyi bir eğitim alır. Necati'nin bu okula gitmesi babası için bir "başından def etmek" (Abdullah Zühtü, 1316: 391) yeriyken Necati ve ona her zaman sahip çıkan Hasan Efendi'nin hanımı için mektep, alınacak iyi bir eğitimle güzel bir istikbalin başlangıç noktasıdır. Necati bu mektebi başarıyla ve mükâfatlarla tamamlar. Abdullah Zühtü'nün ilk defa bir eserinde kendisinin de mezun olduğu Mekteb-i Sultani'nin eğitimi ve fiziksel durumu hakkında ifadelere yer verdiği görülür. Bayram Efendi oğluna sözde aklını kullanıp derslerine çalışması için bu mektebin öğrenci kabulündeki titizliğine vurgu yapar: "*Adam akıllı çalışmalı, oraya olur olmaz adamın evladı kabul olunmaz. Talihli başın var ise seni oraya alırlar.*" (Abdullah Zühtü, 1316: 366). "*Mekteb-i Sultani'nin pek iyi bir mektep olduğunu işitiyorum. Bütün kibar çocukları orada imiş.*" (Abdullah Zühtü, 1316: 392). Bu okulun eğitim hususunda da disiplinden taviz vermediği bir etüt sırasında etüt nöbetçisinin Necati'yi uyardığı sahnede görülür: "*karşımda yüksek sedirin önünde oturan mubassır bana Fransızca*

[406] Bernardin de Saint Pierre'nin romanı *Paul ve Virjini*,1778 yılında yayımlanmıştır.
[407] Goethe tarafından 1774'te yayımlanan *Genç Werther'in Acıları* adıyla Türkçeye aktarılan romanın başkişisi.
[408] Octave Feuillet'e ait bu eser "Bir Fakir Delikanlının Hikâyesi" başlığıyla Ahmet Mithat Efendi tarafından *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde 27 Mayıs 1881-6 Temmuz 1881 tarih ve 878-912 numaralı sayılar arasında tercüme olarak yayımlanmıştır.
[409] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3656, 19 Ramazan 1317/8 Kânunusani 1315/20 Kânunusani 1900, s.2.

bir şey söyledi ki anlayamadım. Sonra Türkçe: -Uyuma… Bir daha burada uyursan ceza alırsın. dedi." (Abdullah Zühtü, 1316: 399). Bunun dışında adab-ı muaşeret kurallarının da öğretildiğinden söz edilir. Mekteb-i Sultani'den mükâfatla mezun olur. "*395 Necati Efendi mükâfat!..*"[410] (Abdullah Zühtü, 1316: 421).

Necati böyle bir ortamda yetiştikten sonra kendi babasından ve mahallesinden apayrı bir kişiliğe, inceliğe sahip biri hâline gelir. Herkes tarafından terbiyesi, ahlakı ve hassas ruhu takdir görür. Şiirde, musikide ve diğer hususlarda malumatlı biri olur. Necati'nin tam zıttı karakterdeki kişi ise Zekiye Nimet'tir. Küçüklüğünden beri okulu, okumayı sevmediğini söyleyen Zekiye Nimet okuldan sürekli kaçtığını belirtir. Tüm zamanını kendi âleminde eğlence, sefahat ve gönül avutmak gibi hususlarda harcar. Ahlaken de düşkün oluşu nedeniyle ihtirasına yenilerek hırsızlığa ardından cinayete teşebbüs eder ve Bayram Efendi'yi de kendine benzeterek idama kadar giden süreci yaşar.

Çamurlar İçinde romanında da eğitim ve terbiye konularının ele alındığı görülmektedir. Abdullah Zühtü bu romanında eğitim kurumlarının hâlini eleştirel bir şekilde gözler önüne serer. Kudret'in muallimlik yaptığı okulun manzarası şu şekildedir:

> Sırf menafi-i hususiye için açılmış adi ve hissiz bir ticaret hâline getirilmiş bu hususi mektepte öyle bayağı muameleler, öyle nadan şakirtler, öyle barid

---

[410] "Galatasaray Sultanisi'nde okulu bitiriken yapılan törenlerin ilki 9 Temmuz 1871 tarihinde gerçekleşti. Öğrencilere törenle diplomaların ve mükafatların dağıtılması 1914-1915 yılına kadar sürdü. Saray ve hükümet her yıl tekrarlanan bu törenlere büyük önem verdi. (…) Tören bandonun (Mızıka-yı Hümayun)'un çalması ile başlardı. Çalışkan öğrencilere verilen mükafatlar birkaç türlü olurdu. Öğretim yılı içinde her dersin çalışkanına ayrı ayrı mükafat verilirdi. Örneğin: Türkçe, Arapça, Farsça. Hesap-Hendese, Tarih, Coğrafya, Ahlak, Fizik, Kimya gibi derslerden de ödül verilirdi.
Dört çeşit ödül (Mükafat) vardı;
1- AFERİN: Fransızcası: (Bon Point)
2- TAHSİN: (Beğenmek, iyi ve güzel bulmak, alkışlamak) Fransızcası: (Appreciation)
3- İMTİYAZ (Zikri Cemil): Diğerlerinden ayrılmak, farklı olmak, benzerlerinden ayrılmak. Fransızcası (Distinction)
4- MÜKAFAT: Sınav sonraları verilirdi. Mükafatlar en yüksek derecedeki takdir belgesi olmasının yanında bir de ceza alan öğrencinin ceza puanının dereceli olarak silinmesini sağlardı. Örneğin; 4 Aferin 1 Tahsin karşılığıydı, 1 imtiyaz kâğıdı 8 Aferin, bir mükafat 50 Aferin değerindeydi. Mükafat dışında kalan ilk üç ödül derslerde öğrencinin çalışması ve terbiyesi ile ilgili konularda kullanılırdı. Mükafatlar gibi öğrencinin aldığı cezalar da vardı.
1- Tevfik Cezası (Alıkoymak): Fransızcası: (Retenue) Çalışmayan, yaramazlık eden, ahlak dışı davranışlarda bulunan öğrencilere uygulanırdı. Yemek arası büyük teneffüste yarım saat bir sınıfta başlarında mubassır olduğu hâlde oturmak.
2- İzinsiz Cezası: Fransızcası (Privee) Perşembe ve Cuma günleri okulda kalmak.
3- Muvakkat Tard: Belli bir süre öğrenciyi okuldan uzaklaştırmak.
4- Tam Tard: Öğrencinin okulla ilişiğinin bir daha geri dönmemek üzere kesilmesi." Tahsin Berküren, Celalettin Şimşir, (2003). *a.g.e.,* s.5.

> muallimler öyle riyakârane ve mugafil tavırlar gördü ki eğer bela-yı ihtiyaç olmasaydı şüphesiz bu mesleği terk ederdi. Bazen çocuğunu yazdırmak için gelen bir adama en yüksek dereceden ücret-i tahsilliye almak için ne şarlatanlıklar ne temaşalar yapılıyordu. Faraza mektebin bir yemekhanesi vardı ki diğerlerine nispeten muntazamca idi. Mutlaka gelen adama bu yemekhane gösteriliyordu. Bir yatakhane vardı ki manzarası bir şeye benziyordu. Çocuğunu yazdıracaklar işte yalnız bunu görebiliyordu. Sonra en çalışkan ve her yerde saklamamaya alıştırılmış talimli çocuklardan birkaçı çağırılarak sualler soruluyor, parlak cevaplar alınıyor: "İşte efendim bizim mektepte böyle okutulur" deniliyordu. Sonra müdür, sonra muavini, sonra kâtibi, sonra mubassırlar hepsi, hepsi biçareyi aldatmak için gülünç -fakat vicdanı ağlatacak- bir komedya oynuyorlardı. O zaman hem mürettip hem gösterişten ibaret şu farfara ve tantanaya aldanan çocuk velisi başka yatakhaneleri, başka dershaneleri, başka şakirtleri görmeye vakit bulamadan hatta çocukların nasıl yerlerde oynadıklarını, nasıl merdivenlerden çıktıklarını, nasıl kavait-i sıhhiyeye muhalif yaşadıkları nazar-ı dikkate alınmadan mest-i huzzar takdirlerle çıkar gider.[411]

Bu durum Kudret'in hiç hoşuna gitmese de maddi imkânsızlıklar nedeniyle katlanmak zorundadır.

> Artık Kudret bunları hep görmüş, öğrenmişti. Ne suretle olursa olsun elde etmek istenilen kâra karşı burada en ziyade ehemmiyet vermek lazım gelen tahsil gibi, terbiye gibi, vazaif-i mukaddesanın unutulduğu en çok para, en çok şakirdanın adedi düşünüldüğünü yüreği sızlayarak anlamıştı. Vakit vakit yeni yazılan bir çocuğun velisine: Git bu ticaretgâh-ı adiden git… Evladına yazık edersin… Çocuğun için en çok düşünülecek şey taksit zamanları olacak. Git bu merdud ve miskin maksattan azade mekteplere yazdır. Öyle mekteplere ki onların istediği ücret değildir. Kapıları her talebi ilme küşadedir. Git… Bu süslere, bu gösterişlere aldanma… Diyeceği geliyordu. Fakat sonra kendinin de muhtaç olduğu ekmek, ailesinin de beklediği şey gözünün önüne geliyor, o zaman bu aylık için, bu iki yüz elli kuruş için susuyor ve tahammül gösteriyordu.[412]

Eğitim kurumlarının düştüğü bu hâl Kudret gibi terbiye ve ahlak sahibi birinin nazarında eleştiriye tabi tutulurken ideal olanların da varlığı ve nasıl olması gerektiği belirtilir.

Romanda ailede başlayan güzel ahlak eğitimi, okuldan alınan eğitimle birleştiğinde ulvi değerlere sahip bir kişi vücuda gelirken aile içinde başlayan "düşkünlük" ve umursamazlık neticesinde okuldan alınabilecek bir eğitim de yarım kalmış olur. Kudret, iyi bir aile terbiyesi alır ve tüm maddi imkânsızlıklara rağmen mektep

[411] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7276, 11 Rebiyülahir 1319/14 Temmuz 1317/28 Haziran 1901, s.2.

[412] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7276, 11 Rebiyülahir 1319/14 Temmuz 1317/28 Haziran 1901, s.2.

eğitimini başarıyla tamamlar. Aldığı eğitimle muallimliğe başlayan Kudret hem herkesçe sevilen, takdir edilen biri hem de ailesinin övünç kaynağı hâline gelir. Bu toplumun okuma yazma bilen, iyi yetişmiş kişilere bakışını yansıtan bir durumdur. Kudret'in ablası Leman da aile terbiyesi görmüş kişilerdendir. Babaları öldükten sonra yaşadıkları geçim sıkıntısını Leman'ın mektepte öğrendiği dikiş ve el işleriyle gidermeye çalışırlar. "*Büyük hemşire kız sanayi mektebinden birçok mükâfat kitaplarıyla beraber şahadetname*"[413] alır ve gece gündüz çalışarak "tüm genç kızlık" hayallerinden vazgeçerek ailesinin geçimi için çabalar. Leman'ın "sanayi mektebinde" okuması dönem romanlarında çok karşılaşılan bir durum değildir. Leman aldığı eğitim sayesinde evinde terzilik yaparak ev ekonomisine katkı sağlar. Şadi ise annesinin servetine güvenerek mirasyedi tipe örnek bir tavır sergiler. Aileden gördüğü kötü ahlakın etkisiyle mektebi yarım bırakıp külhanbeyliğe özendiği görülür. Kudret'ten alacağı Fransızca dersinde bile kendini yetiştirmek değil, sefahat âlemlerine devam edebilmek niyeti vardır. Kudret bunu fark ettiğinde Şadi'ye şöyle hitap eder: "*Bence ders bir muazzez vazifedir ki böyle şeylere alet olmamalı. Siz ne kadar söz verseniz okuyamazsınız azizim. Bu artık sizin için mümkün bir şey değildir*."[414] Jülide ise ağabeyi Şadi ile aynı ortamda yetişmiş olmasına rağmen terbiyeli ve ahlaklı bir kişidir. Bir müddet mektebe devam etmiş ancak "kadın olduğu" için mektep eğitimi yarım kalmıştır.

Şanlı Asker romanında eğitim ve terbiye hususu üzerinde durulduğu görülmektedir. Diğer romanlarında açık bir eğitim eleştirisine yer veren Abdullah Zühtü, bu romanın mahiyeti itibariyle eğitimi "adam olmanın" bir aracı şeklinde sunmaktadır. Hâkim Efendi, kendi torunu Nüzhet'in iyi bir eğitim alarak subay olmasını sağlamaya çalışmakla birlikte Mustafa Onbaşı'nın da Çankırı gibi küçük bir yerde eğitimden uzak kalmaması için gayret gösterir. Mustafa'yı önce evine kabul ederek altı gün boyunca bir nevi yatılı mektep eğitimi almasını sağlar. Daha sonra görev süresinin dolması üzerine İstanbul'a giderken Mustafa'yı da yanında götürerek orada askerî okula başlatır. Ancak hastalık yüzünden Hâkim Efendi ölünce, Mustafa'nın talihi de yavaş yavaş değişmeye başlar. Mustafa'nın babasının da ölmesi üzerine Mustafa tamamen Çankırı'ya dönerek eğitimden uzak kalır. Aldığı

[413] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7268, 3 Rebiyülahir 1319/7 Temmuz 1317/20 Haziran 1901, s.1.
[414] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7351, 26 Cemaziyelahir 1319/27 Eylül 1317/11 Teşrinievvel 1901, s.2.

eğitimle Çankırı'da Tahrirat Odasında kâtiplik yapmaya başlar. Nüzhet ise Harbiye mektebini bitirerek subay olur. Eğitim alarak subay olan bir diğer kişi de Raik'tir.

3.1.6.12. Vatan sevgisi

Abdullah Zühtü, *Şanlı Asker* romanını 1897 Osmanlı-Yunan Muharebesi'ni konu edinerek kaleme alır. Vatan, millet, askerlik, savaş, aşk, fedakârlık gibi konuları bünyesinde barındıran roman, vatan sevgisi temasıyla ön plana çıkmaktadır. Her ne kadar romanın büyük çoğunluğu bu konunun dışında gibi görünse de Raik ile Cemile'nin aşkı işlenirken bile vatan sevgisi merkeze alınır. Onların evlilikleri bile cephe dönüşüne bırakılır. Fedakârlık teması yine vatan uğruna yapılan eylemlerde görülür. Bununla birlikte Abdullah Zühtü, romanda Türk milletinin yüce gönüllülüğüne vurgu yapmaktan da geri durmaz. Savaşa gidecek askerlerin hâli şöyle tasvir edilir.

> Mamafih bunların şu hâline aldanıp da ailelerine, çiftlerine, çocuklarına karşı muhabbetsiz, vefasız zannetmemeli. Bunlar evlat ve ailesine karşı fevkalade müşfiktir. Onları himaye etmek, geçindirmek, onlarla birlikte bulunmak bunlar için en büyük saadettir. Fakat evvelü'l-emre itaat, vatana muhabbet her hislerine galebe ediyor. Devlet ve millet uğrunda ailelerini düşünmemek değil, canlarını bile feda emekten çekinmiyorlar. Koca askerler… Bunlar şayan-ı hürmet ve tecebbildirler. Gönlüm ister ki birer birer ellerini öpeyim (Abdullah Zühtü, 1315: 42).

Geride bıraktığı herkese, her şeye karşı son derece merhametli olan ancak bunu hiçbir zaman vatan sevgisinden üstün görmeyen bir milletin vazifeye karşı hisleri ve yine onlardan birinin aynı durumu yorumlayışıyla verilir. Bu hisler yalnız cepheye giden askerde değil, Osmanlının bütün tebaasında hatta Sirkeci istasyonuna gelerek dua eden Musevi cemaati mensuplarında bile görülür:

> İşte beni başlıca bu hâle koyan hep o manzara-yı ulviye idi. Bütün bu Osmanlıların bize karşı olan enzar-ı muhabbetini ve hamiyyetperveranesini unutmak kabil mi? Bu nazarlar bize neler neler söylüyor, neler ima ediyordu. Şimendifer memurları aşağı yukarı gezinerek tertibat-ı lazımayı ifaya çalışırken umumun vedaından mürekkep bir galgale hükümferma oluyordu. Büyükler küçüklerin gözlerinden, küçükler büyüklerin ellerinden öperek veda eder iken söylenilen sözleri kaydetmek kabil olsaydı işte o zaman bu satırlar Osmanlıların bütün hamiyetten vücut-pezir olan kalplerine en beliğ bir tercüman sayılabilirdi (Abdullah Zühtü, 1315: 45-46).

Raik'in defterine kaydettikleri günlük/anı şeklinde verilen bu düşünceler, kahraman anlatıcının bakış açısıyla inandırıcılık hissini de artırmaktadır. Bu duygu ve

düşüncelerle cepheye giden askerlerden biri olan Raik, cephede kaldığı müddetçe komutanların ve askerlerin kahramanlıklarını, vatan ve vazife uğruna gösterdikleri fedakârlıkları da kaydeder. Raik'in nişanlanmak ve evlenmek üzereyken cepheye tıpkı bir düğüne gider gibi gitmesi, Türk askerinin hissiyatına tercüman olması açısından da önemli noktalardır. Vatan ve millet aşkı aynı zamanda iyileştirici bir güce de sahiptir. Cemal'in tüm kötü alışkanlıklarından vazgeçmesi de yine harbin ilanı üzerine gönüllü olarak cepheye gitmesi ve orada yaralar alarak Yıldız Hastanesinde şehit olması neticesindedir.

3.1.6.13. Acıma, merhamet

Bir Gece romanında acıma ve merhamet teması Necati ve annesi Muhlise Hanım'ın yaşamıyla özdeşleştirilebilir. Necati işlemediği bir suçu üstlenerek babasının namusunu korumayı tercih eder. Ancak vicdan sahibi ve mesleğinde başarılı Küçük Hüseyin Efendi hakikati ortaya çıkarmak için tahkikatını sürdürürken Necati'nin yazdığı defterleri okumaya başlar. Bu defterler aracılığıyla Necati'nin gerçek kişiliğini, çektiği sıkıntıları öğrenen Küçük Hüseyin Efendi'de bir yandan Necati hakkında iyi bir kanaat oluşurken diğer yandan bu kanaat Necati'ye karşı merhamet duygusunu tetikler. Necati'ye karşı Hasan Efendi ve karısı da şefkat ve merhametle yaklaşır. Necati'yi küçüklüğünden itibaren kendi evlatları gibi severler ve eğitim hayatı boyunca desteklerler. Hatta Necati mektepten mezun olup iş bulmaya çalıştığı sıralarda "borç verdiklerini" söyleyerek onurunu kırmadan Necati'ye yardım ederler.

Bir Gece'de merhamet duygusunun muhataplarından biri de Necati'nin annesidir. Genç yaşta "ince hastalığa" yakalanarak Bayram Efendi tarafından hastaneye terk edilince Necati ve Hasan Efendi'nin ailesi tarafından merhametle yaklaşılır. Hasan Efendi'nin karısı, Muhlise Hanım'ı kendi kardeşi gibi sevmektedir. Hastanede kaldığı sürede Muhlise Hanım'ı hem ziyaret eder hem de onu konağına getirip orada kendisiyle ilgilenmek ister.

Muhlise Hanım'ın hastanede kaldığı zamanlarda orada tedavi gören genç bir kadının da kimsesizliğine vurgu yapılarak merhamet, acıma duyguları ön plana çıkarılır. "*Ah benim evladım da gelseydi. Ne mutlu hemşireceğim. Seni evladın arıyor. Fakat benim kimim var. Dedi. Bu sözleri o kadar müteessir bir lisan ile söyledi ki yüreğim parçalandı*." (Abdullah Zühtü, 1316: 261). Necati küçük yaşına

rağmen bu kadını teselli etmeye çalışır. Kadının kendisinden "bana da anne de" şeklindeki isteğini kırmaz ve ona karşı merhametle yaklaşır.

Bir Gece romanındaki merhamet, acıma duyguları cinayet vakasının vahşeti ve vicdansızlığı ortaya koyan yönüne karşı işlenmiş insani duygulardır. Hayatta yalnızca tek boyutlu bir duygu âleminin mümkün olmadığı düşünüldüğünde, bu romandaki birbirine tezat duyguların da gerçekçi bir zemin ve vaka teşkil etmede işlevsel unsurlar şeklinde bir aradalığı söz konusudur.

Şikeste Beste'de Ali Bey'in, Dürdane'ye ve Muallim Münir'e; *Güller, Dikenler*'de Leyla'nın, Zekiye Nimet'e yine aynı romanda Emine Hanım'ın, Leyla ve Gonca'ya gösterdiği merhamet Abdullah Zühtü'nün acıma ve merhamet konularını diğer romanlarında da ele aldığını ortaya koymaktadır.

3.3. Diğer Eserleri

3.3.1. Şiirler

"Benefşeye Hitap": Mensur şiir türünde yazılmış bir eserdir. *Payidar*, nu.1, 10 Safer 1305/28 Ekim 1887, s.1-2.

"Bir Biçare Kız Lisanından" *Payidar*, nu. 2, 1 Rebiyülevvel 1305/17 Kasım 1887, s.10-11. Abdullah Zühtü'nün yayımladığı ilk eserlerinden olan bu şiir, evlilik neticesinde mutsuz olan genç bir kızın serzenişlerini içermektedir. Konusu itibariyle "Taş" hikâyesini anımsatmaktadır.

> Rabbim! Ne için geldim acaba âleme eyvah
> Her türlü cefâ kahr u ezâ çekmeye mi? Ah!
> Bir gassab-ı zalim gelerek gizlice kaptı
> Maderle saadetli yaşarken beni nagehan.
> Canım gibi huvaherle biraderden ayırdı;
> Onlar dahi hiç olmadılar serine agâh
> Her gün bir eziyetle benim geçmede ömrüm
> Büyük yara açar yad-ı vatan kalbime her kâh
> Ben sine-i maderde büyürken gece gündüz
> Hiç bilmediğim kimselere şimdi esir, ah
> Evvelce güler yüz burada cevr ü eza hep
> Evvel ne idim şimdi neyim sevgili Allah?

Ceylan gibi seyran ederek dağda gezerken
Mahpus gibi durmadayım şimdi niçin vah
Ya rab ne kabahat ederek hapse atıldım?
Ben yapmadım, hiç bilmiyorum cürümümü billah!
Asayişimin şükrünü kalbimle ederdim
Hiç istemedim terk ederek bu yeri bir cah
Eşcâre, semaya bakarak ağlarım her dem
Mazi bana arz etmededir kendisini, gâh
Ya görsem eğer bir çiçeği solmuş iken ben
Didemde akar eşk-i terim hazan ile nahevah
Ya rab! Ne için genç iken ah böylece soldum,
Heyhat! Daha ben ölmeyi hiç istemiyorum hah.
Matemle geçer böyle benim hâl-i melâkim,
Müstakbilim eyvah karanlık gece yok mah!
Dünya bana zindan, niçin artık yaşamaklık?
Bu âlemi terk etmeli genç iken ah! Ah!..

"Görün" redifli gazel: Başlıksız, *Musavver Fen ve Edep*, nu. 43, 1 Rebiyülevvel 1318/15 Haziran 1316/28 Haziran 1900, s.1.

Girin bu ravzaya ey gafilan! Canânı görün
Bakın mahalli mukaddes olan mekânı görün

Bekâsı yok bu cihan ahiri ne hâsıl eder
Bütün bu zevk ü sefa zâi dehr-i fanî görün

Bakın kitab-ı feyüz-avare kemâle erin
Gönülde bir Kur'an ol mihr-i nurefşânı görün

Nedir o feyz-i Hüdâ ne behçet-âver olur
Ne lem'alar saçılır evvel safâ-yı cânı görün

Latif olan hükmü iktisaba sa'y edin
Nasıl dile saçılır nüzhet-i ma'nî görün

Bu şiir Abdullah Zühtü'nün diğer eserlerinin tamamından farklı bir konu ve anlayışla kaleme alınmıştır. Dini-tasavvufi motiflerle örülü bu gazelde dünyanın

geçiciliği, Kur'an'ın insanı kemale ulaştırmadaki önemi ve Kur'an'ın okundukça manalarının kişiye açılacağından söz edilmektedir.

3.3.2. Araştırma/İnceleme, Makale/Fıkra ve Tarih Kitabı

***Devlet-i Âliye-i Osmanîye ve Yunan Muharebesi*:** 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin konu edildiği eser, Abdullah Zühtü ile Süleyman Tevfik'in birlikte yazdıkları bir tarih kitabıdır. Muhabere zamanında cephede muhabirlik yapan Süleyman Tevfik'in oradaki gözlemlerini ve savaş meselelerini bir kitap hâlinde neşretmesi istenir. Mihran Efendi, Süleyman Tevfik'e bu eseri yazması hâlinde, elde edilecek kârdan yarı yarıya pay vereceğini söyler. "*Devlet-i Âliye ve Yunan Muharebesi adlı kitabı yazmaya başladık, her gün sabahları iki saat, akşam gazetede işimiz bittikten sonra iki saat, o zaman ikamet ettiğim İkdam Yurdu sırasında Burhan Matbaası'na bitişik binanın kapısı yanındaki odada oturup yazıyorduk.*" (Özzorluoğlu, 2011: 130). Yazımına başlama ve çalışma düzenleri hakkında bunları kaydeden Süleyman Tevfik, eserin provaları sansüre gittikçe sansür memurunun tashihlerini görür ve tarih kitabının mahiyetine aykırı bir durum şeklinde düşündüğü için sansür hususunda Kâmil Paşa'yı ziyaret eder:

> Efendimiz huzurda bulunduğu sırada bana, doğru ve bi taraf bir harp tarihi yaz, buyurdular. Fakat ben kitabı yazmaktan imtina ediyorum. Çünkü doğru ve bî-taraf fermanını yerine getirmek imkânı yoktur, dedim ve müsveddeleri gösterdim. Onları alarak huzura gitti ve biraz sonra dönerek:
> Kitabımın teftiş ve muayeneye gitmeden basılmasını ferman buyurdular. Şimdi irade Maarif Nezareti'ne tebliğ edilecektir. Siz yazıp basınız, dedi.
> Matbaaya avdetle müsveddeleri dizicilere verdik, gazetede de ilan ettik. Kitap tekmiline 25 kuruşa abone yazıyorduk. Anadolu'dan, Rumeli'den mektuplar gelmeye başladı. Bazen bir daire âmiri bir mektup yazıyor, maiyetindeki memurlardan abone olmak isteyenlerin listesini gönderiyordu. Hatta hiç unutmam Selânik rüsumat Nâzırı tarafından gelen listede yüz elli üç isim yazılıydı.
> Birinci ve ikinci formaları beşer bin olarak basmıştık. O zamana kadar gelen abonelerin miktarı altı bini geçtiğinden o formaları yeniden bastık. Kitap on beş bin olarak basıldı ve iki ayda sona yetişti. Bunun on dört bini satılmıştı. Hesabını yaptık, masraf çıktıktan sonra bin altı yüz lira kâr bıraktı. Mukavelemiz mucibince bunun yarısı bana ait olacaktı. Mihran Efendi'den istedim. "Sen benim yanımda aylıklı işçi olduğun için kârdan hissen yoktur." diyerek iki veyahut üç şahit huzurunda verdiği sözden dönmesi muharebe esnasındaki hizmetlerimle gazetesini yeni bir hayata kavuşturmuş olduğuma mukabil böyle bir haksızlık etmesi üzerine hemen oturduğum yerden kalktım ve bir daha oraya dönmedim (Özzorluoğlu, 2011: 130-131).

Eser "Harpten Evvel", "Kısm-ı Evvel", "Kısm-ı Sani" temel başlıkları altında oldukça detaylı bilgiler içermektedir. Çalışmayı orijinal kılan hususlar arasında hem Osmanlı paşası, komutanı, askerleri gibi kişilerin hem de Yunan tarafından rütbeli kişilerin fotoğraflarını içermesi yer almaktadır. Ayrıca kitapta cephelere ve taarruzlara ait temsili resimler ile harita, yerleşim yerleri ve buralardaki geçit, köprü gibi yapıların da fotoğrafları bulunmaktadır. Süleyman Tevfik-Abdullah Zühdü (1315), *Devlet-i Aliye-i Osmaniye ve Yunan Muharebesi*, İstanbul: Mihran Matbaası.

***Tohum Nasıl Olmalıdır? Ve Zürraın Tohuma Karşı Vazifesi*:** Abdullah Zühtü, Musul vilayeti fenni çiftçilik muallimliği yaptığı dönemde kaleme aldığı bir risaledir. Bu eserde çiftçilerin ektikleri ürünlerden verim alamamasının sebeplerinden ve bu hususta iyileştirme faaliyetlerinden bahseder. Verim elde edememenin en temel iki sebebini "kalitesiz tohum ve tohumların ilaçlanmaması" olarak ifade etmektedir. Ürünlerden istenilen verimin elde edilebilmesi için yapılması gerekenleri ise şöyle sıralar: "(kütlece) ağır tohumların içeriği daha zengin besin maddelerini barındırdığından bunlar tercih edilmeli, tohumlar çeşitli yöntemlerle test edilerek iyi çimlenen tohumlar tercih edilmeli, tohum eleme aleti olan kalbur kullanılarak tohum yabani ot ve zayıf tahıllardan ayrılmalı, başak çektirmek yöntemiyle iyi yetişmiş başakları işaretleyerek bir müddet takip edip hasat zamanı bunlar ayrıca toplanmalı, tohumlar ilaçlanmalı, mibzer makinesi kullanarak tohumlar aynı derinlik ve hizada toprak ile buluşturulmalıdır." Abdullah Zühtü çiftçilerin en çok kullandığı yöntem olan el/avuç ile tohum ekmek/saçmak yönteminin sağlıklı olmadığına dikkat çekerek böyle yapan çiftçilerin ektikleri tohumlar için lisan-ı hâl ile "Bu taşa, bu kışa, bu kuşa, bu boşa, bu da bana" (1914/13) dediğini kaydeder. (1332 [1330/1914]) *Tohum Nasıl Olmalıdır? Ve Zürraın Tohuma Karşı Vazifesi*, Musul: Sırr-ı Sim Matbaası.[415]

***Tavukçuluk Kârlı Bir Sanattır*:** Abdullah Zühtü, Musul vilayeti fenni çiftçilik muallimliği yaptığı dönemde kaleme aldığı bir diğer eseri olan bu risalede tavukçuluk ve bu meslekle uğraşanların dikkat etmesi gerekenler hakkında bilgiler

[415] Bu eser Seyfettin Özege Kataloğunda, eser üzerinde yalnızca "1332" yıl bilgisi olduğundan basım yılı 1332/1916 tarihiyle kaydedilmiştir. Ancak Abdullah Zühtü'nün Musul Ziraat Muallimliğindeyken yayımladığı bir diğer risalenin (Tavukçuluk Kârlı Bir Sanattır) üzerinde 1332/1329 yıl bilgisi bulunmaktadır. Her iki eser de aynı matbaada basıldığına göre Hicri-Rumi ve Miladi farklılıklar dikkate alındığında söz konusu eserin de 1916 değil, 1913 yılına ait olduğu kanaatindeyiz.

vermektedir. 14 Şubat 1914 tarihinde yayımlanan bu risale 16 sayfadır. Tavukçuluğu en çok rağbet gören ve kâr getiren bir meslek olarak niteleyen Abdullah Zühtü, Amerika ve Osmanlı piyasasındaki tavukçuluğun işgal ettiği maddi karşılığı mukayese eder. Çiftçilere tavukçuluk hususunda tavsiyelerde bulunarak işe yavaş yavaş başlayıp zamanla büyütmeleri tavsiyesinde bulunur. Tavuk yetiştirmek için tabii usul (kuluçka yöntemiyle) ve sanayi usul (makinelerle civciv çıkarmak) olmak üzere iki yöntemden bahsederek sanayi usulün bizde Frenk âdeti olduğu ve batıl fikirler yüzünden tercih edilmemesini eleştirir. Tavukçuluğun ve tavuk soyunun ıslahı için bazı hususlara da değinir. "Kümesin yapılma şekli, kuluçka için yumurta intihabı, civcivlerin kuluçka/makineden çıktıktan sonra neler yapılacağı, besideki piliç ve tavuklara verilecek yemlerin çeşitleri ve miktarları, damızlık tavuklar ve bunların bakımları ile yumurta muhafaza usulleri" hakkında bilgiler de yer almaktadır. (1239) *Tavukçuluk Kârlı Bir Sanattır*, Musul: Sırr-ı Sim Matbaası, 1 Şubat 1329/1332/1913.

Sarf-ı Osmanî: Dil bilgisi kurallarının anlatıldığı, "Dersaadet ve Taşra Kasabât Mekâtib-i İbtidaiyesi'nin üçüncü senesinde okutulmak üzere yazılmış bir risaledir. (1318/1902) Dersaadet: Hacı Hüseyin Efendi Matbaası.

Musahhah Sarf-ı Osmanî: *Sarf-ı Osmanî* adlı risalenin tekrar basımıdır. Babıali Caddesinde 38 numaralı matbaada tab olunmuştur, Dersaadet, 1321/1905.

Makale ve Fıkralar: Abdullah Zühtü'nün makale ve fıkra türünde kaleme aldığı 115 telif eser, çalışmanın Abdullah Zühtü bibliyografyası bölümüne kaydedilmiştir.

3.3.3. Tercüme Hikâye, Roman ve Makale/Fıkraları

Abdullah Zühtü 1890 ila 1914 yılları arasında 61 tercüme hikâye yayımlamıştır.[416] Tercüme hikâyeler, Fransızca eserlerden ve bu dile başka dillerden yapılmış

[416] Abdullah Zühtü'nün tercüme eserleri *Kaynaklar* bölümünde *Abdullah Zühtü Bibliyografyası* başlığı altında verildiği için tekrarı önleme için buraya alınmamıştır. Tercüme eserlerle ilgili tespitlerden ve hatalı/eksik kayıtlardan söz edilecektir. Sibel Bayram, çalışmasında Abdullah Zühtü'nün 39 çeviri hikâyesi olduğunu kaydeder. S. Bayram, (2019), *a.g.e,* s.47-48. Ancak Bayram'ın tespitlerinde yer alan "İsimsiz" ile "Hikâye-i Müntehabe" başlıklı hikâyeler tek bir hikâye olup François Coppee'ye aittir. "*Hariciye: General Pello'nun Nutku*, *General Pello'dan çevrilmiştir. İkdam, nr. 1738, 28 Zilhicce 1316/27 Nisan 1314/9 Mayıs 1899, s.3"* bilgisiyle kaydedilen yazıda ise Abdullah Zühtü imzası yoktur. Söz konusu yazının naklinin yapılacağı şöyle duyrulur: "*General Pello tarafından Meclis-i Mebusan'da kabinenin esbab-ı istifasını mübeyyen olarak kıraat olunan nutkun suret-i tercümesidir*" *İkdam*, nu. 1738, 28 Zilhicce 1316/27 Nisan 1315/9 Mayıs 1899, s.3. *Mahallenin Güzel Kızı* başlıklı eser de tercüme hikâye şeklinde kaydedilmiştir. Ancak bu eser *Payidar*'da tefrika edilmeye başlanmış ve *Payidar*'ın

çevirilerden meydana gelmektedir. Hikâyelerin 26'sını kimden çevirdiğine dair bir kayıt düşmeyen Abdullah Zühtü, 35 hikâyesinde, hikâye yazarının ismine de yer verir. Bazılarında ise "Fransızcadan, Rus edebiyatı numunelerinden" gibi not düşülerek tercüme edildiği görülür. Tercüme hikâyelere bakıldığında Abdullah Zühtü'nün aşk, yoksulluk, aldatma, ölüm gibi gündelik yaşamdan bir kesit/dilim şeklinde nitelenebilecek içerikte hikâyeleri tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Abdullah Zühtü "İki Gonca" adıyla tercüme ettiği hikâyenin öncesinde kısa bir ihtarla tercüme hikâyeler yaparken Halit Ziya'nın yaptığı tercümelerden cesaret aldığını belirtir. Bu yazı onun çeviri hikâyelerde nelere dikkat ettiği ve bu uğraşa nasıl giriştiğini anlama noktasında da önemli bir kayıttır.

> İzmir'de neşrolunan *Hizmet* gazetesinin muvad-ı edebîye kısmında âsâr ile âlemi edebiyatta bir mevki-i mümtaz ihrazına muvaffak olan refik-i muhteremimiz Uşakizade Halit Ziya Beyefendi tarafından tercüme edilen şimal-i memalikin âsâr-ı edebîyesi menazır-ı acizanemiz olmaktadır.
> Bu yolda âsâr tercüme bizim de hayalimizden geçmekte fakat mazhar-ı rağbet olup olamayacağı mülahazasıyla ihmal göstermekte iken mumaileyh verdiği cesaretten naşi bilhassa teşekkür borçluyuz.
> Şimal-i memalikenin âsâr-ı edebîyesi, şairlerin muaşukalarına, çiçeklere, kuşlara, bulutlara vesaire yazdıkları manzumelerden ibaret olmayıp millî ve edebi hikâye suretinde yazılanların bulunduğu cihetle karilerimizin memnun olacaklarını memul eylemekteyiz.
> Bu kabilden olarak "İki Gonca" namı altında tercüme ettiğimiz fıkrayı yazan Matmazel Pervümer namında İsveçyalı bir kızdır ki mumaileyh tasvirat-i şairane, hissiyat-ı âliyye ve rakika-i tasvir hususunda fevkalade şöhret kazanmış ve milletin mucib-i hayreti olacak derecede âsâr-ı zekâ ve istidat göstermiştir. Biz bilaittiba İsveçya lisanına vakıf değiliz. Fakat bu eseri bir Fransız veya bir İngiliz'in tercümesinden tercüme etmeyip Fransız lisanına vakıf olan bir İsveçyalının tercümesinden naklediyoruz ki mumaileyh İsveçyalı mütercimin lisan-ı maderzadındaki tarz-ı ifade ve hüsn-i tasavvuratı bihakkın tercüme edebilmesi melhuz bulunduğundan bu eserin dahi aslındaki letafetin muhafaza edilmiş olduğunu zanneyleriz[417]

kapanması üzerine *Saadet*'te tefrikasına baştan başlanarak devam edilmiş bir romandır. Bayram'ın *"Hindistan Seyahatnamesi, Sabah, nr. 6335, 3 Zilkade 1312-9 Kânunuevvel 1907, s.3."* (2019), *a.g.e.,* s. 50, bilgisiyle kaydettiği sayıda böyle bir eser bulunmamaktadır. Aynı bilgiyi Mecit Demirel de çalışmasında Abdullah Zühtü'ye ait kaydetmektedir. Demirel, M. (2002), *Sabah Gazetesi (1899-1909)'ndeki Dil ve Edebiyat Yazılarının İncelenmesi ve Şiir Metinleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi. s.125. "Yeni Romanlar" başlığı altında daha önce gazetede tefrika edilmiş romanların kitap şeklinde basılacağı duyurulmaktadır. Bu ilanın sonunda "*Hindistan Seyahatnemesi- Müellifi Selanikli Tevfik*" bilgisi yer almaktadır. *Sabah*, nu. 6535, 3 Zilkade 1325/26 Teşrinisani 1323/9 Kânunuevvel 1907. Aynı ilan 6538, 6552 ve 6607 numaralı sayılarda da yer almaktadır. Bu ilanlarda Abdullah Zühtü'nün *Şanlı Asker, Bir Gece* ve *Güller, Dikenler* romanlarının da kitap şeklinde basılacağı duyurulmaktadır.

[417] *Saadet*, nu. 1854, 31 Cemaziyelahir 1308/13 Kânunusani 1306/25 Kânunusani 1891, s.3.

Bu yazının öne çıkan tarafları arasında Abdullah Zühtü'nün eser tercüme ederken nelere dikkat ettiğini görmek mümkündür. Abdullah Zühtü yabancı dil olarak Fransızcaya hâkimdir. Çevirilerini de bu dil üzerinden yapmaktadır. Bu yazıdan anlaşılmaktadır ki Fransızcadan tercüme ettiği eserlerin hangi dilde yazıldığı hususunu göz önünde bulundurarak eserin üslubundaki incelikleri/güzellikleri yansıtabilmek amacıyla, bu eseri Fransızcaya kimlerin aktardığına da önem vermektedir. Abdullah Zühtü'nün tabiriyle "İsveçyalı" bir yazarın eserini yine Fransızcaya vakıf bir İsveç'in tercümesinden aktarmak, Abdullah Zühtü'nün, eserin sahip olduğu üslup inceliklerini yakalama/aktarma konusunda taşıdığı hassasiyete bir örnektir.

Abdullah Zühtü Fransız, Rus ve İngiliz romancıların eserlerinden Türkçeye 40 roman tercüme etmiştir.[418] Bu tercümelerin tamamını Fransızca üzerinden yapan Abdullah Zühtü eserlerin çoğunu önce gazetelerde tefrika eder bazılarını ise kitap şeklinde de bastırır. Abdullah Zühtü çevirdiği romanları gazetelerde tefrika usulüyle yayımladığı için hem her kesimden okurun anlayabileceği düzeyde hem de merak, ilgi unsurunu kaybetmeden sonraki tefrikayı bekleyebilmesini dikkate alarak aşk, cinai, serüven/macera ve acıklı/trajik konulu eserlerden seçmiştir. "*İlk Türk romanlarının doğuş sürecinde çevrilen yapıtların seçimindeki özellik, sevda ve serüven konularına önem verilmesindendir. Paul ve Virginie ya da Atala gibi yapıtlar, fırtınaları, gemi batmaları ve dokunaklı bitirişleriyle Leyla ile Mecnun ya da Kerem ile Aslı gibi geleneksel sevda hikâyelerinin bol ve derimli olaylarına alışık okuyucuların beğenisine uygundu.*" (Dino, 1978: 42). Tercüme ettiği romanların türüne bakıldığında Abdullah Zühtü'nün de benzer bir anlayışla hareket ettiği söylenebilir.

[418] Abdullah Zühtü'nün tercüme romanı olarak kaydedilen *Rişar Flürastiye*'de (Marcel Levro-İstanbul) A. Haluk imzası bulunmaktadır. S. Bayram, S. (2019), *a.g.e.,* s. 45. Söz konusu çeviri roman İBB Atatürk Kitaplığı'nda da Abdullah Zühtü'ye ait bir eser şeklinde kaydedilmiştir. *İngiltere Polisleri* isimli bir çeviri romanı Bayram,*"İkdam, 23 Ocak 1310/10 Haziran 1311, s.3*" tarih bilgisiyle kaydetmiştir. S. Bayram, S. (2019), *a.g.e.,* s.44. *İkdam* gazetesinin 5 Temmuz 1894 tarihinde yayın hayatına başladığı düşünüldüğünde Bayram'ın verdiği tarihte böyle bir eserine yayımlanması mümkün görünmemektedir. Aynı eseri Zeki Gürel, *"Bradvyn, Miss. İngiltere Polisleri, Mütercimi, Abdullah Zühtü, Sabah Gazetesi, 19 Haziran 1310, Sayı. 1750 14 Ocak 1310, Sayı, 1929"* bilgileriyle kaydetmiştir. Gürel, Z. (1985), *Abdullah Zühtü'nün Hayatı ve Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma*, YL Tezi, Ankara, s.116. Ancak *İngiltere Polisleri* şeklinde kaydedilen bu eser Mustafa Refik imzasıyla *Kara Değirmen Cinayeti yahut İngiltere Polisleri* ünvanı ile Miss Brodvyn'den çevrilmiştir. Söz konusu eserin son tefrikası için bakınız: *Sabah,* nu. 1933, 28 Cemaziyelahir 1312/14 Kânunuevvel 1310/26 Kânunuevvel 1984, s.3.

Abdullah Zühtü'nün 20 tercüme makale/fıkra türünde eserine ulaşıldı. Bu eserlerden dördü 1887, biri 1896, biri 1897 ve biri de 1906 tarihlidir. Diğer on üç çevirisi 1922 yılına aittir. 1987'ye kadarki tercüme eserler kültürel konulardadır. 1922'deki tercümeler ise kültürel konuların yanında yabancı yazarların inançla ilgili fikirlerini de içermektedir.

4. ABDULLAH ZÜHTÜ'NÜN GAZETECİLİĞİ VE FİKİR DÜNYASI

Köhne tarzlara bedel yenilik daima taze hayata dalalet eder.

Abdullah Zühtü

4.1. Gazeteciliği

Abdullah Zühtü gazeteciliğe daha Mekteb-i Sultani'deyken (Galatasaray Lisesi) başlar. 10 Sefer 1305/1889'da *Payidar*'da ilk kalem tecrübelerini yayımlar. Üç sayı çıktıktan sonra kapanan *Payidar*'dan sonraki durağı ise iki yüz sayı yayımlanan *Zuhur* gazetesidir. Abdullah Zühtü'nün her iki yayın organında da telif eserlerden ziyade tercümeler yayımladığı görülür. Bu da onun gazeteciliğe başlarken "tercüme okulunda" eğitim aldığının kanıtı gibidir. *Zuhur*'un kapanması üzerine 1890'da *Saadet* gazetesi Abdullah Zühtü'nün yeni adresi olur. 1893 yılında ise *Tarik* gazetesi sayfalarında Abdullah Zühtü'nün imzasını görmek mümkündür. *Saadet* ve *Tarik* gazetelerinde 7 telif hikâye ile tercüme 21 hikâye ve 12 romana imza atmıştır. Telif eser sayısının az olmasının gerekçeleri arasında daha çok uzun soluklu tercüme roman tefrika etmesi ve gazetelerde farklı işlerle (yabancı gazetelerdeki haberleri çevirmek, muhabirlik yapmak gibi) meşguliyeti gibi hususlar olduğu düşünülmektedir. Ayrıca henüz çok genç yaşta olması da devri açısından önemli sayılan gazetelerde sütun işgal etmesini güçleştirebileceğini akla getirmektedir. Eserlerinin büyük çoğunluğunu verdiği *Sabah* ve *İkdam* gazeteleri ise onun gazetecilik faaliyetlerinin, patronluktan önceki, en verimli dönemini oluşturur. Telif hikâyelerinin 34 ve telif romanlarının da 6'sını *Sabah*'ta yayımlar. Telif-tercüme 52 hikâye yayımladığı ve yedi romanından altısını tefrika ettiği adresin *Sabah* olması Abdullah Zühtü açısından bu gazeteyi önemli kılmaktadır. Abdullah Zühtü, *İkdam* gazetesinde çalışırken Sultan II. Abdülhamit'in tahta çıkış günlerinde yazılan tebrik yazılarından birini kaleme alır. Yaşanan dizgi hatası sonrası ise gazete kapanır.

> Abdülhamid döneminde gazetecilik iyice güç tehlikeli bir işti. Gazetenin yüksek siyasal yanı, Saray'la ilişkileriyle imtiyaz sahipleri uğraşırlardı. Saraya nasıl giderlerdi? Göze girmeğe nasıl çalışırlardı? Burası kendilerinin giziydi. İp üzerinde cambazlık belki bu kadar ustalık gerektirmezdi. İmtiyaz sahipleri bütün bu becerikliliklerine, siyasal inceliklerine, bağlılıklarını her fırsatta doğrulamalarına karşın arada sırada uslandırma tokadına uğrarlardı. Bu da son derecede günahsız bir nedenle, küçük bir kazayla olurdu. En ufak yanlışı bir gazetenin kapanması, imtiyaz sahibinin sorguya çekilmesi için

> yeterli bir suç yaratmış olurdu. *İkdam* gazetesinin, Abdülhamid'in tahta çıkış gününe rastlayan (31 Ağustos)ta yapılan şenliklerden söz ederken kullandığı "Leyle-i mes'ude" [**ليلى مسعوده**] (mutlu gece) deyimi ayın harfinin düşmesiyle mesude biçiminde basılmıştı. Mesude [مسوده] sözcüğü ise siyah anlamını belirten bir kökten çıkardı. Buna dayanarak tamlamanın anlamı kara gece olabilirdi. İşte bundan ötürü *İkdam* gazetesi kapanmıştı!
> Böyle bir dizgi yanlışları yüzünden gazete kapanmasına bir örnek daha hatırlıyorum. Bu da iyi hatırımda kalmışsa, *Sabah* gazetesinin başına gelmiştir. [**شوكتلو**] Şevketlû Gazi Abdülhamit Han-ı Sani (Büyüklük ve heybet sahibi Gazi İkinci Abdülhamit Han) nitelemesinde Şevketlû kelimesindeki L [lam] harfi düşmüştü. Şu hâlde, Arap harfleriyle yazılan bu kelimeyi [**شوكتو**] "Şu Kötü Gazi Abdülhamit Han" diye okumak olanağı vardı. Kıyamet koptu ve gazete kapandı! O zaman Lâtin harfleri olsaydı böyle bir okuma yanlışlığıyla anlam belirsizliğine yer kalmıyacaktı! (Yalçın, 1975: 103).

Hüseyin Cahit'in kaydettiği bu hadisenin Abdullah Zühtü'nün başından geçtiğini ise Süleyman Tevfik'in anılarında görmek mümkündür:

> Abdullah Zühtü'nün "Şu Şevketlü Gazi Abdülhamid" başlığı Osmanlıca yazıldığında bir harf düşmüş ve başlık "Şu Kötü Gazi Abdülhamid"e dönüştüğünden kapatılmıştır. (Özzorluoğlu, 2011: 45).

Bu tür hadiseler, Abdullah Zühtü'nün gazetecilik yıllarında neden uzun süre tarafsız kalmaya çalıştığını da gösterir niteliktedir.

Abdullah Zühtü, *İkdam*'da telif hikâyelerin yanı sıra uzun soluklu roman tercümeleri yapar. 1901 yılında bir müddet de *Tercüman-ı Hakikat*'te imzası görülen Abdullah Zühtü, burada bir roman tefrikası ve aile yaşantısıyla ilgili makaleler kaleme alır.

1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle ülke çapında gazetecilik faaliyetlerinde de büyük bir atılım görülür:

> 24 Temmuz 1908 sabahı bu tebliğ intişar edince, muharrirler toplaştılar. O günden itibaren yazı provalarını sansüre göndermemeye karar verdiler ve esasen sansürden de ses çıkmadı ve semtlerine uğramadı. 25 Temmuz 1908 sabahı, otuz seneden beri ilk defa olarak sansürsüz yazı çıkmaya başladı ve Kânun-u Esâsi ile hürriyet mefhumlarından bahseden ve bunları anlatan yazılar neşredildi. (…) O gün mevcut gazetelerden "*İkdam*", malûm olduğu üzere Ahmet Cevdet'indi, muharrirleri Babanzade İsmail Hakkı, Abdullah Zühtü ve Ahmet Rasim'di, 24 Temmuz günü Hüseyin Cahit de onlara iltihak etmişti (İskit, 1938: 75).

Abdullah Zühtü ve Hüseyin Cahit'in yazdıkları makalelerin birleştirilmesiyle *İkdam*'da "Unutulmaz Bir Hatıra" başlıklı Meşrutiyet'in ilanını öven bir yazı

yayımlanır. Halit Ziya ve pek çok ismin övgüyle söz ettiği ve "Oh!.." ifadeleriyle başlayan bu yazı oldukça coşkulu bir üslupla kaleme alınmıştır:

> Oh!.. Bunca zamandan beri beklenilen mukaddes günün ruhlu, feyizli, ulvi ve unutulmaz sabahı!
> Oh!.. Memleketimize hürriyet, adalet, uhuvvet, hayat ve saadet bahşeden yevm-i mübareğin ilk mukaddeme-i bî-naziri.
> Oh!.. Hepimizi seccadelere kapandıran, sevincimizden ağlatan, ihtiyarımızı, gencimizi, kadınımızı, çocuğumuzu duyulmamış bir meserrete, görülmemiş bir şükre ve minnete mecbur eden makam-ı kuddus-i hilafetin ilk müjde-i inayeti…
> Oh!.. Dün sabah mevzuun bu gayretli merhametli adamların ilk sesi: "Gazeteler… Havadis" gazetelerin ilk sahifesi!... Bunlara atfedilen nazarlar…[419]

Yazının devamında aynı üslup ile Sultan II. Abdülhamid'e dualarla teşekkür ederler ve Kânun-u Esasi'nin hürriyet, adalet ve "insanca yaşamak" için ne kadar önemli olduğunu vurgularlar. Ülke çapında yaşanan sevinç ve mutluluktan söz ederek, bu hususta pek çok tebrik telgraflarının geldiğini belirterek makalenin sonuna birini ekleyip yazıyı bitirirler.

"Özgürlük ortamının" doğuşu üzerine Abdullah Zühtü 1908'de muharriri olduğu *İkdam*'dan ayrılır ve Orhon Koloğlu'nun ifadeleriyle basın çılgınlığının yaşandığı bir ortamda kendi gazetesini kurmaya girişir.

> 24 Temmuz 1908 günü gazetelerini sansürün denetimine sunmadan piyasaya çıkaran İstanbul basını, böylelikle kendi eylemiyle basın rejimini değiştirmiş oluyordu. Yeni dönemin özelliğini, her aklından geçenin, her canı çekenin sokak başına çıkıp nutuk çekmesi gibi, gazete ya da dergi çıkarması oluşturuyordu. Buna bir basın patlamasından çok basın çılgınlığı demek daha uygun düşecektir. (2020: 87).

1908 yılının başlarında ülke genelinde 120 gazete yayın hayatını sürdürmektedir. II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine bu sayı birkaç ay içerisinde 730'a ulaşır. (Koloğlu, 2020: 87). Böyle bir ortamda çıkarılan gazetelerin uzun soluklu olması için imtiyaz sahiplerinin de hayli gayret göstermesi gerekmektedir. 1899'dan 1908'e kadarki yirmi yıllık süreçte Abdullah Zühtü, yukarıda adı geçen gazetelerde faaliyetlerde bulunduktan sonra Mahmut Sadık'la birlikte Kitapçı Karabet'in, *Resimli* (küçük harflerle) *Gazete* ismindeki yayın organını *Yeni Gazete* adıyla çıkarmaya başlar.

[419] İmzasız, "Unutulmaz Bir Hatıra", *İkdam*, nu. 5088, 26 Cemaziyelahir 1316/12 Temmuz 1324/25 Temmuz 1908, s.1.

Böylelikle *Yeni Gazete* II. Meşrutiyet'in başlangıcında çıkarılmaya başlanan ilk gazetelerden olur.

Yeni Gazete'nin Şekil ve Muhteva Özellikleri

Yeni Gazete, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Türk basın tarihi sahnesine çıkar. 20 Ağustos 1324/1908 ila 23 Aralık 1329/1913 tarihleri arasında birinci dönemini ve 30 Kasım 1334/1918 ila 25 Ağustos 1335/1919 tarihleri arasında ikinci döneminin neticesinde toplam 1828 sayı çıkarıldıktan sonra yayın hayatı sona erer.

16 Temmuz 1908 tarihli, bir numaralı sayıda gazetenin ismi "Resimli Gazete" olarak yer almaktadır ve gazetenin şekil özellikleri şöyledir:

Sol üst köşe

"Numara
Müdür-ü Mesul ve Baş Muharriri: Abdullah Zühtü
İdarehane: Babıali Caddesinde Karabet Kütüphanesi
Gazetemize gönderilecek varakalar, mektuplar, makaleler idarehanemize bırakılmalıdır.
Abonesi vilayette 180 kuruştur
Nüshası 10 paradır"

Orta:

"Tarih
Resimli GAZETE
Her sabah neşr olunur Osmanlı gazetesidir."

Sağ üst köşe:

Birinci sene:
"GAZETTA
JOURNAL QUOTIDIEN OTTOMAN
Directeur et rédacteur en chef
A. ZUHDI
ABONNEMENT
180 piastres par an, en province
et I'Union postale
Le Numéro: 10 Paras"

5 Ağustos 1908 tarihinde 20 numaralı sayı, "Gazete" adıyla yayınlanan son sayıdır. 20 Ağustos 1908/7 Ağustos 1324 tarihinde gazete tekrar numara alarak "Numara 1 Birinci Sene" "*Yeni Gazete*" adıyla çıkarılmaya başlanır. Gazetenin üst kısmında yer alan bilgilerde de güncelleme yapılmıştır.

Sol üst köşe:

"Sahibi Baş Muharriri: Abdullah Zühtü

Matbaa ve Mahal İdaresi: Bab-ı Âli Karşısında 88 Numaralı Daire-i Mahsusa

Umur İdare ve Tahririye İçin Sahib-i İmtiyaza Müracaat Olunur.

Derc olunmayan eser-i varak iade olunmaz.

Abone: Bir Senelik 180, Altı Aylığı 90 Kuruş

Nüshası [10] Paradır"

Orta**:**

"*Yeni Gazete*

Her Gün Neşr Olunur Osmanlı Gazetesidir"

Sağ Üst Köşe:

"20 Ağustos Efrenci 1908 – 7 Ağustos 1324

YENI GAZETTA

JOURNAL QUOTIDIEN OTTOMAN

Directeur-Rédacteur en chef

ABDOULLAH ZUHDI

Prix de l'abonnement

Un an: 180 piastres, -Six moi:95 piastres

Le Numéro: 10 Paras"

Gazetenin üçüncü sayısından itibaren son sayfanın altında yer alan imtiyaz sahibi ismi de Karabet yerine Abdullah Zühtü olarak değiştirilmiştir.

Resim 4.1: *Yeni Gazete*'nin eki olarak çıkarılacak Gagaburun'un ilanı

II. Meşrutiyet'in ilanından bir ay sonra 21 Ağustos 1908/8 Ağustos 1324/24 Recep 1326 tarihli ikinci sayıda *Gagaburun* (küçük harflerle) *ile İbiş* unvanıyla bir gazete ekinin yayımlanacağı duyurulur: "*Gazetemize bu nam ile birkaç güne kadar*

meraklı bir roman tefrika edilecektir." şeklindeki ilanı takip eden sayılarda da görmek mümkündür. *Yeni Gazete*'nin 22 Ağustos 1908 tarihli üçüncü sayısında "*Gagaburun Müellifi: Abdullah Zühtü "Kariben Tefrika Edilecek*" ifadelerinin yazılı olduğu yukarıdaki resimde yer alan ilan yayımlanır. Ancak 3 Şaban 1326/18 Ağustos 1324/31 Ağustos 1908 tarihli on ikinci sayıda *Gagaburun*'un çıkarılamayacağı bildirilir. "*Bu nam ile gazetemize tefrika edileceğini karilerimize haber verdiğimiz romandan vazgeçtik. Tesir-i intişarı hakkında matbuatımıza birçok mektuplar göndermek suretiyle ibraz-ı teveccüh buyuran zevat-ı kerime beyan-ı teşekkürat ederiz. Roman hazırdır. Makinemizin henüz vürut etmemesi tehirine bahs oluyor. Bu günlerde makinemizin yola çıkarıldığını telgrafla haber aldık. Binaenaleyh birkaç gün daha intizar buyurulmasını rica eyleriz.*" Her ne kadar düzenli olarak yayımlanacak bir gazete eki gibi ilan edilse de İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda 0/348-2 kayıt numaralı bir nüsha ve aynı nüshanın Millî Kütüphanedeki (1961 SÇ 110) yer bilgisiyle kaydı dışında (aşağıda aynı nüshanın farklı kütüphanelerdeki kayıtları verilmiştir) tespit edebildiğimiz başka bir nüshası yoktur. Bu nüshada sermuharrir olarak "Çaylak" [Tevfik] ismi yer almaktadır. [420]

[420] *Yeni Gazete*'nin nüshaları hakkında bazı tespitler: Hakkı Tarık Us Kataloğu, 8 Kasım 1908 tarihli (8 Teşrinisani 1908) 26 Teşrinievvel 1324 86. sayıdan itibaren başlamaktadır. 86. sayının sağ üst köşesi katlanmış, 87. sayı büyük oranda tahrip olmuştur. 9 Kânunuevvel 1335/22 Kânunuevvel 1909 tarihli 476. sayıda bayram dolayısıyla Cuma ve Cumartesi günleri gazetenin neşredilmeyeceği haber verilmiştir. 24 ve 25 Kânunuevvel 1909 tarihlerinde bayram dolayısıyla yayımlanmayan *Yeni Gazete* 26 Kânunuevvel 1909'da 478 numaralı sayıyla (sayılarda ara verilmeden, ekleme yapılmadan) devam ettirilmiştir. Hakkı Tarık Us Koleksiyonu'nda 13 Teşrinisani 1909 tarihli 440 numaralı sayıdan sonra 30 Teşrinisani 1909 tarihli 454 numaralı sayıya geçiliyor. Eksik sayılar bir sonraki kayıt dosyası olan "16 Tsani1909-13 Mart 1910 (2)" isimli dosyada 9 Şubat 1910 tarihli 523. sayıdan sonra 17 Teşrinisani 1909 tarihli 441 numaralı sayıdan devam edilerek 29 Teşrinisani 1909 tarihli 453 numaralı sayıya kadar ilk dosyada verilmeyen eksik sayılardan devam etmekte 453'ten sonra tekrar 10 Şubat 1909 tarihli 524. sayıya devam edilmektedir. Hakkı Tarık Us Katoloğu'ndaki *Yeni Gazete* nüshaları 86 numaralı sayı ile başlayıp 555 numaralı sayı ile son bulmaktadır. *Yeni Gazete,* Milli Kütüphane Arşivinde 31 Ağustos 1911 tarihli 1084 numaralı sayıda son buluyor. 11. Sene 1. Sayı ile 1565-1 numarasıyla gazetenin ikinci kez yayımlandığı dönemdeki nüshaları başlamakta ve 1828-263 numaralı sayı ile son bulmaktadır. 3 Teşrinisani 1324/16 Teşrinisani 1908, 88 numaralı sayıda gazetenin sağ üst köşesinde yer alan yıl bilgisi 1908 şeklinde devam etmesi gerekirken "1907" olarak yazılmıştır. Bu hata 28 Teşrinisani 1324/11 Kânunuevvel 1908 tarihli 113. sayıda tekrar düzeltilmiştir. Ayrıca İlkay Durmuşlu'nun da çalışmasında belirttiği gibi, *Yeni Gazete*'nin koleksiyonuna ulaşabilmek için müracaat edilebilecek kütüphaneler şunlardır: "BK(Belediye Kütüphanesi Atatürk Kitaplığı) 117, 0.348 I-III, 362-534,537-547, 549-1036, 1038-1116(1325/1327H-1327/1329H) Yeni Gazete; III, 1/1117-25/1141(1327/1329H) Takvimli Gazete; III-V, 1142-1503, 1Ş05-1538, 1540-1555, 1557, 1559-1564(1327/1329H-1328) Yeni Gazete; V,4/1568, 8/1572, 10/1574, 13/1577, 15/1579-18/1582, 20/1584, 22/1586/23/1587, 25/1589-26/1590, 28/1592-29/1593,31/1595, 49/1613, 51/1615-53/1617, 55/1619- 61/1625, 96/1660-112/1676, 1401-1704, 172/1736(1334-1335/1337H) Yeni Gazete. Not: 0.348'de İlavesi "Gagaburun ile İbiş" vardır. EÜA(Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi) 1293,

1908-1913 yılları arasında yayımlanan sayılarda gazetede imzasına rastlanan isimler ise şunlardır: M. Asaf, Ahmet Müfik, Mahmut Sadık, Hakkı Behiç, Mehmet Sermet, Saffeti Ziya, Osman Galip, M. Rıfat, Nuri Bekir, Süleyman Cehdi, Cenap Şehabettin, Doktor Şükrü, Latifi, Doktor Ş. Kemal, Süleyman Tevfik, Mehmet Resul, Mehmet Şeref Adnan, Ali Refik, Osman Adil, Süleyman Nazif, Doktor Rıza Nur, Ahmet Hikmet, Necmettin Arif, Mehmet Arif, Nazım Poroy, Şerif Mehmet Sadık, İbrahim Halil, Manastırlı Faik Ahmet, Şefik, Eşref, Razi, Aydın Mebusu Abdullah, Ali Şefik, Hüseyin Cahit, İsmail Hakkı, Mustafa Remzi, Doktor Galip Ata, İbrahim Fehim, Ahmet Emin Yalman, Haşim Nahit, H. Nazım, Mehmet Saidi ve Edirne Mebusu Filozof Rıza Tevfik.

Yeni Gazete 12 Şevval 1329/22 Eylül 1327/5 Teşrinievvel 1911 tarihli 1117. sayıdan itibaren ismi *Takvimli Gazete* olarak değiştirilir ve 1117-1 numaralarıyla yayımlanmaya başlanır. İsim değişikliğinin nedenini bu sayıda bulmak mümkündür:

> Yeni Gazete Müdüriyetine
> Yeni Gazete'nin 21 Eylül 327 tarihli nüshasıyla tahdiş-i ezhanı mûvip makale neşretmesinden dolayı idare-i 'örfiye kararnamesinin altıncı maddesine tevfikan mezkûr gazetenin bilamüddet tatili karargir olduğu Divan-ı Harb-i Örfiyeden sâdır olup Harbiye Nezaret-i Celilesi'nden bâ-tezkere gönderilen mazbatada iş'ar olunmağla ber vech karar gazetenizin bilamüddet tatil edildiğini tebliğ olunur.
> Matbuat-ı Dâhiliye Müdüriyeti
> **
> Muhterem Karilerimize

324/1 246,261, 495, 624, 687, 918, 1324(1324/1908-1912) Not: 324/1'de, İlavesi "Gagaburun ile İbiş" vardır. HTU (Hakkı Tarık Us Kütüphanesi) B.C.6/22-26, 76 I-III, 79-815(8 Teşrîn II 1324/1908-30 Teşrîn II 1326/1910) Yeni Gazete, XI, 1/1565-256/1820(30 Teşrîn II 1334/1918-17 Ağustos 1335/1919) Yeni Gazete. Not: 76'da İlavesi "Gagaburun ile İbiş" vardır. İMK(İzmir Millî Kütüphane) 151-203(7 Kanûn II-21 Şubat 1324), A140; 1566-1826(1 Kanûn II 1334-23 Ağustos 1335), B.22; 11 Şubat- 15 Ağustos 1335, B.20 İÜ(İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi) 07(=196.11) Y.G.=94.35 Ye3, 78932 I-II, 1-153(20 Ağustos 1324/1908-22 Kanûn II 1325/1908) Yeni Gazete. Not: 78931'de İlavesi "Gagaburun ile İbiş" vardır. MK(Millet Kütüphanesi) 186-193 363-450 (13 Şaban-13 Zilkade 1327); 451-500 (14 Zilkade 1327-5Muharrem 1328); 501-555 (6 Muharrem-1 Rebi I 1328); 556-647 (2 Rebi I-6 Cumada II 1328); 648- 738 (7 Cumada 1-9 Ramazan 1328); 739-826 (10 Ramazan-10 Zilhicce 1328); 827-914 (14 Zilhicce 1328-12 Rebi II 1329); 915-989 (13 Rebi I-28 Cumada II 1329) Not: Yer numaraları ile sayı/yıl kümeleri, paraleldir. SİHK(Sinop İl Halk Kütüphanesi) 112, 118, 120, 123, 125-126, 131, 134, 141-142, 144, 147, 175, 177, 179, 256, 265-266 (1324/1908-1325/1909), ayrıca ilâvesi "Gagaburun ile İbiş" de vardır. TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphane ve Dokümantasyon Merkezi) 30/M454/2 2-264/1828(1 Kânun I 1334/1918-25 Ağustos 1335/1919)." İlkay Durmuşlu, (2011), *Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Türk Basını ve Yeni Gazete (R.1334/M.1918 Tarihli 1565[1]-1579.[15] Sayılarının Transkripsiyonu ve Fihristi)*, Erzincan Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan.

> *Yeni Gazete*'nin tatil edilmesi üzerine bugünden itibaren karilerimize aynı mesleği takip etmek üzere *Takvimli Gazete*'yi takdim eyliyoruz.[421]

Yeni Gazete'nin tatil edilmesi üzerine *Takvimli Gazete* adının gazetenin ilk sütununda yer alan "Cetvel-i Evkât"tan (Vakit Cetveli) hareketle verildiği olası görünmektedir. Gazete, 1142 numaralı sayıdan itibaren yeniden *Yeni Gazete* adıyla yayımlanmaya başlar.

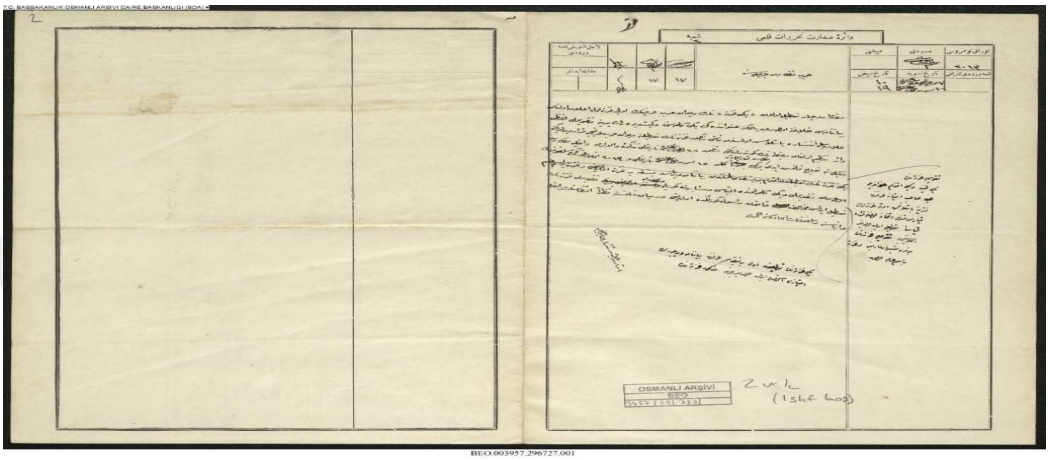

Resim 4.1: Yayımı Durdurulan Yeni Gazete Yerine Çıkarılan Takvimli Gazete'nin Çıkarılmasının Kanuna Aykırı Olduğunu Gösterir Resmî Belge[422]

Ahmet İhsan Tokgöz hatıralarında *Yeni Gazete*'nin kuruluşundan ve hükûmet yanlısı bir çizgi takip ettiğinden söz ederken *Yeni Gazete*'nin, *Tanin* ile olan münasebetine de değinir:

> Kitapçı Karabet'in *Resimli Gazete* ismiyle çıkarmakta olduğu sönük bir risale Abdullah Zühtü merhum tarafından 'Gazete' unvanı altında günlük yapıldı. Sonra yanına bir Yeni katarak *Yeni Gazete* oldu ve Kâmil Paşa'nın gazetesi idi. Hüseyin Cahit Bey, Tevfik Fikret merhum ile Hüseyin Kâzım Bey'i yanına alarak *Tanin*'i kurdu; İttihat ve Terakki komitesinin emellerine hizmet eyliyordu. Çok geçmeden Tevfik Fikret çekildi. Hüseyin Kâzım Bey Selanik Valiliğine gönderilerek *Tanin* sade komite gazetesi oldu. Bu iki gazete daha ilk haftalardan başlamak şartıyla biri birine zıt kurulmuştu; çünkü kabinesini yapan Kâmil Paşa Babıâli'nin güya istiklâlini istiyor, *Tanin* ise İttihad ve Terakki'nin 'nigehban'lığı namına müdafaasını yapıyordu. Siyasi ve oldukça mühim membalardan kuvvet alan bu iki gazeteden sonra İttihat ve Terakki'nin vaktiyle Paris'te çıkardığı Şurâ-yı Ümmet'i meydan aldı, böylece komitenin iki gazetesi açılıyordu." (2019: 140-141).

[421] *Yeni Gazete*, nu. 1117-1, 12 Şevval 1329/22 Eylül 1327/5 Teşrinievvel 1911, s.1.
[422] BAO.BEO.003957.296727.001.001.

Oldukça geniş bir yazar kadrosuyla yayın faaliyetlerini sürdüren *Yeni Gazete* Aralık 1913'teki Babıâli Baskını sonrasında Kâmil Paşa'nın sadrazamlıktan çekilmesi üzerine 1564 numaralı sayıda kapanarak ilk dönemi sona erer.

Yeni Gazete'nin ilk yayın döneminde görülen yaygın durumlardan biri gazetelerin önemli hadiseler hakkında özellikle iyi ve güzel haberler için "ilave" çıkarmalarıdır. *Yeni Gazete*'nin ise Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi üzerine bir "ilave" çıkarması tepkiyle karşılanır:

> (İlave) yayınlamanın aleyhinde yazılar da çıktı. Günlük gazetelerden bazıları bu işin bayraktarlığını yaparak ilâve çıkaranlara saldırdılar. Bu neşriyat sonradan mizah gazetelerinde de başladı:
> Bulgaristan istiklalini ilan edince, o gün, merhum Abdullah Zühdü ve Saffeti Ziya Beylerin sahibi bulundukları (Yeni Gazete) bir ilave çıkarmış, Ferdinand'ın Kral olduğunu bildirmişti. O zaman mizah gazetelerinden birinde şöyle bir fıkra çıktı:
> Bulgaristan, istiklâlini ilân etmiş (Yeni Gazete) zahmete katlanarak kocaman bir (ilave) çıkarmış. İşte bu kadar.
> Hâlbuki (ilave) neşrini, Bulgaristan'ın şu sırada krallığını ilan etmesi kadar garip bulduk. Okuyanlara da dinleyenlere de bir hüzün verdi.
> Sözün açıkçası, iş devletçe mühimdir. Fakat (ilave) neşrine değmezdi. Bizim bildiğimiz (ilave) mutlaka iyi ve güzel bir haber vermelidir. Bir müjdecilik hüviyeti taşımalıdır. Akşam havadisine mahsus *Servet-i Fünun* ve *Saadet* gazeteleri var. Onlar yazabilirdi. Yoksa umumi efkara durgunluk verecek bu kabil siyasi havadislerin (ilave) tarzında neşri zararlıdır. Hülasa manasızdır.[423]

Yeni Gazete 28 Safer 1337/30 Teşrinisani 1334/1918 [3 Aralık 1918] tarihinde yeniden çıkarılmaya başlanır ve 22 Zilkade 1337/25 Ağustos 1335/1919 [25 Ağustos 1919]'da tekrar kapanır. Toplam 263 sayı yayımlanabilen ikinci dönemde 48x63 cm. ebatlarında fiziksel niteliklere sahip olan gazete, söz konusu yıllar arasında Mütareke Dönemi sıkıntılarından etkilenerek iki sayfa olarak çıkarılır. Gazete tekrar yayımlanmadan önce *Zaman* gazetesinde çıkan şu ilan ile yayım hayatına tekrar başlayacağı duyurulur: "*Meşrutiyetin ibtidasından Bâb-ı Âli vakasına ve Kâmil Paşa'nın sükûtuna kadar devam eden ve o güden beri mahrum-ı hayat kalan "Yeni Gazete" Abdullah Zühdü ve Mahmut Sadık Beyler idaresinde yakında intişar edecektir.*"[424] Gazete yayım hayatına başladığında ise aradan geçen zamana da vurgu yapar.

---

[423] *İncili Çavuş*, nu. 15, 26 Eylül 1908. Aktaran, Münür Süleyman Çapanoğlu, (1960), Basın Tarihimizde (İlave), İstanbul: Yeni Doğuş Matbaası, s.41.
[424] *Zaman*, nu. 229, 24 Teşrinisani 1334/24 Teşrinisani 1918, s.1.

> *Yeni Gazete*, Meşrutiyet'in ilk haftası intişara başlayarak beş sene vazifesine devam ve mesleğinde sebat edebilmiş ve ta 1564 numaraya vasıl olmuştu. 1913 senesi Kânunusani'sinin 23 üncü Perşembe günü Bâb-ı Âlî baskını ve Kâmil Paşa Kabinesinin iskatını müteakip kendi ihtiyarıyla neşriyatını tatil etmiş ve memleketin sui-hayrı namına sükûtu daha müfit addeylemişti. Binaenaleyh 4 sene 10 ay devam eden bu sükûtu müteakip yine evvelki mesleğinde devam ve sebat şartıyla ber-hayat göstermeyi zamana muvafık telakki ediyor. Veminallahü't-tevfik."[425]

1908-1913 yılları arasında gazetede imzasına rastlanmayan Abdullah Zühtü'nün 1918'de tekrar yayım hayatına başladığı dönemde Mahmut Sadık ile gün aşırı baş makalelere imza attıkları görülür. Bu yazılar dönemin siyasi ve sosyal havasını yansıtan nitelikte yazılardır. Abdullah Zühtü'nün 1918 yılına kadar gazetecilik faaliyetlerine bakıldığında herhangi siyasi içerikli bir yazıda imzası görülmezken bu yıldan itibaren siyasi, sosyal hemen her konuda fikirlerini beyan ettiği görülmektedir. Bu durumda ülkede yaşanan pek çok gelişmenin etkisi olduğu söylenebilir. Abdullah Zühtü'nün *Yeni Gazete*'de 5 Şaban 1335/1919 tarihli 67 numaralı sayıdan sonra imzasının olduğu bir yazı yer almamaktadır.

Yeni Gazete'nin 1908-1913 yılları arasında yayımlandığı dönemdeki yapılanışına bakıldığında şu şablon ile karşılaşılmaktadır: Her sayfada altı sütun bulunmaktadır. İlk sayfada iki veya üç sütuna yakın uzunlukta (genellikle *Yeni Gazete*) imzalı bir baş makale yer alır. İlk makalenin ardından daha kısa bir ikinci makale, telgraflar ve çeşitli konularda kısa ilan/duyuru/haber niteliğinde yazılar sıralanır. Mahmut Sadık tarafından kaleme alınan "Takvimden Bir Yaprak" (genellikle 20-30 satır aralığında) yazı dizisi de ilk sayfanın sol alt köşesinde neşredilir.[426] İkinci sayfadaki sütunlarda farklı konularda siyasi haberler, dış basından alıntılar ve mektuplar görülür. Ayrıca kültürel meseleler, yabancı ülkelerdeki olaylar, yeni kitaplar ve roman tefrikası bu sayfanın diğer malzemesini teşkil eder. Üçüncü sayfada ikinci

[425] *Yeni Gazete*, nu. 1565, 28 Safer 1337/30 Teşrinisani 1334/1918, s.1.

[426] "Mahmut Sadık'ın fıkra yazarlığı ise mecburiyetle ortaya çıkar. Abdullah Zühdü, *Yeni Gazete*'yi çıkardığı günden beri güncel olaylara değinen, küçük bir köşe çıkarmayı istemektedir. Burada olaylar yazarın kişisel bakış açısından yansıtılacak başka bir deyişle daha yaratıcı bir içerik oluşturulacaktır. Köşe için "Takvimden Bir Yaprak" başlığını da yine Abdullah Zühdü bulmuştur. Mahmut Sadık da bu yazıların ortaya çıkışından söz ederken Abdullah Zühdü'nün aklındaki tasarıya değinir: "*Her gün şöyle on, on beş satırlık ahval-i hadisata küçük bir ayine-i inikas olacak bir fıkra bulundurmayı "Takvimden Bir Yaprak" sernamesi altında neşretmeyi istiyordu!*" Bu isteğe rağmen yine Mahmut Sadık'ın aktardığına göre tasarı hâlindeki köşeyi hazırlamaya kimse yanaşmaz. Bir iki deneme yapanlar da devamını getiremez. Sonunda bir kez denemesi için köşe pek istekli olmayan Mahmut Sadık'a verilir ve Takvimden Bir Yaprak yazıları ortaya çıkmış olur.". M. Öksüz, (2021), "II. Meşrutiyet Basınında Fıkra Türünün Doğuşu: Mahmut Sadık'ın Takvimden Bir Yaprak Yazıları", *International Journal of Filologia (IJOF)* 4/5, s.44.

sayfadaki konulara benzer yazılar yer alır. Zaman zaman fikir yazıları ve edebî içerikli metinler de görülür. Son sayfada ise çeşitli hadiseler, telgraflar, ilan ve reklamlara yer verilir. İki sayfa olarak çıktığı 1918-1919 yıllarında ise ilk sayfada genellikle iki sütunu geçmeyen başyazılar, emniyetle ilgili haberler, siyasi meseleler, şahıs veya bir mekân ile ilgili resimler ve bu resimlerin altında ilgili yazılar ile yine Mahmut Sadık tarafından yazılan "Takvimden Bir Yaprak" ünvanlı fıkralar yer alır. İkinci sayfada siyasi ve sosyal içerikli yazılar, dış basın ve milletlerin durumu, telgraflar, sosyal ve edebî içerikli metinler, haber ve ilanlarla karşılaşılmaktadır.

Yeni Gazete'nin tekrar yayın hayatına başlamasıyla gazetede imzası görülen isimler ise şunlardır: Abdullah Zühtü, Mahmut Sadık, Ahmet Cevat, Burhan Cahit, Aziz Neriman, Ali Nizami, Bezmi Nusret, Ali Kemal, A (ayın) G (gayın), Kaya Nuri ve Aka Gündüz.

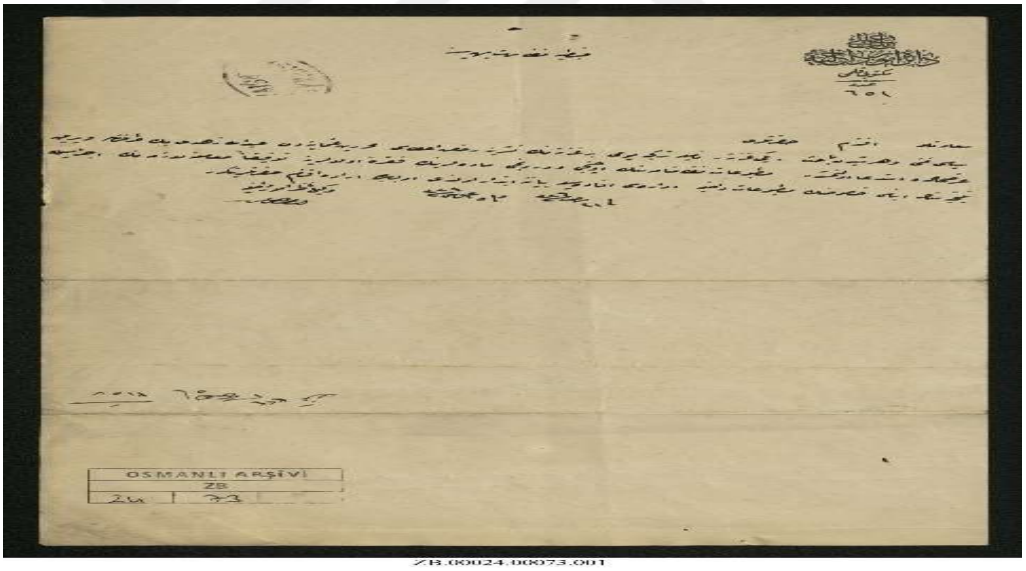

Resim 4.2: *Yeni Gazete*'nin Çıkarılması İçin İstenen İznin Verilmesinin Belgesi[427]

Yeni Gazete 1908'de yayım hayatına başladıktan kısa süre sonra önemli bir mevki elde eder ve o dönemde çıkarılmaya başlanan pek çok gazetenin aksine kalıcı olmayı başarır. Gazetenin, döneminde önemli bir yayın organı olduğuna işaret eden kaynaklar arasında arşiv belgelerinden söz edilebilir. Çeşitli vesilelerle duyurulacak/ilan edilecek gelişmelerin yayımlandığı dönem gazeteleri arasında *Yeni Gazete* de yer almaktadır. "Hayrabolu Rüştiyesi muallimliğinin açık

[427] BOA, ZB.00024.00073.001.001. Ayrıca aynı hususta ZB.00024.00073.001.002 numaralı bir belge daha bulunmaktadır.

olduğunun duyurulması[428]; Dersaadet'teki bazı rüştiyelerin açılmamış olması dolayısıyla derslerin başlamasının gerektiğinin ilanı[429]; Maarif nazırının yalnızca salı günlerini halk günü ilan ettiğinin ilanı[430]; Çatalca ve Silivri'de yapılan/yapılacak mektepler için yardımda bulanan şahısların katkılarının takdire şayan olduğunun ilanı"[431] gibi ilanlar *Yeni Gazete*'nin resmî kanallarca tercih edildiğini göstermektedir.

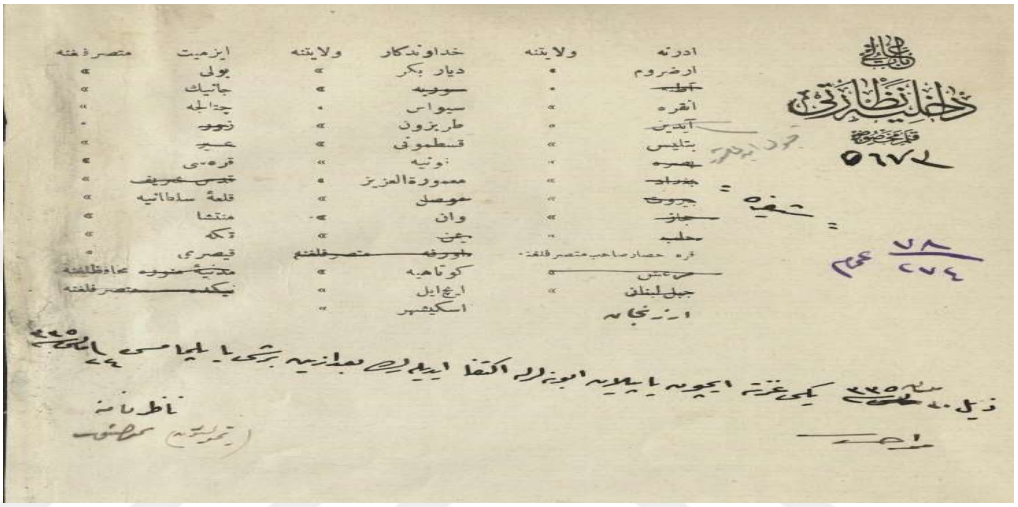

Resim 4.3: *Yeni Gazete*'nin Abone Sayısının Artırılmasına Dair Dâhiliye Nezareti Telgrafı

Yeni Gazete'nin kalıcı olmasındaki önemli etkenlerden biri olarak hükûmet tarafından desteklenmesi düşünülebilir. Abone sayısının artırılması için hükûmet desteği aldığı, vilayetlere ve mutasarrıflıklarda bu hususta gerekenin yapıldığı ve Dâhiliye Nezareti'nden söz konusu yerlere çekilen bir telgraf ile daha fazla uğraşa gerek görülmediği kaydedilir. "*Yeni Gazete için yapılan abonelerle iktifa edilerek ba'd-ezin* [bundan böyle] *bir şey yapılmaması.*"[432] Bu emir Erzurum, Ankara, Aydın, Bitlis, Diyarbakır, Sivas, Trabzon, Kastamonu, Konya, Mamuratülaziz, Van, Kütahya, İçil (İçel), Eskişehir, İzmit, Bolu, Canik, Çatalca, Karasu, Kale-i Sultaniye (Çanakkale), Menteşe, Teke ve Kayseri'ye gönderilir.

[428] BOA, MF. İBT.00266.00078.001.
[429] BOA, MF. İBT. 00232.00019.001.
[430] BOA, MF. MKT. 01146.00004.002.
[431] BOA, MF. İBT. 00338.00027.001.
[432] BOA, DH. ŞFR. 00099.00323.001. Bu belgede yer alan ve yukarıda sıraladığımız vilayet ve mutasarrıflıklardan gelen telgraflarla ilgili arşiv kayıtlarında şu belgeler yer almaktadır: DH. ŞFR. 00628.00025.001; DH. ŞFR. 00628.00058. 001; DH. ŞFR. 00628.00089.001; DH. ŞFR. 00630.00072.001; DH. ŞFR. 00630. 00125.001; DH. ŞFR. 00631.00035.001; DH. ŞFR. 00632.00057.001 ve DH. ŞFR. 00632.00071.001; DH. KMS. 00052.00071.001. (Son künye bilgisiyle kayıtlı 25 adet ilgili belge mevcuttur.)

Gazetenin desteklendiğini gösteren bir başka kaynakta Ahmet Emin'in hatıralarıdır:

> Ne yazık ki kendi mensup olduğum, sevdiğim, başarısı için kendi sahamda var kuvvetimle uğraştığım *Yeni Gazete*'de de ecnebi parası büyük bir rol oynuyordu. (…) İngiliz sefaretinin ortalığı bulandırma hareketinde en esaslı rolü oynayan Baştercüman Fitzmaurice, yardımcısı İrlandalı Ryna, Reuter Ajansı muhabiri Rendall, *Times* muhabiri Graves, sık sık *Yeni Gazete*'ye uğruyorlardı. Abdullah Zühtü ile ve siyasî muharrir Saffeti Ziya ile uzun konuşmalar yapıyorlardı. Bu arada Kâmil Paşa'nın İngiliz siyasetine ateşli bir şekilde bağlı olan oğlu Amiral Said Paşa da buhranlı günlerde matbaaya geliyordu. Benim aldığım intiba gazetenin zamanına göre hem İngilizlerden hem de Avusturyalılardan para aldığı yolundaydı. (…)
> *Yeni Gazete*, Kâmil Paşa'nın organı diye tanınmış olmakla ve hususi bir siyasi sütununda İngiliz, bazen de Avusturya menfaatlerine uygun ücretli yazılar çıkmakla beraber, gazetenin diğer sütunları mesleğe bağlı, dürüst gazeteciler tarafından memleket menfaatlerinin ölçüleriyle işleniyordu. Bu sebeple bu iki cepheli gazetenin hatırı sayılır; lafı geçer memleket gazetelerinin arasında yeri vardı (Yalman, 1997: 100-101).

Hüseyin Cahit'in anılarında ifade ettikleri de Ahmet Emin'in düşüncelerine benzerdir. Hüseyin Cahit'e göre Abdullah Zühtü basın hayatında tutunabilmek ve gazetesinin devamlılığını sağlayabilmek için İttihat ve Terakki Cemiyeti yanlısı gibi bile görünmekten çekinmez:

> Abdullah Zühtü meşrutiyetten sonra *Yeni Gazete*'yi çıkarmağa başlamış, gazetesinin rağbet görmesini temin için Cemiyete girdiğini bana açıkça söylemişti. Ve ilk günlerde Cemiyetin en sıcak taraftarlığını etmekten geri kalmamıştı.
> Sonra ya umduğu mükâfatı görememekten ya başka türlü bir meslek tutarsa daha muvaffak olacağı mülahazasına düşmekten, Cemiyet aleyhtarlığına kalkmıştı. Kâmil Paşa'nın en birinci organı olmak süsünü takınıyordu. Kâmil Paşa'nın oğlu Amiral Sait Paşa ile de pek sıkı fıkı münasebete girmişti. Onun Kâmil Paşa taraftarlığı ve Cemiyet aleyhtarlığı Tanin ile Yeni Gazete arasında epeyce münakaşalar doğurmuştu. Abdullah Zühtü'nün ahlakındaki gevşekliği bildiğim için, zaaflarına karşı içimde bir kin duyamıyordum.
> Benim Rus maiyet vapurundan yazdığım mektup Abdullah Zühtü'nün eline varmış ve gazeteye konmuştu. Bu mektup sonra onun çok işine yaradı. Çünkü Hareket ordusu İstanbul'a girip de Cemiyet düşmanı gazetelere karşı şiddetli tedbirler aldığı sırada mektubum bir nevi hüsnü şehadete (iyi tanıklık) makamına geçmiş ve Abdullah Zühtü yakayı kolay kurtarmıştı. Hatta, hakkındaki tahkikatı bir an evvel bitirmek ve divan-ı harbin gazeteye bir şey yapmaması ihtimal bütün bütün ortadan kaldırmak için, İstanbul'a döndükten sonra, bir gün beni alarak Babı Seraskeriye, divanı harbe kadar götürdü, lehinde şahadet ettirdi ve teşekkürlerle yanımdan ayrıldı. Mamafih bu hâl, onun sonra fırsat bulunca tekrar lisan ve meslek değiştirmesine, aleyhimde yazı yazmasına mâni olmamıştır.
> Gittikçe artan bir şiddetle Cemiyet aleyhtarlığında bulundu. Sonra gene meslek ve lisanını değiştirdi. Talât Bey'in Dâhiliye Nazırlığından istifasına

> kadar Cemiyet taraftarı oldu. Aramızda, gazetecilik rekabetine rağmen, dostluk o kadar ziyade idi ki, *Tanin*'in hususi haberlerinden bazılarını telefonla ona bildirirdim. Hatta Talât Paşa'nın istifası haberini bile telefonla ona ben vermiştim. Talât Paşa'nın çekilmesi Cemiyet nüfuzunun muhalif hücumlar karşısın da zayıflaması demek olduğu için, Abdullah Zühtü ertesi günden itibaren gene meslek değiştirdi ve aleyhimizde bir cephe aldı (Yalçın, 1976: 104).

Server R. İskit de *Türkiye'de Matbuat Rejimleri*'nde İstanbul'da yayın hayatını sürdüren Osmanlı basınını "*Cemiyet, bitaraf ve hükûmet veya müstebidler tarafından satın alınmış gazeteler*" olarak üç gruba ayırır. İskit'in hükûmet veya müstebidlerinin destekçisi grubuna dâhil ettiği *Yeni Gazete* "*sermayesinin büyük bir kısmı Sadrazam Kâmil Paşa'nın oğlu Sait Paşa'nındır. Bu gazete bu çocuğun verdiği talimatı takip eder. Mülâzımlığa değil, bahriye neferliğine bile iktidarı yokken amiral olan bu çocuk bahriyeden tardolunacağına emin bulunduğu için gerek Yeni Gazete gerek menfaatperest diğer gazeteleri para ile itma ederek başına belâ kesilen hürriyetin nigehbanı olan Cemiyet aleyhine dil uzatmağa sevk ediyor* (İskit, 1938: 80-81).

Fuat Süreyya Oral da yukarıdaki ifadelere benzer bir tespit ile Abdullah Zühtü'nün *Yeni Gazete*'sinin, Sadrazam Kâmil Paşa'yı destekleyerek gazetenin bütün masraflarını Kâmil Paşa'nın oğlu Said Paşa'nın karşıladığını kaydeder (Oral, 1967180).

Ahmet Emin, hükûmete ve İngiliz siyasetine yakın gördüğü *Yeni Gazete*'nin daha çok orta yol tutmaya çalıştığını belirtir.

> *Yeni Gazete* iç siyasette barıştırıcı bir orta yol tutmaya çalışırken iki düşman gruba ayrılan gazeteler arasında şiddetli bir düello devam edip gidiyordu. Bir taraftan İttihatçı gazeteler, bu arada bilhassa *Tanin* ve Manastır'da çıkan *Neyyir-i Hakikat*, diğer tarafta *Osmanlı*, *Hukuk-ı Umumiyye*, *Serbesti*, *Mizan* gibi gazeteler birbirlerine ateş püskürüyorlardı (Yalman, 1997: 100-101).

Colombia Üniversitesi'nde "The Development of Modern Turkey as Measured by Its Press" adıyla hazırladığı doktora tezinde ise Ahmet Emin, aralarında *Yeni Gazete*'nin de bulunduğu altı gazetenin yazı içeriklerinin oransal dağılımını verdikten sonra gazetelerin tutarlılık katsayılarını belirler. Yalman'ın ulaştığı sonuçlara göre gazetelerin tutarlılık katsayıları şu şekildedir:

	Tutarlılık Katsayısı	Tutarsızlık Katsayısı
1. *Sabah* (independent)	1.31	3.69
2. *Yeni-Gazetta* (independent)	1.38	3.62
3. *Tanin* (governmental)	1.42	3.58

4. *İkdam* (moderate oppositional)	1.73	3.27
5. *Alemdar* (oppositional)	2.26	2.74
6. *Tanzimat* (extreme left)	3.17	1.83 (1914:121)

Ahmet Emin, tespitlerinin ardından gazeteler hakkındaki kanaatlerini dile getirir: "*Elde edilen sonuçlar, bağımsız Sabah ve Yeni Gazete'nin özel bir amacı olmadığını ve içeriklerinin birbirinden farklı olduğunu göstermektedir. Muhalefete meyilli olan İkdam, daha yakın bir maksat kararlılığı sergilemektedir. İttihat cemiyetinin gazetesi Tanin, pek çok sorunda çekingen bir tavır benimsemek zorunda olduğundan, amacının sağlamlığını nicel olarak göstermez. Muhalefet partisinin gazetesine göre oran birdenbire yükseliyor ve aşırı solun gazetesinde [Tanzimat] büyük bir dayanışma ve amaç kararlılığı görülüyor.*" (Yalman, 1914: 121). Anılarında belirttiği gibi bu çalışmasında da bir süre kendisinin de yazılar kaleme aldığı *Yeni Gazete*'yi "bağımsız" olarak göstermektedir. Yalman'ın "tutarsızlık" hususundaki tespitlerini haklı çıkarabilecek bazı arşiv kayıtları mevcuttur. *Yeni Gazete*'nin "Osmanlı Telgraf Ajansı aleyhinde yaptığı tenkitlerle ilgili tahkikat yapılır ve söz konusu eleştirilerin haksız olduğu tespit edilir[433]; Kütüphane-i Umumiyi kullananların istediği bazı kitapların yüksek dolap raflarında olduğu bahanesiyle verilmediği hususunda gazetede çıkan haber üzerine yapılan tahkikat neticesinde bunun yalnızca bir kitap için geçerli olduğu anlaşılır ve gazeteye bu hususta cevap yazılmasına karar verilir[434]; Hürriyetin ilanından sonra Dersaat'e gelen Ermenilerin, Serseri Nizamnamesi gereğince tekrar memleketlerine gönderilmelerine dair Zaptiye Nazırı'nın Ermeni Patrikhanesi'ne tezkire gönderdiğine dair yapılan haberin asılsız olduğu belirtilerek *Takvim-i Vakayi*'de bu hususta bir tekzip yazısı yayımlanması gerektiği bildirilir."[435]

---

[433] BOA, HR.UHM.00378.99976.001.001-002.

[434] BOA, MF. IBT.00217.00052.001.001.

[435] BOA, ZB.00332.00070.001.001. Söz konusu "asılsız haberlerin" araştırılması dışında BEO.003633.272410.001.001-BEO.003633.272410.001.002-BEO.003633.272410.001.003; DH.MKT.02847.00072.002.001; ZB.00332.00068.001.001- ZB.00332.00068.001.002- ZB.00332.00068.002.001- ZB.00332.00068.003.001.; DH.H. 00051.1.00046.001.001; DH.MKT. 01301.00007.002.002; DH.MKT. 02787.00071.002.001; DH.EUM.KADL.00010.001-002; DH.EUM.KADL.00011.0010-002; DH. MKT.02674.00079.001.001; DH.MKT. 02655.00064.002.001; DH. MKT.02641.00084.001.001; DH.MKT.02646.00031.002.001; DH.MKT.02668.00084.002.001: DH. MKT. 0299.00015.001.001; DH.MKT. 02787b00069.002.002; DH. MKT. 02789.00024.001.002: A.MTZ. (05).00007.B.00235.2.005.001; BEO.003733.279952.001.002; HR.UHM.00387.00076.001; A.MTZ.(05).00007.B.00235.2.004.001; DH.MKT.01301.00007.003 künye bilgisiyle kayıtlı belgelerde de *Yeni Gazete*'nin çeşitli konularda yayımladığı haberler üzerine tahkikat yapılması gerektiği bildirilmektedir.

Bu gibi durumların elbette *Yeni Gazete* için önemli tarafı ise yaptığı haberlerin gerekli merciler tarafından dikkate alındığına işaret etmesidir.

Yeni Gazete her ne kadar "küçük" sayılabilecek hususlarda tenkit eden bir tavra sahip gibi görünse de kendi akıbetini tehlikeye düşürebilecek "büyük" hadiselerde genellikle orta yolcu tavrı benimsediği 1908-1913 yılları arasında gazetede çıkan yazıların muhtevasından anlaşılmaktadır. "İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne" başlıklı makalede bu hususa rastlamak mümkündür:

> Evvela şunu izah edelim ki *Yeni Gazete*'yi sadr-ı sabık Kâmil Paşa hazretlerinin mahdumu Said Paşa'nın veya bir şahs-ı diğerin değil, hatta hiçbir cemiyet veya fırkanın tesir ve nüfuzu altında bulunduracak bir sebeb-i maddi ve manevi mevcut değildir. (…) Ahrar Fırkası'nın mürevvic-i efkârı olmak için ahiren vuku bulan teklifi nasıl reddeyledik ise Kâmil Paşa'nın istifasından sonra Cemiyet'in ecille-i erkanından birkaç zat-ı muhteremin bilhassa matbaaya gelerek vaki olan aynı teklif ve ricalarını da öylece kabul etmemiş ve memlekete bitaraflığı muhafaza suretle daha iyi bir hizmet edileceğini beyan eylemiş idik. Bu zevatın namuslarına itimadım vardır. İnkâr ederlerse sözlerimi geri almaya hazırım. *Yeni Gazete* ve *Tanin* vatanın menfaati hakikiyesinden başka herkese ve her şeye karşı bitaraf ve bigarezdir.[436]

Ancak 1918'de tekrar yayın hayatına başladığında gazetenin İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne ve mensuplarına karşı tavrı son derece serttir. "Kara Tehlike" başlıklı yazıda ülkenin cihan harbine sürüklenişi ve içinde bulunduğu durumun sorumlusu olarak gördüğü İttihat ve Terakki Cemiyeti karşısındaki tutumu şöyledir:

> Ortada bir kara tehlike görülmüyor mu? Bu da milleti, memleketi bu hâl-i felâkete getiren İttihat ve Terakki erkânının ya kendi cezalarını tahfif edebilmek yahut bir türlü tahakküm ve tagallüp ihtirasından kendilerini alamamak saikasıyla her işe bir vesile ile parmak sokmak istedikleri hissedilmesinden ileri gelmiyor mu? Ve bu hisler, bu zanlar bu nazik ve mühim zamanda, karşımızda hâlâ bir kara tehlike var ve müessir oluyor, düşüncesine müncer olmuyor mu? Binaenaleyh âmâl ve mesaimizi teşrik ve tevhide çalışanlar, en evvel bizden bu talanları bertaraf etmelidir! Karşımıza, tagallüp ve tahakküm zihniyetiyle çıkmamalıdırlar![437]

Abdullah Zühtü "Ne İstediğimizi Bilmiş Olsak..." başlıklı yazısında sanki kendisi hakkında söylenenleri/söylenecekleri biliyor/hissediyor gibi bir tavırla takip ettiği çizgiyi açıklamaktadır:

> Memleketimizin ahval-i umumiyesi -Avrupa memleketlerine göre bir hususiyeti ve fevkaladeliğe haiz olduğu gibi tabii matbuat da heyet-i

[436] "İttihat ve Terakki Cemiyetine", *Yeni Gazete*, nu. 218, 5 Rebiyülevvel 1327/15 Mart 1325/28 Mart 1909, s.1

[437] İmzasız, "Kara Tehlike", *Yeni Gazete*, nu. 1565, 27 Sefer 1337/30 Teşrinisani 1334/1918, s.1.

umumiyesi itibariyle- başka memleketlerin matbuatına asla müşabih değildir. Bunun esbabını izaha girişmek pek uzun sürer. Yalnız umumi olarak şu kadarını diyebiliriz ki nice zamanlardan beri meşrutiyet idareye nail, binaenaleyh her bulunan Avrupa memleketlerinde hatta Balkan hükûmetlerinde bile matbuat fark-ı siyasinin teşkilat ve tesiratına ve sınıf-ı halkın seviye-i erkanına göre muhtelif kısımlara ayrılmıştır.

Evvela -hükûmet kimlerin eline geçerse geçsin- mutlaka hükûmet taraftarı olan binaenaleyh bütün ihtimalat ve tebdilata göre mutlaka hükûmetin efkarını, temayülatını, icraatını temsil eden ve nîm-resmî bir mahiyette ad edilen gazeteler vardır. Bunların mesleği tarzı meşrebi hiç değişmez. Hükûmet kimlerden, hangi fırkalardan mürekkep olursa olsun mutlaka bu gazete ile alakadar görünür. Hükûmet başlıca bu gazete veya gazeteleri himaye eder. Bunların mevkii siyasisi -hususiyle hükûmeti temsil ettiği için hariçte- gayet yüksek ve mühim olduğu hâlde dâhilen satışları mahduddur. Bunu ahali ancak hükûmetin fikrini anlamak için okur. Faraza (*Tanin*) gazetesi gibi. Bundan sonra fırka gazeteleri gelir. Her fırkanın bir veya birkaç gazetesi vardır. Bir de tarafsız gazeteler vardır. Bunların aslında tarafsız olmadığı bir kısmının halasa bir kısmının avama hitap ettiğini dile getirir. Bize gelince… Meşrutiyetten evvelki hâli bırakalım. Fakat meşrutiyetten sonra şu teaddit ettiğimiz kısımlara göre neşredilen gazeteler var mıydı, yok muydu, bunu bir kere gözden geçirelim. Bizim fikrimize göre Meşrutiyetten sonra hiçbir hükûmet matbuat için bir tedbir düşünmedi, düşünmek istemedi, düşünenleri de ezdi, mahvetti. Evvela Avrupa memleketlerinde olduğu gibi hangi hükûmet geçerse geçsin. Onun efkâr-ı icraatını temsil edecek gazeteler yoktu. Ancak İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin *Tanin*'i vardı ki İttihatçılar mevkii iktidarda kaldıkça ona: "bizim gazeteler" diyorlardı. Fakat *Tanin* hakkıyla tetkik edilecek olursa ne hükûmeti ne fırkayı bihakkın temsil edememiştir. Çünkü hükûmete bazen muarız fırkaya taraftar olurdu. Sonra fırkayı bırakır, hükûmeti müdafaaya başlardı. Ondan sonra fırkanın programına katiyen tabi olmayarak bilakis fırkaya hâkim olmak istediği zamanlar pek çok olmuştur. Hatta bazı defalar fırka ile ve hükümetle hiç teması bile kalmayarak sırf muharririn efkârına tabii bir şekilde intişar etmiştir. Bunun öbür tarafında kalan gazeteler ise umumiyeti itibariyle ya muhalif ya muvaffak addedilir. Bu iki manasız ve şekil ve hüküm altından kurtulamaz idi ve bu da pek az devam etti. Çünkü İttihat ve Terakki Cemiyeti -bildiğimiz zihniyete tabii olarak- muhalifleri ezdiği gibi muhalif addolunan gazeteleri de mahvetmiş, ortada hiçbir şey bırakmamıştı. Geride kalan birkaç gazete hürriyete değil, istibdada tabi olarak intişar edebildiler. Şu on sene zarfında İttihat ve Terakki'den başka -o da maaletteessüf bir fırka-i siyasi değil, hiç dünyada misali görülmeyen bir cemiyet idi- hiçbir fırka-i siyasiye iktisab-ı hayat edemediği için tabii gazeteler de ona göre tasnif edilemez ve müsbet bir vaziyet alamaz idi. Bitaraflar için de aynı şeyi söyleyeceğiz. Çünkü istibdat altında tarafgirlik edecek bir gazeteye nasıl bitaraf denilebilir. Bugün, yani şu istibdatların en müthişinden kurtulup, fakat memleketi şu hâlde bulduğumuz mütareke devrinden beri yine matbuat aksam-ı muhtelifeye ayrılmamıştır. Yani ne hükûmet -yukarıda dediğimiz tarzda- bir gazetesi vardır ne fırka gazeteleri ne bitaraf gazeteler. Çünkü hükûmet buna -böyle bir zamanda isticale son derece ihtiyacı bulunduğu hâlde- belki vakit bulamadı veya matbuata ehemmiyet vermek istemedi. Fırkalara gelince bunlar da henüz tesis etmek üzere bulunuyor. Bitaraflara gelelim. Bunlar da

> bilaihtiyar -hulus niyetleri hilafında olarak- cereyandan kendilerini kurtaramadıkları için müspet bir şekil almaktan ziyade ya bu tarafa ya şu tarafa -yani muvaffak, ya muhalif vaziyet alarak- meylediyorlar yahut kâh böyle kâh şöyle görünerek hem muvaffak hem muhalif gibi bir şekilde intişar ediyorlar. Binaenaleyh matbuatın henüz müspet bir şekli yok. Daima menfi bir vaziyette ve bir takım zevatın efkâr-ı hususiye ve zatiyesine tabii olarak neşredilen gazeteler var. İşte bugün -mütarekeden beri- her mevkii geçen hükûmetten hoşnut olamayan matbuatı bunlar teşkil ediyor. Vakıa Avrupa'da matbuat serbesttir ama yine murakabe altındadır. Faraza hükûmet taraftarı olan gazeteleri, hükûmet murakabe eder. Fırka gazetelerini, fırkalar… Bitaraf gazeteleri ise ya mensup oldukları şirketlerin sendikaları veya gazete şirketlerine sermaye vezi edenler ya havas ya avama mahsus kulüplerin heyet-i idare azaları ilh. Biz hiçbir nevi kontrole tabi değiliz. Efkâr-ı umumiyeye tercüman olduğumuza yine kendi vicdanımıza tabii olarak kani bulunuyoruz. Bunda elimizde müspet bir delil yok. Çünkü Avrupa'da gazeteler efkâr-ı umumiyenin tamamına değil, fakat bir kısmına tercüman olurlar. Faraza bir fırka gazetesi, fırkanın azası, taraftarına, temayülatı namına hareket eder. Diğer gazeteler ise şu veya bu kesimin tercüman-ı hissiyatı olur. Biz bunların henüz hiçbirini yapamıyoruz. Bari içimizden mümkün mertebe hemfikir görünenleri bir yere toplayarak bunlar arasında memleketin ihtiyacat-ı hazıra ve acelesi namına ne düşündüklerini ve hükûmetten nasıl icraat beklediklerini müzakere etseler, ona göre bir kuvvet şeklinde müctemaen hareket ederek hükûmete rehber olmaya çalışsalar. Matbuata şu ekseriyeti "şunu şöyle istiyor" deseler o zaman vazifeyi murakebeyi daha iyi ifa etmiş olmaz mıyız? Yoksa böyle her kafadan bir ses çıkınca hükûmet de şaşırır, efkâr-ı umumiye de hatta matbuat da… bugün yapılacak işler mutlaka müspet olmalı. Menfi bir vaziyet daima zararlıdır. Ortada kuvve-i teşriiye henüz teşkilatını ikmal etmiş bir fırka-i siyasi yok iken matbuat -ekseriyete tabii- bir kuvvet şeklinde görünse veya istediğini, isteyeceğini bilse daha iyi olmaz mı! Bu bizim hatırımıza gelen bir tedbir, bir çaredir. Eğer refikimiz arzu ederlerse bu zeminde daha uzun, daha vazıh bir tarzda görüşülebilir.[438]

Abdullah Zühtü'nün 1918'den sonra başmakalelerde imzasının yer alması onun gerek Osmanlı basını gerek basının genel karakteri hakkındaki fikirlerini öğrenmede önemli bir araca dönüşür. "Kim Seviliyor Anlaşılmaz Oldu" ismiyle kaleme aldığı yazıda basın hakkındaki kanaatlerini sıralar. Franklin D. Roosevelt'in matbuatı dünyanın en önemli gücü olarak görmesi ve tüm dünyada basının birinci derecede bu meseleye ilgi duyması Abdullah Zühtü'nün ilk dikkat çektiği husus olur. Ardından "Roosevelt, Osmanlı basınını değerlendirecek olsa ne derdi?" diye bir sorgulamaya girişir.

> Nutkunda sarf eylediği fikir ve mütalaayı -bizim matbuatı anlamış olsaydı- büyük bir tereddütle söyleyecek, hiç olmazsa dünyaya karşı bu mühim hakikati çıkarmadan evvel kendi kendine: 'acaba aldanmış olmayayım' diye düşünecekti.

[438] Abdullah Zühtü, "Ne İstediğimizi Bilmiş Olsak...", *Yeni Gazete*, nu. 1611, 12 Rebiyülevvel 1337/15 Kânunusani 1335/1919, s.1.

> Hatta biz bile -niçin yalan söylemeli- bugün matbuatın eski hadimlerinden olmak ve hayatımızda matbuattan başka hiçbir mesleğe salik olmamış bulunmak haysiyetiyle -dünyada her şeyden ziyade matbuatın yükselmesi-hayat meselesi kadar, önemli esas-ı amalimizden bulunur iken bu günlerde bilaihtiyar tereddüde düşerek, hakiki bir yeis ve tesir içinde: Acaba?.. Aldanıyor muyuz? Efkâr-ı umumiye mi bize hâkim, biz mi ona? diye düşünüyor ve daima bir hüzün ve melal içinde pek yanlış yollara sapmakta olduğunu müşahede ediyoruz. Fakat kim kime? Kime anlatmak kabil? Bir hay ve huydur gidiyor. Bir feryat, bir vaveyla hükümferma! Fakat niçin. Vatanın selameti noktasından mı? Efkâr-ı umumiyeye tercüman olarak mı? Yoksa ah evet yoksa yine kirli eller gözlere kül mü serpti? Yine kardeş kardeşi, yâr yâri göremiyor, dostlar düşman, düşmanlar dost mu farz olunuyor? Ve bu esnada el altından fırıldak çevirenler mi var? Dünyada nice mühim şeyler oluyor da ve matbuatın tesiriyle efkâr-ı umumiye, maletteessüf hiçten ibaret işlerle mi meşgul ediliyor?
>
> İşte biz korkuyoruz ki bu da bir hakikattir! Hatta korku değil, biliyoruz ki hakikattir. Herhâlde matbuat buna alet ve sebep olmamalı idi. Fakat ne çare ki burada matbuatın nizam-ı efkâr-ı umumiye değil, biz onun hâkimi gibi hareket ediyoruz. Mamafih efkâr-ı umumiye bir kere daldığı gafletten uyansaydı matbuatın şekil ve rengi derhâl değişir ve bugünkü gibi kuru ve vahi bir velvele içinde! 'Kim seviliyor anlaşılmaz oldu!' şeklinde bir heycâ hiç hükümferma değil, bilakis kimlerin söylediği ve neler söylediği anlaşılarak kâr ve zarar ortaya konularak, doğru bir yola doğru, sakinane ve akilane gitmek müyesser olurdu. Ve işte o zaman efkâr-ı umumiye hakiki bir tarzda tebellür ederek matbuat da memleketimizde -kuvve-i teşriiyenin fıkdanı devrinde olsun- birinci bir kuvvet hâlini alır ve selamet çareleri belki bulunurdu. Fakat mümkün mü? Bizde bir naçiz diğer münecci mukavelesiyle istendiği tarafa döndürülebilen ve nereye gittiğini göz yumarak, bilmek istemeyen bir efkâr-ı umumiye olduktan ve matbuat kuvvetini efkarı umumiyeden almayarak kendini ona hâkim farz eyledikten sonra.[439]

Abdullah Zühtü, gazetenin toplum düzeninde sahip olduğu önemi "Her Teşebbüsten Evvel Mücaneset Lazım" başlığıyla kaleme aldığı yazıda dile getirir. *Yeni Gazete*'nin kurulduğu yıllara da göndermede bulanarak toplumun içinde bulunduğu olumsuz koşullardan kurtuluşu için reçeteler aradığı görülmektedir:

> Türklerin fıtri zekâsına, irfanına hiç diyecek yoktur. Bu hakikati yar ve ağyar da teslim ve tasdik eder. Hangimiz bir Avrupalı ile münferiden görüşecek olsa kendimizi beğendirmeye ve fikir ve kıymetimizi takdir ettirmeye muvaffak oluruz. Ancak mesele kuvveden faale intikal edince, her ne olursa olsun bir iş başına geçince derhal değişir. Adeta birdenbire beceriksiz, akılsız, idraksiz, tecrübesiz, mülahazasız gibi bir mahluk olur, kalır. Gayet iyi projelerle başladığımız bir işin daha başında apışırız. Niçin?
>
> Birinci azim ve sebat, ikincisi nizam ve intizam, üçüncüsü beraber çalışacağımız adamlarla aramızda kati bir mücaneset bulunması, cihetlerini her şeyden evvel nazar-ı ehemmiyete almadığımız için. Evvelden beri bildiğimiz bu hakikatleri şu geçen on sene zarfında daha iyi, daha vazıh daha

[439] Abdullah Zühtü, "Kim Seviliyor Anlaşılmaz Oldu", *Yeni Gazete*, nu. 1607, 8 Rebiyülahır 1337/11 Kânunusani 1335/1919, s.1.

acı tecrübelerle anlamış olduk. Bu on seneden beri deyişimizin sebebi var. Ondan evvelki tarihte zaten hiçbir iş için bir teşebbüs icra edilmezdi ve her teşebbüs -hususiyle Türkler tarafından vuku olursa- akim kalırdı. Binaenaleyh el birliğiyle hiçbir iş girişmez idik ki kendimizin iş ehli olup olmadığını anlayalım. Binaenaleyh bu tecrübeyi ancak on seneden beri icraya muvaffak olabildik. Faraza bir misal söyleyelim:

Meşrutiyetin ilk senesi, mübalağalı olmasın ama elli altmış kadar cemiyet teşekkül ve kulüp küşat edildi. Bunların kendilerine mahsus yine elli altmış kadar gazeteleri de vardı. Bu hususta yüzbinlerce lira sermaye konuldu -ve maaletteessüf- hiçbir netice hasıl olmadan sarf edilip gitti. Bu cemiyetlerin, kulüplerin hiçbiri payidar olamadı. Gazetelere gelince, onlar da birer birer kapandılar. Ortada ancak zade-i meşrutiyet olarak iki gazete kalmış idi ki bunun biri (*Tanin*) diğeri (*Yeni Gazete*) idi. Eskilere ilaveten intişar eden ancak bu iki gazete senelerce devam edebildi."

Görüyoruz ki dünya değişti ve her şeyi millet prensipleri üzerine tesis ediyor ve bundan sonra milletlerin mukadderatında her nevi millî müesseselerin müthiş derecede hatırı sayılır bir tesiri olacak. Biz de ise müessese namına ne var? Hiç gibi bir şey!...

Eğer bu memlekete fikren, aklen, ruhen, ilmen hulasa her nokta-i nazardan mütecanis yirmi kişi bir araya gelip de en ehemmiyetsiz bir cemiyet -esası ne olursa olsun- hatta bir Terbiye-i Bedeniye Kulübü yahut Avcılar Kulübü vücuda getirseler, emin olunuz ki memleket için mühim, şimdiye kadar görülmemiş derecede mühim bir kuvvet teşekkül etmiş olurdu. Biz tamamen bu itikattayız. [440]

4.2. Fikir Dünyası

Abdullah Zühtü'nün çeşitli hususlar hakkındaki fikirlerini, yazdığı makale/fıkralarında bulmak mümkün olmakla birlikte hikâye ve romanlarında da bu düşüncelerinin yansımaları mevcuttur. Abdullah Zühtü, 1918 yılında *Yeni Gazete*'yi tekrar yayımlamaya başlayana kadar imzasını attığı siyasi içerikli veya siyaset malzemesi gibi telakki edilebilecek herhangi bir yazı kaleme almamış, kalem polemiklerine girmekten kaçınmıştır. 1918 yılına kadarki yazılarına bakıldığında tercih ettiği konular arasında; roman gibi edebî türler hakkında görüşlerini içeren ve bu türlere dair kısa değerlendirmeler; resim ve tablolarla ilgili fikirler, çocuk terbiyesi ve eğitimi; ziraatla ilgili bazı meseleler; insanın saygınlık kazanması ve güzel ahlak gibi hususlar yer almaktadır. *Yeni Gazete*'nin tekrar yayın hayatına dâhil olmasıyla birlikte Abdullah Zühtü'nün de başmakalelerde imzası görülür. Abdullah Zühtü *Yeni Gazete*'nin 1 Kânunuevvel 1334/1918 tarihli ve 1566-2 sayılı nüshasında "Hepimizin Vazifesi" başlıklı yazıyı A (Ayn) Z (Zel)

[440] Abdullah Zühtü, "Her Teşebbüsten Evvel Mücaneset Lazım", *Yeni Gazete*, nu. 1609, 10 Rebiyülahir 1337/13 Kânunusani 1335/1919, s.1.

imzasıyla yayımlar. Bu yazıyla birlikte artık siyasi ve sosyal meseleler onun kalem tercihleri arasında yer almaktadır. Bu durumun başlıca sebebi, Birinci Dünya Savaşı sonrasında ülkede değişen siyasal ve sosyal koşullar olarak düşünülebilir. Abdullah Zühtü *Yeni Gazete*'de neşrettiği makale/fıkralarında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetlerini; ihtiyaç ve tüketim malzemelerine gelen yüksek zamları; Millet-i Mebusan'ın çalışma prensiplerini; gayrimüslimlerin faaliyetlerini eleştirir ve "halis Türklerin" yapmaları gerekenlere dair düşüncelerini belirtir. 1922 yılında başyazarlığını üstlendiği *Sabah* gazetesindeki makale/fıkralarında ise devrin iç siyasi meseleleri ile Türkiye'yi ilgilendiren dış meseleler hakkında görüşlerini kaleme alır. Abdullah Zühtü'nün fikirlerini estetik, sosyal ve siyasal olarak üç grupta toplamak mümkündür.

4.1.1. Estetik

4.2.1.1. Roman

Abdullah Zühtü çok sayıda telif ve tercüme roman yayımlamıştır. Onun roman hakkındaki görüşlerine "Faideli Bir Roman Zemini" başlıklı yazıdan ulaşmak mümkündür. Romanın insan ve insanlık üzerindeki etkisinin ifade edildiği yazıda romanın mahiyetine dair de fikirler ortaya konur:

> Mukaddema hissî ve cinaî romanlar ser-levhasıyla yazılan bir makalede bizde kuru bir masaldan ibaret zannedilen romanların ahlak-ı beşeriye üzerindeki tesirat-ı mahsusasından bahis ile dikkatle mütalaaya şayan pek çok istifadeli romanlar bulunduğunu yazmış idik. İddiamızı ispat için heyet-i içtimaiyece en mühim, en şâyân-ı tedkik bir meseleye ibtinaen yazılmış olan bir romanın esas ve zemini hakkında mücemmilen malumat vermeyi münasip gördük.
> Bu roman hatır ve hayale gelmez, akıl kabul etmez vukuat-ı adiye-i cinaiyeden, hesapsız tesadüflerden, vukuu nâ-meşhud ahvâlden bahis bulunduğu, bahusus amiyane, baridane teşbihler, harikulâde tasvirler, mevki-i münasebette sarf edilmemiş parlak lafızlarla mâlî olmadığı cihetle ihtimal ki lisanımıza tercüme edilmiş olsaydı rağbete mazhar olamazdı. Hâlbuki yalnız Fransa'da değil, Avrupa'nın her tarafında bu eser-i muteber pek ziyade rağbete nail olmuş ve en meşhur müellifler tarafından takdir-âmiz makaleler yazılmıştır.
> Bu roman "Charles de Rouvre" isminde bir edip tarafından telif edilmiştir. İsmi *Çift*'tir. Evvelce dediğimiz veçhile eser hayat-ı içtimaiyece pek mühim bir mesele üzerine ibtina edilmiştir.[441]

[441] Abdullah Zühtü, "Faideli Bir Roman Zemini", *Sabah*, nu. 2453, 16 Zilhicce 1313/17 Mayıs 1312/29 Mayıs 1896 s.3.

"Sevdiğim Bir Romana Dair" yazısında ise Paul Bourget'nin *La Terre Promise* adlı romanını "yüz otuz yedi" defa okuduğunu belirterek romanın insan hayatındaki önemine vurgu yapar.

> Şu yazdığım satırlar yüz otuz yedi defa okuduğum bir romana aittir. Ale'l-umum romanları -bizde zannedildiği gibi- ehvence, eziyetsiz bir eğlenceden ibaret zannedenler, oturmaya alışmadıkları hanelerinde aileleriyle bir iki saat birlikte bulunmaya vesile addedenler, yalnız merak verdiği için ellerinden bırakmayanlar, adi bir orta oyunu temaşasında olduğu gibi bir defa okuduktan sonra bir daha ellerine alamayanlar şu "Yüz otuz yedi defa" tabirini kim bilir ne kadar mübalağalı addedeceklerdir. Hâlbuki şu bahsetmek istediğim eseri yüz otuz yedi defa okumak bile bence kadir-nâşinaslıktır. Bu gibi eserler insanın ömrü oldukça her fırsat düştükçe mütalaa edilmelidir. (…)
> Bütün erbab-ı hamiyeti dil-hun eden bu acı hakikatin neticesi olarak lisanımıza nakledilen âsârın kısm-ı azamını adi, en adi bakkal, arabacı romanları teşkil eylemekte herkes vakte, gayrete, meşakkate vabeste olan en nefis âsârı tercümeden çekinmektedir. Ahalinin arzusuna hizmetle mükellef gazeteler, risaleler tefrika olarak hep o âdi eserleri nakle mecbur olmaktadır. *Heft Peyker*[442] tarzında yazılmış hatır u hayale sığmaz hayaletlerle doldurulmuş masallar mazhar-ı rağbet olduğu hâlde faraza *Ferdi ve Şürekâsı*[443] gibi *Sergüzeşt*[444] gibi her lisanda birer âsâr-ı berceste addedilecek âsârın eyâdi-yi istifadeye alınması aşikâr iken hangi gazete tefrika hakkındaki meslek-i kadimini tebdile cür'et edebilir? (…)
> Fakat hayali romanların seneleri gibi "On sene geçmişti" gibi adi bir cümle ile değil müellif bu senelerin bütün dakikalarında, bütün saniyelerinde François'in hisseylediği en gizli en nihai ıstırapları, elemleri, üzüntüleri en tabii bir tarzda teşrih eder.[445]

Abdullah Zühtü bu ifadelerinde görüldüğü üzere zamanda "on sene geçmişti" gibi sıçramaları "hayalî romanlara has "basit" bir kurgu işareti şeklinde belirtir. Fakat romanlarında kendisinin de benzer ifadeler kullandığı görülür.

4.2.1.2. Tablo, resim

Abdullah Zühtü resim sanatına merak duyan biridir. Bunu hem yazdığı eserlerden hem de özellikle hayatının son dönemini yalnızca antikacılık yaparak geçirdiği sıralardaki koleksiyonunda bulunan tablolardan anlamak mümkündür. Bu hususta yazılarına bakıldığında "Unutulmuş!" başlıklı yazısında bir mağaza

[442] Genceli Nizami'nin hamsesinde bulunan beş mesneviden biridir.
[443] Halit Ziya Uşaklıgil'in romanı.
[444] Samipaşazade Sezai'nin romanı.
[445] Abdullah Zühtü, "Sevdiğim Bir Romana Dair", *Sabah*, nu. 2376, 28 Ramazan 1313/1 Mart 1312/13 Mart 1896 s.3.

vitrininde gördüğü tablo karşısındaki his ve fikirlerine yer verdiği görülür. Tahkiye ederek anlattığı yazıda tabloyu şöyle değerlendirir:

> Bundan bir sene mukaddem Beyoğlu'nda doğru yoldan geçerken büyük mağazalardan birinin camekânında bir tablo görmüş, yarım saat kadar durup temaşadan kendimi alamamış birkaç günler unutamamış idi. [Tablo] Kurumaktan suyu çekilmiş, taşları siyahlanmış çukur bir dereyi, susuzluktan dalları kurumuş, yaprakları dökülmüş büyük bir ağacı, hararetten kanatları düşmüş, ağzı açılmış küçük bir kuşu tasvir ediyordu.[446]

Abdullah Zühtü'yü etkileyen ("Belki" adlı tablo gibi) tablolara/resimlere bakıldığında sefil, düşkün, kimsesiz, ihtiyaç sahibi kişi veya canlılara karşı son derece merhamet uyandıran durumların yer aldığı görülür.

Tabloyu anlatmaya devam eden Abdullah Zühtü tablodaki kuşun gerçeğe ne kadar yakın çizildiğini belirtir.

> Bilmem neden bu tablo bana viran olmuş bir bezm-i vuslatı, hazin, hâlî kalmış bir türabgahı, yıkılmış, tarumar olmuş bir halce-i âşıkâne, perişan bir hanımaneyi düşündürüyordu. Sonra tablonun altındaki unvanı okudum (Hüsran) yazılmıştı. Bununla yalnız bu bir kelime bana uzun bir mersiyeden ziyade tesir etmişti. (…) oradan düşününe düşüne taabbüt eylemiştim. Ahiren sergüzeştiyle 'Belki' ve Hüsab-ı Pür-ıstırap' tablolarından bir nebzecik bahseylediğimiz ressam bedayi-perver Alexander Steriyus'un resail-i musavveradan birinde bir tablosunu gördüm. Gayet sade gayet tabii bir zemini tasvir eden bu tablo da bende aynı tesiri muaccep oldu. Bu tablo mevsim-i baharı tasvir ediyordu.[447]

"Düşünürken" adı ise yine bir tablodan hareketle konmuştur. Yeşillikler içinde taşların yosun tuttuğu köpüklü suların aktığı ve bir ailenin mesut bir hayat yaşadığı manzaranın yanında, yaşlı adamın yıkık dökük kulübesi ve perişan hâli de resmedilmiştir. Yaşlı adamın elinde kuru bir ekmek vardır. Yeşillikler içinde tasvir edilen yerde ağaçlar çiçek açmıştır ancak yaşlı adamın sürekli izlediği fidan henüz filizlenmemiş, çiçek açmamıştır. Bu sebeple tabloya unutulmuş adı verilmiştir.

> "Unutulmuş" bana evvelki tablodan ziyade tesir etti, artık başka bir şeyle iştigal etmek, bu acıyı unutmak için resmi hâri olan sahifeyi çevirirken bilaihtiyar şairin:
>
> 'Feryâd ki ber vermedi bî-dâddan özge

[446] Abdullah Zühtü, "Düşünürken", *Sabah*, nu. 2707, 8 Muharrem 1315/28 Mayıs 1313/9 Haziran 1897 s.3.
[447] Abdullah Zühtü, *a.g.e. Sabah*, nu. 2703, s.3.

Gözyaşı ile beslediğim taze nihâlim' beytini tekrar ediyordum…[448]

"Bahar İçinde Hazan" başlıklı yazıda da tablo bahsi ele alınmıştır. Ressam Barnez tarafından yapılan ve adına *Bahar İçinde Hazan* ismi verilen bir tablodan söz edilmektedir. Bu tablo Barnez'in kaybettiği eşi için yaptığı bir tablodur. Abdullah Zühtü de bu tablodan söz ettikten sonra "Edib Mömi" **مومی** adında bir kişinin tablo ile ilgili düşüncelerini aktaracağını belirtiyor. Daha sonra Barnez'in eşini kaybedişi ve tabloyu yapması ardından da bir daha resim yapmaması dile getiriliyor. Abdullah Zühtü şu not ile yazıya son verir: "*Bahar İçinde Hazan'ın niçin bu kadar meşhur-u rağbet olduğunu artık izaha hacet kalmadı değil mi?*"[449]

"Meşhur Tablolardan" başlıklı makalesinde tablolarla ilgili değerlendirmelerine devam etmektedir. Abdullah Zühtü'nün tablo ve resim sanatına karşı ilgisini bu yazıda da bulmak mümkündür:

> Geçenlerde Aleksander Srevies namında bir ressamın üç yüz bin franga satılan bir tablosundan bahseylediğimiz sırada Mömi Alihin tercüme-i hâlini de yazmış ve sırası düştükçe en meşhur tablolar hakkında bazı malumat vereceğimizi vaad eylemiştik. (…)
> Ressamın iktidar-ı harikuladesini, vüsat-i karihasını, isabet-i intihabını, zevk-i selimini anlatmak için bu tabloları bir defacık nazar-ı dikkatten geçirmek kâfidir. Aleksander'ın tercüme-i hâlini nakleylediğimiz (Lömond Modren) risalesi bu tabloların fotoğrafla alınmış birer kopyasını neşreylemiştir. En acı ihtisasat-i beşeriyenin, en tahammülsüz ıstırabat-ı âşıkanenin bir misal-i mücessimi olan, insaniyetten haberdar ise – saatlerce düşündürecek, müteessir edecek bir meziyeti haiz… (…) Ezcümle "Belki…" tablosunun asap üzerindeki tesiri hepsinden ziyade.
> Yirmi beş, yirmi altı yaşlarında olduğu anlaşılıyor. Fakat bir ihtiyar gibi… Hayır ihtiyar gibi değil vaktinden evvel kurumaya başlamış bir zambak gibi yanakları çukura batmış gözlerinin altı siyahlanmış, çenesi uzamış, dudaklarında hazin, ağlatacak kadar hazin bir tebessüm nişanesi var, hafif bir zihayat peyda edebilmiş (…)[450]

---

[448] Abdullah Zühtü, "Unutulmuş", *Sabah*, nu. 2383, 5 Şevval 1313/8 Mart 1312/20 Mart 1896, s.3., Bu beyit Fuzuli'ye aittir. Ali Nihat Tarlan *Fuzûlî Divanı Şerhi,* Ankara: Akçağ yayınları s.461. Ali Nihat Tarlan beyiti, Abdullah Zühtü'nün eserine kaydettiğinden farklı şekilde aktarmıştır: Feryâd ki ber vermedi bî-dâddan özge/Göz yaşum ilen besledügüm turfe nihâlüm (Feryât ki, gözyaşım ile beslediğim o güzel fidanım, zulümden başka bir meyve vermedi.) Turfe, garip, orijinal, her yerde görülmeyen bir güzellik demektir." (s.461) Nihâi, genç bir dilberdir, fidana benzetilir. Onu büyütmek, beslemek lâzımdır. Bu da onu sulamaktır. Şâir, gözyaşı ile onu besliyor. Nihayet fidanın bir meyvesi olur, o da zulümdür. Sevgilisi âşığına zulmediyor.

[449] Abdullah Zühtü, "Bahar İçinde Hazan", *Sabah*, nu. 2404, 29 Şevval 1313/29 Mart 1312/10 Nisan 1896, s.3

[450] Abdullah Zühtü, "Meşhur Tablolardan", *Sabah*, nu. 2362, 14 Ramazan 1313/16 Şubat 1311/28 Şubat 1896, s.3.

Abdullah Zühtü, Servetifünun Dönemi şairlerinin tablo altına şiir yazmalarına benzer bir girişimde bulunarak incelediği tablolardaki ahvalle alakalı da hem gördüklerini hem de bu ahvalin kendisinde uyandırdığı hisleri ifade etmektedir.

"Kitaplar İçinde Resim Model" başlıklı yazısında Abdullah Zühtü geçmişte okuduğu ve kenarlarına notlar aldığı, işaretler koyduğu kitaplardan istifade ederek yazılar yazmak istediğini belirtir. Bu yazılar tercüme veya alıntılardan oluşsa da onun resim sanatına verdiği ehemmiyeti ve bu konuda takip ettiği eserleri göstermesi bakımından önemlidir.

> Bilmem bu hâl karilerimde de var mı? Her ne mütalik olursa olsun bir kitap okurken hoşa giden bir babı, bir fıkrayı, bir şiiri hatta bir cümleyi tekrar okumak emeliyle işaret etmek!.. İşte bu itiyat ile bütün kitaplarımı çizgiler, işaretler içinde bırakmışım! Birçok gazetelerden kendimce en müntahap olan fıkraları kesip bir tarafa atmışım. Fakat maletteessüf bunlardan şimdiye kadar istifade edemedim. Hatta ekserisini tekrar tekrar okumak niyetinde bulunduğum hâlde buna bile muvaffak olamadım. İhtimal ki bu işaretli fıkralar, cümleler ilelebet kitaplarımın arasında unutulup gidecek idi. Fakat bir mecburiyet şimdi bana onları tahattur ettirdi. *Bir Gece* romanı bitip ara sıra makaleler yazmaya vakit bulunca en evvel bunları hatıra getirdim. İşte şu kısacık mukaddime ile iptida ediyorum. Bunları aslına tamamen mutabık bir suretle tercüme değil iktibas tarikiyle lisanımıza nakletmek istiyorum.
> İlk açılan kitapta tesadüf edildiği için iktibas olunan (resim, model) unvanlı fıkra bir İtalyan şairinin şiiridir ki Fransızcaya nazıman tercüme olunmuştur. İtalya meşhurundan bulunan bu zatın istidat ve mahareti en çok sanat resimde olduğu hâlde şiirden daha çok zevk aldığı için resim yapmak istemezmiş. O zamanlar Roma'da en büyük nişane-i iftihar ve medeniyet resimden ibaret olduğu cihetle ona birden pek çokları onu teşvik etmiş ise de ehemmiyet vermemiş.

Daha sonra bir kadın ile görüşmeye başlayan ressam onun resmini yapar. Kadın resme bakar ve resmin bir köşesinde şiir olduğunu görür. Şiirde "*Artık senden başkasının resmini yapmam. Çünkü sen benim nazarımda hüsn-i insani için gaye-i hayalisin yazmaktadır"* ve şair bir daha eline fırça almaz.[451]

4.2.1.3. Yazar ve yazarlık

Abdullah Zühtü'nün "Bir Hakikat-i Naçiz" başlıklı hikâyesinde yazarlığın kolay bir şiş olmadığını, bir çırpıda yazılacak herhangi bir metnin de arzu edilen başarıya ulaşmayacağını belirtir:

[451] Abdullah Zühtü, "Kitaplar İçinde Resim Model", *Sabah*, nu. 3476, 12 Rebiyülevvel 1317/12 Temmuz 1315/24 Temmuz 1899, s.3.

> Agust daha mektepten çıkar çıkmaz eser yazmaya kalktı ise de öyle tecrübesiz melekesiz yazılan eserlerin para etmeyeceğini her müracaat eylediği tab'a kendisine anlatmış olduğundan bir müddet muvakkate için vazgeçmeye, kendisine münasip bir iş bulmaya mecbur olmuştu. (…)
> [Viyolet] (…) birkaç defa gayriihtiyari olarak kalemi hokkaya batırıp kâğıt üzerine çizgiler çizmek, harfler yazmakla meşgul oldu. Sonra asabi bir hiddetle bunları yırttı. O zamana kadar daha hiçbir şey düşünememiş zannetti. Hata ediyordu. Zavallı kadıncağız bu hâllerin bütün eser yazanlarda mevcut olduğunu nereden bilsin... O hiçbir şey düşünemiyor zannettiği hâlde fikrinin daima bir vakıayı takip eylediğini, bu hâl-i istiğrak içinde fikrin gizli gizli meşgul olduğu vakıa birdenbire hissedilip de yazılacak olur ise daima kesb-i muvafakat edileceğini hangi tecrübe ile anlasın?[452]

Abdullah Zühtü "Yeni Hayat" hikâyesinde ise yazarlığın kolay bir iş gibi telakki edilerek "*Bizde üç neşide inşad edebilenlere şair, dört makale yazanlara muharrir üç temaşada hazır bulunanlara tiyatro münekkidi ilh. denildiği gibi*"[453] sözleriyle yazarlığın mahiyetinin basit bir iş olmadığını ifade eder.

"Fransız Encümen-i Dânişinde" başlıklı makalesini Fransız Encümen-i Dânişin'e yeni bir üye seçilmesi üzerine kaleme alır. Büyük bir kısmı tercüme olan bu makalede Paul Bourge'den söz edilmekte onun ne kadar usta bir yazar olduğu ifade edilmektedir. Bu yazıda ayrıca eser çevirisi sırasında yapılan hataların ne gibi yanlışlıklar ortaya çıkaracağına dikkat çekilir:

> Fransızcanın lisan-ı umumi olması itibariyle dünyanın her yerinde bu nutuklar kemal-i dikkatle mütalaa edilir. O günkü nutuklar Paul Bourge gibi, Duka gibi en büyük edipler tarafından irat edildiği cihetle fevkalade ehemmiyetle telakki edildi. Bourge o üslub-u metin meziyet perveranesiyle memduhunu herkese pek güzel vasf ve şerh etti. Buna Duka herhâlde mükemmel bir cevap ile mukabele eyledi. Filhakika bu cevap bazı tenkidata müveccep oldu. Mesela sahih-i nutuk 'sizin romanlarınızdan falan yahut filan roman tezkir ediliyor. Tercih olunuyordu.' diyeceği yerde 'Bina-yı hayal aranızın falan yahut falan taşı tezkir ediliyor. Tercih ediliyordu.' demiş. Taş tezkir olunur mu? Kitap ne kadar çok olursa olsun bina değil fakat küme teşkil eyler.' diye bazı münekkitler muaheze ettiler. Bazıları da 'Encümen-i Daniş azasının böyle hatalar êdetidir.' diye yazdılar. [454]

"Sevdiğim Bir Romana Dair" yazısında da çevirmenlerin toplumu alıştırdığı çeviri roman tarzına eleştirilerini sıralar:

---

[452] Abdullah Zühtü, "Bir Hakikat-i Naçiz", *İkdam*, nu. 173, 24 Recep 1312/9 Kânunusani 1310/21 Kânunusani 1895, s.3.

[453] Abdullah Zühtü, "Yeni Hayat", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11167-737, 12 Rebiyülahir 1339/23 Kânunuevvel 1336/1920, s.2.

[454] Abdullah Zühtü, "Fransız Encümen-i Dânişinde", *Sabah*, nu. 2411, 4 Zilkade 1313/5 Nisan 1312/17 Nisan 1896, s.3.

> Sırf menfaat-ı şahsiyelerini temin eylemek, alabildiğine yazı yazıp cilt doldurmak emelinde bulunan birkaç kayıtsız mütercim her ellerine geçen eseri -kimler için, hangi sınıf-ı ahali için yazılmış olduğunu asla nazar-ı dikkate almayarak- hatta bir defa okumaya bile vakit bulamayarak tercüme etmiş ve bu sayede ahalimizi sırf hayali, cinai romanlara alıştırmış olduklarından şimdi bu yolda eserlerden maadasına enzar-ı rağbeti calip eylemek muhal hükmüne geçmiştir.[455]

Abdullah Zühtü'nün bu tür gelişmeleri takip ederek kaleme alması yazarlık hususunda ve eser çevirilerinde göz önünde bulundurulması gereken hususlara dair dikkatler geliştirmeye çalışması şeklinde değerlendirilebilir.

"*Kamusu'l-A'lâm* Huzurunda" başlıklı yazısında ise Şemsettin Sami'nin 6 ciltlik ansiklopedik çalışması hakkında değerlendirmeler/hissiyatlar kaleme alınmıştır. Abdullah Zühtü yazısına bu eserin ne kadar önemli bir eser ve yazarının da oldukça önemli bir isim olduğunu kimsenin böyle bir eseri yazmaya kolay kolay muvaffak olamayacağını belirterek başlar.

> Kamusu'l-A'lâm!.. Bu bizim matbaada her gün –nice senelerden beri- her gün en çok işittiğimiz, işite işite en çok ünsiyet eylediğimiz bir isimdir. O derecede ki artık bize, bu isim tekrar eyledikçe, en sevgili dostumuz, en kıymetli nedim-i ruhumuz yad olunur gibi gelir. Bu hâl bütün matbaamız müntesipleri için böyledir. Çünkü bilafarz ben matbaaya ilk dâhil olduğum gün –hiç unutmam- merdivenlerden çıkarken dik ve âmirane bir savt ile:
>
> - Ahmet.. *Kamusu'l Alâm* yarın çıkacak, Sami Bey'e provalar gitti mi?
>
> diye haykırılıyor idi. Yeni bir işe girenlerin, yeni bir yere ilk defa gidenlerin kafasında olduğu gibi her şeye dikkat etmek ve ilk tesiratı feramuş edememek kuvvetiyle bunu hâlâ tahattur ederim. (…)
>
> Bu bahiste mecburiyet olmasaydı kendimi yâda layık görmezdim – Bismark'ın ve Faten de (Kontanporan) denilen Kamus-u Meşahir'den hülasada el hülasa tercüme-i hâlini (*Sabah*), nakletmek için ne kadar yorulmuş ne kadar zahmete duçar olmuştum. Bir diğer matbaada ise Hind hekimlerinden birinin tercüme-i hâlini yazmak mecburiyetinde bulunurken yine Fransızca bir kamusta tesadüf eylediğim isimlerin aslını bulmak hakiki tarz-ı telaffuzlarını temyiz ile ona göre tahrir etmek hususunda duçar olduğum sa'bat ve müşkülata karşı o kadar şaşırmış ve diğer mehhizlere müracaat hususunda o kadar muztar kalmış idim ki nihayet gelişigüzel karaladığım o tercüme-i hâlden vicdanen hâlâ mahcubum. *Devlet-i Aliye-yi Osmaniye ve Yunan Muharebesi* namıyla yazdığım bir eserde ise ma'hiz bulmak hususundaki istidat-ı meşaraleyhin latif âlilerine ilticaya mecbur olmuş ve tayin buyurulan ma'hizlerden yine hakkıyla istifadeye muktedir olamamıştım. İşte bu acı tecrübeler üzerinedir ki Sami Beyefendi hazretlerinin Kamusu'l A'lâm'a nakil buyurdukları teracüm-ü ahval ve esma-i sairenin nasıl külfet ve zahmetle yazıldığını pek iyi bildiğim gibi on bir sene

[455] Abdullah Zühtü, "Sevdiğim Bir Romana Dair", *Sabah*, nu. 2376, 28 Ramazan 1313/1 Mart 1312/13 Mart 1896, s.3.

> mütemadiyen bununla meşgul olduklarını ve böyle bir eser vücuda getirdiklerini düşündükçe bilamübalağa titrerim.[456]

Abdullah Zühtü, Sami Bey'in yazdığı bu esere gösterdiği özen ve dikkatten bu eserin önemli bir başyapıt ve eşine az rastlanır bir eser olduğu, Sami Bey'in üslubundaki özen ve sadeliğe hayranlığını dile getirir.

4.2.2. Sosyal Meseleler

4.2.2.1. Eğitim ve çocuk terbiyesi

Çocuk hakkında yazılar kaleme alma ve özellikle çocukların şımarıklığı, ahlaki gelişimleri ve aile içi çocuğa yaklaşım hususları Abdullah Zühtü'nün dikkatlerini yoğunlaştırdığı konulardır. "Aileler Arasında" başlıklı yazısını "*mini mini yavrucaklara*" ithaf ederek başlar ve "*Şımarıklık, hoppalık – Şımarık hoppa bir çocuk – Şımarıklık ve esbabı – İlk tebessüm – Her şeyin aksini söylemek – Arsız, huysuz, geçimsiz çocuk – Şımarıklığın tehlikesi – Yaş arttıkça huy kökleşir – Çocuk huydan nasıl geçirilir*"[457] gibi hususları tek tek eler alır.

> Şimdi bütün sevgili validelere bir sual sorulsa 'Sizi çocuğunuzun en ziyade hangi huyu rahatsız eder, en çok hangi huyundan bıktınız, usandınız' denilecek olsa tabii muhtelif cevaplar alınır. Fakat bu cevapların kısm-ı azami –hatta yüzde doksanı– hiç şüphe etmeyiz ki çocukların ekserisinde arz olan şımarıklık, hoppalığa ait olur. Çünkü valideleri en ziyade bu fena huy bizar eder. (…)
> Herhâlde biz çocuklarımızı pek çok şımartır, bundan da pek çok rahatsız ve mustarip oluruz. Haydi rahatsızlığımız da bir tarafa varsın mini mini yavrucaklarımızın uğruna bizar olalım. Fakat çocuklarımızın terbiyesini, ahlakını saadetini ve feyz-i istikbalini de mahvetmiş oluyoruz ki işte buna yazıktır, çok yazıktır! Ciğerparelerimizi bu hâlden kurtarmak için ne yapmak lazım gelirse yapmalı elden geleni ifa etmelidir. Çocuklar için şımarıklık, hoppalık pek fena neticeler hasıl edebilir. Şımarık bir çocuğun sonu pek acıklı olur. Onları bu huyundan vazgeçirmek için evvela şımarıklık, hoppalık ne olduğunu iyice muhakeme edelim.
> Nasıl çocuğa şımarık hoppa demeli? Şimdi şu suale birdenbire düşünmeden cevap verecekler pek çok olur. 'A.. Şımarık çocuk, hoppa çocuk artık bunu bilmeyecek ne var' denilir. Faraza bir valide:
> - Benim çocuğum beni iki saat uğraştırıyor da öyle soyunup giyinir.
> Bir diğeri:
> -Bin kere nazlanır da sonra yemeğe oturur.
> Bir üçüncüsü:

[456] Abdullah Zühtü, "Kamusu'l-A'lâm Huzurunda", *Sabah*, nu. 3331, 18 Şevval 1316/17 Şubat 1314/29 Şubat 1899, s.1-2.
[457] Abdullah Zühtü, "Aileler Arasında", *Sabah*, nu. 3638, 1 Ramazan 1317/21 Kânunuevvel 1315/2 Kânunusani 1900, s.2-3.

-Kimseyi çekemez, kimse ile geçinemez.
cevabını verir. Gerçi bunlar da iyi huylardan değilse de asıl doğrusu düşünülecek olursa hoppalık, şımarıklık da değildir. Bunlara hırçınlık, inatçılık, kıskançlık denilir.
Şımarıklık, hoppalık, daldan dala konan çalı kuşları gibi her dakikada, her saniyede ahlakını değiştiren, bir şeyi hem isteyen hem istemeyen, hevesi gelip geçen, bir küçük arzusuna nail olamazsa yaygarayı koparıveren çocuklarda görülür. (…)
Şimdi bu garip huyun neden hasıl olduğunu düşünelim. Sinir bozukluğu, mizaç etkili olabilir. Bunun dışında kesin olan çocuğun "Fakat bazı kadınlar da vardır ki çocuklar sancıya tutuldukları zaman böyle şımarıklığa başlarlar. Sonra bu hâl onlarda huy olur iddiasında bulunurlar. Bu ne kadar garip ve vahim bir fikir. Sancılar -faraza diş ağrıları- ihtimal ki çocukta muvakkat bir hırçınlık ve titizlik hasıl eylesin. Fakat bunun sonra bir huy hâlini almasındaki hikmet anlaşılmaz. Bize kalırsa bunun asıl ve esası yoktur. Bu sancı bahsi bazı kadınlar tarafından pek ziyade suistimale uğramıştır. Güya görgülü tecrübeli birtakım yaşlı hanımlarla, bazı [buradaki kelime silinmiş okunmuyor] dadılar, vardır ki çocukların hemen her hâlini sancıya hamlederler. Şımarıklık çocuklarda hastalıktan ileri gelen bir huy değildir.
Ahlak ve terbiye ile ilgilidir. Her çocukta fevkalade şımarıklık istidadı vardır. Lüzumundan ziyade yüz görür yahut layık olmadıkları derecede hiddet, şiddet veya mahrumiyete duçar olurlar ise mutlaka şımarık hoppa ve titiz olurlar. Zaten titizlik şımarıklığın bir başka nevidir. (…)
"Yüz verdim astar da istedi" derler. (…)
Çocuğun her istediğini yapmak ve çocuğun bunu bilmesi şımarık ve hoppa olmasına neden olur. Çocuğun her hâlini her durumunu nazar-ı dikkat altında bulundurmalı ancak bunu ona hissettirmemelidir.[458]

Abdullah Zühtü'ye göre şımarıklığa neden olan davranışın küçüklükten itibaren fark edildiği zaman hemen düzeltilmesi için çareler aranması gerekir. Aksi takdirde çocuğun hem eğitim hem de iş hayatında öğretmen ve amirlerine karşı itaatsiz, saygısız olacağı bunun da çocuk için bir felaket anlamına geldiğini belirtir.

"Terbiye-i Etfal Hakkında" başlıklı yazıda ise çocuğa verilecek terbiye ve kazandırılacak güzel ahlak için yapılması gerekenleri sıralar. "*Nabzına göre şerbet vermek' çocuk terbiyesinde en ziyade nazar-ı dikkate alınacak bir şeydir.*" Bunun dışındaki kanaatleri şöyledir:

Çocuğun önünde bir veya iki oyuncaktan fazla bırakmamak
Çocuğun istemeyerek yere attığı bir oyuncağı alıp, pek hoş pek güzel olduğu söylenerek çocuk özendirilmeli
Çocuğun ağlaması göz yaşlarına karşı dayanarak oyuncağı bir müddet çocuğa vermemek.

[458] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3638, s.2-3.

> Merhamet duygusu uyandırılmalı, bazen dargın durulmalı ancak çocuk yine de fark ettirilmeden dikkat altına alınmalı[459]

Bu çocuğun bütün davranışlarına karşı yapıldığında çocuğun yavaş yavaş pişman olup elindekini kaybettiği için artık bu tarz davranışları terk edeceğini söyler.

Bunlardan sonra tanıdığı birinin başından geçen bir olayı anlatır. Bir komşusunun Bedai adında şımarık bir çocuğu vardır. O derecedir ki validesi ağlamak zorunda bile kalmaktadır. Çocuk her şeye itiraz eder. On yedi yaşlarında bir kız, çocuğu ıslah edeceğini söyler. Çocuğun annesine bir hafta boyunca her sabah çocukla beraber kendi hanesine gelmesini söyler. Geldikleri ilk sabah çocuğa Allah'a ısmarladık, akşamınız hayrolsun der. Çocuk şaşırır. Sabah olduğunu ve hayırlı sabahlar denmesi gerektiğini söyler. Yapılan her konuşma çocuğun söylediklerinin tersini söylemekle geçer. Sonra kuşlokumu muhabbeti açılır. Kız kuşlokumunu sevdiğini ve satıcıdan yalnız kendisi için alacağını söyler. Çocuk kendine de ister ancak kız yalnız kendine ve çocuğun annesine lokum verir. Çocuk ne söylese tersi söylenir. Daha sonra neden böyle davranıldığı çocuğa izah edilir. Çocuk yaptıklarından pişman olur ve şımarıklıktan vazgeçeceğini söyler.

"Düşünürken" yazısında ise bir şehit çocuğunun babası gibi asil ve kahraman oluşundan söz eden Abdullah Zühtü bu çocuklara sahip çıkılması gerektiğini dile getirir. Bu yazıdaki çocuk tıpkı babası gibi asker olmak ve savaşlara katılmak ister.

4.2.2.2. İnsanlık

Abdullah Zühtü insanın yalnızca çalışarak itibar sahibi olabileceği ve gençlikte çalışmanın ihtiyarlıkta da çalışmayı kolaylaştıracağı, insanın ihtiyarken bile kendisini genç hissetmesini sağlayacağı kanaatindedir. Bu alışkanlığın gençlikte kazanılmazsa sonradan da kazanılamayacağını belirtir.

"İnsan Nasıl Şayan-ı İhtiram Olabilir?" bu düşüncelerle kurulu bir yazıdır. Abdullah Zühtü yazının giriş kısmında insanın saygı ve hürmet görme arzusu içinde olduğundan bahseder. Ancak bunun yalnız istemekle olamayacağını söyler. Bu hususta öncelikle bir çocuğun okula başladığında sınıfında birinci olmak anne babası ve öğretmenleri nezdinde itibar görmek, takdir edilmek istediğinden söz

[459] Abdullah Zühtü, "Terbiye-i Etfal Hakkında", *Sabah*, nu. 3645, 1 Ramazan 1317/28 Kanunuevvel 1315/9 Kânunusani 1900, s.3.

eder. Bunu sağlayacak temel hususun ise çalışmak olduğunu dile getirir. Böyle bir girişten sonra:

> (…) nakledeceğimiz makale Fransa edibba ve muharririni arasında bir mevki-i mümtaz ihraz eylemiş olan münekkid-i şehr Mösyö Fransin Sarsay altmış sekiz yaşına vasıl olduğu hâlde bir genç gibi çalışmaktan vazgeçmeyerek beş altı gazete ve risaleye her hafta muntazaman makalat-ı muhimmey-i vecdiye yazmakla meşgul bulunmakta ve Fransa'nın şuunat-ı seciye, edebiye, ticariye, sanayisi, ziraiyesi, kemal-i dikkatle nazar-ı teftiş ve dikkatinden geçirip her türlü asâr-ı icraata dair mulahazat-ı şahsiyesi tecarüp ve adide ve tetebbat-ı mükemmeliyesiyle tezyin ve tavsiye ederek beyan etmekte ve her türlü mesâil-i cedide ve nafia hakkında umuma rehberlik etmekte bulunduğundan bilaittiba bu makalesinde sard ve etyan eyleyeceği efkâr ve mülahazatın pek doğru olmasından hiç şüphe yoktur.[460]

"Faideli Bir Roman Zemini" yazısında ihtiyaç sahibi insanlar ile zenginlerin hâlini mukayese eder. Sanat meselelerinde "toplumsal sınıflar" kavramının henüz yazılmadığı/tartışılmadığı bir dönemde (1896) romanın inşa edileceği zeminin "geçim sıkıntısı" veya "kazanç farkı" üzerine kurgulanarak gelişebileceğini iddia etmek, ileri bir görüş sayılmalıdır:

> Dünyanın her yerinde bir gün aç durmaya katlanarak kirli yakalıkla sokağa çıkamadığı için bir kıyye ekmek bedelini kolacıya vermek mecburiyet-i katiyesinde bulunan bir sınıf halk mevcuttur ki işte asıl şâyân-ı merhamet ve himâye olan onlardır. Zenginlikleri teşkil eden birinci sınıf her ihtiyacını def'e muvaffak olabildikleri için kayd-ı maişetten azadedir. Ameleyi, işçileri, avamı teşkil eden üçüncü sınıf ta doğdukları günden beri zarurete, bulduklarıyla iktifa etmeye kendilerini alıştırmışlar, birçok külfetlerden, mecburiyetlerden tahlis-giriban etmişlerdir. Bu cihetle onlar da bedbaht değildir. Hâlbuki ikinci sınıf bunların tarz-ı maişetleri, mazileri, terbiyeleri, malumatları, ümitleri, vazifeleri üçüncü sınıf gibi derbederliğe müsait olmadığı gibi birinci sınıf gibi azadeyi-i kayd-ı maişete de muvafık olamaz.[461]

4.2.2.3. Hayat pahalılığı

Abdullah Zühtü 1918 ve 1919 yıllarında yayımladığı bazı yazılarında yaşanan ekonomik sıkıntılar ve bunlara çözüm olabilecek fikirler ortaya koyar. "Yükseliyor, Yükseliyor…" başlıklı yazısında ihtiyacı tüm detaylarıyla değerlendirir ve yiyecek, içecek satan yerlerin ağız birliği yapmış gibi, gizli bir teşkilattan haber alıyormuş gibi her şeyin fiyatını artıran tavrını ele alır:

---

[460] Abdullah Zühtü, İnsan Nasıl Şayan-ı İhtiram Olabilir?", *Sabah*, nu.2474, 7 Muharrem 1314/7 Haziran 1312/19 Haziran 1896, s.4.

[461] Abdullah Zühtü, "Faideli Bir Roman Zemini", *Sabah*, nu. 2453, 16 Zilhicce 1313/17 Mayıs 1312/29 Mayıs 1896, s.3-4.

Her şey müthiş baş döndürücü, aklın selametine halel verecek bir süratle yükseliyor! Her gün hatta her saat bir tereffu var. Fasulye şu kadara, şeker şu kadar, gaz şu kadar, yağ buna ilh… çıkmış. Niçin? … Bakkallar ne çabuk duyuyorlar? Zannedersiniz ki her dakikanın hâsıl ettiği tahavvülü onlara haber veren bir şirket-i hafiye var yahut hepsi el ele verip her malı saatinde şu kadara çıkaralım diye aralarında ittifak etmiş olmalıdırlar. Yalnız hububat değil, sitre de öyle, ekmek de öyle edviye de öyle, bütün levazım öyle, her şey öyle… Çıkıyor çıkıyor çıkıyor neden? Bu niçin ve nedene cevap bulmak muhal, salahiyettar makamlardan sorarsanız alacağınız cevaplar malumdur, kömür yok, vasıta nakliye yok, yol yok gibi şeyler, ot yok, yok çünkü bırakmadılar ve yok olası insanlar memleketimizde suya varıncaya kadar her şeyi membaından kuruttular amma elbet yine bir çaresi bulunacak ve bulunmalıdır değil mi ya? Memleket baştanbaşa açlıktan ölecek değil ya. Çünkü bugünkü hâl devam ederse yaşamak imkân haricîne çıkar, bundan bir ay evvel fakirler şikâyet ediyordu, sonra orta hâlliler memurlar, daha sonra dert yüksek hâllilere de sirayet etmeye başladı, her gün artan pahalılığa ne dayanır? Fasulyeler nohutlar ve ilaç gibi şeylerin fiyatı her gün yükselir, miktar-ı mahdud erbab-ı ihtikâr ceplerini, kasalarını doldururken öbür taraftan herkesin kazancı aylığı da artmıyor ki mümkün mertebe muvazene hâsıl olabilsin, dün elli lira alan belki yaşardı, bugün efkâr-ı fukaradandır, bununla bir aile yaşar mı? Hatta bir fert bile yolunda geçinemez sonra bu keşmekeştir ihtiyaca bir de öteki mahrumiyetleri ilave ediniz, vapurlar karmakarışık, demir yolları yolsuz, tünel yok, tramvaylar yok, bazen elektrik yok, ekseriya su yok, of… Aman ya rabbi çıldırmamak kabil değil. İnsan düşündükçe fenalaşıyor! Dünyada bir gaz tenekesi kuyu suyunun on beş kuruşa satılacağı hususuyla İstanbul gibi suyu bol bir memlekette, bu fiyata kadar çıkacağını söyleselerdi kim inanırdı? Evet, kim hatırına getirir idi ki İstanbul'umuzda içecek su bile kalmayacak ve Terkos yarım saat akarsa zavallı ahali Afrika çölünde bir katre su bulmuş mağribi gibi merk-i şadiye uğrayacak, memleketimizi böyle kâht ü galâya Kerbela'ya benzetenlerin gözleri kör olsun dersek yine hıncımızı alamayız, hep hep sebep onlar değil mi? Ve hâlâ evet pek çok emarelere göre hükmediyoruz ki hâlâ bu mekulat ve erzak fiyatının günden güne yükselmesinde onların kanlı ve merdud parmağı yok mu? Bütün müşkülatın bütün ihtiyacatın, bütün bu mahrumiyetleri esbab-ı hakikiyesini ciddi surette tetkik ediniz ne görürsünüz? Şeytan, bir ifrit parmağı…. Onlar bu mülkü iyiden iyiye benimsemişlerdi, (bizden sonra kimse mevki-i iktidara geçmemeli) diyorlardı bunun için de mütemadiyen çareler düşünüyorlardı. Bu çarelerden en mühimi ise iaşe meselesi idi, geçen senenin kışından bu seneye kadar iaşe meselesinde yaptıklarını hep tahattur ediniz, bundan çıkaracağınız netice şu olacaktır: Memlekette ekmek ve suya varıncaya kadar her şeyi kurutmak için projeler hazırlarız, mevki-i iktidardan düşünce bu projeleri hemen tatbik ederiz, ahali hâsıl olacak buhrana dayanamaz bizi atayıp istemeye mecbur olur, (evet tasavvurları bu idi, filhakika aç kalan zahire de yer âlem de) hakikati katiyen inkâr olunamaz, ahali yemek ister, lafla oyalatılmaz, onlar projelerini harfi harfine tatbik ediyorlar, hatve ve hatve maksada doğru yürüyorlar, bunun için her şeyde bir yoktur gidiyor, her şeyde güçlük var ve buhran anbean artarak devam ediyor, buna ne yapacağız bugüne kadar yapılan tedbirler işte tam manasıyla sadra şifa verecek bir mahiyette değil her gün her gün gazetelerimizden acıklı mektuplar alıyoruz, aynı zamanda kendimiz de bu

> buhranın dehşetini her dakikada hissediyoruz, şu hâlde daha acil daha müessir, daha kati kararlar lazım, biz zannediyoruz ki bugünkü teşkilata göre memleketi açlık içinde bırakmak planlarına karşı bir şey yapmak kabil olmayacak, mademki her işte bir şeytan parmağı var, bunun fenalığına meydan bırakmayacak şedit bir kuvvet lazım, bu da ancak yeniden teşkilat ile olur, evvela vükeladan, memurlardan, mütehassıslardan, tüccardan, esnaftan işi bilen zevattan hususiyle ciddi erbab-ı himmet ve hamiyetten mürekkep bir fevkalâde encümen yapılmalı. Bu encümenin salahiyet-i fevkalâdesi olmalı, hemen tetkikata başlamalı şu niçin böyle ve çaresi ne? Bunlar düşünülmeli ve derhâl kemal-i şiddetle tatbik olunmalıdır. Sonra şehremaneti İstanbul valiliği, şimdiki gibi böyle yüzüstü kalmamalı tüccar, esnaf böyle teftişten azade kendi havasına bırakılmamalı, hususuyla ne yapılırsa yapılmalı, acilen bir çare bulunmalıdır, çünkü meselenin şekli günden güne vahamet peyda ediyor, had bir dereceye vasıl oluyor, bu hususta evliya-yı umurun dikkatini ehemmiyetle celp ederiz. [462]

"Hepsi Mahaza Kuru Bir Ekmek İçin"[463] ve "Yine Ekmek Meselesi"[464] yazılarında da pahalılık ve açlık konularına değinen Abdullah Zühtü, "Yenecek Ekmek İstiyoruz"da ekmek bulunmadığını bunun için de bir çözüm bulunmasının gerekliliğini dile getirmektedir. Bu hususta padişahın ve Sadrazam Tevfik Paşa'nın çabalarının olduğunu kaydeder. Açlığın çok mühim olduğu, aç olan insanın başka hiçbir şeyi düşünemeyeceği hiçbir şeyle meşgul olamayacağı dile getirilmektedir.

> Abdülhak Hamit'in meşhur bir mısraını yine tekrar ediyoruz: "Aç kalan zahire de yer âlemde" artık bu bir acı, fakat kati hakikattir. [Açlığa ve ekmek yokluğuna çare bulmak için bazı öneriler de sıralar bunlar:]
> 1- Buğday ve arpa piyasaya göre bir narh vaz etmeli.
> 2- Anadolu'dan buğday ve arpanın nakliyat bedelini hükûmet vermeli ki yevmi yirmi bin lirayı tecavüz etmez.
> 3- Nakliyat ve değirmenler için kömür tedarik edilmeli.
> 4- Yalnız efkâr-ı fukaradan olanlara pek ucuz fiyatla ekmek tevzi edilmeli.[465]

Abdullah Zühü'ye göre tüm bu pahalılık, açlık sorunu yeni bir şey değil, dört yıllık bir sürecin sonucudur. Memnuniyet duyulan husus ise bu duruma karşı önceden şikâyet edilemiyorken artık bu hususların rahatça konuşulabiliyor olmasıdır. Bunu sağlayan da padişahın iradesi olarak belirtilir. "*Bunu da akil, âdil ve hürriyetperver padişahımızın lütuf ve atıfet hümayunlarına medyunuz.*"[466]

---

[462] Abdullah Zühtü, "Yükseliyor… Yükseliyor…", *Yeni Gazete*, nu. 1577/13, 8 Rebiyülevvel 1337/12 Kânunuevvel 1334/1918 s.1.
[463] Abdullah Zühtü, "Hepsi Mahaza Kuru Bir Ekmek İçin", *Yeni Gazete*, nu. 1603/39, 7 Kânunusani 1335/1919, s.1.
[464] Abdullah Zühtü, "Yine Ekmek Meselesi", *Yeni Gazete*, nu. 1613/49, 17 Kânunusani 1335/1919, s.1.
[465] Abdullah Zühtü, "Yenecek Ekmek İstiyoruz", *Yeni Gazete,* nu. 1601/37, 5 Kânunusani 1335/1919, s.1.
[466] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Yeni Gazete*, nu. 1601/37, s.1.

4.2.2.4. Adabımuaşeret

Abdullah Zühtü, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yayımladığı "Hayat-ı Aile" başlıklı on beş yazıda; evin düzeni, yeni evlenecek kadınların bilmesi gereken evle ilgili meseleler ve evin sağlık üzerindeki etkisini tahkiye unsurunu da katarak ele alır. "Hayat-ı Aile Hanım I" başlıklı yazıda bu konunun ele alınmasına duyulan ihtiyaç ve söz edilecek konulardan bahsedilir.

> Teşekkür etmek borcumuzdur. *Tercüman-ı Hakikat*'in bir şerefi var ki aile arasında kemâl-i emniyetle okunmak için hakir-i cihana malik bulunuyor.
> Bunu geçen gün, kuvaid-i sıhhıyeye mütealık nefis makaleleriyle ailelerimize daima büyük hizmetler iden Doktor Miralay Fahri Bey Efendi de söylüyordu:
> - Her zaman görüyorum, diyorlardı. Tramvaylarda, vapurlarda *Tercüman-ı Hakikat*'i okuyanlar mutlaka ihtimam ile devşirip ceplerine koyarlar ahlak-ı umummiyeyi daima düşünen bu gazeteyi şüphesiz, aileleri arasında okumak için eve götürüyorlar. Buna pek çok memnun oluyorum ve bende öyle yapıyorum.
>
> Mehmet Fahri Bey Efendi tarafından izhar edilen şu teveccüh-i refik-nüvâz bizce samimi bir iftihar ve büyük bir teşviki muaccep oldu. Buna layık olmak için *Tercüman-ı Hakikat*'in "Hayat-i Aile" serlevhası altında açtığı kısm-ı muhsusa layık olduğu derecede ehemmiyet vermeye karar vererek ve işte başlıyoruz. Şu serlevha altında yazılacak makalelerin merbutiyeti bulunması ve heyet-i mecmuasından bir eser teşekkülü mesmum olmasa idi şu mukaddimeyi yazmaya hiç hacet görmezdik. İstedik ki bu makalelerin okunması için karilerimizin hususiyle henüz hayat-ı aileye karışan bir zevce ve valide olmak şerefi kazanan bütün hanımların nazar-ı dikkatlerini celp edelim. Çünkü bunlar bir hanım için behemma bilinmesi lazım olan şeylerdir. İnkâr edemeyiz ki bizde yalnız genç hanımlar merak okuması ve hanım olacak genç kızlarımız için bir faideli zemin-i kıraat teşekkül etmesi için yazılmış eserler pek azdır. Hanımlarımız tarafından okunması caiz hiçbir eser yok demiyoruz. Bilhassa arz ettiğimiz maksatla yazılmış olanları azdır. Memalik-i Garpta ise (Hanımlar Kütüphanesi), (Genç Kızlar Kütüphanesi) gibi yalnız bu zeminde eserlerden mürekkep külliyat bulunduğu gibi ekser gazetelerde "Hanımlara Zemin-i Mütaala", "Genç Kızlara Zemin-i Mütaala", "Nisvana Kıraat" serlevhaları altında en büyük üdebâ ve muharririn tarafından bililtizam bu maksatla yazılmış makaleler neşrederler ve bu eserler cidden istifadelidirler. Bizim ise, henüz mevcut olmayan, bu tekide ihtiyacımız onlardan çok ziyadedir. İşte bunu düşünerek (Hayat-ı Aile) kısmını tavsiye ve mümkün mertebe ihtiyacımıza muvaffak bir hâle getirmeye çalışacağız:
> Birinci Kısım
> İkametgâh İttihabı – Yuva – Eşya-yı Beytiye -
> Her gün oturulan odalarla sandık odaları – salonlar ve misafir odaları – yemek odası – yatak odaları (ev sahipleriyle misafirlere mahsus) – yatak – çocuk odaları ve yatakları – tuvalet odası – hamam ve banyolar – iş odası (hücre-i şetgal) – mutalaahane ve kütüphane
> Köy âleminde:

Seyfiyeler – büyük köşkler villalar, şatolar, sevgili laneler – parklar, tarahalar ve bağçeler – kümesler kırda nasıl yaşamalı.
Hizmetkârlar:
Hizmetkârlar – hizmetçiler için ne yapmalı? - Avrupa kadınlarının tedbiri.
İkinci Kısım
Ev İçinde:
Hanım kendi evinde – bütçe-yi hesabat – para sarf etmek hüneri – iktisat ve tasarrufa riayet eden hanımlar – bir Amerikalının nasihatleri.
Ev Hizmetleri:
Her günün işleri – usul ve idare-i beytiye – temizlikler.
Çamaşırlar
Çamaşırhane – çamaşır nasıl yıkamalı – çamaşırlar için takidat – çamaşırların lekeleri – sabun – ıslatmak – kurutmak – renkli basmalarla müslinlerin, tüllerin, her nevi eşkâl kumaşların yıkanması – fanila ve yük kumaşların yıkanması / çamaşırların muayenesiyle ütü için hazırlanması – ütülemek – çamaşırların birleştirilmesi – çamaşırların muhafazası – çamaşırlara marka urmak.
Matbah/Mutbah:
Hanımların maharet-i tabahanesi – yemek artıkları – mutbahta temizlik yemek tablası – çerezler ve reçeller – meyveler zahire ve erzakın hassas muhafazası – anahtarlar-
Çocuklar:
Savd-ı ninni – tuğde-i etfal – mini mini bebekler – şefkat-ı maderane – valide ve talimi-i vezaif – çocukları eğlendirmek hüneri.
Üçüncü Kısım
Hanımla Misafirleri:
Misafir salonlarıyla odalarının tarz-ı tezyini – Ziyaretler Avrupa kadınlarının usul/u müstehsisanesi – ziyafetler – resmî kabuller (Avrupa tarzında yemekler – büfeler – eğlentiler tertibi)
Sofrada:
Sofra nasıl tertip edilir – sofranın tezyibi – havlular nasıl kurulmalı – yemekler nasıl tertip edilmeli – yemek odasının teşisi.
Akşam taamları:
Misafirlere bir akşamı nasıl tertip edilir nasıl hizmet edilir – Fransız usulünde – Rus tarzında – alelade – aile ziyafetlerinde.
Öğle taamları:
Misafirler varken – maaile – kahve altı –
Dördüncü Kısım
Hanımın Bileceği Şeyler:
Biri hastalanırsa – hastanın odası – tabiatı titiz olanlara ilaç nasıl içirtmeli – küçücük bir eczahane lapalar ve yakılar – hastalıktan sonra – malum ve faideli duvalar – bazı ot ve köklerin faydası – evde yapılacak ilaçlar – baz ve saye-yi sıhhiye.
Tuvalet:
Tuvalet ne demektir – kullanılmayan esvapları ne yapmalı? – eski esvapları nasıl kullanmalı – elbiselerin muhafazası –
Hayvanlar:
Kediler – kuşlar – tavuklar.
Çiçekler:
Salon çiçekleri – salonda meyve ağaçları – kesilmiş çiçekler ve buketler –

> Lambalar:
> İyi lambalar – bir lambayı nasıl iyi kullanmalı / petrol ve muhafazası.
> Ufak tefek şeyler:
> Kola nasıl yapılır – şişeler nasıl mantarlanır – eşyayı nasıl muhafaza etmeli – döşemeleri nasıl muhafaza etmeli – meşin sandıklarla hezaren sandalyeler – halılar, köçekler, örtüler – kenevir ve muşamba örtülerle döşemeler – aynalar ve camlar – yaldızlı çarşaflar nasıl temizlenir – tunçsalar – resim levhaları – yağlı boyalar, mermerler, duvar kâğıtları – bazı nesayih ve visaye – bakır – çinko – teneke – demir ve bu gibi eşya nasıl temizlenir- fırınlar – baz madeni şeylerin hüsnü muhafazası – yemek bıçakları nasıl temizlenir sofra örtüleri – şu, bu ilh.
> ***
> İşte yazılacak mevadin serlevhaları bunlar.
> Vaka insan okurken bildiği şeylerden bahsedileceğini zannediyorsa da öyle değil. Muahazalarımızda okununca bilinmeyen neler bulunduğu ve hanımlar için bilinmesi ne kadar lazım şeyler olduğu anlaşılır. Bunun için yine tekrar ediyoruz ki bizde bu eserlerin vücuduna ve mutaalasına ihtiyaç fevkalade vardır. Her manasıyla hanım olmak pek kolay değil. Bu büyük ve mühim meşakkatlerle hasıl olabilecek bir hünerdir. Bunun için şu yazılacak makalelerin her cumartesi günü dikkatle okunmasını tavsiye ederiz.[467]

Abdullah Zühtü her cumartesi yazacağını duyurduğu "Hayat-ı Aile" başlıklı yazı dizisini kuru bir anlatım ve bilgi naklinden kurtarmak için bir büyük validenin yeni evlenecek kızına vereceği ve herkesten daha değerli bir hediye vermek maksadıyla yazarak hediye edeceği bir defter şeklinde tasarlamıştır. Anlaşılıyor ki Abdullah Zühtü tahkiye yeteneğini bu alanda da kullanarak yazdığı makaleleri kuru bir bilgi yığınından ibaret tertip etmeden içselleştirip kolay bir şekilde akılda kalacak ve keyifle okunacak yapıya dönüştürmüştür.

Evin teşekkül ettiği yuva Abdullah Zühtü için son derece önemli bir mekândır. "*Yuva, saadet-i izdivacın zeminidir.*"[468] şeklinde ifade ettiği bu önem kadının çaba ve gayretiyle şekillenen bir mahiyette tasavvur edilmektedir. Evlilikle erişilecek saadetin her şeyden önce kadının evine olan sevgisiyle mümkün olduğunu dile getiren Abdullah Zühtü bu durumu şöyle ifade eder:

> Evini seven evini isteyen bir kadın ne sihrâmiz harikuladeler gösterebilir. O bir güneştir ki şia-ı muhabbet, şefkat ve fazilettir. Bütün mahiyetindeki kalpler ziyalanır, ısınır, iyileşir ve yükselir. Bir şefkatli validenin çocuklarına, bir seven kadının zevcine bakanlar, onların gözlerinde bir nur-u mücerret

[467] Abdullah Zühtü, "Hayat-ı Aile Hanım I", *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7366, 13 Recep 1319/26 Teşrinievvel 1901/13 Teşrinievvel 1317 s.3. Aynı yıllarda bu konular üzerine yazma eğiliminin yaygınlaştığı gözlemlenmektedir. Bir örnek olarak Avanzâde Mehmet Süleyman'nın yayın faaliyetline bakılabilir. S. Erdoğan Çeltik (2017), *Avanzâde Mehmet Süleyman- Kültür ve Edebî Hayatımıza Katkıları*, Gazi Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Ankara.

[468] Abdullah Zühtü, "Hayat-ı Aile Hanım II", *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7373, 14 Recep 1319/20 Teşrinievvel 1317/2 Teşrinisani 1901, s.3.

> müşahede ederler. Tarz-ı hayatları, maişetleri ne derece olursa olsun, hatta onlar pek fakir bulunsun, yine simalarında o validenin, o refikanın nişane-i hayat-ı mesudanesi vardır.[469]

Kadının mahiyetini ve sahip olduğu kudreti o derece yüce görmektedir ki tasvirlerinde hep uç noktalarda dolaşır. Ancak bunun yanında kadının refahını ve saadetini, aile saadetini oluşturabilmesiyle eş değer gördüğünü de belirtmeden geçmez. "*Kadınlığın gaye-i vücudu, esas-ı vazifesi bahtiyar etmek, saadet-i aileyi temin eylemektir. Kendinin refah ve saadeti buna münhasır ve yalnız bununla kaimdir.*"[470] Aile saadetinin oluşabilmesi için yapılan her şeyin "halis niyet" üzere gerçekleştirilmesi gerekmektedir. *"Halis niyet, samimiyet-i emel evini bir yuva hâline koymak için kifayet eder. Bunlar hanım olacak bir kıza her şeyden ziyade lazımdır. İyi bil ki halis niyetle görülen iş bellidir."*[471] Bu ifadelerden anlaşılmaktadır ki Abdullah Zühtü aile birliğini, saadetini ve düzenini sevgi, kanaat ve samimiyet ilkelerine bağlı olarak görmektedir.

"Yuva" başlığının ele alındığı dördüncü makalede yuvanın nasıl olması gerektiğinden bahsedilir. Abdullah Zühtü bir kadının evini sevmesi ve kocasının dışarıda geçirdiği vakitten sonra evine dönerken bir şevk ve iştiyak ile dönmesini sağlayacak şeyler yapması gerektiğinden söz eder. Örneğin, kadın yemeklerine dikkat etmeli, evin sıcaklığını iyi ayarlamalıdır. *"Güzel yaşamak bir ilimdir. Buna vâkıf olmayan hanımlar çok sıkıntı çekerler. Hatta Avrupa kız mekteplerinde terbiye ihtilak, coğrafya, tarih hendese dersleri nasıl gösterilirse ayrıca (Yaşamayı Bilmek) ilmi de öyle gösterilir*."[472]

Kazancı doğru şekilde sarf etmek, Abdullah Zühtü'nün "yaşamayı bilmek" olarak gördüğü konulardan biridir. "*Bir meşhur söz vardır. 'Parayı sarf etmek kazanmasından güçtür' derler ki pek doğrudur. İşte bunu yaşamaya tatbik edersek diyebiliriz ki yaşamayı bilmek yaşamaktan daha mühim ve daha müşküldür.*"[473] Ev eşyalarını ve ihtiyaçlarını alırken de bu ilkeye göre hareket etmeli, doğru tercihler yapmaya özen gösterilmelidir. Evde lüzumlu eşyaların dışında fazla eşya bulundurmak kişiye fazladan masraf ve zaman israfı doğuracaktır. Fazla eşyaya sarf

---

[469] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu.7373, s.3.
[470] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu.7373, s.3.
[471] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7373, s.3.
[472] Abdullah Zühtü, "Hayat-ı Aile Hanım IV", *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7387, 28 Recep 1319/3 Teşrinisani 1317/16 Teşrinisani 1901, s.3.
[473] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu.7387, s.3.

edilen paranın doğacak yavrular için harcanabilecek bir kaynak olarak ayrılabileceğini de belirten Abdullah Zühtü israftan kaçınmak gerektiğini vurgular: "*Atalarımızın (Yorganına göre ayağını uzatmalı) diye bize ettikleri nasihat her nokta-i nazardan doğrudur.*"[474]

"Hanım VI" başlıklı makalesinde ise tasarrufa ve eşya seçimine değinmesinin yanında dikkat çektiği önemli bir husus daha vardır. Abdullah Zühtü insanın kendisini önemsemesi gerektiğini bildiğinden eşyaları seçerken de ona göre hareket edilmesi lüzumunu dile getirir.

> Meşhurdur ki kuş yuvasını çörden çöpten yavaş yavaş, ufaktan tefekten yapar. İşte sen de böyle yavaş yavaş, akilane surette icra edeceğin tasarruftan artırarak yuvanı lazım gelen eşya ile tefriş ve tazyin edersen ve ilk günleri yalnız elzem olan şeylerle iktifa edersen bir de yalnız misafir kabul edeceğin salonları ve odaları süsleyerek kendinizin daima oturacağı mecbur olduğunuz odaları süssüz, sevimsiz, soğuk ve çıplak bir hâlde bırakmak insanın kendi nefsine hürmeti olmamasına dalalet eder.[475]

Yazı dizisinin sonraki bölümlerinde artık evin içi ve nasıl döşenmesi gerektiği hususları ele alınmaktadır. "Hanım VIII"[476]de salon ve salonun nasıl eşya ile donatılması gerektiği, bu eşyaların birbiriyle uyumu ve misafirlere uygunluğu anlatılır. "Hanım IX"[477]da salonun genel yapısı ile eldeki malzemelerden yapılabilecek duvar kaplamalarının kiracılar için hem ucuz hem de ne kadar güzel olduğundan söz edilmektedir. Salona asılacak tabloların çelik telli asılması gerektiği, aksi takdirde düşüp kırılabileceği veya evden birine zarar verebileceği anlatılır. Bu denli ayrıntılı bir anlatım Abdullah Zühtü'nün olay ve durumlar karşısındaki hassasiyetini de yansıtmaktadır. "Hanım X"[478]da yemek odasının nasıl olması gerektiği yemek masasının büyüklüğü ve aydınlatılması üzerinde durulmuştur. "Hanım XI"[479]de yatak odası bahsine geçilir ve bu odada toz tutması nedeniyle büyük halı vb. eşya bulundurulmaması, az eşyanın olması ve iyi

---

[474] Abdullah Zühtü, "Hayat-ı Aile Hanım V", *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7392, 10 Şaban 1319/8 Teşrinisani 1317/21 Teşrinisani 1901, s.2.
[475] Abdullah Zühtü, "Hayat-ı Aile Hanım VI", *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7394, 12 Şaban 1319/10 Teşrinisani1317/23 Teşrinisani 1901, s.3.
[476] Abdullah Zühtü, "Hayat-ı Aile Hanım VIII", *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7405, 23 Şaban 1319/21 Teşrinisani 1317/4 Kânunuevvel 1901, s.2-3.
[477] Abdullah Zühtü, "Hayat-ı Aile Hanım IX", *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7408, 26 Şaban 1319/24 Teşrinisani 1317/7 Kânunuevvel 1901, s.3.
[478] Abdullah Zühtü, "Hayat-ı Aile Hanım X", *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7418, 6 Ramazan 1319/4 Kânunuevvel 1317/17 Kânunuevvel 1901, s.3.
[479] Abdullah Zühtü, "Hayat-ı Aile Hanım XI", *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7422, 10 Ramazan 1319/8 Kânunuevvel 1317 /21 Kânunuevvel 1901, s.3.

aydınlatılmış olması gerektiği hususlarına değinilir. Yatakların sürekli toplanıp yeniden yapılmasının sıhhat açısından tavsiye edildiğini belirtir. Ancak kömür gibi madenler kullanılarak ısınılan evlerde bunun yapılmaması tavsiye edilir. Kömürden çıkan gazın havadan daha ağır olduğu için aşağı çökeceğini dolayısıyla sağlık açısından zararlı olacağını vurgulayan Abdullah Zühtü'nün yazı dizisini kaleme alırken ne denli bir özenle çalıştığı tekrar hatırlanmaktadır. Pencerelerin de hiçbir surette herhangi bir eşya ile kapatılmaması sıhhat açısından önemlidir. Hava giriş çıkışının mümkün olması için pencerelerden birinin açık bırakılmasının dahi tavsiye edildiğini belirtir. "Hanım XII"[480]de yatak odasının sıhhat açısından havalandırılması, gün boyu pencerenin açık tutulması ve yatarken kapatılması gerektiğinden söz edilir. Kışın ise yatmadan bir saat evvel yatak odasının penceresi kapatılarak biraz ısıtılması gerektiği söylenir. Sıcak odalardan soğuk bir odaya geçip yatmanın sağlık açısından uygun olmadığı gerekçesiyle böyle bir tavsiye verilir. "Hanım XIII"[481]te ise yatağın hanım tarafından yapılması gerektiği yatağın temizliği ve nasıl seçilmesi gerektiği hususları hakkında bilgi verilmektedir. "Hanım XIV"[482]te çocuk beşiğinin nasıl olması gerektiğinden söz edilmektedir. Beşiğin kesinlikle sabit olması gerektiği ve etrafına çekilen tüllerin (Müslin) gibi hava geçişine imkân veren cinsten cibinlikler olması gerektiği üzerinde durulur. Tuvalet odasından buranın nasıl kullanılacağından ve kirli çamaşırlar için buraya konulacak konsolların kullanılabileceğinden söz edilir. Çalışma odasından ve çalışma masasının nasıl olması gerektiğinden de söz edilmiştir. Kütüphane odası da tanıtılır. Buranın dizaynından ve burada bulunması lazım olan eşyalardan söz edilir. Kitaplıkların camsız açık olması tavsiye edilir. "Hanım XV"[483]te ise mutfaktan bahsedilir. Mutfak için en ehemmiyetli şeyin temizlik ve düzen olduğu dile getirilir. *"Hanımlar arasında bir tabir vardır. Mutbahı gül gibidir."* Bakır kap kullanmanın hem ekonomi için daha mantıklı olduğu hem de sıhhat için daha faydalı olduğundan söz edilir. Daha uzun süre kullanılabileceği gerekçesiyle çinko ile kıyaslanır.

[480] Abdullah Zühtü, "Hayat-ı Aile Hanım XII", *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7426, 14 Ramazan 1319/12 Kânunuevvel 1317/25 Kânunuevvel 1901, s.3.
[481] Abdullah Zühtü, "Hayat-ı Aile Hanım XIII", *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7429, 17 Ramazan 1319/15 Kânunuevvel 1317/28 Kânunuevvel 1901, s.3.
[482] Abdullah Zühtü, "Hayat-ı Aile Hanım XIV", *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7436, 24 Ramazan 1319/22 Kânunuevvel 1317/4 Kânunusani 1902, s.3.
[483] Abdullah Zühtü, "Hayat-ı Aile Hanım XV", *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7448, 8 Şevval 1319/5 Kânunusani 1317/18 Kânunusani 1902, s.3.

Çinkonun kullandıktan sonra satılamayacağından ve birkaç yıl sonra bozularak kullanılmaz hâle geleceğinden söz edilir.

Abdullah Zühtü "Büyük Validenin Hediyesinden" şeklinde tanımladığı bu yazı dizisiyle aile hayatına ve kadının evine karşı vazifesine dikkat çekmektedir.

4.2.3. Siyasi Meseleler

Abdullah Zühtü pek çok gazetede muharrirlik yapmış ancak 1918 yılına kadar kaleme aldığı yazılarda/eserlerde siyasi meseleler hakkında fikrini belirtmemiştir. Bu hususta fikirlerini gerek *Yeni Gazete*'de gerekse *Sabah/Peyam-ı Sabah* gazetelerinde yazdığı başmakalelere imza atmış olmasıyla takip etmek mümkün hâle gelmiştir. Abdullah Zühtü'nün yazılarında ele aldığı meseleleri göre düşüncelerini iç ve dış siyasi meseleler şeklinde iki grupta toplanabilir.

4.2.3.1. İç meseleler

Abdullah Zühtü uzunca bir dönem siyasi konulara eğilim göstermemiştir. Hayatı bölümünde ele alınan teşebbüsler de dikkate alındığında II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine Hüseyin Cahit'le birlikte kaleme aldıkları yazı dışında siyasi meseleleri merkeze alan ve imzası bulunduğu kalem tecrübeleri 1918 yılında *Yeni Gazete*'de görülür.

Abdullah Zühtü "Tarihî Bir Gün"de İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni ve ülkenin içinde bulunduğu hâli ele alır:

> Bugün 23 Kânunusani!.. Babıali baskının tam yedinci sene-i devriyesi! Kemal Paşa kabinesinin ıskat ve biçare Nazım Paşa'nın vahşiyane katledildiği gün!.. İttihatçıların bayramı… Muhaliflerin ve bütün zavallı millet ve bedbaht devletin devre-i matem ve felaketine müsadif!..
> O günün hatıra-yı tarihiyesini yazacak vukuatı tekrar edecek değiliz. Bu, henüz herkesin -hususiyle icap edenlerin- tamamıyla hafızasındadır. Yalnız o günkü hâl ile bugünkü hâl arasında -kendi fikir ve kanaatimize göre- küçük bir mukayese yapmak istiyoruz.
> "Malumdur ki o zamanda devlet, bir harp gailesi ve badiresi içinde berbat ve perişan idi. Avrupa'da neşredilen yüzlerce cilt asarın mütalaasından resmî ve kati surette anlaşılıyor ki bu müthiş harbin de tahvirine başlıca Avrupalılarca (Jön Türkler) namını taşıyan komiteci zorbalar sebebiyet vermişlerdi. Balkan hükûmetleri -hatta ahval-i fevkaladeden olarak Yunanistan ile Bulgaristan- bu komiteci zorbaların Türkiye'yi nasıl idare ettiklerini, ne hâle getirdiklerini, Avrupa'da nasıl bir rol ifa eylediklerini ve yine onların sebebiyet verdikleri İtalya-Türkiye harbinde ne yaptıklarını görerek bundan cesaret almışlar ve aralarında Türkiye aleyhinde bir ittifak akdetmişlerdi. Bu ittifakı Avrupa'da

> bilmeyen rical-i siyasi kalmadığı ve bizde de görülen bazı emareler üzerine Meclis-i Mebusan'da muhalifler tarafından bir sual irat edildiği sırada zorbaların haricîye nazırı derhal: "İmanım kadar kanaatim vardır. Bulgaristan'la Yunanistan'ın tevhid-i mesai edeceklerini farz etmek hamakattır." demiş idi. Balkan hükûmetlerinin gizli ittifakından ve aralarında gayet mühim kararlar ittihaz olunduktan bir müddet sonra, memleketimizde muhalefeti teşkil eden erbab-ı fazilet ve namustan bazı muhterem zevatın vücuda getirmeye muvaffak oldukları kuvvet tesiriyle -aynı zamanda zorbalar da işlerin fenalaştığını el altından hissetmeye başlamaları hasebiyle- Jön Türk kabinesi mevkii iktidardan çekilmiş ve yerine Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın riyaseti altında bir kabine teşekkül etmişti. Dünkü nüshamızda da meşaraleyhin irtihali vasıtasıyla yazdığımız bir makalede demiş idik ki: "Fakat Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın mevkii o kadar yüksek idi ki ötekilerin alçak derekesine karşı inmek değil onlara bir nazar fırlatmaya bile zül addediyor, bütün memleket evladını kendi vicdanına göre muhakeme ediyor ve nihayet kâbil-i ıslah farz eyliyordu" demiş idik. Bugün aynı sözleri tekrar ederiz. Gerek Gazi Ahmet Muhtar Paşa gerek meşaraleyh kabinesine dâhil olan zevat arasında muhalifleri temsil edebilecek hiçbir kimse yoktu. Kabine erkanı ise hatta zorbaların teşkilatına, tasviratına vâkıf değil, memleketin (Meşrutiyet) denilen bir tarz-ı idare altına girdiği günden beri geçen vakıadan bile haberi yoktu. Mamafih bu gafletin cezası en ziyade muhalif denilen namuslu ve fazilet sahibi zevat çektiler. İttihatçılar ise son derece memnuniyet hisseylediler. Çünkü muhaliflerin gayret ve faaliyetiyle hasıl olan şu tebdilden sonra yine muhaliflerin hiçbir şey yapamadıklarını ilk tecrübede anladılar. Eğer muhalifler bir taraftan zorbaları uzaklaştırıp memleketi kurtarmaya çalıştıkları sırada kendi kuvvetlerini temsil edebilecek zevatı da ittihap ve mevkii-i iktidara geçirmeyi düşünmüş olsaydılar muhakkak memleket kurtulmuş ve şimdi başımıza bunca belalar gelmemiş olacaktı.[484]

"Marazı Teşhis Etmek" başlıklı yazısında da yine ülkenin içinde bulunduğu koşulların sorumlusunu İttihat ve Terakki Cemiyeti ve onun yönetim anlayışı olarak ifade eder:

> "(…) sebeb-i hakikisi şimdi değil, ta meşrutiyetin ilk senesinden beri hükümferma olan itimatsızlıktır. Efrat arasında müstevli olan bu itimatsızlık maraz-ı ruhiyesini tevlit eden esbap da meydandadır. Gizli işler… Bu gizli işleri yapanlar da meydandadır: Cemiyet!.. (…) Artık katiyen sabit olan hakikattir ki şu memlekette bu maraz hükümferma oldukça hiçbir şey yapamayız. Hatta daha açık söylemeli, canından o kadar bıkmış olanlar vardır ki bunlar cemiyet hâlinde yaşamaya bile hâl-i infiratta kalmayı tercih ederler.[485]

"Hâl-i Tabiyeye Doğru"da İttihat ve Terakki ve onun kurmuş olduğu ekonomi düzeni eleştirilmektedir. Bin altının kâğıt paraya çevrilmesinde "*Kantariye Şirketi,*

[484] Abdullah Zühtü, "Tarihî Bir Gün", *Yeni Gazete*, nu. 1619/55, 20 Rebiyülahir 1337/23 Kânunusani 1335/1919 s.1.

[485] Abdullah Zühtü, "Marazı Teşhis Etmek", *Yeni Gazete*, nu. 1625/61, 28 Rebiyülahir 1337/30 Kânunusani 1335/1919 s.1.

Milli Mensucat, Milli Mahsulat şirketleriyle İktisad-ı Milli Bankası gibi müessesat hem Evkaf'a ait altınların kâğıda tahvili faraza bire dört alıp üçünü der-cep etmek usulüyle vücuda getirilmiş imiş."[486] diyerek eleştirilerini sıralar.

Evkaf Nezareti'nin yapmış olduğu bir soruşturmada basına bilgi vermesini isteyen Abdullah Zühtü aslında gazetelerin sahip olduğu güce vurgu yapmış olur: "*Arzu ederiz ki Evkaf Nezareti bu nazik ve mühim mesele hakkında matbuata kâfi derecede malumat itasından geri durmasın çünkü bu mesele ne kadar tenevvür ederse faidesi o derece azamidir.*" [487]

Memleketin kalkınması ve insanların refah içinde yaşamasının yolu ise şöyle tarif edilir:

> Memleket hâl-i tabiyeye girmedikçe cürüm ve cinayet ve seyyaat erbab-ı tecziye ve fenalar hakkında tasfiye muamelesi yapılmadıkça nasıl el ele vermek ve mütehadden çalışmak mümkün olabilir. (…)
> El ele vermek işin şart olan itimat değil midir? İşte görüyoruz ki memleketi berbat eden bir hâlet-i ruhaniye de vatandaşların yekdiğerine karşı haklı ve haksız bir surette hisseyledikleri itimatsızlıktır." [488]

"Selanik ordusu birçok eşkıya -hatta mescul ve namdar eşkıya- ile beraber İstanbul'a girdikten sonra hükümdar-ı zaman, cennetmekân Abdülhamid Han hâl' edildi." ifadeleriyle başlayan "Dahli Muharebe"de İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin asıl amacının ne olduğu fikri üzerinde durur. Bu yazıda Abdullah Zühtü, cemiyetin asıl maksadının ülke çıkarları ve gençliği kurtarmak olmadığını, dışa karşı ülkeyi koruyacak, kalkındıracak vaatlerle "Kansız İnkılap" yaptıklarını iddia etseler de asıl maksatlarının "içerde" halkın mallarını yağma etmek olduğunu dile getirir. Ülkeyi savaşa sürükleyenlerin de İttihat Terakki olduğunu ve bu hususta Ruslara karşı Erzurum'da ordunun yenilip Sivas'a kadar çekilmesine rağmen Romanya'ya, Makedonya'ya Kafkasya'ya, İran'a gönderilerek oralarda imha ediliyor ve vatan gailesiyle kimse meşgul olmuyordu, [489] diye serzenişte bulunmaktadır.

"Komitecilik Zihniyeti ve İhtikâr" da "*Yalancının mumu yatsıya kadar yanar derler. İttihat iç yüzü de yavaş yavaş meydana çıkmaya başladı.*" [490] diyerek, İttihat

---

[486] Abdullah Zühtü, "Hâl-i Tıbbiyeye Doğru", *Yeni Gazete*, nu. 1597/33, 28 Rebiyülevvel 1337/1 Kânunusani 1335/1919 s.1.
[487] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Yeni Gazete*, nu:1597/33, s.1.
[488] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Yeni Gazete*, nu:1597/33, s.1.
[489] Abdullah Zühtü, "Dâhili Muharebe", *Yeni Gazete*, nu. 1599-35, 30 Rebiyülevvel 1337/3 Kânunusani 1335/1919, s.1.
[490] Abdullah Zühtü, "Komitecilik Zihniyeti ve İhtikâr", *Yeni Gazete*, nu. 1605/41, 6 Rebiyülahir 1337/9 Kânunusani 1335/1919, s.1.

Terakki Cemiyeti'nin bir iç yüzünün bir de dış yüzünün olduğunu söyleyen Abdullah Zühtü, dış yüzünün gayet parlak, milleti ve memleketi için çalışan bir topluluğu yansıttığını ve insanların da bu yüzü gerçek sanarak onlara destek verdiğini kaydeder. Oysa iç yüzünün "değil saf bir Türk'ü, kurnaz bir Avrupalıyı bile kandırabilecek derecede" planlara ve programlara sahip olduğunu belirtir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin dağılmasının ardından hükûmet, bu cemiyetin mallarına el koyar. Bazı kesimlerin bu hususta hükûmeti eleştirmesi üzerine Abdullah Zühtü, "Hiç Sıkılmadılar mı?" başlıklı yazıyı kaleme alır. Bu el koymanın hem cemiyetin hukuku hem de asayişin devamı için elzem bir müdahale olduğunu belirtmektedir. İttihat ve Terakki'nin yerine kurulan Teceddüt Fırkası'nın hükûmete bu minvalde yaptığı itirazı da değerlendiren Abdullah Zühtü, hükûmetin Teceddüt Fırkası'na verdiği cevabı da bildirir. Buna göre Teceddüt Fırkası, İttihat ve Terakki'nin bir devamı olmadığından ona ait olan varlıkların da sahibi değildir. Hükûmetin bu varlıklara el koyması hem asayiş için hem de eski fırkanın hukukunu korumak için gereklidir, görüşlerini beyan eder.[491]

"Millet-i Mebusan" başlıklı yazısında Meclis-i Mebusan'ın karar alabilmek için yeter sayıda mebus ile bir türlü toplanamaması eleştirilmektedir. Alınacak kararların sürekli yeterli sayı olmaması nedeniyle ertelenmesi karşısında duyduğu "öfkeyi" kaleme almıştır. Aynı zamanda ekonomideki mali sıkıntılara dikkat çeken Abdullah Zühtü, mebusların çoğunun zengin olduğu hâlde maaşlarını almaktan geri durmadıkları, görevleri icabı en azından maaşlarından feragat etmeleri hususunda sitemde bulunur.

> Acaba bugün memleketi derin düşüncelerle, hakiki bir dikkat ve itina ile idareye çalışan şu bîtaraf hükümetin, hakkınızda izhar eylediği muamele-i lütufkârane ve vaz-ı sabırane sizi hiç müteessir etmiyor mu? Meclisin feshi, bekâsından daha pek çok mefaid olacağını hiç hatıra getirmiyor musunuz? Aynı zamanda -bilmiyoruz ki- bir defacık olsun hakkınızdaki efkâr-ı umumiyeyi ve hissiyat-ı milleti tetkike gerek haricen gerek dâhilen sizin için ne düşünüldüğünü keşf ve tahmine veya tahkikata lüzum duymuyor musunuz?"[492]

[491] Abdullah Zühtü, "Hiç Sıkılmadılar mı?", *Yeni Gazete*, nu. 1630/66, 4 Şaban 1335/1919, s.1
[492] Abdullah Zühtü, "Millet-i Mebusan", *Yeni Gazete*, nu.1581/17, 16 Kânunuevvel 1334/1918, s.1.

"İaşe Meselesi ve İstizah"ta mecliste bir kısım mebusun vatandaşların yaşadığı sıkıntıları dile getirmeleri üzerinden asıl maksadın bu sorunlara çözüm bulmak değil, hükümeti eleştirmek/devirmek olduğu yönünde fikirler beyan eder.

> Şu bitaraf Tevfik Paşa kabinesi gitsin, sonra yerine uzaktan yakından bir İttihatçı kabinesi gelsin de ne olursa olsun. Açıktan açığa maksat bu! Eğer böyle olmasaydı mebusların bu malum olan ekseriyeti ya ses bile çıkarmazlardı yahut hükümeti devirmek teşebbüslerinden ziyade ona zahir olacak tedbirler sard ederlerdi. Böyle, esbap apaşikâr iken: 'Hükümet ne yapıp yapıp nakliyat ve iaşe işlerini yoluna koymalı. Bunlara çare bulamazsa itimat değil, hiçbir şey vermem!' diye haykırmazlardı."[493]

Abdullah Zühtü, bu gibi mebusların amaçlarının sorunları çözmek olsa bazı önerilerle hükümete yol gösterebileceği/destek olabileceği ancak amacın sadece hükümet değişikliği ve kendi çıkarlarına daha iyi hizmet edecek bir kabine kurulmasından başka bir şey olmadığı düşüncesindedir.

"Ermen-i Heyet-i Hükümeti"nde, kurulan Ermeni Heyet-i Hükümetinin durumu hakkında fikirlerini dile getiren Abdullah Zühtü, bu heyete mensup bazı Ermenilerin Osmanlı için ne kadar iyi işler yaptıklarından, bulundukları makamlarda bir Türk gibi milletin yararına çalıştıklarından söz eder.

> Nitekim Bab-ı Ali baskınından sonra Mısır'da Gabriel Nuradunkiyan, Agotun Efendiler ve Mısır'da mukim Artin Paşa ile ne zaman mülakat şerefendi olduksa bu mühim ve basiret sahibi ricalin Türk komitecilerle beraber Ermeni komitecilerinin de tarafeyni felaketlere sürüklediklerini hakkındaki ifadelerini kendilerinden dinlemiş vaatlerini, gayet sarih ve aşikâr olması hasebiyle tasdik etmişti.[494]

Abdullah Zühtü heyette yer alan ve Osmanlı Devleti'nde görev yapmış önemli isimleri saydıktan sonra bu kişilerin heyette bulunmasından duyduğu memnuniyeti dile getirir. Nitekim bu kişiler Meşrutiyetin ilanında parmağı olan Türk komitecilerin oyunlarını yakinen bilmekte ve Ermeni komitecilerin de benzer planlar peşinde olduklarının farkındadırlar. Tehcir sırasında yaşanan olumsuzlukların da yine bu Ermeni komitecilerin bir oyunu olduğunu heyetteki isimlerin bunların farkında olduğunu, heyetin adil bir şekilde davranıp her şeyin farkında olarak kararlar alacağı yönündeki temennilerini dile getirir.

---

[493] Abdullah Zühtü, "İaşe Meselesi ve İstizah", *Yeni Gazete*, nu.1585/22, 21 Kânunuevvel 1334/1918, s.1.

[494] Abdullah Zühtü, "Ermen-i Heyet-i Hükümeti", *Yeni Gazete*, nu. 1589/26, 20 Rebiyülevvel 1337/24 Kânunuevvel 1334/1918, s.1.

Memleketin kurtuluşu ve kalkınması için son zamanlarda bazı yabancı devlet görevlilerinin tavsiyelerinin konuşulduğu bahsiyle başlayan "Tarih Tekerrürden İbaret midir?" yazısında tavsiye meselesinin 1856 yılında yaşanan benzer bir olayı hatırlattığını söylüyor. Dönemin İngiltere Haricîye Bakanının, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumdan nasıl kurtulacağına yönelik bazı tavsiyeleri olduğunu ve yıllar sonra bunların ne kadar haklı olduğu belirtildikten sonra, yine İngiltere Haricîye Müsteşarının "dostane" olduğunu düşündüğü tavsiyelerini ve bu tavsiyelerin dikkate alınmazsa ilerde, geçmiştekine benzer bir pişmanlığın yaşanabileceğini ifade eder. Bu yazıdan anlaşıldığı üzere Abdullah Zühtü İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında bir dostluktan söz etmekte ve İngiltere'yi devlete daha yakın görmektedir. İngiltere yanlısı bir tavır takındığının bir göstergesidir.

"Ne Diyorlar" Abdullah Zühtü bu yazısında Misak-i Millî ve Boğazlar meselesini değerlendirmektedir. Söylentiler üzerine yapılan değerlendirmeler şeklindeki bu yazıda Türklerin ne kadar kahraman ve cesur oldukları, aynı zamanda sulh ve barıştan yana oldukları vurgulanır. Boğazlar meselesinin de Misak-ı Millî'de belirtildiği şekliyle sulh ile çözüldüğünü belirtir.

> Şimdi Boğazlar meselesine gelelim: Bunu da hâl etmek için Misak-ı Millî düsturuna müracaat edeceğiz. Bunun dördüncü maddesinde denilir ki: "Mukir hilafet-i İslamiye ve payitaht-ı saltanat-ı seniyye ve merkez-i hükûmet-i Osmaniye olan İstanbul şehriyle Marmara denizinin emniyeti her türlü tehlikeden masun olmalıdır. Bu esas mahfuz kalmak şartıyla Akdeniz ve Karadeniz boğazlarının ticaret ve menakalat-ı âleme küşadı hakkında bizimle sair bilumum alakadar devletlerin müttefikan verecekleri karar muteberdir.
> Şu hâlde Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmeti esas itibarıyla Akdeniz ve Karadeniz boğazlarının ticaret ve münakalatı-ı âleme küşadını, yani boğazların serbestisini kabul etmiş ve buna kendinden karar vermiş ve düstur-u harekâtı olan Misak-ı Millî'ye de derç etmiştir. Şu hâlde boğazların serbestisi hususu -tabii şerait-i maluma dâhilinde- esasen muavvid ve mukarrir iken bunun için fazla külfetler ihtiyarına lüzum kalır mıydı?
> Mustafa Kemal Paşa hazretleri de nutuklarında tekrar eylediler. Türkiye bu cihanşümul meseleyi bütün alakadaran ile hâl ve tasfiye fikrindedir ve zannederiz ki dermeyan edilen şerait gayet mantıki, makul ve icabat-ı tabiyedendir. Bunu kimse inkâr edemez.[495]

[495] Abdullah Zühtü, "Ne Diyorlar", *Sabah*, nu. 11817/1387, 24 Safer 1341/16 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.

Abdullah Zühtü "Sulh Emareleri Bir Devam"[496] yazısında insanları bilinçli olmaya ve güvenilir kaynaklara itibar etmeye davet eder. Dedikodularla ve söylentilerle hareket etmenin doğru bir tavır olmadığını belirtir.

> Sulha doğru ne derece kuvvetli adımlar atıldığını ve ihtimalat çoğaldığını bugünlerde daha ziyade anlayacağız. Heyet-i Vükela tarafından düvel-i müttefike verilecek cevab-ı nota bir ay tetkik ve tasdiki Büyük Millet Meclisine arz ve tevdi olunmuştur. Baş Kumandanımız Mustafa Kemal Paşa hazretleri refakatlerinde haricîye komiseri Yusuf Kemal Beyefendi olduğu hâlde Ankara'ya azimet eylemiştir. Orada bu cevab-ı nota hakkında Büyük Millet Meclisine izahat verilecektir. Binaenaleyh bugünlerde cevabın ne olduğunu anlamaya muvaffak olacağız. Avam için sulh hakkında en kati malumatı ancak bu cevap teşkil edecektir. Bunun etrafında şimdiden deveran eden rivayata tamamen inanmak pek doğru olmaz. Çünkü bu kadar mühim zamanlarda bu derece hayati meselede havadis-fürûşluk itiyadıyla ortaya birçok rivayetler çıkabilir, hayaller hakikat şeklinde gösterilebilir.

Yazının devamında da aynı tavrı sürdüren Abdullah Zühtü, bu yaklaşımıyla göstermektedir ki basın dünyasında yalan yanlış bilgilerle, itibar edilmez kaynaklarla ve söylencelerle değil bizzat asli kaynaklara ve makamlara itimat etmekte, doğru ve güvenilir yayımlar yapma gayretindedir.

Yalan beyan ve söylentilerle hareket edenlerin bir "zihniyetin" ürünü olduğunu "İstanbul'da Yanlış Fikirler" yazısında da dile getirmektedir:

> İstanbul'daki vatandaşlarımız arasında, geçen on beş senelik tarz-ı idarenin tesiri altında garip bir zihniyet hasıl etmiş, her şeyi yanlış görmeğe ve yanlış muhakeme etmeye alışmış birtakım adamlar var ki bunların en büyük işi -işsizlikten ve cehaletten ileri gelen- hayretefza bir gayretle etrafına hususiyle kendi hemşehrileri arasına kin sokmaktır. Bunlar sanki dünyanın bütün ahvalinden günü gününe dakikası dakikasına haber alır, hususuyla Ankara ahvalini bir Heyet-i Vükela reisi kadar bilir gibi bir vaziyet alarak her gittikleri yerde, her rast geldikleri adama, garip ve serairamiz tavırlar takınarak: "Haber aldığıma göre şöyle olacak, böyle olacak. Millîciler hele İstanbul'a gelsin de bir bak. Bunlar size neler yapacak!" gibi manasız, esassız sırf düzme ve uydurma yalanlar söylüyorlar (…)
> Bunun hilafında İstanbul'un sadedil ahalisini aldatmak ve korkutmak için kendilerine kin saçmayı iş edinen bu tıynetsizlerin sözlerine inanmak ahmaklık ve nankörlük olur.[497]

Abdullah Zühtü İstanbul ahalisinden bazı kişilerin Ankara'dan İstanbul'a gelen görevliler hakkında söyledikleri sözlerin doğruluğunu sorgular. Halkı kandırmak

[496] Abdullah Zühtü, "Sulh Emareleri Bir Devam", *Sabah*, nu. 11802/1372, 9 Sefer 1341/1 Teşrinievvel 1338/1922, s.1
[497] Abdullah Zühtü, "İstanbul'da Yanlış Fikirler", *Sabah*, nu.11832/1402, 10 Rebiyülevvel 1341/1 Teşrinisani 1338/1922, s.1

ve korkutmak niyetinde olan kişilerin "Hele gelsinler de bak." şeklinde telkinlerle hareket ettiklerini söylemektedir. Bu söylemlerin ve bunları söyleyenlerin "gafil", "ahlaksız" hatta "hain" olduklarını söyleyen Abdullah Zühtü, Rıfat Paşa ile bir muharririn yaptığı röportaja da göndermede bulunarak gerçekleri açıklamaya çalışır.

"Zat-ı Fitenbur"da Ankara ve İstanbul hükûmetleri Lozan Konferansı'na birlikte davet edilmesini ele alır. Bu durumda ne yapılması gerektiğini yine resmî mercilerin vereceği karara göre değerlendirmek gerektiğini dile getiren Abdullah Zühtü, bu zamana kadar şark meselesi hakkında sesi çıkmayan Amerika'nın da konferansa katılacağına dair bir nota beyan ettiğini belirtir. Amerika özellikle Boğazlar ve kapitülasyonlar konusunda fikir beyan edecektir. Konferansa Ankara ve İstanbul hükûmetlerinin birlikte katılması hususunda ise:

> Artık her Türk bu hususta kendine göre bir fikir hasıl edebilir ve bir hüküm verebilir. Hangi taraf haklı haksız, iş meydanda! Biz kendi hesabımıza ancak şunu diyebiliriz ki bu bir mesele-i dâhiliyedir ve zannedildiği kadar büyük bir ehemmiyeti haiz değildir. Herhâlde tarafeyn hulus-u niyetle bir çare-i tasfiye bulup uyuşurlar. Hatta bazılarının iddiası gibi bu mesele konferansın tehirine de sebep olacak bir mahiyette değildir. Neticeyi yakında -resmî bir tarzda tahkik etmek şartıyla- göreceğiz. [498]

Abdullah Zühtü "Konferansa Gidilirken"[499]de dâhili ve haricî meseleler diye konuyu ikiye ayırır. Dâhili mesele konferansa Ankara ve İstanbul hükûmetlerinin birlikte gidip gitmeyeceği hususudur. Bunu yine resmî mercilere bırakılması gerektiğini belirtir. Haricî meseleler ise yine dış basında çıkan haberler ile Yunanistan'ın konferans öncesi beklentilerinden oluşmaktadır. Yunanistan'ın batı Türkiye'yi kendi mülkü olarak görmesi ve buradaki Müslümanlar ile Türkiye'deki Rumların mübadelesi hususunun tartışılması gerektiğini dile getirdikten sonra Abdullah Zühtü, Türkiye'nin Misak-ı Millî'den taviz vermeyeceğini batı Türkiye'nin de bu sınırlar dâhilinde olduğunu tekrar vurgular.

Saltanatın kaldırılmasını değerlendirdiği "Dünkü Sürur-u Merasim"[500] başlıklı yazıda İstanbul ahalisinin gösterdiği tavrın yüceliğine, başka milletlerde olduğu

---

[498] Abdullah Zühtü, "Zat-ı Fitenbur", *Sabah*, nu .11833/1403, 11 Rebiyülevvel 1341/1 Teşrinisani 1338/1922, s.1.

[499] Abdullah Zühtü, "Konferansa Giderken", *Sabah*, nu. 11834/1404, 12 Rebiyülevvel 1341/3 Teşrinisani 1338/1922, s.1.

[500] Abdullah Zühtü, "Dünkü Sürur-u Merasim", *Sabah*, nu.11837/1407, 15 Rebiyülevvel 1341/6 Teşrinisani 1338/1922, s.1.

gibi bir karışıklık/kargaşa çıkmadığına dikkat çeker. Abdullah Zühtü, yazılarında İstanbul halkının Anadolu hakkında çok az bilgiye ulaşabildiğini, Anadolu'dan haber alamadığını dile getirdiğine vurgu yaparak Rauf Paşa'yı bu konuda yüceltir ve Rauf Paşa'nın, İstanbul halkını bilinçlendirme çabalarını takdirle karşılar. Bu yazıda dikkat çeken bir husus da "Konferansa Gidilirken" yazısında Lozan'a davet edilen İstanbul ve Ankara hükûmetleri hususunda "ne tarafı tuttuğu" belli olmayan Abdullah Zühtü'nün şartlar netleşince Ankara hükûmetinden yana olduğunu bildiren tavrıdır. Önceki yazının hiçbir yerinde hükûmet-i millîye olarak addettiği TBMM hükûmetinin Lozan'a katılması gereken asıl hükûmet olduğu hususunda bir beyanatı yoktur.

4.2.3.2. Dış meseleler

Abdullah Zühtü, yazılarında dış siyasete dair meselelerde yine Türkiye'yi ilgilendiren hususlara değinir. "İtiraflar, İtirazlar, İhtiraslar"da Yunan'a karşı kazanılan zafer sonrası, Yunan komutanların içine düştüğü "suçlu arayışı" münakaşalarını dile getirir. Abdullah Zühtü bunun ne kadar gülünç olduğunu belirttikten sonra Yunanların "Bizim ordumuzda da Mustafa Kemal gibi bir kumandan olsaydı" şeklindeki hayıflanmalarına yer verir. Türklerin sabır ile zafere ulaştığına, yine sabır göstererek hedeflerine ulaşacağına inanmaktadır. "*Dün de söyledik, bugün de tekrar ediyoruz: Misak-ı Millî daima Misak-ı Millî!.. Rehber o, hedef o… Bunun ahkamını tamamen tatbik edinceye kadar bütün mevcudiyetimizle, bütün varlığımızla, bütün vüsatımızla, bütün ruhumuzla çalışacağız.*"[501]

"Muhtelif Sesler İçinde Bir Hakikat"te yine Yunanlıların ahvalini değerlendirir. Yunanistan'ın savaşı kaybetmiş olmasına rağmen Yunan liderlerinin tekrar savaşmak için yaptıkları hakkındaki söylentileri "mış… mış…" cümleleriyle dile getirdikten sonra bunların birer lüzumsuz ve asılsız beyanlar olduğunu söyleyen Abdullah Zühtü bu yazısında da sükûnet ve itidal çağrısında bulunur. Savaşın gerekli ve kaçınılmaz olduğu dönemde savaşarak başarılı olduğumuzu belirttikten sonra siyaset yapılması gereken dönemde de savaşı kazananlara güvenilmesi ve onların siyaseten atacağı adımları sükûnetle ve kabul ile değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çeker. Verilecek vazife konusunda ise şunları söyler:

[501] Abdullah Zühtü, "İtiraflar, İtirazlar, İhtiraslar", *Sabah*, nu. 11792/1363, 28 Muharrem 1341/21 Eylül 1338/1922, s.1.

> Vazife… İşte şimdi katiyyen anladık ki her zaman… felaket ve saadet içinde vazifeyi unutmamak, bir an evvel vazifeden ayrılmamak ve hakkıyla ifa etmek daima muvaffakiyeti intaç ediyor. Binaenaleyh bugünkü vazifemize hükümet-i meşruya ve milletimizin vereceği karara sükûn ve ıztırahatle intizar etmek ve bu karar ile adımıza düşecek vezaifi hakkıyla ifa etmektir. Yine tekrar ediyoruz ki bu kadar büyük, bu kadar yüksek muvaffakiyeti kazandıran ricalimiz herhâlde siyaset âleminde de kiyaset ve basiretle hareket ederek bu muvaffakiyeti tetevvüç etmeyi bilecekler ve bunda da şayan-ı hayret bir kudret iraz edeceklerdir. [502]

"Son Haberlere Göre"de Yunan tarafının tekrar taarruz etme durumunu değerlendirir. Abdullah Zühtü, Yunanistan tarafında yaşanan ihtilal nedeniyle bunun mümkün olmadığını, ihtilallerin büyük değişimleri de beraberinde getirdiğini bu nedenle bir ülkenin kendini toplamasının çok zor olduğunu, yeni bir savaş ihtimalinin bulunmadığını dile getirmektedir. "*İhtilaller, mutlaka zaafı intaç eder. Yunanistan bundan sonra kendini biraz toplayabilmek için senelere, uzun senelere muhtaçtır."*[503]

Sulh meselesinin bir an evvel çözülmesi gerektiğini ve Yunanistan ile Bulgaristan'da gündeme gelen iddialar ve gazetelerin yazdıklarından hareketle "Yine Sulh Emareleri" yazısını teşkil eder. Söylentilerin doğru veya yanlış olmasının önemli olmadığını asıl önemli olanın şark meselesinin derhâl çözülmesi olduğunu belirtir. "*Zaten en mühim zamanlarda en mühim hareketlerin böyle sular altında cereyan eylediğini kim bilmez.*"[504]

"Balkan Hükûmetleri İttihadı"[505] Yunan Venizelos'un Roma'ya ardından da Balkan devletlerine yaptığı ziyaretleri ve bu ziyaretler neticesinde bir Balkan ittihadı kurma gayretleri üzerine çıkan söylentiler neticesinde kaleme alınmış bir yazıdır. Bu yazıda Bulgarların, Fransızların gazetelerinde yer alan haberleri de inceleyerek durum değerlendirmesi yaptığı görülmektedir. Buradan da anlaşılmaktadır ki Abdullah Zühtü sadece "mahalle dedikodusu" şeklindeki rivayetlerle değil, yabancı basını da takip ederek etraflı bir değerlendirme sonucunda yazılarını kaleme almaktadır. Sofya basınına da değinir. Yazının

---

[502] Abdullah Zühtü, "Muhtelif Sesler İçinde Bir Hakikat", *Sabah*, nu. 11796, 3 Sefer 1341/25 Eylül 1338/1922, s.1.

[503] Abdullah Zühtü, "Son Haberlere Göre", *Sabah*, nu. 11799/1366, 6 Sefer 1341/28 Eylül 1338/1922, s.1.

[504] Abdullah Zühtü, "Yine Sulh Emareleri", *Sabah*, nu. 11803/1373, 10 Sefer 1341/2 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.

[505] Abdullah Zühtü, "Balkan Hükumetleri İttihadı", *Sabah*, nu. 11818/1388, 25 Sefer 1341/17 Teşrinievvel 1338/1922, s.1

sonunda Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin asla Misak-ı Millî'den taviz vermeyeceğini bunun için her türlü fedakârlığa ve özveriye hazır olduğunu dile getirir.

"Sulha Doğru"[506] barış konferansları öncesinde, bu konferansa davet edilen/edilecek devletlerden ve bu devletlerin, özellikle İngiltere'nin tavrını ele alan Abdullah Zühtü, Anadolu Hükümeti'nin izleyeceği yolun ne olduğunun henüz belli olmadığını ancak yerinde bir karar verileceğini bu hususta dedikodulara ve söylencelere itibar edilmemesi gerektiğini dile getirir. Yine tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirdiği İstanbul ve Boğazların durumunu Türkiye cephesinden de yetkili makamlarca bildirilecek tedbirler neticesinde ele almak gerekliliğini kanaatindedir. Bu da göstermektedir ki esas itibar, asli mercileredir.

Mudanya Konferansı sürecinin devam ettiğini bildirdiği "İlk Mühim Hatve"de bir süredir sağlıklı bilgilere ulaşılmadığını belirten Abdullah Zühtü, bu sessizliğin lehimize kararlar alındığına işaret olduğu şeklinde fikirlerini paylaşır. Abdullah Zühtü, Türk milletinin birlik ve beraberlik anlayışına bakışını bu yazısında da ifade eder:

> Türklerin ruhen, fikren, vicdanen, kalben bu kadar birleştiğini gören muasırından bir fert yoktur. İhtimal ki bedayette böyle idik. Fakat birkaç asırdan beri, bize tarih ispat ediyordu ki böyle bir vahdet husule gelmemişti. Ve bütün felaketlerin sebebi de buydu. Fakat şimdi maalelşükran görüyoruz ki birlik her noktada hükümfermadır.[507]

Konferans'ın devam ettiği süreçte Abdullah Zühtü "söylentilere" itibar edilmemesi gerektiğini sıklıkla vurgular. "Düstur-u Harekatımız Nedir?" başlıklı yazısında hedefin net ve ulaşmanın kaçınılmaz olduğunu belirtir. Mustafa Kemal'in "*Bizi istediklerimizden menedecek ortada hiçbir mâni kalmamıştır.*" [508] sözünden hareketle kaleme alınan yazıda, başlık olarak belirtilen hedef Mustafa Kemal'in bu cümlesi ile ifade edilir. "Konferansın Son Günleri" yazısında "*Memleketimizin hayati meselelerine karşı biganelikten fena bir şey yoktur.*" [509] diyerek konferansın henüz devam ettiğini sonuçlarına dair hiçbir bilginin olmadığını ve bu konuda

[506] Abdullah Zühtü, "Sulha Doğru", *Sabah*, nu. 11795/1365, 2 Sefer 1341/24 Eylül 1338/1922, s.1.
[507] Abdullah Zühtü, "İlk Mühim Hatve", *Sabah*, nu. 11805/1375, 12 Sefer 1341- 4 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
[508] Abdullah Zühtü, "Dustür-u Harekatımız Nedir?" *Sabah,* nu. 11811/1371, 18 Sefer 1341/10 Teşrinievvel 1338/1922, s1.
[509] Abdullah Zühtü, "Konferansın Son Günleri" *Sabah*, nu. 11812/1372, 19 Sefer 1341/11 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.

konuşmanın "savaş veya barış ile neticelendi" demenin kişisel yorumdan öte bir şey olmadığı düşüncesindedir.

Konferans protokolünün kabulünü "Büyük Bir Müjde" başlığıyla duyuran Abdullah Zühtü, imzalanan protokolü hedefe ulaşmanın işaretlerinden sayar. "*Protokolün kabul ve tasdiki demek yalnız sulha doğru atılmış bir hatve değil, başlıca bizi hedef-i milliye bir an evvel isal edecek mühim bir yolun açılması demekti*." [510]

Boğazlar meselesine de yazılarında yer veren Abdullah Zühtü "Ne Diyorlar"ı bu itibarla kaleme alır. Boğazların serbestisi meselesi üzerinde duran Abdullah Zühtü bu durumun Misak-ı Millî kararlarında da ele alındığını bildirir. Boğazların ticaret faaliyetleri hususunda serbestisinin Boğazlarla alakadar devletlerle görüşüleceğinin yine Misak-ı Millî'de kaydedildiğini belirttikten sonra Mustafa Kemal'in nutkunu dile getirir.

> Mustafa Kemal Paşa hazretleri de Nutuk'larında tekrar eylediler. Türkiye bu cihanşümul meseleyi bütün alakadaran ile hâl ve tasfiye fikrindedir ve zannederiz ki dermeyan edilen şerait gayet mantıki, makul ve icabat-ı tabiyedendir. Bunu kimse inkâr edemez. İşte bu hakikati Mudanya Konferansı da ispat etti.[511]

Mudanya Konferansı'ndan sonra gerçekleştirilecek olan sulh konferansının yeri ve zamanı hakkında herhangi bir girişimin ve belirlemenin olmadığına dikkat çektiği "Sulh Konferansı Ne Zaman?"[512] yazısında Abdullah Zühtü, bazı söylentiler dolaştığını, Mudanya Konferansı'yla sağlanan sükûnet ortamının rehavete sebep olmaması gerektiğini dile getirmektedir. Ayrıca Yunanistan tarafından tazminat ödenmesi meselesini de ele alır ve kış mevsiminin yaklaştığı perişan hâlde bulunan Anadolu halkının yaralarının bir an evvel sarılabilmesi için Yunanistan'ın tazminat ödemesi hususu da konu edilmektedir.

"Garip Bir Tezat"ta Abdullah Zühtü'nün, Sırbistan'ın Paris sefirinin *Tan* gazetesinde yayımlanan bir mülakatı üzerine düşünceleri vardır. Sefir, Türkiye ile sulh görüşmelerinin ancak şark-ı Türkiye'nin silahsızlandırılmasıyla mümkün

---

[510] Abdullah Zühtü, "Büyük Bir Müjde", *Sabah*, nu. 11813/1383, 20 Sefer 1341/12 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.

[511] Abdullah Zühtü, "Ne Diyorlar", *Sabah*, nu. 11817/1387, 24 Sefer 1341/16 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.

[512] Abdullah Zühtü, "Sulh Konferansı Ne Zaman?", *Sabah*, nu. 11819/1389, 26 Sefer 1341/18 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.

olabileceğini, Türklerin bu teminatı sağladıktan sonra itilaf hükûmetlerini sulh için hazır olduklarına inandırabileceklerini dile getirir. Ancak İstanbul sefirinin Balkanlar ve Sırbistan'ın durumuyla ilgili henüz bir karara varılmadığını başka bir gazetede dile getiriyor oluşuyla Paris sefirinin sözlerini kıyaslayan Abdullah Zühtü, arada bir çelişki olduğuna dikkat çeker. Şark-ı Türkiye'yle ilgili meselelere bize daha yakın olan sefirin daha doğru yaklaşabileceğini, ahvali daha iyi anlayıp yorumlayabileceğini belirterek Paris sefirinin sözlerinin gerçek şartlardan uzak bu nedenle de yanıltıcı olacağı üzerinde durur. Türklerle ilgili şu sözleri ise millete ve Türk milliyetçiliğine bakışını yansıtmaktadır. "*Türkler her zaman, her yerde, her fırsat düştükçe ispat ettiler ki Anadolu'ya sokulan (Medeniyet Sevdalıları) gibi vahşi, cahil ve zalim değildirler. Bilakis tıbben, ruhen ve ilmen medeni ve insaniyetperverdir.*"[513]

Abdullah Zühtü sulh konferansıyla ilgili dünyadaki gelişmeleri takip ettiği "Sulh Konferansı Etrafında"[514] yazısında İngiltere'deki hükümet değişikliği sonrasında yeni kurulan hükümet tarafından Fransa'ya yollanan bir notada sulh konferansının tehir edilmesi hususuna değinir. Abdullah Zühtü daha önceki yazılarında yaptığı değerlendirmelerde bu durumun ortaya çıkabileceğini dile getirmiş bu yazısında da söz konusu nota ile konferansın erteleneceği hususu üzerinde durmuştur. Yine konferansın bir an evvel toplanması gerektiğini ve alınacak tazminat ile Anadolu halkının yaralarının sarılmasının şart olduğunu bildirmektedir. "Konferans Tehir Etmiyor Mu?" yazısında ise bu haberlerin doğru olmadığını, İngiltere'de yaşanan kabine değişikliği nedeniyle konferansın erteleneceği yönünde çıkan haberlerin, İngilizler tarafından yalanlanması konu edilmektedir. "*Herhâlde dün akşama kadar elde edilebilen malumattan istahsali kabul olabilen netice şudur: Gerek şark siyaseti gerek sulh konferansının zaman ve mahalli-i ictimai hakkında İngiltere'nin nokta-i nazarını doğru bir tarzda anlayabilmek için şimdilik intizar!*" [515]

Abdullah Zühtü'nün dış meselelere dair ele aldığı hususlardan biri de yabancı devletlerin yöneticileridir. "Lenin İyileştikten Sonra"[516] başlıklı yazıda Abdullah

[513] Abdullah Zühtü, "Garip Bir Tezat", *Sabah*, nu. 11820/1390, 27 Sefer 1341/19 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
[514] Abdullah Zühtü, "Sulh Konferansı Etrafında", *Sabah*, nu.11824/1394, 3 Rebiyülevvel 1331/24 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
[515] Abdullah Zühtü, "Konferans Tehir Etmiyor Mu?", *Sabah*, nu. 11825/1395, 4 Rebiyülevvel 1341/25 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
[516] Abdullah Zühtü, "Lenin İyileştikten Sonra", *Sabah*, nu. 11826/1396, 5 Rebiyülevvel 1341/26 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.

Zühtü, bazı insanların hasta olup iyileştikten sonra mizaç ve huylarında değişiklikler olabileceğini belirtir ve Lenin'in iyileştikten sonra Rusya'yı ve Sibirya'yı; Avrupa ve Amerika ticaretine karşı serbest bırakacağını dile getirdiğini, emlak sahiplerine de belli oranlarda ödeme yapılacağını söylediğini kaydeder. Bu durumun blöf değilse tuhaf karşılanması gerektiğine inanan Abdullah Zühtü, Lenin'in siyasi anlayışındaki değişikliğin onun hastalığından sonra olduğuna dikkat çekerek yazının girişinde söylediği beyanatın haklı olabileceği üzerinde durur. Aynı zamanda Rus basınında yer alan haberleri değerlendiren Abdullah Zühtü, Rusya'nın bir yandan Avrupa'ya yakınlaşmak bir yandan da Doğu milletleriyle ilişkilerini güçlü tutmak istediği kanaatindedir.

5. DİL, ÜSLUP VE ANLATIM TEKNİKLERİ

5.1. Devrin Abdullah Zühtü'nün Üslubu Hakkındaki Düşüncesi

Abdullah Zühtü hakkında çeşitli vesilelerle kaleme alınan yazılarda, onun üslubunun güzelliği, eserlerindeki yenilikçi ruh, pek çok kesim tarafından okunuyor ve beğeniliyor oluşu ile edebî sahada doldurduğu boşluktan söz edilir. Bu konudaki en dikkat çeken ifadeler Tevfik Fikret'e aittir. *Tarik* gazetesinde kaleme aldığı yazıda Abdullah Zühtü'nün *Rehgüzar-ı Matbuatta* isimli eserini çok beğendiğini ve onun üslubundaki güzellikleri dile getirir. Aynı zamanda kendini kalem sahipleri arasında ispat etmiş bir isim olarak andığı Abdullah Zühtü'nün romanlarının da haklı bir şöhrete ulaştığını kaydeder. Tevfik Fikret, Abdullah Zühtü'nün "sîne-i hâr-ı bî-pâyan" tamlamasıyla nitelediği eserini, edebî verimlerin tekdüzeliğinden kurtaran ve imdada yetişen bir kalem tecrübesi olarak görür.

> Mecâmi-i mevkute âsâr-ı şiiriyeden mahrum ve üryan, gazetelerde yeni bir bahs-i edeb yok. Şu yokluklar hafta-i edebimize yine geçmişten sermaye-i makal taharrisine bizi mecbur edecekti; bereket versin *Rehgüzâr-ı Matbuatta* edib-i gayur Abdullah Zühtü Bey'in mazhar-ı imdadı olduk.
> *Rehgüzâr-ı Matbuatta*... İşte bir unvan ki kabında mevzu bulunduğu külliyatın mahiyetini ilk nazarda size anlattığı gibi sahib-i külliyat hakkında da bir fikir veriyor; kabın üzerinde "*Rehgüzâr-ı Matbuatta*" kelimelerini görür görmez düşünüyorsunuz ki kitap bugün ortaya çıkmış bir muharririn eseri değil gazetelerde, âlem-i tahrirde yaşamış, orada yol almış bir sâî-i matbuatın mahsul-i kalemi olacak. Vakıâ unvanlar ekseriye aldatıcıdır. Pek tumturaklı pek muğlak bir sername altında bazen pek âdi, pek basit bir vak'a okur, başladığınıza başlayacağınıza nadim olursunuz; bazen de bunun tamamıyla aksi zuhur eder. Binaenaleyh unvanlardan şüphe etmeğe daima hakkınız vardır. Şu kadar ki bu unvanların bir tarafında meselâ Abdullah Zühtü imza-yı şehîrini yahut o mahiyette o şöhrette başka bir kalemin nişane-i tahrîrini görürseniz artık tereddüde mahal kalmaz, aldanmayacağınızdan emin olabilirsiniz ve o emniyetle kitabın yapraklarını birer birer açarak şu uzun kış gecelerinin mağmum yalnızlığı içinde nazar-ı mütalaanızı bir zaman onlarla eğlendirir, zihninizi bir zaman onlarla işgal eder, kendinizi bir zaman onların, o yaprakların arasında unutursunuz...
> Oh, bu mütalaa... Bu nisyan-ı hayat! İnsan bütün yorgunluğunu onun o buhar-âlud sîne-i sükûnunda alıyor; bütün kederlerini, bütün hicranlarını, bütün sikletlerini, bütün mağlubiyetlerini, hasılı bütün insanlığını orada, o **sîne-i hâr-ı bî-pâyanda** bırakarak hafif ve çâlâk -satırların, sütunların arasında koşuşan- nazarını takip ede ede temevvüc-i saadeti andırır bir mailik içinde yükselip kayboluyor. İşte bu gaybûbet-i muvakkate, bu nisyan-ı muvakkat derd-i mevcudiyetin en miskin dârû-yı tesliyetidir.
> Mütalaa ihtiyacı en ziyade kış geceleri hissolunduğu için her yerde kitap neşriyatı kânun-ı evvel iptidalarına tesadüf ettirilir. Bu sene bizde mevsim-i mütalaayı Abdullah Zühtü Bey'in külliyatı küşat etti demektir. İki haftadan

> beri cüz cüz intişar etmekte olan bu külliyat muharrir-i muktedirin öteden beri sahâif-i matbuatta görülen hikâyeleri, tasvirleri nevinden âsar-ı nefisesini camidir. Bunların içinde öyleleri var ki insan tekrar tekrar okumaktan büyük bir haz duyuyor. Hikâyenüvislerimiz arasında Zühtü Bey karilerini kalemleri arkasından koşturmağa muvaffak olan sayılı muharrirlerdendir. Şimdiye kadar yalnız *Sabah* gazetesine tefrika edilen büyük romanları -meziyyat-ı hakikiye-i tahririyesinden kat'-ı nazar adedinin kesriyetiyle de bir muharrire lâyık olan şöhreti temin edecek mertebeye çoktan varmıştır. Bunun için âsarı hakkında esniye-perdâzâne hükümler vermekten ziyade intikad-kârâne mütalaalar beyan etmek lâzım gelir; fakat bu benim haddimin fevkindedir. Bence Zühtü Bey yazdıklarının birçoğuna kariin-i Osmaniyenin her sınıfından birçok mutâli bulur. Ta'lili, rağbet-şikâr bir kaleme... tatlı, selis bir üslûba... hakikaten cevdetli bir karihaya -*Servet-i Fünun*'un dediği gibi- erbab-ı kalem için en kıymetli şerait-i lâzıme-i tahrirden olan samimiyete malik bir edibdir. Vakıa ifadesindeki sühûlet-i cereyan bazı noktalar için fazla addolunacak derecededir. Lâkin matbuat-ı yevmiyede tefrika-nüvisliğin nasıl bir girdap olduğunu göz önüne getirenler anlarlar ki o girdab-ı kazadan sağ salim kurtulmak için var kuvvetini sarf etmekten başka çaresi olmayan zavallı şinaverin harekâtında biraz fazla sür'at görülmek tabiî ve hatta zarurî olur... (…)
>
> Munis tabirler, kısa cümleler selis ibareler, seri ve müteheyyiç nazarlar, hassas tavırlar... İşte Abdullah Zühtü Bey'in şahsiyet-i beyanı. Zaten ruhu, fikri dinlendirecek eserler böyle bir üslûp ile yazılmak lâzım gelmez mi?.. (…)
>
> Abdullah Zühtü Bey'in şayan-ı tebrik bir meziyeti de -yine *Servet-i Fünun*'un işaret ettiği veçhile- şu iki üç senedir matbuat-ı Osmaniyeyi alt üst eden mücâdelât-ı bî-faide-i kalemiyeye bîgâne kalarak kendi âleminde hayat-ı edebiyesini fezâil-perverâne bu sükûn içinde imrar etmesidir. Muharrirlerimizden bu iktidara, bu şöhrete, hususiyle elde sürümlü bir gazete bulunmak gibi nadir bir mazhariyete malik olup da bu kadar sükûn ve itidâl-i nefs ile takib-i mesai eden kaç zat gösterilebilir? Niceleri görülüyor ki en mevhum bir kudret-i kalemiye ile -mahaza ellerine bir gazete, bir vasıta-i neşriye geçirdikleri için- hadlerinin, vazifelerinin haricînde ma'lûmat-furuşâne her şeye, her bahse karışıyor, her şeyi, her bahsi karıştırıyorlar. Fakat varsın onlar her şeye karışsınlar, her bahsi karıştırsınlar; biz beride her türlü ağrâz-ı miskînâneden müteneffir bir sa'y-i mütemâdî ile tağziye-i ezhâna, terbiye-i efkâra ve hissiyata çalışan kalemlerin âsâr-ı güzidesini müteşekkirane okur, istifade ederiz.[517]

Tevfik Fikret'in yazısında andığı *Servet-i Fünun*'da yayımlanan eleştiri/değerlendirme metninde ise Abdullah Zühtü'nün "kendi köşesine" çekilip edebiyat münakaşaları içine girmekten geri durarak "en adi meselelerden" bile bahsederken okur üzerinde bıraktığı tesirden bahsedilir:

> Nezahat-i ifadesi, selaset-i beyanı, gayret-i fevkalade-i tahririyesi ile bihakkın temeyyüz eden Abdullah Zühtü Beyefendi'nin asarını cami olmak üzere

[517] Tevfik Fikret, "Hafta-i Edebî-7" *Tarik*, nu. 4669, 19 Şaban 1316/21 Kânunuevvel 1314/2 Ocak 1899, s. 3

> "Rehgüzâr-ı Matbuatta" unvan-ı umumisi altında tertip edilen külliyat-ı nefisenin birinci ve ikinci cüzleri ziynet-saz-ı matbuat oldu.
> Abdullah Zühtü Bey şu son senelerin mücadelât-ı edebiyesine asla iştirak etmeksizin kendi köşe-i say ve iktidarında tahrir-i âsara himmet ederek temeyyüz etmiş bir sahib-i kalemdir ki eserlerini seve seve okumamış bir kariye şimdiye kadar tesadüf olunmamıştır denilirse pek munsıfâne bir hüküm verilmiş olur.
> Hele bu iki nüshada münderiç bulunan küçük hikâyeler -daha sair emsaliyle beraber- Abdullah Zühtü Bey'in tetkik-i kulûb-ı beşeriyedeki nüfuz-ı nazarını, muvaffakiyet-i tasvirini pek bedihi bir surette gösterir. Bilinemez, Abdullah Zühtü Bey'in hame-i selaset-perverinde nasıl bir kudret vardır ki en adi bir mevzudan, mesela bir "Mışır Buğday"cıdan, bir "Sebil"ciden bile bahsettiği zaman bunlarla dikkat-i kariyi silsile-i beyan-ı rakikine esir eder ve ekseriyetle bir iki gözyaşı da döktürür. Zannederiz ki bir eser için bundan iyi bir kelime-i sitayiş, bir medar-ı iftihar olamaz: samimiyet. İşte Abdullah Zühtü Bey'in itina ile yazılmış olan bu küçük hikâyelerinde bir romancı için en lazım faziletlerden madut bulunan bu haslet kemaliyle tecelli etmiştir. Gayur muharriri bu muvaffakiyetinden dolayı kemal-i şevk ile tebrik eder; kütüphane-i edebîmizi böyle kıymettar bir eserle tezyine himmet ettikleri için de arz-ı teşekkürat-ı mahsusa eyleriz.[518]

Mehmet Celal, Abdullah Zühtü'nün eserlerini okuyup beğendiğini belirtir. Tevfik Fikret'in, onun *Rehgüzar-ı Matbuatta* eseri için kaleme aldığı yazıdaki övgülerini son derece haklı ve yerinde bulur:

> Birkaç haftaki âsâr arasında, Abdullah Zühtü Bey biraderimizin "Reh-güzâr-ı Edebiyatta" [Matbuatta] unvanıyla intişar eden ve perşembe günleri muntazaman neşr olunacağı tebşir edilen kelimat-ı edebiyesi, muharririne has olan bir üslub-ı güzin, bir hiss-i tabiî ile -bu gibi asar-ı rakika için istenilen- bir mevki-i mümtaz ihraz etti. Şimdiye kadar dört forması neşrolunan, küçük küçük hikâyeler, fakat büyük büyük ibretler ihtiva eden bu eser-i ber-güzideyi Tevfik Fikret Bey bihakkın takdir etti, takdirindeki isabeti de -ashab-ı insaf- teslim eylemiştir. İktidarı müsellem olan bu muharrir-i hassası en evvel tanıyanlar içinde ben de varım. Haluk Abdullah Zühtü, refikasının ihtiramını kazanmış, tasvir-i tabiatta kesb-i meleke etmiş bir Osmanlı muharriridir.[519]

Mehmet Sermet'in "Anadolu'dan Kardeşime Mektuplarım" unvanlı mektuplarındaki ifadelerinden Abdullah Zühtü ile mektuplaştıkları kanaatine ulaşılmaktadır. Mehmet Sermet'in *Sabah*'ın 2600 ve 2605 numaralı sayılarında yayımlanan mektuplarında Abdullah Zühtü'ye karşı beslediği samimi hisler ve

[518] İmzasız, "Yeni Kitaplar Rehgüzar-ı Matbuatta" *Servet-i Fünûn*, C. 16, S. 407, 17 Kânunuevvel 1314/[15 Şaban 1316/29 Aralık 1898], , s.12.

[519] Mehmet Celal, "Abdullah Zühtü'nün Rehgüzar Başlıklı Eseri Hakkında Başlıksız Musahabe" *Sabah*, nu. 2600, 2605, 20 Ramazan 1314/10 Şubat 1312/22 Şubat 1897-25 Ramazan 1314/15 Şubat 1312/27 Şubat 1897, s.3.

onun eserlerinde kullandığı üslubun kendisinde bıraktığı etkileri görmek mümkündür:

> Bilsen seni ben ne kadar severim. Âşık-ı muhabbet, dildade-i mehâsin. Sen bu kadar güzel sözlerle ruhumu okşamasan, bî-derman kaldığım leyâl-i ıstırabımda bir heva-yı şefkatle beni ihata etmesen, bu âlem içinde ben ne ile teselli-yâb olacaktım. Bilsen seni ne kadar severim.
> Chateaubriand'lardan, Puşkin'lerden ihtiras ile bahsedişin, onları şair-i sahir eden deha-i hakikati, onların kalplerinde amade-i feveran o burkanların izharına vesile-bahş, Amerika'nın ayak basmamış ormanlarını, Kafkasya'nın semâ-resîde şevahik-i berf-puşidesini tasvirin... Nihayet nefsime irca-i kelam ile tevafuk-ı mesleğimden -güya-rikkat-i tab'ımdan, haste-i hayalimden, gezdiğim yerlerden, ale'l-ıtlak o güzel Anadolu'nun her memleketin her iklimin meziyetini, letâfetini, âb u hevasını muhtevi dağlarından, ormanlarından, sularından, yaylalarından, bin türlü bedayi'inden, bizim kalplerimizce pek muazzez hatırat-ı tarihiyesinden hisse-yâb-ı sevda-yı tahrir olmaklığım arzusu, gönülde erişilmesi müsteb'id hayli ezvak uyandırdı.
> Ne güzel arzuların ne güzel duyguların var. Lakin acaba bunlar bilhassa bana muhabbetinden mi? Evet ona hiç şüphe yok. Fakat ben seni nasıl müteessir etmeye kail olabilirim.[520]

İsmail Gaspıralı, "Muaheze" başlıklı yazısında Abdullah Zühtü'nün *Güller, Dikenler* romanının ilanı üzerinden bir serzenişte bulunur. Romanın henüz yayımlanmadan methedilmesi Gaspıralı'nın dikkatini çeker ve bu hususu doğru bulmadığını belirtir:

> Dersaadet gazeteleri edebî ve fenni varakalardır ki her biri, birer ayine-i edep olmaya gayret ettikleri aşikârdır. Bu hâlde bazı "ihtar"lar kaçırıyorlar ki hiç şan ve şereflerine yakışmıyor. Mesela *Sabah* gazetesinin Muharrem I'de neşredilmiş nüshasında bu gibi ihtarlardan birini gördük. İdareden haber veriyorlar ki "yarından inbaren *Güller, Dikenler* namıyla millî bir romanın dercine iptida edilecektir. *Güller, Dikenler* gazetemiz muharrirlerinden Abdullah Zühdi Bey tarafından kaleme alınmıştır. Esasını en sengîn dilleri müteessir edecek müthiş, feci, esrarengiz bir cinayet; en hissiz gönüllere bile rikkat verecek saf, tabii, lahûtî bir muhabbet teşkil eden bu roman, âdât-ı millîyemize muvafik bir surette yazılmış olduğundan gayet meraklı ve şayan-ı mütâlaadır." Mezkûr roman, âdat-ı millîyeye muvafik surette yazılmış olsa olur; fakat, böylece göze sürülüp reklam edilmesi âdât-ı millîyeden değil; Beyoğlu bid'atındandır. Belki *Güller, Dikenler*, hakikaten "en hissiz gönüllere bile rikkat verecek"tir. Fakat burasını tasdik ve beyan edecek naşir ve muharrir değildir; okuyacak adamlardır. Buna razı olmayan mutlak helvacıdır: Buyurun efendiler, halis kamış şekerindendir, yüz dirhemi kırk para! (2008: 253).

[520] Mehmet Sermet, "Anadolu'dan Kardeşime Mektuplarım I-II", *Sabah,* nu. 2600, 20 Ramazan 1314/10 Şubat 1312/22 Şubat 1897, s.3.

Abdullah Zühtü'nün ölümü üzerine yayımlanan bir yazıda da onun hem çalışma hayatı hem de sanatı hakkında kısa malumata yer verilir.

> Merhumun kuvve-i kalemiyesi sert ve keskindi. Seksen kadar, küçük büyük kıymetli eserler vücuda getirmiştir. (…) *Şanlı Asker* namı altında forma forma neşr etmiş olduğu heyecanlı romanı bir şaheserdir. O zamanlar bu romandan 35 bin nüsha satılmıştır ki bu kadar satış memleketimizde hiçbir romana nasip olmamıştır. (…) Siyasi makaleleri yazmağa heveskâr değildi. O vadiye sokulmak istemezdi. Musahabe yazmakta mahareti ziyade idi. Yazdığı musahabeleri ve hikâyeleri tatlı tatlı okutmayı bilirdi. (…) Suret-i ifadesi, beyanı tatlı ve hususiyle ruh aşina iyi bir gazete muharriri idi. Yazdığı, tasvir ettiğini sevile sevile okuturdu. Yazılarından hiç sıkılmazdı.[521]

Yazıda belirtildiği üzere Abdullah Zühtü, popülerliği yakalamış döneminde pek çok meşhur şair ve yazara nasip olmayan bir beğeniyle takdir edilmiştir. Ancak tüm bu şöhreti yine de onun "unutulmasına" engel olamamıştır.

Abdullah Zühtü'nün ölümünden sonra onun hakkında kaleme alınan yazılarda da hem üslubu hem de edebiyat dünyasındaki yerine dair tespitlere rastlamak mümkündür. Abdülhak Şinasi Hisar "Geçmiş Zaman Edipleri" dizisinde ele aldığı muharrirlerden Abdullah Zühtü hakkında değerlendirmelerde bulunur:

> İsmini ilk önce bir baharın gülleri, dikenleri arasında açılan bir sabah mahsulü gibi duymuştum. Ben daha çocuktum. Belki ilk romancı ismi olarak onunkini öğrendim. Hatırlıyorum: İnce ve pembe kağıtlı, kocaman kıtalı *Sabah* gazetesi gelince, evdeki hanımların ilk merak ettikleri şey onun romanları olurdu. Bir aralık *Journal des Debats* gazetesi de bu pembe renkte ve bu geniş kıtada çıkardı. Okumayı sevenlere ne mutlu!.. Her gün kendilerine böyle çarşaf boyunda bir mektup gelmiş demektir. Kalbin melali, hiçbir mektuptan bir hayır ummadığı zaman başlıyor. O zamanlar büyüklerin okuduklarını seyrettiğim ve benim okuyamadığım bu gazetelerde Abdullah Zühtü'nün biribirini takiben ve isimleri de biribirini andıran romanları çıkardı: *Güller Dikenler*, *Şikeste Beste*!.. Bunlar okumadan evel isimlerini ilk duymuş olduğum romanlardır (…)
> bir romancının uyandırdığı merak ve alakayı ben hanımların yüzlerinde ve sözlerinde görürdüm. Abdullah Zühtü bana, romanlarda bulduğumuz eşhasın, nasıl hayatta tanıştıklarımızın sıcak âlemine dâhil olanlar gibi, ahbaplarımız telakki edildiklerini öğretmiş oldu (2013: 99).

Hisar, değerlendirmelerinde Abdullah Zühtü'nün bu denli bir şöhret yakalamışken unutulup gitmesini de hayretle karşıladığını belirtir. Ancak bu durumun nedeni olarak da edebiyat çevrelerinde her zaman dikkatlerde kalmanın yine yazarlık "kabiliyeti" ile ilgili olduğunu kaydeder.

---

[521] "Matbuatın Eski Bir Emektarı Ufûl Etti", *İkdam*, nu. 10111, 7 Zilkade 1343/30 Mayıs 1341/1925, s.1-2.

Halit Ziya; Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi, Saffet Nezihi, Ahmet Hikmet, Recaizade Ekrem gibi meşhur şahsiyetlerden bahsederken Hüseyin Rahmi'nin yazdıklarının Edebiyat-ı Cedide'ye yakınlığı hususunda durur. Hüseyin Rahmi ile mukayese ettiği kişiler Abdullah Zühtü ve Safvet Nezihi'dir. Abdullah Zühtü'yü, Edebiyat-ı Cedide'ye daha yakın bulduğunu söyler. "*Fakat burada kaydetmeye lüzum görüyorum ki kendi nev'inde müstesna eserler veren bu kalemin sanatı ve lisanı, mesela Safvet Nezihi gibi, Abdullah Zühtü gibi gene o zamanın hikâye yazan muharrirleri kadar Edebiyat-ı Cedideye yakın addedilemezdi."* (Uşaklıgil, 2017: 423-424).

II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında Abdullah Zühtü'nün kaleme aldığı yazıya da değinen Halit Ziya bu kutlama yazısının etkisinden söz eder:

> Nihayet ertesi sabah gene o güneş ufukta yükselirken gülüyor gibiydi; sisler tamamıyla dağılmış ve altından sevinç heyecanlarıyla çılgın bir gün doğmuş oldu. Bu çılgınlığın ilk sesi Abdullah Zühtü'nün bir "Oh!.. Oh!.." makalesiyle işitildi ve bu ses etrafta dalgalarını çarptıkça büyüyen, şişen aks-i sada kabilinden genişleye genişleye, yüksele yüksele memleketin bütün ufuklarını kapladı. Her sabah doğan güneş dünkünden daha çılgın, dünkünden daha fazla bir delilikle kudurgan bir gün gördü (Uşaklıgil, 2017: 517-518).

Abdullah Zühtü hakkında değerlendirmelerde bulunan bir diğer isim de Refi Cevat Ulunay'dır. "(…) *Lastik Sait Bey, Şinasi, Ebüzziya Tevfik, Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi, Ahmet Cevdet, Ahmet Rasim, Abdullah Zühtü, Mahmut Sadık unutulur mu* (…) *senede bir defa bile olsa toplanarak gazeteciliğe ait menkıbeler, fıkralar, maceralar anlatılmalı, onların hizmetlerini değerlerini belirtmeliyiz.*"[522] ifadeleriyle geçmişi yad etme ve saydığı isimlerin hizmetlerini hatırlama çağrısında bulunur.

Fahri Celal, Ahmet Mithat hakkında yazdığı ve onun kıymetinden bahsettiği yazıda Abdullah Zühtü ve birkaç isimle Ahmet Mithat'ı mukayese eder. Ahmet Mithat'ın erişilmez bir kalem kudretine sahip olduğu kanaatindedir. Celal'in yazısının bütününde Ahmet Mithat'ı ele almasının yanında, Abdullah Zühtü için bu yazının dikkate değer tarafı geçmiş edipler hatırlanırken Abdullah Zühtü'nün de birkaç "büyük" isimle birlikte anılıyor olmasıdır:

[522] Refi Cevap Ulunay, "Takvimden Bir Yaprak: Bir Kadir Tanırlık Borcu", Tan, İlkteşrin 1942, s. 3, Aktaran Ö.Ö. Giray (2019), "Kültür ve Edebiyat Hayatına Katkılarıyla Refi Cevat Ulunay, Gazi Üni., Doktora Tezi, Ankara. s.237.

> Meğer efendi merhum olalı otuz yedi sene olmuş... Demek otuz yedi seneden beri bir türlü kimseye efendi diyememişiz. Hâlâ bile beyefendi çoktur, der dururuz. Fakat kime sadece efendi diyebiliyoruz? Galiba son efendi kendileri imiş ki yerine bir başkasını koymamışız, vay bize... Şöyle bir millet kendine bir hâce bulamadı demektir. (…) Ahmed Rasim bile ona pek uyar gibi değil. Mahmud Sadık, Abdullah Zühtü de benzemiyorlar. Hattâ Edebiyatı Cedidenin o kadar geniş karihalı, sanatkâr Halid Ziya'sı bile derhal kendi kendini tahdid etmiş ve ancak mahdud bir zümreye okutabilecek kadar sivri uçlu bir kalemin sahibi olabilmiştir. Benim arzetmek istediğim büyük kütlelere ses veren büyük adamdır. Bu bahiste hattâ Süleyman Nazif bile edebiyat yapmakla vakit geçirebilmiştir. Meğer Hace-i evvel nasıl bir nadire-i rûzigâr imiş ki kendine rakib diye ancak büyük Dümas'yı tanımış.[523]

Abdullah Zühtü hakkında tüm bu kanaat ve değerlendirmelerden anlaşılmaktadır ki o, devrinde son derece popüler bir isimdir. Yazdıkları çok sayıda okura ulaşmakta ve olumlu geri dönüşler almaktadır. Özellikle 1918 öncesinde siyasi meselelere taraftar olmadan bir yazı hayatı sürdüren Abdullah Zühtü, muharrirliği ve gazeteciliğiyle büyük bir beğeni kazanır. Ölümünden sonra kendisinden söz eden yazılara bakıldığında da yaşadığı dönemde sağladığı popülerliğin ve "takdirin", üslubunun etkisiyle devam ettiği görülmektedir.

5.2. Dil Kaynakları ve Eserlerindeki Akisleri

Abdullah Zühtü *Servet-i Fünun* etrafında toplanan yazar ve şairlerle aynı dönemde yaşamış olmasına rağmen eserlerini onlara nispeten sade ve anlaşılır bir ile Türkçe yazar. Bu elbette tümüyle terkip ve tamlamalardan arınmış bir ifade tarzı demek değildir. Yer yer tasvirlerde ikili veya üçlü terkiplere başvurur. Her ne kadar dil yönüyle *Servet-i Fünun* anlayışından uzak gibi görünse de zaman zaman hikâye ve romanlarında yaptığı tasvirlerde süslü, terkipli ifadeler kullanır.

> Zihînevâ-yı meserret, zihîsürûd-ı tarab!.. Elbet böyle olacak. Orası bir düğün. Orası bir tarabâbâd idi. Hanendeler, sazendeler, ziller, çengiler, naralar, yaygaralar, neşeler, sefalar vardı. Bir hay u huy-ı neşve-perverâne ki en hâbîde dilleri bile uyandırıyor. Bir cuşuhuruş-ı zevk-perestâne ki en hissiz ecsâmı bile canlandırıyordu. ("Eda").
>
> Bu leyl, bu leyl-i tarab bu leyl-i sefa, bu leyl-i ruşen-i can-fezâ neden bir subh-ı siyah-fâm ile nihayet buldu? Of! Bu gece!.. Ya Rabbi! Niçin sabah oldu?.. ("Ya Leyl").

[523] Fahri Celal, "Ölüm Yıldönümü Münasebetiyle Hace-i Evvel Ahmet Mithat", Taha Toros Kişisel Arşivi, 581/569.

Yine *Servet-i Fünun* yazarlarında sıkça görülen hususlardan "tablo altına şiir yazma" durumuna benzer şekilde Abdullah Zühtü örneğin "Muamma-yı Ruh" hikâyesine düştüğü "François Coppée'nin bir manzumesini okurken tahayyül edilmiştir" gibi ifadeleriyle iştirak eder.

"*Üslup, sanatkârın, edebiyat vadisinde kendine özgü, kendisini temsil eden imzasıdır.*" (Tekin, 2001: 166). Recaizade M. Ekrem ise üslubu "üslûb-ı sade, üslûb-ı müzeyyen ve üslûb-ı âlî" (1299: 190) şeklinde sınıflandırır. Abdullah Zühtü'nün anlatımında tasvirlerin ağırlıkta olduğu bölümlerde üslûb-ı müzeyyeni, anlatımın şahısların diyaloglarıyla sürdürüldüğü yerde üslûb-u sadeyi tercih ettiği görülür. Onun sanatkârane (üslûb-ı âlî) üslubu çok fazla tercih etmemesinde romanlarını tefrika şeklinde yayımlaması, her kesimden okura hitap etme ve kolay anlaşılma gibi hususlardan kaynaklandığı söylenebilir. Bunun bir yansıması olarak Abdullah Zühtü, vaka anlatımında daha çok düz ve kısa cümleler kurar. Cümlelerin kısalığı özellikle eğitim almamış, mahalleli tiplerin konuşmalarında birkaç kelimeye varacak kadar kısadır.

> Vay zavallı kızcağız. Bu yerlere hiç layık değil. Şunu nasıl itsem de şuradan kurtarmış olsam. Ne kadar iyi olacak birlikte yaşardık. Fakat bu âleme alıştıktan sonra vazgeçer mi? (*Güller, Dikenler*).
> Aman ya hu dün akşam görmeli idin ne kadar eğlendik ne kadar keyif ettik. Galata'da Baloz'da idik... Vur patlasın çal oynasın... Çalgılar çalınıyordu. Şarkılar söyleniyordu. Kafaları iyice tutmuşuz. Benimkini de beraber alıp oradan kalktık. Çalgıları tuttuk. Önümüze kattık. Hey kuzum hey!.. Şurası senin, burası benim... Öyle zevk ettik ki deme gitsin. Sade ben, sekiz on kadeh kırmışım, yirmi, otuz nara atmışım. Bütün Rum palikaryeleri "Yassu bre yassu!..." diye haykırıyorlardı. (*Güller, Dikenler*).

Anlatımda sık sık diyaloglardan yararlanması da bu hususa zemin hazırlamaktadır. Kişi ve mekân tasvirlerinde realist çizgiler hâkimdir. Eserlerinde anlatım tekniklerinden; anlatma, gösterme, tasvir (betimleme), diyalog, iç monolog, iç diyalog, iç çözümleme, leitmotiv, özetleme, geriye dönüş tekniği, montaj, hatıra ve mektuptan yararlanıldığı görülmektedir. "Çok şey" ifadesini eserlerinde sıklıkla tekrar eder. *Sara* romanında bu ifadenin sık tekrarı anlatımda kakofoni oluşturmakla beraber, şahısların birbirleriyle gerçekleştirdiği konuşmalarda sözü keserek araya girme, söylenenlerin kabulü veya reddi gibi durumlarda da bağlayıcı görev üstlenmektedir.

Abdullah Zühtü yer yer masalsı bir üsluba da başvurur. "*Bir gün muayene edildikten sonra reçete yazılıyordu. Yanlarında oturan valide hanım nasılsa bir iş*

için dışarı çıkmıştı."[524] Ayrıca metinler arası göndermelerde de bulunur. *Sara*'da "Kurt ile Kuzu" hikâyesinin birinci bölümü ile Sara ile Bedi arasındaki münasebetin benzeştiğini belirtir.[525] "Elif Hanım" hikâyesinde La Fontaine masallarından "Saz ile Meşe" masalı ile hikâyedeki şahıslar arasında ilgi kurar. *Bir Gece* romanında Necati'nin annesi, Necati'yi neşelendirmek için Keloğlan masalı anlatır (Abdullah Zühtü, 1316: 225). Necati büyüyüp Habibe Sıdıka ile evlenme durumu gündeme geldiğinde babası "Eşeğin Lafı diye bilinen" fıkrayı anlatarak Necati ile evlilik hususunda konuşmaya çalışır (Abdullah Zühtü, 1316: 605).

Abdullah Zühtü özellikle romanlarını yan vakalarla besler ancak çok fazla ayrıntıya girmez ve bazen birkaç cümle ile yan vakayı sonlandırır.[526] Bazen anlatımı, olayları daha sonra başka bir hikâyede/metinde anlatacağını belirterek sona erdirir. "*Fakat ne yapayım şimdi vaktim müsait değil. Bahusus defter de burada değil. Size bu sergüzeşt-i muhabbeti bütün teferruatıyla anlatmak isterim. Bir ikinci musahabemizde muntazır olunuz. Eminim ki bu vakıayı pek hayret efza bulacaksınız. Bir hakiki roman okumuş gibi bulacaksınız.*"[527]

Anlatımda tesadüflerden kaçınıp, olayların sebep sonuç ilişkisi içinde vermeye gayret gösterir. Romanlarında kurgusal zayıflık şeklinde nitelenebilecek tesadüfler daha çok yarım bıraktığı *Sevda* romanında görülmektedir. Yayımlanan otuz üç tefrikada yirmi dokuz kez "tesadüf" kelimesine yer verilir. Ve hemen hepsi de vaka halkalarının birbirine bağlandığı, olay akışını sağlayan hususlardır. *Sara* romanında ise tesadüf unsuru, Kâmi'nin arkadaşının Komşu Kadın'ı evvelden tanıyor oluşudur. Kâmi, sefahat âlemlerinde bulunmayan ve bulunmayı da asla istemeyen biridir. Onun tam zıttı bir şahıs olan arkadaşı ile tanışıklığı ve bu arkadaşının da doğrudan Sara'nın gönül işlerinde aracılık eden Komşu Kadın'ı tanıyor oluşu okura

---

[524] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3662, 25 Ramazan 1317/14 Kânunusani 1315/26 Kânunusani 1900 s.2.

[525] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*, *Sabah*, nu. 3668, 27 Ramazan 1317/16 Kânunusani 1315/28 Kânunusani 1900 s.2.

[526] "Çoğu, tefrika esnasında yazılıyor olmanın getirdiği za'fları da taşıyan bu eserler, *Servet-i Fünun* romanının taşıdığı insicamdan mahrumdurlar. Gereksiz uzatmalar, önemsenerek başlanan fakat alelacele tüketilen yan vak'acıklar, vak'anın bütününden kopuk uzantılar Abdullah Zühdü romanlarını da dönemde *Servet-i Fünun* romanının dışında kalan hemen tüm romanların taşıdığı za'flarla malûl kılar. Ruh tahlillerindeki sebatsızlık ve acemilik de aynı haneye kaydedilmesi gereken olumsuzluklar arasında yer alır." Bekiroğlu, N. (2002), "Servet-i Fünun Topluluğu Dışı Türk Edebiyatı", *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s.356. Ayrıca Bekiroğlu, çalışmasında Abdullah Zühtü'den söz eden kaynakları verirken İbnülemin Mahmut Kemal İnal'in, *Son Asır Türk Şairleri* eserini kaydetmektedir. İstanbul: Dergâh Yayınları 1988, s.752. Ancak ilgili eserde ismi geçen Abdullah Zühtü, hattatlık yapan ve 1875'te ölen sanatkârdır.

[527] Abdullah Zühtü, "Cüzdan İçinde" *Sabah*, nu. 3505, 10 Ağustos 1315/22 Ağustos 1899, s.3-4.

doğal gelmeyen bir tesadüf niteliğindedir. Abdullah Zühtü, *Çamurlar İçinde* romanında ise olay akışında tesadüfün anlatım için hükmüne değinir. Kudret, Şadi'nin kendisinden Fransızca ders almak istediği sahnede İstanbul'da onca muallim varken ve Kudret de Şadi'nin kız kardeşi Jülide'yi seviyorken Şadi'nin "tesadüfen" kendisinden ders alması kurgusal bir zayıflık olarak düşünüleceğinden Abdullah Zühtü bu durumu bağlamak için şu ifadeleri kullanır: "*Kudret'in fikrince böyle tesadüfler ancak hayalî roman müelliflerinin sadedillere hayret ve merak veren fikirlerinden geçebilirdi.*"[528]Abdullah Zühtü bu ifadelerin devamında olayın arka planda nasıl geçtiğini anlatarak romanı "tesadüfler" halkası gibi görünmekten uzaklaştırır.

Abdullah Zühtü hikâye ve romanlarında "zavallı, biçare, zeki, zıpçıktı" gibi nitelemeleri sıklıkla kullanır. Özellikle masum, suçsuz, terbiyeli, ahlaklı ve mağdur olmuş kişilerden söz ederken mutlaka acıma ifade eden sözcüklere başvurur. Bu durumu *Çamurlar İçinde* romanında şöyle dile getirir: "*Kudret, Jülide'yi tasavvur ederken onu biraz mazur göstermek için hep (zavallı) ve (biçare) sıfatlarını istimal etmeye ve onu biraz saf göstermeye mecbur oluyordu. Böyle düşünmemek hâlâ elinde değildi.*"[529]

Jülide, Kudret'in kendisine yazdığı mektuptaki "Bir nazarınız için ölüyorum." sözünü sabaha kadar sürekli önündeki kâğıda yazar. Anlatıcı bu durumu değerlendirirken "insan böyledir. Mütefekkir bulunduğu dakikalar ne yazdığını bilmeden bir şeyler yazar." yorumunu yapar. Bu, Abdullah Zühtü'nün diğer romanlarında da görülen bir husustur. *Şikeste Beste* romanında da Ali Bey önündeki kâğıda sürekli "Dürdane" yazmaktadır.

Bir Gece romanında Necati hislerini defterlere yazarak bunlara da isim olarak "Defter-i İhtisasatım" der. *Çamurlar İçinde* romanında da benzer bir tavır Jülide tarafından sergilenir. O da hissiyatını "Defter-i ihtisasatıyla dertleşmek" suretiyle bir deftere kaydeder.

Abdullah Zühtü'nün yaptığı tasvirlerde gözleme yer verdiği görülür. "Muamma-yı Ruh!" hikâyesinde "Tıpkı bir cerrah, bir yaraya bakar gibi itidal-demle seyrediyor

[528] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat,* nu. 7317, 23 Cemaziyelevvel 1319/25 Ağustos 1317/7 Eylül 1901, s.2.
[529] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat* , nu. 7467, 27 Şevval 1319/25 Kânunusani 1317/6 Şubat 1902 s.2.

idik." diyerek olaylar karşısındaki gözlemci tavrını ifade eder. (Abdullah Zühtü, 1314a: 86-87).

Abdullah Zühtü bazı eserlerini farklı adlarla yeniden yayımlar. "Bir Sanatkâr'ın Levhası"nı *Güller, Dikenler*'den, "Mustafa Kasabadan Ayrılırken" hikâyesini *Şanlı Asker*'den; "Yalan mıydı?" hikâyesini *Bir Gece*'den; "Hemşire" hikâyesini de *Çamurlar İçinde* romanından "alarak" yayımlar. "Mışır Buyday" hikâyesi, "Kış Hatıralarından"[530] adlı hikâyenin yeniden yayımlanmış hâlidir. Bu iki hikâye arasında bazı yayım farkları mevcuttur. Abdullah Zühtü bu hikâyeyi *Rehgüzar-ı Matbuatta'da* yeniden yayımlarken bazı değişiklikler yapmıştır. Yapılan bu değişiklikler[531] şu şekildedir:

"(Evet) On on beş seneden beri bu hâlde imiş!.." (Kış Hatıralarından s.3). Bu cümlenin başına eklenen "evet" sözcüğü cümleyi önceki ifadelere bağlayan bir geçiş unsuru olarak kullanılır. Aynı zamanda sözü toparlama konuyu farklı bir boyuta taşıma aracı olarak da tercih edildiği söylenebilir.

"Akşamları (dilenmek) dilencilik mukabilinde topladığı bir iki kuruşla" (s.3). Bu cümlede ise "dilencilik" yerine "dilenmek" sözcüğü eklenmiştir. Dilencilik, dilenme eyleminin meslek hâli olduğundan ve cümledeki eylemi durağan bir yapıya sürüklediğinden dolayı yeniden yayım sırasında yazar tarafından değiştirildiği düşünülebilir.

5.3. İmajlar

Abdullah Zühtü, hikâye ve romanlarının anlatımında kişileri veya durumları tasvir eder veya tanıtırken ifadenin anlam kuvvetini artırmak maksadıyla sıklıkla benzetmelerden yararlanır.

> Hatta biraz evvel hiç düşünmeden söylediği sözlerin usta yalancılarda görülecek bir hareket-i hud'akârane ile uydurulmuş şeyler olduğuna hükmetmekten kendini alamadı (Abdullah Zühtü 1316: 166).
> Kendilerini zeki, kurnaz zannettikleri hâlde alelekser her şeye aldanıp kanan bu gibi kadınlarda görülecek bir belahatla hemen zabıta memurunun teklifini ciddi telakki eylemişti (Abdullah Zühtü, 1316: 169).
> Kabahatlilere, yalancılara mahsus bir acz içinde dudaklarını ısırıyordu (Abdullah Zühtü, 1316: 310). Ancak validelerde görülecek bir şefkat ve muhabbetle (Abdullah Zühtü, 1316: 324).

[530] Abdullah Zühtü, "Kış Hatıralarından", *Sabah,* nu. 2313, 24 Recep 1313/29 Kânunuevvel 1311/10 Kânunusani 1896, s.3.
[531] Ekleme ve değişiklikler parantez ile gösterilmiştir.

> Mühim bir ameliyat-ı cerrahiye karşı olanca cesaretiyle göğüs geren bir hasta-i nevmid gibi cesurane attı." [532] Bir başka benzetme ifadesi ise "Ciddi bir felakete uğrayan ulvi gönüllerde hissedilecek muvaffaku'l-hayal bir metanetle tıpkı her darbeye karşı bî-kaydane mukabeleye muktedir olan kahraman yürekliler gibi bütün evdekileri şaşırtacak bir itidal gösteriyordu.[533]
>
> Nihayet çaresiz bir derde giriftar olanlarda görülecek bir acziyet içinde: 'Ben bittim… Artık bittim.' dedi.[534]

Abdullah Zühtü anlatımda benzetmelerden yararlanırken insanları davranışlarına göre hayvanlarla, bitkilerle ve doğa ile ilişkilendirir: "*evin kedisi gibi*", "*köpek gibi*", "*tilki gibi*", "*beyaz zambak gibi*", "*tunçtan bir kalp*" (*Bir Gece* romanından) "*Tıpkı bir papağanı tekrar eder gibi*" (*Şikeste Beste*). "bostan korkuluğu gibi", "bir elektrik cereyanına maruz kalmış gibi titreyen elleriyle" (*Çamurlar İçinde*). "Sadaka" hikâyesinde: "*Artık küçük kız büyümeye, gelişmeye başladı. Yalçın kayalar arasında süsen çiçekleri yetiştiği gibi*" ve *"ekseri piliçlere arz olan yırtıcı kuşlar gibi*"[535] "*Bir mini mini kelebek, bir küçük çiçeğ-i gülbân hissiyatıma sebep olurdu.*"[536] ifadeleriyle bitki ve hayvanlarla hikâye şahısları arasında benzerlikler kurulur.

Abdullah Zühtü, Mütareke Dönemi'nde yazdığı hikâyelerinde ise teknolojik gelişmeleri yansıtan benzetmeler yapar. "*Kocasından kalanlar otomobil süratiyle gidiyor*."[537]

5.4. Deyimler

Abdullah Zühtü'nün eserlerinde deyimlerden çokça yararlanıldığı görülmektedir. Eserlerde yer alan atasözü ve deyimler işlenen konunun mahiyetini yansıtacak niteliktedir. Örneğin *Bir Gece* romanında cinayet ve sonrasında yaşanan tahkikatı yansıtacak nitelikte ifadelere yer verilir: *gözlerine inanamamak, göze aldırmak, başına dünyayı zindan etmek, başını nara yakmak, ser verip sır vermemek, damdan düşer gibi söylemek, ayak öpmek, kanına ekmek doğramak, işin iç yüzünü bilmek,*

---

[532] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3697, 1 Zilkade 1317/18 Şubat 1315/2 Mart 1900, s.2.
[533] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3657, 20 Ramazan 1317/9 Kânunusani 1315/21 Kânunusani 1900, s.2.
[534] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3652, 15 Ramazan 1317/4 Kânunusani 1315/16 Kânunusani 1900, s.2.
[535] Abdullah Zühtü, "Sadaka", *Sabah*, nu. 3519, 28 Rebiyülahir 1317/24 Ağustos 1315/5 Eylül 1899, s.3.
[536] Abdullah Zühtü, "Bir Kıymetli Hatıra" *Sabah*, nu.3498, 7 Rebiyülahir 1317/3 Ağustos 1315/15 Ağustos 1899, s.4.
[537] Abdullah Zühtü, "Yeni Hayat" *Peyam-ı Sabah*, nu. 11167, 12 Rebiyülahir 1339/23 Kânunuevvel 1336/1920, s.2.

sureti haktan görünmek, iş işten geçmek, takkeleri ters giymek, ipin ucunu yakalamak, eli yüreğinde olmak, ele vermemek (yakalatmak), yelkenleri suya indirmek, etekleri tutuşmak vb. *Sara* romanında ise deyimler Sara'nın yaşadıkları ve pişmanlığını ifade edecek şekildedir: "*Taş çatlasa, nereden çattık, alnımın kara yazısı, ayak teri almak, dillere düşmek, can feda etmek, yüzüne bakamamak, el geçirmek, gözünü dört açmak, el birliği yapmak, insan yerine koymak, göze almak, şeytanın kulağına kurşun, ağzını aramak, daima altın yumurta yumurtlayacak bî-paha tavuk* vb."

Deyimlerin yanlış anlamda kullanıldığı da görülür. "Ben sana haset ediyorum." (Abdullah Zühtü, 1316: 482) ifadesinde anlatımın bağlamına göre "gıpta etmek" kastedilmektedir. "Paçaları sıvamak" (Abdullah Zühtü, 1316: 661) ifadesiyle de "kolları sıvamak" deyimi kastedilmektedir.

5.5. Atasözleri

Abdullah Zühtü'nün eserlerini besleyen halk edebiyatı mahsullerinden biri de atasözleridir: Akacak kan damarda durmaz. Çiğ yemedim ki karnım ağrısın. Son pişmanlık fayda vermez. Keskin hırsız ev sahibini bastırır. Dağların, taşların dayanamadığı kederlere, belalara insanlar mütahammüldür. Yorganına göre ayak uzatmak. Ayağında donu yok fesleğen ister başına. Garip kuşun yuvasını Allah yapar. Âşık kargayı anka sanırmış. Kestane kabuğundan çıkmış da kabuğunu beğenmemiş (*Bir Gece*). Çok koşan çabuk yorulur derler (*Şikeste Beste*). Hoşafın yağı kesildi (*Şanlı Asker*).

5.6. İkilemeler

Abdullah Zühtü anlatımda ikilemelerden yararlanır: koç koç mektebe girmek, hah ve nahah, badik badik yürüyen, kadın kadıncık, civ civ öten (kuş), tarit tarit (zurna), çın çın çınlatıyordu, anlasak anlasak, git gide, yağlandıra ballandıra, suya sabuna dokunmak.

5.7. Renkler

Abdullah Zühtü'nün eserlerinde renklere yer verildiği görülür. Hikâyelerinde yetmiş iki kez siyah, otuz yedi kez beyaz, elli beş kez sarı, otuz dört kez mavi, üç

kez yeşil, dört kez mor, on bir kez pembe, üç kez lacivert, on bir kez kırmızı rengini tamlama veya durumu ifade etmek için kullanır.

Romanlarından *Bir Gece* romanında renklerden sembolik değerleri nispetinde, tercih sırasıyla; siyah, kırmızı, beyaz, sarı, mavi, yeşil ve bu renklerin tonlarından yararlanıldığı görülür. "kara günler, mavi kâğıt, siyah, sapsarı, kara hayaller" ifadeleriyle tamlamalar kurulur. *Sara* romanında renk tercihi siyahtan yanadır. "*O gece hep siyah hayallerle sabah etti*."[538] *Güller, Dikenler* romanında siyah/kara, kırmızı, beyaz, sarı gibi renklere ve bunların oluşturduğu tamlamalara yer verilir. *Şanlı Asker* de siyah, beyaz, sarı, kırmızı renkleri ve bunlarla oluşturulan "kara gözlü" gibi tamlamalar kurulur.

5.8. Anlatım Bozukluğu

Abdullah Zühtü'nün eserlerinde yer yer cümlenin olağan akışına uygun kurulmadığı da görülür. Ancak bunlara çok az rastlanmakta ve dizgi hatasından kaynaklanabileceği de düşünülmektedir. Örneğin *Sara* romanında "ne…ne" bağlacıyla kurulan iki farklı cümleye bakıldığında birinde bağlacın doğru, diğerinin ise yanlış kullanıldığı görülmektedir. Doğru kullanım: "*Şimdi ne bu kadının hâline acımak ne de o zıpçıktı beyin muamelesine hiddet etmek benim vazifemdir.*"[539] Yanlış kullanım: "*Şu kâğıdı ne okumakta ne de yırtmakta bir mana yok*."[540] *Sara* romanında yazarın "imkân" kelimesiyle kurduğu olumsuz cümle ise şöyledir: "Kolay değil, mümkünsüz idi."[541]

5.9. Anlatım Teknikleri

Edebî eserlerde yararlanılacak anlatım teknikleri oldukça önemlidir. Çünkü aktarılmak istenen bilgi, verilmek istenen mesaj ve hasıl olması beklenen maksadı okuyucuya ulaştıran araçlardan biri de tekniktir. Abdullah Zühtü, eserlerinin kurgusunda farklı teknikleri kullanmış, bunlar aracılığıyla anlatımını kuvvetlendirmiş, zenginleştirmiştir.

---

[538] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3677, 10 Şevval 1317/29 Kânunusani 1315/9 Şubat 1900 s.2.
[539] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3650, 13 Ramazan 1317/2 Kânunusani 1315/14 Kânunusani 1900 s.2.
[540] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3649, 12 Ramazan 1317/1 Kânunusani 1315/13 Kânunusani 1900, s.2.
[541] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3697, 1 Zilkade 1317/18 Şubat 1315/2 Mart 1900, s.2.

5.9.1. Anlatma-Gösterme

Tanzimat Dönemi tahkiyeli metinlerinde en çok tercih edilenlerden olan bu iki teknik, Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde sıklıkla kullanılır. Hikâyelerinin çoğuna "refikim anlatıyordu" gibi ifadelerle başlayan Abdullah Zühtü vakıayı anlatır, yer yer araya girip dinleyiciye/okura yönelik tasarruflarda da bulunur. "Bir Hakikat-i Naçiz" hikâyesinde Agust Telliye'nin hayatı şöyle anlatılır:

> (Agust Telliye) zeki, çalışkan, malumatlı bir genç idi. Devam eylemiş olduğu mektebin kısm-i âlîsinden birinci derece edebiyat şahadetnamesi almaya muvaffak olmuş, bütün arkadaşlarına karşı ispat-ı ehliyet etmişti. Hatta daha mektepte iken fıtraten pek hassas yaratılmış olan bu gencin büyük bir adam olacağını arkadaşları teslim ederler ve daima kendisine hürmet ve tazim gösterirlerdi. Muallimlerinin, refiklerinin bu alkışlarına pek ziyade kapılmış olan Agust daha mektepten çıkar çıkmaz eser yazmaya kalktı ise de öyle tecrübesiz melekesiz yazılan eserlerin para etmeyeceğini her müracaat eylediği taba kendisine anlatmış olduğundan bir müddet muvakkate için vazgeçmeye, kendisine münasip bir iş bulmaya mecbur olmuştu.[542]

Göstermede ise vakıa belli bir zaman, mekân ve kişiler arasındaki konuşma ve eylemlerle okura aktarılır. Anlatma tekniğine göre okur üzerindeki etkisi daha kuvvetli bir anlatım aracıdır. Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde özellikle sefahat, eğlence ve sefalet ortamları gösterme tekniği ile verilir.

"Beyoğlu Hatıralarından [II]" hikâyesinde sabaha kadar süren içki meclisi ve sabahın oluşu şöyle ifade edilir:

> Sazlar bozuk, sesler kısık, kadehler kırık idi. Masanın örtüsü lekeler içinde kalmış, mezeler birbirlerine karışmış, dökülmüş müstekreh bir manzara peyda olmuş, odanın içi ispirto yağı kokularından, sigara dumanlarından durulmayacak bir hâle gelmişti. Fakat bunu kim anlayacak, kim hissedecek idi! İçiliyor… Yine içiliyordu… Muttasıl içiliyordu! Durulur mu ya! Rakılar var! Sazlar var idi! Bunlar bizi bitiriyor, bizi çıldırtıyor… Bizi uçuruyordu… Birimiz ferd-i müserretten nâra atarken, birimiz şiddet-i tesirinden ah çekiyor. Biri "Hey... Hey…" diye bir gazele başlarken diğeri şiir okuyor. Fakat dinlemek nerede? Fakat anlayan nerede? Çalgıcılar raksâver bir hava çalıyor. Bütün bir avâze-i sefahatten, bütün bir hiss ü heva-yı sefadan, bütün bir galgale-i mestîden mürekkep bir gürültü hükümferma oluyordu. (…)
> Bilmem niçin? Bilmem neden? Hepimiz eğleniyorduk. Yine hepimiz bu âlemin devamını arzu ediyor idik. Bu hâlde saatler geçiyor, zevkimiz artıyor, kafalar büsbütün demleniyor idi. Bir zaman geldi ki nasılsa arkadaşlarımızdan biri birdenbire:
> - Aaa… Horozlar ötüyor… Sabah oluyor!..

[542] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Bir Hakikat-i Naçiz", *İkdam*, nu. 173, 24 Recep 1312/9 Kânunusani 1310/21 Kânunusani 1895, s.3.

> diye bağırdı. Kulağımıza hiçbir söz girmediği hâlde bu ihtar nazar-ı dikkatimizi celb etti. Hepimiz kulak verdik. Evet doğru. Horozlar o tabiye-yi müjdeciler erbabı mesaiye sabahın virdini tebşir ediyorlar. İçimizden biri perdeleri kaldırdı. Odanın içine hafif, sönük, eshar bir ziya-yı seheriye yayıldı.[543]

Hemen her tahkiyeli metnin anlatım araçlarından olan anlatma-gösterme teknikleri *Güller, Dikenler* romanının da en çok tercih edilen teknik olmuştur. Romanın büyük bir kısmı hâkim anlatıcı tarafından gerek özetleme yapılarak gerekse olaylar aktarılarak anlatılır. Kahramanların konuşturulduğu sahneler de ise gösterme tekniğinden yararlanılmaktadır. Ancak daha çok hatırlamalar ve geriye dönüşler üzerine kurulu romanda anlatma tekniğinin ağırlıklı tercih edildiği görülmektedir.

Şikeste Beste romanında, Münir Bey'in muallim olarak konağa geldikten sonra Dürdane ile aralarında geçen kısa konuşma anlatım tekniğiyle verilir:

> Dürdane kendine mahsus bir nazar-i masumane ile Münir Bey'in yüzüne bakarak: Bey babam tembih etti. Ben sizi pek seveceğim. Siz de beni seviniz e mi?.. dedi. Sevmek!.. Münir Bey buna ezcan u dil hazır idi. Şu küçücük çocuğun sözleri kim bilir niçin- ona ne kadar tesir etti. Sabavetle nisvaniyete mahsus bir zart-ı ifadeye en güzel bir misal teşkil eden "Siz de beni seviniz e mi?" cümlesine bir cevap verebilmekte güçlük çekti. Şimdi buna ne denir? Bilaihtiyar: Ömrüm oldukça dedi.[544]

Dürdane'nin sorusuna Münir Bey tarafından verilecek bir cevabın yine Münir Bey'in ruh hâlini de anlatarak vermek daha sonra gelişecek olayların da zeminini hazırlamaya aracılık etmektedir.

5.9.2. Tasvir (Betimleme)

Abdullah Zühtü eserlerinde anlatacağı olaya, kişiye veya duruma gerçekçi bir nitelik kazandırmak için tasvir tekniğinden yararlanır. "Kış Hatıralarından" hikâyesinde sefil, alkol düşkünü, vicdansız bir adamın tasviri şöyle yapılır:

> Otuz beş kırk yaşlarında sakallı bir adam idi. Gözleri çukura batmış, alnı yüzü kirden toprak rengine girmiş, sakalı bıyığı karışmış idi. Yağlı, yırtık fistanın kenarlarından uzun saçakları, kirden, yağdan birbirine yapışmış paçavra şeklini almış olduğu hâlde tutam tutam sarkıyor idi. Arkasında omuzları, etekleri delik deşik, kolunun biri büsbütün kopuk, reng-i aslisi meçhul bir palto, dizleri parçalanmış otuz yerinden yamalanmış, kâmilen çamura batmış ıslak bir pantolon, ayaklarının yalnız birinde bir eski kundura vardı. Öteki

[543] Abdullah Zühtü, "Beyoğlu Hatıralarından [II]", *Sabah*, nu. 2278, 19 Cemaziyelahir 1313/24 Teşrinisani 1311/6 Kânunuevvel 1895, s.4.

[544] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu, 3125, 12 Rebiyülevvel 1316/19 Temmuz 1314/31 Temmuz 1898, s.2.

> ayağı çıplak olduğunu kunduranın çamurlar içinde kaldığını kendi de fark etmiyordu. Açıkta kalan bir koluna bakılır ise arkasında gömlek fanila, pantolon yırtıklarından dizleri görülmesine nazaran donu olduğu, kendini ısıtmak için o arkasındaki palto ile pantolondan maada hiçbir şeyi bulunamadığı anlaşılıyor idi.[545]

Böyle bir dış görünüşe sahip birinin hikâyenin ilerleyen birimlerinde küçük bir çocuğun elindeki paraları alarak içkiye yatırması okuru şaşırtmaz.

"O Güzel Eller" hikâyesinde Cevat'ın kadın ellerine olan tutkusu anlatılmaktadır. Cevat gördüğü güzel bir eli şöyle tasvir eder:

> Ah azizim görseydin. Ne ellerdi ne eller. Tam benim istediğim gibi. Mavi gözlü, lepiska saçlı, lacivert montlu bir kız; boynunu bükmüş ellerini semaya kaldırmış dua ediyordu. Ellerinin vaziyeti o kadar hoş, o kadar latif idi ki saatlerce ve valihane temaşadan kendimi alamadım. Parmakların mufassallarında husule gelen gamzeler, açık pembe bir renk arz eden tırnaklar, gayet mevzun ve mütenasip bilekler takdise seza idi…[546]

"Sadaka" hikâyesinde dilenci bir kadının tasvirine yer verilir:

> Biz o eve taşındığımız gün onları köşe başında görmüştüm. Henüz eşyamız gelmeden evvel benden para istediklerini tahattur ediyorum. O gün benden para isteyen validesi idi. Kırk beş elli yaşlarında kart simalı bir kadın! Yırtık pırtık, lime lime, rengi bellisiz bir yeldirme giymiş, başına gayet kirli bir örtü örtmüş idi. Yüzü gözü kir içinde, siyahlanmış, gözleri patlamış, çehresi pek sefil erkeklerde görülecek bir şekle girmiş idi… Mamafih hâl ve tavrından gayet dinç, kavgacı, hain, kötü yürekli bir kadın olduğu anlaşılıyordu.[547]

Güller, Dikenler romanının girişinde bahar tasviriyle birlikte olayların geçeceği mekân olan randevu evinin tasviri yapılır. Roman boyunca hem kişiler hem de mekânlar uygun düştüğü yerlerde tanıtılmak veya olayın akışındaki doğal işlevi sezdirilmek için tasvir yöntemiyle romana dâhil edilir.

5.9.3. Özetleme

Hikâye ve roman yazara her ne kadar anlatımda bir özgürlük tanısa da ihtiva ettiği olaylar bir sınıra sahiptir. Bu zorunlu sınırlılık anlatılacak olayların ve durumların da belirli oranlarda kısılması/kısaltılmasını gerekli kılmaktadır. Abdullah Zühtü de

---

[545] Abdullah Zühtü, "Kış Hatıralarından", *Sabah*, nu. 2313, 25 Recep 1313/29 Kânunuevvel 1311/10 Kânunusani 1896, s.3.

[546] Abdullah Zühtü, "Küçük Hikâye: O Güzel Eller", *Sabah*, nu. 3130, 18 Rebiyülevvel 1316/25 Temmuz 1314/6 Ağustos 1898, s.3-4

[547] Abdullah Zühtü, "Küçük Hikâyeler: Sadaka", *Sabah*, nu. 3519, 29 Rebiyülahır 1317/24 Ağustos 1315/5 Eylül 1899, s.3.

eserlerinde bu tekniği kullanarak yer yer kahramanların hayatlarını yer yer de olayları özetleyerek asıl konuya bağlam oluşturur.

"Şafak Söker, Güneş Batarken" hikâyesinde, kahraman anlatıcı okul yıllarında birlikte bulunduğu ve onunla sohbet etmeyi çok sevdiği Sait ismindeki zenci arkadaşının hayat hikâyesini özetleyerek anlatır:

> Onu pek küçük yaşta, Tebriz'de satın almıştı. Belki o tarihte dört yaşında bile değildi. Babası, anası ve nereden nasıl getirildiği, niçin yabancılara satıldığını bilmiyordu. Zenci, acemi henüz hayatı gayri müdrik, lisan bilmez, fakat gayet şirin, hâl ve tavrı pek nahif bir çocuktu. Tüccarın erkek çocuğu yoktu. Onu eğlence için satın almış, adını Sait koymuştu. Zavallı, bu yeni sahiplerini hiç yadırgamadan, munis, siyah bir kedi gibi evdekilere alıştı ve tabii şaklabanlıklarla onları güldürüp eğlendiriyordu. Bütün aile erkanı merhametli, iyi yürekli, hassas insanlardı. Sait'i -bu sahra gönül eğlencesini- pek müşfikane büyütüyorlardı. Ona türlü türlü esvaplar yapıyorlar daima garip şekle sokuyorlar, her zaman birlikte gezdiriyorlardı.
> Sait pek zeki bir çocuktu. Dili çetrefilli, şivesi pek tuhaftı. Fakat Farisi'yi pek çabuk ve pek iyi öğrenmişti. Her sözünde bir nükte vardı. Her sualin cevabını o kadar kolay ve o kadar tuhaf bir tarzda buluyordu ki muhatapları ondan derhâl hoşlanıyorlardı ve bu ton ton Arap yavrusunu bilaihtiyar okşuyorlardı. Henüz altı yaşına varmadan zekâ ve istidadı sayesinde, kendinin harikulade bir mahluk olduğunu ispat etmiş ve Tebriz'de mahalle mektebine devama başlamıştı. Mektepte de hoca efendinin nadimi ve çocukların eğlencesi idi. Fakat gösterdiği istidat-ı harikulade onu köle menziline hiçbir zaman inandırmıyor ve eğlenceler istihza derekesine kadar gidemiyordu. [548]

"Dilara Dadı" hikâyesinde Ahmet Nejat'ın ailesinin yanında yaşayan ve Dürdane'nin dadısı olan Dilara Dadı'nın hayatı özetlenerek verilir:

> Dilara takriben Ahmet Nejat Bey'in yaşlarında idi. Pek küçük yaşta cariye olarak onların konağına girmiş, orada terbiye almış, büyümüş, sonra Ahmet Nejat'ın hemşiresi izdivaç eylediği zaman onunla birlikte konaktan çıkmış ve nihayet Dürdane'nin dadısı olmuş, bir iki sene sonra kısmeti çıkıp Dibağ Nazmi Ağa isminde bir adamla izdivaç etmişti.[549]

Abdullah Zühtü ilk yayımını tefrika olarak yaptığı *Güller, Dikenler* romanında özetleme tekniğini kullanır. Ancak zaman zaman tekrara düştüğü de görülür. Örneğin Medhal bölümünün girişinde anlatılan bebeğin bulunması ve Leyla'ya intikali süreci Birinci Bab başlıklı bölümün girişinde de ana hatlarıyla özetlenir. Leyla ile Gonca tramvaya binip Emine Hanım'ın evine giderken orada başlarına

[548] Abdullah Zühtü, "Şafak Söker, Güneş Batarken", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11328/898, 24 Ramazan 1339/2 Haziran 1337/1921, s.3-4.
[549] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Dilara Dadı", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11572/1142, 9 Cemaziyelahir 1340/7 Şubat 1338/1922, s.3.

gelen her şeyi anlatacaklarını detaylı şekilde konuşurlar. Emine Hanım'ın evine kabul edildiklerinde de konu açıldığı sırada tramvayda konuştuklarına benzer sözlerle durumlarını özetlerler. Abdullah Zühtü'nün *Güller, Dikenler* romanında bu tekniği yer yer hatırlatıcı işlevde yer yer de olaylar arasında köprü görevi gören bir amaçla kullandığı söylenebilir.

Şikeste Beste romanında anlatılan olayların "geniş" sayılabilecek bir zaman dilimini kapsıyor oluşu nedeniyle özetleme tekniğinden fazlaca yararlanıldığı görülmektedir. Dürdane'nin, Ali Bey'in konağına kabul edilmesinin ardından; annesi ve babasının bir zamanlar Ali Bey'in konağında çalıştıkları, buradan Ali Bey'in izni ile evlenerek yine onun desteğiyle Konya'ya memur olarak gittikleri özetle anlatılır. Ali Bey'in, karısı ile birlikte kurduğu çocuk sahibi olma hayalleri, gezinti yerlerinde bu çocukla geçirileceğine inanılan mesut anlar özetlenerek aktarılır. Romanda şahısların geçmişlerine dair bilgilerin özet tekniğiyle verilmesinin yanında Dürdane'yi eğlendirmek için hikâye ve masal anlatıldığı kısımlarda da metinlerin özetlendiği görülür. Örneğin Necmileyal Kalfa'nın Dürdane'ye anlattığı masal özetlenerek aktarılır:

> Gayet zengin birinin üç çocuğundan en küçüğü "dere tepe düz giderek" ava çıkmış. Bir odun yarıcısının kızı havuz kenarında bir ağaçta oturuyormuş. Sima-yı latifi, bir gümüş aynaya benzeyen havuza aks etmiş. Avcı atını sulamak için havuzun kenarında iken hayvanın su içmediğini görünce taaccüp etmiş. Sonra havuza muakis simanın letafetine hayran olarak başını kaldırınca kızı görmüş. En evvel "Sen in misin, cin misin?" diye sormuş. Nihayet âşık olmuş. Pederine haber vermiş. Almaya karar vermişler. Odun yarıcısının kızı gelin olmuş. Hakkında fevkalade hürmetler gösterilmiş. Gümüş tekerlekli bir altın araba ile dağdan şehre getirilmiş. Düğünler, dernekler yapılmış. Nihayet gökyüzünden bir elma düşmüş. "Biri masalı söyleyene, biri dinleyene, biri de gelin güvey olanlara imiş". İşte masalın esas-ı âlâsı bundan ibaret idi.[550]

Şikeste Beste romanında zamanda ileriye doğru sıçramalar mevcuttur. Dürdane'nin konağa gelişini takip eden perşembe ve cuma günlerinde yaşanan olaylar anlatıldıktan sonra günlerin benzer şekilde ilerleyerek bir yılın geride kaldığı belirtilir. Münir'in, Dürdane'yi okutmaya başlayacağı sahnelerin ardından da Dürdane'nin aldığı eğitim "*Çocuğun tab'ınca okutmak için her gün bir tedbir düşünüp bulduğu, hakkıyla okuttuğu için altı ay zarfında Dürdane okumayı sökmüş idi. Biraz da yazı yazıyordu. (...) Nihayet yazdığımız gibi bir gün çocuk: -Bey baba*

[550] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3099, 17 Safer 1316/24 Haziran 1314/6 Temmuz 1898, s.2.

artık ben okumayı öğrendim, diye fevkalade ezhar-i meserret etmesini bahane ederek onu okutmuştu."[551] şeklinde özetlenir. Birkaç günlük yaşanan olayların aktarımının ardından "*Dokuz senedir beraberiz Dürdane için hiç bu kadar üzülmemiştim. Eğer evladım olsaydı şüphesiz bu kadar mustarip olmazdım.*"[552] ifadelerinin söylendiği bölümde, dokuz yıllık bir zamanın geçtiği belirtilerek Dürdane'nin artık okuma yazma öğrenmesi, piyano çalması, Fransızcayı öğrenmesi özetlenerek verilir.

5.9.4. Geriye Dönüş Tekniği

Hayat; geçmiş, şimdi ve gelecek zamanın toplamı olduğu için yaşananların da anlatılırken veya aktarılırken bu dilimlere gönderme yapması doğal bir sonuçtur. Abdullah Zühtü'nün eserlerinde zamanın farklı dilimlerine dair anlatmalarda geriye dönüş tekniğinden yararlandığı görülür. Şimdiki zamanın anlatılarak başlandığı eserlerde bir kahramanın hayatı veya yaşanan olaylar hikâyenin hemen başında verilmez. Merak unsuru oluşturulduktan sonra anlatıcı, kişinin geçmiş yaşantısına veya geçmişte yaşanmış olaylara dönerek vaka kurgusu vücuda getirir.

"Eda" hikâyesinde Tosun Bey'in düğün tertibatı anlatıldıktan sonra düğüne katılan çengilerden biri olan Eda ile Tosun Bey arasındaki münasebet geriye dönüş tekniğiyle verilir:

> Eda, pek garip, pek hüzn-aver bir sergüzeşte malik idi.
> Siroz civarında İncekacasu sahilinde bir çiftlik yaylasında göçebe bir hâlde bulunan ailesiyle birlikte yaşıyordu. Pederi, hayme-nişîn olan diğer Kıptiler gibi o çiftlikte "yanaşma" idi. Bunlar, bütün yaz çoluk çocuk, sabahtan akşama kadar çalışırlar, ter dökerler, vücut yıpratırlar; kışın ölmeyecek kadar zahire tedarikine kesb-i istihkak ederlerdi.
> Eda, ailesinin büyük kayıtsızlıkları içinde şurada burada pis, murdar bir kıyafetle çamurlar, topraklar üstünde, soğuklar, karlar, yağmurlar, rüzgârlar, sıcaklar altında büyüyüvermiş, onun için bir kır çiçeğine benzemişti.
> Henüz on beş on altı yaşlarında iken çiftliğin beyi bir gün onu görmüş; tüfeğini bırakmış, ava gitmekten vazgeçmiş, çenesini okşamış, yanağını sıkmış, elinden tutmuş:
> - A Çingene kızı, senin adın ne?
> diye sormuş. Bin eda-yı tabii ile:
> – Eda...

[551] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3133, 21 Rebiyülevvel 1316/28 Temmuz 1314/9 Ağustos 1898, s.2.
[552] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3136, 24 Rebiyülevvel 1316/31 Temmuz 1314/12 Ağustos 1898, s.3.

> cevabını alınca meyli bir kat daha artmıştı. Bir iki gün sonra köyleri dolaşan çerçiden bir kile mısıra bir yalancı yüzük, iki kile buğdaya bir al gaz boyaması almış, bu sayede Eda'nın gönlünü almıştı. Sonra unuttu. Sonra bıraktı... Fakat Eda, o aciz, o fakir, o iltifat düşkünü Eda, bir çiftlik beyinden görmüş olduğu takdir ve sitayişe kapılmış, gönül vermiş, onu sevmişti (Abdullah Zühtü, 1314a: 4).

"Sebil" hikâyesine bir sokak atmosferi ve burada su satmaya çalışan bir sebilcinin zayıf sedalarıyla başlanır. Kimseden karşılık görmeyen sebilcinin hayat hikâyesi geriye dönüşle sunulur:

> Bu zavallı adam, Mevlevihane Kapısı civarında Mimar Ayas Mahallesi'nde Attar Hacı Şükrü Ağa'nın oğlu idi. Henüz dünyaya gelmeden iki ay evvel rahmetli pederi vefat etmişti. Validesi, ciğerparesini üç yaşına kadar büyütebildi. Tifo hastalığına duçar olarak o da sevgili zevcinin yanına gitti. O mini mini yavrucuk, henüz muhabbet-i pederâne, şefkat-i mâderaneyi hissetmek saadetine nail olmadan yetim, bikes kaldı. Validesi, üç sene zarfında yâr ü ağyara muhtaç olmadan geçinmek, dilenmemek için bütün eşyayı satmış, müsteciren ikamet eyledikleri viran bir hanede bir yatak ile bir iki bakır tencere kalmış idi. İşte, pederiyle validesinin miras olarak bıraktıkları eşya, yalnız bunlardan ibaret idi (Abdullah Zühtü, 1314a: 18).

"Mehtap Âleminde" hikâyesinde ise Mehmet Nihat Bey ile kıraathanede karşılaşan kahraman anlatıcı onunla sohbet etmeye başlar. Konu önceki akşam düzenlenen "mehtap âlemi", eğlencelerdir. Mehmet Nihat Bey büyük bir hasret ve teessürle geçmişi hatırlayarak kahraman anlatıcının babasıyla birlikte katıldıkları mehtap âlemlerini ve bunlardan birinde yaşadığı aşk macerasını anlatır. Daha sonra anlatma zamanına dönülerek hikâye son bulur.

> Fakat yaptıkları o değildi. Mehtap âlemi değildi, saz âlemi değildi? Sana rahmetli baban hiç anlatmaz mı idi evlat? Ah biz onunla… Nur içinde yatsın o sevgili arkadaşımla ne mehtap ne saz âlemlerinde bulunmuş ne hengameler ne sefalar sürmüş ne tatlı bir gençlik geçirmiştik? Ah bu bahsi nereden açtın? Şimdi hatırıma birdenbire ne geldi bilsen… Bilmem niçin bunu düşündüm. Bir geceydi, peder bizde misafirdi. Biz o tarihte Rumeli Hisarı'nda bir yalıda oturuyorduk. Karşıda Kanlıca Köyü'nün ötesinde, gayet tenha bir mevkideki büyük sahilhaneye bir zengin paşa gelmiş, ikamete başlamıştı. Bu paşanın muhtelif odalıkları, cariyeler ve bunların içinde biri vardı ki… Aman yarabbi! Onu her görenin bir kere, bir saniyecik görebilen gencin başına mutlaka mecnunun dertleri gelirdi. Şimdi gençlerin güldüğü mecnunu… Evet şimdi

> kim inanır ki -Leyla ile Mecnun hikâyelerindeki gibi- o narencide bir lahza bir saniye görüşen âşık olmak için kifayet ederdi.[553]

Geriye dönüşle anlatılan bu olay sonrası tekrar vaka zamanına dönülerek hikâye sona erdirilir.

Güller, Dikenler romanını vaka zamanı on iki günlük bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bu on iki günün özellikle ilk dört günü hemen hemen tüm olayların anlatıldığı veya hatırlandığı zaman dilimini oluşturur. Roman bir bebeğin randevu evinin kapısına zembille[554] bırakılmış olduğu bir sahne ile başlar. Bu sahnenin ardından geriye dönüşle bebeğin anne ve babasının kim olduğu, çocukluklarından itibare, anlatılır. Onların yaşama ve yetişme tarzları detaylarıyla aktarılır. Vaka zamanına dönüldüğü Birinci Bab'ın birinci bölümünde Leyla bu bebeği uyutmaya çalışmaktadır. Kucağında bebeği avutmaya çalışan Leyla, Zekai Efendi ile yaşadıklarını düşünmeye başlayınca dört yıllık bir geriye gidişle Leyla-Zekai münasebeti aktarılır. Vaka zamanında ikinci güne geçildiğinde Leyla ve Gonca evden ayrılmaya karar vermiştir. Yolda Emine Hanım'ın evine giderken Leyla ve Gonca'nın ailelerine ve geçmiş yaşantılarına dair bilgiler yine geriye dönüşlerle verilir. Romanın büyük bir bölümünde anlatılanlar, bu anlatım aracıyla verilir.

Sara romanında, ikinci bölümde geriye dönüş tekniğiyle Sara'nın sekiz yaşından yirmi yedi yirmi sekiz yaşlarına kadarki hayatı anlatılır. Ardından olay zamanına dönülür ve Sara, Bedi ve Kâmi'nin olay ve durumlar karşısındaki tavırları anlatılmaya devam edilir.

5.9.5. Montaj

Abdullah Zühtü'nün eserlerinde daha çok şiir ve şarkılardan yararlanıldığı görülür. Farklı metinlerden alınan parçalar anlatımda bazen eğlence atmosferine gönderim yapar bazen vakanın akışında bağlayıcı bir rol oynar bazen de anlatılanları destekler nitelikte bir işleve sahiptir.

"Kudemadan Sarhoş Recai" hikâyesinde Fuzuli'ye ait gazelden bir beyite yer verilir:

---

[553] Abdullah Zühtü, "Mehtap Âleminde", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11697/1267, 17 Haziran 1340/14 Haziran 1922, s.3.

[554] Bir tür sepet.

> Kudema-yı ariften Recai Efendi büsbütün hezeyana başladı. Artık ne dediğini kendi de bilmiyordu. Niyazi ile Şeyda Dede pek fena sıkılmışlardı. Nihayet sandalyesinden yuvarlandı. Yine tavrı bedmestane ile:
>
> "Öyle sermestem ki idrak etmezem dünyâ nedir
> Ben kimem sâkî olan kimdir, mey ü sahbâ nedir"[555]

"Yeni Hayat" hikâyesinde Sadi[556]'den yapılan alıntı ile hikâyenin konu akışı sağlanır.

> Nihayet main zamanda arkadaşımla birleştik ve müsamereye gittik. Ben refikime hissiyatımı söylemeye utanıyordum. Kendimi zapt edebilmek için meşhur Sadi'nin: "Kahraman hakiki nefsine galebe edendir." hikmetine numune olabilecek gibiydim. Cidden bir kahraman gibi harekete çalışıyordum. Fakat içimi ben biliyorum. Debdebeli ikametgâhın kapısından girerken bütün ruhum titriyordu. [557]

"Mecruh Gazilerimizi Ziyaret" hikâyesinde anlatıcı "Bir yara ile nişanlı geldim / Aguşunu aç ki şanlı geldim"[558] mısralarını hikâyenin dokusuna uygun yerlerde tekrar eder ve savaş gazilerini yad eder.

"Bir Kere" hikâyesinde de ise Namık Kemal'e ait bir şarkıya yer verilir:

> Tıpkı bir feryad-ı kalbîye benzeyen taksimi, sonra medîd bir şikâyet-i âşıkane gibi uzayıp giden peşrevi müteakip bütün hanendeler hep bir ağızdan:
> Mahmur bakışı âşıka bin lütfa bedeldir
> Vah güzel gözleri bâh güzeldir
> Bir kere nigâh etmesi aksâ-yı emeldir
> Vah güzel gözleri bâh güzeldir (Abdullah Zühtü, 1314a: 32).

Abdullah Zühtü *Güller, Dikenler* romanında şiir ve şarkılardan alıntılar yaparak anlatımını zenginleştirir. Münir ve Nesibe'nin hayatlarının anlatıldığı bölümde "*Zevcesinin şuara-yı kadimeden birinin dediği gibi –Ellenmemiş bu dağın koklanmamış gülüne' benzeyen sevdalara*" (Abdullah Zühtü, 1314b: 32) şeklinde bir şiirden alıntıya yer verilir. Leyla ve Gonca hapse düştüğünde sefalet ve mezellet içindeki hapishane ortamında çeşitli sesler işitilir. "*Bu sesler içinde bazen yine o âlemlere mahsus şarkılar da işitiliyordu. Kim bilir hangisi, nasıl bir teessürle:*

---

[555] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Kudemadan Sarhoş Recai", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11580/1150, 17 Cemaziyelahir 1340/15 Şubat 1922, s.3.
[556] Sadî-i Şirazi (1210-1292).
[557] Abdullah Zühtü, "Yeni Hayat", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11167/737, 12 Rebiyülahir 1339/23 Kânunuevvel 1336/1920, s.2.
[558] Abdullah Zühtü, "Mecruh Gazilerimizi Ziyaret", *Sabah*, nu. 2693, 23 Zilhicce 1314/14 Mayıs 1313/26 Mayıs 1897, s.3.

"Kara gözler ağlatır beni" şarkısını okuyor, biri de bu hava ile elini çırpıyordu." (Abdullah Zühtü, 1314b: 270).

Şanlı Asker romanında şiir ve türkü gibi alıntılara yer verilerek destansı bir savaş/cephe atmosferi oluşturulmaya çalışılır. Raik trenle İstanbul'dan Alasonya'ya doğru yola çıktığında Namık Kemal'in şu mısralarını hatırlar: "*Merkez i hâke atsalar da bizi*/*Kürre-i arzı patlatır çıkarız.*" (Abdullah Zühtü, 1315: 58). Yine Alasonya yolunda iken askerlerden birinin "davudi bir sesle" şunları okuduğunu kaydeder:

> Yerde çiçekler bütün
> Handegân-ı âsarıdır
> Gökte güneş ve cihanın
> Muakkis envarıdır
> Hepsi seni söylüyor
> Terk edemem bu yeri (Abdullah Zühtü, 1315: 64-65)

Raik cepheye ulaştığında ise ateş etrafında askerlerin toplandığı ve uzaktan kaval sesinin işitildiği bir atmosferde yine askerden birinin okuduğu türküden söz eder:

> "Git!.." dediler Yunanlının iline
> Hemen aldım Martiniyi elime.
> Sonra taktım palaskayı belime
> Varsa düşman şimdi çıksın önüme,
> Karagözlü nişanlımdan ayrıldım! (…)
>
> Artık asker coşmuştu.
>
> Ağam atın terkisini bağlıyor,
> Karşı damdan nişanlısı ağlıyor.
> (…)
> Kızıl dağlar hücumuna dayanmaz.
> Osmanlı'nın askerleri yamandır. (Abdullah Zühtü, 1315: 91-92)

Raik'in içinde bulunduğu ruh hâli destansı bir havaya büründürüldükten sonra Cemile'nin anımsatılması için geçiş ifadesi mahiyetinde "Varsa düşman şimdi çıksın önüme/Kara gözlü nişanlımdan ayrıldım" (Abdullah Zühtü, 1315: 93).

Bir Gece romanında da diğer romanlarda olduğu gibi şiir parçalarına yer verildiği görülür. "*Hangi bir derdime hicran ile ta'dâd edeyim/Sen de tâd etmez isen ben kime feryâd edeyim*" (Abdullah Zühtü, 1316: 203) bu beyit ile Necati aşkın verdiği coşkunluğu ifade eder.

Necati, hastaneye gidişinde gördüğü manzara karşısında şu dizeleri hatırlar: "*A ya bu ne? Ah hastahane!/Temdid-i hayat bir nişane!..*" (Abdullah Zühtü, 1316: 246)

Hastane ortamında annesini düşünürken Âkif Paşa'nın mersiyesinden dizeler gözünün önüne gelir: "*Acaba çürüdü toprak oldu mu? / Öpüp okşadığım o pamuk eller*" (Abdullah Zühtü, 1316: 400). Necati'nin, Habibe Sıdıka'ya duyduğu aşkı anlattığı satırlarda Kanûni Ahmet Bey'in "Üftadene göster yüzünü ayda bir olsun" (Abdullah Zühtü, 1316: 545) dizelerine yer verilir. Habibe Sıdıka'nın, Necati'den segâh makamında şarkılar istemesi üzerine Necati, mecmualardan şarkılar not ederek Habibe Sıdıka'ya ulaştırır.

> Ben segâh faslından en evvel üstat muhterem Hacı Ârif Bey[559]'in şu şarkısını yazdım. Şarkının bestesi pek müessir, pek hazin pek ulvi benden sorulan suale ne kadar muvaffak idi:
> Bak dide-i giryana evvel âşık mı kâil
> Âşıklığıma işte gözüm şahit âdil
> Derd-i dili takrire hicabım ise hâil
> Âşıklığıma işte gözüm şahit âdil
>
> Esatzâde'den, Ali Efendi'nin bestelemiş olduğu şu şarkı şöyleydi:
> Dilharab-ı âşığınım sensin sebep feryadıma
> Bir teselli ver gelip barı dil-i naşadıma
>
> Taş mıdır bağrın ki gelmezsin benim imdadıma
> Bir teselli ver gelip bari dil-i naşadıma (Abdullah Zühtü, 1316: 579).
> Zannediyordum ki onu teselli edersem bütün bu acılar unutulacak, bitecek idi. İşte bunun için üçüncü olarak:
> Yandı ciğerim çıktı göğe ah u figânım
> Saldı beni tufân-ı gama aşk-ı revânım
> Söylendi belâ keşlik ile nam u nişânım
> Hep mihnet ile hasret ile geçti zamânım
> Ki ateş-i hasret gönlüme saldı hararet
> Ne talih-i firkatle dile geldi merâret
> Gaddar felek koymadı bir gün beni rahat
> Hep mihnet ile hasret ile geçti zamanım
> Bu şarkıdan sonra talihimden ne kadar nevmit olduğumu, bütün bir felaket içinde geçen bu ömr-u bî-sevdin artık devamından bile bizar bulunduğumu

[559] 1831 yılı sonlarında İstanbul'da dünyaya gelir. Asıl adı Mehmet Ârif'tir. Muzıka-yi Hümâyun'un Türk mûsikisi kısmına kaydolan Ârif Bey, aynı zamanda Bâb-ı Seraskerî Kalemi'nde kâtip yardımcısı olarak görev yapar (1844). Muzıka-yi Hümâyun'da Mehmed Bey'in meşklerine, ayrıca Hâşim Bey'in derslerine katılır. Sarayda Sultan Abdülmecid'den yakınlık görür ve yirmi yaşlarında ona mâbeyinci olur. Bir müddet sonra Harem-i Hümâyun'daki câriyelere meşk hocası tayin edildi. Burada tanıdığı Çeşmidilber adlı câriyeye âşık olunca onunla evlendirilir ve saraydan uzaklaştırılır. Ancak hanımının kendisini terk etmesi üzerine tekrar saraya alındı ve yine câriyelere meşk hocası olarak görevlendirildi. Onun bu sıralarda kürdîli-hicazkâr makamında bestelediği, "Niçin terkeyleyip gittin a zâlim" mısraı ile başlayan şarkısı bu ayrılıktan duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir. Kuvvetli bir hâfızaya sahip olduğundan ezberinde binlerce eser bulunan Hacı Ârif Bey, aynı zamanda Türk mûsikisi tarihinin sayılı hânendeleri arasında yer alır. 1885'te İstanbul'da ölür. Kaynak: https://islamansiklopedisi.org.tr/haci-arif-bey. Erişim Tarihi: 16.04.2022.

artık bu muhabbetin bile beni büsbütün bedbaht etmekten başka hiçbir saadet tasvir eylemediğini ima için Hacı Arif Bey'in yine bu fasl-ı muazzezinden:

> Olmaz ilaç sine-i sadpâreme
> Çare bulunmaz bilirim yâreme
> Baksa tabiban-ı cihân çaresine
> Çare bulunmaz bilirim yâreme (Abdullah Zühtü, 1316: 580-581).

Şikeste Beste romanında ise Ali Bey, Dürdane ve Münir Bey'in "şair" ruhlu şahıslar olarak tanıtılması ve bu şahısların roman boyunca uygun düştükçe farklı şairlerin şiirlerinden parçalar okumaları dolayısıyla montaj tekniğinden yoğun bir şekilde yararlanıldığını göstermektedir. Romanın hemen girişinde Dürdane'nin çocukça konuşmasının tatlılığı anlatılırken "*Acaba bir şaire: Lüknetisi vardır demeyen bî-vakıf/Ayrılmaz tatlı dilinden huruf*"[560] denilerek şiirin anlatım olanaklarından yararlanıldığı görülür. Ali Bey, Dürdane'yi düşünürken Muallim Naci'nin "Kebuter" şiirinden bir beyti dile getirir: *"(...) şairin (Kebuter) manzumesindeki: Nühdane-yi dide-i termisalle / Meşgul olurum kebuterimle beyti dilinin ucuna geliyordu. (Şehdane) ile (Dürdane) arasındaki münasebet-i lafziyeye kapılarak Dürdane-i dide-i teremmüle / Meşgul olurum kebuterimle dedi.*"[561] Ali Bey'in söylediği bu beyit ile Dürdane'ye yaptırmayı düşündüğü "güvercin elbisesi" hayaline geçilir. Bu alıntı ile olayların ilerleyişine doğal bir geçiş ögesi eklenmiş olur. Dürdane'nin mektebe başlatılma sahnesinde düzenlenen "mektebe başlama merasimi"nde de öğrenciler "*Çıkmış İslam bülbülleri /Öter Allah diye diye ilahisini tekrar ederek*"[562] merasime katılırlar. Ali Bey yine Dürdane'yi düşündüğü ve hüzünlendiği bir gün "(...) *altın harflerle şairin: Der eyle sayende tezeyyün eyledim balişki / Gözlerimden itti takattür-ü lâl-i gözlerin beytini*"[563] okur. Dürdane'nin Münir Bey'den uzak kaldıktan sonra hasta olduğu günlerde Ali Bey'le görüşmelerinde de şiire ve müziğe yer verildiği görülmektedir. Dürdane sürekli hüzünlü şiirler isteyince Ali Bey, Fuzuli'den "*Şeb-i yeldayı müncemile muakker ne bilir? / Müptela-yı gâma sor kim geceler kaç saat*"[564] beytini okur.

---

[560] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3093, 11 Safer 1316/18 Haziran 1314/30 Haziran 1898, s.2.
[561] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3101, 19 Safer 1316/26 Haziran 1314/8 Temmuz 1898, s.2.
[562] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3119, 7 Rebiyülevvel 1316/14 Temmuz 1314/26 Temmuz 1898, s.2.
[563] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3138, 26 Rebiyülevvel 1316/2 Ağustos 1314/14 Ağustos 1898, s.3.
[564] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3146, 4 Rebiyülahır 1316/8 Ağustos 1314/22 Ağustos 1898, s.2.

Sara romanında bu teknik iki farklı şiir parçasının alıntılandığı sahnelerde görülür. Kahramanların ağzından söylenen bu mısralar olayın akışında duyguların da ifade aracı olarak işlevsel bir özelliktedir. Recaizade M. Ekrem'in "Yâd Etti" şiirinden dizenin yer aldığı "*Hatırla bu kalb-i zâr-ı şâd et / Yad et beni bir dakika yâd et*"[565] beytiyle Sara, Bedi'ye olan sevgisini dile getirmek ve bir yastığa işlediği bu sözlerle en samimi, en kalbî hislerle Bedi'yi tekrar kendisine bağlamak arzusundadır.

Abdullah Zühtü "Hayal ve Hakikat" hikâyesinde konuşan iki erkeğin gerçek ve yüce sevgiden bahsederken bir arabadan atılan mektubu alarak okudukları "Tende cân gerdan da mercanım" ifadesine *Sara* romanında da yer verilir. Bu ifadeyle Kâmi'nin kendisine ait olmadığı hâlde yerden alıp okuduğu ve hayallere daldığı Sara'nın mektubunun mahiyeti tartışılır. Kâmi bu mektubun "hayale" daha uygun olduğu kanaatine vararak bunu sıradan, adi bir niyetin ifadesi gibi görmez.

Sevda romanında "bir şair ne güzel söylemiş" diye alıntılanan "Tek zülfünü göreydim, bahtım siyah olaydı"[566] ifadeleri montaj tekniğinin kullanımına örnek teşkil eder.

Çamurlar İçinde romanında Şadi, kardeşi Jülide'den bahsederken onun duygusal yönüne vurgu yaparak *Kamere Âşık* isimli bir romandan esinlenip ona "Geceye Âşık" lakabını taktıklarını söyler.[567]

5.5.6. Leitmotif

Abdullah Zühtü'nün "Yandım Aman! Kantosu" hikâyesinde Ahmet, "İnebolu kazasının Abana nahiyesinde" babasından kalan mirası satarak İstanbul'a hemşerisi Süleyman Ağa'nın yanına gelir. Süleyman Ağa, Ahmet'in elindeki parayı harcamak için onu eğlence mekânlarına götürür. Gittikleri bir eğlence mekânında "Yandım Aman" kantosu çalmaktadır. Daha sonra bir tiyatro gösterisi başlar. Tiyatro oyuncularından bir kıza âşık olur. Süleyman Ağa'nın yönlendirmeleri sonrasında tüm parasını tüketen Ahmet hikâyede sekiz kez "yandım aman" diye mırıldanmaktadır.

---

[565] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3687, 20 Şevval 1317/8 Şubat 1315/20 Şubat 1900, s.2.
[566] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 21 Zilhicce 1317/8 Nisan 1316/21 Nisan 1900, s.2. Osman Nevres'e ait "Olaydı" redifli gazelden alınmış bir beyit.
[567] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7324, 30 Cemaziyelevvel 1319/1 Eylül 1317/14 Eylül 1901, s.2.

"Bir Kere" hikâyesinde yedi kez "*Bir kere nigâh etmesi aksâ-yı emeldir*" (Abdullah Zühtü, 1314a: 33-38) ifadesi tekrar edilmektedir. Kahraman anlatıcı başından geçen aşk macerasını anlatırken olaylar arasında geçiş ifadesi olarak ve duyduğu özlemi dile getirmek istediğinde "bir kere nigâh etmesi aksâ-yı emeldir" sözünü tekrar etmektedir.

"Sebil" hikâyesinde ise on kez tekrar edilen "sebil" (Abdullah Zühtü, 1314a: 17-25) kelimesi hikâyede leitmotif bir unsur olarak okunabilir. Sebilci, her "sebil" diye bağırdığında bu ifade tüm hayatındaki sefaleti, bahtsızlığı da haykırıyormuş izlenimi uyandırmaktadır.

Güller, Dikenler romanının giriş sahnesinde Sütçü Hasan Ağa "Mandıra sütü kaymak!.. Koyun sütü halis!.." (Abdullah Zühtü, 1314b: 3) ifadelerini söyler. Bu ifadeler süt ve sütçünün gelişiyle özdeşleşmiş bir hatırlatıcı işlevi görmektedir.

5.5.7. İç monolog

Güller, Dikenler romanındaki şahısların anıları üzerinden aktarılan olaylarda kişilerin durum veya olaylar karşısındaki değerlendirmeleri de iç monolog tekniği ile verilir. Örneğin Leyla, Zekai Efendi tarafından randevu evine gönderilen Hulusi ile karşılaşacağı sahnede, bu kişinin kim olduğunu bilmediği için Hulusi ile Gonca'nın birlikte bulunduğu odaya giderken kendi kendine düşünür:

> Odaya takrip ettikçe kalbinde şiddetli bir heyecan hasıl olmuştu. Bin garip şüpheye, bin endişeye tutulmuştu. Biraz durup düşündükten "Ben de çocuk oluyorum. Bu yerlerde böyle şeylere gülerler. Daha ne zamana kadar kendimi aldatacağım. Bu boş hayaller ömürüm oldukça mı devam edecek… gördüğüm hâller, tecrübeler hâlâ beni akıllandırmayacak mı?... Haydi sen de…" diye kendi kendine tekrar ettikten sonra (…) (Abdullah Zühtü, 1314b: 140).

Şikeste Beste romanında iç monolog tekniğini Münir Bey'in muallim olarak Ali Bey'in konağına kabul edilip edilmeyeceğini düşünerek sıkıntılı bir ruh hâlinde bulunduğu sahnede görmek mümkündür.

> Ömründe henüz o güne kadar sıkılmamıştı. Konağa giderken yolda birkaç kere durdu. Düşündü. Eğer bu emelden, bu tecelliden de mahrum olursa... O zaman pek büyük bir hicran içinde yaşayacak idi. Kendi kendine: İyi kötü şu hayata alışmış idim. Kanaatkârane yaşayıp gidiyordum. Artık beis içinde hiçbir parlak ümide düşmüyordum. Şimdi şu nagihani fırsat beni ne tatlı hayallere sevk etti. Eğer boşa çıkarsa o alıştığım tarz-i maişet bana pek acı gelecek. (...) Anamdan babamdan uzak. Her emelden mahrum bir hâlde yalnız

yemek yatmak için yaşamak bana ne kadar ağır gelecek... Mektepte yiyip, içen, benim gibi yaşayan bir kedi ile ne farkım var... Of... diye sinesinden, gençliğinden umulmayacak mülahazalara dalıyordu. Gitmeyeyim... Belki beni reddeder... Diye düşünüyordu. Fakat sonra: Ya olursa... Ya kabul ederse. Artık kurtulmuş olacağım... diye kendi kendine cesaret veriyordu.[568]

Sara romanının anlatımında iç monolog tekniğinin yoğun şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu da romandaki olaylara şahısların gözünden bakma, onların ruh hâllerini daha iyi anlama imkânı sunmaktadır. Sara'nın; Bedi'ye yazdığı mektubu okuyan Kâmi'nin yaşadığı hayal kırıklığı karşısındaki hisleri şöyle dile getirilir:

Ömrümde birinci defa başıma böyle bir iş geldi. (…)
Nene lazım senin… Beş kere uzaktan gördüğün bir kadının mektubunu yerden alırsın?.. Bin türlü tatlı hayale dalarsın? Budala… Birkaç defa uzaktan uzağa, arabadan gördüğün bir kadın o pek güzel, pek sevimli, pek şık kadın…. Benim de biraz hakkım var idi. Gözleri o kadar güzel idi ki. Bu güzel gözlü kadın şu mektubu bizim zıpçıktı beye yazmış ha. Tevekkeli değil. Herif kendini parçalıyordu. Bu güzel kadının mahiyeti için az bile. Benim yerimde bir başkası olsaydı, yerden mektubu o kapsaydı. (…) Bana ait olmayan bir mektubu almasaydım hiç olmazsa tatlı hayal devam eder giderdi… Of sanki bu neye benzedi ya!
Diye mırıldanıyor, kâh kendini teselliye çalışıyor, kâh hiddetleniyor, kâh hak veriyor, kâh ruhu fena hâlde sıkılıyordu.[569]

Sara'nın sıkıntılı bir hâlde bulunduğu sırada kendi kendine konuşması şöyle verilir: "*Bir zamanlar romanlarda okurken 'sevmek ne budalalık… Erkekler için ne ise ne… Fakat bir kadın sevsin, sevmek için kendini öldürsün, ihtimali yok.' derdim. Nasıl imiş?.. Fakat şimdi bunları düşünmek neye yarar… Ne yapmalı?.. diyordu."*[570]

5.5.8. İç Diyolog

Sara romanında Kâmi, Sara'nın Bedi'ye yazdığı mektubu okumadan önce şunları düşünür:

- Şüphesiz bu bana idi. İşte beş günlük takibin parlak bir mükâfatı… Bazen bir nazar, ruhun en gizli, en samimi temayülatına pek fasih bir tercüman olabilir. İşte şu laubali kıyafetimle, şu mahcup ve aczimle durmalı, yalnız onu uzaktan görebilmek için hilaf-ı müatad-i ihtiyar eylediğim şu külfet ve zahmetin mükâfatı -her ihtimale karşı- mutlaka nazarlarım, samimane

[568] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu.3126, 14 Rebiyülevvel 1316/21 Temmuz 1314/2 Ağustos 1898, s.2.
[569] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3648/649, 11 Ramazan 1317/31 Kânunuevvel 1315/12 Kânunusani 1900-12 Ramazan 1317/1 Kânunusani 1315/13 Kânunusani 1900, s.2.
[570] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3652, 15 Ramazan 1317/4 Kânunusani 1315/16 Kânunusani 1900, s.2.

ve perestişkârane nazarlarım beni nail etti. Acep kâğıtta ne var… Ben okumuş gibi bunu biliyorum: "Cesaretsiz çocuk beni niçin takip ediyorsun. Gözlerini gözlerimden ayırmayışındaki sebep ne?" mealinde olacak! Bunu biraz uzadıkça, böyle mevkilerde meçhul gençlere verilen mektupların bir sureti vücuda gelmiş olur. Fakat böyle mektuplarda bazen pek şedit bir emelin, en parlak mukaddimesi olur… Şu zarfın, en ummadığım bir zamanda… Tıpkı bir nimet-i gayr-ı müterakkibe gibi önüme düşeceğini, beni ihya edeceğini yarım saat evvel söylemiş olsaydılar, inanır mı idim. "Zevk ü saadet o kadar hafif bir uyku içindir ki ne ile uyanacağı ne zaman bizar olacağı mümkün değil temin olunamaz. Bazen en hafif bir şemakat bir hiç onu ikaz eder, bazen en ağır, en velvele-feza darbeler, arbedeler onu uyandıramaz." Derler. Bence bu söz pek doğrudur. Oh benim emel-i saadetim uyandı… Artık uyandı!...

diye düşünüyordu.[571]

Bu ifadelerle Kâmi'nin ani gelişen bir "sevda" ve onun nişanesi "mektup" karşısındaki hisleri aktarılırken Kâmi'nin zihninden Sara'nın ilişkideki konumu da yine Sara'nın düşünceleri gibi aktarılır.

5.5.9. İç Çözümleme

Abdullah Zühtü eserlerinde kahramanların iç çözümlemelerini yaparken söze "of" gibi ünlemlerle başlar. "Tavsiyeli" hikâyesinde iş arayan ancak bir türlü muvaffak olamayan gencin yaşadığı sıkıntılar iç çözümleme ile verilir:

Of! Ne müşkül dert! O soğuk tavırlı, o mutaazzım direktörün huzuruna -son ümit ile- bugün de çıkılacak, bugün de kapının önünde, şedit bir nar-ı ıstırap içinde uzun müddet bekleyecek.

Acaba bugün de mi yine aynı muamele-yi bâridaneyi görecek, bugün de mi bir tavr-ı bikayıtane ve münifane ile:

- Şimdi meşguliyetim var. Bir başka gün gel… Sonra icabına bakarız…

Gibi cevaplar alacak. Bugün de mi mahzunane, nevmidane kapıdan istikbal edecek olan validesine, zavallı hemşiresine:

- Yine muvaffak olamadım.

diyecek yine mi onların gözleri yaşla dolduğunu görecek idi!..

Hayır hayır bu defa göreceği manzara daha müthiş daha feci bir manzara olacak idi.

İhtimal ki bu gece onların üçü de yeisten, nevmideden kurtulmak için ölmeyi göze aldıracaktı. İhtimal ki…

Genç yine titredi:

- Ah yarabbi ben hiçbir işe yaramaz mıyım? Bir validemle bir hemşiremi açlıktan kurtaramayacak, geçindiremeyecek kadar aciz miyim, ben hiç miyim? Mücerret hiç miyim?

[571] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3643, 6 Ramazan 1317/26 Kânunuevvel 1315/7 Kânunusani 1900, s.2.

> diye mırıldandı. Gözlerinden bir damla yaş döküldü. Büyük bir acz, ıstırap ile yoluna devam etti.[572]

Abdullah Zühtü zaman zaman hikâyelerinde araya girerek kahramanlarının duygu ve düşüncelerini aktarır. "Bir Hakikat-i Naçiz"de Viyolet kendi kendine konuşur. Hâkim anlatıcı Viyolet'nin iç âleminde neler hissettiğini, bir yazı kaleme almak için çektiği sancıyı, sıkıntıyı Viyolet'nin iç sesini de dile getirerek ortaya koyar:

> Evet birdenbire anlayamadı. Hata etti ama sonra önündeki beyaz kâğıt üzerine bilaihtiyar gözlerinden dökülen iki damla yaş bir sırr-ı garibi kendisine ilk defa olarak anlatmıştı. Niçin ağladığını düşündüğü zaman fikrinin mektep refikalarından bir bedbaht kızın sergüzeştiyle meşgul olduğunu hissetti. Evet zavallı Adol. O biçare kızcağızı tefekkür ediyordu. Oh muvaffakiyet!... Güzel bir eser yazabilmek için en büyük muvaffakiyet!... Gözyaşları tezyit etti. Heyecanı ziyadeleşti. O kızın güzeran-ı hayatı bir şekli mücessem gibi piş-i enzarından geçti. Kendi kendine:
> - İşte bunu yazmalıyım. Zavallı Adol için herkesi ağlatmalıyım
> dedi. Esas vakıa fikrinde iyice hazırlanmış idi. Bazı defa insanı saatlerce düşünmekle yazıp çizmeye mecbur eden (Serlevha) meselesi de hayli zaman zihnini meşgul etti.
> "Gonca-i Pejmürde" pek şairane idi. "Nevnihâl-i Felaket" matlup olan tesiri hasıl etmiyordu. "Zavallı Kız" nazar-ı dikkati celp eylemezdi. "Mürebbiye" adi bir kelime değil mi idi!... Of hayli üzüldü o pek müyesser, manidar, pek sade bir serlevha bulmak istiyordu. Nihayet (Adol) kelimesini hepsine tercih etti. Ah (Adol) serlevhası mutlaka herkese onun sevgili bedbaht refikasını tecessüm ettirecek idi.[573]

Güller, Dikenler romanında Leyla'nın Zekai'ye karşı hislerini düşündüğü sahnede Leyla'nın içinde bulunduğu hâl, iç çözümleme ile verilir.

> Ben ne oluyorum… Hepsi alaya başlar. Herkes bir taş atar. Böyle parasız, muaşakalar… Bu yerler için en şayan-ı hande şeylerdir, vaz geçmeli. Demişti. Zaten ne zaman hatırına Zekai Efendi gelse en evvelki hisleri bu tarzda olduğu hâlde biraz sonra vazgeçerdi. Hemen işte bu kere de yine öyle olmuştu. Şu muhakeme-i fikriyesini derhâl değiştirmişti. Hayır hayır belki böyle olmaz. Ne zararı var. Bir tecrübeden ibaret değil mi? Varsın istihza edilmiş olsun hiç değilse dostumu düşmanımı anlarım. Ben Zekai Efendi'yi sevmiyormuşum… O beni sevmiyormuş. Pekâlâ artık böyle diye onu unutmalı mı?... Ondan bu kadar gördüğüm iyilikleri hiç düşünmemeli mi?... İnsan Zekai Efendi gibi iyilik gördüğü bir adamı değil, iki kere görüp bir fenalık görmediği adamı bile unutamıyor. Bir de bu işte bir sır var. Elbet ben merak etmeye haklıyım. Hiçbir beis yok. Varsın böyle olsun. Bir kere anlatayım?.. (Biraz düşünerek) İsterlerse buna sevda desinler. Fakat işte ben biliyorum a… Zekai Efendi'yi sevmiyorum ona karşı kalbimde bir hareket

[572] Abdullah Zühtü, "Tavsiyeli", *Sabah*, nu. 2355, 7 Ramazan 1313/9 Şubat 1311/21 Şubat 1896, s.3.

[573] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Bir Hakikat-i Naçiz", *İkdam*, nu. 173, 24 Recep 1312/9 Kânunusani 1310/21 Kânunusani 1895 s.3.

> var fakat aşk değil. Hayır sevmiyorum. Bunun içindeki iş anlaşılsa da bir zarara uğramak mümkün değil. Mademki sevmiyorum!.. diye mırıldanmıştı. Fakat böyle düşünmekte pek haklı, pek mazur idi. Kendini bu gibi sözlerle teselli ediyordu. "Sevmiyorum" deyişinde kalbinden gelen "hayır seviyorsun" cevaplarına bu gibi hayallerle mukabele etmek istiyordu. Sevmediği için böyle mustarip olduğuna canı sıkılıyor, yine sevmediği için böyle merak etmekte kendini haklı buluyor, bu tezat-ı tasvirat onu büyük bir tereddüde duçar eyliyordu.

Sara romanında başvurulan tekniklerden iç çözümlemeyle anlatıcı; Sara'nın, Bedi'ye yazdığı mektubu Kâmi'nin alması üzerine yaşadığı endişeyi aktarır.

> Fikri o kadar karışmış, asabı o kadar sarsılmış, muvazenesi kaybetmiş idi ki şu odaya girer girmez genişçe bir nefes alacağına hükmederken bilakis daha şiddetli, daha mukavemetsiz bir hâlde azap hissediyordu. Hayatının en mühim, en büyük felaketlerinden birini teşkil eden şu vakanın ehemmiyetini yavaş yavaş takdire başlamaktan mütevellit bir endişe içinde:
> - Ne yapmalı? Ne yapmalı?
> diye düşünüyordu. (…)
> - O adam kimdi? Ya bu kâğıt bir gün gelir zevcemin eline geçerse
> diyordu.[574]

5.5.10. Farklı Edebî Türlerden Yararlanma: Mektup, Günlük, Anı

Abdullah Zühtü'nün eserlerinde çokça tercih ettiği anlatım tekniklerinden biri de mektup, anı ve günlüktür. Bu teknikler ile kahraman anlatıcının bakış açısıyla aktarılan olaylar daha samimi ve içten bir üslupla yansıtılabilmekte, bu durumun da anlatıma inandırıcılık kazandırması bakımından çokça tercih edildiği görülür. "*Bu tarz, yazara, romanın aksiyonuna bizzat müdahale etmeksizin, karakterlerin duygu ve tepkilerini sunma fırsatı vermektedir. Dahası, mektuplar, olayın (aksiyonun) can alıcı yerinde yazıldıklarından olaya canlılık katmaktadır.*" (Holman, 1972: 199, Aktaran: Tekin, 2001: 226).

"Bir Hatıra" hikâyesinde kahraman anlatıcı uzun süredir görüşmediği Latif isimli arkadaşından bir mektup alır. "Bergüzar"da Gustav"a Belanus tarafından gönderilen mektup ile hikâyedeki gerilim çözülmüş olur. "Sahte Âşık" hikâyesinde Jan Dorfer, görüşmek ve münasebet kurmak istediği yaşlı tiyatro oyuncusuyla bir araya geldiğinde heyecandan ne yapacağını şaşırır ve büyük bir mahcubiyetle kaçarak uzaklaşır. Ardından bu mahcubiyeti dile getiren bir mektup yazar.

[574] Abdullah Zühtü, *a.g.e., Sabah*, nu. 3652, 15 Ramazan 1317/4 Kânunusani 1315/16 Kânunusani 1900, s.2.

Mektup, "Yeni Zaman Sahneleri" başlığıyla yayımlanan hikâye dizisinde çokça tercih edilen bir tekniktir. "Dürdane'den Güzide'ye" hikâyesi bütünüyle mektup şeklinde kaleme alınmıştır. Dürdane başından geçenleri yazdığı mektupla Güzide'ye anlatır. "Güzide'den Dürdane'ye" başlığıyla oluşturulmuş iki hikâye de mektup tekniğiyle yazılmıştır. "Mimar İsmet'ten İlhami'ye" hikâyesinde yine mektup tekniği kullanılır. Mimar İsmet, kendisine bile itiraf etmekte güçlük çektiği Dürdane'ye olan ilgisini, yüz yüze konuşmaya cesaret edemediği İlhami'ye anlatarak kendisine yardımcı olmasını ister. "İlhami Ne Diyor?" hikâyesi İlhami'nin Mimar İsmet'e yazdığı cevap şeklinde bir mektuptan oluşmaktadır. "Geçmişten Bir Ses" hikâyesinde Nermin, Dürdane'ye bir mektup yazar. Mektupta Dürdane ve Güzide'nin vefasızlığını dile getiren Nermin, karşılaştıklarında söyleyemeyeceklerini de mektup tekniğinin verdiği "rahat yazma" imkânıyla ifade eder. Bu hikâyelerde kahramanların mektubu yüz yüze söyleyemedikleri, söylemeye cesaret edemedikleri veya imkân bulamadıkları durumları, olayları anlatmada bir araç olarak kullandığı görülmektedir.

"Son Sahife" hikâyesi ise tutulan bir günlük defterinde anlatılanlardan oluşmaktadır. Banker Robertandille yaşadığı hüzünlü hayatı ve hazin sonu günlüğüne kaydeder:

> Banker Mösyö Robertandille o gece ta sabaha kadar odasında gezindi. Uykusuzluktan, yorgunluktan gözleri kızarmış, çehresi sararmış idi. Hâl ü tavrında büyük bir beis ve ıstırap görülüyordu. Kütüphanesinin alt gözünden bir tozlu büyük bir kitap çıkardı. Aldı. Masasına oturarak yapraklarını birer birer çevirip her sahifesine göz gezdirdi. Bu koca deftere Banker'in tarih-i hayatı günü gününe kaydedilmişti. Kendisince hatırası en muazzez, en kıymettar sahifeleri yarım saat kadar okudu. Tesiratı bir kat daha arttı. Yine kalktı. Biraz gezindikten sonra tekrar oturdu. Gözlerinden akan iki damla yaş defter üzerine belirsiz bir leke bıraktı. Zihninden geçen bir şeye karar vermiş olmalı ki: Artık bu romana hatime vermeli.
> diye mırıldandı. Kalemi alıp iri ve gayri muntazam harflerle defterin bir yaprağına "Son Sahife" ünvanlı bir serlevha yazdı.[575]

Abdullah Zühtü, *Bir Gece* romanında mektup tekniğinden yararlanır. Bu romanda Necati'nin, Habibe Sıdıka'ya yazdığı mektup "Kitab-ı Muhabbetten Yalan mıydı?" başlığıyla 1899 yılında romanın yayımlanmasından sonra *Sabah* gazetesinde

[575] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Son Sahife", *İkdam*, nu. 188, 10 Şaban 1312/24 Kânunusani 1310/5 Şubat 1895, s.3.

1914'te ise "Hatırat-ı Maziden Yalan mıydı?" başlığıyla *Hanımlar Âlemi*'nde yayımlanmıştır.

Sara romanında mektup tekniğinin çokça tercih edilmesi olayların akışında önemli bir yere sahiptir. Roman, Sara'nın Bedi'ye yazdığı ve Kâmi'nin kendisine yazılmış zannettiği mektupla başlar. Sara'nın saf ve sitemkâr düşüncelerini, duygularını yansıtan bu mektupla, olaylar birinci kişinin ağzından anlatılarak romanın inandırıcılık etkisinin artırıldığı söylenebilir. Sara'nın kocası da ara sıra Sara'ya gönderdiği mektupla olaylara dâhil edilir. Ancak onun yazdığı mektuplar hâl hatır sormak ve selam etmek dışında "sevda" yönü eksik soğuk metinlerdir. Bu durum Sara'nın bir arayış içine girmesine ve Doktor Bedi'ye karşı ilgi duymasına da neden olur. Bir müddet hasta-doktor ilişkisi içinde görüştükleri Bedi'den, Sara'ya kısa bir mektup gelir. Bedi, Sara ile görüşme arzusunu ve Komşu Kadın'ın evinde bekleyeceği saati yazar. Bu mektupla Sara hayallere dalar. Doktor Bedi tarafından terkedilen Sara bir mektup yazmaya karar verir. Ancak bunun yerine bir yastığa "Hatırla bu kalb-i zâr-ı şâd et / Yad et beni bir dakika yâd et"[576] dizelerini işleyerek ona gönderir. Herhangi bir cevap alamaz. Sara, gezinti yerlerine devama başlayıp Bedi'yi kıskandırma arzusuna erişince Bedi sitem, tehdit ve yalvarışlarla devam eden bir mektup yazarak Sara'ya gönderir. Bu mektup ile Sara'nın olaylar karşısındaki tavrı değişmeye başlar. Mektuptaki ifadeler Sara'nın, Bedi'nin gerçek yüzünü anlamasını sağlar. Bir başka mektup da Kâmi'den gelir. Kâmi ve çapkın arkadaşının birlikte yazdığı bu mektup Sara açısından daha samimi bulunur. Kâmi; mektupta Sara'yı görüp beğendiğini, ona ulaşmak istediğini ancak bir başkasını sevdiğini öğrenince Sara'nın Bedi'ye yazdığı mektubu Sara'ya teslim etmek istediğini yazar. Bu mektup ilk okuduğunda Sara'ya samimi gelir ve Kâmi'ye yazdığı kısa bir mektupla görüşmelerinin istese bile mümkün olmadığını dile getirir. Ancak Bedi ve Kâmi'nin yazdığı ikinci mektupları samimiyetsiz bulan Sara her ikisiyle de görüşmeyi tamamen keser. Romandaki son mektup ise romantik bir tavırla Sara'nın kocasına yazdığı mektuptur. Sara mektupta taşraya dönme ve orada kocasının yanında, hayalini kurduğu yaşama kavuşma arzusunu dile getirir.

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde, anıların izlerini görmek mümkündür. Anlatılanlar geçmişte yaşanmış, anlatma zamanında hatırlanan olaylardan meydana gelmektedir. Örneğin "Hayal ve Hakikat" hikâyesinde geçen "Tam yedi sene evvel.

[576] Abdullah Zühtü, *a.g.e.*. *Sabah*, nu. 3687, 20 Şevval 1317/8 Şubat 1315/20 Şubat 1900 s.2.

Bahar müsadif bir cuma günü Kağıthane'deydik."[577] ifadesiyle "Mecruh Gazilerimizi Ziyaret"te "Bu sabah düşüne düşüne matbaaya gelmiştim. Nüsha-yı fevkaladenin bir iki şuununu işgal edecek bir makale için zemin tahririyesiyle mesgul idim."[578] gibi ifadeler hikâyelerde anılardan yararlanıldığını göstermektedir.

5.5.11. Diyalog

Abdullah Zühtü gösterme tekniğini kullandığı hikâyelerde diyaloglardan da bolca yararlanmıştır. Kahramanlar arasında geçen konuşmalar çizilen manzaranın inandırıcılığına katkı sağlamaktadır. "Zücret", "Kudemadan Sarhoş Recai", "İyilik Yurdu", "Hayal ve Hakikat", "Bergüzar", "Elif Hanım" ve "Üç Genç ile Bir İhtiyar Musikacı ve Bir Patatesin Hikâyesi" başlıklı hikâyelerde ve daha pek çok eserinde diyalog tekniğinden yararlanmıştır.

"Üç Genç ile Bir İhtiyar Musikacı ve Bir Patatesin Hikâyesi"nde Edgar ile Anatol yıllar sonra bir tesadüf eseri karşılaşınca yaşananlar karşılıklı konuşma şeklinde verilir:

Telaşlı Edgar söz açmak bahanesiyle hiddetli Anatol'e dedi ki:

– Azizim bu ne hâl. Haydi diyelim ki yerde yuvarlandığın için üstün başın un çuvalına düşmüş olsun fakat şapkana ne oldu. Pek fena ezilmiş galiba sen buraya gelmeden evvel kavga da etmişsin!

– Artık sorma birader. Yoldan geçerken bu binanın beşinci katından koca bir patates attılar. Başıma kiremit düşüyor zannettim. Şapkam bu hâle geldi.

– Canım daha alalı yarım saat olmamıştı...

– Demek yukarıya kavga etmek için gidiyordun ha!

– Sade kavga mı ya! Şapkanın parasını da kopartmak istiyorum, hakkım yok mu?

– Nasıl yok. Var var ama üste bir de dayak yemezsen çok şey...

– Adam eğleniyor musun?

– Eğer Baba (Peduş) ev içinde herkesle muarıza eder. Mutlaka bu patatesi de o atmıştır.

– Sen bu hanede mi ikamet ediyorsun?

– Hayır. İkinci katta ihtiyar bir halam oturuyor. Ona gelmiştim. Baba Pedus'un hâlini evvelden beri işitir idim. Eğer arzu eder isen ben de beraber gideyim, ikimizi birden görür ise belki korkar da şapkanın parasını verir.

[577] Abdullah Zühtü, "Hayal ve Hakikat", *Hanımlar Âlemi*, 1. Sene 3. Sayı, 27 Cemaziyelevvel 1332/10 Nisan 1330/23 Nisan 1914 s.2.

[578] Abdullah Zühtü, "Mecruh Gazilerimizi Ziyaret", *Sabah*, nu. 2693, 23 Zilhicce 1314/14 Mayıs 1313/26 Mayıs 1897, s.3.

"Bir Pederin İntikamı" adlı hikâyede de dikkat çeken bir diyalog bulunmaktadır. Ressam Durneti, bir süre kızıyla görüştükten sonra ondan ayrılan bir genci, kızının hastalanarak ölmesine neden olduğu için bıçakla öldürür. Daha sonra eski dostlarından ve öldürdüğü gencin babası olan avukatın yanına gider. Kızının başından geçenleri ve hazin sonunu anlattıktan sonra eski dostuyla aralarında şöyle bir konuşma gerçekleşir:

> İçeriye girip selamlaştıktan sonra ressam:
> – Hususi sözlerim var.
> dediği için ikisi de hususi bir yere çekildiler. Ressam yalnız isim vermemek şartıyla kızının sureti-i iğfalini, vefatını, son sözlerini taşlara bile rikkat verecek bir tarzda anlattı. Sonra da o hain o melun herifi bıçak ile parçaladığını söyledi. Nihayet:
> – Ey sen benim yerimde olsan ne yapardın?
> dedi. Alicenap avukat:
> – Ben de senin gibi hareket ederdim.
> cevabını verdi. İhtiyar ressam ayağa kalkıp:
> – Öyle ise şu resmi al. Öldürdüğüm senin çocuğundur!
> deyince avukat kendini kaybedecek yerde hiç füturunu bozmayarak:
> – Onu evlatlığa asla kabul etmem. Benden evvel cezasını sen tayin ettiğin için teşekkür ederim. yollu mukabelede bulundu.[579]

"Ahmet Dayı" hikâyesinde ise gösteriş meraklısı Dürdane'nin, dayısı Ahmet Nejat'ı davetlilere takdim sahnesi diyalog ile verilir:

> Dürdane hemen resmî takdimei ifaya başladı:
> - Sefir-i Osmani'den dayıcığım Ahmet Nejat…
> Ahmet Nejat hemen sözünü kesti ve tekrar eder gibi:
> - Yavrum… Sana söyledim. Beni "Ahmet Dayı" diye takdim edersen memnun olurum ve bir de ben sefir değilim ki…
> - Aman dayı beyciğim. Maslahatgüzar ne sefir ne… (Misafirlere dönerek) dayı bey efendi biraz latifeyi ve muzipliği sever de efendim... (Sonra dayısına) Feridun'u buraya niçin getirdiniz. O dadısıyla…
> Hangi dadısıyla… O kadını biraz kokuluca hissettim de… Ve bir de ben buraya bu yavrucağımı biraz da dizimde oturtup oynatmak için gelmedim mi ya!... Bu da Ahmet dayısını tanımasın mı?[580]

Abdullah Zühtü, şahıs kadrosu oldukça kalabalık olan *Güller, Dikenler* romanında diyaloglara çokça yer vermiştir.

> [Gonca] – Her şeye de bir mana verirsiniz.
> [Ev sahibesi] – Bu kadar adam var birisine ısmarladın da almadılar mı?
> [Gonca] – Çeşit düzemiyorlar ki… İşte bir kere özendim.

[579] Abdullah Zühtü, "Hikâye-i Müntahabe: Bir Pederin İntikamı", *İkdam*, nu. 230, 22 Ramazan 1312/7 Mart 1310/19 Mart 1895, s.4.
[580] Abdullah Zühtü, "Yeni Zaman Sahnelerinden Ahmet Dayı", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11570/1140, 7 Cemaziyelahir 1340/5 Şubat 1338/1922, s.3.

[Ev sahibesi] – Bu işte bir iş var. Bakalım sonra ne çıkacak… (…)

Mahbube odaya girdi. Leyla'yı ferace ile görünce amiyane bir kahkaha salıvererek:

- Ooo… Pek erken davranmışsınız. Öyle ya onu bulmak için akşama kadar aramak lazım. Bari Gonca'yı da beraber alsaydınız. İşinize yarardı. Dedi.

Bu sözler -zaten her şeyden şüphe etmeye pek müsait olan- ev sahibesinin nazar-ı dikkatini celp etti. Leyla fena hâlde hiddetlenerek dedi ki:

- Ne söylediklerini bilmeyenlere uzun uzadıya cevap vermek âdetim olmadığı için susuyorum. Yoksa sana ne söyleyeceğimi pekâlâ biliyordum.
- Ya… Bu defa da söylemeye cesaret edebilir mi idin?
- Ne demek istiyorsun?
- Siz ne isterseniz yapınız. Hiç kimse anlamaz öyle mi?
- Anlamışsın ne olacak… Anlamamışsın ne?...
- Vakıa sizin için öyle… İnsanın arkasında Zekai Efendi gibi bir âşığı olduktan sonra… (Abdullah Zühtü, 1314b: 190).

Gonca, Leyla, Mahbube ve ev sahibesi kadın arasında Leyla ve Gonca randevu evinden ayrılmaya karar verdikten sonra, evden çıkmak için bahaneler öne sürerken geçen bu diyalog inandırıcılık hususunu yansıtması bakımından önemlidir.

Abdullah Zühtü'nün romanlarında olayların akışında büyük paya sahip diyaloglar ilk ağızdan olayların aktarımına imkân sağladığı için inandırıcılık üzerinde de güçlü bir etkiye sahiptir.

6. SONUÇ

1869 ila 1925 yılları arasında yaşayan Abdullah Zühtü, yaşadığı dönemin önde gelen edebî simalarından biridir. Abdullah Zühtü roman, hikâye, şiir, makale/fıkra, tarih, inceleme, dil bilgisi, ziraat ve fennî yazılar gibi farklı tür ve sahalarda telif eserlerin yanında tercüme roman, hikâye, makale/fıkra gibi kalem tecrübeleriyle Türk kültür ve sanat hayatına hizmet etmiş bir isim olmasına rağmen hayatına ve ailesine dair bugüne ulaşan bilgi sınırlıdır.

Bu tez kapsamında Abdullah Zühtü'nün tüm eserleri incelenerek onun hakkında bugüne kadar yapılmış en kapsamlı çalışma ortaya çıkarılmıştır. Hayatı bahsinde Abdullah Zühtü'nün doğumundan ölümüne kadar geçen süreçte aldığı eğitim, çalışma hayatının safhaları, kişiliği ve karakter yapısı gibi hususlar eserlerinde yer alan bilgilerle desteklenerek verilmiş, kapsamlı bir biyografisi oluşturulmaya çalışılmıştır.

Abdullah Zühtü ilk yazı faaliyetlerini 1305/1889 yılında *Payidar*'da yayımlar. Eserleri arasında yer alan 3 şiirinin ikisini henüz çok genç yaşta iken burada yayımlaması, ardından 1 gazel dışında şiir türünde eser vermemesi ise onun üzerinde durulması gereken yönlerinden biridir. Abdullah Zühtü'nün eser verdiği ilk edebî türün şiir olması ve daha sonra bu alandan uzaklaşıp telif/tercüme hikâye ve roman kaleme almasında devrinin ve gazetecilik faaliyetlerinin etkisi olduğuna inanıyoruz. Nitekim şiir büyük ölçüde ilham ile yazılan bir türdür. Gazetede çalışan, geçimini bu yolla sağlayan biri için çok pratik görünmeyen bir tercihtir. Ayrıca mizaç özellikleri "bol bol sohbet etmek/yarenlik etmek" gibi hususlara yatkın Abdullah Zühtü'nün şiirden ziyade hikâye ve romana yönelmesi tabii bir sonuç gibi de görünmektedir. *Payidar* üç sayı sonra kapanınca Abdullah Zühtü *Zuhur*'un yazı kadrosuna katılır. Bu geçişin aynı zamanda onun sonraki kalem faaliyetlerini belirleyecek bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. *Zuhur*'da 1 tercüme hikâye ile yine tercüme 4 dört roman yayımlar.

Payidar gibi *Zuhur* da kapanınca Abdullah Zühtü *Saadet* gazetesine geçer. Burada ilk telif hikâyesini yayımlar. 7 telif hikâyeye imza atan Abdullah Zühtü'nün *Saadet*'te yayımladığı hikâyelerin kurgusunda bazı kusurlar bulunmaktadır. Olaylar arası geçişlerde ve kişilerin tanıtımında zayıflıklar mevcuttur. 1893-1894

yılları arasında *Tarik*'te çalışmaya başlar ve 8 hikâye ile 6 roman tercümesine imza atar.

Abdullah Zühtü'nün gazetecilik faaliyetleri ve telif eserleri açısından en verimli zaman dilimlerinden biri *Sabah*'ta çalışmaya başladığı yıllardır. Bu gazetede yayımladığı hikâyelerin yanında ilk kez telif romanlar yazmaya başladığı görülür. Kaleme aldığı yedi romanın altısını *Sabah*'ta tefrika etmesi onun açısından bu gazetenin ne denli önemli olduğunun ispatı gibidir.

İkdam gazetesi Abdullah Zühtü'nün en uzun soluklu çalıştığı gazetedir. 1894-1908 yılları arısında yazar kadrosunda yer aldığı *İkdam*'da telif hikâyeleriyle ön plana çıkarken yaklaşık on dört yıl çalıştığı gazetede telif roman tefrikası yoktur.

1901 yılında *Tercüman-ı Hakikat*'te de imzası görülen Abdullah Zühtü burada başmuharrir sıfatıyla yer alır ve âdâb-ı muaşeret konularında makalelerin yanında *Çamurlar İçinde* isimli romanını tefrika eder. Şubat 1902'de buradan ayrıldığından romanın tefrikası da yarım kalır.

II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte *İkdam*'dan ayrılarak *Yeni Gazete*'yi kurar. Yaklaşık yirmi yıllık muharrirlik faaliyetlerinin ardından "gazete patronu" olduğunda artık yayımlanan yazılarda imzası görülmez. 1918 yılına kadar *Mektep, Hanımlar Âlemi, Servet-i Fünun* ve *Resimli Kitap*'ta yayımladığı on hikâyenin yedisi daha önce yayımladığı eserlerinin isim ve birkaç kelime değiştirilerek yayımlanmış hâlleridir. 1913 yılında İttihat ve Terakki'nin yönetimi ele geçirmesiyle bir müddet *Yeni Gazete*'yi ayakta tutmaya çalışan Abdullah Zühtü muvaffak olamayacağını anlayınca gazetenin yayın hayatına son verir. 1914 yılında Abdullah Zühtü'nün Musul'da ziraat mektebi muallimliği yaptığı görülür. Daha sonra Romanya Köstence'deki evinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni devirme faaliyetleri yürüten Çerkez Ethem, İbrahim Temo gibi isimlerle biri araya gelir. Burada ne kadar kaldığı belli olmayan Abdullah Zühtü'nün tekrar İstanbul'a geldiği ve Mütareke Dönemi'nde *Sabah* ve *İkdam*'ın yazı kadrosuna katıldığı kaydedilse de imzasının olduğu bir yazıya rastlanmamıştır. 1918 yılında ülkedeki siyasi koşulların değişmeye başlaması, İttihat ve Terakki'nin etkisini yitirdiğinin anlaşılması üzerine *Yeni Gazete*'yi tekrar tesis eder. Abdullah Zühtü bu yıllarda başyazılara imza atmaya başlar. Fikri yönelimini tespit etme açısından son derece önemli bulunan bu yazılarda özellikle İttihat ve Terakki'ye karşı duyduğu öfkeyi dile getirdiği görülmektedir. 1919'da tekrar kapanan *Yeni Gazete*'nin ardından

Sabah ve *Peyam* gazetelerinin birleşmesiyle kurulan *Peyam-ı Sabah* gazetesinin yazı kadrosuna katılır. 1920 yılında dört ay süreyle (Nisan-Temmuz) Matbuat Umum Müdürlüğü görevinde bulunan Abdullah Zühtü'nün burada ne gibi faaliyetlerde bulunduğuna dair bir bilgi veya belgeye ulaşılamamıştır. 1920-1922 yılları arasında da burada hikâye ve başyazılar kaleme alır. Başyazılarında Lozan Konferansı, Boğazlar Meselesi gibi dönemin iç ve dış siyasi konularını ele alır. Abdullah Zühtü bu yazılarda İstanbul ile Ankara hükumetlerinden herhangi birinin lehinde tavır içinde değildir. Eleştirdiği veya destekçisi göründüğü fikir ve icraatları her iki tarafı da rahatsız etmeyecek seste dile getirir. Bu dönemki hikâyeleri ise daha önce yayımladığından oldukça farklıdır. Zamanla değişen insan ve yaşayış biçimi, bu hikâyelerin zeminini meydana getirir. "Yeni Zaman Sahnelerinden" üst başlığıyla verilen hikâyeler nehir hikâye türünde değerlendirilebilir. Avrupa'yı bizzat görmüş, yıllarca orada yaşamış tecrübeli bir şahsın ülkeye döndükten sonra özentinin ve cehaletin son derece yaygınlaştığını görmesi ve bunu düzeltme çabasının işlendiği hikâyeler, Abdullah Zühtü'nün hikâyeciliğinin de dönüm noktası şeklinde yorumlanabilir.

Abdullah Zühtü, 1922'nin sonlarına doğru gazeteciliği bırakıp antika ticaretine başladığında ise onun başka bir sanatkâr tarafının ortaya çıktığı görülür. Ölümünden sonra *Milliyet*'te çıkan yazıda ve paylaşılan fotoğraftan anlaşılmaktadır ki tarihî ve kültürel değeri yüksek nadir eserler onun dikkatinden kaçmamıştır.

Abdullah Zühtü telif olarak, tekrarlı yayımlarla birlikte, 118 hikâye; 7 roman; 3 şiir, 2 fennî risale; 2 dil bilgisi risalesi; 1 tarih kitabı; 115 makale/fıkra (imzası bulunan) ile tercüme olarak 61 hikâye; 39 roman ve 20 makaleye imza atmıştır. Söz konusu eser sayılarına bakıldığında telif eserlerden hikâyelerin çoğunlukta olduğu roman hususunda ise tercihini tercümeden yana yaptığı görülmektedir.

Abdullah Zühtü telif hikâyelerinde belli kurgusal kalıplara yer verir. Hikâyelerine başlarken belirli zaman ifadeleri kullanır. Çok defa bir hatıra anlatıyormuş gibi başladığı hikâyelerde anlatma zamanını tespit etmek de kolaylaşmaktadır. Hikâyelerine bazen çevre ve kahraman tasviriyle, bazen bir kavram veya durumu açıklayarak, bazen de çerçeve vakayı ifade eden sözlerle başlar. Anlatımda yer yer akışı kesmeden hatırlatma ve ek bilgiler verir. Hikâyelerdeki şahıslara bakıldığında orta ve alt sınıflardan insanların hayatlarının konu edildiği görülür. Her yaştan kadın ve erkeğin yer aldığı hikâyelerin devri açısından en yenilikçi tarafı çocukların

da doğrudan odağa alınması ve pek çok hikâyede olayların akışında işlevsel bir role büründürülerek sahneye çıkarılmasıdır. II. Meşrutiyet yıllarına kadar Osmanlı aydınlarının çocuğa karşı farkındalık veya hassasiyetinin ileri seviyede olduğu söylenemez. Örneğin Namık Kemal'in romanlarında ve Şemsettin Sami'nin tiyatrolarında çocuğa rastlanmaz. Abdullah Zühtü'nün böylesine kuvvetli kalemlerin bile özel bir hassasiyetle eğilmediği çocuk şahıslara hikâyelerinde ve diğer eserlerinde yer vermesi son derece dikkate değer bir husustur.

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde "baba"lar çoğunlukla ya hikâyenin başında kahraman daha doğmadan öldürülür ya da henüz çok küçük bir çocukken. Bu durum onları hayat karşısında savunmasız bırakmakta; yanlışlara sürüklendiklerinde veya müşkül bir duruma düştüklerinde onlara çıkar yolu gösterecek kimsenin olmamasına zemin hazırlar. Tanzimat Dönemi tahkiyeli metinlerinin karakteristik bir özelliği şeklinde değerlendirilebilecek bu durum, Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde gerilimi ve entrik kurguyu etkileyen unsurlardan biridir. Anneler de çoğunlukla babalar gibi öldürülerek sahneden çıkarılır. Annenin yokluğu çocuğun hayatında şefkat ve merhamet gibi duyguları tadamadan yetişmesine neden olur. Bu durumda yetişen kişiler de hayat karşısında yenik düşerler. Annenin yaşadığı ve olaylarda yer aldıkları hikâyelerde ise genellikle pasif kaldıkları ve olaylardan daha çok etkilenen taraf oldukları görülür. Her türlü fedakarlığa katlanan ve ailesinin yaşaması için kendi canını bile önemsemeyen annelere de yer verilir. Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde yer alan arabulucu kadın tipleri kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden ve şahıslar arasındaki evlilik meselelerinde tarafları bir araya getirerek olay akışına etki eden kişilerdir. Hikâyelerdeki hizmetçi ve dadılar figüratif şahıslar olarak varlığını sürdürür. Vaka halkalarının birbirine eklenmesinde ve kişiler arasında bağlayıcı/köprü işlevi görmeleri dışında kimlik ve kişiliklerine dair ayrıntıya yer verilmez.

Yazarın hikâyelerindeki genç kadınlar güzel, başarılı, çalışkan ancak evlilik gibi hususlarda geleneksel değerler karşısında boyun eğen karakterde kişilerden oluşmaktadır. Orta yaşlı ve ihtiyar kadınlar ise daha çok hayat karşısında tecrübeli kişilerdir. Bu yönleriyle hikâyedeki diğer şahıslara yardımcı olmakta ve vaka akışına yön vermektedirler. Genellikle olumlanan bu kadınlar bazen de yozlaşmış bir tip olarak hikâyeye dâhil edilir.

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde ahlaksız/düşkün kadınlar genellikle yabancılardan seçilmiştir. Bunların dışında bazı hikâyelerdeki Türk kadınlarının da benzer ahlakta kişiler olarak anlatıldığı görülür.

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde peyzaj tasvirleri olayın gidişatının ipuçlarını barındırır. Yapılan tabiat tasvirleri kişilerin hikâyede nasıl bir olay dizisiyle karşılaşacağını sezdirmektedir. Bu tasvirler kahramanın psikolojik durumu hakkında çıkarım yapmaya da müsaittir. Bazen de tasvirler zıtlıklar üzerine kurularak yaşananların trajik yönünü daha kuvvetli bir şekilde verilir. Hikâyelerine zemin teşkil eden dekor genellikle İstanbul ve semtleridir. Bunların dışında gezinti yerleri, ev, dükkân, bahçe, gazino, kıraathane, meyhane, tiyatro salonu, mezarlık, tramvay, vapur, han, deniz, yabancı ülkeler ve bu ülkelerden şehirler de dekor olarak tercih edilmiştir. Bu mekânlar genellikle yoksul insanların yaşadığı hayattan tabii manzaralar sunan yerlerdir. Beyoğlu gibi eğlence ve sefahat âlemlerinin düzenlendiği mekânlar ise bu çevre müdavimlerinin hayatlarını canlı tablolar şeklinde yansıtır.

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde en sık işlediği konuların başında aşk gelmektedir. Aşkın konu edildiği hikâyelere bakıldığında iyi-kötü, güzel-çirkin, sadakat-aldatma, kavuşma-ayrılık gibi zıtlıklar üzerine örülü bir anlatım tavrı dikkat çeker. Aşk temasının yer aldığı hikâyelerin çoğunda kadın veya erkek kahramanlardan birisi mutlaka hikâye sonunda mustarip olmakla birlikte mutlu sonla biten hikâyeler de vardır. Aldatma teması farklı bağlamlarda işlenmiştir. Birilerine yalan söylemek, yaptığı işe hile karıştırarak insanları aldatmak veya eşini, sevgilisini aldatmak vb. şeklinde hikâye bünyesine dâhil edilmiştir. Abdullah Zühtü aldatma temasını işlerken Tanzimat Dönemi'nin aldatan kadın tiplerinden farklı olarak Türk kadının eşini aldatmasını konu ettiği hikâyeler de kaleme almıştır. Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde işlediği pişmanlık teması yaşanılan durum veya içine düşülen çıkmaz karşısındaki çaresiz insanın söylemleriyle vücut bulmaktadır. Hikâyelerde ele alınan yoksulluğun, acıma ve merhamet duygularıyla işlenmesi ise trajik etkiyi artırmaktadır. Abdullah Zühtü'nün ele aldığı konular arasında dikkat çeken bir husus da çocuk eğitimi ve ahlaki terbiyedir. Bunların, onun pek çok hikâyesinde ikincil meselelerden biri şeklinde işlenmekle birlikte doğrudan hikâyenin asli meselesi olarak ele alındığı da görülmektedir.

Abdullah Zühtü'nün hikâyelerinde canlı eğlence ve sefahat ortamlarının tasviri vardır. Kahramanlar da bu ortamlarda devrin bir panoraması şeklinde gezdirilir. Hikâyelerde görülen eğlence ve sefahat teması farklı şekillerde işlenmiştir. Bir kısım hikâyelerde eğlenceler hoşça vakit geçirmek için düzenlenirken bazılarında diğer temalara zemin teşkil etmek, anlatılan konuyu kuvvetlendirmek, zıtlık oluşturarak vurgulanmak istenen duyguyu/durumu belirginleştirmek maksadıyla hikâye bünyesine dâhil edilir.

Abdullah Zühtü kendilik bilinci ve öz değerlerine bağlılık temasını, "Yeni Zaman Sahnelerinden" başlıklı hikâye dizisinde ele alır. Birbiriyle kesişen, örtüşen ve bazı olayların bir başka hikâyede sürüp gittiği bu hikâyelerde Ahmet Dayı, Mimar İsmet, İlhami, Dilara Dadı ve Recai başından beri, içinde yaşadığı Türk toplumunun hakiki değerlerine bağlı, Avrupalılaşma karşısında kendi benliğini kaybetmemiş, yeniliği özentiden bağımsız olarak anlamış ve yaşayışını Türk gelenek ve göreneklerine uygun, ahlaki ve toplumsal kurallarına bağlı şekilde sürdürmektedir. On beş hikâyeden oluşan dizinin tüm hikâyelerinde onların tavrı değişmez. İyi ve ideal tipler olarak kurgulanmış bu kişiler üzerinden toplumda görülen aksaklık ve yozlaşmaya çözüm önerileri getirilir.

Abdullah Zühtü hikâyelerinde kahraman anlatıcının bakış açısı ile hâkim anlatıcı ve bakış açısını çokça tercih eder. Ayrıca farklı anlatıcı ve bakış açılarını da bir arada kullanır.

Abdullah Zühtü telif ve tercüme olmak üzere çok sayıda roman yayımlar. Yayımladığı telif romanlarını 1896-1901 yılları arasında altısını *Sabah*, birini de *Tercüman-ı Hakikat* gazetelerinde tefrika eder. Abdullah Zühtü, telif romanlarında "halk hikâyelerini" andıran bir kurgu tarzına sahiptir. Romanların merkezine alınan aşk teması etrafında gelişen olaylar tıpkı bir halk hikâyesindeki gibi gelişir. Birbirini "tesadüfen gören"; "aynı mahallede ikamet eden komşular", "eğlence ve gezi mekânlarında karşılaşmalarla" vb. âşık olan kadın ve erkek şahıslar bir süre uzaktan veya yakından münasebette bulunurlar. Ardından bu iki şahıs çeşitli nedenlerle ayrılmak/uzaklaşmak zorunda kalır. Yaşanan sıkıntılar ile iyice kuvvetlenen sevgi/aşk bağı, araya yardımcı/arabulucu tiplerin girişiyle kavuşmaya dönüşür. Romanın sonunda "iyi, ahlaklı" şahıslar kavuşturulur/ödüllendirilirken kötü karakterdekiler cezalandırılır.

Abdullah Zühtü romanlarında, Ahmet Mithat ve Hüseyin Rahmi romanlarında görüldüğü gibi, araya girerek kanaatlerini bildirir. Şahıslara karşı tavrını "zavallı, biçare, zeki, zıpçıktı, havai" gibi sıfatlarla belli eder. Bu şahıslar çoğunlukla kadere karşı teslimiyetçi bir tavra sahiptir. Başlarına gelen felaketlerde kurtuluş imkânına sahip olsalar bile sözlü veya fiili bir çabaya girişmezler (*Güller, Dikenler*'de iftira neticesinde hapse düşen Leyla ve Gonca'da görüldüğü gibi).

Abdullah Zühtü romanlarında gerçek hayatta numunelerine rastlanabilecek şahıslara yer verir. Bu kişiler romanlarda tüm doğal hâlleri ve tavırlarıyla sahneye çıkarılırlar. Örneğin *Şikeste Beste* romanındaki Necmileyal Kalfa, konuşma özellikleriyle verilerek romanda komik sahneler oluşturulmaya çalışılır. Romanlarda kadın şahıslar hassas ruhlu, şiire meyyal ve romantik bir karaktere sahiptir. Şahıslar belli ölçüde olaylar karşısında hayal ve arzular yerine akıl ve vicdanın sesine kulak vermeye çalışırlar. Ancak çoğunlukla romantik kişiliğin etkisiyle arzu ve heveslerinin peşine düşerek ya durumdan zararlı çıkarlar ya da yapmak istemedikleri işlerin sonuçlarına katlanırlar. Romanların karakteristik yapılarından biri de kahramanların eğitim ve terbiyeleri gibi hususlar üzerinde durulmasıdır. "İyi, olumlu" kişilikteki şahıslar eğitim almışlarsa eğitimlerine mektepte başlarlar ve yolları mutlaka Mekteb-i Sultani'den geçer. Abdullah Zühtü bu kişilerin aldığı eğitimler üzerinden de zaman zaman eğitim sistemi eleştirilerini sıralar.

Abdullah Zühtü romanlarına anlattığı olayların ileri bir sahnesinden başlar ve geriye dönüşle şahısların genellikle "altı veya sekizli" yaşlardaki hâllerinden itibaren girişte verdiği sahneye kadar geçen süreci anlatır. Belli sahnelerde detaylara yer verilirken bazı hususlar da (çoğunlukla yan vakalar) birkaç cümle, satır veya ifade ile geçilir. Abdullah Zühtü'nün romanlarını kaleme alırken determinist bir yaklaşımla hareket ettiği de söylenebilir. İyi ahlaktaki kişilerin ailelerinin ve çocuklarının da iyi olduğu (*Şanlı Asker* romanından Cemal gibi), kötü ahlak ve şöhrete sahip kişilerin çocuklarının da benzer kaderi paylaşmak zorunda olduğu (*Güller, Dikenler*'den Şayeste/Ayşe, *Bir Gece*'den Zekiye Nimet, *Çamurlar İçinde*'den Nevber, Şadi gibi) fikri hâkimdir.

Abdullah Zühtü romanlarında realist bir tavırla tasvirler yapar. Gerek şahıs tasvirlerinde gerekse mekân tasvirlerinde realist çizgiden sapmadan anlatımını sürdürür. Romanlarda mekân genellikle İstanbul'dur.

Abdullah Zühtü, telif romanlarından üçü (*Güller, Dikenler; Şanlı Asker* ve *Bir Gece)* tefrika edildikten sonra kitap şeklinde de basılırken diğer dört romanı tefrika hâlinde kalmıştır (*Şikeste Beste, Sara, Sevda* ve *Çamurlar İçinde). Sevda* ve *Çamurlar İçinde* romanlarının tefrikaları da yarım bırakılmıştır. Abdullah Zühtü, Mekteb-i Sultanî mezunu olması dolayısıyla Fransızcayı iyi derecede bilmektedir. Bu dilden çok sayıda roman tercüme etmiştir. Rus ve İngiliz yazarlardan yaptığı çevirileri de Fransız edebiyatına ilgili dillerden yapılan çeviriler üzerinden yapar. Kırk çeviri romana imza atan Abdullah Zühtü bu çevirileri tefrika hâlinde *Payidar, Zuhur, Tarik, Sabah, İkdam, Servet-i Fünun, Roman Cüzdanı, Saadet* gibi devrin önde gelen gazete ve dergilerinde yayımlar. Çevirilerinden bazıları kitap şeklinde de basılır. Abdullah Zühtü'nün çevirdiği romanları gazetelerde tefrika şeklinde yayımladığı için hem her kesimden okurun anlayabileceği düzeyde hem de merak, ilgi unsurunu kaybetmeden sonraki tefrikayı bekleyeceği hususlarını dikkate alarak aşk, cinai, serüven/macera ve acıklı/trajik konulu eserlerden seçmiştir.

Abdullah Zühtü romanlarına isim verirken mutlaka romanın mahiyetini yansıtacak nitelikte isimler seçer. Örneğin *Güller, Dikenler* ismi sembolik bir karşılığa sahiptir. "Gül" ile temiz kalpli, ahlaklı ve kötü işler yapsa da vicdanını yitirmemiş, ahlaken yozlaşmamış ve yaptığı yanlıştan dönebilen kişiler temsil edilmektedir.

Abdullah Zühtü makale/fıkra türünde 20 tercüme esere imza atmıştır. Bu eserlerden dördü 1887, üç tanesi (her yıl bir tane olmak üzere) 1895, 1897 ve 1899 tarihlidir. Diğer on üç çevirisi 1922 yılına aittir. 1887-1899'deki tercüme eserler kültürel konulardadır. 1922'deki tercümelerinde ise kültürel konuların yanında yabancı yazarların inançla ilgili fikirlerini de içermektedir.

Abdullah Zühtü *Servet-i Fünun* etrafında toplanan yazar ve şairlerle aynı dönemde yaşamış olmasına rağmen eserlerini onlara nispeten sade ve anlaşılır bir Türkçe ile yazar. Bu elbette tümüyle terkip ve tamlamalardan arınmış bir ifade tarzı demek değildir. Yer yer tasvirlerde ikili veya üçlü terkiplere başvurur. Her ne kadar dil yönüyle *Servet-i Fünun* anlayışından uzak gibi görünse de zaman zaman hikâye ve romanlarında yaptığı tasvirlerde süslü, terkipli ifadeler kullanır. Anlatımda sık sık diyaloglardan yararlanması ise onun üslubundaki sadeliğe zemin hazırlamaktadır. Kişi ve mekân tasvirlerinde realist çizgiler hâkimdir. Eserlerinde anlatım tekniklerinden; anlatma, gösterme, tasvir (betimleme), diyalog, iç monolog, iç diyalog, iç çözümleme, leitmotiv, özetleme, geriye dönüş tekniği, montaj, hatıra ve

mektuptan yararlanıldığı görülmektedir. "Çok şey, artık yetişir" gibi ifadeleri eserlerinde sıklıkla tekrar eder. Bu ifadenin sık tekrarı anlatımda kakofoni oluşturmakla beraber, şahısların birbirleriyle gerçekleştirdiği konuşmalarda sözü keserek araya girme, söylenenlerin kabulü veya reddi gibi durumlarda da bağlayıcı görev üstlenmektedir. Abdullah Zühtü yer yer masalsı bir üsluba da başvurur ve metinler arası göndermelerde de bulunur.

Anlatımda tesadüflerden kaçınıp, olayların sebep sonuç ilişkisi içinde vermeye gayret gösterir. Romanlarında kurgusal zayıflık şeklinde nitelenebilecek tesadüfler daha çok yarım bıraktığı *Sevda* romanında görülmektedir.

Abdullah Zühtü hikâye ve romanlarında "zavallı, biçare, zeki, zıpçıktı" gibi nitelemeleri sıklıkla kullanır. Özellikle masum, suçsuz, terbiyeli, ahlaklı ve mağdur kişilerden söz ederken mutlaka acıma ifade eden sözcüklere başvurur.

Ahmet Mithat tarzı roman anlayışının izlerini Abdullah Zühtü'nün romanlarında görmek mümkündür. Romanları ile okuyucunun ders çıkarmasını isteyen bir tavra sahiptir. *Bir Gece* romanının girişindeki ifadelerden anlaşıldığı üzere romanlarında gerçek hayattan esinlendiğini belirtir. Atasözü, deyim, kalıplaşmış ifadeler ve şöhret sahibi yazar ve şairlerin eserlerinden alıntılar yapması onun anlattığı meseleyi gerçekçi ve edebî kılma gayretinin sonucudur.

Abdullah Zühtü'nün hikâyeleri ile romanları sanatsal açıdan kıyaslandığında hikâyelerde kullandığı dilin romanlara oranla daha süslü ve sanatlı olduğu görülür. Ancak toplumun her kesimine hitap ettiği ve çoğunlukla "kış gecelerinin eğlencesi" maksadıyla kaleme aldığı eserlerinde sade bir dil tercih eder. Abdullah Zühtü'nün, tercüme hikâye ve romanlarında telif eserlerindeki üslubunu görmek mümkündür. Çeviri konusunda hassas bir bakış açısına sahip yazarın çeviri eserlerde yer yer adaptasyona yaklaştığı da görülür.

Edebî eserlerinin yanında tarih, kültür, fennî meseleler, sosyal ve estetik konularında da fikir yürütmüş, yazılar kaleme almıştır. Süleyman Tevfik ile birlikte yazdıkları *Devlet-i Âliye-yi Osmanîye ve Yunan Muharebesi* adlı tarih kitabı arşiv niteliğinde devrine tanıklık etmesinin yanında kültür tarihi açısından önemli bir çalışmadır. Ziraat ve hayvancılık üzerine kaleme aldığı makaleler, aile yaşantısına, çocuk terbiyesine yer veren yazılar Abdullah Zühtü'nün çok yönlü bir şahsiyet olduğunu belirginleştirmektedir.

Abdullah Zühtü hangi döneme dahil edilebilir? Kimlerin çağdaşıdır ve kaleme aldığı eserlerin içeriği ile hangi edebî çevrelere benzemektedir? Bazı çalışmalarda Abdullah Zühtü'nün "Ara Nesil" sanatçısı şeklinde tanıtıldığı/yansıtıldığı görülmektedir. "Küçük ve günlük hassasiyetler devri" başlığı altında "ara-nesil" tabirini ilk defa Mehmet Kaplan dile getirmiş ve 1880 ila 1895 yılları arasında eser vermiş 25-30 kişilik bir yazar topluluğunu bu gruba dâhil etmiştir. Abdullah Zühtü'nün yazı faaliyetlerine bakıldığında ise "ara-nesil"in sınırlandırıldığı zaman aralığının son beş yılında eser vermeye başladığı görülmektedir. 1895 yılana kadar yayımladığı telif eser sayısı ise 10'u geçmemektedir. Servet-i Fünun Dönemi şeklinde adlandırılan ve 1901 yılına kadar *Servet-i Fünun* dergisi etrafında toplanan Tevfik Fikret, Cenap Şehabettin, Halit Ziya gibi isimlerin yanı başında edebî eseler vücuda getiren Abdullah Zühtü, söz konusu isimlerden Tevfik Fikret ve Hilat Ziya tarafından da takdir ile karşılanmış, bu isimler onun yazdıklarının kendi sanat anlayışlarına yakınlığı üzerinde durmuştur. Bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda Abdullah Zühtü'nün "ara-nesil"den ziyade *Servet-i Fünun*'un aktif ve revaçta olduğu bir dönemde, bu oluşumun hemen yanı başında bağımsız, "kendi köşesinde" bir sanat anlayışı takip etmeye çalıştığı söylenebilir.

Abdullah Zühtü roman, hikâye (tercüme/telif) ve şiir, tarih, dil bilgisi, adabımuaşeret, fennî ve sosyal meselelerle ilgili verimleriyle edebiyat, tarih, popüler bilim, siyaset, sosyoloji gibi pek çok alanda eserler ortaya koymuştur. Bu tez ile Abdullah Zühtü'nün tüm yönleri ortaya çıkarılmaya ve devrin önemli bir tanığının bakış açısıyla II. Meşrutiyet öncesi ile 1922 yılına kadarki yaklaşık 33 yıllık sürece yönelik, bir panorama verilmeye çalışılmıştır. Bu tezin Abdullah Zühtü hakkında bir farkındalık uyandırmasını ümit ederek, sonraki çalışmalara küçük de olsa bir katkısı olacağına inanıyoruz.

KAYNAKLAR

I. Abdullah Zühtü Bibliyografyası[581]

a. Telif Romanlar

Abdullah Zühtü, *Bir Gece*, *Sabah*, nu. 3250-3459, 23 Recep 1316/26 Teşrinisani 1314/8 Kânunuevvel 1898 – 29 Sefer 1317/25 Haziran 1315/8 Temmuz 1899, s.2, 3. (153 Tefrika).

------, (1316). *Bir Gece*, İstanbul: Mihran Matbaası.

------, *Çamurlar İçinde*, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7264-7471, 29 Rebiyülevvel 1319/3 Temmuz 1317/16 Haziran 1901 1 Zilkade 1319/28 Kânunusani 1317/10 Şubat 1902, s.1, 2, 3. (140 Tefrika).

------, *Güller, Dikenler, Sabah*, nu. 2479-2550, 12 Muharrem 1314/12 Haziran 312/24 Haziran 1896 – 24 Rebiyülevvel 1314/22 Ağustos 1312/24 Eylül 1896, s.2. (47 Tefrika). *Sabah* nu. 2938-3084, 4 Ramazan 1315/14 Kânunusani 1313/26 Kânunusani 1898 – 2 Sefer 1316/9 Haziran 1314/21 Haziran 1898, s.2. (83 Tefrika).

------, (1314b). *Güller, Dikenler*, İstanbul: Mihran Matbaası.

------, *Sara*, *Sabah*, nu. 3643-3720, 6 Ramazan 1317/26 Kânunuevvel 1315/7 Kânunusani 1900 – 24 Zilkade 1317/12 Mart 1316/25 Mart 1900, s.2, 3. (70 Tefrika).

------, *Sevda*, *Sabah*, nu. 3726-3769, 30 Zilkade 1317/18 Mart 1316/31 Mart 1900 – 14 Muharrem 1318/30 Nisan 1316/13 Mayıs 1900, s.2. (33 Tefrika).

------, *Şanlı Asker*, *Sabah*, nu. 2813-2937, 25 Rebiyülahir 1315/11 Eylül 1313/23 Eylül 1897 – 3 Ramazan 1315/13 Kânunusani 1313/25 Kânunusani 1898, s.2. (69 Tefrika).

------, (1315). *Şanlı Asker*, İstanbul: Mihran Matbaası.

------, (1966), *Şanlı Asker -Bir Türk Subayının 1897 Türk-Yunan Dömek'e savaşları hatıraları-*, (Yay., Haz.; M. Faruk Gürtunca), İstanbul: Ülkü Basımevi.

------, (?), *Esrarlı Kılıç*, (Yay. Haz., Hüdavendigâr Onur), İstanbul: Edille Yayınları.

------, (2007), *Esrarlı Kılıç*, (Yay. Haz., Hüdavendigâr Onur), İstanbul: Etna Yayınları.

------, *Şikeste Beste*, *Sabah*, nu. 3093-3187, 11 Safer 1316/18 Haziran 1314/30 Haziran 1898 – 15 Cemaziyülevvel 1316/20 Eylül 1314/2 Teşrinievvel 1898 s.2,3. (55 Tefrika).

b. Telif Hikâyeler

------, "Ah Bilsen!..", *Sabah*, nu. 2285, 26 Cemaziyülahır 1313/1 Kânunuevvel 1311/13 Kânunuevvel 1895, s.3.

------, "Ah Bir Ev Yapabilseydim", *Peyam-ı Sabah*, nu. 11323/893, 19 Ramazan 1339/28 Mayıs 1337/1921, s.3.

------, "Armanda", *Saadet*, nu. 2005, 2014,2015, 26 Zilhicce 1308, 6-7 Muharrem 1309/20,30-31 Temmuz 1307/2,12-13 Ağustos 1891, s.3.

------, "Arnavutköyü'nden", *Saadet*, nu. 3761, 9 Cemaziyülevvel 1314/5 Teşrinisani 1314/17 Teşrinievvel 1896, s.3.

[581] Abdullah Zühtü'nün bütün eserlerini toplu bir şekilde kaydedebilmek amacıyla tez içerisinde işlenmemiş bazı eser ve gazete yazıları (telif/tercüme) bu başlık altında verilmiştir.

------, “Asar-ı Mensure: Yapraklar Düşer, Kuşlar Giderken...”, *Mektep*, 4. Sene, Sayı: 37, 1 Rebiyülevvel 1313/10 Ağustos 1311/[22 Ağustos 1895] s.484-487.
------, “Bahtiyar Aileler”, *Sabah*, nu. 3491, 1 Rebiyülahır 1317/27 Temmuz 1315/8 Ağustos 1899, s.3.
------, “Bebek Hikâyesi”, *Sabah*, nu. 2891, 15 Recep 1315/28 Teşrinisani 1313/10 Kânunuevvel 1897, s.4.
------, “Ben Değildim, Bahar Çapkın İdi”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11315/885, 11 Ramazan 1339/20 Mayıs 1337/1921, s.3.
------, “Beyoğlu Hatıralarından [I]”, *Sabah*, nu. 227, 17 Cemaziyülahır 1313/22 Teşrinisani 1311/4 Kânunuevvel 1895, s.4.
------, “Beyoğlu Hatıralarından [II]”, *Sabah*, nu. 2278, 19 Cemaziyülahır 1313/24 Teşrinisani 1311/6 Kânunuevvel 1895, s.4.
------, “Bir Hatıra”, *Sabah*, nu. 3137, 25 Rebiyülevvel 1316/1 Ağustos 1314/13 Ağustos 1898, s.3.
------, “Bir Hayat-ı Bedbahtane”, *Sabah*, nu. 2257, 27 Cemaziyülevvel 1313/3 Teşrinisani 1311/15 Teşrinisani 1895, s.3-4.
------, “Bir Kıymetli Hatıra”, *Sabah*, nu. 3498, 8 Rebiyülahır 1317/3 Ağustos 1315/15 Ağustos 1899, s.4.
------, “Bir Kiraz İçin”, *Sabah*, nu. 2418, 11 Zilkade 1313/12 Nisan 1312/24 Nisan 1896, s.3.
------, “Bir Sanatkâr Levhası *Güller, Dikenler*”, *Sabah*, nu. 2926, 21 Şaban 1315/2 Kânunusani 1313/14 Kânunusani 1898, s.3-4.
------, “Cüzdan İçinde”, *Sabah*, nu. 3505, 15 Rebiyülahır 1317/10 Ağustos 1315/22 Ağustos 1899, s.3-4.
------, “Çocuk”, *Sabah*, nu. 2411, 4 Zilkade 1313/5 Nisan 1312/17 Nisan 1896, s.3.
------, “Çocukların Odası”, *Sabah*, nu. 2537, 11 Rebiyülevvel 1314/9 Ağustos 1312/21 Ağustos 1896, s.3-4.
------, “Edalıdır Yosmam”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11306/876, 2 Ramazan 1339/11 Mayıs 1337/1921, s.3.
------, “Elif Hanım”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11310/880, 6 Ramazan 1339/15 Mayıs 1337/1921, s.3.
------, “Elvah-ı Samimane”, *Sabah*, nu. 3486, 26 Rebiyülevvel 1317/22 Temmuz 1315/3 Ağustos 1899, s.3-4.
------, “Esnafın Hilesi”, *Servet-i Fünun*, C. 31, S. 803, 31 Ağustos 1322/[24 Recep 1324/13 Eylül 1906], s.359-362.
------, “Hasbihal”, *Sabah*, nu. 3371, 28 Zilkade 1316/29 Mart 1315/10 Nisan 1899, s.3.
------, “Hatırat-ı Maziden: Adolün Hediyesi”, *Hanımlar Âlemi*, 1. Sene, 11. Sayı, 5 Haziran 1330/18 Haziran 1914, s.2-4.
------, “Hatırat-ı Maziden: Benim Zavallı Şebabım”, *Hanımlar Âlemi*, 1. Sene 9. Sayı, 22 Mayıs 1330/4 Haziran 1914, s.1-3.
------, “Hatırat-ı Maziden: Küçük Semiha İçin”, *Hanımlar Âlemi*, 1. Sene 4. Sayı, 17 Nisan 1330/30 Nisan 1914, s.1-4.
------, “Hatırat-ı Maziden: Yalan mıydı?”, *Hanımlar Âlemi*, 1. Sene 7. Sayı, /8 Mayıs 1330/21 Mayıs 1914, s.1-3.
------, “Hayâl ve Hakikat”, *Saadet*, nu. 4044, 4051, 4058, 16, 23, 30 Cemaziyülahır 1316/29 Teşrinisani, 6, 13 Kânunuevvel 1314/12, 19, 26 Teşrinievvel 1900, s.3.

------, “Hayattan Bir Dilim”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11708/1278, 28 Haziran 1340/25 Haziran 1922, s.3.
------, “Hemşire”, *Resimli Kitap*, C. 1 S. 4, 17 Ramazan 1326/30 Eylül 1324/13 Ekim 1908, s. 334-336.
------, “Hikâye-i Müntahabe: Alicenab Onbaşı“, *İkdam*, nu. 375, 20 Sefer 1313/30 Temmuz 1311/11 Ağustos 1895, s.3.
------, “Hikâye-i Müntahabe: Âmâ”, *İkdam*, nu. 237, 30 Ramazan 1312/14 Mart 1311/26 Mart 1895, s.3-4.
------, “Hikâye-i Müntahabe: Bebek”, *İkdam*, nu. 167, 18 Recep 1312/3 Kânunusani 1310/15 Kânunusani 1895, s.3-4.
------, “Hikâye-i Müntahabe: Bergüzar”, *İkdam*, nu. 162, 13 Recep 1312/29 Kânunuevvel 1310/10 Kânunusani 1895, s.3.
------, “Hikâye-i Müntahabe: Bir Hakikat-i Naçiz”, *İkdam*, nu. 173, 24 Recep 1312/9 Kânunusani 1310/21 Kânunusani 1895, s.3.
------, “Hikâye-i Müntahabe: Bir Numune-i İhtiyaç”, *İkdam*, nu. 267, 30 Şevval 1312/13 Nisan 1311/25 Nisan 1895, s.3.
------, “Hikâye-i Müntahabe: Bir Pederin İntikamı”, *İkdam*, nu. 230, 22 Ramazan 1312/7 Mart 1310/19 Mart 1895, s.4.
------, “Hikâye-i Müntahabe: Fırtına”, *İkdam*, nu. 210, 2 Ramazan 1312/15 Şubat 1310/27 Şubat 1895, s.3.
------, “Hikâye-i Müntahabe: İlk Sevgi”, *İkdam*, nu. 259, 22 Şevval 1312/5 Nisan 1311/17 Nisan 1895, s.3.
------, “Hikâye-i Müntahabe: Matmazelin Paskalya Hediyesi”, *İkdam*, nu. 257, 20 Şevval 1312/3 Nisan 1311/15 Nisan 1895, s.3.
------, “Hikâye-i Müntahabe: Sahte Âşık”, *İkdam*, nu. 184, 6 Şaban 1312/20 Kânunusani 1310/1 Şubat 1895, s.4.
------, “Hikâye-i Müntahabe: Serhalka-i Rindan”, *İkdam*, nu. 199, 21 Şaban 1312/4 Şubat 1310/16 Şubat 1895, s.3-4.
------, “Hikâye-i Müntahabe: Son Sahife”, *İkdam*, nu. 188, 10 Şaban 1312/24 Kânunusani 1310/5 Şubat 1895, s.3-4.
------, “Hikâye-i Müntahabe: Tramvayda I”, *İkdam*, nu. 217, 9 Ramazan 1312/22 Şubat 1310/6 Mart 1895, s.3.
------, “Hikâye-i Müntahabe: Tramvayda II”, *İkdam*, nu. 218, 10 Ramazan 1312/23 Şubat 1310/7 Mart 1895, s.3.
------, “Hikâye-i Müntahabe: Üç Genç ile Bir İhtiyar Musikici ve Bir Patatesin Hikâyesi”, *İkdam*, nu. 209, 1 Ramazan 1312/14 Şubat 1310/26 Şubat 1895, s.3.
------, “Hikâye-i Müntahabe: Zucret”, *İkdam*, nu. 156, 7 Recep 1312/23 Kânunuevvel 1310/4 Kânunusani 1895, s.3.
------, “Hikâye-i Müntahabe”, *İkdam*, nu. 212, 4 Ramazan 1312/17 Şubat 1310/29 Şubat 1895, s.4.
------, “İane”, *Sabah*, nu. 2628, 18 Şevval 1314/10 Mart 1313/22 Mart 1897, s.4.
------, “İd (Ed)”, *Mektep*, Cilt: 4. Sene, Sayı: 23, 6 Mart 1896, s.364-368.
------, “Kalbimden”, *Saadet*, nu. 4076, 20 Recep 1316/31 Teşrinievvel 1314/13 Teşrinisani 1900, s.3.
------, “İbtila-yı Sanat”, *İkdam*, nu. 100, 10 Cemaziyülevvel 1312/28 Teşrinievvel 1310/9 Teşrinisani 1894, s.3.
------, “Kırgızlı Bereket”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11728/1298, 19 Zilkade 1340/15 Temmuz 1938/1922, s.3.

------, “Kış Hatıralarından”, *Sabah*, nu. 2313, 25 Recep 1313/29 Kânunuevvel 1311/10 Kânunusani 1896, s.3.
------, “Kitab-ı Muhabbetten Yalan mıydı?”, *Sabah*, nu. 3374, 2 Zilhicce 1316/1 Nisan 1315/13 Nisan 1899, s.3.
------, “Küçük Hikâye: Bir Hırsızın Defter-i Amâlinden”, *Sabah*, nu. 3355, 12 Zilkade 1316/13 Mart 1315/24 Mart 1899, s.3.
------, “Küçük Hikâye: Bu Perhiz ile Şu Lahana Turşusu Ne?”, *Sabah*, nu. 3151, 9 Rebiyülahır 1316/15 Ağustos 1314/27 Ağustos 1898, s.3-4.
------, “Küçük Hikâye: Hayal ve Hakikat”, *Hanımlar Âlemi*, 1. Sene 3. Sayı, 27 Cemaziyülevvel 1332/10 Nisan 1330/23 Nisan 1914, s.2-4.
------, “Küçük Hikâye: O Güzel Eller”, *Sabah*, nu. 3130, 18 Rebiyülevvel 1316/25 Temmuz 1314/6 Ağustos 1898, s.3-4
------, “Küçük Hikâyeler: O Da Bir Yar-ı İşvekâr Mıdır?”, *Sabah*, nu. 2272, 13 Cemaziyülevvel 1313/18 Teşrinisani 1311/30 Teşrinisani 1895, s.3.
------, “Küçük Hikâyeler: Mektup Parçası”, *Sabah*, nu. 3401, 29 Zilhicce 1316/28 Nisan 1315/10 Mayıs 1899, s.3.
------, “Küçük Hikâyeler: Mustafa Kasabadan Ayrılırken”, *Sabah*, nu. 3016, 23 Zilkade 1315/2 Nisan 1314/14 Nisan 1898, s.3-4.
------, “Küçük Hikâyeler: Sadaka”, *Sabah*, nu. 3519, 29 Rebiyülahır 1317/24 Ağustos 1315/5 Eylül 1899, s.3.
------, “Küçük Hikâyeler: Ya Leyl”, *Sabah*, nu. 3009, 16 Zilkade 1315/26 Mart 1314/7 Nisan 1898, s.3-4.
------, “Küçük Hikâyelerden Abdi Efendi ile Görüşürken”, *Sabah*, nu. 2594, 14 Ramazan 1314-4 Şubat 1312/16 Şubat 1897, s.3-4.
------, “Küçük Musikici”, *Saadet*, nu. 1851-1852, 10-11 Cemaziyülahır 1308/9-10 Kânunusani 1306/20-21 Kânunusani 1891, s.3.
------, “Mecruh Gazilerimizi Ziyaret”, *Sabah*, nu. 2693, 23 Zilhicce 1314/14 Mayıs 1313/26 Mayıs 1897, s.3.
------, “Mehtap Âleminde”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11697/1267, 17 Haziran 1340/14 Haziran 1922, s.3.
------, “Nil’de Bir Sevda”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11319-889, 15 Ramazan 1339/24 Mayıs 1337/1921, s.3.
------, “Öksüz”, *Sabah*, nu. 2295, 6 Recep 1313/11 Kânunuevvel 1311/23 Kânunuevvel 1895, s.3-4.
------, (1314a). *Rehgüzar-ı Matbuatta*, İstanbul: Mihran Matbaası. (“Ah! Bilsen”, “Belki”, “Beyoğlu Hatıralarından [I]”, *Rehgüzar-ı Matbuatta*, “Bir Çiçek Açmamış Mezarında”, “Bir Hatıra”, *Rehgüzar-ı Matbuatta*, “Bir Hiç İçin”, “Bir Kere”, *Rehgüzar-ı Matbuatta*, “Bir Sahife-i Hayat”, “Bu Perhiz Ne Şu Lahana Turşusu Ne?”, “Gönül Avcısı”, “Mışır Buyday”, “Muamma-yı Ruh”, “Muhterem İhtiyarlar”, “Mürde”, Öksüz”, “Sebil”, “Sefil”, “Taş”, “Ya Leyl”, “Yandım Aman! Kantosu”, “Zevk-i Hakiki”).
------, *Rehgüzâr-ı Matbuatta*, (Yay. Haz. Selma Günaydın), Ankara: Cümle Yayınları.
------, “Solmuş Çiçek”, *Saadet*, nu. 1986-1987-1995, 29-30,14 Zilkade, Zilhicce 1308/24-25, 8 Haziran, Temmuz 1307/6-7, 20 Temmuz 1891, s.2,3.
------, “Şafak Söker, Güneş Batarken”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11328-898, 24 Ramazan 1339/2 Haziran 1337/1921, s.3-4.
------, “Şimdiki İzdivaçlar”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11714/1284, 5 Zilkade 1340/1 Temmuz 1922, s.3.

------, “Şuh-ı Giryan”, *Hanımlar Âlemi*, 1. Sene 10. Sayı, 29 Mayıs 1330/11 Haziran 1914, s.1-3.
------, “Taş”, *Sabah*, nu. 2306, 17 Recep 1313/22 Kânunuevvel 1311/3 Kânunusani 1896, s.3-4.
------, “Tavsiyeli”, *Sabah*, nu. 2355, 7 Ramazan 1313/9 Şubat 1311/21 Şubat 1896, s.3.
------, “Terez”, *Sabah*, nu. 2502, 5 Sefer 1314/5 Temmuz 1312/17 Temmuz 1896, s.4.
------, “Valide”, *Sabah*, nu. 2495, 28 Muharrem 1314/28 Haziran 1312/10 Temmuz 1896, s.3-4.
------, “Yeni Hayat”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11167/737, 12 Rebiyülahir 1339/23 Kânunuevvel 1336/1920, s.2.
------, “Yeni Zaman Sahnelerinden Ahmet Dayı”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11570/1140, 7 Cemaziyülahır 1340/5 Şubat 1338/1922, s.3.
------, “Yeni Zaman Sahnelerinden Dilara Dadı”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11572/1142, 9 Cemaziyülahır 1340/7 Şubat 1338/1922, s.3.
------, “Yeni Zaman Sahnelerinden Dolandırıcılar Hücumu”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11594/1164, 2 Recep 1340/1 Mart 1338/1922, s.3.
------, “Yeni Zaman Sahnelerinden Dürdane’den Güzide’ye”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11577/1147, 14 Cemaziyülahır 1340/12 Şubat 1338/1922, s.3.
------, “Yeni Zaman Sahnelerinden Geçmişten Bir Ses”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11633/1203,11 Şaban 1340/9 Nisan 1338/1922, s.3.
------, “Yeni Zaman Sahnelerinden Güzide’den Dürdane’ye”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11598/1168, 6 Recep 1340/5 Mart 1922, s.3.
------, “Yeni Zaman Sahnelerinden Güzide’den Dürdane’ye”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11608/1178, 16 Recep 1340/15 Mart 1338/1922, s.3.
------, “Yeni Zaman Sahnelerinden İlhami Ne Diyor?”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11626/1196, 4 Şaban 1340/2 Nisan 1338/1922, s.3.
------, “Yeni Zaman Sahnelerinden İş Adamları”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11584/1154, 21 Cemaziyülahır 1340/19 Şubat 1338/1922, s.3.
------, “Yeni Zaman Sahnelerinden İyilik Yurdu”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11613/1183, 21 Recep 1340/20 Mart 1338/1922, s.3.
------, “Yeni Zaman Sahnelerinden Kudemadan Sarhoş Recai”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11580/1150, 17 Cemaziyülahır 1340/15 Şubat 1338/1922, s.3.
------, “Yeni Zaman Sahnelerinden Mimar İsmet”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11591/1161, 28 Cemaziyülahır 1340/26 Şubat 1338/1922, s.3.
------, “Yeni Zaman Sahnelerinden Mimar İsmet’ten İlhami’ye”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11619/1189, 27 Recep 1340/26 Mart 1338/1922, s.3.
------, “Yeni Zaman Sahnelerinden Son Moda Talak”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11586/1156, 23 Cemaziyülahır 1340/21 Şubat 1338/1922, s.3.
------, “Yeni Zaman Sahnelerinden Temiz Yürekliler Derneği”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11601/1171, 10 Recep 1340/9 Mart 1338/1922, s.3.
------, “Zavallı Âşık”, *Saadet*, nu. 1656-1657, 16-17 Şevval 1307/22-23 Mayıs 1306/3-4 Haziran 1890 s.3.
------, “Zavallı Kadın!”, *Sabah*, nu. 2530, 5 Rebiyülevvel 1314/2 Ağustos 1312/14 Ağustos 1896, s.3-4.

c. Telif Makale ve Fıkralar

Abdullah Zühtü, “Acz-ü Komitecilik Zihniyeti”, *Yeni Gazete*, nu. 1623/59, 24 Rebiyülahir 1337/27 Kânunusani 1335/1919, s.1.

------, “Aileler Arasında”, *Sabah*, nu. 3638, 1 Ramazan 1317/21 Kânunuevvel 1315/2 Kânunusani 1900 s.2-3.
------, “Ak Sakallı Neferler”, *Yeni Gazete*, nu. 1598/34, 29 Rebiyülevvel 1337/2 Kanunusani 1335/1919, s.2.
------, “Alexander Dumas”, *Sabah*, nu. 2348, 30 Şaban 1313/2 Şubat 1311/14 Şubat 1896, s.4,
------, “Almanya’da Yeni Sanayi Mektepleri”, *Servet-i Fünun*, C. 30, S. 777, 2 Mart 1322/[19 Muharrem 1314/15 Mart 1906] s.197.
------, “Bahar İçinde Hazan”, *Sabah*, nu. 2404, 30 Şevval 1313/29 Mart 1312/1 Nisan 1896, s.3.
------, “Balkan Hükumetleri İttihadı”, *Sabah*, nu. 11818/1388, 25 Sefer 1341/17 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Baran-ı Takrir”, *Yeni Gazete*, nu. 1569/5, 29 Sefer 1337/4 Kânunuevvel 1334/1918, s.1.
------, “Beyaz, Siyah”, *Yeni Gazete*, nu. 1617/53, 18 Rebiyülahir 1337/21 Kânunusani 1335/1919, s.1.
------, “Birinci Celse”, *Sabah*, nu. 11835/1405,13 Rebiyülevvel 1341/4 Teşrinisani 1338/1922, s.1.
------, “Büyük Bir Müjde”, *Sabah*, nu. 11813/1383, 20 Sefer 1341/12 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Dahli Muharebe”, *Yeni Gazete*, nu. 1599/35, 30 Rebiyülevvel 1337/3 Kânunusani 1335/1919, s.1.
------, “Dost Nasihati Düşman Tehdidi”, *Sabah*, nu. 11816/1386, 23 Sefer 1341/15 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Dün, Bugün”, *Sabah*, nu. 11821/1391, 28 Sefer 1341/20 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Dünkü Haberlere Göre”, *Sabah*, nu. 11800/1370, 7 Sefer 1341/29 Eylül 1338/1922, s.1.
------, “Dünkü Süruru Merasim”, *Sabah*, nu. 11837/1307, 14 Rebiyülevvel 1341/6 Teşrinisani 1388/1338/1922, s.1.
------, “Düstur-u Harekatımız Nedir?”, *Sabah*, nu. 11811/1381, 18 Sefer 1341/10 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Düşünürken!..”, *Sabah*, nu. 2707, 8 Muharrem 1315/28 Mayıs 1313/9 Haziran 1897 s.3.
------, “Eğlenceli Bir Celse”, *Yeni Gazete*, nu. 1571/7, 2 Rebiyülevvel 1337/6 Kânunuevvel 1334/1918, s.1.
------, “Ermeni Heyet-i Hükûmeti”, *Yeni Gazete*, nu. 1589/25, 20 Rebiyülevvel 1337/24 Kânunuevvel 1334/ 1918, s.1.
------, “Evrak-ı Eyyam”, *Yeni Gazete*, nu. 1627/63, 29 Rebiyülahir 1337/1 Şubat 1335/1919, s.1.
------, “Faideli Bir Roman Zemini”, *Sabah*, nu. 2453, 16 Zilhicce 1313/17 Mayıs 1312/29 Mayıs 1896, s.3.
------, “Fırka Gürültüleri İmiş!”, *Yeni Gazete*, nu. 1583/19, 14 Rebiyülevvel 1337/18 Kânunuevvel 1334/1918, s.1.
------, “Fransız Encümen-i Dânişinde”, *Sabah*, nu. 2411, 4 Zilkade 1313/5 Nisan 1312/17 Nisan 1896, s.3.
------, “Garip Bir Tezat”, *Sabah*, nu. 11820/1390, 27 Sefer 1341/19 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Gayr-i Müslimlerin Hareketi”, *Yeni Gazete*, nu. 1593/29, 24 Rebiyülevvel 1337/28 Kânunuevvel 1334/ 1918, s.1.

------, “Hâlâ Komitecilik Zihniyeti”, *Yeni Gazete*, nu. 1615/51, 16 Rebiyülahir 1337/19 Kânunusani 1335/1919, s.1.
------, “Halaskâr Ordumuzun Pişdarları Dün İstanbulumuza Çıktılar”, *Sabah*, nu. 11822/1392, 29 Sefer 1341/21 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Hâl-i Tıbbiyeye Doğru”, *Yeni Gazete*, nu. 1597/33, 28 Rebiyülevvel 1337/1 Kânunusani 1335/1919, s.1.
------, “Hayat-ı Aile: Hanım-1”, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7366, 13 Recep 1319Teşrinievvel 1317/26 Teşrinievvel 1901/13, s.3.
------, “Hayat-ı Aile: Hanım-2”, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7373, 14 Recep 1319/20 Teşrinievvel 1317/2 Teşrinisani 1901, s.3-4.
------, “Hayat-ı Aile: Hanım-3”, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7380, 21 Recep 1319/27 Teşrinievvel 1317/9 Teşrinisani 1901s.2-3.
------, “Hayat-ı Aile: Hanım-4”, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7387, 5 Şaban 1319/3 Teşrinisani 1317/16 Teşrinisani 1901, s.3.
------, “Hayat-ı Aile: Hanım-5”, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7392, 10 Şaban 1319/8 Teşrinisani 1317/21 Teşrinisani 1901, s.2.
------, “Hayat-ı Aile: Hanım-6”, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7394, 12 Şaban 1319/10 Teşrinisani 1317/23 Teşrinisani 1901, s.3.
------, “Hayat-ı Aile: Hanım-7”, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7401, 19 Şaban 1319/17 Teşrinisani 1317/30 Teşrinisani 1901, s.3.
------, “Hayat-ı Aile: Hanım-8”, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7405, 23 Şaban 1319/21 Teşrinisani 1317/4 Kânunuevvel 1901, s.2-3.
------, “Hayat-ı Aile: Hanım-9”, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7408, 26 Şaban 1319/24 Teşrinisani 1317/7 Kânunuevvel 1901, s.3.
------, “Hayat-ı Aile: Hanım-10”, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7418, 6 Ramazan 1319/4 Kânunuevvel 1317/17 Kânunuevvel 1901, s.3.
------, “Hayat-ı Aile: Hanım-11”, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7422, 10 Ramazan 1319/8 Kânunuevvel 1317/21 Kânunuevvel 1901, s.3.
------, “Hayat-ı Aile: Hanım-12”, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7426, 14 Ramazan 1319/12 Kânunuevvel 1317/25 Kânunuevvel 1901, s.3.
------, “Hayat-ı Aile: Hanım-13”, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7429, 17 Ramazan 1319/15 Kânunuevvel 1317/28 Kânunuevvel 1901, s.3.
------, “Hayat-ı Aile: Hanım-14”, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7436, 24 Ramazan 1319/22 Kânunuevvel 1317/4 Kânunusani 1902, s.3.
------, “Hayat-ı Aile: Hanım-15”, *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 7448, 8 Şevval 1319/5 Kanunusani 1317/18 Kânunusani 1902, s.3.
------, “Hepimizin Vazifesi”, *Yeni Gazete*, nu. 1566/2, 26 Sefer 1337/1 Kânunuevvel 1334/1918, s.1.
------, “Hepsi Mahaza Kuru Bir Ekmek İçin”, *Yeni Gazete*, nu. 1603/39, 4 Rebiyülahir 1337/7 Kânunusani 1335/1919, s.1.
------, “Her Teşebbüsten Evvel Mücaneset Lazım”, *Yeni Gazete*, nu. 1609/45, 10 Rebiyülahir 1337/13 Kânunusani 1335/1919, s.1.
------, “Hiç Sıkılmadırlar Mı?”, *Yeni Gazete*, nu. 1630/66, 3 Cemaziyülevvel 1337/4 Şubat 1335/1919, s.1.
------, “İaşe Meselesi ve İstizah”, *Yeni Gazete*, nu. 1585/21, 16 Rebiyülevvel 1337/21 Kânunuevvel 1334/1918, s.1.
------, “İlk Mahya-Merhaba Ya Şehr-i Ramazan”, *Servet-i Fünun*, C. 32 S. 809, 12 Teşrinievvel 1322/[7 Ramazan 1324/25 Teşrinievvel 1906], s.24-25.
------, “İlk Mühim Hatve”, *Sabah*, nu. 11805/1375, 12 Sefer 1341/4 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.

------, “İngiltere Ahvali”, *Sabah*, nu. 11824/1394, 2 Rebiyülevvel 1341/23 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “İngiltere’nin Boğazlarda Tedbir ve Teklifatı”, *Sabah*, nu. 11794/1364, 1 Sefer 1341/23 Eylül 1338/1922, s.1.
------, “İnsan Nasıl Şayan-ı İhtiram Olabilir?”, *Sabah*, nu. 2474, 7 Muharrem 1314/7 Haziran 1312/19 Haziran 1896, s.4.
------, “İntizar Devri”, *Sabah*, nu. 11806/1376, 13 Sefer 1341/5 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “İntizar Devri”, *Sabah*, nu. 11807/1377, 14 Sefer 1341/6 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “İstanbul’da Yanlış Fikirler”, *Sabah*, nu. 11832/1402, 10 Rebiyülevvel 1341/1 Teşrinisani 1338/1922, s.1.
------, “İtiraflar, İtirazlar, İhtiraslar”, *Sabah*, nu. 11792/1363, 28 Muharrem 1341/21 Eylül 1338/1922, s.1.
------, “*Kamusu’l A’lam* Huzurunda, *Sabah*, nu. 3331, 18 Şevval 1316/17 Şubat 1314/29 Şubat 1899 s.1-2.
------, “Kim Seviliyor Anlaşılmaz Oldu”, *Yeni Gazete*, nu. 1607/43, 8 Rebiyülahir 1337/11 Kânunusani 1335/1919, s.1.
------, “Kitaplar İçinde Resim Model”, *Sabah*, nu. 3476, 12 Rebiyülevvel 1317/12 Temmuz 1315/24 Temmuz 1899, s.3.
------, “Komitecilik Zihniyeti ve İhtikâr”, *Yeni Gazete*, nu. 1605/41, 6 Rebiyülahir 1337/9 Kânunusani 1335/1919, s.1.
------, “Konferans Etrafında”, *Sabah*, nu. 11831/1401, 10 Rebiyülevvel 1341/31 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Konferans Tehir Etmiyor Mu?”, *Sabah*, nu. 11826/1396, 4 Rebiyülevvel 1341/25 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Konferansa Gidilirken”, *Sabah*, nu. 11834/1404, 12 Rebiyülevvel 1341/3 Teşrinisani 1338/1922, s.1.
------, “Konferansın Son Günleri”, *Sabah*, nu. 11812/1382, 19 Sefer 1341/11 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Lenin İyileştikten Sonra”, *Sabah*, nu. 11827/1397, 5 Rebiyülevvel 1341/26 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Mahsul-i Bedayi (Londra’da Yapılmış Olan Bir Keman Hakkında)”, *Servet-i Fünun*, C. 30, S. 767, 22 Kânunuevvel 1321/[8 Zilkade 1323/4 Ocak 1906] s.107-108.
------, “Makale-i Edîbe Aşk Şairi”, *Sabah*, nu. 3655, 18 Ramazan 1317/7 Kânunusani 1315/19 Kânunusani 1900, s.3.
------, “Marazı Teşhis Etmek”, *Yeni Gazete*, nu. 1625/61, 27 Rebiyülahir 1334/30 Kânunusani 1335/1919, s.1.
------, “Melekler Eyledi İnşa Felekte Tak-ı Zafer”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11785/1355, 20 Muharrem 1341/13 Eylül 1338/1922, s.1.
------, “Memleketin Efendisi Kim?”, *Sabah*, nu. 11815/1385, 22 Sefer 1341- 14 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Mert Düşman, Riyakâr Dost”, *Yeni Gazete*, nu. 1579/15, 10 Rebiyülevvel 1337/14 Kânunuevvel 1334/1918, s.1.
------, “Meşhur Tablolardan Belki”, *Sabah*, nu. 2362, 14 Ramazan 1313/16 Şubat 1311/28 Şubat 1896, s.3.
------, “Millet-i Mebusan”, *Yeni Gazete*, nu. 1581/17, 12 Rebiyülevvel 1337/16 Kânunuevvel 1334/1918, s.1.

------, “Muhtelif Sesler İçinde Bir Hakikat”, *Sabah*, nu. 11796/1366, 3 Sefer 1341/25 Eylül 1338/1922, s.1.
------, “Musahabe-i Fenniye, *Sabah*, nu. 3495, 5 Rebiyülahır 1317/31 Temmuz 1315/12 Ağustos 1899, s.3.
------, “Musahabe-i Fenniye”, *Sabah*, nu. 3502, 12 Rebiyülahır 1317/7 Ağustos 1315/19 Ağustos 1899, s.4.
------, “Müttefikler Dün Bizi Lozan Konferansı’na Davet Ettiler”, *Sabah*, nu. 11829/1399, 7 Rebiyülevvel 1341/28 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Ne Diyorlar”, *Sabah*, nu. 11817/1387, 24 Safer 1341/16 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Ne İstediğimizi Bilmiş Olsak…”, *Yeni Gazete*, nu. 1611/47, 12 Rebiyülahir 1337/15 Kânunusani 1335/1919, s.1.
------, “Nihayet Kımıldanıyor Muyuz?”, *Yeni Gazete*, nu. 1621/57, 22 Rebiyülahir 1337/25 Kânunusani 1335/1919, s.1.
------, “Nota’nın Cevabı Ne Olacak?”, *Sabah*, nu. 117971367, 4 Sefer 1341/26 Eylül 1338/1922, s.1.
------, “Sabır, Sükûn, Vazife”, *Sabah*, nu. 11798/1368, 5 Sefer 1341/27 Eylül 1338/1922, s.1.
------, “Sevdiğim Bir Romana Dair”, *Sabah*, nu. 2376, 28 Ramazan 1313/1 Mart 1312/13 Mart 1896, s.3.
------, “Son Haberlere Göre Vaziyet”, *Sabah*, nu. 11810/1380, 17 Sefer 1341/9 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Son Haberlere Göre”, *Sabah*, nu. 117991369, 6 Sefer 1341/28 Eylül 1338/1922, s.1.
------, “Sulh Emareleri Bir Devam”, *Sabah*, nu. 11802/1372, 9 Sefer 1341/1 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Sulh Emareleri Kuvvetli”, *Sabah*, nu. 11801/1371, 8 Sefer 1341/30 Eylül 1338/1922
------, “Sulh Konferansı Etrafında”, *Sabah*, nu. 11825/1395, 3 Rebiyülevvel 1341/24 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Sulh Konferansı Ne Zaman?”, *Sabah*, nu. 11819/1389, 26 Sefer 1341/18 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Sulh Konferansı”, *Sabah*, nu. 11828/1398, 6 Rebiyülevvel 1341/27 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Sulh Konferansına Davet”, *Sabah*, nu. 11830/1400, 8 Rebiyülevvel 1341/29 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Sulh Konferansına Doğru”, *Sabah*, nu. 11838/1308, 16 Rebiyülevvel 1341/7 Teşrinisani 1338/1922, s.1.
------, “Sulha Doğru”, *Sabah*, nu. 11795/1365, 2 Sefer 1341/24 Eylül 1338/1922, s.1.
------, “Sulha Doğru”, *Yeni Gazete*, nu. 1591/27, 22 Rebiyülevvel 1337/26 Kânunuevvel 1334/1918, s.1.
------, “Tarih Tekerrürden İbaret Midir?”, *Yeni Gazete*, nu. 1595/31, 26 Rebiyülevvel 1337/30 Kânunuevvel 1334/1918, s.1.
------, “Tarihî Bir Gün”, *Yeni Gazete*, nu. 1619/55, 20 Rebiyülahir 1337/23 Kânunusani 1335/1919, s.1.
------, “Terbiye-i Beytiyye 1”, *Servet-i Fünun*, C. 30, S. 769, 5 Kânunusani 1321/[22 Zilkade 1323/18 Ocak 1906], s.123-124.
------, “Terbiye-i Beytiyye 2”, *Servet-i Fünun*, Cilt: 30, Sayı: 770, 12 Kânunusani 1321/[29 Zilkade 1323/25 Ocak 1906], s.134.

------, “Terbiye-i Etfal Hakkında”, *Sabah*, nu. 3645, 1 Ramazan 1317/28 Kanunuevvel 1315/9 Kânunusani 1900, s.3.
------, “Teşkilat-ı Esasiye Kanunu”, *Sabah*, nu. 11823/1393, 1 Rebiyülevvel 1341/22 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Tevfik Paşa Heyeti Dün İstifa Etti, İstifa Nasıl Vuku buldu Safa Beyin Muhabirimize Beyanatı”, *Sabah*, nu. 11836/1406, 14 Rebiyülevvel 1341/5 Teşrinisani 1338/1922, s.1.
------, “Türkleri Biraz da Halis Türklere Bıraksınlar”, *Yeni Gazete*, nu. 1574/10, 5 Rebiyülevvel 1337/9 Kânunuevvel 1334/1918, s.1.
------, “Unutulmuş”, *Sabah*, nu. 2383, 5 Şevval 1313/8 Mart 1312/20 Mart 1896, s.3.
------, “Yenecek Ekmek İstiyoruz”, *Yeni Gazete*, nu. 1601/37, 2 Rebiyülahir 1337/5 Kânunusani 1335/1919, s.1.
------, “Yine Ekmek Meselesi”, *Yeni Gazete*, nu.1613/49, 14 Rebiyülahir 1337/17 Kânunusani 1335/1919, s.1.
------, “Yine İntizar”, *Sabah*, nu. 11808/1378, 15 Sefer 1341/7 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Yine İntizar”, *Sabah*, nu. 11809/1379, 16 Sefer 1341/8 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Yine Sulh Emareleri”, *Sabah*, nu. 11803/1373, 10 Sefer 1341/2 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Yine Sulh Emareleri”, *Sabah*, nu. 11804/1374, 11 Sefer 1341/3 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Yine Vazife Başına”, *Sabah*, nu. 11814/1384, 21 Sefer 1341/13 Teşrinievvel 1338/1922, s.1.
------, “Yükseliyor, Yükseliyor…”, *Yeni Gazete*, nu. 1577/13, 8 Rebiyülevvel 1337/12 Kânunuevvel 1334/1918 s.1.
------, “Zat-ı Fitenbur”, *Sabah*, nu. 11833/1403, 11 Rebiyülevvel 1341/2 Teşrinisani 1338/1922, s.1.

d. Diğer Telif Eserler

Abdullah Zühdü; Süleyman Tevfik [Özzorluoğlu], (1315). *Devlet-i Aliye-i Osmaniye ve Yunan Muharebesi*, İstanbul: Mihran Matbaası.
Abdullah Zühtü, “Başlıksız/Gazel”, *Musavver Fen ve Edep*, nu. 43, 1 Rebiyülevvel 1318/15 Haziran 1316/28 Haziran 1900, s.1.
------, “Benefşeye Hitap“, *Payidar*, nu.1, 10 Safer 1305/28 Ekim 1887, s.1-2.
------, “Bir Biçare Kız Lisanından”, *Payidar*, nu. 2, 1 Rebiyülevvel 1305/17 Kasım 1887, s.10-11.
------, (1328). *Musahhah Sarf-ı Osmanî*, İstanbul: Dersaadet Matbaas.
------, (1321). *Musahhah Sarf-ı Osmanî*, İstanbul: Dersaadet Matbaası.
------, (1329). *Tavukçuluk Kârlı Bir Sanattır*, Musul: Sırr-ı Sim Matbaası.
------, (1332). *Tohum Nasıl Olmalıdır? Ve Zürraın Tohuma Karşı Vazifesi*, Musul: Sırr-ı Sim Matbaası.

e. Tercüme Romanlar

Alber Dolphe, *Fıkarat-ı Müntehabe*: Hücre-i Muhabbet, *Tarik*, 3445-3504, 18 Rebiyülahir 1311/16 Teşrinievvel 1309/28 Teşrinievvel 1893 – 17 Cemaziyülahır 1311/14 Kânunuevvel 1309/26 Kanunuevvel 1893 s.3.
Alphonse Car, *Gıyaben Sevişmek*, *Tarik*, 3202-3232, 3 Şaban 1310/9 Şubat 1308/21 Şubat 1893 – 5 Ramazan 1310/11 Mart 1309/23 Mart 1893, s.3.

Alphonse Daudet, *Safo, İkdam*, 268-415, 1 Zilkade 1312/14 Nisan 1311/26 Nisan 1895 – 1 Rebiyülahir 1313/ 8 Eylül 1311/20 Eylül 1895, s.2. (60 Tefrika).
Andre Toria/Toriye, *Beyaz Çiçekler Selin*, İkdam, 3396-3397, 13 Ramazan 1321/20 Teşrinisani 1319/3 Kânunuevvel 1903- 14 Ramazan 1321/21 Teşrinisani 1319/4 Kânunuevvel 1903, s.3.
Carmen Sylva, *Müteehhil*, *Sabah*, nu., 2302-2343, 12 Recep 1313/18 Kânunuevvel 1311/30 Kânunuevvel 1895 – 25 Şaban 1313/28 Kânunusani 1311/9 Şubat 1896, s.2.
Carmen Sylva, (1313). *Müteehhil*, İstanbul: Mihran Matbaası.
Daniel Riche, *Kadın Hisleri*, *İkdam*, 3140-3224, 1 Muharrem 1321/17 Mart 1319/30 Mart 1903 -8 Rebiyülevvel 1321/22 Mayıs 1319/4 Haziran 1903, s.2, 3.
Émile Gabourieu, *Cani Vahşi*, *Tarik*, 3692-3716, 8 Muharrem 1312/30 Haziran 1310/11 Temmuz 1894 – 2 Sefer 1312/24 Temmuz 1310/5 Ağustos 1894 s.3.
Ernast de De *Gonca-i Sevda*, *Saadet*, nu. 2061-2112, 1 Rebiyülevvel 1309/23 Eylül 1307/5 Teşrinievvel 1891 – 23 Cemaziyülevvel 1309/13 Kânunuevvel 1307/25 Kânunuevvel 1891, s.2.
Ernest Daudet, *Clara*, *Tarik*, 3661-3671, 1 Zilhicce 1311/25 Mayıs 1310/6 Haziran 1894 – 16 Zilhicce 1311/8 Haziran 1310/20 Haziran 1894, s.3.
François Coppée, *Bir Hata-yı Şebap*, *Servet-i Fünûn*, C. 35, S. 893-900, 22 Mayıs 1324 [4 Cemaziyülevvel 1326/4 Haziran 1908] – 10 Temmuz 1324 [23 Cemaziyülahır 1326/23 Temmuz 1908], s. 138-139/250-252.
François Coppée, *Dört Zenginin Hayatı*, *Tarik*, 3672-3691, 17 Zilhicce 1311/9 Haziran 1310/21 Haziran 1894-6 Muharrem 1312/28 Haziran 1310/10 Temmuz 1894.
François Coppée, *Rakibeler*, *Tarik*, 3391-3419, 22 Sefer 1311/23 Ağustos 1309/4 Eylül 1893 – 22 rebiyülevvel 1311/20 Eylül 1309/ 2 Teşrinievvel 1893 s.2-3.
Fransuva Coppée, (1313), *Beş Yüz Bin Frank*, Dersaadet: İkdam Matbaası.
Fransuva Coppée, *Bir Kadının Mazisi!..*, *Zuhur*, nu. 131-135, 6 Zilhicce 1307/11 Temmuz 1306/23Temmuz 1890 – 10 Zilhicce 1307/15 Temmuz 1306/27 Temmuz 1890 s.2-3.
Fransuva Coppée, (1307). *Bir Kadının Mazisi* (Yayın evi belirtilmemiş).
Frederic Vilay, (1313). *Marsue'nin Milyonları*, İstanbul: Mihran Matbaası.
İmzasız, [Daniel Riche], (1321). *Kadın Hisleri*, Dersaadet: İkdam Matbaası.
İmzasız, (1314). *Adelina'nın Esrarı*, İstanbul: Saadet Matbaası.
İmzasız, *Bahr-ı Müncemid-i Cenubide*, *İkdam*, 4096-4226, 5 Ramazan 1323/20 Teşrinievvel 1321/2 Teşrinisani 1905-27 Şubat 1321/16 Muharrem 1324/12 Mart 1906, s.2.
İmzasız, (1322). *Bahr-ı Müncemid-i Cenubide,* Dersaadet: İkdam Matbaası.
İmzasız, *Bir Bedbaht Kadının Jurnalinden*, *Roman Cüzdanı*, nu. 1-3, [11 Şaban 1314/15 Kânunusani 1897]/3 Kânunusani 1312 – [5 Recep 1314/10 Ocak 1896]/28 Teşrinisani 1312, s.1-24.
İmzasız, *Cinayet Tuzakları*, *İkdam*, 352-563, 26 Muharrem 1313/8 Temmuz 1311/19 Temmuz 1895 – 1 Ramazan 1313/3 Şubat 1311/15 Şubat 1896, s.2, 3.
İmzasız, *Hırçın Kız*, *İkdam*, nu. 5051-5079, 19 Cemaziyülevvel 1326/5 Haziran 1324/18 Haziran 1908 – 17 Cemaziyülahır 1326/3 Temmuz 1324/16 Temmuz 1908, s.3, 4.
İmzasız, (1324). *Hırçın Kız*, İstanbul: Karabet Matbaası.

İmzasız, *İntiabaat-ı Seymane*: Bir Zevce, İkdam, 3400-3411, 17 Ramazan 1321/24 Teşrinisani 1319/24 Kânunuevvel 1903–28 Ramazan 1321/5 Kânunuevvel 1319/18 Kânunuevvel 1903, s.3.

İmzasız, *Mahallenin Güzel Kızı*, *Saadet*, nu. 1598-1631, 24-31 Mart, 1-30 Nisan, 1 Mayıs 1890/3-29 Şaban, 1-12 Ramazan 1307/12-31 Mart, 1-19 Nisan 1306, s.2, 3.

İmzasız, *Mahallenin Güzel Kızı*, *Payidar*, nu.1-3, 10 Sefer 1305/[16 Teşrinievvel 1303/28 Ekim 1887] – 1 Rebiyülevvel 1305/[5 Teşrinisani 1303/17 Kasım 1887], s.5-15.

İmzasız, *Matmazel Yüz Milyon*, *İkdam*, nu., 4800-4983, 4 Ramazan 1325/28 Eylül 1323/11 Teşrinievvel 1907 – 10 Rebiyülevvel 1326/29 Mart 1324/11 Nisan 1908 s.2,3.

İmzasız, (?). *Matmazel Yüz Milyon*, İstanbul: Asr Matbaası.

İmzasız, *Müthiş Korsanlar*, Roman Cüzdanı, nu. 1-52, 20 Cemaziyelahir 1314/14 Teşrinisani 1312/[26 Kasım 1896] – 7 Rebiyülahir 1316/1 Eylül 1314/[13 Eylül 1898], s.1-8.

İmzasız, *Opera Cinayeti*, İkdam, 166-347, 17 Recep 1312/2 Kânunusani 1310/14 Kânunusani 1895 14 Kânunısani1895 – 21 Muharrem 1313/2 Temmuz 1311/14 Temmuz 1985 s.3.

İmzasız, *Parmak İzi*, Dersaadet: Kanaat Kütüphanesi. *İkdam* nu., 4983-5088, 10 Rebiyülevvel 1326/29 Mart 1324/11 Nisan 1908, s.2, 3.

İmzasız, (1326). *Parmak İzi*, Dersaadet: Kanaat Kütüphanesi.

İvan Sergeyeviç Turgenyev, *Âb-ı Nevbahar*, *İkdam*, 3327-3424, 3 Recep 1321/12 Eylül 1319/25 Eylül 1903-11 Şevval 1321/18 Kânunuevvel 1319/31 Kânunuevvel 1903 s.2, 3.

İmzasız, (1321). *Âb-ı Nevbahar*, Dersaadet: İkdam Matbaası.

İvan Sergeyeviç Turgenyev, *Buhar*, *İkdam*, 3224-3327, 8 Rebiyülevvel 1321/22 Mayıs 1319/4 Haziran 1903 – 3 Recep 1321/12 Eylül 1319/25 Eylül 1903 s.2, 3.

İmzasız, (1321). *Buhar*, Dersaadet: İkdam Matbaası.

Joseph-Michel. Dutens, *Esrar-ı Müthişe*, *Sabah*, nu. 2344-2458, 25 Şaban 1313/29 Kânunusani 1311/10 Şubat 1896 – 21 Zilhicce 1313/22 Mayıs 1312/3 Haziran 1896 s.2.

Joseph-Michel. Dutens, (1313). *Esrar-ı Müthişe*, İstanbul: Mihran Matbaası.

Jakolliu, *Bir Kalebendin İntikamı*, *Saadet*, nu. 1785-1816, 22 Rebiyülevvel 1308/24 Teşrinisani 1306/6 Teşrinisani 1890 – 28 Rebiyülahir 1308/29 Teşrinisani 1306/11 Kânunuevvel 1890, s.2, 3.

Jules Claretie , *Firari Bir Kız,* Zuhur, 4-78 sayılar arası, 24 Recep 1307/4 Mart 1306/19 Mart 1890 – 13 Şevval 1307/19 Mayıs 1306/31 Mayıs 1890, s.2-3.

Jules Claretie *Firari Bir Kız*, Kazabar Matbaası, 1307/1903.

Jules Mary, *Hükm-ü Gıyabi*, *İkdam*, 563-744, 1 Ramazan 1313/3 Şubat 1311/15 Şubat 1896 – 5 Rebiyülevvel 1314/2 Ağustos 1312/14 Ağustos 1896 s.2.

Jules Mary, *Seni Seviyorum*!, *Zuhur*, nu. 79-130, 14 Şevval 1307/20 Mayıs 1306/ 31 Mayıs 1890 – 5 Zilhicce 1307/10 Temmuz 1309/22 Temmuz 1890, s.2,3.

Mösyö Stevenson, *Altın Yuvası*, *İkdam*, 185-260, 7 Şaban 1312/21 Kânunusani 1310/2 Kânunusani 1895-23 Şevval 1312/6 Nisan 1311/18 Nisan 1895, s.2.

Paul Bourget, *Tasvir-i Nisvan*: Bir Kadın, *İkdam*, 3385-3395, 2 Ramazan 1321/9 Teşrinisani 1319/22 Teşrinisani 1903 – 12 Ramazan 1321/19 Teşrinisani 1319/2 Kânunuevvel 1903, s.2,3.

Paul Bourget, *Vade*, *Servet-i Fünun*, C. 35, S. 885-892, 27 Mart 1324 [7 Rebiyülevvel 1326/9 Nisan 1908] – 10 Mayıs 1324 [21 Rebiyülahir 1326/23 Mayıs 1908], s.10-12, 26-28, 42-43, 58-59, 70-71, 92-93, 105-106, 125-127.
Paul Bourget, (1324). *Vade*, İstanbul: Matbuat-ı Ahmet İhsan, İstanbul.
Paul Feval, *Paris'te Denîler*, *Saadet*, nu. 1818-1976, 2 Cemaziyülevvel 1308/2 Kânunuevvel 1306/14 Kânunuevvel 1890 – 17 Zilkade 1308/12 Haziran 1307/24 Haziran 1891, s.2, 3.
Pierre Zaccone, *Monge Sokağı Cinayeti*, *Zuhur*, 137- 200, 15 Zilhicce 1307/20 Temmuz 1306/1 Ağustos 1890 – 18 Sefer 1308/21 Eylül 1306/2 Teşrinievvel 1890.
Şarl Foley, *İnzicap, Saadet*, nu. 2121-3150, 23 Cemaziyülevvel 1309/13 Kânunuevvel 1307/25 Kânunuevvel 1891 – 21 Cemaziyülevvel 1312/7 Teşrinisani 1310/19 Teşrinisani 1894, s.2, 3.

f. Tercüme Hikâyeler

Adolphe Brisson, "Şairin Validesi", *Sabah*, nu. 2509, 12 Sefer 1314/12 Temmuz 1312/24 Temmuz 1896, s.3.
Albert Dolphe, *Fukarat-ı Müntahabe Hediye*, Tarik, 3443-3445, 16 Rebiyülahir 1311/14 Teşrinievvel 1309/26 Teşrinievvel 1893 – 18 Rebiyülahir 1311/16 Teşrinievvel 1309/28 Teşrinievvel 1893 s.2. Ayrıca, Albert Dolphe, "Hediye", *Kıraat-ı Müntehabe*.128-141.
Albert Dolphe, "Hücre-i Muhabbet", *Kıraat-ı Müntehabe*, s.142-155.
Albert Levy, "Can Kurtaran Yılkı", Zuhur, 1, 13 Mart 1890, s.4.
Alexandre Dumas, "Petersburg'ta Bir Kış", *Saadet*, nu. 1563, 21 Cemaziyülâhır 1307/30 Kânunusani 1305/11 Şubat 1890, s.3.
Andre Doria, "Bir Göl Kenarında", *Saadet*, nu. 1881-1882, 1885-1887, 16-17 ve 21-23 Recep 1308/18-20 Şubat 1306/25-26 Şubat, 1-3 Mart 1891, s.3.
Andre Tisso, "İstidat", *Sabah*, nu. 2229, 28 Rebiyülahır 1313/9 Teşrinievvel 1311/18 Teşrinievvel 1895, s.4.
Andre Tournier, "Verem Bir Kadın", *Tarik*, nu. 3247-3248, 20 Ramazan 1310/26 Mart 1309/7 Nisan 1893 – 21 Ramazan 1310/27 Mart 1309/8 Nisan 1893, s.3.
Carmen Sylva, "Bu O Kadar Sade İdiydi Ki", *Saadet*, nu. 4036-4041, 9 Cemaziyülahır 1316/21 Teşrinisani 1314/4 Teşrinievvel 1900, s.3.
Catulle Mandes, "Sevilen O Değilmiş", *Tarik*, nu. 3441, 14 Rebiyülahir 1311/22 Teşrinievvel 1309/24 Teşrinievvel 1893, s.2. *Kıraat-i Müntehabe*'de basılmıştır. s. 112-127.
Catulle Mandes, "Tabii Bir Sanatkâr", *Tarik*, nu. 3477, 20 Cemaziyülevvel 1311/17 Teşrinisani 1309/29 Teşrinisani 1893, s.3.
François Coppée, "Hikâye-i Müntahabe: Kağıtçı Kız", *İkdam*, nu. 376, 21 Sefer 1313/31 Temmuz 1311/12 Ağustos 1895, s.2.
François Coppée, "Küçük Hikâyeler: Başlıksız", *Sabah*, nu. 4523, 29 Sefer 1320/24 Mayıs 1318/6 Haziran 1902, s.3-4.
Frederic Karnun, "Bir Kadının Namusu Uğruna", *Sabah*, nu. 2320, 2 Şaban 1313/5 Kânunusani 1311/17 Kânunusani 1896, s.3.
General Teristan, "Hikâye-i Müntahabe: Irsi Muhabbet", *İkdam*, nu. 147, 28 Cemaziyülahır 1312/14 Kânunuevvel 1310/26 Kânunuevvel 1894, s.3.
Guy de Maupassant, "Gidenler Gelir mi?", *Saadet*, nu. 2028, 22 Muharrem 1309/15 Ağustos 1307/28 Ağustos 1891, s.3.
Henry De Villeneuve, "Küçük Hikâyeler: Nadya", *Sabah*, nu. 4571, 18 Rebiyülahır 1320/11 Temmuz 1318/24 Temmuz 1902, s.3-4.

Hughe Louvre, “Valide”, *Tarik*, nu. 3546, 30 Recep 1311/25 Kanunusani 1309/6 Şubat 1894, s.3. Ayrıca *Kıraat-i Müntehabe*’de basılmıştır. s. 346-363.
İmzasız, “Bir Masumanenin Cezası”, *Saadet*, nu. 1568-1574, 27 Cemaziyülâhır 1307/5 Şubat 1305/17 Şubat 1890, s.3.
İmzasız, “Gece”, *Sabah*, nu. 2481, 14 Muharrem 1314/14 Haziran 1312/26 Haziran 1896, s.3.
İmzasız, “Güzel ile Görülmemek”, *Saadet*, nu. 1693, 29 Zilkade 1307/4 Temmuz 1306/16 Temmuz 1890, s.3.
İmzasız, “Hatırat-ı Maziden Güzel Çiçekçi”, *Hanımlar Âlemi*, 1. Sene 5. Sayı, 23 Nisan 1330/7 Mayıs 1914.
İmzasız, “Hikâye-i Müntahabe: Aile Namusu”, *İkdam*, nu. 159, 10 Recep 1312/26 Kânunuevvel 1310/7 Kânunusani 1895, s.3-4.
İmzasız, “Hikâye-i Müntahabe: İade-i Namus”, *İkdam*, nu. 163, 14 Recep 1312/30 Kânunuevvel 1310/11 Kânunusani 1895, s.3-4.
İmzasız, “Hikâye-i Müntahabe: Secdegâh-ı Sermedi”, *İkdam*, nu. 160, 11 Recep 1312/27 Kânunuevvel 1310/8 Kânunusani 1895, s.3.
İmzasız, “İki Gonca”, *Saadet*, nu. 1854-1856-1863, 14, 1, 23 Cemaziyülahır 1308/13, 15, 23 Kânunusani 1306/25, 26, 27 Kânunusani, 3 Şubat 1891, s.3.
İmzasız, “Kalbimiz”, *Sabah*, nu. 3472, 12 Rebiyülevvel 1317/8 Temmuz 1315/20 Temmuz 1899, s.4.
İmzasız, “Koca Bebekler”, *Sabah*, nu. 2446, 9 Zilhicce 1313/10 Mayıs 1312/22 Mayıs 1896, s.4.
İmzasız, “Küçük Hikâyeler: Alil Valide”, *Sabah*, nu. 4558, 5 Rebiyülahır 1320/28 Haziran 1318/11 Temmuz 1902, s.3-4.
İmzasız, “Küçük Hikâyeler: Dilenci Kadın”, *Sabah*, nu. 3634, 26 Şaban 1317/17 Kânunuevvel 1315/29 Kânunuevvel 1899, s.3.
İmzasız, “Küçük Hikâyeler: İnsaniyete Karşı”, *Sabah*, nu. 4528, 5 Rebiyülevvel 1320/29 Mayıs 1318/11 Haziran 1902, s.3-4.
İmzasız, “Küçük Hikâyeler: Mâhir Bir Katil”, *Sabah*, nu. 3378, 6 Zilhicce 1316/5 Nisan 1315/17 Nisan 1899, s.3-4.
İmzasız, “Musahabe/Kuşlar”, *Servet-i Fünun*, C. 32, S. 808, 5 Teşrinievvel 1322/[29 Şaban 1324/18 Ekim 1906], s.11-12.
İmzasız, “On Sene Sonra”, *Saadet*, nu. 1590-1596, 23-28 Recep-1 Şaban 1307/3-10 Mart 1306/15-22 Mart 1890, s.3.
İmzasız, “Son Arzu”, *Saadet*, nu. 1589, 21 Recep 1307/1 Mart 1306/13 Mart 1890, s.3.
İmzasız, “Zavallı Sağır”, *Saadet*, nu. 1575, 5 Recep 1307/13 Şubat 1305/25 Şubat 1890, s.3.
İmzasız, (1324). *Küçük Hikâyeler Kütüphanesi -I- Muharririn Zevcesi*, İstanbul: Karabet Matbaası. (“Muharririn Zevcesi”, “Bir Hatıra-yı Aşk”, “Hektor”, “Cilvegâh-ı Garâm”, “Barneba”, “Moju”, “Parisli Kadınlar”).
Jean Romu, “Küçük Hikâyeler: Kestane Çiçeği”, *Sabah*, nu. 4630, 18 Cemaziyülahır 1320/8 Eylül 1318/21 Eylül 1902, s.3.
Jules Lomter, “Hüzn-engiz Bir İzdivaç” *Tarik*, nu. 3507-3508, 20 Cemaziyülahır 1311/17 Kânunusani 1309/29 Kânunuevvel 1893 – 21 Cemaziyülahır 1311/18 Kânunusani 1309/30 Kânunuevvel 1893, s.2-3.
Louis Coullea, “Küçük Hikâyeler: Sevda-yı Samimi”, *Sabah*, nu. 4577, 24 Rebiyülahır 1320/17 Temmuz 1318/30 Temmuz 1902, s.3,
M. L., “Zavallı Madolin”, *Saadet*, nu. 2045-2049 ve 2051, 2053, 12-20 Sefer 1309/4-12 Eylül 1307/16-24 Eylül 1891, s.3.

Marsel Prevo, “Vasiyetname”, *Sabah*, nu. 2884, 8 Recep 1315/21 Teşrinisani 1313/3 Kânunuevvel 1897, s.3-4.
Matmazel Teodosya, “Hikâye-i Müntahabe: Hissiyat-ı Nisvan”, *İkdam*, nu. 271, 4 Zilkade 1312/17 Nisan 1311/29 Nisan 1895, s.3-4.
Octave Mirbev, “Rehgüzar-ı Sefalette”, *Saadet*, nu. 3803, 27 Cemaziyülahır 1314/21 Teşrinisani 1312/3 Kânunuevvel 1896, s.3.
Octave Miryot, “Bir Ressamın Son Tablosu”, *Tarik*, nu. 3452, 25 Rebiyülahir 1311/23 Teşrinievvel 1309/4 Teşrinisani 1893, s.3.
Paul Bourget, “Küçük Hikâyeler: Lase Norita Rosario”, *Sabah*, nu. 4578, 25 Rebiyülahır 1320/18 Temmuz 1318/31 Temmuz 1902, s.3-4.
Paul Margaret, “Sarf-ı Nazar”, *Tarik*, nu. 3541, 24 Recep 1311/20 Kânunusani 1309/1 Şubat 1894, s.2.
Paul Bourget, “Bir Müsabaka-i Âşıkane” [Borje’nin romanından alınmıştır.], *İkdam*, nu. 322, 26 Zilhicce 1312/7 Haziran 1311/18 Haziran 1895, s.3-4.
Paul Bourget, “Müntehab Fıkralar: Fakir Muallim”, *İkdam*, nu. 4960, 16 Sefer 1326/6 Mart 1324/19 Mart 1908, s.2-3.
Pierre Novelski, “Pierre Novelski’nin Bir Hikâyesi”, *Saadet*, nu. 1578-1588, 9-20 Recep 1307/17-28 Şubat 1305/29 Şubat-11 Mart 1890, s.3.
Rahl Safo, “Afitâb-ı Şeb-ârâ”, *Sabah*, nu. 2516, 19 Sefer 1314/19 Temmuz 1312/31 Temmuz 1896, s.3-4.
Rene Bazin, “Küçük Hikâyeler: Bir Kıymetli Yadigâr”, *Sabah*, nu. 4564, 11 Rebiyülahır 1320/5 Temmuz 1318/17 Temmuz 1902, s.3-4.

g. Tercüme Makale ve Fıkralar

Alphonse Daudet, “Hikâye-i Müntahabe: Hakiki Bir Romanın Esası”, *İkdam*, nu. 386, 1 Rebiyülevvel 1313/10 Ağustos 1311/22 Ağustos 1895, s.3.
Adolf Telasö, “Adolf Telasö’nün Bir Mektubu”, *Payidar*, nu. 1, 10 Safer 1305/28 Ekim 1887, s.7.
Barne, “Kitaplar İçinde Şiir Parçaları”, *Sabah*, nu. 3485, 25 Rebiyülevvel 1317/21 Temmuz 1305/2 Ağustos 1899, s.3.
Fransuva Coppée, “Bir Muharririn Muhaberatı”, *Sabah*, nu. 2488, 21 Muharrem 1314/21 Haziran 1312/3 Temmuz 1896, s.4.
J. J. Rousso, “J.J. Rousso”, *Payidar*, 10 Safer 1305, s.2-3.
J. J. Rousso, “J.J. Rousso”, *Payidar*, 1 Rebiülevvel 1305/17 Kasım 1887, s.11-12.
Henry Faverk, “Arapların Dişleri Niçin Beyazdır?”, 18 Rebiyülevvel 1305/4 Aralık 1887, s.19-20.
Pierre Loti, “Seyahat-i Cüzdâni” Hakkında Bir Mektuptan”, *Sabah*, nu. 2870, 23 Cemaziyülevvel 1315/8 Teşrinisani 1313/19 Teşrinisani 1897, s.3-4.
Theophile Gautier, “Şark Ramazanı-1”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11661/1231, 9 Ramazan 1340/7 Mayıs 1338/1922 s.2.
Theophile Gautier, “Şark Ramazanı-2”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11664/1234, 12 Ramazan 1340/10 Mayıs 1338/1922 s.2.
Theophile Gautier, “Şark Ramazanı-3”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11667/1237, 15 Ramazan 1340/13 Mayıs 1338/1922 s.2.
Theophile Gautier, “Şark Ramazanı-4”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11671/1241, 19 Ramazan 1340/17 Mayıs 1338/1922 s.2.
Theophile Gautier, “Şark Ramazanı-5”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11675/1245, 23 Ramazan 1340/21 Mayıs 1338/1922 s.2.
Theophile Gautier, “Şark Ramazanı-6”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11678/1248, 26 Ramazan 1340/24 Mayıs 1338/1922 s.3.

Theophile Gautier, “Şark Bayramı”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11682/1252, 30 Ramazan 1340/28 Mayıs 1338/1922 s.3.
Theophile Gautier, “Garp Nazarında Eski İstanbul Hayatı”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11688/1258, 8 Şevval 1340/5 Haziran 1338/1922 s.3.
Klaud Farer, “Klaud Farer Nazarında İslam”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11690/1260, 10 Şevval 1340/7 Haziran 1338/1922 s.3.
Theophile Gautier, “Garp Nazarında İstanbul Sayfiyeleri”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11704/1264, 24 Şevval 1340/21 Haziran 1338/1922 s.1-2.
Theophile Gautier, “Garp Nazarında İstanbul Sayfiyeleri”, Peyam-ı Sabah, nu. 11711/1271, 28 Haziran 1338/1922 s.1-2.
Theophile Gautier, “Garp Nazarında İstanbul Sayfiyeleri”, *Peyam-ı Sabah*, nu. 11718/1278, 2 Zilkade 1340/5 Temmuz 1338/1922 s.1-2.

II. Diğer Kaynaklar

Ahmet Rasim. (2000). *Falaka.* İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
Akı, N. (2017). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu İnsan-Eser-Fikir-Üslup*, İstanbul: İletişim Yayınları.
Aktaş, Ş. (2000). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş.* Ankara: Akçağ Yayınları.
Aktaş, Ş. (2013). *Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili,* Ankara: Kurgan Edebiyat.
Atatuğ, A. (2002). *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi Cilt I.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
Bayram, S. (2019). *Bir Ara Nesil Hikâyecisi Abdullah Zühtü Hayatı-Eserleri-Hikâyeciliği,* İstanbul: Kriter Yayınevi.
Bekiroğlu, N. (2002), “Servet-i Fünun Topluluğu Dışı Türk Edebiyatı”, *Türkler* Cilt 15, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
Berküren, T., & Kişmir, C. (2009). *Pilava Kaşık Atanlar Cilt 3.* İstanbul: (Şahsi basım).
Bertram. (2012). *Türk Evini Hayal Etmek.* İstanbul: İletişim Yayınları.
Çalık, E. (1999). *Türk Edebiyatında Müstear-Mahlas ve Tapşırmalar.* Erzurum: Aktif Yayınları.
Çapanoğlu, M. S. (1960). *Basın Tarihimizde (İlave).* İstanbul: Yeni Doğuş Matbaası.
Çeltik, S. E. (2017). *Avanzâde Mehmet Süleyman- Kültür ve Edebî Hayatımıza Katkıları*, Ankara: Gazi Üniversitesi SBE, Doktora Tezi.
Çetin, N. (2006). *Takma Müsetar İsimler Sözlüğü.* Ankara: Edebiyat Otağı.
Demirel, M. (2002), *Sabah Gazetesi (1899-1909)’ndeki Dil ve Edebiyat Yazılarının İncelenmesi ve Şiir Metinleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi.
Dino, G. (1978). *Türk Romanının Doğuşu.* İstanbul: Cem Yayınevi.
Duman, H. (2000). *Başlangıcından Harf Devrimine kadar Osmanlı- Türk Süreli Yayınları ve Gazeteler Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu C. II.* Ankara: Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları.
Durmuşlu, İ. (2011). Osmanlı Devleti’nin Son Dönemlerinde Türk Basını ve Yeni Gazete (R.13340/M. 1918 Tarihli 1565 [1]-1579. [15] Sayılarının Transkiripsiyonu ve Fihristi). Erzincan: Erzincan Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
Ergin, O. N. (1977). *Türk Maarif Tarihi.* İstanbul: Eser Matbaası.
Flaubert, G. (2002). *Madam Bovary.* İstanbul: Kum Saati yayınları.

Fontaine, L. (1984). *Masallar.* İstanbul: İş Bankası Yayınları.
Foster, E. (1995). *Roman Sanatı.* İstanbul: Panel Yayınları.
Gazel, A. A., & Ortak, Ş. (2006). "İkinci Meşrutiyet'ten 1927 Yılına Kadar Yayın İmtiyazı Alan Gazete ve Mecmualar (1908-1927)". *Erzurum: Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 223-256.
Giray, Ö. Ö. (2019). "Kültür ve Edebiyat Hayatına Katkılarıyla Refi Cevat Ulunay. Ankara: Gazi Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Doktora Tezi.
Girit Hailesi. (1312). Hanya: Muhibb-i İnsaniyet Cemiyeti.
Goethe, J. W. (2006). *Genç Werther'in Acıları.* Ankara: Kitapzamanı.
Gövsa, İ. A. (2004). *Türk Meşhurları Ansiklopedisi.* İstanbul: Yedigün Neşriyat.
[Göktulga], Fahri Celal. "Ölüm Yıldönümü Münasebetiyle Hace-i Evvel Ahmet Mithat", Taha Toros Kişisel Arşivi, 581/569.
Göztepe, T. M. (2017). *Mütareke Günleri.* Ankara: Cümle Yayınları.
Gürel, Z. (1985), *Abdullah Zühtü'nün Hayatı ve Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma*, YL Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi.
Gürtunca, M. F. (1966). *Şanlı Asker -Bir Türk Subayının 1897 Türk-Yunan Dömek'e savaşları hatıraları.* İstanbul: Ülkü Basımevi.
Hâfî, "Gariptir", *Tercüman-ı Hakikat*, nu. 2899, 3 Şubat 1888, s. 2.
"Hacı Ârif Bey", https://islamansiklopedisi.org.tr/haci-arif-bey. Erişim Tarihi: 16.04.2022.
İmzasız, "İttihat ve Terakki Cemiyetine", *Yeni Gazete*, nu. 218, 5 Rebiyülevvel 1327/15 Mart 1325/28 Mart 1909, s.1
İmzasız, "Musif Bir Ziya", *Vatan*, 30 Mayıs 1341/1925 s.1
İmzasız, "Matbuatın Eski Bir Emektarı Ufûl Etti", *İkdam*, nu.10111, 7 Zilkade 1343/30 Mayıs 1925/1341, s.1.
İmzasız, "Eski Eşyaya Merakınız Var Mı?" *Milliyet*, nu. 1719, 23 Teşrinisani 1930, s.5.
İmzasız, "İhtar", *İkdam*, nu. 3395, 2 Ramazan 1321/9 Teşrinisani 1319/22 Teşrinisani 1903 s.2.
İmzasız, "Dün Sabah Feca'ten Vefat Eden, Matbuatımızın En Eski Emektarlarından Abdullah Zühtü Bey Merhum", *Cumhuriyet*, nu.381, 8 Zilkade 1343/30 Mayıs 1925/1341, s.3.
İmzasız, "İlan", *Zaman*, nu. 229, 24 Teşrinisani 1334/24 Teşrinisani 1918.
İmzasız, "İttihat ve Terakki Cemiyetine", *Yeni Gazete*, nu. 218, 5 Rebiyülevvel 1327/15 Mart 1325/28 Mart 1909, s.1
İmzasız, "Kara Tehlike", *Yeni Gazete*, nu. 1565, 27 Sefer 1337/30 Teşrinisani 1334/1918, s.1.
İmzasız, "Yeni Kitaplar Rehgüzar-ı Matbuatta" *Servet-i Fünûn*, C. 16, S. 407, 17 Kânunuevvel 1314/[15 Şaban 1316/ /29 Aralık 1898], s.12.
İnuğur, M. N. (2005). *Basın ve Yayın Tarihi.* İstanbul: DER Yayınları.
İskit, S. R. (1939). *Türkiyede Matbuat Rejimleri.* İstanbul: Ülkü Matbaası.
Işık, İ. (2006). *Türiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi.* Ankara: Elvan Yayınları.
Karadağ, A. B. (2013). "Türk Çeviri Tarihimizde 'Mütercim' Selanikli Tevfik. *Turkish Studies 8/10 Sonbahar*, 355-363.
Kocabaşoğlu, U. (2010). *Hürriyet'i Beklerken İkinci Meşrutiyet Basını*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
Koçu, R. E. (1958). "Abdullah Zühtü" *İstanbul Ansiklopedisi* C.I İstanbul: Tan Matbaası.

Koçu, R. E. (2019), *Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri*, İstanbul: Doğan Kitap.
Koloğlu, O. (2008). *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi C.I.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Koloğlu, O. (2020). *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi.* İstanbul: Pozitif Yayınları.
Köprülü, C. (1970). "Hikâye" *Türk Ansiklopedisi C. XIX.* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
Kretschmer, E. (1949). *Karakter ve Beden Yapısı.* İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.
Kundera, M. (2005). *Roman Sanatı.* (A. Bora, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.
Kuş, S. (2021). *Abdullah Zühtü'nün Sara Romanı Üzerine Bir İnceleme*, YL Tezi, İstanbul: İstanbul Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
Mehmet Celal, "Abdullah Zühtü'nün Rehgüzar Başlıklı Eseri Hakkında Başlıksız Musahabe" S 20; s. 154-155.
Mehmet Sermet, "Anadolu'dan Kardeşime Mektuplarım I-II", *Sabah,* nu. 2600, 20 Ramazan 1314/10 Şubat 1312/22 Şubat 1897, s.3.
Oral, F. S. (1964). *Türk Basın Tarihi.* Ankara: Yeni Adam Matbaası.
Öksüz, M. (2021). II. Meşrutiyet Basınında Fıkra Türünün Doğuşu: Mahmut Sadık'ın Tavkimden Bir Yaprak Yazıları". *İnternational Journal of Filologia (IJOF) ISNN: 2667-7318 S. 4*, s. 30/54.
Özkırımlı, A. (2004). *Türk Edebiyatı Tarihi C. I.* İstanbul: İnklap Kitabevi.
Öztürk, S., Hacıismailoğlu, A. M. (2006). *Hakkı Tarık Us Kütüphanesi Kataloğu: Süreli Yayınlar.* İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü.
Özzorluoğlu, S. T. (2011). *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Elli Yıllık Anılarım.* İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
Polat, N. H. (2020). "Türk Dil Kurumunun Büyük Atası Türk Derneği ve Dergisi Hakkında Notlar." *Türk Dili, S. 822, Haziran*, 10-23.
Recaizade M. Ekrem. (1299). *Talim-i Edebiyat.* İstanbul.
Saint-Pierre, J. H. (2019). *Paul ile Virginie.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Saral, İ. T. "1917 Yılında Türk Gazetecilerin Viyana ve Budapeşte Seyahati", *Düşünce ve Tarih Aylık Dergisi*, Şubat 2021, 14-21.
Stevick, P. (2004). *Romanın Teorisi.* (S. Kantarcıoğlu, Çev.) Ankara: Akçağ Yayınları.
Şakir, Z. (2018a). *İttihat ve Terakki Nasıl Doğdu?-I*, İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.
Şakir, Z. (2018b). *İttihat ve Terakki Nasıl Öldü?*-III, İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.
Tarlan, Ali Nihat (2014), *Fuzûlî Divanı Şerhi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi C.I. "Abdullah Zühtü", (2010). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Tevfik Fikret. "Hafta-i Edebî-7" *Tarik*, nu. 4669, 21 Kânunuevvel 1314/3 Ocak 1899, s. 3
Tekin, M. (2002). *Roman Sanatı.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.
Til, E. T. (2015). *Gazeteler ve Gazeteciler.* Ankara: Cümle Yayınları.
Topuz, H. (1973). *100 Soruda Türk Basın Tarihi.* İstanbul: Gerçek Yayınevi.
Tunaya, T. Z. (2015). *Türkiye'de Siyasal Partiler* Cilt 2 *Mütareke Dönemi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Ulunay, Refi Cevat. “Takvimden Bir Yaprak: Bir Kadir Tanırlık Borcu”, Tan, İlkteşrin 1942, s. 3.
Ulunay, Refi Cevat. “Gidenlerin Arkasından” *Milliyet*, 28 Ağustos 1966, s.2.
Uşaklıgil, H. Z. (2001). *Aşk-ı Memnu.* İstanbul: Özgür Yayınları.
Uşaklıgil, H. Z. (2017). *Kırk Yıl.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Yalçın, H. C. (1975). *Edebiyat Anıları.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
Yalçın, H. C. (1976). *Siyasal Anılar.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
Yalman, A. E. (1914). *The Development of Modern Turkey as Measured by Its Press.* New York: Columbia University Longmans, Green&Co. Agents London: P.S. King&Son.
Yalman, A. E. (1997). *Yakın Tarihte Gördüklerim, Geçirdiklerim I.* İstanbul: Pera Turizim ve Ticaret A.Ş.
Yazıcı, N. (1983). “Matbuat Müdürlüğü’nün Kuruluşu”. *Gazi Üniversitesi Basın–Yayın Yüksek Okulu Dergisi (Haberleşme Özel Sayısı)*, s. 115.

T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

A.MTZ. (05).00007.B.00235.2.004.001.
A.MTZ. (05).00007.B.00235.2.005.001.
BEO. 001124.084265.001.001.
BEO. 4643.348194.
BEO. 003633.272410.001.001.
BEO. 003633.272410.001.002.
BEO. 003633.272410.001.003.
BEO. 003733.279952.001.002.
DH. KMS. 00052.00071.001.
DH. MKT. 02789.00024.001.002:
DH. MKT. 0299.00015.001.001.
DH. MKT.02641.00084.001.001.
DH. ŞFR. 00099.00323.001.
DH. ŞFR. 00628.00025.001.
DH. ŞFR. 00628.00058. 001.
DH. ŞFR. 00628.00089.001.
DH. ŞFR. 00630. 00125.001.
DH. ŞFR. 00630.00072.001.
DH. ŞFR. 00631.00035.001.
DH. ŞFR. 00632.00057.001.
DH. ŞFR. 00632.00071.001.
DH.EUM.KADL. 00010.001-002.
DH.EUM.KADL. 00011.0010-002.
DH.H. 00051.1.00046.001.001.
DH.MKT. 02787b00069.002.002.
DH.MKT. 01301.00007.002.002.
DH.MKT. 01301.00007.003.
DH.MKT. 02646.00031.002.001.
DH.MKT. 02655.00064.002.001.
DH.MKT. 02668.00084.002.001.
DH.MKT. 02674.00079.001.001.
DH.MKT .02787.00071.002.001.
DH.MKT. 02847.00072.002.001.
HR.UHM. 00378.99976.001.001-002.

HR.UHM. 00387.00076.001.
İ. DUİT. 00114.146.
İ.MF. 00004.00065.002.
İ.TAL. 00179.00061.005.
İ.TAL. 00179.00061.005.
İ.TAL. 00199.00009.001.
MF. İBT. 00232.00019.001.
MF. İBT. 00338.00027.001.
MF. İBT. 00217.00052.001.001.
MF. İBT. 00266.00078.001.
MF. MKT. 01146.00004.002.
MF.MKT. 00879.00048.001.
MF.MKT. 00879.00048.002.002.
MV. 00261.74.
MV. 00261.00074.002.001.
Y.PRK. MYD. 00013.00012.001.
ZB. 00024.00073.001.001.
ZB. 00024.00073.001.002.
ZB. 00332.00068.001.001.
ZB. 00332.00068.001.002.
ZB. 00332.00068.002.001.
ZB. 00332.00068.003.001.
ZB. 00332.00070.001.001.

EKLER

EK-1. Abdullah Zühtü'nün Osmanlı Matbuat Cemiyeti ile Katıldığı Avrupa Seyahatinden Bir Kare[582]

[Abdullah Zühtü soldan üçüncü, ortada açık renk takım elbiseli]

[582] Bu fotoğraflara, Ayşe Semiha Baban'ın aile arşivinden ulaşılmıştır.

EK-1. (Devamı) Abdullah Zühtü'nün Osmanlı Matbuat Cemiyeti ile Katıldığı Avrupa Seyahatinden Bir Kare

[Abdullah Zühtü en sağda, eli belinde, açık renk takım elbiseli]

EK-1: (Devamı) Abdullah Zühtü'nün Osmanlı Matbuat Cemiyeti ile Katıldığı Avrupa Seyahatinden Bir Kare

[Abdullah Zühtü en arkada, sağda]

EK-2: Abdullah Zühtü'nün Fotoğrafları

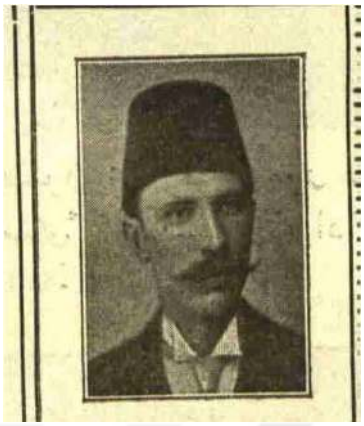

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı	: KÖMÜR, Yusuf
Uyruğu	: Türkiye Cumhuriyeti
Doğum tarihi ve yeri	: .....
Medeni hali	: ……
Telefon	: ……
Faks	: ……
e-mail	: …….

Eğitim

Derece	**Eğitim Birimi**	**Mezuniyet tarihi**
Yüksek lisans	Fırat Üniversitesi	2016
Lisans	Fırat Üniversitesi	2013
Lise	Halil Rıfat Paşa Lisesi	2009

İş Deneyimi

Yıl	**Yer**	**Görev**
……	…….	…….

Yabancı Dil
İngilizce

Yayınlar

……

Hobiler

…….

DİZİN

"Abdi Efendi ile Görüşürken", 42, 109, 175, 480
"Ah Bilsen!..", 42,43, 124, 169, 477,480
"Ah Bir Ev Yapabilseydim", 45, 71, 119, 134, 138, 157, 194, 477
"Alicenab Onbaşı", 42, 479
"Âmâ", 41, 52, 77, 96, 119, 125, 148, 157, 163, 479
"Armanda", 41, 65, 83, 157, 160, 477
"Arnavutköyü'nden", 42, 477
"Bahtiyar Aileler", 44, 97, 117, 149, 171, 478
"Bebek Hikâyesi", 42, 49, 119, 184, 185, 478
"Bebek", 41, 80, 85, 106, 117, 175, 177, 479
"Belki", 39, 43, 117, 163, 480
"Ben Değildim Bahar Çapkın İdi", 49, 60, 71, 73, 81, 86, 119, 129, 142, 148, 154, 187, 194, 201, 478
"Benefşeye Hitap", 9, 366, 486
"Bergüzar", 41, 59, 79, 82, 96, 117, 120, 157, 184, 463, 479
"Beyoğlu Hatıralarından [I], 43, 480
"Beyoğlu Hatıralarından [II]", 42, 75, 130, 148, 443, 478
"Bir Biçare Kız Lisanından", 366, 486
"Bir Çiçek Açmamış Mezarında", 43, 84, 117, 146, 172, 180, 480
"Bir Hakikat-i Naçiz", 41, 58, 82, 83, 102, 117, 149, 157, 172, 399, 400, 443, 479
"Bir Hatıra", 42, 44, 117, 140, 157, 163, 180, 460, 478, 480
"Bir Hayat-ı Bedbahtane", 42, 478
"Bir Hırsızın Defter-i Amâlinden", 44, 102, 110, 172, 480
"Bir Hiç İçin", 37, 44, 74, 85, 119, 157, 163, 480
"Bir Kere", 43, 108, 119, 131, 133, 144, 145, 157, 451, 456, 480
"Bir Kıymetli Hatıra", 44, 59, 69, 78, 119, 145, 157, 163, 440, 478
"Bir Kiraz İçin", 42, 119, 157, 478
"Bir Numune-i İhtiyaç", 42, 73, 110, 119, 172, 479
"Bir Pederin İntikamı", 41, 67, 70, 110, 119, 141, 150, 157, 180, 464, 479
"Bir Sahife-i Hayat", 44, 157, 480
"Bu Perhiz Ne Şu Lahana Turşusu Ne?", 43, 480
"Cüzdan İçinde", 44, 61, 85, 110, 114, 119, 144, 157, 162, 437, 478
"Çocuk", 42, 72, 73, 119, 184, 478
"Çocukların Odası", 42, 113, 117, 119, 138, 149, 478
"Dolandırıcılar Hücumu", 45, 481
"Dürdane'den Güzide'ye", 45, 89, 91, 117, 145, 152, 169, 191, 461, 481
"Edalıdır Yosmam", 102, 119, 148, 478
"Elif Hanım", 60, 67, 68, 70, 78, 79, 119, 128, 131, 153, 157, 163, 180, 194, 437, 463, 478
"Elvah-ı Samimane", 44, 62, 157, 160, 478
"Esnafın Hilesi", 44, 117, 142, 163, 187, 478
"Fakir Muallim", 12
"Fırtına", 41, 56, 61, 114, 119, 142, 153, 169, 171, 479
"Geçmişten Bir Ses", 45, 92, 119, 121, 461, 481
"Gönül Avcısı", 43, 117, 131, 163, 187, 194, 480
"Görün", 367, 486
"Güzide'den Dürdane'ye [II]", 45, 461, 481
"Güzide'den Dürdane'ye [I]", 91, 157, 164, 169, 192, 193, 200
"Hasbihal", 44, 175, 478
"Hatırat-ı Maziden: Benim Zavallı Şebabım", 44, 478
"Hatırat-ı Maziden: Küçük Semiha İçin", 44, 478
"Hatırat-ı Maziden: Yalan mıydı?", 44, 478
"Hayal ve Hakikat", 44, 104, 119, 121, 142, 455, 462, 478, 480
"Hayattan Bir Dilim", 45, 86, 106, 117, 119, 157, 167, 169, 478
"Hemşire", 44, 80, 84, 123, 136, 172, 439, 478
"Hereke Fabrika-yı Hümayunu Ziyaret", 13
"Hikâye-i Müntahabe: Alicenab Onbaşı", 42, 479
"Hikâye-i Müntahabe", 41, 479
"İane", 42, 62, 73, 81, 117, 172, 479
"İbtila-yı Sanat", 12, 41, 72, 105, 110, 119, 120, 172, 173, 184, 479
"İd (Ed)", 42, 479
"İlhami Ne Diyor?", 45, 93, 461, 481
"İlk Sevgi", 42, 119, 479
"İstidat", 10
"İş Adamları", 45, 93, 95, 117, 132, 141, 164, 194, 195, 481
"İyilik Yurdu", 45, 90, 91, 93, 100, 119, 127, 193, 463, 481
"Kalbimden", 44, 479
"Kırgızlı Bereket", 46, 69, 87, 117, 164, 169, 194, 479
"Kış Hatıralarından", 42, 143, 174, 439, 444, 479
"Kitab-ı Muhabbetten Yalan mıydı?", 44, 479

"Kudemadan Sarhoş Recai", 45, 94, 95, 115, 119, 149, 187, 194, 196, 450, 463, 481
"Küçük Musikici", 41, 65, 81, 127, 183, 480
"Matmazelin Paskalya Hediyesi", 41, 117, 157, 184, 479
"Mecruh Gazilerimizi Ziyaret", 42, 119, 451, 480
"Mehtap Âleminde", 45, 87, 98, 114, 119, 129, 144, 157, 169, 187, 449, 480
"Mektup Parçası", 44, 65, 119, 157, 480
"Melekler Eyledi İnşa Felekte Tak-ı Zafer", 11, 12
"Mışır Buyday", 43, 49, 77, 80, 101, 178, 439, 480
"Mimar İsmet'ten İlhami'ye", 45, 91, 93, 117, 118, 461, 481
"Mimar İsmet", 45, 71, 75, 90, 91, 92, 93, 99, 110, 114, 117, 118, 135, 137, 140, 148, 189, 192, 193, 461, 472, 481
"Muamma-yı Ruh", 76, 119, 163, 187, 436, 480
"Muhterem İhtiyarlar", 44, 96, 117, 152, 480
"Mustafa Kasabadan Ayrılırken", 42, 64, 74, 102, 106, 117, 126, 184, 185, 439, 480
"Mürde", 44, 68, 111, 119, 145, 157, 163, 175, 180, 187, 480
"Nil'de Bir Sevda", 480
"O Da Bir Yar-ı İşvekâr mıdır?", 42, 49, 119, 157, 480
"Öksüz", 42, 43, 68, 69, 71, 78, 84, 96, 112, 113, 114, 117, 151, 163, 165, 167, 187, 480
"Petersburg'ta Bir Kış", 9
"Sadaka", 44, 78, 85, 111, 117, 172, 175, 194, 440, 445, 480
"Sahte Âşık", 41, 57, 71, 104, 108, 113, 119, 149, 150, 184, 185, 194, 460, 479
"Sebil", 43, 68, 69, 71, 73, 77, 101, 112, 117, 147, 163, 180, 181, 449, 456, 480
"Sefil", 43, 55, 70, 76, 101, 119, 144, 145, 172, 180, 480
"Ser-halka-i Rindan", 41, 157, 172, 479
"Solmuş Çiçek", 41, 52, 64, 480
"Son Moda Talak", 45, 119, 194, 481
"Son Sahife", 41, 70, 82, 115, 117, 149, 154, 163, 167, 180, 461, 479
"Şafak Söker, Güneş Batarken", 86, 102, 117, 132, 180, 183, 184, 446, 480
"Şimdiki İzdivaçlar", 45, 74, 87, 117, 147, 157, 169, 194, 480
"Şuh-ı Giryan", 44, 86, 480
"Taş", 42, 43, 49, 55, 73, 77, 85, 96, 101, 119, 143, 147, 180, 366, 480
"Tavsiyeli", 42, 74, 81, 107, 117, 182, 184, 458, 481
"Temiz Yürekliler Derneği", 45, 92, 94, 119, 164, 194, 481
"Terez", 42, 119, 149, 157, 167, 180, 481
"Tramvayda I", 41, 77, 101, 113, 116, 119, 122, 143, 149, 187, 479
"Tramvayda II", 41, 119, 127, 143, 149, 175, 479
"Üç Genç ile Bir İhtiyar Musikici ve Bir Patatesin Hikâyesi", 41, 479
"Ya Leyl", 42, 43, 105, 119, 133, 157, 435, 480
"Yandım Aman! Kantosu", 43, 85, 117, 157, 163, 194, 455, 480
"Yeni Hayat", 11, 119, 194, 197, 400, 440, 451, 481
"Yeni Zaman Sahnelerinden Ahmet Dayı", 45, 481
"Yeni Zaman Sahnelerinden Dilara Dadı", 45, 481
"Zavallı Âşık", 41, 83, 97, 481
"Zavallı Kadın!", 42, 119, 157, 163, 481
"Zevk-i Hakiki", 43, 71, 80, 84, 111, 117, 167, 187, 480
"Zucret", 41, 169, 170, 479

A

A (yın) G (ayın), 385
A. Refik Bey, 8
Abdullah Cevdet, 14, 32
Abdülhak Şinasi Hisar, 24, 26, 29, 433
Abdülhamit [II], 15, 37, 375, 376, 377
Adolf Telasö, 491
Adolphe Brisson, 489
Ahmet Cevat, 385
Ahmet Cevdet, 14, 17, 376, 434
Ahmet Emin Yalman, 10, 14, 20, 27, 28, 381
Ahmet Hikmet Müftüoğlu, 7, 8, 29, 381, 434
Ahmet İhsan Tokgöz, 15, 17, 382
Ahmet Mithat Efendi, 19, 360, 434
Ahmet Müfik, 381
Ahmet Rasim, 12, 18, 19, 357, 376, 434
Ahrar Fırkası, 390
Aka Gündüz, 385
Âkif Paşa, 453
Alber Dolphe, 486
Albert Dolphe, 489
Albert Levy, 489
Alexandre Dumas, 489
Ali Kemal, 16, 17, 385
Ali Nizami, 385
Ali Refik, 381
Ali Şefik, 381
Alphonse Car, 486

Alphonse Daudet, 486, 491
Amiral Said Paşa
Andre Doria, 489
Andre Tisso, 10, 489
Andre Toria/Toriye, 486
Andre Tournier, 489
Asaf Muammer [Kütayiş], 12, 18
Aşk-ı Memnu, 232
Atatürk, 425
Aziz Neriman, 385

B

Babanzade İsmail Hakkı, 376
Barne, 491
Bernardin de Saint Pierre, 360
Bezmi Nusret, 385
Bir Gece, 204, 205, 209, 210, 219, 228, 233, 235, 237, 238, 241, 242, 243, 245, 253, 263, 266, 267, 276, 277, 280, 291, 294, 299, 302, 303, 312, 313, 322, 327, 329, 336, 341, 342, 352, 354, 360, 365, 366, 399, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 452, 461, 473, 474, 475,477
Burhan Cahit [Morkaya], 385
Bursa, 12, 13, 137

C

Carmen Sylva, 487, 489
Catulle Mandes, 489
Cenap Şehabettin, 381
Charles de Rouvre, 395

Ç

Çamurlar İçinde, 204, 205, 211, 212, 224, 228, 232, 235, 243, 245, 246, 254, 255, 260, 263, 264, 277, 280, 294, 295, 297, 299, 303, 315, 316, 323, 328, 342, 354, 361, 436, 438, 439, 440, 455, 468, 473, 474, 477
Çift, 395

D

Daniel Riche, 487
Devlet-i Aliye-i Osmaniye ve Yunan Muharebesi, 368, 369, 486
Doktor Rıza Nur, 381
Doktor Şükrü, 381
Doktor İbrahim Temo, 18
Dr.jur**.** Richard Weiskirchner, 15

E

Ebüzziya Tevfik, 434
Ekselans Kont Czernin, 15
Émile Gabourieu, 487
Enis Tahsin Til, 19, 23, 24, 28, 32, 33, 37
Enver Paşa, 23
Ernast de De, 487
Ernest Daudet, 487

F

Fahri Celal [Göktulga], 434, 435, 493
Ferdi ve Şürekâsı, 396
Fitzmaurice, 387
François Coppee, 370, 436, 489
François Coppée, 487
Fransuva Coppée, 487
Frederic Vilay, 487
Fuzuli, 230, 262, 398, 450, 454

G

Gabriel Nuradunkiyan, 418
Gagaburun, 379, 380
Gazi Ahmet Muhtar Paşa, 415
Genç Werther'in Acıları, 360
General Teristan, 489
Goethe, 360
Gustave Flaubert, 359
Guy de Maupassant, 489
Güller, Dikenler, 42, 203, 204, 205, 206, 209, 210, 212, 221, 229, 232, 242, 243, 246, 247, 248, 249, 253, 256, 257, 259, 260, 265, 267, 269, 281, 282, 298, 300, 301, 304, 307, 308, 313, 316, 319, 325, 329, 330, 332, 337, 338, 343, 344, 345, 358, 366, 432, 436, 439, 442, 444, 445, 446, 450, 451, 456, 459, 464, 473, 474, 477, 478

H

H. Nazım [Ahmet Reşit Bey], 20, 381
Hakkı Behiç [Bayiç], 381
Hakkı Tarık Us, 380, 381
Halim Bey, 18
Halit Bey, 11, 38
Halit Ziya, 8, 29
Hanımlar Âlemi, 13, 121, 124, 184
Haşim Nahit [Erbil], 381
Heft Peyker, 396
Henry De Villeneuve, 489
Henry Faverk, 491
Hughe Louvre, 490
Hüseyin Cahit Yalçın, 10, 12, 14, 16, 17, 27, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 376, 381, 382, 387, 414
Hüseyin Kâzım Bey, 382
Hüseyin Rahmi Gürpınar, 29, 204, 434, 473

I

II. Meşrutiyet, 12, 13, 14, 32, 34, 36

İ

İbrahim Halil, 381
İkdam, 7, 12, 13, 14, 17, 22, 27, 31, 34, 35, 82, 178, 493
İngiliz Muhipleri Cemiyeti, 18
İrlandalı Ryna, 387
İsmail Gaspıralı, 432
İsmail Hakkı, 14, 38, 381
İttihat ve Terakki, 17, 382, 387, 390, 391, 395, 414, 415, 416, 417, 493
İvan Sergeyeviç Turgenyev, 488

J

J. Dvten, 488
J. J. Rousso, 491

J.J. Rousso, 9
Jakolliu, 488
Jean Romu, 490
John Flarus, 488
Jules Lomter, 490
Jules Mary, 488

K

Kalkandelenli Mehmed Paşa, 18
Kâmil Paşa, 14, 16, 17, 36, 368, 382, 383, 384, 387, 388, 390
Kanûni Ahmet Bey, 453
Kaya Nuri, 385
Kâzım [Çerkez], 17
Kırk Yıl, 8, 29
Kitapçı Karabet, 13, 35, 377, 378, 379, 382
Klaud Farer, 492
Konsolidci Asaf, 21
Köstence, 18
Krestchemer, 26, 27

L

La Fontaine, 60, 68, 437
La Terre Promise, 39, 396
Lastik Sait Bey, 434
Latifi, 381
Le Monde Illustre, 39
Levant Herald, 11
Louis Coullea, 490
Lütfullah, 7

M

M. Asaf, 381
M. L, 490
M. Rıfat, 381
Madam Bovary, 359
Mahmut Sadık, 8, 10, 12, 13, 14, 20, 21, 377, 381, 383, 384, 385, 434
Manastırlı Faik Ahmet, 381
Marsel Prevo, 491
Matmazel Teodosya, 491
Mehmet Asım, 7, 12
Mehmet Celal, 431, 494
Mehmet Fahri Bey, 408
Mehmet Halit Bey, 39
Mehmet Resul, 381
Mehmet Sermet, 381, 431, 432, 494
Mekteb-i Sultani, 9, 10, 18, 60
Mihran Efendi, 10, 11, 14, 15, 27, 29, 32, 33, 34, 38, 48, 206, 209, 368, 369, 486
Milliyet, 7, 23, 493
Mizancı Murat, 16, 17
Moniteur Oriental, 11
Mösyö Stevenson, 488
Muallim Naci, 454
Musahhah Sarf-ı Osmanî, 486
Mustafa Kemal Atatürk, 20, 419, 420, 422, 424, 425
Mustafa Remzi, 381

N

Nazım Poroy, 381
Necmettin Arif, 381
Nuri Efendi, 31

O

Octave Feuillet, 360
Octave Mirbev, 491
Octave Miryot, 491
Osman Galip, 381
Osman Nuri Ergin, 356
Osman Tevfik Efendi, 7, 12
Osmanlı Matbuat Cemiyeti, 14, 36

Ö

Ömer Efendi, 32

P

Paul Bourget, 39, 396, 488, 489, 491
Paul Feval, 489
Paul Margaret, 491
Paul ve Virjini, 37, 360
Payidar, 8, 9, 493
Peyam-ı Sabah, 11, 13, 139, 140, 197, 200, 201, 484
Peyami Safa, 8
Pierre Loti, 191, 491
Pierre Novelski, 491
Pierre Zaccone, 489

R

Rahl Safo, 491
Rauf Paşa, 422
Recaizade M. Ekrem, 434, 455
Refi Cevat Ulunay, 8, 38, 39, 434
Rehgüzar-ı Matbuatta, 36, 43, 44, 48, 130, 146, 429, 431, 439, 480, 493
Rendall, 387
Rene Bazin, 491
Resimli Kitap, 13, 136
Reuter Ajansı, 387
Rıfat Paşa, 19, 421, 501
Rıza Tevfik, 19, 381
Roman Cüzdanı, 13
Romanya, 17, 18, 416

S

Saadet, 9, 10, 12, 13, 32, 34, 48, 205, 371, 375, 383, 474
Sabah, 10, 11, 12, 14, 22, 27, 31, 32, 33, 34, 38, 44, 45, 47, 48, 184, 203, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 230, 231, 234, 236, 243, 250, 251, 252, 261, 262, 268, 273, 274, 275, 276, 279, 287, 288, 289, 290, 291, 298, 299, 302, 309, 310, 311, 312, 320, 321, 322,331, 335, 336, 340, 341, 347, 348, 350, 351, 352, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 375, 376, 388, 389, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 414, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 430, 431, 432, 433, 437, 439, 440, 442, 443, 444, 447, 448, 454, 455, 457, 458, 460, 461, 462, 472, 474, 477, 493, 494
Saffet Nezihi, 434
Saffeti Ziya, 381, 387
Said Paşa, 387
Sara, 204, 205, 210, 211, 222, 225, 228, 231, 236, 244, 245, 250, 251, 252, 253, 262, 266, 274, 279, 289, 290, 299, 310, 319, 320, 321, 322, 324, 334, 335, 336, 339, 340, 341, 349, 350, 359, 436, 437,

441, 442, 450, 455, 457, 458, 460, 462, 474, 477
Sarf-ı Osmanî, 370
Selanikli Tevfik, 10, 13
Sergüzeşt, 168, 180, 396
Server R. İskit, 388
Servet-i Fünûn, 13, 14, 17, 77, 114, 164, 205, 383, 430, 435, 436, 474
Sevda, 45, 74, 107, 119, 149, 151, 157, 167, 180, 184, 203, 205, 211, 212, 223, 266, 268, 275, 290, 301, 311, 351, 437, 455, 474, 475, 477, 480, 487, 490
Sosyalıoğlu Suphi, 12
Süleyman Cehdi, 381
Süleyman Nazif, 381, 435
Süleyman Tevfik [Özzorluoğlu], 8, 11, 17, 19, 35, 368, 369, 376, 381, 486

Ş

Şair Evlenmesi, 320
Şanlı Asker, 64, 185, 205, 206, 207, 208, 209, 217, 227, 228, 229, 238, 240, 241, 242, 244, 250, 259, 261, 265, 272, 278, 285, 286, 298, 299, 339, 363, 364, 433, 439, 441, 442, 452, 473, 474, 477, 493
Şarl Foley, 489
Şemsettin Sami, 10, 38, 79, 401, 470
Şerif Mehmet Sadık, 381
Şerif Paşa, 17
Şikeste Beste, 203, 204, 205, 209, 218, 230, 233, 242, 261, 266, 272, 279, 286, 287, 298, 308, 347, 349, 355, 359, 366, 433, 438, 440, 441, 444, 447, 454, 456, 473, 474, 477
Şinasi, 24, 26, 29, 433, 434

T

Takvimli Gazete, 380, 381, 382
Talât Paşa, 387, 388
Tan, 14, 425, 434, 494
Tanin, 14, 30, 382, 387, 388, 389, 390, 391, 394
Tarik, 9, 10, 12, 34, 205, 375, 429, 430, 474, 494
Tavukçuluk Kârlı Bir Sanattır, 369, 486
Tercüman-ı Hakikat, 8, 12, 13, 203, 211, 232, 235, 243, 246, 254, 255, 263, 264, 278, 281, 295, 296, 297, 303, 304, 315, 324, 328, 342, 343, 354, 360, 362, 363, 376, 408, 410, 411, 412, 413, 455, 472
Tevfik Fikret, 382, 429, 430, 431, 494
Tevfik Zühtü Bey, 8, 22
Theophile Gautier, 491, 492
Times, 387
Tohum Nasıl Olmalıdır? Ve Zürraın Tohuma Karşı Vazifesi, 369, 486

V

Vakit, 12, 20, 22, 79, 116, 129, 270, 282, 318, 362, 382

Y

Yahya Sezai Efendi, 8
Yeni Gazete, iv, 12, 14, 17, 27, 47, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 392, 393, 394, 407, 414, 415, 416, 417, 418, 486, 493
Yunus Nadi, 15

Z

Zonaro, 23
Zuhur, 9, 10, 205, 375, 474

ankara
HBM

ankara HBM